๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

วินยปิฎเก

วินยาลงฺการ-ฏีกา (ปฐโม ภาโค)

คนฺถารมฺภกถา

มุตฺตหาราทินยคาถา

โย โลเก โลกโลโก วรตรปรโท ราชราชคฺคชโญฺญ;
อากาสาการกาโร ปรมรติรโต เทวเทวนฺตวโชฺช๚

สํสาราสารสาโร สุนรนมนโต มารหารนฺตรโฏฺฐ;
โลกาลงฺการกาโร อติสติคติมา ธีรวีรตฺตรโมฺม๚

สีหนิวตฺตนนยคาถา

สํสารจกฺกวิทฺธํสํ, สมฺพุทฺธํ ตํ สุมานสํ;
สํนมามิ สุคุเณสํ, สํเทสิตสุทุทฺทสํ๚

อโนตโตฺตทกาวตฺตนยคาถา

เยน วิทฺธํสิตา ปาปา, เยน นิพฺพาปิตา ทรา;
เยน โลกา นิสฺสริสุํ, เยน จาหํ นมามิ ตํ๚

จตุทีปจกฺกวตฺตนนยคาถา

สงฺฆํ สสงฺฆํ นมามิ, วนฺตนฺตวรธมฺมชํ;
มคฺคคฺคมนผลฏฺฐํ, สุสํสํ สุภมานสํ๚

อพฺยเปตจตุปาทอาทิยมกคาถา

วินยํ วินยํ สารํ, สงฺคหํ สงฺคหํ กรํ;
จริยํ จริยํ วเนฺท, ปรมํ ปรมํ สุตํ๚

พฺยเปตจตุปาทอาทิอนฺตยมกคาถา

ปกาเร พหุปกาเร, สาคเร คุณสาคเร;
ครโว มม ครโว, วนฺทามิ อภิวนฺทามิ๚

วตฺถุตฺตเย คนฺถกาเร, ครูสุ สาทรํ มยา;
กเตน นมกฺกาเรน, หิตฺวา สเพฺพ อุปทฺทเว๚

สิกฺขากาเมหิ ธีเรหิ, ชินสาสนการิภิ;
ภิกฺขูหิ วินยญฺญูหิ, สาทรํ อภิยาจิโตฯ

วณฺณยิสฺสามิ **วินย-สงฺคหํ** ปีติวฑฺฒนํ;
ภิกฺขูนํ เวนยิกานํ, ยถาสตฺติพลํ อหํฯ

โปราเณหิ กตา ฏีกา, กิญฺจาปิ อตฺถิ สา ปน;
อติสเงฺขปภาเวน, น สาเธติ ยถิจฺฉิตํฯ

ตสฺมา หิ นานาสเตฺถหิ, สารมาทาย สาธุกํ;
นาติสเงฺขปวิตฺถารํ, กริสฺสํ **อตฺถวณฺณนํ**ฯ

วินยาลงฺการํ นาม, เปสลานํ ปโมทนํ;
อิมํ ปกรณํ สเพฺพ, สมฺมา ธาเรนฺตุ สาธโวติฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

วิวิธวิเสสนยสมนฺนาคตํ กายวาจาวินยนกรณสมตฺถํ ลชฺชิเปสลภิกฺขูนํ สํสยวิโนทนการกํ โยคาวจรปุคฺคลานํ สีลวิสุทฺธิสมฺปาปกํ ชินสาสนวุฑฺฒิเหตุภูตํ ปกรณมิทมารภิตุกาโม อยมาจริยาสโภ ปฐมํ ตาว รตนตฺตยปณามปณามารหภาวอภิเธยฺยกรณเหตุ กรณปฺปการปกรณาภิธานนิมิตฺตปโยชนานิ ทเสฺสตุํ **“วตฺถุตฺตยํ นมสฺสิตฺวา”**ติอาทิมาหฯ เอตฺถ หิ **วตฺถุตฺตยํ นมสฺสิตฺวา**ติ อิมินา รตนตฺตยปณาโม วุโตฺต ปณาเมตพฺพปณามอตฺถทสฺสนโตฯ **สรณํ สพฺพปาณินน**ฺติ อิมินา ปณามารหภาโว ปณามเหตุทสฺสนโตฯ **ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉย**นฺติ อภิเธโยฺย อิมสฺส ปกรณสฺส อตฺถภาวโตฯ **วิปฺปกิณฺณมเนกตฺถา**ติ กรณเหตุ เตเนวการเณน ปกรณสฺส กตตฺตาฯ **สมาหริตฺวา เอกตฺถ, ทสฺสยิสฺสมนากุล**นฺติ กรณปฺปกาโร เตนากาเรน ปกรณสฺส กรณโตฯ ปกรณาภิธานํ ปน สมาหริตสทฺทสฺส สามตฺถิยโต ทสฺสิตํ สมาหริตฺวา ทสฺสเนเนว อิมสฺส ปกรณสฺส วินยสงฺคหอิติ นามสฺส ลภนโตฯ

นิมิตฺตํ ปน อชฺฌตฺติกพาหิรวเสน ทุวิธํฯ ตตฺถ อชฺฌตฺติกํ นาม กรุณา, ตํ ทสฺสนกิริยายสามตฺถิยโต ทสฺสิตํ ตสฺมิํ อสติ ทสฺสนกิริยาย อภาวโตฯ พาหิรํ นาม โสตุชนสมูโห, ตํ **โยคาวจรภิกฺขูน**นฺติ ตสฺส กรุณารมฺมณภาวโตฯ ปโยชนํ ปน ทุวิธํ ปณามปโยชนปกรณปโยชนวเสนฯ ตตฺถ ปณามปโยชนํ นาม อนฺตรายวิโสสนปสาทชนนาทิกํ, ตํ **สรณํ สพฺพปาณิน**นฺติ อิมสฺส สามตฺถิยโต ทสฺสิตํ เหตุมฺหิ สติ ผลสฺส อวินาภาวโตฯ วุตฺตญฺหิ อภิธมฺมฏีกาจริเยน ‘‘คุณวิเสสวา หิ ปณามารโห โหติ, ปณามารเห จ กโต ปณาโม วุตฺตปฺปโยชนสิทฺธิกโรว โหตี’’ติ (ธ. ส. มูลฏี. ๑)ฯ ปกรณปโยชนมฺปิ ทุวิธํ มุขฺยานุสงฺคิกวเสนฯ เตสุ มุขฺยปโยชนํ นาม พฺยญฺชนานุรูปํ อตฺถสฺส ปฏิวิชฺฌนํ ปกาสนญฺจ อตฺถานุรูปํ พฺยญฺชนสฺส อุทฺทิสนํ อุเทฺทสาปนญฺจ, ตํ **วินเย ปาฏวตฺถายา**ติ อิมินา วุตฺตํฯ อนุสงฺคิกปโยชนํ นาม สีลาทิอนุปาทาปรินิพฺพานโนฺต อโตฺถ, ตํ **สมาหริตฺวา เอกตฺถ ทสฺสยิสฺส**นฺติ อิมสฺส สามตฺถิเยน ทสฺสิตํ เอกตฺถ สมาหริตฺวา ทสฺสเน สติ ตทุคฺคหปริปุจฺฉาทินา กตปโยคสฺส อนนฺตราเยน ตทตฺถสิชฺฌนโตติฯ

กิมตฺถํ ปเนตฺถ รตนตฺตยปณามาทโย อาจริเยน กตา, นนุ อธิเปฺปตคนฺถารโมฺภว กาตโพฺพติ? วุจฺจเต – เอตฺถ รตนตฺตยปณามกรณํ ตพฺพิหตนฺตราโย หุตฺวา อนายาเสน คนฺถปริ

สมาปนตฺถํฯ ปณามารหภาววจนํ อตฺตโน ยุตฺตปตฺตการิตาทสฺสนตฺถํ, ตํ วิญฺญูนํ โตสาปนตฺถํ, ตํ ปกรณสฺส อุคฺคหณตฺถํ, ตํ สพฺพสมฺปตฺตินิปฺผาทนตฺถํฯ อภิเธยฺยกถนํ วิทิตาภิเธยฺยสฺส คนฺถสฺส วิญฺญูนํ อุคฺคหธารณาทิวเสน ปฏิปชฺชนตฺถํฯ กรณเหตุกถนํ อการเณ กตสฺส วายามสฺส นิปฺผลภาวโต ตปฺปฏิเกฺขปนตฺถํฯ กรณปฺปการกถนํ วิทิตปฺปการสฺส คนฺถสฺส โสตูนํ อุคฺคหณาทีสุ รุจิชนนตฺถํฯ อภิธานทสฺสนํ โวหารสุขตฺถํฯ นิมิตฺตกถนํ อาสนฺนการณทสฺสนตฺถํฯ ปโยชนทสฺสนํ ทุวิธปโยชนกามีนํ โสตูนํ สมุสฺสาหชนนตฺถนฺติฯ

รตนตฺตยปณามปโยชนํ ปน พหูหิ ปกาเรหิ วิตฺถารยนฺติ อาจริยา, ตํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว คเหตพฺพํฯ อิธ ปน คนฺถครุภาวโมจนตฺถํ อฏฺฐกถาจริเยหิ อธิเปฺปตปโยชนเมว กถยิมฺหฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถาจริเยน –

> ‘‘นิปจฺจการเสฺสตสฺส ;
> กตสฺส รตนตฺตเย;
> อานุภาเวน โสเสตฺวา;
> อนฺตราเย อเสสโต’’ติฯ (ธ. ส. อฏฺฐ. คนฺถารมฺภกถา ๗);

อยเมตฺถ สมุทายโตฺถ, อยํ ปน อวยวโตฺถ – อหํ สพฺพปาณีนํ สรณํ สรณีภูตํ วตฺถุตฺตยํ นมสฺสามิ, นมสฺสิตฺวา โยคาวจรภิกฺขูนํ วินเย ปาฏวตฺถาย อเนกตฺถวิปฺปกิณฺณํ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉยํ เอกตฺถ สมาหริตฺวา อนากุลํ กตฺวา ทสฺสยิสฺสํ ทสฺสยิสฺสามีติ โยชนาฯ

ตตฺถ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถุฯ กิํ ตํ? พุทฺธาทิรตนํฯ ตญฺหิ ยสฺมา สรณคตา สปฺปุริสา สรณคมนสมงฺคิโน หุตฺวา พุทฺธาทิรตนํ อารมฺมณํ กตฺวา ตสฺมิํ อารมฺมเณ วสนฺติ อาวสนฺติ นิวสนฺติ, ตสฺมา ‘‘วตฺถู’’ติ วุจฺจติฯ อารมฺมณญฺหิ อาธาโร, อารมฺมณิกํ อาเธโยฺยติฯ อิโต ปรานิปิ วตฺถุสทฺทสฺส วจนตฺถาทีนิ อาจริเยหิ วุตฺตานิ, ตานิปิ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ อิธ ปน คนฺถวิตฺถารปริหรณตฺถํ เอตฺตกเมว วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพนฺติฯ ติณฺณํ สมูโหติ ตยํ, ตโย อํสา อวยวา อสฺสาติ วา ตยํฯ กิํ ตํ? สมุทาโยฯ วตฺถูนํ ตยนฺติ **วตฺถุตฺตยํ**ฯ กิํ ตํ? พุทฺธาทิรตนตฺตยํฯ นมสฺสามีติ **นมสฺสิตฺวา,** อนมินฺติ **นมสฺสิตฺวา**ฯ พุทฺธาทิรตนญฺหิ อารมฺมณํ กตฺวา จิตฺตสฺส อุปฺปชฺชนกาเล ตฺวา-ปจฺจโย ปจฺจุปฺปนฺนกาลิโก โหติ, ตสฺมา ปฐโม วิคฺคโห กโต, ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉยํ เอกตฺถ ทสฺสนกาเล อตีตกาลิโก, ตสฺมา ทุติโย วิคฺคโหฯ เตเนว จ การเณน อตฺถโยชนายปิ ปจฺจุปฺปนฺนกาลอตีตกาลวเสน โยชนา กตาฯ

สรติ หิํสตีติ **สรณํ**ฯ กิํ ตํ? พุทฺธาทิรตนตฺตยํฯ ตญฺหิ สรณคตานํ สปฺปุริสานํ ภยํ สนฺตาสํ ทุกฺขํ ทุคฺคติวินิปาตํ สํกิเลสํ สรติ หิํสติ วินาเสติ, ตสฺมา ‘‘สรณ’’นฺติ วุจฺจติฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา –

‘‘ยสฺมิํ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺมิํ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหตี’’ติอาทิ (อ. นิ. ๖.๑๐; ๑๑.๑๑),

> ‘‘เอวํ พุทฺธํ สรนฺตานํ;
> ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ภิกฺขโว;
> ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา;
> โลมหํโส น เหสฺสตี’’ติ จฯ (สํ. นิ. ๑.๒๔๙);

ยสฺมา ปน ‘‘สรณ’’นฺติ อิทํ ปทํ ‘‘นาถ’’นฺติ ปทสฺส เววจนภูตํ กิตสุทฺธนามปทํ โหติ, น กิตมตฺตปทํ, ตสฺมา ธาตฺวโตฺถ อโนฺตนีโตฯ ‘‘สร หึสาย’’นฺติ หิ วุตฺตํ หึสตฺถํ คเหตฺวา สพฺพปาณีนํ สรณํ หึสกํ วตฺถุตฺตยํ นมสฺสิตฺวา วิญฺญายมาเน อนิฏฺฐปฺปสงฺคโต สพฺพปาณีนํ สรณํ สรณีภูตํ นาถภูตํ วตฺถุตฺตยํ นมสฺสิตฺวาติ วิญฺญายมาเนเยว ยุชฺชติ, เตเนว จ การเณน อตฺถโยชนายมฺปิ ตถา โยชนา กตาฯ **สพฺพ**-สโทฺท นิรวเสสตฺถวาจกํ สพฺพนามปทํฯ สห อเวน โยวตฺตตีติ สโพฺพติ กเต ปน สกล-สโทฺท วิย สมุทายวาจกํ สมาสนามปทํ โหติฯ ปาโณ เอเตสํ อตฺถีติ ปาณิโน, ปาโณติ เจตฺถ ชีวิตินฺทฺริยํ อธิเปฺปตํฯ สเพฺพ ปาณิโน สพฺพปาณิโน, เตสํ **สพฺพปาณีนํ**ฯ เอตฺตาวตา วตฺถุตฺตยสฺส สพฺพโลกสรณภาวํ, ตโตเยว จ นมสฺสนารหภาวํ, นมสฺสนารเห จ กตายนมสฺสนกิริยาย ยถาธิเปฺปตตฺถสิทฺธิกรภาวํ, อตฺตโน กิริยาย จ เขตฺตงฺคตภาวํ ทเสฺสติฯ

เอวํ สเหตุกํ รตนตฺตยปณามํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปกรณารมฺภสฺส สนิมิตฺตํ มุขฺยปโยชนํ ทเสฺสตุมาห **‘‘วินเย ปาฎวตฺถาย, โยคาวจรภิกฺขูน’’**นฺติฯ เอตฺถ จ **วินเย ปาฎวตฺถายา**ติ มุขฺยปโยชนทสฺสนํ, ตํทสฺสเนน จ อนุสงฺคิกปโยชนมฺปิ วิภาวิตเมว โหติ การเณ สิเทฺธ การิยสฺส สิชฺฌนโตฯ **โยคาวจรภิกฺขูน**นฺติ พาหิรนิมิตฺตทสฺสนํ, ตสฺมิํ ทสฺสิเต อชฺฌตฺติกนิมิตฺตมฺปิ ทีปิตเมว โหติ อารมฺมเณ ญาเต อารมฺมณิกสฺส ญาตพฺพโตฯ ตตฺถ วิวิธา นยา เอตฺถาติ วินโย, ทุวิธปาติโมกฺขทุวิธวิภงฺคปญฺจวิธปาติโมกฺขุเทฺทสปญฺจอาปตฺติกฺขนฺธสตฺตอาปตฺติกฺขนฺธาทโย วิวิธา อเนกปฺปการา นยา เอตฺถ สนฺตีติ อโตฺถฯ อถ วา วิเสสา นยา เอตฺถาติ วินโย, ทฬฺหีกมฺมสิถิลกรณปโยชนา อนุปญฺญตฺตินยาทโย วิเสสา นยา เอตฺถ สนฺตีติ อโตฺถฯ อถ วา วิเนตีติ วินโยฯ กาโย วิเนติ กายวาจาโย, อิติ กายวาจานํ วินยนโต วินโยฯ วุตฺตญฺหิ อฎฺฐกถายํ –

> ‘‘วิวิธวิเสสนยตฺตา ;
> วินยนโต เจว กายวาจานํ;
> วินยตฺถวิทูหิ อยํ;
> วินโย ‘วินโย’ติ อกฺขาโต’’ติฯ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา; ธ. ส. อฎฺฐ. นิทานกถา; ที. นิ. อฎฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา);

โก โส? วินยปิฎกํฯ ตสฺมิํ **วินเย**ฯ ปฎติ วิยตฺตภาวํ คจฺฉตีติ ปฎุฯ โก โส? ปณฺฑิโตฯ ปฎุโน ภาโว ปาฎวํฯ กิํ ตํ? ญาณํฯ อสติ การณานุรูปํ ภวตีติ อโตฺถฯ โก โส? ปโยชนํฯ ปาฎวเมว อโตฺถ ปาฎวโตฺถ, ตสฺส **ปาฎวตฺถาย,** วินยปิฎเก โกสลฺลญาณปโยชนายาติ วุตฺตํ โหติฯ ยุญฺชนํ โยโค, กมฺมฎฺฐานมนสิกาโรฯ อวจรนฺตีติ อวจรา, โยเค อวจรา โยคาวจรา, กมฺมฎฺฐานิกาภิกฺขูฯ สํสาเร ภยํ อิกฺขนฺตีติ ภิกฺขู, โยคาวจรา จ เต ภิกฺขู จาติ โยคาวจรภิกฺขู, เตสํ **โยคาวจรภิกฺขูนํ**ฯ เอเตน วินเย ปฎุภาโว นาม ภิกฺขูนํเยว อโตฺถ โหติ, น คหฎฺฐตาปสปริพฺพาชกาทีนํฯ ภิกฺขูสุ จ กมฺมฎฺฐาเน นิยุตฺตานํ ลชฺชิเปสลภิกฺขูนํเยว, น วิสฺสฎฺฐกมฺมฎฺฐานานํ อลชฺชิภิกฺขูนนฺติ อิมมตฺถํ ทเสฺสติฯ

เอวํ ปกรณารมฺภสฺส สนิมิตฺตํ ปโยชนํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สเหตุกํ อภิเธยฺยํ ทเสฺสตุํ **‘‘วิปฺปกิณฺณมเนกตฺถ, ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉย’’**นฺติ อาหฯ ตตฺถ **วิปฺปกิณฺณํ อเนกตฺถา**ติ อิมินา ปกรณารมฺภสฺส เหตุํ ทเสฺสติ เหตุมนฺตวิเสสนตฺตา, อิมสฺส อเนกตฺถวิปฺปกิณฺณตฺตาเยว อาจริยสฺส อารโมฺภ โหติ, น อวิปฺปกิเณฺณ สติฯ วกฺขติ หิ ‘‘สมาหริตฺวา เอกตฺถ ทสฺสยิสฺส’’นฺติ (วิ. สงฺค. อฎฺฐ. คนฺถารมฺภกถา)ฯ **ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉย**นฺติ อิมินา ปกรณาภิเธยฺยํฯ ตตฺถ กิรติ

วิกฺขิปตีติ กิโณฺณ, ปกาเรน กิโณฺณ ปกิโณฺณ, วิวิเธน ปกิโณฺณ วิปฺปกิโณฺณฯ โก โส? ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโย, ตํ **วิปฺปกิณฺณํ**ฯ

อเนกตฺถาติ เอตฺถ สงฺขฺยาวาจโก สพฺพนามิโก เอก-สโทฺท, น เอโก อเนเกฯ พหฺวตฺถวาจโก อเนกสโทฺทฯ เอกนฺตเอกวจนโนฺตปิ เอก-สโทฺท น-อิตินิปาเตน ยุตฺตตฺตา พหุวจนโนฺต ชาโตติฯ ตตฺถ **อเนกตฺถ** พหูสูติ อโตฺถ, ปาราชิกกณฺฑฏฺฐกถาทีสุ อเนเกสุ ปกรเณสูติ วุตฺตํ โหติฯ โปราณฏีกายํ ปน **อเนกตฺถา**ติ อเนเกสุ สิกฺขาปทปเทเสสูติ อโตฺถ ทสฺสิโต, เอวญฺจ สติ อุปริ ''สมาหริตฺวา เอกตฺถา''ติ วกฺขมานตฺตา ''อเนกตฺถวิปฺปกิณฺณํ เอกตฺถ สมาหริตฺวา''ติ อิเมสํ ปทานํ สหโยคีภูตตฺตา อเนเกสุ สิกฺขาปทปเทเสสุ วิปฺปกิณฺณํ เอกสฺมิํ สิกฺขาปทปเทเส สมาหริตฺวาติ อโตฺถ ภเวยฺย, โส จ อโตฺถ อยุโตฺตฯ กสฺมา? อเนเกสุ ปกรเณสุ วิปฺปกิณฺณํ เอกสฺมิํ ปกรเณ สมาหริตฺวาติ อโตฺถ อเมฺหหิ วุโตฺตฯ อถ ปน ''เอกตฺถา''ติ อิมสฺส ''เอกโต''ติ อตฺถํ วิกเปฺปตฺวา อเนเกสุ สิกฺขาปทปเทเสสุ วิปฺปกิณฺณํ เอกโต สมาหริตฺวาติ อตฺถํ คเณฺหยฺย, โส อโตฺถ ยุโตฺต ภเวยฺยฯ

ปกฏฺฐานํ อาฬีติ ปาฬิ, อุตฺตมานํ วจนานํ อนุกฺกโมติ อโตฺถฯ อถ วา อตฺตตฺถปรตฺถาทิเภทํ อตฺถํ ปาเลติ รกฺขตีติ ปาฬิ, ลฬานมวิเสโสฯ กา สา? วินยตนฺติฯ มุจฺจตีติ มุโตฺต, ปาฬิโต มุโตฺต ปาฬิมุโตฺตฯ ฉินฺทิยเต อเนนาติ ฉโย, นีหริตฺวา ฉโย นิจฺฉโย, วิเสเสน นิจฺฉโย วินิจฺฉโย, ขิลมทฺทนาการเน ปวโตฺต สทฺทนโย อตฺถนโย จฯ ปาฬิมุโตฺต จ โส วินิจฺฉโย จาติ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโย, ตํ **ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉยํ**ฯ อิทญฺจ ''อานครา ขทิรวน''นฺติอาทีสุ วิย เยภุยฺยนยวเสน วุตฺตํ กตฺถจิ ปาฬิวินิจฺฉยสฺสปิ ทิสฺสนโตฯ โปราณฏีกายํ ปน ปาฬิวินิจฺฉโย จ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโย จ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโยติ เอวํ เอกเทสสรูเปกเสสวเสน วา เอตํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ทุติยนโยปิ วุโตฺต, เอวญฺจ สติ ปาฬิวินิจฺฉยปาฬิมุตฺตวินิจฺฉเยหิ อญฺญสฺส วินิจฺฉยสฺส อภาวา กิเมเตน คนฺถครุกเรน ปาฬิมุตฺตคฺคหเณนฯ วิเสสนญฺหิ สมฺภวพฺยภิจาเร จ สติ สาตฺถกํ สิยาติ ปฐมนโยว อาราธนีโย โหติฯ

เอวํ สเหตุกํ อภิเธยฺยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กรณปฺปการํ ทเสฺสติ **''สมาหริตฺวา''**ติอาทินาฯ ทุวิโธ เหตฺถ กรณปฺปกาโร เอกตฺถสมาหรณอนากุลกรณวเสนฯ โส ทุวิโธปิ เตน ปกาเรน ปกรณสฺส กตตฺตา ''กรณปฺปกาโร''ติ วุจฺจติฯ ตตฺถ สมาหริสฺสามีติ **สมาหริตฺวา,** สํ-สโทฺท สเงฺขปโตฺถ, ตสฺมา สงฺขิปิย อาหริสฺสามีติ อโตฺถฯ อนาคตกาลิกวเสน ปจฺจมาเนน ''ทสฺสยิสฺส''นฺติ ปเทน สมานกาลตฺตา อนาคตกาลิโก อิธ ตฺวา-ปจฺจโย วุโตฺตฯ **เอกตฺถา**ติ เอกสฺมิํ อิธ วินยสงฺคหปฺปกรเณฯ **เอกตฺถา**ติ วา เอกโตฯ **ทสฺสยิสฺส**นฺติ ทสฺสยิสฺสามิ, ญาปยิสฺสามีติ อโตฺถฯ อากุลติ พฺยากุลตีติ อากุโล, น อากุโล อนากุโล, ปุพฺพาปรพฺยากิณฺณวิรหิโต ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโยฯ **อนากุล**นฺติ ปน ภาวนปุํสกํ, ตสฺมา กรธาตุมเยน กตฺวาสเทฺทน โยเชตฺวา ทสฺสนกิริยาย สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

เอวํ รตนตฺตยปณามาทิกํ ปุพฺพกรณํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เย ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉเย ทเสฺสตุกาโม, เตสํ อนุกฺกมกรณตฺถํ มาติกํ ฐเปโนฺต **''ตตฺรายํ มาติกา''**ติอาทิมาหฯ มาติกาย หิ อสติ ทสฺสิตวินิจฺฉยา วิกิรนฺติ วิทฺธํเสนฺติ ยถา ตํ สุเตฺตน อสงฺคหิตานิ ปุปฺผานิฯ สนฺติยา ปน มาติกาย ทสฺสิตวินิจฺฉยา น วิกิรนฺติ น วิทฺธํเสนฺติ ยถา ตํ สุเตฺตน สงฺคหิตานิ ปุปฺผานิฯ ตํ ตํ อตฺถํ ชานิตุกาเมหิ มาติกานุสาเรน คนฺตฺวา อิจฺฉิติจฺฉิตวินิจฺฉยํ ปตฺวา โส โส อโตฺถ ชานิตโพฺพ โหติ, ตสฺมา สุขคฺคหณตฺถํ มาติกา ฐปิตาฯ ตตฺถ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉเยฯ **อย**นฺติ อยํ มยา

วกฺขมานาฯ มาตา วิยาติ **มาติกา**ฯ ยถา หิ ปุตฺตา มาติโต ปภวนฺติ, เอวํ นิเทฺทสปทานิ อุเทฺทสโต ปภวนฺติ, ตสฺมา อุเทฺทโส มาติกา วิยาติ ‘‘มาติกา’’ติ วุจฺจติฯ

ทิวาเสยฺยาติอาทีสุ **ทิวาเสยฺยา** ทิวาเสยฺยวินิจฺฉยกถาฯ **ปริกฺขาโร** ปริกฺขารวินิจฺฉยกถา…เป.… **ปกิณฺณกํ** ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถาติ โยชนาฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ทิวาสยนวินิจฺฉยกถา สมตฺตา’’ติอาทิฯ **อิติ**-สโทฺท อิทมโตฺถ วา นิทสฺสนโตฺถ วา ปริสมาปนโตฺถ วาฯ เตสุ อิทมเตฺถ กา สา? ทิวาเสยฺยา…เป.… ปกิณฺณกํ อิติ อยนฺติฯ นิทสฺสนเตฺถ กถํ สา? ทิวาเสยฺยา…เป.… ปกิณฺณกํ อิติ ทฎฺฐพฺพาติฯ ปริสมาปนเตฺถ สา กิตฺตเกน ปริสมตฺตา? ทิวาเสยฺยา…เป.… ปกิณฺณกํ อิติ เอตฺตเกน ปริสมตฺตาติ อโตฺถฯ อิเมสํ ปน ทิวาเสยฺยาทิปทานํ วากฺยวิคฺคหํ กตฺวา อเตฺถ อิธ วุจฺจมาเน อติปปโญฺจ ภวิสฺสติ, โสตูนญฺจ ทุสฺสลฺลกฺขณีโย, ตสฺมา ตสฺส ตสฺส นิเทฺทสสฺส อาทิมฺหิเยว ยถานุรูปํ วกฺขามฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑. ทิวาเสยฺยวินิจฺฉยกถา

๑. เอวํ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉยกถานํ มาติกํ ฐเปตฺวา อิทานิ ยถาฐปิตมาติกานุกฺกเมน นิทฺทิสนฺโต **“ตตฺถ ทิวาเสยฺยาติ ทิวานิปชฺชน”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ มาติกาปเทสุ สมภินิวิฏฺฐสฺส ‘‘ทิวาเสยฺยา’’ติ ปทสฺส ‘‘ทิวานิปชฺชน’’นฺติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ โยชนาฯ ตตฺถ **ทิวา**-สโทฺท อหวาจโก อาการโนฺต นิปาโตฯ วุตฺตญฺหิ อภิธานปฺปทีปิกายํ ‘‘อานุกูเลฺยตฺสทฺธญฺจ, นตฺตํ โทโส ทิวา ตฺวเห’’ติฯ สยนํ เสยฺยา, กรชกายคตรูปานํ อุทฺธํ อนุคฺคนฺตฺวา ทีฆวเสน วิตฺถารโต ปวตฺตนสงฺขาโต อิริยาปถวิเสโสฯ ทิวากาลสฺมิํ เสยฺยา **ทิวาเสยฺยา**ฯ อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย ยาว สูริยตฺถงฺคมนา, เอตสฺมิํ กาเล สยนอิริยาปถกรณนฺติฯ เตนาห ‘‘ทิวานิปชฺชนนฺติ อโตฺถ’’ติฯ

ตตฺราติ ตสฺมิํ ทิวาสยเน อยํ วกฺขมาโน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **“อนุชานามิ…เป…. วจนโต”**ติ (ปารา. ๗๗) อยํ ปฐมปาราชิกสิกฺขาปทสฺส วินีตวตฺถูสุ อาคโต ภควตา อาหจฺจภาสิโต ญาปกปาโฐฯ ตตฺถ **ทิวา ปฏิสลฺลียเนฺตนา**ติ ทิวา นิปชฺชเนฺตนฯ **ทฺวารํ สํวริตฺวา ปฏิสลฺลียิตุ**นฺติ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา นิปชฺชิตุํฯ **“ทิวา…เป…. นิปชฺชิตพฺพ**นฺติ ญาปฺยํฯ นนุ ปาฬิยํ ‘‘อยํ นาม อาปตฺตี’’ติ น วุตฺตา, อถ กถเมตฺถ อาปตฺติ วิญฺญายตีติ โจทนํ สนฺธายาห **“เอตฺถ จ กิญฺจาปี”**ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺถา**ติ เอตสฺมิํ ทิวานิปชฺชเนฯ **จ**-สโทฺท วากฺยารมฺภโชตโก, **กิญฺจาปิ**-สโทฺท นิปาตสมุทาโย, ยทิปีตฺยโตฺถฯ ปาฬิยํ อยํ นาม อาปตฺตีติ กิญฺจาปิ น วุตฺตา, ปน ตถาปิ อสํวริตฺวา นิปชฺชนฺตสฺส อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๗๗) ทุกฺกฏํ ยสฺมา วุตฺตํ, ตสฺมา เอตฺถ อาปตฺติ วิญฺญายตีติ โยชนาฯ เอวํ สเนฺตปิ อสติ ภควโต วจเน กถํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ สิยาติ อาห **“วิวริตฺวา…เป…. อนุญฺญาตตฺตา”**ติฯ เอเตน ภควโต อนุชานนมฺปิ ตํ อกโรนฺตสฺส อาปตฺติการณํ โหตีติ ทเสฺสติฯ

ตตฺถ **“อุปฺปเนฺน วตฺถุมฺหีติ** อิตฺถิยา กตอชฺฌาจารวตฺถุสฺมิ’’นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๗๗) วุตฺตํ, สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๗๗) ปน ‘‘เมถุนวตฺถุสฺมิํ อุปฺปเนฺน’’ติ วุตฺตํ, โปราณฏีกายมฺปิ ตเมว คเหตฺวา ‘‘อุปฺปเนฺน เมถุนวตฺถุสฺมิ’’นฺติ วุตฺตํ, ตเทตํ วิจาเรตพฺพํ เมถุนลกฺขณสฺส อภาวาฯ นนุ สิกฺขาปทปญฺญาปนํ นาม พุทฺธวิสโย, อถ กสฺมา อฏฺฐกถายํ ทุกฺกฏํ วุตฺตนฺติ อาห **“ภควโต”**ติอาทิฯ น เกวลํ อุปาลิเตฺถราทีหิ เอว อฏฺฐกถา ฐปิตา, อถ โข ปาฬิโต จ อตฺถโต จ พุเทฺธน ภควตา วุโตฺตฯ น หิ ภควตา อพฺยากตํ ตนฺติปทํ นาม อตฺถิ, สเพฺพสํเยว อโตฺถ กถิโต, ตสฺมา สมฺพุเทฺธเนว ติณฺณํ ปิฏกานํ อตฺถวณฺณนกฺกโมปิ ภาสิโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถ ตตฺถ หิ ภควตา ปวตฺติตา ปกิณฺณกเทสนาเยว อฏฺฐกถาติฯ

กิํ ปเนตฺถ เอตํ ทิวา ทฺวารํ อสํวริตฺวา นิปชฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏาปตฺติอาปชฺชนํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา เอว สิทฺธํ, อุทาหุ อเญฺญนปีติ อาห **“อตฺถาปตฺตี”**ติอาทิฯ เอตํ ทุกฺกฏาปตฺติอาปชฺชนํ น เกวลํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา เอว สิทฺธํ, อถ โข ‘‘อตฺถาปตฺติ ทิวา อาปชฺชติ, โน รตฺติ’’นฺติ (ปริ. ๓๒๓) อิมินา ปริวารปาเฐนปิ สิทฺธํ โหตีติ โยชนาฯ กตรสฺมิํ ปน วตฺถุสฺมิํ อิทํ สิกฺขาปทํ วุตฺตนฺติ? ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ เวสาลิยํ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ ทิวา วิหารคโต ทฺวารํ วิวริตฺวา นิปโนฺน อโหสิฯ ตสฺส องฺคมงฺคานิ วาตุปตฺถทฺธานิ อเหสุํฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อิตฺถิโย คนฺธญฺจ มาลญฺจ อาทาย วิหารํ อาคมิํสุ วิหารเปกฺขิกาโยฯ อถ โข ตา อิตฺถิโย ตํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา องฺคชาเต อภินิสีทิตฺวา ยาวทตฺถํ กตฺวา ‘ปุริสุสโภ วตาย’นฺติ วตฺวา คนฺธญฺจ มาลญฺจ อาโรเปตฺวา ปกฺกมิํสุฯ ภิกฺขู กิลินฺนํ ปสฺสิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, อากาเรหิ องฺคชาตํ กมฺมนิยํ โหติ ราเคน, วเจฺจน, ปสฺ

สาเวน, วาเตน, อุจฺจาลิงฺคปาณกทเฏฺฐนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจหากาเรหิ องฺคชาตํ กมฺมนิยํ โหติฯ อฏฺฐานเมตํ, ภิกฺขเว, อนวกาโส, ยํ ตสฺส ภิกฺขุโน ราเคน องฺคชาตํ กมฺมนิยํ อสฺส, อรหํ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ, อนาปตฺติ ภิกฺขเว ตสฺส ภิกฺขุโนฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ทิวา ปฏิสลฺลียเนฺตน ทฺวารํ สํวริตฺวา ปฏิสลฺลียิตุ''นฺติ (ปารา. ๗๗) เอตสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ อิทํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๒. อิทานิ ทฺวารวิเสสํ ทเสฺสตุํ **''กีทิส''**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปริวตฺตกทฺวารเมวา**ติ สํวรณวิวรณวเสน อิโต จิโต จ ปริวตฺตนโยคฺคทฺวารเมวฯ **รุกฺขสูจิกณฺฏกทฺวาร**นฺติ รุกฺขสูจิทฺวารํ กณฺฏกทฺวารญฺจฯ ''รุกฺขสูจิทฺวารกณฺฏกทฺวาร''มิเจฺจว วา ปาโฐฯ ยํ อุโภสุ ปเสฺสสุ รุกฺขตฺถเมฺภ นิขนิตฺวา ตตฺถ วิชฺฌิตฺวา มเชฺฌ เทฺว ติโสฺส รุกฺขสูจิโย ปเวเสตฺวา กโรนฺติ, ตํ **รุกฺขสูจิทฺวารํ** นามฯ ปเวสนนิกฺขมนกาเล อปเนตฺวา ถกนโยคฺคํ เอกาย, พหูหิ วา กณฺฏกสาขาหิ กตํ **กณฺฏกทฺวารํ** นามฯ คามทฺวารสฺส ปิธานตฺถํ ปทเรน วา กณฺฏกสาขาทีหิ วา กตสฺส กวาฏสฺส อุทุกฺขลปาสกรหิตตาย เอเกน สํวริตุํ วิวริตุญฺจ อสกฺกุเณยฺยสฺส เหฏฺฐา เอกํ จกฺกํ โยเชนฺติ, เยน ปริวตฺตมานกกวาฏํ สุขถกนกํ โหติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตํ **''จกฺกลกยุตฺตทฺวาร''**นฺติฯ จกฺกเมว หิ ลาตพฺพเตฺถน สํวรณวิวรณตฺถาย คเหตพฺพเตฺถน จกฺกลกํ, เตน ยุตฺตกวาฏมฺปิ จกฺกลกํ นาม, เตน ยุตฺตทฺวารํ **จกฺกลกยุตฺตทฺวารํ**ฯ

มหาทฺวาเรสุ ปน เทฺว ตีณิ จกฺกลกานิ โยเชตีติ อาห **''ผลเกสู''**ติอาทิฯ **กิฏิกาสู**ติ เวฬุเปสิกาทีหิ กณฺฏกสาขาทีหิ จ กตถกนเกสุฯ **สํสรณกิฏิกทฺวาร**นฺติ จกฺกลกยเนฺตน สํสรณกิฏิกายุตฺตมหาทฺวารํฯ **โคเปฺผตฺวา**ติ อาวุณิตฺวา, รชฺชูหิ คเนฺถตฺวา วาฯ **เอกํ ทุสฺสสาณิทฺวารเมวา**ติ เอตฺถ กิลญฺชสาณิทฺวารมฺปิ สงฺคหํ คจฺฉติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๗๖-๗๗) ปน ''ทุสฺสทฺวารํ สาณิทฺวารญฺจ ทุสฺสสาณิทฺวารํฯ ทุสฺสสาณิ กิลญฺชสาณีติอาทินา วุตฺตํ สพฺพมฺปิ ทุสฺสสาณิยเมว สงฺคเหตฺวา วุตฺตํ, เอกสทิสตฺตา เอกนฺติ วุตฺต''นฺติ วุตฺตํฯ

๓. เอวํ ทฺวารวิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ยตฺตเกน ทฺวารํ สํวุตํ โหติ, ตํ ปมาณํ ทเสฺสตุํ **''กิตฺตเกน''**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ **สูจี**ติ มเชฺฌ ฉิทฺทํ กตฺวา ปเวสิตาฯ **ฆฏิกา**ติ อุปริ โยชิตาฯ อิทานิ ยตฺถ ทฺวารํ สํวริตฺวา นิปชฺชิตุํ น สกฺกา โหติ, ตตฺถ กาตพฺพวิธิํ ทเสฺสตุํ **''สเจ พหูนํ วฬญฺชนฏฺฐานํ โหตี''**ติอาทิ วุตฺตํฯ พหูนํ อวฬญฺชนฏฺฐาเนปิ เอกํ อาปุจฺฉิตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติเยวฯ **อถ ภิกฺขู...เป.... นิสินฺนา โหนฺตี**ติ อิทํ ตตฺถ ภิกฺขูนํ สนฺนิหิตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, น เสสอิริยาปถสมงฺคิตานิวตฺตนตฺถํ, ตสฺมา นิปเนฺนนปิ อาโภคํ กาตุํ วฏฺฏติฯ นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายเนฺต ปน อาโภคํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อสนฺตปเกฺข ฐิตตฺตา รโห นิสชฺชาย วิย ทฺวารสํวรณํ นาม มาตุคามานํ ปเวสนิวารณตฺถํ อนุญฺญาตนฺติ อาห **''เกวลํ ภิกฺขุนิํ วา''**ติอาทิฯ

เอตฺถ จ ตํ ยุตฺตํ, เอวํ สพฺพตฺถปิ โย โย เถรวาโท วา อฏฺฐกถาวาโท วา ปจฺฉา วุจฺจติ, โส โสว ปมาณนฺติ คเหตพฺพนฺติ อิทํ อฏฺฐกถาวจนโต อติเรกํ อาจริยสฺส วจนํฯ อิโต ปุพฺพาปรวจนํ อฏฺฐกถาวจนเมวฯ ตตฺถ **ตํ ยุตฺต**นฺติ ''กุรุนฺทฏฺฐกถายํ ปน...เป.... น วฏฺฏตี''ติ ยํ วจนํ อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตํ, ตํ วจนํ ยุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **เอวํ...เป.... คเหตพฺพ**นฺติ ยถา เจตฺถ กุรุนฺทิยํ วุตฺตวจนํ ยุตฺตํ, เอวํ สพฺพตฺถปิ วินิจฺฉเย โย โย เถรวาโท วา อฏฺฐกถาวาโท วา ปจฺฉา วุจฺจติ, โส โสว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํ, ปุเร วุโตฺต เถรวาโท วา อฏฺฐกถาวาโท วา ปมาณนฺติ น คเหตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ อิทํ วจนํ อฏฺฐาเน วุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ กถํ? ยํ ตาว วุตฺตํ, ตํ ยุตฺตนฺติฯ ตํ อิมสฺมิํ อาปุจฺฉนอาโภคกรณวินิจฺฉเย อญฺญสฺส อยุตฺตสฺส อฏฺฐกถาวาทสฺส วา เถรวาทสฺส วา อภาวา วตฺตุํ น สกฺกาฯ น หิ ปุพฺพวาเกฺย ''ภิกฺขู เอวา''ติ อวธารณํ กตํ,

อถ โข อาสนฺนวเสน วา ปฏฺฐานวเสน วา ‘‘ภิกฺขู จีวรกมฺมํ’’อิจฺจาทิกํเยว วุตฺตํฯ ยมฺปิ วุตฺตํ ‘‘เอวํ สพฺพตฺถปี’’ตฺยาทิ, ตมฺปิ อโนกาสํฯ อิมสฺมึ วินิจฺฉเย อญฺญสฺส อฏฺฐกถาวาทสฺส วา อาจริยวาทสฺส วา อวจนโต ปุเร ปจฺฉาภาโว จ น ทิสฺสติ, อยํ ‘‘ปมาณ’’นฺติ คเหตพฺโพ, อยํ ‘‘น คเหตพฺโพ’’ติ วตฺตพฺพภาโว จฯ

อุปริ ปน ‘‘โก มุจฺจติ, โก น มุจฺจตี’’ติ อิมสฺส ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชเน มหาปจฺจริวาโท จ กุรุนฺทิวาโท จ มหาอฏฺฐกถาวาโท จาติ ตโย อฏฺฐกถาวาทา อาคตา, เอโก มหาปทุมตฺเถรวาโท, ตสฺมา ตเตฺถว ยุตฺตายุตฺตภาโว จ ปมาณาปมาณภาโว จ คเหตพฺพาคเหตพฺพภาโว จ ทิสฺสติ, ตสฺมา ตสฺมึเยว ฐาเน วตฺตพฺพํ สิยา, สุวิมลวิปุลปญฺญาเวยฺยตฺติยสมนฺนาคเตน ปน อาจริยาสเภน อวตฺตพฺพฏฺฐาเน วุตฺตํ น สิยา, ตสฺมา อุปริ อฏฺฐกถาวาทสํสนฺทนาวสาเน มหาปทุมตฺเถเรน วุตฺตนฺติ อิมสฺส วจนสฺส ปจฺฉโต วุตฺตํ สิยา, ตํ ปจฺฉา เลขเกหิ ปริวเตฺตตฺวา ลิขิตํ ภเวยฺย, ปาราชิกกณฺฑฏฺฐกถายญฺจ อิทํ วจนํ วุตฺตํฯ ฏีกายญฺจ อิมสฺมึ ฐาเน น วุตฺตํ, อุปริเยว วุตฺตํ, ‘‘โย จ ยกฺขคหิตโก, โย จ พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโต’’ติ อิมสฺส อฏฺฐกถาวาทสฺส ปจฺฉิมตฺตา โสเยว ปมาณโต คเหตพฺโพฯ ตถา จ วกฺขติ ‘‘สพฺพตฺถ โย โย อฏฺฐกถาวาโท วา เถรวาโท วา ปจฺฉา วุจฺจติ, โส โสเยว ปมาณโต ทฏฺฐโพฺพ’’ติ, ตสฺมา อิทเมตฺถ วิจาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ

๔. อิทานิ ทฺวารํ สํวรณสฺส อนฺตราเย สติ อสํวริตฺวาปิ นิปชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุํ **‘‘อถ ทฺวารสฺส’’**ตฺยาทิมาหฯ **นิเสฺสณึ อาโรเปตฺวา**ติ อุปริมตลํ อาโรเปตฺวา วิสงฺขริตฺวา ภูมิยํ ปาเตตฺวา, ฉเฑฺฑตฺวา วา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ เอกาพทฺธตาย วุตฺตํฯ **เทฺวปิ ทฺวารานิ ชคฺคิตพฺพานี**ติ เอตฺถ สเจ เอกสฺมึ ทฺวาเร กวาฏํ วา นตฺถิ, เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สํวริตุํ วา น สกฺกา , อิตรํ ทฺวารํ อสํวริตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **ทฺวารปาลสฺสา**ติ ทฺวารโกฏฺฐเก มหาทฺวาเร, นิเสฺสณิมูเล วา ฐตฺวา ทฺวารชคฺคนกสฺสฯ **ปจฺฉิมานํ ภาโร**ติ เอกาพทฺธวเสน อาคจฺฉเนฺต สนฺธาย วุตฺตํฯ อสํวุตทฺวาเร อโนฺตคเพฺภ วาติ โยเชตพฺพํฯ **พหิ วา**ติ คพฺภโต พหิฯ **นิปชฺชนกาเลปิ…เป.… วฏฺฏติเยวา**ติ เอตฺถ ทฺวารชคฺคนกสฺส ตทธีนตฺตา ตทา ตสฺส ตตฺถ สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาวํ อนุปธาเรตฺวาปิ อาโภคํ กาตุํ วฏฺฏติเยวาติ วทนฺติฯ

เยน เกนจิ ปริกฺขิเตฺตติ เอตฺถ ปริเกฺขปสฺส อุเพฺพธโต ปมาณํ สหเสยฺยปฺปโหนเก วุตฺตสทิสเมวฯ วุตฺตญฺหิ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑) ‘‘ยญฺหิ เสนาสนํ อุปริ ปญฺจหิ ฉทเนหิ อเญฺญน วา เกนจิ สพฺพเมว ปฏิจฺฉนฺนํ, อยํ สพฺพจฺฉนฺนา นาม เสยฺยา…เป.… ยํ ปน เสนาสนํ ภูมิโต ปฏฺฐาย ยาว ฉทนํ อาหจฺจ ปากาเรน วา อเญฺญน วา เกนจิ อนฺตมโส วเตฺถนปิ ปริกฺขิตฺตํ, อยํ สพฺพปริจฺฉนฺนา นาม เสยฺยาฯ ฉทนํ อนาหจฺจ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตาปิ สพฺพปริจฺฉนฺนาเยวาติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุตฺต’’นฺติฯ ‘‘ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพโธ วฑฺฒกิหเตฺถน คเหตโพฺพ’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๑) วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๕๐-๕๑) วุตฺตํฯ **มหาปริเวณ**นฺติ มหนฺตํ องฺคณํฯ เตน พหุชนสญฺจรณฏฺฐานํ ทเสฺสติฯ เตนาห **‘‘มหาโพธี’’**ติอาทิฯ

อรุเณ อุคฺคเต วุฏฺฐาติ, อนาปตฺติ อนาปตฺติเขตฺตภูตาย รตฺติยา สุทฺธจิเตฺตน นิปนฺนตฺตาฯ **ปพุชฺฌิตฺวา ปุน สุปติ, อาปตฺตี**ติ อรุเณ อุคฺคเต ปพุชฺฌิตฺวา อรุณุคฺคมนํ ญตฺวา วา อญตฺวา วา อนุฏฺฐหิตฺวา สยิตสนฺตาเนน สุปติ, อุฏฺฐหิตฺวา กตฺตพฺพสฺส ทฺวารสํวรณาทิโน อกตตฺตา อกิริยสมุฏฺฐานา อาปตฺติ โหติ อนาปตฺติเขเตฺต กตนิปชฺชนกิริยาย อนงฺคตฺตาฯ อยญฺหิ อาปตฺติ อีทิเส ฐาเน อกิริยา, ทิวา ทฺวารํ อสํวริตฺวา นิปชฺชนกฺขเณ กิริยากิริยา จ อจิตฺ

ตกา จาติ เวทิตพฺพาฯ ปุรารุณา ปพุชฺฌิตฺวาปิ ยาว อรุณุคฺคมนา สยนฺตสฺสปิ ปุริมนเยน อาปตฺติเยวฯ

อรุเณ อุคฺคเต วุฏฺฐหิสฺสามีติ...เป.... อาปตฺติเยวาติ เอตฺถ กทา อสฺส อาปตฺตีติ? วุจฺจเต – น ตาว รตฺติยํ, ''ทิวา อาปชฺชติ, โน รตฺติ''นฺติ (ปริ. ๓๒๓) วุตฺตตฺตา อนาทริยทุกฺกฏา น มุจฺจตีติ วุตฺตทุกฺกฏํ ปน ทิวาสยนทุกฺกฏเมว น โหติ อนาทริยทุกฺกฏตฺตา เอวฯ ''อรุณุคฺคมเน ปน อจิตฺตกํ อกิริยสมุฏฺฐานํ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ เวทิตพฺพ''นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๗๗) วุตฺตํ, สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. ปาราชิก ๒.๗๗) ''ยถาปริเจฺฉทเมว วุฏฺฐาตีติ อรุเณ อุคฺคเตเยว อุฏฺฐหติฯ ตสฺส อาปตฺตีติ อสุทฺธจิตฺตเนว นิปนฺนตฺตา นิทฺทาย นฺตสฺสปิ อรุเณ อุคฺคเต ทิวาปฏิสลฺลานมูลิกา อาปตฺติฯ 'เอวํ นิปชฺชโนฺต อนาทริยทุกฺกฏาปิ น มุจฺจตี'ติ วุตฺตตฺตา อสุทฺธจิตฺตน นิปชฺชโนฺต อรุณุคฺคมนโต ปุเรตรํ อุฏฺฐหโนฺตปิ อนุฏฺฐหโนฺตปิ นิปชฺชนกาเลเยว อนาทริยทุกฺกฏํ อาปชฺชติ, ทิวาปฏิสลฺลานมูลิกํ ปน ทุกฺกฏํ อรุเณเยว อาปชฺชตี''ติ วุตฺตํ, ตสฺมา เอวํ นิปชฺชนฺตสฺส เทฺว ทุกฺกฏานิ อาปชฺชนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ

สเจ ทฺวารํ สํวริตฺวา อรุเณ อุคฺคเต อุฏฺฐหิสฺสามีติ นิปชฺชติ, ทฺวาเร จ อเณฺญหิ อรุณุคฺคมนกาเล วิวเฏปิ ตสฺส อนาปตฺติเยว ทฺวารปิทหนสฺส รตฺติทิวาภาเคสุ วิเสสาภาวาฯ อาปตฺติอาปชฺชนเสฺสว กาลวิเสโส อิจฺฉิตโพฺพ, น ตปฺปริหารสฺสาติ คเหตพฺพํฯ ''ทฺวารํ สํวริตฺวา รตฺตึ นิปชฺชตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๗๗) หิ วุตฺตํฯ ทิวา สํวริตฺวา นิปนฺนสฺส เกนจิ วิวเฏปิ ทฺวาเร อนาปตฺติเยว, อตฺตนาปิ อนุฏฺฐหิตฺวาว สติ ปจฺจเย วิวเฏปิ อนาปตฺตีติ วทนฺติ, อิทมฺปิ วิมติวิโนทนิเยว (วิ. วิ. ฏี. ๑.๗๗) วุตฺตํฯ

ยถาปริเจฺฉทเมว วุฏฺฐาตีติ อรุเณ อุคฺคเตเยว วุฏฺฐาติ, อาปตฺติเยวาติ มูลาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํฯ อนาทริยอาปตฺติ ปน ปุรารุณา อุฏฺฐิตสฺสปิ ตสฺส โหเตว ''ทุกฺกฏา น มุจฺจตี''ติ วุตฺตตฺตาฯ **ทุกฺกฏา น มุจฺจตี**ติ จ ปุรารุณา อุฏฺฐหิตฺวา มูลาปตฺติยา มุโตฺตปิ อนาทริยทุกฺกฏา น มุจฺจตีติ อธิปฺปาโยฯ

๕. นิทฺทาวเสน นิปชฺชตีติ นิทฺทาภิภูตตาย เอกปเสฺสน นิปชฺชติฯ ''นิทฺทาวเสน นิปชฺชตี''ติ โวหารวเสน วุตฺตํ, ปาทานํ ปน ภูมิโต อโมจิตตฺตา อยํ นิปโนฺน นาม โหตีติ เตเนว อนาปตฺติ วุตฺตาฯ **อปสฺสาย สุปนฺตสฺสา**ติ กฏิฏฺฐิโต อุทฺธํ ปิฏฺฐิกณฺฏเก อปฺปมตฺตกํ ปเทสํ ภูมึ อผุสาเปตฺวา สุปนฺตสฺสฯ กฏิฏฺฐึ ปน ภูมึ ผุสาเปนฺตสฺส สยนํ นาม น โหติฯ ปิฏฺฐิปสารณลกฺขณา หิ เสยฺยา ทีฆา, วนฺทนาทีสุปิ ติริยํ ปิฏฺฐิกณฺฏกานํ ปสาริตตฺตา นิปชฺชนเมวาติ อาปตฺติ ปริหริตพฺพาวฯ วนฺทนาปิ หิ ปาทมูเล นิปชฺชตีติอาทีสุ นิปชฺชนเมว วุตฺตาฯ **สหสา วุฏฺฐาตี**ติ ปกฺขลิตา ปติโต วิย สหสา วุฏฺฐาติ, **ตสฺสปิ อนาปตฺติ** ปตนกฺขเณ อวิสยตฺตา, วิสเย ชาเต สหสา วุฏฺฐิตตฺตา จฯ ยสฺส ปน วิสญฺญิตาย ปจฺฉาปิ อวิสโย เอว, ตสฺส อนาปตฺติเยว ปตนกฺขเณ วิยฯ **ตเตฺถว สยติ, น วุฏฺฐาตี**ติ อิมินา วิสเยปิ อกรณํ ทเสฺสติ, เตเนว ตสฺส อาปตฺตีติ วุตฺตํฯ

อิทานิ อฏฺฐกถาวาทสํสนฺทนํ กาตุํ **''โก มุจฺจติ, โก น มุจฺจตี''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **มหาปจฺจริย**นฺติอาทีสุ **ปจฺจรี**ติ อุฬุมฺปํ วุจฺจติ, ตสฺมึ นิสีทิตฺวา กตตฺตา ตเมว นามํ ชาตํฯ กุรุนฺทิวลฺลิวิหาโร นาม อตฺถิ, ตตฺถ กตตฺตา **กุรุนฺที**ติ นามํ ชาตํฯ **มหาอฏฺฐกถา** นาม สงฺคีติตฺตยมารุฬฺหา เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนสฺส อฏฺฐกถาฯ ยา มหามหินฺทเตฺถเรน ตมฺพปณฺณิทีปํ อาภตา, ตมฺพปณฺณิเยหิ เถเรหิ ปจฺฉา สีหฬภาสาย อภิสงฺขตา จ โหติฯ **เอกภเงฺคนา**ติ เอกปสฺสภญฺชเนน ปาเท ภูมิโต อโมเจตฺวา เอกปเสฺสน สรีรํ ภญฺชิตฺวา นิปโนฺนติ วุตฺตํ โหติฯ

มหาอฏฺฐกถายํ ปน มหาปทุมเตฺเรน วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ เตน มหาอฏฺฐกถาย ลิขิตมหาปทุมเตฺถรวาเท ‘‘อย’’นฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘มุจฺฉิตฺวา ปติตตฺตา อวิสยตฺตา อาปตฺติ น ทิสฺสตี’’ติ เถเรน วุตฺตํฯ อาจริยา ปน ยถา ยกฺขคหิตโก พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโต จ ปรวโส โหติ, เอวํ อปรวสตฺตา มุจฺฉิตฺวา ปติโต กญฺจิกาลํ ชานิตฺวา นิปชฺชตีติ อนาปตฺตึ น วทนฺติ, วิสญฺญิเต ปน สติ อนาปตฺติเยวฯ

เทฺว ชนาติอาทิ มหาอฏฺฐกถายเมว วจนํ, ตเทว ปจฺฉา วุตฺตตฺตา ปมาณํฯ ยกฺขคหิตคฺคหเณเนว เจตฺถ วิสญฺญิภูโตปิ สงฺคหิโต, เอกภงฺเคน นิปนฺโน ปน อนิปนฺนตฺตา อาปตฺติโต มุจฺจติเยวาติ คเหตพฺพํฯ สารตฺถทีปนิยญฺจ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๗๗) ‘‘โย จ ยกฺขคหิตโก, โย จ พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโต’’ติ อิมสฺส อฏฺฐกถาวาทสฺส ปจฺฉิมตฺตา โสเยว ปมาณโต คเหตโพฺพ, ตถา จ วกฺขติ ‘‘สพฺพตฺถ โย โย อฏฺฐกถาวาโท วา ปจฺฉา วุจฺจติ, โส โสเยว ปมาณโต คเหตโพฺพ’’ติฯ อิมสฺมึ ฐาเน อิมสฺส อฏฺฐกถาปาฐสฺส อานีตตฺตา อิมสฺมึ วินยสงฺคหปฺปกรเณปิ อิมสฺมึเยว ฐาเน โส ปาโฐ วตฺตโพฺพติ โน ขนฺติฯ เอตฺถ จ ‘‘รตฺตึ ทฺวารํ วิวริตฺวา นิปนฺโน อรุเณ อุคฺคเต อุฏฺฐาติ, อนาปตฺตี’’ติอาทิวจนโต อรุณุคฺคมเน สํสยวิโนทนตฺถํ อรุณกถา วตฺตพฺพาฯ ตตฺริทํ วุจฺจติ –

> ‘‘โก เอส อรุโณ นาม;
> เกน โส อรุโณ ภเว;
> กีทิโส ตสฺส วณฺณา ตุ;
> สณฺฐานํ กีทิสํ ภเวฯ
>
> ‘‘กิสฺมึ กาเล จ เทเส จ, อรุโณ สมุคจฺฉติ;
> กึ ปจฺจกฺขสิโทฺธ เอโส, อุทาหุ อนุมานโต’’ติฯ

ตตฺถ **โก เอส อรุโณ นามา**ติ เอตฺถ เอส อรุโณ นาม สูริยสฺส ปภาวิเสโสฯ วุตฺตเญฺหตํ อภิธานปฺปทีปิกายํ –

> ‘‘สูรโสฺสทยโต ปุพฺพุฎฺฐิตรํสิ สิยารุโณ’’ติ;

ตฏฺฏีกายญฺจ ‘‘สูรสฺส อุทยโต ปุเพฺพ อุฏฺฐิตรํสิ อรุโณ นาม สิยา’’ติฯ วิมติวิโนทนีนามิกายํ วินยฏีกายญฺจ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๓) ‘‘อรุโณติ เจตฺถ สูริยุคฺคมนสฺส ปุเรจโร วฑฺฒมนฆนรโตฺต ปภาวิเสโสติ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ วุตฺตํ, ตสฺมา สูริยปฺปภาเยว อรุโณ นาม, น อโญฺญติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เกน โส อรุโณ ภเว**ติ เอตฺถ อรุโณ วโณฺณ อสฺสาติ อรุโณ, กิญฺจิรตฺตวณฺณสมนฺนาคโตติ อโตฺถฯ อถ วา อรติ คจฺฉติ รตฺตวณฺณภาเวน ปวตฺตตีติ อรุโณฯ วุตฺตเญฺหตํ อภิธานปฺปทีปิกาฏีกายํ ‘‘อรุณวณฺณตาย อรติ คจฺฉตีติ อรุโณ’’ติฯ **กีทิโส ตสฺส วโณฺณ**ติ เอตฺถ อพฺยตฺตรตฺตวโณฺณ ตสฺส วโณฺณ ภเวฯ วุตฺตญฺหิ อภิธานปฺปทีปิกายํ ‘‘อรุโณ กิญฺจิรโตฺต ถา’’ติฯ ตฏฺฏีกายญฺจ ‘‘กิญฺจิรโตฺต อพฺยตฺตรตฺตวโณฺณ อรุโณ นาม ยถา มจฺฉสฺส อกฺขี’’ติฯ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๓) ‘‘วฑฺฒมนฆนรโตฺต ปภาวิเสโส’’ติ, ตสฺมา สูริยสฺส รตฺตปฺปภาเยว อรุโณ นาม, น เสตปฺปภาทโยติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยทิ เอวํ ปาติโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธกวณฺณนาย วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๘๓) ‘‘ปาฬิยํ ปน **นนฺทิมุขิยา**ติ โอทาตทิสามุขตาย ตุฏฺฐมุขิยา’’ติ วุตฺตํ, ตํ กถํ ยุเชฺชยฺยาติ, โน น ยุเชฺชยฺยฯ ตตฺถ หิ อรุณุคฺคตกาเล อรุโณภาเสน โอทาตทิสามุขภาโว วุโตฺต, น อรุโณภาสสฺส โอทาตภาโวฯ วุตฺตเญฺหตํ อุทานฏฺฐ

กถายํ (อุทา. อฏฺฐ. ๒๓) **“นนฺทิมุขิยา**ติ อรุณสฺส อุคฺคตตฺตา เอว อรุโณภาย สูริยาโลกูปชีวิโน สเตฺต นนฺทาปนมุขิยา รตฺติยา ชาตาย วิภายมานายาติ อโตฺถ’’ติฯ

ชาตกฏฺฐกถายญฺจ –

‘‘ชิฆญฺญรตฺตึ อรุณสฺมิมุหเต;
ยา ทิสฺสติ อุตฺตมรูปวณฺณินี;
ตถูปมา มํ ปฏิภาสิ เทวเต;
อาจิกฺข เม ตํ กตมาสิ อจฺฉรา’’ติฯ (ชา. อฏฺฐ. ๕.๒๑.๒๕๔);

อิมสฺส คาถาย อตฺถวณฺณนายํ ‘‘ตตฺถ **ชิฆญฺญรตฺติ**นฺติ ปจฺฉิมรตฺตึ, รตฺติปริโยสาเนติ อโตฺถฯ **อุหเต**ติ อรุเณ อุคฺคเตฯ **ยา**ติ ยา ปุรตฺถิมา ทิสา รตฺตวณฺณตาย อุตฺตมรูปธรา หุตฺวา ทิสฺสตี’’ติฯ เอวํ อรุณุคฺคตสมเย ปุรตฺถิมทิสาย รตฺตวณฺณตา วุตฺตา, ตสฺมา ตสฺมิํ สมเย อรุณสฺส อุฏฺฐิตตฺตา ปุรตฺถิมาย ทิสาย รตฺตภาโค สูริยาโลกสฺส ปตฺถฏตฺตา เสสทิสานํ โอทาตภาโว วิญฺญายติฯ

สณฺฐานํ กีทิสํ ภเวติ เอตฺถ อรุณสฺส ปาเฏกฺกํ สณฺฐานํ นาม นตฺถิ รสฺมิมตฺตตฺตาฯ ยตฺตกํ ปเทสํ ผรติ, ตตฺตกํ ตสฺส สณฺฐานนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อถ วา ปุรตฺถิมทิสาสณฺฐานํฯ วุตฺตญฺหิ ชาตกฏฺฐกถายํ (ชา. อฏฺฐ. ๕.๒๑.๒๕๕) ‘‘ปุรตฺถิมทิสา รตฺตวณฺณตาย อุตฺตมรูปธรา หุตฺวา ทิสฺสตี’’ติฯ

กิสฺมิํ กาเล จ เทเส จ, อรุโณ สมุคฺจฉตีติ เอตฺถ เอส อรุโณ สูริยุคฺคมนสฺส ปุเร กาเล ปุรตฺถิมทิสายํ อุคฺคจฺฉติฯ วุตฺตเญฺหตํ อุทานฏฺฐกถายํ (อุทา. อฏฺฐ. ๒๓) **‘‘อุทฺธเสฺต อรุเณ**ติ อุคฺคเต อรุเณ, อรุโณ นาม ปุรตฺถิมทิสายํ สูริโยทยโต ปุเรตรเมว อุฏฺฐิโตภาโส’’ติฯ อภิธานปฺปทีปิกายญฺจ ‘‘สูรโสฺสทยโต ปุพฺพุฏฺฐิตรํสี’’ติฯ

กิํ ปจฺจกฺขสิโทฺธ เอโส, อุทาหุ อนุมานโตติ เอตฺถ อยํ อรุโณ นาม ปจฺจกฺขสิโทฺธ เอว, น อนุมานสิโทฺธฯ กสฺมา วิญฺญายตีติ เจ? จกฺขุวิญฺญาณโคจรวณฺณายตนภาวโตฯ อกฺขสฺส ปตีติ ปจฺจกฺขํ, จกฺขุรูปานํ อภิมุขภาเวน อาปาถคตตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณ’’นฺติ (ม. นิ. ๑.๒๐๔, ๔๐๐; ๓.๔๒๑, ๔๒๕, ๔๒๖; สํ. นิ. ๒.๔๓, ๔๔, ๔๕, สํ. นิ. ๔.๖๐; กถา. ๔๖๕, ๔๖๗), ตสฺมา อยํ อรุณวโณฺณ จกฺขุนา ทิสฺวา ชานิตพฺพโต ปจฺจกฺขสิโทฺธเยว โหติ, น เอวํ สติ เอวํ ภเวยฺยาติ อนุมาเนน ปุนปฺปุนํ จินฺตเนน สิโทฺธติฯ อิมํ ปญฺหวิสฺสชฺชนํ สาธุกํ มนสิ กริตฺวา ปณฺฑิเตหิ รโตฺตภาโสเยว อรุโณติ ปเจฺจตโพฺพ สลฺลเกฺขตโพฺพติฯ

กสฺมา ปน อิมสฺมิํ ฐาเน อรุณกถา วุตฺตาติ? อิมิสฺสา อรุณกถาย มหาวิสยภาวโตฯ กถํ? อุโปสถิกา อุปาสกา จ อุปาสิกาโย จ อรุณุคฺคมนํ ตถโต อชานนฺตา อนุคฺคเตเยว อรุเณ อุคฺคตสญฺญาย ขาทนียํ วา ขาทนฺติ, โภชนียํ วา ภุญฺชนฺติ, มาลาคนฺธาทีนิ วา ธาเรนฺติ, ตโต เตสํ สีลํ ภิชฺชติฯ สามเณรา ตเถว วิกาลโภชนํ ภุญฺชิตฺวา สีลวินาสํ ปาปุณนฺติฯ นิสฺสยปฏิปนฺนกา ภิกฺขู อาจริยุปชฺฌาเยหิ วินา พหิสีเม จรนฺตา นิสฺสยปฺปสฺสมฺภนํ ปาปุณนฺติ, อโนฺตวเสฺส ภิกฺขู อุปจารสีมโต พหิคจฺฉนฺตา วสฺสเจฺฉทํ, เตจีวริกา ภิกฺขู อพทฺธสีมายํ จีวเรน วิปฺปวสนฺตา นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยํ, ตถา สตฺตพฺภนฺตรสีมายํ, สหเสยฺยปฺปโหนกฏฺฐาเน อนุปสมฺปนฺนมาตุคาเมหิ สห สยนฺตา ปาจิตฺติยํ, ตถา ยาวกาลิกํ ภุญฺชนฺตา ภิกฺขู, ปาริวาสิกาทโย วตฺตํ นิกฺขิปนฺ

ตา รตฺติเจฺฉทํฯ เอวมาทิอเนกาทีนวสมฺภวโต ลชฺชิเปสลานํ ภิกฺขูนํ ตถโต อรุณุคฺคมนสฺส ชานนตฺถํ วุตฺตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

เกจิ ปน ภิกฺขู อฑฺฒรตฺติสมเย ฆฏิสุญฺญตฺตา อฑฺฒรตฺติกาลํ อติกฺกมฺม อญฺญทิวโส โหติ, ตสฺมา ตสฺมึ กาเล อรุณํ อุฏฺฐิตํ นาม โหตีติ มญฺญมานา อฑฺฒรตฺตึ อติกฺกมฺม ขาทนีย โภชนียาทีนิ ภุญฺชนฺติ, เต ปน พุทฺธสมยํ อชานนฺตา เวทสมยเมว มนสิ กโรนฺตา เอวํ กโรนฺติ, ตสฺมา เตสํ ตํกรณํ ปมาณํ น โหติฯ พหโว ปน ภิกฺขู อรุณสฺส ปจฺจกฺขภาวํ อชานนฺตา อนุมา นวเสน จินฺติตฺวญฺจ อสโกฺกนฺตา อนุสฺสววเสเนว ปรวจนํ สทฺทหนฺตา อมฺหากํ อาจริยา อรุณุคฺ คมนเวลายํ อุฏฺฐาย คจฺฉนฺตา สูริยุคฺคมนเวลายํ ทฺวิสหสฺสทณฺฑปฺปมาณํ ฐานํ ปาปุณนฺติ, ติ สหสฺสทณฺฑปฺปมาณํ ฐานํ ปาปุณนฺตีติ จ วทนฺติฯ อิมมฺหา วิหารา อสุกํ นาม วิหารํ อสุกํ นาม เจติยํ อสุกํ นาม คามํ ปาปุณนฺตีติอาทีนิ จ วทนฺตีติ เอวํ อนุสฺสววจนํ วทนฺติ, ตมฺปิ อปฺ ปมาณํฯ กสฺมา? อทฺธานํ นาม พลวนฺตสฺส ชวสมฺปนฺนสฺส จ รสฺสํ โหติ, ทุพฺพลสฺส สนฺตสฺส จ ทีฆํ โหติฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา –

> ‘‘ทีฆา ชาครโต รตฺติ, ทีฆํ สนฺตสฺส โยชนํ;
> ทีโฆ พาลาน สํสาโร, สทฺธมฺมํ อวิชานต’’นฺติฯ (ธ. ป. ๖๐);

ตสฺมา อทฺธานํ นาม สเพฺพสํ เอกสทิสํ น โหตีติ อรุณุคฺคมนสฺส ลกฺขณํ ภวิตุํ น สกฺกา, น จ เต อายสฺมโนฺต ปิฏกตฺตยโต กิญฺจิ สาธกภูตํ วจนํ อาหรนฺติ, อสกฺขิกํ อฑฺฑํ กโรนฺติ วิย ยถา ชฺฌาสยเมว วทนฺตีติ ปมาณํ น โหติฯ

อเญฺญ ปน –

> ‘‘อตีตรตฺติยา ยาโม;
> ปจฺฉิโมฑฺฒมมุสฺส วา;
> ภาวินิยาทิปฺปหาโร;
> ตทฑฺฒํ วาชฺชเตหฺย โหติ –

กจฺจายนสารปฺปกรณาคตํ คาถํ วตฺวา อตีตรตฺติยา ปจฺฉิโม ยาโม อชฺช ปริยาปโนฺน, ตสฺมา ปจฺฉิมยามสฺส อาทิโต ปฏฺฐาย อรุณํ อุคฺคจฺฉตี’’ติ วทนฺติฯ อยํ วาโท สการณสญฺญาปกตฺตา ปุริเมหิ พลวา โหติ, เอวํ สเนฺตปิ อยุโตฺตเยวฯ กสฺมา? อยญฺหิ คาถา พาหิรสทฺทสเตฺถ ชงฺ คทาสปฺปกรเณ วุตฺตนเยน อชฺช ภวา อชฺชตนีติ วุตฺตอชฺชโวหารสฺส ปวตฺตนกาลํ ทเสฺสตุํ วุตฺ ตา, น ปิฏกตฺตเย วุตฺตสฺส อรุณุคฺคมนสฺส กาลํ ทเสฺสตุํ, ตสฺมา อญฺญสาธฺยสฺส อญฺญสาธเกน สาธิตตฺตา อยุโตฺตเยวฯ

อปเร ปน ‘‘ปหาโร ยามสญฺญิโต’’ติ อภิธานปฺปทีปิกายํ วุตฺตตฺตา ปหารยามสทฺทานํ เอกตฺถตฺตา ตเตฺถว ‘‘ติยามา สํวรี ภเว’’ติ วุตฺตตฺตา รตฺติยา จ ติยามภาวโต ปาฬิยญฺจ (อุทา. ๔๕; จูฬว. ๓๘๓) ‘‘อภิกฺกนฺตา , ภเนฺต, รตฺติ, นิกฺขโนฺต ปจฺฉิโม ยาโม, อุทฺธเสฺต อรุโณ’’ติ อาคตตฺตา อิทานิ รตฺติยา จตูสุ ปหาเรสุ ตติยปฺปหารสฺส อวสาเน อรุโณ อุคฺคโต, ตสฺมา อว เสสเอกปฺปหารมโตฺต กาโล ทิวสภาคํ ภชตีติ วเทยฺยุํ, อยํ วาโท ตติยวาทโตปิ พลวตโรฯ กสฺมา? ญาปกญาปฺยานํ อนุรูปภาวโตฯ ตถา หิ ‘‘ปหาโร ยามสญฺญิโต’’ติ อยํ ญาปโก ปหาร ยามานํ เอกตฺถภาวสฺส อนุรูโป, ‘‘ติยามา สํวรีภเว’’ติ อยํ รตฺติยา ติยามภาวสฺส, ‘‘ปาฬิยญฺ จา’’ติอาทิ ตติยปฺปหารสฺส อวสาเน อรุณุคฺคมนสฺส, ตถาปิ อยุโตฺตเยว โหติฯ กสฺมา? ‘‘อว

เสสเอกปฺปหารมโตฺต กาโล ทิวสภาคํ ภชตี’’ติ วจนสฺส วิรุทฺธตฺตาฯ มชฺฌิมเทเส หิ ทสฆฏิกาปมาณสฺส กาลสฺส เอกปฺปหารตฺตา สพฺพา รตฺติ ติยามาว โหติ, น จตุยามา, อิทานิ ปน ปจฺจนฺตวิสเยสุ สตฺตฆฏิฆฏิกามตฺตสฺส กาลสฺส เอกปฺปหารกตฺตา จตุปฺปหารา ภวติ, ตสฺมา มชฺฌิมเทสโวหารํ คเหตฺวา อภิธานปฺปทีปิกายญฺจ ‘‘ติยามา สํวรี ภเว’’ติ วุตฺตํ, ปาฬิยญฺจ (อุทา. ๔๕; จูฬว. ๓๘๓) ‘‘นิกฺขนฺเต ปจฺฉิเม ยาเม, อุทฺธสฺเต อรุโณ’’ติ, ตสฺมา รตฺติปริโยสาเนเยว อรุโณ อุคฺคโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๐๑) ‘‘ตถา ปาริวาสิกาทีนมฺปิ อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปนฺตานํ รตฺติเจฺฉโท วุโตฺต, อุคฺคเต อรุเณ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ หิ วุตฺต’’นฺติฯ

สหเสยฺยสิกฺขาปเทปิ (ปาจิ. ๕๒-๕๔) ‘‘อนุปสมฺปเนฺนหิ สห นิวุตฺถภาวปริโมจนตฺถํ ปุรารุณา นิกฺขมิตฺวา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ เอวํ จีวรวิปฺปวาสาทีสุ จ สพฺพตฺถ รตฺติปริโยสาเน อาคมนวเสน อรุณุคฺคมนํ ทสฺสิตํ, น อตีตารุณวเสนาติฯ ชาตกฏฺฐกถายมฺปิ (ชา. อฏฺฐ. ๕.๒๑.๒๕๕) ‘‘รตฺติปริโยสาเนติ อโตฺถ’’ติฯ น เกวลํ มชฺฌิมเทเสสุ รตฺติยาเยว ติปฺปหารภาโว โหติ , อถ โข ทิวสสฺสปิฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐสาลินิยํ (ธ. ส. อฏฺฐ. นิทานกถา) ‘‘สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อภิธมฺมเทสนาปริโยสานญฺจ เตสํ ภิกฺขูนํ สตฺตปฺปกรณอุคฺคหณญฺจ เอกปฺปหาเรเนว โหตี’’ติ, มูลฏีกายญฺจ (ธ. ส. มูลฏี. นิทานกถาวณฺณนา) **‘‘เอกปฺปหาเรนาติ** เอเตฺถ **ปหาโร**ติ ทิวสสฺส ตติยภาโค วุจฺจตี’’ติ, ตสฺมา เอโก รตฺติทิโว ฉปฺปหาโร โหตีติ วิญฺญายติฯ เอวํ มชฺฌิมเทสโวหาเรน ติยามสงฺขาตสฺส ติปฺปหารสฺส อวสาเน สพฺพรตฺติปริโยสาเน อุฏฺฐิตํ อรุณํ ปจฺจนฺตเทสโวหาเรน ติปฺปหารสฺส อวสาเนติ คเหตฺวา เอกปฺปหาราวเสสกาเล อรุโณ อุคฺคโตติ วุตฺตตฺตา อยมฺปิ วาโท อยุโตฺตเยว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

พหโว ปน ปณฺฑิตา ‘‘ขุทฺทสิกฺขานิสฺสเย วุตฺตํ –

‘เสตรุณญฺจ ปฐมํ, ทุติยํ นนฺทิยาวฏฺฏํ;
ตติยํ ตมฺพวณฺณญฺจ, จตุตฺถํ คทฺรภํ มุข’นฺติฯ –

อิมํ คาถํ นิสฺสาย เอกรตฺติยํ อรุโณ จตุกฺขตฺตุํ อุฏฺฐหติ, ตตฺถ ปฐมํ เสตวณฺณํ โหติ, ทุติยํ นนฺทิยาวฏฺฏปุปฺผวณฺณํ โหติ, ตติยํ ตมฺพวณฺณํ โหติ, จตุตฺถํ คทฺรภมุขวณฺณํ โหตี’’ติ วตฺวา รโตฺตภาสโต ปุเรตรํ อตีตรตฺติกาเลเยว วตฺตนิกฺขิปนาทิกมฺมํ กโรนฺติฯ เตสํ ตํ กรณํ อนิสมฺมการิตํ อาปชฺชติฯ อยญฺหิ คาถา เนว ปาฬิยํ ทิสฺสติ, น อฏฺฐกถายํ, น ฏีกาสุ, เกวลํ นิสฺสเย เอว, นิสฺสเยสุ จ เอกสฺมิํเยว ขุทฺทสิกฺขานิสฺสเย ทิสฺสติ, น อญฺญนิสฺสเยสุ, ตตฺถาปิ เนว ปุพฺพาปรสมฺพโนฺธ ทิสฺสติ, น เหตุผลาทิภาโว, น จ ลิงฺคนิยโมติ น นิสฺสยการาจริเยน ฐปิตา ภเวยฺย, อถ โข ปจฺฉา อเญฺญหิ เลขเกหิ วา อตฺตโน อิจฺฉานุรูปํ ลิขิตา ภเวยฺย, ตสฺมา อยํ คาถา กุโต อาภตา ปาฬิโต วา อฏฺฐกถาโต วา ฏีกาโต วา วินยโต วา สุตฺตนฺตโต วา อภิธมฺมโต วาติ ปภวํ อปริเยสิตฺวา นิสฺสเย ทิฏฺฐมตฺตเมว สารโต คเหตฺวา ปาฬิยฏฺฐกถาฏีกาสุ วุตฺตวจนํ อนิสาเมตฺวา กตตฺตา อนิสมฺมการิตํ อาปชฺชติฯ

ตตฺรายํ ปาฬิ ‘‘เตน โข ปน สมเยน พุโทฺธ ภควา สีตาสุ เหมนฺติกาสุ รตฺตีสุ อนฺตรฏฺฐกาสุ หิมปาตสมเย รตฺติํ อโชฺฌกาเส เอกจีวโร นิสีทิ, น ภควนฺตํ สีตํ อโหสิฯ นิกฺขเนฺต ปฐเม ยาเม สีตํ ภควนฺตํ อโหสิ, ทุติยํ ภควา จีวรํ ปารุปิ, น ภควนฺตํ สีตํ อโหสิฯ นิกฺขเนฺต มชฺฌิเม ยาเม สีตํ ภควนฺตํ อโหสิ, ตติยํ ภควา จีวรํ ปารุปิ, น ภควนฺตํ สีตํ อโหสิฯ นิกฺขเนฺต ปจฺฉิเม ยาเม อุทฺธเสฺต อรุเณ นนฺทิมุขิยา รตฺติยา สีตํ ภควนฺตํ อโหสิ, จตุตฺถํ ภควา จีวรํ ปารุปิ, น ภควนฺตํ สีตํ อโหสี’’ติฯ อยํ มหาวเคฺค (มหาว. ๓๔๖) จีวรกฺขนฺธกาคตา วินยปาฬิฯ ปาฬิยํ **นนฺ**

ทิมุขิยาติ ตุฎฺฐิมุขิยา, ปสนฺนทิสามุขายาติ อโตฺถฯ อยํ ตํสํวณฺณนาย วิมติวิโนทนีปาโฐ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๔๖)ฯ

‘‘เตน โข ปน สมเยน พุโทฺธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท ฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา นิกฺขเนฺต ปฐเม ยาเม อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต รตฺติ, นิกฺขโนฺต ปฐโม ยาโม, จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ, อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขนฺติฯ เอวํ วุเตฺต ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา นิกฺขเนฺต มชฺฌิเม ยาเม อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ, นิกฺขโนฺต มชฺฌิโม ยาโม, จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ, อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขนฺติฯ ทุติยมฺปิ ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา นิกฺขเนฺต ปจฺฉิเม ยาเม อุทฺธเสฺต อรุเณ นนฺทิมุขิยา รตฺติยา อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ, นิกฺขโนฺต ปจฺฉิโม ยาโม, อุทฺธสฺตํ อรุณํ, นนฺทิมุขี รตฺติ, จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ, อุทฺทิสตุ ภเนฺต ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขนฺติฯ อปริสุทฺธา, อานนฺท, ปริสา’’ติ (จูฬว. ๓๘๓)ฯ อยํ จูฬวเคฺค ปาติโมกฺขฎฺฐปนกฺขนฺธกาคตา อปราปิ วินยปาฬิฯ

นนฺทิมุขิยา รตฺติยาติ อรุณุฎฺฐิตกาเล ปีติมุขา วิย รตฺติ ขายติฯ เตนาห ‘‘นนฺทิมุขิยา’’ติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๘๓) อยํ ตํสํวณฺณนาภูตสมนฺตปาสาทิกฎฺฐกถาปาโฐฯ **อภิกฺกนฺตา**ติ ปริกฺขีณาฯ **อุทฺธเสฺต อรุเณ**ติ อุคฺคเต อรุณสีเสฯ **นนฺทิมุขิยา**ติ ตุฎฺฐิมุขิยาฯ อยํ ตํสํวณฺณนาภูตสารตฺถทีปนีปาโฐ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๘๓)ฯ ปาฬิยํ **นนฺทิมุขิยา**ติ โอทาตทิสามุขิตาย ตุฎฺฐมุขิยาฯ อยํ ตํสํวณฺณนาย (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๘๓) วิมติวิโนทนีปาโฐฯ

‘‘ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตายรตฺติยา นิกฺขเนฺต ปจฺฉิเม ยาเม อุทฺธเสฺต อรุเณ นนฺทิมุขิยา รตฺติยา อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ, นิกฺขโนฺต ปจฺฉิโม ยาโม, อุทฺธโสฺต อรุโณ, นนฺทิมุขี รตฺติ, จิรนิสินฺนา อาคนฺตุกา ภิกฺขู, ปฎิสโมฺมทตุ, ภเนฺต, ภควา อาคนฺตุเก ภิกฺขู’’ติฯ อยํ อุทานาคตา สุตฺตนฺตปาฬิ (อุทา. ๔๕)ฯ **อุทฺธเสฺต อรุเณ**ติ อุคฺคเต อรุเณฯ อรุโณ นาม ปุรตฺถิมทิสายํ สูริโยทยโต ปุเรตรเมว อุฎฺฐิโตภาโสฯ **นนฺทิมุขิยา รตฺติยา**ติ อรุณสฺส อุคฺคตตฺตา เอว อรุโณภาย สูริยาโลกูปชีวิโน สเตฺต นนฺทาปนมุขิยา รตฺติยา ชาตาย, วิภายมานายาติ อโตฺถฯ อยํ ตํสํวณฺณนาภูตา อุทานฎฺฐกถา (อุทา. อฎฺฐ. ๒๓)ฯ

อิติ เอตฺตกาสุ วินยสุตฺตนฺตาคตาสุ ปาฬิยฎฺฐกถาฏีกาสุ เอกสฺมิมฺปิฐาเน อรุโณ จตุกฺขตฺตุํ อุคฺคโตติ นตฺถิ, เอกวารเมว วุโตฺตฯ จตุพฺพิธวณฺณสมนฺนาคโตติปิ นตฺถิ, เอกวโณฺณ เอว วุโตฺตฯ ชาตกฎฺฐกถายมฺปิ (ชา. อฎฺฐ. ๕.๒๑.๒๕๕) รตฺตวโณฺณ เอว วุโตฺต, น เสตวณฺณาทิโกฯ **นนฺทิมุขี**ติ จ สเตฺต นนฺทาปนทิสามุขี รตฺติ เอว วุตฺตา, น อรุณสฺส นนฺทิยาวฎฺฎปุปฺผสทิสวณฺณตาฯ เตนาห ‘‘สเตฺต นนฺทาปนมุขิยา รตฺติยา’’ติฯ เอวํ อภิธานปฺปทีปิกาปกรณวจเนน วิรุทฺธตฺตา ปาฬิยฎฺฐกถาทีหิ อสํสนฺทนโต ทุพฺพลสาธกตฺตา จ อยมฺปิ วาโท อยุโตฺตเยวาติ ทฎฺฐโพฺพ, ตสฺมา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาณํ อนติกฺกเนฺตน ลชฺชิภิกฺขุนา ยทิ เกนจิ อปฺปฎิจฺฉเนฺน วิวโฎกาเส โหติ, มจฺฉกฺขิสมานอพฺยตฺตรโตฺตภาสสฺส ปญฺญายมานกาลโต ปฎฺฐาย วตฺตนิกฺขิปนาทิกมฺมํ กาตพฺพํฯ

ยทิ ปน ปพฺพตาทินา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานํ โหติ, ยตฺตเกน กาเลน วิวฏฏฺฐาเน รโตฺตภาโส ปญฺญายติ, สูริยมณฺฑลสฺส ทิสฺสนกาลโต เอกฆฏิกามตฺเตน วา ทฺวิฆฏิกามตฺเตน วา ตตฺตกํ กาลํ สลฺลเกฺขตฺวา อิมสฺมึ กาเล อรุโณ อุคฺคโต ภเวยฺยาติ ตเกฺกตฺวา กาตพฺพํ, สํสยํ อนิจฺฉเนฺตน ตโตปิ กญฺจิกาลํ อธิวาเสตฺวา นิสฺสํสยกาเล กตฺตพฺพํ, อยํ ตตฺถ สามีจิฯ อยํ ปน วาโทยถาวุตฺตปฺปกรณวจเนหิ สฺฏฺฐฺ สํสนฺทติ ยถา คโงฺคทเกน ยมุโนทกํ, ตสฺมา ปณฺฑิเตหิ ปุนปฺปุนํ ปุพฺพาปรํ อาโลเฟเนฺตน มนสิ กาตโพฺพฯ เอวํ มนสิ กริตฺวา อรุณปฏิสํยุเตฺตสุ ฐาเนสุ สํสโย ฉินฺทิตโพฺพ, สํสยํ ฉินฺทิตฺวา วิสารเทน หุตฺวา ตํ ตํ กมฺมํ กาตพฺพนฺติฯ

> วิสุทฺธตฺถาย สีลสฺส, ภิกฺขูนํ ปิยสีลินํ;
> กตารุณกถา เอสา, น สารมฺภาทิการณาฯ
>
> ตสฺมา สฺฏฺฐูปธาเรตฺวา, ยุตฺตํ คณฺหนฺตุ สาธโว;
> อยุตฺตเญฺจ ฉฑฺฑยนฺตุ, มา โหนฺตุ ทุมฺมนาทโยติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ทิวาเสยฺยวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ปฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๒. ปริกฺขารวินิจฺฉยกถา

๖. เอวํ ทิวาเสยฺยวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปริกฺขารวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ปริกฺขาโรติ สมณปริกฺขาโร”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ทิวาเสยฺยวินิจฺฉยกถาย อาทิมฺหิ วุตฺตํ ‘‘ตตฺถา’’ติ ปทํ อาเนตฺวา ตตฺถ เตสุ มาติกาปเทสุ สมภินิวิฏฺฐสฺส ‘‘ปริกฺขาโร’’ติ ปทสฺส ‘‘สมณปริกฺขาโร’’ติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ โยชนา, เอส นโย อิโต ปเรปิฯ สมณปริกฺขาโร วุโตฺต, น คิหิปริกฺขาโรติ อธิปฺปาโยฯ ปริสมนฺตโต กริยเตติ **ปริกฺขาโร,** ฉตฺตาทิโกฯ **ตตฺรา**ติ สมณปริกฺขาเรฯ กปฺปตีติ กปฺปิโย, น กปฺปิโย อกปฺปิโย, กปฺปิโย จ อกปฺปิโย จ กปฺปิยากปฺปิโย, สมาหารทฺวเนฺทปิ ปุลฺลิงฺคมิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตาฯ กปฺปิยากปฺปิโย จ โส ปริกฺขาโร เจติ ตถา, ตสฺส วินิจฺฉโย **กปฺปิยากปฺปิยปริกฺขารวินิจฺฉโย**ฯ

เกจิ ตาลปณฺณจฺฉตฺตนฺติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํฯ สพฺพมฺปิ หิ ฉตฺตํ ตถากริยมานํ น วฏฺฏติฯ เตเนวาห วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๘๕) ‘‘สพฺพปริกฺขาเรสุ วณฺณมฏฺฐวิการํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ ทีเปเนฺตน น วฏฺฏตีติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ’’นฺติฯ **น วณฺณมฏฺฐตฺถายา**ติ อิมินา ถิรกรณตฺถํ เอกวณฺณสุเตฺตน วินนฺธิยมานํ ยทิ วณฺณมฏฺฐํ โหติ, ตตฺถ น โทโสติ ทเสฺสติฯ **อารเคฺคนา**ติ นิขาทนมุเขนฯ ยทิ น วฏฺฏติ, ตาทิสํ ฉตฺตทณฺฑํ ลภิตฺวา กึ กาตพฺพนฺติ อาห **“ฆฏกํ วา”**ติอาทิฯ **สุตฺตเกน วา ทโณฺฑ เวเฐตโพฺพ**ติ ยถา เลขา น ปญฺญายติ, ตถา เวเฐตโพฺพฯ **ทณฺฑพุเนฺท**ติ ทณฺฑมูเล, ฉตฺตทณฺฑสฺส เหฏฺฐิมโกฏิยนฺติ อโตฺถฯ **ฉตฺตมณฺฑลิก**นฺติ ฉตฺตสฺส อโนฺต ขุทฺทกมณฺฑลํ, ฉตฺตปญฺชเร มณฺฑลากาเรน พทฺธทณฺฑวลยํ วาฯ **อุกฺกิริตฺวา**ติ นินฺนํ, อุนฺนตํ วา กตฺวา อุฏฺฐาเปตฺวาฯ **สา วฏฺฏตี**ติ สา เลขา รชฺชุเกหิ พนฺธนฺตุ วา มา วา, พนฺธิตุํ ยุตฺตฏฺฐานตฺตา วฏฺฏติฯ เตน วุตฺตํ อาจริยพุทฺธทตฺตมหาเถเรน –

> ‘‘ฉตฺตํ ปณฺณมยํ กิญฺจิ, พหิ อโนฺต จ สพฺพโส;
> ปญฺจวเณฺณน สุเตฺตน, สิพฺพิตุํ น จ วฏฺฏติฯ
>
> ‘‘ฉินฺทิตุํ อฑฺฒจนฺทํ วา, ปเณฺณ มกรทนฺตกํ;
> ฆฏกํ วาฬรูปํ วา, เลขา ทเณฺฑ น วฏฺฏติฯ
>
> ‘‘สิพฺพิตุํ เอกวเณฺณน, ฉตฺตํ สุเตฺตน วฏฺฏติ;
> ถิรตฺถํ ปญฺจวเณฺณน, ปญฺชรํ วา วินนฺธิตุํฯ
>
> ‘‘ฆฏกํ วาฬรูปํ วา, เลขา วา ปน เกวลา;
> ฉินฺทิตฺวา วาปิ ฆํสิตฺวา, ธาเรตุํ ปน วฏฺฏติฯ
>
> ‘‘อหิจฺฉตฺตกสณฺฐานํ , ทณฺฑพุนฺทมฺหิ วฏฺฏติ;
> อุกฺกิริตฺวา กตา เลขา, พนฺธนตฺถาย วฏฺฏตี’’ติฯ

ตสฺส วณฺณนายมฺปิ **ฉตฺตํ ปณฺณมยํ กิญฺจี**ติ ตาลปณฺณาทิปณฺณจฺฉทนํ ยํ กิญฺจิ ฉตฺตํฯ **พหี**ติ อุปริฯ **อโนฺต**ติ เหฏฺฐาฯ **สิพฺพิตุ**นฺติ รูปํ ทเสฺสตฺวา สูจิกมฺมํ กาตุํฯ **ปเณฺณ**ติ ฉทนปเณฺณฯ **อฑฺฒจนฺท**นฺติ อฑฺฒจนฺทาการํฯ **มกรทนฺตก**นฺติ มกรทนฺตาการํ, ยํ ‘‘คิริกูฏ’’นฺติ วุจฺจติฯ ฉินฺทิตุํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ มุขวฏฺฏิยา นาเมตฺวา พทฺธปณฺณโกฏิยา วา มตฺถกมณฺฑลโกฏิยา วา คิริกูฏาทึ กโรนฺติ, อิมินา ตํ ปฏิกฺขิตฺตํฯ **ทเณฺฑ**ติ ฉตฺตทเณฺฑฯ **ฆฏก**นฺติ ฆฏากาโรฯ **วาฬรูปํ วา**ติ พฺยคฺฆาทิวาฬานํ รูปกํ วาฯ **เลขา**ติ อุกฺกิริตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา จิตฺ

ตกมฺมวเสน วา กตราชิฯ ปญฺจวณฺณานํ สุตฺตานํ อนฺตเร นีลาทิเอกวเณฺณน สุเตฺตน ถิรตฺถํ ฉตฺตํ อโนฺต จ พหิ จ สิพฺพิตุํ วา ฉตฺตทณฺฑคฺคาหกสลากปญฺชรํ ถิรตฺถํ วินนฺธิตุํ วา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ปญฺจวณฺณานํ เอกวเณฺณน ถิรตฺถ**นฺติ อิมินา อเนกวเณฺณหิ สุเตฺตหิ วณฺณมฏฺฐตฺถาย สิพฺพิตุญฺจ วินนฺธิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ โปตฺถเกสุ ปน ''ปญฺจวเณฺณ นา''ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ตสฺส เอกวเณฺณน ปญฺจวเณฺณน วา สุเตฺตน ถิรตฺถํ สิพฺพิตุํ วินนฺธิตุํ วา วฏฺฏตีติ โยชนา กาตพฺพา โหติฯ

เอตฺถ จ เหฏฺฐา วุเตฺตน ''ปญฺจวเณฺณน สุเตฺตน สิพฺพิตุํ น จ วฏฺฏตี''ติ ปาเฐน จ ''เกจิ ตาลปณฺณจฺฉตฺตํ อโนฺต วา พหิ วา ปญฺจวเณฺณน สุเตฺตน สิเพฺพตฺวา วณฺณมฏฺฐํ กโรนฺติ, ตํ น วฏฺฏติ, เอกวเณฺณ ปน นีเลน วา ปีตเกน วา เยน เกนจิ สุเตฺตน อโนฺต วา พหิ วา สิพฺพิตุํ, ฉตฺตทณฺฑคฺคาหกํ สลากปญฺชรํ วา วินนฺธิตุํ วฏฺฏติ, ตญฺจ โข ถิรกรณตฺถํ, น วณฺณมฏฺฐตฺถา ยา''ติ อฏฺฐกถาปาเฐน จ วิรุชฺฌติ, ตสฺมา โส น คเหตโพฺพฯ

เลขา วา ปน เกวลาติ ยถาวุตฺตปฺปการา สกลา เลขา วาฯ **ฉินฺทิตฺวา**ติ อุกฺกิริตฺวา กตํ ฉินฺทิตฺวาฯ **ฆํสิตฺวา**ติ จิตฺตกมฺมาทิวเสน กตํ ฆํสิตฺวาฯ **ทณฺฑพุนฺทมฺหี**ติ ฉตฺตทณฺฑสฺส ปญฺชเร คาหณตฺถาย ผาลิตพุนฺทมฺหิ, มูเลติ อโตฺถฯ อยเมตฺถ นิสฺสเนฺทเห วุตฺตนโยฯ ขุทฺท สิกฺขาคณฺฐิปเท ปน ''ฉตฺตปิณฺฑิยา มูเล''ติ วุตฺตํฯ **อหิจฺฉตฺตกสณฺฐาน**นฺติ ผุลฺลอหิจฺฉตฺ ตกาการํฯ รชฺชุเกหิ คาหาเปตฺวา ทเณฺฑ พนฺธนฺติ, ตสฺมิํ พนฺธนฏฺฐาเน **วลยมิว อุกฺกิริตฺวา**ติ วลยํ วิย อุปฏฺฐาเปตฺวาฯ **พนฺธนตฺถายา**ติ วาเตน ยถา น จลติ, เอวํ รชฺชูหิ ทเณฺฑ ปญฺชรสฺส พนฺธนตฺถายฯ อุกฺกิริตฺวา กตา เลขา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ยถา วาตปฺปหาเรน อจลนตฺถํ ฉตฺ ตมณฺฑลิกํ รชฺชุเกหิ คาหาเปตฺวา ทเณฺฑ พนฺธนฺติ, ตสฺมิํ พนฺธนฏฺฐาเน วลยมิว อุกฺกิริตฺวา เลขํ ฐเปนฺติ, สา วฏฺฏตีติฯ สเจปิ น พนฺธติ, พนฺธนารหฏฺฐานตฺตา วลยํ อุกฺกิริตฺวา วฏฺฏตีติ คณฺฐิปเท วตฺตนฺตีติ อาคตํ, ตสฺมา ปกฺขรเณสุ อาคตนเยเนว ฉเตฺต ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติฯ

๗. จีวเร ปน **นานาสุตฺตเกหี**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๕; วิ. วิ. ฏี. ๑.๘๕) นานาวเณฺณหิ สุ เตฺตหิฯ อิทญฺจ ตถา กโรนฺตานํ วเสน วุตฺตํ, เอกวณฺณสุตฺตเกนปิ น วฏฺฏติเยวฯ ''ปกติสูจิ กมฺมเมว วฏฺฏตี''ติ หิ วุตฺตํฯ **ปฏฺฏมุเข**ติ ทฺวินฺนํ ปฏฺฏานํ สงฺฆฏิตฏฺฐานํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ **ปริยเนฺต**ติ จีวรปริยเนฺตฯ อนุวาตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ **เวณี**ติ วรกสีสากาเรน สิพฺพนํฯ **สงฺข ลิก**นฺติ ทฺวิคุณสงฺขลิกากาเรน สิพฺพนํ, พิฬาลสงฺขลิกากาเรน สิพฺพนํ วาฯ เวณิํ วา สงฺขลิกํ วา กโรนฺตีติ กรณกิริยาย สมฺพโนฺธฯ **อคฺฆิยํ** นาม เจติยสณฺฐานํ , ยํ ''อคฺฆิยตฺถโมฺภ''ติ วทนฺ ติฯ **คยา** นาม มูเล ตนุกํ อเคฺค มหนฺตํ กตฺวา คทากาเรน สิพฺพนํฯ **มุคฺคโร** นาม มูเล จ อเคฺค จ เอกสทิสํ กตฺวา มุคฺครากาเรน สิพฺพนํฯ **กกฺกฏกฺขีนิ อุกฺกิรนฺตี**ติ คณฺฐิกปฏฺฏปาสก ปฏฺฏานํ อเนฺต ปาฬิพทฺธํ กตฺวา กกฺกฏกานํ อกฺขิสณฺฐานํ ปฏฺฐเปนฺติ, กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **''โกณสุตฺตปิฬกา**ติ คณฺฐิกปาสกปฏฺฏานํ โกเณหิ นีหฏสุตฺตานํ โกฏิโย''ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเท สุ วุตฺตํฯ กถํ ปน ตา ปิฬกา ทุวิเญฺญยฺยรูปา กาตพฺพาติ? โกเณหิ นีหฏสุตฺตานํ อเนฺตสุ เอ กวารํ คณฺฐิกกรเณน วา ปุน นิวเตฺตตฺวา สิพฺพเนน วา ทุวิเญฺญยฺยสภาวํ กตฺวา สุตฺตโกฏิโย รสฺสํ กตฺวา ฉินฺทิตพฺพาฯ ธมฺมสิริเตฺถเรน ปน ''โกณสุตฺตา จ ปิฬกา, ทุวิเญฺญยฺยาว กปฺปเร''ติ วุตฺตํ, ตถา อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรนปิ ''สุตฺตา จ ปิฬกา ตตฺถ, ทุวิเญฺญยฺยาว ที ปิตา''ติ วุตฺตํ, ตสฺมา เตสํ มเตน โกณสุตฺตา จ ปิฬกา จ โกณสุตฺตปิฬกาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ

วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๘๕) **โกณสุตฺตปิฬกา**ติ คณฺฐิกปาสกปฏฺฏานํ โกเณหิ พหิ นิคฺคตสุตฺตานํ ปิฬกาการेน ฐปิตโกฏิโยติ เกจิ วทนฺติ, เต ปิฬเก ฉินฺทิตฺวา ทุวิเญฺญยฺยา กาตพฺพาติ เตสํ อธิปฺปาโยฯ เกจิ ปน ''โกณสุตฺตา จ ปิฬกา จาติ เทฺวเยวา''ติ วทนฺติ, เตสํ มเตน คณฺฐิกปาสกปฏฺฏานํ โกณโต โกณํ นีหฏสุตฺตา โกณสุตฺตา นามฯ สมนฺตโต ปน ปริยเนฺตน คตา จตุรสฺสสุตฺตา ปิฬกา นามฯ ตํ ทุวิธมฺปิ เกจิ จีวรโต วิสุํ ปญฺญานตฺถาย วิการยุตฺตํ กโรนฺติ, ตํ นิเสธาย ''ทุวิเญฺญยฺยรูปา วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํ, น ปน สพฺพถา อจกฺขุโคจรภาเวน สิพฺพนตฺถาย ตถาสิพฺพนสฺส อสกฺกุเณยฺยตฺตา, ยถา ปกติจีวรโต วิกาโร น ปญฺญายติ, เอวํ สิพฺพิตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ รชนกมฺมโต ปุเพฺพ ปญฺญายมาโนปิ วิเสโส จีวเร รเตฺต เอกวณฺณโต น ปญฺญายตีติ อาห **''จีวเร รเตฺต''**ติฯ

๘. **มณินา**ติ นีลมณิอาทิปาสาเณน, อํสพทฺธกกายพนฺธนาทิกํ อจีวรตฺตา สงฺขาทีหิ ฆํสิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **กณฺณสุตฺตก**นฺติ จีวรสฺส ทีฆโต ติริยญฺจ สิพฺพิตานํ จตูสุ กเณฺณสุ โกเณสุ จ นิกฺขนฺตานํ สุตฺตสีสานเมตํ นามํ, ตํ ฉินฺทิตฺวาว ปารุปิตพฺพํฯ เตนาห **''รชิตกาเล ฉินฺทิตพฺพ''**นฺติฯ ภควตา อนุญฺญาตํ เอกํ กณฺณสุตฺตมฺปิ อตฺถิ, ตํ ปน นาเมน สทิสมฺปิ อิโต อญฺญเมวาติ ทเสฺสตุํ **''ยํ ปนา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ลคฺคนตฺถายา**ติ จีวรรชฺชุยํ จีวรพนฺธนตฺถายฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๘๕) เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๕) ปน **''ปาสกํ กตฺวา พนฺธิตพฺพ**นฺติ รชนกาเล พนฺธิตพฺพํ, เสสกาเล โมเจตฺวา ฐเปตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ วินยสงฺคหปฺปกรณสฺส โปราณฏีกายมฺปิ อิทเมว คเหตฺวา วุตฺตํ, ตํ ปน จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๔๔) ''มเชฺฌน ลเคฺคนฺติ, อุภโต คลติ, ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กเณฺณ พนฺธิตุนฺติฯ กโณฺณ ชีรติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กณฺณสุตฺตก''นฺติ เอวํ อนุญฺญาตจีวรรชฺชุยํ รชิตฺวา ปสาริตจีวรสฺส โอลมฺพกสุตฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

คณฺฐิเกติ จีวรปารุปนกาเล ปาสเก ลคฺคาปนตฺถํ กเต ทนฺตาทิมเย คณฺฐิเกฯ **ปิฬกา**ติ พินฺทุํ พินฺทุํ กตฺวา อุฏฺฐาเปตพฺพปิฬกาฯ วุตฺตเญฺหตํ วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณ –

> ''นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ, มณฺฑนตฺถาย จีวรํ;
> สมํ สตปทาทีนํ, สิพฺพิตุํ น จ วฏฺฏติฯ
>
> ''ปตฺตสฺส ปริยเนฺต วา, ตถา ปตฺตมุเขปิ จ;
> เวณึ สงฺขลิกํ วาปิ, กโรโต โหติ ทุกฺกฏํฯ
>
> ''ปฏฺฏมฺปิ คณฺฐิปาสานํ, อฏฺฐโกณาทิกํ วิธึ;
> ตตฺถคฺฆิยคทารูปํ, มุคฺคราทึ กโรนฺติ จฯ
>
> ''ตตฺถ กกฺกฏกกฺขีนิ, อุฏฺฐาเปนฺติ น วฏฺฏติ;
> สุตฺตา จ ปิฬกา ตตฺถ, ทุวิเญฺญยฺยาว ทีปิตาฯ
>
> ''จตุโกณาว วฏฺฏนฺติ, คณฺฐิปาสกปฏฺฏกา;
> กณฺณโกเณสุ สุตฺตานิ, รเตฺต ฉิเนฺทยฺย จีวเรฯ
>
> ''สูจิกมฺมวิการํ วา, อญฺญํ วา ปน กิญฺจิปิ;
> จีวเร ภิกฺขุนา กาตุํ, การาเปตุํ น วฏฺฏติฯ

“โย จ ปกฺขิปติ ภิกฺขุ จีวรํ,
กณฺชิปิฏฺฐขลิอลฺลิกาทิสุ;
วณฺณมฏฺฐมภิปตฺถยํ ปรํ;
ตสฺส นตฺถิ ปน มุตฺติ ทุกฺกฏาฯ

“สูจิหตฺถมลาทีนํ, กรเณ จีวรสฺส จ;
ตถา กิลิฏฺฐกาเล จ, โธวนตฺถํ ตุ วฏฺฏติฯ

“รชเน ปน คนฺธํ วา, เตลํ วา ลาขเมว วา;
กิญฺจิ ปกฺขิปิตุํ ตตฺถ, ภิกฺขุโน น จ วฏฺฏติฯ

“สงฺขน มณินา วาปิ, อเญฺญนปิ จ เกนจิ;
จีวรํ น จ ฆเฏฺฏยฺย, ฆํสิตพฺพํ น โทณิยาฯ

“จีวรํ โทณิยํ กตฺวา, นาติฆเฏฺฏยฺย มุฏฺฐินา;
รตฺตํ ปหริตุํ กิญฺจิ, หเตฺถเหว จ วฏฺฏติฯ

“คณฺฐิเก ปน เลขา วา, ปิฬกา วา น วฏฺฏติ;
กปฺปพินฺทุวิกาโร วา, ปาฬิกณฺณิกเภทโต”ติฯ

วินยสารตฺถสนฺทีปนิยมฺปิ **สมํ สตปทาทีน**นฺติ สตปทาทีหิ สทิสํฯ ตุลฺยเตฺถ กรณว จนปฺปสเงฺค สามิวจนํฯ **ปฏฺฏสฺส ปริยเนฺต วา**ติ อนุวาตสฺส อุภยปริยเนฺต วาฯ **ปฏฺฏมฺเชปิ วา**ติ ทฺวินฺนํ อายามวิตฺถารปฏฺฏานํ สงฺฆฏิตฏฺฐาเน, กเณฺณปิ วา เอกเสฺสว วา ปฏฺฏสฺส อูนปูรณตฺถํ ฆฏิตฏฺฐาเนปิ วา ฯ **เวณี**ติ กุทฺรูสสีสากาเรน สิพฺพนํฯ เกจิ “วรกสีสากาเรนา”ติ วทนฺติฯ **สงฺขลิก**นฺติ พิฬาลทามสทิสสิพฺพนํฯ เกจิ “สตปทิสทิส”นฺติ วทนฺติฯ

ปฏฺฏมฺปีติ ปตฺตมฺปิฯ อฏฺฐโกณาทิโก วิธิ ปกาโร เอตสฺสาติ **อฏฺฐโกณาทิกวิธิ,** ตํฯ **อฏฺฐโกณาทิก**นฺติ วา คาถาพนฺธวเสน นิคฺคหิตาคโมฯ “อฏฺฐโกณาทิกํ วิธิ”นฺติ เอตํ “ปฏฺฏ”นฺติ เอตสฺส สมานาธิกรณวิเสสนํ, กิริยาวิเสสนํ วาฯ “กโรนฺตี”ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ อถ วา **ปฏฺฏ**นฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ, ปเฏฺฏติ อโตฺถฯ อิมสฺมิํ ปเกฺข **อฏฺฐโกณาทิก**นฺติ อุปโยควจนํฯ **วิธิ**นฺติ เอตสฺส วิเสสนํฯ อิธ วกฺขมานจตุโกณสณฺฐานโต อญฺญํ อฏฺฐโกณาทิกํ นามฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปฏฺฏทฺวเยฯ **อคฺฆิยคทารูป**นฺติ อคฺฆิยสณฺฐานเญฺจว คทาสณฺฐานญฺจ สิพฺพนํฯ **มุคฺคร**นฺติ ลคุฬสณฺฐานสิพฺพนํฯ **อาทิ**-สเทฺทน เจติยาทิสณฺฐานานํ คหณํฯ

ตตฺถาติ ปฏฺฏทฺวเย ตสฺมิํ ฐาเนฯ **กกฺกฏกฺขี**นีติ กุฬีรกจฺฉิสทิสานิ สิพฺพนวิการานิฯ **อุฏฺฐาเปนฺตี**ติ กโรนฺติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ คณฺฐิกปาสกปฏฺฏเกฯ **สุตฺตา**ติ โกณโต โกณํ สิพฺพิตสุตฺตา เจว จตุรเสฺส สิพฺพิตสุตฺตา จฯ **ปิฬกา**ติ เตสเมว สุตฺตานํ นิวเตฺตตฺวา สิพฺพิตโกฏิโย จฯ **ทุวิเญฺญยฺยาวา**ติ รชนกาเล ทุวิเญฺญยฺยรูปา อโนฬาริกา ทีปิตา วฏฺฏนฺตีติฯ ยถาห “โกณสุตฺตปิฬกา จ จีวเร รเตฺต ทุวิเญฺญยฺยรูปา วฏฺฏนฺตี”ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕)ฯ

คณฺฐิกปฏฺฏิกา ปาสปฏฺฏิกาติ โยชนาฯ **กณฺณโกเณสุ สุตฺตานี**ติ จีวรกเณฺณ สุตฺตา เจว ปาสกปฏฺฏานํ โกเณสุ สุตฺตานิ จ อจฺฉินฺทติฯ เอตฺถ จ จีวเร อายามโต วิตฺถารโต จ สิพฺพิตฺวา อนุวาตโต พหิ นิกฺขมิตสุตฺตํ จีวรํ รชิตฺวา สุกฺขาปนกาเล รชฺชุยา วา จีวรวํเส วา

พนฺธิตฺวา โอลมฺพิตุํ อนุวาเต พนฺธสุตฺตานิ จ กณฺณสุตฺตานิ นามฯ ยถาห ‘‘จีวรสฺส กณฺณสุตฺตกํ น จ วฏฺฏติ, รชิตกาเล ฉินฺทิตพฺพํ, ยํ ปน ‘อนุชานามิ ภิกฺขเว กณฺณสุตฺตก’นฺติ เอวํ อนุญฺญาตํ, ตํ อนุวาเต ปาสกํ กตฺวา พนฺธิตพฺพํ รชนกาเล ลคฺคนตฺถายา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕)ฯ

สูจิกมฺมวิการํ วาติ จีวรมณฺฑนตฺถาย นานาสุตฺตเกหิ สตปทิสทิสํ สิพฺพนฺตา อาคนฺตุกปฏฺฏํ ฐเปนฺติ, เอวรูปํ สูจิกมฺมวิการํ วาฯ **อญฺญํ วา ปน กิญฺจิปี**ติ อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ มาลากมฺมมิคปกฺขิปทาทิกํ สิพฺพนวิการํฯ **กาตุ**นฺติ สยํ กาตุํฯ **การาเปตุ**นฺติ อเญฺญน วา การาเปตุํฯ

โย ภิกฺขุ ปรํ อุตฺตมํ วณฺณมฏฺฐมภิปตฺถยโนฺต กณฺชิกปิฏฺฐขลิอลฺลิกาทีสุ จีวรํ ปกฺขิปติ, ตสฺส ปน ภิกฺขุโน ทุกฺกฏา โมโกฺข น วิชฺชตีติ โยชนาฯ **กณฺชิก**นฺติ วายนตนฺตมกฺขนํ กณฺชิกสทิสา สุลากณฺชิกํฯ **ปิฏฺฐ**นฺติ ตณฺฑุลปิฏฺฐํฯ ตณฺฑุลปิเฏฺฐหิ ปกฺกา **ขลิฯ อลฺลิกา**ติ นิยฺยาโสฯ **อาทิ**-สเทฺทน ลาขาทีนํ คหณํฯ จีวรสฺส กรเณ กรณกาเล สมุฏฺฐิตานํ สูจิหตฺถมลาทีนํ กิลิฏฺฐกาเล โธวนตฺถญฺจ กณฺชิกปิฏฺฐขลิอลฺลิกาทีสุ ปกฺขิปติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

ตตฺถาติ เยน กสาเวน จีวรํ รชติ, ตสฺมิํ รชเน จีวรสฺส สุคนฺธภาวตฺถาย **คนฺธํ วา** อุชฺชลภาวตฺถาย **เตลํ วา** วณฺณตฺถาย **ลาขํ วาฯ กิญฺจี**ติ เอวรูปํ ยํ กิญฺจิฯ **มณินา**ติ ปาสาเณนฯ **อเญฺญนปิ จ เกนจี**ติ เยน อุชฺชลํ โหติ, เอวรูเปน มุคฺคราทินา อเญฺญนปิ เกนจิ วตฺถุนาฯ **โทณิยา**ติ รชนมฺพเณ **น ฆํสิตพฺพํ** หเตฺถน คาหาเปตฺวา น คเหตพฺพํฯ รตฺตํ จีวรํ หเตฺถหิ กิญฺจิ โถกํ ปหริตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ยตฺถ ปกฺกรชนํ ปกฺขิปนฺติ, สา รชนโทณีฯ ตตฺถ อํสพทฺธกกายพนฺธนาทิํ ฆเฏฺฏตุํ วฏฺฏตีติ คณฺฐิปเท วุตฺตํฯ

คณฺฐิเกติ เวฬุทนฺตวิสาณาทิมยคณฺฐิเกฯ **เลขา วา**ติ วฏฺฏาทิเภทา เลขา วาฯ **ปิฬกา**ติ สาสปพีชสทิสา ขุทฺทกพุพฺพุฬาฯ **ปาฬิกณฺณิกเภทโต**ติ มณิกาวฬิรูปปุปฺผกณฺณิกรูปเภทโตฯ ‘‘กปฺปพินฺทุวิกาโร วา น วฏฺฏตีติ โยชนา’’ติ วุตฺตํ, ตสฺมา ตเถว จีวเร ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

๙. **ปเตฺต วา ถาลเก วา**ติอาทีสุ **ถาลเก**ติ ตมฺพาทิมเย ปุคฺคลิเก ติวิเธปิ กปฺปิยถาลเกฯ **น วฏฺฏตี**ติ มณิวณฺณกรณปโยโค น วฏฺฏติ, เตลวณฺณปโยโค ปน วฏฺฏติฯ **เตลวโณฺณ**ติ สมณสารุปฺปวณฺณํ สนฺธาย วุตฺตํ, มณิวณฺณํ ปน ปตฺตํ อเญฺญน กตํ ลภิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ปตฺตมณฺฑเล**ติ ติปุสีสาทิมเย ปตฺตฏฺฐปนกมณฺฑเลฯ ‘‘น ภิกฺขเว วิจิตฺรานิ ปตฺตมณฺฑลานิ ธาเรตพฺพานิ รูปกากิณฺณานิ ภิตฺติกมฺมกตานี’’ติ (จูฬว. ๒๕๓) วุตฺตตฺตา **‘‘ภิตฺติกมฺมํ น วฏฺฏตี’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มกรทนฺตกํ ฉินฺทิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๓) วุตฺตตฺตา **‘‘มกรทนฺตกํ ปน วฏฺฏตี’’**ติ วุตฺตํฯ เตนาหุ โปราณา –

‘‘ถาลกสฺส จ ปตฺตสฺส, พหิ อโนฺตปิ วา ปน;
อารเคฺคน กตา เลขา, น จ วฏฺฏติ กาจิปิฯ

‘‘อาโรเปตฺวา ภมํ ปตฺตํ, มชฺชิตฺวา เจ ปจนฺติ จ;
‘มณิวณฺณํ กริสฺสาม’, อิติ กาตุํ น วฏฺฏติฯ

‘‘ปตฺตมณฺฑลเก กิญฺจิ;

ภิตฺติกมฺมํ น วฏฺฏติ;
น โทโส โกจิ ตตฺถสฺส;
กาตุํ มกรทนฺตก’’นฺติฯ

วินยสารตฺถสนฺทีปนิยมฺปิ **อารเคฺคนา**ติ อารกณฺฏกเคฺคน, สูจิมุเขน วาฯ **กาจิปิ เลขา**ติ วฏฺฏกโคมุตฺตาทิสณฺฐานา ยา กาจิปิ ราชิฯ **ภมํ อาโรเปตฺวา**ติ ภเม อลฺลียาเปตฺวาฯ **ปตฺตมณฺฑลเก**ติ ปเตฺต ฉวิรกฺขณตฺถาย ติปุสีสาทีหิ กเต ปตฺตสฺส เหฏฺฐา อาธาราทีนํ อุปริ กาตเพฺพ ปตฺตมณฺฑลเกฯ **ภิตฺติกมฺม**นฺติ นานาการรูปกกมฺมวิจิตฺตํฯ ยถาห ‘‘น, ภิกฺขเว, วิจิตฺรานิ ปตฺตมณฺฑลานิ ธาเรตพฺพานิ รูปกากิณฺณานิ ภิตฺติกมฺมกตานี’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปตฺตมณฺฑเลฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **มกรทนฺตก**นฺติ คิริกูฏนฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา เอวํ ปตฺตถาลกาทีสุ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

ธมกรณ...เป.... เลขา น วฏฺฏตีติ อารเคฺคน ทินฺนเลขา น วฏฺฏติ, ชาติหิงฺคุลิกาทิวเณฺณหิ กตเลขา ปน วฏฺฏติฯ **ฉตฺตมุขวฏฺฏิย**นฺติ ธมกรณสฺส หเตฺถน คหณตฺถํ กตสฺส ฉตฺตาการสฺส มุขวฏฺฏิยํฯ ‘‘ปริสฺสาวนพนฺธฏฺฐาเน’’ติ เกจิฯ วินยวินิจฺฉเยปิ –

‘‘น ธมฺมกรณจฺฉเตฺต, เลขา กาจิปิ วฏฺฏติ;
กุจฺฉิยํ วา ฐเปตฺวา ตํ, เลขํ ตุ มุขวฏฺฏิย’’นฺติฯ –

วุตฺตํฯ ตฏฺฏีกายํ ปน ‘‘มุขวฏฺฏิยา ยา เลขา ปริสฺสาวนพนฺธนตฺถาย อนุญฺญาตา, ตํ เลขํ ฐเปตฺวา ธมกรณจฺฉเตฺต วา กุจฺฉิยํ วา กาจิ เลขา น วฏฺฏตีติ โยชนา’’ติ วุตฺตํ, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว ธมกรเณ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

๑๐. กายพนฺธเน ปน **กกฺกฏกฺขีนี**ติ กกฺกฏกสฺส อกฺขิสทิสานิฯ **มกรมุข**นฺติ มกรมุขสณฺฐานํฯ **เทฑฺฑุภสีส**นฺติ อุทกสปฺปสีสสทิสสณฺฐานานิฯ **อจฺฉีนี**ติ กุญฺชรจฺฉิสณฺฐานานิฯ **เอกเมว วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ เอกรชฺชุกํ ทฺวิคุณติคุณํ กตฺวา พนฺธิตุํ น วฏฺฏติ, เอกเมว ปน สตวารมฺปิ สรีรํ ปริกฺขิปิตฺวา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘พหุรชฺชุเก เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ พหุรชฺชุกนฺติ น วตฺตพฺพํ, ตํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตา ตํ มุรชสงฺขํ น คจฺฉตีติ เวทิตพฺพํฯ มุรชญฺหิ นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กโรนฺติฯ อิทํ ปน มุรชํ มทฺทวีณสงฺขาตํ ปามงฺคสณฺฐานญฺจ ทสาสุ วฏฺฏติ ‘‘กายพนฺธนสฺส ทสา ชีรนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุรชํ มทฺทวีณ’’นฺติ (จูฬว. ๒๗๘) วุตฺตตฺตาฯ

วิเธติ ทสาปริโยสาเน ถิรภาวาย ทนฺตวิสาณสุตฺตาทีหิ กเต วิเธฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๕) ปน ‘‘กายพนฺธนสฺส ปาสเนฺต ทสามูเล ตสฺส ถิรภาวตฺถํ กตฺตเพฺพ ทนฺตวิสาณาทิมเย วิเธ’’ติ วุตฺตํฯ **อฏฺฐมงฺคลานิ** นาม สโงฺข, จกฺกํ, ปุณฺณกุโมฺภ, คยา, สิรีวโจฺฉ, องฺกุโส, ธชํ, โสวตฺถิกนฺติฯ มจฺฉยุคฬฉตฺตนนฺทิยาวฏฺฏาทิวเสนปิ วทนฺติฯ **ปริเจฺฉทเลขามตฺต**นฺติ ทนฺตาทีหิ กตสฺส วิธสฺส อุโภสุ โกฏีสุ กาตพฺพปริเจฺฉทราชิมตฺตํฯ วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณปิ –

‘‘สุตฺตํ วา ทิคุณํ กตฺวา, โกเฏฺฏนฺติ จ ตหิํ ตหิํ;
กายพนฺธนโสภตฺถํ, ตํ น วฏฺฏติ ภิกฺขุโนฯ

‘‘ทสามุเข ทฬฺหตฺถาย, ทฺวีสุ อเนฺตสุ วฏฺฏติ;

มาลากมฺมลตากมฺม-จิตฺติกมฺปิ น วฏฺฏติฯ

‘‘อกฺขีนิ ตตฺถ ทเสฺสตฺวา;
โกฏฺฏิเต ปน กา กถาฯ
กกฺกฏกฺขีนิ วา ตตฺถ;
อุฏฺฐาเปตุํ น วฏฺฏติฯ

‘‘ฆฏํ เทฑฺฑุภสีสํ วา, มกรสฺส มุขมฺปิ วา;
วิการรูปํ ยํ กิญฺจิ, น วฏฺฏติ ทสามุเขฯ

‘‘อุชุกํ มจฺฉกณฺฏํ วา, มฏฺฐํ วา ปน ปฏฺฏิกํ;
ขชฺชูริปตฺตกาการํ, กตฺวา วฏฺฏติ โกฏฺฏิตํฯ

‘‘ปฏฺฏิกา สูกรนฺตนฺติ, ทุวิธํ กายพนฺธนํ;
รชฺชุกา ทุสฺสปฏฺฏาทิ, สพฺพํ ตสฺสานุโลมิกํฯ

‘‘มุรชํ มทฺทวีณญฺจ, เทฑฺฑุภญฺจ กลาพุกํ;
รชฺชุโย จ น วฏฺฏนฺติ, ปุริมา เทฺวทสา สิยุํฯ

‘‘ทสา ปามงฺคสณฺฐานา, นิทฺทิฏฺฐา กายพนฺธเน;
เอกา ทฺวิติจตโสฺส วา, วฏฺฏนฺติ น ตโต ปรํฯ

‘‘เอกรชฺชุมยํ วุตฺตํ, มุนินา กายพนฺธนํ;
ตญฺจ ปามงฺคสณฺฐานํ, เอกมฺปิ จ น วฏฺฏติฯ

‘‘รชฺชุเก เอกโต กตฺวา, พหู เอกาย รชฺชุยา;
นิรนฺตรญฺหิ เวเฐตฺวา, กตํ วฏฺฏติ พนฺธิตุํฯ

‘‘ทนฺตกฏฺฐวิสาณฏฺฐิ-โลหเวฬุนฬพฺภวา;
ชตุสงฺขมยา สุตฺต-ผลชา วิธกา มตาฯ

‘‘กายพนฺธนวิเธปิ , วิกาโร น จ วฏฺฏติ;
ตตฺถ ตตฺถ ปริเจฺฉท-เลขามตฺตํ ตุ วฏฺฏตี’’ติฯ –

วุตฺตํฯ

วินยสารตฺถสนฺทีปนิยมฺปิ **ตหิํ ตหินฺ**ติ ปฏฺฏิกาย ตตฺถ ตตฺถฯ **ตนฺ**ติ ตถาโกฏฺฏิตทิคุณสุตฺตกายพนฺธนํฯ อเนฺตสุ ทฬฺหตฺถาย ทสามุเข ทิคุณํ กตฺวา โกเฏฺฏนฺติ, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **จิตฺตกมฺปี**ติ มาลากมฺมลตากมฺมจิตฺตยุตฺตมฺปิ กายพนฺธนํฯ **อกฺขีนี**ติ กุญฺชรกฺขีนิฯ **ตตฺถา**ติ กายพนฺธเน น วฏฺฏตีติ กา กถาฯ **อุฏฺฐาเปตุ**นฺติ อุกฺกิริตุํฯ

ฆฏนฺติ ฆฏสณฺฐานํฯ **เทฑฺฑุภสีสํ วา**ติ อุทกสปฺปสีสํ มุขสณฺฐานํ วาฯ ยํ กิญฺจิ วิการรูปํ ทสามุเข น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ อุภยปเสฺสสุ มจฺฉกณฺฏกยุตฺตํ มจฺฉสฺส ปิฏฺฐิกณฺฏกํ วิย ยสฺสา ปฏฺฏิกาย วายนํ โหติ, อิทํ กายพนฺธนํ **มจฺฉกณฺฏกํ** นามฯ ยสฺส ขชฺชูริปตฺตสณฺฐานมิว วายนํ โหติ, ตํ **ขชฺชูริปตฺตกาการํ** นามฯ

ปกติวิการา ปฏฺฐิกา **สูกรนฺตํ** นาม กุญฺจิกาโกสสณฺฐานํฯ **ตสฺส** ทุวิธสฺส กายพนฺธนสฺสฯ ตตฺถ รชฺชุกา สูกรนฺตานุโลมิกา, ทุสฺสปฏฺฏํ ปฏฺฐิกานุโลมิกํฯ **อาทิ**-สเทฺทน มุทฺทิกกายพนฺธนํ คหิตํ, ตญฺจ สูกรนฺตานุโลมิกํฯ ยถาห ‘‘เอกรชฺชุกํ ปน มุทฺทิกกายพนฺธนญฺจ สูกรนฺตํ อนุโลเมตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๘)ฯ ตตฺถ รชฺชุกา นาม เอกาวฏฺฏา, พหุรชฺชุกสฺส อกปฺปิยภาวํ วกฺขติฯ มุทฺทิกกายพนฺธนํ นาม จตุรสฺสํ อกตฺวา สชฺชิตนฺติ คณฺฐิปเท วุตฺตํฯ

มุรชํ นาม มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กตํฯ **เวเฐตฺวา**ติ นานาสุเตฺตหิ เวเฐตฺวาฯ สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย ปน ‘‘พหุกา รชฺชุโย เอกโต กตฺวา เอกาย รชฺชุยา เวฐิต’’นฺติ วุตฺตํฯ **มทฺทวีณํ** นาม ปามงฺคสณฺฐานํฯ **เทฑฺฑุภกํ** นาม อุทกสปฺปสทิสํฯ **กลาพุกํ** นาม พหุรชฺชุกํฯ **รชฺชุโย**ติ อุภยโกฏิยํ เอกโต อพนฺธา พหุรชฺชุโย, ตถาพนฺธา กลาพุกํ นาม โหติฯ **น วฏฺฏนฺตี**ติ มุรชาทีนิ อิมานิ สพฺพานิ กายพนฺธนานิ น วฏฺฏนฺติฯ **ปุริมา เทฺว**ติ มุรชํ มทฺทวีณนามญฺจาติ เทฺวฯ ‘‘ทสาสุ สิยุ’’นฺติ วตฺตเพฺพ คาถาพนฺธวเสน วณฺณโลเปน ‘‘ทสา สิยุ’’นฺติ วุตฺตํฯ ยถาห ‘‘มุรชํ มทฺทวีณนฺติ อิทํ ทสาสุเยว อนุญฺญาต’’นฺติฯ

ปามงฺคสณฺฐานาติ ปามงฺคทามํ วิย จตุรสฺสสณฺฐานาฯ **เอกรชฺชุมย**นฺติ นานาวเฏฺฏ เอกโต วเฏฺฏตฺวา กตํ รชฺชุมยํ กายพนฺธนํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ ‘‘รชฺชุกา ทุสฺสปฏฺฏาที’’ติ เอตฺถ เอกวฏฺฏรชฺชุกา คหิตาฯ อิธ ปน นานาวเฏฺฏ เอกโต วเฏฺฏตฺวา กตา เอกาว รชฺชุ คหิตาฯ **ตญฺจา**ติ ตํ วา นยมฺปิ เอกรชฺชุกกายพนฺธนํ ปามงฺคสณฺฐาเนน คนฺถิตํฯ **เอกมฺปิ จ น วฏฺฏตี**ติ เกวลมฺปิ น วฏฺฏติฯ

พหู รชฺชุเก เอกโต กตฺวาติ โยชนาฯ **วฏฺฏติ พนฺธิตุ**นฺติ มุรชํ กลาพุกญฺจ น โหติ, รชฺชุกกายพนฺธนเมว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ อยํ ปน วินิจฺฉโย ‘‘พหุรชฺชุเก เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ พหุรชฺชุกนฺติ น วตฺตพฺพํ, ตํ วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถาคโต อิธ วุโตฺตฯ สิกฺขาภาชนวินิจฺฉเย ‘‘พหุรชฺชุโย เอกโต กตฺวา เอกาย เวฐิตํ มุรชํ นามา’’ติ ยํ วุตฺตํ, ตํ อิมินา วิรุชฺฌนโต น คเหตพฺพํฯ

ทนฺต-สเทฺทน หตฺถิทนฺตา วุตฺตาฯ **ชตู**ติ ลาขาฯ **สงฺขมย**นฺติ สงฺขนาภิมยํฯ **วิธกา มตา**ติ เอตฺถ **เวธิกา**ติปิ ปาโฐ, วิธปริยาโยฯ **กายพนฺธนวิเธ**ติ กายพนฺธนสฺส ทสาย ถิรภาวตฺถํ กฏฺฐทนฺตาทีหิ กเต วิเธฯ **วิกาโร** อฏฺฐมงฺคลาทิโกฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเนฯ **ตุ**-สเทฺทน ฆฏากาโรปิ วฏฺฏตีติ ทีเปตีติ อโตฺถ ปกาสิโต, ตสฺมา เตน นเยน กายพนฺธนวิจาโร กาตโพฺพติฯ

๑๑. **อญฺชนิยํ** ‘‘อุชุกเมวา’’ติ วุตฺตตฺตา จตุรสฺสาทิสณฺฐานาปิ วงฺกคติกา **น วฏฺฏติฯ สิปาฏิกายา**ติ วาสิอาทิภณฺฑปกฺขิปเนฯ วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณ ปน –

‘‘มาลากมฺมลตากมฺม-นานารูปวิจิตฺติตา;
น จ วฏฺฏติ ภิกฺขูนํ, อญฺชนี ชนรญฺชนีฯ

‘‘ตาทิสํ ปน ฆํสิตฺวา, เวเฐตฺวา สุตฺตเกน วา;
วฬญฺชนฺตสฺส ภิกฺขุสฺส, น โทโส โกจิ วิชฺชติฯ

‘‘วฏฺฏา วา จตุรสฺสา วา, อฏฺฐํสา วาปิ อญฺชนี;
วฏฺฏเตวาติ นิทฺทิฏฺฐา, วณฺณมฏฺฐา น วฏฺฏติฯ

‘‘ตถาญฺชนิสลากาปิ, อญฺชนิถวิกาย จ;
นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ, จิตฺตกมฺมํ น วฏฺฏติฯ

‘‘เอกวเณฺณน สุเตฺตน, สิปาฏึ เยน เกนจิ;
ยํ กิญฺจิ ปน สิเพฺพตฺวา, วฬญฺชนฺตสฺส วฏฺฏตี’’ติฯ –

อาคตํฯ

ตฏฺฏิกายมฺปิ **มาลา...เป.... จิตฺติตา**ติ มาลากมฺมลตากเมฺมหิ จ มิคปกฺขิรูปาทินานารูเปหิ จ วิจิตฺติตาฯ **ชนรญฺชนี**ติ พาลชนปโลภินีฯ **อฏฺฐํสา วาปี**ติ เอตฺถ **อปิ**-สเทฺทน โสฬสํสาทีนํ คหณํฯ **วณฺณมฏฺฐา**ติ มาลากมฺมาทิวณฺณมฏฺฐาฯ อญฺชนีสลากาปิ ตถา วณฺณมฏฺฐา น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ อญฺชนีถวิกาย จ นานาวเณฺณหิ สุเตฺตหิ จิตฺตกมฺมํ น วฏฺฏตีติ ปาโฐ ยุชฺชติ, ‘‘ถวิกาปิ วา’’ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส น คเหตโพฺพฯ ‘‘ปีตาทินา เยน เกนจิ เอกวเณฺณน สุเตฺตน ปิโลติกาทิมยํ กิญฺจิปิ สิปาฏิกํ สิเพฺพตฺวา วฬญฺชนฺตสฺส วฏฺฏตีติ โยชนา’’ติ อาคตํฯ

๑๒. **อารกณฺฏกา**ทีสุ **อารกณฺฏเก**ติ โปตฺถกาทิอภิสงฺขรณตฺถํ กเต ทีฆมุขสตฺถเกฯ ภมการานํ ทารุอาทิลิขนสตฺถกนฺติ เกจิฯ **วฏฺฏมณิก**นฺติ วฏฺฏํ กตฺวา อุฏฺฐาเปตพฺพพุพฺพุฬกํฯ **อญฺญ**นฺติ อิมินา ปิฬกาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปิปฺผลิเก**ติ ยํ กิญฺจิ เฉทนเก ขุทฺทกสเตฺถฯ **มณิก**นฺติ เอกวฏฺฏมณิฯ **ปิฬก**นฺติ สาสปมตฺติกามุตฺตราชิสทิสา พหุวฏฺฏเลขาฯ อิมสฺมึ อธิกาเร อวุตฺตตฺตา เลขนิยํ ยํ กิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ ปน ‘‘กุญฺจิกาย เสนาสนปริกฺขารตฺตา สุวณฺณรูปิยมยาปิ วฏฺฏตีติ ฉายา ทิสฺสติฯ ‘กุญฺจิกาย วณฺณมฏฺฐกมฺมํ น วฏฺฏตี’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) วจนโต อเญฺญ กปฺปิยโลหาทิมยาว กุญฺจิกา กปฺปนฺติ ปริหรณียปริกฺขารตฺตา’’ติ วุตฺตํฯ **อารกณฺฏโก** โปตฺถกาทิกรณสตฺถกชาติ, **อามณฺฑสารโก** อามลกผลมโยติ วทนฺติฯ

วลิตกนฺติ นขเจฺฉทนกาเล ทฬฺหคฺคหณตฺถํ วลิยุตฺตเมว กโรนฺติฯ **ตสฺมา ตํ วฏฺฏตี**ติ อิมินา อญฺญมฺปิ วิการํ ทฬฺหีกมฺมาทิอตฺถาย กโรนฺติ, น วณฺณมฏฺฐตฺถาย, ตํ วฏฺฏตีติ ทีปิตํ, เตน จ กตฺตรทณฺฑโกฏิยํ อญฺญมญฺญํ สงฺฆฏฺฏเนน สทฺทนิจฺฉรณตฺถาย กตวลยาทิกํ อวุตฺตมฺปิ ยโต อุปฺปนฺนํ โหติฯ เอตฺถ จ **ทฬฺหีกมฺมาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ปริสฺสยวิโนทนาทึ สงฺคณฺหาติ, เตน กตฺตรยฏฺฐิโกฏิยํ กตวลยานํ อญฺญมญฺญสงฺฆฏฺฏเนน สทฺทนิจฺฉรณํ ทีฆชาติกาทิปริสฺสยวิโนทนตฺถํ โหติ, ตสฺมา วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ เตนาห อาจริยวโร –

‘‘มณิกํ ปิฬกํ วาปิ, ปิปฺผเล อารกณฺฏเก;
ฐเปตุํ ปน ยํ กิญฺจิ, น จ วฏฺฏติ ภิกฺขุโนฯ

‘‘ทณฺฑเกปิ ปริเจฺฉท-เลขามตฺตํ ตุ วฏฺฏติ;
วลิตฺวา จ นขเจฺฉทํ, กโรนฺตีติ หิ วฏฺฏตี’’ติฯ

ตสฺส วณฺณนายมฺปิ **มณิก**นฺติ ถูลพุพฺพุฬํฯ **ปิฬก**นฺติ สุขุมพุพฺพุฬํฯ **ปิปฺผเล**ติ วตฺถเจฺฉทนสเตฺถฯ **อารกณฺฏเก**ติ ปตฺตธารวลยานํ วิชฺฌนกณฺฏเกฯ **ฐเปตุ**นฺติ อุฏฺฐาเปตุํฯ **ยํ กิญฺจี**ติ เสสวณฺณมฏฺฐมฺปิ จฯ **ทณฺฑเก**ติ ปิปฺผลิทณฺฑเกฯ ยถาห ‘‘ปิปฺผลิเกปิ มณิกํ วา ปิฬกํ วา ยํ กิญฺจิ ฐเปตุํ น วฏฺฏติ, ทณฺฑเก ปน ปริเจฺฉทเลขา วฏฺฏตี’’ติฯ **ปริเจฺฉทเลขามตฺต**นฺติ

อาณิพนฺธนฏฺฐานํ ปตฺวา ปริจฺฉินฺทนตฺถํ เอกาว เลขา วฏฺฏตีติฯ **วลิตฺวา**ติ อุภยโกฏิมฺขํ กตฺวา มชฺเฌ วลิโย คาเหตฺวา นขเจฺฉทํ ยสฺมา กโรนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏตีติ โยชนาติ อาคตาฯ

อุตฺตรารณิยํ มณฺฑลนฺติ อุตฺตรารณิยา ปเวสนตฺถํ อาวาฏมณฺฑลํ โหติฯ ทนฺตกฏฺฐเจฺฉทนวาสิยํ อุชุกเมว พนฺธิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ จ **อุชุกเมวา**ติ อิมินา วงฺกํ กตฺวา พนฺธิตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติ, เตเนว อญฺชนิยมฺปิ ตถา ทสฺสิตํฯ **อุโภสุ ปเสฺสสุ** เอกปเสฺส วาติ วจนเสโส, วาสิทณฺฑสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ ทณฺฑโกฏีนํ อจลนตฺถํ พนฺธิตุนฺติ อโตฺถฯ กปฺปิยโลเหน จตุรสฺสํ วา อฏฺฐํสํ วา กาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๓. **อามณฺฑสารเก**ติ อามลกผลานิ ปิสิตฺวา เตน กเกฺกน กตเตลภาชเนฯ ตตฺถ กิร ปกฺขิตฺตํ เตลํ สีตํ โหติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อาจริเยน –

> ‘‘อุตฺตรารณิยํ วาปิ, ธนุเก เปลฺลทณฺฑเก;
> มาลากมฺมาทิ ยํ กิญฺจิ, วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติฯ
>
> ‘‘สณฺฑาเส ทนฺตกฏฺฐานํ, ตถา เฉทนวาสิยา;
> ทฺวีสุ ปเสฺสสุ โลเหน, พนฺธิตุํ ปน วฏฺฏติฯ
>
> ‘‘ตถา กตฺตรทเณฺฑปิ, จิตฺตกมฺมํ น วฏฺฏติ;
> วฏฺฏเลขาว วฏฺฏนฺติ, เอกา วา เทฺวปิ เหฏฺฐโตฯ
>
> ‘‘วิสาเณ นาฬิยํ วาปิ, ตเถวามณฺฑสารเก;
> เตลภาชนเก สพฺพํ, วณฺณมฏฺฐํ ตุ วฏฺฏตี’’ติฯ

ฏีกายมฺปิ อรณิสหิเต ภนฺตกิจฺจกโร ทโณฺฑ **อุตฺตรารณี** นามฯ **วาปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน อธรารณิํ สงฺคณฺหาติฯ อุทฺกฺขลทณฺฑเสฺสตํ อธิวจนํฯ อญฺฉนกยนฺตธนุ **ธนุกํ** นามฯ มุสลมตฺถกปีฬนทณฺฑโก **เปลฺลทณฺฑโก** นามฯ **สณฺฑาเส**ติ อคฺคิสณฺฑาเสฯ ทนฺตกฏฺฐานํ เฉทนวาสิยา ตถา ยํ กิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ทฺวีสุ ปเสฺสสู**ติ วาสิยา อุโภสุ ปเสฺสสุฯ **โลเหนา**ติ กปฺปิยโลเหนฯ **พนฺธิตุํ วฏฺฏตี**ติ อุชุกเมว วา จตุรสฺสํ วา อฏฺฐํสํ วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ **สณฺฑาเส**ติ อคฺคิสณฺฑาเสติ นิเสฺสเนฺทเห วุตฺตํฯ อฏฺฐกถายํ ปเนตฺถ สูจิสณฺฑาโส ทสฺสิโต ฯ **เหฏฺฐา**ติ เหฏฺฐา อโยปฏฺฏวลเยฯ ‘‘อุปริ อหิจฺฉตฺตกมกุฬมตฺต’’นฺติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **วิสาเณ**ติ เตลาสิญฺจนกควยมหิํสาทิสิเงฺคฯ **นาฬิยํ วาปี**ติ เวฬุนาฬิกาทินาฬิยํฯ **อปิ**-สเทฺทน อลาพุํ สงฺคณฺหาติฯ **อามณฺฑสารเก**ติ อามลกจุณฺณมยเตลฆเฏ ฯ **เตลภาชนเก**ติ วุตฺตปฺปการเยว เตลภาชเนฯ **สพฺพํ วณฺณมฏฺฐํ วฏฺฏตี**ติ ปุมิตฺถิรูปรหิตํ มาลากมฺมาทิ สพฺพํ วณฺณมฏฺฐํ วฏฺฏตีติ อาคตํฯ

ภูมตฺถรเณติ กฏสาราทิมเย ปริกมฺมกตาย ภูมิยา อตฺถริตพฺพอตฺถรเณฯ **ปานียฆเฏ**ติ อิมินา สพฺพภาชเน สงฺคณฺหาติฯ **สพฺพํ...เป.... วฏฺฏตี**ติ ยถาวุเตฺตสุ มญฺจาทีสุ อิตฺถิปุริสรูปมฺปิ วฏฺฏติฯ เตลภาชเนสฺเยว อิตฺถิปุริสรูปานํ ปฏิกฺขิปิตตฺตา เตลภาชเนน สห อคเณตฺวา วิสุํ มญฺจาทีนํ คหิตตฺตา จาติ วทนฺติฯ กิญฺจาปิ วทนฺติ, เอเตสํ ปน มญฺจาทีนํ หเตฺถน อามสิตพฺพภณฺฑตฺตา อิตฺถิรูปเมตฺถ น วฏฺฏตีติ คเหตพฺพํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๘๕) ปน ‘‘ตาลวณฺฏพีชนิอาทีสุ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ ตานิ กุญฺจิกา วิย ปริหรณียานิ, อถ โข อุจฺจาวจานิ น ธาเรตพฺพานีติ ปฏิเกฺขปาภาวโต วุตฺตํฯ เกวลญฺหิ ตานิ

‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว วิธูปนญฺจ ตาลวณฺฏญฺจา’’ติอาทินา วุตฺตานิฯ คณฺฐิปเท ปน ‘‘เตลภาชเนสุ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติ, เสนาสนปริกฺขารตฺตา วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ อาจริยพุทฺธทตฺตตฺเถเรนปิ วุตฺตเมว –

> ‘‘ปานียสฺส อุฬุงฺเกปิ, โทณิยํ รชนสฺสปิ;
> ฆเฏ ผลกปีเฐปิ, วลยาธารกาทิเกฯ
>
> ‘‘ตถา ปตฺตปิธาเน จ, ตาลวเณฺฏ จ พีชเน;
> ปาทปุญฺฉนิยํ วาปิ, สมฺมุญฺชนิยเมว จฯ
>
> ‘‘มเญฺจ ภูมตฺถเร ปีเฐ, ภิสิพิโมฺพหเนสุ จ;
> มาลากมฺมาทิกํ จิตฺตํ, สพฺพเมว จ วฏฺฏตี’’ติฯ

๑๔. เอวํ สมณปริกฺขาเรสุ กปฺปิยากปฺปิยํ กเถตฺวา อิทานิ เสนาสเน กเถตุํ **‘‘เสนาสเน ปนา’’**ตฺยาทิมาหฯ เอตฺถ **ปน**-สโทฺท วิเสสโชตโกฯ เตน สพฺพรตนมยมฺปิ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติ, กิมงฺคํ ปน อญฺญวณฺณมฏฺฐกมฺมนฺติ อตฺถํ โชเตติฯ ยทิ เอวํ กิสฺมิญฺจิ ปฏิเสเธตเพฺพ สเนฺตปิ ตถา วตฺตพฺพํ สิยาติ อาห **‘‘เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถี’’**ติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรน –

> ‘‘นานามณิมยตฺถมฺภ-กวาฏทฺวารภิตฺติกํ ;
> เสนาสนมนุญฺญาตํ, กา กถา วณฺณมฏฺฐเกฯ
>
> ‘‘โสวณฺณิยํ ทฺวารกวาฏพทฺธํ;
> สุวณฺณนานามณิภิตฺติภูมิํ;
> น กิญฺจิ เอกมฺปิ นิเสธนียํ;
> เสนาสนํ วฏฺฏติ สพฺพเมวา’’ติฯ

สมนฺตปาสาทิกายมฺปิ ปฐมสงฺฆาทิเสสวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๑) ‘‘เสนาสนปริโภโค ปน สพฺพกปฺปิโย, ตสฺมา ชาตรูปรชตมยา สเพฺพปิ เสนาสนปริกฺขารา อามาสาฯ ภิกฺขูนํ ธมฺมวินยวณฺณนฏฺฐาเน รตนมณฺฑเป กโรนฺติ ผลิกตฺถเมฺภ รตนทามปฏิมณฺฑิเตฯ ตตฺถ สพฺพุปกรณานิ ภิกฺขูนํ ปฏิชคฺคิตุํ วฏฺฏนฺตี’’ติ อาคตํฯ ตสฺสา วณฺณนายํ ปน วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๒๘๑) **‘‘สพฺพกปฺปิโย**ติ ยถาวุตฺตสุวณฺณาทิมยานํ เสนาสนปริกฺขารานํ อามสนโคปนาทิวเสน ปริโภโค สพฺพถา กปฺปิโยติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห ‘ตสฺมา’ติอาทิฯ ‘ภิกฺขูนํ ธมฺมวินยวณฺณนฏฺฐาเน’ติ วุตฺตตฺตา สงฺฆิกเมว สุวณฺณมยํ เสนาสนํ เสนาสนปริกฺขารา จ วฏฺฏนฺติ, น ปุคฺคลิกานีติ เวทิตพฺพ’’นฺติ วณฺณิตํฯ

เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายมฺปิ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐) **‘สพฺพํ ปาสาทปริโภค**นฺติ สุวณฺณรชตาทิวิจิตฺรานิ กวาฏานิ มญฺจปีฐานิ ตาลวณฺฏานิ สุวณฺณรชตมยปานียฆฏปานียสราวานิ ยํ กิญฺจิ จิตฺตกมฺมกตํ, สพฺพํ วฏฺฏติฯ ปาสาทสฺส ทาสิทาสํ เขตฺตํ วตฺถุํ โคมหิํสํ เทมาติ วทนฺติ, ปาเฏกฺกํ คหณกิจฺจํ นตฺถิ, ปาสาเท ปฏิคฺคหิเต ปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ โคนกาทีนิ สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วา มญฺจปีเฐสุ อตฺถริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺติ, ธมฺมาสเน ปน คิหิวิกตนีหาเรน ลพฺภนฺติ, ตตฺราปิ นิปชฺชิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ อาคตํฯ ตสฺสา วณฺณนายํ ปน วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๐) **‘‘สุวณฺณรชตาทิวิจิตฺรานี**ติ สงฺฆิกเสนา

สนํ สนฺธาย วุตฺตํ, ปุคฺคลิกํ ปน สุวณฺณาทิวิจิตฺรํ ภิกฺขุสฺส สมฺปฏิจฺฉิตุเมว น วฏฺฏติ ‘น เตฺววาหํ ภิกฺขเว เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพ’นฺติ (มหาว. ๒๙๙) วุตฺตตฺตา, เตเนเวตฺถ อฏฺฐกถายํ ‘สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วา’ติ น วุตฺตํ, โคนกาทิอกปฺปิยภณฺฑวิสเยว เอวํ วุตฺตํ, เอกภิกฺขุสฺสปิ เตสํ คหเณ โทสาภาวา’’ติ วณฺณิตํฯ

ตสฺมิํเยว ขนฺธเก อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) ‘‘สเจปิ ราชราชมหามตฺตาทโย เอกปฺปหาเรเนว มญฺจสตํ วา มญฺจสหสฺสํ วา เทนฺติ, สเพฺพ กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา, สมฺปฏิจฺฉิตฺวา วุฑฺฒปฏิปาฏิยา สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถาติ ทาตพฺพา, ปุคฺคลิกวเสน น ทาตพฺพา’’ติ อาคตํฯ ตสฺสา วณฺณนายํเยว วิมติวิโนทนิยํ **‘‘กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา**ติ อิมินา สุวณฺณาทิวิจิตฺตํ อกปฺปิยมญฺจํ ‘สงฺฆสฺสา’ติ วุเตฺตปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติ, ‘วิหารสฺส เทมา’ติ วุเตฺต สงฺฆเสฺสว วฏฺฏติ, น ปุคฺคลสฺส เขตฺตาทิ วิยาติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วณฺณิตํ, ตสฺมา ภควโต อาณํ สมฺปฏิจฺฉเนฺตหิ ลชฺชิเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูเตหิ ภิกฺขูหิ สุฏฺฐุ มนสิกาตพฺพมิทํ ฐานํฯ

นนุ จ เสนาสเน วิรุทฺธเสนาสนํ นาม ปฏิเสเธตพฺพํ อตฺถิ, อถ กสฺมา ‘‘เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถี’’ติ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห **‘‘อญฺญตฺร วิรุทฺธเสนาสนา’’**ติฯ ตสฺสโตฺถ – **วิรุทฺธเสนาสนา** วิรุทฺธเสนาสนํ **อญฺญตฺร** ฐเปตฺวา อญฺญํ วณฺณมฏฺฐกมฺมาทิกมฺมํ สนฺธาย เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถีติ วุตฺตํ, น ตทภาโวติฯ ยทิ เอวํ ตํ วิรุทฺธเสนาสนํ อาจริเยน วตฺตพฺพํ, กตมํ วิรุทฺธเสนาสนํ นามาติ ปุจฺฉายมาห **‘‘วิรุทฺธ...เป.... วุจฺจตี’’**ติฯ ตตฺถ **อเญฺญส**นฺติ สีมสฺสามิกานํฯ **ราชวลฺลเภหี**ติ ลชฺชิเปสลานํ อุโปสถาทิอนฺตรายกรา อลชฺชิโน ภินฺนลทฺธิกา จ ภิกฺขู อธิเปฺปตา เตหิ สห อุโปสถาทิกรณาโยคโตฯ เตน จ ‘‘สีมายา’’ติ วุตฺตํฯ **เตสํ ลชฺชิปริสา**ติ เตสํ สีมสฺสามิกานํ อนุพลํ ทาตุํ สมตฺถา ลชฺชิปริสาฯ **ภิกฺขูหิ กต**นฺติ ยํ อลชฺชีนํ เสนาสนเภทนาทิกํ ลชฺชิภิกฺขูหิ กตํ, **ตํ** สพฺพํ **สุกตเมว** อลชฺชินิคฺคหตฺถาย ปวเตฺตตพฺพโตฯ

เอตฺถ จ สิยา – ‘‘อเญฺญสํ สีมายา’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, สีมา นาม พหุวิธา, กตรสีมํ สนฺธายาติ? พทฺธสีมํ สนฺธายาติ ทฏฺฐพฺพํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘มา อมฺหากํ อุโปสถปวารณานํ อนฺตรายมกตฺถา’’ติ อฏฺฐกถายเมว วุตฺตตฺตา, สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ.ฏี. ๒.๘๕) ‘‘อุโปสถปวารณานํ อนฺตรายกรา อลชฺชิโน ราชกุลูปกา วุจฺจนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา, อุโปสถาทิวินยกมฺมเขตฺตภูตาย เอว สีมาย อิธ อธิเปฺปตตฺตา ฯ ยทิ เอวํ คามสีมสตฺตพฺภนฺตรสีมอุทกุเกฺขปสีมาโยปิ ตํเขตฺตภูตา เอว, ตสฺมา ตาปิ สนฺธายาติ วตฺตพฺพนฺติ? น วตฺตพฺพํ ตาสํ อพทฺธสีมตฺตา, น เต ตาสํ สามิกา, พทฺธสีมาเยว ภิกฺขูนํ กิริยาย สิทฺธตฺตา ตาสํเยว เต สามิกาฯ เตน วุตฺตํ **‘‘ยํ ปน สีมสฺสามิเกหิ ภิกฺขูหี’’**ติฯ ยํ ปน วทนฺติ ‘‘อุปจารสีมาปิ ตํเขตฺตภูตา’’ติ, ตํ น คเหตพฺพํ, ตสฺสา ตทเกฺขตฺตภาวํ อุปริ สีมาวินิจฺฉยกถาทีสุ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๕๖ อาทโย) กถยิสฺสามฯ อปิจ คามสีมาย อเญฺญสํ เสนาสนกรณสฺส ปฏิเสธิตุมยุตฺตตฺตา สตฺตพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปสีมานญฺจ สพฺพทา อติฏฺฐนโต พทฺธสีมาเยว อธิเปฺปตาติ วิญฺญายตีติฯ

ฉินฺทาเปยฺย วา ภินฺทาเปยฺย วา, อนุปวโชฺชติ อิทํ สพฺพมตฺติกามยกุฏี วิย สพฺพถา อนุปโยคารหํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยํ ปน ปญฺจวณฺณสุเตฺตหิ วินทฺธฉตฺตาทิกํ, ตตฺถ อกปฺปิยภาโคว ฉินฺทิตโพฺพ, น ตทวเสโส, ตสฺส กปฺปิยตฺตาติ ฉินฺทโนฺต อุปวโชฺชว โหติฯ เตเนว วุตฺตํ ‘‘ฆฏกมฺปิ วาฬรูปมฺปิ ฉินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพ’’นฺติอาทิฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปริกฺขารวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ทุติโย ปริเจฺฉโทฯ

๓. เภสชฺชาทิกรณวินิจฺฉยกถา

๑๕. เอวํ ปริกฺขารวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ เภสชฺชกรณปริตฺตปฏิสนฺถารานํ วินิจฺฉยํ กเถตุํ **“เภสชฺชา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ภิสกฺกสฺส อิทํ กมฺมํ เภสชฺชํฯ กึ ตํ? ติกิจฺฉนํ ฯ กริยเต กรณํ, เภสชฺชสฺส กรณํ **เภสชฺชกรณํ,** เวชฺชกมฺมกรณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ปริสมนฺตโต ตายติ รกฺขตีติ **ปริตฺตํ,** อารกฺขาติ อโตฺถฯ ปฏิสนฺถรณํ **ปฏิสนฺถาโร,** อตฺตนา สทฺธึ อเญฺญสํ สมฺพนฺธกรณนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ โย วินิจฺฉโย มาติกาย ‘‘เภสชฺชกรณมฺปิ จ ปริตฺตํ, ปฏิสนฺถาโร’’ติ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. คนฺถารมฺภกถา) มยา วุโตฺต , ตสฺมึ สมภินิวิเฏฺฐ เภสชฺชกรณวินิจฺฉเยฯ สหธโมฺม เอเต สนฺติ **สหธมฺมิกา,** เตสํ, เอกสฺส สตฺถุโน สาสเน สหสิกฺขมานธมฺมานนฺติ อโตฺถฯ อถ วา สหธเมฺม นิยุตฺตา **สหธมฺมิกา,** เตสํ, สหธมฺมสงฺขาเต สิกฺขาปเท สิกฺขมานภาเวน นิยุตฺตานนฺติ อโตฺถฯ วิวฏฺฏูนิสฺสิตสีลาทิยุตฺตภาเวน สมตฺตา **สมสีลสทฺธาปญฺญานํ**ฯ เอเตน ทุสฺสีลานํ ภินฺนลทฺธิกานญฺจ อกาตุมฺปิ ลพฺภตีติ ทเสฺสติฯ

ญาตกปวาริตฏฺฐานโต วาติ อตฺตโน วา เตสํ วา ญาตกปวาริตฏฺฐานโตฯ น กริยิตฺถาติ อกตา, อยุตฺตวเสน อกตปุพฺพา วิญฺญตฺติ **อกตวิญฺญตฺติ**ฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๖) ปน **“อกตวิญฺญตฺติยา**ติ น วิญฺญตฺติยาฯ สา หิ อนนุญฺญาตตฺตา กตาปิ อกตา วิยาติ **อกตวิญฺญตฺติ,** ‘วเทยฺยาถ ภเนฺต เยนโตฺถ’ติ เอวํ อกตฏฺฐาเน วิญฺญตฺติ อกตวิญฺญตฺตีติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๘๕) ‘‘คิลานสฺส อตฺถาย อปฺปวาริตฏฺฐานโต วิญฺญตฺติยา อนุญฺญาตตฺตา กตาปิ อกตา วิยาติ **อกตวิญฺญตฺติ,** ‘วท ภเนฺต ปจฺจเยนา’ติ เอวํ อกตปวารณฏฺฐาเน จ วิญฺญตฺติ **อกตวิญฺญตฺตี”**ติฯ

๑๖. **ปฏิยาทิยตี**ติ สมฺปาเทติฯ **อกาตุํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ทุกฺกฏนฺติ วทนฺติ, อยุตฺตตาวเสน ปเนตฺถ อกรณปฺปฏิเกฺขโป วุโตฺต, น อาปตฺติวเสนาติ คเหตพฺพํฯ **สพฺพํ ปริกมฺมํ อนามสเนฺตนา**ติ มาตุคามสรีราทีนํ อนามาสตฺตา วุตฺตํฯ **ยาว ญาตกา น ปสฺสนฺตี**ติ ยาว ตสฺส ญาตกา น ปสฺสนฺติฯ ‘‘ติตฺถิยภูตานํ มาตาปิตูนํ สหตฺถา ทาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๖) วุตฺตํฯ

๑๗. ปิตุ ภคินี **ปิตุจฺฉา**ฯ มาตุ ภาตา **มาตุโลฯ นปฺปโหนฺตี**ติ กาตุํ น สโกฺกนฺตีติ ฏีกาสุ วุตฺตํฯ ‘‘เตสํเยว สนฺตกํ เภสชฺชํ คเหตฺวา เกวลํ โยเชตฺวา ทาตพฺพ’’นฺติ วตฺวา ‘‘สเจ ปน นปฺปโหนฺติ ยาจนฺติ จ, เทถ โน ภเนฺต, ตุมฺหากํ ปฏิทสฺสามา’’ติ วุตฺตตฺตา ปน เตสํ เภสชฺชสฺส อปฺปโหนกตฺตา เภสชฺชเมว ยาจนฺตีติ อฏฺฐกถาธิปฺปาโย ทิสฺสติ, วีมํสิตโพฺพฯ **น ยาจนฺตี**ติ ลชฺชาย น ยาจนฺติ, คารเวน วาฯ ‘‘อาโภคํ กตฺวา’’ติ วุตฺตตฺตา อญฺญถา เทนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๘) ปน **“อาโภคํ กตฺวา**ติ อิทํ กตฺตพฺพกรณทสฺสนวเสน วุตฺตํ, อาโภคํ ปน อกตฺวาปิ ทาตุํ วฏฺฏตีติ ตีสุ คณฺฐิปเทสุ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ โปราณฏีกายมฺปิ ตเถว คเหตฺวา ลิขิตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) ปน ตํ วจนํ ปฏิกฺขิตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ เกจิ ปน ‘‘อาโภคํ อกตฺวาปิ ทาตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ เภสชฺชกรณสฺส, ปาฬิยํ ‘อนาปตฺติ ภิกฺขุ ปาราชิกสฺส, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’ติ เอวํ อนฺตราปตฺติทสฺสนวเสน สามญฺญโต ปฏิกฺขิตฺตตฺตา, อฏฺฐกถายํ อวุตฺตปฺปกาเรน กโรนฺตสฺส สุเตฺตเนว อาปตฺติสิทฺธาติ ทฏฺฐพฺพาฯ เตเนว อฏฺฐกถายมฺปิ ‘เตสเญฺญว สนฺตก’นฺติอาทิ วุตฺต’’นฺติฯ

เอเต ทส ญาตเก ฐเปตฺวาติ เตสํ ปุตฺตนตฺตาทโยปิ ตปฺปฏิพทฺธตฺตา ญาตกา เอวาติ เตปิ เอเตฺถว สงฺคหิตาฯ เตน **อเญฺญสนฺ**ติ อิมินา อญฺญาตกานํ คหณํ เวทิตพฺพํ ฯ เตเนวาห

“เอเตสํ ปุตฺตปรมฺปรายา”ติอาทิฯ **กุลปริวฏฺฏาติ** กุลานํ ปฏิปาฏิ, กุลปรมฺปราติ วุตฺตํ โหติฯ **เภสชฺชํ กโรนฺตสฺสา**ติ ยถาวุตฺตวิธินา กโรนฺตสฺส, ‘‘ตาวกาลิกํ ทสฺสามี’’ติ อาโภคํ อกตฺวา เทนฺตสฺสปิ ปน อนฺตราปตฺติทุกฺกฏํ วินา มิจฺฉาชีวนํ วา กุลทูสนํ วา น โหติเยวฯ เตนาห **“เวชฺชกมฺมํ วา กุลทูสกาปตฺติ วา น โหตี”**ติฯ ญาตกานญฺหิ สนฺตกํ ยาจิตฺวาปิ คเหตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ตตฺถ กุลทูสนาทิ น สิยาฯ สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๘๕) ‘‘มยฺหํ ทสฺสนฺติ กริสฺสนฺตีติ ปจฺจาสาย กโรนฺตสฺสปิ ยาจิตฺวา คเหตพฺพฏฺฐานตาย ญาตเกสุ เวชฺชกมฺมํ วา กุลทูสกาปตฺติ วา น โหตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๖) ปน ‘‘เวชฺชกมฺมํ วา กุลทูสกาปตฺติ วา น โหตีติ วจนโต ยาว สตฺตโม กุลปริวฏฺโฏ, ตาว เภสชฺชํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ **สพฺพปเทสุ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ**ติ ‘‘จูฬมาตุยา’’ติอาทีสุ สพฺพปเทสุ จูฬมาตุยา สามิโกติอาทินา โยเชตฺวา เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพฯ

อุปชฺฌายสฺส อาหรามาติ อิทํ อุปชฺฌาเยน มม ญาตกานํ เภสชฺชํ อาหรถาติ อาณตฺเตหิ กตฺตพฺพวิธิทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อิมินา จ สามเณราทีนํ อปจฺจาสายปิ ปรชนสฺส เภสชฺชกรณํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **วุตฺตนเยเนว ปริเยสิตฺวา**ติ อิมินา ‘‘ภิกฺขาจารวเตฺตน วา’’ติอาทินา, ‘‘ญาติสามเณเรหิ วา’’ติอาทินา จ วุตฺตมตฺถํ อติทิสติฯ **อปจฺจาสีสเนฺตนา**ติ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) อาคนฺตุกโจราทีนํ กโรเนฺตนปิ มนุสฺสา นาม อุปการกา โหนฺตีติ อตฺตโน เตหิ ลาภํ อปตฺถยเนฺตน, ปจฺจาสาย กโรนฺตสฺส ปน เวชฺชกมฺมกุลทูสนาทินา โทโส โหตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวญฺหิ อุปกาเร กเต สาสนสฺส คุณํ ญตฺวา ปสีทนฺติ, สงฺฆสฺส วา อุปการกา โหนฺตีติ กรเณ ปน โทโส นตฺถิฯ เกจิ ปน ‘‘อปจฺจาสีสเนฺตน อาคนฺตุกาทีนํ ปฏิกฺขิตฺตปุคฺคลานมฺปิ ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ กตฺตพฺพากตฺตพฺพฏฺฐานวิภาคสฺส นิรตฺถกตฺตปฺปสงฺคโต อปจฺจาสีสเนฺตน ‘‘สเพฺพสมฺปิ ทาตุํ กาตุญฺจ วฏฺฏตี’’ติ เอตฺตกมตฺตเสฺสว วตฺตพฺพโตฯ อปจฺจาสีสนญฺจ มิจฺฉาชีวกุลทูสนาทิโทสนิเสธนตฺถเมว วุตฺตํ น เภสชฺชกรณสงฺขาตาย อิมิสฺสา อนฺตราปตฺติยา มุจฺจนตฺถํ อาคนฺตุกโจราทีนํ อนุญฺญาตานํ ทาเนเนว ตาย อาปตฺติยา มุจฺจนโตติ คเหตพฺพํฯ

๑๘. เตเนว อปจฺจาสีสเนฺตนปิ อกาตพฺพฏฺฐานํ ทเสฺสตุํ **“สทฺธํ กุล”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **“เภสชฺชํ อาจิกฺขถา”**ติ วุเตฺตปิ **“อญฺญมญฺญํ ปน กถา กาตพฺพา”**ติ อิทํ ปริยายตฺตา วฏฺฏติฯ เอวํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน **อิทญฺจิทญฺจ คเหตฺวา กโรนฺตี**ติ อิมินา ปริยาเยน กเถนฺตสฺสปิ เนวตฺถิ โทโสติ อาจริยาฯ **ปุจฺฉนฺตี**ติ อิมินา ทิฏฺฐทิฏฺฐโรคีนํ ปริยาเยนปิ วตฺวา วิจรณํ อยุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ ปุจฺฉิตสฺสปิ ปน ปจฺจาสีสนฺตสฺส ปริยายกถาปิ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **สมุลฺลเปสี**ติ อปจฺจาสีสโนฺต เอว อญฺญมญฺญํ กถํ สมุฏฺฐาเปสิฯ **อาจริยภาโค**ติ วินยาจารํ อโกเปตฺวา เภสชฺชาจิกฺขเณน เวชฺชาจริยภาโค อยนฺติ อโตฺถติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๘๕) ปน ‘‘วินยลกฺขณํ อชานนฺตสฺส อนาจริยสฺส ตทนุรูปโวหาราสมฺภวโต อีทิสสฺส ลาภสฺส อุปฺปตฺติ นาม นตฺถีติ ‘อาจริยภาโค นาม อย’นฺติ วุตฺตํฯ วินเย ปกตญฺญุนา อาจริเยน ลภิตพฺพภาโค อยนฺติ วุตฺตํ โหตี’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘ปุปฺผปูชนตฺถายทิเนฺนปิ อกปฺปิยโวหาเรน วิธานสฺส อยุตฺตตฺตา ‘กปฺปิยวเสนา’ติ วุตฺตํ, ‘ปุปฺผํ อาหรถา’ติ อาทินา กปฺปิยโวหารวเสนาติ อโตฺถ’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๘๕) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) ปน ‘‘ปุปฺผปูชนตฺถายปิ สมฺปฏิจฺฉิยมานํ รูปิยํ อตฺตโน สนฺตกตฺตภชเนน นิสฺสคฺคิยเมวาติ อาห ‘**กปฺปิยวเสน คาหาเปตฺวา**’ติฯ ‘อมฺหากํ รูปิยํ น วฏฺฏ

ติ, ปุปฺผปูชนตฺถํ ปุปฺผํ วฏฺฏตี’ติอาทินา ปฏิกฺขิปิตฺวา กปฺปิเยน กเมฺมน คาหาเปตฺวาติ อ โตฺถ’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๖) ปน **“กปฺปิยวเสนา**ติ อมฺหากํ ปุปฺผํ อาเนถาติอาทินาฯ ‘ปูชํ อกาสี’ติ วุตฺตตฺตา สยํ คเหตุํ น วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ อยเมตฺถ เภสชฺชกรณวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

๑๙. เอวํ เภสชฺชกรณวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปริตฺตกรณวินิจฺฉยํ กเถตุมาห **“ปริเตฺต ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ ยทิ ‘‘ปริตฺตํ กโรถา’’ติ วุเตฺต กโรนฺติ, เภสชฺชกรณํ วิย คิหิกมฺมํ วิย จ โห ตีติ ‘‘น กาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘ปริตฺตํ ภณถา’’ติ วุเตฺต ปน ธมฺมเชฺฌสนตฺตา อนชฺฌิเฏฺฐนปิ ภณิตโพฺพ ธโมฺม, ปเคว อชฺฌิเฏฺฐนาติ ‘‘กาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, **จาเลตฺวา สุตฺตํ ปริมชฺชิตฺวา**ติ ปริตฺตํ กโรเนฺตน กาตพฺพวิธึ ทเสฺสติฯ **จาเลตฺวา สุตฺตํ ปริมชฺชิตฺวา**ติ อิทํ วา ‘‘ปริตฺตาณํ เอตฺถ ปเวเสมี’’ติ จิเตฺตน เอวํ กเต ปริตฺตาณา เอตฺถ ปเวสิตา นาม โหตีติ วุตฺตํฯ **วิหารโต… เป…. ทุกฺกฏ**นฺติ อิทํ อญฺญาตเก คหเฏฺฐ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วทนฺติฯ **ปาเทสุ อุทกํ อากิริตฺ วา**ติ อิทํ ตสฺมิํ เทเส จาริตฺตวเสน วุตฺตํฯ ตตฺถ หิ ปาฬิยา นิสินฺนานํ ภิกฺขูนํ ปาเทสุ โรควูปสม นาทิอตฺถาย อุทกํ สิญฺจิตฺวา ปริตฺตํ กาตุํ สุตฺตญฺจ ฐเปตฺวา ‘‘ปริตฺตํ ภณถา’’ติ วตฺวา คจฺฉนฺ ติฯ เอวญฺหิ กริยมาเน ยทิ ปาเท อปเนนฺติ, มนุสฺสา ตํ ‘‘อวมงฺคล’’นฺติ มญฺญนฺติ ‘‘โรโค น วูปสเมสฺสตี’’ติฯ เตนาห **“น ปาทา อปเนตพฺพา”**ติฯ

มตสรีรทสฺสเน วิย เกวเล สุสานทสฺสเนปิ อิทํ ชาตานํ สตฺตานํ วยคมนฏฺฐานนฺติ มรณ สญฺญา อุปฺปชฺชตีติ อาห **“สีวถิกทสฺสเน…เป…. มรณสฺสติํ ปฏิลภิสฺสามาติ คนฺตุํ วฏฺฏ ตี”**ติฯ เลสกปฺปํ อกตฺวา สมุปฺปนฺนสุทฺธจิเตฺตน ‘‘ปริวารตฺถาย อาคจฺฉนฺตู’’ติ วุเตฺตปิ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) วุตฺตํฯ เอเตน อสุภทสฺสนนฺติ วจนมเตฺตน เลสกปฺปํ กตฺวา เอวํ คเต มตสฺส ญาตกา ปสีทิสฺสนฺติ, ทานํ ทสฺสนฺติ, มยํ ลาภํ ลภิสฺสาม, อุปฏฺฐากํ ล ภิสฺสามาติ อสุทฺธจิเตฺตน คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ กมฺมฏฺฐานสีเสน ปน ‘‘มรณสฺสติํ ลภิสฺสา มา’’ติอาทินา สุทฺธจิเตฺตน ปโกฺกสิเตปิ อปโกฺกสิเตปิ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ตาลปณฺณสฺส ปริตฺตเลขนฏฺฐานตฺตา ปริตฺตสุตฺตสฺส ปริตฺตกรณสญฺญาณตฺตา ตานิ ทิสฺวา อมนุสฺสา ปริตฺ ตสญฺญาย อปกฺกมนฺตีติ อาห **“ตาลปณฺณํ ปน ปริตฺตสุตฺตํ วา หเตฺถ วา ปาเท วา พนฺธิตพฺพ”**นฺติฯ

เอตฺถ จ อาทิโต ปฏฺฐาย ยาว ‘‘อาฏานาฏิยปริตฺตํ (ที. นิ. ๓.๒๗๕ อาทโย) วา ภณิตพฺพ’’นฺติ เอตฺตโกเยว วินยฏฺฐกถาภโต ปาฬิมุตฺตปริตฺตกรณวินิจฺฉโย, น ปน ตโต ปรํ วุ โตฺต, ตสฺมา ‘‘อิธ ปนา’’ติอาทิโก กถามโคฺค สมนฺตปาสาทิกายํ นตฺถิ, ตีสุ ฏีกาสุปิ ตํสํวณฺณ นานโย นตฺถิ, ตถาปิ โส สุตฺตฏฺฐกถายํ อาคโตวาติ ตํ ทเสฺสตุํ **“อิธ ปน อาฏานาฏิยสุตฺ ตสฺส ปริกมฺมํ เวทิตพฺพ”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อิธา**ติ ‘‘อาฏานาฏิยปริตฺตํ วา ภณิตพฺพ’’นฺติ วจเนฯ **ปนา**ติ วิเสสเตฺถ นิปาโตฯ ทีฆนิกาเย ปาถิกวเคฺค อาคตสฺส อาฏานาฏิยปริตฺตสฺส ปริ กมฺมํ เอวํ เวทิตพฺพนฺติ โยชนาฯ ยทิ ปฐมเมว น วตฺตพฺพํ, อถ กิํ กาตพฺพนฺติ อาห **“เมตฺตสุตฺ ต”**นฺติอาทิฯ เอวญฺหิ ลทฺธาเสวนํ หุตฺวา อติโอชวนฺตํ โหติฯ

ปิณฺฑํ วา มํสํ วาติ วา-สโทฺท อนิยมโตฺถ, เตน มจฺฉขณฺฑปูวขชฺชกาทโย สงฺคณฺหาติฯ **โอตารํ ลภนฺตี**ติ อตฺตนา ปิยายิตขาทนียนิพทฺธวสนฏฺฐานลาภตาย อวตารณํ ลภนฺติฯ **หริตูปลิตฺต**นฺติ อลฺลโคมยลิตฺตํฯ อิทญฺหิ โปราณกจาริตฺตํ ภูมิวิสุทฺธกรณํฯ **ปริสุทฺธํ…เป…. นิสีทิตพฺพ**นฺติ อิมินา ปริตฺตการกสฺส ภิกฺขุโน เมตฺตากรุณาวเสน จิตฺตวิสุทฺธิปิ อิจฺฉิตพฺพาติ ท เสฺสติฯ เอวญฺหิ สติ อุปริ วกฺขมานอุภยโต รกฺขาสํวิธาเนน สเมติฯ ฏีกายํ (ที. นิ. ฏี. ๓.๒๘๒)

ปน ‘‘สรีรสุทฺธิปิ อิจฺฉิตพฺพาติ ทเสฺสตี’’ติ วุตฺตํฯ ตเทตํ วิจาเรตพฺพํฯ น หิ ‘‘กายสุทฺธิมตฺเตน อมนุสฺสานํ ปิโย โหตี’’ติ วุตฺตํ, เมตฺตาวเสเนว ปน วุตฺตํฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘เมตฺตาย, ภิกฺขเว, เจโตวิมุตฺติยา…เป.… เอกาทสานิสํสา ปาฏิกงฺขาฯ กตเม เอกาทส? สุขํ สุปติ, สุขํ ปฏิพุชฺฌติ, น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ, มนุสฺสานํ ปิโย โหติ, อมนุสฺสานํ ปิโย โหตี’’ติอาทิ (อ. นิ. ๑๑.๑๕; ปริ. ๓๓๑; มิ. ป. ๔.๔.๖)ฯ

ปริตฺตการโก…เป.… สมฺปริวาริเตนาติ อิทํ ปริตฺตกรโณ พาหิรโต อารกฺขาสํวิธานํ, ‘‘เมตฺต…เป.… วตฺตพฺพ’’นฺติ อพฺภนฺตรโต อารกฺขาสํวิธานํ, เอวํ อุภยโต รกฺขาสํวิธานํ โหติฯ เอวญฺหิ อมนุสฺสา ปริตฺตการกสฺส อนฺตรายํ กาตุํ น วิสหนฺติฯ **มงฺคลกถา วตฺตพฺพา**ติ อมนุสฺสานํ โตสนตฺถาย ปณฺณาการํ กตฺวา มหามงฺคลกถา กเถตพฺพาฯ เอวํ อุปริ วกฺขมาเนน **‘‘ตุยฺหํ ปณฺณาการตฺถาย มหามงฺคลกถา วุตฺตา’’**ติ วจเนน สเมติฯ ฏีกายํ ปน ‘‘ปุพฺพุปจารวเสน วตฺตพฺพา’’ติ วุตฺตํฯ **สพฺพสนฺนิปาโต**ติ ตสฺมิํ วิหาเร ตสฺมิํ คามเกฺขตฺเต สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ สนฺนิปาโต **โฆเสตโพฺพ** ‘‘เจติยงฺคเณ สเพฺพหิ สนฺนิปติตพฺพ’’นฺติฯ **อนาคนฺตุํนาม น ลภตี**ติ อมนุโสฺส พุทฺธาณาภเยน ราชาณาภเยน อนาคนฺตุํ น ลภติ จตุนฺนํ มหาราชูนํ อาณาฏฺฐานิยตฺตาฯ คหิตกาปเทเสน อมนุโสฺสว ปุจฺฉิโต โหตีติ **‘‘อมนุสฺสคหิตโก ‘ตฺวํ โก นาโม’ติ ปุจฺฉิตโพฺพ’’**ติ วุตฺตํฯ **มาลาคนฺธาทีสู**ติ มาลาคนฺธาทิปูชาสุฯ **อาสนปูชายา**ติ เจติเย พุทฺธาสนปูชายฯ **ปิณฺฑปาเต**ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปิณฺฑปาตทาเนฯ เอวํ วตฺถุปฺปเทเสน เจตนา วุตฺตา, ตสฺมา ปตฺติทานํ สมฺภวติฯ

เทวตานนฺติ ยกฺขเสนาปตีนํฯ วุตฺตญฺหิ อาฏานาฏิยสุเตฺต (ที. นิ. ๓.๒๘๓, ๒๙๓) ‘‘อิเมสํ ยกฺขานํ มหายกฺขานํ เสนาปตีนํ มหาเสนาปตีนํ อุชฺฌาเปตพฺพ’’นฺติอาทิฯ **อาฏา**ติ ทพฺพิมุขสกุณาฯ เต อาฏา นทนฺติ เอตฺถาติ อาฏานาทํ, เทวนครํ, อาฏานาเท กตํ **อาฏานาทิยํ,** สุตฺตํฯ ฏีกายํ (ที. นิ. ฏี. ๓.๒๘๒) **‘‘ปริตฺตํ ภณิตพฺพ**นฺติ เอตฺถาปิ ‘เมตฺตจิตฺตํ ปุเรจาริกํ กตฺวา’ติ จ ‘มงฺคลกถา วตฺตพฺพา’ติ จ ‘วิหารสฺส อุปวเน’ติ จ เอวมาทิ สพฺพํ คิหีนํ ปริตฺตกรเณ วุตฺตํ ปริกมฺมํ กาตพฺพเมวา’’ติ วุตฺตํ, เอวํ สติ อฏฺฐกถายํ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๓.๒๘๒) ‘‘เอตํ ตาว คิหีนํ ปริกมฺม’’นฺติ วตฺวา ‘‘สเจ ปน ภิกฺขู’’ติอาทินา วิเสสตฺถโชตเกน ปน-สเทฺทน สห วุจฺจมานํ ‘‘อิทํ ภิกฺขูนํ ปริกมฺม’’นฺติ วจนํ นิรตฺถกํ วิย โหติฯ อวิเสเส หิ สติ เภโท กาตโพฺพ น สิยาฯ ภิกฺขูนญฺจ ยถาวุตฺตาว พาหิรารกฺขา ทุกฺกรา โหติ, ตสฺมา คิหีนํ ปริตฺตกรเณ วุตฺตปริกเมฺม อสมฺปชฺชมาเนปิ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว กาตุํ วฏฺฏตีติ โน มติฯ

อิทํ ปน อิธ อาคตํ อาฏานาฏิยสุตฺตปริกมฺมํ สุตฺวา ‘‘อิทํ สุตฺตํ อมนุสฺสานํ อมนาปํ, สชฺฌายนฺตสฺส ปริตฺตํ กโรนฺตสฺส อมนุสฺสา อนฺตรายํ กเรยฺยุ’’นฺติ มญฺญมานา โปราณา จตูหิ มหาราเชหิ อาโรจิตํ สพฺพญฺญุพุเทฺธน เทสิตํ มูลภูตํ ทีฆนิกาเย อาคตํ อาฏานาฏิยสุตฺตํ (ที. นิ. ๓.๒๗๕ อาทโย) ปหาย มูลสุตฺตโต คาถาฉกฺกเมว คเหตฺวา อวเสสํ สพฺพํ สุตฺตํ ฐเปตฺวา อญฺญคาถาโย ปกฺขิปิตฺวา ‘‘อาฏานาฏิยปริตฺต’’นฺติ ฐเปสุํ, ตมฺปิ ปริตฺตํ อมูลภูตตฺตา เอเกนากาเรน ธาเรตุํ อสโกฺกนฺตา เกจิ สํขิเตฺตน ธาเรนฺติ, เกจิ วิตฺถาเรน, เกจิ เอกจฺจา คาถาโย ปกฺขิปนฺติ, เกจิ นิกฺขิปนฺติ, เกจิ ภิกฺขู ตํมิสฺสกปริตฺตมฺปิ มงฺคลกรณกาลาทีสุ วตฺตุมวิสหนฺตา ตํ ฐเปตฺวา อญฺญสุตฺตานิเยว ภณนฺติ, สพฺพเมตํ อยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ กสฺมา? จตฺตาโรปิ มหาราชาโน อิมํ อาฏานาฏิยํ รกฺขํ สํวิทหมานา พุทฺธสาสเน อมนุสฺสานํ ปสาทาย, จตสฺสนฺนํ ปริสานํ อวิเหฐนาย เอว สํวิทหิํสุ , น อเญฺญน การเณนฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘‘ตตฺถ สนฺติ อุฬารา ยกฺขานิวาสิโน, เย อิมสฺมิํ ภควโต ปาวจเน อปฺปสนฺนา, เตสํ ปสาทาย อุคฺคณฺหาตุ ภนฺเต ภควา

อาฏานาฏิยํ รกฺขํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ คุตฺติยา รกฺขาย อวิหึสาย ผาสุวิหารายา''ติ (ที. นิ. ๓.๒๗๖)ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺเธนปิ อิมสฺส สุตฺตสฺส นิคมเน ''อุคฺคณฺหาถ ภิกฺขเว อาฏานาฏิยํ รกฺขํ, ปริยาปุณาถ ภิกฺขเว อาฏานาฏิยํ รกฺขํ, ธาเรถ ภิกฺขเว อาฏานาฏิยํ รกฺขํ, อตฺถสํหิตา ภิกฺขเว อาฏานาฏิยา รกฺขา ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ คุตฺติยา รกฺขาย อวิหึสาย ผาสุวิหารายา''ติ (ที. นิ. ๓.๒๙๕) ภิกฺขูนํ ธารณํ อุโยฺยชิตํ อานิสํสญฺจ ปกาสิตํฯ อฏฺฐกถาจริเยหิ จ ''พุทฺธภาสิเต เอกกฺขรมฺปิ เอกปทมฺปิ อปเนตพฺพํ นาม นตฺถี''ติ วุตฺตํ , ตสฺมา จตูหิ มหาราเชหิ สํวิทหิตํ สมฺมาสมฺพุทฺเธน อาหจฺจภาสิตํ ติโสฺส สงฺคีติโย อารุฬฺหํ ปกติอาฏานาฏิยสุตฺตเมว ธาเรตุํ สชฺฌายิตุญฺจ ยุตฺตํ, น ภควตา อภาสิตํ ติโสฺส สงฺคีติโย อนารุฬฺหํ มิสฺสกสุตฺตนฺติฯ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๓.๒๘๒) อาคตํ อิทํ อาฏานาฏิยปริตฺตปริกมฺมํ ปน ปกติสชฺฌายนวาจนาทึ สนฺธาย อฏฺฐกถาจริเยหิ น วุตฺตํ, อถ โข คหฏฺฐํ วา ปพฺพชิตํ วา อมนุสฺสหิ คหิตกาเล โมจาปนตฺถาย โลกิเยหิ มนฺตํ วิย ภณนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ''อมนุสฺสคหิตโก ตฺวํ โก นาโมสีติ ปุจฺฉิตพฺพ''ติอาทิ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๓.๒๘๒)ฯ

อาฏานาฏิยา รกฺขา จ นาม น สกลสุตฺตํ, อถ โข ''วิปสฺสิสฺส จ นมตฺถู''ติ ปทํ อาทึ กตฺวา จตุนฺนํ มหาราชูนํ วเสน จตุกฺขตฺตุํ อาคตํ ''ชินํ วนฺทาม โคตม''นฺติ ปทํ ปริโยสานํ กตฺวา วุตฺตสุเตฺตกเทโสเยวฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ''อถ โข เวสฺสวโณ มหาราชา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อิมํ อาฏานาฏิยํ รกฺขํ อภาสี''ติ อารภิตฺวา ยถาวุตฺตสุเตฺตกเทสสฺส อวสาเน ''อยํ โข มาริสา อาฏานาฏิยา รกฺขา''ติ นิยฺยาติตตฺตาฯ ตสฺมา ยถา นาม พฺยคฺฆาทโย อตฺตโน ภกฺขํ วิลุมฺปนฺตานํ พลวทุฏฺฐจิตฺตา ภวนฺติ, เอวํ อตฺตนา คหิตมนุสฺสํ โมจาเปนฺตานํ อมนุสฺสา ปทุฏฺฐจิตฺตา โหนฺติฯ อิติ ตถา โมจาเปตุํ อารทฺธกาเล ภิกฺขูนํ ปริสฺสยวิโนทนตฺถํ อิมํ อาฏานาฏิยปริตฺตปริกมฺมํ อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อยํ ปริตฺตกรณวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

๒๐. **อนามฏฺฐปิณฺฑปาโต**ติ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๕) เอตฺถ อมสิยิตฺถาติ อามโฏฺฐ, น อามโฏฺฐ **อนามโฏฺฐ**ฯ ปิณฺฑํ ปิณฺฑํ หุตฺวา ปตตีติ **ปิณฺฑปาโต**ฯ อนามโฏฺฐ จ โส ปิณฺฑปาโต จาติ ตถา, อคฺคหิตอโคฺค, อปริภุโตฺต ปิณฺฑปาโตติ อโตฺถฯ สเจปิ **กหาปณคฺฆนโก โหตี**ติ อิมินา ทายเกหิ พหุพฺยญฺชเนน สมฺปาเทตฺวา สกฺกจฺจํ ทินฺนภาวํ ทีเปติฯ เตน วุตฺตํ **''สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ นตฺถี''**ติ, เอวํ สกฺกจฺจํ สทฺธาย ทินฺนํ มหคฺฆโภชนมฺปิ มาตาปิตูนํ ทตฺวา สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ นาม น โหติ, ปเคว อปฺปคฺฆโภชเนติ อธิปฺปาโยฯ มาตาทิปญฺจกํเยว วตฺวา เภสชฺชกรเณ วิย อปเรสมฺปิ ทสนฺนํ ทาตุํ วฏฺฏตีติ อวุตฺตตฺตา อเญฺญสํ ญาตกานมฺปิ เปเสตฺวา ทาตุํ น วฏฺฏตีติ สิทฺธํ, ''วิหารํ สมฺปตฺตสฺส ปน ยสฺส กสฺสจิ อาคนฺตุกสฺส วา''อิจฺจาทิวกฺขมานตฺตา วิหารํ สมฺปตฺตานํ ญาตกานมฺปิ อาคนฺตุกสามเญฺญน ทาตุํ วฏฺฏตีติ จฯ **ถาลเก**ติ สงฺฆิเก กํสาทิมเย ถาลเกฯ ปโตฺตปิ เอตฺถ สงฺคยฺหติฯ **น วฏฺฏตี**ติ อิมินา ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสติฯ **ทามริกโจรสฺสา**ติ รชฺชํ ปเตฺถนฺตสฺส ปากฏโจรสฺสฯ อทียมาเนปิ ''น เทนฺตี''ติ กุชฺฌนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

อามิสสฺส ธมฺมสฺส จ อลาเภน อตฺตโน ปรสฺส จ อนฺตเร สมฺภวนฺตสฺส ฉิทฺทสฺส วิวรสฺส ปฏิสนฺถรณํ ปิทหนํ **ปฏิสนฺถาโร**ฯ โส ปน ธมฺมามิสวเสน ทุวิโธฯ ตตฺถ อามิสปฏิสนฺถารํ สนฺธาย **''กสฺส กาตโพฺพ, กสฺส น กาตโพฺพ''**ติ วุตฺตํฯ **อาคนฺตุกสฺส วา...เป.... กาตโพฺพเยวา**ติ วุตฺตมตฺถํ ปากฏํ กาตุํ **''อาคนฺตุกํ ตาวา''**ติอาทิมาหฯ **ขีณปริพฺพยนฺ**ติ อิมินา อคติภาวํ กรุณาฏฺฐานตญฺจ ทเสฺสติฯ เตน จ ตพฺพิธุรานํ สมิทฺธานํ อาคนฺตุกเตฺตปิ ทาตุํ น

วฏฺฏตีติ สิทฺธํ โหติฯ “**อปจฺจาสีสเนฺตนา**”ติ วตฺวา ปจฺจาสีสนปฺปการํ ทเสฺสตุํ “**มนุสฺสา นามา**”ติอาทิ วุตฺตํฯ อนนุญฺญาตานํ ปน อปจฺจาสีสเนฺตนปิ ทาตุํ น วฏฺฏติ สทฺธาเทยฺยวินิปาตตฺตา, ปจฺจาสาย ปน สติ กุลทูสนมฺปิ โหติฯ **อุพฺพาเสตฺวา**ติ สมนฺตโต ติโยชนํ วิลุมฺปเนฺต มนุเสฺส ปลาเปตฺวาฯ **วรโปตฺถกจิตฺตตฺถรณ**นฺติ อเนกปฺปการํ อิตฺถิปุริสาทิอุตฺตมรูปวิจิตฺตํ อตฺถรณํฯ อยํ ปฏิสนฺถารวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

เภสชฺชาทิวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ตติโย ปริเจฺฉโทฯ

๔. วิญฺญตฺติวินิจฺฉยกถา

๒๑. เอวํ เภสชฺชาทิวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ วิญฺญตฺติวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“วิญฺญตฺตีติ ยาจนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ วิญฺญาปนา **วิญฺญตฺติ,** ‘‘อิมินา โน อโตฺถ’’ติ วิญฺญาปนา, ยาจนาติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห ‘‘วิญฺญตฺตีติ ยาจนา’’ติฯ **ตตฺร** วิญฺญตฺติยํ **อยํ** มยา วกฺขมาโน **วินิจฺฉโย** เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **มูลเจฺฉชฺชายา**ติ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๔๒) ปรสนฺตกภาวโต โมเจตฺวา อตฺตโน เอว สนฺตกกรณวเสนฯ เอวํ ยาจโต อญฺญาตกวิญฺญตฺติทุกฺกฏเญฺจว ทาสปฏิคฺคหทุกฺกฏญฺจ โหติ ‘‘ทาสิทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๔) โหตี’’ติ วจนํ นิสฺสาย อฏฺฐกถายํ ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ ญาตกปวาริตฏฺฐานโต ปน ทาสํ มูลเจฺฉชฺชาย ยาจนฺตสฺส สาทิยนวเสเนว ทุกฺกฏํฯ **สกกมฺมนฺ**ติ ปาณวธกมฺมํฯ อิทญฺจ ปาณาติปาตโทสปริหาราย วุตฺตํ, น วิญฺญตฺติปริหารายฯ **อนิยเมตฺวาปิ น ยาจิตพฺพา**ติ สามีจิทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, สุทฺธจิเตฺตน ปน หตฺถกมฺมํ ยาจนฺตสฺส อาปตฺติ นาม นตฺถิฯ **ยทิจฺฉกํ การาเปตุํ วฏฺฏตี**ติ ‘‘หตฺถกมฺมํ ยาจามิ, เทถา’’ติอาทินา อยาจิตฺวาปิ วฏฺฏติ, สกิจฺจปสุตมฺปิ เอวํ การาเปนฺตสฺส วิญฺญตฺติ นตฺถิ เอว, สามีจิทสฺสนตฺถํ ปน วิภชิตฺวา วุตฺตํฯ

สพฺพกปฺปิยภาวทีปนตฺถนฺติ สพฺพโส กปฺปิยภาวทสฺสนตฺถํฯ **มูลํ เทถาติ วตฺตุํ วฏฺฏตี**ติ ‘‘มูลํ ทสฺสามา’’ติ ปฐมํ วุตฺตตฺตา วิญฺญตฺติ วา ‘‘มูล’’นฺติ วจนสฺส กปฺปิยากปฺปิยวตฺถุสามญฺญวจนตฺตา อกปฺปิยวจนํ วา นิฏฺฐิตภติกิจฺจานํ ทาปนโต อกปฺปิยวตฺถุสาทิยนํ วา น โหตีติ กตฺวา วุตฺตํฯ **มูลเจฺฉชฺชาย วา**ติ อิทํ อิธ ฌมฺภาทีนํ ทาสิทาสาทิภาวาภาวโต วุตฺตํฯ **อนชฺฌาวุตฺถก**นฺติ อปริคฺคหิตํ, อสฺสามิกนฺติ อโตฺถฯ

๒๒. **น เกวลญฺจ…เป…. จีวราทีนิ การาเปตุกาเมนา**ติอาทีสุ จีวรํ การาเปตุกามสฺส อญฺญาตกอปฺปวาริตตนฺตวาเยหิ หตฺถกมฺมยาจนวเสน วายาปเน วิญฺญตฺติปจฺจยา ทุกฺกฏาภาเวปิ จีวรวายาปนสิกฺขาปเทน ยถารหํ ปาจิตฺติยทุกฺกฏานิ โหนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **อกปฺปิยกหาปณาทิ น ทาตพฺพ**นฺติ กปฺปิยมุเขน ลทฺธมฺปิ ตตฺถ กมฺมกรณตฺถาย อิมสฺส กหาปณํ เทหีติ วตฺวา ‘‘ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ ปุเพฺพ กตกมฺมสฺส ทาปเน กิญฺจาปิ โทโส น ทิสฺสติ, ตถาปิ อสารุปฺปเมวาติ วทนฺติฯ กตกมฺมตฺถายปิ กปฺปิยโวหาเรน ปริยายโต ภตึ ทาเปนฺตสฺส นตฺถิ โทโส, สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๑.๓๔๒) ปน **“อกปฺปิยกหาปณาทิ น ทาตพฺพ**นฺติ กิญฺจาปิ อกปฺปิยกหาปณาทึ อสาทิยเนฺตน กปฺปิยโวหารโต ทาตุํ วฏฺฏติ, ตถาปิ สารุปฺปํ น โหติ, มนุสฺสา จ เอตสฺส สนฺตกํ กิญฺจิ อตฺถีติ วิเหเฐตพฺพํ มญฺญนฺตีติ อกปฺปิยกหาปณาทิทานํ ปฏิกฺขิตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ **ตเถว ปาเจตฺวา**ติ หตฺถกมฺมวเสเนว ปาเจตฺวาฯ ‘‘กึ ภเนฺต’’ติ เอตฺตเกปิ ปุจฺฉิเต ยทตฺถาย ปวิโฏฺฐ, ตํ กเถตุํ ลภติ ปุจฺฉิตปญฺหตฺตาฯ

๒๓. **วตฺต**นฺติ จาริตฺตํ, อาปตฺติ ปน น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพานี**ติ สาขาย มกฺขิกพีชเนน ปณฺณาทิเฉเท พีชคามโกปนสฺส เจว ตตฺถ ลคฺครชาทิอปฺปฏิคฺคหิตกสฺส จ ปริหารตฺถาย วุตฺตํ, ตทุภยาสงฺกาย อสติ ตถา อกรเณ โทโส นตฺถิฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๑.๓๔๒) ปน **“กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพานี**ติ สาขาย ลคฺครชสฺมึ ปเตฺต ปติเตปิ สาขํ ฉินฺทิตฺวา ขาทิตุกามตายปิ สติ สุขปริโภคตฺถํ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ นทิยาทีสุ อุทกสฺส อปริคฺคหิตตฺตา **“อาหราติ วตฺตุํ วฏฺฏตี”**ติ วุตฺตํฯ **เคหโต…เป. … เนว วฏฺฏตี**ติ ปริคฺคหิตุทกตฺตา วิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **“น อาหฏํ ปริภุญฺชิตุ”**นฺติ วจนโต วิญฺญตฺติยา อาปนฺนํ ทุกฺกฏํ เทเสตฺวาปิ ตํ วตฺถุํ ปริภุญฺชนฺตสฺส ปริโภเค ปริโภเค ทุกฺกฏเมว, ปญฺจนฺนมฺปิ สหธมฺมิกานํ น วฏฺฏติฯ

“อลชฺชีหิ ปน ภิกฺขูหิ วา สามเณเรหิ วา หตฺถกมฺมํ น กาเรตพฺพ”นฺติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา อตฺตโน อตฺถาย ยํ กิญฺจิ หตฺถกมฺมํ กาเรตุํ น วฏฺฏติฯ ยํ ปน อลชฺชี นิวาริยมาโนปิ พีชนาทิํ กโรติ, ตตฺถ โทโส นตฺถิ, เจติยกมฺมาทีนิ ปน เตหิ การาเปตุํ วฏฺฏตีติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๔๒) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๔๒) ปน **“อลชฺชีหิ…เป…. น กาเรตพฺพ**นฺติ อิทํ อุตฺตริภงฺคาธิการตฺตา อโชฺฌหรณียํ สนฺธาย วุตฺตํ, พาหิรปริโภเคสุ ปน อลชฺชีหิปิ หตฺถกมฺมํ กาเรตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ ‘‘อลชฺชีหิ สามเณเรหี’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺติํ อาปชฺชตี’’ติ (ปริ. ๓๕๙) อลชฺชิลกฺขณํ อุกฺกฏฺฐวเสน อุปสมฺปเนฺน ปฏิจฺจ อุปลกฺขณโต วุตฺตนฺติ ตํลกฺขณวิรหิตานํ สามเณราทีนํ ลิงฺคเตฺถนโคตฺรภุปริโยสานานํ ภิกฺขุปฏิญฺญานํ ทุสฺสีลานมฺปิ สาธารณวเสน อลชฺชิลกฺขณํ ยถาฐปิตปฏิปตฺติยา อติฏฺฐนเมวาติ คเหตพฺพํฯ

๒๔. **โคณํ ปน…เป…. อาหราเปนฺตสฺส ทุกฺกฏ**นฺติ วิญฺญตฺติกฺขเณ วิญฺญตฺติปจฺจยา, ปฏิลาภกฺขเณ โคณานํ สาทิยนปจฺจยา จ ทุกฺกฏํฯ โคณญฺหิ อตฺตโน อตฺถาย อวิญฺญตฺติยา ลทฺธมฺปิ สาทิตุํ น วฏฺฏติ ‘‘หตฺถิควาสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหตี’’ติ (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๔) วุตฺตตฺตาฯ เตเนวาห **“ญาตกปวาริตฏฺฐานโตปิ มูลเจฺฉชฺชาย ยาจิตุํ น วฏฺฏตี”**ติฯ เอตฺถ จ วิญฺญตฺติทุกฺกฏาภาเวปิ อกปฺปิยวตฺถุยาจเนปิ ปฏิคฺคหเณปิ ทุกฺกฏเมวฯ **รกฺขิตฺวา**ติ โจราทิอุปทฺทวโต รกฺขิตฺวาฯ **ชคฺคิตฺวา**ติ ติณอนฺนาทีหิ โปเสตฺวาฯ **น สมฺปฏิจฺฉิตพฺพ**นฺติ อตฺตโน อตฺถาย โคสาทิยนสฺส ปฏิกฺขิตฺตตฺตา วุตฺตํฯ

๒๕. **ญาตกปวาริตฏฺฐาเน ปน วฏฺฏตี**ติ สกฏสฺส สมฺปฏิจฺฉิตพฺพตฺตา มูลเจฺฉชฺชวเสน ยาจิตุํ วฏฺฏติฯ **ตาวกาลิกํ วฏฺฏตี**ติ อุภยตฺถาปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๔๒) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๔๒) ปน **“สกฏํ เทถาติ…เป…. น วฏฺฏตี**ติ มูลเจฺฉชฺชวเสน สกฏํ เทถาติ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ **ตาวกาลิกํ วฏฺฏตี**ติ ตาวกาลิกํ กตฺวา สพฺพตฺถ ยาจิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ วาสิอาทีนิ ปุคฺคลิกานิปิ วฏฺฏนฺตีติ อาห **“เอส นโย วาสี”**ติ อาทิฯ วลฺลิอาทีสุ จ ปรปริคฺคหิเตสุ เอส นโยติ โยเชตพฺพํฯ **ครุภณฺฑปฺปโหนเกสฺเยวา**ติ อิทํ วิญฺญตฺติํ สนฺธาย วุตฺตํ, อทินฺนาทาเน ปน ติณสลากํ อุปาทาย ปรปริคฺคหิตํ เถยฺยจิเตฺตน คณฺหโต อวหาโร เอว, ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพฯ **วลฺลิอาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ปาฬิอาคตานํ เวฬุมุญฺชปพฺพชติณมตฺติกานํ สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ ตตฺถ จ ยสฺมิํ ปเทเส หริตาลชาติหิงฺคุลิกาทิ อปฺปกมฺปิ มหคฺฆํ โหติ, ตตฺถ ตํ ตาลปกฺกปฺปมาณโต อูนมฺปิ ครุภณฺฑเมว, วิญฺญาเปตุญฺจ น วฏฺฏติฯ

๒๖. **สา**ติ วิญฺญตฺติฯ **ปริกถา**ทีสุ ‘‘เสนาสนํ สมฺพาธ’’นฺติอาทินา ปริยาเยน กถนํ **ปริกถา** นามฯ อุชุกเมว อกเถตฺวา ‘‘ภิกฺขูนํ กิํ ปาสาโท น วฏฺฏตี’’ติอาทินา อธิปฺปาโย ยถา วิภูโต โหติ, เอวํ กถนํ **โอภาโส** นามฯ เสนาสนาทิอตฺถํ ภูมิปริกมฺมาทิกรณวเสน ปจฺจยุปฺปาทาย นิมิตฺตกรณํ **นิมิตฺตกมฺมํ** นามฯ ตีสุ ปจฺจเยสุ วิญฺญตฺติอาทโย ทสฺสิตา, คิลานปจฺจเย ปน กถนฺติ อาห **“คิลานปจฺจเย ปนา”**ติอาทิฯ ตถา อุปฺปนฺนํ ปน เภสชฺชํ โรเค วูปสเนฺต ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, น วฏฺฏตีติ? ตตฺถ วินยธรา ‘‘ภควตา โรคสีเสน ปริโภคสฺส ทฺวารํ ทินฺนํ, ตสฺมา อโรคกาเลปิ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, อาปตฺติ น โหตี’’ติ วทนฺติ, สุตฺตนฺติกา ปน ‘‘กิญฺจาปิ อาปตฺติ น โหติ, อาชีวํ ปน โกเปติ, ตสฺมา สเลฺลขปฏิปตฺติยํ ฐิตสฺส น วฏฺฏติ, สเลฺลขํ โกเปตี’’ติ วทนฺตีติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

วิญฺญตฺติวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

จตุโตฺถ ปริเจฺฉโทฯ

๕. กุลสงฺคหวินิจฺฉยกถา

๒๗. เอวํ วิญฺญตฺติวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ กุลสงฺคหวินิจฺฉยํ กเถตุํ **''กุลสงฺคโห''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สงฺคณฺหนํ สงฺคโห, กุลานํ สงฺคโห **กุลสงฺคโห,** ปจฺจยทายกาทีนํ คิหีนํ อนุคฺคหกรณํฯ อนุคฺคหโตฺถ เหตฺถ สงฺคห-สโทฺท ยถา ''ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห''ติ (ขุ. ปา. ๕.๖; สุ. นิ. ๒๖๕)ฯ

๒๘. ตตฺถ **โกฏฺฏนนฺ**ติ สยํ ฉินฺทนํฯ **โกฏฺฏาปนนฺ**ติ ''อิมํ ฉินฺทา''ติ อเญฺญสํ เฉทาปนํฯ **อาฬิยา พนฺธนนฺ**ติ ยถา คจฺฉมูเล อุทกํ สนฺติฏฺฐติ, ตถา สมนฺตโต พนฺธนํฯ **อุทกสฺสา**ติ อกปฺปิยอุทกสฺส ''กปฺปิยอุทกสิญฺจน''นฺติ วิสุํ วกฺขมานตฺตา, ตญฺจ อารามาทิอตฺถํ โรปเน อกปฺปิยโวหาเรสุปิ กปฺปิยโวหาเรสุปิ กปฺปิยอุทกสิญฺจนาทิ วฏฺฏตีติ วกฺขมานตฺตา อิธาปิ วิภาคํ กตฺวา กปฺปิยอุทกสิญฺจนาทิ วิสุํ ทสฺสิตํฯ เอตฺถ จ กตมํ อกปฺปิยอุทกํ, กตมํ ปน กปฺปิยอุทกนฺติ? สปฺปาณกํ อกปฺปิยอุทกํ, อปฺปาณกํ กปฺปิยอุทกนฺติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ, ''โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สปฺปาณกํ อุทกํ ติณํ วา มตฺติกํ วา สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา ปาจิตฺติย''นฺติ วจนโตฯ ยถา โกฏฺฏนขณนาทิกายิกกิริยาปิ อกปฺปิยโวหาเร สงฺคหิตา, เอวํ มาติกาอุชุกรณาทิกปฺปิยโวหาเรปีติ อาห **''สุกฺขมาติกาย อุชุกรณ''**นฺติฯ **หตฺถปาทมุขโธวนนหาโนทกสิญฺจนนฺ**ติ อิมินาปิ ปการนฺตเรน กปฺปิยอุทกสิญฺจนเมว ทเสฺสติฯ อกปฺปิยโวหาเร โกฏฺฏนขณนาทิวเสน สยํ กรณสฺสปิ กถํ สงฺคโหติ? อกปฺปิยนฺติ โวหริยตีติ **อกปฺปิยโวหาโร**ติ อกปฺปิยภูตํ กรณการาปนาทิ สพฺพเมว สงฺคหิตํ, น ปน อกปฺปิยวจนมตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ กปฺปิยโวหาเรปิ เอเสว นโยฯ **สุกฺขมาติกาย อุชุกรณนฺ**ติ อิมินา ปุราณปณฺณาทีนํ หรณมฺปิ สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ กุทาลาทีนิ ภูมิยํ ฐเปตฺวา ฐานโต หเตฺถน คเหตฺวา ฐานเมว ปากฏตรนฺติ **''โอภาโส''**ติ วุตฺตํฯ

๒๙. มหาปจฺจริวาทํ ปติฏฺฐาเปตุกาโม ปจฺฉา วทติฯ **วนตฺถายา**ติ อิทํ เกจิ ''วตตฺถายา''ติ ปฐนฺติ, เตสํ วติอตฺถายาติ อโตฺถฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ ตเถว วุตฺตํ, ''อารามโรปา วนโรปา, เย นรา เสตุการกา''ติ (สํ. นิ. ๑.๔๗) วจนโต ปน ตํ วิจาเรตพฺพํฯ อกปฺปิยโวหาเรปิ เอกจฺจํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสตุํ **''น เกวลญฺจ เสส''**นฺติอาทิมาหฯ **ยํ กิญฺจิ มาติกนฺ**ติ สุกฺขมาติกํ วา อสุกฺขมาติกํ วาฯ **กปฺปิยอุทกํ สิญฺจิตุนฺ**ติ อิมินา ''กปฺปิยอุทกํ สิญฺจถา''ติ วตฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **สยํ โรเปตุมฺปิ วฏฺฏตี**ติ อิมินา ''โรเปหี''ติ วตฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติปิ สิทฺธํฯ

๓๐. **ปาจิตฺติยเญฺจว ทุกฺกฏญฺจา**ติ ปถวีขณนปจฺจยา ปาจิตฺติยํ, กุลสงฺคหปจฺจยา ทุกฺกฏํฯ **อกปฺปิยโวหาเรนา**ติ ''อิทํ ขณ, อิทํ โรเปหี''ติ อกปฺปิยโวหาเรนฯ **ทุกฺกฏเมวา**ติ กุลสงฺคหปจฺจยา ทุกฺกฏํฯ **อุภยตฺถา**ติ กปฺปิยากปฺปิยปถวิยํฯ

สพฺพตฺถาติ กุลสงฺคหปริโภคอารามาทิอตฺถาย โรปิเตฯ **ทุกฺกฏมฺปี**ติ น เกวลํ ปาจิตฺติยเมวฯ **กปฺปิเยนา**ติ กปฺปิยอุทเกนฯ **เตสํเยว ทฺวินฺนนฺ**ติ กุลสงฺคหปริโภคานํฯ **ทุกฺกฏนฺ**ติ กุลสงฺคหตฺถาย สยํ สิญฺจเน, กปฺปิยโวหาเรน วา อกปฺปิยโวหาเรน วา สิญฺจาปเน ทุกฺกฏํ, ปริโภคตฺถาย สยํ สิญฺจเน, อกปฺปิยโวหาเรน สิญฺจาปเน จ ทุกฺกฏํฯ **ปโยคพหุลตายา**ติ สยํ กรเณ, กายปโยคสฺส การาปเน วจีปโยคสฺส พหุเตฺตนฯ **อาปตฺติพหุลตา เวทิตพฺพา**ติ เอตฺถ สยํ สิญฺจเน ธาราปเจฺฉทคณนาย อาปตฺติคณนา เวทิตพฺพาฯ สิญฺจาปเน ปน ปุนปฺปุนํ อาณาเปนฺตสฺส วาจาย วาจาย อาปตฺติ, สกึ อาณตฺตสฺส พหุสิญฺจเน เอกาวฯ

โอจินเน ทุกฺกฏปาจิตฺติยานีติ กุลสงฺคหปจฺจยา ทุกฺกฏํ, ภูตคามปาตพฺยตาย ปาจิตฺติยํฯ **อญฺญตฺถา**ติ วตฺถุปูชาทิอตฺถาย โอจินเนฯ **สกึ อาณตฺโต**ติ อกปฺปิยโวหาเรน อาณตฺโต ฯ **ปาจิตฺติยเมวา**ติ อกปฺปิยโวหาเรน อาณตฺตตฺตา ภูตคามสิกฺขาปเทน (ปาจิ. ๙๐-๙๑) ปาจิตฺติยํฯ กปฺปิยวจเนน ปน วตฺถุปูชาทิอตฺถาย โอจินาเปนฺตสฺส อนาปตฺติเยวฯ

๓๑. คนฺถเนน นิพฺพตฺตํ ทามํ **คนฺถิมํ**ฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ **น วฏฺฏตี**ติ กุลสงฺคหตฺถาย, วตฺถุปูชาทิอตฺถาย วา วุตฺตนเยน กโรนฺตสฺส การาเปนฺตสฺส จ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **วฏฺฏตี**ติ วตฺถุปูชาทิอตฺถาย วฏฺฏติ, กุลสงฺคหตฺถาย ปน กปฺปิยโวหาเรน การาเปนฺตสฺสปิ ทุกฺกฏเมวฯ **ปุริมนเยเนวา**ติ ‘‘ภิกฺขุสฺส วา’’ติอาทินา วุตฺตนเยนฯ ธมฺมาสนวิตาเน พทฺธกณฺฏเกสุ ปุปฺผานิ วินิวิชฺฌิตฺวา ฐเปนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ อุปรูปริ วิชฺฌิตฺวา ฉตฺตสทิสํ กตฺวา อาวุณนฺโต **“ฉตฺตาธิฉตฺตํ วิยา”**ติ วุตฺตํฯ ‘‘กทลิกฺขนฺธมฺหี’’ติอาทินา วุตฺตํ สพฺพเมว สนฺธาย **“ตํ อติโอฬาริกเมวา**’’ติ วุตฺตํ, สพฺพตฺถ กรเณ, อกปฺปิยโวหาเรน การาปเน จ ทุกฺกฏเมวาติ อโตฺถฯ **ปุปฺผวิชฺฌนตฺถํ กณฺฏกมฺปิ พนฺธิตุํ น วฏฺฏตี**ติ อิมสฺส อุปลกฺขณตฺตา ปุปฺผทาโมลมฺพกาทิอตฺถาย รชฺชุพนฺธนาทิปิ น วฏฺฏตีติ เกจิ วทนฺติฯ อเญฺญ ปน ‘‘ปุปฺผวิชฺฌนตฺถํ กณฺฏกนฺติ วิเสสิตตฺตา ตทตฺถํ กณฺฏกเมว พนฺธิตุํ น วฏฺฏติ, ตญฺจ อฏฺฐกถาปมาเณนา’’ติ วทนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ **ปุปฺผปฏิจฺฉกํ** นาม ทนฺตาทีหิ กตํ ปุปฺผาธานํฯ เอตมฺปิ นาคทนฺตกมฺปิ สฉิทฺทเมว คเหตพฺพํฯ **อโสกปิณฺฑิยา**ติ อโสกสาขานํ, ปุปฺผานํ วา สมูเหฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๓๑) ปน **“อโสกปิณฺฑิยา**ติ อโสกปุปฺผมญฺชริกายา’’ติ วุตฺตํฯ **ธมฺมรชฺชุ** นาม เจติยํ วา โพธึ วา ปุปฺผปฺปเวสนตฺถํ อาวิชฺฌิตฺวา พนฺธรชฺชุฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๓๑) ปน **“ธมฺมรชฺชุ** นาม เจติยาทีนิ ปริกฺขิปิตฺวา เตสญฺจ รชฺชุยา จ อนฺตรา ปุปฺผปฺปเวสนตฺถาย พนฺธรชฺชุฯ สิถิลวฏฺฏิตาย วา วฏฺฏิยา อพฺภนฺตเร ปุปฺผปฺปเวสนตฺถาย เอวํ พนฺธาติปิ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ

มตฺถกทามนฺติ ธมฺมาสนาทิมตฺถเก ปลมฺพกทามํฯ **เตสํเยวา**ติ อุปฺปลาทีนํ เอวฯ **วาเกน วา**ติ ปุปฺผนาฬํ ผาเลตฺวา ปุเปฺผน เอกาพทฺธฏฺฐิตวาเกน ทเณฺฑน จ เอกาพเทฺธเนวฯ เอเตน ปุปฺผํ พีชคามสงฺคหํ น คจฺฉติ ปญฺจสุ พีเชสุ อปวิฏฺฐตฺตา ปณฺณํ วิย, ตสฺมา กปฺปิยํ อการาเปตฺวาปิ วิโกปเน โทโส นตฺถิฯ ยญฺจ ฉินฺนสฺสปิ มกุฬสฺส วิกสนํ, ตมฺปิ อติตรุณสฺส อภาวา วุฑฺฒิลกฺขณํ น โหติ, ปริณตสฺส ปน มกุฬสฺส ปตฺตานํ สิเนเห ปริยาทานํ คเต วิสํภาโวเอว วิกาโส, เตเนว ฉินฺนมกุฬวิกาโส อฉินฺนมกุฬวิกาสโต ปริหีโน, มิลาตนิยุโตฺต วา ทิสฺสติฯ ยญฺจ มิลาตสฺส อุทกสโญฺญเค อมิลานตาปชฺชนํ, ตมฺปิ ตมฺพุลปณฺณาทีสุ สมานํ วุฑฺฒิลกฺขณํ น โหติฯ ปาฬิอฏฺฐกถาสุ จ น กตฺถจิ ปุปฺผานํ กปฺปิยกรณํ อาคตํ, ตสฺมา ปุปฺผํ สพฺพถา อพีชเมวาติ วิญฺญายติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

“ปสิพฺพเก วิยา”ติ วุตฺตตฺตา ปุปฺผํ ปสิพฺพเก วา ปสิพฺพกสทิสํ พเนฺธ ยตฺถ กตฺถจิ จีวเร วา ปกฺขิปิตุํ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๓๑) ปน **“ขเนฺธ ฐปิตกาสาวสฺสา**ติ ขเนฺธ ฐปิตสงฺฆาฏิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตญฺหิ ตถาพนฺธิตุํ สกฺกา ภเวยฺยฯ อิมินา จ อญฺญมฺปิ ตาทิสํ กาสาวํ วา วตฺถํ วา วุตฺตนเยน พนฺธิตฺวา ตตฺถ ปุปฺผานิ ปกฺขิปิตุํ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ อํสภณฺฑิกปสิพฺพเก ปกฺขิตฺตสทิสตฺตา เวฐิมํ นาม น ชาตํ, ตสฺมา สิถิลพนฺธสฺส อนฺตรนฺตรา ปกฺขิปิตุมฺปิ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ **เหฏฺฐา ทณฺฑกํ ปน พนฺธิตุํ น วฏฺฏตี**ติ รชฺชุอาทีหิ พนฺธนํ สนฺธาย วุตฺตํ, ปุปฺผเสฺสว ปน อจฺฉินฺนทณฺฑเกหิ พนฺธิตุํ วฏฺฏติ เอวฯ

ปุปฺผปเฏ จ ทฏฺฐพฺพนฺติ ปุปฺผปฏํ กโรนฺตสฺส ทีฆโต ปุปฺผทามสฺส หรณปจฺจาหรณวเสน ปูรณํ สนฺธาย วุตฺตํ, ติริยโต หรณํ ปน วายิมํ นาม โหติ, น ปุริมํฯ **“ปุริมฏฺฐานํ อติกฺกา**

เมตี’’ติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา ปุริมํ ปุปฺผโกฏฺึ ผุสาเปตฺวา วา อผุสาเปตฺวา วา ปริกฺขิปนวเสน อติกฺกาเมนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ **พนฺธิตุํ วฏฺฏตี**ติ ปุปฺผรหิตาย สุตฺตวากโกฏิยา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ **เอกวารํ หริตฺวา ปริกฺขิปิตฺวา**ติ อิทํ ปุพฺเพ วุตฺตเจติยาทิปริเกฺขปํ ปุปฺผปฏกรณญฺจ สนฺธาย วุตฺตํ, ตสฺมา เจติยํ วา โพธึ วา ปริกฺขิปเนฺตน เอกวารํ ปริกฺขิปิตฺวา ปุริมฏฺฐานํ สมฺปเตฺต อญฺญสฺส ทาตพฺพํ, เตนปิ เอกวารํ ปริกฺขิปิตฺวา ตเถว กาตพฺพํฯ ปุปฺผปฏํ กโรเนฺตน จ หริตฺวา อญฺญสฺส ทาตพฺพํ, เตนปิ ตเถว กาตพฺพํฯ สเจปิ เทฺวเยว ภิกฺขู อุโภสุ ปเสฺสสุ ฐตฺวา ปริยาเยน หรนฺติ, วฏฺฏติเยวาติ วทนฺติฯ

ปเรหิ ปูริตนฺติ ทีฆโต ปสาริตํฯ **วายิตุ**นฺติ ติริยโต หริตุํ, ตํ ปน เอกวารมฺปิ น ลภติฯ **ปุปฺผานิ ฐเปเนฺตนา**ติ อคนฺถิตานิ ปากติกปุปฺผานิ อญฺญมญฺญํ ผุสาเปตฺวาปิ ฐเปเนฺตนฯ ปุปฺผทามํ ปน ปูชนตฺถาย ภูมิยํ ฐเปเนฺตน ผุสาเปตฺวา วา อผุสาเปตฺวา วา ทิคุณํ กตฺวา ฐเปตุํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ

๓๒. **ฆฏิกทามโอลมฺพโก**ติ เหฏฺฐาภาเค ฆฏิกาการยุโตฺต, ทารุฆฏิกาการโร วา โอลมฺพโกฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๓๑) ปน **“ฆฏิกทามโอลมฺพโก**ติ อเนฺต ฆฏิกาการยุโตฺต ยมกทามโอลมฺพโก’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๓๑) ปน **“ฆฏิกทามโอลมฺพโก**ติ ยมกทามโอลมฺพโกติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํ, เอเกกํ ปน ทามํ นิกฺขนฺตสุตฺตโกฏิยาว พนฺธิตฺวา โอลมฺพิตุํ วฏฺฏติ, ปุปฺผทามทฺวยํ สงฺฆฏิตฺกาเมนปิ นิกฺขนฺตสุตฺตโกฏิยาว สุตฺตโกฏึ สงฺฆฏิตุํ วฏฺฏติฯ **อฑฺฒจนฺทากาเรน มาลาคุณปริเกฺขโป**ติ อฑฺฒจนฺทาการเรน มาลาคุณสฺส ปุนปฺปุนํ หรณปจฺจาหรณวเสน ปูเรตฺวา ปริกฺขิปนํ, เตเนว ตํ ปุริเม ปวิฏฺฐํ, ตสฺมา เอตมฺปิ อฑฺฒจนฺทาการํ ปุนปฺปุนํ หรณปจฺจาหรณวเสน ปูเรตุํ น วฏฺฏติฯ เอกวารํ ปน อฑฺฒจนฺทาการกรเณ มาลาคุณํ หริตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ปุปฺผทามกรณ**นฺติ เอตฺถ สุตฺตโกฏิยํ คเหตฺวาปิ เอกโต กาตุํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ สุตฺตมยํ เคณฺฑุกํ นาม, เคณฺฑุกขรปตฺตทามานํ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา เจลาทีหิ กตทามมฺปิ น วฏฺฏติ อกปฺปิยานุโลมตฺตาติ วทนฺติฯ **ปรสนฺตกํ เทติ, ทุกฺกฏเมวา**ติ วิสฺสาสคฺคาเหน ปรสนฺตกํ คเหตฺวา เทนฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ถุลฺลจฺจย**นฺติ เอตฺถ ภณฺฑเทยฺยมฺปิ โหติฯ

๓๓. **ตญฺจ โข วตฺถุปูชนตฺถายา**ติ มาตาปิตูนมฺปิ ปุปฺผํ เทเนฺตน วตฺถุปูชนตฺถาเยว ทาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **“มณฺฑนตฺถาย ปน สิวลิงฺคาทิปูชนตฺถายา”**ติ เอตฺตกเมว วุตฺตตฺตา ‘‘อิมํ วิกฺกิณิตฺวา ชีวิสฺสนฺตี’’ติ มาตาปิตูนํ วฏฺฏติ, เสสญาตกานํ ตาวกาลิกเมว ทาตุํ วฏฺฏติฯ **กสฺสจิปี**ติ ญาตกสฺส วา อญฺญาตกสฺส วา กสฺสจิปิฯ **ญาติสามเณเรเหวา**ติ เตสํ คิหิปริกมฺมโมจนตฺถํ วุตฺตํฯ **อิตเร**ติ อญฺญาตกาฯ เตหิปิ สามเณเรหิ อาจริยุปชฺฌายานํ วตฺตสีเสน หริตพฺพํฯ **สมฺปตฺตานํ สามเณรานํ อุปฑฺฒภาคํ ทาตุํ วฏฺฏตี**ติ สงฺฆิกสฺส ลาภสฺส อุปจารสีมฏฺฐสามเณรานมฺปิ สนฺตกตฺตา เตสมฺปิ อุปฑฺฒภาโค ลพฺภเตวาติ กตฺวา วุตฺตํฯ **จูฬก**นฺติ อุปฑฺฒภาคโตปิ อุปฑฺฒํฯ จตุตฺถภาคเสฺสตํ อธิวจนํฯ **สามเณรา...เป.... ฐเปนฺตี**ติ อิทํ อรกฺขิตอโคปิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ ปน ‘‘วสฺสเคฺคน อภาชนียํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ มเคฺค วา เจติยงฺคเณ วาฯ

๓๔. **สามเณเรหิ ทาเปตุํ น ลภนฺตี**ติ อิทํ สามเณเรหิ คิหิกมฺมํ การิตํ วิย โหตีติ วุตฺตํ, น ปน ปุปฺผทานํ โหตีติ สามเณรานมฺปิ น วฏฺฏนโตฯ วุตฺตญฺจ **“สยเมวา”**ติอาทิฯ น หิ ตํ ปุปฺผทานํ นาม สิยาฯ ยทิ หิ ตถา อาคตานํ เตสํ ทานํ ปุปฺผทานํ นาม ภเวยฺย , สามเณเรหิปิ ทาตุํ น ลเภยฺยุํฯ **สยเมวา**ติ สามเณรา สยเมวฯ **ยาคุภตฺตาทีนิ อาทายา**ติ อิทํ ภิกฺขูนํ อตฺ

ถาย ยาคุภตฺตาทิสมฺปาทนํ สนฺธาย วุตฺตตฺตา **“น วฏฺฏตี”ติ อวิเสเสน วุตฺตํฯ อวิเสเสน วุตฺตน**ฺติ อิมินา สเพฺพสมฺปิ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

๓๕. **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘มาตาปิตูนํ ตาว หริตฺวาปิ หราเปตฺวาปิ ปโกฺกสิตฺวาปิ ปโกฺกสาเปตฺวาปิ ทาตุํ วฏฺฏติ, เสสญาตกานํ ปโกฺกสาเปตฺวาวฯ มาตาปิตูนญฺจ หราเปเนฺตน ญาติสามเณเรเหว หราเปตพฺพํฯ อิตเร ปน ยทิ สยเมว อิจฺฉนฺติ, วฏฺฏตี’’ติ อิมํ ปุปฺผทาเน วุตฺตนยํ ผลทาเนปิ อติทิสติ, ตสฺมา ผลมฺปิ มาตาปิตูนํ หรณหราปนาทินา ทาตุํ วฏฺฏติ, เสสญาตีนํ ปโกฺกสาเปตฺวาวฯ อิทานิ ‘‘โย หริตฺวา วา หราเปตฺวา วา…เป.… อิสฺสรวตาย ททโต ถุลฺลจฺจย’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) อิมํ ปุปฺผทาเน วุตฺตนยํ ผลทาเน สงฺขิปิตฺวา ทเสฺสโนฺต **“กุลสงฺคหตฺถาย ปนา”**ติอาทิมาหฯ **ขีณปริพฺพยาน**นฺติ อาคนฺตุเก สนฺธาย วุตฺตํฯ **ผลปริเจฺฉเทนา**ติ ‘‘เอตฺตกานิ ผลานิ ทาตพฺพานี’’ติ เอวํ ผลปริเจฺฉเทน วาฯ **รุกฺขปริเจฺฉเทน วา**ติ ‘‘อิเมหิ รุเกฺขหิ ทาตพฺพานี’’ติ เอวํ รุกฺขปริเจฺฉเทน วาฯ ปริจฺฉิเนฺนสุปิ ปน รุเกฺขสุ ‘‘อิธ ผลานิ สุนฺทรานิ, อิโต คณฺหถา’’ติ วทเนฺตน กุลสงฺคโห กโต นาม โหตีติ อาห **“เอวํ ปน น วตฺตพฺพ”**นฺติฯ **รุกฺขจฺฉลฺลี**ติ รุกฺขตฺตโจ, สา ‘‘ภาชนียภณฺฑ’’นฺติ วุตฺตาฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ปุปฺผผลาทีสุ วุตฺตนเยน กุลสงฺคโห โหตีติ ทเสฺสติฯ

๓๖. เตสํ เตสํ คิหีนํ คามนฺตรเทสนฺตราทีสุ สาสนปฏิสาสนหรณํ **ชงฺฆเปสนิยํ**ฯ เตนาห **“คิหีนํ ทูเตยฺยํ สาสนหรณกมฺม”**นฺติฯ ทูตสฺส กมฺมํ **ทูเตยฺยํฯ ปฐมํ สาสนํ อคฺคเหตฺวาปิ…เป.… ปเท ปเท ทุกฺกฏ**นฺติ อิทํ ‘‘ตสฺส สาสนํ อาโรเจสฺสามี’’ติ อิมินา อธิปฺปาเยน คมนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตสฺส ปน สาสนํ ปฏิกฺขิปิตฺวา สยเมว การุเญฺญ ฐิโต คนฺตฺวา อตฺตโน ปติรูปํ สาสนํ อาโรเจติ, อนาปตฺติฯ คิหีนญฺจ กปฺปิยสาสนํ หริตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิเมหิ ปน อฏฺฐหิ กุลทูสกกเมฺมหี**ติ ปุปฺผทานํ ผลทานํ จุณฺณทานํ มตฺติกทานํ ทนฺตกฏฺฐทานํ เวฬุทานํ ปณฺณทานํ ชงฺฆเปสนิกนฺติ อิเมหิ ยถาวุเตฺตหิฯ **ปพฺพาชนียกมฺมกโต**ติ กุลทูสนปจฺจยา กตปพฺพาชนียกโมฺมฯ

๓๗. **เสกฺขภูมิยํ วา**ติ อิมินา ฌานภูมิมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ **ติณฺณํ วิเวกาน**นฺติ กายจิตฺตอุปธิวิเวกภูตานํ ติณฺณํ วิเวกานํฯ ปิณฺฑาย จรณสฺส โภชนปริโยสานตฺตา วุตฺตํ **“ยาว โภชนปริโยสาน”**นฺติฯ ภุตฺวา อาคจฺฉนฺตสฺสปิ ปุน วุตฺตนเยเนว ปณิธาย จีวรสณฺฐาปนาทีนิ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

กุลสงฺคหวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ปญฺจโม ปริเจฺฉโทฯ

๖. มจฺฉมํสวินิจฺฉยกถา

๓๘. เอวํ กุลสงฺคหวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ มจฺฉมํสวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“มจฺฉมํเสสุ ปนา”**ติ อาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ถเล ฐปิตมเตฺต มรติ, เกวฏฺฏาทีหิ วา มาริยตีติ มโจฺฉฯ มจฺฉสฺส อิทนฺติ มจฺฉํ, มสิยเต อามสิยเตติ มํสํ, มจฺฉญฺจ มํสญฺจ **มจฺฉมํสานิ,** เตสุฯ มจฺฉมํเสสุ ปน วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **มจฺฉคฺคหเณนา**ติ เอตฺถ นิทฺธารณํ น กาตพฺพํฯ **ปน**-สโทฺท ปกฺขนฺตรโตฺถ, ทิวาเสยฺยาทีสุ วินิจฺฉยโต อปโร มจฺฉมํเสสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ คยฺหเต อเนนาติ คหณํฯ กึ ตํ? สโทฺท, มจฺฉอิติ คหณํ มจฺฉคฺคหณํ, เตน **มจฺฉคฺคหเณน,** มจฺฉสเทฺทนาติ อโตฺถฯ **มํเสสุ ปน...เป.... อกปฺปิยานี**ติ เอตฺถ มนุสฺสมํสํ สมานชาติมํสโต ปฏิกฺขิตฺตํฯ หตฺถิอสฺสานํ มํสานิ ราชงฺคโต, สุนขอหีนํ เชคุจฺฉภาวโต, เสสานํ วาฬมิคตฺตา ภิกฺขูนํ ปริพนฺธวิโมจนตฺถํ ปฏิกฺขิตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ติโกฏิปริสุทฺธนฺติ ทิฏฺฐสุตปริสงฺกิตสงฺขาตาหิ ตีหิ โกฏีหิ ตีหิ อาการเรหิ ตีหิ การเณหิ ปริสุทฺธํ, วิมุตฺตนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ อทิฏฺฐอสุตานิ จกฺขุวิญฺญาณโสตวิญฺญาณานํ อนารมฺมณภาวโต ชานิตพฺพานิฯ อปริสงฺกิตํ ปน กถํ ชานิตพฺพนฺติ อาห **“อปริสงฺกิตํ ปนา”**ติอาทิ, ตีณิ ปริสงฺกิตานิ ญตฺวา เตสํ ปฏิปกฺขวเสน อปริสงฺกิตํ ชานิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อิทานิ ตานิ ตีณิ ปริสงฺกิตานิ จ เอวํ ปริสงฺกิเต สติ ภิกฺขูหิ กตฺตพฺพวิธิญฺจ เตน วิธินา อปริสงฺกิเต สติ กตฺตพฺพภาวญฺจ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **“กถ”**นฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ทิสฺวา ปริสงฺกิตํ **ทิฏฺฐปริสงฺกิตํ** นามฯ สุตฺวา ปริสงฺกิตํ **สุตปริสงฺกิตํ** นามฯ อทิสฺวา อสุตฺวา ตเกฺกน อนุมาเนน ปริสงฺกิตํ **ตทุภยวินิมุตฺตปริสงฺกิตํ** นามฯ ตํ ติวิธมฺปิ ปริสงฺกิตสามเญฺญน เอกา โกฏิ โหติ, ตโต วิมุตฺตํ **อปริสงฺกิตํ** นามฯ เอวํ อทิฏฺฐํ อสุตํ อปริสงฺกิตํ มจฺฉมํสํ ติโกฏิปริสุทฺธํ โหติฯ

ชาลํ มจฺฉพนฺธนํฯ **วาคุรา** มิคพนฺธินีฯ **กปฺปตี**ติ ยทิ เตสํ วจเนน สงฺกา นิวตฺตติ, วฏฺฏติ, น ตํ วจนํ เลสกปฺปํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ยตฺถ จ นิเพฺพมติโก โหติ, ตํ สพฺพํ กปฺปตี’’ติฯ **ปวตฺตมํส**นฺติ อาปณาทีสุ ปวตฺตํ วิกฺกายิกํ วา มตมํสํ วาฯ **มงฺคลาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน อาหุนปาหุนาทิเก สงฺคณฺหาติฯ **ภิกฺขูนํเยว อตฺถาย อกต**นฺติ เอตฺถ อฏฺฐานปฺปยุโตฺต **เอว**-สโทฺท, ภิกฺขูนํ อตฺถาย อกตเมวาติ สมฺพนฺธิตพฺพํ, ตสฺมา ภิกฺขูนญฺจ มงฺคลาทีนญฺจาติ มิเสฺสตฺวา กตมฺปิ น วตฺตตีติ เวทิตพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘ยถาฐิตวเสน อวธารณํ คเหตฺวา วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น สุนฺทรํฯ **ยตฺถ จ นิเพฺพมติโก โหตี**ติ ภิกฺขูนํ อตฺถาย กเตปิ สเพฺพน สพฺพํ ปริสงฺกิตาภาวมาหฯ

๓๙. ตเมวตฺถํ อาวิกาตุํ **“สเจ ปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **อิตเรสํ วฏฺฏตี**ติ อชานนฺตานํ วฏฺฏติ, ชานโตเวตฺถ อาปตฺติ โหตีติฯ **เตเยวา**ติ เย อุทฺทิสฺส กตํ, เตเยวฯ อุทฺทิสฺส กตมํสปริโภคโต อกปฺปิยมํสปริโภเค วิเสสํ ทเสฺสตุํ **“อกปฺปิยมํสํ ปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ปุริมสฺมึ สจิตฺตกาปตฺติ, อิตรสฺมึ อจิตฺตกาฯ เตนาห **“อกปฺปิยมํสํ อชานิตฺวา ภุญฺชนฺตสฺสปิ อาปตฺติเยวา”**ติฯ ‘‘ปริโภคกาเล ปุจฺฉิตฺวา ปริภุญฺชิสฺสามีติ วา คเหตฺวา ปุจฺฉิตฺวาว ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๓๙) วจนโต อกปฺปิยมํสํ อชานิตฺวา ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส ปฏิคฺคหเณ อนาปตฺติ สิทฺธาฯ อชานิตฺวา ปริภุญฺชนฺตเสฺสว หิ อาปตฺติ วุตฺตาฯ **วตฺตนฺติ วทนฺตี**ติ อิมินา อาปตฺติ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

มชฺฌิมสวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ฉฏฺฐ ปริเจฺฉโทฯ

๗. อนามาสวินิจฺฉยกถา

๔๐. เอวํ มจฺฉมํสวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ อนามาสวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“อนามาส”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ อามสิยเตติ อามาสํ, น อามาสํ **อนามาสํ,** อปรามสิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ปาริปนฺถิกา**ติ วิกฺปฺปนิกา, อนฺตรายิกาติ วุตฺตํ โหติฯ **นทีโสเตน วุยฺหมานํ มาตร**นฺติ เอตํ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อญฺญาสุ ปน อิตฺถีสุ การุญฺญาธิปฺปาเยน มาตริ วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชนฺตสฺส เนวตฺถิ โทโสติ วทนฺติฯ ‘‘มาตร’’นฺติ วุตฺตตฺตา อญฺญาสุ น วฏฺฏตีติ วทนฺตาปิ อตฺถิฯ **เอตฺถ คณฺหาหีติ น วตฺตพฺพา**ติ เคหสฺสิตเปเมน กายปฺปฏิพเทฺธน ผุสเน ทุกฺกฏํ สนฺธาย วุตฺตํฯ การุเญฺญน ปน วตฺถาทึ คเหตุํ อสโกฺกนฺตึ ‘‘คณฺหาหี’’ติ วทนฺตสฺสปิ อวสภาวปฺปตฺติโต อุทเก นิมุชฺชนฺตึ การุเญฺญน สหสา อนามาสนฺติ อจิเนฺตตฺวา เกสาทีสุ คเหตฺวา โมกฺขาธิปฺปาเยน อากฑฺฒโตปิ อนาปตฺติเยวฯ น หิ มียมานํ มาตรํ อุเปกฺขิตุํ วฏฺฏติฯ อญฺญาติกาย อิตฺถิยาปิ เอเสว นโยฯ อุกฺกฏฺฐาย มาตุยาปิ อามาโส น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ ‘‘มาตร’’นฺติ วุตฺตํฯ ตสฺส กาตพฺพํ ปน อญฺญาสมฺปิ อิตฺถีนํ กโรนฺตสฺสปิ อนาปตฺติเยว อนามาสเตฺต วิเสสาภาวาฯ

ติณณฺฑุปกนฺติ หิริเวราทิมูเลหิ เกสาลงฺการตฺถาย กตจุมฺพฏกํฯ **ตาลปณฺณมุทฺทิก**นฺติ ตาลปเณฺณหิ กตํ องฺคุลิมุทฺทิกํฯ เตน ตาลปณฺณาทิมยํ กฏิสุตฺตกณฺณปิฬนฺธนาทิ สพฺพํ น วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ **ปริวเตฺตตฺวา**ติ อตฺตโน นิวาสนปารุปนภาวโต อปเนตฺวา, จีวรตฺถาย ปริณาเมตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **จีวรตฺถาย ปาทมูเล ฐเปตี**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํฯ ปจฺจตฺถรณวิตานาทิอตฺถมฺปิ วฏฺฏติเยว, ปูชาทิอตฺถํ ตาวกาลิกมฺปิ อามสิตุํ วฏฺฏติฯ **สีสปสาธนทนฺตสูจี**ติ อิทํ สีสาลงฺการตฺถาย ปฏิปิโลติกาหิ กตสีสปสาธนกเณฺจว ทนฺตสูจิอาทิ จาติ เทฺว ตโยฯ สีสปสาธนํ สิปาฏิโกปกรณตฺถาย เจว ทนฺตสูจึ สูจิอุปกรณตฺถาย จ คเหตพฺพนฺติ ยถากฺกมํ อตฺถํ ทเสฺสติฯ เกสกลาปํ พนฺธิตฺวา ตตฺถ ติริยํ ปเวสนตฺถาย กตา สูจิ เอว สีสปสาธนกทนฺตสูจีติ เอกเมว กตฺวา สิปาฏิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปริหริตพฺพสูจิเยว ตสฺส ตสฺส กิจฺจสฺส อุปกรณนฺติ สิปาฏิกสูจิอุปกรณํ, เอวํ วา โยชนา กาตพฺพาฯ

โปตฺถกรูปนฺติ สุธาทีหิ กตํ ปาราชิกวตฺถุภูตานํ ติรจฺฉานคติตฺถีนํ สณฺฐาเนน กตมฺปิ อนามาสเมว ฯ อิตฺถิรูปานิ ทเสฺสตฺวา กตํ วตฺถุภิตฺติอาทิญฺจ อิตฺถิรูปํ อนามสิตฺวา วฬเญฺชตุํ วฏฺฏติฯ เอวรูเป หิ อนามาเส กายสํสคฺคราเค อสติ กายปฺปฏิพเทฺธน อามสโต โทโส นตฺถิฯ **ภินฺทิตฺวา**ติ เอตฺถ หเตฺถน อคฺคเหตฺวาว เกนจิ ทณฺฑาทินา ภินฺทิตพฺพํฯ เอตฺถ จ อนามาสมฺปิ ทณฺฑปาสาณาทีหิ เภทนสฺส อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา, ปาฬิยมฺปิ อาปทาสุ โมกฺขาธิปฺปายสฺส อามสเนปิ อนาปตฺติยา วุตฺตตฺตา จ สปฺปินิอาทิวาฬมิคีหิ คหิตปาณกานํ โมจนตฺถาย ตํ ตํ สปฺปินิอาทิวตฺถุํ ทณฺฑาทีหิ ปฏิกฺขิปิตฺวา คเหตุํ, มาตุอาทึ อุทเก มียมานํ วตฺถาทีหิ คเหตุํ, อสโกฺกนฺตึ เกสาทีสุ คเหตฺวา การุเญฺญน อุกฺขิปิตุญฺจ วฏฺฏตีติ อยมโตฺถ คเหตโพฺพวฯ ‘‘อฏฺฐกถายํ **‘น เตฺวว อามสิตพฺพา’**ติ อิทํ ปน วจนํ อมียมานํ วตฺถุํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อยํ อมฺหากํ ขนฺตี’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๒๘๑) วุตฺตํฯ

๔๑. **มคฺคํ อธิฏฺฐายา**ติ ‘‘มโคฺค อย’’นฺติ มคฺคสญฺญํ อุปฺปาเทตฺวาติ อโตฺถฯ **ปญฺญเปตฺวา เทนฺตี**ติ อิทํ สามีจิวเสน วุตฺตํ, เตหิ ปน ‘‘อาสนํ ปญฺญเปตฺวาว นิสีทถา’’ติ วุเตฺต สยเมว ปญฺญเปตฺวา นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ **ตตฺถ ชาตกานี**ติ อจฺฉินฺทิตฺวา ภูตคามภาเวเนว ฐิตานิฯ **“กีฬเนฺตนา”**ติ วุตฺตตฺตา สติ ปจฺจเย อามสนฺตสฺส อนาปตฺติ, อิทญฺจ คิหิสนฺตกํ สนฺธาย วุตฺตํ, ภิกฺขุสนฺตกํ ปน ปริโภคารหํ สพฺพถา อามสิตุํ น วฏฺฏติ ทุรูปจิณฺณตฺตาฯ **ตาลปนสาที**

นีติ เจตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นาฬิเกรลพุชติปุสอลาพุกุมฺภณฺฑปุสฺสผลเอฬาลุกผลานํ สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ ''ยถาวุตฺตผลานํเยว เจตฺถ กีฬาธิปฺปาเยน อามสนํ น วฏฺฏตี''ติ วุตฺตตฺตา ปาสาณสกฺขราทีนิ กีฬาธิปฺปาเยนปิ อามสิตุํ วฏฺฏติฯ **อนุปสมฺปนฺนานํ ทสฺสามี**ติ อิทํ อปฏิคฺคเหตฺวา คหณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อตฺตโนปิ อตฺถาย ปฏิคฺคเหตฺวา คหเณ โทโส นตฺถิ อนามาสตฺตาภาวาฯ

๔๒. มุตฺตาติ (ม. นิ. ฏี. ๑.๒ ปถวีวารวณฺณนา; สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๘๑) หตฺถิกุมฺภชาติกา อฏฺฐวิธา มุตฺตาฯ ตถา หิ หตฺถิกุมฺภํ, วราหทาฐํ, ภุชคสีสํ, วลาหกํ, เวฬุ, มจฺฉสิโร, สโงฺข, สิปฺปีติ อฏฺฐ มุตฺตาโยนิโยฯ ตตฺถ **หตฺถิกุมฺภชา** ปีตวณฺณา ปภาหีนาฯ **วราหทาฐา** วราหทาฐาวณฺณาวฯ **ภุชคสีสชา** นีลาทิวณฺณา สุวิสุทฺธา วฏฺฏลา จฯ **วลาหกชา** ภาสุรา ทุพฺพิภาคา รตฺติภาเค อนฺธการํ วิธเมนฺติโย ติฏฺฐนฺติ, เทวูปโภคา เอว จ โหนฺติฯ **เวฬุชา** กรกผลสมานวณฺณา น ภาสุรา, เต จ เวฬู อมนุสฺสโคจเรเยว ปเทเส ชายนฺติ ฯ **มจฺฉสิรชา** ปาฐีนปิฏฺฐิสมานวณฺณา วฏฺฏลา ลฆโว จ เตชวนฺตา โหนฺติ ปภาวิหีนา จ, เต จ มจฺฉา สมุทฺทมเชฺฌเยว ชายนฺติฯ **สงฺขชา** สงฺขอุทรจฺฉวิวณฺณา โกลผลปฺปมาณาปิ โหนฺติ ปภาวิหีนาวฯ **สิปฺปิชา** ปภาวิเสสยุตฺตา โหนฺติ นานาสณฺฐานาฯ เอวํ ชาติโต อฏฺฐวิธาสุ มุตฺตาสุ ยา มจฺฉสงฺขสิปฺปิชา, ตา สามุทฺทิกาฯ ภุชคชาปิ กาจิ สามุทฺทิกา โหนฺติ, อิตรา อสามุทฺทิกาฯ ยสฺมา พหุลํ สามุทฺทิกาว มุตฺตา โลเก ทิสฺสนฺติ, ตตฺถาปิ สิปฺปิชาว, อิตรา กทาจิ กาจิ, ตสฺมา สโมฺมหวิโนทนิยํ (วิภ. อฏฺฐ. ๑๗๓) ''มุตฺตาติ สามุทฺทิกา มุตฺตา''ติ วุตฺตํฯ

มณีติ เวฬุริยาทิโต อโญฺญ โชติรสาทิเภโท สโพฺพ มณิฯ **เวฬุริโย**ติ อลฺลเวฬุวโณฺณ มณิ, ''มชฺชารกฺขิมณฺฑลวโณฺณ''ติปิ วทนฺติฯ **สโงฺข**ติ สามุทฺทิกสโงฺขฯ **สิลา**ติ มุคฺควณฺณา อติสินิทฺธา กาฬสิลาฯ มณิโวหารํ อคตา รตฺตเสตาทิวณฺณา สุมฏฺฐาปิ สิลา อนามาสา เอวาติ วทนฺติฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๘๑) ปน **''สโงฺข**ติ สามุทฺทิกสโงฺขฯ **สิลา**ติ กาฬสิลาปณฺฑุสิลาเสตสิลาทิเภทา สพฺพาปิ สิลา''ติ วุตฺตํฯ **ปวาฬํ** สมุทฺทโต ชาตนาติรตฺตมณิฯ **รชต**นฺติ กหาปณมาสาทิเภทํ ชตุมาสาทิํ อุปาทาย สพฺพํ วุตฺตาวเสสรูปิยํ คหิตํฯ **ชาตรูป**นฺติ สุวณฺณํฯ **โลหิตโงฺก**ติ รตฺตมณิฯ **มสารคลฺล**นฺติ กพรวโณฺณ มณิฯ ''มรกต''นฺติปิ วทนฺติฯ

ภณฺฑมูลตฺถายาติ ปตฺตจีวราทิมูลตฺถายฯ **กุฏฺฐโรคสฺสา**ติ นิทสฺสนมตฺตํฯ ตาย วูปสเมตพฺพสฺส ยสฺส กสฺสจิ โรคสฺส อตฺถาย วฏฺฏติเยวฯ ''เภสชฺชตฺถญฺจ อวิทฺธาเยว มุตฺตา วฏฺฏตี''ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตาฯ เภสชฺชตฺถาย ปิสิตฺวา โยชิตานํ มุตฺตานํ รตนภาววิชหนโต คหณกฺขเณปิ รตนาการเรน อเปกฺขาภาวา **''เภสชฺชตฺถาย ปน วฏฺฏตี''**ติ วุตฺตํฯ ยาว ปน ตา มุตฺตา รตนรูเปน ติฏฺฐนฺติ, ตาว อามสิตุํ น วฏฺฏนฺติฯ เอวํ อญฺญมฺปิ รตนปาสาณํ ปิสิตฺวา เภสเชฺช โยชนตฺถาย คเหตุํ วฏฺฏติ เอวฯ ชาตรูปรชตํ ปน มิเสฺสตฺวา โยชนเภสชฺชตฺถายปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏติฯ คหเฏฺฐหิ โยเชตฺวา ทินฺนมฺปิ ยทิ เภสเชฺช สุวณฺณาทิรูเปน ติฏฺฐติ, วิโยเชตุญฺจ สกฺกา, ตาทิสํ เภสชฺชมฺปิ น วฏฺฏติฯ ตํ อโพฺพหาริกตฺตคตเญฺจ วฏฺฏติฯ **''ชาติผลิกํ อุปาทายา''**ติ วุตฺตตฺตา สูริยกนฺตจนฺทกนฺตาทิกํ ชาติปาสาณํ มณิมฺหิ เอว สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อากรมุโตฺต**ติ อากรโต มุตฺตมโตฺตฯ **ภณฺฑมูลตฺถํ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี**ติ อิมินาว อามสิตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **ปจิตฺวา กโต**ติ กาจกาเรหิ ปจิตฺวา กโตฯ

ธมนสโงฺข จ โธตวิโทฺธ จ รตนมิโสฺส จาติ โยเชตพฺพํฯ **วิโทฺธ**ติอาทิภาเวน กตฉิโทฺทฯ **รตนมิโสฺส**ติ กญฺจนลตาทิวิจิโตฺต มุตฺตาทิรตนขจิโต จฯ เอเตน ธมนสงฺขโต อโญฺญ รตนสมฺมิโสฺส อนามาโสติ ทเสฺสติฯ สิลายมฺปิ เอเสว นโยฯ **ปานียสโงฺข**ติ อิมินา ถาลกาทิอากา

เรน กตสงฺขมยภาชนานิ ภิกฺขูนํ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏนฺตีติ สิทฺธํฯ **เสส**นฺติ รตนมิสฺสํ ฐเปตฺวา อวเสสํฯ มุคฺควณฺณํเยว รตนสมฺมิสฺสํ กโรนฺติ, น อญฺญนฺติ อาห **“มุคฺควณฺณาวา”**ติ, มุคฺควณฺณา รตนสมฺมิสฺสาว น วฏฺฏตีติ วุตฺตํ โหติฯ **เสสา**ติ รตนสมฺมิสฺสํ ฐเปตฺวา อวเสสา สิลาฯ

พีชโต ปฏฺฐายาติ ธาตุปาสาณโต ปฏฺฐายฯ **สุวณฺณเจติย**นฺติ ธาตุกรณฺฑกํฯ **ปฏิกฺขิปี**ติ ‘‘ธาตุฏฺฐปนตฺถาย คณฺหถา’’ติ อวตฺวา ‘‘ตุมฺหากํ คณฺหถา’’ติ เปสิตตฺตา ปฏิกฺขิปิฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๒๘๑) ปน **“ปฏิกฺขิปี**ติ สุวณฺณมยสฺส ธาตุกรณฺฑกสฺส พุทฺธาทิรูปสฺส จ อตฺตโน สนฺตกกรเณ นิสฺสคฺคิยตฺตา วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ **สุวณฺณพุพฺพุฬก**นฺติ สุวณฺณตารกํฯ **“รูปิยฉฑฺฑกฏฺฐาเน”**ติ วุตฺตตฺตา รูปิยฉฑฺฑกสฺส ชาตรูปรชตํ อามสิตฺวา ฉฑฺฑตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ **เกฬาปยิตุ**นฺติ อามสิตฺวา อิโต จิโต จ สญฺจาเรตุํฯ **วุตฺต**นฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **กจวรเมว หริตุํ วฏฺฏตี**ติ โคปกา วา โหนฺตุ อเญฺญ วา, หเตฺถนปิ ปุญฺฉิตฺวา กจวรํ อปเนตุํ วฏฺฏติ, ‘‘มลมฺปิ ปมชฺชิตุํ วฏฺฏติเยวา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๘๑) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๒๘๑) ปน **“กจวรเมว หริตุํ วฏฺฏตี**ติ โคปกา วา โหนฺตุ อเญฺญ วา, หเตฺถนปิ ปุญฺฉิตฺวา กจวรํ อปเนตุํ วฏฺฏติ, มลมฺปิ มชฺชิตุํ วฏฺฏติ เอวาติ วทนฺติ, ตํ อฏฺฐกถาย น สเมติ เกฬายนสทิสตฺตา’’ติ วุตฺตํฯ กถํ น สเมติ? มหาอฏฺฐกถายํ เจติยฆรโคปกา รูปิยฉฑฺฑกฏฺฐาเน ฐิตาติ เตสํเยว เกฬายนํ อนุญฺญาตํ, น อเญฺญสํ, ตสฺมา ‘‘โคปกา วา โหนฺตุ อเญฺญ วา’’ติ วจนํ มหาอฏฺฐกถาย น สเมติฯ

กุรุนฺทิยํ ปน ตมฺปิ ปฏิกฺขิตฺตํ, สุวณฺณเจติเย กจวรเมว หริตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺตกเมว อนุญฺญาตํ, ตสฺมา สาวธารณํ กตฺวา วุตฺตตฺตา ‘‘หเตฺถนปิ ปุญฺฉิตฺวา’’ติ จ ‘‘มลมฺปิ ปมชฺชิตุํ วฏฺฏติ เอวา’’ติ จ วจนํ กุรุนฺทฏฺฐกถาย น สเมติ, ตสฺมา วิจาเรตพฺพเมตนฺติฯ **อารกูฏโลห**นฺติ สุวณฺณวโณฺณ กิตฺติมโลหวิเสโสฯ ติวิธญฺหิ กิตฺติมโลหํ – กํสโลหํ วฏฺฏโลหํ อารกูฏโลหนฺติฯ ตตฺถ ติปุตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **กํสโลหํ** นาม, สีสตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **วฏฺฏโลหํ,** รสตฺเตฺถหิ รญฺชิตํ ตมฺพํ **อารกูฏโลหํ** นามฯ ‘‘ปกติรสตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ อารกูฏ’’นฺติ จ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๘๑) วุตฺตํฯ ตํ ปน ‘‘ชาตรูปคติก’’นฺติ วุตฺตตฺตา อุคฺคณฺหโต นิสฺสคฺคิยมฺปิ โหตีติ เกจิ วทนฺติ, รูปิเยสุ ปน อคณิตตฺตา นิสฺสคฺคิยํ น โหติ, อามสเน สมฺปฏิจฺฉเน จ ทุกฺกฏเมวาติ เวทิตพฺพํฯ **สโพฺพปิ กปฺปิโย**ติ ยถาวุตฺตสุวณฺณาทิมยานํ เสนาสนปริกฺขารานํ อามสนโคปนาทิวเสน ปริโภโค สพฺพถา กปฺปิโยติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **“ตสฺมา”**ติอาทิฯ ‘‘ภิกฺขูนํ ธมฺมวินยวณฺณนฏฺฐาเน’’ติ วุตฺตตฺตา สงฺฆิกเมว สุวณฺณาทิมยํ เสนาสนํ เสนาสนปริกฺขารา จ วฏฺฏนฺติ, น ปุคฺคลิกานีติ คเหตพฺพํฯ **ปฏิชคฺคิตุํ วฏฺฏนฺตี**ติ เสนาสนปฏิพนฺธโต วุตฺตํฯ

๔๓. **สามิกานํ เปเสตพฺพ**นฺติ สามิกานํ สาสนํ เปเสตพฺพํฯ **ภินฺทิตฺวา**ติ ปฐมเมว อนามสิตฺวา ปาสาณาทินา กิญฺจิมตฺตํ เภทํ กตฺวา ปจฺฉา กปฺปิยภณฺฑตฺถาย อธิฏฺฐหิตฺวา หเตฺถน คเหตุํ วฏฺฏติฯ เตนาห **“กปฺปิยภณฺฑํ กริสฺสามีติ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี”**ติฯ เอตฺถาปิ ตญฺจ วิโยเชตฺวา อามสิตพฺพํฯ **ผลกชาลิกาทีนี**ติ เอตฺถ สรปริตฺตาณาย หเตฺถน คเหตพฺพํฯ กิฏิกา ผลกํ อกฺขิรกฺขณตฺถาย อยโลหาทีหิ ชาลากาเรน กตฺวา สีสาทีสุ ปฏิมุญฺจิตพฺพํ ชาลิกํ นามฯ **อาทิ**-สเทฺทน กวจาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ **อนามาสานี**ติ มจฺฉชาลาทิปรูปโรธํ สนฺธาย วุตฺตํ, น สรปริตฺตาณํ ตสฺส อาวุธภณฺฑตฺตาภาวาฯ เตน วกฺขติ ‘‘ปรูปโรธนิวารณญฺหี’’ติอาทิ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๔๓)ฯ **อาสนสฺสา**ติ เจติยสฺสสมนฺตา กตปริภณฺฑสฺสฯ **พนฺธิสฺสามี**ติ กากาทีนํ อทูสนตฺถาย พนฺธิสฺสามิฯ

“เภริสงฺฆาโฏติ สงฺฆฏิตจมฺมเภรีฯ **วีณาสงฺฆาโฏ**ติ สงฺฆฏิตจมฺมวีณา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๘๑) วุตฺตํฯ ‘‘จมฺมวินทฺธา วีณาเภริอาทีนี’’ติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตวจนโต วิเสสาภาวา **“กุรุนฺทิยํ ปนา”**ติอาทินา ตโต วิเสสสฺส วตฺตุมารทฺธตฺตา จ เภริอาทีนํ วินโทฺธปกรณสมูโห เภริวีณาสงฺฆาโฏติ เวทิตโพฺพ ‘‘สงฺฆฏิตโพฺพติ สงฺฆาโฏ’’ติ กตฺวาฯ **ตุจฺฉโปกฺขร**นฺติ อวินทฺธจมฺมเภริวีณานํ โปกฺขรํฯ **อาโรปิตจมฺม**นฺติ ปุเพฺพ อาโรปิตํ หุตฺวา ปจฺฉา ตโต อปเนตฺวา วิสุํ ฐปิตมฺขจมฺมมตฺตํ, น เสโสปกรณสหิตํ, ตํ ปน สงฺฆาโตติ อยํ วิเสโสฯ **โอนหิตุ**นฺติ เภริโปกฺขราทีนิ จมฺมํ อาโรเปตฺวา จมฺมวทฺธิอาทีหิ สเพฺพหิ อุปกรเณหิ วินนฺธิตุํฯ **โอนหาเปตุ**นฺติ ตเถว อเญฺญหิ วินนฺธาเปตุํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

อนามาสวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

สตฺตโม ปริเจฺฉโทฯ

๘. อธิฏฺฐานวิกปฺปนวินิจฺฉยกถา

๔๔. เอวํ อนามาสวินิจฺฉยกถํ กเถตฺวา อิทานิ อธิฏฺฐานวิกปฺปนวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“อธิฏฺฐานวิกปฺปเนสุ ปนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อธิฏฺฐียเต อธิฏฺฐานํ, คหณํ สลฺลกฺขณนฺติ อโตฺถฯ วิกปฺปียเต วิกปฺปนา, สงฺกปฺปนํ จินฺตนนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ **“ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตุํฯ **น วิกเปฺปตุ**นฺติ นามํ วตฺวา น วิกเปฺปตุํฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ ตสฺมา ติจีวรํ อธิฏฺฐหเนฺตน ‘อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามี’ติอาทินา นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ วิกเปฺปเนฺตน ปน ‘อิมํ สงฺฆาฏิ’นฺติอาทินา ตสฺส ตสฺส จีวรสฺส นามํ อคฺคเหตฺวาว ‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’ติ วิกเปฺปตพฺพํฯ ติจีวรํ วา โหตุ อญฺญํ วา, ยทิ ตํ ตํ นามํ คเหตฺวา วิกเปฺปติ , อวิกปฺปิตํ โหติ, อติเรกจีวรฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) ปน **“ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ สงฺฆาฏิอาทินาเมน อธิฏฺฐาตุํฯ **น วิกเปฺปตุ**นฺติ อิมินา นาเมน น วิกเปฺปตุํ, เอเตน วิกปฺปิตติจีวโร เตจีวริโก น โหติ, ตสฺส ตสฺมิํ อธิฏฺฐิตติจีวเร วิย อวิปฺปวาสาทินา กาตพฺพวิธิ น กาตโพฺพติ ทเสฺสติ, น ปน วิกปฺปเน โทโส’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๖๙) ปน **“ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ เอตฺถ ติจีวรํ ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐาตพฺพยุตฺตกํ, ยํ วา ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุํ อนุชานามิ, ตสฺส อธิฏฺฐานกาลปริเจฺฉทาภาวโต สพฺพกาลํ อิจฺฉนฺตสฺส อธิฏฺฐาตุํเยว อนุชานามิ, ตํ กาลปริเจฺฉทํ กตฺวา วิกเปฺปตุํ นานุชานามิ, สติ ปน ปจฺจเย ยทา ตทา วา ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตุํ วฏฺฏตีติ ‘อนาปตฺติ อโนฺตทสาหํ อธิเฏฺฐติ วิกเปฺปตี’ติ วจนโต สิทฺธํ โหตี’’ติ วุตฺตํฯ

อิเมสุ ปน ตีสุ ฏีกาวาเทสุ ตติยวาโท ยุตฺตตโร วิย ทิสฺสติฯ กสฺมา? ปาฬิยา อฏฺฐกถาย จ สํสนฺทนโตฯ กถํ? ปาฬิยญฺหิ กตปริเจฺฉทาสุเยว ทฺวีสุ วสฺสิกสาฏิกกณฺฑุปฏิจฺฉาทีสุ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุนฺติ วุตฺตํ, ตโต อเญฺญสุ น วิกเปฺปตุํ อิเจฺจว, ตสฺมา เตสุ อสติ ปจฺจเย นิจฺจํ อธิฏฺฐาตพฺพเมว โหติ, น วิกเปฺปตพฺพนฺติ อยํ ปาฬิยา อธิปฺปาโย ทิสฺสติ, อิตราสุ ปน ทฺวีสุ อนุญฺญาตกาเลเยว อธิฏฺฐาตพฺพํ, ‘‘ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ เอวํ ปาฬิยา สํสนฺทติ, อฏฺฐกถายํ ติจีวรํ ติจีวรสเงฺขเปน ปริหรโต อธิฏฺฐาตุเมว อนุชานามิ, น วิกเปฺปตุํฯ วสฺสิกสาฏิกํ ปน จาตุมาสโต ปรํ วิกเปฺปตุเมว, น อธิฏฺฐาตุํ, เอวญฺจ สติ โย ติจีวเร เอเกน จีวเรน วิปฺปวสิตุกาโม โหติ, ตสฺส จีวราธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิปฺปวาสสุขตฺถํ วิกปฺปนาย โอกาโส ทิโนฺน โหตีติฯ

ปฐมวาเท ‘‘น วิกเปฺปตุ’’นฺติ นามํ วตฺวา ‘‘น วิกเปฺปตุ’’นฺติ อโตฺถ วุโตฺต, เอวํ สเนฺต ‘‘ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ เอตฺถ ตโต ปรํ นามํ วตฺวา วิกเปฺปตุนฺติ อโตฺถ ภเวยฺย, โส จ อโตฺถ วิกปฺปนาธิกาเรน วุโตฺต, ‘‘นามํ วตฺวา’’ติ จ วิเสสเน กตฺตเพฺพ สติ ‘‘น วิกเปฺปตุ’’นฺติ จ ‘‘ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ จ เภทวจนํ น สิยา, สเพฺพสุปิ จีวเรสุ นามํ อวตฺวาว วิกเปฺปตพฺพโต, ทุติยวาเท จ ‘‘น วิกเปฺปตุ’’นฺติ อิมินา นาเมน น วิกเปฺปตุนฺติ วุตฺตํ, น อนุชานามีติ ปาฐเสโสฯ ปฐเม จ ‘‘ติจีวรํ วา โหตุ อญฺญํ วา, ยทิ ตํ ตํ นามํ คเหตฺวา วิกเปฺปติ, อวิกปฺปิตํ โหติ, อติเรกจีวรฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติฯ ทุติเย จ ‘‘น ปน วิกปฺปเน โทโส’’ติ, ตญฺจ อญฺญมญฺญวิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติ, ตสฺมา วิจาเรตพฺพเมตํฯ

ตโต ปรํ วิกเปฺปตุนฺติ จาตุมาสโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ปริภุญฺชิตุนฺติ ตีสุ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ‘‘ตโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ยาว อาคามิสํวจฺฉเร วสฺสานํ จาตุมาสํ, ตาว ฐเปตุํ อนุญฺญาต’’นฺติปิ วทนฺติฯ ‘‘ตโต ปรํ วิกเปฺปตุํ อนุชานามีติ เอตฺตาวตา วสฺสิกสาฏิกํ กณฺฑุปฏิจฺฉาทิญฺจ ตํ ตํ นามํ คเหตฺวา วิกเปฺปตุํ อนุญฺญาตนฺติ เอวมโตฺถ น คเหตโพฺพฯ

ตโต ปรํ วสฺสิกสาฏิกาทินามเสฺสว อภาวโต, กสฺมา ตโต ปรํ วิกเปฺปเนฺตนปิ นามํ คเหตฺวา น วิกเปฺปตพฺพํฯ อุภินฺนมฺปิ ตโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ปริโภคสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตถาวิกปฺปิตํ อญฺญ นาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺต''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) **"ตโต ปรน**ฺติ จาตุมาสโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ปริภุญฺชิตุํ อนุญฺญาตนฺติ เกจิ วทนฺติฯ อเญฺญ ปน 'วิกเปฺปตฺวา ยาว อาคามิวสฺสานํ ตาว ฐเปตุํ วฏฺฏตี'ติ วทนฺติฯ อปเร ปน 'วิกปฺปเน น โทโส, ตถา วิกปฺปิตํ ปริกฺขาราทินาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพ'นฺติ วทนฺตี''ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๖๙) ปน ''วสฺสิกสาฏิกํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุํเยว, นาธิฏฺฐาตุํฯ วตฺถญฺหิ กตปริโยสิตํ อโนฺตจาตุมาเส วสฺสานทิวสํ อาทึ กตฺวา อโนฺตทสาเห อธิฏฺฐาตุํ อนุชานามิ, จาตุมาสโต อุทฺธํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ฐเปตุกาเมน วิกเปฺปตุํ อนุชานามีติ อโตฺถ''ติ วุตฺตํฯ อิธาปิ ปจฺฉิมวาโท ปสตฺถตโรติ ทิสฺสติ, กสฺมา? สุวิเญฺญยฺยตฺตา, ปุริเมสุ ปน อาจริยานํ อธิปฺปาโยเยว ทุวิเญฺญโยฺย โหติ นานาวาทเสฺสว กถิตตฺตาฯ **มุฏฺฐิปญฺจก**นฺติ มุฏฺฐิยา อุปลกฺขิตํ ปญฺจกํ มุฏฺฐิปญฺจกํ, จตฺหเตฺถ มินิตฺวา ปญฺจมํ หตฺถมุฏฺฐึ กตฺวา มินิตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ เกจิ ปน ''มุฏฺฐิหตฺถานํ ปญฺจกํ มุฏฺฐิปญฺจกํฯ ปญฺจปิ หตฺถา มุฏฺฐี กตฺวาว มินิตพฺพา''ติ วทนฺติฯ **มุฏฺฐิตฺติก**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ทฺวิหเตฺถน อนฺตรวาสเกน ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตุํ สกฺกาติ อาห **"ปารุปเนนปี"**ติอาทิฯ **อติเรก**นฺติ สุคตจีวรโต อติเรกํฯ **อูนก**นฺติ มุฏฺฐิปญฺจกาทิโต อูนกํฯ เตน จ เตสุ ติจีวราธิฏฺฐานํ น รุหตีติ ทเสฺสติฯ

อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามีติ อิมํ สงฺฆาฏิอธิฏฺฐานํ อุกฺขิปามิ, ปริจฺจชามีติ อโตฺถฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ปน **"ปจฺจุทฺธรามี**ติ ฐเปมิ, ปริจฺจชามีติ วา อโตฺถ''อิเจฺจว วุตฺตํฯ **กายวิการํ กโรเนฺตนา**ติ หเตฺถน จีวรํ ปรามสเนฺตน, จาเลเนฺตน วาฯ **วาจาย อธิฏฺฐาตพฺพา**ติ เอตฺถ กาเยนปิ จาเลตฺวา วาจมฺปิ ภินฺทิตฺวา กายวาจาหิ อธิฏฺฐานมฺปิ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํ, ''กาเยน อผุสิตฺวา''ติ วตฺตพฺพตฺตา อหตฺถปาสหตฺถปาสวเสน ทุวิธํ อธิฏฺฐานํฯ ตตฺถ **"หตฺถปาโส** นาม อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ วุจฺจติฯ 'ทฺวาทสหตฺถ'นฺติ เกจิ วทนฺติ, ตํ อิธ น สเมตี''ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) วุตฺตํฯ ''อิทานิ สมฺมุขาปรมฺมุขาเภเทน ทุวิธํ อธิฏฺฐานํ ทเสฺสตุํ **"สเจ หตฺถปาเส**ติอาทิ วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ปน ''หตฺถปาเสติ จ อิทํ ทฺวาทสหตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตสฺมา ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ฐิตํ 'อิม'นฺติ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํ, ตโต ปรํ 'เอต'นฺติ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ เกจิ วทนฺติ, คณฺฐิปเทสุ ปเนตฺถ น กิญฺจิ วุตฺตํ, ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ สพฺพตฺถ 'หตฺถปาโส'ติ อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ วุจฺจติ, ตสฺมา อิธ วิเสสวิกปฺปนาย การณํ คเวสิตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ เอวํ ปาฬิยฏฺฐกถาสุปิ อฑฺฒเตยฺยหตฺถเมว หตฺถปาโส วุโตฺต, ฏีกาจริเยหิ จ ตเทว สมฺปฏิจฺฉิโต, ตสฺมา อฑฺฒเตยฺยหตฺถพฺภนฺตเร ฐิตํ จีวรํ ''อิม''นฺติ, ตโต พหิภูตํ ''เอต''นฺติ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ

"สามนฺตวิหาเรติ อิทํ ฐปิตฏฺฐานสลฺลกฺขณโยเคฺค ฐิตํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตโต ทูเร ฐิตมฺปิ ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขเนฺตน อธิฏฺฐาตพฺพเมวฯ ตตฺถาปิ จีวรสฺส ฐปิตภาวสลฺลกฺขณเมว ปมาณํฯ น หิ สกฺกา นิจฺจสฺส ฐานํ สลฺลเกฺขตุํ, เอกสฺมึ วิหาเร ฐเปตฺวา ตโต อญฺญสฺมึ ฐปิตนฺติ อธิฏฺฐาตุํ น วฏฺฏติฯ เกจิ ปน 'ตถาปิ อธิฏฺฐิเต น โทโส'ติ วทนฺติ, ตํ อฏฺฐกถาย น สเมติ, วีมํสิตพฺพ''นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ปน **"สามนฺตวิหาโร** นาม ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา นิวเตฺตตุํ สกฺกาฯ สามนฺตวิหาเรติ อิทํ เทสนาสีสมตฺตํ, ตสฺมา ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ วทนฺติฯ **ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ จ อิทํ ฐปิตฏฺฐานสลฺลกฺขณํ อนุจฺฉวิกนฺติ กตฺวา วุตฺตํ, จีวรสลฺลกฺขณเมเวตฺถ

ปมาณ’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๖๙) ‘‘สงฺฆาฏึ อุตฺตราสโงฺค อนฺตรวาสกนฺติ อธิฏฺฐิตานธิฏฺฐิตานํ สมานเมว นามํฯ ‘อยํ สงฺฆาฏี’ติอาทีสุ อนธิฏฺฐิตา วุตฺตาฯ ‘ติจีวเรน วิปฺปวเสยฺยา’ติ เอตฺถ อธิฏฺฐิตา วุตฺตาฯ **สามนฺตวิหาเร**ติ โคจรคามโต วิหาเรติ ธมฺมสิริเตฺถโรฯ ทูรตเรปิ ลพฺภเตวาติ อาจริยาฯ อนุคณฺฐิปเทปิ ‘สามนฺตวิหาเรติ เทสนาสีสมตฺตํ, ตสฺมา ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพ’นฺติ วุตฺตํฯ **สามนฺตวิหาโร** นาม ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา นิวตฺติตุํ สกฺกาฯ รตฺติวิปฺปวาสํ รกฺขเนฺตน ตโต ทูเร ฐิตํ อธิฏฺฐาตุํ น วฏฺฏติ, เอวํ กิร มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติฯ เกจิ ‘จีวรวํเส ฐปิตํ อโญฺญ ปริวเตฺตตฺวา นาคทเนฺต ฐเปติ, ตํ อชานิตฺวา อธิฏฺฐหนฺตสฺสปิ รุหติ จีวรสฺส สลฺลกฺขิตตฺตา’ติ วทนฺตี’’ติ, ตสฺมา อาจริยานํ มตเภทํ สํสนฺทิตฺวา คเหตพฺพํฯ

อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหีติ ปริกฺขารโจฬนาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหิฯ เตเนว ‘‘อิมํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ ปริกฺขารโจฬสฺส ปจฺจุทฺธารํ ทเสฺสติ, เอเตน จ เตจีวริกธุตงฺคํ ปริหรเนฺตน ปํสุกูลาทิวเสน ลทฺธํ วตฺถํ ทสาหพฺภนฺตเร กตฺวา รชิตฺวา ปารุปิตุมสโกฺกเนฺตน ปริกฺขารโจฬวเสน อธิฏฺฐหิตฺวาว ทสาหมติกฺกมาเปตพฺพํ, อิตรถา นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ ทเสฺสติ, เตเนว ‘‘รชิตกาลโต ปน ปฏฺฐาย นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติ, ธุตงฺคโจโร นาม โหตี’’ติ วิสุทฺธิมเคฺค (วิสุทฺธิ. ๑.๒๕) วุตฺตํฯ **ปุน อธิฏฺฐาตพฺพานี**ติ อิทญฺจ สงฺฆาฏิอาทิติจีวรนาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตุกามสฺส วเสน วุตฺตํ, อิตรสฺส ปน ปุริมาธิฏฺฐานเมว อลนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ปุน อธิฏฺฐาตพฺพ**นฺติ อิมินา กปฺปพินฺทุปิ ทาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถี**ติ อิมินา กปฺปพินฺทุทานกิจฺจมฺปิ นตฺถีติ ทเสฺสติ, **มหนฺตตรเมวา**ติอาทิ สพฺพาธิฏฺฐานสาธารณลกฺขณํฯ ตตฺถ ปุน อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ อนธิฏฺฐิตจีวรสฺส เอกเทสภูตตฺตา อนธิฏฺฐิตเญฺจ, อธิฏฺฐิตสฺส อปฺปภาเวน เอกเทสภูตํ อธิฏฺฐิตสงฺขเมว คจฺฉติ, ตถา อธิฏฺฐิตเญฺจ, อนธิฏฺฐิตสฺส เอกเทสภูตํ อนธิฏฺฐิตสงฺขํ คจฺฉตีติ ลกฺขณํฯ น เกวลเญฺจตฺถ ทุติยปฏฺฐเมว, อถ โข ตติยปฏฺฏาทิกมฺปิฯ ยถาห ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว…เป…. อุตุทฺธฏานํ ทุสฺสานํ จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ…เป…. ปํสุกูเล ยาวทตฺถ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๘)ฯ

มุฏฺฐิปญฺจกาทิติจีวรปฺปมาณยุตฺตํ สนฺธาย **‘‘ติจีวรํ ปนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ ปริกฺขารโจฬํ กตฺวา อธิฏฺฐาตุํฯ **อวเสสา ภิกฺขู**ติ วกฺขมานกาเล นิสินฺนา ภิกฺขูฯ **ตสฺมา วฏฺฏตี**ติ ยถา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุํ, น วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วุตฺตํ, เอวํ ปริกฺขารโจฬมฺปิ วุตฺตํ, น จสฺส อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท วุโตฺต, น จ สงฺขาปริเจฺฉโท, ตสฺมา ตีณิปิ จีวรานิ ปจฺจุทฺธริตฺวา อิมานิ จีวรานิ ปริกฺขารโจฬานิ อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **นิธานมุขเมต**นฺติ เอตํ ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานํ นิธานมุขํ ฐปนมุขํ, อติเรกจีวรฏฺฐปนการณนฺติ อโตฺถฯ กถํ ญายตีติ เจ, เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขูนํ ปริปุณฺณํ โหติ ติจีวรํ, อโตฺถ จ โหติ ปริสฺสาวเนหิปิ ถวิกาหิปิฯ เอตสฺมึ วตฺถุสฺมึ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปริกฺขารโจฬก’’นฺติ อนุญฺญาตตฺตา ภิกฺขูนญฺจ เอกเมว ปริสฺสาวนํ, ถวิกา วา วฏฺฏติ, น เทฺว วา ตีณิ วาติ ปฏิเกฺขปาภาวโต วิกปฺปนูปคปจฺฉิมปฺปมาณานิ, อติเรกปฺปมาณานิ วา ปริสฺสาวนาทีนิ ปริกฺขารานิ กปฺปนฺตีติ สิทฺธํฯ ปฐมํ ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐาตพฺพํ, ปุน ปริหริตุํ อสโกฺกเนฺตน ปจฺจุทฺธริตฺวา ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตพฺพํ , น เตฺวว อาทิโตว อิทํ วุตฺตํฯ พทฺธสีมาย อวิปฺปวาสสีมาสมฺมุติสมฺภวโต จีวรวิปฺปวาเส เนวตฺถิ โทโสติ น ตตฺถ ทุปฺปริหาโรติ อาห **‘‘อพทฺธสีมาย ทุปฺปริหาร’’**นฺติฯ

๔๕. อติริตฺตปฺปมาณาย เฉทนกํ ปาจิตฺติยนฺติ อาห **‘‘อนติริตฺตปฺปมาณา’’**ติฯ **ตโต ปรํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพา**ติ วสฺสิกมาสโต ปรํ อธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพา,

อิมินา จตุนฺนํ วสฺสิกมาสานํ อุปริ อธิฏฺฐานํ ติฏฺฐตีติ วิญฺญายติ, อสโต ปจฺจุทฺธราโยคา, ยญฺจ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ''วสฺสิกสาฏิกา วสฺสานมาสาติกฺกเม นาปิ กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ อาพาธวูปสเมนาปิ อธิฏฺฐานํ วิชหนฺตี''ติ วุตฺตํ, ตํ สมนฺตปาสาทิกายํ นตฺถิ, ปริวารฏฺฐกถายญฺจ ''อตฺถาปตฺติ เหมนฺเต อาปชฺชติ, โน คิเมฺห''ติ เอตฺถ น ตํ วุตฺตํ, กตฺติกปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิเม ปาฏิปททิวเส วิกปฺเปตฺวา ฐปิตํ วสฺสิกสาฏิกํ นิวาเสนฺโต เหมนฺเต อาปชฺชติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ''กตฺติกปุณฺณมทิวเส อปจฺจุทฺธริตฺวา เหมนฺเต อาปชฺชตี''ติ วุตฺตํ, ตมฺปิ สุวุตฺตํฯ ''จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกปฺเปตุ''นฺติ หิ วุตฺตํฯ ตตฺถ มหาอฏฺฐกถายํ นิวาสนปจฺจยา ทุกฺกฏํ วุตฺตํ, กุรุนฺทฏฺฐกถายํ ปน อปจฺจุทฺธารปจฺจยา, ตสฺมา กุรุนฺทิยํ วุตฺตนเยนปิ วสฺสิกสาฏิกา วสฺสานาติกฺกเมปิ อธิฏฺฐานํ น วิชหตีติ ปญฺญายติฯ อธิฏฺฐานวิชหเนสุ จ วสฺสานมาสอาพาธานํ วิคเม วิชหนํ มาติกาฏฺฐกถายมฺปิ น อุทฺธฏํ, ตสฺมา สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) อาคตนเยน ยาว ปจฺจุทฺธารา อธิฏฺฐานํ ติฏฺฐตีติ คเหตพฺพํฯ

นหานตฺถาย อนุญฺญาตตฺตา **''วณฺณเภทมตฺตรตฺตาปิ เจสา วฏฺฏตี''**ติ วุตฺตํฯ **เทฺว ปน น วฏฺฏนฺตี**ติ อิมินา สงฺฆาฏิอาทีสุปิ ทุติยอธิฏฺฐานํ น รุหติ, ตํ อติเรกจีวรํ โหตีติ ทเสฺสติฯ มหาปจฺจริยํ จีวรวเสน ปริโภคกิจฺจสฺส อภาวํ สนฺธาย ''อนาปตฺตี''ติ วุตฺตา เสนาสนปริโภคตฺถาย ทินฺนปจฺจตฺถรเณ วิยฯ ยํ ปน ''ปจฺจตฺถรณมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพ''นฺติ วุตฺตํ, ตํ เสนาสนตฺถาเยวาติ นิยมิตํ น โหติ นวสุ จีวเรสุ คหิตตฺตา, ตสฺมา อตฺตโน นาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา นิทหิตฺวา ปริกฺขารโจฬํ วิย ยถา ตถา วินิยุชฺชิตเมวาติ คเหตพฺพํ, **ปาวาโรโกชโวติ** อิเมสมฺปิ ปจฺจตฺถรณาทินา โลเกปิ โวหรณโต เสนาสนปริกฺขารตฺถาย ทินฺนปจฺจตฺถรณโต วิสุํ คหณํ กตํฯ สเจ อวสาเน อปราวสฺสิกสาฏิกา อุปฺปนฺนา โหติ, ปุริมวสฺสิกสาฏิกํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกปฺเปตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพาติ วทนฺติฯ

นิสีทนมฺหิ **ปมาณยุตฺต**นฺติ ''ทีฆโต สุคตวิทตฺถิยา เทฺว วิทตฺถิโย, วิตฺถารโต ทิยฑฺฒํ, ทสา วิทตฺถี''ติอิมินา ปมาเณน ยุตฺตํ, ตํ ปน มชฺฌิมปุริสหตฺถสงฺขาเตน วฑฺฒกีหตฺเถน ทีฆโต ติหตฺถํ โหติ, วิตฺถารโต ฉฬงฺคุลาธิกทฺวิหตฺถํ, ทสา วิทตฺถาธิกหตฺถํ, อิทานิ มนุสฺสานํ ปกติหเตฺถน ทีฆโต วิทตฺถาธิกจตุหตฺถํ โหติ, วิตฺถารโต นวงฺคุลาธิกติหตฺถํ, ทสา ฉฬงฺคุลาธิกทฺวิหตฺถา, ตโต อูนํ วฏฺฏติ, น อธิกํ ''ตํ อติกฺกามยโต เฉทนกํ ปาจิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๕๓๓) วุตฺตตฺตาฯ กณฺฑุปฏิจฺฉาทิยา **ปมาณิกา**ติ ''ทีฆโต จตโสฺส วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ เทฺว วิทตฺถิโย''ติ (ปาจิ. ๕๓๘) วุตฺตตฺตา เอวํ วุตฺตปฺปมาณยุตฺตา, สา ปน วฑฺฒกีหเตฺถน ทีฆโต ฉหตฺถา โหติ, วิตฺถารโต ติหตฺถา, อิทานิ ปกติหเตฺถน ปน ทีฆโต นวหตฺถา โหติ, ติริยโต วิทตฺถาธิกจตุหตฺถาติ เวทิตพฺพาฯ **วิกปฺปนูปคปจฺฉิมจีวรปฺปมาณํ ปริกฺขารโจฬ**นฺติ เอตฺถ ปน วิกปฺปนูปคปจฺฉิมจีวรปฺปมาณํ นาม สุคตงฺคุเลน ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลํ โหติ, ติริยโต จตุรงฺคุลํ, วฑฺฒกีหเตฺถน ทีฆโต เอกหตฺถํ โหติ, ติริยโต วิทตฺถิปฺปมาณํ, อิทานิ ปกติหเตฺถน ปน ทีฆโต วิทตฺถาธิกหตฺถํ โหติ, ติริยโต ฉฬงฺคุลาธิกวิทตฺถิปฺปมาณํฯ เตนาห **''ตสฺส ปมาณ''**นฺติอาทิฯ

เภสชฺชตฺถายาติอาทีสุ อตฺตโน สนฺตกภาวโต โมเจตฺวา ฐปิตํ สนฺธาย **''อนธิฏฺฐิเตปิ นตฺถิ อาปตฺตี''**ติ วุตฺตํ, ''อิทํ เภสชฺชตฺถาย, อิทํ มาตุยา''ติ วิภชิตฺวา สกสนฺตกภาวโต โมเจตฺวา ฐเปนฺเตน อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ ''อิมินา เภสชฺชํ เจตาเปสฺสามิ, อิทํ มาตุยา ทสฺสามี''ติ ฐเปนฺเตน ปน อธิฏฺฐาตพฺพเมวาติ วทนฺติฯ **เสนาสนปริกฺขารตฺถาย ทินฺนปจฺจตฺถรเณ**ติ เอตฺถ อนิวาเสตฺวา อปารุปิตฺวา เกวลํ มญฺจปีเฐสุเยว อตฺถริตฺวา ปริภุญฺชิยมานํ ปจฺจตฺถรณํ อตฺตโน สนฺตกมฺปิ อนธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ, เหฏฺฐา ปน ปจฺจตฺถรณมฺปิ

อธิฏฺฐาตพฺพเมวาติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา อตฺตโน สนฺตกํ อธิฏฺฐาตพฺพเมวาติ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ **ตเนฺต ฐิตํเยว อธิฏฺฐาตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ปจฺฉา วีตฏฺฐานํ อธิฏฺฐิตเมว โหติ, ปุน อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถิฯ สเจ ปน ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา อนฺตรนฺตรา วีตํ โหติ, ปุน อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ วทนฺติฯ **เอเสว นโย**ติ วิกปฺปนูปคปฺปมาณมเตฺต วีเต ตเนฺต ฐิตํเยว อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๔๖. **"หีนายาวตฺตเนนา**ติ 'สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย คิหิภาวูปคมเนนา'ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ, ตํ ยุตฺตํ อญฺญสฺส ทาเน วิย จีวเร นิราลยภาเวเนว ปริจฺจตฺตตฺตาฯ เกจิ ปน 'หีนายาวตฺตเนนาติ ภิกฺขุนิยา คิหิภาวูปคมเนเนวาติ เอตมตฺถํ คเหตฺวา ภิกฺขุ ปน วิพฺภมโนฺตปิ ยาว สิกฺขํ น ปจฺจกฺขาติ, ตาว ภิกฺขุเยวาติ อธิฏฺฐานํ น วิชหตี'ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ 'ภิกฺขุนิยา หีนายาวตฺตเนนา'ติ วิเสเสตฺวา อวุตฺตตฺตาฯ ภิกฺขุนิยา หิ คิหิภาวูปคมเนน อธิฏฺฐานวิชหนํ วิสุํ วตฺตพฺพํ นตฺถิ ตสฺสา วิพฺภมเนเนว อสฺสมณีภาวโตฯ **สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา**ติ ปน อิทํ สเจ ภิกฺขุลิเงฺค ฐิโตว สิกฺขํ ปจฺจกฺขาติ, ตสฺส กายลคฺคมฺปิ จีวรํ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺต''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) ปน **"หีนายาวตฺตเนนา**ติ อิทํ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปชฺชิตฺวา ภิกฺขุปฏิญฺญาย ฐิตสฺส เจว ติตฺถิยปกฺกนฺตสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ ภิกฺขุนิภาเว นิรเปกฺขตาย คิหิลิงฺคติตฺถิยลิงฺคคฺคหณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย คิหิภาวูปคมนํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เกจิ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ, ตทาปิ ตสฺส อุปสมฺปนฺนตฺตา จีวรสฺส จ ตสฺส สนฺตกตฺตา วิชหนโต''ติ วุตฺตํ, อิติ อิมานิ เทฺว วจนานิ อญฺญมญฺญวิรุทฺธานิ หุตฺวา ทิสฺสนฺติฯ

อฏฺฐกถายํ ปน ''หีนายาวตฺตเนน สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) วิสุํ วุตฺตตฺตา หีนายาวตฺตเนฺต สติ สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขเนฺตปิ จีวรํ อธิฏฺฐานํ วิชหติ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขเนฺต สติ หีนาย อนาวตฺตเนฺตปีติ อธิปฺปาโย ทิสฺสติ, ตสฺมา สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย เกวลํ คิหิภาวํ อุปคจฺฉนฺตสฺส กิญฺจาปิ ภิกฺขุภาโว อตฺถิ, จีวรสฺส จ ตสฺส สนฺตกตฺตา วิชหนํ, ตถาปิ ''หีนายาวตฺตเนนา''ติ วุตฺตตฺตา คิหิภาวูปคมเนเนว อธิฏฺฐานวิชหนํ สิยา ยถา ตํ ลิงฺคปริวตฺตเนนฯ คิหิภาวํ อนุปคนฺตฺวา จ เกวลํ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ กโรนฺตสฺส กิญฺจาปิ ภิกฺขุลิงฺคํ อตฺถิ, จีวรสฺส จ ตสฺส สนฺตกตฺตา วิชหนํ, ตถาปิ ''สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา''ติ วุตฺตตฺตา สิกฺขาปจฺจกฺขาเนเนว อธิฏฺฐานวิชหนํ สิยา ยถา ตํ ปจฺจุทฺธรเณ, ตสฺมา ภิกฺขุ วา โหตุ ภิกฺขุนี วา, หีนายาวตฺติสฺสามีติ จิเตฺตน คิหิลิงฺคคฺคหเณน จีวรํ อธิฏฺฐานํ วิชหติฯ สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน ปน ภิกฺขุเสฺสว จีวรํ ภิกฺขุนิยา สิกฺขาปจฺจกฺขานาภาวาติ อยมมฺหากํ ขนฺติฯ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนกติตฺถิยปกฺกนฺตกานํ ปน จีวรสฺส อธิฏฺฐานวิชหนํ อฏฺฐกถายํ อนาคตตฺตา เตสญฺจ หีนายาวตฺตานโวหาราภาวา วิจาเรตพฺพํฯ

กนิฏฺฐงฺคุลินขวเสนาติ เหฏฺฐิมปริเจฺฉทํ ทเสฺสติฯ **โอรโต ปรโต**ติ เอตฺถ จ **"โอรโต ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ ภินฺทติ, ปรโต น ภินฺทตี"**ติ วุตฺตํฯ กถํ โอรปรภาโว เวทิตโพฺพติ? ยถา นที ปริจฺฉิเนฺน ปเทเส มนุสฺสานํ วสนทิสาภาเค ตีรํ โอริมํ นาม โหติ, อิตรทิสาภาเค ตีรํ ปาริมํ นาม, ตถา ภิกฺขูนํ นิวาสนปารุปนฏฺฐานภูตํ จีวรสฺส มชฺฌฏฺฐานํ ยถาวุตฺตวิทตฺถิอาทิปฺปมาณสฺส ปเทสสฺส โอรํ นาม, จีวรปริยนฺตฏฺฐานํ ปรํ นาม, อิติ โลกโต วา ยถา จ โอรโต โภคํ ปรโต อนฺตํ กตฺวา จีวรํ ฐเปตพฺพนฺติ วุเตฺต ภิกฺขุโน อภิมุขฏฺฐานํ โอรํ นาม, อิตรฏฺฐานํ ปรํ นาม, เอวํ ภิกฺขูนํ นิวาสนปารุปนฏฺฐานํ โอรํ นาม, อิตรํ ปรํ นามฯ เอวํ สาสนโต วา โอรปรภาโว เวทิตโพฺพฯ เตเนว **โย ปน ทุพฺพลฏฺฐาเน ปฐมํ อคฺคฬํ ทตฺวา ปจฺฉา ทุพฺพลฏฺฐานํ ฉินฺทิตฺวา อปเนติ, อธิฏฺฐานํ น ภิชฺชติฯ มณฺฑลปริวตฺตเนปิ เอเสว นโย**ติ สกลสฺมิํ

จีวเร อธิฏฺฐานภิชฺชนาภิชฺชนภาโว ทสฺสิโตฯ เตน วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๙) “**เอส นโย**ติ อิมินา ปมาณยุตฺเตสุ ยตฺถ กตฺถจิ ฉิทฺเท อธิฏฺฐานํ วิชหตีติอาทิอตฺถํ สงฺคณฺหาตี’’ติฯ

ขุทฺทกํ จีวรนฺติ มุฏฺฐิปญฺจกาทิเภทปฺปมาณโต อนูนเมว ขุทฺทกจีวรํฯ **มหนฺตํ วา ขุทฺทกํ กโรตี**ติ เอตฺถ ติณฺณํ จีวรานํ จตูสุ ปเสฺสสุ ยสฺมึ ปเทเส ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ น วิชหติ, ตสฺมึ ปเทเส สมนฺตโต ฉินฺทิตฺวา ขุทฺทกํ กโรนฺตสฺส อธิฏฺฐานํ น วิชหตีติ อธิปฺปาโยฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน วุตฺตํ “**มหนฺตํ วา ขุทฺทกํ วา กโรตี**ติ เอตฺถ อติมหนฺตํ จีวรํ มุฏฺฐิปญฺจกาทิปจฺฉิมปฺปมาณยุตฺตํ กตฺวา สมนฺตโต ฉินฺทเนนปิ วิจฺฉินฺทนกาเล ฉิชฺชมานฏฺฐานํ ฉิทฺทสงฺขํ น คจฺฉติ, อธิฏฺฐานํ น วิชหติ เอวาติ สิชฺฌติ, ‘ฆเฏตฺวา ฉินฺทติ น ภิชฺชตี’ติ วจเนน จ สเมติฯ ปริกฺขารโจฬํ ปน วิกปฺปนูปคปจฺฉิมปฺปมาณโต อูนํ กตฺวา ฉิทฺทํ อธิฏฺฐานํ วิชหติ อธิฏฺฐานสฺส อนิสฺสยตฺตา, ตานิ ปุน พทฺธานิ ฆฏิตานิ ปุน อธิฏฺฐาตพฺพเมวาติ เวทิตพฺพํฯ เกจิ ปน ‘วสฺสิกสาฏิกจีวเร ทฺวิธา ฉินฺเน ยทิปิ เอเกกํ ขณฺฑํ ปจฺฉิมปฺปมาณํ โหติ, เอกสฺมึเยว ขเณฺฑ อธิฏฺฐานํ ติฏฺฐติ, น อิตรสฺมึ, เทฺว ปน น วฏฺฏนฺตี’ติ วุตฺตตฺตา นิสีทนกณฺฑุปฏิจฺฉาทีสุปิ เอเสว นโยติ วทนฺตี’’ติฯ

๔๗. สมฺมุเข ปวตฺตา **สมฺมุขา**ติ ปจฺจตฺตวจนํ, ตญฺจ วิกปฺปนาวิเสสนํ, ตสฺมา ‘‘สมฺมุเข’’ติ ภุมฺมเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ กตฺวาปิ อตฺถํ วทนฺติ, อภิมุเขติ อโตฺถฯ อถ วา สมฺมุเขน อตฺตโน วาจาย เอว วิกปฺปนา **สมฺมุขาวิกปฺปนา**ฯ ปรมฺมุเขน วิกปฺปนา **ปรมฺมุขาวิกปฺปนา**ติ กรณเตฺถนปิ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อยเมว ปาฬิยา สเมติฯ **สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาว**นฺติ อาสนฺนทูรภาวํฯ **เอตฺตาวตา นิเธตุํ วฏฺฏตี**ติ เอตฺตเกเนว วิกปฺปนากิจฺจสฺส นิฏฺฐิตตฺตา อติเรกจีวรํ น โหตีติ ทสาหาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยํ น ชเนตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปริภุญฺชิตุํ…เป…. น วฏฺฏตี**ติ สยํ อปจฺจุทฺธารณปริภุญฺชเน ปาจิตฺติยํ, อธิฏฺฐหเน ปเรสํ วิสฺสชฺชเน จ ทุกฺกฏญฺจ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปริโภคาทโยปิ วฏฺฏนฺตี**ติ ปริโภควิสฺสชฺชนอธิฏฺฐานานิ วฏฺฏนฺติฯ **อปิ**-สเทฺทน นิเธตุมฺปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ เอเตน ปจฺจุทฺธาเรปิ กเต จีวรํ อธิฏฺฐาตุกาเมน วิกปฺปิตจีวรเมว โหติ, น อติเรกจีวรํ, ตํ ปน ติจีวราทินาเมน อธิฏฺฐาตุกาเมน อธิฏฺฐหิตพฺพํ, อิตเรน วิกปฺปิตจีวรเมว กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

เกจิ ปน ‘‘ยํ วิกปฺปิตจีวรํ, ตํ ยาว ปริโภคกาลา อปจฺจุทฺธราเปตฺวา นิทเหตพฺพํ, ปริโภคกาเล ปน สมฺปเตฺต ปจฺจุทฺธราเปตฺวา อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ ยทิ หิ ตโต ปุเพฺพปิ ปจฺจุทฺธราเปยฺย, ปจฺจุทฺธาเรเนว วิกปฺปนาย วิคตตฺตา อติเรกจีวรํ นาม โหติ, ทสาหาติกฺกเม ปเตฺตว นิสฺสคฺคิยํ, ตสฺมา ยํ อปริภุญฺชิตฺวา ฐเปตพฺพํ, ตเทว วิกเปฺปตพฺพํฯ ปจฺจุทฺธาเร จ กเต อโนฺตทสาเหเยว อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ยญฺจ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) ‘ตโต ปรํ ปริโภคาทิ วฏฺฏตี’ติอาทิ วุตฺตํ, ตํ ปาฬิยา วิรุชฺฌตี’’ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตเมวฯ ปาฬิยญฺหิ ‘‘อโนฺตทสาหํ อธิเฏฺฐติ วิกเปฺปตี’’ติ (ปารา. ๔๖๙) จ ‘‘สามํ จีวรํ วิกเปฺปตฺวา อปจฺจุทฺธารณํ ปริภุเญฺชยฺย ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๓๗๓) จ ‘‘อนาปตฺติ โส วา เทติ, ตสฺส วา วิสฺสาสโนฺต ปริภุญฺชตี’’ติ (ปาจิ. ๓๗๖) จ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา, อฏฺฐกถายญฺจ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) ‘‘อิมํ จีวรํ วา วิกปฺปนํ วา ปจฺจุทฺธรามี’’ติอาทินา ปจฺจุทฺธารํ อทเสฺสตฺวา ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ กโรหี’’ติ เอวํ อตฺตโน สนฺตกตฺตํ อโมเจตฺวาว ปริโภคาทิวเสน ปจฺจุทฺธารสฺส วุตฺตตฺตา, ‘‘ตโต ปภุติ ปริโภคาทโยปิ วฏฺฏนฺตี’’ติ อธิฏฺฐานํ วินาปิ วิสุํ ปริโภคสฺส นิธานสฺส จ วุตฺตตฺตา วิกปฺปนานนฺตรเมว ปจฺจุทฺธราเปตฺวา อนธิฏฺฐหิตฺวา เอว จ ติจีวรรหิตํ วิกปฺปนารหํ จีวรํ ปริภุญฺชิตุญฺจ นิทหิตุญฺจ อิทํ ปาเฏกฺกํ วินยกมฺมนฺติ ขายติฯ อปิจ พหูนํ ปตฺ

ตานํ วิกเปฺปตุํ ปจฺจุทฺธเรตุญฺจ วุตฺตตฺตา ปจฺจุทฺธาเร เตสํ อติเรกปตฺตตา ทสฺสิตาติ สิชฺฌติ เตสุ เอกเสฺสว อธิฏฺฐาตพฺพโต, ตสฺมา อฏฺฐกถายํ อาคตนเยเนว คเหตพฺพํฯ

มิโตฺตติ ทพฺหมิโตฺตฯ **สนฺทิโฏฺฐติ** ทิฏฺฐมโตฺต, น ทพฺหมิโตฺตฯ **ปญฺญตฺติโกวิโท น โหตีติ** เอวํ วิกปฺปิเต อนนฺตรเมว เอวํ ปจฺจุทฺธริตพฺพนฺติ วินยกมฺมํ น ชานาติฯ เตนาห **“น ชานาติ ปจฺจุทฺธริตุ”**นฺติฯ อิมินาปิ เจตํ เวทิตพฺพํ ‘‘วิกปฺปนาสมนนฺตรเมว ปจฺจุทฺธาโร กาตโพฺพ’’ติฯ **วิกปฺปิตวิกปฺปนา นาเมสา วฏฺฏตีติ** อธิฏฺฐิตอธิฏฺฐานํ วิยาติ อธิปฺปาโยฯ

๔๘. เอวํ จีวเร อธิฏฺฐานวิกปฺปนานยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปเตฺต อธิฏฺฐานวิกปฺปนานยํ ทเสฺสโนฺต **“ปเตฺต ปนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปตติ ปิณฺฑปาโต เอตฺถาติ ปโตฺต, ชินสาสนภาโว ภิกฺขาภาชนวิเสโสฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘ปตฺตํ ปเคฺข ทเล ปโตฺต, ภาชเน โส คเต ติสู’’ติ, ตสฺมึ **ปเตฺตฯ ปนาติ** ปกฺขนฺตรเตฺถ นิปาโตฯ **นโยติ** อธิฏฺฐานวิกปฺปนานโยฯ จีวเร วุตฺตอธิฏฺฐานวิกปฺปนานยโต อญฺญภูโต อยํ วกฺขมาโน ปเตฺต อธิฏฺฐานวิกปฺปนานโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ปตฺตํ อธิฏฺฐหเนฺตน ปมาณยุตฺตตฺตาว อธิฏฺฐาตโพฺพ, น อปฺปมาณยุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ เตน ปมาณโต อูนาธิเก ปเตฺต อธิฏฺฐานํ น รุหติ, ตสฺมา ตาทิสํ ปตฺตํ ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ วกฺขติ หิ ‘‘เอเต ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพา, น อธิฏฺฐานูปคา น วิกปฺปนูปคา’’ติฯ

เทฺว มคธนาฬิโยติ เอตฺถ มคธนาฬิ นาม ยา มาคธิกาย ตุลาย อฑฺฒเตรสปลปริมิตํ อุทกํ คณฺหาติฯ สีหฬทีเป ปกตินาฬิโต ขุทฺทกา โหติ, ทมิฬนาฬิโต ปน มหนฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒) ‘‘มคธนาฬิ นาม อฑฺฒเตรสปลา โหตีติ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ สีหฬทีเป ปกตินาฬิ มหนฺตา, ทมิฬนาฬิ ขุทฺทกา, มคธนาฬิปมาณยุตฺตา, ตาย มคธนาฬิยา ทิยฑฺฒนาฬิ เอกา สีหฬนาฬิ โหตีติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺต’’นฺติฯ อถ วา มคธนาฬิ นาม ยา ปญฺจ กุฑุวานิ เอกญฺจ มุฏฺฐึ เอกาย จ มุฏฺฐิยา ตติยภาคํ คณฺหาติฯ วุตฺตเญฺหตํ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๙๘-๖๐๒) ‘‘มคธนาฬิ นาม ฉปสตา นาฬีติ เกจิฯ ‘อฏฺฐปสตา’ติ อปเรฯ ตตฺถ ปุริมานํ มเตน ติปสตาย นาฬิยา เทฺว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิ โหติฯ ปจฺฉิมานํ จตุปสตาย นาฬิยา เทฺว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิฯ อาจริยธมฺมปาลเตฺถเรน ปน ปกติยา จตุมุฏฺฐิกํ กุฑุวํ, จตุกุฑุวํ นาฬิกํ, ตาย นาฬิยา โสฬส นาฬิโย โทณํ, ตํ ปน มคธนาฬิยา ทฺวาทส นาฬิโย โหนฺตีติ วุตฺตํ, ตสฺมา เตน นเยน มคธนาฬิ นาม ปญฺจ กุฑุวานิ เอกญฺจ มุฏฺฐึ เอกาย มุฏฺฐิยา ตติยภาคญฺจ คณฺหาตีติ เวทิตพฺพ’’นฺติฯ ตตฺถ กุฑุโวติ ปสโตฯ วุตฺตญฺหิ อภิธานปฺปทีปิกายํ –

> ‘‘กุฑุโว ปสโต เอโก;
> ปโตฺถ เต จตุโร สิยุํ;
> อาฬฺหโก จตุโร ปตฺถา;
> โทณํ วา จตุราฬฺหก’’นฺติฯ

อถ วา มคธนาฬิ นาม ยา จตุกุฑุวาย นาฬิยา จตโสฺส นาฬิโย คณฺหาติฯ วุตฺตเญฺหตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๐๒) **‘‘ทมิฬนาฬีติ** ปุราณกนาฬิ สนฺธาย วุตฺตํฯ สา จ จตุมุฏฺฐิเกหิ กุฑุเวหิ อฏฺฐกุฑุวา, ตาย นาฬิยา เทฺว นาฬิโย มคธนาฬิ คณฺหาติ, ปุราณา ปน สีหฬนาฬิ ติโสฺส นาฬิโย คณฺหาตีติ วทนฺติ, เตสํ มเตน มคธนาฬิ อิทานิ วตฺตมานาย จตุกุฑุวาย ทมิฬนาฬิยา จตุนาฬิกา โหติ, ตโต มคธนาฬิโต อุปฑฺฒญฺจ ปุราณทมิฬนาฬิสงฺขาตํ ปตฺถํ นาม โหติ, เอเตน จ โอมโก นาม ปโตฺต ปตฺถทนํ คณฺหาตีติ ปาฬิวจนํ สเมติฯ โลกิเยหิปิ –

‘โลกิยํ มคธเญฺจติ, ปตฺถทฺวยมุทาหฏํ;
โลกิยํ โสฬสปลํ, มาคธํ ทิคุณํ มต’นฺติฯ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๐๒) –

เอวํ โลเก นาฬิยา มคธนาฬิ ทิคุณาติ ทสฺสิตาฯ เอวญฺจ คยฺหมาเน โอมกปตฺตสฺส จ ยาปนมตฺตโอทนคาหิกา จ สิทฺธา โหติฯ น หิ สกฺกา อฑฺฒกุฑุวโต อูโนทนคาหินา ปตฺเตน อตฺถปีกตํ ปิณฺฑปาตํ ปริเยสิตฺวา ยาเปตุํฯ เตเนว วุตฺตํ เวรญฺชกณฺฑฏฺฐกถายํ ‘ปโตฺถ นาม นาฬิมตฺตํ โหติ, เอกสฺส ปุริสสฺส อลํ ยาปนายา’ติ’’ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ชาตกฏฺฐกถายํ (ชา. อฏฺฐ. ๕.๒๑.๑๙๒) ‘‘ปโตฺถทโน นาลมยํ ทุวินฺน’’นฺติ, ‘‘เอกสฺส ทินฺนํ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ ปโหตี’’ติ จ, ตสฺมา อิธ วุตฺตนยานุสาเรน คเหตพฺพนฺติฯ **อาโลปสฺส อาโลปสฺส อนุรูป**นฺติ โอทนสฺส จตุภาคมตฺตํฯ วุตฺตเญฺหตํ มชฺฌิมนิกาเย พฺรหฺมายุสุตฺตสํวณฺณนายํ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๘๗) ‘‘พฺยญฺชนสฺส มตฺตา นาม โอทนจตุตฺถภาโค’’ติฯ **โอทนคติกานี**ติ โอทนสฺส คติ คติ เยสํ ตานิ โอทนคติกานิฯ **คตี**ติ จ โอกาโส โอทนสฺส อโนฺตปวิสนสีลตฺตา โอทนสฺส โอกาโสเยว เตสํ โอกาโส โหติ, น อญฺญํ อตฺตโน โอกาสํ คเวสนฺตีติ อโตฺถฯ **ภาชนปริโภเคนา**ติ อุทกาหรณาทินา ภาชนปริโภเคนฯ

เอวํ ปมาณโต อธิฏฺฐานูปควิกปฺปนูปคปตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปากโต มูลโต จ ตํ ทเสฺสตุํ **“ปมาณยุตฺตานมฺปี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อโยปโตฺต ปญฺจหิ ปาเกหิ ปโตฺต**ติ กมฺมารปกฺกํเยว อนธิฏฺฐหิตฺวา สมณสารุปฺปนีลวณฺณกรณตฺถาย ปุนปฺปุนํ นานาสมฺภาเรหิ ปจิตโพฺพ, อโยปตฺตสฺส อติกกฺขฬตฺตา กมฺมารปาเกน สทฺธึ ปญฺจวารปกฺกเยว สมณสารุปฺปนีลวโณฺณ โหติฯ **มตฺติกาปโตฺต ทฺวีหิ ปาเกหิ ปกฺก**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตสฺส ปน มุทุกตฺตา กุมฺภการกปาเกน สทฺธึ ทฺวิวารปกฺกปิ สมณสารุปฺปนีลวโณฺณ โหติฯ เอวํ กโตเยว หิ ปโตฺต อธิฏฺฐานูปโค วิกปฺปนูปโค จ โหติ, นากโตฯ เตน วกฺขติ ‘‘ปาเก จ มูเล จ สุนิฏฺฐิเตเยว อธิฏฺฐานูปโค โหติฯ โย อธิฏฺฐานูปโค, เสฺวว วิกปฺปนูปโค’’ติ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๔๘)ฯ **โสหตฺถํ อาคโตปิ อนาคโตปิ อธิฏฺฐาตโพฺพ วิกเปฺปตโพฺพ**ติ เอเตน ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตุํ วิกเปฺปตุญฺจ ลภติ, ฐปิตฏฺฐานสลฺลกฺขณเมว ปมาณนฺติ ทเสฺสติฯ อิทานิ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรตุมาห **“ยทิ หี”**ติอาทิฯ **หิ**-สโทฺท วิตฺถารโชตโกฯ ตตฺถ **ปจิตฺวา ฐเปสฺสามี**ติ กาฬวณฺณปากํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

อิทานิ ปตฺตาธิฏฺฐานํ ทเสฺสตุมาห **“ตตฺถ เทฺว ปตฺตสฺส อธิฏฺฐานา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **สามนฺตวิหาเร**ติ อิทํ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ, ตโต ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพเมวฯ **ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ อิทมฺปิ อุปจารมตฺตํ, ปตฺตสลฺลกฺขณเมเวตฺถ ปมาณํฯ

อิทานิ อธิฏฺฐานวิชหนํ ทเสฺสตุํ **“เอวํ อปฺปมตฺตสฺส”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ **ปตฺต วา ฉิทฺทํ โหตี**ติ มุขวฏฺฏิโต เหฏฺฐา ทฺวงฺคุลมตฺตกาสโต ปฏฺฐาย ยตฺถ กตฺถจิ ฉิทฺทํ โหติฯ

สตฺตนฺนํ ธญฺญานนฺติ –

‘‘สาลิ วีหิ จ กุทฺรูโส;
โคธูโม วรโก ยโว;
กงฺคูติ สตฺต ธญฺญานิ;
นีวาราที ตุ ตพฺภิทา’’ติฯ –

วุตฺตานํ สตฺตวิธานํ ธญฺญานํฯ

๔๙. เอวํ ปตฺตาธิฏฺฐานํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปตฺตวิกปฺปนํ ทเสฺสตุํ “**วิกปฺปเน ปนา**”ติอาทิมาหฯ ตํ จีวรวิกปฺปเน วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

๕๐. เอวํ วิกปฺปนานยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปเตฺต ภิเนฺน กตฺตพฺพวิธึ ทเสฺสตุมาห “**เอวํ อธิฏฺฐหิตฺวา**”อิจฺจาทิฯ ตตฺถ **อปโตฺต**ติ อิมินา อธิฏฺฐานวิชหนมฺปิ ทเสฺสติฯ ปญฺจพนฺธเนปิ ปเตฺต อปริปุณฺณปาเก ปเตฺต วิย อธิฏฺฐานํ น รุหติฯ “**ติปุปเฏฺฏน วา**”ติ วุตฺตตฺตา ตมฺพโลหาทิกปฺปิยโลเหหิ อโยปตฺตสฺส ฉิทฺทํ ฉาเทตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว “**โลหมณฺฑลเกนา**”ติ วุตฺตํฯ **สุเทฺธหิ…เป…. น วฏฺฏตี**ติ อิทํ อุณฺหโภชเน ปกฺขิเตฺต วิลียมานตฺตา วุตฺตํฯ **ผาณิตํ ฌาเปตฺวา ปาสาณจุเณฺณน พนฺธิตุํ วฏฺฏตี**ติ ปาสาณจุเณฺณน สทฺธึ ผาณิตํ ปจิตฺวา ตถาปเกฺกน ปาสาณจุเณฺณน พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ **อปริโภเคนา**ติ อยุตฺตปริโภเคนฯ “**อนุชานามิ ภิกฺขเว อาธารก**”นฺติ วุตฺตตฺตา มญฺจปีฐาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ อาธารกํ ฐเปตฺวา ตตฺถ ปตฺตํ ฐเปตุํ วฏฺฏติ อาธารกฏฺฐปโนกาสสฺส อนิยมิตตฺตาติ วทนฺติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

อธิฏฺฐานวิกปฺปนวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

อฏฺฐโม ปริเจฺฉโทฯ

๙. จีวรวิปฺปวาสวินิจฺฉยกถา

๕๑. เอวํ อธิฏฺฐานวิกปฺปนวินิจฺฉยกถํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ จีวเรน วินาวาสวินิจฺฉยกรณํ ทเสฺสตุํ **“จีวเรนวินาวาโส”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ จียตีติ จีวรํ, จยํ สญฺจยํ กรียตีติ อโตฺถ, อริยทฺธโช วตฺถวิเสโสฯ อิธ ปน ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐหิตฺวา ธาริตํ จีวรตฺตยเมวฯ **วินา**ติ วชฺชนเตฺถ นิปาโตฯ วสนํ วาโส, วินา วาโส วินาวาโส, จีวเรน วินาวาโส **จีวรวินาวาโส,** ‘‘จีวรวิปฺปวาโส’’ติ วตฺตเพฺพ วตฺติจฺฉาวเสน, คาถาปาทปูรณตฺถาย วา อลุตฺตสมาสํ กตฺวา เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตถา จ วกฺขติ ‘‘ติจีวราธิฏฺฐาเนน…เป…. วิปฺปวาโส’’ติ, ‘‘อิมํ สงฺฆาฏิํ อธิฏฺฐามิ, อิมํ อุตฺตราสงฺคํ อธิฏฺฐามิ, อิมํ อนฺตรวาสกํ อธิฏฺฐามี’’ติ เอวํ นาเมน อธิฏฺฐิตานํ ติณฺณํ จีวรานํ เอเกเกน วิปฺปวาโสติ อโตฺถ, เอเกนปิ วินา วสิตุํ น วฏฺฏติ, วสนฺตสฺส ภิกฺขุโน สห อรุณุคฺคมนา จีวรํ นิสฺสคฺคิยํ โหติ, ปาจิตฺติยญฺจ อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **วสิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ วสนกิริยา จตุอิริยาปถสาธารณา, ตสฺมา กายลคฺคํ วา โหตุ อลคฺคํ วา, อฑฺฒเตยฺยรตนสฺส ปเทสสฺส อโนฺต กตฺวา ติฏฺฐโนฺตปิ จรโนฺตปิ นิสีโนฺนปิ นิปโนฺนปิ หตฺถปาเส กตฺวา วสโนฺต นาม โหติฯ

เอวํ สามญฺญโต อวิปฺปวาสลกฺขณํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ คามาทิปฺปนฺนรโสกาสวเสน วิเสสโต ทเสฺสตุมาห **“คามิ”**จฺจาทิฯ ตตฺถ **คามนิเวสนานิ** ปากฏาเนวฯ **อุโทสิโต** นาม ยานาทีนํ ภณฺฑานํ สาลาฯ **อโฏฺฏ** นาม ปฏิราชาทิปฏิพาหนตฺถํ อิฏฺฐกาหิ กโต พหลภิตฺติโก จตุปญฺจภูมิโก ปติสฺสยวิเสโสฯ **มาโฬ** นาม เอกกูฏสงฺคหิโต จตุรสฺสปาสาโทฯ **ปาสาโท** นาม ทีฆปาสาโทฯ **หมฺมิยํ** นาม มุณฺฑจฺฉทนปาสาโท, **มุณฺฑจฺฉทนปาสาโท**ติ จ จนฺทิกงฺคณยุโตฺต ปาสาโทติ วุจฺจติฯ **สโตฺถ** นาม ชงฺฆสโตฺถ วา สกฏสโตฺถ วาฯ **เขตฺตํ** นาม ปุพฺพณฺณาปรณฺณานํ วิรุหนฏฺฐานํฯ **ธญฺญกรณํ** นาม ขลมณฺฑลํฯ **อาราโม** นาม ปุปฺผาราโม ผลาราโมฯ **วิหารา**ทโย ปากฏา เอวฯ ตตฺถ นิเวสนาทีนิ คามโต พหิ สนฺนิวิฏฺฐานิ คหิตานีติ เวทิตพฺพํฯ อโนฺตคาเม ฐิตานญฺหิ คามคฺคหเณน คหิตตฺตา คามปริหาโรเยวาติฯ คามคฺคหเณน จ นิคมนครานิปิ คหิตาเนว โหนฺติฯ

ปริขาย วา ปริกฺขิโตฺตติ อิมินา สมนฺตา นทีตฬากาทิอุทเกน ปริกฺขิโตฺตปิ ปริกฺขิโตฺตเยวาติ ทเสฺสติฯ **ตํ ปมาณํ อติกฺกมิตฺวา**ติ ฆรสฺส อุปริ อากาเส อฑฺฒเตยฺยรตนปฺปมาณํ อติกฺกมิตฺวาฯ **สภาเย วา วตฺถพฺพ**นฺติ อิมินา สภาสทฺทสฺส ปริยาโย สภายสโทฺท นปุํสกลิงฺค อตฺถีติ ทเสฺสติฯ สภาสโทฺท หิ อิตฺถิลิงฺค, สภายสโทฺท นปุํสกลิงฺคติฯ **ทฺวารมูเล วา**ติ นครสฺส ทฺวารมูเล วาฯ **เตส**นฺติ สภายนครทฺวารมูลานํฯ ตสฺสา วีถิยา สภายทฺวารานํ คหเณเนว ตตฺถ สพฺพานิปิ เคหานิ, สา จ อนฺตรวีถิ คหิตาเยว โหติฯ เอตฺถ จ ทฺวารวีถิฆเรสุ วสเนฺตน คามปฺปเวสนสหเสยฺยาทิโทสํ ปริหริตฺวา สุปฺปฏิจฺฉนฺนตาทิยุเตฺตเนว ภวิตพฺพํฯ สภา ปน ยทิ สเพฺพสํ วสนตฺถาย ปปาสทิสา กตา, อนฺตราราเม วิย ยถาสุขํ วสิตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ **อติหริตฺวา ฆเร นิกฺขิปตี**ติ วีถิํ มุญฺจิตฺวา ฐิเต อญฺญสฺมิํ ฆเร นิกฺขิปติฯ เตนาห **“วีถิหตฺถปาโส น รกฺขตี”**ติฯ **ปุรโต วา ปจฺฉโต วา หตฺถปาเส**ติ ฆรสฺส หตฺถปาสํ สนฺธาย วทติฯ

เอวํ คามวเสน วิปฺปวาสาวิปฺปวาสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ นิเวสนวเสน ทเสฺสโนฺต **“สเจ เอกกุลสฺส สนฺตกํ นิเวสนํ โหตี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โอวรโก** นาม คพฺภสฺส อพฺภนฺตเร อโญฺญ คโพฺภติ วทนฺติ, คพฺภสฺส วา ปริยายวจนเมตํฯ อิทานิ อุโทสิตาทิวเสน ทเสฺสโนฺต **“อุโทสิติ”**จฺจาทิมาหฯ ตตฺถ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘เอกกุลสฺส สนฺตโก อุโทสิโต โหติ ปริกฺขิโตฺต จา’’ติอาทินา นิเวสเน วุตฺตนเยนฯ **เอว**-สโทฺท วิเสสนิวตฺติ อโตฺถฯ เตน วิเสโส นตฺถีติ ทเสฺสติฯ

อิทานิ เยสุ วิเสโส อตฺถิ, เต ทเสฺสโนฺต **“สเจ เอกกุลสฺส นาวา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปริยาทิยิตฺวา**ติ วินิวิชฺฌิตฺวา, อโชฺฌตฺถริตฺวา วาฯ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **“อโนฺตปวิฏฺฐนา”**ติ อาทินาฯ ตตฺถ **อโนฺตปวิฏฺฐนา**ติ คามสฺส, นทิยา วา อโนฺตปวิฏฺฐนฯ ‘‘สเตฺถนา’’ติ ปาฐเสโสฯ **นทีปริหาโร ลพฺภตี**ติ เอตฺถ ‘‘วิสุํ นทีปริหารสฺส อวุตฺตตฺตา คามาทีหิ อญฺญตฺถ วิย จีวรหตฺถปาโสเยว นทีปริหาโร’’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อเญฺญ ปน ‘‘อิมินา อฏฺฐกถาวจเนน นทีปริหาโรปิ วิสุํ สิโทฺธติ นทีหตฺถปาโส น วิชหิตโพฺพ’’ติ วทนฺติฯ ยถา ปน อโชฺฌกาเส สตฺตพฺภนฺตรวเสน อรญฺญปริหาโร ลพฺภติ, เอวํ นทิยํ อุทกุเกฺขปวเสน นทีปริหาโร ลพฺภตีติ กตฺวา อฏฺฐกถายํ นทีปริหาโร วิสุํ อวุโตฺต สิยา สตฺตพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปสีมานํ อรญฺญนทีสุ อพทฺธสีมาวเสน ลพฺภมานตฺตาฯ เอวญฺจ สติ สมุทฺทชาตสฺสเรสุปิ ปริหาโร อวุตฺตสิโทฺธ โหติ นทิยา สมานลกฺขณตฺตา, นทีหตฺถปาโส น วิชหิตโพฺพติ ปน อเตฺถ สติ นทิยา อติวิตฺถารตฺตา พหุสาธารณตฺตา จ อโนฺตนทิยํ จีวรํ ฐเปตฺวา นทีหตฺถปาเส ฐิเตน จีวรสฺส ปวตฺติํ ชานิตุํ น สกฺกา ภเวยฺยฯ เอส นโย สมุทฺทชาตสฺสเรสุปิฯ อโนฺตอุทกุเกฺขเป วา ตสฺส หตฺถปาเส วา ฐิเตน ปน สกฺกาติ อยํ อมฺหากํ อตฺตโนมติ, วิจาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ **วิหารสีม**นฺติ อวิปฺปวาสสีมํ สนฺธายาหฯ เอตฺถ จ วิหารสฺส นานากุลสนฺตกภาเวปิ อวิปฺปวาสสีมาปริเจฺฉทพฺภนฺตเร สพฺพตฺถ จีวรอวิปฺปวาสสมฺภวโต ปธานตฺตา ตตฺถ สตฺถปริหาโร น ลพฺภตีติ **“วิหารํ คนฺตฺวา วสิตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ **สตฺถสมีเป**ติ อิทํ ยถาวุตฺตอพฺภนฺตรปริเจฺฉทวเสน วุตฺตํฯ

ยสฺมา ‘‘นานากุลสฺส ปริกฺขิเตฺต เขเตฺต จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา เขตฺตทฺวารมูเล วา ตสฺส หตฺถปาเส วา วตฺถพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา ทฺวารมูลโต อญฺญตฺถ เขเตฺตปิ วสเนฺตน จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา หตฺถปาเส กตฺวาเยว วสิตพฺพํฯ

วิหาโร นาม สปริกฺขิโตฺต วา อปริกฺขิโตฺต วา สกโล อาวาโสติ วทนฺติฯ **ยสฺมิํ วิหาเร**ติ เอตฺถ ปน เอกเคหเมว วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๙๑-๔๙๔) ปน **“วิหาโร** นาม อุปจารสีมาฯ **ยสฺมิํ วิหาเร**ติ ตสฺส อโนฺตปริเวณาทิํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ เอกกุลาทิสนฺตกตา เจตฺถ การาปกานํ วเสน เวทิตพฺพาฯ

ยํ มชฺฌนฺหิเก กาเล สมนฺตา ฉายา ผรตีติ ยทา มหาวีถิยํ อุชุกเมว คจฺฉนฺตํ สูริยมณฺฑลํ มชฺฌนฺหิกํ ปาปุณาติ, ตทา ยํ โอกาสํ ฉายา ผรติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน **“ฉายาย ผุฏฺฐกาสฺสา**ติ อุชุกํ อวิกฺขิตฺตเลฑฺฑุปาตพฺภนฺตรํ สนฺธาย วทตี’’ติ วุตฺตํฯ **อคมนปเถ**ติ ตทเหว คนฺตฺวา นิวเตฺตตุํ อสกฺกุเณยฺยเก สมุทฺทมเชฺฌ เย ทีปกา, เตสูติ โยชนาฯ **อิตรสฺมิ**นฺติ ปุรตฺถิมทิสาย จีวเรฯ

๕๒. นทิํ โอตรตีติ หตฺถปาสํ มุญฺจิตฺวา โอตรติฯ **นาปชฺชตี**ติ ปริโภคปจฺจยา ทุกฺกฏํ นาปชฺชติฯ เตนาห **“โส หี”**ติอาทิฯ **อปริโภคารหตฺตา**ติ อิมินา นิสฺสคฺคิยจีวรํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏํ อจิตฺตกนฺติ สิทฺธํฯ **เอกํ ปารุปิตฺวา เอกํ อํสกูเฏ ฐเปตฺวา คนฺตพฺพ**นฺติ อิทํ พหูนํ สญฺจรณฏฺฐาเน เอวํ อกตฺวา คมนํ น สารุปฺปนฺติ กตฺวา วุตฺตํ, น อาปตฺติองฺคตฺตาฯ พหิคาเม ฐเปตฺวาปิ อปารุปิตพฺพตาย วุตฺตํ **“วินยกมฺมํ กาตพฺพ”**นฺติฯ อถ วา วิหาเร สภาคํ ภิกฺขุํ น ปสฺสติ, เอวํ สติ อาสนสาลํ คนฺตฺวา วินยกมฺมํ กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ อาสนสาลํ คจฺฉเนฺตน กิํ ตีหิ จีวเรหิ คนฺตพฺพนฺติ อาห **“สนฺตรุตฺตเรนา”**ติ นฏฺฐจีวรสฺส สนฺตรุตฺตรสาทิยนโตฯ สงฺฆาฏิ ปน กิํ กาตพฺพาติ อาห **“สงฺฆาฏิํ พหิคาเม ฐเปตฺวา”**ติฯ อุตฺตราสเงฺค จ พหิคาเม ฐปิตสงฺฆาฏิยญฺจ ปฐมํ วินยกมฺมํ กตฺวา ปจฺฉา อุตฺตราสงฺคํ นิวาเสตฺวา

อนฺตรวาสเก กาตพฺพํฯ เอตฺถ จ พหิคาเม ฐปิตสฺสปิ วินยกมฺมวจนโต ปรมฺมุขาปิ ฐิตํ นิสฺสชฺชิตุํ, นิสฺสฏฺฐํ ทาตุญฺจ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ

ทหรานํ คมเน สอุสฺสาหตฺตา **“นิสฺสโย ปน น ปฏิปฺปสฺสมฺภตี”**ติ วุตฺตํฯ **มุหุตฺตํ…เป.… ปฏิปฺปสฺสมฺภตี**ติ สอุสฺสาหเตฺต คมนสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตา วุตฺตํ, เตสํ ปน ปุรารุณา อฏฺฐหิตฺวา สอุสฺสาเหน คจฺฉนฺตานํ อรุเณ อนฺตรา อุฏฺฐิเตปิ น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ‘‘ยาว อรุณุคฺคมนา สยนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตาฯ เตเนว **“คามํ ปวิสิตฺวา…เป.… น ปฏิปฺปสฺสมฺภตี”**ติ วุตฺตํฯ **อญฺญมญฺญสฺส วจนํ อคฺคเหตฺวา**ติอาทิมฺหิ สอุสฺสาหตฺตา คมนกฺขเณ ปฏิปฺปสฺสทฺธิ น วุตฺตาฯ **เธนุภเยนา**ติ ตรุณวจฺฉคาวีนํ อาธาวิตฺวา สิงฺเคน ปหรณภเยนฯ **นิสฺสโย จ ปฏิปฺปสฺสมฺภตี**ติ เอตฺถ เธนุภยาทีหิ ฐิตานํ ยาว ภยวูปสมา ฐาตพฺพโต ‘‘อโนฺตอรุเณเยว คมิสฺสามี’’ติ นิยเมตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา วุตฺตํฯ ยตฺถ ปน เอวํ นิยเมตุํ สกฺกา, ตตฺถ อนฺตรา อรุเณ อุคฺคเตปิ นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ เภสชฺชตฺถาย คามํ ปวิฏฺฐทหรานํ วิยฯ

อโนฺตสีมายํ คามนฺติ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมุติโต ปจฺฉา ปติฏฺฐาปิตคามํ สนฺธาย วทติ คามญฺจ คามูปจารญฺจ ฐเปตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพโตฯ **ปวิฏฺฐาน**นฺติ อาจริยเนฺตวาสิกานํ วิสุํ วิสุํ คตานํ อวิปฺปวาสสีมตฺตา **เนว จีวรานิ นิสฺสคฺคิยานิ โหนฺติ,** สอุสฺสาหตาย **น นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติ**ฯ **อนฺตรามคฺค**ติ ธมฺมํ สุตฺวา อาคจฺฉนฺตานํ อนฺตรามคฺคฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

จีวรวิปฺปวาสวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

นวโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๐. ภณฺฑปฏิสามนวินิจฺฉยกถา

๕๓. เอวํ จีวรวิปฺปวาสวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ภณฺฑปฏิสามนวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ภณฺฑสฺส ปฏิสามน”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ ภชิตพฺพํ ภาเชตพฺพนฺติ **ภณฺฑํ,** ภชิตพฺพํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ วา **ภณฺฑํ,** ภณฺฑนฺติ ปริภณฺฑนฺติ สตฺตา เอเตนาติ วา **ภณฺฑํ,** มูลธนํ, ปริกฺขาโร วาฯ วุตฺตญฺหิ อภิธานปฺปทีปิกายํ –

‘‘ภาชนาทิปริกฺขาเร, ภณฺฑํ มูลธเนปิ จา’’ติฯ

ตสฺส ภณฺฑสฺส, ปฏิสามิยเต **ปฏิสามนํ,** รกฺขณํ โคปนนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **“ปเรสํ ภณฺฑสฺส โคปน”**นฺติฯ **มาตุ กณฺณปิฬนฺธนํ ตาลปณฺณมฺปี**ติ ปิ-สโทฺท สมฺภาวนโตฺถฯ เตน ปเคว อญฺญาตกานํ สนฺตกนฺติ ทเสฺสติฯ **คิหิสนฺตก**นฺติ อิมินา ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ สนฺตกํ ปฏิสาเมตุํ วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ **ภณฺฑาคาริกสีเสนา**ติ เอเตน วิสฺสาสคฺคาหาทินา คเหตฺวา ปฏิสาเมนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ เตน วกฺขติ ‘‘อตฺตโน อตฺถาย คเหตฺวา ปฏิสาเมตพฺพ’’นฺติฯ **ฉนฺทนปิ ภเยนปี**ติ วฑฺฒกีอาทีสุ ฉนฺเทน , ราชวลฺลภาทีสุ ภเยน พลกฺกาเรน ปาเตตฺวา คเตสุ จ ปฏิสาเมตุํ วฎฺฎตีติ โยเชตพฺพํฯ

สโงฺคปนตฺถาย อตฺตโน หเตฺถ นิกฺขิตฺตสฺส ภณฺฑสฺส คุตฺตฎฺฐาเน ปฏิสามนปโยคํ วินา ‘‘นาหํ คณฺหามี’’ติอาทินา อญฺญสฺมิํ ปโยเค อกเต รชฺชสโงฺขภาทิกาเล ‘‘น ทานิ ตสฺส ทสฺสามิ, น มยฺหํ ทานิ ทสฺสตี’’ติ อุโภหิปิ สกสกฎฺฐาเน นิสีทิตฺวา ธุรนิเกฺขเป กเตปิ อวหาโร นตฺถิฯ เกจิ ปเนตฺถ ‘‘ปาราชิกเมว ปฏิสามนปโยคสฺส กตตฺตา’’ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํ, น สารโต ปเจฺจตพฺพํฯ ปฏิสามนกาเล หิสฺส เถยฺยจิตฺตํ นตฺถิ, ‘‘น ทานิ ตสฺส ทสฺสามี’’ติ เถยฺยจิตฺตุปฺปตฺติกฺขเณ จ สามิโน ธุรนิเกฺขปจิตฺตปฺปวตฺติยา เหตุภูโต กายวจีปโยโค นตฺถิ, เยน โส อาปตฺติํ อาปเชฺชยฺยฯ น หิ อกิริยสมุฎฺฐานา อยํ อาปตฺตีติฯ **ทาเน สอุสฺสาโห, รกฺขติ ตาวา**ติ อวหารํ สนฺธาย อวุตฺตตฺตา ‘‘นาหํ คณฺหามี’’ติอาทินา มุสาวาทกรเณ ปาจิตฺติยเมว โหติ, น ทุกฺกฎํ เถยฺยจิตฺตาภาเวน สหปโยคสฺสปิ อภาวโตติ คเหตพฺพํฯ

ยทิปิ มุเขน ทสฺสามีติ วทติ…เป…. ปาราชิกนฺติ เอตฺถ กตรปโยเคน อาปตฺติ, น ตาว ปฐเมน ภณฺฑปฏิสามนปโยเคน ตทา เถยฺยจิตฺตภาวา, นาปิ ‘‘ทสฺสามี’’ติ กถนปโยเคน ตทา เถยฺยจิเตฺต วิชฺชมาเนปิ ปโยคสฺส กปฺปิยตฺตาติ? วุจฺจเต – สามินา ‘‘เทหี’’ติ พหุโส ยาจิยมาโนปิ อทตฺวา เยน ปโยเคน อตฺตโน อทาตุกามตํ สามิกสฺส ญาเปสิ, เยน จ โส อทาตุกาโม อยํ วิกฺขิปตีติ ญตฺวา ธุรํ นิกฺขิปติ, เตเนว ปโยเคนสฺส อาปตฺติฯ น เหตฺถ อุปนิกฺขิตฺตภเณฺฑ ปริยาเยน มุตฺติ อตฺถิฯ อทาตุกามตาย หิ ‘‘กทา เต ทินฺนํ, กตฺถ เต ทินฺน’’นฺติอาทิปริยายวจเนนปิ สามิกสฺส ธุเรนิกฺขิปาปิเต อาปตฺติเยวฯ เตเนว อฎฺฐกถายํ วุตฺตํ ‘‘กิํ ตุเมฺห ภณถ…เป…. อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเปน ภิกฺขุโน ปาราชิก’’นฺติฯ ปรสนฺตกสฺส ปเรหิ คณฺหาปเน เอว หิ ปริยายโต มุตฺติ, น สพฺพตฺถาติ คเหตพฺพํฯ **อตฺตโน หเตฺถ นิกฺขิตฺตตฺตา**ติ เอตฺถ อตฺตโน หเตฺถ สามินา ทินฺนตาย ภณฺฑาคาริกฎฺฐาเน ฐิตตฺตา จ ฐานาจาวเนปิ นตฺถิ อวหาโร, เถยฺยจิเตฺตน ปน คหเณ ทุกฺกฎโต น มุจฺจตีติ เวทิตพฺพํฯ **เอเสว นโย**ติ อวหาโร นตฺถิ, ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๕๔. **ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกาน**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีสิกฺขมานสามเณรสามเณรีนํฯ เอเตน น เกวลํ คิหีนํ เอว, อถ โข ตาปสปริพฺพาชกาทีนมฺปิ สนฺตกํ ปฏิสาเมตุํ น วฎฺฎตีติ ทเสฺสติฯ

นเฏฺฐปิ คีวา น โหติ, กสฺมา? อสมฺปฏิจฺฉาปิตตฺตาติ อโตฺถฯ ทุติเย **เอเสว นโย**ติ คีวา น โหติ, กสฺมา? อชานิตตฺตาฯ ตติเย จ **เอเสว นโย**ติ คีวา น โหติ, กสฺมา? ปฏิกฺขิปิตตฺตาฯ เอตฺถ จ กาเยน วา วาจาย วา จิเตฺตน วา ปฏิกฺขิโตฺตปิ ปฏิกฺขิโตฺตเยว นาม โหติฯ

ตเสฺสว คีวา โหติ, น เสสภิกฺขูนํ, กสฺมา? ตเสฺสว ภณฺฑาคาริกสฺส ภณฺฑาคาเร อิสฺสร ภาวโตฯ **ภณฺฑาคาริกสฺส คีวา น โหติ** อลสชาติกเสฺสว ปมาเทน หริตตฺตาฯ ทุติเย **ภณฺฑาคาริกสฺส คีวา น โหติ** ตสฺส อนาโรจิตตฺตาฯ **นเฏฺฐ ตสฺส คีวา** เตน ฐปิตตฺตาฯ **ตเสฺสว คีวา,** น อเญฺญสํ เตน ภณฺฑาคาริเกน สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา ฐปิตตฺตา จฯ **นตฺถิ คีวา** เตน ปฏิกฺขิปิตตฺตาฯ **นฏฺฐํ สุนฏฺฐเมว** ภณฺฑาคาริกสฺส อสมฺปฏิจฺฉาปนโตฯ **นเฏฺฐ คีวา** เตน ฐปิตตฺตาฯ **สพฺพํ ตสฺส คีวา** ตสฺส ภณฺฑาคาริกสฺส ปมาเทน หรณโตฯ **ตเตฺถว อุปจาเร วิชฺชมาเน**ติ ภณฺฑาคาริกสฺส สมีเปเยว อุจฺจารปสฺสาวฎฺฐาเน วิชฺชมาเนฯ

๕๕. **มยิ จ มเต สงฺฆสฺส จ เสนาสเน วินเฏฺฐ**ติ เอตฺถ เกวลํ สงฺฆสฺส เสนาสนํ มา วิน สฺสีติ อิมินา อธิปฺปาเยน วิวริตุมฺปิ วฏฺฏติเยวาติ วทนฺติฯ ‘‘ตํ มาเรสฺสามี’’ติ เอเตฺตเก วุเตฺตปิ **วิวริตุํ วฏฺฏติ** ‘‘คิลานปเกฺข ฐิตตฺตา อวิสโย’’ติ วุตฺตตฺตาฯ มรณโต หิ ปรํ เคลญฺญํ อวิสย ตฺตญฺจ นตฺถิฯ ‘‘ทฺวารํ ฉินฺทิตฺวา หริสฺสามา’’ติ เอเตฺตเก วุเตฺตปิ วิวริตุํ วฏฺฏติเยวฯ **สหาเยหิ ภวิตพฺพ**นฺติ เตหิปิ ภิกฺขาจาราทีหิ ปริเยสิตฺวา อตฺตโน สนฺตกมฺปิ กิญฺจิ กิญฺจิ ทาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อยญฺหิ สามีจี**ติ ภณฺฑาคาเร วสนฺตานํ อิทํ วตฺตํฯ **โลลมหาเถโร**ติ มโนฺท โมมูโห อากิณฺณวิหารี สทา กีฬาปสุโต วา มหาเถโรฯ

๕๖. **อิตเรหี**ติ ตสฺมิํเยว คเพฺภ วสเนฺตหิ ภิกฺขูหิฯ วิหารรกฺขณวาเร นิยุโตฺต **วิหารวาริโก,** วุฑฺฒปฏิปาฎิยา อตฺตโน วาเร วิหารรกฺขณโกฯ **นิวาป**นฺติ ภตฺตเวตนํฯ **โจรานํ ปฏิปถํ คเตสู**ติ โจรานํ อาคมนํ ญตฺวา ‘‘ปฐมตรํเยว คนฺตฺวา สทฺทํ กริสฺสามา’’ติ โจรานํ อภิมุขํ คเตสุฯ ‘‘โจเรหิ หฎภณฺฑํ อาหริสฺสามา’’ติ เตสํ อนุปถํ คเตสุปิ เอเสว นโยฯ **นิพทฺธํ กตฺวา**ติ ‘‘อสุกกุเล ยาคุภตฺตํ วิหารวาริกานํเยวา’’ติ เอวํ นิยมนํ กตฺวาฯ **เทฺว ติโสฺส ยาคุสลากา จ จตฺตาริ ปญฺจ สลากภตฺตานิ จ ลภมาโนวา**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ, ตโต อูนํ วา โหตุ อธิกํ วา, อตฺตโน จ เวยฺยาวจฺจกรสฺส จ ยาปนมตฺตํ ลภนเมว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ **นิสฺสิตเก ชคฺคาเปนฺตี**ติ อตฺตโน อตฺตโน นิสฺสิตเก ภิกฺขาจริยาย โปเสนฺตา นิสฺสิตเกหิ วิหารํ ชคฺคาเปนฺติฯ **อสหายสฺสา**ติ สหายรหิตสฺสฯ ‘‘อสหายสฺส อทุติยสฺสา’’ติ ปาโฐ ยุโตฺตฯ ปจฺฉิมํ ปุริมเสฺสว เววจนํฯ อสหายสฺส วา อตฺตทุติยสฺส วาติ อิมสฺมิํ ปน ปาเฐ เอเกน อานีตํ ทฺวินฺนํ นปฺปโหตีติ อตฺตทุติยสฺสปิ วาโร นิวาริโตติ วทนฺติ, ตํ ‘‘ยสฺส สภาโค ภิกฺขุ ภตฺตํ อาเนตฺวา ทาตา นตฺถี’’ติ อิมินา น สเมติ, วีมํสิตพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๑๒) ปน **‘‘อตฺตทุติยสฺสา**ติ อปฺปิจฺฉสฺสฯ อตฺตาสรีรเมว ทุติโย, น อโญฺญติ หิ อตฺตทุติโย, ตทุภยสฺสปิ อตฺถสฺส วิภาวนํ ‘ยสฺสา’ติอาทิฯ เอเตน สเพฺพน เอเกกสฺส วาโร น ปาเปตโพฺพติ ทเสฺสตี’’ติ วุตฺตํฯ

ปากวตฺตตฺถายาติ นิจฺจํ ปจิตพฺพยาคุภตฺตสงฺขาตวตฺตตฺถายฯ **ฐเปนฺตี**ติ ทายกา ฐเปนฺติฯ **ตํ คเหตฺวา**ติ ตํ อารามิกาทีหิ ทียมานํ ภาคํ คเหตฺวาฯ **อุปชีวเนฺตน ฐาตพฺพ**นฺติ อโพฺภกาสิกรุกฺขมูลิเกนปิ ปากวตฺตํ อุปนิสฺสาย ชีวเนฺตน อตฺตโน ปตฺตจีวรรกฺขณตฺถาย วิหารวาเร สมฺปเตฺต ฐาตพฺพํฯ **น คาหาเปตโพฺพ**ติ เอตฺถ ยสฺส อโพฺภกาสิกสฺสปิ อตฺตโน อธิกปริกฺขาโร เจ ฐปิโต อตฺถิ, จีวราทิสงฺฆิกภาเคปิ อาลโย อตฺถิ, โสปิ คาหาเปตโพฺพ ฯ **ปริ**

ปุจฺฉนฺติ ปุจฺฉิตปญฺหวิสฺสชฺชนํ, อฏฺฐกถํ วาฯ **ทิคุณ**นฺติ อเณฺญหิ ลพฺภมานโต ทฺวิคุณํฯ **ปกฺขวาเรนา**ติ อฑฺฒมาสวาเรนฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ภณฺฑปฏิสามนวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๑. กยวิกฺกยสมาปตฺติวินิจฺฉยกถา

๕๗. เอวํ ภณฺฑปฏิสามนวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ กยวิกฺกยวินิจฺฉยํ กเถโนฺต **“กยวิกฺกยสมาปตฺตี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ กยนํ กโย, ปรภณฺฑสฺส คหณํ, วิกฺกยนํ วิกฺกโย, สกภณฺฑสฺส ทานํ, กโย จ วิกฺกโย จ **กยวิกฺกยํ**ฯ สมาปชฺชนํ **สมาปตฺติ,** ตสฺส ทุวิธสฺส กิริยสฺส กรณํฯ ตสฺสรูปํ ทเสฺสติ **“อิมินา”**ติอาทินาฯ

เสสญาตเกสุ สทฺธาเทยฺยวินิปาตสมฺภวโต ตทภาวฏฺฐานมฺปิ ทเสฺสตุํ **“มาตรํ วา ปน ปิตรํ วา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ เตน วิญฺญตฺติสทฺธาเทยฺยวินิปาตนญฺจ น โหติ ‘‘อิมินา อิทํ เทหี’’ติ วทโนฺตติ ทเสฺสติ, กยวิกฺกยํ ปน อาปชฺชติ ‘‘อิมินา อิทํ เทหี’’ติ วทโนฺตติ ทเสฺสติฯ อิมินา จ อุปริ อญฺญาตกนฺตฺยาทินา จ เสสญาตกํ ‘‘อิมํ เทหี’’ติ วทโต วิญฺญตฺติ น โหติ, ‘‘อิมํ คณฺหาหี’’ติ ปน ททโต สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ, ‘‘อิมินา อิมํ เทหี’’ติ กยวิกฺกยํ อาปชฺชโต นิสฺสคฺคิยนฺติ อยมฺปิ อโตฺถ ทสฺสิโต โหติ มิคปทวลญฺชนนฺยาเยนฯ **ตสฺมา**อิจฺจาทิเกปิ ‘‘มาตาปิตูหิ สทฺธิํ กยวิกฺกยํ, เสสญาตเกหิ สทฺธิํ เทฺว อาปตฺติโย, อญฺญาตเกหิ สทฺธิํ ติโสฺส อาปตฺติโย’’ติ วตฺตเพฺพ เตเนว นฺยาเยน ญาตุํ สกฺกาติ กตฺวา น วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, อญฺญถา อพฺยาปิตโทโสสิยาฯ

‘‘อิทํ ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา อิทํ กโรถา’’ติ วุเตฺต ปุพฺพาปรสมฺพนฺธาย กิริยาย วุตฺตตฺตา ‘‘อิมินา อิทํ เทหี’’ติ วุตฺตสทิสํ โหติฯ อิทํ ภตฺตํ ภุญฺช, อิทํ นาม กโรหี’’ติ วา, ‘‘อิทํ ภตฺตํ ภุโตฺตสิ, อิทํ นาม กโรหิ, อิทํ ภตฺตํ ภุญฺชิสฺสสิ, อิทํ นาม กโรหี’’ติ ปน วุเตฺต อสมฺพนฺธาย กิริยาย วุตฺตตฺตา กยวิกฺกโย น โหติฯ วิฆาสาทานํ ภตฺตทาเน จ อนเปกฺขตฺตา สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ น โหติ, การาปเน หตฺถกมฺมมตฺตตฺตา วิญฺญตฺติ น โหติ, ตสฺมา วฏฺฏติฯ **“เอตฺถ จา”**ติอาทินา อสติปิ นิสฺสคฺคิยวตฺถุมฺหิ ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

อคฺฆํ ปุจฺฉิตุํ วฏฺฏติ, เอตฺตาวตา กยวิกฺกโย น โหตีติ อโตฺถฯ **คณฺหิตุํ วฏฺฏตี**ติ ‘‘อิมินา อิทํ เทหี’’ติ อวุตฺตตฺตา กยวิกฺกโย น โหติ, มูลสฺส อตฺถิตาย วิญฺญตฺติปิ น โหติฯ **ปโตฺต น คเหตโพฺพ** ปรภณฺฑสฺส มหคฺฆตายฯ เอวํ สติ กถํ กาตโพฺพติ อาห **“มม วตฺถุ อปฺปคฺฆนฺติ อาจิกฺขิตพฺพ”**นฺติฯ ***ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺพตํ อาปชฺชติ*** เถยฺยาวหารสมฺภวโต, อูนมาสกํ เจ อคฺฆติ, ทุกฺกฏํฯ มาสกโต ปฏฺฐาย ยาว อูนปญฺจมาสกํ เจ อคฺฆติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ปญฺจมาสกํ เจ อคฺฆติ, ปาราชิกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **เทติ, วฏฺฏติ** ปุญฺญตฺถาย ทินฺนตฺตา อธิกสฺสฯ **กปฺปิยการกสฺส ปน...เป.... วฏฺฏติ** อุภโต กปฺปิยภณฺฑตฺตาฯ เอกโต อุภโต วา เจ อกปฺปิยภณฺฑํ โหติ, น วฏฺฏติฯ **“มา คณฺหาหี”ติ วตฺตโพฺพ,** กสฺมา? กปฺปิยการกสฺส อเฉกตฺตาฯ

อเญฺญน อปฺปฏิคฺคหิเตน อโตฺถ, กสฺมา? สตฺตาหกาลิกตฺตา เตลสฺสฯ ปฏิคฺคหิตเตลํ สตฺตาหปรมํ เอว ฐเปตพฺพํ, ตสฺมา ตโต ปรํ ฐปิตุกามสฺส อปฺปฏิคฺคหิตเตเลน อโตฺถ โหติฯ **อปฺปฏิคฺคหิตํ ทูเสยฺย,** อนิยมิตกาลํ อปฺปฏิคฺคหิตเตลํ นาฬิยํ อวสิฏฺฐปฏิคฺคหิตเตลํ อตฺตโน กาลํ วตฺตาเปยฺยฯ

๕๘. **อิทํ ปตฺตจตุกฺกํ เวทิตพฺพ**นฺติ อกปฺปิยปตฺตจตุกฺกํ วุตฺตํ, ปญฺจโม ปน กปฺปิโยฯ เตน วกฺขติ ‘‘อยํ ปโตฺต สพฺพกปฺปิโย พุทฺธานมฺปิ ปริโภคารโห’’ติฯ **อยํ ปโตฺต มหาอกปฺปิโย นาม,** กสฺมา? รูปิยํ อุคฺคณฺหิตฺวา อยพีชํ สมุฏฺฐาเปตฺวา เตน โลเหน ปตฺตสฺส การิตตฺตา,

เอวํ พีชโต ปฏฺฐาย ทูสิตตฺตาฯ ยถา จ ตติยปาราชิกวิสเย ถาวรปโยเคสุ ปาสสูลาทีสุ มูลโต ปฏฺฐาย การิเตสุ กิสฺมิญฺจิ ทณฺฑมเตฺต วา วากมเตฺต วา อวสิฏฺเฐ สติ น มุจฺจติ, สพฺพสฺมึ นฏฺเฐเยว มุจฺจติ, เอวมิธาปิ พีชโต ปฏฺฐาย กตตฺตา ตสฺมึ ปเตฺต กิสฺมิญฺจิ ปเตฺต อวสิฏฺเฐปิ กปฺปิโย ภวิตุํ น สกฺกาฯ ตถา จ วกฺขติ ''สเจปิ ตํ วินาเสตฺวา ถาลกํ กาเรติ, ตมฺปิ อกปฺปิย''นฺติฯ เอวํ สเนฺตปิ ทุติยปเตฺต วิย มูเล จ มูลสฺสามิกานํ, ปเตฺต จ ปตฺตสฺสามิกานํ ทิเนฺน กปฺปิโย กาตุํ สกฺกา ภเวยฺย นุ โขติ อาสงฺกายมาห **''น สกฺกา เกนจิ อุปาเยน กปฺปิโย กาตุ''**นฺติฯ ตสฺสโตฺถ – ทุติยปตฺตํ รูปิยํ ปฏิคฺคณฺหิตฺวา คิหีหิ ปรินิฏฺฐาปิตเมว กิณาติ, น พีชโต ปฏฺฐาย ทูเสติ, ตสฺมา ทุติยปโตฺต กปฺปิโย กาตุํ สกฺกา, อิธ ปน พีชโต ปฏฺฐาย ทูสิตตฺตา เตน ภิกฺขุนา ตํ ปตฺตํ ปุน อยปาสาณพีชํ กาตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา, ปฏิคฺคหิตรูปิยสฺส จ วฬญฺชิตตฺตา ปุน สามิกานํ ทาตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา น สกฺกา เกนจิ อุปาเยน กปฺปิโย กาตุนฺติฯ

อิทานิ ตํ อสกฺกุเณยฺยตฺตํ อเญฺญน ปกาเรน วิตฺถาเรตุํ **''สเจปิ''**ติอาทิมาหฯ อิมินา กิญฺจิปิ อยวตฺถุมฺหิ อวสิฏฺเฐ สติ อกปฺปิโยว โหตีติ ทเสฺสติฯ เตน วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๙๑) **''รูปิยํ อุคฺคณฺหิตฺวา**ติ อิทํ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํ, มุตฺตาทิทุกฺกฏวตฺถุมฺปิ อุคฺคณฺหิตฺวา การิตมฺปิ ปญฺจนฺนํ น วฏฺฏติ เอวฯ **สมุฏฺฐาเปตี**ติ สยํ คเนฺตฺวา วา 'อิมํ กหาปณาทึ กมฺมการานํ ทตฺวา พีชํ สมุฏฺฐาเปหี'ติ อญฺญํ อาณาเปตฺวา วา สมุฏฺฐาเปติฯ **มหาอกปฺปิโย**ติ อตฺตนาว พีชโต ปฏฺฐาย ทูสิตตฺตา อญฺญสฺส มูลสฺสามิกสฺส อภาวโต วุตฺตํฯ โส หิ โจเรหิ อจฺฉิโนฺนปิ ปุน ลโทฺธ ชานนฺตสฺส กสฺสจิปิ น วฏฺฏติฯ ยทิ หิ วเฏฺฏยฺย, ตฬากาทีสุ วิย 'อจฺฉิโนฺน วฏฺฏตี'ติ อาจริยา วเทยฺยุํฯ **น สกฺกา เกนจิ อุปาเยนา**ติ สงฺฆสฺส วิสฺสชฺชเนน โจราทิอจฺฉินฺทเนนปิ กปฺปิโย กาตุํ น สกฺกา, อิทญฺจ เตน รูเปน ฐิตํ ตมฺมูลเกน วตฺถมุตฺตาทิรูเปน ฐิตญฺจ สนฺธาย วุตฺตํฯ ทุกฺกฏวตฺถุมฺปิ หิ ตมฺมูลกกปฺปิยวตฺถุ จ น สกฺกา เกนจิ เตน รูเปน กปฺปิยํ กาตุํฯ ยทิ ปน โส ภิกฺขุ เตน กปฺปิยวตฺถุนา, ทุกฺกฏวตฺถุนา วา ปุน รูปิยํ เจตาเปยฺย, ตํ รูปิยํ นิสฺสชฺชาเปตฺวา อญฺญํ กปฺปิยํ กาตุมฺปิ สกฺกา ภเวยฺยาติ ทฏฺฐพฺพ''นฺติฯ ยํ ปน สารตฺถทีปนิยํ ปปญฺจิตํ, ยญฺจ ตเมว คเหตฺวา โปราณฏีกายํ ปปญฺจิตํ, ตํ วิตฺถาเรตฺวา วุจฺจมานํ อติวิตฺถาริตญฺจ ภวิสฺสติ, โสตูนญฺจ ทุพฺพิเญฺญยฺยํ, ตสฺมา เอตฺตกเมว วทิมฺห, อตฺถิเกหิ ปน เตสุ เตสุ ปกรเณสุ โอโลเกตฺวา คเหตพฺพนฺติฯ

ทุติยปเตฺต **ปญฺจนฺนมฺปิ สหธมฺมิกานํ น กปฺปตี**ติ รูปิยสฺส ปฏิคฺคหิตตฺตา, กยวิกฺกยสฺส จ กตตฺตาฯ **สกฺกา ปน กปฺปิโย กาตุ**นฺติ คิหีหิ ปรินิฏฺฐาปิตปตฺตเสฺสว กิณิตตฺตา , พีชโต ปฏฺฐาย อทูสิตตฺตา, มูลมูลสฺสามิกานญฺจ ปตฺตปตฺตสฺสามิกานญฺจ วิชฺชมานตฺตาฯ ยถา ปน สกฺกา โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **''มูเล''**ติอาทิมาหฯ

ตติยปเตฺต **สทิโสเยวา**ติ ''ปญฺจนฺนมฺปิ สหธมฺมิกานํ น วฏฺฏติ, สกฺกา ปน กปฺปิโย กาตุ''นฺติ อิมํ นยํ นิทฺทิสติฯ นนุ ตติยปโตฺต กปฺปิยโวหาเรน คหิโต, อถ กสฺมา อกปฺปิโยติ โจทนํ สนฺธายาห **''กปฺปิยโวหาเรน คหิโตปิ ทุติยปตฺตสทิโสเยว, มูลสฺส สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา อกปฺปิโย''**ติฯ ทุติยโจทนํ ปน สยเมว วทติฯ เอตฺถ จ ''ทุติยปตฺตสทิโสเยวา''ติ วุตฺตตฺตา มูเล จ มูลสฺสามิกานํ, ปเตฺต จ ปตฺตสฺสามิกานํ ทิเนฺน กปฺปิโย โหติ, กปฺปิยภณฺฑํ ทตฺวา คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ **มูลสฺส อนิสฺสฏฺฐตฺตา**ติ เยน อุคฺคหิตมูเลน ปโตฺต กีโต, ตสฺส มูลสฺส สงฺฆมเชฺฌ อนิสฺสฏฺฐตฺตาฯ เอเตน รูปิยเมว นิสฺสชฺชิตพฺพํ, น ตมฺมูลกํ อรูปิยนฺติ ทเสฺสติฯ ยทิ หิ เตน สมฺปฏิจฺฉิตมูลํ สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสฏฺฐํ สิยา, เตน กปฺปิเยน กเมฺมน อารามิกาทีหิ คเหตฺวา ทินฺนปโตฺต รูปิยปฏิคฺคาหกํ ฐเปตฺวา เสสานํ วเฏฺฏยฺยฯ

จตุตฺถปเทฺต **ทุพฺพิจาริตตฺตา**ติ ‘‘อิเม กหาปเณ ทตฺวา อิทํ เทหี’’ติ คหิตตฺตา คิหิสนฺตกานํ กหาปณานํ ทุฏฺฐุวิจาริตตฺตา เอตสฺส วิจารณกสฺส ภิกฺขุโน เอว น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **มูลสฺส อสมฺปฏิจฺฉิตตฺตา**ติ เอเตน มูลสฺส คิหิสนฺตกตฺตํ ทเสฺสติ, เตเนว ปตฺตสฺส รูปิยสํโวหาเรน อนุปฺปนฺนตญฺจ ทเสฺสติ, เตน จ ตสฺส ปตฺตสฺส นิสฺสชฺชิยาภาวํ, ภิกฺขุสฺส จ ปาจิตฺติยาภาวํ ทีเปติ, เตน จ ทุพฺพิจาริตมเตฺตน ทุกฺกฏมตฺตภาวํ ปกาเสติฯ **นิสฺสชฺชี**ติ อิทญฺจ ทานวเสน วุตฺตํ, น วินยกมฺมวเสนฯ เตเนว จ **‘‘สปฺปิสฺส ปูราเปตฺวา’’**ติ วุตฺตํฯ

ปญฺจมปเทฺต **สพฺพกปฺปิโย**ติ อตฺตโน จ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานญฺจ พุทฺธปเจฺจกพุทฺธานญฺจ กปฺปิโยฯ เตนาห **‘‘พุทฺธานมฺปิ ปริโภคารโห’’**ติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

กยวิกฺกยสมาปตฺติวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เอกาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๒. รูปิยาทิปฏิคฺคหณวินิจฺฉยกถา

๕๙. เอวํ กยวิกฺกยสมาปตฺติวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ รูปิยาทิปฏิคฺคหณวินิจฺฉยํ กเถ โนฺต **"รูปิยาทิปฏิคฺคโห"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สญฺญาณตฺถาย กตํ รูปํ เอตฺถ อตฺถีติ รูปิยํ, ยํ กิญฺจิ โวหารูปคํ ธนํฯ เตน วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) "อิธ ปน ยํ กิญฺจิ โวหารคมนียํ กหาปณาทิ อธิเปฺปต"นฺติฯ ปฐมํ อาทียตีติอาทิ, กึ ตํ? รูปิยํ, รูปิยํ อาทิ เยสํ เตติ รูปิยาทโย, ทาสิทาสเขตฺตวตฺถุอาทโย, ปฏิคฺคหณํ ปฏิคฺคโห, สมฺปฏิจฺฉนนฺติ อ โตฺถฯ รูปิยาทีนํ ปฏิคฺคโห **รูปิยาทิปฏิคฺคโห**ฯ ชาตสมเย อุปฺปนฺนํ รูปเมว รูปํ อสฺส ภวติ, น วิ การมาปชฺชตีติ **ชาตรูปํ,** สุวณฺณํฯ ธวลสภาวตาย สเตฺตหิ รญฺชิยเตติ **รชตํ,** สชฺฌุฯ ชาตรู เปน กโต มาสโก **ชาตรูปมาสโก**ฯ รชเตน กโต มาสโก **รชตมาสโก**ติ อิทํ จตุพฺพิธเมว นิสฺสคฺคิยวตฺถุ โหติ, น โลหมาสกาทโยติ อาห **"ตมฺพโลหาทีหิ...เป.... สงฺคหิโต"**ติฯ **ตมฺพโลหาทีหีติ อาทิ**-สเทฺทน กํสโลหวฏฺฏโลหติปุสีสาทีหิ กโตปิ **โลหมาสโกเยวา**ติ ท เสฺสติฯ กึ อิทเมว นิสฺสคฺคิยวตฺถุ โหติ, อุทาหุ มุตฺตาทโยปีติ อาห **"มุตฺตา...เป.... ทุกฺกฏ วตฺถู"**ติฯ อิเมสํ ทฺวินฺนํ วตฺถูนํ โก วิเสโสติ อาห **"ตตฺถ นิสฺสคฺคิยวตฺถุํ...เป.... ทุกฺกฏเม วา"**ติฯ ตตฺถ นิสฺสคฺคิยวตฺถุ อตฺตโน อตฺถาย นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, เสสานํ อตฺถาย ทุกฺกฏํ, ทุกฺกฏวตฺถุ สเพฺพสํ อตฺถาย ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ

อิทานิ เตสุ วตฺถูสุ กปฺปิยากปฺปิยวินิจฺฉยํ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ อาห **"ตตฺรายํ วินิจฺฉ โย"**ติฯ ตตฺถ **สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏติ,** กสฺมา? "อิทํ สงฺฆสฺส ทมฺมี"ติ อกปฺปิยโวหาเรน ทินฺ นตฺตาฯ **ทตฺวา ปกฺกมติ, วฏฺฏติ,** กสฺมา? สงฺฆสฺส หเตฺถ อทตฺวา วฑฺฒกีอาทีนํ หเตฺถ ทินฺ นตฺตาฯ **เอวมฺปิ วฏฺฏติ** คิหีนํ หเตฺถ ฐปิตตฺตาฯ **ปฏิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติ** สงฺฆคณปุคฺคลานํ อนา มสิตตฺตาฯ **"น วฏฺฏตี"ติ ปฏิกฺขิปิตพฺพํ** "ตุเมฺห คเหตฺวา ฐเปถา"ติ วุตฺตตฺตาฯ **ปฏิคฺคห เณปิ ปริโภเคปิ อาปตฺตี**ติ "สงฺฆสฺส ทมฺมี"ติ วุตฺตตฺตา ปฏิคฺคหเณ ปาจิตฺติยํ, ปริโภเค ทุกฺ กฏํฯ **เสฺวว สาปตฺติโก**ติ ทุกฺกฏาปตฺตึ สนฺธาย วทติฯ **วทติ, วฏฺฏติ** "ตุเมฺห ปจฺจเย ปริภุญฺช ถา"ติ กปฺปิยโวหาเรน วุตฺตตฺตาฯ **จีวรตฺถาย ทินฺนํ จีวเรเยว อุปเนตพฺพํ,** กสฺมา? ยถา ทายกา วทนฺติ, ตถา ปฏิปชฺชิตพฺพตฺตาฯ เสนาสนปจฺจยสฺส อิตรปจฺจยตฺตยโต วิเสสํ ทเสฺส โนฺต **"เสนาสนตฺถายา"**ติอาทิมาหฯ อิมินา อวิสฺสชฺชิยอเวภงฺคิยภาวํ ทเสฺสติฯ เอวํ สเนฺตปิ อาปทาสุ กตฺตพฺพวิธึ ทเสฺสโนฺต **"สเจ ปนา"**ติอาทิมาหฯ

๖๐. เอวํ นิสฺสคฺคิยวตฺถูสุ กตฺตพฺพวิธึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ทุกฺกฏวตฺถูสุ กตฺตพฺพวิธึ ทเสฺส โนฺต **"สเจ โกจิ มยฺหํ"**นฺตฺยาทิมาหฯ เอตฺถ ปน **ปฏิคฺคหเณปิ ปริโภเคปิ อาปตฺตี**ติ ทุกฺ กฏเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ ตฬากสฺสปิ เขตฺตสงฺคหิตตฺตา ตสฺส ปฏิคฺคหเณปิ อาปตฺติ วุตฺตาฯ **"จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชถาติ เทตี**ติ เอตฺถ 'ภิกฺขุสงฺฆสฺส จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ ตฬากํ ทมฺมี'ติ วา 'จตุปจฺจยปริโภคตฺถํ ตฬากํ ทมฺมี'ติ วา วทติ, วฏฺฏติเยวฯ 'อิโต ตฬากโต อุปฺปเนฺน ปจฺจเย ทมฺมี'ติ วุเตฺต ปน วตฺตพฺพเมว นตฺถี"ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๓๗-๕๓๙) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๓๘-๕๓๙) ตเถว วตฺวา "อิทญฺจ สงฺฆสฺส ทียมานเญฺญว สนฺธาย วุตฺตํ, ปุคฺคลสฺส ปน เอวมฺปิ ทินฺนํ ตฬากเขตฺตาทิ น วฏฺฏติฯ สุทฺธจิตฺตสฺส ปน อุทกปริโภคตฺถํ กูปโปกฺขรณิอาทโย วฏฺฏนฺติฯ 'สงฺฆสฺส ตฬากํ อตฺถิ, ตํ กถ'นฺติ หิ อาทินา สพฺพตฺถ สงฺฆวเสเนว วุตฺต"นฺติ วุตฺตํฯ **หเตฺถ ภวิสฺสตี**ติ วเส ภวิสฺสติฯ

กปฺปิยการกํ ฐเปถาติ วุเตฺตติ สามีจิวเสน วุตฺตํ, อวุเตฺตปิ ฐเปนฺตสฺส น โทโส อตฺถิฯ เตนาห **"อุทกํ วาเรตุํ ลพฺภตี"**ติฯ ยสฺมา ปรสนฺตกํ ภิกฺขูนํ นาเสตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา **"น สสฺ**

สกาเล’’ติ วุตฺตํฯ สสฺสกาเลปิ ตาเสตฺวา มุญฺจิตุํ วฏฺฏติ, อมุญฺจโต ปน ภณฺฑเทยฺยํฯ **ชนปทสฺส สามิโก**ติ อิมินาว โย ตํ ชนปทํ วิจาเรติ, เตนปิ อจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนํ วฏฺฏติเยวาติ วทนฺติฯ **ปุน เทตี**ติ อจฺฉินฺทิตฺวา ปุน เทติ, เอวมฺปิ วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ อิมินา เยน เกนจิ อิสฺสเรน ‘‘ปริจฺจตฺตมิทํ ภิกฺขูหิ อสฺสามิก’’นฺติ สญฺญาย อตฺตโน คเหตฺวา ทินฺนํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อุทกวาหก**นฺติ อุทกมาติกํฯ กปฺปิยโวหาเรปิ วินิจฺฉยํ วกฺขามีติ ปาฐเสโสฯ **อุทกวเสนา**ติ อุทกปริโภคตฺถํฯ **สุทฺธจิตฺตาน**นฺติ อุทกปริโภคตฺถเมวฯ อิทํ สหเตฺถน จ อกปฺปิยโวหาเรน จ กโรนฺต สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘สสฺสสมฺปาทนตฺถ’’นฺติ เอวํ อสุทฺธจิตฺตานมฺปิ ปน สยํ อกตฺวา กปฺปิยโวหาเรน อาณาเปตุํ วฏฺฏติ เอวฯ **กปฺปิยการกํ ฐเปตุํ น วฏฺฏตี**ติ อิทํ สหตฺถาทินา กตตฬากตฺตา อสฺสารุปฺปนฺติ วุตฺตํฯ ฐเปนฺตสฺส ปน ตํ ปจฺจยํ ปริภุญฺชนฺตสฺส วา สงฺฆสฺส อาปตฺติ น ปญฺญายติ, อฏฺฐกถาปมาเณน วา เอตฺถ อาปตฺติ คเหตพฺพาฯ อลชฺชินา การาปิเต วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อาห **‘‘ลชฺชิภิกฺขุนา’’**ติ, มตฺติกุทฺธรณาทีสุ การาปิเตสูติ อธิปฺปาโยฯ

๖๑. **นวสเสฺส**ติ อกตปุเพฺพ เกทาเรฯ **กหาปเณ**ติ อิมินา ธญฺญุฎฺฐาปเน ตเสฺสว อกปฺปิยนฺติ ทเสฺสติฯ **อปริจฺฉินฺนภาเค**ติ ‘‘เอตฺตเก ภูมิภาเค เอตฺตโก ภาโค ทาตโพฺพ’’ติ เอวํ อปริจฺฉินฺนภาเคฯ ธญฺญุฎฺฐาปเน กสติ, ปโยเคปิ ทุกฺกฏเมว, น กหาปณุฎฺฐาปเน วิยฯ ‘‘กสถ วปถา’’ติ วจเนน สเพฺพสมฺปิ อกปฺปิยํ สิยาติ อาห **‘‘อวตฺวา’’**ติฯ **เอตฺตโก นาม ภาโค**ติ เอตฺถ เอตฺตโก กหาปโณติ อิทมฺปิ สนฺธาย วทติฯ ตถาวุเตฺตปิ หิ ตทา กหาปณานํ อวิชฺชมานตฺตา อายตึ อุปฺปชฺชมานํ อเนฺญสํ วฏฺฏติ เอวฯ เตนาห **‘‘ตเสฺสว ตํ อกปฺปิย’’**นฺติฯ ตสฺส ปน สพฺพปโยเคสุ ปริโภเค จ ทุกฺกฏํฯ เกจิ ปน ธญฺญปริโภเค เอว อาปตฺติ, น ปุพฺพภาเคติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ, เยน มินนรกฺขณาทินา ปโยเคน ปจฺฉา ธญฺญปริโภเค อาปตฺติ โหติ ตสฺส ปโยคสฺส กรเณ อนาปตฺติยา อยุตฺตตฺตาฯ ปริยายกถาย ปน สพฺพตฺถ อนาปตฺติฯ เตเนว **‘‘เอตฺตเกหิ วีหีหิ อิทญฺจิทญฺจ อาหรถา’’**ติ นิยมวจเน อกปฺปิยํ วุตฺตํฯ กหาปณวิจารเณปิ เอเสว นโยฯ ‘‘วตฺถุ จ เอวรูปํ นาม สํวิชฺชติ, กปฺปิยการโก นตฺถีติ วตฺตพฺพ’’นฺติอาทิว จนเญฺจตฺถ สาธกํฯ **รชฺชุยา วา ทเณฺฑน วา**ติ เอตฺถ ‘‘ปาเทหิปิ มินิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ **ขเล วา ฐตฺวา รกฺขตี**ติ เอตฺถ ปน เถเนตฺวา คณฺหเนฺต ทิสฺวา ‘‘มา คณฺหถา’’ติ นิวาเรนฺโต รกฺขติ นาม, สเจ ปน อวิจาเรตฺวา เกวลํ ตุณฺหีภูโตว รกฺขณตฺถาย โอโลเกนฺโต ติฎฺฐติ, วฏฺฏติฯ ‘‘สเจปิ ตสฺมึ ตุณฺหีภูเต โจริกาย หรนฺติ, ‘มยํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาโรเจสฺสามา’ติ เอวํ วตฺตุมฺปิ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ **นีหราเปติ ปฏิสาเมตี**ติ เอตฺถาปิ ‘‘สเจ ปริยาเยน วทติ, วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ อปุพฺพสฺส อนุปฺปาทิตตฺตา อเนฺญสํ วฏฺฏตีติ อาห **‘‘ตเสฺสเวตํ อกปฺปิย’’**นฺติฯ

สเพฺพสํ อกปฺปิยํ, กสฺมา? กหาปณานํ วิจาริตตฺตาติ เอตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๕๓๗-๕๓๙) เอวํ วิจารณา กตา – นนุ จ ทุพฺพิจาริตมเตฺตน ตเสฺสเวตํ อกปฺปิยํ, น สเพฺพสํ รูปิยสํโวหาเร จตุตฺถปโตฺต วิยฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๙) ‘‘โย ปน รูปิยํ อสมฺปฎิจฺฉิตฺวา ‘เถรสฺส ปตฺตํ กิณิตฺวา เทหี’ติ ปหิตกปฺปิยการเกน สทฺธึ กมฺมารกุลํ คนฺตฺวา ปตฺตํ ทิสฺวา ‘อิเม กหาปเณ คเหตฺวา อิมํ เทหี’ติ กหาปเณ ทาเปตฺวา คหิโต, อยํ ปโตฺต เอตเสฺสว ภิกฺขุโน น วฏฺฏติ ทุพฺพิจาริตตฺตา , อเญฺญสํ ปน วฏฺฏติ มูลสฺส อสมฺปฎิจฺฉิตตฺตา’’ติ, ตสฺมา **ยํ เต อาหรนฺติ, สเพฺพสํ อกปฺปิยํฯ กสฺมา? กหาปณานํ วิจาริตตฺตา**ติ อิทํ กสฺมา วุตฺตนฺติ? เอตฺถ เกจิ วทนฺติ ‘‘กหาปเณ สาทิยิตฺวา วิจาริตํ สนฺธาย เอวํ วุตฺต’’นฺติ, สงฺฆิกตฺตา จ นิสฺสชฺชิตุํ น สกฺกา, ตสฺมา สเพฺพสํ น กปฺปตีติ เตสํ อธิปฺปาโยฯ เกจิ ปน ‘‘อสาทิยิตฺวาปิ กหาปณานํ วิจาริตตฺตา รูปิยสํโวหาโร กโต โหติ, สงฺฆิกตฺตา จ นิสฺสชฺชิตุํ น สกฺกา, ตสฺมา สเพฺพสํ น กปฺปตี’’ติ วทนฺติฯ คณฺฐิปเทสุ ปน ตีสุปิ อิทํ วุตฺตํ ‘‘จตุตฺถปโตฺต คิหิสนฺตกานํเยว ก

หาปณานํ วิจาริตตฺตา อเญฺญสํ กปฺปติ, อิธ ปน สงฺฆิกานํ วิจาริตตฺตา สเพฺพสํ น กปฺปตี’’ติฯ สเพฺพสมฺปิ วาโท เตน เตน ปริยาเยน ยุโตฺตเยวาติฯ

๖๒. **จตุสาลทฺวาเร**ติ โภชนสาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๖๓. **‘‘วนํ ทมฺมิ, อรญฺญํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต ปน วฎฺฎตี**ติ เอตฺถ นิวาสฎฺฐานตฺตา ปุคฺคลสฺสปิ สุทฺธจิเตฺตน คเหตุํ วฎฺฎติฯ **สีมํ เทมา**ติ วิหารสีมาทิสาธารณวจเนน วุตฺตตฺตา ‘‘วฎฺฎตี’’ติ วุตฺตํฯ **ปริยาเยน กถิตตฺตา**ติ ‘‘คณฺหาหี’’ติ อวตฺวา ‘‘สีมา คตา’’ติ ปริยาเยน กถิตตฺตาฯ ปกติภูมิกรณตฺถํ **‘‘เหฎฺฐา คหิตํ ปํสุ’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **ทาสํ ทมฺมี**ติ เอตฺถ ‘‘มนุสฺสํ ทมฺมีติ วุเตฺต วฎฺฎตี’’ติ วทนฺติฯ **เวยฺยาวจฺจกร**นฺติอาทินา วุเตฺต ปุคฺคลสฺสปิ ทาสํ คเหตุํ วฎฺฎติ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว อารามิก’’นฺติ วิเสเสตฺวา อนุญฺญาตตฺตาฯ ตญฺจ โข ปิลินฺทวเจฺฉน คหิตปริภุตฺตกฺกเมน, น คหฎฺฐานํ ทาสปริโภคกฺกเมนฯ เขตฺตาทโย ปน สเพฺพ สงฺฆเสฺสว วฎฺฎนฺติ ปาฬิยํ ปุคฺคลิกวเสน คเหตุํ อนนุญฺญาตตฺตาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **กุกฺกุฎสูกเร…เป.… วฎฺฎตี**ติ เอตฺถ กุกฺกุฎสูกเรสุ ทียมาเนสุ ‘‘อิเมหิ อมฺหากํ อโตฺถ นตฺถิ, สุขํ ชีวนฺตุ, อรเญฺญ วิสฺสเชฺชถา’’ติ วตฺตุํ วฎฺฎติ ฯ **วิหารสฺส เทมา**ติ สงฺฆิกวิหารํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘เขตฺตวตฺถุปฎิคฺคหณา ปฎิวิรโต โหตี’’ติอาทินา (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๔) สุตฺตเนฺตสุ อาคตปฎิเกฺขโป ภควตา อาปตฺติยาปิ เหตุภาเวน กโตติ ภควโต อธิปฺปายํ ชานเนฺตหิ สงฺคีติการกมหาเถเรหิ เขตฺตปฎิคฺคหณาทินิสฺสิโต อยํ สโพฺพปิ ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโย วุโตฺตติ คเหตโพฺพฯ

๖๔. **จีวรเจตาปนฺน**นฺติ จีวรมูลํฯ **ปหิเณยฺยา**ติ เปเสยฺยฯ **เจตาเปตฺวา**ติ ปริวเตฺตตฺวาฯ **อจฺฉาเทหี**ติ โวหารวจนเมตํ, อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทหีติ อยํ ปเนตฺถ อโตฺถฯ **อาภต**นฺติ อานีตํฯ

อิมสฺมิํ ฐาเน สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๕๒๘-๕๓๑) เอวํ วิจารณา กตา – เอตฺถ จ ยํ วุตฺตํ มาติกาฎฺฐกถายํ (กงฺขา. อฎฺฐ. ราชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘อิมินา จีวรเจตาปเนฺนน จีวรํ เจตาเปตฺวา อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ จีวเรน อจฺฉาเทหีติ อิทํ อาคมนสุทฺธิํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ สเจ หิ ‘อิทํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทหี’ติ เปเสยฺย, อาคมนสฺส อสุทฺธตฺตา อกปฺปิยวตฺถุํ อารพฺภ ภิกฺขุนา กปฺปิยการโกปิ นิทฺทิสิตโพฺพ น ภเวยฺยา’’ติ, ตตฺถ อาคมนสฺส สุทฺธิยา วา อสุทฺธิยา วา วิเสสปฺปโยชนํ น ทิสฺสติฯ สติปิ หิ อาคมนสฺส อสุทฺธภาเว ทูโต อตฺตโน กุสลตาย กปฺปิยโวหาเรน วทติ, กปฺปิยการโก น นิทฺทิสิตโพฺพติ อิทํ นตฺถิ, น จ ทูเตน กปฺปิยโวหารวเสน วุเตฺต ทายเกน ‘‘อิทํ กถํ เปสิต’’นฺติ อีทิสี วิจารณา อุปลพฺภติ, อวิจาเรตฺวา จ ตํ น สกฺกา ชานิตุํฯ ยทิ ปน อาคมนสฺส อสุทฺธตฺตา กปฺปิยการโก นิทฺทิสิตโพฺพ น ภเวยฺย, จีวรานํ อตฺถาย ทูตสฺส หเตฺถ อกปฺปิยวตฺถุมฺหิ เปสิเต สพฺพตฺถ ทายเกน กถํ เปสิตนฺติ ปุจฺฉิตฺวาว กปฺปิยการโก นิทฺทิสิตโพฺพ ภเวยฺย, ตสฺมา อสติปิ อาคมนสุทฺธิยํ สเจ โส ทูโต อตฺตโน กุสลตาย กปฺปิยโวหารวเสน วทติ, ทูตเสฺสว วจนํ คเหตพฺพํฯ ยทิ หิ อาคมนสุทฺธิเยเวตฺถ ปมาณํ, มูลสฺสามิเกน กปฺปิยโวหารวเสน เปสิตสฺส ทูตสฺส อกปฺปิยโวหารวเสน วทโตปิ กปฺปิยการโก นิทฺทิสิตโพฺพ ภเวยฺย, ตสฺมา สพฺพตฺถ ทูตวจนเมว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ **อิมินา จีวรเจตาปเนฺนนา**ติอาทินา ปน อิมมตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘กปฺปิยวเสน อาภตมฺปิ จีวรมูลํ อีทิเสน ทูตวจเนน อกปฺปิยํ โหติ, ตสฺมา ตํ ปฎิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติฯ เตนวาห ‘‘เตน ภิกฺขุนา โส ทูโต เอวมสฺส วจนีโยติอาที’’ติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. ๑.๕๓๘-๕๓๙) ปน เอวํ วุตฺตํ – ยํ วุตฺตํ มาติกาฎฺฐกถายํ (กงฺขา. อฎฺฐ. ราชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘อิมินา จีวรเจตาปเนฺนน จีวรํ เจตาเปตฺวา อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ จีวเรน อจฺฉาเทหีติ อิทํ อาคมนสุทฺธิํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ สเจ หิ ‘อิทํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน

เทหี’ติ เปเสยฺย, อาคมนสฺส อสุทฺธตฺตา อกปฺปิยวตฺถุํ อารพฺภ ภิกฺขุนา กปฺปิยการโกปิ นิทฺทิสิตโพฺพ น ภเวยฺยา’’ติ, ตํ นิสฺสคฺคิยวตฺถุทุกฺกฏวตฺถุภูตํ อกปฺปิยจีวรเจตาปนฺนํ ‘‘อสุกสฺส ภิกฺขุโน เทหี’’ติ เอวํ อาคมนสุทฺธิยา อสติ, สิกฺขาปเท อาคตนเยน ทูตวจเน จ อสุเทฺธ สพฺพถา ปฏิเกฺขโปเยว กาตุํ วฏฺฏติ, น ปน ‘‘จีวรญฺจ โข มยํ ปฏิคฺคณฺหามา’’ติ วตฺตุํ, ตทนุสาเรน เวยฺยาวจฺจกรญฺจ นิทฺทิสิตุํ อาคมนทูตวจนานํ อุภินฺนํ อสุทฺธตฺตา, ปาฬิยํ อาคตนเยน ปน อาคมนสุทฺธิยา สติ ทูตวจเน อสุเทฺธปิ สิกฺขาปเท อาคตนเยน สพฺพํ กาตุํ วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ เตน จ ยถา ทูตวจนาสุทฺธิยมฺปิ อาคมเน สุเทฺธ เวยฺยาวจฺจกรํ นิทฺทิสิตุํ วฏฺฏติ, เอวํ อาคมนาสุทฺธิยมฺปิ ทูตวจเน สุเทฺธ วฏฺฏติ เอวาติ อยมโตฺถ อตฺถโต สิโทฺธว โหติฯ อุภยสุทฺธิยํ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อุภยาสุทฺธิปกฺขเมว สนฺธาย มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ราชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘กปฺปิยการโกปิ นิทฺทิสิตโพฺพ น ภเวยฺยา’’ติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ยํ ปเนตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๓๗-๕๓๙) ‘‘อาคมนสฺส สุทฺธิยา วา อสุทฺธิยา วา วิเสสปฺปโยชนํ น ทิสฺสตี’’ติอาทิ วุตฺตํ, ตํ มาติกาฏฺฐกถาวจนสฺส อธิปฺปายํ อสลฺลเกฺขตฺวา วุตฺตํ ยถาวุตฺตนเยน อาคมนสุทฺธิอาทินา สปฺปโยชนตฺตาฯ โย ปเนตฺถ ‘‘มูลสฺสามิเกน กปฺปิยโวหารวเสน, เปสิตทูตสฺส อกปฺปิยโวหาเรน วทโตปิ กปฺปิยการโก นิทฺทิสิตโพฺพ ภเวยฺยา’’ติ อนิฏฺฐปฺปสโงฺค วุโตฺต, โส อนิฏฺฐปฺปสโงฺค เอว น โหติ อภิมตตฺตาฯ ตถา หิ สิกฺขาปเท เอว ‘‘ปฏิคฺคณฺหตุ อายสฺมา จีวรเจตาปนฺน’’นฺติ อกปฺปิยโวหาเรน วทโต ทูตสฺส กปฺปิเยน กเมฺมน เวยฺยาวจฺจกโร นิทฺทิสิตโพฺพ วุโตฺต อาคมนสฺส สุทฺธตฺตา, อาคมนสฺสปิ อสุทฺธิยํ ปน กปฺปิเยนปิ กเมฺมน เวยฺยาวจฺจกโร น นิทฺทิสิตโพฺพวาติ อเตฺถว อาคมนสฺส สุทฺธิอสุทฺธิยา ปโยชนํฯ กถํ ปน ทูตวจเนน อาคมนสุทฺธิ วิญฺญายตีติ? นายํ ภาโรฯ ทูเตน หิ อกปฺปิยโวหาเรน วุเตฺต เอว อาคมนสุทฺธิ คเวสิตพฺพา, น อิตรตฺถฯ ตตฺถ จ ตสฺส วจนกฺกเมน ปุจฺฉิตฺวา จ ยุตฺติอาทีหิ จ สกฺกา วิญฺญาตุํฯ อิธาปิ หิ สิกฺขาปเท ‘‘จีวรเจตาปนฺนํ อาภต’’นฺติ ทูตวจเนเนว จีวรํ กิณิตฺวา ทาตุํ เปสิตภาโว วิญฺญายติฯ ยทิ หิ สพฺพถา อาคมนสุทฺธิ น วิญฺญายติ, ปฏิเกฺขโป เอว กตฺตโพฺพติฯ

สุวณฺณํ รชตํ กหาปโณ มาสโกติ อิมานิ หิ จตฺตาริ นิสฺสคฺคิยวตฺถูนิ, มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ โลหิตโงฺก มสารคลฺลํ สตฺต ธญฺญานิ ทาสิทาสํ เขตฺตํ วตฺถุ ปุปฺผารามผลารามาทโยติ อิมานิ ทุกฺกฏวตฺถูนิ จ อตฺตโน วา เจติยสงฺฆคณปุคฺคลานํ วา อตฺถาย สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏนฺติ, ตสฺมา ตํ สาทิตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ ‘‘น โข มยํ อาวุโส จีวรเจตาปนฺนํ ปฏิคฺคณฺหามา’’ติ วุตฺตํฯ จีวรญฺจ โข มยํ ปฏิคฺคณฺหามา’’ติอาทิ ทูตวจนสฺส อกปฺปิยเตฺตปิ อาคมนสุทฺธิยา ปฏิปชฺชนวิธิทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **กาเลน กปฺปิย**นฺติ ยุตฺตปตฺตกาเลน ยทา โน อโตฺถ โหติ, ตทา กปฺปิยํ จีวรํ ปฏิคฺคณฺหามาติ อโตฺถฯ **เวยฺยาวจฺจกโร**ติ กิจฺจกโร, กปฺปิยการโกติ อโตฺถฯ **‘‘เวยฺยาวจฺจกโร นิทฺทิสิตโพฺพ’’**ติ อิทํ ‘‘อตฺถิ ปนายสฺมโต โกจิ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ กปฺปิยวจเนน วุตฺตตฺตา อนุญฺญาตํฯ สเจ ปน ทูโต ‘‘โก อิมํ คณฺหาติ, กสฺส วา เทมี’’ติ วทติ, น นิทฺทิสิตโพฺพฯ **อารามิโก วา อุปาสโก วา**ติ อิทํ สารุปฺปตาย วุตฺตํ, ฐเปตฺวา ปน ปญฺจ สหธมฺมิเก โย โกจิ กปฺปิยการโก วฏฺฏติฯ **เอโส โข อาวุโส ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจกโร**ติ อิทํ ทูเตน ‘‘อตฺถิ ปนายสฺมโต โกจิ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ ปุจฺฉิตตฺตา ปุจฺฉาสภาเคน ภิกฺขุสฺส กปฺปิยวจนทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ เอวเมว หิ ภิกฺขุนา วตฺตพฺพํ, น วตฺตพฺพํ **‘‘ตสฺส เทหี’’**ติ อาทิฯ เตเนว ปาฬิยํ ‘‘น วตฺตโพฺพ ตสฺส เทหี’’ติอาทิมาหฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๓๘-๕๓๙) ปน ‘‘เอโส โข…เป.… น วตฺตโพฺพ ตสฺส เทหีติอาทิ อกปฺปิยวตฺถุสาทิยนปริโมจนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ

อาณโตฺต โส มยาติ ยถา ตุมฺหากํ จีวเรน อเตฺถ สติ จีวรํ ทสฺสติ, เอวํ วุโตฺตติ อโตฺถฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน ‘‘สญฺญโตฺตติอาทิ เอวํ ทูเตน ปุน วุเตฺต เอว โจเทตุํ วฎฺฎติ, น อิตรถาติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน ปาฬิยํ ‘‘สญฺญโตฺต โส มยา’’ติ อาคตตฺตา เอวํ วุโตฺต, ปุริมวาเกฺย ปน วินยสงฺคหปฺปกรเณ (วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๖๔) ‘‘อาณโตฺต โส มยา’’ติ ปริยาย วจเนน ปริวตฺติตฺวา ฐปิตตฺตา ตถา วุโตฺต, เตน จ กปฺปิยการกสฺส สญฺญาปิตภาเว ทูเตน ภิกฺขุสฺส ปุน อาโรจิเต เอว ภิกฺขุนา กปฺปิยการโก โจเทตโพฺพ โหติ, น อนาโรจิเตติ ทเสฺสติฯ

อโตฺถ เม อาวุโส จีวเรนาติ โจทนาลกฺขณนิทสฺสนเมตํฯ อิทํ วา หิ วจนํ วตฺตพฺพํ, ตสฺส วา อโตฺถ ยาย กายจิ ภาสาย วตฺตโพฺพฯ **เทหิ เม จีวร**นฺติอาทีนิ ปน น วตฺตพฺพาการ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตานิฯ เอตานิ หิ วจนานิ, เอเตสํ วา อโตฺถ ยาย กายจิ ภาสาย น วตฺตโพฺพฯ ‘‘เอวํ วทโนฺต จ ปฎิกฺขิตฺตตฺตา วตฺตเภเท ทุกฺกฎํ อาปชฺชติ, โจทนา ปน โหติเยวา’’ติ มหาคณฺฐิปเท มชฺฌิมคณฺฐิปเท จ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. ๑.๕๓๘-๕๓๙) ปน ‘‘น วตฺตโพฺพ ‘เทหิ เม จีวรํ…เป.… เจตาเปหิ เม จีวร’นฺติ อิทํ ทูเตนาภตรูปิยํ ปฎิคฺคเหตุํ อตฺตนา นิทฺทิฎฺฐกปฺปิยการกตฺตาว ‘เทหิ เม จีวรํ…เป.… เจตาเปหิ เม จีวร’นฺติ วทโนฺต รูปิยสฺส ปกตตฺตา เตน รูปิเยน ปริวเตฺตตฺวา ‘เทหิ เจตาเปหี’ติ รูปิยสํโวหารํ สมาปชฺชโนฺต นาม โหตีติ ตํ โทสํ ทูรโต ปริวเชฺชตุํ วุตฺตํ รูปิยปฎิคฺคาหเกน สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสฎฺฐรูปิเย วิยฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘น วตฺตโพฺพ อิมํ วา อิมํ วา อาหรา’ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔), ตสฺมา น อิทํ วิญฺญตฺติโทเส ปริวเชฺชตุํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ‘อโตฺถ เม อาวุโส จีวเรนา’ติปิ อวตฺตพฺพตาปฺปสงฺคโตฯ เตเนว ทูตนิทฺทิเฎฺฐสุ รูปิยสํโวหารสงฺกาภาวโต อญฺญํ กปฺปิยการกํ ฐเปตฺวาปิ อาหราเปตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถาปิ ‘‘ทูเตน ฐปิตรูปิเยน เจตาเปตฺวา จีวรํ อาหราเปหี’’ติ อวตฺวา เกวลํ ‘‘จีวรํ อาหราเปหี’’ติ เอวํ อาหราเปตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย คเหตโพฺพติ วุตฺตํฯ

อิเจฺจตํ กุสลนฺติ เอวํ ยาวตติยํ โจเทโนฺต ตํ จีวรํ อภินิปฺผาเทตุํ สโกฺกติ อตฺตโน ปฎิลาภวเสน, อิเจฺจตํ กุสลํ สาธุ สุฎฺฐุ สุนฺทรํฯ **จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺทิสฺส ฐาตพฺพ**นฺติ ฐานลกฺขณนิทสฺสนเมตํฯ **ฉกฺขตฺตุปรม**นฺติ จ ภาวนปุํสกวจนเมตํฯ **ฉกฺขตฺตุปรม**นฺติ เอเตน จีวรํ อุทฺทิสฺส ตุณฺหีภูเตเนว ฐาตพฺพํ, น อญฺญํ กิญฺจิ กาตพฺพนฺติ อิทํ ฐานลกฺขณํฯ เตเนว **‘‘น อาสเนติอาที’’**ติ อฎฺฐกถายํ วุตฺตํฯ สทฺทสเตฺถ ปน –

> ‘‘กิริยาวิเสสนํ สเตฺถ, วุตฺตํ ธาตุวิเสสนํ;
> ภาวนปุํสกเนฺตฺยว, สาสเน สมุทีริต’’นฺติฯ –
>
> วจนโต กิริยาวิเสสนเมว สาสนโวหาเรน ภาวนปุํสกํ นาม ชาตํ;
> ‘‘มุทุํ ปจติอิจฺจตฺร, ปจนํ ภวตีติ จ;
> สุขํ สยติอิจฺจตฺร, กโรติ สยนนฺติ จา’’ติฯ –

วจนโต กิริยาวิเสสนปเทน ตุลฺยาธิกรณภูตํ กิริยาวิเสสฺยปทํ อกมฺมกมฺปิ สกมฺมกมฺปิ ภูธาตุกร ธาตูหิ สมฺพนฺธิตพฺพํ โหตีติ อิมินา ญาเยน ฉกฺขตฺตุปรมํ ฐานํ ภวิตพฺพํ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ฐานํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เอเตน ฉกฺขตฺตุปรมํ เอวํ ฐานํ ภวิตพฺพํ, น ตโต อธิกํ , ฉกฺขตฺตุปรมํ เอว ฐานํ กาตพฺพํ, น ตโต อุทฺธนฺติ อิมมตฺถํ ทเสฺสติฯ **น อาสเน นิสีทิตพฺพ**นฺติ ‘‘อิธ ภเนฺต นิสีทถา’’ติ วุเตฺตปิ น นิสีทิตพฺพํฯ **น อามิสํ ปฎิคฺคเหตพฺพ**นฺติ ‘‘ยาคุขชฺชกาทิเภทํ กิญฺจิ อามิสํ คณฺหถ ภเนฺต’’ติ ยาจิยมาเนนปิ น คณฺหิตพฺพํฯ **น ธโมฺม ภาสิตโพฺพ**ติ ‘‘มงฺคลํ วา อนุโม

ทนํ วา ภาสถา’’ติ ยาจิยมาเนนปิ กิญฺจิ น ภาสิตพฺพํ, เกวลํ ‘‘กึการณา อาคโตสี’’ติ ปุจฺฉิยมาเนน ‘‘ชานาหิ อาวุโส’’ติ วตฺตพฺพํฯ

ฐานํ ภญฺชตีติ อาคตการณํ ภญฺชติ โกเปติฯ **ฐาน**นฺติ ฐิติยา จ การณสฺส จ นามํ, ตสฺมา อาสเน นิสีทเนน ฐานํ กุปฺปติ, อาคตการณมฺปิ, อามิสปฏิคฺคหณาทีสุ ปน อาคตการณเมว ภญฺชติ, น ฐานํฯ เตนาห ‘‘อาคตการณํ ภญฺชตี’’ติฯ เกจิ ปน ‘‘อามิสปฏิคฺคหณาทินา ฐานมฺปิ ภญฺชตี’’ติ วทนฺติ, ตํ อฏฺฐกถาย น สเมติ, ฏีกายมฺปิ นานาวาเท ทเสฺสตฺวา ฐานภญฺชนํ วุตฺตํ, ตํ อฏฺฐกถาวจเนน อสํสนฺทนโต คนฺถครุภเยน น วทิมฺหฯ อิทานิ ยา ติโสฺส โจทนา, ฉ จ ฐานานิ วุตฺตานิ, ตตฺถ วุทฺธิหานึ ทเสฺสโนฺต **‘‘สเจ จตุกฺขตฺตุํ โจเทตี’’**ติอาทิมาหฯ ยสฺมา จ เอกโจทนาวุฑฺฒิยา ทฺวินฺนํ ฐานานํ หานิ วุตฺตา, ตสฺมา โจทนา ทฺวิคุณํ ฐานนฺติ ลกฺขณํ ทสฺสิตํ โหติฯ อิติ อิมินา ลกฺขเณน ติกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา ฉกฺขตฺตุํ ฐาตพฺพํ, ทฺวิกฺขตฺตุํ โจเทตฺวา อฏฺฐกฺขตฺตุํ ฐาตพฺพํ, สกึ โจเทตฺวา ทสกฺขตฺตุํ ฐาตพฺพํฯ

ตตฺร ตตฺร ฐาเน ติฏฺฐตีติ อิทํ โจทกสฺส ฐิตฏฺฐานโต อปกฺกมฺม ตตฺร ตตฺร อุทฺทิสฺส ฐานํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ **โก ปน วาโท นานาทิวเสสู**ติ นานาทิวเสสุ เอวํ กโรนฺตสฺส โก ปน วาโท, วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘สามํ วา คนฺตพฺพํ, ทูโต วา ปาเหตโพฺพ**ติ อิทํ สภาวโต โจเทตุํ อนิจฺฉเนฺตนปิ กาตพฺพเมวา’’ติ วทนฺติฯ **น ตํ ตสฺส ภิกฺขุโน กิญฺจิ อตฺถํ อนุโภตี**ติ ตํ จีวรเจตาปนฺนํ อสฺส ภิกฺขุโน กิญฺจิ อปฺปมตฺตกมฺปิ กมฺมํ น นิปฺผาเทติฯ **ยุญฺชนฺตายสฺมโนฺต สก**นฺติ อายสฺมโนฺต อตฺตโน สนฺตกํ ธนํ ปาปุณนฺตุฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๓๘-๕๓๙) ปน **‘‘ยตสฺส จีวรเจตาปนฺน**นฺติอาทิ เยน อตฺตนา เวยฺยาวจฺจกโร นิทฺทิโฏฺฐ, จีวรญฺจ อนิปฺผาทิตํ, ตสฺส กตฺตพฺพทสฺสนํฯ เอวํ ภิกฺขุนา วตฺถุสามิกานํ วุเตฺต โจเทตฺวา เทนฺติ, วฏฺฏติ ‘สามิกา โจเทตฺวา เทนฺตี’ติ (ปารา. ๕๔๑) อนาปตฺติยํ วุตฺตตฺตาฯ เตเนว โส สยํ อโจเทตฺวา อุปาสกาทีหิ ปริยาเยน วตฺวา โจทาเปติ , เตสุ สตกฺขตฺตุมฺปิ โจเทตฺวา จีวรํ ทาเปเนฺตสุ ตสฺส อนาปตฺติ สิทฺธา โหติ สิกฺขาปทสฺส อนาณตฺติกตฺตา’’ติ วุตฺตํฯ

๖๕. เกนจิ อนิทฺทิโฏฺฐ อตฺตโน มุเขเนว พฺยาวฏภาวํ เวยฺยาวจฺจกรตฺตํ ปโตฺต **มุขเววฏิโก, อวิจาเรตุกามตายา**ติ อิมินา วิชฺชมานมฺปิ ทาตุํ อนิจฺฉนฺตา อริยาปิ วญฺจนาธิปฺปายํ วินา โวหารโต นตฺถีติ วทนฺตีติ ทเสฺสติฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๓๗-๕๓๙) ปน **‘‘อวิจาเรตุกามตายา**ติ อิมสฺมึ ปเกฺข ‘นตฺถมฺหากํ กปฺปิยการโก’ติ อิทํ ตาทิสํ กโรโนฺต กปฺปิยการโก นตฺถีติ อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ เภสชฺชกฺขนฺธเก เมณฺฑกเสฏฺฐิวตฺถุมฺหิ (มหาว. ๒๙๙) วุตฺตํ ‘‘สนฺติ ภิกฺขเว’’ติอาทิวจนเมว **เมณฺฑกสิกฺขาปทํ** นามฯ ตตฺถ หิ เมณฺฑเกน นาม เสฏฺฐินา ‘‘สนฺติ หิ ภเนฺต มคฺคา กนฺตารา อโปฺปทกา อปฺปภกฺขา น สุกรา อปาเถยฺเยน คนฺตุํ, สาธุ ภเนฺต ภควา ภิกฺขูนํ ปาเถยฺยํ อนุชานาตู’’ติ ยาจิเตน ภควตา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปาเถยฺยํ ปริเยสิตุํ ตณฺฑุโล ตณฺฑุลตฺถิเกน, มุโคฺค มุคฺคตฺถิเกน, มาโส มาสตฺถิเกน, โลณํ โลณตฺถิเกน, คุโฬ คุฬตฺถิเกน, เตลํ เตลตฺถิเกน, สปฺปิ สปฺปิตฺถิเกนา’’ติ วตฺวา อิทํ วุตฺตํ ‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา, เต กปฺปิยการกานํ หเตฺถ หิรญฺญํ อุปนิกฺขิปนฺติ ‘อิมินา ยํ อยฺยสฺส กปฺปิยํ, ตํ เทถา’ติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ตโต กปฺปิยํ, ตํ สาทิตุํ, น เตฺววาหํ, ภิกฺขเว, เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพํ ปริเยสิตพฺพนฺติ วทามี’’ติฯ ‘‘กปฺปิยการกานํ หเตฺถ หิรญฺญํ นิกฺขิปนฺตี’’ติ เอตฺถาปิ ภิกฺขุสฺส อาโรจนํ อตฺถิเยว, อญฺญถา อนิทฺทิฏฺฐกปฺปิยการกปกฺขํ ภชตีติ น โจเทตโพฺพ สิยา, อิทํ ปน ทูเตน นิทฺทิฏฺฐกปฺปิยการเก สนฺธาย วุตฺตํ, น ปน ภิกฺขุนา นิทฺทิเฏฺฐ วา อนิทฺทิเฏฺฐ วาฯ เตเนวาห **‘‘เอตฺถ โจทนาย ปริ**

มาณํ นตฺถี”ติอาทิฯ ยทิ มูลํ สนฺธาย โจเทติ, ตํ สาทิตเมว สิยาติ อาห **“มูลํ อสาทิยเนฺตนา”**ติฯ

อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ วิย ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ อิทํ อตฺตนา โจทนาฏฺฐานญฺจ น กาตพฺพนฺติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ปิณฺฑปาตาทีนํ อตฺถายาติ** อิมินา จีวรตฺถาเยว น โหตีติ ทเสฺสติฯ **เอเสว นโย**ติ อิมินา วตฺถุสามินา นิทฺทิฏฺฐกปฺปิยการเกสุปิ ปิณฺฑปาตาทีนมฺปิ อตฺถายทิเนฺน จ ฐานโจทนาทิสพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว กาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

๖๖. **อุปนิกฺขิตฺตสาทิยเน ปนา**ติอาทีสุ ‘‘อิทํ อยฺยสฺส โหตู’’ติ เอวํ สมฺมุขา วา ‘‘อมุกสฺมิํ นาม ฐาเน มม หิรญฺญสุวณฺณํ อตฺถิ, ตํ ตุยฺหํ โหตู’’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา ฐิตสฺส เกวลํ วาจาย วา หตฺถมุทฺทาย วา ‘‘ตุยฺห’’นฺติ วตฺวา ปริจฺจตฺตสฺส กายวาจาหิ อปฺปฏิกฺขิปิตฺวา จิเตฺตน สาทิยนํ อุปนิกฺขิตฺตสาทิยนํ นามฯ **สาทิยตี**ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **“คณฺหิตุกาโม โหตี”**ติฯ

อิทํ คุตฺตฏฺฐานนฺติ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ ปจฺจยปริโภคํเยว สนฺธาย อาจิกฺขิตพฺพํฯ ‘‘อิธ นิกฺขิปา’’ติ วุเตฺต ‘‘อุคฺคณฺหาเปยฺย วา’’ติ วุตฺตลกฺขเณน นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ อาห **“อิธ นิกฺขิปาหีติ น วตฺตพฺพ”**นฺติฯ อถ วา ‘‘อิทํ คุตฺตฏฺฐาน’’นฺติ อาจิกฺขเนฺต ฐานสฺส คุตฺตภาวเมว ทเสฺสติ, น วตฺถุํ ปรามสติ, ตสฺมา อาจิกฺขิตพฺพํฯ ‘‘อิธ นิกฺขิปาหี’’ติ ปน วทเนฺต นิกฺขิปิตพฺพํ วตฺถุํ นิกฺขิปาหีติ วตฺถุํ ปรามสติ นาม, ตสฺมา น วตฺตพฺพํฯ ปรโต **อิทํ คณฺหา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ นิสฺสาย ฐิตํ โหตี**ติ ยสฺมา ตโต อุปฺปนฺนปจฺจยปริโภโค กปฺปติ, ตสฺมา กปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตํ, ยสฺมา ปน ทุพฺพิจารณาย ตโต อุปฺปนฺนปจฺจยปริโภโค น กปฺปติ, ตสฺมา อกปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อถ วา อิทํ ธนํ ยสฺมา ‘‘นยิทํ กปฺปตี’’ติ ปฏิกฺขิตฺตํ, ตสฺมา กปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตํ, ยสฺมา ปน สพฺพโส อวิสฺสชฺชิตํ, ตสฺมา อกปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตํฯ อถ วา ตํ ธนํ ยสฺมา ปจฺฉา สุฏฺฐุวิจารณาย สติยา กปฺปิยํ ภวิสฺสติ, ทุพฺพิจารณาย สติยา อกปฺปิยํ ภวิสฺสติ, ตสฺมา กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ นิสฺสาย ฐิตํ โหตีติฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน **“เอโก สตํ วา สหสฺสํ วา**ติอาทิ รูปิเย เหฏฺฐิมโกฏิยา ปวตฺตนาการํ ทเสฺสตุํ วุตฺต’’นฺติ จ ‘‘น ปน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพเมวาติ ทเสฺสตุํ, ‘อิธ นิกฺขิปาหี’ติ วุเตฺต อุคฺคณฺหาปนํ โหตีติ อาห ‘อิธ นิกฺขิปาหี’ติ น วตฺตพฺพ’’นฺติ จ ‘‘กปฺปิยญฺจ…เป.… โหตีติ ยสฺมา อสาทิตตฺตา ตโต อุปฺปนฺนปจฺจยา วฏฺฏนฺติ, ตสฺมา กปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตํ, ยสฺมา ปน ทุพฺพิจารณาย สติ ตโต อุปฺปนฺนํ น กปฺปติ, ตสฺมา อกปฺปิยํ นิสฺสาย ฐิตนฺติ เวทิตพฺพ’’นฺติ จ วุตฺตํฯ

๖๗. **สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชิตพฺพ**นฺติ ยสฺมา รูปิยํ นาม อกปฺปิยํ, ตสฺมา สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา นิสฺสชฺชิตพฺพนฺติ น วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ตํ ปฏิคฺคหิตมตฺตเมว โหติ, น เตน กิญฺจิ กปฺปิยภณฺฑํ เจตาปิตํ, ตสฺมา อุปาเยน ปริโภคทสฺสนตฺถํ ‘‘สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๘๔) วุตฺตํฯ **น เตน กิญฺจิ กปฺปิยภณฺฑํ เจตาปิต**นฺติ อิมินา เจตาปิตเญฺจ, นตฺถิ ปริโภคูปาโย อุคฺคเหตฺวา อนิสฺสฏฺฐรูปิเยน เจตาปิตตฺตาฯ อีทิสญฺหิ สงฺฆมเชฺฌ นิสฺสชฺชนํ กตฺวาว ฉเฑฺฑตฺวา ปาจิตฺติยํ เทสาเปตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ เกจิ ปน ‘‘ยสฺมา นิสฺสคฺคิยวตฺถุํ ปฏิคฺคเหตฺวาปิ เจตาปิตํ กปฺปิยภณฺฑํ สเงฺฆ นิสฺสฏฺฐํ กปฺปิยการเกหิ นิสฺสฏฺฐรูปิเยน ปริวเตฺตตฺวา อานีตกปฺปิยภณฺฑสทิสํ โหติ, ตสฺมา วินาว อุปายํ ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ ปตฺตจตุกฺกาทิกถาย น สเมติฯ ตตฺถ หิ รูปิเยน ปริวตฺติตปตฺตสฺส อปริโภโคว ทสฺสิโต, น นิสฺสชฺชนวิจาโรติฯ **กปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ ปพฺพชิตานํ สปฺปิ วา เตลํ วา วฏฺฏติ อุปาสกาติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ

อารามิกานํ วา ปตฺตภาคนฺติ อิทํ คิหีนํ หตฺถคโตปิ โสเยว ภาโคติ กตฺวา วุตฺตํฯ สเจ ปน เตน อญฺญํ ปริวเตฺตตฺวา อารามิกา เทนฺติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ มชฺฌิมคณฺฐิปเท จูฬคณฺฐิปเท จ วุตฺตํฯ **ตโต หริตฺวา**ติ อเญฺญสํ ปตฺตภาคโต หริตฺวาฯ **กสิณปริกมฺม**นฺติ อาโลกกสิณปริกมฺมํฯ **มญฺจปีฐาทีนิ วา**ติ เอตฺถ ตโต คหิตมญฺจปีฐาทีนิ ปริวเตฺตตฺวา อญฺญํ เจ คหิตํ, วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ฉายาปี**ติ โภชนสาลาทีนํ ฉายาปิฯ **ปริเจฺฉทาติกฺกนฺตา**ติ เคหปริเจฺฉทํ อติกฺกนฺตา, ฉายาย คตคตฏฺฐานํ เคหํ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **มเคฺคนปี**ติ เอตฺถ สเจ อโญฺญ มโคฺค นตฺถิ, มคฺคํ อธิฏฺฐหิตฺวา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **กีตายา**ติ เตน วตฺถุนา กีตายฯ **อุปนิเกฺขปํ ฐเปตฺวา สโงฺฆ ปจฺจเย ปริภุญฺชตีติ** สเจ อุปาสโก ‘‘อติพหุ เอตํ หิรญฺญํ, อิทํ ภเนฺต อเชฺชว น วินาเสตพฺพ’’นฺติ วตฺวา สยํ อุปนิเกฺขปํ ฐเปติ, อเญฺญน วา ฐปาเปติ, เอวํ อุปนิเกฺขปํ ฐเปตฺวา ตโต อุปฺปนฺนปจฺจยํ ปริภุญฺชโนฺต สโงฺฆ ปจฺจเย ปริภุญฺชติ, เตน วตฺถุนา คหิตตฺตา **‘‘อกปฺปิย’’**นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๘๓-๕๘๔) ปน **‘‘อุปนิเกฺขปํ ฐเปตฺวา**ติ กปฺปิยการเกหิ วฑฺฒิยา ปโยชนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อกปฺปิย**นฺติ เตน วตฺถุนา คหิตตฺตา วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ

สเจ โส ฉเฑฺฑตีติ ยตฺถ กตฺถจิ ขิปติ, อถาปิ น ฉเฑฺฑติ, สยํ คเหตฺวา คจฺฉติ, น วาเรตโพฺพฯ **โน เจ ฉเฑฺฑตี**ติ อถ เนว คเหตฺวา คจฺฉติ, น ฉเฑฺฑติ, ‘‘กึ มยฺหํ อิมินา พฺยาปาเรนา’’ติ เยนกามํ ปกฺกมติ, ตโต ยถาวุตฺตลกฺขโณ รูปิยฉฑฺฑโก สมฺมนฺนิตโพฺพฯ **โย น ฉนฺทาคติ**นฺติอาทีสุ โลภวเสน ตํ วตฺถุํ อตฺตโน วา กโรโนฺต อตฺตานํ วา อุกฺกํเสโนฺต ฉนฺทาคตึ นาม คจฺฉติฯ โทสวเสน ‘‘เนวายํ มาติกํ ชานาติ, น วินย’’นฺติ ปรํ อปสาเทโนฺต โทสาคตึ นาม คจฺฉติฯ โมหวเสน ปมุโฎฺฐ ปมุฏฺฐสฺสติภาวํ อาปชฺชโนฺต โมหาคตึ นาม คจฺฉติฯ รูปิยปฏิคฺคาหกสฺส ภเยน ฉเฑฺฑตุํ อวิสหโนฺต ภยาคตึ นาม คจฺฉติฯ เอวํ อกโรโนฺต น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ นามาติ เวทิตโพฺพฯ

๖๘. **ปติโตกาสํ อสมนฺนาหเรเนฺตน ฉเฑฺฑตพฺพ**นฺติ อิทํ นิรเปกฺขภาวทสฺสนปรนฺติ เวทิตพฺพํ, ตสฺมา ปติตฏฺฐาเน ญาเตปิ ตสฺส คูถํ ฉเฑฺฑนฺตสฺส วิย นิรเปกฺขภาโวเยเวตฺถ ปมาณนฺติ เวทิตพฺพํฯ **อสนฺตสมฺภาวนายา**ติ อตฺตนิ อวิชฺชมานอุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **เถยฺยปริโภโค** นาม อนรหสฺส ปริโภโคฯ ภควตา หิ อตฺตโน สาสเน สีลวโต ปจฺจยา อนุญฺญาตา, น ทุสฺสีลสฺสฯ ทายกานมฺปิ สีลวโต เอว ปริจฺจาโค, น ทุสฺสีลสฺส อตฺตโน การานํ มหปฺผลภาวสฺส ปจฺจาสีสนโตฯ อิติ สตฺถารา อนนุญฺญาตตฺตา ทายเกหิ จ อปริจฺจตฺตตฺตา ทุสฺสีลสฺส ปริโภโค เถยฺยปริโภโคฯ อิณวเสน ปริโภโค **อิณปริโภโค,** ปฏิคฺคาหกโต ทกฺขิณาวิสุทฺธิยา อภาวโต อิณํ คเหตฺวา ปริโภโค วิยาติ อโตฺถฯ **ตสฺมา**ติ ‘‘สีลวโต’’ติอาทินา วุตฺตเมวตฺถํ การณภาเวน ปจฺจามสติฯ **จีวรํ ปริโภเค ปริโภเค**ติ กายโต โมเจตฺวา ปริโภเค ปริโภเคฯ ปุเรภตฺต…เป.… ปจฺฉิมยาเมสุ ปจฺจเวกฺขิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตถา อสโกฺกเนฺตน ยถาวุตฺตกาลวิเสสวเสน เอกสฺมึ ทิวเส จตุกฺขตฺตุํ ติกฺขตฺตุํ ทฺวิกฺขตฺตุํ สกึเยว วา ปจฺจเวกฺขิตพฺพํฯ

สจสฺส อปฺปจฺจเวกฺขโตว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตีติ เอตฺถ หิโยฺย ยํ มยา จีวรํ ปริภุตฺตํ, ตํ ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย…เป.… หิริโกปีนปฏิจฺฉาทนตฺถํฯ หิโยฺย โย มยา ปิณฺฑปาโต ปริภุโตฺต, โส เนว ทวายาติอาทินา สเจ อตีตปริโภคปจฺจเวกฺขณํ น กเรยฺย, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตีติ วทนฺติ, ตํ วีมํสิตพฺพํฯ **เสนาสนมฺปิ ปริโภเค ปริโภเค**ติ ปเวเส ปเวเสฯ เอวํ ปน อสโกฺกเนฺตน ปุเรภตฺตาทีสุ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ อิธ วิสุํ น วุตฺตํฯ **สติปจฺจยตา**ติ สติยา ปจฺจยภาโวฯ ปฏิคฺคหณสฺส

ปริโภคสฺส จ ปจฺจเวกฺขณสติยา ปจฺจยภาโว ยุชฺชติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวาว ปฏิคฺคเหตพฺพํ ปริภุญฺชิตพฺพญฺจาติ อโตฺถฯ เตเนวาห **“สตึ กตฺวา”**ติอาทิฯ **เอวํ สเนฺตปี**ติ ยทิปิ ทฺวีสุปิ ฐาเนสุ ปจฺจเวกฺขณา ยุตฺตา, เอวํ สเนฺตปิ ฯ อปเร ปนาหุ **“สติปจฺจยตา**ติ สติ เภสชฺชปริโภคสฺส ปจฺจยภาเว, ปจฺจเยติ อโตฺถฯ **เอวํ สเนฺตปี**ติ ปจฺจเย สติปี’’ติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํฯ ตถา หิ ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลํ ปจฺจเวกฺขณาย วิสุชฺฌติ, น ปจฺจยสพฺภาวมเตฺตนฯ

นนุ จ **“ปริโภเค กโรนฺตสฺส อนาปตฺตี”**ติ อิมินา ปาติโมกฺขสํวรสีลํ วุตฺตํ, ตสฺมา ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลสฺส ปาติโมกฺขสํวรสีลสฺส จ โก วิเสโสติ? วุจฺจเต – ปุริเมสุ ตาว ตีสุ ปจฺจเยสุ วิเสโส ปากโฏเยว, คิลานปจฺจเย ปน ยถา วตึ กตฺวา รุกฺขมูเล โคปิเต ตสฺส ผลานิปิ รกฺขิตาเนว โหนฺติ, เอวเมว ปจฺจเวกฺขณาย ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีเล รกฺขิเต ตปฺปฏิพทฺธํ ปาติโมกฺขสํวรสีลมฺปิ นิปฺผนฺนํ นาม โหติฯ คิลานปจฺจยํ อปฺปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส สีลํ ภิชฺชมานํ ปาติโมกฺขสํวรสีลเมว ภิชฺชติ, ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลํ ปน ปจฺฉาภตฺตปุริมยามาทีสุ ยาว อรุณุคฺคมนา อปฺปจฺจเวกฺขนฺตเสฺสว ภิชฺชติฯ ปุเรภตฺตญฺหิ อปฺปจฺจเวกฺขิตฺวาปิ คิลานปจฺจยํ ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติ, อิทเมเตสํ นานากรณนฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๘๕) อาคตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๘๕) ปน **“เถยฺยปริโภโค**ติ ปจฺจยสฺสามินา ภควตา อนนุญฺญาตตฺตา วุตฺตํฯ **อิณปริโภโค**ติ ภควตา อนุญฺญาตมฺปิ กตฺตพฺพํ อกตฺวา ปริภุญฺชนโต วุตฺตํฯ เตน จ ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลํ วิปชฺชตีติ ทเสฺสติฯ **ปริโภเค ปริโภเค**ติ กายโต โมเจตฺวา โมเจตฺวา ปริโภเคฯ ปจฺฉิมยาเมสุ ปจฺจเวกฺขิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตี**ติ เอตฺถ ‘หิโยฺย ยํ มยา จีวรํ ปริภุตฺต’นฺติอาทินาปิ อตีตปจฺจเวกฺขณา วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ปริโภเค ปริโภเค**ติ อุทกปตนฏฺฐานโต อโนฺตปเวสเนสุ นิสีทนสยเนสุ จฯ **สติปจฺจยตา วฏฺฏตี**ติ ปจฺจเวกฺขณสติยา ปจฺจยตฺตํ ลทฺธุํ วฏฺฏติฯ ปฏิคฺคหเณ จ ปริโภเค จ ปจฺจเวกฺขณาสติ อวสฺสํ ลทฺธพฺพาติ ทเสฺสติฯ เตนาห ‘**สตึ กตฺวา**’ติอาทิฯ เกจิ ปน ‘สติปจฺจยตา ปจฺจเย สติ เภสชฺชปริโภคสฺส การเณ สตี’ติ เอวมฺปิ อตฺถํ วทนฺติ, เตสมฺปิ ปจฺจเย สตีติ ปจฺจยสพฺภาวสลฺลกฺขเณ สตีติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพ ปจฺจยสพฺภาวมเตฺตน สีลสฺส อสุชฺฌนโตฯ **ปริโภเค อกโรนฺตเสฺสว อาปตฺตี**ติ อิมินา ปาติโมกฺขสํวรสีลสฺส เภโท ทสฺสิโต, น ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลสฺส ตสฺส อตีตปจฺจเวกฺขณาย วิสุชฺฌนโตฯ เอตสฺมึ ปน เสสปจฺจเยสุ จ อิณปริโภคาทิวจเนน ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลเสฺสว เภโทติ เอวมิเมสํ นานากรณํ เวทิตพฺพ’’นฺติ อาคตํฯ

เอเตสุ ทฺวีสุ ปกรเณสุ ‘‘อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติ เอตฺถ หิโยฺย ยํ มยา จีวรํ ปริภุตฺตนฺติ…เป…. วทนฺตีติ อาคตํฯ อิมํ ปน นยํ นิสฺสาย อิทานิ เอกเจฺจ ปณฺฑิตา ‘‘อชฺชปาโต ปริภุตฺตํ สายํ ปจฺจเวกฺขเนฺตน อชฺช ยํ มยา จีวรํ ปริภุตฺตนฺติอาทินา อตีตวเสน ปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพา’’ติ วทนฺติฯ เกจิ ‘‘หิโยฺย ปริภุตฺตเมว อตีตวเสน ปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพา, น อชฺช ปริภุตฺตํ, ตํ ปน ปจฺจุปฺปนฺนวเสน ปจฺจเวกฺขณาเยวา’’ติ วทนฺติฯ ตตฺถ มูลวจเน เอวํ วิจารณา กาตพฺพาฯ กถํ? อิทํ หิโยฺยตฺยาทิวจนํ สุตฺตํ วา สุตฺตานุโลมํ วา อาจริยวาโท วา อตฺตโนมติ วาติฯ ตตฺถ น ตาว สุตฺตํ โหติ ‘‘สุตฺตํ นาม สกเล วินยปิฏเก ปาฬี’’ติ วุตฺตตฺตา อิมสฺส จ วจนสฺส น ปาฬิภูตตฺตาฯ น จ สุตฺตานุโลมํ ‘‘สุตฺตานุโลมํ นาม จตฺตาโร มหาปเทสา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕) วุตฺตตฺตา อิมสฺส จ มหาปเทสภาวาภาวโตฯ น จ อาจริยวาโท ‘‘อาจริยวาโท นาม ธมฺมสงฺคาหเกหิ ปญฺจหิ อรหนฺตสเตหิ ฐปิตา ปาฬิวินิมุตฺตา โอกฺกนฺตวินิจฺฉยปฺปวตฺตา อฏฺฐกถาตนฺตี’’ติ วจนโต อิมสฺส จ อฏฺฐกถาปาฐภาวาภาวโตฯ น จ อตฺตโนมติ ‘‘อตฺตโนมติ นาม สุตฺตสุตฺตานุโลมอาจริยวาเท มุญฺจิตฺวา อนุมาเนน อตฺตโน พุทฺธิยา นยคฺคาเหน อุปฏฺฐิตา

การกถนํ, อปิจ สุตฺตนฺตาภิธมฺมวินยฏฺฐกถาสุ อาคโต สโพฺพปิ เถรวาโท อตฺตโนมติ นามา’’ติ วุตฺตตฺตา อิมสฺส จ อฏฺฐกถาสุ อาคตเตฺถรวาทภาวาภาวโตฯ

อิติ –

‘‘จตุพฺพิธญฺหิ วินยํ, มหาเถรา มหิทฺธิกา;
นีหริตฺวา ปกาเสสุํ, ธมฺมสงฺคาหกา ปุรา’’ติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕) –

วุเตฺตสุ จตุพฺพิธวินเยสุ อนโนฺตคธตฺตา อิทํ วจนํ วิจาเรตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๘๕) ฏีกาจริเยน ‘‘ตํ วีมํสิตพฺพ’’นฺติฯ อถ วา ‘‘นยคฺคาเหน อุปฏฺฐิตากา รกถน’’นฺติ อิมินา ลกฺขเณน เตสํ เตสํ อาจริยานํ อุปฏฺฐิตาการวเสน กถนํ อตฺตโนมติ สิยา, เอวมฺปิ วิจาเรตพฺพเมวฯ ‘‘อตฺตโนมติ อาจริยวาเท โอตาเรตพฺพาฯ สเจ ตตฺถ โอตรติ เจว สเมติ จ, คเหตพฺพาฯ สเจ เนว โอตรติ น สเมติ, น คเหตพฺพาฯ อยญฺหิ อตฺตโนมติ นาม สพฺพทุพฺพลา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕) วจนโต อิมสฺส จ วจนสฺส อฏฺฐกถาวจเน อโนตรณโต อปฺปวิสนโตฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ‘‘สจสฺส อปฺปจฺจเวกฺขโตว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติฯ

อปโร นโย – กึ อิทํ วจนํ ปาฬิวจนํ วา อฏฺฐกถาวจนํ วา ฏีกาวจนํ วา คนฺถนฺตรวจนํ วาติฯ ตตฺถ น ตาว ปาฬิวจนํ, น อฏฺฐกถาวจนํ, น คนฺถนฺตรวจนํ, อถ โข ฏีกาวจนนฺติฯ โหตุ ฏีกาวจนํ, สกวจนํ วา ปรวจนํ วา อธิเปฺปตวจนํ วา อนธิเปฺปตวจนํ วาติฯ ตตฺถ น สกวจนํ โหติ, อถ โข ปรวจนํฯ เตนาห ‘‘วทนฺตี’’ติฯ น ฏีกาจริเยน อธิเปฺปตวจนํ โหติ, อถ โข อนธิเปฺปตวจนํฯ เตนาห ‘‘ตํ วีมํสิตพฺพ’’นฺติฯ เตหิ ปน อาจริเยหิ อตีตปริโภคปจฺจเวกฺขณาติ อิทํ อตีตปอโภควเสน ปจฺจเวกฺขณา อตีตปริโภคปจฺจเวกฺขณาติ ปริกเปฺปตฺวา อตีตวาจเกน สเทฺทน โยเชตฺวา กตํ ภเวยฺยฯ อตีเต ปริโภโค อตีตปริโภโค, อตีตปริโภคสฺส ปจฺจเวกฺขณา อตีตปริโภคปจฺจเวกฺขณาติ เอวํ ปน กเต อตีตปริโภคสฺส ปจฺจุปฺปนฺนสมีปตฺตา ปจฺจุปฺปนฺนวาจเกน สเทฺทน กถนํ โหติ ยถา ตํ นครโต อาคนฺตฺวา นิสินฺนํ ปุริสํ ‘‘กุโต อาคจฺฉสี’’ติ วุเตฺต ‘‘นครโต อาคจฺฉามี’’ติ ปจฺจุปฺปนฺนวาจกสเทฺทน กถนํฯ

วินยสุตฺตนฺตวิสุทฺธิมคฺคาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๓; วิสุทฺธิ. ๑.๑๘) จ ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวตี’’ติ วตฺตมานวจเนเนว ปาโฐ โหติ, น อตีตวจเนน, อตีตปริโภโคติ จ อิมสฺมิํเยว ทิวเส ปจฺฉาภตฺตาทิกาลํ อุปาทาย ปุเรภตฺตาทีสุ ปริโภโค อิจฺฉิตโพฺพ, น หิโยฺย ปริโภโคฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? อฏฺฐกถาปมาเณนฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๕) ‘‘ปิณฺฑปาโต อาโลเป อาโลเป, ตถา อสโกฺกเนฺตน ปุเรภตฺตปจฺฉาภตฺตปุริมยามปจฺฉิมยาเมสุฯ สจสฺส อปฺปจฺจเวกฺขโตว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติฯ เอเตน ปิณฺฑปาตํ อาโลเป อาโลเป ปจฺจเวกฺขโนฺต โภชนกิริยาย อปรินิฏฺฐิตตฺตา มุขฺยโต ปจฺจุปฺปนฺนปจฺจเวกฺขณา โหติ, ปุเรภตฺตาทีสุ จตูสุ โกฏฺฐาเสสุ ปจฺจเวกฺขโนฺต โภชนกิริยาย ปรินิฏฺฐิตตฺตา อตีตปจฺจเวกฺขณา โหตีติ ทเสฺสติฯ สา ปน ปจฺจุปฺปนฺนสมีปตฺตา วตฺตมานวจเนน วิธียติฯ ยทิ หิ หิโยฺย ปริภุตฺตานิ อตีตปจฺจเวกฺขเณน ปจฺจเวกฺขิตพฺพานิ สิยุํ, อตีตทุติยทิวสตติยทิวสาทิมาสสํวจฺฉราทิปริภุตฺตานิปิ ปจฺจเวกฺขิตพฺพานิ สิยุํ, เอวญฺจ สติ ยถาวุตฺตอฏฺฐกถาวจนํ นิรตฺถกํ สิยา, ตสฺมา อฏฺฐกถาวจนเมว ปมาณํ กาตพฺพํฯ ยถาห –

‘‘พุเทฺธน ธโมฺม วินโย จ วุโตฺต;
โย ตสฺส ปุเตฺตหิ ตเถว ญาโต;

> โส เยหิ เตสํ มติมจฺจชนฺตา;
> ยสฺมา ปุเร อฏฺฐกถา อกํสุฯ
>
> ‘‘ตสฺมา หิ ยํ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ;
> ตํ วชฺชยิตฺวาน ปมาทเลขํ;
> สพฺพมฺปิ สิกฺขาสุ สคารวานํ;
> ยสฺมา ปมาณํ อิธ ปณฺฑิตาน’’นฺติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.คนฺถารมฺภกถา);

ยสฺมา จ สพฺพาสวสุตฺตาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๓) ภควตา เทสิตกาเล ภิกฺขุกตฺตุกตฺตา นาม โยคตฺตา วตฺตมานปฐมปุริสวเสน ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวตี’’ติ เทสิตา, ตทนุกรเณน ภิกฺขูนํ ปจฺจเวกฺขณกาเล อตฺตกตฺตุกตฺตา อมฺหโยคตฺตา วตฺตมานอุตฺตมปุริสวเสน ‘‘ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามี’’ติ ปจฺจเวกฺขิตพฺพา โหติ, ‘‘สีตสฺส ปฏิฆาตายา’’ติอาทีนิ ตทตฺถสมฺปทานปทานิ จ ‘‘ปฏิเสวติ, ปฏิเสวามี’’ติ วุตฺตปฏิเสวนกิริยายเมว สมฺพนฺธิตพฺพานิ โหนฺติ, ตานิ จ กิริยาปทานิ ปจฺจุปฺปนฺนวเสน วา ปจฺจุปฺปนฺนสมีปอตีตวเสน วา วตฺตมานวิภตฺติยุตฺตานิ โหนฺติ, ตสฺมา ปจฺจุปฺปนฺนปริภุตฺตานํ วา อตีตปริภุตฺตานํ วา ปจฺจยานํ ปจฺจเวกฺขณกาเล ‘‘ปฏิเสวามี’’ติ วจนํ ภควโต วจนสฺส อนุคตตฺตา อุปปนฺนเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อนฺวจเนปิ เอวํ วิจารณา กาตพฺพา – ‘‘อชฺช ปาโต ปริภุตฺตํ สายํ ปจฺจเวกฺขเนฺตน อชฺช ยํ มยา จีวรํ ปริภุตฺตนฺติอาทินา อตีตวเสน ปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพา’’ติ เย วทนฺติ, เต เอวํ ปุจฺฉิตพฺพา – กึ ภวโนฺต ภควตา อตีตปริภุเตฺตสุ อตีตวเสน ปจฺจเวกฺขณา เทสิตาติ? น เทสิตาฯ กถํ เทสิตาติ? ‘‘ปจฺจเวกฺขตี’’ติ ปจฺจุปฺปนฺนวเสเนว เทสิตาติฯ กึ โภโนฺต ภควโต กาเล อตีตปริภุเตฺตสุ ปจฺจเวกฺขณา นตฺถีติ? อตฺถิฯ อถ กสฺมา ภควตา ปจฺจุปฺปนฺนวเสเนว ปจฺจเวกฺขณา เทสิตาติ? ปจฺจุปฺปนฺนสมีปวเสน วา สามญฺญวเสน วา เทสิตาติฯ เอวํ สเนฺต ภควโต อนุกรเณน อิทานิปิ อตีตปริภุตฺตานํ ปจฺจยานํ ปจฺจุปฺปนฺนวเสน ปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพาติฯ เย ปน เอวํ วทนฺติ ‘‘หิโยฺย ปริภุตฺตานเมว อตีตปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพา, น อชฺช ปริภุตฺตานํ, เตสํ ปน ปจฺจุปฺปนฺนปจฺจเวกฺขณาเยวา’’ติ, เต เอวํ วตฺตพฺพา – กึ โภโนฺต ยถา ตุเมฺห วทนฺติ, เอวํ ปาฬิยํ อตฺถีติ? นตฺถิฯ อฏฺฐกถายํ อตฺถีติ? นตฺถิฯ เอวํ สเนฺต สาฏฺฐกเถสุ เตปิฏเกสุ พุทฺธวจเนสุ อสํวิชฺชมานํ ตุมฺหากํ วจนํ กถํ ปเจฺจตพฺพนฺติ? อาจริยปรมฺปราวเสนฯ โหตุ ตุมฺหากํ อาจริยลทฺธิวเสน กถนํ, กาโล นาม ติวิโธ อตีโต อนาคโต ปจฺจุปฺปโนฺนติฯ ตตฺถ ปรินิฏฺฐิตกิริยา อตีโต นาม, อภิมุขกิริยา อนาคโต นาม, อารทฺธอนิฏฺฐิตกิริยา ปจฺจุปฺปโนฺน นามฯ เตนาหุ โปราณา –

> ‘‘อารทฺธานิฏฺฐิโต ภาโว, ปจฺจุปฺปโนฺน สุนิฏฺฐิโต;
> อตีตานาคตุปฺปาท-มปฺปตฺตาภิมุขา กิริยา’’ติฯ

ตตฺถ อชฺช วา โหตุ หิโยฺย วา ตโต ปุเพฺพ วา, ปริภุตฺตปจฺจโย สุปรินิฏฺฐิตภุญฺชนกิริยตฺตา อตีโต นามฯ ตตฺถ หิโยฺย วา ตโต ปุเพฺพ วา ปริภุตฺตปจฺจโย อติกฺกนฺตอรุณุคฺคมนตฺตา น ปจฺจเวกฺขณารโห, ปจฺจเวกฺขิโตปิ อปฺปจฺจเวกฺขิโตเยว โหติ, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ‘‘สจสฺส อปฺปจฺจเวกฺขโตว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อิณปริโภคฏฺฐาเน ติฏฺฐตี’’ติฯ อเชฺชว ปน จีวรญฺจ เสนาสนญฺจ ปริโภเค ปริโภเค, ปิณฺฑปาตํ อาโลเป อาโลเป, เภสชฺชํ ปฏิคฺคหเณ ปริโภเค จ ปจฺจเวกฺขโต อปรินิฏฺฐิตภุญฺชนกิริยตฺตา ปจฺจุปฺปนฺนปริภุตฺตปจฺจเวกฺขณา นาม โหติฯ ปุเร ปริภุตฺตํ ตโต ปจฺฉา จตูสุ โกฏฺฐาเสสุ ปจฺจเวกฺขโต สุปรินิฏฺฐิตภุญฺชนกิริยตฺตา อตีตปริภุตฺตปจฺจเวกฺขณา นาม โหติฯ เอตฺตกํ ปจฺจเวกฺขณาย เขตฺตํ, น

ตโต ปุเพฺพ ปจฺฉา วาฯ ยถาห อฏฺฐกถายํ ‘‘สีลวโต อปฺปจฺจเวกฺขิตปริโภโค อิณปริโภโค นามฯ ตสฺมา จีวรํ ปริโภเค ปริโภเค…เป.… เภสชฺชสฺส ปฏิคฺคหเณปิ ปริโภเคปิ สติปจฺจยตา วฏฺฏตี’’ติ, ตสฺมา หิโยฺย ปริภุตฺตสฺส อิณปริโภคตฺตา ตํ อนามสิตฺวา อชฺช ปริภุเตฺตสฺ อตีตปจฺจุปฺปเนฺนสุ ภควโต วจนสฺส อนุกรเณน วตฺตมานวิภตฺติยุเตฺตน ‘‘ปฏิเสวามี’’ติ กิริยาปเทน ปจฺจเวกฺขณา สูปปนฺนา โหตีติ ทฏฺฐพฺพาฯ อีทิสปจฺจเวกฺขณเมว สนฺธาย วิมติวิโนทนิยาทีสุ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๘๕) ‘‘ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลสฺส อตีตปจฺจเวกฺขณาย วิสุชฺฌนโต’’ติ วุตฺตํฯ

เอวํ ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลสฺส สุทฺธิํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตเนว ปสเงฺคน สพฺพาปิ สุทฺธิโย ทเสฺสตุํ **‘‘จตุพฺพิธา หิ สุทฺธี’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สุชฺฌติ เอตายาติ สุทฺธิ, ยถาธมฺมํ เทสนาว สุทฺธิ **เทสนาสุทฺธิ**ฯ วุฏฺฐานสฺสปิ เจตฺถ เทสนาย เอว สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ ฉินฺนมูลาปตฺตีนํ ปน อภิกฺขุตาปฏิญฺญาเยว เทสนาฯ อธิฏฺฐานวิสิโฏฺฐ สํวโรว สุทฺธิ **สํวรสุทฺธิ**ฯ ธเมฺมน สเมน ปจฺจยานํ ปริเยฏฺฐิ เอว สุทฺธิ **ปริเยฏฺฐิสุทฺธิ**ฯ จตูสุ ปจฺจเยสุ วุตฺตวิธินา ปจฺจเวกฺขณาว สุทฺธิ **ปจฺจเวกฺขณสุทฺธิ**ฯ เอส ตาว สุทฺธีสุ สมาสนโยฯ สุทฺธิมเนฺตสุ สีเลสุ ปน เทสนา สุทฺธิ เอตสฺสาติ **เทสนาสุทฺธิ**ฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ **น ปุเนวํ กริสฺสามี**ติ เอตฺถ **เอวนฺ**ติ สํวรเภทํ สนฺธายาหฯ **ปหายา**ติ วเชฺชตฺวา, อกตฺวาติ อโตฺถฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน ‘‘สุชฺฌติ เทสนาทีหิ, โสธียตีติ วา สุทฺธิ, จตุพฺพิธสีลํฯ เตนาห **‘เทสนาย สุชฺฌนโต’**ติอาทิฯ เอตฺถ เทสนาคฺคหเณน วุฏฺฐานมฺปิ ฉินฺนมูลานํ อภิกฺขุตาปฏิญฺญาปิ สงฺคหิตาฯ ฉินฺนมูลาปตฺตีนมฺปิ หิ ปาราชิกาปตฺติวุฏฺฐาเนน เหฏฺฐาปริรกฺขิตํ ภิกฺขุสีลํ วิสุทฺธํ นาม โหติฯ เตน เตสํ มคฺคปฏิลาโภปิ สมฺปชฺชตี’’ติ วุตฺตํฯ

ตตฺถ เทสียติ อุจฺจารียตีติ **เทสนา,** ทิสี อุจฺจารเณติ ธาตุ, เทสียติ ญาปียติ เอตายาติ วา **เทสนา,** ทิส เปกฺขเนติ ธาตุฯ อุภยถาปิ วิรติปธานกุสลจิตฺตสมุฏฺฐิโต เทสนาวจีเภทสโทฺทฯ สํวรณํ **สํวโร,** สํ-ปุพฺพ วร สํวรเณติ ธาตุ, สติปธาโน จิตฺตุปฺปาโทฯ ปริเยสนา **ปริเยฏฺฐิ,** ปริ-ปุพฺพ อิส ปริเยสเนติ ธาตุ, วีริยปธาโน จิตฺตุปฺปาโทฯ ปฏิ ปุนปฺปุนํ โอคาเหตฺวา อิกฺขนา **ปจฺจเวกฺขณา,** ปฏิ-ปุพฺพ อว-ปุพฺพ อิกฺข ทสฺสนเงฺกสูติ ธาตุ, ปญฺญาปธาโน จิตฺตุปฺปาโทฯ เตสุ เทสนาย วจีเภทสทฺทภาวโต วจีเภทํ กาตุํ อสโกฺกนฺตสฺส จ ทุติยกํ อลภนฺตสฺส จ น สมฺปชฺชติ, เสสา ปน จิตฺตุปฺปาทมตฺตภาวโต วจีเภทํ กาตุํ อสโกฺกนฺตสฺสปิ ทุติยกํ อลภนฺตสฺสปิ สมฺปชฺชนฺติ เอว, ตสฺมา คิลานาทิกาเลสุ ปจฺจเวกฺขณาปาฐํ ปฐิตุมสโกฺกเนฺตนปิ อตฺถํ มนสิ กตฺวา จิเตฺตเนว ปจฺจเวกฺขณา กาตพฺพาติฯ

ทาตพฺพเฏฺฐน ทายํ, ตํ อาทิยนฺตีติ **ทายาทา,** อนนุญฺญาเตสุ สเพฺพน สพฺพํ ปริโภคาภาวโต อนุญฺญาเตสุเยว จ ปริโภคสพฺภาวภาวโต ภิกฺขูหิ ปริภุญฺชิตพฺพปจฺจยา ภควโต สนฺตกาฯ **ธมฺมทายาทสุตฺตเญฺจตฺถ สาธก**นฺติ ‘‘ธมฺมทายาทา เม, ภิกฺขเว, ภวถ, มา อามิสทายาทา , อตฺถิ เม ตุเมฺหสุ อนุกมฺปา, กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทา’’ติ เอวํ ปวตฺตํ ธมฺมทายาทสุตฺตญฺจ (ม. นิ. ๑.๒๙) เอตฺถ เอตสฺมิํ อเตฺถ สาธกํฯ อวีตราคานํ ตณฺหาวสีกตาย ปจฺจยปริโภเค สามิภาโว นตฺถิ, ตทภาเวน วีตราคานํ ตตฺถ สามิภาโว ยถารุจิ ปริโภคสพฺภาวโตฯ ตถา หิ เต ปฏิกูลมฺปิ อปฺปฏิกูลากาเรน อปฺปฏิกูลมฺปิ ปฏิกูลากาเรน ตทุภยมฺปิ วเชฺชตฺวา อชฺฌุเปกฺขณากาเรน ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺติ, ทายกานญฺจ มโนรถํ ปริปูเรนฺติฯ เตนาห **‘‘เต หิ ตณฺหาย ทาสพฺยํ อตีตตฺตา สามิโน หุตฺวา ปริภุญฺชนฺตี’’**ติฯ โย ปนายํ สีลวโต ปุถุชฺชนสฺส ปจฺจเวกฺขิตปริโภโค, โส อิณปริโภคสฺส ปจฺจนีกตฺตา อาณณฺยปริโภโค นาม โหติฯ ยถา ปน อิณายิโก อตฺตโน รุจิยา อิจฺฉิตํ เทสํ คนฺตุํ น ลภติ, เอวํ อิณปริโภคยุโตฺต โลกโต นิสฺสริตุํ น ลภตีติ ตปฺปฏิปกฺขตฺตา สีลวโต ปจฺจเวกฺขิตปริโภ

โค อานณฺยปริโภโคติ วุจฺจติ, ตสฺมา นิปฺปริยายโต จตุปริโภควินิมุตฺโต วิสุํเยวายํ ปริโภโคติ เวทิตพฺโพ, โส อิธ วิสุํ น วุตฺโต, ทายชฺชปริโภเคเยว วา สงฺคหํ คจฺฉตีติฯ สีลวาปิ หิ อิมาย สิกฺขาย สมนฺนาคตตฺตา เสกฺขเตฺวว วุจฺจติฯ

สเพฺพสนฺติ อริยานํ ปุถุชฺชนานญฺจฯ กถํ ปุถุชฺชนานํ อิเม ปริโภคา สมฺภวนฺตีติ? อุปจารวเสนฯ โย หิ ปุถุชฺชนสฺสปิ สเลฺลขปฏิปตฺติยํ ฐิตสฺส ปจฺจยเคธํ ปหาย ตตฺถ อนุปลิเตฺตน จิเตฺตน ปริโภโค, โส สามิปริโภโค วิย โหติฯ สีลวโต ปน ปจฺจเวกฺขิตปริโภโค ทายชฺชปริโภโค วิย โหติ ทายกานํ มโนรถสฺสาวิราธนโตฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ทายชฺชปริโภเคเยว วา สงฺคหํ คจฺฉตี’’ติฯ กลฺยาณปุถุชฺชนสฺส ปริโภเค วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ตสฺส เสกฺขสงฺคหโตฯ เสกฺขสุตฺต เณฺหตสฺส (อ. นิ. ๓.๘๖) อตฺถสฺส สาธกํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๘๕) ปน ‘‘ทาตพฺพเฏฺฐน ทายํ, ตํ อาทิยนฺตีติ **ทายาทา**ฯ **สตฺตนฺนํ เสกฺขาน**นฺติ เอตฺถ กลฺยาณปุถุชฺชนาปิ สงฺคหิตา เตสํ อานณฺยปริโภคสฺส ทายชฺชปริโภเค สงฺคหิตตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ **ธมฺมทายาทสุตฺต**นฺติ ‘‘ธมฺมทายาทา เม, ภิกฺขเว, ภวถ, มา อามิสทายาทา’’ติอาทินา ปวตฺตํ สุตฺตํ (ม. นิ. ๑.๒๙)ฯ ตตฺถ ‘‘มา เม อามิสทายาทาติ เอวํ เม-สทฺทํ อาเนตฺวา อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เอวญฺหิ ยถาวุตฺตตฺถสาธกํ โหตี’’ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ เม มม อามิสทายาทา จตุปจฺจยภุญฺชกาติ ภควโต สมฺพนฺธภูตสฺส สมฺพนฺธีภูตา ปจฺจยา วุตฺตา, ตสฺมา ทายเกหิ ทินฺนาปิ ปจฺจยา ภควตา อนุญฺญาตตฺตา ภควโต ปจฺจยาเยว โหนฺตีติ เอตสฺส อตฺถสฺส ธมฺมทายาทสุตฺตํ สาธกํ โหตีติ อโตฺถติ วุตฺตํฯ

ลชฺชินา สทฺธิํ ปริโภโค นาม ลชฺชิสฺส สนฺตกํ คเหตฺวา ปริโภโคฯ **อลชฺชินา สทฺธิ**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อาทิโต ปฏฺฐาย หิ อลชฺชี นาม นตฺถี**ติ อิมินา ทิฏฺฐทิเฏฺฐสุเยว อาสงฺกา น กาตพฺพาติ ทเสฺสติฯ **อตฺตโน ภารภูตา** สทฺธิวิหาริกาทโยฯ เตปิ นิวาเรตพฺพาติ โย ปสฺสติ, เตน นิวาเรตพฺพาติ ปาโฐฯ อฎฺฐกถายํ ปน **‘‘โยปิ อตฺตโน ภารภูเตน อลชฺชินา สทฺธิํ ปริโภคํ กโรติ, โสปิ นิวาเรตโพฺพ’’**ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ตถาปิ อตฺถโต อุภยถาปิ ยุชฺชติฯ อตฺตโน สทฺธิวิหาริกาทโยปิ อลชฺชิภาวโต นิวาเรตพฺพาฯ อลชฺชีหิ สทฺธิวิหาริกาทีหิ เอกสโมฺภคํ กโรนฺตา อเญฺญปิ นิวาเรตพฺพาวฯ **สเจ น โอรมติ, อยมฺปิ อลชฺชีเยว โหตี**ติ เอตฺถ เอวํ นิวาริโต โส ปุคฺคโล อลชฺชินา สทฺธิํ ปริโภคโต โอรมติ วิรมติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ โอรมติ, อยมฺปิ อลชฺชีเยว โหติ, เตน สทฺธิํ ปริโภคํ กโรโนฺต โสปิ อลชฺชีเยว โหตีติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ **‘‘เอวํ เอโก อลชฺชี อลชฺชิสตมฺปิ กโรตี’’**ติฯ **อธมฺมิโย**ติ อเนสนาทีหิ อุปฺปโนฺนฯ **ธมฺมิโย**ติ ภิกฺขาจริยาทีหิ อุปฺปโนฺนฯ **สงฺฆเสฺสว เทตี**ติ ภตฺตํ อคฺคเหตฺวา อตฺตนา ลทฺธสลากํเยว เทติฯ

วิมติวิโนทนิยํ ปน ‘‘**ลชฺชินา สทฺธิํ ปริโภโค**ติ ธมฺมามิสวเสน มิสฺสีภาโวฯ **อลชฺชินา สทฺธิ**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อาทิโต ปฏฺฐาย หิ อลชฺชี นาม นตฺถี**ติ อิมินา ทิฏฺฐทิเฏฺฐสุ อาสงฺกา นาม น กาตพฺพา, ทิฏฺฐสุตาทิการเณ สติ เอว กาตพฺพาติ ทเสฺสติฯ **อตฺตโน ภารภูตา** สทฺธิวิหาริกาทโยฯ **สเจ น โอรมตี**ติ อคติคมนวเสน ธมฺมามิสปริโภคโต น โอรมติฯ **อาปตฺติ นาม นตฺถี**ติ อิทํ อลชฺชีนํ ธเมฺมนุปฺปนฺนปจฺจยํ ธมฺมกมฺมญฺจ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตสมฺปิ หิ กุลทูสนาทิสมุปฺปนฺนํ ปจฺจยํ ปริภุญฺชนฺตานํ วคฺคกมฺมาทีนิ กโรนฺตานญฺจ อาปตฺติ เอวฯ ‘**ธมฺมิยาธมฺมิยปริโภโค ปจฺจยวเสเนว เวทิตโพฺพ**’ติ วุตฺตตฺตา เหฎฺฐา ลชฺชิปริโภคาลชฺชิปริโภคา ปจฺจยวเสน เอกกมฺมาทิวเสน จ วุตฺตา เอวาติ เวทิตพฺพํฯ เตเนว ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖) โจทกจุทิตกภาเว ฐิตา เทฺว อลชฺชิโน ธมฺมปริ

โภคมฺปิ สนฺธาย ‘เอกสโมฺภคปริโภคา หุตฺวา ชีวถา’ติ วุตฺตา เตสํ อญฺญมญฺญํ ธมฺมามิสาปริโภเค วิโรธาภาวาฯ ลชฺชีนเมว หิ อลชฺชินา สห ตทุภยปริโภโค น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ

สเจ ปน ลชฺชี อลชฺชึ ปคฺคณฺหาติ...เป.... อนฺตรธาเปตีติ เอตฺถ เกวลํ ปคฺคณฺหิตุกามตาย เอวํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ธมฺมสฺส ปน สาสนสฺส โสตูนญฺจ อนุคฺคหตฺถาย วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ ปุริมนเยน **‘‘โส อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ’’**ติ วุตฺตตฺตา อิมสฺส อาปตฺติเยวาติ วทนฺติฯ อุเทฺทสคฺคหณาทินา ธมฺมสฺส ปริโภโค **ธมฺมปริโภโค**ฯ ธมฺมานุคฺคเหน คณฺหนฺตสฺส อาปตฺติยา อภาเวปิ เถโร ตสฺส อลชฺชิภาวํเยว สนฺธาย **‘‘ปาโป กิราย’’**นฺติอาทิมาหฯ **ตสฺส ปน สนฺติเก**ติ มหารกฺขิตเตฺถรสฺส สนฺติเกฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๘๕) ปน อิมสฺมึ ฐาเน วิตฺถารโต วินิจฺฉิตํฯ กถํ? **ธมฺมปริโภโค**ติ ‘‘เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส’’ติอาทินา วุตฺตสํวาโส เจว นิสฺสยคฺคหณาทิโก สโพฺพ นิรามิสปริโภโค จ เวทิตโพฺพฯ **‘‘น โส อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ’’**ติ วุตฺตตฺตา ลชฺชิโน อลชฺชิปคฺคเห อาปตฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **อิตโรปี**ติ ลชฺชีปิฯ ตสฺสาปิ อตฺตานํ ปคฺคณฺหนฺตสฺส อลชฺชิโน, อิมินา จ ลชฺชิโน วณฺณภณนาทิลาภํ ปฏิจฺจ อามิสครุกตาย วา เคหสฺสิตเปเมน วา ตํ อลชฺชึ ปคฺคณฺหโนฺต ลชฺชี สาสนํ อนฺตรธาเปติ นามาติ ทเสฺสติฯ เอวํ คหฏฺฐาทีสุ อุปตฺถมฺภิโต อลชฺชี พลํ ลภิตฺวา เปสเล อภิภวิตฺวา น จิรเสฺสว สาสนํ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ กโรตีติฯ

ธมฺมปริโภโคปิ ตตฺถ วฏฺฏตีติ อิมินา อามิสปริโภคโต ธมฺมปริโภโคว ครุโก, ตสฺมา อติวิย อลชฺชีวิเวเกน กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ‘‘ธมฺมานุคฺคเหน อุคฺคณฺหิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตา อลชฺชุสฺสนฺนตายสาสเน โอสกฺกเนฺต, ลชฺชีสุ จ อปฺปโหเนฺตสุ อลชฺชึ ปกตตฺตํ คณปูรกํ คเหตฺวา อุปสมฺปทาทิกรเณน เจว เกจิ อลชฺชิโน ธมฺมามิสปริโภเคน สงฺคเหตฺวา เสสาลชฺชิคณสฺส นิคฺคเหน จ สาสนํ ปคฺคณฺหิตุมฺปิ วฏฺฏติ เอวฯ

เกจิ ปน ‘‘โกฏฺฐยํ ฐิโต คโนฺถติ วุตฺตตฺตา คนฺถปริยาปุณนเมว ธมฺมปริโภโค, น เอกกมฺมาทิ, ตสฺมา อลชฺชีหิ สทฺธึ อุโปสถาทิกํ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, อาปตฺติ นตฺถี’’ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ, เอกกมฺมาทีสุ พหูสุ ธมฺมปริโภเคสุ อลชฺชินาปิ สทฺธึ กตฺตพฺพาวตฺถายตฺตํ ธมฺมปริโภคํ ทเสฺสตุํ อิธ นิทสฺสนวเสน คนฺถเสฺสว สมุทฺธฏตฺตาฯ น หิ เอกกมฺมาทิโก วิธิ ธมฺมปริโภโค น โหตีติ สกฺกา วตฺตุํ อนามิสตฺตา ธมฺมามิเสสุ อปริยาปนฺนสฺส จ กสฺสจิ อภาวาฯ เตเนว อฏฺฐสาลินิยํ ธมฺมปฏิสนฺถารกถายํ (ธ. ส. อฏฺฐ. ๑๓๕๑) ‘‘กมฺมฏฺฐานํ กเถตพฺพํ, ธโมฺม วาเจตโพฺพ...เป.... อพฺภานวุฏฺฐานมานตฺตปริวาสา ทาตพฺพา, ปพฺพชฺชารโห ปพฺพาเชตโพฺพ, อุปสมฺปทารโห อุปสมฺปาเทตโพฺพ...เป.... อยํ ธมฺมปฏิสนฺถาโร นามา’’ติ เอวํ สงฺฆกมฺมาทิปิ ธมฺมโกฏฺฐาเส ทสฺสิตํฯ เตสุ ปน ธมฺมโกฏฺฐาเสสุ ยํ คณปูรกาทิวเสน อลชฺชิโน อเปกฺขิตฺวา อุโปสถาทิ วา เตสํ สนฺติกา ธมฺมุคฺคหณนิสฺสยคฺคหณาทิ วา กรียติ, ตํ ธโมฺม เจว ปริโภโค จาติ ธมฺมปริโภโคติ วุจฺจติ, เอตํ ตถารูปปจฺจยํ วินา กาตุํ น วฏฺฏติ, กโรนฺตสฺส อลชฺชิปริโภโค จ โหติ ทุกฺกฏญฺจฯ ยํ ปน อลชฺชิสตํ อนเปกฺขิตฺวา ตชฺชนียาทินิคฺคหกมฺมํ วา ปริวาสาทิอุปการกมฺมํ วา อุคฺคหปริปุจฺฉาทานาทิ วา กรียติ, ตํ ธโมฺม เอว, โน ปริโภโค, เอตํ อนุรูปานํ กาตุํ วฏฺฏติ, อามิสทาเน วิย อาปตฺติ นตฺถิฯ นิสฺสยทานมฺปิ เตรสสมฺมุติทานาทิ จ วตฺตปฏิปตฺติสาทิยนาทิปริโภคสฺสปิ เหตุตฺตา น วฏฺฏติฯ

โย ปน มหาอลชฺชี อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ กโรติ, ตสฺส สทฺธิวิหาริกาทีนํ อุปสมฺปทาทิ อุปการกมฺมมฺปิ อุคฺคหปริปุจฺฉาทานาทิ จ กาตุํ น วฏฺฏติ, อาปตฺติ เอว โหติ, นิคฺคหกมฺมเมว กาตพฺพํฯ เตเนว อลชฺชิปคฺคโหปิ ปฏิกฺขิโตฺตฯ ธมฺมามิสปริโภควิวชฺชเนนปิ หิ ทุมฺ

มงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคโหว อธิปฺปฺโต, โส จ เปสลานํ ผาสุวิหารสทฺธมฺมฏฺฐิติวินยานุคฺคหาทิอตฺถาย เอตทตฺถตฺตา สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา, ตสฺมา ยํ ยํ ทุมฺมงฺกูนํ อุปตฺถมฺภาย, เปสลานํ อผาสุวิหาราย, สทฺธมฺมปริหานาทิอตฺถาย โหติ, ตํ สพฺพมฺปิ ปริโภโค วา โหตุ อปริโภโค วา กาตุํ น วฏฺฏติ, เอวํ กโรนฺตา สาสนํ อนฺตรธาเปนฺติ, อาปตฺติญฺจ อาปชฺชนฺติ, ธมฺมามิสปริโภเคสุ เจตฺถ อลชฺชีหิ เอกกมฺมาทิธมฺมปริโภโค เอว เปสลานํ อผาสุวิหาราย สทฺธมฺมปริหานาทิอตฺถาย โหติ, น ตถา อามิสปริโภโคฯ น หิ อลชฺชีนํ ปจฺจยปริโภคมตฺเตน เปสลานํ อผาสุวิหาราทิ โหติ, ยถาวุตฺตธมฺมปริโภเคน ปน โหติฯ ตปฺปริวชฺชเนน จ ผาสุวิหาราทโยฯ ตถา หิ กตสิกฺขาปทวีติกฺกมา อลชฺชิปุคฺคลา อุโปสถาทีสุ ปวิฏฺฐา ‘‘ตุเมฺห กายทฺวาเรเจว วจีทฺวาเร จ วีติกฺกมํ กโรถา’’ติอาทินา ภิกฺขูหิ วตฺตพฺพา โหนฺติฯ ยถา วินยญฺจ อติฏฺฐนฺตา สงฺฆโต พหิกรณาทิวเสน สุฏฺฐุ นิคฺคเหตพฺพา, ตถา อกตฺวา เตหิ สห สํวสนฺตาปิ อลชฺชิโนว โหนฺติ ‘‘เอโกปิ อลชฺชี อลชฺชิสตมฺปิ กโรตี’’ติอาทิวจนโต (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๕)ฯ ยทิ หิ เต เอวํ อนิคฺคหิตา สิยุํ, สเงฺฆ กลหาทึ วเฑฺฒตฺวา อุโปสถาทิสามคฺคิกมฺมปฏิพาหนาทินา เปสลานํ อผาสุํ กตฺวา กเมน เต เทวทตฺตวชฺชิปุตฺตกาทโย วิย ปริสํ วเฑฺฒตฺวา อตฺตโน วิปฺปฏิปตฺตึ ธมฺมโต วินยโต ทีเปนฺตา สงฺฆเภทาทิมฺปิ กตฺวา น จิรเสฺสว สาสนํ อนฺตรธาเปยฺยุํฯ เตสุ ปน สงฺฆโต พหิกรณาทิวเสน นิคฺคหิเตสุ สโพฺพปิ อยํ อุปทฺทโว น โหติฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘ทุสฺสีลปุคฺคเล นิสฺสาย อุโปสโถ น ติฏฺฐติ, ปวารณา น ติฏฺฐติ, สงฺฆกมฺมานิ น ปวตฺตนฺติ, สามคฺคี น โหติ…เป.… ทุสฺสีเลสุ ปน นิคฺคหิเตสุ สโพฺพปิ อยํ อุปทฺทโว น โหติ, ตโต เปสลา ภิกฺขู ผาสุ วิหรนฺตี’’ติ, ตสฺมา เอกกมฺมาทิธมฺมปริโภโคว อามิสปริโภคโตปิ อติวิย อลชฺชีวิเวเกน กาตโพฺพ, อาปตฺติกโร จ สทฺธมฺมปริหานิเหตุตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ

อปิจ ‘‘อุโปสโถ น ติฏฺฐติ, ปวารณา น ติฏฺฐติ, สงฺฆกมฺมานิ น ปวตฺตนฺตี’’ติ เอวํ อลชฺชีหิ สทฺธึ สงฺฆกมฺมากรณสฺส อฏฺฐกถายํ ปกาสิตตฺตาปิ เจตํ สิชฺฌติฯ ตถา ปริวตฺตลิงฺคสฺส ภิกฺขุโน ภิกฺขุนุปสฺสยํ คจฺฉนฺตสฺส ปฏิปตฺติกถายํ ‘‘อาราธิกา จ โหนฺติ สงฺคาหิกา ลชฺชินิโย, ตา โกเปตฺวา อญฺญตฺถ น คนฺตพฺพํฯ คจฺฉติ เจ, คามนฺตรนทีปารรตฺติวิปฺปวาสคณมฺหา โอหียนาปตฺตีหิ น มุจฺจติ…เป.… อลชฺชินิโย โหนฺติ, สงฺคหํ ปน กโรนฺติ, ตาปิ ปริจฺจชิตฺวา อญฺญตฺถ คนฺตุํ ลภตี’’ติ เอวํ อลชฺชินีสุ ทุติยิกาคหณาทีสุ สํวาสาปตฺติปริหาราย นทีปาราคมนาทิครุกาปตฺติฏฺฐานานํ อนุญฺญาตตฺตา ตโตปิ อลชฺชิสํวาสาปตฺติ เอว สทฺธมฺมปริหานิยา เหตุภูโต ครุกตราติ วิญฺญายติฯ น หิ ลหุกาปตฺติฏฺฐานํ วา อนาปตฺติฏฺฐานํ วา ปริหริตุํ ครุกาปตฺติฏฺฐานวีติกฺกมํ อาจริยา อนุชานนฺติฯ ตถา อสํวาสปทสฺส อฏฺฐกถายํ ‘‘สเพฺพหิปิ ลชฺชิปุคฺคเลหิ สมํ สิกฺขิตพฺพภาวโต สมสิกฺขาตา นามฯ เอตฺถ ยสฺมา สเพฺพปิ ลชฺชิโน เอเตสุ กมฺมาทีสุ สห วสนฺติ, น เอโกปิ ตโต พหิทฺธา สนฺทิสฺสติ, ตสฺมา ตานิ สพฺพานิปิ คเหตฺวา เอโส สํวาโส นามา’’ติ เอวํ ลชฺชีเหว เอกกมฺมาทิสํวาโส วฏฺฏตีติ ปกาสิโตฯ

ยทิ เอวํ กสฺมา อสํวาสิเกสุ อลชฺชี น คหิโตติ? นายํ วิโรโธ, เย คณปูรเก กตฺวา กตํ กมฺมํ กุปฺปติ, เตสํ ปาราชิกาทิอปกตตฺตานเญฺญว อสํวาสิกตฺเตน คหิตตฺตาฯ อลชฺชิโน ปน ปกตตฺตภูตาปิ สนฺติ, เต เจ คณปูรกา หุตฺวา กมฺมํ สาเธนฺติ, เกวลํ กตฺวา อคติคมเนน กโรนฺตานํ อาปตฺติกรา โหนฺติ สภาคาปตฺติอาปนฺนา วิย อญฺญมญฺญํฯ ยสฺมา อลชฺชิตญฺจ ลชฺชิตญฺจ ปุถุชฺชนานํ จิตฺตกฺขณปฏิพทฺธํ, น สพฺพกาลิกํฯ สญฺจิจฺจ หิ วีติกฺกมจิเตฺต อุปฺปเนฺน อลชฺชิโน ‘‘น ปุน อีทิสํ กริสฺสามี’’ติ จิเตฺตน ลชฺชิโน โหนฺติฯ

เตสุ จ เย เปสเลหิ โอวทิยมานาปิ น โอรมนฺติ, ปุนปฺปุนํ กโรนฺติ, เต เอว อสํวสิตพฺพา, น อิตเร ลชฺชิธเมฺม โอกฺกนฺตตฺตา, ตสฺมาปิ อลชฺชิโน อสํวาสิเกสุ อคเณตฺวา ตปฺปริวชฺชนตฺถํ

โสเธตฺวาว อุโปสถาทิกรณํ อนญฺญาตํฯ ตถา หิ ‘‘ปาริสุทฺธึ อายสฺมนฺโต อาโรเจถ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามี’’ติอาทินา (มหาว. ๑๓๔) อปริสุทฺธาย ปริสาย อุโปสถกรณสฺส อยุตฺตตา ปกาสิตา, ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺย…เป.… ผาสุ โหตี’’ติ (มหาว. ๑๓๔) เอวํ อลชฺชิมฺปิ ลชฺชิธมฺเม ปติฏฺฐาเปตฺวา อุโปสถกรณปฺปกาโร จ วุตฺโต, ‘‘กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา…เป.… ปริสุเทฺธตฺถายสฺมนฺโต’’ติ (ปารา. ๒๓๓) จ ปาริสุทฺธิอุโปสเถ ‘‘ปริสุโทฺธ อหํ, ภเนฺต, ปริสุโทฺธติ มํ ธาเรถา’’ติ (มหาว. ๑๖๘) จ เอวํ อุโปสถํ กโรนฺตานํ ปริสุทฺธตา จ ปกาสิตา, วจนมตฺเตน อโนรมนฺตานญฺจ อุโปสถปวารณฏฺฐปนวิธิ จ วุตฺโต, สพฺพถา ลชฺชิธมฺมํ อโนกฺกมเนฺตหิ สํวาสสฺส อยุตฺตตาย นิสฺสยทานคฺคหณปฏิเกฺขโป, ตชฺชนียาทินิคฺคหกมฺมกรณอุเกฺขปนียกมฺมกรเณน สานุวตฺตกปริสสฺส อลชฺชิสฺส อสํวาสิกตฺตปาปนวิธิ จ วุตฺโต, ตสฺมา ยถาวุเตฺตหิ สุตฺตนฺตนเยหิ, อฏฺฐกถาวจเนหิ จ ปกตเตฺตหิปิ อปกตเตฺตหิปิ สเพฺพหิ อลชฺชีหิ เอกกมฺมาทิสํวาโส น วฏฺฏติ, กโรนฺตานํ อาปตฺติ เอว ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหตฺถาเยว สพฺพสิกฺขาปทานํ ปญฺญตฺตตฺตาติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ เตเนว ทุติยสงฺคีติยํ ปกตตฺตาปิ อลชฺชิโน วชฺชิปุตฺตกา ยสเตฺถราทีหิ มหเนฺตน วายาเมน สงฺฆโต วิโยชิตาฯ น หิ เตสุ ปาราชิกาทิอสํวาสิกาปตฺติ อตฺถิ, เตหิ ทีปิตานํ ทสนฺนํ วตฺถูนํ ลหุกาปตฺติวิสยตฺตาติ วุตฺตํฯ

ตสฺส สนฺติเกติ มหารกฺขิตเตฺถรสฺส สนฺติเกฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

รูปิยาทิปฏิคฺคหณวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ทฺวาทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๓. ทานลกฺขณาทิวินิจฺฉยกถา

๖๙. เอวํ รูปิยาทิปฏิคฺคหณวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ทานวิสฺสาสคฺคาหลาภปริณามนวินิจฺฉยํ กเถตุํ **"ทานวิสฺสาสคฺคาเหหี"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ทียเต **ทานํ,** จีวราทิวตฺถุํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺโต อโลภปฺปธาโน กามาวจรกุสลกิริยจิตฺตุปฺปาโทฯ สสนํ **สาโส,** สสุ หึสายนฺติ ธาตุ, หึสนนฺติ อตฺโถ, วิคโต สาโส เอตสฺมา คาหาติ **วิสฺสาโส**ฯ คหณํ คาโห, วิสฺสาเสน คาโห **วิสฺสาสคฺคาโห**ฯ วิเสสเน เจตฺถ กรณวจนํ, วิสฺสาสวเสน คาโห, น เถยฺยจิตฺตวเสนาติ อตฺโถฯ ลจฺฉเตติ ลาโภ, จีวราทิวตฺถุ, ตสฺส **ลาภสฺส**ฯ ปริณมิยเต **ปริณามนํ,** อเญฺญสํ อตฺถาย ปริณตสฺส อตฺตโน, อญฺญสฺส วา ปริณามนํ, ทาปนนฺติ อตฺโถฯ **ทานวิสฺสาสคฺคาเหหิ ลาภสฺส ปริณามน**นฺติ เอตฺถ อุทฺเทเส สมภินิวิฏฺฐสฺส ''ทาน''นฺติ ปทสฺส อตฺถวินิจฺฉโย ตาว ปฐมํ เอวํ เวทิตพฺโพติ โยชนาฯ อตฺตโน สนฺตกสฺส จีวราทิปริกฺขารสฺส ทานนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ยสฺส กสฺสจี**ติ สมฺปทานนิทฺเทโส, ยสฺส กสฺสจิ ปฏิคฺคาหกสฺสาติ อตฺโถฯ

ยทิทํ ''ทาน''นฺติ วุตฺตํ, ตตฺถ กึ ลกฺขณนฺติ อาห **"ตตฺริทํ ทานลกฺขณ"**นฺติฯ ''อิทํ ตุยฺหํ เทมี''ติ วทตีติ อิทํ ติวงฺคสมฺปนฺนํ ทานลกฺขณํ โหตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **อิท**นฺติ เทยฺยธมฺมนิทสฺสนํฯ **ตุยฺห**นฺติ ปฏิคฺคาหกนิทสฺสนํฯ **เทมี**ติ ทายกนิทสฺสนํฯ **ททามี**ติอาทีนิ ปน ปริยายวจนานิฯ วุตฺตญฺหิ ''เทยฺยทายกปฏิคฺคาหกา วิย ทานสฺสา''ติ, ''ติณฺณํ สมฺมุขีภาวา กุสลํ โหตี''ติ จฯ ''วตฺถุปริจฺจาคลกฺขณตฺตา ทานสฺสา''ติ อิทํ ปน เอกเทสลกฺขณกถนเมว, กึ เอวํ ทียมานํ สมฺมุขาเยว ทินฺนํ โหติ, อุทาหุ ปรมฺมุขาปีติ อาห **"สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ ทินฺนํเยว โหตี"**ติฯ **ตุยฺหํ คณฺหาหี**ติอาทีสุ อยมโตฺถ – ''คณฺหาหี''ติ วุเตฺต ''เทมี''ติ วุตฺตสทิสํ โหติ, ตสฺมา มุขฺยโต ทินฺนตฺตา **สุทินฺนํ** โหติ, ''คณฺหามี''ติ จ วุเตฺต มุขฺยโต คหณํ โหติ, ตสฺมา **สุคฺคหิตํ** โหติฯ ''ตุยฺหํ มยฺห''นฺติ อิมานิ ปน ปฏิคฺคาหกปฏิพนฺธตากรเณ วจนานิฯ **ตว สนฺตกํ กโรหี**ติอาทีนิ ปน ปริยายโต ทานคฺคหณานิ, ตสฺมา **ทุทินฺนํ ทุคฺคหิตญฺจ** โหติฯ โลเก หิ อปริจฺจชิตุกามาปิ ปุน คณฺหิตุกามาปิ ''ตว สนฺตกํ โหตู''ติ นิยฺยาเตนฺติ ยถา ตํ กุสรโญฺญ มาตุ รชฺชนิยฺยาตนํฯ เตนาห **"เนว ทาตา ทาตุํ ชานาติ, น อิตโร คเหตุ"**นฺติฯ **สเจ ปนา**ติอาทีสุ ปน ทายเกน ปญฺญตฺติยํ อโกวิทตาย ปริยายวจเน วุเตฺตปิ ปฏิคฺคาหโก อตฺตโน ปญฺญตฺติยํ โกวิทตาย มุขฺยวจเนน คณฺหาติ, ตสฺมา **"สุคฺคหิต"**นฺติ วุตฺตํฯ

สเจ ปน เอโกติอาทีสุ ปน ทายโก มุขฺยวจเนน เทติ, ปฏิคฺคาหโกปิ มุขฺยวจเนน ปฏิกฺขิปติ, ตสฺมา ทายกสฺส ปุเพฺพ อธิฏฺฐิตมฺปิ จีวรํ ทานวเสน อธิฏฺฐานํ วิชหติ, ปริจฺจตฺตตฺตา อตฺตโน อสนฺตกตฺตา อติเรกจีวรมฺปิ น โหติ, ตสฺมา ทสาหาติกฺกเมปิ อาปตฺติ น โหติฯ ปฏิคฺคาหกสฺสปิ น ปฏิกฺขิปิตตฺตา อตฺตโน สนฺตกํ น โหติ, ตสฺมา อติเรกจีวรํ น โหตีติ ทสาหาติกฺกเมปิ อาปตฺติ นตฺถิฯ **ยสฺส ปน รุจฺจตี**ติ เอตฺถ ปน อิมสฺส จีวรสฺส อสฺสามิกตฺตา ปํสุกูลฏฺฐาเน ฐิตตฺตา ยสฺส รุจฺจติ, เตน ปํสุกูลภาเวน คเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ, ปริภุญฺชเนฺตน ปน ทายเกน ปุพฺพอธิฏฺฐิตมฺปิ ทานวเสน อธิฏฺฐานสฺส วิชหิตตฺตา ปุน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ อิตเรน ปุเพฺพ อนธิฏฺฐิตตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิตฺถนฺนามสฺส เทหีติอาทีสุ ปน อาณตฺยเตฺถ ปวตฺตาย ปญฺจมีวิภตฺติยา วุตฺตตฺตา อาณเตฺตน ปฏิคฺคาหกสฺส ทินฺนกาเลเยว ปฏิคฺคาหกสฺส สนฺตกํ โหติ, น ตโต ปุเพฺพ, ปุเพฺพ ปน อาณาปกเสฺสว, ตสฺมา **"โย ปหิณติ, ตเสฺสว สนฺตก"**นฺติ วุตฺตํฯ **อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี**ติ ปน ปจฺจุปฺปนฺนเตฺถ ปวตฺตาย วตฺตมานวิภตฺติยา วุตฺตตฺตา ตโต ปฏฺฐาย ปฏิคฺคาหกเสฺสว สนฺตกํ โหติ, ตสฺมา **"ยสฺส ปหียติ, ตสฺส สนฺตก"**นฺติ วุตฺตํฯ **ตสฺมา**ติ อิมินา อายสฺมตา เรวต

เตฺถเรน อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส จีวรเปสนวตฺถุสฺมึ ภควตา เทสิเตสุ อธิฏฺฐาเนสุ อิธ วุตฺตลกฺขเณน อสโมฺมหโต ชานิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

ตตฺถ **ทฺวาธิฏฺฐิตํ, สฺวาธิฏฺฐิตนฺ**ติ จ น ติจีวราธิฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ, อถ โข สามิเก ชีวเนฺต วิสฺสาสคฺคาหจีวรภาเวน จ สามิเก มเต มตกจีวรภาเวน จ คหณํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตโต ปน ทสาเห อนติกฺกเนฺตเยว ติจีวราธิฏฺฐานํ วา ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานํ วา วิกปฺปนํ วา กาตพฺพํฯ **โย ปหิณตีติ** ทายกํ สนฺธายาห, **ยสฺส ปหียตีติ** ปฏิคฺคาหกํฯ

ปริจฺจชิตฺวา...เป.... น ลภติ, อาหราเปเนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพติ อโตฺถฯ **อตฺตนา...เป.... นิสฺสคฺคิยนฺ**ติ อิมินา ปรสนฺตกภูตตฺตํ ชานเนฺต เถยฺยปสยฺหวเสน อจฺฉินฺทเนฺต ปาราชิโก โหตีติ ทเสฺสติฯ โปราณฏีกายํ ปน “สกสญฺญาย วินา คณฺหเนฺต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ”ติ วุตฺตํฯ สกสญฺญาย วินาปิ ตาวกาลิกปํสุกูลสญฺญาทิวเสน คณฺหเนฺต อาปตฺติยา น กาเรตโพฺพฯ อฏฺฐกถายํ ปน ปสยฺหาการํ สนฺธาย วทติฯ เตนาห **“อจฺฉินฺทโต นิสฺสคฺคิย”**นฺติฯ **สเจ ปน...เป.... วฏฺฏตีติ** ตุฏฺฐทานํ อาห, **อถ ปนา**ติอาทินา กุปิตทานํฯ อุภยถาปิ สยํ ทินฺนตฺตา วฏฺฏติ, คหเณ อาปตฺติ นตฺถีติ อโตฺถฯ

มม สนฺติเก...เป.... เอวํ ปน ทาตุํ น วฏฺฏตีติ วตฺถุปริจฺจาคลกฺขณตฺตา ทานสฺส เอวํ ททเนฺต อปริจฺจชิตฺวา ทินฺนตฺตา ทานํ น โหตีติ น วฏฺฏติ, ตโต เอว ทุกฺกฏํ โหติฯ **อาหราเปตุํ ปน วฏฺฏตีติ** ปุเพฺพ “อกโรนฺตสฺส น เทมี”ติ วุตฺตตฺตา ยถาวุตฺตอุปชฺฌายคฺคหณาทีนิ อกโรเนฺต อาจริยเสฺสว สนฺตกํ โหตีติ กตฺวา วุตฺตํฯ กโรเนฺต ปน อเนฺตวาสิกสฺส สนฺตกํ ภเวยฺย สพฺพโส อปริจฺจชิตฺวา ทินฺนตฺตาฯ สกสญฺญาย วิชฺชมานตฺตา “อาหราเปตุํ วฏฺฏตี”ติ วุตฺตํ สิยาฯ ฏีกายํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๓๕) ปน “เอวํ ทินฺนํ ภติสทิสตฺตา อาหราเปตุํ วฏฺฏตี”ติ วุตฺตํฯ ภติสทิเส สติปิ กเมฺม กเต ภติ ลทฺธพฺพา โหติ, ตสฺมา อาโรเปตุํ น วเฏฺฏยฺยฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๓๕) ปน **“อาหราเปตุํ วฏฺฏตีติ** กเมฺม อกเต ภติสทิสตฺตา วุตฺต”นฺติ วุตฺตํ, เตน กเมฺม กเต อาหราเปตุํ น วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ อุปชฺฌํ คณฺหิสฺสตีติ สามเณรสฺส ทานํ ทีเปติ, เตน จ สามเณรกาเล ทตฺวา อุปสมฺปนฺนกาเล อจฺฉินฺทโตปิ ปาจิตฺติยํ ทีเปติฯ **อยํ ตาว ทาเน วินิจฺฉโย**ติ อิมินา ทานวินิจฺฉยาทีนํ ติณฺณํ วินิจฺฉยานํ เอกปริเจฺฉทกตภาวํ ทีเปติฯ

วิสฺสาสคฺคาหลกฺขณวินิจฺฉยกถา

๗๐. **อนุฏฺฐานเสยฺยา** นาม ยาย เสยฺยาย สยิโต **ยาว ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทํ น ปาปุณาติ,** ตาว วุจฺจติฯ **ททมาเนน จ มตกธนํ ตาว เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ เก คหฏฺฐา เก ปพฺพชิตา เกน การเณน ตสฺส ธเน อิสฺสราติ? คหฏฺฐา ตาว คิลานุปฏฺฐากภูตา เตน การเณน คิลานุปฏฺฐากภาคภูเต ตสฺส ธเน อิสฺสรา, เยสญฺจ วาณิชานํ หตฺถโต กปฺปิยการเกน ปตฺตาทิปริกฺขาโร คาหาปิโต, เตสํ ยํ ทาตพฺพมูลํ, เต จ ตสฺส ธเน อิสฺสรา, เยสญฺจ มาตาปิตูนํ อตฺถาย ปริจฺฉินฺทิตฺวา วตฺถานิ ฐปิตานิ, เตปิ ตสฺส ธนสฺส อิสฺสราฯ เอวมาทินา เยน เยน การเณน ยํ ยํ ปริกฺขารธนํ เยหิ เยหิ คหเฏฺฐหิ ลภิตพฺพํ โหติ, เตน เตน การเณน เต เต คหฏฺฐา ตสฺส ตสฺส ธนสฺส อิสฺสราฯ

ปพฺพชิตา ปน พาหิรกา ตเถว สติ การเณ อิสฺสราฯ ปญฺจสุ ปน สหธมฺมิเกสุ ภิกฺขู สามเณรา จ มตานํ ภิกฺขุสามเณรานํ ธนํ วินาปิ การเณน ทายาทภาเวน ลภนฺติ, น อิตราฯ ภิกฺขุนีสิกฺขมานสามเณรีนมฺปิ ธนํ ตาเยว ลภนฺติ, น อิตเรฯ ตํ ปน มตกธนภาชนํ จตุปจฺจยภาชนวินิจฺฉเย อาวิ ภวิสฺสติ, พหู ปน วินยธรเตฺถรา “เย ตสฺส ธนสฺส อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา

วา’’ติ ปาฐํ นิสฺสาย ‘‘มตภิกฺขุสฺส ธนํ คหฏฺฐภูตา ญาตกา ลภนฺตี’’ติ วินิจฺฉินนฺติ, ตมฺปิ วินิจฺฉยํ ตสฺส จ ยุตฺตายุตฺตภาวํ ตเตฺถว วกฺขามฯ

อนตฺตมนสฺส สนฺตกนฺติ ‘‘ทุฏฺฐุ กตํ ตยา มยา อทินฺนํ มม สนฺตกํ คณฺหเนฺตนา’’ติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน วา โทมนสฺสปฺปตฺตสฺส สนฺตกํฯ **โย ปน ปฐมํเยว ‘‘สุฏฺฐุ กตํ ตยา มม สนฺตกํ คณฺหเนฺตนา’’ติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน วา อนุโมทิตฺวา ปจฺฉา เกนจิ การเณน กุปิโต, ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โยปิ อทาตุกาโม, จิเตฺตน ปน อธิวาเสติ, น กิญฺจิ วทตี**ติ เอตฺถ ตุ โปราณฏีกายํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๓๑) **‘‘จิเตฺตน ปน อธิวาเสตี**ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวตุํ **‘น กิญฺจิ วทตี’**ติ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ เอวํ สติ ‘‘จิเตฺตนา’’ติ อิทํ อธิวาสนกิริยาย กรณํ โหติฯ **อทาตุกาโม**ติ เอตฺถาปิ ตเมว กรณํ สิยา, ตโต ‘‘จิเตฺตน อทาตุกาโม, จิเตฺตน อธิวาเสตี’’ติวจนํ โอจิตฺยสโมฺปสกํ น ภเวยฺยฯ ตํ ฐเปตฺวา ‘‘อทาตุกาโม’’ติ เอตฺถ กาเยนาติ วา วาจายาติ วา อญฺญํ กรณมฺปิ น สมฺภวติ, ตทสมฺภเว สติ วิเสสตฺถวาจโก ปน-สโทฺทปิ นิรตฺถโกฯ **น กิญฺจิ วทตี**ติ เอตฺถ ตุ วทนกิริยาย กรณํ ‘‘วาจายา’’ติ ปทํ อิจฺฉิตพฺพํ, ตถา จ สติ อญฺญํ อธิวาสนกิริยาย กรณํ, อญฺญํ วทนกิริยาย กรณํ, อญฺญา อธิวาสนกิริยา, อญฺญา วทนกิริยา, ตสฺมา ‘‘วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวตุ’’นฺติ วตฺตุํ น อรหติ, ตสฺมา โยปิ จิเตฺตน อทาตุกาโม โหติ, ปน ตถาปิ วาจาย อธิวาเสติ, น กิญฺจิ วทตีติ โยชนํ กตฺวา ปน ‘‘อธิวาเสตีติ วุตฺตเมวตฺถํ ปกาเสตุํ น กิญฺจิ วทตีติ วุตฺต’’นฺติ วตฺตุมรหติฯ เอตฺถ ตุ ปน-สโทฺท อรุจิลกฺขณสูจนโตฺถฯ ‘‘จิเตฺตนา’’ติ อิทํ อทาตุกามกิริยาย กรณํ, ‘‘วาจายา’’ติ อธิวาสนกิริยาย อวทนกิริยาย จ กรณํฯ อธิวาสนกิริยา จ อวทนกิริยาเยว ฯ ‘‘อธิวาเสตี’’ติ วุเตฺต อวทนกิริยาย อปากฏภาวโต ตํ ปกาเสตุํ ‘‘น กิญฺจิ วทตี’’ติ วุตฺตํ, เอวํ คยฺหมาเน ปุพฺพาปรวจนโตฺถ โอจิตฺยสโมฺปสโก สิยา, ตสฺมา เอตฺตกวิวเรหิ วิจาเรตฺวา คเหตโพฺพติฯ

ลาภปริณามนวินิจฺฉยกถา

๗๑. ลาภปริณามนวินิจฺฉเย **ตุมฺหากํ สปฺปิอาทีนิ อาภตานี**ติ ตุมฺหากํ อตฺถาย อาภตานิ สปฺปิอาทีนิฯ ปริณตภาวํ ชานิตฺวาปิ วุตฺตวิธินา วิญฺญาเปเนฺตน เตสํ สนฺตกเมว วิญฺญาปิตํ นาม โหตีติ อาห **‘‘มยฺหมฺปิ เทถาติ วทติ, วฏฺฏตี’’**ติฯ

‘‘ปุปฺผมฺปิ อาโรเปตุํ น วฏฺฏตีติ อิทํ ปริณตํ สนฺธาย วุตฺตํ, สเจ ปน เอกสฺมึ เจติเย ปูชิตํ ปุปฺผํ คเหตฺวา อญฺญสฺมึ เจติเย ปูเชติ, วฏฺฏตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๖๐) วุตฺตํฯ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๖๐) ปน นิยเมตฺวา ‘‘อญฺญสฺส เจติยสฺส อตฺถาย โรปิตมาลาวจฺฉโต’’ติ วุตฺตตฺตา น เกวลํ ปริณตภาโวเยว กถิโต, อถ โข นิยเมตฺวา โรปิตภาโวปิฯ **ปุปฺผมฺปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน กุโต มาลาวจฺฉนฺติ ทเสฺสติฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๖๐) ปน **‘‘โรปิตมาลาวจฺฉโต**ติ เกนจิ นิยเมตฺวา โรปิตํ สนฺธาย วุตฺตํ, อโนจิตํ มิลายมานํ โอจินิตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ ปูเชตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ **ฐิตํ ทิสฺวา**ติ เสสกํ คเหตฺวา ฐิตํ ทิสฺวาฯ **อิมสฺส สุนขสฺส มา เทหิ, เอตสฺส เทหี**ติ อิทํ ปริณเตเยว, ติรจฺฉานคตสฺส ปริจฺจชิตฺวา ทิเนฺน ปน ตํ ปลาเปตฺวา อญฺญํ ภุญฺชาเปตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา **‘‘กตฺถ เทมา**ติอาทินา เอเกนาการเรน อนาปตฺติ ทสฺสิตาฯ เอวํ ปน อปุจฺฉิเตปิ ‘อปริณตํ อิท’นฺติ ชานเนฺตน อตฺตโน รุจิยา ยตฺถ อิจฺฉติ, ตตฺถ ทาเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **ยตฺถ อิจฺฉถ, ตตฺถ เทถา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘ตุมฺหากํ รุจิยา’’ติ วุตฺตตฺตา ยตฺถ อิจฺฉติ, ตตฺถ ทาเปตุํ ลภติฯ

ปริวาเร (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๙) ปน **นว อธมฺมิกานิ ทานานี**ติ สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, เจติยสฺส ปริณตํ อญฺญเจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา

ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, ปุคฺคลสฺส ปริณตํ อญฺญปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมตีติ เอวํ วุตฺตานิฯ **นว ปฏิคฺคหา ปริโภคา จา**ติ เอเตสํเยว ทานานํ ปฏิคฺคหา จ ปริโภคา จฯ **ตีณิ ธมฺมิกานิ ทานานี**ติ สงฺฆสฺส นินฺนํ สงฺฆเสฺสว เทติ, เจติยสฺส นินฺนํ เจติยเสฺสว เทติ, ปุคฺคลสฺส นินฺนํ ปุคฺคลเสฺสว เทตีติ อิมานิ ตีณิฯ ปฏิคฺคหปฏิโภคาปิ เตสํเยว ปฏิคฺคหา จ ปริโภคา จาติ อาคตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ทานลกฺขณาทิวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๔. ปถวีขณนวินิจฺฉยกถา

๗๒. เอวํ ทานวิสฺสาสคฺคาหลาภปริณามนวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปถวีวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ปถวี”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ ปตฺถรตีติ **ปถวี,** ป-ปุพฺพ ถร สนฺถรเณติ ธาตุ, ร-การสฺส ว-กาโร, ส สมฺภารปถวีฯ ตปฺปเภทมาห **“เทฺว ปถวี, ชาตา จ ปถวี อชาตา จ ปถวี”**ติฯ ตาสํ วิเสสํ ทเสฺสตุํ **“ตตฺถ ชาตา นาม ปถวี”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ สุทฺธปํสุกา…เป.… เยภุเยฺยนมตฺติกา ปถวี ชาตา นาม ปถวี โหติฯ น เกวลํ สาเยว, อทฑฺฒา ปถวีปิ ‘‘ชาตา ปถวี’’ติ วุจฺจติฯ น เกวลํ อิมา เทฺวเยว, โยปิ ปํสุปุโญฺช วา…เป.… จาตุมาสํ โอวโฏฺฐ, โสปิ ‘‘ชาตา ปถวี’’ติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ อิตรตฺรปิ เอเสว นโยฯ

ตตฺถ สุทฺธา ปํสุกาเยว เอตฺถ ปถวิยา อตฺถิ, น ปาสาณาทโยติ **สุทฺธปํสุกา**ฯ ตถา **สุทฺธมตฺติกา**ฯ อปฺปา ปาสาณา เอตฺถาติ **อปฺปปาสาณา**ฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโยฯ เยภุเยฺยน ปํสุกา เอตฺถาติ **เยภุเยฺยนปํสุกา,** อลุตฺตสมาโสยํ, ตถา **เยภุเยฺยนมตฺติกา**ฯ ตตฺถ มุฎฺฐิปฺปมาณโต อุปริ **ปาสาณา**ฯ มุฎฺฐิปฺปมาณา **สกฺขราฯ กถลา**ติ กปาลขณฺฑาทิฯ **มรุมฺปา**ติ กฎสกฺขราฯ **วาลุกา** วาลุกาเยวฯ **เยภุเยฺยนปํสุกา**ติ เอตฺถ ตีสุ โกฎฺฐาเสสุ เทฺว โกฎฺฐาสา ปํสุ, เอโก ปาสาณาทีสุ อญฺญตรโกฎฺฐาโสฯ **อทฑฺฒาปี**ติ อุทฺธนปตฺตปจนกุมฺภการาตปาทิวเสน ตถา ตถา อทฑฺฒา, สา ปน วิสุํ นตฺถิ, สุทฺธปํสุอาทีสุ อญฺญตราวาติ เวทิตพฺพาฯ **เยภุเยฺยนสกฺขรา**ติ พหุตรสกฺขราฯ หตฺถิกุจฺฉิยํ กิร เอกํ ปจฺฉิปูรํ อาหราเปตฺวา โทณิยํ โธวิตฺวา ปถวิยา เยภุเยฺยนสกฺขรภาวํ ญตฺวา สยํ ภิกฺขู โปกฺขรณึ ขณึสูติฯ ยานิ ปน มเชฺฌ ‘‘อปฺปปํสุอปฺปมตฺติกา’’ติ เทฺว ปทานิ, ตานิ เยภุเยฺยนปาสาณาทิปญฺจกเมว ปวิสนฺติฯ เตสเญฺญว หิ ทฺวินฺนํ ปเภทวจนเมตํ, ยทิทํ สุทฺธปาสาณาทิอาทิฯ

เอตฺถ จ กิญฺจาปิ เยภุเยฺยนปํสุํ อปฺปปํสุญฺจ ปถวึ วตฺวา อุปฑฺฒปํสุกาปถวี น วุตฺตา, ตถาปิ ปณฺณตฺติวชฺชสิกฺขาปเทสุ สาวเสสปญฺญตฺติยาปิ สมฺภวโต อุปฑฺฒปํสุกายปิ ปถวิยา ปาจิตฺติยเมวาติ คเหตพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘สพฺพจฺฉนฺนาทีสุ อุปฑฺฒจฺฉเนฺน ทุกฺกฎสฺส วุตฺตตฺตา อิธาปิ ทุกฺกฎํ ยุชฺชตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ ปาจิตฺติยวตฺถุกญฺจ อนาปตฺติวตฺถุกญฺจ ทุวิธํ ปถวึ ฐเปตฺวา อญฺญิสฺสา ทุกฺกฎวตฺถุกาย ตติยาย ปถวิยา อภาวโตฯ เทฺวเยว หิ ปถวิโย วุตฺตา ‘‘ชาตา จ ปถวี อชาตา จ ปถวี’’ติ, ตสฺมา ทฺวีสุ อญฺญตราย ปถวิยา ภวิตพฺพํฯ วินยวินิจฺฉเย จ สมฺปเตฺต ครุกลหุเกสุ ครุเกเยว ฐาตพฺพตฺตา น สกฺกา เอตฺถ อนาปตฺติยา ภวิตุํฯ สพฺพจฺฉนฺนาทีสุ ปน อุปเฑฺฒ ทุกฺกฎํ ยุตฺตํ ตตฺถ ตาทิสสฺส ทุกฺกฎวตฺถุโน สมฺภวโตฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฎี. ปาจิตฺติย ๒.๘๖) ‘‘อปฺปปํสุมตฺติกาย ปถวิยา อนาปตฺติวตฺถุภาเวน วุตฺตตฺตา อุปฑฺฒปํสุมตฺติกายปิ ปาจิตฺติยเมวาติ คเหตพฺพํฯ น เหตํ ทุกฺกฎวตฺถูติ สกฺกา วตฺตุํ ชาตาชาตวินิมุตฺตาย ตติยาย ปถวิยา อภาวโต’’ติ วุตฺตํฯ

ขณนฺตสฺส ขณาเปนฺตสฺส วาติ อนฺตมโส ปาทงฺคุฎฺฐเกนปิ สมฺมชฺชนิสลากายปิ สยํ วา ขณนฺตสฺส อเญฺญน วา ขณาเปนฺตสฺสฯ **“โปกฺขรณึ ขณา”ติ วทติ, วฎฺฎตี**ติ ‘‘อิมสฺมึ โอกาเส’’ติ อนิยเมตฺวา วุตฺตตฺตา วฎฺฎติฯ **“อิมํ วลฺลึ ขณา”**ติ วุเตฺตปิ ปถวิขณนํ สนฺธาย ปวตฺตโวหารตฺตา อิมินาว สิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํ, น ภูตคามสิกฺขาปเทน, อุภยมฺปิ สนฺธาย วุเตฺต ปน เทฺวปิ ปาจิตฺติยานิ โหนฺติฯ

๗๓. **กุเฎ็หี**ติ ฆเฎหิฯ **ตนุกกทฺทโม**ติ อุทกมิสฺสกกทฺทโม, โส จ อุทกคติกตฺตา วฎฺฎติฯ **อุทกปปฺปฎโก**ติ อุทเก อโนตฺตภูมิยํ ปวิเฎฺฐ ตสฺส อุปริภาคํ ฉาเทตฺวา ตนุกปํสุ วา มตฺติ

กา วา ปฏลํ หุตฺวา ปลวมานา อุฏฺฐาติ, ตสฺมึ อุทเก สุเกฺขปิ ตํ ปฏลํ วาเตน จลมานํ ติฏฺฐติ, ตํ อุทกปปฺปฏโก นามฯ **โอมกจาตุมาส**นฺติ อูนจาตุมาสํฯ **โอวฏฺฐ**นฺติ เทเวน โอวฏฺฐํฯ **อก ตปพฺภาเร**ติ อวลญฺชนฏฺฐานทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตาทิเส หิ วมฺมิกสฺส สพฺภาโวติฯ **มูสิกุกฺกุรํ** นาม มูสิกาหิ ขณิตฺวา พหิ กตปํสุราสิฯ

เอเสว นโยติ โอมกจาตุมาสํ โอวโฏฺฐเยว วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **เอกทิวสมฺปิ น วฏฺฏตี**ติ โอวฏฺฐจาตุมาสโต เอกทิวสาติกฺกโนฺตปิ วิโกเปตุํ น วฏฺฏติฯ เหฏฺฐภูมิสมฺพเนฺธปิ จ โคกณฺฏเก ภูมิโต ฉินฺทิตฺวา ฉินฺทิตฺวา อุคฺคตตฺตา อจฺจุคฺคตํ มตฺถกโต ฉินฺทิตุํ คเหตุญฺจ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ สกฏฺฐาเน อติฏฺฐมานํ กตฺวา ปาเทหิ มทฺทิตฺวา อาโลฬิตกทฺทมมฺปิ คเหตุํ วฏฺฏติฯ

อจฺฉทนนฺติอาทินา วุตฺตตฺตา อุชุกํ อากาสโต ปติตวโสฺสทเกน โอวฏฺฐเมว ชาตปถวี โหติ, น ฉทนาทีสุ ปติตฺวา ตโต ปวตฺตอุทเกน ตินฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ตโต**ติ ปุราณเสนาสน โตฯ **อิฏฺฐกํ คณฺหามี**ติอาทิ สุทฺธจิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ “**อุทเกนา**ติ อุชุกํ อากาสโตเยว ปติตอุทเกนฯ สเจ ปน อญฺญตฺถ ปหริตฺวา ปติเตน อุทเกน เตมิตํ โหติ, วฏฺฏตี”ติ วทนฺติฯ **มณฺฑปตฺถมฺภ**นฺติ สาขามณฺฑปตฺถมฺภํฯ

๗๔. **อุจฺจาเลตฺวา**ติ อุกฺขิปิตฺวาฯ **เตน อปเทเสนา**ติ เตน เลเสนฯ **อวิสยตฺตา อนาปตฺตี**ติ เอตฺถ สเจปิ นิพฺพาเปตุํ สกฺกา โหติ, ปฐมํ สุทฺธจิเตฺตน ทินฺนตฺตา ทหตูติ สลฺลเกฺขตฺวาปิ ติฏฺฐติ, อนาปตฺติฯ **มหามตฺติก**นฺติ ภิตฺติเลปนํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปถวีขณนวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

จุทฺทสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๕. ภูตคามวินิจฺฉยกถา

๗๕. เอวํ ปถวีวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ภูตคามวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ภูตคาโม”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ภวนฺติ อหุวุญฺจาติ **ภูตา,** ชายนฺติ วฑฺฒนฺติ ชาตา วฑฺฒิตา จาติ อตฺโถฯ **คาโม**ติ ราสิ, ภูตานํ คาโมติ **ภูตคาโม,** ภูตา เอว วา คาโม **ภูตคาโม,** ปติฏฺฐิตหริตติณรุกฺขาทีนเมตํ อธิวจนํฯ ตตฺถ ‘‘ภวนฺตี’’ติ อิมสฺส วิวรณํ ‘‘ชายนฺติ วฑฺฒนฺตี’’ติ , ‘‘อหุวุ’’นฺติ อิมสฺส ‘‘ชาตา วฑฺฒิตา’’ติฯ เอวํ ภูต-สทฺทท ปจฺจุปฺปนฺนาตีตวิสโย โหติฯ เตนาห วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๙๐) **“ภวนฺตี**ติ วฑฺฒนฺติ, **อหุวุ**นฺติ พภูวู’’ติฯ อิทานิ ตํ ภูตคามํ ทเสฺสโนฺต **“ภูตคาโมติ ปญฺจหิ พีเชหิ ชาตานํ รุกฺขลตาทีนเมตํ อธิวจน”**นฺติ อาหฯ **ลตาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน โอสธิคจฺฉาทโย เวทิตพฺพาฯ

อิทานิ ตานิ พีชานิ สรูปโต ทเสฺสโนฺต **“ตตฺริมานิ ปญฺจ พีชานี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ มูลเมว พีชํ **มูลพีชํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ อถ วา มูลํ พีชํ เอตสฺสาติ **มูลพีชํ,** มูลพีชโต วา นิพฺพตฺตํ **มูลพีชํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ ตตฺถ ปฐเมน วิคฺคเหน พีชคาโม เอว ลพฺภติ, ทุติยตติเยหิ ภูตคาโมฯ อิทานิ เต ภูตคาเม สรูปโต ทเสฺสโนฺต **“ตตฺถ มูลพีชํ นามา”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ เตสุ ปญฺจสุ มูลพีชาทีสุ หลิทฺทิ…เป…. ภทฺทมุตฺตกํ มูลพีชํ นามฯ น เกวลํ อิมานิเยว มูลพีชานิ, อถ โข อิโต อญฺญานิปิ ยานิ วา ปน ภูตคามชาตานิ อตฺถิ สนฺติ, มูเล ชายนฺติ, มูเล สญฺชายนฺติ, เอตํ ภูตคามชาตํ มูลพีชํ นาม โหตีติ โยชนาฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๑) ‘‘อิทานิ ตํ ภูตคามํ วิภชิตฺวา ทเสฺสโนฺต ‘ภูตคาโม นาม ปญฺจ พีชชาตานี’ติอาทิมาหา’’ติฯ ตตฺถ ภูตคาโม นามาติ ภูตคามํ อุทฺธริตฺวา ยสฺมิํ สติ ภูตคาโม โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ ‘‘ปญฺจ พีชชาตานีติ อาหา’’ติ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ เอวํ สเนฺตปิ ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ, มูเล ชายนฺตี’’ติอาทีนิ น สเมนฺติฯ น หิ มูลพีชาทีนิ มูลาทีสุ ชายนฺติฯ มูลาทีสุ ชายมานานิ ปน ตานิ พีชชาตานิ, ตสฺมา เอวมตฺถวณฺณนา เวทิตพฺพา – **ภูตคาโม นามา**ติ วิภชิตพฺพปทํฯ **ปญฺจา**ติ ตสฺส วิภาคปริเจฺฉโทฯ **พีชชาตานี**ติ ปริจฺฉินฺนธมฺมนิทสฺสนํ, ยโต พีเชหิ ชาตานิ พีชชาตานิ, รุกฺขาทีนํ เอตํ อธิวจนนฺติ จฯ ยถา ‘‘สาลีนํ เจปิ โอทนํ ภุญฺชตี’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๗๖) สาลิตณฺฑุลานํ โอทโน สาลิโอทโนติ วุจฺจติ, เอวํ พีชโต สมฺภูโต ภูตคาโม ‘‘พีช’’นฺติ วุโตฺตติ เวทิตโพฺพติ จฯ

ผฬุพีชนฺติ ปพฺพพีชํฯ ปจฺจยนฺตรสมวาเย สทิสผลุปฺปตฺติยา วิเสสการณภาวโต วิรุฬฺหสมเตฺถ สารผเล นิรุโฬฺห พีช-สทฺทท ตทตฺถสํสิทฺธิยา มูลาทีสุปิ เกสุจิ ปวตฺตตีติ มูลาทิโต นิวตฺตนตฺถํ เอเกน พีชสเทฺทน วิเสเสตฺวา วุตฺตํ **“พีช”**นฺติ ‘‘รูปรูปํ, ทุกฺขทุกฺข’’นฺติ จ ยถาฯ นิเทฺทเส ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ, มูเล ชายนฺติ มูเล สญฺชายนฺตี’’ติ เอตฺถ พีชโต นิพฺพเตฺตน พีชํ ทสฺสิตํ, ตสฺมา เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ – ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ, อาลุวกเสรุกมลนีลุปฺปลปุณฺฑรีกกุวลยกุนฺทปาฏลิมูลาทิเภเท มูเล คจฺฉวลฺลิรุกฺขาทีนิ ชายนฺติ สญฺชายนฺติ, ตานิ, ยมฺหิ มูเล ชายนฺติ เจว สญฺชายนฺติ จ, ตญฺจ ปาฬิยํ (ปาจิ. ๙๑) วุตฺตหลิทฺทาทิ จ, สพฺพมฺปิ เอตํ มูลพีชํ นาม, เอเตน การิโยปจาเรน การณํ ทสฺสิตนฺติ ทเสฺสติฯ เอส นโย ขนฺธพีชาทีสุฯ เยวาปนกขนฺธพีเชสุ ปเนตฺถ อมฺพาฏกอินฺทสาลนุหิปาลิภทฺทกกณิการาทีนิ ขนฺธพีชานิ ฯ อมฺพิลาวลฺลิจตุรสฺสวลฺลิกณเวราทีนิ ผฬุพีชานิฯ มกจิมลฺลิกาสุมนชยสุมนาทีนิ อคฺคพีชานิฯ อมฺพชมฺพุปนสฏฺฐิอาทีนิ พีชพีชานีติ ทฏฺฐพฺพานิฯ **ภูตคาเม ภูตคามสญฺญี ฉินฺทติ วา เฉทาเปติ วา**ติ สตฺถกานิ คเหตฺวา สยํ วา ฉินฺทติ, อเญฺญน วา เฉทาเปติฯ **ภินฺทติ วา เภทาเปติ วา**ติ ปาสาณาทีนิ คเหตฺวา สยํ วา ภินฺทติ, อเญฺญน วา เภทาเปติฯ **ปจติ**

วา ปจาเปติ วาติ อคฺคึ อุปสํหริตฺวา สยํ วา ปจติ, อเญฺญน วา ปจาเปติ, ปาจิตฺติยํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ อาปตฺติเภทํ ทเสฺสนฺโต **"ภูตคามญฺหี"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ภูตคามปริโมจิตนฺ**ติ ภูตคามโต วิโยชิตํฯ

๗๖. **สญฺจิจฺจ อุกฺขิปิตุํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ''สญฺจิจฺจา''ติ วุตฺตตฺตา สรีเร ลคฺคภาวํ ญตฺวาปิ อุฏฺฐหติ, ''ตํ อุทฺธริสฺสามี''ติ สญฺญาย อภาวโต วฏฺฏติฯ **อนนฺตก**คฺคหเณน สาสปมตฺติกา คหิตาฯ นามเญฺหตํ ตสฺสา เสวาลชาติยาฯ มูลปณฺณานํ อภาเวน **"อสมฺปุณฺณภูตคาโม นามา"**ติ วุตฺตํฯ **อภูตคามมูลตฺตา**ติ เอตฺถ ภูตคาโม มูลํ การณํ เอตสฺสาติ ภูตคามมูโล, ภูตคามสฺส วา มูลํ การณนฺติ ภูตคามมูลํฯ พีชคาโม หิ นาม ภูตคามโต สมฺภวติ, ภูตคามสฺส จ การณํ โหติฯ อยํ ปน ตาทิโส น โหตีติ ''อภูตคามมูลตฺตา''ติ วุตฺตํฯ

กิญฺจาปิ หิ ตาลนาฬิเกราทีนํ ขาณุ อุทฺธํ อวฑฺฒนโต ภูตคามสฺส การณํ น โหติ, ตถาปิ ภูตคามสงฺขฺยูปคตนิพฺพตฺตปณฺณมูลพีชโต สมฺภูตตฺตา ภูตคามโต อุปฺปนฺนํ นาม โหตีติ พีชคาเมน สงฺคหํ คจฺฉติฯ **โส พีชคาเมน สงฺคหิโต**ติ อวฑฺฒมาเนนปิ ภูตคามมูลตฺตา วุตฺตํฯ

"องฺกุเร หริเต"ติ วตฺวา ตเมวตฺถํ วิภาเวติ **"นีลวเณฺณ ชาเต"**ติ, นีลปณฺณสฺส วณฺณสทิเส ปเณฺณ ชาเตติ อตฺโถ, ''นีลวเณฺณ ชาเต''ติ วา ปาโฐ คเหตโพฺพฯ **อมูลกภูตคาเม สงฺคหํ คจฺฉตี**ติ อิทํ นาฬิเกรสฺส อาเวณิกํ กตฺวา วทติฯ ''ปานียฆฏาทีนํ พหิ เสวาโล อุทเก อฏฺฐิตตฺตา พีชคามานุโลมตฺตา จ ทุกฺกฏวตฺถู''ติ วทนฺติฯ **กณฺณกมฺปิ อโพฺพหาริกเมวา**ติ นีลวณฺณมฺปิ อโพฺพหาริกเมวฯ

๗๗. **เสเลยฺยกํ** นาม สิลาย สมฺภูตา เอกา คนฺธชาติฯ **ปุปฺผิตกาลโต ปฏฺฐายา**ติ วิกสิตกาลโต ปภุติฯ **อหิจฺฉตฺตกํ คณฺหโนฺต**ติ วิกสิตํ คณฺหโนฺตฯ มกุฬํ ปน รุกฺขตฺตจํ อโกเปเนฺตนปิ คเหตุํ น วฏฺฏติฯ **"รุกฺขตฺตจํ วิโกเปตี**ติ วุตฺตตฺตา รุเกฺข ชาตํ ยํ กิญฺจิ อหิจฺฉตฺตกํ รุกฺขตฺตจํ อวิโกเปตฺวา มตฺถกโต ฉินฺทิตฺวา คเหตุํ วฏฺฏตี''ติ วทนฺติ, ตทยุตฺตํ ''อหิจฺฉตฺตกํ ยาว มกุฬํ โหติ, ตาว ทุกฺกฏวตฺถู''ติ วุตฺตตฺตาฯ **รุกฺขโต มุจฺจิตฺวา**ติ เอตฺถ ''ยทิปิ กิญฺจิมตฺตํ รุเกฺข อลฺลีนา หุตฺวา ติฏฺฐติ, รุกฺขโต คยฺหมานา ปน รุกฺขจฺฉวึ น วิโกเปติ, วฏฺฏตี''ติ วทนฺติฯ **อลฺลรุกฺขโต น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถาปิ รุกฺขตฺตจํ อวิโกเปตฺวา มตฺถกโต ตเจฺฉตฺวา คเหตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ **หตฺถกุกฺกุเจฺจนา**ติ หตฺถจาปเลฺลนฯ **ปานียํ น วาเสตพฺพนฺ**ติ อิทํ อตฺตโน อตฺถาย นามิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เกวลํ อนุปสมฺปนฺนสฺส อตฺถาย นามิเต ปน ปจฺฉา ตโต ลภิตฺวา น วาเสตพฺพนฺติ นตฺถิฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๙๒) ปน **"ปานียํ น วาเสตพฺพนฺ**ติ อิทํ อตฺตโน ปิวนปานียํ สนฺธาย วุตฺตํ, อเญฺญสํ ปน วฏฺฏติ อนุคฺคหิตตฺตาฯ เตนาห **อตฺตนา ขาทิตุกาเมนา"**ติ วุตฺตํฯ **"เยสํ รุกฺขานํ สาขา รุหตี**ติ วุตฺตตฺตา เยสํ สาขา น รุหติ, ตตฺถ กปฺปิยกรณกิจฺจํ นตฺถี''ติ วทนฺติฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ **"เยสํ รุกฺขานํ สาขา รุหตี**ติ มูลํ อโนตาเรตฺวา ปณฺณมตฺตนิคฺคมนมเตฺตนาปิ วฑฺฒติ, ตตฺถ กปฺปิยมฺปิ อกโรโนฺต ฉินฺนนาฬิเกรเวฬุทณฺฑาทโย โกเปตุํ วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํฯ **"จงฺกมิตฏฺฐานํ ทเสฺสสฺสามี"**ติ วุตฺตตฺตา เกวลํ จงฺกมนาธิปฺปาเยน วา มคฺคคมนาธิปฺปาเยน วา อกฺกมนฺตสฺส, ติณานํ อุปริ นิสีทนาธิปฺปาเยน นิสีทนฺตสฺส จ โทโส นตฺถิฯ

๗๘. **สมณกเปฺปหี**ติ สมณานํ กปฺปิยโวหาเรหิฯ กิญฺจาปิ พีชาทีนํ อคฺคินา ผุฏฺฐมเตฺตน, นขาทีหิ วิลิขนมเตฺตน จ อวิรุฬฺหิธมฺมตา น โหติ, ตถาปิ เอวํ กเตเยว สมณานํ กปฺปตีติ อคฺคิปริชิตาทโย สมณโวหารา นาม ชาตา, ตสฺมา เตหิ สมณโวหาเรหิ กรณภูเตหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อนุชานามีติ อธิปฺปาโยฯ อพีชนิพฺพฏฺฏพีชานิปิ สมณานํ กปฺปนฺตีติ ปญฺญตฺตปณฺณตฺ

ติภาวโต สมณโวหาราอิเจฺจว สงฺขํ คตานิฯ อถ วา อคฺคิปริชิตาทีนํ ปญฺจนฺนํ กปฺปิยภาวโต เยว ปญฺจหิ สมณกปฺปิยภาวสงฺขาเตหิ การเณหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อนุชานามีติ เอวเมตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตโพฺพฯ **อคฺคิปริชิต**นฺติอาทีสุ ''ปริจิต''นฺติปิ ปฐนฺติฯ **อพีชํ** นาม ตรุณอมฺพผลาทิฯ **นิพฺพฏฺฏพีชํ** นาม อมฺพปนสาทิ, ยํ พีชํ นิพฺพเฏฺฏตฺวา วิสุํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ สกฺกา โหติฯ นิพฺพเฏฺฏตพฺพํ วิโยเชตพฺพํ พีชํ ยสฺมิํ, ตํ ปนสาทิ นิพฺพฏฺฏพีชํ นามฯ **''กปฺปิย''นฺติ วตฺวาว กาตพฺพ**นฺติ โย กปฺปิยํ กโรติ, เตน กตฺตพฺพปการเสฺสว วุตฺตตฺตา ภิกฺขุนา อวุเตฺตปิ กาตุํ วฏฺฏตีติ น คเหตพฺพํฯ ปุน ''กปฺปิยํ กาเรตพฺพ''นฺติ การาปนสฺส ปฐมเมว กถิตตฺตา ภิกฺขุนา ''กปฺปิยํ กโรหี''ติ วุเตฺตเยว อนุปสมฺปเนฺนน ''กปฺปิย''นฺติ วตฺวา อคฺคิปริชิตาทิ กาตพฺพนฺติ คเหตพฺพํฯ ''กปฺปิยนฺติ วจนํ ปน ยาย กายจิ ภาสาย วตฺตุํ วฏฺฏตี''ติ วทนฺติฯ ''กปฺปิยนฺติ วตฺวาว กาตพฺพ''นฺติ วจนโต ปฐมํ ''กปฺปิย''นฺติ วตฺวา ปจฺฉา อคฺคิอาทินา ผุสนาทิ กาตพฺพนฺติ เวทิตพฺพํฯ ''ปฐมํ อคฺคิมฺหิ นิกฺขิปิตฺวา, นขาทินา วา วิชฺฌิตฺวา ตํ อนุทฺธริตฺวาว กปฺปิยนฺติ วตฺตุํ วฏฺฏตี''ติปิ วทนฺติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๙๒) ปน **''กปฺปิยนฺติ วตฺวาวา**ติ ปุพฺพกาลกิริยาวเสน วุเตฺตปิ วจนกฺขเณว อคฺคิสตฺถาทินา พีชคาเม วณํ กาตพฺพนฺติ วจนโต ปน ปุเพฺพ กาตุํ น วฏฺฏติ, ตญฺจ ทฺวิธา อกตฺวา เฉทนเภทนเมว ทเสฺสตพฺพํฯ กโรเนฺตน จ ภิกฺขุนา 'กปฺปิยํ กโรหี'ติ ยาย กายจิ ภาสาย วุเตฺตเยว กาตพฺพํฯ พีชคามปริโมจนตฺถํ ปุน กปฺปิยํ กาเรตพฺพนฺติ การาปนสฺส ปฐมเมว อธิกตตฺตา''ติ วุตฺตํฯ

เอกสฺมิํ พีเช วาติอาทีสุ ''เอกํเยว กาเรมีติ อธิปฺปาเย สติปิ เอกาพทฺธตฺตา สพฺพํ กตเมว โหตี''ติ วทนฺติฯ **ทารุํ วิชฺฌตี**ติ เอตฺถ ''ชานิตฺวาปิ วิชฺฌติ วา วิชฺฌาเปติ วา, วฏฺฏติเยวา''ติ วทนฺติฯ **ภตฺตสิเตฺถ วิชฺฌตี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **''ตํ วิชฺฌติ, น วฏฺฏตี**ติ รชฺชุอาทีนํ ภาชนคติกตฺตา''ติ วทนฺติฯ **มรีจปกฺกาทีหิ จ มิเสฺสตฺวา**ติ เอตฺถ ภตฺตสิตฺถสมฺพนฺธวเสน เอกาพทฺธตา เวทิตพฺพา, น ผลานํเยว อญฺญมญฺญสมฺพนฺธวเสนฯ **''กฏาเหปิ กาตุํ วฏฺฏตี''**ติ วุตฺตตฺตา กฏาหโต นีหฏาย มิญฺชาย วา พีเช วา ยตฺถ กตฺถจิ วิชฺฌิตุํ วฏฺฏติ เอวฯ ***ภินฺทาเปตฺวา* กปฺปิยํ การาเปตพฺพ**นฺติ พีชโต มุตฺตสฺส กฏาหสฺส ภาชนคติกตฺตา วุตฺตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ภูตคามวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ปนฺนรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๖. สหเสยฺยวินิจฺฉยกถา

๗๙. เอวํ ภูตคามวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ สหเสยฺยวินิจฺฉยํ กเถตุํ **"ทุวิธํ สหเสยฺยก"**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ เทฺว วิธา ปการา ยสฺส สหเสยฺยกสฺส ตํ **ทุวิธํ,** สห สยนํ, สห วา สยติ เอตฺถาติ สหเสยฺยา, สหเสยฺยา เอว **สหเสยฺยกํ** สกเตฺถ ก-ปจฺจยวเสนฯ ตํ ปน อนุปสมฺปเนฺนนสหเสยฺยามาตุคาเมนสหเสยฺยาวเสน ทุวิธํฯ เตนาห ''ทุวิธํ สหเสยฺยก''นฺติฯ **ทิรตฺตติรตฺต**นฺติ เอตฺถ วจนสิลิฎฺฐตามเตฺตน ทิรตฺตคฺคหณํ กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ติรตฺตญฺหิ สหวาเส ลพฺภมาเน ทิรเตฺต วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทิรตฺตคฺคหณํ วิสุํ น ปโยเชติฯ เตเนวาห ''อุตฺตริทิรตฺตติรตฺตนฺติ ภควา สามเณรานํ สงฺคหกรณตฺถาย ติรตฺตปริหารํ อทาสี''ติฯ นิรนฺตรํ ติรตฺตคฺคหณตฺถํ วา ทิรตฺตคฺคหณํ กตํฯ เกวลญฺหิ ''ติรตฺต''นฺติ วุเตฺต อญฺญตฺถ วาเสน อนฺตริกมฺปิ ติรตฺตํ คเณฺหยฺยฯ ทิรตฺตวิสิฎฺฐํ ปน ติรตฺตํ วุจฺจมานํ เตน อนนฺตริกเมว ติรตฺตํ ทีเปติฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฎี. ปาจิตฺติย ๒.๕๐-๕๑) ''ทิรตฺตคฺคหณํ วจนาลงฺการตฺถํฯ นิรนฺตรํ ติโสฺสว รตฺติโย สยิตฺวา จตุตฺถทิวสาทีสุ สยนฺตเสฺสว อาปตฺติ, น เอกนฺตริกาทิวเสน สยนฺตสฺสาติ ทสฺสนตฺถมฺปีติ ทฎฺฐพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ **สหเสยฺยํ** เอกโต เสยฺยํฯ **เสยฺยน**ฺติ เจตฺถ กายปฺปสารณสงฺขาตํ สยนมฺปิ วุจฺจติ, ยสฺมิํ เสนาสเน สยนฺติ, ตมฺปิ, ตสฺมา **เสยฺยํ กเปฺปยฺยา**ติ เอตฺถ เสนาสนสงฺขาตํ เสยฺยํ ปวิสิตฺวา กายปฺปสารณสงฺขาตํ เสยฺยํ กเปฺปยฺย สมฺปาเทยฺยาติ อโตฺถฯ **ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธนา**ติ เอตฺถ ทิยฑฺฒหโตฺถ วฑฺฒกิหเตฺถน คเหตโพฺพฯ **ปญฺจหิ ฉทเนหี**ติ อิฎฺฐกาสิลาสุธาติณปณฺณสงฺขาเตหิ ปญฺจหิ ฉทเนหิฯ **วาจุคฺคตวเสนา**ติ ปคุณวเสนฯ

เอกูปจาโรติ วฬญฺชนทฺวารสฺส เอกตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. ปาจิตฺติย ๒.๕๐-๕๑) ปน **"เอกูปจาโร** เอเกน มเคฺคน ปวิสิตฺวา อโพฺภกาสํ อโนกฺกมิตฺวา สพฺพตฺถ อนุปริคมนโยโคฺค, เอตํ พหุทฺวารมฺปิ เอกูปจาโรวฯ ยตฺถ ปน กุฎฺฎาทีหิ รุนฺธิตฺวา วิสุํ ทฺวารํ โยเชนฺติ, นานูปจาโร โหติฯ สเจ ปน รุนฺธติ เอว, วิสุํ ทฺวารํ น โยเชนฺติ, เอตมฺปิ เอกูปจารเมว มตฺติกาทีหิ ปิหิตทฺวาโร วิย คโพฺภติ คเหตพฺพํฯ อญฺญถา คเพฺภ ปวิสิตฺวา ปมุขาทีสุ นิปนฺนานุปสมฺปเนฺนหิ สหเสยฺยาปริมุตฺติยา คพฺภทฺวารํ มตฺติกาทีหิ ปิทหาเปตฺวา อุฎฺฐิเต อรุเณ วิวราเปนฺตสฺสปิ อนาปตฺติ ภเวยฺยา''ติ วุตฺตํฯ จตุสาลํ เอกูปจารํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตสํ ปโยเค ปโยเค ภิกฺขุสฺส อาปตฺตี**ติ เอตฺถ เกจิ ''อนุฎฺฐหเนน อกิริยสมุฎฺฐานา อาปตฺติ วุตฺตา, ตสฺมิํ ขเณ นิทฺทายนฺตสฺส กิริยาภาวาฯ อิทญฺหิ สิกฺขาปทํ สิยา กิริยาย, สิยา อกิริยาย สมุฎฺฐาติฯ กิริยาย สมุฎฺฐานตา จสฺส ตพฺพหุลวเสน วุตฺตา''ติ วทนฺติฯ ''ยถา เจตํ, เอวํ ทิวาสยนมฺปิฯ อนุฎฺฐหเนน, หิ ทฺวาราสํวรเณน เจตํ อกิริยสมุฎฺฐานมฺปิ โหตี''ติ วทนฺติ, อิทญฺจ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

๘๐. **อุปริมตเลน สทฺธิํ อสมฺพทฺธภิตฺติกสฺสา**ติ อิทํ สมฺพทฺธภิตฺติเก วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อุปริมตเล สยิตสฺส สงฺกา เอว นตฺถีติ **"เหฎฺฐาปาสาเท"**ติอาทิ วุตฺตํฯ **นานูปจาเร**ติ ยตฺถ พหิ นิเสฺสณิํ กตฺวา อุปริมตลํ อาโรหนฺติ, ตาทิสํ สนฺธาย วุตฺตํ **"อุปริมตเลปี"**ติฯ อากาสงฺคเณ นิปชฺชนฺตสฺส อาปตฺติอภาวโต **"ฉทนพฺภนฺตเร"**ติ วุตฺตํฯ **สภาสเงฺขเปนา**ติ สภากาเรนฯ **อฑฺฒกุฎฺฎเก เสนาสเน**ติ เอตฺถ ''อฑฺฒกุฎฺฎกํ นาม ยตฺถ อุปฑฺฒํ มุญฺจิตฺวา ตีสุ ปเสฺสสุ ภิตฺติโย พทฺธา โหนฺติ , ยตฺถ วา เอกสฺมิํ ปเสฺส ภิตฺติํ อุฎฺฐาเปตฺวา อุโภสุ ปเสฺสสุ อุปฑฺฒํ อุปฑฺฒํ กตฺวา ภิตฺติโย อุฎฺฐาเปนฺติ, ตาทิสํ เสนาสน''นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ, คณฺฐิปเท ปน ''อฑฺฒกุฎฺฎเกติ ฉทนํ อเฑฺฒน อสมฺปตฺตกุฎฺฎเก''ติ

วุตฺตํ, ตมฺปิ โน น ยุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน **“สภาสเงฺขเปนา**ติ วุตฺตเสฺสว **อฑฺฒกุฏฺฏเก**ติ อิมินา สณฺฐานํ ทเสฺสติฯ ยตฺถ ตีสุ, ทฺวีสุ วา ปเสฺสสุ ภิตฺติโย พทฺธา, ฉทนํ วา อสมฺปตฺตา อฑฺฒภิตฺติ, อิทํ อฑฺฒกุฏฺฏกํ นามา’’ติ วุตฺตํฯ **วาฬสงฺฆาโฏ** นาม ปริเกฺขปสฺส อโนฺต ถมฺภาทีนํ อุปริ วาฬรูเปหิ กตสงฺฆาโฏฯ

ปริเกฺขปสฺส พหิ คเตติ เอตฺถ ยตฺถ ยสฺมิํ ปเสฺส ปริเกฺขโป นตฺถิ, ตตฺถาปิ ปริเกฺขปารหปเทสโต พหิ คเต อนาปตฺติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๕๐-๕๑) ปน **“ปริเกฺขปสฺส พหิ คเต**ติ เอตฺถ ยสฺมิํ ปเสฺส ปริเกฺขโป นตฺถิ, ตตฺถ สเจ ภูมิโต วตฺถุ อุจฺจํ โหติ, อุภโต อุจฺจวตฺถุโต เหฏฺฐา ภูมิยํ นิพฺพโกสพฺภนฺตเรปิ อนาปตฺติ เอว ตตฺถ เสนาสนโวหาราภาวโตฯ อถ วตฺถุ นีจํ ภูมิสมเมว เสนาสนสฺส เหฏฺฐิมตเล ติฏฺฐติ, ตตฺถ ปริเกฺขปรหิตทิสาย นิพฺพโกสพฺภนฺตเร สพฺพตฺถ อาปตฺติ โหติ, ปริเจฺฉทาภาวโต ปริเกฺขปสฺส พหิ เอว อนาปตฺตีติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ **อปริจฺฉินฺนคพฺภูปจาเร**ติ เอตฺถ มเชฺฌ วิวฏงฺคณวนฺตาสุ มหาจตุสาลาสุ ยถา อากาสงฺคณํ อโนตริตฺวา ปมุเขเนว คนฺตฺวา สพฺพคเพฺภ ปวิสิตุํ น สกฺกา โหติ, เอวํ เอเกกคพฺภสฺส ทฺวีสุ ปเสฺสสุ กุฏฺฏํ นีหริตฺวา กตํ **ปริจฺฉินฺนคพฺภูปจารํ** นาม, อิทํ ปน ตาทิสํ น โหตีติ ‘‘อปริจฺฉินฺนคพฺภูปจาเร’’ติ วุตฺตํฯ **สพฺพคเพฺภปิ ปวิสนฺตี**ติ คพฺภูปจารสฺส อปริจฺฉินฺนตฺตา อากาสงฺคณํ อโนตริตฺวาปิ ปมุเขเนว คนฺตฺวา ตํ ตํ คพฺภํ ปวิสนฺติฯ อถ กุโต ตสฺส ปริเกฺขโปเยว สพฺพปริจฺฉินฺนตฺตาติ วุตฺตนฺติ อาห **“คพฺภปริเกฺขโปเยว หิสฺส ปริเกฺขโป”**ติ, อิทญฺจ สมนฺตา คพฺภภิตฺติโย สนฺธาย วุตฺตํฯ จตุสาลวเสน หิ สนฺนิวิฏฺฐ เสนาสเน คพฺภปมุขํ วิสุํ อปริกฺขิตฺตมฺปิ สมนฺตา ฐิตํ คพฺภภิตฺตีนํ วเสน ปริกฺขิตฺตํ นาม โหติฯ

๘๑. เอกทิสาย อุชุกเมว ทีฆํ กตฺวา สนฺนิเวสิโต ปาสาโท **เอกสาลสนฺนิเวโส**ฯ ทฺวีสุ ตีสุ จตูสุ วา ทิสาสุ สิงฺฆาฏกสณฺฐานาทิวเสน กตา **ทฺวิสาลาทิสนฺนิเวสา** เวทิตพฺพาฯ สาลปฺปเภททีปนเมว เจตฺถ ปุริมโต วิเสโสติฯ **อฏฺฐ ปาจิตฺติยานี**ติ อุปฑฺฒจฺฉนฺนํ อุปฑฺฒปริจฺฉนฺนํ เสนาสนํ ทุกฺกฏวตฺถุสฺส อาทิํ กตฺวา ปาฬิยํ ทสฺสิตตฺตา ตโต อธิกํ สพฺพจฺฉนฺนอุปฑฺฒปริจฺฉนฺนาทิกมฺปิ สพฺพํ ปาฬิยํ อวุตฺตมฺปิ ปาจิตฺติยเสฺสว วตฺถุภาเวน ทสฺสิตํ สิกฺขาปทสฺส ปณฺณตฺติวชฺชตฺตา, ครุเก ฐาตพฺพโต จาติ เวทิตพฺพํฯ **“สตฺต ปาจิตฺติยานี”**ติ ปาฬิยํ วุตฺตปาจิตฺติยทฺวยํ สามญฺญโต เอกเตฺตน คเหตฺวา วุตฺตํฯ ปาฬิยํ (ปาจิ. ๕๔) ‘‘ตติยาย รตฺติยา ปุรารุณา นิกฺขมิตฺวา ปุน สยตี’’ติ อิทํ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํ, อนิกฺขมิตฺวา ปุรารุณา อุฏฺฐหิตฺวา อโนฺตฉทเน นิสินฺนสฺสาปิ ปุน ทิวเส สหเสยฺเยน อนาปตฺติ เอวฯ เอตฺถ จตุภาโค **จูฬกํ,** เทฺวภาคา **อุปฑฺฒํ,** ตีสุ ภาเคสุ เทฺว ภาคา เยภุยฺยนฺติ อิมินา ลกฺขเณน จูฬกจฺฉนฺนปริจฺฉนฺนาทีนิ เวทิตพฺพานิฯ อิทานิ ทุติยสิกฺขาปเทปิ ยถาวุตฺตนยํ อติทิสโนฺต **“มาตุคาเมน…เป…. อยเมว วินิจฺฉโย”**ติ อาหฯ ‘‘มติตฺถิยา ปาราชิกวตฺถุภูตายปิ อนุปาทินฺนปเกฺข ฐิตตฺตา สหเสยฺยาปตฺติํ น ชเนตี’’ติ วทนฺติฯ ‘‘อตฺถงฺคเต สูริเย มาตุคาเม นิปเนฺน นิปชฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๕๗) วจนโต ทิวา ตสฺส สยนฺตสฺส สหเสยฺยาปตฺติ น โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

สหเสยฺยวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

โสฬสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๗. มญฺจปีฐาทิสงฺฆิกเสนาสเนสุปฏิปชฺชิตพฺพวินิจฺฉยกถา

๘๒. เอวํ สหเสยฺยวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ สงฺฆิเก วิหาเร เสยฺยาสุ กตฺตพฺพวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“วิหาเร สงฺฆิเก เสยฺย”**นฺตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ สมคฺคํ กมฺมํ สมุปคจฺฉตีติ สโงฺฆ, อยเมว วจนโตฺถ สพฺพสงฺฆสาธารโณฯ สงฺฆสฺส ทินฺนํ **สงฺฆิโก,** วิหรติ เอตฺถาติ **วิหาโร,** ตสฺมิํฯ สยนฺติ เอตฺถาติ **เสยฺยา,** ตํฯ อสนฺถรีติ **สนฺถริตฺวาน**ฯ ปกฺกมนํ **ปกฺกโม,** คมนนฺติ อโตฺถฯ ‘‘วิหาเร สงฺฆิเก เสยฺยํ, สนฺถริตฺวาน ปกฺกโม’’ติ อิมสฺส อุเทฺทสปาฐสฺส สงฺฆิเก วิหาเร…เป….ปกฺกมนนฺติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ ปกฺกมเน อยํ อีทิโส มยา วุจฺจมาโน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ อโตฺถฯ กตโม โส วินิจฺฉโยติ อาห **“สงฺฆิเก…เป…. ปาจิตฺติย”**นฺติฯ **อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร** นาม เสนาสนโต เทฺว เลฑฺฑุปาตาฯ **ปาจิตฺติย**นฺติ ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ทุติยาติกฺกเม ปาจิตฺติยํฯ กถํ วิญฺญายติจฺจาห **“โย ปน ภิกฺขุ…เป…. วจนโต”**ติฯ

ตตฺถ สงฺฆิโก วิหาโร ปากโฏ, เสยฺยา อปากฏา, สา กติวิธาอิจฺจาห **“เสยฺยา นาม…เป…. ทสวิธา”**ติฯ ตตฺถาปิ กตมา ภิสิ, กตมา จิมิลิกาทโยติ อาห **“ตตฺถ ภิสีติ…เป…. เอส นโย ปณฺณสนฺถาเร”**ติฯ ตตฺถ มเญฺจ อตฺถริตพฺพาติ **มญฺจกภิสิ,** เอวํ อิตรตฺร, **วณฺณานุรกฺขณตฺถํ กตา**ติ ปฏขณฺฑาทีหิ สิพฺพิตฺวา กตาฯ **ภูมิยํ อตฺถริตพฺพา**ติ จิมิลิกาย สติ ตสฺสา อุปริ, อสติ สุทฺธภูมิยํ อตฺถริตพฺพาฯ **สีหจมฺมาทีนํ ปริหรเณ เอว ปฏิเกฺขโป**ติ อิมินา มญฺจปีฐาทีสุ อตฺถริตฺวา ปุน สํหริตฺวา ฐปนาทิวเสน อตฺตโน อตฺถาย ปริหรณเมว น วฏฺฏติ, ภูมตฺถรณาทิวเสน ปริโภโค ปน อตฺตโน ปริหรณํ น โหตีติ ทเสฺสติฯ ขนฺธเก หิ ‘‘อโนฺตปิ มเญฺจ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ, พหิปิ มเญฺจ ปญฺญตฺตานิ โหนฺตี’’ติ เอวํ อตฺตโน อตฺถาย มญฺจาทีสุ ปญฺญเปตฺวา ปริหรณวตฺถุสฺมิํ ‘‘น, ภิกฺขเว, มหาจมฺมานิ ธาเรตพฺพานิ สีหจมฺมํ พฺยคฺฆจมฺมํ ทีปิจมฺมํ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๕๕) ปฏิเกฺขโป กโต, ตสฺมา วุตฺตนเยเนเวตฺถ อธิปฺปาโย ทฏฺฐโพฺพฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๒) ปน ‘‘ยทิ เอวํ ‘ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป’ติ อิทํ กสฺมา วุตฺตนฺติ โจทนํ กตฺวา ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ปาสาทปริโภค’นฺติ (จูฬว. ๓๒๐) วจนโต ปุคฺคลิเกปิ เสนาสเน เสนาสนปริโภควเสน นิยมิตํ สุวณฺณฆฏาทิกํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏมานมฺปิ เกวลํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ เอวมิทํ ภูมตฺถรณวเสน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏมานมฺปิ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ตํ ตํ วิหารํ หริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป เวทิตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ

ปาวาโร โกชโวติ ปจฺจตฺถรณตฺถาเยว ฐปิตา อุคฺคตโลมา อตฺถรณวิเสสาฯ **เอตฺตกเมว วุตฺต**นฺติ อฏฺฐกถาสุ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) วุตฺตํฯ ‘‘อิทํ อฏฺฐกถาสุ ตถาวุตฺตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อญฺญมฺปิ ตาทิสํ มญฺจปีเฐสุ อตฺถริตพฺพํ อตฺถรณเมวา’’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา) ปน ‘‘ปจฺจตฺถรณํ นาม ปาวาโร โกชโว’’ติ นิยเมตฺวา วุตฺตํ, ตสฺมา คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ อิมินา น สเมติ, ‘‘วีมํสิตฺวา คเหตพฺพ’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๖) วุตฺตํฯ วีมํสิเต ปน เอวมธิปฺปาโย ปญฺญายติ – มาติกาฏฺฐกถาปิ อฏฺฐกถาเยว, ตสฺมา มหาอฏฺฐกถาทีสุ วุตฺตนเยน ‘‘ปาวาโร โกชโว’’ติ นิยเมตฺวา วุตฺตํ, เอวํ นิยมเน สติปิ ยถา ‘‘ลทฺธาตปโตฺต ราชกุมาโร’’ติ อาตปตฺตสฺส ลทฺธภาเวเยว นิยเมตฺวา วุเตฺตปิ นิทสฺสนนยวเสน ราชกกุธภณฺฑสามเญฺญน สมานา วาลพีชนาทโยปิ วุตฺตาเยว โหนฺติ, เอวํ ‘‘ปาวาโร โกชโว’’ติ นิยเมตฺวา วุเตฺตปิ นิทสฺสนนยวเสน เตหิ

มณฺจปีเฐสุ อตฺถริตพฺพภาวสามเญฺญน สมานา อเญฺญ อตฺถรณาปิ วุตฺตาเยว โหนฺติ, ตสฺมา คณฺฐิปเทสุ วุตฺตวจนํ อฏฺฐกถาวจนสฺส ปฏิโลมํ น โหติ, อนุโลมเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิมสฺมึ ปน ฐาเน ''เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสฺสามิโก''ติ ปาฐํ นิสฺสาย เอกเจฺจ วินยธรา ''สงฺฆิกวิหารสฺส วา ปุคฺคลิกวิหารสฺส วา วิหารทายโกเยว สามิโก, โสเยว อิสฺสโร, ตสฺส รุจิยา เอว วสิตุํ ลภติ, น สงฺฆคณปุคฺคลานํ รุจิยา''ติ วินิจฺฉยํ กโรนฺติ, โส วีมํสิตโพฺพ, กถํ อยํ ปาโฐ กิมตฺถํ สาเธติ อิสฺสรตฺถํ วา อาปุจฺฉิตพฺพตฺถํ วาติ? เอวํ วีมํสิเต ''ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ''ติอาทิวจนโต อาปุจฺฉิตพฺพตฺถเมว สาเธติ, น อิสฺสรตฺถนฺติ วิญฺญายติฯ

อถ สิยา ''อาปุจฺฉิตพฺพเตฺต สิเทฺธ อิสฺสรโตฺต สิโทฺธเยว โหติฯ อิสฺสรภาวโตเยว หิ โส อาปุจฺฉิตโพฺพ''ติฯ ตเตฺถวํ วตฺตพฺพํ – ''อาปุจฺฉเนฺตน จ ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ, ตสฺมึ อสติ สามเณโร, ตสฺมึ อสติ อารามิโก''ติอาทิวจนโต อายสฺมนฺตานํ มเตน ภิกฺขุปิ สามเณโรปิ อารามิโกปิ วิหารการโกปิ ตสฺส กุเล โย โกจิ ปุคฺคโลปิ อิสฺสโรติ อาปเชฺชยฺย, เอวํ วิญฺญายมาเนปิ ภิกฺขุมฺหิ วา สามเณเร วา อารามิเก วา สติ เตเยว อิสฺสรา, น วิหารการโกฯ เตสุ เอกสฺมิมฺปิ อสติเยว วิหารการโก อิสฺสโร สิยาติฯ อิมสฺมึ ปน อธิกาเร สงฺฆิกํ เสนาสนํ รกฺขณตฺถาย อาปุจฺฉิตพฺพํเยว วทติ, น อิสฺสรภาวโต อาปุจฺฉิตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) ''อนาปุจฺฉํ วา คเจฺฉยฺยาติ เอตฺถ ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ''ติ อาทิฯ

อถาปิ เอวํ วเทยฺยุ ''น สกลสฺส วากฺยปาฐสฺส อธิปฺปายตฺถํ สนฺธาย อเมฺหหิ วุตฺตํ, อถ โข 'วิหารสฺสามิโก'ติ เอตสฺส ปทตฺถํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ กถํ? สํ เอตสฺส อตฺถีติ สามิโก, วิหารสฺส สามิโก **วิหารสฺสามิโก**ฯ 'โก วิหารสฺสามิโก นามา'ติ วุเตฺต 'เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสฺสามิโก นามา'ติ วตฺตโพฺพ, ตสฺมา วิหารการโก ทายโก วิหารสฺสามิโก นามาติ วิญฺญายติ, เอวํ วิญฺญายมาเน สติ สามิโก นาม สสฺส ธนสฺส อิสฺสโร, ตสฺส รุจิยา เอว อเญฺญ ลภนฺติ, ตสฺมา วิหารสฺสามิกภูตสฺส ทายกสฺส รุจิยา เอว ภิกฺขู วสิตุํ ลภนฺติ, น สงฺฆคณปุคฺคลานํ รุจิยาติ อิมมตฺถํ สนฺธาย วุตฺต''นฺติฯ เต เอวํ วตฺตพฺพา – มา อายสฺมโนฺต เอวํ อวจุตฺถ, ยถา นาม ''ฆฏีกาโร พฺรหฺมา''ติ วุโตฺต โส พฺรหฺมา อิทานิ ฆฏํ น กโรติ, ปุริมตฺตภาเว ปน กโรติ, ตสฺมา ''ฆฏํ กโรตี''ติ วจนเตฺถน ''ฆฏิกาโร''ติ นามํ ลภติฯ อิติ ปุเพฺพ ลทฺธนามตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน พฺรหฺมภูโตปิ ''ฆฏิกาโร''อิเจฺจว วุจฺจติ, เอวํ โส วิหารการโก ภิกฺขูนํ ปริจฺจตฺตกาลโต ปฏฺฐาย วิหารสฺสามิโก น โหติ วตฺถุปริจฺจาคลกฺขณตฺตา ทานสฺส, ปุเพฺพ ปน อปริจฺจตฺตกาเล วิหารสฺส การกตฺตา วิหารสฺสามิโก นาม โหติ, โส เอวํ ปุเพฺพ ลทฺธนามตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน ''วิหารสฺสามิโก''ติ วุจฺจติ, น, ปริจฺจตฺตสฺส วิหารสฺส อิสฺสรภาวโตฯ เตเนว สมฺมาสมฺพุเทฺธน ''วิหารทายกานํ รุจิยา ภิกฺขู วสนฺตู''ติ อวตฺวา เสนาสนปญฺญาปโก อนุญฺญาโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๙๕) ''เตสํ เคหานีติ เอตฺถ ภิกฺขูนํ วาสตฺถาย กตมฺปิ ยาว น เทนฺติ, ตาว เตสํ สนฺตกํเยว ภวิสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพ''นฺติ, เตน ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย เตสํ สนฺตกานิ น โหนฺตีติ ทเสฺสติฯ อยํ ปน กถา ปาฐสฺส สมฺมุขีภูตตฺตา อิมสฺมึ ฐาเน กถิตาฯ วิหารวินิจฺฉโย ปน จตุปจฺจยภาชนวินิจฺฉเย (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๙๔ อาทโย) อาวิภวิสฺสติฯ **โย โกจี**ติ ญาตโก วา อญฺญาตโก วา โย โกจิฯ เยน มณฺจํ ปีฐํ วา วินนฺติ, ตํ **มณฺจปีฐกวานํ**ฯ

๘๓. **สิลุจฺจยเลณ**นฺติ สิลุจฺจเย เลณํ, ปพฺพตคุหาติ อโตฺถฯ ''เสนาสนํ อุปจิกาหิ ขายิต''นฺติ อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺตตฺตา วตฺถุอนุรูปวเสน อฏฺฐกถายํ อุปจิกาสงฺกาย อภาเวน อ

นาปตฺติ วุตฺตาฯ วตฺตกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๖๐ อาทโย) คมิกวตฺตํ ปญฺญาเปนฺเตน ‘‘เสนาสนํ อาปุจฺฉิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตตฺตา เกวลํ อิติกตฺตพฺพตามตฺตทสฺสนตฺถํ **‘‘อาปุจฺฉนํ ปน วตฺต’’**นฺติ วุตฺตํ , น ปน วตฺตเภเท ทุกฺกฏนฺติ ทสฺสนตฺถํ, เตเนว อนฺธกฏฺฐกถายํ ‘‘เสนาสนํ อาปุจฺฉิตพฺพ’’นฺติ เอตฺถ ‘‘ยํ ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณตฺถมฺเภสุ วา กตเสนาสนํ ยตฺถ อุปจิกา นาโรหนฺติ, ตํ อนาปุจฺฉนฺตสฺสปิ อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ยํ วุตฺตํ คณฺฐิปเท ‘‘ตาทิเส เสนาสเน อนาปุจฺฉา คจฺฉนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ นตฺถิ, คมิกวตฺต เสนาสนํ อนาปุจฺฉา คจฺฉโนฺต วตฺตเภโท โหติ, ตสฺมา ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี’’ติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ

ปจฺฉิมสฺส อาโภเคน มุตฺติ นตฺถีติ ตสฺส ปจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส อญฺญสฺส อภาวโต วุตฺตํฯ **เอกํ วา เปเสตฺวา อาปุจฺฉิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ คมนจิตฺตสฺส อุปฺปนฺนฏฺฐานโต อนาปุจฺฉิตฺวา คจฺฉเนฺต ทุติยปาทุทฺธาเร ปาจิตฺติยํฯ **มณฺฑเป วา**ติ สาขามณฺฑเป วา ปทรมณฺฑเป วาฯ **รุกฺขมูเล**ติ ยสฺส กสฺสจิ รุกฺขสฺส เหฏฺฐาฯ **ปลุชฺชตี**ติ วินสฺสติฯ

๘๔. **มเญฺจ สํขิตฺตํ ปณวสณฺฐานํ กตฺวา พทฺธ**นฺติ เอรกปตฺตาทีหิ เวณึ กตฺวา ตาย เวณิยา อุโภสุ ปเสฺสสุ วิตฺถตฏฺฐาเน พหุํ เวเฐตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌฏฺฐานํ, ตาว อโนฺตอากฑฺฒนวเสน เวเฐตฺวา มเญฺจ สํขิปิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ พนฺธิตฺวา กตํฯ **ยตฺถ กากา วา กุลลา วา น อูหทนฺตี**ติ ยตฺถ ธุวนิวาเสน กุลาวเก กตฺวา วสมานา เอเต กากกุลลา, อเญฺญ วา สกุณา ตํ เสนาสนํ น อูหทนฺติ, ตาทิเส รุกฺขมูเล นิกฺขิปิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

๘๕. **นววายิโม**ติ อธุนา สุเตฺตน วีตกเจฺฉน ปลิเวฐิตมโญฺจฯ **โอนโทฺธ**ติ กปฺปิยจเมฺมน โอนโทฺธ, โสว **โอนทฺธโก** สกเตฺถ ก-ปจฺจยวเสนฯ เตน หิ วเสฺสน สีฆํ น นสฺสติฯ **อุกฺกฏฺฐอโพฺภกาสิโก**ติ อิทํ ตสฺส สุขปฏิปตฺติทสฺสนมตฺตํ , อุกฺกฏฺฐสฺสาปิ ปน จีวรกุฏิ วฏฺฏเตวฯ **กายานุคติกตฺตา**ติ ภิกฺขุโน ตเตฺถว นิสินฺนภาวํ ทีเปติ, เตน จ วสฺสภเยน สยํ อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺส อาปตฺตึ ทเสฺสติฯ อโพฺภกาสิกานํ อเตมนตฺถาย นิยเมตฺวา ทายเกหิ ทินฺนมฺปิ อตฺตานํ รกฺขเนฺตน รกฺขิตพฺพเมวฯ ‘‘ยสฺมา ปน ทายเกหิ ทานกาเลเยว สตสหสฺสคฺฆนกมฺปิ กมฺพลํ ‘ปาทปุญฺฉนึ กตฺวา ปริภุญฺชถา’ติ ทินฺนํ ตเถว ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา อิทมฺปิ มญฺจปีฐาทิเสนาสนํ ‘อโชฺฌกาเสปิ ยถาสุขํ ปริภุญฺชถา’ติ ทายเกหิ ทินฺนํ เจ, สพฺพสฺมิมฺปิ กาเล อโชฺฌกาเส นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๐๘-๑๑๐) วุตฺตํฯ **เปเสตฺวา คนฺตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘‘โย ภิกฺขุ อิมํ ฐานํ อาคนฺตฺวา วสติ, ตสฺส เทถา’’ติ วตฺวา เปเสตพฺพํฯ

วลาหกานํ อนุฏฺฐิตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวาติ อิมินา คิมฺหาเนปิ เมเฆ อุฏฺฐิเต อโพฺภกาเส นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **ตตฺร ตตฺรา**ติ เจติยงฺคณาทิเก ตสฺมึ ตสฺมึ อโพฺภกาเส นิยเมตฺวา นิกฺขิตฺตาฯ **มชฺฌโต ปฏฺฐาย ปาทฏฺฐานาภิมุขา**ติ ยตฺถ สมนฺตโต สมฺมชฺชิตฺวา องฺคณมเชฺฌ สพฺพทา กจวรสฺส สงฺกฑฺฒเนน มเชฺฌ วาลิกา สญฺจิตา โหติ, ตตฺถ กตฺตพฺพวิธิทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อุจฺจวตฺถุปาทฏฺฐานาภิมุขํ, ภิตฺติปาทฏฺฐานาภิมุขํ วา วาลิกา หริตพฺพาติ อโตฺถฯ ‘‘ยตฺถ วา ปน โกเณสุ วาลิกา สญฺจิตา, ตตฺถ ตโต ปฏฺฐาย อปรทิสาภิมุขา หริตพฺพา’’ติ เกจิ อตฺถํ วทนฺติฯ เกจิ ปน ‘‘สมฺมฏฺฐฏฺฐานสฺส ปทวลเญฺชน อวิโกปนตฺถาย สยํ อสมฺมฏฺฐฏฺฐาเน ฐตฺวา อตฺตโน ปาทาภิมุขํ วาลิกา หริตพฺพาติ วุตฺต’’นฺติ วทนฺติฯ ตตฺถ ‘‘มชฺฌโต ปฏฺฐายา’’ติ วจนสฺส ปโยชนํ น ทิสฺสติฯ สารตฺถทีปนิยํ ปน **‘‘ปาทฏฺฐานาภิมุขา**ติ นิสีทนฺตานํ ปาทฏฺฐานาภิมุขนฺติ เกจิ, สมฺมชฺชนฺตสฺส ปาทฏฺฐานาภิมุขนฺติ อปเร, พหิวาลิกาย อ

คมนนิมิตฺตํ ปาทฏฺฐานาภิมุขา หริตพฺพาติ วุตฺตนฺติ เอเก''ติ วุตฺตํฯ **กจวรํ หเตฺถหิ คเหตฺวา พหิ ฉเฑฺฑตพฺพนฺ**ติ อิมินา ''กจวรํ ฉเฑฺฑสฺสามี''ติ วาลิกา น ฉเฑฺฑตพฺพาติ ทีเปติฯ

๘๖. **กปฺปํ ลภิตฺวา**ติ ''คจฺฉา''ติ วุตฺตวจเนน กปฺปํ ลภิตฺวาฯ เถรสฺส หิ อาณตฺติยา คจฺฉนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ปุริมนเยเนวา**ติ ''นิสีทิตฺวา สยํ คจฺฉโนฺต''ติอาทินา ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนวฯ

อญฺญตฺถ คจฺฉตีติ ตํ มคฺคํ อติกฺกมิตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉติฯ เลฑฺฑุปาตุปจารโต พหิ ฐิตตฺตา **''ปาทุทฺธาเรน กาเรตโพฺพ''**ติ วุตฺตํ, อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺส ปฐมปาทุทฺธาเร ทุกฺกฏํ, ทุติยปาทุทฺธาเร ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ **ปากติกํ อกตฺวา**ติ อปฏิสาเมตฺวาฯ **อนฺตรสนฺนิปาเต**ติ อนฺตรนฺตรา สนฺนิปาเตฯ

๘๗. **อาวาสิกานํเยว ปลิโพโธ**ติ เอตฺถ อาคนฺตุเกสุ อาคนฺตฺวา กิญฺจิ อวตฺวา ตตฺถ นิสิเนฺนสุปิ นิสีทิตฺวา ''อาวาสิกาเยว อุทฺธริสฺสนฺตี''ติ คเตสุปิ อาวาสิกานเมว ปลิโพโธฯ มหาปจฺจริวาเท ปน ''อิทํ อมฺหาก''นฺติ วตฺวาปิ อวตฺวาปิ นิสินฺนานเมวาติ อธิปฺปาโยฯ มหาอฏฺฐกถาวาเท ''อาปตฺตี''ติ ปาจิตฺติยเมว วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยํ ปน สนฺถราปเน ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพนฺติ อนาณตฺติยา ปญฺญตฺตตฺตา ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ **อุสฺสารโก**ติ สรภาณโกฯ โส หิ อุทฺธํอุทฺธํ ปาฬิปาฐํ สาเรติ ปวเตฺตตีติ ''อุสฺสารโก''ติ วุจฺจติฯ ''อิทํ อุสฺสารกสฺส, อิทํ ธมฺมกถิกสฺสา''ติ วิสุํ ปญฺญตฺตตฺตา อนาณตฺติยา ปญฺญเตฺตปิ ปาจิตฺติเยเนว ภวิตพฺพนฺติ อธิปฺปาเยน **''ตสฺมิํ อาคนฺตฺวา นิสิเนฺน ตสฺส ปลิโพโธ''**ติ วุตฺตํฯ เกจิ ปน วทนฺติ ''อนาณตฺติยา ปญฺญเตฺตปิ ธมฺมกถิกสฺส อนุฏฺฐาปนียตฺตา ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพํ, อาคนฺตุกสฺส ปน ปจฺฉา อาคเตหิ วุฑฺฒตเรหิ อุฏฺฐาปนียตฺตา ทุกฺกฏํ วุตฺต''นฺติฯ

๘๘. **ปาทปุญฺฉนี** นาม รชฺชุเกหิ วา ปิโลติกาย วา ปาทปุญฺฉนตฺถํ กตาฯ **ผลกปีฐํ** นาม ผลกมยํ ปีฐํฯ อถ วา ผลกเญฺจว ทารุมยปีฐญฺจฯ **ทารุมยปีฐ**นฺติ จ ผลกมยเมว ปีฐํ เวทิตพฺพํฯ **ปาทกฐลิก**นฺติ อโธตปาทฏฺฐาปนกํฯ **อโชฺฌกาเส รชนํ ปจิตฺวา ...เป.... ปฏิสาเมตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ เถเว อสติ รชนกมฺม นิฏฺฐิเต ปฏิสาเมตพฺพํฯ ''ภิกฺขุ วา สามเณโร วา อารามิโก วา ลชฺชี โหตีติ วุตฺตตฺตา อลชฺชิํ อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตุํ น วฏฺฏตี''ติ วทนฺติฯ **โอตาเปโนฺต...เป.... คจฺฉตี**ติ เอตฺถ ''กิญฺจาปิ 'เอตฺตกํ ทูรํ คนฺตพฺพ'นฺติ ปริเจฺฉโท นตฺถิ, ตถาปิ เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมฺม นาติทูรํ คนฺตพฺพ''นฺติ วทนฺติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

มญฺจปีฐาทิสงฺฆิกเสนาสเนสุปฏิปชฺชิตพฺพ-

วินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

สตฺตรสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๘. กาลิกวินิจฺฉยกถา

๘๙. เอวํ สงฺฆิกเสนาสเนสุ กตฺตพฺพวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ จตุกาลิกวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“กาลิกานิปิ จตฺตารี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ กรณํ กาโร, กิริยาฯ กาโร เอว กาโล ร-การสฺส ล-กาโร ยถา ‘‘มหาสาโล’’ติฯ **กาโล**ติ เจตฺถ ปจฺจุปฺปนฺนาทิกิริยาฯ วุตฺตญฺหิ –

> ‘‘อารทฺธานิฏฺฐิโต ภาโว, ปจฺจุปฺปโนฺน สุนิฏฺฐิโต;
> อตีตานาคตุปฺปาท-มปฺปตฺตาภิมุขา กิริยา’’ติฯ

เอตฺถ ปน ตสฺส ตสฺส กิริยาสงฺขาตสฺส กาลสฺส ปเภทภูโต ปุเรภตฺตเอกอโหรตฺตสตฺตาห ชีวิกปริยนฺตสงฺขาโต กาลวิเสโส อธิเปฺปโตฯ กาเล ตสฺมึ ตสฺมึ กาลวิเสเส ปริภุญฺชิตพฺพานีติ **กาลิกานิ**ฯ **ปิ**-สโทฺท สมุจฺจยโตฺถ, เตน กปฺปิยา จตุภูมิโยติ สมุเจฺจติฯ **จตฺตารี**ติ สงฺขฺยานิเทฺทโส, เตน กาลิกานิ นาม จตฺตาริ เอว โหนฺติ, น ตีณิ น ปญฺจาติ ทเสฺสติ, อิทํ มาติกาปทสฺส อตฺถวิวรณํฯ ตตฺถ อุเทฺทเส ยํ มาติกายํ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. คนฺถารมฺภกถา) ‘‘กาลิกานิปิ จตฺตารี’’ติ เอวํ วุตฺตํ, เอตฺถ เอตสฺมึ มาติกาปเท จตฺตาริ กาลิกานิ เวทิตพฺพานีติ โยชนาฯ กตมานิ ตานีติ อาห **“ยาวกาลิก”**นฺติอาทิ ฯ ยาวกาลิกํ…เป…. ยาวชีวิกํ อิติ อิมานิ วตฺถูนิ จตฺตาริ กาลิกานิ นามาติ อโตฺถฯ

อิทานิ เตสํ วตฺถุญฺจ วิเสสนญฺจ นามลาภเหตุญฺจ ทเสฺสโนฺต **“ตตฺถ ปุเรภตฺต”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ เตสุ จตูสุ กาลิเกสุ ยํ กิญฺจิ ขาทนียํ โภชนียํ ยาวกาลิกํ, อฏฺฐวิธปานํ ยามกาลิกํ, สปฺปิอาทิปญฺจวิธเภสชฺชํ สตฺตาหกาลิกํ, สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิตํ ยาวชีวิกํ อิติ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ **ยํ กิญฺจิ ขาทนียโภชนีย**นฺติ เอตฺถ อติพฺยาปิตํ ปริหริตุํ วิเสสนมาห **“ปุเรภตฺต”**นฺตฺยาทิฯ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพเมว ยาวกาลิกํ, น อญฺญํ ขาทนียํ โภชนียนฺตฺยโตฺถฯ **ยาว…เป…. ปริภุญฺชิตพฺพโต**ติ นามลาภเหตุํ, เอเตน ยาว กาโล อสฺสาติ **ยาวกาลิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อฏฺฐวิธํ ปาน**นฺติ เอตฺถ อพฺยาปิตํ ปริหริตุมาห **“สทฺธึ อนุโลมปาเนหี”**ติฯ **ยาว…เป…. ตพฺพโต**ติ นามลาภเหตุํ, เอเตน ยาโม กาโล อสฺสาติ **ยามกาลิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สตฺตาหํ นิเธตพฺพโต**ติ นามลาภเหตุํ, เอเตน สตฺตาโห กาโล อสฺสาติ **สตฺตาหกาลิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิต**นฺติ เอตฺถ อติพฺยาปิตํ ปริหริตุํ **“ฐเปตฺวา อุทก”**นฺตฺยาหฯ **ยาว…เป…. ปริภุญฺชิตพฺพโต**ติ นามลาภเหตุํ, เตน ยาวชีวํ กาโล อสฺสาติ **ยาวชีวิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

เอตฺถาห – ‘‘โย ปน ภิกฺขุ อทินฺนํ มุขทฺวารํ อาหารํ อาหเรยฺย อญฺญตฺร อุทกทนฺตโปนา, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๖๕) วจนโต นนุ อุทกํ อปฺปฏิคฺคหิตพฺพํ, อถ กสฺมา ‘‘ฐเปตฺวา อุทกํ อวเสสํ สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิต’’นฺติ วุตฺตนฺติ? สจฺจํ, ปริสุทฺธอุทกํ อปฺปฏิคฺคหิตพฺพํ, กทฺทมาทิสหิตํ ปน ปฏิคฺคเหตพฺพํ โหติ, ตสฺมา ปฏิคฺคหิเตสุ อโนฺตคธภาวโต ‘‘ฐเปตฺวา อุทก’’นฺติ วุตฺตนฺติฯ เอวมฺปิ ‘‘สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิต’’นฺติ อิมินาว สิทฺธํ ปฏิคฺคเหตพฺพสฺส อุทกสฺสปิ คหณโตติ? สจฺจํ, ตถาปิ อุทกภาเวน สามญฺญโต ‘‘สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิต’’นฺติ เอตฺตเก วุเตฺต เอกจฺจสฺส อุทกสฺส ปฏิคฺคเหตพฺพภาวโต อุทกมฺปิ ยาวชีวิกํ นามาติ ญาเยยฺย, น ปน อุทกํ ยาวชีวิกํ สุทฺธสฺส ปฏิคฺคเหตพฺพาภาวโต, ตสฺมา อิทํ วุตฺตํ โหติ – เอกจฺจสฺส อุทกสฺส ปฏิคฺคเหตพฺพภาเว สติปิ สุทฺธสฺส อปฺปฏิคฺคหิตพฺพตฺตา ตํ อุทกํ ฐเปตฺวา สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิตํ ยาวชีวิกนฺติ วุจฺจตีติฯ

๙๐. มูลกมูลาทีนิ อุปเทสโตเยว เวทิตพฺพานิ, ตานิ ปริยายโต วุจฺจมานานิปิ น สกฺกา วิญฺญาตุํฯ ปริยายนฺตเรน หิ วุจฺจมาเน ตํ ตํ นามํ อชานนฺตานํ สโมฺมโหเยว สิยา, ตสฺมา ตตฺถ น กิญฺจิ วกฺขามฯ **ขาทนีเย ขาทนียตฺถ**นฺติ ปูวาทิขาทนีเย วิชฺชมานํ ขาทนียกิจฺจํ ขาทนีเยหิ กาตพฺพํ ชิฆจฺฉาหรณสงฺขาตํ อตฺถํ ปโยชนํ **เนว ผรนฺติ** น นิปฺผาเทนฺติฯ เอกสฺมิํ เทเส อาหารกิจฺจํ สาเธนฺตํ วา อสาเธนฺตํ วา อปรสฺมิํ เทเส อุฎฺฐิตภูมิรสาทิเภเทน อาหารชิฆจฺฉาหรณกิจฺจํ อสาเธนฺตมฺปิ วา สมฺภเวยฺยาติ อาห **''เตสุ เตสุ ชนปเทสู''**ติอาทิฯ เกจิ ปน ''เอกสฺมิํ ชนปเท อาหารกิจฺจํ สาเธนฺตํ เสสชนปเทสุปิ วิกาเล น กปฺปติ เอวาติ ทสฺสนตฺถํ อิทํ วุตฺต''นฺติปิ วทนฺติฯ **ปกติอาหารวเสนา**ติ อเญฺญหิ ยาวกาลิเกหิ อโยชิตํ อตฺตโน ปกติยาว อาหารกิจฺจกรณวเสนฯ **สโมฺมโหเยว โหตี**ติ อเนกตฺถานํ นามานํ อปฺปสิทฺธานญฺจ สมฺภวโต สโมฺมโห เอว สิยาฯ เตเนวตฺถ มยมฺปิ มูลกมูลาทีนํ ปริยายนฺตรทสฺสเน อาทรํ น กริมฺห อุปเทสโตว คเหตพฺพโตฯ

ยนฺติ วฎฺฎกนฺทํฯ

มุฬาลนฺติ ถูลตรุณมูลเมวฯ

รุกฺขวลฺลิอาทีนนฺติ เหฎฺฐา วุตฺตเมว สมฺปิเณฺฑตฺวา วุตฺตํฯ

อโนฺตปถวีคโตติ สาลกลฺยาณิกฺขนฺธํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

สพฺพกปฺปิยานีติ มูลตจปตฺตาทีนํ วเสน สพฺพโส กปฺปิยานิ, เตสมฺปิ นามวเสน น สกฺกา ปริยนฺตํ ทเสฺสตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ

อจฺฉิวาทีนํ อปริปกฺกาเนว ผลานิ ยาวชีวิกานีติ ทเสฺสตุํ **''อปริปกฺกานี''**ติ วุตฺตํฯ

หรีตกาทีนํ อฎฺฐีนีติ เอตฺถ มิญฺชํ ปฎิจฺฉาเทตฺวา ฐิตานิ กปาลานิ ยาวชีวิกานีติ อาจริยาฯ มิญฺชมฺปิ ยาวชีวิกนฺติ เอเกฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. ปาจิตฺติย ๒.๒๔๘-๒๔๙) ปน **''หรีตกาทีนํ อฎฺฐีนี**ติ เอตฺถ 'มิญฺชํ ยาวกาลิก'นฺติ เกจิ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ อฎฺฐกถายํ อวุตฺตตฺตา''ติ วุตฺตํฯ

หิงฺคูติ หิงฺคุรุกฺขโต ปคฺฆริตนิยฺยาโสฯ หิงฺคุชตุอาทโยปิ หิงฺคุวิกติโย เอวฯ ตตฺถ **หิงฺคุชตุ** นาม หิงฺคุรุกฺขสฺส ทณฺฑปตฺตานิ ปจิตฺวา กตนิยฺยาโสฯ **หิงฺคุสิปาฎิกํ** นาม หิงฺคุปตฺตานิ ปจิตฺวา กตนิยฺยาโสฯ ''อเญฺญน มิเสฺสตฺวา กโต''ติปิ วทนฺติฯ **ตก**นฺติ อคฺคโกฎิยา นิกฺขนฺตสิเลโสฯ **ตกปตฺตี**ติ ปตฺตโต นิกฺขนฺตสิเลโสฯ **ตกปณฺณี**ติ ปลาเส ภชฺชิตฺวา กตสิเลโสฯ ''ทณฺฑโต นิกฺขนฺตสิเลโส''ติปิ วทนฺติฯ

๙๑. ยามกาลิเกสุ ปนาติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ ขาทนียโภชนียปเทหิ ยาวกาลิกเมว สงฺคหิตํ, น ยามกาลิกํ, ตถาปิ ''อนาปตฺติ ยามกาลิกํ ยาเม นิทหิตฺวา ภุญฺชตี''ติ อิธ เจว ''ยามกาลิเกน ภิกฺขเว สตฺตาหกาลิกํ…เป.… ยาวชีวิกํ ตทหุปฎิคฺคหิตํ ยาเม กปฺปติ, ยามาติกฺกเนฺต น กปฺปตี''ติ อญฺญตฺถ (มหาว. ๓๐๕) จ วุตฺตตฺตา ''ยามกาลิก''นฺติวจนสามตฺถิยโต จ ภควโต อธิปฺปายญฺญูหิ อฎฺฐกถาจริเยหิ ยามกาลิกํ สนฺนิธิการกํ ปาจิตฺติยวตฺถุเมว วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

ฐเปตฺวา ธญฺญผลรสนฺติ เอตฺถ ''ตณฺฑุลโธวโนทกมฺปิ ธญฺญผลรโสเยวา''ติ วทนฺติฯ

๙๒. สตฺตาหกาลิเก **ปญฺจ เภสชฺชานี**ติ เภสชฺชกิจฺจํ กโรนฺตุ วา มา วา, เอวํลทฺธโวหารานิ ปญฺจฯ **“โคสปฺปี”**ติอาทินา โลเก ปากฏํ ทเสฺสตฺวา **“เยสํ มํสํ กปฺปตี”**ติ อิมินา อเญฺญสมฺปิ โรหิตมิคาทีนํ สปฺปึ คเหตฺวา ทเสฺสติฯ เยสญฺหิ ขีรํ อตฺถิ, สปฺปิมฺปิ เตสํ อตฺถิเยว, ตํ ปน สุลภํ วา ทุลฺลภํ วา อสโมฺมหตฺถํ วุตฺตํ ฯ เอวํ นวนีตมฺปิฯ ‘‘เยสํ มํสํ กปฺปตี’’ติ จ อิทํ นิสฺสคฺคิยวตฺถุทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, น ปน เยสํ มํสํ น กปฺปติ, เตสํ สปฺปิอาทิ น กปฺปตีติ ทสฺสนตฺถํฯ มนุสฺสขีราทีนิปิ หิ โน น กปฺปนฺติฯ

๙๓. **ยาว กาโล นาติกฺกมติ, ตาว ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ **กาโล**ติ ภิกฺขูนํ โภชนกาโล อธิเปฺปโต, โส จ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ฐิตมชฺฌนฺหิโกฯ ฐิตมชฺฌนฺหิโกปิ หิ กาลสงฺคหํ คจฺฉติ, ตโต ปฏฺฐาย ปน ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา น สกฺกา, สหสา ปิวิตุํ สกฺกา ภเวยฺย, กุกฺกุจฺจเกน ปน น กตฺตพฺพํฯ กาลปริเจฺฉทชานนตฺถญฺจ กาลตฺถโมฺภ โยเชตโพฺพฯ กาลนฺตเร วา ภตฺตกิจฺจํ กาตพฺพํฯ **ปฏิคฺคหเณ**ติ คหณเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ ปฏิคฺคหิตเมว หิ ตํ, สนฺนิหิตํ น กปฺปตีติ ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ, เตเนว ‘‘อโชฺฌหริตุกามตาย คณฺหนฺตสฺส ปฏิคฺคหเณ’’ติ วุตฺตํฯ มาติกาฎฺฐกถายํ (กงฺขา. อฎฺฐ. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา) ปน ‘‘อโชฺฌหริสฺสามีติ คณฺหนฺตสฺส คหเณ’’อิเจฺจว วุตฺตํฯ

ยนฺติ ยํ ปตฺตํฯ **สนฺทิสฺสตี**ติ ยาคุยา อุปริ สนฺทิสฺสติฯ เตลวเณฺณ ปเตฺต สติปิ นิเสฺนหภาเว องฺคุลิยา ฆํสนฺตสฺส วณฺณวเสเนว เลขา ปญฺญายติ, ตสฺมา ตตฺถ อนาปตฺตีติ ทสฺสนตฺถํ **“สา อโพฺพหาริกา”**ติ วุตฺตํฯ **สยํ ปฏิคฺคเหตฺวา อปริจฺจตฺตเมว หิ ทุติยทิวเส น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ปฏิคฺคหเณ อนเปกฺขวิสฺสชฺชเนน, อนุปสมฺปนฺนสฺส นิรเปกฺขทาเนน วา วิชหิตปฏิคฺคหณํ ปริจฺจตฺตเมว โหตีติ ‘‘อปริจฺจตฺต’’นฺติ อิมินา อุภยถาปิ อวิชหิตปฏิคฺคหณเมว วุตฺตํ, ตสฺมา ยํ ปรสฺส ปริจฺจชิตฺวา อทินฺนมฺปิ สเจ ปฏิคฺคหเณ นิรเปกฺขวิสฺสชฺชเนน วิชหิตปฏิคฺคหณํ โหติ, ตมฺปิ ทุติยทิวเส วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ ยทิ เอวํ ‘‘ปโตฺต ทุโทฺธโต โหตี’’ติอาทีสุ กสฺมา อาปตฺติ วุตฺตาติ? ‘‘ปฏิคฺคหณํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว สยํ วา อเญฺญน วา ตุจฺฉํ กตฺวา น สมฺมา โธวิตฺวา นิฎฺฐาปิเต ปเตฺต ลคฺคมฺปิ อวิชหิตปฏิคฺคหณเมว โหตีติ ตตฺถ อาปตฺตี’’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ‘‘สามเณรานํ ปริจฺจชนฺตีติ อิมสฺมึ อธิกาเร ฐตฺวา ‘อปริจฺจตฺตเมวา’ติ วุตฺตตฺตา อนุปสมฺปนฺนสฺส ปริจฺจตฺตเมว วฏฺฏติ, อปริจฺจตฺตํ น วฏฺฏตีติ อาปนฺนํ, ตสฺมา นิราลยภาเวน ปฏิคฺคหเณ วิชหิเตปิ อนุปสมฺปนฺนสฺส อปริจฺจตฺตํ น วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ ตํ ยุตฺตํ วิย น ทิสฺสติฯ ยทเคฺคน หิ ปฏิคฺคหณํ วิชหติ, ตทเคฺคน สนฺนิธิมฺปิ น กโรติ วิชหิตปฏิคฺคหณสฺส อปฺปฏิคฺคหิตสทิสตฺตาฯ ปฏิคฺคเหตฺวา นิทหิเตเยว จ สนฺนิธิปจฺจยา อาปตฺติ วุตฺตาฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๕๒-๒๕๓) ปน **“อปริจฺจตฺตเมวา**ติ นิรเปกฺขตาย อนุปสมฺปนฺนสฺส อทินฺนํ อปริจฺจตฺตญฺจ ยาวกาลิกาทิวตฺถุเมว สนฺธาย วทติ, น ปน ตคฺคตปฏิคฺคหณํฯ น หิ วตฺถุํ อปริจฺจชิตฺวา ตตฺถคตปฏิคฺคหณํ ปริจฺจชิตุํ สกฺกา, น จ ตาทิสํ วจนํ อตฺถิ, ยทิ ภเวยฺย , ‘สเจ ปโตฺต ทุโทฺธโต โหติ…เป…. ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติย’นฺติ วจนํ วิรุเชฺฌยฺยฯ น หิ โธวเนน อามิสํ อปเนตุํ วายมนฺตสฺส ปฏิคฺคหเณ อเปกฺขา วตฺตติฯ เยน ปุนทิวเส ภุญฺชโต ปาจิตฺติยํ ชเนยฺย, ปเตฺต ปน วตฺตมานา อเปกฺขา ตคฺคติเก อามิเสปิ วตฺตติ เอว นามาติ อามิเส อนเปกฺขตา เอตฺถ น ลพฺภติ, ตโต อามิเส อวิชหิตปฏิคฺคหณํ ปุนทิวเส ปาจิตฺติยํ ชเนตีติ อิทํ วุตฺตํฯ อถ มตํ ‘ยทเคฺคเนตฺถ อามิสานเปกฺขตา น ลพฺภติ, ตทเคฺคน ปฏิคฺคหณานเปกฺขตาปิ น ลพฺภตี’ติฯ ตถา สติ ยตฺถ อามิสาเปกฺขา อตฺถิ, ตตฺถ ปฏิคฺคหณาเปกฺขาปิ น วิคจฺฉตีติ อาปนฺนํ, เอวญฺจ ปฏิคฺคหเณ อนเปกฺขวิสฺสชฺชนํ วิสุํ น วตฺตพฺพํ สิยา,

อฏฺฐกถายเญฺจตมฺปิ ปฏิคฺคหณวิชหนํ การณเตฺตน อภิมตํ สิยาฯ อิทํ สุฏฺฐุตรํ กตฺวา วิสุํ วตฺตพฺพํ จีวราเปกฺขาย วตฺตมานายปิ ปจฺจุทฺธาเรน อธิฏฺฐานวิชหนํ วิยฯ เอตสฺมิญฺจ อุปาเย สติ คณฺฐิกาหตปเตฺตสุ อวฏฺฏนตา นาม น สิยาติ วุโตฺตวายมโตฺถ, ตสฺมา ยํ วุตฺตํ สารตฺถที ปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๒๕๒-๒๕๓) ‘ยํ ปรสฺส ปริจฺจชิตฺวา อทินฺนมฺปิ สเจ ปฏิคฺคหเณ นิรเปกฺขวิสฺสชฺชเนน วิชหิตปฏิคฺคหณํ โหติ, ตมฺปิ ทุติยทิวเส วฏฺฏตี’ติอาทิ, ตํ น สารโต ป เจฺจตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ปาฬิยํ (ปาจิ. ๒๕๕) ‘‘สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ อาหารตฺถาย ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺ กฏสฺสา’’ติอาทินา สนฺนิหิเตสุ สตฺตาหกาลิกยาวชีวิเกสุ ปุเรภตฺตมฺปิ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรเณปิ ทุกฺกฏสฺส วุตฺตตฺตา ยามกาลิเกปิ อโชฺฌหาเร วิสุํ ทุกฺกเฏน ภวิตพฺพนฺติ อาห **‘‘อาหารตฺถาย อโชฺฌหรโต ทุกฺกเฏน สทฺธิํ ปาจิตฺติย**’’นฺติฯ **ปกติอามิเส**ติ โอ ทนาทิกปฺปิยามิเสฯ **เทฺว**ติ ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ยามกาลิกํ ปุเรภตฺตํ สามิเสน มุเขน ภุญฺชโต สนฺนิธิปจฺจยา เอกํ, ยาวกาลิกสํสฏฺฐตาย ยาวกาลิกตฺตภชเนน อนติริตฺตปจฺจยา เอกนฺติ เทฺว **ปาจิตฺติยานิฯ วิกปฺปทฺวเย**ติ สามิสนิรามิสปกฺขทฺวเยฯ **ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏญฺจ วฑฺฒตี**ติ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจยํ, เสสอกปฺปิยมํเส ทุกฺกฏํ วฑฺฒติฯ

ปฏิคฺคหณปจฺจยา ตาว ทุกฺกฏนฺติ เอตฺถ สนฺนิหิตตฺตา ปุเรภตฺตมฺปิ ทุกฺกฏเมวฯ สติ ปจฺจเย ปน สนฺนิหิตมฺปิ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ เภสชฺชตฺถาย คณฺหนฺตสฺส ปริภุญฺ ชนฺตสฺส จ อนาปตฺติเยวฯ

๙๔. **อุคฺคหิตกํ กตฺวา นิกฺขิตฺต**นฺติ อปฏิคฺคหิตํ สยเมว คเหตฺวา นิกฺขิตฺตํฯ วิมติวิโน ทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๒๒) **‘‘อุคฺคหิตก**นฺติ ปริโภคตฺถาย สยํ คหิต’’นฺติ วุตฺตํฯ **สยํ กโรตี**ติ ปจิตฺ วา กโรติฯ **ปุเรภตฺต**นฺติ ตทหุปุเรภตฺตเมว วฏฺฏติ สวตฺถุกปฏิคฺคหิตตฺตาฯ **สยํกต**นฺติ นวนีตํ ปจิตฺวา กตํฯ **นิรามิสเมวา**ติ ตทหุปุเรภตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๙๕. อชฺช สยํกตํ นิรามิสเมว ภุญฺชนฺตสฺส กสฺมา สามํปาโก น โหตีติ อาห **‘‘นวนีตํ ตา เปนฺตสฺสา**’’ติอาทิฯ **ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตเกหี**ติ ขีรทธีนิ สนฺธาย วุตฺตํฯ อุคฺคหิตเกหิ กตํ อพฺภญฺชนาทีสุ อุปเนตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อุภเยสมฺปี**ติ ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตขีรทธีหิ จ ปุ เรภตฺตํ อุคฺคหิตเกหิ จ กตานํฯ **เอส นโย**ติ นิสฺสคฺคิยํ น โหตีติ อโตฺถฯ **อกปฺปิยมํสสปฺปิมฺ หี**ติ หตฺถิอาทีนํ สปฺปิมฺหิฯ **การณปติรูปกํ วตฺวา**ติ ‘‘สชาติกานํ สปฺปิภาวโต’’ติ การณปติรู ปกํ วตฺวาฯ **สปฺปินเยน เวทิตพฺพ**นฺติ นิรามิสเมว สตฺตาหํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ นวนี เตฯ **โธตํ วฏฺฏตี**ติ อโธตเญฺจ, สวตฺถุกปฏิคฺคหิตํ โหติ, ตสฺมา โธตํ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏตีติ เถรานํ อธิปฺปาโยฯ

มหาสีวเตฺถรสฺส ปน วตฺถุโน วิโยชิตตฺตา ทธิคุฬิกาทีหิ ยุตฺตตาเมเตฺตน สวตฺถุกปฏิคฺ คหิตํ นาม น โหติ, ตสฺมา ตกฺกโต อุทฺธฏมตฺตเมว ปฏิคฺคเหตฺวา โธวิตฺวา, ปจิตฺวา วา นิรามิส เมว กตฺวา ภุญฺชิํสูติ อธิปฺปาโย, น ปน ทธิคุฬิกาทีหิ สห วิกาเล ภุญฺชิํสูติฯ เตนาห **‘‘ตสฺมา นวนีตํ ปริภุญฺชเนฺตน…เป.… สวตฺถุกปฏิคฺคหํ นาม น โหตี**’’ติฯ ตตฺถ อโธตํ ปฏิคฺคเหตฺ วาปิ ตํ นวนีตํ ปริภุญฺชเนฺตน ทธิอาทีนิ อปเนตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เกจิ ปน ‘‘ตกฺก โต อุทฺธฏมตฺตเมว ขาทิํสู’’ติ วจนสฺส อธิปฺปายํ อชานนฺตา ‘‘ตกฺกโต อุทฺธฏมตฺตํ อโธตมฺปิ ทธิคุฬิกาทิสหิตํ วิกาเล ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ น หิ ทธิคุฬิกาทิอามิ เสน สํสฏฺฐรสํ นวนีตํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ สกฺกา วตฺตุํฯ **นวนีตํ ปริภุญฺชเนฺตนา**ติ อโธวิตฺวา ปฏิคฺคหิตนวนีตํ ปริภุญฺชเนฺตนฯ ทธิ เอว **ทธิคตํ** ยถา ‘‘คูถคตํ มุตฺตคต’’นฺติ (ม. นิ. ๒.๑๑๙;

อ. นิ. ๙.๑๑)ฯ ‘‘ขยํ คมิสฺสตี’’ติ วจนโต ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกสปฺปิอาทิปิ วิกาเล กปฺปตีติ เวทิตพฺพํฯ **ขยํ คมิสฺสตี**ติ นิรามิสํ โหติ, ตสฺมา วิกาเลปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **เอตฺตาวตา**ติ นวนีเต ลคฺคมเตฺตน วิสุํ ทธิอาทิโวหารํ อลเทฺธน อปฺปมเตฺตน ทธิอาทินาติ อโตฺถ, เอเตน วิสุํ ปฏิคฺคหิตทธิอาทีหิ สห ปกฺกํ สวตฺถุกปฏิคฺคหิตสงฺขเมว คจฺฉตีติ ทเสฺสติฯ **ตสฺมิมฺปี**ติ นิรามิสภูเตปิฯ กุกฺกุจฺจกานํ ปน อยํ อธิปฺปาโย – ปฏิคฺคหเณ ตาว ทธิอาทีหิ อสมฺภินฺนรสตฺตา ภเตฺตน สหิตคุฬปิณฺฑาทิ วิย สวตฺถุกปฏิคฺคหิตํ นาม โหติฯ ตํ ปน ปจเนฺตน โธวิตฺวาว ปจิตพฺพํฯ อิตรถา ปจนกฺขเณ ปจฺจมานทธิคุฬิกาทีหิ สมฺภินฺนรสตาย สามํปกฺกํ ชาตํ, เตสุ ขีเณสุปิ สามํปกฺกเมว โหติ, ตสฺมา นิรามิสเมว ปจิตพฺพนฺติฯ เตเนว ‘‘อามิเสน สทฺธึ ปกฺกตฺตา’’ติ การณํ วุตฺตํฯ

เอตฺถ จายํ วิจารณา – สวตฺถุกปฏิคฺคหิตตฺตาภาเว อามิเสน สห ภิกฺขุนา ปกฺกสฺส สยํปากโทโส วา ปริสงฺกียติ, ยาวกาลิกตา วาฯ ตตฺถ น ตาว สยํปากโทโส เอตฺถ สมฺภวติ สตฺตาหกาลิกตฺตาฯ ยญฺหิ ตตฺถ ทธิอาทิ อามิสคตํ, ตํ ปริกฺขีณนฺติฯ อถ ปฏิคฺคหิตทธิคุฬิกาทินา สห อตฺตนา ปกฺกตฺตา สวตฺถุกปกฺกํ วิย ภเวยฺยาติ ปริสงฺกียติ, ตทา ‘‘อามิเสน สห ปฏิคฺคหิตตฺตา’’ติ การณํ วตฺตพฺพํ, น ปน ‘‘ปกฺกตฺตา’’ติ, ตถา จ อุปฺปฏฺฐเตฺถรานํ มตเมว องฺคีกตํ สิยาฯ ตตฺถ จ สามเณราทีหิ ปกฺกมฺปิ ยาวกาลิกเมว สิยา ปฏิคฺคหิตขีราทึ ปจิตฺวา อนุปสมฺปเนฺนหิ กตสปฺปิอาทิ วิย, น จ ตํ ยุตฺตํ ภิกฺขาจาเรน ลทฺธนวนีตาทีนํ ตกฺกาทิอามิสสํสฏฺฐสมฺภเวน อปริภุญฺชิตพฺพตฺตาปฺปสงฺคโตฯ น หิ คหฏฺฐา โธวิตฺวา, โสเธตฺวา วา ปเตฺต อากิรนฺตีติ นิยโม อตฺถิฯ

อฏฺฐกถายญฺจ ‘‘ยถา ตตฺถ ปติตตณฺฑุลกณาทโย น ปจฺจนฺติ, เอวํ…เป.… ปุน ปจิตฺวา เทติ, ปุริมนเยเนว สตฺตาหํ วฏฺฏตี’’ติ อิมินา วจเนนเปตํ วิรุชฺฌติ, ตสฺมา อิธ กุกฺกุจฺจกานํ กุกฺกุจฺจุปฺปตฺติยา นิมิตฺตเมว น ทิสฺสติฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ ‘‘ลชฺชี สามเณโร ยถา ตตฺถ ตณฺฑุลกณาทโย น ปจฺจนฺติ, เอวํ อคฺคิมฺหิ วิลียาเปตฺวา…เป.… เทตี’’ติ วจนสฺสาปิ นิมิตฺตํ น ทิสฺสติฯ ยทิ หิ เอตํ ยาวกาลิกสํสคฺคปริหาราย วุตฺตํ สิยาฯ อตฺตนาปิ ตถา กาตพฺพํ ภเวยฺยฯ คหเฏฺฐหิ ทินฺนสปฺปิอาทีสุ จ อามิสสํสคฺคสงฺกา น วิคเจฺฉยฺยฯ น หิ คหฏฺฐา เอวํ วิลียาเปตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา กณตณฺฑุลาทึ อปเนตฺวา ปุน ปจนฺติฯ อปิจ เภสเชฺชหิ สทฺธึ ขีราทึ ปกฺขิปิตฺวา ยถา ขีราทิ ขยํ คจฺฉติ, เอวํ ปเรหิ ปกฺกเภสชฺชเตลาทิปิ ยาวกาลิกเมว สิยา, น จ ตมฺปิ ยุตฺตํ ทธิอาทิขยกรณตฺถํ ‘‘ปุน ปจิตฺวา เทตี’’ติ วุตฺตตฺตา, ตสฺมา มหาสีวเตฺถรวาเท กุกฺกุจฺจํ อกตฺวา อโธตมฺปิ นวนีตํ ตทหุปิ ปุนทิวสาทีสุปิ ปจิตุํ, ตณฺฑุลาทิมิสฺสํ สปฺปิอาทึ อตฺตนาปิ อคฺคิมฺหิ วิลียาเปตฺวา ปุน ตกฺกาทิขยตฺถํ ปจิตุญฺจ วฏฺฏติฯ

ตตฺถ วิชฺชมานสฺสาปิ ปจฺจมานกฺขเณ สมฺภินฺนรสสฺส ยาวกาลิกสฺส อโพฺพหาริกเตฺตน สวตฺถุกปฏิคฺคหิตปุเรปฏิคฺคหิตกานมฺปิ อโพฺพหาริกโตติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพนฺติฯ เตเนว **‘‘เอตฺตาวตา หิ สวตฺถุกปฏิคฺคหิตํ นาม น โหตี’’**ติ วุตฺตํฯ วิสุํ ปฏิคฺคหิเตน ปน ขีราทินา อามิเสน นวนีตาทึ มิเสฺสตฺวา ภิกฺขุนา วา อเญฺญหิ วา ปกฺกเตลาทิเภสชฺชํ สวตฺถุกปฏิคฺคหิตสงฺขเมว คจฺฉติ ตตฺถ ปวิฏฺฐยาวกาลิกสฺส อโพฺพหาริกตฺตาภาวาฯ ยํ ปน ปุเรปฏิคฺคหิตเภสเชฺชหิ สทฺธึ อปฺปฏิคฺคหิตํ ขีราทึ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกเตลาทิกํ อนุปสมฺปเนฺนเหว ปกฺกมฺปิ สวตฺถุกปฏิคฺคหิตมฺปิ สนฺนิธิปิ น โหติ ตตฺถ ปกฺขิตฺตขีราทิมิสฺสาปิ ตสฺมึ ขเณ สมฺภินฺนรสตาย ปุเรปฏิคฺคหิตตฺตาปตฺติโต, สเจ ปน อปฺปฏิคฺคหิเตเหว, อเญฺญหิ วา ปกฺกเตลาทีสุปิ อามิสรโส ปญฺญายติ, ตํ ยาวกาลิกํว โหตีติ เวทิตพฺพํฯ อยํ กถามโคฺค วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๒๒) อาคโตฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๒๒) ปน **‘‘กุกฺกุจฺจายนฺติ กุกฺกุจฺ**

จกาติ อิมินา อตฺตโนปิ ตตฺถ กุกฺกุจฺจสพฺภาวมฺปิ ทีเปติฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘นิพฺพฏฺฏิตสปฺปิ วา นวนีตํ วา ปจิตุํ วฏฺฏตี’ติ วุตฺต’’นฺติ เอตฺตกเมว อาคโตฯ

อุคฺคเหตฺวาติ สยเมว คเหตฺวาฯ **ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ ตานิ ขีรทธีนิ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ **คหิต**นฺติ ตณฺฑุลาทิวิคมตฺถํ ปุน ปจิตฺวา คหิตนฺติ อโตฺถฯ **ปฏิคฺคเหตฺวา จ ฐปิตเภสเชฺช หี**ติ อติเรกสตฺตาหปฏิคฺคหิเตหิ ยาวชีวิกเภสเชฺชหิ, เอเตน เตหิ ยุตฺตมฺปิ สปฺปิอาทิ อติเรกสตฺตาหปฏิคฺคหิตํ น โหตีติ ทเสฺสติฯ **วทฺทลิสมเย**ติ วสฺสกาลสมเย, อนาตปกาเลติ อโตฺถฯ วุตฺตนเยน ยถา ตณฺฑุลาทีนิ น ปจฺจนฺติ, ตถา ลชฺชีเยว สมฺปาเทตฺวา เทตีติ ลชฺชิสามเณรคฺคหณํฯ อปิจ อลชฺชินา อโชฺฌหริตพฺพํ ยํ กิญฺจิ อภิสงฺขราเปตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺมาปิ เอวมาหฯ

๙๖. **ติเล ปฏิคฺคเหตฺวา กตเตล**นฺติ อตฺตนา ภชฺชาทีนิ อกตฺวา กตเตลํฯ เตเนว **“สามิสมฺปิ วฏฺฏตี”**ติ วุตฺตํฯ **นิพฺพฏฺฏิตตฺตา**ติ ยาวกาลิกโต วิเวจิตตฺตา, เอเตน เอลาอภาวโต ยาวกาลิกตฺตาภาวํ, ภิกฺขุโน สวตฺถุกปฏิคฺคหเณน ยาวกาลิกตฺตุปคมนญฺจ ทเสฺสติฯ **อุภยมฺปี**ติ อตฺตนา อเญฺญหิ จ กตํฯ

ยาว อรุณุคฺคมนา ติฏฺฐติ, นิสฺสคฺคิยนฺติ สตฺตเม ทิวเส กตเตลํ สเจ ยาว อรุณุคฺคมนา ติฏฺฐติ, นิสฺสคฺคิยํฯ

อจฺฉวสนฺติ ทุกฺกฏวตฺถุโน วสาย อนุญฺญาตตฺตา ตํสทิสานํ ทุกฺกฏวตฺถูนํเยว อกปฺปิยมํสสตฺตานํ วสา อนุญฺญาตา, น ถุลฺลจฺจยวตฺถุ มนุสฺสานํ วสาติ อาห **“ฐเปตฺวา มนุสฺสวส”**นฺติฯ **สํสฏฺฐ**นฺติ ปริสฺสาวิตํฯ **ติณฺณํ ทุกฺกฏาน**นฺติ อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร ตีณิ ทุกฺกฏานิ สนฺธาย วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ ปริโภคตฺถาย วิกาเล ปฏิคฺคหณปจนปริสฺสาวนาทีสุ ปุพฺพปโยเคสุ ปาฬิยํ, อฏฺฐกถายญฺจ อาปตฺติ น วุตฺตา, ตถาปิ เอตฺถ อาปตฺติยา เอว ภวิตพฺพํ ปฏิกฺขิตฺตสฺส กรณโต อาหารตฺถาย วิกาเล ยามกาลิกาทีนํ ปฏิคฺคหเณ วิยฯ ‘‘กาเล ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล อนุปสมฺปเนฺนนาปิ นิปกฺกํ สํสฏฺฐญฺจ ปริภุญฺชนฺตสฺส เทฺวปิ ทุกฺกฏานิ โหนฺติเยวา’’ติ วทนฺติฯ

ยสฺมา ขีราทีนิ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกเภสชฺชเตเล กสฏํ อามิสคติกํ, เตน สห เตลํ ปฏิคฺคเหตุํ, ปจิตุํ วา ภิกฺขุโน น วฏฺฏติ, ตสฺมา วุตฺตํ **“ปกฺกเตลกสเฏ วิย กุกฺกุจฺจายตี”**ติฯ ‘‘สเจ วสาย สห ปกฺกตฺตา น วฏฺฏติ, อิทํ กสฺมา วฏฺฏตี’’ติ ปุจฺฉนฺตา **“ภเนฺต…เป…. วฏฺฏตี”**ติ อาหํสุ, เถโร อติกุกฺกุจฺจกตาย **“เอตมฺปิ อาวุโส น วฏฺฏตี”**ติ อาห, โรคนิคฺคหตฺถาย เอว วสาย อนุญฺญาตตฺตํ สลฺลเกฺขตฺวา ปจฺฉา **“สาธู”**ติ สมฺปฏิจฺฉิฯ

๙๗. **“มธุกรีหิ มธุมกฺขิกาหี**ติ อิทํ ขุทฺทกภมรานํ ทฺวินฺนํ เอว วิเสสน’’นฺติ เกจิ วทนฺติฯ อเญฺญ ปน ‘‘ทณฺฑเกสุ มธุการิกา มธุกริมกฺขิกา นาม, ตาหิ สห ติโสฺส มธุมกฺขิกชาติโย’’ติ วทนฺติฯ **ภมรมกฺขิกา**ติ มหาปฏลการิกาฯ **สิเลสสทิส**นฺติ สุกฺขตาย วา ปกฺกตาย วา ฆนีภูตํฯ **อิตร**นฺติ ตนุกมธุฯ **มธุปฏล**นฺติ มธุรหิตํ เกวลํ มธุปฏลํฯ ‘‘สเจ มธุสหิตํ ปฏลํ ปฏิคฺคเหตฺวา นิกฺขิปนฺติฯ ปฏลสฺส ภาชนฏฺฐานิยตฺตา มธุโน วเสน สตฺตาหาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’ติ วทนฺติ, ‘‘มธุมกฺขิตํ ปน มธุคติกเมวา’’ติ อิมินา ตํ สเมติฯ

๙๘. ‘‘ผาณิตํ นาม อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺต’’นฺติ ปาฬิยํ (ปาจิ. ๒๖๐) อวิเสเสน วุตฺตตฺตา, อฏฺฐกถายญฺจ ‘‘อุจฺฉุรสํ อุปาทาย…เป…. อวตฺถุกา อุจฺฉุวิกติ ‘ผาณิต’นฺติ เวทิตพฺพา’’ติ วจนโต อุจฺฉุรโสปิ นิกฺกสโฏ สตฺตาหกาลิโกติ เวทิตพฺพํฯ เกนจิ ปน ‘‘มธุมฺหิ จตฺตาโร กาลิกา

ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺพา, อุจฺฉุมฺหิ จา’’ติ วตฺวา ‘‘สมกฺขิกณฺฑํ เสลกํ มธุ ยาวกาลิกํ, อเนลกํ อุทกสมฺภินฺนํ ยามกาลิกํ, อสมฺภินฺนํ สตฺตาหกาลิกํ, มธุสิตฺถํ ปริสุทฺธํ ยาวชีวิกํ, ตถา อุจฺฉุรโส สกสโฏ ยาวกาลิโก, นิกฺกสโฏ อุทกสมฺภิโนฺน ยามกาลิโก, อสมฺภิโนฺน สตฺตาหกาลิโก, สุทฺธกสโฏ ยาวชีวิโก’’นฺติ จ วตฺวา อุตฺตริปิ พหุธา ปปญฺจิตํฯ ตตฺถ ‘‘อุทกสมฺภินฺนํ มธุ วา อุจฺฉุรโส วา สกสโฏ ยาวกาลิโก, นิกฺกสโฏ อุทกสมฺภิโนฺน ยามกาลิโก’’ติ อิทํ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ ทิสฺสติ, ‘‘ยาวกาลิกํ สมานํ ครุตรมฺปิ มุทฺทิกาชาติรสํ อตฺตนา สํสฏฺฐํ ลหุกํ ยามกาลิกภาวํ อุปเนนฺตํ อุทกํ ลหุตรํ สตฺตาหกาลิกํ อตฺตนา สํสฏฺฐํ ครุตรํ ยามกาลิกภาวํ อุปเนตี’’ติ เอตฺถ การณํ โสเยว ปุจฺฉิตโพฺพฯ สพฺพตฺถ ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ อุทกสมฺภิเนฺนน ครุตรสฺสาปิ ลหุภาโวปคมนํเยว ทสฺสิตํฯ ปาฬิยมฺปิ (มหาว. ๒๘๔) หิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส คุฬํ, อคิลานสฺส คุโฬทก’’นฺติ วทเนฺตน อคิลาเนน ปริภุญฺชิตุํ อยุตฺโตปิ คุโฬ อุทกสมฺภิโนฺน อคิลานสฺสปิ วฏฺฏตีติ อนุญฺญาโตฯ

ยมฺปิ จ ‘‘อุจฺฉุ เจ, ยาวกาลิโก, อุจฺฉุรโส เจ, ยามกาลิโก, ผาณิตํ เจ, สตฺตาหกาลิกํ, ตโจ เจ, ยาวชีวิโก’’ติ อฏฺฐกถาวจนํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อุจฺฉุรโส อุทกสมฺภิโนฺน ยามกาลิโก’’ติ อเญฺญน เกนจิ วุตฺตํ, ตมฺปิ ตถาวิธสฺส อฏฺฐกถาวจนสฺส สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย อภาวโต น สารโต ปเจฺจตพฺพํ, ตโตเยว จ ‘‘อุจฺฉุรโส อุทกสมฺภิโนฺนปิ อสมฺภิโนฺนปิ สตฺตาหกาลิโกเยวา’’ติ เกจิ อาจริยา วทนฺติฯ เภสชฺชกฺขนฺธเก จ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุจฺฉุรส’’นฺติ เอตฺถ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ อวิเสเสน วุตฺตํ ‘‘อุจฺฉุรโส สตฺตาหกาลิโก’’ติฯ **สยํกตํ นิรามิสเมว วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ อปริสฺสาวิตํ ปฏิคฺคหิตมฺปิ กรณสมเย ปริสฺสาเวตฺวา, กสฏํ อปเนตฺวา จ อตฺตนา กตนฺติ เวทิตพฺพํ, อยํ สารตฺถทีปนีปาโฐ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๒๓)ฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๒๓) ปน **อุจฺฉุรสํ อุปาทายา**ติ นิกฺกสฏรสสฺสาปิ สตฺตาหกาลิกตฺตํ ทเสฺสติ ‘‘อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺต’’นฺติ ปาฬิยํ สามญฺญโต วุตฺตตฺตาฯ ยํ ปน **สุตฺตนฺตฏฺฐกถายํ** ‘‘อุจฺฉุ เจ, ยาวกาลิโก, อุจฺฉุรโส เจ, ยามกาลิโก, ผาณิตํ เจ, สตฺตาหกาลิกํ, ตโจ เจ, ยาวชีวิโก’’ติ วุตฺตํ, ตํ อมฺพผลรสาทิมิสฺสตาย ยามกาลิกตฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํ, อวินยวจนตฺตา ตํ อปฺปมาณนฺติฯ เตเนว **‘‘ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิเตน อปริสฺสาวิตอุจฺฉุรเสนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **นิรามิสเมว วฏฺฏติ** ตตฺถ ปวิฏฺฐยาวกาลิกสฺส อโพฺพหาริกตฺตาติ อิทํ คุเฬ กเต ตตฺถ วิชฺชมานมฺปิ กสฏํ ปาเกน สุกฺขตาย ยาวชีวิกตฺตํ ภชตีติ วุตฺตํฯ ตสฺส ยาวกาลิกเตฺต หิ สามํปาเกน ปุเรภเตฺตปิ อนโชฺฌหรณียํ สิยาติฯ **‘‘สวตฺถุกปฏิคฺคหิตตฺตา’’**ติ อิทํ อุจฺฉุรเส จุณฺณวิจุณฺณํ หุตฺวา ฐิตกสฏํ สนฺธาย วุตฺตํ, เตน จ ‘‘อปริสฺสาวิเตน อปฺปฏิคฺคหิเตน อนุปสมฺปเนฺนหิ กตํ สตฺตาหํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสตี’’ติ วุตฺตํฯ

ฌามอุจฺฉุผาณิตนฺติ อคฺคิมฺหิ อุจฺฉุํ ตาเปตฺวา กตํฯ **โกฏฺฏิตอุจฺฉุผาณิต**นฺติ ขุทฺทานุขุทฺทกํ ฉินฺทิตฺวา โกเฏฺฏตฺวา นิปฺปีเฬตฺวา ปกฺกํฯ ตํ ตตฺถ วิชฺชมานมฺปิ กสฏํ ปกฺกกาเล ยาวกาลิกตฺตํ วิชหตีติ อาห **‘‘ตํ ยุตฺต’’**นฺติฯ **สีโตทเกน กต**นฺติ มธุกปุปฺผานิ สีโตทเกน มทฺทิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา ปจิตฺวา กตํฯ ‘‘อปริสฺสาเวตฺวา กต’’นฺติ เกจิ, ตตฺถ การณํ น ทิสฺสติฯ **ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา กตํ มธุกผาณิตํ ยาวกาลิก**นฺติ เอตฺถ ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา ปกฺกเตลํ กสฺมา วิกาเล วฏฺฏตีติ เจ? เตเล ปกฺขิตฺตํ ขีรํ เตลเมว โหติ, อญฺญํ ปน ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา กตํ ขีรภาวํ คณฺหาตีติ อิทเมตฺถ การณํฯ ยทิ เอวํ ขณฺฑสกฺขรมฺปิ ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา กโรนฺติ, ตํ กสฺมา วฏฺฏตีติ อาห **‘‘ขณฺฑสกฺขรํ ปนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ขีรชลฺลิก**นฺติ ขีรเผณํฯ

๙๙. ‘‘มธุกปุปฺผํ ปนา’’ติอาทิ ยาวกาลิกรูเปน ฐิตสฺสาปิ อวฏฺฐนกํ เมรยพีชวตฺถุํ ทเสฺสตุํ อารทฺธํฯ อาหารกิจฺจํ กโรนฺตานิ เอตานิ กสฺมา เอวํ ปริภุญฺชิตพฺพานีติ โจทนาปริหาราย เภสโชฺชทิสฺสํ ทเสฺสเนฺตน ตปฺปสเงฺคน สพฺพานิปิ โอทิสฺสกานิ เอกโต ทเสฺสตุํ ‘‘สตฺตวิธญฺหิ’’ติอาทิ วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓)ฯ วินยสงฺคหปฺปกรเณ ปน ตํ น วุตฺตํ, ‘‘ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย สติ ปจฺจเยติ วุตฺตตฺตา ปฏิคฺคหิตเภสชฺชานิ ทุติยทิวสโต ปฏฺฐาย ปุเรภตฺตมฺปิ สติ ปจฺจเยว ปริภุญฺชิตพฺพานิ, น อาหารตฺถาย เภสชฺชตฺถาย ปฏิคฺคหิตตฺตา’’ติ วทนฺติฯ **ทฺวารวาตปานกวาเฏสู**ติ มหาทฺวารสฺส วาตปานานญฺจ กวาฏผลเกสุฯ กสาเว ปกฺขิตฺตานิ ตานิ อตฺตโน สภาวํ ปริจฺจชนฺตีติ **‘‘กสาเว…เป…. มเกฺขตพฺพานี’’**ติ วุตฺตํ, ฆุณปาณกาทิปริหารตฺถํ มเกฺขตพฺพานีติ อโตฺถฯ **อธิเฏฺฐตี**ติ ‘‘อิทานิ มยฺหํ อโชฺฌหรณียํ น ภวิสฺสติ, พาหิรปริโภคตฺถาย ภวิสฺสตี’’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตีติ อโตฺถฯ เตเนวาห **‘‘สปฺปิญฺจ เตลญฺจ วสญฺจ มุทฺธนิ เตลํ วา อพฺภญฺชนํ วา’’**ติอาทิ, เอวํ ปริโภเค อนเปกฺขตาย ปฏิคฺคหณํ วิชหตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ อเญฺญสุปิ กาลิเกสุ อนโชฺฌหริตุกามตาย สุทฺธจิเตฺตน พาหิรปริโภคตฺถาย นิยเมปิ ปฏิคฺคหณํ วิชหตีติ อิทมฺปิ วิสุํ เอกํ ปฏิคฺคหณวิชหนนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อเญฺญน ภิกฺขุนา วตฺตโพฺพติ เอตฺถ สุทฺธจิเตฺตน ทินฺนตฺตา สยมฺปิ อาหราเปตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติเยวฯ **ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺตี**ติ ยถา อญฺญสฺส สนฺตกํ เอเกน ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหาติกฺกเมปิ นิสฺสคฺคิยํ น โหติ ปรสนฺตกภาวโต, เอวมิทมฺปิ อวิภตฺตตฺตา อุภยสาธารณมฺปิ วินิโพฺภคาภาวโต นิสฺสคฺคิยํ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปริภุญฺชิตุํ ปน น วฏฺฏตี**ติ ภิกฺขุนา ปฏิคฺคหิตตฺตา สตฺตาหาติกฺกเม ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติ ปฏิคฺคหิตสปฺปิอาทีนํ ปริโภคสฺส สตฺตาเหเนว ปริจฺฉินฺนตฺตาฯ ‘‘ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานี’’ติ (ปารา. ๖๒๓) หิ วุตฺตํฯ

‘‘อาวุโส อิมํ เตลํ สตฺตาหมตฺตํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ อิมินา เยน ปฏิคฺคหิตํ, เตน อโนฺตสตฺตาเหเยว ปรสฺส วิสฺสชฺชิตภาวํ ทเสฺสติฯ **กสฺส อาปตฺตี**ติ ‘‘ปฐมํ ตาว อุภินฺนํ สาธารณตฺตา อนาปตฺติ วุตฺตา, อิทานิ ปน เอเกน อิตรสฺส วิสฺสฏฺฐภาวโต อุภยสาธารณตา นตฺถีติ วิภตฺตสทิสํ หุตฺวา ฐิตํ, ตสฺมา เอตฺถ ปฏิคฺคหิตสฺส สตฺตาหาติกฺกเม เอกสฺส อาปตฺติยา ภวิตพฺพ’’นฺติ มญฺญมาโน ‘‘กึ ปฏิคฺคหณปจฺจยา ปฏิคฺคาหกสฺส อาปตฺติ, อุทาหุ ยสฺส สนฺตกํ ชาตํ, ตสฺสา’’ติ ปุจฺฉติฯ นิสฺสฎฺฐภาวโตเยว จ อิธ ‘‘อวิภตฺตภาวโต’’ติ การณํ อวตฺวา **‘‘เยน ปริคฺคหิตํ, เตน วิสฺสชฺชิตตฺตา’’**ติ วุตฺตํ, อิทญฺจ วิสฺสฎฺฐาภาวโต อุภยสาธารณตํ ปหาย เอกสฺส สนฺตกํ โหนฺตมฺปิ เยน ปฏิคฺคหิตํ, ตโต อญฺญสฺส สนฺตกํ ชาตํ, ตสฺมา ปรสนฺตกปฏิคฺคหเณ วิย ปฏิคฺคาหกสฺส ปฏิคฺคหณปจฺจยา นตฺถิ อาปตฺตีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, น ปน ‘‘เยน ปฏิคฺคหิตํ, เตน วิสฺสชฺชิตตฺตา’’ติ วจนโต อวิสฺสชฺชิเต สติ อวิภเตฺตปิ สตฺตาหาติกฺกเม อาปตฺตีติ ทสฺสนตฺถํ อวิสฺสชฺชิเต อวิภตฺตภาวโตเยว อนาปตฺติยา สิทฺธตฺตาฯ สเจ ปน อิตโร เยน ปฏิคฺคหิตํ, ตเสฺสว อโนฺตสตฺตาเห อตฺตโน ภาคมฺปิ วิสฺสเชฺชติ, สตฺตาหาติกฺกเม สิยา อาปตฺติ เยน ปฏิคฺคหิตํ, ตเสฺสว สนฺตกภาวมาปนฺนตฺตาฯ **‘‘อิตรสฺส อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา’’**ติ อิมินา ตสฺส สนฺตกภาเวปิ อเญฺญหิ ปฏิคฺคหิตสกสนฺตเก วิย เตน อปฺปฏิคฺคหิตภาวโต อนาปตฺตีติ ทีเปติ, อิมํ ปน อธิปฺปายํ อชานิตฺวา อิโต อญฺญถา คณฺฐิปทการาทีหิ ปปญฺจิตํ, น ตํ สารโต ปเจฺจตพฺพํ, อิทํ สารตฺถทีปนีวจนํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๒๕)ฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๒๕) ปน – **สเจ ทฺวินฺนํ…เป…. น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ปาโฐ คฬิโต, เอวํ ปเนตฺถ ปาโฐ เวทิตโพฺพ – สเจ ทฺวินฺนํ สนฺตกํ เอเกน ปฏิคฺคหิตํ อวิภตฺตํ โหติ,

สตฺตาหาติกฺกเม ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺติ, ปริภุญฺชิตุํ ปน น วฏฺฏตีติฯ อญฺญถา ปน สทฺทปฺปโย โคปิ น สงฺคหํ คจฺฉติ, ‘‘คณฺฐิปเทปิ จ อยเมว ปาโฐ ทสฺสิโต’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๒๕) วุตฺตํฯ **‘‘ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺตี’’**ติ อวิภตฺตตฺตา วุตฺตํฯ **‘‘ปริภุญฺชิตุํ ปน น วฏฺฏตี’’**ติ อิทํ ‘‘สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๖๒๓) วจนโต วุตฺตํฯ **‘‘เยน ปฏิคฺคหิตํ, เตน วิสฺสชฺชิตตฺตา’’**ติ อิมินา อุปสมฺปนฺนสฺส ทานมฺปิ สนฺธาย ‘‘วิสฺสเชฺชตี’’ติ อิทํ วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ อุปสมฺปนฺนสฺส นิรเปกฺขทินฺนวตฺถุมฺหิ ปฏิคฺคหณสฺส อวิคตเตฺตปิ สกสนฺตกตา วิคตาว โหติ, เตน นิสฺสคฺคิยํ น โหติฯ ‘‘อตฺตนาว ปฏิคฺคหิตตฺตํ สกสนฺตกตฺตญฺจา’’ติ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณเหว นิสฺสคฺคิยํ โหติ, น เอเกนฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส นิรเปกฺขทาเน ปน ตทุภยมฺปิ วิชหติ, ปริโภโคเปตฺถ วฏฺฏติ, น สาเปกฺขทาเน ทานลกฺขณาภาวโตฯ ‘‘วิสฺสชฺชตี’’ติ เอตสฺมิญฺจ ปาฬิปเท กสฺสจิ อทตฺวา อนเปกฺขตาย ฉฑฺฑนมฺปิ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **‘‘อนเปกฺขา ทตฺวา’’**ติ อิทญฺจ ปฏิคฺคหณวิชหนวิธิทสฺสนตฺถเมว วุตฺตํฯ ปฏิคฺคหเณ หิ วิชหิเต ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา ปริโภโค สยเมว วฏฺฏิสฺสติ, ตพฺพิชหนญฺจ วตฺถุโน สกสนฺตกตาปริจฺจาเคน โหตีติฯ เอเตน จ วตฺถุมฺหิ อโชฺฌหรณาเปกฺขาย สติ ปฏิคฺคหณวิสฺสชฺชนํ นาม วิสุํ น ลพฺภตีติ สิชฺฌติฯ อิตรถา หิ ‘‘ปฏิคฺคหเณ อนเปโกฺขว ปฏิคฺคหณํ วิสฺสเชฺชตฺวา ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชตี’’ติ วตฺตพฺพํ สิยา, **‘‘อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา’’**ติ อิมินา เอกสฺส สนฺตกํ อเญฺญน ปฏิคฺคหิตมฺปิ นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ ทเสฺสติฯ **เอว**นฺติ ‘‘ปุน คเหสฺสามี’’ติ อเปกฺขํ อกตฺวา สุทฺธจิเตฺตน ปริจตฺตตํ ปรามสติฯ **ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติทสฺสนตฺถ**นฺติ นิสฺสคฺคิยมูลิกาหิ ปาจิตฺติยาทิอาปตฺตีหิ อนาปตฺติทสฺสนตฺถนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ปริโภเค อนาปตฺติทสฺสนตฺถ**นฺติ เอตฺถ ปน นิสฺสฏฺฐปฏิลาภสฺส กายิกปริโภคาทีสุ ยา ทุกฺกฏาปตฺติ วุตฺตา, ตาย อนาปตฺติทสฺสนตฺถนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๑๐๐. เอวํ จตุกาลิกปจฺจยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสุ วิเสสลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต **‘‘อิเมสุ ปนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยาปโหนเก เคเห วุตฺตํ สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขุนิยา วา สนฺตกํ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกญฺจ เอกรตฺตมฺปิ ฐปิตํ **อโนฺตวุตฺถํ** นาม โหติ, ตตฺถ ปกฺกญฺจ **อโนฺตปกฺกํ** นาม โหติฯ สตฺตาหกาลิกํ ปน ยาวชีวิกญฺจ วฏฺฏติฯ ปฏิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตํ วีตินามิตํ ปน ยํ กิญฺจิ ยาวกาลิกํ วา ยามกาลิกํ วา อโชฺฌหริตุกามตาย คณฺหนฺตสฺส ปริคฺคหเณ ตาว ทุกฺกฏํ, อโชฺฌหรโต ปน เอกเมกสฺมึ อโชฺฌหาเร สนฺนิธิปจฺจยา ปาจิตฺติยํ โหตีติ อโตฺถฯ อิทานิ อญฺญมฺปิ วิเสสลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต **‘‘ยาวกาลิกํ ปนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สมฺภินฺนรสานี**ติ สํสฏฺฐรสานิฯ ทีฆกาลานิ วตฺถูนิ รสฺสกาเลน สํสฏฺฐานิ รสฺสกาลเมว อนุวตฺตนฺตีติ อาห **‘‘ยาวกาลิกํ ปน…เป…. ตีณิปิ ยามกาลิกาทีนี’’**ติฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโยฯ **ตสฺมา**ติอาทีสุ ตทหุปุเรภตฺตเมว วฏฺฏติ, น ตทหุปจฺฉาภตฺตํ, น รตฺติยํ, น ทุติยทิวสาทีสูติ อโตฺถฯ

กสฺมาติ เจ? ตทหุปฏิคฺคหิเตน ยาวกาลิเกน สํสฏฺฐตฺตาติฯ เอตฺถ จ ‘‘ยาวกาลิเกน สํสฏฺฐตฺตา’’ติ เอตฺตกเมว อวตฺวา ‘‘ตทหุปฏิคฺคหิเตนา’’ติ วิเสสนสฺส วุตฺตตฺตา ปุเรปฏิคฺคหิตยาวกาลิเกน สํสเฏฺฐ สติ ตทหุปุเรภตฺตมฺปิ น วฏฺฏติ, อนโชฺฌหรณียํ โหตีติ วิญฺญายติฯ **‘‘สมฺภินฺนรส’’**นฺติ อิมินา สเจปิ สํสฏฺฐํ, อสมฺภินฺนรสํ เสสกาลิกตฺตยํ อตฺตโน อตฺตโน กาเล วฏฺฏตีติ ทเสฺสติ ฯ **ยามกาลิเกนา**ติ เอตฺถ ‘‘ตทหุปฏิคฺคหิเตนา’’ติ ตติยนฺตวิเสสนปทํ อชฺฌาหริตพฺพํ, ปุพฺพวากฺยโต วา อนุวเตฺตตพฺพํฯ ตสฺส ผลํ วุตฺตนยเมวฯ

โปตฺถเกสุ ปน ‘‘ยามกาลิเกน สํสฏฺฐํ ปน อิตรทฺวยํ ตทหุปฏิคฺคหิต’’นฺติ ทิสฺสติ, ตํ น สุนฺทรํฯ ยตฺถ นตฺถิ, ตเมว สุนฺทรํ, กสฺมา? ทุติยนฺตญฺหิ วิเสสนปทํ อิตรทฺวยํ วิเสเสติฯ ตโต

ตทหุปฏิคฺคหิตเมว สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ ยามกาลิเกน สํสฏฺฐํ สติ ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏติ, น ปุเรปฏิคฺคหิตานีติ อโตฺถ ภเวยฺย, โส น ยุโตฺตฯ กสฺมา? สตฺตาหกาลิกยาวชีวิกานํ อสนฺนิธิชนกตฺตา, ''ทีฆกาลิกานิ รสฺสกาลิกํ อนุวตฺตนฺตี''ติ อิมินา ลกฺขเณน วิรุทฺธตฺตา จ, ตสฺมา ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา โหตุ ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา, สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ ตทหุปฏิคฺคหิเตน ยามกาลิเกน สํสฏฺฐตฺตา ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏตีติ อโตฺถ ยุโตฺต, เอวญฺจ อุปริ วกฺขมาเนน ''สตฺตาหกาลิเกน ปน ตทหุปฏิคฺคหิเตน สทฺธิํ สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ สตฺตาหํ กปฺปตี''ติ วจเนน สมํ ภเวยฺยฯ

อปิจ ''ยามกาลิเกน สํสฏฺฐํ ปน อิตรทฺวยํ ตทหุ ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏตี''ติ ปุพฺพปาเฐน ภวิตพฺพํ, ตํ เลขเกหิ อเญฺญสุ ปาเฐสุ ''ตทหุปฏิคฺคหิต''นฺติ วิชฺชมานํ ทิสฺวา, อิธ ตทหุปทโต ปฏิคฺคหิตปทํ คฬิตนฺติ มญฺญมาเนหิ ปกฺขิปิตฺวา ลิขิตํ ภเวยฺย, ''ตทหู''ติ อิทํ ปน ''ยาว อรุณุคฺคมนา''ติ ปทํ วิเสเสติ, เตน ยาว ตทหุอรุณุคฺคมนา วฏฺฏติ, น ทุติยาหาทิอรุณุคฺคมนาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ เตเนว อุปริปาเฐปิ ''สตฺตาหกาลิเกน ปน ตทหุปฏิคฺคหิเตนา''ติ รสฺสกาลิกตฺถปเทน ตุลฺยาธิกรณํ วิเสสนปทํ ตเมว วิเสเสติ, น ทีฆกาลิกตฺถํ ยาวชีวิกปทํ , ตสฺมา ''ตทหุปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ สตฺตาหํ กปฺปตี''ติ วุตฺตํฯ

ทฺวีหปฏิคฺคหิเตนาติอาทีสุปิ ''ทฺวีหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ ฉาหํ วฏฺฏติ, ตีหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ ปญฺจาหํ วฏฺฏติ, จตูหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ จตุราหํ วฏฺฏติ, ปญฺจาหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ ตีหํ วฏฺฏติ, ฉาหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ ทฺวีหํ วฏฺฏติ, สตฺตาหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกน สํสฏฺฐํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ ตทเหว วฏฺฏตี''ติ เอวํ สตฺตาหกาลิกเสฺสว อตีตทิวสํ ปริหาเปตฺวา เสสทิวสวเสน โยเชตพฺพํ, น ยาวชีวิกสฺสฯ น หิ ยาวชีวิกสฺส หาเปตโพฺพ อตีตทิวโส นาม อตฺถิ สติ ปจฺจเย ยาวชีวํ ปริภุญฺชิตพฺพโตฯ เตนาห ''สตฺตาหกาลิกมฺปิ อตฺตนา สทฺธิํ สํสฏฺฐํ ยาวชีวิกํ อตฺตโน สภาวเญฺญว อุปเนตี''ติฯ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ''ยามกาลิเกน สํสฏฺฐํ ปน อิตรทฺวยํ ตทหุปฏิคฺคหิต''นฺติ ลิขิตํ ปาฐํ นิสฺสาย อิมสฺมิมฺปิ ปาเฐ ''ตทหุปฏิคฺคหิตนฺติ อิทเมว อิจฺฉิตพฺพ''นฺติ มญฺญมานา ''ปุเรปฏิคฺคหิต''นฺติ ปาฐํ ปฏิกฺขิปนฺติฯ เกสุจิ ''ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ วา''ติ ลิขนฺติ, ตํ สพฺพํ ยถาวุตฺตนยํ อมนสิกโรนฺตา วิพฺภนฺตจิตฺตา เอวํ กโรนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิเมสุ จตูสุ กาลิเกสุ ยาวกาลิกํ มชฺฌนฺหิกกาลาติกฺกเม, ยามกาลิกํ ปจฺฉิมยามาติกฺกเม, สตฺตาหกาลิกํ สตฺตาหาติกฺกเม ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺตีติ วุตฺตํฯ กตรสิกฺขาปเทน อาปตฺติ โหตีติ ปุจฺฉายมาห **''กาลยาม''**อิจฺจาทิฯ ตสฺสโตฺถ – ยาวกาลิกํ กาลาติกฺกเม ปริภุญฺชนฺตสฺส ''โย ปน ภิกฺขุ วิกาเล ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ขาเทยฺย วา ภุเญฺชยฺย วา, ปาจิตฺติย''นฺติ อิมินา วิกาเลโภชนสิกฺขาปเทน (ปาจิ. ๒๔๘) อาปตฺติ โหติฯ ยามกาลิกํ ยามาติกฺกเม ปริภุญฺชนฺตสฺส ''โย ปน ภิกฺขุ สนฺนิธิการกํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ขาเทยฺย วา ภุเญฺชยฺย วา, ปาจิตฺติย''นฺติ อิมินา สนฺนิธิสิกฺขาปเทน (ปาจิ. ๒๕๓) อาปตฺติ โหติฯ สตฺตาหกาลิกํ สตฺตาหาติกฺกเม ปริภุญฺชนฺตสฺส ''ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิ, เสยฺยถิทํ, สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺ

ชิตพฺพานิ, ตํ อติกฺกามยโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ อิมินา เภสชฺชสิกฺขาปเทน (ปารา. ๖๒๒) อาปตฺติ โหตีติฯ

อิมานิ จตฺตาริ กาลิกานิ เอกโต สํสฏฺฐานิ สมฺภินฺนรสานิ ปุริมปุริมกาลิกสฺส กาลวเสน ปริภุญฺชิตพฺพานีติ วุตฺตํฯ อสมฺภินฺนรสานิ เจ โหนฺติ, กถํ ปริภุญฺชิตพฺพานีติ อาห **“สเจ ปนา”**ติอาทิฯ ตสฺสโตฺถ สุวิเญฺญโยฺยวฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

จตุกาลิกวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

อฏฺฐารสโม ปริเจฺฉโทฯ

๑๙. กปฺปิยภูมิวินิจฺฉยกถา

๑๐๑. เอวํ จตุกาลิกวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ กปฺปิยกุฏิวินิจฺฉยํ กเถตุํ **"กปฺปิยา จตุภูมิโย"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ กปฺปนฺตีติ **กปฺปิยา,** กปฺป สามตฺถิเยติ ธาตุฯ ภวนฺติ เอตาสุ อโนฺตวุตฺถอโนฺตปกฺกานีติ ภูมิโย, จตโสฺส ภูมิโย **จตุภูมิโย,** จตโสฺส กปฺปิยกุฏิโยติ อโตฺถฯ กตมา ตาติ อาห **"อุสฺสาวนนฺติกา...เป.... เวทิตพฺพา"**ติฯ กถํ วิญฺญายติจฺจาห **"อนุชานามิ...เป.... วจนโต"**ติฯ อิทํ เภสชฺชกฺขนฺธกปาฬิ (มหาว. ๒๙๕) สนฺธายาหฯ ตตฺถ อุทฺธํ สาวนา อุสฺสาวนา, อุสฺสาวนา อโนฺต ยสฺสา กปฺปิยภูมิยาติ **อุสฺสาวนนฺติกา**ฯ คาโว นิสีทนฺติ เอตฺถาติ **โคนิสาทิกา,** โค-สทฺทูปปท นิ-ปุพฺพสท วิสรณคตฺยาวสาเนสูติ ธาตุฯ คหปตีหิ ทินฺนาติ **คหปติ,** อุตฺตรปทโลปตติยาตปฺปุริโสยํฯ กมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตพฺพาติ **สมฺมุตี**ติ เอวมิมาสํ วิคฺคโห กาตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ กปฺปิยกุฏิวินิจฺฉเยฯ **ตํ ปน อวตฺวาปี**ติ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนยํ อวตฺวาปิฯ **ปิ**-สเทฺทน ตถาวจนมฺปิ อนุชานาติฯ **อฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน วุเตฺต**ติ เสสอฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน ''กปฺปิยกุฏึ กโรมา''ติ วา ''กปฺปิยกุฏี''ติ วา วุเตฺตฯ **สาธารณลกฺขณ**นฺติ สพฺพอฏฺฐกถานํ สาธารณํ อุสฺสาวนนฺติกกุฏิกรณลกฺขณํฯ **จยนฺ**ติ อธิฏฺฐานํ อุจฺจวตฺถุํฯ **ยโต ปฏฺฐายา**ติ ยโต อิฏฺฐกโต สิลโต มตฺติกาปิณฺฑโต วา ปฏฺฐายฯ **ปฐมิฏฺฐกาทีนํ เหฏฺฐา น วฏฺฏนฺตี**ติ ปฐมิฏฺฐกาทีนํ เหฏฺฐาภูมิยํ ปติฏฺฐาปิยมานา อิฏฺฐกาทโย ภูมิคติกตฺตา ''กปฺปิยกุฏึ กโรมา''ติ วตฺวา ปติฏฺฐาเปตุํ น วฏฺฏนฺติฯ ยทิ เอวํ ภูมิยํ นิขณิตฺวา ฐปิยมานา ถมฺภา กสฺมา ตถา วตฺวา ปติฏฺฐาเปตุํ วฏฺฏนฺตีติ อาห **"ถมฺภา ปน...เป.... วฏฺฏนฺตี"**ติฯ

สงฺฆสนฺตกเมวาติ วาสตฺถาย กตํ สงฺฆิกเสนาสนํ สนฺธาย วทติฯ **ภิกฺขุสนฺตก**นฺติ วาสตฺถาย เอว กตํ ภิกฺขุสฺส ปุคฺคลิกเสนาสนํฯ

๑๐๒. **มุขสนฺนิธี**ติ อิมินา อโนฺตวุตฺถทุกฺกฏเมว ทีเปติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๙๕) ปน เอวํ วุตฺตํ – **ตํ ปน อวตฺวาปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน ตถาวจนมฺปิ อนุชานาติฯ **อฏฺฐกถาสู**ติ อนฺธกฏฺฐกถาวิรหิตาสุ เสสฏฺฐกถาสุฯ **สาธารณลกฺขณ**นฺติ อนฺธกฏฺฐกถาย สห สพฺพฏฺฐกถานํ สมานํฯ **จยนฺ**ติ อธิฏฺฐานํ อุจฺจวตฺถุํฯ **ยโต ปฏฺฐายา**ติ ยโต อิฏฺฐกาทิโต ปฏฺฐาย จยํ อาทึ กตฺวา ภิตฺตึ อุฏฺฐาเปตุกามาติ อโตฺถฯ **"ถมฺภา ปน อุปริ อุคฺคจฺฉนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏนฺตี"**ติ เอเตน อิฏฺฐกปาสาณา เหฏฺฐา ปติฏฺฐาปิยมานาปิ ยทิ จยโต, ภูมิโต วา เอกงฺคุลมตฺตมฺปิ อุคฺคตา ติฏฺฐนฺติ, วฏฺฏนฺตีติ สิทฺธํ โหติฯ

อาราโมติ อุปจารสีมาปริจฺฉิโนฺน สกโล วิหาโรฯ **เสนาสนานี**ติ วิหารสฺส อโนฺต ติณกุฏิอาทิกานิ สงฺฆสฺส นิวาสเคหานิฯ **วิหารโคนิสาทิกา นามา**ติ เสนาสนโคนิสาทิกา นามฯ เสนาสนานิ หิ สยํ ปริกฺขิตฺตานิปิ อารามปริเกฺขปาภาเวน ''โคนิสาทิกา''ติ วุตฺตาฯ **"อุปฑฺฒปริกฺขิโตฺตปี"**ติ อิมินา ตโต อูนปริกฺขิโตฺต เยภุเยฺยน อปริกฺขิโตฺต นาม, ตสฺมา อปริกฺขิตฺตสงฺขเมว คจฺฉตีติ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ อุปฑฺฒาทิปริกฺขิเตฺตฯ **กปฺปิยกุฏิ ลทฺธุํ วฏฺฏตี**ติ โคนิสาทิกาย อภาเวน เสสกปฺปิยกุฏีสุ ตีสุ ยา กาจิ กปฺปิยกุฏิ กาตพฺพาติ อโตฺถฯ

เตสํ เคหานีติ เอตฺถ ภิกฺขูนํ วาสตฺถาย กตมฺปิ ยาว น เทนฺติ, ตาว เตสํ สนฺตกํเยว ภวิสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **วิหารํ ฐเปตฺวา**ติ อุปสมฺปนฺนานํ วาสตฺถาย กตํ เคหํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **เคหนฺ**ติ นิวาสเคหํฯ ตทญฺญํ ปน อุโปสถาคาราทิ สพฺพํ อนิวาสเคหํ จตุกปฺปิยภูมิวิมุตฺตา ปญฺจมี กปฺปิยภูมิฯ สงฺฆสนฺตเกปิ หิ เอตาทิเส เคเห สุฏฺฐุ ปริกฺขิตฺตารามเฏฺฐปิ อโพฺภกาเส

วิย อโนฺตวุตฺถาทิโทโส นตฺถิฯ เยน เกนจิ ฉเนฺน ปริจฺฉเนฺน จ สหเสยฺยปฺปโหนเก ภิกฺขุสฺส, สงฺฆสฺส วา นิวาสเคเห อโนฺตวุตฺถาทิโทโส, น อญฺญตฺถฯ เตนาห **“ยํ ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **“สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา”**ติ อิทํ กิญฺจาปิ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ สามญฺญโต วุตฺตํ ภิกฺขูนํ ปน สงฺฆิกํ ปุคฺคลิกญฺจ ภิกฺขุนีนํ, ตาสํ สงฺฆิกํ ปุคฺคลิกญฺจ ภิกฺขูนํ คิหิสนฺตกฏฺฐาเน ติฏฺฐตีติ เวทิตพฺพํฯ

มุขสนฺนิธีติ อโนฺตสนฺนิหิตโทโส หิ มุขปฺปเวสนนิมิตฺตํ อาปตฺตึ กโรติ, นาญฺญถา, ตสฺมา ‘‘มุขสนฺนิธี’’ติ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๙๕) วุโตฺตติฯ

ตตฺถ ตตฺถ ขณฺฑา โหนฺตีติ อุปฺปฏฺฐโต อธิกํ ขณฺฑา โหนฺติฯ **สพฺพสฺมึ ฉทเน วินเฏฺฐ**ติ ติณปณฺณาทิวสฺสปริตฺตายเก ฉทเน วินเฏฺฐฯ โคปานสีนํ ปน อุปริ วลฺลีหิ พทฺธทณฺฑเกสุ ฐิเตสุปิ ชหิตวตฺถุกา โหนฺติ เอวฯ **ปกฺขปาสกมณฺฑล**นฺติ เอกสฺมึ ปเสฺส ติณฺณํ โคปานสีนํ อุปริ ฐิตติณปณฺณาทิฉทนํ วุจฺจติฯ

๑๐๓. **“อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา ตสฺสา”**ติอาทินา อกปฺปิยกุฏิยํ วุตฺถมฺปิ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทิเนฺน กปฺปิยํ โหติ, สาเปกฺขทาเนปฺจตฺถ วฏฺฏติ, ปฏิคฺคหณํ วิย น โหตีติ ทเสฺสติฯ อโนฺตปกฺกสามํปเกฺกสุ ปน ‘‘น, ภิกฺขเว, อโนฺตวุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ สามํปกฺกํ ปริภุญฺชิตพฺพํ, โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ สามํปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิปกฺกํ สามํปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ สามํปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺตปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิปกฺกํ สามํปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต เอกํ ติราปตฺติกํ, ตีณิ ทฺวาปตฺติกานิ, ตีณิ เอกาปตฺติกานิ, เอกํ อนาปตฺติกนฺติ อฏฺฐ โหนฺติฯ ตตฺถ **อโนฺตวุตฺถ**นฺติ อกปฺปิยกุฏิยํ วุตฺถํฯ **อโนฺตปเกฺกปิ** เอเสว นโยฯ **สามํปกฺก**นฺติ ยํ กิญฺจิ อามิสํ ภิกฺขุสฺส ปจิตุํ น วฏฺฏติฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตเมวฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

กปฺปิยภูมิวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เอกูนวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๐. ปฏิคฺคหณวินิจฺฉยกถา

๑๐๔. เอวํ กปฺปิยภูมิวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปฏิคฺคหณวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ขาทนียาทิปฏิคฺคาโห”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ขาทิยเตติ ขาทนียํ, ฐเปตฺวา ปญฺจ โภชนานิ สพฺพสฺส อโชฺฌหริตพฺพเสฺสตํ อธิวจนํฯ **อาทิ**สทฺเทน โภชนียํ สงฺคณฺหาติฯ ปฏิคฺคหณํ สมฺปฏิจฺฉนํ ปฏิคฺคาโห, ขาทนียาทีนํ ปฏิคฺคาโห **ขาทนียาทิปฏิคฺคาโห**ฯ เตนาห **“อโชฺฌหริตพฺพสฺส ยสฺส กสฺสจิ ขาทนียสฺส วา โภชนียสฺส วา ปฏิคฺคหณ”**นฺติฯ ปญฺจสุ องฺเคสุ **อุจฺจารณมตฺตน**ฺติ อุกฺขิปนมตฺตํ, อิมินา ปฏิคฺคหิตพฺพภารสฺส ปมาณํ ทเสฺสติฯ เตเนว ตาทิเสน ปุริเสน อนุกฺขิปนียวตฺถุสฺมิํ ปฏิคฺคหณํ น รุหตีติ ทีเปติฯ **“หตฺถปาโส”**ติ อิมินา อาสนฺนภาวํฯ เตเนว จ ทูเร ฐตฺวา อภิหรนฺตสฺส ปฏิคฺคหณํ น รุหตีติ ทีเปติฯ **อภิหาโร**ติ ปริณามิตภาโว, เตน จ ตตฺรฏฺฐกาทีสุ น รุหตีติ ทีเปติฯ **“เทโว วา”**ติอาทินา ทายกโต ปโยคตฺตยํ ทเสฺสติฯ **“ตเญฺจ”**ติอาทินา ปฏิคฺคาหกโต ปโยคทฺวยํ ทเสฺสติฯ

อิทานิ เตสุ ปญฺจสุ องฺเคสุ หตฺถปาสสฺส ทุราชานตาย ตํ ทเสฺสตุมาห **“ตตฺถิ”**จฺจาทิฯ ตตฺถ อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ หตฺถปาโส นามาติ โยชนาฯ **“ตสฺส โอริมเนฺตนา”**ติ อิมินา อากาเส อุชุํ ฐตฺวา ปเรน อุกฺขิตฺตํ คณฺหนฺตสฺสาปิ อาสนฺนงฺคภูตปาทตลโต ปฏฺฐาย หตฺถปาโส ปริจฺฉินฺทิตโพฺพ, น สีสโต ปฏฺฐายาติ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **“โอริมเนฺตนา”**ติ อิมสฺส เหฏฺฐิมเนฺตนาติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ

เอตฺถ จ ปวารณสิกฺขาปทฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) ‘‘สเจ ปน ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหติ, อาสนฺนสฺส ปจฺฉิมนฺตโต ปฏฺฐายา’’ติอาทินา ปฏิคฺคาหกานํ อาสนฺนงฺคสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย ปริเจฺฉทสฺส ทสฺสิตตฺตา อิธาปิ อากาเส ฐิตสฺส ปฏิคฺคาหกสฺส อาสนฺนงฺคภูตปาทตลสฺส ปาริมนฺตภูตโต ปณฺหิปริยนฺตสฺส เหฏฺฐิมตลโต ปฏฺฐาย, ทายกสฺส ปน โอริมนฺตภูตโต ปาทงฺคุลสฺส เหฏฺฐิมปริยนฺตโต ปฏฺฐาย หตฺถปาโส ปริจฺฉินฺทิตโพฺพติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมินาว นเยน ภูมิยํ นิปชฺชิตฺวา อุสฺสีสเก นิสินฺนสฺส หตฺถโต ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺสาปิ อาสนฺนสีสงฺคสฺส ปาริมนฺตภูตโต คีวนฺตโต ปฏฺฐาเยว หตฺถปาโส มินิตโพฺพ, น ปาทตลโต ปฏฺฐายฯ เอวํ นิปชฺชิตฺวา ทาเนปิ ยถานุรูปํ เวทิตพฺพํฯ ‘‘ยํ อาสนฺนตรํ องฺค’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) หิ วุตฺตํฯ **อกลฺลโก**ติ คิลาโน สหตฺถา ปริภุญฺชิตุํ อสโกฺกโนฺต มุเขน ปฏิคฺคณฺหาติฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๖๕) ปน **“อกลฺลโก**ติ คิลาโน คเหตุํ วา’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ, เอเตน **อกลฺลโก**ติ คิลาโน วา อถ วา คเหตุํ อกลฺลโก อสมโตฺถติ อโตฺถ ทสฺสิโตฯ เตนาห **“สเจปิ นตฺถุกรณิยํ ทียมานํ นาสาปุเฏน อกลฺลโก วา มุเขน ปฏิคฺคณฺหาตี”**ติฯ

๑๐๕. **เอกเทเสนาปี**ติ องฺคุลิยา ผุฏฺฐมเตฺตนฯ

ตเญฺจ ปฏิคฺคณฺหาติ, สพฺพํ ปฏิคฺคหิตเมวาติ เวณุโกฏิยํ พนฺธิตฺวา ฐปิตตฺตาฯ สเจ ภูมิยํ ฐิตเมว ฆฏํ ทายเกน หตฺถปาเส ฐตฺวา ‘‘ฆฏํ ทสฺสามี’’ติ ทินฺนํ เวณุโกฏิยา คหณวเสน ปฏิคฺคณฺหาติ, อุภยโกฏิพทฺธํ สพฺพมฺปิ ปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ ภิกฺขุสฺส หเตฺถ อปีเฬตฺวา ปกติยา ปีฬิยมานํ อุจฺฉุรสํ สนฺธาย ‘‘คณฺหถา’’ติ วุตฺตตฺตา **“อภิหาโร น ปญฺญายตี”**ติ วุตฺตํ, หตฺถปาเส ฐิตสฺส ปน ภิกฺขุสฺส อตฺถาย ปีฬิยมานํ อุจฺฉุโต ปคฺฆรนฺตํ รสํ คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ โทณิกาย สยํ ปคฺฆรนฺตํ อุจฺฉุรสํ มเชฺฌ อาวริตฺวา วิสฺสชฺชิตมฺปิ คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ **ปฏิคฺคหณสญฺญายา**ติ ‘‘มญฺจาทินา ปฏิคฺคเหสฺสามี’’ติ อุปฺปาทิตสญฺญาย, อิมินา ‘‘ปฏิคฺคณฺหามี’’ติ วาจาย วตฺตพฺพกิจฺจํ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ

ยตฺถ กตฺถจิ อฏฺฐกถาสุ, ปเทเสสุ วาฯ **อสํหาริเม ผลเก**ติ ถามมชฺฌิเมน อสํหาริเยฯ ‘‘ตินฺติณิกาทิปเณฺณสูติ วจนโต สาขาสุ ปฏิคฺคหณํ รุหตีติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๒๖๕) วุตฺตํฯ โปราณฏีกายมฺปิ ตเถว วุตฺตํ, ตเทตํ วิจาเรตพฺพํฯ อฏฺฐกถายญฺหิ ‘‘ภูมิยํ อตฺถเตสุ สุขุเมสุ ตินฺติณิกาทิปเณฺณสุ ปฏิคฺคหณํ น รุหตี’’ติ วุตฺตํฯ ตํ ตินฺติณิกาทิปณฺณานํ สุขุมตฺตา ตตฺถ ฐปิตอามิสสฺส อสณฺฐหนโต ภูมิยํ ฐปิตสทิสตฺตา ‘‘น รุหตี’’ติ วุตฺตํ, ตินฺติณิกาทิสาขาสุ ฐปิเตปิ เอวเมว สิยา, ตสฺมา ‘‘สาขาสุ ปฏิคฺคหณํ รุหตี’’ติ วจนํ อยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ อฏฺฐกถายํ ‘‘น รุหตี’’ติ กิริยาปทสฺส ‘‘กสฺมา’’ติ เหตุปริเยสเน สติ น อญฺญํ ปริเยสิตพฺพํ, ‘‘สุขุเมสู’’ติ วุตฺตํ วิเสสนปทํเยว เหตุมนฺตวิเสสนํ ภวติ, ตสฺมา ตินฺติณิกปณฺณาทีสุ ปฏิคฺคหณํ น รุหติ, กสฺมา? เตสํ สุขุมตฺตาฯ อเญฺญสุ ปน ปทุมินีปณฺณาทีสุ รุหติ, กสฺมา? เตสํ โอฬาริกตฺตาติ เหตุผลสมฺพโนฺธ อิจฺฉิตโพฺพติ ทิสฺสติ , ตสฺมา ‘‘ตเทตํ วิจาเรตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ‘‘น หิ ตานิ สนฺธาเรตุํ สมตฺถานีติ มหเนฺตสุ ปน ปทุมินีปณฺณาทีสุ รุหตี’’ติฯ

๑๐๖. **ปุณฺฉิตฺวา ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ ปุญฺฉิเตปิ รชนจุณฺณาสงฺกาย สติ ปฏิคฺคหณตฺถาย วุตฺตํ, นาสติฯ **ตํ ปนา**ติ ปติตรชํ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา อุปริ คหิตปิณฺฑปาตํฯ **อนาปตฺตี**ติ ทุรูปจิณฺณาทิโทโส นตฺถิฯ ปุพฺพาโภคสฺส อนุรูปวเสน **‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา…เป…. วฏฺฏตี’’**ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ตํ ‘‘อญฺญสฺส ทสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน ปรสนฺตกํ น โหติ, ตสฺมา ตสฺส อทตฺวาปิ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทสฺสามี’’ติอาทิปิ วินยทุกฺกฏสฺส ปริหาราย วุตฺตํ, ตถา อกตฺวา คหิเตปิ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชโต อนาปตฺติเยวฯ **ภิกฺขุสฺส เทตี**ติ อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺส เทติฯ **กณฺชิก**นฺติ ขีรรสาทิํ ยํ กิญฺจิ ทฺรวํ สนฺธาย วุตฺตํฯ หตฺถโต โมเจตฺวา ปุน คณฺหาติ, อุคฺคหิตกํ โหตีติ อาห **‘‘หตฺถโต อโมเจเนฺตเนวา’’**ติฯ **อาลุเฬเนฺตาน**นฺติ อาโลเฬเนฺตานํ, อยเมว วา ปาโฐฯ อาหริตฺวา ภูมิยํ ฐปิตตฺตา อภิหาโร นตฺถีติ อาห **‘‘ปโตฺต ปฏิคฺคเหตโพฺพ’’**ติฯ

๑๐๗. **ปฐมตรํ อุฬุงฺกโต เถวา ปเตฺต ปตนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘ยถา ปฐมตรํ ปติตเถเว โทโส นตฺถิ, ตถา อากิริตฺวา อปเนนฺตานํ ปจฺฉา ปติตเถเวปิ อภิหฏตฺตา เนวตฺถิ โทโส’’ติ วทนฺติฯ **จรุเกนา**ติ ขุทฺทกภาชเนนฯ **‘‘อภิหฏตฺตา**ติ ทียมานกฺขณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ทตฺวา อปนยนกาเล ปน ฉาริกา วา พินฺทูนิ วา ปตนฺติ, ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพํ อภิหารสฺส วิคตตฺตา’’ติ วทนฺติ, ตํ ยถา น ปตติ, ตถา อปเนสฺสามีติ ปฏิหรเนฺต ยุชฺชติ, ปกติสญฺญาย อปเนเนฺต อภิหาโร น ฉิชฺชติ, สุปติตํฯ ปฏิคฺคหิตเมว หิ ตํ โหติฯ **มุขวฏฺฏิยาปิ คเหตุํ วฏฺฏตี**ติ อภิหริยมานสฺส ปตฺตสฺส มุขวฏฺฏิยา อุปริภาเค หตฺถํ ปสาเรตฺวา ผุสิตุํ วฏฺฏติฯ **ปาเทน เปเลฺลตฺวา**ติ ปาเทน ‘‘ปฏิคฺคเหสฺสามี’’ติ สญฺญาย อกฺกมิตฺวาฯ **เกจี**ติ อภยคิริวาสิโนฯ **วจนมเตฺตเมวา**ติ ปฏิพทฺธํ ปฏิพทฺธปฏิพทฺธนฺติ สทฺทมเตฺตเมว นานํ, กายปฏิพทฺธเมว โหติ, ตสฺมา เตสํ วจนํ น คเหตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **เอส นโย**ติ ‘‘ปฏิพทฺธปฏิพทฺธมฺปิ กายปฏิพทฺธเมวา’’ติ อยํ นโยฯ ตถา จ ตตฺถ กายปฏิพเทฺธ ตปฺปฏิพเทฺธ จ ถุลฺลจฺจยเมว วุตฺตํฯ

เตน อาหราเปตุนฺติ ยสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คตํ, ตํ ‘‘อิธ นํ อาเนหี’’ติ อาณาเปตฺวา เตน อาหราเปตุํ อิตรสฺส วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา มูลฏฺฐเสฺสว ปริโภโค อนุญฺญาโต, ตสฺมาฯ ตํ ทิวสํ หเตฺถน คเหตฺวา ทุติยทิวเส ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อุคฺคหิตกปฏิคฺคหิตํ โหตีติ อาห **‘‘อนามสิตฺวา’’**ติฯ อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา **‘‘สนฺนิธิปจฺจยา อนาปตฺตี’’**ติ วุตฺตํฯ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อทินฺนมุขทฺวาราปตฺติ โหตีติ อาห **‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา ปน ปริ

ภุญฺชิตพฺพ”นฺติฯ “**น ตโต ปรํ**นฺติ ตทเหว สามํ อปฺปฏิคฺคหิตํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตทเหว ปฏิคฺคหิตํ ปน ปุนทิวสาทีสุ อปฺปฏิคฺคเหตฺวาปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติฯ

๑๐๘. **ขียนฺตี**ติ ขยํ คจฺฉนฺติ, เตสํ จุเณฺณหิ ถุลฺลจฺจยอปฺปฏิคฺคหณาปตฺติโย น โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **สตฺถเกนา**ติ ปฏิคฺคหิตสตฺถเกนฯ **นวสมุฏฺฐิต**นฺติ เอเตเนว อุจฺฉุอาทีสุ อภินวลคฺคตา อโพฺพหาริกํ น โหตีติ ทเสฺสติฯ **เอเสว นโย**ติ สนฺนิธิโทสาทึ สนฺธาย วทติฯ เตนาห “**น หี**”ติอาทิฯ กสฺมา ปเนตฺถ อุคฺคหิตปจฺจยา, สนฺนิธิปจฺจยา วา โทโส น สิยาติ อาห “**น หิ ตํ ปริโภคตฺถาย ปริหรนฺตี**”ติฯ อิมินา จ พาหิรปริโภคตฺถํ สามํ คเหตฺวา วา อนุปสมฺปเนฺนน ทินฺนํ วา ปริหริตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติ, ตสฺมา ปตฺตสมฺมกฺขนาทิอตฺถํ สามํ คเหตฺวา ปริหริตเตลาทึ สเจ ปริภุญฺชิตุกาโม โหติ, ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อพฺภนฺตรปริโภคตฺถํ ปน สามํ คหิตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อุคฺคหิตปฏิคฺคหณํ โหติ, อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส อทินฺนมุขทฺวาราปตฺติ โหติฯ อพฺภนฺตรปริโภคตฺถเมว อนุปสมฺปเนฺนน ทินฺนํ คเหตฺวา ปริหรนฺตสฺส สิงฺคีโลณกโปฺป วิย สนฺนิธิปจฺจยา อาปตฺติ โหติฯ เกจิ ปน ‘‘ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุจฺจารณมตฺตํ โหตีติอาทินา วุตฺตปญฺจงฺคสมฺปตฺติยา ปฏิคฺคหณสฺส รุหณโต พาหิรปริโภคตฺถมฺปิ สเจ อนุปสมฺปเนฺนหิ ทินฺนํ คณฺหาติ, ปฏิคฺคหิตเมวา’’ติ วทนฺติฯ เอวํ สติ อิธ พาหิรปริโภคตฺถํ อนุปสมฺปเนฺนน ทินฺนํ คเหตฺวา ปริหรนฺตสฺส สนฺนิธิปจฺจยา อาปตฺติ วตฺตพฺพา สิยาฯ ‘‘น หิ ตํ ปริโภคตฺถาย ปริหรนฺตี’’ติ จ น วตฺตพฺพํ, ตสฺมา พาหิรปริโภคตฺถํ คหิตํ ปฏิคฺคหิตํ นาม น โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

ยทิ เอวํ ปญฺจสุ ปฏิคฺคหณเงฺคสุ ‘‘ปริโภคตฺถายา’’ติ วิเสสนํ วตฺตพฺพนฺติ? น วตฺตพฺพํฯ ปฏิคฺคหณญฺหิ ปริโภคตฺถเมว โหตีติ ‘‘ปริโภคตฺถายา’’ติ วิสุํ อวตฺวา ‘‘ตเญฺจ ภิกฺขุ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ อปเร ปน ‘‘สติปิ ปฏิคฺคหเณ ‘น หิ ตํ ปริโภคตฺถาย ปริหรนฺตี’ติ อิธ อปริโภคตฺถาย ปริหรเณ อนาปตฺติ วุตฺตา’’ติ วทนฺติฯ เตน จ ปฏิคฺคหณเงฺคสุ ปญฺจสุ สมิเทฺธสุ อโชฺฌหริตุกามตาย คหิตเมว ปฏิคฺคหิตํ นาม โหติ อโชฺฌหริตเพฺพสฺเยว ปฏิคฺคหณสฺส อนุญฺญาตตฺตาติ ทเสฺสติฯ ตถา พาหิรปริโภคตฺถาย คเหตฺวา ฐปิตเตลาทึ อโชฺฌหริตุกามตาย สติ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อุทุกฺขลมุสลาทีนิ ขียนฺตี**ติ เอตฺถ อุทุกฺขลมุสลานํ ขเยน ปิสิตโกฏฺฏิตเภสเชฺชสุ สเจ อาคนฺตุกวโณฺณ ปญฺญายติ, น วฏฺฏติฯ **สุทฺธํ อุทกํ โหตี**ติ รุกฺขสาขาทีหิ คฬิตฺวา ปตนอุทกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๑๐๙. **ปโตฺต วาสฺส ปฏิคฺคเหตโพฺพ**ติ เอตฺถาปิ ปตฺตคตํ ฉฑฺเฑตฺวา เทนฺตสฺส หตฺถลเคฺคน อามิเสน โทสาภาวตฺถํ ปตฺตปฏิคฺคหณนฺติ อพฺภนฺตรปริโภคตฺถเมว ปตฺตปฏิคฺคหณํ เวทิตพฺพํฯ **ยํ สามเณรสฺส ปเตฺต ปตติ…เป…. ปฏิคฺคหณํ น วิชหตี**ติ เอตฺถ ปุนปฺปุนํ คณฺหนฺตสฺส อตฺตโน ปเตฺต ปกฺขิตฺตเมว อตฺตโน สนฺตกนฺติ สนฺนิฏฺฐานกรณโต หตฺถคตํ ปฏิคฺคหณํ น วิชหติฯ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนํ ปน คณฺหนฺตสฺส คหณสมเยเยว อตฺตโน สนฺตกนฺติ สนฺนิฏฺฐานสฺส กตตฺตา หตฺถคตํ ปฏิคฺคหณํ วิชหติฯ **เกสญฺจิ อตฺถาย ภตฺตํ ปกฺขิปตี**ติ เอตฺถ อนุปสมฺปนฺนสฺส อตฺถาย ปกฺขิปเนฺตปิ อาคนฺตฺวา คณฺหิสฺสตีติ สยเมว ปกฺขิปิตฺวา ฐปนโต ปฏิคฺคหณํ น วิชหติฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ ปกฺขิตฺตํ ปน อนุปสมฺปเนฺนเนว ฐปิตํ นาม โหตีติ ปฏิคฺคหณํ วิชหติ ปริจฺจตฺตภาวโตฯ เตน วุตฺตํ “**สามเณร…เป…. ปริจฺจตฺตตฺตา**”ติฯ **เกสญฺจี**ติอาทีสุ อนุปสมฺปนฺนานํ อตฺถาย กตฺถจิ ฐปิยมานมฺปิ หตฺถโต มุตฺตมเตฺต เอว ปฏิคฺคหณํ น วิชหติ, อถ โข ภาชเน ปติตเมว ปฏิคฺคหณํ วิชหติฯ ภาชนญฺจ ภิกฺขุนา ปุนทิวสตฺถาย อเปกฺขิตเมวาติ ตคฺคตมฺปิ อามิสํ ทุโทฺธตปตฺตคตํ วิย ปฏิคฺคหณํ วิชหตีติ สงฺกาย

‘‘สามเณรสฺส หเตฺถ ปกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อีทิเสสุ หิ ยุตฺติ น คเวสิตพฺพา, วุตฺตนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

๑๑๐. **ปตฺตคตา ยาคู**ติ อิมินา ปตฺตมุขวฏฺฏิยา ผุฏฺฐมฺปิ กุฏฺฐ ยาคุ ปฏิคฺคหิตา, อุคฺคหิตา วา น โหติ ภิกฺขุโน อนิจฺฉาย ผุฏฺฐตฺตาติ ทเสฺสติฯ **อาโรเปตี**ติ หตฺถํ ผุสาเปติฯ **ปฏิคฺคหณูปคํ ภารํ** นาม ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุเกฺขปารหํฯ กิญฺจาปิ อวิสฺสชฺชตฺวาว อเญฺญน หเตฺถน ปิทหนฺตสฺส โทโส นตฺถิ, ตถาปิ น ปิทหิตพฺพนฺติ อฏฺฐกถาปมาเณเนว คเหตพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๖๕) ปน **‘‘น ปิทหิตพฺพ**นฺติ หตฺถโต มุตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ, หตฺถคตํ ปน อิตเรน หเตฺถน ปิทหโต, หตฺถโต มุตฺตมฺปิ วา อผุสิตฺวา อุปริ ปิธานํ ปาเตนฺตสฺส น โทโส’’ติ วุตฺตํฯ

๑๑๑. **ปฏิคฺคณฺหาตี**ติ ฉายตฺถาย อุปริ ธาริยมานา มหาสาขา เยน เกนจิ ฉิเชฺชยฺย, ตตฺถ ลคฺครชํ มุเข ปาเตยฺย วาติ กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปฏิคฺคณฺหาติฯ

มจฺฉิกวารณตฺถนฺติ เอตฺถ ‘‘สเจปิ สาขาย ลคฺครชํ ปเตฺต ปตติ, สุเขน ปริภุญฺชิตุํ สกฺกาติ สาขาย ปฏิคฺคหิตตฺตา อพฺภนฺตรปริโภคตฺถเมวิธ ปฏิคฺคหณนฺติ มูลปฏิคฺคหณเมว วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ อปเร ปน ‘‘มจฺฉิกวารณตฺถนฺติ วจนมตฺตํ คเหตฺวา พาหิรปริโภคตฺถํ คหิต’’นฺติ วทนฺติฯ **กุณฺฑเก**ติ มหาฆเฏฯ **ตสฺมิมฺปี**ติ จาฏิฆเฏปิฯ **อนุปสมฺปนฺนํ คาหาเปตฺวา**ติ ตเมว อโชฺฌหรณียํ ภณฺฑํ อนุปสมฺปเนฺนน คาหาเปตฺวาฯ

เถรสฺส ปตฺตํ ทุติยเตฺถรสฺสาติ ‘‘เถรสฺส ปตฺตํ มยฺหํ เทถา’’ติ เตน อตฺตโน ปริจฺจชาเปตฺวา ทุติยเตฺถรสฺส เทติฯ **ตุยฺหํ ยาคุํ มยฺหํ เทหี**ติ เอตฺถ เอวํ วตฺวา สามเณรสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา อตฺตโนปิ ปตฺตํ ตสฺส เทติฯ **เอตฺถ ปนา**ติ ‘‘ปณฺฑิโต สามเณโร’’ติอาทิปตฺตปริวตฺตนกถายํฯ **การณํ อุปปริกฺขิตพฺพ**นฺติ ยถา มาตุอาทีนํ เตลาทีนิ หรนฺเตา ตถารูเป กิเจฺจ อนุปสมฺปเนฺนน อปริวเตฺตตฺวาว ปริภุญฺชิตุํ ลภติ, เอวมิธ ปตฺตปริวตฺตนํ อกตฺวา ปริภุญฺชิตุํ กสฺมา น ลภตีติ การณํ วีมํสิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน ‘‘สามเณเรหิ คหิตตณฺฑุเลสุ ปริกฺขีเณสุ อวสฺสํ อมฺหากํ สามเณรา สงฺคหํ กโรนฺตีติ จิตฺตุปฺปตฺติ สมฺภวติ, ตสฺมา ตํ ปริวเตฺตตฺวาว ปริภุญฺชิตพฺพํฯ มาตาปิตูนํ อตฺถาย ปน ฉายตฺถาย วา คหเณ ปริโภคาสา นตฺถิ, ตสฺมา ตํ วฏฺฏตี’’ติ การณํ วทนฺติฯ เตเนว อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรนปิ วุตฺตํ –

> ‘‘มาตาปิตูนมตฺถาย, เตลาทิํ หรโตปิ จ;
> สาขํ ฉายาทิอตฺถาย, อิมสฺส น วิเสสตาฯ
>
> ‘‘ตสฺมา หิสฺส วิเสสสฺส, จิเนฺตตพฺพํ ตุ การณํ;
> ตสฺส สาลยภาวํ ตุ, วิเสสํ ตกฺกยามห’’นฺติฯ

อิทเมเวตฺถ ยุตฺตตรํ อวสฺสํ ตถาวิธวิตกฺกุปฺปตฺติยา สมฺภวโตฯ น หิ สกฺกา เอตฺถ วิตกฺกํ โสเธตุนฺติฯ มาตาทีนํ อตฺถาย หรเณ ปน นาวสฺสํ ตถาวิธวิตกฺกุปฺปตฺตีติ สกฺกา วิตกฺกํ โสเธตุํฯ ยตฺถ หิ วิตกฺกํ โสเธตุํ สกฺกา, ตตฺถ เนวตฺถิ โทโสฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘สเจ ปน สโกฺกติ วิตกฺกํ โสเธตุํ, ตโต ลทฺธํ ขาทิตุมฺปิ วฏฺฏตี’’ติฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๖๕) ปน **‘‘เอตฺถ ปนา**ติ ปตฺตปริวตฺตเนฯ **การณ**นฺติ เอตฺถ ยถา สามเณรา อิโต อมฺหากมฺปิ เทนฺตีติ วิตโกฺก อุปฺปชฺชติ, น ตถา อญฺญตฺถาติ การณํ วทนฺติ, ตญฺจ ยุตฺตํฯ ยสฺส ปน ตาทิโส วิตโกฺก นตฺถิ, เตน อปริวเตฺตตฺวาปิ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ

๑๑๒. **นิจฺจาเลตุ**นฺติ จาเลตฺวา ปาสาณสกฺขราทิอปนยนํ กาตุํฯ **อุทฺธนํ อาโรเปต พฺพ**นฺติ อนคฺคิกํ อุทฺธนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อุทฺธเน ปจฺจมานสฺส อาลุฬเน อุปริ อปกฺกตณฺฑุลา เหฏฺฐา ปวิสิตฺวา ปจฺจนฺตีติ อาห **“สามํปากเญฺจว โหตี”**ติฯ

๑๑๓. **อาธารเก ปโตฺต ฐปิโต**ติ อปฺปฏิคฺคหิตามิโส ปโตฺต ปุน ปฏิคฺคหณตฺถาย ฐปิ โตฯ **จาเลตี**ติ วินา การณํ จาเลติ, สติปิ การเณ ภิกฺขูนํ ปริโภคารหํ จาเลตุํ น วฏฺฏติฯ กิญฺ จาปิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อมนุสฺสิกาพาเธ อามกมํสํ อามกโลหิต’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔) ตาทิ เส อาพาเธ อตฺตโน อตฺถาย อามกมํสปฏิคฺคหณํ อนุญฺญาตํ, ‘‘อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิร โต โหตี’’ติ (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๔) จ สามญฺญโต ปฏิกฺขิตฺตํ, ตถาปิ อตฺตโน, อญฺญสฺส วา ภิกฺขุ โน อตฺถาย อคฺคหิตตฺตา **“สีหวิฆาสาทิํ...เป.... วฏฺฏตี”**ติ วุตฺตํฯ **สโกฺกติ วิตกฺกํ โสเธตุ**นฺ ติ ‘‘มยฺหมฺปิ เทตี’’ติ วิตกฺกสฺส อนุปฺปนฺนภาวํ สลฺลเกฺขตุํ สโกฺกติ , ‘‘สามเณรสฺส ทสฺสามี’’ติ สุทฺธจิเตฺตน มยา คหิตนฺติ วา สลฺลเกฺขตุํ สโกฺกติฯ **สเจ ปน มูเลปิ ปฏิคฺคหิตํ โหตี**ติ เอตฺถ ‘‘คเหตฺวา คเต มยฺหมฺปิ ทเทยฺยุนฺติ สญฺญาย สเจ ปฏิคฺคหิตํ โหตี’’ติ วทนฺติฯ

๑๑๔. **โกฏฺฐาเส กโรตี**ติ ‘‘ภิกฺขู สามเณรา จ อตฺตโน อตฺตโน อภิรุจิตํ โกฏฺฐาสํ คณฺ หนฺตู’’ติ สเพฺพสํ สมเก โกฏฺฐาเส กโรติฯ **คหิตาวเสส**นฺติ สามเณเรหิ คหิตโกฏฺฐาสโต อว เสสํฯ **คณฺหิตฺวา**ติ ‘‘มยฺหํ อิทํ คณฺหิสฺสามี’’ติ คเหตฺวาฯ อิธ **คหิตาวเสสํ** นาม เตน คณฺหิตฺ วา ปุน ฐปิตํฯ

ปฏิคฺคเหตฺวาติ ตทหุ ปฏิคฺคเหตฺวาฯ เตเนว **“ยาวกาลิเกน ยาวชีวิกสํสเคฺค โทโส นตฺถี”**ติ วุตฺตํฯ สเจ ปน ปุริมทิวเส ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตา โหติ, สามิเสน มุเขน ตสฺสา วฏฺฏิยา ธูมํ ปิวิตุํ น วฏฺฏติฯ **สมุโทฺททเกนา**ติ อปฺปฏิคฺคหิตสมุโทฺททเกนฯ

หิมกรกา นาม กทาจิ วโสฺสทเกน สห ปตนกา ปาสาณเลขา วิย ฆนีภูตา อุทกวิเสสา, เตสุ ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ เตนาห **“อุทกคติกา เอวา”**ติฯ ยสฺมา กตกฏฺฐิ อุทกํ ปสาเทตฺ วา วิสุํ ติฏฺฐติ, ตสฺมา **“อโพฺพหาริก”**นฺติ วุตฺตํฯ อิมินา อปฺปฏิคฺคหิตาปตฺตีหิ อโพฺพหาริกํ, วิ กาลโภชนาปตฺตีหิปิ อโพฺพหาริกนฺติ ทเสฺสติฯ **ลคฺคตี**ติ สุเกฺข มุเข จ หเตฺถ จ มตฺติกาวณฺณํ ทเสฺสนฺตํ ลคฺคติฯ **พหล**นฺติ หตฺถมุเขสุ อลคฺคนกมฺปิ ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ

วาสมตฺตนฺติ เรณุขีราภาวํ ทเสฺสติฯ **ปานียํ คเหตฺวา**ติ อตฺตโนเยว อตฺถาย คเหตฺวาฯ สเจ ปน ปีตาวเสสกํ ตเตฺถว อากิริสฺสามีติ คณฺหาติ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ **อากิรติ, ปฏิคฺคเหตพฺพ**นฺติ ปุปฺผรสสฺส ปญฺญายนโต วุตฺตํฯ **วิกฺขเมฺภตฺวา**ติ วิยูหิตฺวา, อปเนตฺวาติ อโตฺถฯ

๑๑๕. **มหาภูเตสู**ติ ปาณสรีรสนฺนิสฺสิเตสุ ปถวีอาทิมหาภูเตสุฯ **สพฺพํ วฏฺฏตี**ติ อตฺต โน ปเรสญฺจ สรีรสนฺนิสฺสิตํ สพฺพํ วฏฺฏติ, อกปฺปิยมํสานุโลมตาย ถุลฺลจฺจยาทิํ น ชเนตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปตตี**ติ อตฺตโน สรีรโต ฉิชฺชิตฺวา ปตติฯ ‘‘รุกฺขโต ฉินฺทิตฺวา’’ติ วุตฺตตฺตา มตฺติก ตฺถาย ปถวิํ ขณิตุํ, อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ มูลปณฺณาทิวิสเภสชฺชํ ฉินฺทิตฺวา ฉาริกํ อกตฺวาปิ อปฺปฏิคฺคหิตมฺปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปฏิคฺคหณวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

วีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๑. ปวารณาวินิจฺฉยกถา

๑๑๖. เอวํ ปฏิคฺคหณวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปวารณาวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ปฏิเกฺขป ปวารณา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปฏิกฺขิปนํ ปฏิเกฺขโป, อสมฺปฏิจฺฉนนฺติ อโตฺถฯ ปวาริยเต ปวารณา, ปฏิเสธนนฺตฺยโตฺถฯ ปฏิเกฺขปสงฺขาตา ปวารณา **ปฏิเกฺขปปวารณา**ฯ อถ วา ปฏิเกฺขปวเสน ปวารณา **ปฏิเกฺขปปวารณา**ฯ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ภุญฺชนฺตสฺส อญฺญสฺมิํ โภชเน อภิหเฏ ปฏิเกฺขปสงฺขาตา ปวารณาติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑๗. **ยํ อสฺนาตี**ติ ยํ ภุญฺชติฯ **อมฺพิลปายาสาทีสู**ติ **อาทิ**-สเทฺทน ขีรปายาสาทิํ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ **อมฺพิลปายาส**คฺคหเณน ตกฺกาทิอมฺพิลสํยุตฺตา ฆนยาคุ วุตฺตาฯ **ขีรปายาส**คฺคหเณน ขีรสํยุตฺตา ยาคุ สงฺคยฺหติฯ **ปวารณํ ชเนตี**ติ อนติริตฺตโภชนาปตฺตินิพนฺธนํ ปฏิเกฺขปํ สาเธติฯ กโตปิ ปฏิเกฺขโป อนติริตฺตโภชนาปตฺตินิพนฺธโน น โหติ, อกตฎฺฐาเนเยว ติฎฺฐตีติ อาห **“ปวารณํ น ชเนตี”**ติฯ

‘‘ยาคุ-สทฺทสฺส ปวารณชนกยาคุยาปิ สาธารณตฺตา ‘ยาคุํ คณฺหถา’ติ วุเตฺตปิ ปวารณา โหตีติ ปวารณํ ชเนติเยวาติ วุตฺต’’นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ ตํ ปรโต ตเตฺถว ‘‘ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา’’ติ เอตฺถ วุตฺตการเณน น สเมติฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ – เหฎฺฐา อยาคุเก นิมนฺตเน อุทกกญฺชิกขีราทีหิ สทฺธิํ มทฺทิตํ ภตฺตเมว สนฺธาย ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วุตฺตตฺตา ปวารณา โหติฯ ‘‘ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา’’ติ เอตฺถ ปน วิสุํ ยาคุยา วิชฺชมานตฺตา ปวารณา น โหตีติฯ ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว ขีราทีหิ สทฺธิํ มทฺทิตํ ภตฺตเมว สนฺธาย ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วุตฺตตฺตา ยาคุยาว ตตฺถ อภาวโต ปวารณา โหตีติ เอวเมตฺถ การณํ วตฺตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ ปรโต ‘‘เยนาปุจฺฉิโต, ตสฺส อตฺถิตายา’’ติ อฎฺฐกถาย วุตฺตการเณนปิ สํสนฺทติ, อญฺญถา คณฺฐิปเทสุเยว ปุพฺพาปรวิโรโธ อาปชฺชติ, อฎฺฐกถาย จ น สเมตีติฯ **สเจ…เป…. ปญฺญายตี**ติ อิมินา วุตฺตปฺปมาณสฺส มจฺฉมํสขณฺฑสฺส นหารุโน วา สพฺภาวมตฺตํ ทเสฺสติฯ **ตาหี**ติ ปุถุกาหิฯ

สาลิวีหิยเวหิ กตสตฺตูติ เยภุยฺยนเยน วุตฺตํ, สตฺต ธญฺญานิ ปน ภชฺชิตฺวา กโตปิ สตฺตุเยวฯ เตเนวาห **“กงฺคุวรก…เป…. สตฺตุสงฺคหเมว คจฺฉตี”**ติฯ **สตฺตุโมทโก**ติ สตฺตุโยปิเณฺฑตฺวา กโต อปโกฺก สตฺตุคุโฬ ฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๓๘-๒๓๙) ปน **“สตฺตุโมทโก**ติ สตฺตุํ เตเมตฺวา กโต อปโกฺก, สตฺตุํ ปน ปิสิตฺวา ปิฎฺฐํ กตฺวา เตเมตฺวา ปูวํ กตฺวา ปจนฺติ, ตํ น ปวาเรตี’’ติ วุตฺตํฯ

ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรวเสน วิปฺปกตโภชนภาวสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตา **“มุเข สาสปมตฺตมฺปิ…เป…. น ปวาเรตี”**ติ วุตฺตํฯ ‘‘อกปฺปิยมํสํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรตี’’ติ วจนโต สเจ สงฺฆิกํ ลาภํ อตฺตโน อปาปุณนฺตํ ชานิตฺวา วา อชานิตฺวา วา ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติ ปฏิกฺขิปิตพฺพเสฺสว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา, อลชฺชิสนฺตกํ ปฏิกฺขิปโนฺตปิ น ปวาเรติฯ **อวตฺถุตายา**ติ อนติริตฺตาปตฺติสาธิกาย ปวารณาย อวตฺถุภาวโตฯ เอเตน ปฏิกฺขิปิตพฺพเสฺสว ปฏิกฺขิตฺตภาวํ ทีเปติฯ ยญฺหิ ปฏิกฺขิปิตพฺพํ โหติ, ตสฺส ปฏิเกฺขโป อาปตฺติยา องฺคํ น โหตีติ ตํ ปวารณาย อวตฺถูติ วุจฺจติฯ

๑๑๘. **อาสนฺนตรํ องฺคน**ฺติ หตฺถปาสโต พหิ ฐตฺวา โอนมิตฺวา เทนฺตสฺส สีสํ อาสนฺนตรํ โหติ, ตสฺส โอริมเนฺตน ปริจฺฉินฺทิตพฺพํฯ

อุปนาเมตีติ อิมินา กายาภิหารํ ทเสฺสติฯ **อปนาเมตฺวา**ติ อภิมุขํ หริตฺวาฯ **อิทํ ภตฺตํ คณฺหาติ วทตี**ติ กิญฺจิ อปนาเมตฺวา วทติฯ เกวลํ วาจาภิหารสฺส อนธิเปฺปตตฺตา คณฺหถาติ คเหตุํ อารทฺธํฯ หตฺถปาสโต พหิ ฐิตสฺส สติปิ ทาตุกามตาภิหาเร ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ทูรภาเวเนว ปวารณาย อภาวโต เถรสฺสปิ ทูรภาวมตฺตํ คเหตฺวา ปวารณาย อภาวํ ทเสฺสนฺโต **"เถรสฺส ทูรภาวโต"**ติอาทิมาห, น ปน เถรสฺส อภิหารสมฺภวโตฯ สเจปิ คเหตฺวา คโต หตฺถปาเส ฐิโต โหติ, กิญฺจิ ปน อวตฺวา อาธารฏฺฐาเน ฐิตตฺตา อภิหาโร นาม น โหตีติ **"ทูตสฺส จ อนภิหรณโต"**ติ วุตฺตํฯ ''คเหตฺวา อาคเตน 'ภตฺตํ คณฺหถา'ติ วุเตฺต อภิหาโร นาม โหตีติ 'สเจ ปน คเหตฺวา อาคโต ภิกฺขุ...เป.... ปวารณา โหตี'ติ วุตฺต''นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ''ปตฺตํ กิญฺจิปิ อุปนาเมตฺวา 'อิมํ ภตฺตํ คณฺหถา'ติ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพ''นฺติ วทนฺติ, ตํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ วาจาภิหารสฺส อิธ อนธิเปฺปตตฺตาฯ

ปริเวสนายาติ ภตฺตเคฺคฯ **อภิหฏาว โหตี**ติ ปริเวสเกเนว อภิหฏา โหติฯ **ตโต ทาตุกามตาย คณฺหนฺตํ ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปวารณา โหตี**ติ เอตฺถ อคฺคณฺหนฺตมฺปิ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติเยวฯ กสฺมา? ทาตุกามตาย อภิหฏตฺตา, ''ตสฺมา สา อภิหฏาว โหตี''ติ หิ วุตฺตํฯ เตเนว ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ ''ทาตุกามาภิหาเร สติ เกวลํ 'ทสฺสามี'ติ คหณเมว อภิหาโร น โหติ, 'ทสฺสามี'ติ คณฺหเนฺตปิ อคณฺหเนฺตปิ ทาตุกามตาภิหาโรว อภิหาโร โหติ, ตสฺมา คหณสมเย วา อคฺคหณสมเย วา ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหตี''ติ วุตฺตํฯ อิทานิ ตสฺส อสติ ทาตุกามตาภิหาเร คหณสมเยปิ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา น โหตีติ ทเสฺสตุํ **"สเจ ปนา"**ติอาทิ วุตฺตํฯ กฏจฺฉุนา อนุกฺขิตฺตมฺปิ ปุเพฺพ เอว อภิหฏตฺตา ปวารณา โหตีติ **"อภิหฏาว โหตี"**ติ วุตฺตํฯ **อุทฺธฏมเตฺต**ติ ภาชนโต วิโยชิตมเตฺตฯ **ทฺวินฺนํ สมภาเรปี**ติ ปริเวสกสฺส จ อญฺญสฺส จ ภตฺตปจฺฉิภารคฺคหเณ สมฺภูเตปีติ อโตฺถฯ

๑๑๙. **รสํ คณฺหถา**ติ เอตฺถ เกวลํ มํสรสสฺส อปวารณาชนกสฺส นาเมน วุตฺตตฺตา ปฏิกฺขิปโต ปวารณา น โหติฯ **มจฺฉรส**นฺติอาทีสุ มโจฺฉ จ รสญฺจาติ อตฺถสมฺภวโต, วตฺถุโนปิ ตาทิสตฺตา ปวารณา โหติฯ ''อิทํ คณฺหถา''ติปิ อวตฺวา ตุณฺหีภูเตน อภิหฏํ ปฏิกฺขิปโตปิ โหติ เอวฯ

กรมฺพโกติ มิสฺสกาธิวจนเมตํฯ ยญฺหิ พหูหิ มิเสฺสตฺวา กโรนฺติ, โส ''กรมฺพโก''ติ วุจฺจติ, โส สเจปิ มํเสน มิเสฺสตฺวา กโต โหติ, ''กรมฺพกํ คณฺหถา''ติ อปวารณารหสฺส นาเมน วุตฺตตฺตา ปฏิกฺขิปโต ปวารณา น โหติฯ ''มํสกรมฺพกํ คณฺหถา''ติ วุเตฺต ปน ''มํสมิสฺสกํ คณฺหถา''ติ วุตฺตํ โหติ, ตสฺมา ปวารณาว โหติฯ

๑๒๐. **"อุทฺทิสฺสกต"นฺติ มญฺญมาโน**ติ เอตฺถ ''วตฺถุโน กปฺปิยตฺตา อกปฺปิยสญฺญาย ปฏิเกฺขปโตปิ อจิตฺตกตฺตา อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส ปวารณา โหตี''ติ วทนฺติฯ ''เหฏฺฐา อยาคุเก นิมนฺตเน อุทกกญฺชิกขีราทีหิ สทฺธิํ มทฺทิตํ ภตฺตเมว สนฺธาย 'ยาคุํ คณฺหถา'ติ วุตฺตตฺตา ปวารณา โหติ, 'ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา'ติ เอตฺถ ปน วิสุํ ยาคุยา วิชฺชมานตฺตา ปวารณา น โหตี''ติ วทนฺติฯ **อยเมตฺถ อธิปฺปาโย**ติ ''เยนาปุจฺฉิโต''ติอาทินา วุตฺตเมวตฺถํ สนฺธาย วทติฯ **การณํ ปเนตฺถ ทุทฺทส**นฺติ เอตฺถ เอเก ตาว วทนฺติ ''ยสฺมา ยาคุมิสฺสกํ นาม ภตฺตเมว น โหติ, ขีราทิกมฺปิ โหติเยว, ตสฺมา กรมฺพเก วิย ปวารณาย น ภวิตพฺพํ, เอวญฺจ สติ 'ยาคุ พหุตรา วา โหติ สมสมา วา , น ปวาเรติ, ยาคุ มนฺทา, ภตฺตํ พหุตรํ, ปวาเรตี'ติ เอตฺถ การณํ ทุทฺทส''นฺติฯ เกจิ ปน วทนฺติ ''ยาคุมิสฺสกํ นาม ภตฺตํ, ตสฺมา ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณาย เอว ภวิตพฺพํ, เอวญฺจ สติ 'อิธ ปวารณา โหติ, น โหตี'ติ เอตฺถ การณํ ทุทฺทส''นฺติฯ

ยถา เจตฺถ การณํ ทุทฺทสํ, เอวํ ปรโต ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ เอตฺถาปิ การณํ ทุทฺทสเมวาติ เวทิตพฺพํฯ น หิ ปวารณปฺปโหนกสฺส อปฺปพหุภาโว ปวารณาย ภาวาภาวนิมิตฺตํ, กิญฺจรหิ ปวารณาชนกสฺส นาม คหณเมเวตฺถ ปมาณํ, ตสฺมา ‘‘อิทญฺจ กรมฺพเกน น สมาเนตพฺพ’’นฺติ อาทินา ยมฺปิ การณํ วุตฺตํ, ตมฺปิ ปุเพฺพ วุเตฺตน สํสนฺทิยมานํ น สเมติฯ ยทิ หิ มิสฺสกนฺติ ภตฺตมิสฺสเกเยว รุฬฺหํ สิยา, เอวํ สติ ยถา ‘‘ภตฺตมิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺต ภตฺตํ พหุตรํ วา สมํ วา อปฺปตรํ วา โหติ, ปวาเรติเยว, เอวํ ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺตปิ อปฺปตเรปิ ภเตฺต ปวารณาย ภวิตพฺพํ ‘‘มิสฺสก’’นฺติ ภตฺตมิสฺสเกเยว รุฬฺหตฺตาฯ ตถา หิ ‘‘มิสฺสกนฺติ ภตฺตมิสฺสเกเยว รุฬฺหโวหารตฺตา อิทํ ปน ภตฺตมิสฺสกเมวาติ วุตฺต’’นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อถ มิสฺสกนฺติ ภตฺตมิสฺสเก รุฬฺหํ น โหติ, มิสฺสกภตฺตํ ปน สนฺธาย ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วุตฺตนฺติฯ เอวมฺปิ ยถา อยาคุเก นิมนฺตเน ขีราทีหิ สมฺมทฺทิตํ ภตฺตเมว สนฺธาย ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺต ปวารณา โหติ, เอวมิธาปิ มิสฺสกภตฺตเมว สนฺธาย ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺต ภตฺตํ อปฺปํ วา โหตุ, พหุ วา, ปวารณา เอว สิยา, ตสฺมา มิสฺสกนฺติ ภตฺตมิสฺสเก รุฬฺหํ วา โหตุ, มิสฺสกํ สนฺธาย ภาสิตํ วา, อุภยถาปิ ปุเพฺพนาปรํ น สเมตีติ กิเมตฺถ การณจินฺตายฯ อีทิเสสุ ปน ฐาเนสุ อฎฺฐกถาปมาเณเนว คนฺตพฺพนฺติ อยํ อมฺหากํ ขนฺติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๓๘-๒๓๙) ปน **‘‘อุทฺทิสฺสกตนฺติ มญฺญมาโน**ติ เอตฺถ วตฺถุโน กปฺปิยตฺตา ‘ปวาริโตว โหตี’ติ วุตฺตํฯ ตเญฺจ อุทฺทิสฺสกตเมว โหติ, ปฎิเกฺขโปนตฺถิฯ **อยเมตฺถาธิปฺปาโย**ติ ‘เยนาปุจฺฉิโต’ติอาทินา วุตฺตเมวตฺถํ สนฺธาย วทติฯ **การณํ ปเนตฺถ ทุทฺทส**นฺติ ภตฺตสฺส พหุตรภาเว ปวารณาย สมฺภวการณํ ทุทฺทสํ, อญฺญถา กรมฺพเกปิ มจฺฉาทิพหุภาเว ปวารณา ภเวยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ ยถา เจตฺถ การณํ ทุทฺทสํ, เอวํ ปรโต ‘มิสฺสกํ คณฺหถา’ติ เอตฺถาปิ การณํ ทุทฺทสเมวาติ ทฎฺฐพฺพํฯ ยญฺจ ‘อิทํ ปน ภตฺตมิสฺสกเมวา’ติ อาทิ การณํ วุตฺตํ, ตมฺปิ ‘อปฺปตรํ น ปวาเรตี’ติ วจเนน น สเมตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

‘‘วิสุํ กตฺวา เทตีติ ภตฺตสฺส อุปริ ฐิตํ รสาทึ วิสุํ คเหตฺวา เทตี’’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกหิจิ ปน ‘‘ยถา ภตฺตสิตฺถํ น ปตติ, ตถา คาฬฺหํ หเตฺถน ปีเฬตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา เทตี’’ติ วุตฺตํฯ ตตฺถาปิ การณํ น ทิสฺสติฯ ยถา หิ ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วตฺวา ยาคุมิสฺสกํ ภตฺตมฺปิ เทนฺตํ ปฎิกฺขิปโต ปวารณา น โหติ, เอวมิธาปิ พหุขีรรสาทีสุ ภเตฺตสุ ‘‘ขีรํ คณฺหถา’’ติอาทีนิ วตฺวา ทินฺนานิ ขีราทีนิ วา เทตุ ขีราทิมิสฺสกํ ภตฺตํ วา, อุภยถาปิ ปวารณาย น ภวิตพฺพํ, ตสฺมา ‘‘วิสุํ กตฺวา เทตี’’ติ เตนากาเรน เทนฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ, น ปน ภตฺตมิสฺสกํ กตฺวา ทียมานํ ปฎิกฺขิปโต ปวารณา โหตีติ ทสฺสนตฺถนฺติ คเหตพฺพํฯ ยทิ ปน ภตฺตมิสฺสกํ กตฺวา ทียมาเน ปวารณา โหตีติ อธิปฺปาเยน อฎฺฐกถายํ ‘‘วิสุํ กตฺวา เทตี’’ติ วุตฺตํ, เอวํ สติ อฎฺฐกถาเยเวตฺถ ปมาณนฺติ คเหตพฺพํ, น ปน การณนฺตรํ คเวสิตพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๓๘-๒๓๙) ปน **‘‘วิสุํ กตฺวา เทตี**ติ ‘รสํ คณฺหถา’ติอาทินา วาจาย วิสุํ กตฺวา เทตีติ อโตฺถ คเหตโพฺพ, น ปน กาเยน รสาทึ วิโยเชตฺวาติ ตถา อวิโยชิเตปิ ปฎิกฺขิปโต ปวารณาย อสมฺภวโต อปวารณาปโหนกสฺส นาเมน วุตฺตตฺตา ภตฺตมิสฺสกยาคุํ อาหริตฺวา ‘ยาคุํ คณฺหถา’ติ วุตฺตฎฺฐานาทีสุ วิย, อญฺญถา เอตฺถ ยถา ปุพฺพาปรํ น วิรุชฺฌติ, ตถา อธิปฺปาโย คเหตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ

นาวา วา เสตุ วาติอาทิมฺหิ นาวาทิอภิรุหนาทิกฺขเณ กิญฺจิ ฐตฺวาปิ อภิรุหนาทิกาตพฺพเตฺตปิ คมนตปฺปรตาย ฐานํ นาม น โหติ, ชนสมฺมทฺทเทน ปน อโนกาสาทิภาเวน ฐาตุํ น วฎฺฎติฯ **อจาเลตฺวา**ติ วุตฺตฎฺฐานโต อญฺญสฺมึ ปีฐปฺปเทเส วา อุทฺธํ วา อเปเลฺลตฺวา, ตสฺมึ เอว ปน ฐาเน ปริวเตฺตตุํ ลภติฯ เตนาห **‘‘เยน ปเสฺสนา’’**ติอาทิฯ สเจ อุกฺกุฎิกํ นิสิโนฺน ปาเท

อมุญฺจิตฺวาปิ ภูมิยํ นิสีทติ, อิริยาปถํ วิโกเปนฺต นาม โหตีติ อุกฺกุฏิกาสนํ อวิโกเปตฺวา สุเขน นิสีทิตุํ **“ตสฺส ปน เหฏฺฐา…เป…. นิสีทนกํ ทาตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ **“อาสนํ อจาเลตฺวา**ติ ปีเฐ ผุโฏฺฐกาสโต อานิสทมํสํ อโมเจตฺวา อนุฏฺฐหิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ อทินฺนาทาเน วิย ฐานาจาวนํ น คเหตพฺพ’’นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ

๑๒๑. **อกปฺปิยกต**นฺติ เอตฺถ อกปฺปิยกตเสฺสว อนติริตฺตภาวโต กปฺปิยํ อการาเปตฺวา ตสฺมิํ ปเตฺต ปกฺขิตฺตํ มูลผลาทิเยว อติริตฺตํ น โหติ, อกปฺปิยโภชนํ วา กุลทูสนาทินา อุปฺปนฺนํฯ เสสํ ปน ปตฺตปริยาปนฺนํ อติริตฺตเมว โหติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ตํ ปน มูลผลาทิํ ปริภุญฺชิตุกาเมน ตโต นีหริตฺวา กปฺปิยํ การาเปตฺวา อญฺญสฺมิํ ภาชเน ฐเปตฺวา อติริตฺตํ การาเปตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ

๑๒๒. **โส ปุน กาตุํ น ลภตี**ติ ตสฺมิํเยว ภาชเน กริยมานํ ปฐมํ กเตน สทฺธิํ กตํ โหตีติ ปุน โสเยว กาตุํ น ลภติ, อโญฺญ ลภติฯ อญฺญสฺมิํ ปน ภาชเน เตน วา อเญฺญน วา กาตุํ วฏฺฏติฯ เตนาห **“เยน อกตํ, เตน กาตพฺพํ, ยญฺจ อกตํ, ตํ กาตพฺพ”**นฺติฯ **เตนาปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท น เกวลํ อเญฺญเนวาติ อิมมตฺถํ ทีเปติฯ **เอวํ กต**นฺติ อญฺญสฺมิํ ภาชเน กตํฯ

เปเสตฺวาติ อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ เปเสตฺวาฯ อิมสฺส วินยกมฺมภาวโต **“อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ ฐิตํ น กาตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ

สเจ ปน อามิสสํสฏฺฐานีติ เอตฺถ สเจ มุขคเตนาปิ อนติริเตฺตน อามิเสน สํสฏฺฐานิ โหนฺติ, ปาจิตฺติยเมวาติ เวทิตพฺพํ, ตสฺมา ปวาริเตน โภชนํ อติริตฺตํ การาเปตฺวา ภุญฺชเนฺตนปิ ยถา อกเตน มิสฺสํ น โหติ, เอวํ มุขญฺจ หตฺถญฺจ สุทฺธํ กตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ กิญฺจาปิ อปวาริตสฺส ปุเรภตฺตํ ยามกาลิกาทีนิ อาหารตฺถาย ปริภุญฺชโตปิ อนาปตฺติ, ปวาริตสฺส ปน ปวารณมูลกํ ทุกฺกฏํ โหติเยวาติ ‘‘ยามกาลิกํ…เป…. อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ ปาฬิยํ (ปาจิ. ๒๔๐) วุตฺตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปฏิเกฺขปปวารณาวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เอกวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๒. ปพฺพชฺชาวินิจฺฉยกถา

๑๒๓. เอวํ ปฏิเกฺขปปวารณาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ปพฺพชฺชาวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“ปพฺพชฺชาติ เอตฺถ ปนา”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ ปฐมํ วชิตพฺพาติ **ปพฺพชฺชา,** อุปสมฺปทาโต ปฐมํ อุปคจฺฉิตพฺพาติ อโตฺถฯ ป-ปุพฺพ วช คติมฺหีติ ธาตุฯ **กุลปุตฺต**นฺติ อาจารกุลปุตฺตํ สนฺธาย วทติฯ เย ปุคฺคลา ปฏิกฺขิตฺตา, เต วเชฺชตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ปพฺพชฺชาโทสวิรหิโต**ติ ปพฺพชฺชาย อนฺตรายกเรหิ ปญฺจาพาธาทิโทเสหิ วิรหิโตฯ **นขปิฏฺฐิปฺปมาณ**นฺติ เอตฺถ กนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิ อธิเปฺปตาฯ **“ตเญฺจ นขปิฏฺฐิปฺปมาณมฺปิ วฑฺฒนปเกฺข ฐิตํ โหติ, น ปพฺพาเชตโพฺพ**ติ อิมินา สามญฺญลกฺขณํ ทสฺสิตํ, ตสฺมา ยตฺถ กตฺถจิ สรีราวยเวสุ นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ เจ, น วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ เอวญฺจ สติ นขปิฏฺฐิปฺปมาณมฺปิ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ เจ, สพฺพตฺถ วฏฺฏตีติ อาปนฺนํ, ตญฺจ น สามญฺญโต อธิเปฺปตนฺติ ปเทสวิเสเสเยว นิยเมตฺวา ทเสฺสโนฺต **‘สเจ ปนา’**ติอาทิมาหฯ สเจ หิ อวิเสเสน นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ วเฏฺฏยฺย, ‘นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน’ติ ปเทสนิยมํ น กเรยฺย, ตสฺมา นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานโต อญฺญตฺถ นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตมฺปิ น วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ นขปิฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตรํ ปน อวฑฺฒนกปเกฺข วา วฑฺฒนกปเกฺข วา ฐิตํ โหตุ, วฏฺฏติ นขปิฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตรสฺส วฑฺฒนกปเกฺข อวฑฺฒนกปเกฺข วา ฐิตสฺส มุขาทีสุเยว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๘๘) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๘๘-๘๙) ปน ‘‘ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ โหติ, วฏฺฏตีติ วุตฺตตฺตา อปฺปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน ตาทิสมฺปิ น วฏฺฏติ, ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเนปิ จ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ น วฏฺฏตีติ สิทฺธเมว โหติฯ ปากฏฏฺฐาเนปิ ปน นขปิฏฺฐิปฺปมาณโต อูนตรํ อวฑฺฒนกํ วฏฺฏตีติ เย คเณฺหยฺยุํ, เตสํ ตํ คหณํ ปฏิเสเธตุํ **‘มุเข ปนา’**ติอาทิ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ **โคธา...เป.... น วฏฺฏตี**ติ อิมินา ตาทิโสปิ โรโค กุเฏฺฐเยว อโนฺตคโธติ ทเสฺสติฯ คเณฺฑปิ อิมินา นเยน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ ปน มุขาทีสุ โกลฏฺฐิมตฺตโต ขุทฺทกตโรปิ คโณฺฑ น วฏฺฏตีติ วิสุํ น ทสฺสิโตฯ ‘‘อปฺปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิเตปิ น วฏฺฏตี’’ติ เอตฺตกเมว หิ ตตฺถ วุตฺตํ, ตถาปิ กุเฏฺฐ วุตฺตนเยน มุขาทีสุ โกลฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตโรปิ คโณฺฑ น วฏฺฏตีติ วิญฺญายติ, ตสฺมา **อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิเตปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถ, เตน โกลฏฺฐิมตฺตโต ขุทฺทกตโรปิ น วฏฺฏตีติ อยมโตฺถ ทสฺสิโตเยวาติ อมฺหากํ ขนฺติฯ **ปกติวเณฺณ ชาเต**ติ โรคเหตุกสฺส วิการวณฺณสฺส อภาวํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

โกลฏฺฐิมตฺตโกติ พทรฏฺฐิปฺปมาโณฯ ‘‘สญฺชาตฉวึ กาเรตฺวา’’ติ ปาโฐ, วิชฺชมานฉวึ กาเรตฺวาติ อโตฺถฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๘๘-๘๙) ปน **“สจฺฉวึ กาเรตฺวา**ติ วิชฺชมานฉวึ กาเรตฺวาติ อโตฺถ, สญฺฉวินฺติ วา ปาโฐ, สญฺชาตฉวินฺติ อโตฺถฯ คณฺฑาทีสุ วูปสเนฺตสุปิ ตํ ฐานํ วิวณฺณมฺปิ โหติ, ตํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ

ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณนฺติ รตฺตปทุมเสตปทุมปุปฺผทลวณฺณํฯ **กุเฏฺฐ วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน อวฑฺฒนกํ วฏฺฏติ, อญฺญตฺถ น กิญฺจิ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตนยํ ทเสฺสติฯ **โสสพฺยาธี**ติ ขยโรโคฯ **ยกฺขุมฺมาโท**ติ กทาจิ อาคนฺตฺวา ภูมิยํ ปาเตตฺวา หตฺถมุขาทิกํ อวยวํ ภูมิยํ ฆํสนโก ยโกฺขว โรโคฯ

๑๒๔. **มหามโตฺต**ติ มหติยา อิสฺสริยมตฺตาย สมนฺนาคโตฯ **“น ทานาหํ เทวสฺส ภโฏ”ติ อาปุจฺฉตี**ติ รญฺญา เอว ทินฺนํ ฐานนฺตรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ โย ปน ราชกมฺมิเกหิ อมจฺจาทีหิ ฐปิโต, อมจฺจาทีนํ เอว วา ภโฏ โหติ, เตน ตํ ตํ อมจฺจาทิมฺปิ อาปุจฺฉิตุํ วฏฺฏตีติฯ

๑๒๕. **“ธชพนฺธ”**ติ วุตฺตตฺตา อปากฏโจโร ปพฺพาเชตพฺพติ วิญฺญายติฯ เตน วกฺขติ ‘‘เย ปน อมฺพลพุชาทิโจรกา’’ติอาทิฯ **เอวํ ชานนฺตี**ติ ‘‘สีลวา ชาโต’’ติ ชานนฺติฯ

๑๒๖. **ภินฺทิตฺวา**ติ อนฺทุพนฺธนํ ภินฺทิตฺวาฯ **ฉินฺทิตฺวา**ติ สงฺขลิกพนฺธนํ ฉินฺทิตฺวาฯ **มุญฺจิตฺวา**ติ รชฺชุพนฺธนํ มุญฺจิตฺวาฯ **วิวริตฺวา**ติ คามพนฺธนาทีสุ คามทฺวาราทีนิ วิวริตฺวาฯ **อปสฺสมานานํ วา ปลายตี**ติ ปุริสคุตฺติยํ ปุริสานํ โคปกานํ อปสฺสมานานํ ปลายติฯ

๑๒๙. **ปุริมนเยเนวา**ติ ‘‘กสาหโต กตทณฺฑกมฺโม’’ติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนวฯ

๑๓๐. **ปลาโตปี**ติ อิณสฺสามิกานํ อาคมนํ ญตฺวา ภเยน ปลาโตปิ อิณายิโกฯ **คีวา โหติ** อิณายิกภาวํ ญตฺวา อนาทเรน อิณมุตฺตเก ภิกฺขุภาเว ปเวสิตตฺตาฯ

อุปฑฺฒุปฑฺฒนฺติ โถกํ โถกํฯ **ทาตพฺพเมวา**ติ อิณายิเกน ธนํ สมฺปชฺชตุ วา, มา วา, ทาเน สอุสฺสาเหเนว ภวิตพฺพํ, อเญฺญหิ จ ภิกฺขูหิ ‘‘มา ธุรํ นิกฺขิปาหี’’ติ วตฺวา สหายเกหิ ภวิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ ธุรนิเกฺขเปน หิสฺส ภณฺฑเคฺฆน กาเรตพฺพตา สิยาติฯ

๑๓๑. **ทาสจาริตฺตํ อาโรเปตฺวา กีโต**ติ อิมินา ทาสภาวปริโมจนตฺถาย กีตํ นิวเตฺตติฯ ตาทิโส หิ ธนกฺกีโตปิ อทาโส เอวฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๙๗) ปน **“เทสจาริตฺต**นฺติ สาวนปณฺณาโรปนาทิกํ ตํ ตํ เทสจาริตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ **ตตฺถ ตตฺถ จาริตฺตวเสนา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ชนปเท ทาสปณฺณชฺฌาปนาทินา อทาสกรณนิยาเมนฯ อภิเสกาทีสุ สพฺพพนฺธนานิ โมจาเปนฺติ, ตํ สนฺธาย **“สพฺพสาธารเณนา”**ติ วุตฺตํฯ

สเจ สยเมว ปณฺณํ อาโรเปนฺติ, น วฏฺฏตีติ ตา ภุชิสฺสิตฺถิโย ‘‘มยมฺปิ วณฺณทาสิโย โหมา’’ติ อตฺตโน รกฺขณตฺถาย สยเมว ราชูนํ ทาสิปเณฺณ อตฺตโน นามํ ลิขาเปนฺติ, ตาสํ ปุตฺตาปิ ราชทาสาว โหนฺติ, ตสฺมา เต ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ **เตหิ อทินฺนา น ปพฺพาเชตพฺพา**ติ ยตฺตกา เตสํ สามิโน, เตสุ เอเกน อทิเนฺนปิ น ปพฺพาเชตพฺพาฯ **ภุชิสฺเส กตฺวา ปน ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตี**ติ ยสฺส วิหารสฺส เต อารามิกา ทินฺนา, ตสฺมิํ วิหาเร สงฺฆํ ญาเปตฺวา ผาติกเมฺมน ธนาทิํ กตฺวา ภุชิเสฺส กตฺวา ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๙๗) ปน ‘‘เทวทาสิปุเตฺต วฏฺฏตีติ ลิขิตํฯ ‘อารามิกเญฺจ ปพฺพาเชตุกาโม, อเญฺญมกํ ทตฺวา ปพฺพาเชตพฺพ’นฺติ วุตฺตํฯ มหาปจฺจริวาทสฺส อยมิธ อธิปฺปาโย, ‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามิเก เทมา’ติ ทินฺนตฺตา น เต เตสํ ทาสา, ‘อารามิโก จ เนว ทาโส น ภุชิโสฺส’ติ วตฺตพฺพโต น ทาโสติ ลิขิตํฯ ตกฺกาสิญฺจนํ สีหฬทีเป จาริตฺตํ, เต จ ปพฺพาเชตพฺพา สงฺฆสฺสารามิกตฺตาฯ นิสฺสามิกํ ทาสํ อตฺตนาปิ ภุชิสฺสํ กาตุํ ลภตี’’ติ วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๙๗) ปน **“ตกฺกํ สีเส อาสิตฺตกสทิสาว โหนฺตี**ติ ยถา อทาเส กโรนฺตา ตเกฺกน สีสํ โธวิตฺวา อทาสํ กโรนฺติ, เอวํ อารามิกวจเนน ทินฺนตฺตา อทาสาว เตติ อธิปฺปาโยฯ ‘ตกฺกาสิญฺจนํ ปน สีหฬทีเป จาริตฺต’นฺติ วทนฺติฯ **เนว ปพฺพาเชตโพฺพติ วุตฺต**นฺติ กปฺปิยวจเนน ทิเนฺนปิ สงฺฆสฺส อารามิกทาสตฺตา เอวํ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๙๗) **‘‘ตกฺกํ สีเส อาสิตฺตกสทิสาว โหนฺตี**ติ เกสุจิ

ชนปเทสุ อทาเส กโรนฺตา ตกฺกํ สีเส อาสิญฺจนฺติ, เตน กิร เต อทาสา โหนฺติ, เอวมิทมฺปิ อารามิกวจเนน ทินฺนมฺปีติ อธิปฺปาโยฯ ตถา ทิเนฺนปิ สงฺฆสฺส อารามิกทาโส เอวาติ **‘เนว ปพฺพาเชตโพฺพ’**ติ วุตฺตํฯ **‘ตาวกาลิโก นาม’**ติ วุตฺตตฺตา กาลปริเจฺฉทํ กตฺวา วา ปจฺฉาปิ คเหตุกามตาย วา ทินฺนํ สพฺพํ ตาวกาลิกเมวาติ คเหตพฺพํฯ **นิสฺสามิกทาโส** นาม ยสฺส สามิกุลํ อญฺญาติกํ มรเณน ปริกฺขีณํ, น โกจิ ตสฺส ทายาโท, โส ปน สมานชาติเกหิ วา นิวาสคามวาสีหิ วา อิสฺสเรหิ วา ภุชิโสฺส กโตว ปพฺพาเชตโพฺพฯ เทวทาสาปิ ทาสา เอวฯ เต หิ กตฺถจิ เทเส ราชทาสา โหนฺติ, กตฺถจิ วิหารทาสา วา, ตสฺมา ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๙๗) ปน **“นิสฺสามิกทาโส** นาม ยสฺส สามิกา สปุตฺตทารา มตา โหนฺติ, น โกจิ ตสฺส ปริคฺคาหโก, โสปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติ, ตํ ปน อตฺตนาปิ ภุชิสฺสํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เย วา ปน ตสฺมิํ รเฎฺฐ สามิโน, เตหิปิ การาเปตุํ วฏฺฏติ, ‘เทวทาสิปุตฺตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตี’ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ ‘ทาสสฺส ปพฺพชิตฺวา อตฺตโน สามิเก ทิสฺวา ปลายนฺตสฺส อาปตฺติ นตฺถี’ติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน ‘‘ทาสมฺปิ ปพฺพาเชตฺวา สามิเก ทิสฺวา ปฏิจฺฉาทนตฺถํ อปเนโนฺต ปทวาเรน อทินฺนาทานาปตฺติยา กาเรตโพฺพ, ทาสสฺส ปน ปลายโต อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ

๑๓๒. หตฺถจฺฉินฺนกาทิวตฺถูสุ **กณฺณมูเล**ติ สกลสฺส กณฺณสฺส เฉทํ สนฺธายาหฯ **กณฺณสกฺขลิกายา**ติ กณฺณจูฬิกาย ฯ **ยสฺส ปน กณฺณาวเฎฺฏ**ติ เหฎฺฐา กุณฺฑลาทิฐปนฉิทฺทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘ตญฺหิ สงฺฆฏฺฏนกฺขมํฯ **อชปทเก**ติ อชปทนาสิกฏฺฐิโกฏิยํฯ ตโต หิ อุทฺธํ น วิจฺฉินฺทิตุํ สกฺกา โหติฯ **สเนฺธตุ**นฺติ อวิรูปสณฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ, วิรูปํ ปน ปริสทูสกํ อาปาเทติฯ

ขุชฺชสรีโรติ วงฺกสรีโรฯ พฺรหฺมุโน วิย อุชุกํ คตฺตํ สรีรํ ยสฺส โส **พฺรหฺมุชุคโตฺต,** ภควาฯ **อวเสโส สโตฺต**ติ อิมินา ลกฺขเณน รหิตสโตฺตฯ เอเตน ฐเปตฺวา มหาปุริสํ จกฺกวตฺติญฺจ อิตเร สตฺตา ขุชฺชปกฺขิกาติ ทเสฺสติฯ เยภุเยฺยน หิ สตฺตา ขเนฺธ กฎิยํ ชาณูสูติ ตีสุ ฐาเนสุ นมนฺติ, เต กฎิยํ นมนฺตา ปจฺฉโต นมนฺติ, ทฺวีสุ ฐาเนสุ นมนฺตา ปุรโต นมนฺติ, ทีฆสรีรา ปน เอเกน ปเสฺสน วงฺกา โหนฺติ, เอเก มุขํ อุนฺนาเมตฺวา นกฺขตฺตานิ คณยนฺตา วิย จรนฺติ, เอเก อปฺปมํสโลหิตา สูลสทิสา โหนฺติ, เอเก ปุรโต ปพฺภารา โหนฺติ, ปเวธมานา คจฺฉนฺติฯ **ปริวฎุโม**ติ สมนฺตโต วฎฺฏกาโยฯ เอเตน เอวรูปา เอว วามนกา น วฏฺฏนฺตีติ ทเสฺสติฯ

๑๓๓. **อฎฺฐิสิราจมฺมสรีโร**ติ อฎฺฐิสิราจมฺมมตฺตสรีโรฯ **กูฎกูฎสีโส**ติ อเนเกสุ ฐาเนสุ ปิณฺฑิตมํสตํ ทเสฺสตุํ อาเมฑิตํ กตํฯ เตนาห **“ตาลผลปิณฺฑิสทิเสนา”**ติฯ ตาลผลานํ มญฺชรี **ปิณฺฑิ** นามฯ **อนุปุพฺพตนุเกน สีเสนา**ติ เจติยถูปิกา วิย กเมน กิเสน สีเสนฯ มหาเวฬุปพฺพํ วิย อาทิโต ปฎฺฐาย ยาว ปริโยสานา อวิสมถูเลน สีเสน สมนฺนาคโต **นาฬิสีโส** นามฯ **กปฺปสีโส**ติ คชมตฺถกํ วิย ทฺวิธา ภินฺนสีโสฯ **“กณฺณิกเกโส วา”**ติ อิมสฺส วิวรณํ **“ปาณเกหี”**ติอาทิฯ มกฺกฎเสฺสว นลาเฎปิ เกสานํ อุฎฺฐิตภาวํ สนฺธายาห **“สีสโลเมหี”**ติอาทิฯ

มกฺกฎภมุโกติ นลาฎโลเมหิ อวิภตฺตโลมภมุโกฯ **อกฺขิจเกฺกหี**ติ อกฺขิมณฺฑเลหิฯ **เกกโร**ติ ติริยํ ปสฺสนโกฯ **อุทกตารกา**ติ โอโลเกนฺตานํ อุทเก ปฏิพิมฺพิกจฺฉายาฯ อุทกพุพฺพุฬนฺติ เกจิฯ **อกฺขิตารกา**ติ อภิมุเข ฐิตานํ ฉายาฯ อกฺขิภณฺฑกาติปิ วทนฺติฯ **อติปิงฺคลกฺขิ** มชฺชารกฺขิฯ **มธุปิงฺคล**นฺติ มธุวณฺณปิงฺคลํฯ **นิปฺปขุมกฺขี**ติ เอตฺถ **ปขุม**-สทฺโท อกฺขิทลโลเมสุ นิรุโฬฺห, ตทภาวา นิปฺปขุมกฺขิฯ **อกฺขิปาเกนา**ติ อกฺขิทลปริยเนฺตสุ ปูติตาปชฺชนโรเคนฯ

จิปิฏนาสิโกติ อนุนฺนตนาสิโกฯ **ปฏงฺคมณฺฑูโก** นาม มหามุขมณฺฑูโกฯ **ภินฺนมุโข**ติ อุปกฺกมุขปริโยสาโน, สพฺพทา วิวฏมุโข วาฯ **วงฺกมุโข**ติ เอกปเสฺส อปกฺกมฺม ฐิตเหฏฺฐิมหนุกฏฺฐิโกฯ **โอฏฺฐจฺฉินฺนโก**ติ อุโภสุ โอฏฺเฐสุ ยตฺถ กตฺถจิ ชาติยา วา ปจฺฉา วา สตฺถาทินา อปนีตมํเสน โอฏฺเฐน สมนฺนาคโตฯ **เอฬมุโข**ติ นิจฺจปคฺฆริตลาลามุโขฯ

ภินฺนคโลติ อวนตคโลฯ **ภินฺนอุโร**ติ อตินินฺนอุรมชฺโฌฯ เอวํ **ภินฺนปิฏฺฐี**ติฯ **สพฺพเญฺจต**นฺติ ''กจฺฉุคโตฺต''ติอาทิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอตฺถ จ วินิจฺฉโย กุฏฺฐาทีสุ วุโตฺต เอวาติ อาห **''วินิจฺฉโย''**ติอาทิฯ

วาตณฺฑิโกติ อณฺฑเกสุ วุทฺธิโรเคน สมนฺนาคโต, อณฺฑวาตโรเคน อุทฺธุตพีชณฺฑโกเสน สมนฺนาคโต วาฯ ยสฺส นิวาสเนน ปฏิจฺฉนฺนมฺปิ อุณฺณตํ ปกาสติ, โสว น ปพฺพาเชตโพฺพฯ **วิกโฏ**ติ ติริยํ คมนปาเทหิ สมนฺนาคโต, ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา พหิ นิคฺคจฺฉนฺติฯ **สงฺฆโฏฺฏ**ติ คจฺฉโต ปริวตฺตนปาเทหิ สมนฺนาคโต, ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา อโนฺต ปวิสนฺติฯ **มหาชโงฺฆ**ติ ถูลชโงฺฆฯ **มหาปาโท**ติ มหเนฺตน ปาทตเลน ยุโตฺตฯ **ปาทเวมเชฺฌ**ติ ปิฏฺฐิปาทเวมเชฺฌฯ เอเตน อคฺคปาโท จ ปณฺหิ จ สทิสาวาติ ทเสฺสติฯ

๑๓๔. มเชฺฌ สํกุฏิตปาทตฺตาติ กุณฺฐปาทตาย การณํ ทเสฺสติ, **อเคฺค สํกุฏิตปาทตฺตา**ติ กุณฺฐปาทตายฯ กุณฺฐปาทเสฺสว จงฺกมนวิภาวนํ **''ปิฏฺฐิปาทเคฺคน จงฺกมโนฺต''**ติฯ **''ปาทสฺส พาหิรเนฺตนา''**ติ จ **''อพฺภนฺตรเนฺตนา''**ติ จ อิทํ ปาทตลสฺส อุโภหิ ปริยเนฺตหิ จงฺกมนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

มมฺมนนฺติ ขลิตวจนํ, โย เอกเมวกฺขรํ จตุปญฺจกฺขตฺตุํ วทติ, ตเสฺสตํ อธิวจนํ, ฐานกรณวิสุทฺธิยา อภาเวน อผุฏฺฐกฺขรวจนํฯ วจนานุกรเณน หิ โส ''มมฺมโน''ติ วุโตฺตฯ โย จ กรณสมฺปโนฺนปิ เอกเมวกฺขรํ หิกฺการพหุโส วทติ, โสปิ อิเธว สงฺคยฺหติฯ โย วา ปน ตํ นิคฺคเหตฺวาปิ อนาเมฑิตกฺขรเมว สิถิลํ สิลิฏฺฐวจนํ วตฺตุํ สมโตฺถ, โส ปพฺพาเชตโพฺพฯ **อาปตฺติโต น มุจฺจนฺตี**ติ ญตฺวา กโรนฺตาว น มุจฺจนฺติฯ ชีวิตนฺตรายาทิอาปทาสุ อรุจิยา กายสามคฺคิํ เทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

๑๓๕. อภพฺพปุคฺคลกถาสุ ''โย กาฬปเกฺข อิตฺถี โหติ, ชุณฺหปเกฺข ปุริโส, อยํ **ปกฺขปณฺฑโก**''ติ เกจิ วทนฺติฯ อฏฺฐกถายํ ปน ''กาฬปเกฺข ปณฺฑโก โหติ, ชุณฺหปเกฺข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมตี''ติ อปณฺฑกปเกฺข ปริฬาหวูปสมเสฺสว วุตฺตตฺตา ปณฺฑกปเกฺข อุสฺสนฺนปริฬาหตา ปณฺฑกภาวาปตฺตีติ วิญฺญายตีติ วีมํสิตฺวา ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํฯ อิตฺถิภาโว ปุมฺภาโว วา นตฺถิ เอตสฺสาติ **อภาวโก**ฯ **''ตสฺมิํเยวสฺส ปเกฺข ปพฺพชฺชา วาริตา**ติ เอตฺถ อปณฺฑกปเกฺข ปพฺพาเชตฺวา ปณฺฑกปเกฺข นาเสตโพฺพ''ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ''อปณฺฑกปเกฺข ปพฺพชิโต สเจ กิเลสกฺขยํ ปาปุณาติ, น นาเสตโพฺพ''ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํฯ ปณฺฑกสฺส หิ กิเลสกฺขยาสมฺภวโต, ขีณกิเลสสฺส จ ปณฺฑกภาวานาปออาโตฯ อเหตุกปฏิสนฺธิกถายญฺหิ อวิเสเสน ปณฺฑกสฺส อเหตุกปฏิสนฺธิตา วุตฺตา, อาสิตฺตอุสูยปกฺขปณฺฑกานญฺจ ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาเยว ปณฺฑกภาโว, น ปวตฺติยํเยวาติ วทนฺติฯ เตเนว อเหตุกปฏิสนฺธินิเทฺทเส ชจฺจนฺธพธิราทโย วิย ปณฺฑโก ชาติสเทฺทน วิเสเสตฺวา น นิทฺทิโฏฺฐฯ จตฺถปาราชิกสํวณฺณนายญฺจ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๓) อภพฺพปุคฺคเล ทเสฺสเนฺตน ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกา ตโย วตฺถุวิปนฺนา อเหตุกปฏิสนฺธิกา, เตสํ สโคฺค อวาริโต, มโคฺค ปน วาริโตติ อวิเสสโต วุตฺตนฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๐๙) อาคตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๐๙) ปน ปณฺฑกวตฺถุสฺมึ อาสิตฺตอุสูยปกฺขปณฺฑกา ตโยปิ ปุริสภาวลิงฺคาทิยุตฺตา อเหตุกปฏิสนฺธิกา, เต จ กิเลสปริยุฏฺฐานสฺส พลวตาย นปุํสกปณฺฑกสทิสตฺตา ‘‘ปณฺฑกา’’ติ วุตฺตา, เตสุ อาสิตฺตอุสูยปณฺฑกานํ ทฺวินฺนํ กิเลสปริยุฏฺฐานํ โยนิโสมนสิการาทีหิ วีติกฺกมโต นิวาเรตุมฺปิ สกฺกา, เตน เต ปพฺพาเชตพฺพาติ วุตฺตาฯ ปกฺขปณฺฑกสฺส ปน กาฬปกฺเข อุมฺมาโท วิย กิเลสปริฬาโห อวตฺถรโนฺต อาคจฺฉติ, วีติกฺกมํ ปตฺวา เอว จ นิวตฺตติ, ตสฺมา ตสฺมึ ปกฺเข โส น ปพฺพาเชตโพฺพติ วุโตฺต, ตเทตํ วิภาคํ ทเสฺสตุํ **‘‘ยสฺส ปเรส’’**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อาสิตฺตสฺสา**ติ มุเข อาสิตฺตสฺส อตฺตโนปิ อสุจิมุจฺจเนน ปริฬาโห วูปสมฺมติฯ **อุสูยาย อุปฺปนฺนายา**ติ อุสูยาย วเสน อตฺตโน เสเวตุกามตาราเค อุปฺปเนฺน อสุจิมุตฺติยา ปริฬาโห วูปสมฺมติฯ

‘‘พีชานิ อปนีตานี’’ติ วุตฺตตฺตา พีเชสุ ฐิเตสุ นิมิตฺตมเตฺต อปนีเต ปณฺฑโก น โหติฯ ภิกฺขุโนปิ อนาพาธปจฺจยา ตทปนยเน ถุลฺลจฺจยเมว, น ปณฺฑกตฺตํฯ พีเชสุ ปน อปนีเตสุ องฺคชาตมฺปิ ราเคน กมฺมนิยํ น โหติ, ปุมฺภาโว วิคจฺฉติ, มสฺสุอาทิปุริสลิงฺคมฺปิ อุปสมฺปทาปิ วิคจฺฉติ, กิเลสปริฬาโหปิ ทุนฺนิวารวีติกฺกโม โหติ นปุํสกปณฺฑกสฺส วิย, ตสฺมา อีทิโส อุปสมฺปโนฺนปิ นาเสตโพฺพติ วทนฺติฯ ยทิ เอวํ กสฺมา พีชุทฺธรเณ ปาราชิกํ น ปญฺญตฺตนฺติ? เอตฺถ ตาว เกจิ วทนฺติ ‘‘ปญฺญตฺตเมเวตํ ภควตา ‘ปณฺฑโก ภิกฺขเว อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’ติ วุตฺตตฺตา’’ติฯ เกจิ ปน ‘‘ยสฺมา พีชุทฺธรณกฺขเณ ปณฺฑโก น โหติ, ตสฺมา ตสฺมึ ขเณ ปาราชิกํ น ปญฺญตฺตํฯ ยสฺมา ปน โส อุทฺธฏพีโช ภิกฺขุ อปเรน สมเยน วุตฺตนเยน ปณฺฑกตฺตํ อาปชฺชติ, อภาวโก โหติ, อุปสมฺปทาย อวตฺถุ, ตโต เอว จสฺส อุปสมฺปทา วิคจฺฉติ, ตสฺมา เอส ปณฺฑกตฺตุปคมนกาลโต ปฏฺฐาย ชาติยา นปุํสกปณฺฑเกน สทฺธึ โยเชตฺวา ‘อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’ติ อภโพฺพติ วุโตฺต, น ตโต ปุเพฺพฯ อยญฺจ กิญฺจาปิ สเหตุโก, ภาวกฺขเยน ปนสฺส อเหตุกสทิสตาย มโคฺคปิ น อุปฺปชฺชตี’’ติ วทนฺติฯ อปเร ปน ‘‘ปพฺพชฺชโต ปุเพฺพ อุปกฺกเมน ปณฺฑกภาวมาปนฺนํ สนฺธาย ‘อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’ติ วุตฺตํ, อุปสมฺปนฺนสฺส ปน ปจฺฉา อุปกฺกเมน อุปสมฺปทาปิ น วิคจฺฉตี’’ติ, ตํ น ยุตฺตํฯ ยทเคฺคน หิ ปพฺพชฺชโต ปุเพฺพ อุปกฺกเมน อภโพฺพ โหติ, ตทเคฺคน ปจฺฉาปิ โหตีติ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

อิตฺถตฺตาทิ ภาโว นตฺถิ เอตสฺสาติ **อภาวโกฯ ปพฺพชฺชา น วาริตา**ติ เอตฺถ **ปพฺพชฺชา**คฺคหเณเนว อุปสมฺปทาปิ คหิตาฯ เตนาห ‘‘ยสฺส เจตฺถ ปพฺพชฺชา วาริตา’’ติอาทิฯ **ตสฺมึ** เยวสฺส **ปเกฺข ปพฺพชฺชา วาริตา**ติ เอตฺถ ปน อปณฺฑกปเกฺขปิ ปพฺพชฺชามตฺตเมว ลภติ, อุปสมฺปทา ปน ตทาปิ น วฏฺฏติ, ปณฺฑกปเกฺข ปน อาคโต ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพติ เวทิตพฺพนฺติ วุตฺตํฯ

๑๓๖. **อุภโตพฺยญฺชนมสฺส อตฺถีติ อุภโตพฺยญฺชนโก**ติ อิมินา อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสยํ, ปุริมปเท จ วิภตฺติอโลโปติ ทเสฺสติฯ **พฺยญฺชน**นฺติ เจตฺถ ปุริสนิมิตฺตํ อิตฺถินิมิตฺตญฺจ อธิเปฺปตํฯ อถ อุภโตพฺยญฺชนกสฺส เอกเมว อินฺทฺริยํ โหติ, อุทาหุ เทฺวติ? เอกเมว โหติ, น เทฺวฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘ยสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ปุริสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ, โนฯ ยสฺส วา ปน ปุริสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ, โน’’ติ (ยม. ๓.อินฺทฺริยยมก.๑๘๘) เอกสฺมึ สนฺตาเน อินฺทฺริยภูตภาวทฺวยสฺส อุปฺปตฺติยา อภิธเมฺม ปฏิเสธิตตฺตา, ตญฺจ โข อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสินฺทฺริยนฺติฯ ยทิ เอวํ ทุติยพฺยญฺชนสฺส อภาโว อาปชฺชติ อินฺทฺริยญฺหิ พฺยญฺชนสฺส การณํ วุตฺตํ, ตญฺจ ตสฺส นตฺถีติ? วุจฺจเต – น ตสฺส อินฺทฺริยํ ทุติยพฺยญฺชนการณํฯ กสฺมา? สทา อภาวโตฯ

อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส หิ ยทา อิตฺถิยา ราคจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, ตทา ปุริสพฺยญฺชนํ ปากฏํ โหติ, อิตฺถิพฺยญฺชนํ ปฏิจฺฉนฺนํ คุฬฺหํ โหติ, ตถา อิตรสฺส อิตรํฯ ยทิ จ เตสํ อินฺทฺริยํ ทุติยพฺยญฺชนการณํ ภเวยฺย, สทาปิ พฺยญฺชนทฺวยํ ติเฏฺฐยฺย, น ปน ติฏฺฐติ, ตสฺมา เวทิตพฺพเมตํ ''น ตสฺส ตํ พฺยญฺชนการณํ, กมฺมสหายํ ปน ราคจิตฺตเมเวตฺถ การณ''นฺติฯ ยสฺมา จสฺส เอกเมว อินฺทฺริยํ โหติ, ตสฺมา อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยมฺปิ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรมฺปิ คณฺหาเปติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก ปรํ คณฺหาเปติ, สยํ ปน น คณฺหาตีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๑๖) อาคตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๑๖) ปน – **อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก**ติ อิตฺถินฺทฺริยยุตฺโต, อิตโร ปน ปุริสินฺทฺริยยุตฺโตฯ เอกสฺส หิ ภาวทฺวยํ สห น อุปฺปชฺชติ ยมเก (ยม. ๓.อินฺทฺริยยมก.๑๘๘) ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ ทุติยพฺยญฺชนํ ปน กมฺมสหาเยน อกุสลจิเตฺตเนว ภาวรหิตํ อุปฺปชฺชติฯ ปกติตฺถิปุริสานมฺปิ กมฺมเมว พฺยญฺชนลิงฺคานํ การณํ, น ภาโว ตสฺส เกนจิ ปจฺจเยน ปจฺจยตฺตสฺส ปฏฺฐาเน อวุตฺตตฺตาฯ เกวลํ ภาวสหิตานํเยว พฺยญฺชนลิงฺคานํ ปวตฺตทสฺสนตฺถํ อฏฺฐกถาสุ (ธ. ส. อฏฺฐ. ๖๓๒-๖๓๓) ''อิตฺถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ อิตฺถิลิงฺคาทีนี''ติอาทินา อินฺทฺริยสฺส พฺยญฺชนการณเตฺตน วุตฺตํฯ อิธ ปน อกุสลพเลน อินฺทฺริยํ วินาปิ พฺยญฺชนํ อุปฺปชฺชตีติ เวทิตพฺพํฯ อุภินฺนมฺปิ เจ เตสํ อุภโตพฺยญฺชนกานํฯ ยทา อิตฺถิยา ราโค อุปฺปชฺชติ, ตทา ปุริสพฺยญฺชนํ ปากฏํ โหติ, อิตรํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ ยทา ปุริเส ราโค อุปฺปชฺชติ, ตทา อิตฺถิพฺยญฺชนํ ปากฏํ โหติ, อิตรํ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ อาคตํฯ

๑๓๗. เถยฺยาย สํวาโส เอตสฺสาติ **เถยฺยสํวาสโก**ฯ โส จ น สํวาสมตฺตเสฺสว เถนโก อิธาธิเปฺปโต, อถ โข ลิงฺคสฺส ตทุภยสฺส จ เถนโกปีติ อาห **''ตโย เถยฺยสํวาสกา''**ติอาทิฯ **น ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยตี**ติ ยถาวุฑฺฒํ ภิกฺขูนํ วา สามเณรานํ วา วนฺทนํ น สาทิยติฯ **ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยตี**ติ อตฺตนา มุสาวาทํ กตฺวา ทสฺสิตวสฺสานุรูปํ ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยติฯ ***ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก***ติ อิมินา น เอกกมฺมาทิโกว อิธ สํวาโส นามาติ ทเสฺสติฯ

๑๓๘. **ราช...เป.... *ภเยนา***ติ เอตฺถ ***ภย***-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ''ราชภเยน ทุพฺภิกฺขภเยนา''ติอาทินาฯ **สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาว โส สุทฺธมานโส**ติ ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตาย โส สุทฺธมานโส ยาว สํวาสํ นาธิวาเสตีติ อโตฺถฯ โย หิ ราชภยาทึ วินา เกวลํ ภิกฺขู วเญฺจตฺวา เตหิ สทฺธึ สํวสิตุกามตาย ลิงฺคํ คณฺหาติ, โส อสุทฺธจิตฺตตาย ลิงฺคคฺคหเณเนว เถยฺยสํวาสโก นาม โหติฯ อยํ ปน ตาทิเสน อสุทฺธจิเตฺตน ภิกฺขู วเญฺจตุกามตาย อภาวโต ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เถยฺยสํวาสโก นาม น โหติฯ เตเนว ''ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคานํ 'คิหี มํ สมโณติ ชานนฺตู'ติ วญฺจนจิเตฺต สติปิ ภิกฺขูนํ วเญฺจตุกามตาย อภาวา โทโส น ชาโต''ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ''วูปสนฺตภยตา อิธ สุทฺธจิตฺตตา''ติ วทนฺติ, เอวญฺจ สติ โส วูปสนฺตภโย ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ อยมโตฺถ วิญฺญายติฯ อิมสฺมิญฺจ อเตฺถ วิญฺญายมาเน อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเนปิ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ อาปเชฺชยฺย, น จ อฏฺฐกถายํ อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเนปิ อเถยฺยสํวาสกตา ทสฺสิตาฯ **สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต**ติ จ อิมินา อวูปสนฺตภเยนปิ สํวาสํ อสาทิยเนฺตเนว ภวิตพฺพนฺติ ทีเปติฯ เตเนว ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ''ยสฺมา วิหารํ อาคนฺตฺวา สงฺฆิกํ คณฺหนฺตสฺส สํวาสํ ปริหริตุํ ทุกฺกรํ, ตสฺมา 'สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต'ติ อิทํ วุตฺต''นฺติฯ ตสฺมา ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตาเยเวตฺถ สุทฺธจิตฺตตาติ คเหตพฺพํฯ

สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานีติ สพฺพสามยิกานํ สาธารณํ กตฺวา วีถิจตุกฺกาทีสุ ฐเปตฺวา ทาตพฺพภตฺตานิฯ **กายปริหาริยานี**ติ กาเยน ปริหริตพฺพานิฯ **อพฺภุคฺคจฺฉนฺตี**ติ อภิมุขํ คจฺฉนฺติฯ **กมฺมนฺตานุฏฺฐาเนนา**ติ กสิโครกฺขาทิกมฺมากรเณนฯ **ตเทว ปตฺตจีวรํ อาทาย วิหารํ คจฺฉตี**ติ จีวรานิ นิวาสนปารุปนวเสน อาทาย, ปตฺตญฺจ อํสกูเฏ ลเคฺคตฺวา วิหารํ คจฺฉติฯ

นาปิ สยํ ชานาตีติ ''โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตี''ติ วา ''เอวํ กาตุํ น ลภตี''ติ วา ''เอวํ ปพฺพชิโต สมโณ นาม น โหตี''ติ วา น ชานาติฯ **โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตี**ติ อิทํ ปน นิทสฺสนมตฺตํฯ **อนุปสมฺปนฺนกาเลเยวา**ติ อิมินา อุปสมฺปนฺนกาเล สุตฺวา สเจปิ นาโรเจติ, เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ ทีเปติฯ

สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย...เป.... เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ อิทํ ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคสฺส อปริจฺจตฺตตฺตา น ลิงฺคเตฺถนโก โหติ, ลิงฺคานุรูปสฺส สํวาสสฺส สาทิตตฺตา นาปิ สํวาสเตฺถนโก โหตีติ วุตฺตํฯ **เอโก ภิกฺขุ กาสาเย สอุสฺสาโหว โอทาตํ นิวาเสตฺวา**ติ เอตฺถาปิ อิทเมว การณํ ทฏฺฐพฺพํฯ ปรโต **''สามเณโร สลิเงฺค ฐิโต''**ติอาทินา สามเณรสฺส วุตฺตวิธาเนสุปิ อเถยฺยสํวาสปเกฺข อยเมว นโยฯ **''ภิกฺขุนิยาปิ เอเสว นโย''**ติ วุตฺตเมวตฺถํ **''สาปิ คิหิภาวํ ปตฺถยมานา''**ติอาทินา วิภาเวติฯ

สเจ โกจิ วุฑฺฒปพฺพชิโตติ สามเณรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **มหาเปฬาทีสู**ติ เอเตน คิหิสนฺตกํ ทสฺสิตํฯ **สามเณรปฏิปาฏิยา...เป.... เถยฺยสํวาสโก น โหตี**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติ, ปาราชิกํ ปน อาปชฺชติเยวฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๑๐) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๑๐) ปน – เถยฺยาย ลิงฺคคฺคหณมตฺตมฺปิ อิธ สํวาโส เอวาติ อาห **''ตโย เถยฺยสํวาสกา''**ติฯ **น ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนนฺ**ติ ภิกฺขูนํ สามเณรานํ วา วนฺทนํ น สาทิยติฯ **ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนนฺ**ติ อตฺตนา มุสาวาเทน ทสฺสิตวสฺสกฺกเมน ภิกฺขูนํ วนฺทนํ สาทิยติฯ ทหรสามเณโร ปน วุฑฺฒสามเณรานํ, ทหรภิกฺขู จ วุฑฺฒานํ วนฺทนํ สาทิยนฺโตปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ **อิมสฺมึ อเตฺถ**ติ สํวาสเตฺถนกเตฺถฯ **ภิกฺขุวสฺสานี**ติ อิทํ สํวาสเตฺถนเก วุตฺตปาฐวเสน วุตฺตํ, สยเมว ปน ปพฺพชิตฺวา สามเณรวสฺสานิ คเณนฺโตปิ อุภยเตฺถนโก เอวฯ น เกวลญฺจ ปุริโสว, อิตฺถีปิ ภิกฺขูนีสุ เอวํ ปฏิปชฺชติ, เถยฺยสํวาสิกาวฯ อาทิกมฺมิกาปิ เจตฺถ น มุจฺจนฺติฯ อุปสมฺปเนฺนสุ เอว ปญฺญตฺตาปตฺตึ ปฏิจฺจ อาทิกมฺมิกา วุตฺตา, เตเนเวตฺถ อาทิกมฺมิโกปิ น มุโตฺตฯ

ราช...เป.... ภเยนาติ เอตฺถ **ภย**-สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ **ยาว โส สุทฺธมานโส**ติ ''อิมินา ลิเงฺคน ภิกฺขู วเญฺจตฺวา เตหิ สํวสิสฺสามี''ติ อสุทฺธจิตฺตาภาเวน สุทฺธจิโตฺตฯ เตน หิ อสุทฺธจิเตฺตน ลิเงฺค คหิตมเตฺต ปจฺฉา ภิกฺขูหิ สห สํวสตุ วา มา วา, ลิงฺคเตฺถนโก โหติฯ ปจฺฉา สํวสนฺโตปิ อภโพฺพ หุตฺวา สํวสติ, ตสฺมา อุภยเตฺถนโกปิ ลิงฺคเตฺถนเก เอว ปวิสตีติ เวทิตพฺพํฯ โย ปน ราชาทิภเยน สุทฺธจิโตฺตว ลิงฺคํ คเหตฺวา วิจรนฺโต ปจฺฉา ''ภิกฺขุวสฺสานิ คเณตฺวา ชีวิสฺสามี''ติ อสุทฺธจิตฺตํ อุปฺปาเทติ, โส จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน เถยฺยสํวาสโก น โหติ สุทฺธจิเตฺตน คหิตลิงฺคตฺตาฯ สเจ ปน โส ภิกฺขูนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา สามเณรวสฺสคณนาทึ กโรติ, ตทา สํวาสเตฺถนโก, อุภยเตฺถนโก วา โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยํ ปน ปรโต ''สห ธุรนิเกฺขเปน อยมฺปิ เถยฺยสํวาสโกวา''ติ วุตฺตํ, ตํ ภิกฺขูหิ สงฺคมฺม สํวาสาธิวาสนวเสน ธุรนิเกฺขปํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตน วุตฺตํ **''สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาวา''**ติ , ตสฺส ตาว เถยฺยสํวาสโก

นาม น วุจฺจตีติ สมฺพนฺโธ ทฏฺฐพฺโพฯ เอตฺถ จ โจราทิภยํ วินาปิ กีฬาธิปฺปาเยน ลิงฺคํ คเหตฺวา ภิกฺขูนมฺปิ สนฺติเก ปพฺพชิตาลยํ ทเสฺสตฺวา วนฺทนาทึ อสาทิยนฺโตปิ ‘‘โสภติ นุ โข เม ปพฺพชิตลิงฺค’’นฺติอาทินา สุทฺธจิตฺเตน คณฺหนฺโตปิ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานีติ สพฺพสามยิกานํ สาธารณํ กตฺวา ปญฺญตฺตานิ ภตฺตานิฯ อิทญฺจ ภิกฺขูนเญฺญว นิยมิตภตฺตคฺคหเณ สํวาโสปิ สมฺภเวยฺยาติ สพฺพสาธารณภตฺตํ วุตฺตํฯ สํวาสํ ปน อสาทิยิตฺวา อภิกฺขุกวิหาราทีสุ วิหารภตฺตาทีนิ ภุญฺชโนฺตปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติ เอวฯ **กมฺมนฺตานุฏฺฐาเนนา**ติ กสิอาทิกมฺมากรเณนฯ **ปตฺตจีวรํ อาทายา**ติ ภิกฺขุลิงฺควเสน สรีเรน ธาเรตฺวาฯ

โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตีติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํฯ ‘‘เถยฺยสํวาสโก’’ติ ปน นามํ อชานโนฺตปิ ‘‘เอวํ กาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วา ‘‘กโรโนฺต สมโณ นาม น โหตี’’ติ วา ‘‘ยทิ อาโรเจสฺสามิ, ฉฑฺฑยิสฺสนฺติ ม’’นฺติ วา ‘‘เยน เกนจิ ปพฺพชฺชา เม น รุหตี’’ติ ชานาติ, เถยฺยสํวาสโก โหติฯ โย ปน ปฐมํ ‘‘ปพฺพชฺชา เอวํ เม คหิตา’’ติ สญฺญี เกวลํ อนฺตรา อตฺตโน เสตวตฺถนิวาสนาทิวิปฺปการํ ปกาเสตุํ ลชฺชโนฺต น กเถติ, โส เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ **อนุปสมฺปนฺนกาเลเยวา**ติ เอตฺถ อวธารเณน อุปสมฺปนฺนกาเล เถยฺยสํวาสกลกฺขณํ ญตฺวา วญฺจนายปิ นาโรเจติ, เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ ทีเปติฯ โส หิ สุทฺธจิตฺเตน คหิตลิงฺคตฺตา ลิงฺคเตฺถนโก น โหติ, ลทฺธูปสมฺปทตฺตา ตทนุคุณเสฺสว สํวาสสฺส สาทิตตฺตา สํวาสเตฺถนโกปิ น โหติฯ อนุปสมฺปโนฺน ปน ลิงฺคเตฺถนโก โหติ, สํวาสารหสฺส ลิงฺคสฺส คหิตตฺตา สํวาสสาทิยนมเตฺตน สํวาสเตฺถนโก โหติฯ

สลิเงฺค ฐิโตติ สลิงฺคภาเว ฐิโตฯ **เถยฺยสํวาสโก น โหตี**ติ ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคสฺส อปริจฺจตฺตตฺตา ลิงฺคเตฺถนโก น โหติฯ ภิกฺขุปฏิญฺญาย อปริจฺจตฺตตฺตา สํวาสเตฺถนโก น โหติฯ ยํ ปน มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) ‘‘ลิงฺคานุรูปสฺส สํวาสสฺส สาทิตตฺตา นาปิ สํวาสเตฺถนโก’’ติ การณํ วุตฺตํ, ตมฺปิ อิทเมว การณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อิตรถา สามเณรสฺสาปิ ภิกฺขุวสฺสคณนาทีสุ ลิงฺคานุรูปสํวาโส เอว สาทิโตติ สํวาสเตฺถนกตา น สิยา ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคสฺส อุภินฺนมฺปิ สาธารณตฺตาฯ ยถา เจตฺถ ภิกฺขุ, เอวํ สามเณโรปิ ปาราชิกํ สมาปโนฺน สามเณรปฏิญฺญาย อปริจฺจตฺตตฺตา สํวาสเตฺถนโก น โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **โสภตีติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา**ติ กาสาวธารเณ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา คิหิภาวํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวาฯ

สเจ โกจิ วุฑฺฒปพฺพชิโตติ สามเณรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **มหาเปฬาทีสู**ติ วิลีวาทิมเยสุ ฆรทฺวาเรสุ ฐปิเตสุ ภตฺตภาชนวิเสเสสุฯ เอเตน วิหาเร ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสฺสคณนาทีนํ อกรณํ ทเสฺสตีติ วุตฺตํฯ

๑๓๙. ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถายํ **เตสํ ลิเงฺค อาทินฺนมเตฺต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตี**ติ ‘‘ติตฺถิโย ภวิสฺสามี’’ติ คตสฺส ลิงฺคคฺคหเณเนว เตสํ ลทฺธิปิ คหิตาเยว โหตีติ กตฺวา วุตฺตํฯ เกนจิ ปน ‘‘เตสํ ลิเงฺค อาทินฺนมเตฺต ลทฺธิยา คหิตายปิ อคฺคหิตายปิ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพํฯ น หิ ‘‘ติตฺถิโย ภวิสฺสามี’’ติ คตสฺส ลิงฺคสมฺปฏิจฺฉนโต อญฺญํ ลทฺธิคฺคหณํ นาม อตฺถิฯ ลิงฺคสมฺปฏิจฺฉเนเนว หิ โส คหิตลทฺธิโก โหติฯ เตเนว ‘‘วีมํสนตฺถํ กุสจีราทีนิ…เป.… ยาว น สมฺปฏิจฺฉติ, ตาว ตํ ลทฺธิ รกฺขติ, สมฺปฏิจฺฉิตมเตฺต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตี’’ติ วุตฺตํฯ **นโคฺคว อาชีวกานํ อุปสฺสยํ คจฺฉติ, ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘อาชีวโก ภวิสฺส’’นฺติ อสุทฺธจิตฺเตน คมนปจฺจยา ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ นเคฺคน หุตฺวา คมนปจฺจยาปิ ปทวาเร ทุกฺกฏา น มุจฺจติเยวาติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๑๐) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๑๐) ปน – ติตฺถิยปกฺกนฺตกาทิกถาสุ **เตสํ ลิงฺค อาทินฺนมเตฺต**ติ วีมํสาทิอธิปฺปายํ วินา ‘‘ติตฺถิโย ภวิสฺสามี’’ติ สนฺนิฏฺฐานวเสน ลิงฺเค กาเยน ธาริตมเตฺตฯ **สยเมวา**ติ ติตฺถิยานํ สนฺติกํ อคนฺตฺวา สยเมว สงฺฆาราเมปิ กุสจีราทีนิ นิวาเสติฯ **อาชีวโก ภวิสฺสนฺติ…เป…. คจฺฉตี**ติ อาชีวกานํ สนฺติเก เตสํ ปพฺพชนวิธินา ‘‘อาชีวโก ภวิสฺสามี’’ติ คจฺฉติฯ ตสฺส หิ ติตฺถิยภาวูปคมนํ ปติ สนฺนิฏฺฐาเน วิชฺชมาเนปิ ‘‘คนฺตฺวา ภวิสฺสามี’’ติ ปริกปฺปิตตฺตา ปทวาเร ทุกฺกฏเมว วุตฺตํฯ **ทุกฺกฏนฺ**ติ ปาฬิยา อวุเตฺตปิ เมถุนาทีสุ วุตฺตปุพฺพปโยคทุกฺกฏานุโลมโต วุตฺตํฯ เอเตน จ สนฺนิฏฺฐานวเสน ลิงฺเค สมฺปฏิจฺฉิเต ปาราชิกํ, ตโต ปุริมปโยเค ถุลฺลจฺจยญฺจ วตฺตพฺพเมวฯ ถุลฺลจฺจยกฺขเณ นิวตฺตโนฺตปิ อาปตฺติํ เทสาเปตฺวา มุจฺจติ เอวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ สงฺฆเภเทปิ โลหิตุปฺปาเทปิ ภิกฺขูนํ ปุพฺพปโยคาทีสุ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกาหิ มุจฺจนสีมา จ เวทิตพฺพาฯ สาสนวิรุทฺธตาเยตฺถ อาทิกมฺมิกานมฺปิ อนาปตฺติ น วุตฺตาฯ ปพฺพชฺชายปิ อภพฺพตาทสฺสนตฺถํ ปเนเต อเญฺญ จ ปาราชิกเณฺฑ วิสุํ สิกฺขาปเทน ปาราชิกาทิํ อทเสฺสตฺวา อิธ อภเพฺพสุ เอว วุตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ

ตํ ลทฺธีติ ติตฺถิยเวเส เสฏฺฐภาวคฺคหณเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ เตสญฺหิ ติตฺถิยานํ สสฺสตาทิคฺคาหํ คณฺหโนฺตปิ ลิงฺเค อสมฺปฏิจฺฉิเต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก น โหติ, ตํ ลทฺธิํ อคฺคเหตฺวาปิ ‘‘เอเตสํ วตจริยา สุนฺทรา’’ติ ลิงฺคํ สมฺปฏิจฺฉโนฺต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติ เอวฯ **ลทฺธิยา อภาวนา**ติ ภิกฺขุภาเว สาลยตาย ติตฺถิยภาวูปคมนลทฺธิยา อภาเวนฯ เอเตน จ อาปทาสุ กุสจีราทิํ ปารุปนฺตสฺสปิ นคฺคสฺส วิย อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ **อุปสมฺปนฺนภิกฺขุนา กถิโต**ติ เอตฺถ สงฺฆเภทโกปิ อุปสมฺปนฺนภิกฺขุนาว กถิโต, มาตุฆาตกาทโย ปน อนุปสมฺปเนฺนนาติปิ ทฏฺฐพฺพนฺติ อาคตํฯ

๑๔๐. ติรจฺฉานกถายํ **“โย โกจิ อมนุสฺสชาติโย, สโพฺพว อิมสฺมิํ อเตฺถ ติรจฺฉานคโตติ เวทิตโพฺพ”**ติ เอเตน เอโส มนุสฺสชาติโย เอว ภควโต สาสเน ปพฺพชิตุํ วา อุปสมฺปชฺชิตุํ วา ลภติ, น ตโต อเญฺญาติ ทีเปติฯ เตนาห ภควา ‘‘ตุเมฺห โขตฺถ นาคา อวิรุฬฺหิธมฺมา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย’’ติ (มหาว. ๑๑๑)ฯ

๑๔๑. อานนฺตริยกถายํ ติรจฺฉานาทิอมนุสฺสชาติโต มนุสฺสชาติกานเญฺญว ปุเตฺตสุ เมตฺตาทโยปิ ติกฺขวิสทา โหนฺติ โลกุตฺตรคุณา วิยาติ อาห **“มนุสฺสิตฺถิภูตา ชนิกา มาตา”**ติฯ ยถา มนุสฺสานเญฺญว กุสลปวตฺติ ติกฺขวิสทา, เอวํ อกุสลปวตฺติปีติ อาห **“สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนวา”**ติอาทิฯ อถ วา ยถา สมานชาติยสฺส วิโกปเน กมฺมํ ครุตรํ, น ตถา วิชาติยสฺสาติ อาห **“มนุสฺสิตฺถิภูตา”**ติฯ ปุตฺตสมฺพเนฺธน มาตุปิตุสมญฺญา , ทตฺตกิตฺติมาทิวเสนปิ ปุตฺตโวหาโร โลเก ทิสฺสติ, โส จ โข ปริยายโตติ นิปฺปริยายสิทฺธตํ ทเสฺสตุํ **“ชนิกา มาตา”**ติ วุตฺตํฯ ยถา มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตเสฺสว กุสลธมฺมานํ ติกฺขวิสทสูรภาวาปตฺติ ยถา ตํ ติณฺณมฺปิ โพธิสตฺตานํ โพธิตฺตยนิพฺพตฺติยํ, เอวํ มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตเสฺสว อกุสลธมฺมานมฺปิ ติกฺขวิสทสูรภาวาปตฺตีติ อาห **“สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนวา”**ติฯ **อานนฺตริเยนา**ติ เอตฺถ จุติอนนฺตรํ นิรเย ปฏิสนฺธิผลํ อนนฺตรํ นาม, ตสฺมิํ อนนฺตเร ชนกเตฺตน นิยุตฺตํ อานนฺตริยํ, เตนฯ อถ วา จุติอนนฺตรํ ผลํ อนนฺตรํ นาม, ตสฺมิํ อนนฺตเร นิยุตฺตํ, ตนฺนิพฺพตฺตเนน อนนฺตรกรณสีลํ, อนนฺตรปฺปโยชนํ วา อานนฺตริยํ, เตน **อานนฺตริเยน มาตุฆาตกกเมฺมน**ฯ ปิตุฆาตเกปิ ‘‘เยน มนุสฺสภูโต ชนโก ปิตา สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนว สตา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรปิโต, อยํ อานนฺตริเยน ปิตุฆาตกกเมฺมน ปิตุฆาตโก’’ติอาทินา สพฺพํ เวทิตพฺพนฺติ อาห **“ปิตุฆาตเกปิ เอเสว นโย”**ติฯ

ปริวตฺติตลิงฺคมฺปิ มาตรํ วา ปิตรํ วา ชีวิตา โวโรเปนฺตสฺส อานนฺตริยกมฺมํ โหติเยวฯ สติปิ หิ ลิงฺคปริวตฺเต โส เอว เอกกมฺมนิพฺพตฺโต ภวงฺคปฺปพนฺโธ ชีวิตปฺปพนฺโธ, น อโญฺญติฯ โย ปน สยํ มนุสฺโส ติรจฺฉานภูตํ ปิตรํ วา มาตรํ วา, สยํ วา ติรจฺฉานภูโต มนุสฺสภูตํ, ติรจฺฉาโนเยว วา ติรจฺฉานภูตํ ชีวิตา โวโรเปติ, ตสฺส กมฺมํ อานนฺตริยํ น โหติ, ภาริยํ ปน โหติ, อานนฺตริยํ อาหจฺจว ติฏฺฐติฯ เอฬกจตุกฺกํ สงฺคามจตุกฺกํ โจรจตุกฺกเญฺจตฺถ กเถตพฺพํฯ ''เอฬกํ มาเรมี''ติ อภิสนฺธินาปิ หิ เอฬกฏฺฐาเน ฐิตํ มนุสฺโส มนุสฺสภูตํ มาตรํ วา ปิตรํ วา มาเรนฺโต อานนฺตริยํ ผุสติ มรณาธิปฺปาเยเนว อานนฺตริยวตฺถุโน วิโกปิตตฺตาฯ เอฬกาภิสนฺธินา, ปน มาตาปิติอภิสนฺธินา วา เอฬกํ มาเรนฺโต อานนฺตริยํ น ผุสติ อานนฺตริยวตฺถุโน อภาวโตฯ มาตาปิติอภิสนฺธินา มาตาปิตโร มาเรนฺโต ผุสฺสเตวฯ เอส นโย อิตรสฺมิมฺปิ จตุกฺกทฺวเยฯ ยถา จ มาตาปิตูสุ, เอวํ อรหเนฺตสุ เอตานิ จตุกฺกานิ เวทิตพฺพานิฯ สพฺพตฺถ หิ ปุริมํ อภิสนฺธิจิตฺตํ อปฺปมาณํ, วธกจิตฺตํ, ปน ตทารมฺมณชีวิตินฺทฺริยญฺจ ปมาณํฯ กตานนฺตริยกโมฺม จ ''ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิพาเหสฺสามี''ติ สกลจกฺกวาฬํ มหาเจติยปฺปมาเณหิ กญฺจนถูเปหิ ปูเรตฺวาปิ สกลจกฺกวาฬํ ปูเรตฺวา นิสินฺนสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวาปิ พุทฺธสฺส ภควโต สงฺฆาฏิกณฺณํ อมุญฺจโนฺต วิจริตฺวาปิ กายสฺส เภทา นิรยเมว อุปปชฺชติ, ปพฺพชฺชญฺจ น ลภติฯ ปิตุฆาตเก **เวสิยา ปุโตฺต**ติ อุปลกฺขณมตฺตํ, กุลิตฺถิยา อติจารินิยา ปุโตฺตปิ อตฺตโน ปิตรํ อชานิตฺวา ฆาเนฺตโนฺตปิ ปิตุฆาตโกว โหติฯ

อรหนฺตฆาตกกเมฺม **อวเสส**นฺติ อนาคามิอาทิกํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ตติยปาราชิกวณฺณนาโต คเหตโพฺพฯ

“**ทุฏฺฐจิเตฺตนา**”ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ “**วธกจิเตฺตนา**”ติฯ วธกเจตนาย หิ ทูสิตํ จิตฺตํ อิธ ทุฏฺฐจิตฺตํ นามฯ **โลหิตํ อุปฺปาเทตี**ติ เอตฺถ ตถาคตสฺส อเภชฺชกายตาย ปรูปกฺกเมน จมฺมเจฺฉทํ กตฺวา โลหิตปคฺฆรณํ นาม นตฺถิ, สรีรสฺส ปน อโนฺตเยว เอกสฺมึ ฐาเน โลหิตํ สโมสรติ, อาฆาเตน ปกุปฺปมานํ สญฺจิตํ โหติฯ เทวทเตฺตน ปวิทฺธสิลโต ภิชฺชิตฺวา คตา สกฺขลิกาปิ ตถาคตสฺส ปาทนฺตํ ปหริ, ผรสุนา ปหโฏ วิย ปาโท อโนฺตโลหิโตเยว อโหสิฯ ชีวโก ปน ตถาคตสฺส รุจิยา สตฺถเกน จมฺมํ ฉินฺทิตฺวา ตมฺหา ฐานา ทุฏฺฐโลหิตํ นีหริตฺวา ผาสุมกาสิ, เตนสฺส ปุญฺญกมฺมเมว อโหสิฯ เตนาห “**ชีวโก วิยา**”ติอาทิฯ

อถ เย ปรินิพฺพุเต ตถาคเต เจติยํ ภินฺทนฺติ, โพธึ ฉินฺทนฺติ, ธาตุมฺหิ อุปกฺกมนฺติ, เตสํ กึ โหตีติ? ภาริยํ กมฺมํ โหติ อานนฺตริยสทิสํฯ สธาตุกํ ปน ถูปํ วา ปฏิมํ วา พาธมานํ โพธิสาขํ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติฯ สเจปิ ตตฺถ นิลีนา สกุณา เจติเย วจฺจํ ปาเตนฺติ, ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติเยวฯ ปริโภคเจติยโต หิ สรีรเจติยํ ครุตรํฯ เจติยวตฺถุํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉเนฺต โพธิมูเลปิ ฉินฺทิตฺวา หริตุํ วฏฺฏติฯ ยา ปน โพธิสาขา โพธิฆรํ พาธติ, ตํ เคหรกฺขณตฺถํ ฉินฺทิตุํ น ลภติฯ โพธิอตฺถาย หิ เคหํ, น เคหตฺถาย โพธิฯ อาสนฆเรปิ เอเสว นโยฯ ยสฺมึ ปน อาสนฆเร ธาตุ นิหิตา โหติ, ตสฺส รกฺขณตฺถาย ตํ สาขํ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติฯ โพธิชคฺคนตฺถํ โอโชหรณสาขํ วา ปูติฏฺฐานํ วา ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติเยว, สตฺถุ รูปกายปฏิชคฺคเน วิย ปุญฺญมฺปิ โหติฯ

สงฺฆเภเท **จตุนฺนํ กมฺมาน**นฺติ อปโลกนาทีนํ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ **อยํ สงฺฆเภทโก**ติ ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปุเพฺพ เอว ปาราชิกํ สมาปโนฺน วา วตฺถาทิโทเสน วิปนฺนุปสมฺปโท วา สงฺฆํ ภินฺทโนฺตปิ อานนฺตริยํ น ผุสติ, สโงฺฆ ปน ภิโนฺนว โหติ, ปพฺพชฺชา จสฺส น วาริตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ภิกฺขุนีทูสเน **อิจฺฉมานนฺ**ติ โอทาตวตฺถวสนํ อิจฺฉมานํฯ เตเนวาห **“คิหิภาเว สมฺปฏิจฺฉิตมเตฺตเยวา”**ติฯ เนว ปพฺพชฺชา อตฺถีติ โยชนาฯ โย จ ปฏิกฺขิเตฺต อภเพฺพ จ ปุคฺคเล ญตฺวา ปพฺพาเชติ, อุปสมฺปาเทติ วา, ทุกฺกฏํฯ อชานนฺตสฺส สพฺพตฺถ อนาปตฺตีติ เวทิตพฺพํฯ

๑๔๒. คพฺภมาเสหิ สทฺธึ วีสติ วสฺสานิ อสฺสาติ **คพฺภวีโสฯ หายนวฑฺฒนนฺ**ติ คพฺภมาเสสุ อธิเกสุ อุตฺตริ หายนํ, อูเนสุ วฑฺฒนนฺติ เวทิตพฺพํฯ **เอกูนวีสติวสฺส**นฺติ ทฺวาทส มาเส มาตุกุจฺฉิสฺมึ วสิตฺวา มหาปวารณาย ชาตกาลโต ปฏฺฐาย เอกูนวีสติวสฺสํฯ **ปาฏิปททิวเส**ติ ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคมนทิวเสฯ ‘‘ตึสรตฺติทิโว มาโส’’ติ (อ. นิ. ๓.๗๑; ๘.๔๓; วิภ. ๑๐๒๓) วจนโต **“จตฺตาโร มาสา ปริหายนฺตี”**ติ วุตฺตํฯ **วสฺสํ อุกฺกฑฺฒนฺตี**ติ วสฺสํ อุทฺธํ กฑฺฒนฺติ, ตติยสํวจฺฉเร เอกมาสสฺส อธิกตฺตา มาสปริจฺจชนวเสน วสฺสํ อุทฺธํ กฑฺฒนฺตีติ อโตฺถ, ตสฺมา ตติโย สํวจฺฉโร เตรสมาสิโก โหติฯ สํวจฺฉรสฺส ปน ทฺวาทสมาสิกตฺตา อฏฺฐารสสุ วเสฺสสุ อธิกมาเส วิสุํ คเหตฺวา **“ฉ มาสา วฑฺฒนฺตี”**ติ วุตฺตํฯ **ตโต**ติ ฉมาสโตฯ **นิกฺกงฺขา หุตฺวา**ติ อธิกมาเสหิ สทฺธึ ปริปุณฺณวีสติวสฺสตฺตา นิเพฺพมติกา หุตฺวาฯ ยํ ปน วุตฺตํ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ ‘‘อฏฺฐารสนฺนํเยว วสฺสานํ อธิกมาเส คเหตฺวา คณิตตฺตา เสสวสฺสทฺวยสฺสปิ อธิกทิวสานิ โหนฺติ, ตานิ อธิกทิวสานิ สนฺธาย ‘นิกฺกงฺขา หุตฺวา’ติ วุตฺต’’นฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ น หิ ทฺวีสุ วเสฺสสุ อธิกทิวสานิ นาม วิสุํ อุปลพฺภนฺติ ตติเย วเสฺส วสฺสุกฺกฑฺฒนวเสน อธิกมาเส ปริจฺจเตฺตเยว อติเรกมาสสมฺภวโต, ตสฺมา ทฺวีสุ วเสฺสสุ อติเรกทิวสานิ วิสุํ น สมฺภวนฺติฯ

‘‘เต เทฺว มาเส คเหตฺวา วีสติ วสฺสานิ ปริปุณฺณานิ โหนฺตี’’ติ กสฺมา วุตฺตํ, เอกูนวีสติวสฺสมฺหิ จ ปุน อปรสฺมึ วเสฺส ปกฺขิเตฺต วีสติ วสฺสานิ ปริปุณฺณานิ โหนฺตีติ อาห **“เอตฺถ ปน… เป…. วุตฺต”**นฺติฯ อเนกตฺถตฺตา นิปาตานํ **ปน**-สโทฺท หิสทฺทโตฺถ, เอตฺถ หีติ วุตฺตํ โหติฯ อิทญฺหิ วุตฺตเสฺสวตฺถสฺส สมตฺถนวเสน วุตฺตํฯ อิมินา จ อิมํ ทีเปติ – ยํ วุตฺตํ ‘‘เอกูนวีสติวสฺสํ สามเณรํ นิกฺขมนียปุณฺณมาสึ อติกฺกมฺม ปาฏิปททิวเส อุปสมฺปาเทนฺตี’’ติ, ตตฺถ คพฺภมาเสปิ คเหตฺวา ทฺวีหิ มาเสหิ อปริปุณฺณวีสติวสฺสํ สนฺธาย ‘‘เอกูนวีสติวสฺส’’นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา อธิกมาเสสุ ทฺวีสุ คหิเตสุ เอว วีสติ วสฺสานิ ปริปุณฺณานิ นาม โหนฺตีติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา คพฺภมาสาปิ คณนูปคา โหนฺติ, ตสฺมาฯ **เอกวีสติวโสฺส โหตี**ติ ชาตทิวสโต ปฏฺฐาย วีสติวโสฺส สมาโน คพฺภมาเสหิ สทฺธึ เอกวีสติวโสฺส โหติฯ **อญฺญํ อุปสมฺปาเทตี**ติ อุปชฺฌาโย, กมฺมวาจาจริโย วา หุตฺวา อุปสมฺปาเทตีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๐๖) อาคตํฯ

คเพฺภ สยิตกาเลน สทฺธึ วีสติมํ วสฺสํ ปริปุณฺณมสฺสาติ **คพฺภวีโสฯ นิกฺขมนียปุณฺณมาสี**ติ สาวณมาสสฺส ปุณฺณมิยา อาสาฬฺหีปุณฺณมิยา อนนฺตรปุณฺณมีฯ **ปาฏิปททิวเส**ติ ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปนายิกาย, ทฺวาทส มาเส มาตุกุจฺฉิสฺมึ วสิตฺวา มหาปวารณาย ชาตํ อุปสมฺปาเทนฺตีติ อโตฺถฯ ‘‘ตึสรตฺติทิโว มาโส, ทฺวาทสมาสิโก สํวจฺฉโร’’ติ วจนโต **“จตฺตาโร มาสา ปริหายนฺตี”**ติ วุตฺตํฯ **วสฺสํ อุกฺกฑฺฒนฺตี**ติ วสฺสํ อุทฺธํ กฑฺฒนฺติ, ‘‘เอกมาสํ อธิกมาโส’’ติ ฉเฑฺฑตฺวา วสฺสํ อุปคจฺฉนฺตีติ อโตฺถ, ตสฺมา ตติโย ตติโย สํวจฺฉโร เตรสมาสิโก โหติฯ **เต เทฺว มาเส คเหตฺวา**ติ นิกฺขมนียปุณฺณมาสโต ยาว ชาตทิวสภูตา มหาปวารณา, ตาว เย เทฺว มาสา อนาคตา, เตสํ อตฺถาย อธิกมาสโต ลเทฺธ เทฺว มาเส คเหตฺวาฯ เตนาห ‘‘โย ปวาเรตฺวา วีสติวโสฺส ภวิสฺสตี’’ติอาทิฯ **“นิกฺกงฺขา หุตฺวา”**ติ อิทํ อฏฺฐารสนฺนํ วสฺสานํ เอว อธิกมาเส คเหตฺวา ตโต วีสติยา วเสฺสสุปิ จาตุทฺทสีนํ อตฺถาย จตุนฺนํ มาสานํ ปริหาปเนน สพฺพถา ปริปุณฺณวีสติวสฺสตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ปวาเรตฺวา วีสติวสฺส ภวิสฺสตีติ มหาปวารณาทิวเส อติกฺกเนฺต คพฺภวเสฺสน สห วีสติวสฺส ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา คพฺภมาสาปิ คณนูปคา โหนฺติ, ตสฺมาฯ **เอกวีสติวสฺส**ติ ชาติยา วีสติวสฺสํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อญฺญํ อุปสมฺปาเทตี**ติ อุปชฺฌาโย, อาจริโย วา หุตฺวา อุปสมฺปาเทติฯ **โสปี**ติ อุปสมฺปาเทนฺตปิ อนุปสมฺปนฺนติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. ปาจิตฺติย ๒.๔๐๖) อาคตํฯ

เอตฺถ สิยา – อฎฺฐกถาฎีกาสุ ‘‘อฎฺฐารสสุ วเสฺสสุ ฉ มาสา วฑฺฒนฺตี’’ติ วุตฺตํ, อิทานิ ปน ‘‘เอกูนวีสติยา วเสฺสสุ สตฺต มาสา อธิกา’’ติ วทนฺติ, กถเมตฺถ วิญฺญาตพฺพนฺติ? วุจฺจเต – อฎฺฐกถาฎีกาสุ สาสนโวหาเรน โลกิยคตึ อนุปคมฺม ตีสุ ตีสุ สํวจฺฉเรสุ มาสฉฑฺฑนํ คเหตฺวา ‘‘อฎฺฐารสสุ วเสฺสสุ ฉ มาสา วฑฺฒนฺตี’’ติ วุตฺตํ, อิทานิ ปน เวทโวหาเรน จนฺทสูริยคติสงฺขาตํ ติถึ คเหตฺวา คเณนฺต ‘‘เอกูนวีสติยา วเสฺสสุ สตฺต มาสา อธิกา’’ติ วทนฺตีติ, ตํ วสฺสูปนายิกกถายํ อาวิ ภวิสฺสติฯ

๑๔๓. มาตา วา มตา โหตีติ สมฺพนฺธฯ **โสเยวา**ติ ปพฺพชฺชาเปโกฺข เอวฯ

๑๔๔. **‘‘เอกสีมายญฺจ อเญฺญปิ ภิกฺขู อตฺถีติ** อิมินา เอกสีมายํ ภิกฺขุมฺหิ อสติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนกิจฺจํ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ขณฺฑสีมาย วา ฐตฺวา นทีสมุทฺทาทีนิ วา คนฺตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพ**ติ เอเตน สเพฺพ สีมฎฺฐกภิกฺขู อาปุจฺฉิตพฺพา, อนาปุจฺฉา ปพฺพาเชตุํ น วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ

๑๔๕. **อนามฎฺฐปิณฺฑปาต**นฺติ อคฺคหิตอคฺคํ ปิณฺฑปาตํฯ **สามเณรภาคสมโก อามิสภาโค**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ สามเณรานํ อามิสภาคสฺส สมกเมว ทียมานตฺตา วิสุํ สามเณรภาโค นาม นตฺถิ, เหฎฺฐา คจฺฉนฺตํ ปน ภตฺตํ กทาจิ มนฺทํ ภเวยฺย, ตสฺมา อุปริ อคฺคเหตฺวา สามเณรปาฬิยาว คเหตฺวา ทาตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ นิยตปพฺพชฺชเสฺสว จายํ ภาโค ทียติฯ เตเนว **‘‘อปกฺกํ ปตฺต’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ อเญฺญ วา ภิกฺขู ทาตุกามา โหนฺตีติ สมฺพนฺธฯ

๑๔๖. **สยํ ปพฺพาเชตโพฺพ**ติ เกสเจฺฉทนาทีนิ สยํ กโรเนฺตน ปพฺพาเชตโพฺพฯ เกสเจฺฉทนํ กาสายจฺฉาทนํ สรณทานนฺติ หิ อิมานิ ตีณิ กโรโนฺต ‘‘ปพฺพาเชตี’’ติ วุจฺจติ, เตสุ เอกํ เทฺว วาปิ กโรโนฺต ตถา โวหรียติเยว, ตสฺมา **เอตํ ปพฺพาเชหี**ติ เกสเจฺฉทนํ กาสายจฺฉาทนญฺจ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺส ปพฺพาเชตี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ขณฺฑสีมํ เนตฺวา**ติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนปริหรณตฺถํ วุตฺตํฯ เตน สภิกฺขุเก วิหาเร อญฺญมฺปิ ‘‘เอตสฺส เกเส ฉินฺทา’’ติ วตฺตุํ น วฎฺฎติฯ **ปพฺพาเชตฺวา**ติ เกสเจฺฉทนํ สนฺธาย วทติฯ **ภิกฺขุโต อโญฺญ ปพฺพาเชตุํ น ลภตี**ติ สรณทานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตเนวาห **‘‘สามเณโร ปนา’’**ติอาทีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ ฎี. มหาวคฺค ๓.๓๔) อาคตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๓๔) ปน – **สยํ ปพฺพาเชตโพฺพ**ติ เอตฺถ ‘‘เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา’’ติอาทิวจนโต เกสเจฺฉทนกาสายจฺฉาทนสรณทานานิ ปพฺพชนํ นาม, เตสุ ปจฺฉิมทฺวยํ ภิกฺขูหิ เอว กาตพฺพํ, กาเรตพฺพํ วาฯ **ปพฺพาเชหี**ติ อิทํ ติวิธมฺปิ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ขณฺฑสีมํ เนตฺวา**ติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนปริหรณตฺถํฯ ภิกฺขูนญฺหิ อนาโรเจตฺวา เอกสีมาย ‘‘เอตสฺส เกเส ฉินฺทา’’ติ อญฺญํ อาณาเปตุมฺปิ น วฎฺฎติฯ **ปพฺพาเชตฺวา**ติ เกสาทิเจฺฉทนเมว สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา’’ติ วิสุํ วุตฺตตฺตาฯ **ปพฺพาเชตุํ น ลภตี**ติ สรณทานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อนุปสมฺปเนฺนน ภิกฺขุอาณตฺติยา ทินฺนมฺปิ สรณํ น รุหตีติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร ฏี. มหาวคฺค ๓๔) – **ขณฺฑสีมํ เนตฺวา**ติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนปริหรณตฺถํ วุตฺตํ, เตน สภิกฺขุเก วิหาเร อญฺญมฺปิ ‘‘เอตสฺส เกเส ฉินฺทา’’ติ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ **‘‘ปพฺพาเชตฺวา’’**ติ อิมสฺส อธิปฺปายปกาสนตฺถํ **‘‘กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา เอหี’’**ติ วุตฺตํฯ อุปชฺฌาโย เจ เกสมสฺสุโอโรปนาทีนิ อกตฺวา ปพฺพชฺชตฺถํ สรณานิ เทติ, น รุหติ ปพฺพชฺชาฯ กมฺมวาจาย สาเวตฺวา อุปสมฺปาเทติ, รุหติ อุปสมฺปทาฯ อปตฺตจีวรานํ อุปสมฺปทาสิทฺธิทสฺสนโต, กมฺมวิปตฺติยา อภาวโต เจตํ ยุชฺชเตวาติ เอเกฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘สลิงฺคเสฺสว ปพฺพชฺชา, วิลิงฺคสฺสาปิ เจตรา;
> อเปตปุพฺพเวสสฺส, ตํทฺวยา อิติ จาปเร’’ติฯ

ภิกฺขุนา หิ สหตฺถน วา อาณตฺติยา วา ทินฺนเมว กาสาวํ วฏฺฏติ, อทินฺนํ น วฏฺฏตี**ติ** ปน สเนฺตเสฺวว กาสาเวสุ, นาสเนฺตสุ อสมฺภวโตติ เตสํ อธิปฺปาโยติ อาคโตฯ

ภพฺพรูโป**ติ** ภพฺพสภาโวฯ ตเมวตฺถํ ปริยายนฺตเรน วิภาเวติ **‘‘สเหตุโก’’**ติฯ **ญาโต**ติ ปากโฏฯ **ยสสฺสี**ติ ปริวารสมฺปตฺติยา สมนฺนาคโตฯ

วณฺณสณฺฐานคนฺธาสโยกาสวเสน อสุจิเชคุจฺฉปฏิกูลภาวํ ปากฏํ กโรเนฺตนาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **เกสา** นาเมเต วณฺณโตปิ ปฏิกูลา, สณฺฐานโตปิ คนฺธโตปิ อาสยโตปิ โอกาสโตปิ ปฏิกูลาฯ มนุเญฺญปิ หิ ยาคุปเตฺต วา ภตฺตปเตฺต วา เกสวณฺณํ กิญฺจิ ทิสฺวา ‘‘เกสมิสฺสกมิทํ, หรถ น’’นฺติ ชิคุจฺฉนฺติ, เอวํ เกสา **วณฺณโต** ปฏิกูลาฯ รตฺตึ ภุญฺชนฺตาปิ เกสสณฺฐานํ อกฺกวากํ วา มกจิวากํ วา ฉุปิตฺวา ตเถว ชิคุจฺฉนฺติ, เอวํ **สณฺฐานโตปิ** ปฏิกูลาฯ เตลมกฺขนปุปฺผธูมาทิสงฺขารวิรหิตานญฺจ เกสานํ **คโนฺธ** ปรมเชคุโจฺฉ โหติฯ ตโต เชคุจฺฉตโร อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตานํฯ เกสา หิ วณฺณสณฺฐานโต อปฺปฏิกูลาปิ สิยุํ, **คเนฺธน** ปน ปฏิกูลาเยวฯ ยถา หิ ทหรสฺส กุมารกสฺส วจฺจํ วณฺณโต หลิทฺทิวณฺณํ, สณฺฐานโต หลิทฺทิปิณฺฑิสณฺฐานํฯ สงฺกรฏฺฐาเน ฉฑฺฑิตญฺจ อุทฺธุมาตกกาฬสุนขสรีรํ วณฺณโต ตาลปกฺกวณฺณํ, สณฺฐานโต วเฏฺฏตฺวา วิสฺสฏฺฐมุทิงฺคสณฺฐานํ, ทาฐาปิสฺส สุมนมกุฬสทิสา, ตํ อุภยมฺปิ วณฺณสณฺฐานโต สิยา อปฺปฏิกูลํ, คเนฺธน ปน ปฏิกูลเมว, เอวํ เกสาปิ สิยุํ วณฺณสณฺฐานโต อปฺปฏิกูลา, คเนฺธน ปน ปฏิกูลาเยวาติฯ

ยถา ปน อสุจิฏฺฐาเน คามนิสฺสเนฺทน ชาตานิ สูเปยฺยปณฺณานิ นาคริกมนุสฺสานํ เชคุจฺฉานิ โหนฺติ อปริโภคานิ, เอวํ เกสาปิ ปุพฺพโลหิตมุตฺตกรีสปิตฺตเสมฺหาทินิสฺสเนฺทน ชาตตฺตา ปรมเชคุจฺฉาติฯ เอวํ **อาสยโตปิ** ปฏิกูลาฯ อิเม จ เกสา นาม คูถราสิมฺหิ อุฏฺฐิตกณฺณกา วิย เอกตึสโกฏฺฐาสราสิมฺหิ ชาตา, เต สุสานสงฺการฏฺฐานาทีสุ ชาตสากํ วิย, ปริขาทีสุ ชาตกมลกุวลยาทิปุปฺผํ วิย จ อสุจิฏฺฐาเน ชาตตฺตา ปรมเชคุจฺฉาติ เอวํ **โอกาสโต** ปฏิกูลาติอาทินา นเยน ตจปญฺจกสฺส วณฺณาทิวเสน ปฏิกูลภาวํ ปกาเสเนฺตนาติ อโตฺถฯ

นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาวํ วา ปากฏํ กโรเนฺตนาติ อิเม เกสา นาม สีสกฏาหปลิเวฐนจเมฺม ชาตา, ตตฺถ ยถา วมฺมิกมตฺถเก ชาเตสุ กุณฺฐติเณสุ น วมฺมิกมตฺถโก ชานาติ ‘‘มยิ กุณฺฐติณานิ ชาตานี’’ติ, นาปิ กุณฺฐติณานิ ชานนฺติ ‘‘มยํ วมฺมิกมตฺถเก ชาตานี’’ติฯ เอวเมว น สีสกฏาหปลิเวฐนจมฺมํ ชานาติ ‘‘มยิ เกสา ชาตา’’ติ, นาปิ เกสา ชานนฺติ ‘‘มยํ สีสกฏาหปลิเวฐนจเมฺม ชาตา’’ติ, อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณรหิตา เอเต ธมฺมาฯ อิติ ‘‘เกสา นาม อิมสฺมึ สรีเร ปาฏิเยโกฺก โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยากโต สุโญฺญ นิสฺสโตฺต ถโทฺธ ปฐวีธาตู’’ติอาทินา นเยน นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาวํ ปกาเสเนฺตนฯ **ปุเพฺพ**ติ ปุริมพุทฺธานํ สนฺติเกฯ **มทฺทิต**

สงฺขาโรติ นามรูปววตฺถาเนน เจว ปจฺจยปริคฺคหวเสน จ ญาเณน ปริมทฺทิตสงฺขาโรฯ **ภาวิตภาวโน**ติ กลาปสมฺมสนาทินา สพฺพโส กุสลภาวนาย ปูรเณน ภาวิตภาวโน ฯ **อทินฺนํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ''ปพฺพชฺชา น รุหตีติ วทนฺตี''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๔) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๔) ปน – **ยสสฺสี**ติ ปริวารสมฺปนฺโนฯ **นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาว**นฺติ ''เกสา นาม อิมสฺมึ สรีเร ปาฏิเยกฺโก โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยากโต สุญฺโญ นิสฺสตฺโต ถทฺโธ ปถวีธาตู''ติอาทินยํ สงฺคณฺหาติ, สพฺพํ วิสุทฺธิมคฺเค (วิสุทฺธิ. ๑.๓๑๑) อาคตนเยน คเหตพฺพํฯ **ปุพฺเพ**ติ ปุพฺพพุทฺธุปฺปาเทสุ ฯ **มทฺทิตสงฺขาโร**ติ วิปสฺสนาวเสน วุตฺตํฯ **ภาวิตภาวโน**ติ สมถวเสนปิฯ

กาสายานิ ติกฺขตฺตุํ วา...เป.... ปฏิคฺคาหาเปตพฺพติ เอตฺถ ''สพฺพทุกฺขนิสฺสรณตฺถาย อิมํ กาสาวํ คเหตฺวา''ติ วา ''ตํ กาสาวํ ทตฺวา''ติ วา วตฺวา ''ปพฺพาเชถ มํ, ภนฺเต, อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติ เอวํ ยาจนปุพฺพกํ จีวรํ ปฏิจฺฉาเปติฯ **อถาปี**ติอาทิ ติกฺขตฺตุํ ปฏิคฺคาหาปนโต ปรํ กตฺตพฺพวิธิทสฺสนํ, **อถาปี**ติ ตโต ปรมฺปีติ อโตฺถฯ เกจิ ปน ''จีวรํ อปฺปฏิคฺคาหาเปตฺวา ปพฺพาชนปฺปการเภททสฺสนตฺถํ **'อถาปี'**ติ วุตฺตํฯ **อถาปี**ติ อถ วาติ อโตฺถ''ติ วทนฺติฯ **อทินฺนํ น วฏฺฏตี**ติ อิมินา ปพฺพชฺชา น รุหตีติ ทเสฺสติฯ

๑๔๗. **ปาเท วนฺทาเปตฺวา**ติ ปาทาภิมุขํ นมาเปตฺวาฯ ทูเร วนฺทโนฺตปิ หิ ปาเท วนฺทตีติ วุจฺจตีติฯ **อุปชฺฌาเยน วา**ติ เอตฺถ ยสฺส สนฺติเก อุปชฺฌํ คณฺหาติ, อยํ **อุปชฺฌาโย**ฯ ยํ อาภิสมาจาริเกสุ วินยนตฺถาย อาจริยํ กตฺวา นิยฺยาเตนฺติ, อยํ **อาจริโย**ฯ สเจ ปน อุปชฺฌาโย สยเมว สพฺพํ สิกฺขาเปติ, อญฺญมฺปิ น นิยฺยาเตติ, อุปชฺฌาโยวสฺส อาจริโยปิ โหติฯ ยถา อุปสมฺปทากาเล สยเมว กมฺมวาจํ วาเจโนฺต อุปชฺฌาโยว กมฺมวาจาจริโยปิ โหตีติ วุตฺตํฯ

อนุญฺญาตอุปสมฺปทาติ ญตฺติจตุตฺถกมฺเมน อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ **ฐานกรณสมฺปท**นฺติ เอตฺถ อุรอาทีนิ ฐานานิ, สํวุตาทีนิ กรณานีติ เวทิตพฺพานิฯ อนุนาสิกนฺตํ กตฺวา ทานกาเล อนฺตราวิเจฺฉทํ อกตฺวา ทาตพฺพานีติ ทเสฺสตุํ **''เอกสมฺพนฺธานี''**ติ วุตฺตํฯ **วิจฺฉินฺทิตฺวา**ติ ม-การนฺตํ กตฺวา ทานสมเย วิเจฺฉทํ กตฺวาฯ

๑๔๘. **สพฺพมสฺส กปฺปิยากปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ ทสสิกฺขาปทวินิมุตฺตํ ปรามาสาปรามาสาทิเภทํ กปฺปิยากปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ **อาภิสมาจาริเกสุ วิเนตโพฺพ**ติ อิมินา ''เสขิยอุปชฺฌายวตฺตาทิอาภิสมาจาริกสีลมเนน ปูเรตพฺพํฯ ตตฺถ จ กตฺตพฺพสฺส อกรเณ, อกตฺตพฺพสฺส จ กรเณ ทณฺฑกมฺมารโห โหตีติ ทีเปตีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๔) วุตฺตํฯ อนุนาสิกนฺตํ กตฺวา ทานกาเล อนฺตราวิเจฺฉโท น กาตโพฺพติ อาห **''เอกสมฺพนฺธานี''**ติฯ **อาภิสมาจาริเกสุ วิเนตโพฺพ**ติ อิมินา เสขิยวตฺตากฺขนฺธกวเตฺตสุ, อเญฺญสุ จ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทิโลกวชฺชสิกฺขาปเทสุ จ สามเณเรหิ วตฺติตพฺพํ, ตตฺถ อวตฺตมาโน อลชฺชี ทณฺฑกมฺมารโห จ โหตีติ ทเสฺสตีติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๔)ฯ

อุราทีนิ **ฐานานิ** นาม, สํวุตาทีนิ **กรณานิ** นามฯ อนุนาสิกนฺตํ กตฺวา เอกสมฺพนฺธํ กตฺวา ทานกาเล อนฺตรา อฏฺฐตฺวา วตฺตพฺพํ, วิจฺฉินฺทิตฺวา ทานกาเลปิ ยถาวุตฺตฏฺฐาเน เอว วิเจฺฉโท, อญฺญตฺร น วฏฺฏตีติ ลิขิตํ, อนุนาสิกเนฺต ทีฆมาเน ขลิตฺวา ''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี''ติ ม-กาเรน มิสฺสีภูเต เขเตฺต โอติณฺณตฺตา วฏฺฏตีติ **อุปติสฺสเตฺถโร**ฯ มิสฺสํ กตฺวา วตฺตุํ วฏฺฏติ, วจนกาเล ปน อนุนาสิกฏฺฐาเน วิเจฺฉทํ อกตฺวา วตฺตพฺพนฺติ **ธมฺมสิริเตฺถโร**ฯ ''เอวํ กมฺมวาจายมฺ

ปี''ติ วุตฺตํฯ **อุภโตสุทฺธิยาว วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ มหาเถโร ปติตทนฺตาทิการณตาย อจตุรสฺสํ กตฺวา วทติ, พฺยตฺตสามเณโร สมีเป ฐิโต ปพฺพชฺชาเปกฺขํ พฺยตฺตํ วทาเปติ, มหาเถเรน อวุตฺตํ วทาเปตีติ น วฏฺฏติฯ กมฺมวาจาย อิตโร ภิกฺขุ เจ วทติ, วฏฺฏตีติฯ สโงฺฆ หิ กมฺมํ กโรติ, น ปุคฺคโลติฯ น, นานาสีมปวตฺตกมฺมวาจาสามญฺญนเยน ปฏิกฺขิปิตพฺพตฺตาฯ อถ เถเรน จตุรสฺสํ วุตฺตํ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ วตฺตุํ อสโกฺกนฺตํ สามเณโร สยํ วตฺวา วทาเปติ, อุภโตสุทฺธิ เอว โหติ เถเรน วุตฺตเสฺสว วุตฺตตฺตาฯ ''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉโนฺต อสาธารเณ พุทฺธคุเณ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉโนฺต นิพฺพานํ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉโนฺต เสกฺขธมฺมํ อเสกฺขธมฺมญฺจ สรณํ คจฺฉตี''ติ อคฺคหิตคฺคหณวเสน โยชนา กาตพฺพาฯ อญฺญถา สรณตฺตยสงฺกรโทโสฯ **สพฺพมสฺส กปฺปิยากปฺปิย**นฺติ ทสสิกฺขาปทวินิมุตฺตํ ปรามาสาปรามาสาทิเภทํฯ **''อาภิสมาจาริเกสุ วินเตโพฺพ''**ติ วจนโต เสขิยอุปชฺฌายวตฺตาทิอาภิสมาจาริกสีลมเนน ปูเรตพฺพํฯ ตตฺถ จาริตฺตสฺส อกรเณ, วาริตฺตสฺส กรเณ ทณฺฑกมฺมารโห โหตี''ติ ทีเปตีติ วชิรพุทฺธิฎีกายํ (วชิร. ฎี. มหาวคฺค ๓๔) อาคโตฯ

อนุชานามิ ภิกฺขเว สามเณรานํ ทส สิกฺขาปทานีติอาทีสุ สิกฺขิตพฺพานิ ปทานิ **สิกฺขาปทานิ,** สิกฺขาโกฏฺฐาสาติ อโตฺถฯ สิกฺขาย วา ปทานิ **สิกฺขาปทานิ,** อธิสีลอธิจิตฺตอธิปญฺญาสิกฺขานํ อธิคมุปาโยติ อโตฺถฯ อตฺถโต ปน กามาวจรกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติโย, ตํสมฺปยุตฺตธมฺมา ปเนตฺถ ตคฺคหเณเนว คเหตพฺพาฯ **ปาโณ**ติ ปรมตฺถโต ชีวิตินฺทฺริยํ, ตสฺส อติปาตนํ ปพนฺธวเสน ปวตฺติตุํ อทตฺวา สตฺถาทีหิ อติกฺกมฺม อภิภวิตฺวา ปาตนํ **ปาณาติปาโต,** ปาณวโธติ อโตฺถฯ โส ปน อตฺถโต ปาเณ ปาณสญฺญิโน ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทกอุปกฺกมสมุฏฺฐาปิกา วธกเจตนาว, ตสฺมา ปาณาติปาตา เวรมณิ, เวรเหตุตาย เวรสงฺขาตํ ปาณาติปาตาทิปาปธมฺมํ มณติ นีหรตีติ วิรติ **''เวรมณี''**ติ วุจฺจติฯ วิรมติ เอตายาติ วา ''วิรมตี''ติ วตฺตเพฺพ นิรุตฺตินเยน ''เวรมณี''ติ สมาทานวิรติ วุตฺตาฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ

อทินฺนสฺส อาทานํ **อทินฺนาทานํ,** เถยฺยเจตนาฯ **อพฺรมฺหจริย**นฺติ อเสฏฺฐจริยํ, มเคฺคนมคฺคปฏิปตฺติสมุฏฺฐาปิกา เมถุนเจตนาฯ **มุสา**ติ อภูตวตฺถุ, ตสฺส วาโท อภูตํ ญตฺวาว ภูตโตวิญฺญาปนเจตนา **มุสาวาโท**ฯ ปิฏฺฐปูวาทินิพฺพตฺตา สุรา เจว ปุปฺผาสวาทิเภทํ เมรยญฺจ **สุราเมรยํ**ฯ ตเทว มทนียเฏฺฐน มชฺชเญฺจว ปมาทการณเฏฺฐน ปมาทฏฺฐานญฺจ, ตํ ยาย เจตนาย ปิวติ, ตสฺสา เอวํ อธิวจนํฯ

อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌนฺหิกา, อยํ อริยานํ โภชนสฺส กาโล นาม, ตทโญฺญ **วิกาโล**ฯ ภุญฺชิตพฺพเฏฺฐน **โภชน**นฺติ อิธ สพฺพํ ยาวกาลิกํ วุจฺจติ, ตสฺส อโชฺฌหรณํ อิธ อุตฺตรปทโลเปน โภชนนฺติ อธิเปฺปตํฯ วิกาเล โภชนํ อโชฺฌหรณํ **วิกาลโภชนํ,** วิกาเล วา ยาวกาลิกสฺส โภชนํ อโชฺฌหรณํ **วิกาลโภชน**นฺติปิ อโตฺถ คเหตโพฺพ, ตํ อตฺถโต วิกาเลยาวกาลิกอโชฺฌหรณเจตนาวฯ

สาสนสฺส อนนุโลมตฺตา วิสูกํ ปฏาณีภูตํ ทสฺสนํ **''วิสูกทสฺสนํ,** นจฺจคีตาทิทสฺสนสวนานเญฺจว วฏฺฏกยุทฺธชูตกีฬาทิสพฺพกีฬานญฺจ นามํฯ **ทสฺสน**นฺติ เจตฺถ ปญฺจนฺนมฺปิ วิญฺญาณานํ ยถาสกํ วิสยสฺส อาโลจนสภาวตาย ทสฺสนสเทฺทน สงฺคเหตพฺพตฺตา สวนมฺปิ สงฺคหิตํฯ นจฺจคีตวาทิตสเทฺทหิ เจตฺถ อตฺตโน นจฺจนคายนาทีนิปิ สงฺคหิตานีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

มาลาติ พทฺธมพทฺธํ วา ปุปฺผํ, อนฺตมโส สุตฺตาทิมยมฺปิ อลงฺการตฺถาย ปิฬนฺธิยมานํ มาลาเตฺวว วุจฺจติฯ **คนฺธ**นฺติ วาสจุณฺณาทิวิเลปนโต อญฺญํ ยํ กิญฺจิ คนฺธชาตํฯ **วิเลปน**นฺติ ปิสิตฺวา คหิตํ ฉวิราคกรณเญฺจว คนฺธชาตญฺจฯ **ธารณํ** นาม ปิฬนฺธนํฯ **มณฺฑนํ** นาม อูนฏฺฐานปู

รณํฯ คนฺธวเสน, ฉวิราควเสน วา สาทิยนํ **วิภูสนํ** นาม, มาลาทีสุ วา ธารณาทีนิ ยถากฺกมํ โย เชตพฺพานิฯ เตสํ ธารณาทีนํ ฐานํ การณํ วีติกฺกมเจตนาฯ

อุจฺจาติ อุจฺจ-สเทฺทน สมานโตฺถ นิปาโตฯ **อุจฺจาสยนํ** วุจฺจติ ปมาณาติกฺกนฺตํ อาสนฺทาทิฯ **มหาสยนํ** อกปฺปิยตฺถรเณหิ อตฺถตํ สโลหิตวิตานญฺจฯ เอเตสุ หิ อาสนํ สยนญฺจ อุจฺจาสยนมหาสยนสเทฺทหิ คหิตานิ อุตฺตรปทโลเปนฯ **ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา**ติ เอตฺถ **รชต**สเทฺทน ทารุมาสกาทิ สพฺพํ รูปิยํ สงฺคหิตํฯ มุตฺตามณิอาทโยเปตฺถ ธญฺญเกฺขตฺตวตฺถาทโย จ สงฺคหิตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ **ปฏิคฺคหณ**-สเทฺทน ปน ปฏิคฺคาหาปนสาทิยนานิปิ สงฺคหิตานิฯ

๑๔๙. **เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี**ติ อิมินา วสฺสเจฺฉทํ ทเสฺสติฯ อุปสมฺปนฺนานมฺปิ ปาราชิกสมาปตฺติยา สรณคมนาทิสามเณรภาวสฺสปิ วินสฺสนโต เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, สงฺฆลาภมฺปิ เต น ลภนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **ปุริมิกาย ปุน สรณานิ คหิตานี**ติ สรณคหเณน สห ตทเหวสฺส วสฺสูปคมนมฺปิ ทเสฺสติฯ **ปจฺฉิมิกาย วสฺสาวาสิก**นฺติ วสฺสาวาสิกลาภคฺคหณทสฺสนมตฺตเมเวตํ, ตโต ปุเรปิ วา ปจฺฉาปิ วา วสฺสาวาสิกญฺจ จีวรมาเสสุ สเงฺฆ อุปฺปนฺนกาลจีวรญฺจ ปุริมิกาย อุปคนฺตฺวา อวิปนฺนสีโล สามเณโร ลภติ เอวฯ **สเจ ปจฺฉิมิกาย คหิตานี**ติ ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคมนญฺจ ฉินฺนวสฺสตญฺจ ทเสฺสติฯ ตสฺส หิ กาลจีวรลาโภ น ปาปุณาติ, ตสฺมา **“อปโลเกตฺวา ลาโภ ทาตโพฺพ”**ติ วุตฺตํฯ วสฺสาวาสิกลาโภ ปน ยทิ เสนาสนสฺสามิกา ทายกา เสนาสนคุตฺตตฺถาย ปจฺฉิมิกาย อุปคนฺตฺวา วตฺตํ กตฺวา อตฺตโน เสนาสเน วสนฺตสฺสปิ วสฺสาวาสิกํ ทาตพฺพนฺติ วทนฺติ, อนปโลเกตฺวาปิ ทาตโพฺพวฯ ยํ ปน สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๐๘) **“ปจฺฉิมิกาย วสฺสาวาสิกํ ลจฺฉตี**ติ ปจฺฉิมิกาย ปุน วสฺสํ อุปคตตฺตา ลจฺฉตี’’ติ วุตฺตํ, ตมฺปิ วสฺสาวาสิเก ทายกานํ อิมํ อธิปฺปายํ นิสฺสาย วุตฺตเนฺจ, สุนฺทรํ, สงฺฆิกํ, กาลจีวรมฺปิ สนฺธาย วุตฺตเนฺจ, น ยุชฺชตีติ เวทิตพฺพํฯ

น อชานิตฺวาติ ‘‘สุรา’’ติ อชานิตฺวา ปิวโต ปาณาติปาตาเวรมณิอาทิสพฺพสีลเภทํ สรณเภทญฺจ น อาปชฺชติฯ อกุสลํ ปน สุราปานาเวรมณิสีลเภโท จ โหติ มาลาทิธารณาทีสุ วิยาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อิตรานี**ติ วิกาลโภชนาเวรมณิอาทีนิฯ ตานิปิ หิ สญฺจิจฺจ วีติกฺกมนฺตสฺส ตํ ตํ ภิชฺชติ เอว, อิตรีตเรสํ ปน อภิชฺชเนน นาสนงฺคานิ น โหนฺติฯ เตเนว **“เอเตสุ ภิเนฺนสู”**ติ เภทวจนํ วุตฺตํฯ

อจฺจยํ เทสาเปตโพฺพติ ‘‘อจฺจโย มํ ภเนฺต อจฺจาคมา’’ติอาทินา สงฺฆมเชฺฌ เทสาเปตฺวา สรณสีลํ ทาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย ปาราชิกตฺตา เตสํฯ เตนาห **“ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพ”**ติฯ **อยเมว หิ นาสนา อิธาธิเปฺปตา**ติ ลิงฺคนาสนาการเณหิ ปาณาติปาตาทีหิ อวณฺณภาสนาทีนํ สห ปติตตฺตา วุตฺตํฯ นนุ จ กณฺฏกสามเณโรปิ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เอว, ตสฺส จ เหฏฺฐา ทณฺฑกมฺมนาสนาว วุตฺตา, อิธ ปน มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส ลิงฺคนาสนา วุจฺจติ, โก อิเมสํ เภโทติ โจทนํ มนสิ นิธายาห **“สสฺสตุเจฺฉทานญฺหิ อญฺญตรทิฏฺฐิโก”**ติฯ เอตฺถ จายํ อธิปฺปาโย – โย หิ ‘‘อตฺตา อิสฺสโร’’ติ วา ‘‘นิโจฺจ ธุโว’’ติอาทินา วา ‘‘อตฺตา อุจฺฉิชฺชิสฺสติ วินสฺสิสฺสตี’’ติอาทินา วา ติตฺถิยปริกปฺปิตํ ยํ กิญฺจิ สสฺสตุเจฺฉททิฏฺฐึ ทฬฺหํ คเหตฺวา โวหรติ, ตสฺส สา ปาราชิกฏฺฐานํ โหติ, โส จ ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพฯ โย ปน อีทิสํ ทิฏฺฐึ อคฺคเหตฺวา สาสนิโกว หุตฺวา เกวลํ พุทฺธวจนาธิปฺปายํ วิปรีตโต คเหตฺวา ภิกฺขูหิ โอวทิยมาโนปิ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา โวหรติ, ตสฺส สา ทิฏฺฐิ ปาราชิกํ น โหติ, โส ปน กณฺฏกนาสนาย เอว นาเสต

โพฺพติ วิมติวิโนทนิยํฯ อิมสฺมึ ฐาเน สารตฺถทีปนิยํ ทสสิกฺขาปทโต ปฏฺฐาย วิตฺถารโต วณฺณนา อาคตา, สา โปราณฏีกายํ สพฺพโส โปตฺถกํ อารุฬฺหา, ตสฺมา อิธ น วิตฺถารยิมฺหฯ

๑๕๐. “**อตฺตโน ปริเวณ**นฺติ อิทํ ปุคฺคลิกํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อยํ ปเนตฺถ คณฺฐิปทการานํ อธิปฺปาโย – **วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสน**นฺติ อิมินา ตสฺส วสฺสเคฺคน ปตฺตํ สงฺฆิกเสนาสนํ วุตฺตํฯ **อตฺตโน ปริเวณ**นฺติ อิมินาปิ ตเสฺสว ปุคฺคลิกเสนาสนํ วุตฺตนฺติฯ อยํ ปเนตฺถ อมฺหากํ ขนฺติ – **ยตฺถ วา วสตี**ติ อิมินา สงฺฆิกํ วา โหตุ ปุคฺคลิกํ วา, ตสฺส นิพทฺธวสนกเสนาสนํ วุตฺตํฯ **ยตฺถ วา ปฏิกฺกมตี**ติ อิมินา ปน ยํ อาจริยุปชฺฌายสฺส วสนฏฺฐานํ อุปฏฺฐานาทินิมิตฺตํ นิพทฺธํ ปวิสติ, ตํ อาจริยุปชฺฌายานํ ปวิสนฏฺฐานํ วุตฺตํ, ตสฺมา ตทุภยํ ทเสฺสตุํ “**อุภเยนปิ อตฺตโน ปริเวณญฺจ วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสนญฺจ วุตฺต**”นฺติ อาหฯ ตตฺถ **อตฺตโน ปริเวณ**นฺติ อิมินา อาจริยุปชฺฌายานํ นิวาสนฏฺฐานํ ทสฺสิตํ, **วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสน**นฺติ อิมินา ปน ตสฺส วสนฏฺฐานํ, ตสฺมา ตทุภยมฺปิ สงฺฆิกํ วา โหตุ ปุคฺคลิกํ วา, อาวรณํ กาตพฺพเมวาติฯ **มุขทฺวาริก**นฺติ มุขทฺวาเรน ภุญฺชิตพฺพํฯ **ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา**ติ ทณฺฑกมฺมํ โยเชตฺวาฯ ทเณฺฑนฺติ วิเนนฺติ เอเตนาติ ทโณฺฑ, โสเยว กตฺตพฺพตฺตา กมฺมนฺติ **ทณฺฑกมฺมํ,** อาวรณาทิฯ **ทณฺฑกมฺมมสฺส กโรถา**ติ อสฺส ทณฺฑกมฺมํ โยเชถ อาณาเปถฯ **ทณฺฑกมฺม**นฺติ วา นิคฺคหกมฺมํ, ตสฺมา นิคฺคหมสฺส กโรถาติ วุตฺตํ โหติฯ เอส นโย สพฺพตฺถ อีทิเสสุ ฐาเนสุฯ

เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตีติ อิมินา ฉินฺนวโสฺส โหตีติ ทีเปติฯ **สเจ อากิณฺณโทโสว โหติ, อายตึ สํวเร น ติฏฺฐติ, นิกฺกฑฺฒิตโพฺพ**ติ เอตฺถ สเจ ยาวตติยํ วุจฺจมาโน น โอรมติ, สงฺฆํ อปโลเกตฺวา นาเสตโพฺพ, ปุน ปพฺพชฺชํ ยาจมาโนปิ อปโลเกตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพติ วทนฺติฯ **ปจฺฉิมิกาย วสฺสาวาสิกํ ลจฺฉตี**ติ ปจฺฉิมิกาย ปุน วสฺสํ อุปคตตฺตา ลจฺฉติฯ **อปโลเกตฺวา ลาโภ ทาตโพฺพ**ติ ฉินฺนวสฺสตาย วุตฺตํฯ **อิตรานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานี**ติ วิกาลโภชนาทีนิ ปญฺจฯ **อจฺจยํ เทสาเปตโพฺพ**ติ ‘‘อจฺจโย มํ ภเนฺต อจฺจาคมา’’ติ อาทินา นเยน เทสาเปตโพฺพติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๐๘) วุตฺตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปพฺพชฺชาวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ทฺวาวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

อุปสมฺปทาวินิจฺฉยกถา

เอวํ ปพฺพชฺชาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา ตทนนฺตรํ อุปสมฺปทาวินิจฺฉโย กเถตโพฺพ, เอวํ สเนฺตปิ อฏฺฐกถายํ อุปสมฺปทาวินิจฺฉยกถา ปาฬิวณฺณนาวเสเนว อาคตา, โน ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉยวเสน, อิมสฺส ปน ปกรณสฺส ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉยกถาภูตตฺตา ตมกเถตฺวา นิสฺสยวินิจฺฉโย เอว อาจริเยน กถิโต, มยํ ปน อุปสมฺปทาวินิจฺฉยสฺส อติสุขุมตฺตา อติคมฺภีรตฺตา สุทุลฺลภตฺตา สาสนานุคฺคหตฺถํ อาจริเยน อวุตฺตมฺปิ สมนฺตปาสาทิกโต นีหริตฺวา วิมติวิโนทนีอาทิปฺปกรเณสุ อาคตวินิจฺฉเยน อลงฺกริตฺวา ตํ วินิจฺฉยํ กถยิสฺสามฯ

เตน โข ปน สมเยนาติ เยน สมเยน ภควตา ‘‘น ภิกฺขเว อนุปชฺฌายโก’’ติอาทิสิกฺขาปทํ อปญฺญตฺตํ โหติ, เตน สมเยนฯ **อนุปชฺฌายก**นฺติ อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวา สเพฺพน สพฺพํ

อุปชฺฌายวิรหิตํ, เอวํ อุปสมฺปนฺนา เนว ธมฺมโต น อามิสโต สงฺคหํ ลภนฺติ, เต ปริหายนฺติเยว, น วฑฺฒนฺติฯ **น ภิกฺขเว อนุปชฺฌายโก**ติ อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวา นิรุปชฺฌายโก น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, **โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ สิกฺขาปทปญฺญตฺติโต ปฏฺฐาย เอวํ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส อาปตฺติ โหติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปติฯ เกจิ ‘‘กุปฺปตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ‘‘สเงฺฆน อุปชฺฌาเยนา’’ติอาทีสุปิ อุภโตพฺยญฺชนกุปชฺฌายปริโยสาเนสุ เอเสว นโยฯ

อปตฺตกา หเตฺถสุ ปิณฺฑาย จรนฺตีติ โย หเตฺถสุ ปิโณฺฑ ลพฺภติ, ตทตฺถาย จรนฺติฯ **เสยฺยถาปิ ติตฺถิยา**ติ ยถา อาชีวกนามกา ติตฺถิยาฯ สูปพฺยญฺชนเนหิ มิเสฺสตฺวา หเตฺถสุ ฐปิตปิณฺฑเมว หิ เต ภุญฺชนฺติฯ **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอวํ อุปสมฺปาเทนฺตเสฺสว อาปตฺติ โหติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปติ, อจีวรกาทิวตฺถูสุปิ เอเสว นโยฯ

ยาจิตเกนาติ ‘‘ยาว อุปสมฺปทํ กโรม, ตาว เทถา’’ติ ยาจิตฺวา คหิเตน, ตาวกาลิเกนาติ อโตฺถฯ อีทิเสน หิ ปเตฺตน วา จีวเรน วา ปตฺตจีวเรน วา อุปสมฺปาเทนฺตเสฺสว อาปตฺติ โหติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปติ, ตสฺมา ปริปุณฺณปตฺตจีวโรว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สเจ ตสฺส นตฺถิ, อาจริยุปชฺฌายา จสฺส ทาตุกามา โหนฺติ , อเญฺญ วา ภิกฺขู, นิรเปเกฺขหิ วิสฺสเชฺชตฺวา อธิฎฺฐานุปคํ ปตฺตจีวรํ ทาตพฺพํฯ

โคเตฺตนปิ อนุสฺสาเวตุนฺติ ‘‘มหากสฺสปสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ เอวํ โคตฺตํ วตฺวา อนุสฺสาเวตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **เทฺว เอกานุสฺสาวเน**ติ เทฺว เอกโต อนุสฺสาวเน, เอเกน เอกสฺส, อเญฺญน อิตรสฺสาติ เอวํ ทฺวีหิ วา อาจริเยหิ เอเกน วา เอกกฺขเณ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวเนฺตหิ อุปสมฺปาเทตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ, ตญฺจ โข เอเกน อุปชฺฌาเยนา**ติ เทฺว วา ตโย วา ชเน ปุริมนเยเนว เอกโต อนุสฺสาวเน กาตุํ อนุชานามิ, ตญฺจ โข อนุสฺสาวนกิริยํ เอเกน อุปชฺฌาเยน อนุชานามีติ อโตฺถฯ ตสฺมา เอเกน อาจริเยน เทฺว วา ตโย วา อนุสฺสาเวตพฺพาฯ ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ วิสุํ วิสุํ เอเกน เอกสฺสาติ เอวํ เอกปฺปหาเรเนว เทฺว ติโสฺส วา กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน นานาจริยา นานุปชฺฌายา โหนฺติ, ติสฺสเตฺถโร สุมนเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนเตฺถโร ติสฺสเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อนุสฺสาเวติ, อญฺญมญฺญญฺจ คณปูรกา โหนฺติ, วฎฺฎติฯ สเจ นานุปชฺฌายา โหนฺติ, เอโก อาจริโย โหติ, ‘‘น เตฺวว นานุปชฺฌาเยนา’’ติ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา น วฎฺฎติฯ อิทํ สนฺธาย หิ เอส ปฏิเกฺขโปฯ

ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพติ เอตฺถ วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌา, ตํ **อุปชฺฌํ** ‘‘อุปชฺฌาโย เม, ภเนฺต, โหหี’’ติ เอวํ วทาเปตฺวา คาหาเปตโพฺพฯ **วิตฺถายนฺตี**ติ วิตฺถทฺธคตฺตา โหนฺติฯ **ยํ ชาต**นฺติ ยํ ตว สรีเร ชาตํ นิพฺพตฺตํ วิชฺชมานํ, ตํ สงฺฆมเชฺฌ ปุจฺฉเนฺต สนฺตํ อตฺถีติ วตฺตพฺพนฺติอาทิฯ **อุลฺลุมฺปตุ ม**นฺติ อุทฺธรตุ มํฯ

ตาวเทวาติ อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรเมวฯ **ฉายา เมตพฺพา**ติ เอกโปริสา วา ทฺวิโปริสา วาติ ฉายา เมตพฺพาฯ **อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ ‘‘วสฺสาโน เหมโนฺต คิโมฺห’’ติ อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ เอตฺถ จ อุตุเยว อุตุปฺปมาณํฯ สเจ วสฺสานาทโย อปริปุณฺณา โหนฺติ, ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ ยสฺส โย อุตุ อปริปุโณฺณ, เต ทิวเส สลฺลเกฺขตฺวา โส ทิวสภาโค อาจิกฺขิตโพฺพฯ อถ วา ‘‘อยํ นาม อุตุ, โส จ โข ปริปุโณฺณ อปริปุโณฺณ วา’’ติ เอวํ อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํ, ‘‘ปุพฺพโณฺห วา สายโนฺห วา’’ติ เอวํ **ทิวสภาโค อาจิกฺขิตโพฺพฯ สงฺคีตี**ติ อิทเมว สพฺพํ เอกโต กตฺวา ‘‘ตฺวํ กึ ลภสิ, กา เต ฉายา, กึ อุตุปฺปมาณํ, โก ทิวสภาโค’’ติ ปุโฎฺฐ ‘‘อิทํ

นาม ลภามิ วสฺสํ วา เหมนฺตํ วา คิมฺหํ วา, อยํ เม ฉายา, อิทํ อุตุปฺปมาณํ, อยํ ทิวสภาโคติ ว เทยฺยาสี''ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ

โอหายาติ ฉเฑฺฑตฺวาฯ **ทุติยํ ทาตุ**นฺติ อุปสมฺปทมาฬกโต ปริเวณํ คจฺฉนฺตสฺส ทุติยกํ ทาตุํ อนุชานามิ, จตฺตาริ จ อกรณียานิ อาจิกฺขิตุนฺติ อโตฯ **ปณฺฑุปลาโส**ติ ปณฺฑุวณฺโณ ป โตฯ **พนฺธนา ปวุโต**ติ วณฺฏโต ปติโตฯ **อภพฺพ หริตตฺถายา**ติ ปุน หริโต ภวิตุํ อภ โพฺพฯ **ปุถุสิลา**ติ มหาสิลาฯ อยํ สมนฺตปาสาทิกโต นีหริตฺวา อาภโต อุปสมฺปทาวินิจฺฉโยฯ

อนุปชฺฌายาทิวตฺถูสุ **สิกฺขาปทํ อปญฺญตฺต**นฺติ ''น อนุปชฺฌายโก อุปสมฺปาเทต โพฺพ''ติ (มหาว. ๑๑๗) อิเธว ปญฺญาปิยมานํ สิกฺขาปทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **กมฺมํ ปน น กุปฺปตี**ติ อิทํ อุปชฺฌายาภาเวปิ ''อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺขา อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา''ติ มตสฺส วา วิพฺภนฺตสฺส วา ปุราณอุปชฺฌายสฺส, อญฺญสฺส วา ยสฺส กสฺสจิ อวิชฺชมานสฺสปิ นา เมน สพฺพตฺถ อุปชฺฌายกิตฺตนสฺส กตตฺตา วุตฺตํฯ ยทิ หิ อุปชฺฌายกิตฺตนํ น กเรยฺย, ''ปุคฺคลํ น ปรามสตี''ติ วุตฺตกมฺมวิปตฺติ เอว สิยาฯ เตเนว ปาฬิยํ (มหาว. ๑๑๗) ''อนุปชฺฌายก''นฺติ วุตฺตํ, อฏฺฐกถายมฺปิ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๗) อสฺส ''อุปชฺฌายํ อกิตฺเตตฺวา''ติ อวตฺวา ''อุป ชฺฌายํ อคาหาเปตฺวา สเพฺพน สพฺพํ อุปชฺฌายวิรหิตํ'' อิจฺเจว อโตฺถ วุโตฺตฯ ปาฬิยํ **สเงฺฆน อุปชฺฌาเยนา**ติ ''อยํ อิตฺถนฺนาโม สงฺฆสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข, อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจติ สเงฺฆน อุปชฺฌาเยนา''ติ เอวํ กมฺมวาจาย สงฺฆเมว อุปชฺฌายํ กิตฺเตตฺวาติ อโตฺถฯ เอวํ **คเณน อุปชฺฌาเยนา**ติ เอตฺถาปิ ''อยํ อิตฺถนฺนาโม คณสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข''ติอาทินา โยชนา เวทิตพฺพาฯ เอวํ วุเตฺตปิ กมฺมํ น กุปฺปติ เอว ทุกฺกฏเสฺสว วุตฺตตฺตา, อญฺญถา ''โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปโนฺน''ติ วเทยฺยฯ เตนาห **''สเงฺฆนา''**ติอาทิฯ ตตฺถ ปณฺฑกาทิอุป ชฺฌาเยหิ กริยมาเนสุ กเมฺมสุ ปณฺฑกาทิเก วินาว ยทิ ปญฺจวคฺคาทิคโณ ปูรติ, กมฺมํ น กุปฺ ปติ, อิตรถา กุปฺปตีติ เวทิตพฺพํฯ

อปตฺตจีวรวตฺถูสุปิ ปตฺตจีวรานํ อภาเวปิ ''ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร''นฺติ กมฺมวาจาย สาวิ ตตฺตา กมฺมโกปํ อวตฺวา ทุกฺกฏเมว วุตฺตํฯ อิตรถา สาวนาย หาปนโต กมฺมโกโป เอว สิยาฯ เกจิ ปน ''ปฐมํ อนุญฺญาตกมฺมวาจายํ อุปสมฺปนฺนา วิย อิทานิปิ 'ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร'นฺติ อวตฺวา กมฺมวาจาย อุปสมฺปนฺนาปิ สูปสมฺปนฺนา เอวา''ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํฯ อนุญฺญาตกาล โต ปฏฺฐาย หิ อปรามสนํ สาวนาย หาปนวิปตฺติ เอว โหติ ''อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจ ตี''ติ ปทสฺส หาปเน วิย ฯ ตมฺปิ หิ ปจฺฉา อนุญฺญาตํ, ''สงฺฆํ, ภเนฺต, อุปสมฺปทํ ยาจามี''ติ อาทิวาเกฺยน อยาเจตฺวา ตมฺปิ อุปสมฺปาเทโนฺต ''อยํ อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจตี''ติ วตฺวาว ยทิ กมฺมวาจํ กโรติ, กมฺมํ สุกตเมว โหติฯ โน เจ, วิปนฺนํฯ สพฺพปจฺฉา หิ อนุญฺญา ตกมฺมวาจโต กิญฺจิปิ ปริหาเปตุํ น วฏฺฏติ, สาวนาย หาปนเมว โหติ, อเญฺญ วา ภิกฺขู ทาตุ กามา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธ, อยเมตฺถ วิมติวิโนทนิยา (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๑๗) อาภโต วินิจฺ ฉโยฯ สารตฺถทีปนีวินิจฺฉโย ปน อิเธว อโนฺตคธา โหติ อปฺปตรตฺตา อวิเสสตฺตา จฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๑๗) ปน ''เกจิ กุปฺปตีติ วทนฺติ, ตํ น ค เหตพฺพ''นฺติ ยํ วุตฺตํ, ตํ ''ปญฺจวคฺคกรณียเญฺจ, ภิกฺขเว, กมฺมํ, ภิกฺขุนิปญฺจโม กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย''นฺติอาทินา (มหาว. ๓๙๐) นเยน วุตฺตตฺตา ปณฺฑกานํ คณปูรณภาเว เอว กมฺมํ กุปฺปติ, น สพฺพนฺติ กตฺวา สุวุตฺตํ, อิตรถา ''ปณฺฑกุปชฺฌาเยน กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย''นฺติอาทิกาย ปาฬิยา ภวิตพฺพํ สิยาฯ ยถา อปริปุณฺณปตฺตจีวรสฺส อุปสมฺปาทนกาเล กมฺมวาจายํ ''ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร''นฺติ อสนฺตํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา อุปสมฺปทาย กตาย ตสฺมึ

อสเนฺตปิ อุปสมฺปทา รุหติ, เอวํ ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ อวตฺถุํ ปณฺฑกปุปชฺฌายาทึ, อสนฺตํ วา วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา กตายปิ คณปูรกานมตฺถิตาย อุปสมฺปทา รุหเตวฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปณฺฑกุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทตโพฺพ, โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปโนฺน’’ติอาทิวจนสฺส อภาวา อยมโตฺถ สิโทฺธว โหติฯ น หิ พุทฺธา วตฺตพฺพยุตฺตํ น วทนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ อูนวีสติวสฺสํ …เป. … โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปโนฺน’’ติอาทิ (ปาจิ. ๔๐๓)ฯ ตถา ‘‘พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๗๑) วจนโต เถยฺยสํวาสกาทิอาจริเยหิ อนุสฺสาวนาย กตาย อุปสมฺปทา น รุหติ เตสํ อภิกฺขุตฺตาติ วจนมฺปิ น คเหตพฺพํฯ

กิญฺจ ภิโยฺย – ‘‘อิมานิ จตฺตาริ กมฺมานิ ปญฺจหากาเรหิ วิปชฺชนฺตี’’ติอาทินา (ปริ. ๔๘๒) นเยน กมฺมานํ สมฺปตฺติวิปตฺติยา กถิยมานาย ‘‘สตฺตหิ อากาเรหิ กมฺมานิ วิปชฺชนฺติ วตฺถุโต วา ญตฺติโต วา อนุสฺสาวนโต วา สีมโต วา ปริสโต วา อุปชฺฌายโต วา อาจริยโต วา’’ติ อกถิตตฺตา น คเหตพฺพํฯ ‘‘ปริสโต วา’’ติ วจเนน อาจริยุปชฺฌายานํ วา สงฺคโห กโตติ เจ? น, ‘‘ทฺวาทสหิ อากาเรหิ ปริสโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺตี’’ติ เอตสฺส วิภเงฺค เตสมนามฏฺฐตฺตา, อยมโตฺถ ยสฺมา ตตฺถ ตตฺถ สรูเปน วุตฺตปาฬิวเสเนว สกฺกา ชานิตุํ, ตสฺมา นยมุขํ ทเสฺสตฺวา สํขิโตฺตติ อยมสฺส ยุตฺติคเวสนาติ วุตฺตํฯ

ตตฺริทํ วิจาเรตพฺพํ – อนุปชฺฌายกํ อุปสมฺปาเทนฺตา เต ภิกฺขู ยถาวุตฺตนเยน อภูตํ วตฺถุํ กิตฺตยึสุ, อุทาหุ มุสาวาทภยา ตาเนว ปทานิ น สาเวสุนฺติฯ กิเญฺจตฺถ – ยทิ ตาว อุปชฺฌายาภาวโต น สาเวสุํ, ‘‘ปุคฺคลํ น ปรามสตี’’ติ วุตฺตวิปตฺติปฺปสโงฺค โหติ, อถ สาเวสุํ, มุสาวาโทเนสํ ภวตีติ? วุจฺจเต – สาเวสุํเยว ยถาวุตฺตวิปตฺติปฺปสงฺคภยา, ‘‘กมฺมํ ปน น กุปฺปตี’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา จฯ น, มุสาวาทสฺส อสมฺภวโต, มุสาวาเทนปิ กมฺมสมฺภวโต จฯ น หิ สกฺกา มุสาวาเทน กมฺมวิปตฺติสมฺปตฺตึ กาตุนฺติฯ ตสฺมา ‘‘อนุปชฺฌายกํ อุปสมฺปาเทนฺตี’’ติ วจนสฺส จ อุภยโทสวินิมุโตฺต อโตฺถ ปริเยสิตโพฺพฯ

อยเญฺจตฺถ ยุตฺติ – ยถา ปุเพฺพ ปพฺพชฺชุปสมฺปทุปชฺฌาเยสุ วิชฺชมาเนสุปิ อุปชฺฌายคฺคหณกฺกเมน อคฺคหิตตฺตา ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู อนุปชฺฌายก’’นฺติอาทิ วุตฺตํ, ตถา อิธาปิ อุปชฺฌายสฺส วิชฺชมานเสฺสว สโต อคฺคหิตตฺตา ‘‘อนุปชฺฌายกํ อุปสมฺปาเทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ กมฺมวาจาจริเยน ปน ‘‘คหิโต เตน อุปชฺฌาโย’’ติ สญฺญาย อุปชฺฌายํ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจํ สาเวตพฺพํฯ เกนจิ วา การเณน กายสามคฺคึ อเทนฺตสฺส อุปชฺฌายสฺส ฉนฺทํ คเหตฺวา กมฺมวาจํ สาเวติ, อุปชฺฌาโย วา อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อุปชฺฌํ ทตฺวา ปจฺฉา อุปสมฺปเนฺน ตสฺมึ ตาทิเส วตฺถุสฺมึ สมนุยุญฺชิยมาโน วา อสมนุยุญฺชิยมาโน วา อุปชฺฌายทานโต ปุเพฺพ เอว สามเณโร ปฏิชานาติ, สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก วา อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนโก วา ปฏิชานาติ, ฉนฺทหารกาทโย วิย อุปชฺฌาโย วา อญฺญสีมาคโต โหติฯ กมฺมวาจา รุหตีติ วตฺวา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปท’’นฺติ วุตฺตตฺตาฯ เกจิ ‘‘วินยธรปญฺจเมน อุปชฺฌาเยน สนฺนิหิเตเนว ภวิตพฺพ’’นฺติ วทนฺตีติ โปราณคณฺฐิปเท วุตฺตํฯ โส จ ปาโฐ อปฺปมาโณ มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ ตสฺส วจนสฺสาภาวโตฯ อสนฺนิหิเตปิ อุปชฺฌาเย กมฺมวาจา รุหตีติ อาปชฺชตีติ เจ? นฯ กสฺมา? กมฺมสมฺปตฺติยํ ‘‘ปุคฺคลํ ปรามสตี’’ติ วุตฺตปาโฐว โนปมาณํฯ น หิ ตตฺถ อสนฺนิหิโต อุปชฺฌายสงฺขาโต ปุคฺคโล ปรามสนํ อรหติ, ตสฺมา ตตฺถ สงฺฆปรามสนํ วิย ปุคฺคลปรามสนํ เวทิตพฺพํฯ สเงฺฆน คเณน อุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทนฺติ เตสํ อตฺถโต ปุคฺคลตฺตา, ปณฺฑกาทิอุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทนฺติ อุปสมฺปาทนกาเล อวิทิตตฺตาติ โปราณาฯ

อปตฺตจีวรํ อุปสมฺปาเทนฺตีติ กมฺมวาจาจริโย ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ สญฺญาย, เกวลํ อตฺถสมฺปตฺตึ อนเปกฺขิตฺวา สนฺตปทนีหาเรน วา ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ กมฺมวาจํ สาเวติฯ ยถา เอตรหิ มตวิปฺปวุตฺถมาตาปิติโกปิ ‘‘อนุญฺญาโตสิ มาตาปิตูหี’’ติ ปุฏฺโฐ ‘‘อาม ภนฺเต’’ติ วทติ, กึ พหุนา? อยํ ปเนตฺถ สาโร – ‘‘ตสฺมึ สมเย จตฺตาริ กมฺมานิ ปญฺจหากาเรหิ วิปชฺชนฺตี’’ติ ลกฺขณสฺส น ตาว ปญฺญตฺตตฺตา อนุปชฺฌายกาทึ อุปสมฺปาเทนฺติฯ วชฺชนียปุคฺคลานํ อวุตฺตตฺตา ปณฺฑกุปชฺฌายาทึ อุปสมฺปาเทนฺติ, เตรสนฺตรายปุจฺฉาย อทสฺสนตฺตา อปตฺตจีวรกํ อุปสมฺปาเทนฺติ, ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ญตฺติจตุตฺเถน กมฺเมน อุปสมฺปาเทตุ’’นฺติ (มหาว. ๖๙) เอวํ สพฺพปฐมํ อนุญฺญาตาย กมฺมวาจาย ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ อวจน เมตฺถ สาธกนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตญฺหิ วจนํ อนุกฺกเมนานุญฺญาตนฺติฯ

อิทํ ตาว สพฺพถา โหตุ, ‘‘มูคํ ปพฺพาเชนฺติ พธิรํ ปพฺพาเชนฺตี’’ติ อิทํ กถํ สมฺภวิตุมรหติ อาทิโต ปฏฺฐาย ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว อิเมหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺช’’นฺติอาทินา อนุญฺญาตตฺตาติ? วุจฺจเต – ‘‘เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ปพฺพาเชตโพฺพติ, เอวํ วเทหีติ วตฺตโพฺพ… เป…. ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ เอตฺถ ‘‘เอวํ วเทหีติ วตฺตโพฺพ’’ติ อิมสฺส วจนสฺส มิจฺฉา อตฺถํ คเหตฺวา มูคํ ปพฺพาเชสุํฯ ‘‘เอวํ วเทหี’’ติ ตํ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ อาณาเปตฺวา สยํ อุปชฺฌาเยน วตฺตโพฺพ ‘‘ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ, โส ปพฺพชฺชาเปกฺขา ตถา อาณ โตฺต อุปชฺฌายวจนสฺส อนุ อนุ วทตุ วา มา วา, ตตฺถ ตตฺถ ภควา ‘‘กาเยน วิญฺญาเปติ, วาจาย วิญฺญาเปติ, กาเยน วาจาย วิญฺญาเปติ, คหิโต โหติ อุปชฺฌาโยฯ ทิโนฺน โหติ ฉโนฺท, ทินฺนา โหติ ปาริสุทฺธิ, ทินฺนา โหติ ปวารณา’’ติ วทติ ฯ ตทนุมาเนน วา กาเยน เตน ปพฺพชฺชาเปเกฺขน วิญฺญตฺตํ โหติ สรณคมนนฺติ วา โลเกปิ กาเยน วิญฺญาเปโนฺต เอวํ วทตีติ วุจฺจติ, ตํ ปริยายํ คเหตฺวา มูคํ ปพฺพาเชนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ โปราณคณฺฐิปเท ‘‘มูคํ กถํ ปพฺพาเชนฺตีติ ปุจฺฉํ กตฺวา ตสฺส กายปสาทสมฺภวโต กาเยน ปหารํ ทตฺวา หตฺถมุทฺทาย วิญฺญาเปตฺวา ปพฺพาเชสุ’’นฺติ วุตฺตํฯ กึ พหุนา?

อยํ ปเนตฺถ สาโร – ยถา ปุเพฺพ ปพฺพชฺชาธิกาเร วตฺตมาเน ปพฺพชฺชาภิลาปํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘ปณฺฑโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ’’ติอาทินา (มหาว. ๑๐๙) นเยน อุปสมฺปทวเสเนว อภิลาโป กโตฯ เถยฺยสํวาสกปเท อสมฺภวโต กิญฺจาปิ โส น กโต, ปพฺพชฺชาว ตตฺถ กตา, สพฺพตฺถ ปน อุปสมฺปทาภิลาเปน อธิเปฺปตา ตทนฺภาวโต อุปสมฺปทาย, ปพฺพชฺชาย วาริตาย อุปสมฺปทา วาริตา โหตีติ กตฺวา, ตถา อิธ อุปสมฺปทาธิกาเร วตฺตมาเน อุปสมฺปทาภิลาปํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา อุปสมฺปทเมว สนฺธาย ปพฺพชฺชาภิลาโป กโตติ เวทิตโพฺพฯ กามํ โส น กตฺตโพฺพ, มูคปเท อสมฺภวโต ตสฺส วเสน อาทิโต ปฏฺฐาย อุปสมฺปทาภิลาโปว กตฺตโพฺพ วิย ทิสฺสติ, ตถาปิ ตเสฺสว มูคปทสฺส วเสน อาทิโต ปฏฺฐาย ปพฺพชฺชาภิลาโปว กโต มิจฺฉาคหณนิวารณตฺถํฯ กถํ? ‘‘มูโค, ภิกฺขเว, อปโตฺต โอสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, โสสาริโต’’ติ (มหาว. ๓๙๖) วจนโต หิ มูโค อุปสมฺปโนฺน โหตีติ สิทฺธํ, โส เกวลํ อุปสมฺปโนฺนว โหติ, น ปน ปพฺพชิโต ตสฺส ปพฺพชฺชาย อสมฺภวโตติ มิจฺฉาคาโห โหติ, ตํ ปริวชฺชาเปตฺวา โย อุปสมฺปโนฺน, โส ปพฺพชิโตว โหติฯ ปพฺพชิโต ปน อตฺถิ โกจิ อุปสมฺปโนฺน, อตฺถิ โกจิ อนุปสมฺปโนฺนติ อิมํ สมฺมาคาหํ อุปฺปาเทติ ภควาติ เวทิตพฺพํฯ

อปิจ เตสํ หตฺถจฺฉินฺนาทีนํ ปพฺพชิตานํ สุปพฺพชิตภาวทีปนตฺถํ, ปพฺพชฺชาภาวสงฺกานิวารณตฺถเญฺจตฺถ ปพฺพชฺชาภิลาโป กโตฯ กถํ? ‘‘น, ภิกฺขเว, หตฺถจฺฉิโนฺน ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ อาทินา (มหาว. ๑๑๙) ปฏิเกฺขเปน, ‘‘ปพฺพชิตา สุปพฺพชิตา’’ติ วุตฺตฏฺฐานาภาเวน จ เตสํ ปพฺพชฺชาภาวสงฺกา ภเวยฺย, ยถา ปสงฺกา ภเว, ตถา ปสงฺกํ ฐเปยฺยฯ ขนฺธเก อุปสมฺปทํ

สนฺธาย ‘‘หตฺถจฺฉิโนฺน, ภิกฺขเว, อปโตฺต โอสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, โสสาริโต’’ติ อาทินา (มหาว. ๓๙๖) นเยน ภควา นิวาเรติฯ เตเนว นเยน ปพฺพชิตา ปเนเต สเพฺพปิ สุปพฺพชิตา เอวาติ ทีเปติฯ อญฺญถา สเพฺพเปเต อุปสมฺปนฺนาว โหนฺติ, น ปพฺพชิตาติ อยม นิฏฺฐปฺปสโงฺค อาปชฺชติฯ กถํ? ‘‘หตฺถจฺฉิโนฺน, ภิกฺขเว, น ปพฺพาเชตโพฺพ, ปพฺพชิโต นาเสตโพฺพ’’ติ วา ‘‘น, ภิกฺขเว, หตฺถจฺฉิโนฺน ปพฺพาเชตโพฺพ, โย ปพฺพาเชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, โส จ อปพฺพชิโต’’ติ (มหาว. ๑๑๙) วา ตนฺติยา ฐปิตาย จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก ‘‘โสสาริโต’’ติ วุตฺตตฺตา เกวลํ ‘‘อิเม หตฺถจฺฉินฺนาทโย อุปสมฺปนฺนาว โหนฺติ, น ปพฺพชิตา’’ติ วา ‘‘อุปสมฺปนฺนาปิ เจ ปพฺพชิตา, นาเสตพฺพา’’ติ วา อนิฏฺฐโกฏฺฐาโส อาปชฺชตีติ อธิปฺปาโยฯ

อิทํ ปเนตฺถ วิจาเรตพฺพํ – ‘‘โส จ อปพฺพชิโต’’ติ วจนาภาวโต มูคสฺส ปพฺพชฺชาสิทฺธิปสงฺคโต ปพฺพชฺชาปิ เอกโตสุทฺธิยา โหตีติ อยมนิฏฺฐโกฏฺฐาโส กถํ นาปชฺชตีติ? ปพฺพชฺชาภิลาเปน อุปสมฺปทา อิธาธิเปฺปตาติ สมฺมาคาเหน นาปชฺชตีติ, อญฺญถา ยถาพฺยญฺชนํ อเตฺถ คหิเต ยถาปญฺญตฺตทุกฺกฏาภาวสงฺขาโต อปโร อนิฏฺฐโกฏฺฐาโส อาปชฺชติฯ กถํ? ‘‘น, ภิกฺขเว, มูโค ปพฺพาเชตโพฺพ, โย ปพฺพาเชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตทุกฺกฏํ ปพฺพชฺชาปริโยสาเน โหติ, น ตสฺสาวิปฺปกตายฯ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏเมว หิ ปฐมํ อาปชฺชติ, ตสฺมา มูคสฺส ปพฺพชฺชาปริโยสานเสฺสว อภาวโต อิมสฺส ทุกฺกฏสฺส โอกาโส จ น สพฺพกาลํ สมฺภเวยฺย, อุปสมฺปทาวเสน ปน อเตฺถ คหิเต สมฺภวติ กมฺมนิพฺพตฺติโตฯ เตเนว ปาฬิยํ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปณฺฑโก อุปสมฺปาเทตโพฺพ, โย อุปสมฺปาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ ทุกฺกฏํ น ปญฺญตฺตํฯ อปญฺญตฺตตฺตา ปุพฺพปโยคทุกฺกฏเมว เจตฺถ สมฺภวติ, เนตรํฯ เอตฺตาวตา สิทฺธเมตํ ปพฺพชฺชาภิลาเปน อุปสมฺปทาว ตตฺถ อธิเปฺปตา, น ปพฺพชฺชาติฯ เอตฺถาห สามเณรปพฺพชฺชา น กายปโยคโต โหตีติ กถํ ปญฺญายตีติ? วุจฺจเต – กาเยน วิญฺญาเปตีติอาทิตฺติกาทสฺสนโตติ อาคโตฯ

‘‘โคเตฺตนปิ อนุสฺสาเวตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๒๒) วจนโต เยน โวหาเรน โวหรติ, เตน วฏฺฏตีติ สิทฺธํ, ตสฺมา ‘‘โก นาโม เต อุปชฺฌาโย’’ติ ปุเฏฺฐนปิ โคตฺตเมว นามํ กตฺวา วตฺตพฺพนฺติ สิทฺธํ โหติ, ตสฺมา จตุพฺพิเธสุ นาเมสุ เยน เกนจิ นาเมน อนุสฺสาวนา กาตพฺพาติ วทนฺติฯ เอกสฺส พหูนิ นามานิ โหนฺติ, ตตฺถ เอกํ นามํ ญตฺติยา, เอกํ อนุสฺสาวนาย กาตุํ น วฏฺฏติ, อตฺถโต พฺยญฺชนโต จ อภินฺนาหิ อนุสฺสาวนาหิ ภวิตพฺพนฺติฯ กิญฺจาปิ ‘‘อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต’’ติ ปาฬิยํ ‘‘อายสฺมโต’’ติ ปทํ ปจฺฉา วุตฺตํ, กมฺมวาจาปาฬิยํ ปน ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺสา’’ติ ปฐมํ ลิขนฺติ, ตํ อุปฺปฏิปาฏิยา วุตฺตนฺติ น ปเจฺจตพฺพํฯ ปาฬิยญฺหิ ‘‘อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺสา’’ติ อตฺถมตฺตํ ทสฺสิตํ, ตสฺมา ปาฬิยํ อวุโตฺตปิ ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺสา’’ติ กมฺมวาจาปาฬิยํ ปโยโค ทสฺสิโตฯ ‘‘น เม ทิโฏฺฐ อิโต ปุเพฺพ อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺต’’ติ จ ‘‘อายสฺมา สาริปุโตฺต อตฺถกุสโล’’ติ จ ปฐมํ ‘‘อายสฺมา’’ติ ปโยคสฺส ทสฺสนโตติ วทนฺติฯ กตฺถจิ ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วตฺวา กตฺถจิ เกวลํ ‘‘พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ สาเวติ, สาวนํ หาเปตีติ น วุจฺจติ นามสฺส อหาปิตตฺตาติ เอเกฯ สเจ กตฺถจิ ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ วตฺวา กตฺถจิ ‘‘พุทฺธรกฺขิตสฺสายสฺมโต’’ติ สาเวติ, ปาฐานุรูปตฺตา เขตฺตเมว โอติณฺณนฺติปิ เอเกฯ พฺยญฺชนเภทปฺปสงฺคโต อนุสฺสาวนานํ ตํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ สเจ ปน สพฺพฏฺฐาเนปิ เอเกเนว ปกาเรน วทติ, วฏฺฏติฯ

เอกานุสฺสาวเนติ เอตฺถ เอกโต อนุสฺสาวนํ เอเตสนฺติ เอกานุสฺสาวนาติ อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนวาห ‘‘เทฺว เอกโต อนุสฺสาวเน’’ติฯ ตตฺถ **เอกโต**ติ เอกกฺขเณติ อโตฺถ, วิภตฺติอโลเปน จายํ นิเทฺทโสฯ **ปุริมนเยเนว เอกโต อนุสฺสาวเน**

กาตุนฺติ ‘‘เอเกน เอกสฺส, อเญฺญน อิตรสฺสา’’ติอาทินา ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ เอเกน วา เอกโต อนุสฺสาวเน กาตุํฯ วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌาติ อิมินา อุปชฺฌายสทฺทสมานโตฺถ อุปชฺฌาสโทฺทปีติ อตฺถํ ทเสฺสตีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๒๓)ฯ

โคเตฺตนาปีติ ‘‘อายสฺมโต ปิปฺปลิสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ เอวํ นามํ อวตฺวา โคตฺตนาเมนปีติ อโตฺถ, เตน ‘‘โก นาโม เต อุปชฺฌาโย’’ติ ปุเฏฺฐน โคตฺตนาเมน ‘‘อายสฺมา กสฺสโป’’ติ วตฺตพฺพนฺติ สิทฺธํ โหติฯ ตสฺมา อญฺญมฺปิ ยํ กิญฺจิ ตสฺส นามํ ปสิทฺธํ, ตสฺมิํ วา ขเณ สุขคฺคหณตฺถํ นามํ ปญฺญาปิตํ, ตํ สพฺพํ คเหตฺวาปิ อนุสฺสาวนา กาตพฺพาฯ ยถา อุปชฺฌายสฺส, เอวํ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺสาปิ โคตฺตาทินาเมน ตงฺขณิกนาเมน จ อนุสฺสาวนํ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมิมฺปิ ขเณ ‘‘อยํ ติโสฺส’’ติ วา ‘‘นาโค’’ติ วา นามํ กโรเนฺตหิ อนุสาสกสมฺมุติโต ปฐมเมว กาตพฺพํฯ เอวํ อกตฺวาปิ อนฺตรายิกธมฺมานุสาสนปุจฺฉนกาเลสุ ‘‘กินฺนาโมสิ, อหํ ภเนฺต นาโค นาม, โก นาโม เต อุปชฺฌาโย, อุปชฺฌาโย เม ภเนฺต ติโสฺส นามา’’ติอาทินา วิญฺญาเปเนฺตน อุภินฺนมฺปิ จิเตฺต ‘‘มเมตํ นาม’’นฺติ ยถา สญฺญํ อุปฺปชฺชติ, เอวํ วิญฺญาเปตพฺพํฯ สเจ ปน ตสฺมิํ ขเณ ปกตินาเมน วตฺวา ปจฺฉา ‘‘ติโสฺส นามา’’ติ อปุพฺพนาเมน อนุสฺสาเวติ, น วฏฺฏติฯ

ตตฺถ จ กิญฺจาปิ อุปชฺฌายเสฺสว นามํ อคฺคเหตฺวา เยน เกนจิ นาเมน ‘‘ติสฺสสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติอาทินาปิ ปุคฺคเล ปรามเฏฺฐ กมฺมํ สุกตเมว โหติ อนุปชฺฌายกาทีนํ อุปสมฺปทากมฺมํ วิย อุปชฺฌายสฺส อภาเวปิ อภพฺพเตฺตปิ กมฺมวาจาย ปุคฺคเล ปรามเฏฺฐ กมฺมสฺส สิชฺฌนโตฯ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส ปน ยถาสกํ นามํ วินา อเญฺญน นาเมน อนุสฺสาวิเต กมฺมํ กุปฺปติ, โส อนุปสมฺปโนฺนว โหติฯ ตตฺถ ฐิโต อโญฺญ อนุปสมฺปโนฺน วิย คหิตนามสฺส วตฺถุปุคฺคลสฺส ตตฺถ อภาวา, เอตสฺส จ นามสฺส อนุสฺสาวนาย อวุตฺตตฺตาฯ ตสฺมา อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส ปกตินามํ ปริวเตฺตตฺวา อปุเพฺพน นาคาทินาเมน อนุสฺสาวิตุกาเมน ปฏิกเจฺจว ‘‘ตฺวํ นาโค’’ติอาทินา วิญฺญาเปตฺวา อนุสาสนอนฺตรายิกธมฺมาปุจฺฉนกฺขเณสุปิ ตสฺส จ สงฺฆสฺส จ ยถา ปากโฏ โหติ, ตถา ปกาเสตฺวาว นาคาทินาเมน อนุสฺสาเวตพฺพํฯ เอกสฺส พหูนิ นามานิ โหนฺติ, เตสุ เอกํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ

ยํ ปน อุปสมฺปทาเปกฺขอุปชฺฌายานํ เอกตฺถ คหิตํ นามํ ตเทว ญตฺติยา, สพฺพตฺถ อนุสฺสาวนาสุ จ คเหตพฺพํฯ คหิตโต หิ อญฺญสฺมิํ คหิเต พฺยญฺชนํ ภินฺนํ นาม โหติ, กมฺมํ วิปชฺชติฯ อตฺถโต หิ พฺยญฺชนโต จ อภินฺนา เอว ญตฺติ อนุสฺสาวนา จ วฏฺฏนฺติฯ อุปชฺฌายนามสฺส ปน ปุรโต ‘‘อายสฺมโต ติสฺสสฺสา’’ติอาทินา อายสฺมนฺตปทํ สพฺพตฺถ โยเชตฺวาปิ อนุสฺสาเวติฯ ตถา อโยชิเตปิ โทโส นตฺถิฯ

ปาฬิยํ (มหาว. ๑๒๖) ปน กิญฺจาปิ ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต’’ติ ปจฺฉโต ‘‘อายสฺมโต’’ติ ปทํ วุตฺตํ, ตถาปิ ‘‘อายสฺมา สาริปุโตฺต อตฺถกุสโล’’ติอาทินา นามสฺส ปุรโต ‘อายสฺมนฺตปท’โยคสฺส ทสฺสนโต ปุรโตว ปโยโค ยุตฺตตโร, ตญฺจ เอกตฺถ โยเชตฺวา อญฺญตฺถ อโยชิเตปิ เอกตฺถ ปุรโต โยเชตฺวา อญฺญตฺถ ปจฺฉโต โยชเนปิ สาวนาย หาปนํ นาม น โหติ นามสฺส อหาปิตตฺตาฯ เตเนว ปาฬิยมฺปิ ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต’’ติ เอกตฺถ โยเชตฺวา ‘‘อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา’’ติอาทีสุ ‘‘อายสฺมโต’’ติ น โยชิตนฺติ วทนฺติฯ ตญฺจ กิญฺจาปิ เอวํ, ตถาปิ สพฺพฏฺฐาเนปิ เอเกเนว ปกาเรน โยเชตฺวา เอว วา อโยเชตฺวา วา อนุสฺสาวนํ ปสตฺถตรนฺติ คเหตพฺพํฯ

เอกโต สเหว เอกสฺมึ ขเณ อนุสฺสาวนํ เอเตสนฺติ เอกานุสฺสาวนา, อุปสมฺปทาเปกฺขา, เอเต **เอกานุสฺสาวเน** กาตุํฯ เตนาห ‘‘เอกโตอนุสาวเน’’ติฯ อิทญฺจ เอกํ ปทํ วิภตฺติอโลเปน ทฏฺฐพฺพํฯ **เอเกน วา**ติ ทฺวินฺนมฺปิ เอกสฺมึ ขเณ เอกาย เอว กมฺมวาจาย อนุสฺสาวเน เอเกน อาจริเยนาติ อโตฺถฯ ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต จ อยํ ธมฺมรกฺขิโต จ อายสฺมโต สงฺฆรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติอาทินา นเยน เอเกน อาจริเยน ทฺวินฺนเมกสฺมึ ขเณ อนุสฺสาวนนโย ทฏฺฐโพฺพ, อิมินาว นเยน ติณฺณมฺปิ เอเกน อาจริเยน เอกกฺขเณ อนุสฺสาวนํ เวทิตพฺพํฯ

ปุริมนเยเนว เอกโต อนุสฺสาวเน กาตุนฺติ ‘‘เอเกน เอกสฺส, อเญฺญน อิตรสฺสา’’ติ อาทินา ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ทฺวินฺนํ ทฺวีหิ วา ติณฺณํ ตีหิ วา อาจริเยหิ, เอเกน วา อาจริเยน ตโยปิ เอกโตอนุสฺสาวเน กาตุนฺติ อโตฺถฯ **‘‘ตญฺจ โข เอเกน อุปชฺฌาเยน, น เตฺวว นานุปชฺฌาเยนา’’**ติ อิทํ เอเกน อาจริเยน ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อุปชฺฌาเยหิ เทฺว วา ตโย วา อุปสมฺปทาเปเกฺข เอกกฺขเณ เอกาย อนุสฺสาวนาย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ น วฏฺฏตีติ ปฏิเกฺขปปทํ, น ปน นานาจริเยหิ นานุปชฺฌาเยหิ ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ น วฏฺฏตีติ อาห **‘‘สเจ ปน นานาจริยา นานุปชฺฌายา…เป…. วฏฺฏตี’’**ติฯ ยเญฺจตฺถ ‘‘ติสฺสเตฺถโร สุมนเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนเตฺถโร ติสฺสเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริก’’นฺติ เอวํ อุปชฺฌาเยหิ อญฺญมญฺญํ สทฺธิวิหาริกานํ อนุสฺสาวนกรณํ วุตฺตํ, ตํ อุปลกฺขณมตฺตํฯ ตสฺมา สเจ ติสฺสเตฺถโร สุมนเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนเตฺถโร นนฺทเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อนุสฺสาเวติ, อญฺญมญฺญญฺจ คณปูรกา โหนฺติ, วฏฺฏติ เอวฯ สเจ ปน อุปชฺฌาโย สยเมว อตฺตโน สทฺธิวิหาริกํ อนุสฺสาเวติ, เอตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, กมฺมํ สุกตเมว โหติ, อนุปชฺฌายกสฺสปิ เยน เกนจิ อนุสฺสาวิเต อุปสมฺปทา โหติ, กิมงฺคํ ปน สอุปชฺฌายกสฺส อุปชฺฌาเยเนว อนุสฺสาวเนติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนว นวฏฺฐนปกฺขํ ทเสฺสตุํ **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิมาหฯ

อุปชฺฌาติ อุปชฺฌายสทฺทสมานโตฺถ อาการโนฺต อุปชฺฌาสโทฺทติ ทเสฺสติฯ อุปชฺฌาย-สโทฺท เอว วา อุปชฺฌา, อุปโยคปจฺจตฺตวจเนสุ ย-การ โลปํ กตฺวา เอวํ วุโตฺต กรณวจนาทีสุ อุปชฺฌาสทฺทสฺส ปโยคาภาวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ปาฬิยํ **อตฺตนาว อตฺตานํ สมฺมนฺนิตพฺพ**นฺติ อตฺตนาว กตฺตุภูเตน กรณภูเตน อตฺตานเมว กมฺมภูตํ ปติ สมฺมนฺนนกิจฺจํ กาตพฺพํ, **อตฺตาน**นฺติ วา ปจฺจเตฺต อุปโยควจนํ, อตฺตนาว อตฺตา สมฺมนฺนิตโพฺพติ อโตฺถฯ น เกวลญฺจ เอเตฺถว, อญฺญตฺราปิ เตรสสมฺมุติอาทีสุ อิมินาว ลกฺขเณน อตฺตนาว อตฺตา สมฺมนฺนิตโพฺพฯ อปิจ สยํ กมฺมารหตฺตา อตฺตานํ มุญฺจิตฺวา จตุวคฺคาทิโก คโณ สพฺพตฺถ อิจฺฉิตโพฺพฯ

สจฺจกาโลติ ‘‘นิคูหิสฺสามี’’ติ วญฺจนํ ปหาย สจฺจเสฺสว เต อิจฺฉิตพฺพกาโลฯ **ภูตกาโล**ติ วญฺจนาย อภาเวปิ มนุสฺสตฺตาทิวตฺถุโน ภูตตาย อวสฺสํ อิจฺฉิตพฺพกาโล, อิตรถา กมฺมโกปาทิ อนฺตราโย โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **มงฺกู**ติ อโธมุโขฯ **อุทฺธรตู**ติ อนุปสมฺปนฺนภาวโต อุปสมฺปตฺติยํ ปติฏฺฐเปตูติ อโตฺถฯ

สพฺพกมฺมวาจาสุ อตฺถโกสลฺลตฺถํ ปเนตฺถ อุปสมฺปทกมฺมวาจาย เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ – **สุณาตู**ติ สวนาณตฺติยํ ปฐมปุริเสกวจนํฯ ตญฺจ กิญฺจาปิ โย โส สโงฺฆ สวนกิริยายํ นิโยชียติ, ตสฺส สมฺมุขตฺตา ‘‘สุณาหี’’ติ มชฺฌิมปุริสวจเนน วตฺตพฺพํ, ตถาปิ ยสฺมา สงฺฆสทฺทสนฺนิธาเน ปฐมปุริสปฺปโยโคว สทฺทวิทูหิ สมาจิโณฺณ ภวนฺตภควนฺตอายสฺมาทิสทฺทสนฺนิธาเนสุ วิย ‘‘อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม (ปารา. ๒๒), เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญเปยฺย (ปารา. ๒๑), ปกฺกมตายสฺมา (ปารา. ๔๓๖), สุณนฺตุ เม อายสฺมโนฺต’’ติอาทีสุ (มหาว. ๑๖๘)ฯ ตสฺมา อิธ ปฐมปุริสปฺปโยโค กโตฯ อถ วา คารววเสเนตํ วุตฺตํฯ ครุฏฺฐานิเยสุ

หิ คารววเสน มชฺฌิมปุริสปโยคุปฺปตฺติยมฺปิ ปฐมปุริสปฺปโยคํ ปยุชฺชนฺติ ‘‘เทเสตุ สุคโต ธมฺม’’นฺติอาทีสุ (ที. นิ. ๒.๖๖; ม. นิ. ๒.๓๓๘; มหาว. ๘) วิยาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘ภเนฺต อาวุโสติ ปเท อเปกฺขิตฺวา อิธ ปฐมปุริสปฺปโยโค’’ติ วทนฺติ, ตํ น สุนฺทรํ ‘‘อาจริโย เม, ภเนฺต, โหหิ (มหาว. ๗๗), อิงฺฆาวุโส อุปาลิ, อิมํ ปพฺพชิตํ อนุยุญฺชาหี’’ติอาทีสุ (ปารา. ๕๑๗) ตปฺปโยเคปิ มชฺฌิมปุริสปฺปโยคเสฺสว ทสฺสนโตฯ

เมติ โย สาเวติ, ตสฺส อตฺตนิเทฺทเส สามิวจนํฯ **ภเนฺต**ติ อาลปนเตฺถ วุฑฺฒสฺ สคารววจนํ, **‘‘อาวุโส’’**ติ ปทํ ปน นวเกสุฯ ตทุภยมฺปิ นิปาโต ‘‘ตุเมฺห ภเนฺต ตุเมฺห อาวุโส’’ติ พหูสุปิ สมานรูปตฺตาฯ **สโงฺฆ**ติ อวิเสสโต จตุวคฺคาทิเก ปกตตฺตปุคฺคลสมูเห วตฺตติฯ อิธ ปน ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปญฺจวคฺคโต ปฏฺฐาย, มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ ทสวคฺคโต ปฏฺฐาย สโงฺฆติ คเหตโพฺพฯ ตตฺรายํ ปิณฺฑโตฺถ – ภเนฺต, สโงฺฆ มม วจนํ สุณาตูติฯ อิทญฺจ นวกตเรน วตฺตพฺพวจนํฯ สเจ ปน อนุสฺสาวโก สเพฺพหิ ภิกฺขูหิ วุฑฺฒตโร โหติ, ‘‘สุณาตุ เม, อาวุโส สโงฺฆ’’ติ วตฺตพฺพํฯ โสปิ เจ ‘‘ภเนฺต’’ติ วเทยฺย, นวกตโร วา ‘‘อาวุโส’’ติ, กมฺมโกโป นตฺถิฯ เกจิ ปน ‘‘เอกตฺถ ‘อาวุโส’ติ วตฺวา อญฺญตฺถ ‘ภเนฺต’ติ วุเตฺตปิ นตฺถิ โทโส อุภเยนปิ อาลปนสฺส สิชฺฌนโต’’ติ วทนฺติฯ

อิทานิ ยมตฺถํ ญาเปตุกาโม ‘‘สุณาตู’’ติ สงฺฆํ สวเน นิโยเชติ, ตํ ญาเปโนฺต **‘‘อยํ อิตฺถนฺนาโม’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อยนฺ**ติ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส หตฺถปาเส สนฺนิหิตภาวทสฺสนํ, เตน จ หตฺถปาเส ฐิตเสฺสว อุปสมฺปทา รุหตีติ สิชฺฌติ หตฺถปาสโต พหิ ฐิตสฺส ‘‘อย’’นฺติ น วตฺตพฺพโตฯ เตเนว อนุสาสกสมฺมุติยํ โส หตฺถปาสโต พหิ ฐิตตฺตา ‘‘อย’’นฺติ น วุโตฺต, ตสฺมา อุปสมฺปทาเปโกฺข อนุปสมฺปโนฺน หตฺถปาเส ฐเปตโพฺพฯ **อยํ อิตฺถนฺนาโม**ติ อยํ-สโทฺท จ อวสฺสํ ปยุชฺชิตโพฺพ, โส จ อิมสฺมิํ ปฐมนามปโยเค เอวาติ คเหตพฺพํฯ **‘‘อิตฺถนฺนาโม’’**ติ อิทํ อนิยมโต ตสฺส นามทสฺสนํ, อุภเยนปิ อยํ พุทฺธรกฺขิโตติอาทินามํ ทเสฺสติฯ ‘‘อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ ภินฺนาธิกรณวิสเย พหุพฺพีหิสมาโส, อุปสมฺปทํ เม สโงฺฆ อเปกฺขมาโนติ อโตฺถฯ ตสฺส จ อุปชฺฌายตํ สมงฺคิภาเวน ทเสฺสตุํ ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโต’’ติ วุตฺตํฯ เอเตน ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺส สทฺธิวิหาริกภูโต อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ เอวมาทินา นเยน นามโยชนาย สห อโตฺถ ทสฺสิโตฯ เอตฺถ จ ‘‘อายสฺมโต’’ติ ปทํ อวตฺวาปิ ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต ธมฺมรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว ปาฬิยํ ‘‘อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา’’ติ เอตฺถ ‘‘อายสฺมโต’’ติ ปทํ น วุตฺตํฯ ยเญฺจตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

นนุ เจตฺถ อุปชฺฌาโยปิ อุปสมฺปทาเปโกฺข วิย หตฺถปาเส ฐิโต เอว อิจฺฉิตโพฺพ, อถ กสฺมา ‘‘อยํ อิตฺถนฺนาโม อิมสฺส อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ เอวํ อุปชฺฌายสฺส นามปรามสเนปิ อิทํ-สทฺทปฺปโยโค น กโตติ? นายํ วิโรโธ อุปชฺฌายสฺส อภาเวปิ กมฺมโกปาภาวโตฯ เกวลญฺหิ กมฺมนิพฺพตฺติยา สนฺตปทวเสน อวิชฺชมานสฺสปิ อุปชฺฌายสฺส นามกิตฺตนํ อนุปชฺฌายสฺส อุปสมฺปทาทีสุปิ กรียติ, ตสฺมา อุปชฺฌายสฺส อสนฺนิหิตายปิ ตปฺปรามสนมเตฺตเนว กมฺมสิทฺธิโต ‘‘อิมสฺสา’’ติ นิทฺทิสิตุํ น วฏฺฏตีติฯ

ปริสุโทฺธ อนฺตรายิเกหิ ธเมฺมหีติ อภพฺพตฺตาทิเกหิ อุปสมฺปทาย อวตฺถุกเรหิ เจว ปญฺจาพาธหตฺถจฺฉินฺนาทีหิ อาปตฺติกเรหิ จ อนฺตรายิกสภาเวหิ ปริมุโตฺตฯ เอวํ วุเตฺต เอว อาปตฺติมตฺตกเรหิ ปญฺจาพาธาทีหิ อปริมุตฺตสฺสปิ อุปสมฺปทา รุหติ, นาญฺญถาฯ **ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวรนฺ**ติ ปริปุณฺณมสฺส อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส ปตฺตจีวรํฯ เอวํ วุเตฺต เอว อปตฺตจีวรสฺสปิ อุปสมฺปทา รุหติ, นาญฺญถาฯ **อุปสมฺปทํ ยาจตี**ติ ‘‘สงฺฆํ, ภเนฺต, อุปสมฺปทํ ยาจามี’’ติอาทิ

นา (มหาว. ๑๒๖) ยาจาปิตภาวํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอวํ เตน สเงฺฆ อยาจิเตปิ ‘‘อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจตี’’ติ วุเตฺต เอว กมฺมํ อวิปนฺนํ โหติ, นาญฺญถาฯ **อุปชฺฌาเยนา**ติ อุปชฺฌาเยน กรณภูเตน, อิตฺถนฺนามํ อุปชฺฌายํ กตฺวา กมฺมภูตํ อุปสมฺปทํ ทาตุํ นิปฺผาเทตุํ กตฺตุภูตํ สงฺฆํ ยาจตีติ อโตฺถฯ ยาจธาตุโน ปน ทฺวิกมฺมกตฺตา ‘‘สงฺฆํ อุปสมฺปท’’นฺติ เทฺว กมฺมปทานิ วุตฺตานิฯ

ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลนฺติ เอตฺถ ปโตฺต กาโล อิมสฺส กมฺมสฺสาติ ปตฺตกาลํ, อปโลกนาทิจตุพฺพิธํ สงฺฆคณกมฺมํ, ตเทว สกเตฺถ ย-ปจฺจเยน **‘‘ปตฺตกลฺล’’**นฺติ วุจฺจติฯ อิธ ปน ญตฺติจตุตฺถอุปสมฺปทากมฺมํ อธิเปฺปตํ, ตํ กาตุํ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ ชาตํฯ **ยที**ติ อนุมติคหณวเสน กมฺมสฺส ปตฺตกลฺลตํ ญาเปติ, โย หิ โกจิ ตตฺถ อปตฺตกลฺลตํ มญฺญิสฺสติ, โส วกฺขติฯ อิมเมว หิ อตฺถํ สนฺธาย อนุสฺสาวนาสุ ‘‘ยสฺสายสฺมโต ขมติ…เป.… โส ภาเสยฺยา’’ติ (มหาว. ๑๒๗) วุตฺตํฯ ตเทตํ ปตฺตกลฺลํ วตฺถุสมฺปทา, อนฺตรายิเกหิ ธเมฺมหิ จสฺส ปริสุทฺธตา, สีมาสมฺปทา, ปริสาสมฺปทา, ปุพฺพกิจฺจนิฎฺฐานนฺติ อิเมหิ ปญฺจหิ อเงฺคหิ สงฺคหิตํฯ

ตตฺถ **วตฺถุสมฺปทา** นาม ยถาวุเตฺตหิ เอกาทสอภพฺพปุคฺคเลหิ เจว อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปเนฺนหิ จ อโญฺญ ปริปุณฺณวีสติวโสฺส อนุปสมฺปนฺนภูโต มนุสฺสปุริโสฯ เอตสฺมิญฺหิ ปุคฺคเล สติ เอว อิทํ สงฺฆสฺส อุปสมฺปทากมฺมํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ, นาสติ, กตญฺจ กุปฺปเมว โหติฯ

อนฺตรายิเกหิ ธเมฺมหิ จสฺส ปริสุทฺธตา นาม ยถาวุตฺตเสฺสว อุปสมฺปทาวตฺถุภูตสฺส ปุคฺคลสฺส เย อิเม ภควตา ปฎิกฺขิตฺตา ปญฺจาพาธผุฎฺฐตาทโย มาตาปิตูหิ อนนุญฺญาตตาปอโยสานา เจว หตฺถจฺฉินฺนาทโย จ โทสธมฺมา การกสงฺฆสฺส อาปตฺตาทิอนฺตรายเหตุตาย ‘‘อนฺตรายิกา’’ติ วุจฺจนฺติ, เตหิ อนฺตรายิเกหิ โทสธเมฺมหิ ปริมุตฺตตา, อิมิสฺสา จ สติ เอว อิทํ กมฺมํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ, นาสติ, กตํ ปน กมฺมํ สุกตเมว โหติ ฐเปตฺวา อูนวีสติวสฺสํ ปุคฺคลํฯ

สีมาสมฺปทา ปน อุโปสถกฺขนฺธเก (มหาว. ๑๓๘ อาทโย) วกฺขมานนเยน สพฺพโทสรหิตาย พทฺธาพทฺธวเสเนว ทุวิธาย สีมาย วเสน เวทิตพฺพาฯ ตาทิสาย หิ สีมาย สติ เอว อิทํ กมฺมํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ, นาสติ, กตญฺจ กมฺมํ วิปชฺชติฯ

ปริสาสมฺปทา ปน เย อิเม อุปสมฺปทากมฺมสฺส สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน กมฺมปฺปตฺตา ทสหิ วา ปญฺจหิ วา อนูนาปาราชิกํ อนาปนฺนา อนุกฺขิตฺตา จ สมานสํวาสกา ภิกฺขู, เตสํ เอกสีมาย หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ฐานํ, ฉนฺทารหานญฺจ ฉนฺทสฺส อานยนํ, สมฺมุขีภูตานญฺจ อปฺปฎิโกสนํ, อุปสมฺปทาเปกฺขรหิตานํ อุโปสถกฺขนฺธเก ปฎิกฺขิตฺตานํ คหฎฺฐาทิอนุปสมฺปนฺนานเญฺจว ปาราชิกุกฺขิตฺตกนานาสํวาสกภิกฺขุนีนญฺจ วชฺชนียปุคฺคลานํ สงฺฆสฺส หตฺถปาเส อภาโว จาติ อิเมหิ จตูหิ อเงฺคหิ สงฺคหิตาฯ เอวรูปาย จ ปริสาสมฺปทาย สติ เอว อิทํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ, นาสติฯ ตตฺถ ปุริมานํ ติณฺณํ องฺคานํ อญฺญตรสฺสปิ อภาเว กตํ กมฺมํ วิปชฺชติ, น ปจฺฉิมสฺสฯ

ปุพฺพกิจฺจนิฎฺฐานํ นาม ยานิมานิ ‘‘ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพ’’ติอาทินา ปาฬิยํ (มหาว. ๑๒๖) วุตฺตานิ ‘‘อุปชฺฌาคาหาปนํ, ปตฺตจีวราจิกฺขณํ, ตโต ตํ หตฺถปาสโต พหิ เปเสตฺวา อนุสาสกสมฺมุติกมฺมกรณํ, สมฺมเตน จ คนฺตฺวา อนุสาสนํ, เตน จ ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา สงฺฆสฺส ญตฺติํ ญาเปตฺวา อุปสมฺปทาเปกฺขํ ‘อาคจฺฉาหี’ติ หตฺถปาเส เอว อพฺภานํ, เตน ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทาเปตฺวา อุปสมฺปทายาจาปนํ, ตโต อนฺตรายิกธมฺมปุจฺฉกสมฺมุติกมฺมกรณํ,

สมฺมเตน จ ปุจฺฉน’’นฺติ อิมานิ อฏฺฐ ปุพฺพกิจฺจานิ, เตสํ สเพฺพสํ ยาถาวโต กรเณน นิฏฺฐานํฯ เอตสฺมิญฺจ ปุพฺพกิจฺจนิฏฺฐาปเน สติ เอว อิทํ สงฺฆสฺส อุปสมฺปทากมฺมํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ, นาสติฯ เอเตสุ ปน ปุพฺพกเมฺมสุ อกเตสุปิ กตํ กมฺมํ ยถาวุเตฺตสุ วตฺถุสมฺปตฺติอาทีสุ วิชฺชมาเนสุ อกุปฺปเมว โหติฯ ตเทวเมตฺถ ปตฺตกลฺลํ อิเมหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อิมินาว นเยน เหฏฺฐา วุเตฺตสุ, วกฺขมาเนสุ จ สเพฺพสุ กเมฺมสุ ปตฺตกลฺลตา ยถารหํ โยเชตฺวา ญาตพฺพาฯ

อิตฺถนฺนามํ อุปสมฺปาเทยฺยาติ อุปสมฺปทานิปฺผาทเนน ตํสมงฺคึ กเรยฺย กโรตูติ ปตฺถนายํ, วิธิมฺหิ วา อิทํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถา หิ ‘‘เทวทตฺตํ สุขาเปยฺยา’’ติ วุเตฺต สุขมสฺส นิปฺผาเทตฺวา ตํ สุขสมงฺคินํ กเรยฺยาติ อโตฺถ โหติ, เอวมิธาปิ อุปสมฺปทมสฺส นิปฺผาเทตฺวา ตํ อุปสมฺปทาสมงฺคินํ กเรยฺยาติ อโตฺถฯ ปโยชกพฺยาปาเร เจตํฯ ยถา สุขยนฺตํ กิญฺจิ สุทฺธกตฺตารํ โกจิ เหตุกตฺตา สุขเหตุนิปฺผาทเนน สุขาเปยฺยาติ วุจฺจติ, เอวมิธาปิ อุปสมฺปชฺชนฺตํ สุทฺธกตฺตารํ ปุคฺคลํ เหตุกตฺตุภูโต สโงฺฆ อุปสมฺปทาเหตุนิปฺผาทเนน อุปสมฺปาเทยฺยาติ วุโตฺตฯ เอเตน จ สุขํ วิย สุขทายเกน สเงฺฆน ปุคฺคลสฺส ทียมานา ตถาปวตฺตปรมตฺถธเมฺม อุปาทาย อริยชนปญฺญตฺตา อุปสมฺปทา นาม สมฺมุติสจฺจตา อตฺถีติ สมตฺถิตํ โหติฯ เอตฺถ จ ‘‘อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจตี’’ติ (มหาว. ๑๒๗) วุตฺตตฺตา ปริวาสาทีสุ วิย ยาจนานุคุณํ ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทํ ทเทยฺยา’’ติ อวตฺวา ‘‘อิตฺถนฺนามํ อุปสมฺปาเทยฺยา’’ติ วุตฺตตฺตา อิทํ อุปสมฺปทากมฺมํ ทาเน อสงฺคเหตฺวา กมฺมลกฺขเณ เอว สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมินา นเยน ‘‘อิตฺถนฺนามํ อุปสมฺปาเทติ, อุปสมฺปโนฺน สเงฺฆนา’’ติ เอตฺถาปิ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เกวลญฺหิ ตตฺถ วตฺตมานกาลอตีตกาลวเสน, อิธ ปน อนามฏฺฐกาลวเสนาติ เอตฺตกเมว วิเสโสฯ

เอสา ญตฺตีติ ‘‘สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ’’ติ วุตฺตญาปนา เอสาฯ อิทญฺจ อนุสฺสาวนานมฺปิ สพฺภาวสูจนตฺถํ วุจฺจติฯ อวสฺสเญฺจตํ วตฺตพฺพเมวฯ ญตฺติกเมฺม เอว ตํ น วตฺตพฺพํฯ ตตฺถ ปน ยฺย-กาเร วุตฺตมเตฺต เอว ญตฺติกมฺมํ นิฏฺฐิตํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ขมตี**ติ รุจฺจติฯ **อุปสมฺปทา**ติ สเงฺฆน ทียมานา นิปฺผาทิยมานา อุปสมฺปทา, ยสฺส ขมติ, โส ตุณฺหสฺสาติ โยชนาฯ **ตุณฺหี**ติ จ อกถนเตฺถ นิปาโต, อกถนโก **อสฺส** ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ ขมติ สงฺฆสฺส อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาติ ปกเตน สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ การณมาห **‘‘ตสฺมา ตุณฺหี’’**ติฯ ตตฺถ ‘‘อาสี’’ติ เสโสฯ ยสฺมา ‘‘ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยา’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุจฺจมาโนปิ สโงฺฆ ตุณฺหี นิรโว อโหสิ, ตสฺมา ขมติ สงฺฆสฺสาติ อโตฺถฯ **เอวนฺ**ติ อิมินา ปกาเรนฯ ตุณฺหีภาเวเนเวตํ สงฺฆสฺส รุจฺจนภาวํ ธารยามิ, พุชฺฌามิ ชานามีติ อโตฺถฯ **อิติ**-สโทฺท ปริสมาปนเตฺถ กโต, โส จ กมฺมวาจาย อนงฺคํ, ตสฺมา อนุสฺสาวเกน ‘‘ธารยามี’’ติ เอตฺถ มิ-การปริโยสานเมว วตฺวา นิฏฺฐเปตพฺพํ, อิติ-สโทฺท น ปยุชฺชิตโพฺพติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมินา นเยน สพฺพกมฺมวาจานมโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

เอกโปริสา วาติอาทิ สตฺตานํ สรีรฉายํ ปาเทหิ มินิตฺวา ชานนปฺปการทสฺสนํฯ ฉสตฺตปทปริมิตา หิ ฉายา ‘‘โปริสา’’ติ วุจฺจติ, อิทญฺจ อุตุปฺปมาณาจิกฺขณาทิ จ อาคนฺตุเกหิ สทฺธึ วีมํสิตฺวา วุฑฺฒนวภาวํ ญตฺวา วนฺทนวนฺทาปนาทิกรณตฺถํ วุตฺตํฯ เอติ อาคจฺฉติ, คจฺฉติ จาติ อุตุ, โสว ปมียเต อเนน สํวจฺฉรนฺติ ปมาณนฺติ อาห **‘‘อุตุเยว อุตุปฺปมาณ’’**นฺติฯ **อปริปุณฺณา**ติ อุปสมฺปทาทิวเสน อปริปุณฺณาฯ ยทิ อุตุเวมชฺฌ อุปสมฺปาทิโต, ตทา ตสฺมึ อุตุมฺหิ อวสิฏฺฐทิวสาจิกฺขณํ ทิวสภาคาจิกฺขณนฺติ ทเสฺสติฯ เตนาห **‘‘ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ ยสฺส โย อุตุ อปริปุโณฺณ, เต ทิวเส’’**ติฯ ตตฺถ ยสฺส ตงฺขณํ ลทฺธูปสมฺปทสฺส ปุคฺคลสฺส สมฺพนฺธี โย อุตุ ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ อปริปุโณฺณ, เต ทิวเสติ โยชนาฯ

ฉายาทิกเมว สพฺพํ สงฺคเหตฺวา คายิตพฺพโต กเถตพฺพโต สงฺคีตีติ อาห **“อิทเมวา”**ติ อาทิฯ ตตฺถ เอกโต กตฺวา อาจิกฺขิตพฺพํฯ **ตฺวํ กึ ลภสี**ติ ตฺวํ อุปสมฺปาทนกาเล กตรวสฺสํ, กตรอุตฺุญจ ลภสิ, กตรสฺมึ เต อุปสมฺปทา ลทฺธาติ อโตฺถฯ **วสฺส**นฺติ วสฺสานอุตุ, อิทญฺจ สํวจฺฉราจิกฺขณํ วินา วุตฺตมฺปิ น วิญฺญายตีติ อิมินา อุตฺอาจิกฺขเณเนว สาสนวเสฺสสฺ วา กลิยุควสฺสาทีสุ วา สหสฺสิเม วา สติเม วา อสุกอุตุํ ลภามีติ ทสฺสิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ฉายา**ติ อิทํ ปาฬิยํ อาคตปฏิปาฏึ สนฺธาย วุตฺตํ, วตฺตพฺพกมฺมโต ปน กลิยุควสฺสาทีสุ สพฺพเทสปสิเทฺธสุ อสฺกวเสฺสอสฺกอุตฺมฺหิ อสฺกมาเส อสฺกกเณฺห วา สุเกฺก วา ปเกฺข อสฺเก ติถิวารวิเสสยุเตฺต ปุพฺพณฺหาทิทิวสภาเค เอตฺตเก ฉายาปมาเณ, นาฬิกาปมาเณ วา มยา อุปสมฺปทา ลทฺธาติ วเทยฺยาสีติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ อิทํ สุฏฺฐุ อุคฺคเหตฺวา อาคนฺตุเกหิ วุฑฺฒปฏิปาฏึ ญตฺวา ปฏิปชฺชาหีติ วตฺตพฺพํฯ อิติ เอตฺตโก กถามโคฺค วิมติวิโนทนิยํ อาคโตฯ วชิรพุทฺธิฏีกานโย ปน เอกโจฺจ อิเธว สงฺคหํ คโต, เอกโจฺจ อสนฺนิฏฺฐานวินิจฺฉยตฺตา สํสยเหตุโก โหติ, ตสฺมา อิธ น คหิโตติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

อุปสมฺปทาวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

๒๓. นิสฺสยวินิจฺฉยกถา

๑๕๑. เอวํ อุปสมฺปทาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ นิสฺสยวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“นิสฺสโยติ เอตฺถ ปนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ นิสฺสยนํ **นิสฺสโย,** เสวนํ ภชนนฺตฺยตฺโถฯ นิปุพฺพสิ เสวายนฺติ ธาตุภาวสาธโน, น ‘‘นิสฺสาย นํ วสตีติ นิสฺสโย’’ติ อิธ วิย อวุตฺตกมฺมสาธโนฯ ตตฺถ หิ เสวิตโพฺพ ปุคฺคโล ลพฺภติ, อิธ ปน เสวนกิริยาติฯ อิทานิ ตํ นิสฺสยํ ปุจฺฉาปุพฺพงฺคมาย วิสฺสชฺชนาย วิตฺถารโต ฐเปตุํ **“เกน ทาตโพฺพ”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เกน ทาตโพฺพ, เกน น ทาตโพฺพ**ติ นิสฺสยทายกํ กตฺตารํ ปุจฺฉติ, **กสฺส ทาตโพฺพ, กสฺส น ทาตโพฺพ**ติ นิสฺสยปฏิคฺคาหกํ สมฺปทานํ, **กถํ คหิโต โหติ, กถํ ปฏิปฺปสฺสมฺภตี**ติ การณํ, **นิสฺสาย เกน วสิตพฺพํ, เกน น วสิตพฺพนฺ**ติ นิสฺสยปฏิปนฺนกํฯ ตโต ปุจฺฉานุกฺกเมน วิสฺสเชฺชตุํ **“ตตฺถ”**ตฺยาทิมาหฯ น เกวลํ เอเตฺถว, อถ โข นิสฺสยมุจฺจนเงฺคปิ ‘‘พฺยเตฺตนา’’ติ อาคโตฯ

ตตฺถ เอตฺถ จ โก วิเสโสติ อาห **“เอตฺถ จ ‘พฺยโตฺต’ติ อิมินา ปริสุปฏฺฐาปโก พหุสฺสุโต เวทิตโพฺพ”**ติฯ อิทานิ ปริสุปฏฺฐาปกลกฺขณํ ทเสฺสตุํ **“ปริสุปฏฺฐาปเกน หิ”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อภิวินเย**ติ สกเล วินยปิฏเกฯ **วิเนตุนฺ**ติ สิกฺขาเปตุํฯ **เทฺว วิภงฺคา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพา**ติ อิทํ ปริปุจฺฉาวเสน อุคฺคณฺหนํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วทนฺติฯ เอกสฺส ปมุฏฺฐํ, อิตเรสํ ปคุณํ ภเวยฺยาติ อาห **“ตีหิ ชเนหิ สทฺธิํ ปริวตฺตนกฺขมา กาตพฺพา”**ติฯ **อภิธเมฺม**ติ นามรูปปริเจฺฉเทฯ **เหฏฺฐิมา วา ตโย วคฺคา**ติ มหาวคฺคโต เหฏฺฐา สคาถาวโคฺค นิทานวโคฺค ขนฺธวโคฺคติ อิเม ตโย วคฺคาฯ ‘‘ธมฺมปทมฺปิ สห วตฺถุนา อุคฺคเหตุํ วฏฺฏตี’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตตฺตา ชาตกภาณเกน สาฏฺฐกถํ ชาตกํ อุคฺคเหตฺวาปิ ธมฺมปทํ สห วตฺถุนา อุคฺคเหตพฺพเมวฯ

ปญฺจหิ ภิกฺขเว อเงฺคหิ สมนฺนาคเตนาติอาทีสุ **น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพ**ติ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา สามเณโร น อุปฏฺฐาเปตโพฺพฯ **อเสเกฺขน สีลกฺขเนฺธนา**ติ อเสกฺขสฺส สีลกฺขโนฺธปิ อเสโกฺข สีลกฺขโนฺธ นามฯ อเสกฺขสฺส อยนฺติ หิ อเสโกฺข, สีลกฺขโนฺธฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ เอวญฺจ กตฺวา วิมุตฺติญาณทสฺสนสงฺขาตสฺส ปจฺจเวกฺขณญาณสฺสปิ วเสน อเปกฺขิตฺวา อุปฺปนฺนา อยํ กถาฯ **อเสกฺขสีล**นฺติ จ น อคฺคผลสีลเมว อธิเปฺปตํ, อถ โข ยํ กิญฺจิ อเสกฺขสนฺตาเน ปวตฺตสีลํ โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกสฺส สีลสฺส อิธาธิเปฺปตตฺตาฯ สมาธิกฺขนฺธาทีสุปิ วิมุตฺติกฺขนฺธปริโยสาเนสุ อยเมว นโย, ตสฺมา ยถา สีลสมาธิปญฺญากฺขนฺธา โลกิยมิสฺสกา กถิตา, เอวํ วิมุตฺติกฺขโนฺธปีติ ตทงฺควิมุตฺติอาทโยปิ เวทิตพฺพา, น ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิมุตฺติ เอวฯ วิมุตฺติญาณทสฺสนํ ปน โลกิยเมวฯ เตเนว สํยุตฺตนิกายฏฺฐกถายํ (สํ.นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๑๓๕) วุตฺตํ ‘‘ปุริเมหิ จตูหิ ปเทหิ โลกิยโลกุตฺตรสีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติโย กถิตา, วิมุตฺติญาณทสฺสนํ ปจฺจเวกฺขณญาณํ โหติ, ตํ โลกิยเมวา’’ติฯ

อสฺสโทฺธติอาทีสุ ตีสุ วตฺถูสุ สทฺธา เอตสฺส นตฺถีติ **อสฺสโทฺธ**ฯ นตฺถิ เอตสฺส หิรีติ **อหิริโก,** อกุสลสมาปตฺติยา อชิคุจฺฉมานเสฺสตํ อธิวจนํฯ น โอตฺตปฺปตีติ **อโนตฺตปฺปี,** อกุสลสมาปตฺติยา น ภายตีติ วุตฺตํ โหติฯ กุจฺฉิตํ สีทตีติ **กุสีโต,** หีนวีริยเสฺสตํ อธิวจนํฯ อารทฺธํ วีริยํ เอตสฺสาติ **อารทฺธวีริโย,** สมฺมปฺปธานยุตฺตเสฺสตํ อธิวจนํฯ มุฏฺฐา สติ เอตสฺสาติ **มุฏฺฐสฺสตี,** นฏฺฐสฺสตีติ วุตฺตํ โหติฯ อุปฏฺฐิตา สติ เอตสฺสาติ **อุปฏฺฐิตสฺสตี,** นิจฺจํ อารมฺมณาภิมุขปวตฺตสติเสฺสตํ อธิวจนํฯ

อธิสีเล สีลวิปนฺนฺน จ อชฺฌาจาเร อาจารวิปนฺนฺน จ อาปชฺชิตฺวา อวุฏฺฐิโต อธิเปฺปโตฯ สสฺสตุเจฺฉทสงฺขาตํ อนฺตํ คณฺหาติ, คาหยตีติ วา **อนฺตคฺคาหิกา,** มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ **ปุริมานิ เทฺว ปทานี**ติ “น ปฏิพโล โหติ อเนฺตวาสึ วา สทฺธิวิหาริํ วา คิลานํ อุปฏฺฐาตุํ วา อุปฏฺฐาเปตุํ วา, อนภิรตํ วูปกาเสตุํ วา วูปกาสาเปตุํ วา”ติ อิมานิ เทฺว ปทานิฯ

อภิ วิสิโฏฺฐ อุตฺตโม สมาจาโร อภิสมาจาโร, อภิสมาจาโรว อาภิสมาจาริโกติ จ สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขาติ จ **อาภิสมาจาริกสิกฺขา**ฯ อภิสมาจารํ วา อารพฺภ ปญฺญตฺตา สิกฺขา **อาภิสมาจาริกสิกฺขา,** ขนฺธกวตฺตปริยาปนฺนสิกฺขาเยตํ อธิวจนํฯ มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส อาทิภูตาติ **อาทิพฺรหฺมจริยกา,** อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนสิกฺขาเยตํ อธิวจนํฯ เตเนว “อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนํ วา อาทิพฺรหฺมจริยกํ, ขนฺธกวตฺตปริยาปนฺนํ อาภิสมาจาริก”นฺติ วิสุทฺธิมเคฺค (วิสุทฺธิ. ๑.๑๑) วุตฺตํ, ตสฺมา **เสกฺขปณฺณตฺติย**นฺติ เอตฺถ สิกฺขิตพฺพโต เสกฺขา, ภควตา ปญฺญตฺตตฺตา ปณฺณตฺติ, สพฺพาปิ อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนา สิกฺขาปทปณฺณตฺติ “เสกฺขปณฺณตฺตี”ติ วุตฺตาติ คเหตพฺพํฯ เตเนว คณฺฐิปเทปิ วุตฺตํ **“เสกฺขปณฺณตฺติย**นฺติ ปาราชิกมาทิํ กตฺวา สิกฺขิตพฺพสิกฺขาปทปญฺญตฺติย”นฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๘๔)ฯ

อุปชฺฌายาจริยกถายํ **น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพ**ติ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา น ปพฺพาเชตโพฺพฯ อเสกฺขสฺส อยนฺติ **อเสโกฺข,** โลกิยโลกุตฺตโร สีลกฺขนฺโธฯ **อนฺตคฺคาหิกายา**ติ สสฺสตุเจฺฉทโกฏฺฐาสคฺคาหิกายฯ **ปจฺฉิมานิ เทฺว**ติ อปฺปสฺสุโต โหติ, ทุปฺปโญฺญ โหตีติ อิมานิ เทฺว องฺคานิฯ **ปจฺฉิมานิ ตีณี**ติ น ปฏิพโล อุปฺปนฺนํ กุกฺกุจฺจํ ธมฺมโต วิโนเทตุํ, อาปตฺติํ น ชานาติ, อาปตฺติวุฏฺฐานํ น ชานาตีติ อิมานิ ตีณิฯ กุกฺกุจฺจสฺส หิ ปาฬิอฏฺฐกถานยสงฺขาตธมฺมโต วิโนเทตุํ อปฺปฏิพลตา นาม อพฺยตฺตตฺตา เอว โหตีติ สาปิ อาปตฺติองฺคเมว วุตฺตาฯ

อภิ วิสิโฏฺฐ อุตฺตโม สมาจาโร อภิสมาจาโร, วตฺตปฺปฏิปตฺติสีลํ, ตํ อารพฺภ ปญฺญตฺตา ขนฺธกสิกฺขาปทสงฺขาตา สิกฺขา **อาภิสมาจาริกา**ฯ สิกฺขาปทมฺปิ หิ ตทตฺถปริปูรณตฺถิเกหิ อุคฺคหณาทิวเสน สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขาติ วุจฺจติฯ มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส อาทิภูตา การณภูตา **อาทิพฺรหฺมจริยกา,** อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนสิกฺขาปทํฯ เตเนวตฺถ วิสุทฺธิมเคฺคปิ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๑) “อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนํ สิกฺขาปทํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ, ขนฺธกวตฺตปริยาปนฺนํ อาภิสมาจาริก”นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา **เสกฺขปณฺณตฺติย**นฺติ เอตฺถ สิกฺขิตพฺพโต เสกฺขา, ภควตาว ปญฺญตฺตตฺตา ปญฺญตฺติฯ สพฺพาปิ อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนา สิกฺขาปทปณฺณตฺติ “เสกฺขปณฺณตฺตี”ติ วุตฺตาติ คเหตพฺพํฯ **นามรูปปริเจฺฉเท**ติ เอตฺถ กุสลตฺติกาทีหิ วุตฺตํ ชาติภูมิปุคฺคลสมฺปโยควตฺถารมฺมณกมฺมทฺวารลกฺขณรสาทิเภเทหิ เวทนากฺขนฺธาทิจตุพฺพิธํ สนิพฺพานํ นามํ, ภูโตปาทายเภทํ รูปญฺจ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ชานนปญฺญา, ตปฺปกาสโก จ คโนฺถ นามรูปปริเจฺฉโท นามฯ อิมินา อภิธมฺมตฺถกุสเลน ภวิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **สิกฺขาเปตุ**นฺติ อุคฺคณฺหาเปตุนฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๘๔) วุตฺตํฯ

๑๕๓. อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามีติ เอตฺถ **อายสฺมโต**ติ อุปโยคตฺเถ สามิวจนํ, อายสฺมนฺตํ นิสฺสาย วสิสฺสามีติ อโตฺถฯ ยํ ปน วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๗๖) “พฺยตฺโต…เป.… วุตฺตลกฺขโณเยวา”ติ, ตํ ปริสูปฏฺฐากพหุสฺสุตํ สนฺธาย วทติฯ **ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทธมฺมเนฺตวาสิเกหิ ปน…เป.… ตาว วตฺตํ กาตพฺพ**นฺติ ปพฺพชฺชาจริยอุปสมฺปทาจริยธมฺมาจริยานํ เอเตหิ ยถาวุตฺตวตฺตํ กาตพฺพํฯ ตตฺถ เยน สิกฺขาปทานิ ทินฺนานิ, อยํ

ปพฺพชฺชาจริโยฯ เยน อุปสมฺปทกมฺมวาจา วุตฺตา, อยํ **อุปสมฺปทาจริโย**ฯ โย อุเทฺทสํ วา ปริปุจฺฉํ วา เทติ, อยํ **ธมฺมาจริโย**ติ เวทิตพฺพํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวฯ

๑๕๔. นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถายํ **ทิสํ คโต**ติ ปุน อาคนฺตุกาโม, อนาคนฺตุกาโม วา หุตฺวา วาสตฺถาย กญฺจิ ทิสํ คโตฯ **ภิกฺขุสฺส สภาคต**นฺติ เปสลภาวํฯ **โอโลเกตฺวา**ติ อุปปริกฺขิตฺวาฯ **วิพฺภเนฺต...เป.... ตตฺถ คนฺตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘‘สเจ เกนจิ กรณีเยน ตทเหว คนฺตุํ อสโกฺกเนฺต ‘กติปาเหน คมิสฺสามี’ติ คมเน สอุสฺสาโห โหติ, รกฺขตี’’ติ วทนฺติฯ **มา อิธ ปฏิกฺกมี**ติ มา อิธ ปวิสิฯ **ตเตฺรว วสิตพฺพ**นฺติ ตเตฺถว นิสฺสยํ คเหตฺวา วสิตพฺพํฯ **ตํเยว วิหารํ... เป.... วสิตุํ วฎฺฎตี**ติ เอตฺถ อุปชฺฌาเยน ปริจฺจตฺตตฺตา อุปชฺฌายสโมธานปริหาโร นตฺถิ, ตสฺมา อุปชฺฌายสโมธานคตสฺสปิ อาจริยสฺส สนฺติเก คหิตนิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

อาจริยมฺหา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธีสุ อาจริโย ปกฺกโนฺต วา โหตีติ เอตฺถ ‘‘ปกฺกโนฺตติ ทิสํ คโต’’ติอาทินา อุปชฺฌายสฺส ปกฺกมเน โย วินิจฺฉโย วุโตฺต, โส ตตฺถ วุตฺตนเยเนว อิธาปิ สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ ตํ อวตฺวา **‘‘โกจิ อาจริโย อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมตี’’**ติอาทินา อโญฺญเยว นโย อารโทฺธฯ อยญฺจ นโย อุปชฺฌายปกฺกมเนปิ เวทิตโพฺพเยวฯ อีทิเสสุ หิ ฐาเนสุ เอกตฺถวุตฺตลกฺขณํ อญฺญตฺถาปิ ทฎฺฐพฺพํฯ **สเจ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา นิวตฺตติ, ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหตี**ติ เอตฺถ เอตฺตาวตา ทิสาปกฺกโนฺต นาม โหตีติ อเนฺตวาสิเก อนิกฺขิตฺตธุเรปิ นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ **อาจริยุปชฺฌายา เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อญฺญสฺมิํ วิหาเร วสนฺตี**ติ พหิอุปจารสีมายํ อเนฺตวาสิกสทฺธิวิหาริกานํ วสนฎฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อญฺญสฺมิํ เสนาสเน วสนฺติ, อโนฺตอุปจารสีมายํ ปน เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวาปิ วสโต นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ ‘‘สเจปิ อาจริโย มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา นิสฺสยปณามนาย ปณาเมตี’’ติอาทิ สพฺพํ อุปชฺฌายสฺส อาณตฺติยมฺปิ เวทิตพฺพนฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฎี. มหาวคฺค ๓.๘๓) วุตฺตํฯ

๑๕๓. **สาหู**ติ สาธุ สุนฺทรํฯ **ลหู**ติ อครุ, สุภรตาติ อโตฺถฯ **โอปายิก**นฺติ อุปายปฏิสํยุตฺตํ, เอวํ ปฏิปชฺชนํ นิตฺถรณุปาโยติ อโตฺถฯ **ปติรูป**นฺติ สามีจิกมฺมมิทนฺติ อโตฺถ ฯ **ปาสาทิเกนา**ติ ปสาทาวเหน, กายวจีปโยเคน สมฺปาเทหีติ อโตฺถฯ **กาเยนา**ติ เอตทตฺถวิญฺญาปกํ หตฺถมุทฺทาทิํ ทเสฺสโนฺต กาเยน วิญฺญาเปติฯ **‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉนํ สนฺธายา**ติ อุปชฺฌาเยน ‘‘สาหู’’ติอาทีสุ วุเตฺตสุ สทฺธิวิหาริกสฺส ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉนวจนํ สนฺธาย ‘‘กาเยน วิญฺญาเปตี’’ติอาทิ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อายาจนทานมเตฺตนา**ติ สทฺธิวิหาริกสฺส ปฐมํ อายาจนมเตฺตน, ตโต อุปชฺฌายสฺส จ ‘‘สาหู’’ติอาทินา วจนมเตฺตนาติ อโตฺถฯ อาจริยสฺส สนฺติเก นิสฺสยคฺคหเณ **อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี**ติ อายสฺมนฺตํ นิสฺสาย วสิสฺสามีติ อโตฺถฯ

๑๕๔. นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถายํ **โย วา เอกสโมฺภคปริโภโค, ตสฺส สนฺติเก นิสฺสโย คเหตโพฺพ**ติ อิมินา ลชฺชีสุ เอว นิสฺสยคฺคหณํ นิโยเชติ อลชฺชีสุ ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ เอตฺถ จ ปริโภคสเทฺทน เอกกมฺมาทิโก สํวาโส คหิโต ปจฺจยปริโภคสฺส สโมฺภคสเทฺทน คหิตตฺตาฯ เอเตน จ สโมฺภคสํวาสานํ อลชฺชีหิ สทฺธิํ น กตฺตพฺพตํ ทเสฺสติฯ **ปริหาโร นตฺถี**ติ อาปตฺติปริหาโร นตฺถิฯ **ตาทิโส**ติ ยตฺถ นิสฺสโย คหิตปุโพฺพ, โย จ เอกสโมฺภคปริโภโค, ตาทิโสฯ **ตถา วุตฺต**นฺติ ‘‘ลหุํ อาคมิสฺสตี’’ติ วุตฺตเญฺจติ อโตฺถฯ **จตฺตาริ ปญฺจ ทิวสานี**ติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํฯ ยทิ เอกาหทฺวีเหน สภาคตา ปญฺญายติ, ญาตทิวเส คเหตโพฺพวฯ อถาปิ จตุปญฺจาเหนปิ น ปญฺญายติ, ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ ปญฺญายติ, ตตฺตกานิ อติกฺกาเมตพฺพานิฯ สภาคตํ โอโลเกมีติ ปน เลโส น กาตโพฺพฯ **ทหรา สุณนฺตี**ติ เอตฺถ อสุตฺวาปิ ‘‘อาคมิสฺสติ, เกนจิ

อนฺตราเยน จิรายนฺตี’’ติ สญฺญาย สติปิ ลพฺภเตว ปริหาโร ฯ เตนาห **“อิเธวาหํ วสิสฺสามีติ ปหิณติ, ปริหาโร นตฺถี”**ติฯ **เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร นตฺถี**ติ คมเน นิรุสฺสาหํ สนฺธาย วุตฺตํ, สอุสฺสาหสฺส ปน เสนาสนปฏิสามนาทิวเสน กติปาเห คเตปิ น โทโสฯ

ตเตฺรว วสิตพฺพนฺติ ตตฺร สภาคฏฺฐาเน เอว นิสฺสยํ คเหตฺวา วสิตพฺพํฯ **ตํเยว วิหารํ... เป.... วสิตุํ วฏฺฏตี**ติ อิมินา อุปชฺฌาเย สงฺคณฺหเนฺตเยว ตํสโมธาเน นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิ วุตฺตา, ตสฺมิํ ปน โกเธน วา คณนิรเปกฺขตาย วา อสงฺคณฺหเนฺต อเญฺญสุ คหิโต นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ ทเสฺสติฯ

อาจริยมฺหา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิยํ วุโตฺต ‘‘โกจิ อาจริโย’’ติอาทิโก นโย อุปชฺฌายปกฺกมนาทีสุปิ เนตฺวา ตตฺถ จ วุโตฺต อิธาปิ เนตฺวา ยถารหํ โยเชตโพฺพฯ **เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อเญฺญสฺมิํ วิหาเร วสนฺตี**ติ อุปจารสีมโต พหิ อเญฺญสฺมิํ วิหาเร อเนฺตวาสิกาทีนํ วสนฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา วสนฺติฯ เตน พหิอุปจาเรปิ อเนฺตวาสิกาทีนํ วสนฏฺฐานโต ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อนฺตเร อาสเนฺน ปเทเส วสติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ ทเสฺสติฯ อโนฺตอุปจารสีมายํ ปน เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา วสโต นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภเตวาติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๘๓) วุตฺตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

นิสฺสยวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เตวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๔. สีมาวินิจฺฉยกถา

๑๕๖. เอวํ นิสฺสยวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ สีมาวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“สีมาติ เอตฺถ”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ **สีมา**ติ สินียเต สมเคฺคน สเงฺฆน กมฺมวาจาย พนฺธียเตติ สีมาฯ สิ พนฺธเนติ ธาตุ, ม-ปจฺจโย, กิยาทิคโณยํฯ วิภาควนฺตานํ สภาววิภาวนํ วิภาเคน วินา น โหตีติ อาห **“สีมา นาเมสา...เป.... โหตี”**ติฯ ตตฺถ พทฺธสีมํ ตาว ทเสฺสตุํ **“ตตฺถ เอกาทส”**ตฺยาทิมาหฯ

วีสติวคฺคกรณียปรมตฺตา สงฺฆกมฺมสฺส เหฏฺฐิมนฺตโต ยตฺถ กมฺมารเหน สทฺธึ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ สโกฺกนฺติ, ตตฺตเก ปเทเส สีมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติ, น ตโต โอรนฺติ อาห **“อติขุทฺทกา นาม ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺตี”**ติฯ **ปุรตฺถิมาย ทิสายา**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ, ตสฺสํ ปน ทิสายํ นิมิเตฺต อสติ ยตฺถ อตฺถิ, ตโต ปฏฺฐาย ปฐมํ ‘‘ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย, ทกฺขิณาย ทิสายา’’ติอาทินา สมนฺตา วิชฺชมานฏฺฐาเนสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ปุน ‘‘ปุรตฺถิมาย อนุทิสายา’’ติ ปฐมกิตฺติตํ ปฏิกิเตฺตตุํ วฏฺฏติ ตีหิ นิมิเตฺตหิ สิงฺฆาฏกสณฺฐานายปิ สีมาย สมฺมนฺนิตพฺพโตฯ **ติกฺขตฺตุํ สีมมณฺฑลํ สมฺพนฺธเนฺตนา**ติ วินยธเรน สยํ เอกสฺมึเยว ฐาเน ฐตฺวา เกวลํ นิมิตฺตกิตฺตนวจเนเนว สีมมณฺฑลํ สมนฺตา นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ พนฺธเนฺตนาติ อโตฺถฯ ตํตํนิมิตฺตฏฺฐานํ อคนฺตฺวาปิ หิ กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ ติโยชนปรมายปิ สีมาย สมนฺตโต ติกฺขตฺตุํ อนุปริคมนสฺส เอกทิวเสน ทุกฺกรตฺตา วินยธเรน สยํ อทิฏฺฐมฺปิ ปุเพฺพ ภิกฺขูหิ ยถาววตฺถิตํ นิมิตฺตํ ‘‘ปาสาโณ ภเนฺต’’ติอาทินา เกนจิ วุตฺตานุสาเรน สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ อาทินา กิเตฺตตุมฺปิ วฏฺฏติ เอวฯ

สํสฏฺฐวิฏปาติ อิมินา อญฺญมญฺญสฺส อาสนฺนตํ ทีเปติฯ **พทฺธา โหตี**ติ ปจฺฉิมทิสาภาเค สีมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอกรตนมตฺตา สุวิเญฺญยฺยตรา โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ **“ปจฺฉิมโกฏิยา หตฺถมตฺตา สีมนฺตริกา ฐเปตพฺพา”**ติฯ เอกงฺคุลิมตฺตาปิ สีมนฺตริกา วฏฺฏติเยวฯ ตตฺตเกนปิ หิ สีมา อสมฺภินฺนาว โหติฯ **ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตํ โหตี**ติ นิมิตฺตสฺส สีมโต พาหิรตฺตา สีมสเมฺภโท น โหตีติ วุตฺตํฯ **สีมสงฺกรํ กโรตี**ติ วฑฺฒิตฺวา สีมปฺปเทสํ ปวิเฏฺฐ ทฺวินฺนํ สีมานํ คตฏฺฐานสฺส ทุวิเญฺญยฺยตฺตา วุตฺตํ, น, ปน ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํฯ น หิ สีมา ตตฺตเกน อสีมา โหติ, เทฺว ปน สีมา ปจฺฉา วฑฺฒิตรุเกฺขน อโชฺฌตฺถฏตฺตา เอกาพทฺธา โหนฺติ, ตสฺมา เอกตฺถ ฐตฺวา กมฺมํ กโรเนฺตหิ อิตรํ โสเธตฺวา กาตพฺพํฯ **ตสฺสา ปเทส**นฺติ ยตฺถ ฐตฺวา ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ สกฺกา โหติ, ตาทิสํ ปเทสํ, ยตฺถ ปน ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา โหติ, ตาทิสํ ปเทสํ อโนฺตกริตฺวา พนฺธนฺตา สีมาย สีมํ สํภินฺทนฺติ นามฯ **น กมฺมวาจํ วคฺคํ กโรนฺตี**ติ กมฺมวาจํ น ภินฺทนฺติ, กมฺมํ น โกเปนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๕๘. **สุทฺธปํสุปพฺพโต**ติ น เกนจิ กโต สยํชาโตว วุโตฺตฯ ตถา เสสาปิฯ **อิตโรปี**ติ สุทฺธปํสุปพฺพตาทิโก ปพฺพโตปิฯ **หตฺถิปฺปมาโณ**ติ เอตฺถ ภูมิโต อุคฺคตปเทเสน หตฺถิปฺปมาณํ คเหตพฺพํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) ปน วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) **“หตฺถิปฺปมาโณ นาม ปพฺพโต** เหฏฺฐิมโกฏิยา อฑฺฒฏฺฐมรตนุเพฺพโธ’’ติ วุตฺตํฯ **จตูหิ วา ตีหิ วา**ติ สีมภูมิยํ จตูสุ, ตีสุ วา ทิสาสุ ฐิเตหิ, เอกิสฺสา เอว ปน ทิสาย ฐิเตหิ ตโต พหูหิปิ สมฺมนฺนิตุํ น วฏฺฏติ, ทฺวีหิ ปน ทฺวีสุ ทิสาสุ ฐิเตหิปิ น วฏฺฏติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เอเกน น วฏฺฏติ, ตสฺมาฯ **ตํ พหิทฺธา กตฺวา**ติ กิตฺติตนิมิตฺตสฺส อสีมตฺตา อโนฺตสีมาย กรณํ อยุตฺตนฺติ วุตฺตํฯ เตนาห **“สเจ”**ติอาทิฯ

ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปฺปมาณตา สณฺฐานโต คเหตพฺพา, น ตุลคณนาวเสน, ภารโต ปลปริมาณญฺจ มคธตุลาย คเหตพฺพํ, สา จ โลกิยตุลาย ทฺวิคุณาติ วทนฺติฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) ปน "**ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปฺปมาณตา** ตุลตาย คเหตพฺพา, น ตุลคณนายา''ติ วุตฺตํฯ **อติมหนฺตปี**ติ ภูมิโต หตฺถิปฺปมาณํ อนุคนฺตฺวา เหฏฺฐาภูมิยํ โอติณฺณฆนโต อเนกโยชนปฺปมาโณปิฯ สเจ หิ ตโต หตฺถิปฺปมาณํ กูฏํ อุคฺคจฺฉติ, ปพฺพต สงฺขเมว คจฺฉติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) – **สเจ เอกาพโทฺธ โหติ, น กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ จตูสุ ทิสาสุ จตุนฺนํ ปพฺพตกูฏานํ เหฏฺฐา ปิฏฺฐิปาสาณสทิเส ปาสาเณ ฐิตตฺตา เอกาพทฺธภาเว สติปิ ปถวิโต อุทฺธํ เตสํ สมฺพเนฺธ อสติ เหฏฺฐา ปถวีคตสมฺพนฺธมเตฺต อโพฺพหาริกํ กตฺวา กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว ''ปิฏฺฐิปาสาโณ อติมหนฺตปิ ปาสาณสงฺขฺยเมว คจฺฉตี''ติ วุตฺตํฯ ปถวิโต เหฏฺฐา ตสฺส มหนฺตภาเว คยฺหมาเน ปพฺพตเมว โหตีติ อนุคณฺฐิปเท วุตฺตํฯ จินิตฺวา กตปํสุปุเญฺช ติณคุมฺพรุกฺขา เจ ชายนฺติ, ปพฺพโต โหตีติ ธมฺมสิริเตฺถโร, เนวาติ อุปติสฺสเตฺถโรติ วุตฺตํฯ **ปาสาโณ**ติ สุธามยปาสาโณปิ วฏฺฏตีติ วทนฺติ, วีมํสิตพฺพํ อิฏฺฐกาย ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ **โสปี**ติ ขาณุโก วิย อุฏฺฐิตปาสาโณปิฯ **จตุปญฺจรุกฺขนิมิตฺตมตฺตมฺปี**ติ เอกเจฺจสุ นิมิตฺตสโทฺท นตฺถีติ วุตฺตํฯ

อโนฺตสารานนฺติ ตสฺมึ ขเณ ตรุณตาย สาเร อวิชฺชมาเนปิ ปริณาเมน ภวิสฺสมานสาเรปิ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตาทิสานญฺหิ สูจิทณฺฑกปฺปมาณปริณาหานํ จตุปญฺจมตฺตานมฺปิ วนํ วฏฺฏติฯ **อโนฺตสารมิสฺสกาน**นฺติ อโนฺตสาเรหิ รุเกฺขหิ สมฺมิสฺสานํฯ เอเตน ตจสารรุกฺขมิสฺสกานมฺปิ วนํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **จตุปญฺจรุกฺขมตฺตมฺปี**ติ สารรุเกฺข สนฺธาย วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) ปน ''เอตฺถ ตโย เจ สารรุกฺขา โหนฺติ, เทฺว อสารา, สารรุกฺขานํ พหุตฺตํ อิจฺฉิตพฺพํฯ สุสานมฺปิ อิธ วนเมวาติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ สยํชาตตฺตาติ วุตฺตํฯ เกจิ ปน 'จตูสุ เทฺว อโนฺตสารา เจ, วฏฺฏติ, อโนฺตสารา อธิกา, สมา วา, วฏฺฏติ, ตสฺมา พหูสุปิ เทฺว เจ อโนฺตสารา อตฺถิ, วฏฺฏตี'ติ วทนฺตี''ติ วุตฺตํฯ **วนมเชฺฌ วิหารํ กโรนฺตี**ติ รุกฺขฆฏาย อนฺตเร รุเกฺข อจฺฉินฺทิตฺวา วติอาทีหิ วิหารปริเจฺฉทํ กตฺวาว อโนฺตรุกฺขนฺตเรสุ เอว ปริเวณปณฺณสาลาทีนํ กรณวเสน ยถา อโนฺตวิหารมฺปิ วนเมว โหติ, เอวํ วิหารํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ ยทิ หิ สพฺพํ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา วิหารํ กเรยฺยุํ, วิหารสฺส อวนตฺตา ตํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตวนํ เอกตฺถ กิเตฺตตพฺพํ สิยา, อิธ ปน อโนฺตปิ วนตฺตา ''วนํ น กิเตฺตตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ สเจ หิ ตํ กิเตฺตนฺติ, ''นิมิตฺตสฺส อุปริ วิหาโร โหตี''ติอาทินา อนนฺตเร วุตฺตโทโส อาปชฺชติ ฯ **เอกเทส**นฺติ วเนกเทสํ, รุกฺขวิรหิตฏฺฐาเน กตวิหารสฺส เอกปเสฺส ฐิตวนสฺส เอกเทสนฺติ อโตฺถฯ

สูจิทณฺฑกปฺปมาโณติ วํสทณฺฑปฺปมาโณฯ ''เลขนิทณฺฑปฺปมาโณ''ติ เกจิฯ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา) ปน อเวภงฺคิยวินิจฺฉเย ''โย โกจิ อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมโตฺตปิ เวฬุ…เป…. ครุภณฺฑ''นฺติ วุตฺตตฺตา ตนฺตโร เวฬุทโณฺฑติ จ สูจิทโณฺฑติ จ คเหตพฺพํฯ **วํสนฬกสราวาทีสู**ติ เวฬุปเพฺพ วา นฬปเพฺพ วา กปลฺลกาทิมตฺติกภาชเนสุ วาติ อโตฺถฯ **ตงฺขณมฺปี**ติ ตรุณโปตเก อมิลายิตฺวา วิรุหนชาติเก สนฺธาย วุตฺตํฯ เย ปน ปริณตา สมูลํ อุทฺธริตฺวา โรปิตาปิ ฉินฺนสาขา วิย มิลายิตฺวา จิเรน นวมูลงฺกุรุปฺปตฺติยา ชีวนฺติ, มิยนฺติเยว วา, ตาทิเส กิเตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ **เอต**นฺติ นวมูลสาขานิคฺคมนํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) ปน "**สูจิทณฺฑกปฺปมาโณ**ติ สีหฬทีเป เลขนิทณฺฑปฺปมาโณติ วทนฺติ, โส จ กนิฏฺฐงฺคุลิปริมาโณติ ทฏฺฐพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ

มเชฺฌติ สีมาย มหาทิสานํ อโนฺตฯ **โกณ**นฺติ สีมาย จตูสุ โกเณสุ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ มคฺคานํ สมฺพนฺธฏฺฐานํฯ **ปรภาเค กิเตฺตตุํ วฏฺฏตี**ติ เตสํ จตุนฺนํ โกณานํ พหิ นิกฺขมิตฺวา ฐิเตสุ

อฏฺฐสุ มเคฺคสุ เอกิสฺสา ทิสาย เอกํ, อญฺญิสฺสา ทิสาย จาปรนฺติ เอวํ จตฺตาโรปิ มคฺคา จตูสุ ทิสาสุ กิเตฺตตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ ปน กิตฺติตมเตฺตน กถํ เอกาพทฺธตา วิคจฺฉตีติ วิญฺญายติฯ ปรโต คตฏฺฐาเนปิ เอเต เอว เต จตฺตาโร มคฺคาฯ ''จตฺตาโร มคฺคา จตูสุ ทิสาสุ คจฺฉนฺตี''ติ หิ วุตฺตํ, ตสฺมา เอตฺถ การณํ วิจินิตพฺพนฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) วุตฺตํฯ วิจินโนฺต ปน เอวํ การณํ ปญฺญายติ – ปุพฺพวาเกฺยปิ ''วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา จตฺตาโร มคฺคา''ติ, ปรวาเกฺยปิ ''วิหารมเชฺฌน นิพฺพิชฺฌิตฺวา คตมโคฺคปี''ติ วิหารเมว สนฺธาย วุโตฺต, ตสฺมา อิธาปิ ''โกณํ นิพฺพิชฺฌิตฺวา คตํ ปนา''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา เอเต มคฺคา วิหารสฺส โกณเมว นิพฺพิชฺฌึสุ, น อญฺญมญฺญํ มิสฺสึสุ, ตสฺมา เอกาพทฺธภาววาภาวา จตุนฺนํ มคฺคานํ จตูสุ ฐาเนสุ กิเตฺตตุํ วฏฺฏตีติฯ สารตฺถทีปนิยํ ปน **''ปรภาเค กิเตฺตตุํ วฏฺฏตี**ติ พหิ นิกฺขมิตฺวา ฐิเตสุ อฏฺฐสุ มเคฺคสุ เอกิสฺสา ทิสาย เอกํ, อปราย เอกนฺติ เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ กิเตฺตตุํ วฏฺฏตี''ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) ปน **''ปรภาเค**ติ เอตฺถ เอเตหิ พทฺธฏฺฐานโต คตตฺตา วฏฺฏติ, ตถา ทีฆมเคฺคปิ คหิตฏฺฐานโต คตฏฺฐานสฺส อญฺญตฺตาติ วทนฺตี''ติ วุตฺตํฯ ตมฺปิ เอกาพทฺธนิมิตฺตตฺตา วิจาเรตพฺพํฯ

อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยาติ อิทญฺจ ปาฬิยํ ภิกฺขุนีนํ นทีปารคมเน นทีลกฺขณสฺส อาคตตฺตา วุตฺตํ, ภิกฺขูนํ อนฺตรวาสกเตมนมตฺตมฺปิ วฏฺฏติเยวฯ สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) ''ภิกฺขุนิยา เอว คหณเญฺจตฺถ ภิกฺขุนีวิภเงฺค ภิกฺขุนีวเสน นทีลกฺขณสฺส ปาฬิยํ อาคตตฺตา เตเนว นเยน ทสฺสนตฺถํ กตํฯ **สีมํ พนฺธนฺตานํ นิมิตฺตํ โหตี**ติ อยํ วุตฺตลกฺขณา นที สมุทฺทํ วา ปวิสตุ ตฬากํ วา, ปภวโต ปฏฺฐาย นิมิตฺตํ โหตี''ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) ปน ''อนฺตรวาสโก เตมิยตีติ วุตฺตตฺตา ตตฺตกปฺปมาณอุทเกเยว กาตุํ วฏฺฏตีติ เกจิฯ 'เตมิยตี'ติ อิมินา เหฏฺฐิมโกฏิยา นทีลกฺขณํ วุตฺตํ, เอวรูปาย นทิยา ยสฺมึ ฐาเน จตฺตาโร มาเส อปฺปํ วา พหุํ วา อุทกํ อโชฺฌตฺถริตฺวา ปวตฺตติ, ตสฺมึ ฐาเน อโปฺปทเกปิ ฐตฺวา กาตุํ วฏฺฏตีติ เอเก''ติ วุตฺตํฯ

นทีจตุเกฺกปิ เอเสว นโยติ อิมินา เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ ปรโต คตฏฺฐาเนปิ กิเตฺตตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ เตเนว จ ''อสมฺมิสฺสา นทิโย ปน จตโสฺสปิ กิเตฺตตุํ วฏฺฏตี''ติ อสมฺมิสฺสคฺคหณํ กตํฯ **อโชฺฌตฺถริตฺวา อาวรณํ ปวตฺตติเยวา**ติ อาวรณํ อโชฺฌตฺถริตฺวา สนฺทติเยวฯ **อปวตฺตมานา**ติ อสนฺทมานุทกาฯ อาวรณญฺหิ ปตฺวา นทิยา ยตฺตเก ปเทเส อุทกํ อสนฺทมานํ สนฺติฏฺฐติ, ตตฺถ นทีนิมิตฺตํ กาตุํ น วฏฺฏติ, อุปริ สนฺทมานฏฺฐาเนเยว วฏฺฏติฯ อสนฺทมานฏฺฐาเน ปน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ฐิตเมว หิ อุทกํ อุทกนิมิเตฺต วฏฺฏติ, น สนฺทมานํฯ เตเนวาห **''ปวตฺตนฏฺฐาเน นทีนิมิตฺตํ, อปวตฺตนฏฺฐาเน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏตี''**ติฯ ''ปวตฺตนฏฺฐาเน นทีนิมิตฺตนฺติ วุตฺตตฺตา เสตุโต ปรโต ตตฺตกํ อุทกํ ยทิ ปวตฺตติ, นที เอวาติ วทนฺติฯ ชาตสฺสราทีสุ ฐิโตทกํ ชาตสฺสราทิปเทเสน อนฺตริกมฺปิ นิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติ นทีปารสีมาย นิมิตฺตํ วิยฯ สเจ โส ปเทโส กาลนฺตเรน คามเขตฺตภาวํ ปาปุณาติ, ตตฺถ อญฺญํ สีมํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตี''ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) วุตฺตํฯ **มูเล**ติ อาทิกาเลฯ **นทึ ภินฺทิตฺวา**ติ ยถา อุทกํ อนิจฺฉเนฺตหิ กสฺสเกหิ มโหเฆ นิวเฏฺฏตุํ น สกฺกา, เอวํ กูลํ ภินฺทิตฺวาฯ **นทึ ภินฺทิตฺวา**ติ วา มาติกามุขทฺวาเรน นทีกูลํ ภินฺทิตฺวาฯ

อุเกฺขปิมนฺติ ทีฆรชฺชุนา กูเฏหิ อุสฺสิญฺจนียํฯ **อุเกฺขปิม**นฺติ วา กูปโต วิย อุกฺขิปิตฺวา คเหตพฺพํฯ **อุเกฺขปิม**นฺติ วา อุทฺธริตฺวา คเหตพฺพกํฯ

อสมฺมิเสฺสหีติ สพฺพทิสาสุ ฐิตปพฺพเตหิ เอว วา ปาสาณาทีสุ อญฺญตเรหิ วา นิมิตฺตนฺตราพฺยวหิเตหิฯ **สมฺมิเสฺสหี**ติ เอกตฺถ ปพฺพโต, อญฺญตฺถ ปาสาโณติ เอวํ ฐิเตหิ อฏฺฐหิฯ **นิมิตฺตานํ สเตนาปี**ติ อิมินา เอกิสฺสาเยว ทิสาย พหูนิปิ นิมิตฺตานิ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ, ปพฺพโต, ภเนฺตฯ ปุน ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ, ปาสาโณ, ภเนฺต’’ติอาทินา (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) กิเตฺตตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **สิงฺฆาฏกสณฺฐานา**ติ ติโกณาฯ **สิงฺฆาฏกสณฺฐานา**ติ วา ติโกณรจฺฉาสณฺฐานาฯ **จตุรสฺสา**ติ สมจตุรสฺสาฯ **มุทิงฺคสณฺฐานา** ปน อายตจตุรสฺสา, เอกโกฏิยํ สโงฺกจิตา, ตทญฺญาย วิตฺถิณฺณา วา โหติฯ **มุทิงฺคสณฺฐานา**ติ วา มุทิงฺคเภรี วิย มเชฺฌ วิตฺถตา อุโภสุ โกฏีสุ สโงฺกจิตา โหติฯ

๑๕๙. เอวํ พทฺธสีมาย นิมิตฺตสมฺปตฺติยุตฺตตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปริสสมฺปตฺติยุตฺตตํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปริสสมฺปตฺติยุตฺตา นามา’’**ติอาทิมาห ฯ ตตฺถ **สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉทนา**ติ สพฺพเหฏฺฐิเมน คณนปริเจฺฉทน, อปฺปตโร เจ คโณ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ อิมสฺส ปน สีมาสมฺมุติกมฺมสฺส จตุวคฺคกรณียตฺตา **‘‘จตูหิ ภิกฺขูหี’’**ติ วุตฺตํฯ **สนฺนิปติตา**ติ สมคฺคา หุตฺวา อญฺญมญฺญสฺส หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา สนฺนิปติตาฯ อิมินา ‘‘จตุวคฺคกรณีเย กเมฺม จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา กมฺมปฺปตฺตา, เต อาคตา โหนฺตี’’ติ วุตฺตํ ปฐมสมฺปตฺติลกฺขณํ ทเสฺสติฯ **ยาวติกา ตสฺมิํ คามเกฺขเตฺต**ติ ยสฺมิํ ปเทเส สีมํ พนฺธิตุกามา, ตสฺมิํ เอกสฺส คามโภชกสฺส อายุปฺปตฺติฏฺฐานภูเต คามเกฺขเตฺต ฐิตา ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **พทฺธสีมํ วา นทีสมุทฺทชาตสฺสเร วา อโนกฺกมิตฺวา**ติ เอเตน เอตา พทฺธสีมาทโย คามสีมโต สีมนฺตรภูตา, น ตาสุ ฐิตา คามสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํ วคฺคํ กโรนฺติ, ตสฺมา น เตสํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **เต สเพฺพ หตฺถปาเส วา กตฺวา**ติ วคฺคกมฺมปริหรณตฺถํ สนฺนิปติตุํ สมเตฺถ เต คามเกฺขตฺตเฏฺฐ สเพฺพ ภิกฺขู สงฺฆสฺส หตฺถปาเส กตฺวาติ อโตฺถฯ **ฉนฺทํ วา อาหริตฺวา**ติ สนฺนิปติตุํ อสมตฺถานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวาฯ ตสฺมิํ คามเกฺขเตฺต ยทิปิ สหสฺสภิกฺขู โหนฺติ, เตสุ จตฺตาโรเยว กมฺมปฺปตฺตา, อวเสสา ฉนฺทารหา, ตสฺมา อนาคตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพติ อโตฺถ, อิมินา ‘‘ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหโฏ โหตี’’ติ วุตฺตํ ทุติยสมฺปตฺติลกฺขณมาหฯ ‘‘สมฺมุขีภูตา น ปฏิโกฺกสนฺตี’’ติ วุตฺตํ ตติยสมฺปตฺติลกฺขณํ ปน อิเมสํ สามตฺถิเยน วุตฺตํ โหติฯ

๑๖๐. เอวํ พทฺธสีมาย ปริสสมฺปตฺติยุตฺตตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กมฺมวาจาสมฺปตฺติยุตฺตตํ ทเสฺสตุํ **‘‘กมฺมวาจาสมฺปตฺติยุตฺตา นามา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **‘‘สุณาตุ เม’’**ติอาทีนํ อโตฺถ เหฏฺฐา อุปสมฺปทกมฺมวาจาวณฺณนายํ วุโตฺตว ฯ **เอวํ วุตฺตายา**ติ เอวํ อิมินา อนุกฺกเมน อุโปสถกฺขนฺธเก (มหาว. ๑๓๘-๑๓๙) ภควตา วุตฺตายฯ **ปริสุทฺธายา**ติ ญตฺติโทสอนุสฺสาวนโทเสหิ ปริสมนฺตโต สุทฺธายฯ **ญตฺติทุติยกมฺมวาจายา**ติ เอกาย ญตฺติยา เอกาย อนุสฺสาวนาย กริยมานตฺตา ญตฺติ เอว ทุติยา อิมิสฺสา กมฺมวาจายาติ ญตฺติทุติยกมฺมวาจา, ตายฯ **นิมิตฺตานํ อโนฺต สีมา โหติ, นิมิตฺตานิ สีมโต พหิ โหนฺติ** นิมิตฺตานิ พหิ กตฺวา เหฏฺฐา ปฐวีสนฺธารอุทกํ ปริยนฺตํ กตฺวา สีมาย คตตฺตาฯ

๑๖๑. เอวํ สมานสํวาสกสีมาสมฺมุติยา กมฺมวาจาสมฺปตฺติํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อธิฏฺฐิตเตจีวริกานํ ภิกฺขูนํ จีวเร สุขปริโภคตฺถํ ภควตา ปญฺญตฺตํ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมุติกมฺมวาจาสมฺปตฺติํ ทเสฺสโนฺต **‘‘เอวํ พทฺธาย จ’’**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ **ติจีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมเนฺนยฺยา**ติ ยถา อธิฏฺฐิตเตจีวริโก ภิกฺขุ อโนฺตสีมายํ ติจีวเรน วิปฺปวสโนฺตปิ อวิปฺปวาโสเยว โหติ, ทุติยกถินสิกฺขาปเทน (ปารา. ๔๗๑ อาทโย) อาปตฺติ น โหติ, เอวํ ตํ สมานสํวาสกสีมํ ติจีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมเนฺนยฺยาติ อโตฺถฯ **ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา**ติ ยทิ ติสฺสา สมานสํ

วาสกสีมาย อโนฺต คาโม อตฺถิ, ตํ คามญฺจ คามูปจารญฺจ ฐเปตฺวา ตโต วินิมุตฺตํ ตํ สมานสํวาสกสีมํ ติจีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมเนฺนยฺยาติ อโตฺถฯ

สีมสงฺขฺยํเยว คจฺฉตีติ อวิปฺปวาสสีมสงฺขฺยํเยว คจฺฉติฯ **เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ วา**ติ อภินวกตเคเหสุ สพฺพปฐมํ เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ อตฺถิฯ **อคตํ วา**ติ โปราณกคาเม อเญฺญสุ กุเลสุ เคหานิ ฉเฑฺฑตฺวา คเตสุปิ เอกมฺปิ กุลํ อคตํ อตฺถีติ อโตฺถฯ

๑๖๒. เอวํ สเงฺขเปน สีมาสมฺมุตึ ทเสฺสตฺวา ปุน วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต **“อยเมตฺถ สเงฺขโป, อยํ ปน วิตฺถาโร**”ติอาทิมาหฯ **สีมาย อุปจารํ ฐเปตฺวา**ติ อายตึ พนฺธิตพฺพาย สีมาย เนสํ วิหารานํ ปริเจฺฉทโต พหิ สีมนฺตริกปฺปโหนกํ อุปจารํ ฐเปตฺวาฯ พทฺธา สีมาเยสุ วิหาเรสุ, เต **พทฺธสีมาฯ ปาฏิเยกฺก**นฺติ ปเจฺจกํฯ **พทฺธสีมาสทิสานี**ติ ยถา พทฺธสีมาสุ ฐิตา อญฺญมญฺญํ ฉนฺทาทึ อนเปกฺขิตฺวา ปเจฺจกํ กมฺมํ กาตุํ ลภนฺติ, เอวํ คามสีมาสุ ฐิตาปีติ ทเสฺสติฯ **อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ ปนา**ติ เอกสฺส คามสฺส อุปฑฺฒํ อโนฺตกตฺตุกามตาย สติ สเพฺพสํ อาคมเน ปโยชนํ นตฺถีติ กตฺวา วุตฺตํฯ **อาคนฺตพฺพ**นฺติ จ สามีจิวเสน วุตฺตํ, นายํ นิยโม ‘‘อาคนฺตพฺพเมวา’’ติฯ เตเนวาห **“อาคมนมฺปิ อนาคมนมฺปิ วฏฺฏตี**”ติฯ อพทฺธาย หิ สีมาย นานาคามเกฺขตฺตานํ นานาสีมสภาวตฺตา เตสํ อนาคมเนปิ วคฺคกมฺมํ น โหติ, ตสฺมา อนาคมนมฺปิ วฏฺฏติฯ พทฺธาย ปน สีมาย เอกสีมภาวโต ปุน อญฺญสฺมึ กเมฺม กริยมาเน อโนฺตสีมคเตหิ อาคนฺตพฺพเมวาติ อาห **“อวิปฺปวาสสีมา...เป.... อาคนฺตพฺพ**”นฺติฯ นิมิตฺตกิตฺตนกาเล อโสธิตายปิ สีมาย เนวตฺถิ โทโส นิมิตฺตกิตฺตนสฺส อปโลกนาทีสุ อญฺญตราภาวโตฯ

เภริสญฺญํ วาติ สมฺมนฺนนปริโยสานํ กโรมาติ วตฺวาติ ลิขิตํฯ เตน ตาทิเส กาเล ตํ กปฺปตีติ สิทฺธํ โหติฯ **เภริสญฺญํ วา สงฺขสญฺญํ วา**ติ ปน เตสํ สทฺทํ สุตฺวา อิทานิ สโงฺฆ สีมํ พนฺธตีติ ญตฺวา อาคนฺตุกภิกฺขูนํ ตํ คามเกฺขตฺตํ อปฺปเวสนตฺถํ, อารามิกาทีนญฺจ เตสํ นิวารณตฺถํ กมฺมวาจารทฺธกาเลเยว สญฺญา กรียติ, เอวํ สติ ตํ กรณํ สปฺปโยชนํ โหติฯ เตเนว ‘‘เภริสงฺขสทฺทํ กตฺวา’’ติ อวตฺวา ‘‘เภริสงฺขสญฺญํ กตฺวา’’ติ สญฺญาคฺคหณํ กตํฯ **“สญฺญํ กตฺวา**”ติ จ ปุพฺพกาลกิริยํ วตฺวา **“กมฺมวาจาย สีมา พนฺธิตพฺพา**”ติ อปรกาลกิริยํ วทติ, ปริโยสานกาเล ปน สพฺพตูริยาตาลิกสงฺฆุฏฺฐํ กตฺวา เทวมนุสฺสานํ อนุโมทนํ กาเรตพฺพํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

๑๖๓. ภณฺฑุกมฺมาปุจฺฉนํ สนฺธาย **ปพฺพชฺชา**คฺคหณํฯ **สุขกรณตฺถ**นฺติ สเพฺพสํ สนฺนิปาตนปริสฺสมํ ปหาย อปฺปเตรหิ สุขกรณตฺถํฯ **เอกวีสติ ภิกฺขู คณฺหาตี**ติ วีสติวคฺคกรณียปรมตฺตา สงฺฆกมฺมสฺส กมฺมารเหน สทฺธึ เอกวีสติ ภิกฺขู คณฺหาติฯ อิทญฺจ นิสินฺนานํ วเสน วุตฺตํฯ เหฏฺฐิมนฺตโต หิ ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ สโกฺกนฺติ, ตตฺตเก ปเทเส สีมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ อิทญฺจ กมฺมารเหน สห อพฺภานการกานมฺปิ ปโหนกตฺถํ วุตฺตํฯ **นิมิตฺตุปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพา**ติ อิทํ ยถารุจิตฏฺฐาเน รุกฺขนิมิตฺตาทีนํ ทุลฺลภตาย วฑฺฒิตฺวา อุภินฺนํ พทฺธสีมานํ สงฺกรกรณโต จ ปาสาณนิมิตฺตสฺส จ ตทภาวโต ยตฺถ กตฺถจิ อาเนตฺวา ฐเปตุํ สุกรตาย จ วุตฺตํฯ ตถา **สีมนฺตริกปาสาณา ฐเปตพฺพา**ติ เอตฺถาปิฯ **จตุรงฺคุลปฺปมาณาปี**ติ ยถา ขณฺฑสีมปริเจฺฉทโต พหิ นิมิตฺตปาสาณํ จตุรงฺคุลมตฺตํ ฐานํ สมนฺตา นิคจฺฉติ, อวเสสํ ฐานํ อโนฺตขณฺฑสีมายํ โหติเยว, เอวํ เตสุ ฐปิเตสุ จตุรงฺคุลมตฺตา สีมนฺตริกา โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สีมนฺตริกปาสาณาติ สีมนฺตริกาย ฐปิตนิมิตฺตปาสาณาฯ เต ปน กิเตฺตเนฺตน ทกฺขิณโต อนุปริยายเนฺตเนว กิเตฺตตพฺพาฯ กถํ? ขณฺฑสีมโต หิ ปจฺฉิมาย ทิสาย ปุรตฺถิมาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ ตตฺถ สพฺพานิ นิมิตฺตานิ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา, ตถา

อุตฺตราย ทิสาย ทกฺขิณาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ทกฺขิณาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา, ตถา ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปจฺฉิมาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ปจฺฉิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา, ตถา ทกฺขิณาย ทิสาย อุตฺตราภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘อุตฺตราย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ ตตฺถ สพฺพานิ นิมิตฺตานิ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา ปุน ปจฺฉิมาย ทิสาย ปุรตฺถิมาภิมุเขน ฐตฺวา ปุริมกิตฺติตํ วุตฺตนเยน ปุน กิเตฺตตพฺพํฯ เอวํ พหูนมฺปิ ขณฺฑสีมานํ สีมนฺตริกปาสาณา ปเจฺจกํ กิเตฺตตพฺพาฯ **ตโต**ติ ปจฺฉาฯ **อวเสสนิมิตฺตานี**ติ มหาสีมาย พาหิรนฺตเรสุ อวเสสนิมิตฺตานิฯ **น สกฺขิสฺสนฺตี**ติ อวิปฺปวาสสีมาย พทฺธภาวํ อสลฺลเกฺขตฺวา ‘‘สมานสํวาสกสีมเมว สมูหนิสฺสามา’’ติ วายมนฺตา น สกฺขิสฺสนฺติฯ พทฺธาย หิ อวิปฺปวาสสีมาย ตํ สมูหนิตฺวา ‘‘สมานสํวาสกสีมํ สมูหนิสฺสามา’’ติ กตายปิ กมฺมวาจาย อสมูหตาว โหติ สีมาฯ ปฐมญฺหิ อวิปฺปวาสํ สมูหนิตฺวา ปจฺฉา สีมา สมูหนิตพฺพาฯ ขณฺฑสีมโต ปฏฺฐาย พนฺธนํ อาจิณฺณํ, อาจิณฺณกรเณเนว จ สโมฺมโห น โหตีติ อาห **‘‘ขณฺฑสีมโตว ปฏฺฐาย พนฺธิตพฺพา’’**ติฯ **อุภินฺนมฺปิ น โกเปนฺตี**ติ อุภินฺนมฺปิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ **เอวํ พทฺธาสุ ปน…เป…. สีมนฺตริกา หิ คามเกฺขตฺตํ ภชตี**ติ น อาวาสวเสน สามคฺคิปริเจฺฉโท, กินฺตุ สีมาวเสเนวาติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ

กุฏิเคเหติ ภูมิยํ กตติณกุฏิยํฯ **อุทุกฺขล**นฺติ อุทุกฺขลาวาฏสทิสขุทฺทกาวาฏํฯ **นิมิตฺตํ น กาตพฺพ**นฺติ ราชิ วา อุทุกฺขลํ วา นิมิตฺตํ น กาตพฺพํฯ อิทญฺจ ยถาวุเตฺตสุ อฏฺฐสุ นิมิเตฺตสุ อนาคตเตฺตน น วฏฺฏตีติ สิทฺธมฺปิ ‘‘อวินสฺสกสญฺญาณมิท’’นฺติ สญฺญาย โกจิ โมเหน นิมิตฺตํ กเรยฺยาติ ทูรโต วิปตฺติปริหารตฺถํ วุตฺตํฯ **นิมิตฺตุปคปาสาเณ ฐเปตฺวา**ติ สญฺจาริมนิมิตฺตสฺส กมฺปนตาย วุตฺตํฯ เอวํ อุปริ ‘‘ภิตฺตึ อกิเตฺตตฺวา’’ติอาทีสุปิ สิทฺธเมวตฺถํ ปุนปฺปุนํ กถเน การณํ เวทิตพฺพํฯ สีมาวิปตฺติ หิ อุปสมฺปทาทิสพฺพกมฺมวิปตฺติมูลนฺติ ตสฺส ทฺวารํ สพฺพถาปิ ปิทหนวเสน วตฺตพฺพํฯ สพฺพํ วตฺวาว อิธ อาจริยา วินิจฺฉยํ กเถสุนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ภิตฺตินฺติ อิฏฺฐกทารุมตฺติกามยํฯ สิลามยาย ปน ภิตฺติยา นิมิตฺตุปคํ เอกํ ปาสาณํ ตํตํทิสาย กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ อเนกสิลาหิ จินิตํ สกลํ ภิตฺตึ กิเตฺตตุํ น วฏฺฏติ ‘‘เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ เอกวจเนน วตฺตพฺพโตฯ **อโนฺตกุฏฺฏเมวา**ติ เอตฺถ อโนฺตกุเฏฺฏปิ นิมิตฺตานํ ฐิโตกาสโต อโนฺต เอว สีมาติ คเหตพฺพํฯ **ปมุเข นิมิตฺตปาสาเณ ฐเปตฺวา**ติ คพฺภาภิมุเขปิ พหิปมุเข คพฺภวิตฺถารปฺปมาเณ ฐาเน ปาสาเณ ฐเปตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ เอวญฺหิ คพฺภปมุขานํ อนฺตเร ฐิตกุฏฺฏมฺปิ อุปาทาย อโนฺต จ พหิ จ จตุรสฺสสณฺฐานาว สีมา โหติฯ **พหี**ติ สกลสฺส กุฏิเลณสฺส สมนฺตโต พหิฯ

อโนฺต จ พหิ จ สีมา โหตีติ มเชฺฌ ฐิตภิตฺติยา สห จตุรสฺสสีมา โหติฯ **อุปริปาสาเทเยว โหตี**’’ติ อิมินา คพฺภสฺส จ ปมุขสฺส จ อนฺตรา ฐิตภิตฺติยา เอกตฺตา ตตฺถ จ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาสาภาเวน เหฏฺฐา น โอตรติ, อุปริภิตฺติ ปน สีมฏฺฐาว โหตีติ ทเสฺสติฯ **เหฏฺฐา น โอตรตี**ติ ภิตฺติโต โอรํ นิมิตฺตานิ ฐเปตฺวา กิตฺติตตฺตา เหฏฺฐา อากาสปฺปเทสํ น โอตรติ, อุปริกเต ปาสาเทติ อโตฺถฯ **เหฏฺฐิมตเล กุโฏฺฏ**ติ เหฏฺฐิมตเล จตูสุ ทิสาสุ ฐิตกุโฏฺฏฯ สเจ หิ ทฺวีสุ, ตีสุ เอว วา ทิสาสุ กุโฏฺฏ ติเฏฺฐยฺย, เหฏฺฐา น โอตรติฯ **เหฏฺฐาปิ โอตรตี**ติ สเจ เหฏฺฐา อโนฺตภิตฺติยํ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส โหติ, โอตรติฯ โอตรมานา จ น อุปริสีมปฺปมาเณน โอตรติ, สมนฺตา ภิตฺติปฺปมาเณน โอตรติฯ จตุนฺนํ ปน ภิตฺตีนํ พาหิรนฺตปริเจฺฉเทน เหฏฺฐาภูมิภาเค อุทกปริยนฺตํ กตฺวา โอตรติ, น ปน ภิตฺตีนํ พหิ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํฯ **ปาสาทภิตฺติโต**ติ อุปริมตเล ภิตฺติโตฯ **โอตรณาโนตรณํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพ**นฺติ สเจ เหฏฺฐา เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส โหติ, โอตรติ, โน เจ, น โอตรตีติ อธิปฺปาโยติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) ปน ‘‘อุปริสีมปฺ

ปมาณสฺส อโนฺตคธานํ เหฏฺฐิมตเล จตูสุ ทิสาสุ กุฏฺฏานํ ตุลารุเกฺขหิ เอกสมฺพนฺธตํ, ตทโนฺต ปจฺฉิมสีมปฺปมาณตาทิญฺจ สนฺธาย วุตฺต''นฺติ วุตฺตํ ฯ กิญฺจาเปตฺถ นิยฺยูหกาทโย นิมิตฺตานํ ฐิโตกาสตาย พชฺฌมานกฺขเณ สีมา น โหนฺติ, พทฺธาย ปน สีมาย สีมฏฺฐาว โหนฺตีติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ปริยนฺตถมฺภานนฺติ นิมิตฺตคตปาสาณตฺถเมฺภ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อุปริมตเลน สมฺพโทฺธ โหตี**ติ อิทํ กุฏฺฏานํ อนฺตรา สีมฏฺฐานํ ถมฺภานํ อภาวโต วุตฺตํฯ ยทิ หิ ภเวยฺยุํ, กุเฏฺฏ อุปริมตเลน อสมฺพเนฺธปิ สีมฏฺฐถมฺภานํ อุปริ ฐิโต ปาสาโท สีมโฏฺฐว โหติฯ สเจ ปน พหูนํ ถมฺภปนฺตีนํ อุปริ กตปาสาทสฺส เหฏฺฐาปถวิยํ สพฺพพาหิราย ถมฺภปนฺติยา อโนฺต นิมิตฺตปาสาเณ ฐเปตฺวา สีมา พทฺธา โหติ, เอตฺถ กถนฺติ? เอตฺถาปิ ''ยํ ตาว สีมฏฺฐถเมฺภหิเว ธาริยมานานํ ตุลานํ อุปริมตลํ, สพฺพํ ตํ สีมฏฺฐเมว, เอตฺถ วิวาโท นตฺถิ, ยํ ปน สีมฏฺฐถมฺภปนฺติยา, อสีมฏฺฐายพาหิรถมฺภปนฺติยา จ สมธุรํ ธารยมานานํ ตุลานํ อุปริมตลํ, ตตฺถ อุปฑฺฒํ สีมา''ติ เกจิ วทนฺติฯ ''สกลมฺปิ คามสีมา''ติ อปเรฯ ''พทฺธสีมา เอวา''ติ อเญฺญฯ ตสฺมา กมฺมํ กโรเนฺตหิ ครูหินิราสงฺกฏฺฐาเน ฐตฺวา สพฺพํ ตํ อาสงฺกฏฺฐานํ โสเธตฺวาว กมฺมํ กาตพฺพํ, สนฺนิฏฺฐานการณํ วาคเวสิตฺวา ตทนุคุณํ กาตพฺพํฯ

ตาลมูลกปพฺพเตติ ตาลกฺขนฺธมูลสทิเส เหฏฺฐา ถูโล หุตฺวา กเมน กิโส หุตฺวา อุคฺคโตหินฺตาลมูลสทิโส นาม โหติฯ **วิตานสณฺฐาโน**ติ อหิจฺฉตฺตกสณฺฐาโนฯ **ปณวสณฺฐาโน**ติ มเชฺฌ ตนุโก, เหฏฺฐา จ อุปริ จ วิตฺถิโณฺณฯ **เหฏฺฐา วา มเชฺฌ วา**ติ มุทิงฺคสณฺฐานสฺส เหฏฺฐา, ปณวสณฺฐานสฺส มเชฺฌฯ **สปฺปผณสทิโส ปพฺพโต**ติ สปฺปผโณ วิย ขุโชฺช, มูลฏฺฐานโต อญฺญตฺถ อวนตสีโสฯ **อากาสปพฺภาร**นฺติ ภิตฺติยา อปริกฺขิตฺตปพฺภารํฯ **สีมปฺปมาโณ**ติ อโนฺต อากาเสน สทฺธึ ปจฺฉิมสีมปฺปมาโณฯ **โส จ ปาสาโณ สีมโฏฺฐ**ติ อิมินา อีทิเสหิ สุสิรปาสาณเลณกุฏฺฏาทีหิ ปริจฺฉิเนฺน ภูมิภาเค เอว สีมา ปติฏฺฐาติ, น อปริจฺฉิเนฺนฯ เต ปน สีมฏฺฐตฺตา สีมา โหนฺติ, น สรูเปน สีมฏฺฐมญฺจาทิ วิยาติ ทเสฺสติฯ สเจ ปน โส สุสิรปาสาโณ ภูมึ อนาหจฺจ อากาสคโต โอลมฺพติ, สีมา น โอตรติฯ สุสิรปาสาโณ ปน สยํ สีมาปฏิพทฺธตฺตา สีมา โหติ, กถํ ปน ปจฺฉิมปฺปมาณรหิเตหิ เอเตหิ สุสิรปาสาณาทีหิ สีมา น โอตรตีติ อิทํ สทฺธาตพฺพนฺติ? อฏฺฐกถาปมาณโตฯ

อปิเจตฺถ สุสิรปาสาณภิตฺติอนุสาเรน มูสิกาทีนํ วิย สีมาย เหฏฺฐิมตเล โอตรณกิจฺจํ นตฺถิ, เหฏฺฐา ปน ปจฺฉิมสีมปฺปมาเณ อากาเส ทฺวงฺคุลมตฺตพหเลหิ ปาสาณภิตฺติอาทีหิปิ อุปริมตลํ อาหจฺจ ฐิเตหิ สพฺพโส, เยภุเยฺยน วา ปริจฺฉิเนฺน สติ อุปริ พชฺฌมานา สีมา เตหิ ปาสาณาทีหิ อนฺตริตาย ตปฺปริจฺฉินฺนาย เหฏฺฐาภูมิยาปิ อุปริมตเลน สทฺธึ เอกกฺขเณ ปติฏฺฐาติ, นทีปารสีมา วิย นทีอนฺตริเตสุ อุโภสุ ตีเรสุ เลณาทีสุ อปนีเตสุปิ เหฏฺฐา โอติณฺณสีมา ยาวสาสนนฺตรธานา น วิคจฺฉติ, ปฐมํ ปน อุปริ สีมาย พทฺธาย ปจฺฉา เลณาทิกเตสุปิ เหฏฺฐาภูมิยํ สีมา โอตรติ เอว, เกจิ ตํ น อิจฺฉนฺติ, เอวํ อุภยตฺถ ปติฏฺฐิตา จ สา สีมา เอกาว โหติ โคตฺตาทิชาติ วิย พฺยตฺติเภเทสูติ คเหตพฺพํฯ สพฺพา เอว หิ พทฺธสีมา อพทฺธสีมา จ อตฺตโน อตฺตโน ปกตินิสฺสยเก คามารญฺญาทิเก เขเตฺต ยถาปริเจฺฉทํ สพฺพตฺถ สากเลฺยน เอกสฺมึ ขเณ พฺยาปินี ปรมตฺถโต อวิชฺชมานมฺปิ เต เต นิสฺสยภูเต ปรมตฺถธเมฺม, ตํ ตํ กิริยาวิเสสมฺปิ วา อุปาทาย โลกิเยหิ สาสนิเกหิ จ ยถารหํ เอกเตฺตน ปญฺญตฺตตฺตา สนิสฺสเยกรูปา เอวฯ ตถา หิ เอโก คาโม อรญฺญํ นที ชาตสฺสโร สมุโทฺทติ เอวํ โลเก, ''สมฺมตา สา สีมา สเงฺฆน, อคามเก เจ, ภิกฺขเว, อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา, อยํ ตตฺถ สมานสํวาสา เอกูโปสถา''ติอาทินา

สาสเน จ เอกโวหาโร ทิสฺสติ, น ปรมตฺถโตฯ เอกสฺส อเนกธมฺมสฺส พฺยาปนมตฺถิ กสิเณกเท สาทิวิกปฺปาสมานตาย เอกตฺตหานิโตติ อยํ โน มติฯ

อสฺส เหฏฺฐาติ สปฺปผณปพฺพตสฺส เหฏฺฐา อากาสปพฺภาเรฯ **เลณสฺสา**ติ เลณํ เจ กตํ, ตสฺส เลณสฺสาติ อโตฺถฯ ตเมว ปุน เลณํ ปญฺจหิ ปกาเรหิ วิกปฺเปตฺวา โอตรณาโนตรณวินิจฺ ฉยํ ทเสฺสตุํ อาห **"สเจ ปน เหฏฺฐา"**ติอาทิฯ ตตฺถ ''เหฏฺฐา''ติ อิมสฺส ''เลณํ โหตี''ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เหฏฺฐา เลณญฺจ เอกสฺมึ ปเทเสติ อาห **"อโนฺต"**ติ, ปพฺพตสฺส อโนฺต, ปพฺพตมู เลติ อโตฺถฯ ตเมว อโนฺตสทฺทํ สีมาปริเจฺฉเทน วิเสเสตุํ **"อุปริมสฺส สีมาปริเจฺฉทสฺส ปาร โต"**ติ วุตฺตํฯ ปพฺพตปาทํ ปน อเปกฺขิตฺวา ''โอรโต''ติ วตฺตพฺพมฺปิ สีมานิสฺสยํ ปพฺพตคฺคํ สนฺธาย ''ปารโต''ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนว ''พหิ เลณ''นฺติ เอตฺถ พหิสทฺทํ วิเสโนฺต **"อุปริมสฺส สีมาปริเจฺฉทสฺส โอรโต"**ติ อาหฯ **พหิสีมา น โอตรตี**ติ เอตฺถ **พหี**ติ ปพฺพต ปาเท เลณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เลณสฺส จ พหิภูเต อุปริสีมาปริเจฺฉทสฺส เหฏฺฐาภาเค สีมา น โอ ตรตีติ อโตฺถฯ **อโนฺต สีมา**ติ เลณสฺส จ ปพฺพตปาทสฺส จ อโนฺต อตฺตโน โอตรณารหฏฺฐาเน น โอตรตีติ อโตฺถฯ ''พหิ สีมา น โอตรติ, อโนฺต สีมา น โอตรตี''ติ เจตฺถ อตฺตโน โอต รณารหฏฺฐาเน เลณาภาเวน สีมาย สพฺพถา อโนตรณเมว ทสฺสิตนฺติ คเหตพฺพํฯ ตตฺถ หิ อ โนตรนฺตี อุปริ เอว โหตีติ อยํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) อาคโต วินิจฺฉโยฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) ปน **"อโนฺตเลณํ โหตี**ติ ปพฺพตสฺส อ โนฺตเลณํ โหตี''ติ เอตฺตกเมว อาคโตฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) น **"อโนฺต เลณ**นฺติ ปพฺพตสฺส อโนฺตเลณํฯ ทฺวารํ ปน สนฺธาย **'ปารโต โอรโต'**ติ วุตฺตํ, สพฺพถาปิ สีม โต พหิเลเณน โอตรตีติ อธิปฺปาโย''ติ อาคโตฯ อยํ ปน อโนฺตเลณพหิเลณวินิจฺฉโย คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธติ อาจริยา วทนฺติ, ตถาปิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) อา คตํ นยํ นิสฺสาย สุฏฺฐุ วินิจฺฉิตโพฺพ วิญฺญูหีติฯ **พหิ ปติตํ อสีมา**ติอาทินา อุปริปาสาทาทีสุ อ ถิรนิสฺสเยสุ ฐิตา สีมาปิ เตสํ วินาเสน วินสฺสตีติ ทสฺสิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

โปกฺขรณึ ขณนฺติ, สีมาเยวาติ เอตฺถ สเจ เหฏฺฐา อุมงฺคนที สีมปฺปมาณโต อนูนา ปฐมเมว ปวตฺตา โหติ, สีมา จ ปจฺฉา พทฺธา นทิโต อุปริ เอว โหติ, นทึ อาหจฺจ โปกฺขรณิยา จ ขตาย สีมา วินสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เหฏฺฐาปถวีตเล**ติ อนนฺตรา ภูมิวิวเรฯ

สีมมาฬเกติ ขณฺฑสีมงฺคเณฯ **วฏรุโกฺข**ติ อิทํ ปาโรโหปตฺถเมฺภน อติทูรมฺปิ คนฺตุํ สมตฺถสาขาสมงฺคิตาย วุตฺตํฯ สพฺพรุกฺขลตาทีนมฺปิ สมฺพโนฺธ น วฏฺฏติ เอวฯ เตเนว นาวารชฺ ชุเสตุสมฺพโนฺธปิ ปฏิกฺขิโตฺตฯ **ตโต**ติ ตโต สาขโตฯ **มหาสีมาย ปถวีตล**นฺติ เอตฺถ อาสนฺน ตรมฺปิ คามสีมํ อคฺคเหตฺวา พทฺธสีมาย เอว คหิตตฺตา คามสีมพทฺธสีมานํ อญฺญมญฺญํ รุกฺขา ทิสมฺพเนฺธปิ สเมฺภทโทโส นตฺถิ อญฺญมญฺญํ นิสฺสยนิสฺสิตภาเวน ปวตฺติโตติ คเหตพฺพํฯ ยทิ หิ ตาสมฺปิ สมฺพนฺธโทโส ภเวยฺย, กถํ คามสีมาย พทฺธสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา ภเวยฺย? ยสฺสา หิ สีมาย ยาย สีมาย สทฺธึ สมฺพเนฺธ โทโส ภเวยฺย, สา ตตฺถ พนฺธิตุเมว น วฏฺฏติ พทฺธสีมอุทกุ เกฺขปสีมาสุ พทฺธสีมา วิย, อตฺตโน อนิสฺสยภูตคามสีมาทีสุ อุทกุเกฺขปสีมา วิย จ, เตเนว ''สเจ ปน รุกฺขสฺส สาขา วาตโต นิกฺขนฺตปาโรโห วา พหินทีตีเร วิหารสีมาย วา คามสีมาย วา ปติฏฺฐิโต''ติอาทินา อุทกุเกฺขปสีมาย อตฺตโน อนิสฺสยภูตคามสีมาทีหิ เอว สมฺพนฺธ โทโส ทสฺสิโต, น นทีสีมาย , เอวมิธาปีติ ทฏฺฐพฺพํฯ อยญฺจโตฺถ อุปริ ปากโฏ ภวิสฺสติฯ **อาหจฺจา**ติ ผุสิตฺวาฯ

มหาสีมํ วา โสเธตฺวาติ มหาสีมคตานํ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ หตฺถปาสานยนฉนฺทาหรณาทิวเสน สกลํ มหาสีมํ โสเธตฺวาฯ เอเตน สพฺพวิปตฺติโย โมเจตฺวา ปุเพฺพ สุฎฺฐุ พทฺธานมฺปิ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานํ ปจฺฉา รุกฺขาทิสมฺพเนฺธน อุปฺปชฺชนโต อีทิโส ปาฬิมุตฺตโก สมฺพนฺธโทโส อตฺถีติ ทเสฺสติ, โส จ ‘‘น, ภิกฺขเว, สีมาย สีมา สมฺภินฺทิตพฺพา’’ติอาทินา พทฺธสีมานํ อญฺญมญฺญํ สเมฺภทโชฺฌตฺถรณํ ปฎิกฺขิปิตฺวา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว สีมํ สมฺมนฺนเนฺตน สีมนฺตริกํ ฐเปตฺวา สีมํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๔๘) อุภินฺนํ พทฺธสีมานํ อนฺตรา สีมนฺตริกํ ฐเปตฺวา พนฺธิตุํ อนุชานเนน สเมฺภทโชฺฌตฺถรเณ วิย ตาสํ อญฺญมญฺญํ ผุสิตฺวา ติฎฺฐนวเสน พนฺธนมฺปิ น วฎฺฎตีติ สิทฺธตฺตา พทฺธานมฺปิ ตาสํ ปจฺฉา อญฺญมญฺญํ เอกรุกฺขาทีหิ ผุสิตฺวา ฐานมฺปิ น วฎฺฎตีติ ภควโต อธิปฺปายญฺญูหิ สงฺคีติการเกหิ นิทฺธาริโต พนฺธนกาเล ปฎิกฺขิตฺตสฺส สมฺพนฺธโทสสฺส อนุโลเมน อกปฺปิยานุโลมตฺตาฯ อยํ ปน สมฺพนฺธโทโส ปุเพฺพ สุฎฺฐุ พทฺธานํ ปจฺฉา สญฺชาตตฺตา พชฺฌมานกฺขเณ วิย อสีมตฺตํ กาตุํ น สโกฺกติ, ตสฺมา รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ อปนีตมเตฺต ตา สีมา ปากติกา โหนฺติฯ ยถา จายํ ปจฺฉา น วฎฺฎติ, เอวํ พชฺฌมานกฺขเณปิ ตาสํ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ สติ ตา พนฺธิตุํ น วฎฺฎตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

เกจิ ปน **มหาสีมํ วา โสเธตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘มหาสีมคตา ภิกฺขู ยถา ตํ สาขํ วา ปาโรหํ วา กายกายปฎิพเทฺธหิ น ผุสนฺติ, เอวํ โสธนเมว อิธาธิเปฺปตํ, น สกลสีมาโสธน’’นฺติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ อฎฺฐกถาย วิรุชฺฌนโตฯ ตถา หิ ‘‘มหาสีมาย ปถวีตลํ วา ตตฺถชาตกรุกฺขาทีนิ วา อาหจฺจ ติฎฺฐตี’’ติ เอวํ สาขาปาโรหานํ มหาสีมํ ผุสิตฺวา ฐานเมว สมฺพนฺธโทเส การณเตฺตน วุตฺตํ, น ปน ตตฺถ ฐิตภิกฺขูหิ สาขาทีนํ ผุสนํฯ ยทิ หิ ภิกฺขูนํ สาขาทิํ ผุสิตฺวา ฐานเมว การณํ สิยา, ‘‘ตสฺส สาขํ วา ตโต นิคฺคตปาโรหํ วา มหาสีมาย ปวิฎฺฐํ ตตฺรโฎฺฐ โกจิ ภิกฺขุ ผุสิตฺวา ติฎฺฐตี’’ติ ภิกฺขุผุสนเมว วตฺตพฺพํ สิยาฯ ยญฺหิ ตตฺถ มหาสีมาโสธเน การณํ, ตเทว ตสฺมิํ วา เกฺย ปธานโต ทเสฺสตพฺพํฯ น หิ อาหจฺจฎฺฐิตเมว สาขาทิํ ผุสิตฺวา ฐิโต ภิกฺขุ โสเธตโพฺพ อากาสฎฺฐสาขาทิํ ผุสิตฺวา ฐิตภิกฺขุสฺสปิ โสเธตพฺพโต, กิํ นิรตฺถเกน อาหจฺจฎฺฐานวจเนน, อากาสฎฺฐสาขาสุ จ ภิกฺขุผุสนเมว การณเตฺตน วุตฺตํ , โสธนญฺจ ตเสฺสว ภิกฺขุสฺส หตฺถปาสานยนาทิวเสน โสธนํ วุตฺตํฯ อิธ ปน ‘‘มหาสีมํ โสเธตฺวา’’ติ สกลสีมาสาธารณวจเนน โสธนํ วุตฺตํ, อปิ จ สาขาทิํ ผุสิตฺวา ฐิตภิกฺขุมตฺตโสธเน อภิมเต ‘‘มหาสีมาย ปถวีตล’’นฺติ วิเสสสีโมปาทานํ นิรตฺถกํ สิยา ยตฺถ กตฺถจิ อนฺตมโส อากาเสปิ ฐตฺวา สาขาทิํ ผุสิตฺวา ฐิตสฺส โสเธตพฺพโตฯ

ฉินฺทิตฺวา พหิฎฺฐกา กาตพฺพาติ ตตฺถ ปติฎฺฐิตภาววิโยชนวจนโต จ วิสภาคสีมานํ ผุสเนเนว สกลสีมาโสธนเหตุโก อฎฺฐกถาสิโทฺธยํ เอโก สมฺพนฺธโทโส อเตฺถวาติ คเหตโพฺพฯ เตเนว อุทกุเกฺขปสีมากถายมฺปิ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๔๗) ‘‘วิหารสีมาย วา คามสีมาย วา ปติฎฺฐิโต’’ติ จ ‘‘นทีตีเร ปน ขาณุกํ โกเฎฺฎตฺวา ตตฺถ พทฺธนาวาย วา น วฎฺฎตี’’ติ จ ‘‘สเจ ปน เสตุ วา เสตุปาทา วา พหิตีเร ปติฎฺฐิตา, กมฺมํ กาตุํ น วฎฺฎตี’’ติ จ เอวํ วิสภาคาสุ คามสีมาสุ สาขาทีนํ ผุสนเมว สงฺกรโทสการณเตฺตน วุตฺตํ, น ภิกฺขุผุสนํฯ ตถา หิ ‘‘อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺข พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ นทิยํ นาวาพนฺธนํ อนุญฺญาตํ อุทกุเกฺขปนิสฺสยเตฺตน นทีสีมาย สภาคตฺตาฯ ยทิ หิ ภิกฺขูนํ ผุสนเมว ปฎิจฺจ สพฺพตฺถ สมฺพนฺธโทโส วุโตฺต สิยา, นทิยมฺปิ พนฺธนํ ปฎิกฺขิปิตพฺพํ ภเวยฺยฯ ตตฺถาปิ หิ ภิกฺขุผุสนํ กมฺมโกปการณํ โหติ, ตสฺมา สภาคสีมาสุ ปวิสิตฺวา ภูมิอาทิํ ผุสิตฺวา, อผุสิตฺวา วา สาขาทิมฺหิ ฐิเต ตํ สาขาทิํ ผุสโนฺตว ภิกฺขุ โสเธตโพฺพฯ วิสภาคสีมาสุ ปน สาขาทิมฺหิ ผุสิตฺวา ฐิเต ตํ สาขาทิํ อผุสนฺตาปิ สเพฺพ ภิกฺขู โสเธตพฺพา, อผุสิตฺวา ฐิเต ปน ตํ สาขาทิํ ผุสนฺตาว ภิกฺขู โสเธตพฺพาติ นิฎฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ

ยํ ปเนตฺถ เกจิ ‘‘พทฺธสีมานํ ทฺวินฺนํ อญฺญมญฺญํ วิย พทฺธสีมคามสีมานมฺปิ ตทญฺญา สมฺปิ สพฺพาสํ สมานสํวาสกสีมานํ อญฺญมญฺญํ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ สติ ตทุภยมฺปิ เอกสีมํ วิย โสเธตฺวา เอกเตฺถว กมฺมํ กาตพฺพํ, อญฺญถา กตํ กมฺมํ วิปชฺชติ, นเตฺถตฺถ สภาควิสภาคเภโท’’ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํ สภาคสีมานํ อญฺญมญฺญํ สมฺพนฺธโทสาภาวสฺส วิสภาคสีมานเมว ตพฺภาวสฺส สุตฺตสุตฺตานุโลมาทิวินยนเยหิ สิทฺธตฺตาฯ ตถา หิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สีมํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๓๘) คามสีมายเมว พทฺธสีมํ สมฺมนฺนิตุํ อนุญฺญาตตฺตา ตาสํ นิสฺสยนิสฺสิตภาเวน สภาคตา, สเมฺภทโชฺฌตฺถรณโทสาภาโว จ สุตฺตโตว สิโทฺธฯ พนฺธนกาเล ปน อนุญฺญาตสฺส สมฺพนฺธสฺส อนุโลมโต ปจฺฉา สญฺชาตรุกฺขาทิสมฺพโนฺธปิ ตาสํ วฎฺฎติ เอวฯ ‘‘ยํ, ภิกฺขเว…เป…. กปฺปิยํ อนุโลเมติ, อกปฺปิยํ ปฎิพาหติ, ตํ โว กปฺปตี’’ติ (มหาว. ๓๐๕) วุตฺตตฺตา เอวํ ตาว คามพทฺธสีมานํ อญฺญมญฺญํ สภาคตา, สเมฺภทาทิโทสาภาโว จ สุตฺตสุตฺตานุโลมโต สิโทฺธ, อิมินา เอว นเยน อรญฺญสีมสตฺตพฺภนฺตรสีมานํ นทีอาทิสีมอุทกุเกฺขปสีมานญฺจ สุตฺตสุตฺตานุโลมโต อญฺญมญฺญํ สภาคตา, สเมฺภทาทิโทสาภาโว จ สิโทฺธติ เวทิตโพฺพฯ

พทฺธสีมาย ปน อญฺญาย พทฺธสีมาย นทีอาทิสีมาสุ จ พนฺธิตุํ ปฎิเกฺขปสิทฺธิโต เจว อุทกุเกฺขปสตฺตพฺภนฺตรสีมานํ นทีอาทีสุ เอว กาตุํ นิยมนสุตฺตสามตฺถิเยน พทฺธสีมคามสีมาสุ กรณปฎิเกฺขปสิโทฺธ จ ตาสํ อญฺญมญฺญสภาคตา อุปฺปตฺติกฺขเณ ปจฺฉา จ รุกฺขาทีหิ สเมฺภทาทิโทสสมฺภโว จ วุตฺตนเยน สุตฺตสุตฺตานุโลมโตว สิชฺฌนฺติฯ เตเนว อฎฺฐกถาย วิสภาคสีมานเมว วฎรุกฺขาทิวจเนหิ สมฺพนฺธโทสํ ทเสฺสตฺวา สภาคานํ พทฺธสีมคามสีมาทีนํ สมฺพนฺธโทโส น ทสฺสิโตฯ น เกวลญฺจ น ทสฺสิโต, อถ โข ตาสํ สภาคสีมานํ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธปิ โทสาภาโวปิ ปาฬิอฎฺฐกถาสุ ญาปิโต เอวฯ ตถา หิ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๓๘) ‘‘ปพฺพตนิมิตฺตํ ปาสาณนิมิตฺตํ วนนิมิตฺตํ รุกฺขนิมิตฺต’’นฺติอาทินา วฑฺฒนกนิมิตฺตานิ อนุญฺญาตานิ, เตน เนสํ รุกฺขาทินิมิตฺตานํ วฑฺฒเน พทฺธสีมคามสีมานํ สงฺกรโทสาภาโว ญาปิโตว โหติ, ทฺวินฺนํ ปน พทฺธสีมานํ อีทิโส สมฺพโนฺธ น วฎฺฎติฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘เอกรุโกฺขปิ ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตํ โหติ, โส ปน วฑฺฒโนฺต สีมสงฺกรํ กโรติ, ตสฺมา น กาตโพฺพ’’ติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโยชนปรมํ สีมํ พนฺธิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๔๐) วจนโตปิ จายํ ญาปิโตฯ ติโยชนปรมาย หิ สีมาย สมนฺตา ปริยเนฺตสุ รุกฺขลตาคุมฺพาทีหิ พทฺธคามสีมานํ นิยเมน อญฺญมญฺญํ สมฺพนฺธสฺส สมฺภวโต ‘‘อีทิสํ สมฺพนฺธํ วินาเสตฺวาว สีมา สมฺมนฺนิตพฺพา’’ติ อฎฺฐกถายมฺปิ น วุตฺตํฯ

ยทิ เจตฺถ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธน กมฺมวิปตฺติ ภเวยฺย, อวสฺสเมว วตฺตพฺพํ สิยาฯ วิปตฺติปริหารตฺถญฺหิ อาจริยา นิราสงฺกฎฺฐาเนสฺปิ ‘‘ภิตฺตึ อกิเตฺตตฺวา’’ติอาทินา สิทฺธเมวตฺถํ ปุนปฺปุนํ อโวจุํ, อิธ ปน ‘‘วนมเชฺฌ วิหารํ กโรนฺติ, วนํ น กิเตฺตตพฺพ’’นฺติอาทินา รุกฺขลตาทีหิ นิรนฺตเร วนมเชฺฌปิ สีมาพนฺธนมโวจุํฯ ตถา ถมฺภานํ อุปริ กตปาสาทาทีสุ เหฎฺฐา ถมฺภาทีหิ เอกาพเทฺธสุ อุปริมตลาทีสุ สีมาพนฺธนํ พหุธา วุตฺตํ, ตสฺมา พทฺธสีมคามสีมานํ รุกฺขาทิสมฺพโนฺธ เตหิ มุขโตว วิหิโต, อปิจ คามสีมานมฺปิ ปาเฎกฺกํ พทฺธสีมาสทิสตาย เอกาย คามสีมาย กมฺมํ กโรเนฺตหิ ทพฺพติณมเตฺตนปิ สมฺพนฺธา คามนฺตรปรมฺปรา อรญฺญนทีสมุทฺทา จ โสเธตพฺพาติ สกลํ ทีปํ โสเธตฺวาว กาตพฺพํ สิยาฯ เอวํ ปน อโสเธตฺวา ปฐมมหาสงฺคีติกาลโต ปภุติ กตานํ อุปสมฺปทาทิกมฺมานํ สีมาสมฺมุตีนญฺจ วิปชฺชนโต สเพฺพสมฺปิ ภิกฺขูนํ อนุปสมฺปนฺนสงฺกาปสโงฺค จ ทุนฺนิวาโร โหติ, น เจตํ ยุตฺตํ, ตสฺมา วุตฺตนเยน วิสภาคสีมานเมว รุกฺขาทิสมฺพนฺธโทโส, น พทฺธสีมคามสีมาทีนํ สภาคสีมานนฺติ คเหตพฺพํฯ

มหาสีมาโสธนสฺส ทุกฺกรตาย ขณฺฑสีมายเมว เยภุเยฺยน สงฺฆกมฺมกรณนฺติ อาห **“สีมมาฬเก”**ติอาทิฯ มหาสงฺฆสนฺนิปาเตสุ ปน ขณฺฑสีมาย อปฺปโหนกตาย มหาสีมาย กมฺมกริยมาเนปิ อยํ นโย คเหตโพฺพวฯ **อุกฺขิปาเปตฺวา**ติ อิมินา กายปฏิพทฺเธน สีมํ ผุสโนฺตปิ สีมโฏฺฐว โหตีติ ทเสฺสติฯ **ปฺริมนเยปี**ติ ขณฺฑสีมโต มหาสีมํ ปวิฏฺฐสาขานเยปิฯ สีมฏฺฐรุกฺขสาขาย นิสิโนฺน สีมโฏฺฐว โหตีติ อาห **‘หตฺถปาสเมว อาเนตโพฺพ’’**ติฯ เอตฺถ จ ‘‘รุกฺขสาขาทีหิ อญฺญมญฺญสมฺพนฺธาสุ เอตาสุ ขณฺฑสีมาย ตโย ภิกฺขู, มหาสีมาย เทฺวติ เอวํ ทฺวีสุ สีมาสุ สีมนฺตริกํ อผุสิตฺวา, หตฺถปาสญฺจ อวิชหิตฺวา ฐิเตหิ ปญฺจหิ ภิกฺขูหิ อุปสมฺปทาทิ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ เกจิ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ ‘‘นานาสีมายํ ฐิตจตุโตฺถ กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณีย’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๓๘๙)ฯ เตเนเวตฺถาปิ มหาสีมํ โสเธตฺวา มาฬกสีมายเมว กมฺมกรณํ วิหิตํฯ อญฺญถา ภินฺนสีมฏฺฐตาย ตตฺรฏฺฐสฺส คณปูรกตฺตาภาวา กมฺมโกโปว โหตีติฯ

ยทิ เอวํ กถํ ฉนฺทปาริสุทฺธิอาหรณวเสน มหาสีมาโสธนนฺติ? ตมฺปิ วินยญฺญู น อิจฺฉนฺติ, หตฺถปาสานยนพหิสีมกรณวเสน ปเนตฺถ โสธนํ อิจฺฉนฺติ, ทินฺนสฺสปิ ฉนฺทสฺส อนาคมเนน มหาสีมโฏฺฐ กมฺมํ โกเปตีติฯ ยทิ จสฺส ฉนฺทาทิ นาคจฺฉติ, กถํ โส กมฺมํ โกเปสฺสตีติ? ทฺวินฺนํ วิสภาคสีมานํ สมฺพนฺธโทสโต, โส จ สมฺพนฺธโทโส อฏฺฐกถาวจนปฺปมาณโตฯ น หิ วินเย สพฺพตฺถ ยุตฺติ สกฺกา ญาตุํ พุทฺธโคจรตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘สเจ เทฺวปิ สีมาโย ปูเรตฺวา นิรนฺตรํ ฐิเตสุ ภิกฺขูสุ กมฺมํ กโรเนฺตสุ เอกาย เอว สีมาย คโณ จ อุปสมฺปทาเปโกฺข จ อนุสฺสาวโก จ เอกโต ติฏฺฐติ , กมฺมํ สุกตเมว โหติฯ สเจ ปน กมฺมารโห วา อนุสฺสาวโก วา สีมนฺตรโฏฺฐ โหติ, กมฺมํ วิปชฺชตี’’ติ วทนฺติ, ตญฺจ พทฺธสีมคามสีมาทิสภาคสีมาสุ เอว ยุชฺชติฯ ยาสุ อญฺญมญฺญํ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธสุปิ โทโส นตฺถิ, ยาสุ ปน อตฺถิ, น ตาสุ, วิสภาคสีมาสุ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ สติ เอกตฺถ ฐิโต อิตรฏฺฐานํ กมฺมํ โกเปติ เอว อฏฺฐกถาย สามญฺญโต โสธนสฺส วุตฺตตฺตาติ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) **“อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏตี**ติ ขณฺฑสีมาย อโนฺต ฐิตตฺตา รุกฺขสฺส ตตฺถ ฐิโต หตฺถปาสเมว อาเนตโพฺพติ อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) ปน **“อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏติ,** กสฺมา? อโนฺต ฐิตตฺตาฯ รุกฺขสฺส หิ เหฏฺฐา ปถวีคตํ มูลํ ขณฺฑสีมาเยว โหติฯ อโพฺพหาริกํ วาติ อปเรฯ ‘มเชฺฌ ปน ฉิเนฺน มหาสีมาย ฐิตํ มูลํ มหาสีมเมว ภชติ, ขณฺฑสีมาย ฐิตํ ขณฺฑสีมเมว ภชติ ตทายตฺตปถวีอาทีหิ อนุคฺคหิตตฺตา’ติ จ วุตฺตํฯ ‘สีมาย ปจฺฉา อุฏฺฐิตรุเกฺข นิสีทิตฺวา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ ปจฺฉา สีมายํ กตเคเห วิยา’ติ วตฺวา ‘พนฺธนกาเล ฐิเต รุเกฺข นิสีทิตฺวา กาตุํ น วฏฺฏติ อุปริสีมาย อคมนโต’ติ การณํ วทนฺติฯ เอวํ สติ พนฺธนกาเล ปุน อาโรหณํ นาม นตฺถิ, พนฺธิตกาเล เอว อาโรหตีติ อาปชฺชติ ปจฺฉา อุฏฺฐิตรุโกฺข ปน ตปฺปฏิพทฺธตฺตา สีมาสงฺขเมว คโตฯ เอวํ ปุเพฺพ อุฏฺฐิตรุโกฺขปีติ คเหตพฺพํฯ ‘‘ยํ กิญฺจี’’ติ วจนโต ติณาทิปิ สงฺคหิตํ, มหาเถราปิ ติณํ โสเธตฺวาว กโรนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ

น โอตรตีติ ปณวสณฺฐานปพฺพตาทีสุ เหฏฺฐา ปมาณรหิตํ ฐานํ น โอตรติฯ กิญฺจาปิ ปเนตฺถ พชฺฌมานกฺขเณ อุทฺธมฺปิ ปมาณรหิตปพฺพตาทิ นาโรหติ, ตถาปิ ตํ ปจฺฉา สีมฏฺฐตาย สีมา โหติฯ เหฏฺฐา ปณวสณฺฐานาทิ ปน อุปริ พทฺธายปิ สีมาย สีมสงฺขํ น คจฺฉติ, ตเสฺสว วเสน ‘‘น โอตรตี’’ติ วุตฺตํ, อิตรถา โอโรหณาโรหณานํ สาธารณวเสน ‘‘น โอตรตี’’ติอาทินา วตฺตพฺพโตฯ **ชาตํ ยํ กิญฺจี**ติ นิฏฺฐิตสีมาย อุปริ ชาตํ วิชฺชมานํ ปุเพฺพ ฐิตํ ปจฺฉา สญฺชาตํ ปวิฏฺฐญฺจ ยํ กิญฺจิ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกํ สพฺพมฺปีติ อโตฺถฯ อโนฺตสีมาย หิ หตฺถิกฺขนฺธาทิสวิญฺญาณเกสุ นิสิโนฺนปิ ภิกฺขุ สีมโฏฺฐว โหติฯ **พทฺธาย สีมายา**ติ อิทญฺจ ปกรณวเสน อุปลกฺ

ขณโต วุตฺตํฯ อพทฺธสีมาสุปิ สพฺพาสุ ฐิตํ ตํ สีมาสงฺขเมว คจฺฉติฯ **เอกสมฺพเนฺธน คต**นฺติ รุกฺขลตาทิตตฺรชาตเมวสนฺธาย วุตฺตํฯ ตาทิสญฺหิ ''อิโต คต''นฺติ วตฺตพฺพตํ อรหติฯ

ยํ ปน ''อิโต คต''นฺติ วา ''ตโต อาคต''นฺติ วา วตฺตุํ อสกฺกุเณยฺยํ อุโภสุ พทฺธสีมคาม สีมาสุ อุทกุเกฺขปนทีอาทีสุ จ ติริยํ ปติตรชฺชุทณฺฑาทิ, ตตฺถ กึ กาตพฺพนฺติ? เอตฺถ ปน ''พทฺธสีมาย ปติฏฺฐิตภาโค พทฺธสีมา, คามสีมาย ปติฏฺฐิตภาโค คามสีมา ตทุภย สีมฏฺฐปพฺพตาทิ วิย, พทฺธสีมโต อุฏฺฐิตวฏรุกฺขสฺส ปาโรเห, คามสีมาย คามสีมโต อุฏฺฐิตวฏ รุกฺขสฺส ปาโรเห จ พทฺธสีมาย ปติฏฺฐิเตปิ เอเสว นโยฯ มูเล ปติฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย หิ 'อิโต คตํ, ตโต อาคต'นฺติ วตฺตุํ อสกฺกุเณยฺยโต โส ภาโค ยถาปวิฏฺฐสีมฏฺฐสงฺขเมว คจฺฉติฯ เตสํ รุกฺขปาโรหานํ อนฺตรา ปน อากาสฏฺฐสาขา ภูมิยํ สีมาปริเจฺฉทปฺปมาเณน ตทุภยสีมา โหตี''ติ เกจิ วทนฺติฯ ยสฺมา ปนสฺสา สาขาย ปาโรโห ปวิฏฺฐสีมาย ปถวิยํ มูเลหิ ปติฏฺฐหิตุ วาปิ ยาว สาขํ วินา ฐาตุํ น สโกฺกติ, ตาว มูลสีมฏฺฐตํ น วิชหติฯ ยทา ปน สณฺฐาตุํ สโกฺกติ, ต ทาปิ ปาโรหมตฺตเมว ปวิฏฺฐสีมตํ สมุเปติ, ตสฺมา สโพฺพปิ อากาสฏฺฐสาขาภาโค ปุริม สีมฏฺฐตํ น วิชหติ ตโต อาคตภาคสฺส อวิชหิตตฺตาติ อมฺหากํ ขนฺติฯ อุทกุเกฺขปนทีอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ จ วิสภาคสีมาย เอว ปวิเฏฺฐ สกลสีมาโสธนํ, สภาคาย ปวิเฏฺฐ ผุสิตฺวา ฐิต มตฺตภิกฺขุโสธนญฺจ สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตนยเมวฯ

๑๖๔. เอตฺถ จ นทีปารสีมากถาย **ปารยตี**ติ อโชฺฌตฺถรติฯ นทิยา อุโภสุ ตีเรสุ ปติฏฺฐ หมานา สีมา นทีอโชฺฌตฺถรา นาม โหตีติ อาห **''นทึ อโชฺฌตฺถรมาน''**นฺติฯ อโนฺตนทิยญฺหิ สีมา น โอตรติฯ นทีลกฺขเณ ปน อสติ โอตรติฯ สา จ ตทา นทีปารสีมา น โหตีติ อาห **''นทิ ยา ลกฺขณํ นทีนิมิเตฺต วุตฺตนยเมวา''**ติฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ อวสฺสํ ลพฺภเนยฺยา ปน ธุวนา วาว โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **น นาวายา**ติ อิมินา นาวํ วินาปิ สีมา พทฺธา สุพทฺธา เอว โหติ, อาปตฺ ติปริหารตฺถา นาวาติ ทเสฺสติฯ

รุกฺขสงฺฆาฏมโยติ อเนกรุเกฺข เอกโต ฆเฏฺฏตฺวา กตเสตุฯ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา กโตติ ปาฐเส โสฯ **''สพฺพนิมิตฺตานํ อโนฺต ฐิตภิกฺขู หตฺถปาเส กตฺวา**ติ อิทํ อุภินฺนํ ตีรานํ เอกคามเขตฺ ตภาวํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปพฺพตสณฺฐานา**ติ เอกโต อุคฺคตทีปสิขรตฺตา สมนฺตปาสาทิกายํ วุตฺตํฯ

๑๖๕. สีมาสมูหนกถายํ **โส**ติ ภิกฺขุนิสโงฺฆฯ **เทฺวปี**ติ เทฺว สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมา โยฯ **อวิปฺปวาสสีมา**ติ มหาสีมํ สนฺธาย วทติฯ ตเตฺถว เยภุเยฺยน อวิปฺปวาสาติฯ **อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปี**ติ อิทํ มหาสีมาย วิชฺชมานาวิชฺชมานตฺตํ, ตสฺสา พาหิรปริเจฺฉทญฺจ อชานนฺ ตานํ วเสน วุตฺตํฯ เอวํ อชานเนฺตหิปิ อโนฺตสีมาย ฐตฺวา กมฺมวาจาย กตาย สา สีมา สมูหตาว โหตีติ อาห **''สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺตี''**ติฯ **นิราสงฺกฏฺฐาเน**ติ ขณฺฑสีมา รหิตฏฺฐาเนฯ อิทญฺจ มหาสีมาย วิชฺชมานายปิ กมฺมกรณสุขตฺถํ ขณฺฑสีมา อิจฺฉิตาติ ตํ เจติ ยงฺคณาทิพหุสนฺนิปาตฏฺฐาเน น พนฺธตีติ วุตฺตํฯ ตตฺถาปิ สา พทฺธา สุพทฺธา เอว มหาสีมา วิยฯ **ปฏิพนฺธิตุํ ปน น สกฺขิสฺสเนฺตวา**ติ อิทํ ขณฺฑสีมาย อสมูหตตฺตา, ตสฺสา อวิชฺชมา นตฺตสฺส อชานนโต จ มหาสีมาพนฺธนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ขณฺฑสีมา ปน นิราสงฺกฏฺฐาเน พนฺธิตุํ สกฺขิสฺสเนฺตวฯ **สีมาสเมฺภทํ กตฺวา**ติ ขณฺฑสีมาย วิชฺชมานปเกฺข สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรณส เมฺภทํ กตฺวา อวิชฺชมานปเกฺขปิ สเมฺภทสงฺกาย อนิวตฺตเนน สเมฺภทสงฺกํ กตฺวาฯ **อวิหารํ กเรยฺยุ**นฺติ สงฺฆกมฺมานารหํ กเรยฺยุํฯ ปุเพฺพ หิ เจติยงฺคณาทินิราสงฺกฏฺฐาเน กมฺมํ กาตุํ สกฺ กา, อิทานิ ตมฺปิ วินาสิตนฺติ อธิปฺปาโยฯ **น สมูหนิตพฺพา**ติ ขณฺฑสีมํ อชานเนฺตหิ น สมู

หนิตพฺพาฯ **อุโภปิ น ชานนฺตีติ** อุภินฺนํ ปเทสนิยมํ วา ตาสํ ทฺวินฺนมฺปิ วา อญฺญตราย วา วิชฺชมานตํ วา อวิชฺชมานตํ วา น ชานนฺติ, สพฺพตฺถ สงฺกา เอว โหติฯ **เนว สมูหนิตุํ, น พนฺธิตุํ สกฺขิสฺสนฺตีติ** อิทํ นิราสงฺกฏฺฐาเน ฐตฺวา สมูหนิตุํ สโกฺกนฺตาปิ มหาสีมํ ปฏิพนฺธิตุํ น สกฺขิสฺสนฺตีติ อิมมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **น จ สกฺกา…เป…. กมฺมวาจา กาตุ**นฺติ อิทํ สีมาพนฺธนกมฺมวาจํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา พนฺธิตุํ น สกฺกา, ตสฺมา น สมูหนิตพฺพาติ อโตฺถฯ

เกจิ ปน ‘‘อีทิเสสฺปิ วิหาเรสุ ฉปฺญฺจมเตฺต ภิกฺขู คเหตฺวา วิหารโกฏิโต ปฏฺฐาย วิหารปริเกฺขปสฺส อโนฺต จ พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาเต สพฺพตฺถ มญฺจปฺปมาเณ โอกาเส นิรนฺตรํ ฐตฺวา ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมํ, ตโต สมานสํวาสกสีมญฺจ สมูหนนวเสน สีมาย สมุคฺฆาเต กเต ตสฺมิํ วิหาเร ขณฺฑสีมาย, มหาสีมาย วา ฐิตวิชฺชมานเตฺต สติ อวสฺสํ เอกสฺมิํ มญฺจฏฺฐาเน ตาสํ มชฺฌคตา เต ภิกฺขู ตา สมูหเนยฺยุํ, ตโต คามสีมา เอว อวสิเสฺสยฺยฯ น เหตฺถ สีมาย, ตปฺปริเจฺฉทสฺส วา ชานนํ องฺคํฯ สีมาย ปน อโนฺตฐานํ ‘สมูหนิสฺสามา’ติ กมฺมวาจากรณเญฺจตฺถ องฺคํฯ อฏฺฐกถายํ ‘ขณฺฑสีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺตี’ติ เอวํ มหาสีมาย ปริเจฺฉทสฺส อชานเนปิ สมูหนนสฺส วุตฺตตฺตา คามสีมาย เอว จ อวสิฏฺฐาย ตตฺถ ยถารุจิ ทฺวิธมฺปิ สีมํ พนฺธิตุเญฺจว อุปสมฺปทาทิกมฺมํ กาตุญฺจ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพนฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) อาคโต วินิจฺฉโยฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๔) ปน **‘‘อวิปฺปวาสสีมา น สมูหนฺตพฺพาติ** มหาสีมํ สนฺธาย วทติฯ **นิราสงฺกฏฺฐาเนสุ ฐตฺวา**ติ เจติยงฺคณาทีนํ ขณฺฑสีมาย อโนกาสตฺตา วุตฺตํฯ ขณฺฑสีมญฺหิ พนฺธนฺตา ตาทิสํ ฐานํ ปหาย อญฺญสฺมิํ วิวิเตฺต โอกาเส พนฺธนฺติฯ **อเปฺปว นาม สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺตีติ** อวิปฺปวาสสีมํเยว สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ, น ขณฺฑสีมํฯ **ปฏิพนฺธิตุํ ปน น สกฺขิสฺสเนฺตวา**ติ ขณฺฑสีมายํ อญฺญาตตฺตา น สกฺขิสฺสนฺติฯ **น สมูหนิตพฺพา**ติ ขณฺฑสีมํ อชานเนฺตหิ น สมูหนิตพฺพา’’ติ วุตฺตํฯ

๑๖๖. เอวํ พทฺธสีมาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ อพทฺธสีมาวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **‘‘อพทฺธสีมา ปนา’’**ติ อาหฯ สา กติวิธาติ อาห **‘‘คามสีมา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุทกุเกฺขปสีมาติ ติวิธา’’**ติฯ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๔๗) ‘‘อสมฺมตาย, ภิกฺขเว, สีมายา’’ติอาทินา คามสีมา เอว พทฺธสีมาย เขตฺตํ อรญฺญนทีอาทโย วิย สตฺตพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปาทีนํ, สา จ คามสีมา พทฺธสีมายรหิตฏฺฐาเน สยเมว สมานสํวาสา โหตีติ ทเสฺสติฯ ‘‘ยา ตสฺส คามสฺส คามสีมา’’ติ เอตฺถ คามปริเกฺขปสฺส อโนฺต จ พหิ จ เขตฺตวตฺถุอรญฺญปพฺพตาทิกํ สพฺพํ คามเกฺขตฺตํ สนฺธาย **‘‘คามสฺสา’’**ติ วุตฺตํ, น อนฺตรฆรเมว, ตสฺมา ตสฺส สกลสฺส คามเกฺขตฺตสฺส สมฺพนฺธนียา คามสีมาติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพฯ โย หิ โส อนฺตรฆรเขตฺตาทีสุ อเนเกสุ ภูมิภาเคสุ ‘‘คาโม’’ติ เอกเตฺตน โลกชเนหิ ปญฺญโตฺต คามโวหาโร, โสว อิธ ‘‘คามสีมา’’ติปิ วุจฺจตีติ อธิปฺปาโยฯ คาโม เอว หิ คามสีมาฯ อิมินาว นเยน อุปริ อรญฺญํ นที สมุโทฺท ชาตสฺสโรติ, เอวํ เตสุ เตสุ ภูมิปฺปเทเสสุ เอกเตฺตน โลกชนปญฺญตฺตานเมว อรญฺญาทีนํ อรญฺญสีมาทิภาโว เวทิตโพฺพ, โลเก ปน คามสีมาทิโวหาโร คามาทีนํ มริยาทายเมว วตฺตุํ วฏฺฏติ, น คามเกฺขตฺตาทีสุ สพฺพตฺถฯ สาสเน ปน เต คามาทโย อิตรนิวตฺติอเตฺถน สยเมว อตฺตโน มริยาทาติ กตฺวา คาโม เอว คามสีมา, อรญฺญเมว อรญฺญสีมา, สมุโทฺท เอว สมุทฺทสีมาติ สีมาโวหาเรน วุตฺตาติ เวทิตโพฺพฯ ปาฬิยํ **นิคมสฺส วา**ติ อิทํ คามสีมปฺปเภทํ อุปลกฺขณวเสน ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ เตนาห **‘‘นครมฺปิ คหิตเมวา’’**ติฯ

พลิํ ลภนฺตีติ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํฯ ‘‘อยํ คาโม เอตฺตโก กรีสภาโค’’ติอาทินา ปน ราชปเณฺณสุ อาโรปิเตสุ ภูมิภาเคสุ ยสฺมิํ ยสฺมิํ ตฬากมาติกาสุสานปพฺพตาทิเก ปเทเส พลิํ

น คณฺหนฺติ, โสปิ คามสีมา เอวฯ ราชาทีหิ ปริจฺฉินฺนภูมิภาโค หิ สโพฺพว ฐเปตฺวา นทีโลณิชาตสฺสเร คามสีมาติ เวทิตพฺพาฯ เตนาห **“ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทตี”**ติฯ สเจ ปน ตตฺถ ราชา กญฺจิ ปเทสํ คามนฺตเรน โยเชติ, โส ปวิฏฺฐคามสีมตํ เอว ภชติฯ นทีชาตสฺสเร วินาเสตฺวา ตฬากาทิภาวํ วา ปูเรตฺวา เขตฺตาทิภาวํ วา ปาปิเตสฺปิ เอเสว นโยฯ

เย ปน คามา ราชโจราทิภยปีฬิเตหิ มนุเสฺสหิ ฉฑฺฑิตา จิรมฺปิ นิมฺมนุสฺสา ติฏฺฐนฺติ, สมนฺตา ปน คามา สนฺติ, เตปิ ปาเฏกฺกํ คามสีมาวฯ เตสุ หิ ราชาโน สมนฺตคามวาสีหิ กสาเปตฺวา วา เยหิ เกหิจิ กสิตฏฺฐานํ ลิขิตฺวา วา พลิํ คณฺหนฺติ, อเญฺญน วา คาเมน เอกีภาวํ อุปเนนฺติ, เย ปน คามา ราชูหิปิ ปริจฺจตฺตา คามเขตฺตานนฺตริกา มหาอรเญฺญน เอกีภูตา, เต อคามการญฺญสีมตํ ปาปุณนฺติ, ปุริมา คามสีมา วินสฺสติ, ราชาโน ปน เอกสฺมิํ อรญฺญาทิปเทเส มหนฺตํ คามํ กตฺวา อเนกสหสฺสานิ กุลานิ วาสาเปตฺวา ตตฺถ วาสีนํ โภคคามาติ สมนฺตา ภูตคาเม ปริจฺฉินฺทิตฺวา เทนฺติ, ปุราณนามํ ปน ปริเจฺฉทญฺจ น วินาเสนฺติ, เตปิ ปเจฺจกํ คามสีมา เอว, เอตฺตาวตา ปุริมคามสีมตํ น วิชหนฺติฯ **สา จ อิตรา จา**ติอาทิ ‘‘สมานสํวาสา เอกูโปสถา’’ติ ปาฬิปทสฺส (มหาว. ๑๔๓) อธิปฺปายวิวรณํฯ ตตฺถ หิ สา จ ราชิจฺฉาวเสน ปริวเตฺตตฺวา สมุปฺปนฺนา อภินวา, อิตรา จ อปริวตฺตา ปกติคามสีมา ยถา พทฺธสีมาย สพฺพํ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, เอวเมตาปิ สพฺพกมฺมารหตาสทิเสน พทฺธสีมาสทิสา สมานสํวาสา เอกูโปสถาติ อธิปฺปาโย ฯ สามญฺญโต ‘‘พทฺธสีมาสทิสา’’ติ วุเตฺต ติจีวราวิปฺปวาสสีมํ พทฺธสีมํ เอว มญฺญนฺตีติ ตํสทิสตานิวตฺตนมุเขน อุปริสตฺตพฺภนฺตรสีมาย ตํสทิสตาปิ อตฺถีติ ทสฺสนนยสฺส อิเธว ปสงฺคํ ทเสฺสตุํ **“เกวล”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ

วิญฺฌาฏวิสทิเส อรเญฺญติ ยตฺถ ‘‘อสุกคามสฺส อิทํ เขตฺต’’นฺติ คามโวหาโร นตฺถิ, ยตฺถ จ เนว กสนฺติ น วปนฺติ, ตาทิเส อรเญฺญฯ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปถา นิมฺมนุสฺสาวาสา สมุทฺทนฺตรทีปกาปิ เอเตฺถว สงฺคยฺหนฺติฯ ยํ ยญฺหิ อคามเกฺขตฺตภูตํ นทีสมุทฺทชาตสฺสรวิรหิตปเทสํ, ตํ สพฺพํ อรญฺญสีมาติ เวทิตพฺพํฯ สา จ สตฺตพฺภนฺตรสีมํ วินา สยเมว สมานสํวาสา พทฺธสีมาสทิสา, นทีอาทิสีมาสุ วิย สพฺพเมตฺถ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ นทีสมุทฺทชาตสฺสรานํ ตาว อฏฺฐกถายํ ‘‘อตฺตโน สภาเวเนว พทฺธสีมาสทิสา’’ติอาทินา วุตฺตตฺตา สีมตา สิทฺธาฯ อรญฺญสฺส ปน สีมตา กถนฺติ? สตฺตพฺภนฺตรสีมานุชานนสุตฺตาทิสามตฺถิยโตฯ ยถา หิ คามสีมาย วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ พหู พทฺธสีมาโย อนุญฺญาตา, ตาสญฺจ ทฺวินฺนํ อนฺตรา อญฺญมญฺญํ อสเมฺภทตฺถํ สีมนฺตริกา อนุญฺญาตา, เอวมิธ อรเญฺญปิ สตฺตพฺภนฺตรสีมาฯ ตาสญฺจ ทฺวินฺนํ อนฺตราปิ สีมนฺตริกาย ปาฬิอฏฺฐกถาสุ วิธานสามตฺถิยโต อรญฺญสฺสปิ สภาเวเนว นทีอาทีนํ วิย สีมภาโว ตตฺถ วคฺคกมฺมปริหารตฺถเมว สตฺตพฺภนฺตรสีมาย อนุญฺญาตตฺตาว สิโทฺธติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ สีมายเมว หิ ฐิตา สีมฏฺฐานํ วคฺคกมฺมํ กโรนฺติ, น อสีมายํ อากาเส ฐิตา วิย อากาสฏฺฐานํฯ เอวเมว หิ สามตฺถิยํ คเหตฺวา ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา’’ติอาทินา (มหาว. ๑๔๗) ปฏิกฺขิตฺตพทฺธสีมานมฺปิ นทีสมุทฺทชาตสฺสรานํ อตฺตโน สภาเวเนว สีมภาโว อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) วุโตฺตติ คเหตโพฺพฯ

อถสฺส ฐิโตกาสโตติ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ฐิโตกาสโตฯ สเจปิ หิ ภิกฺขุสหสฺสํ ติฏฺฐติ, ตสฺส ฐิโตกาสสฺส พาหิรนฺตโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูนํ วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย อุปฺปนฺนาย ตาย สห สยเมว อุปฺปนฺนา สตฺตพฺภนฺตรสีมา สมานสํวาสกาติ อธิปฺปาโยฯ ยตฺถ ปน ขุทฺทเก อรเญฺญ มหเนฺตหิ ภิกฺขูหิ ปริปุณฺณตาย วคฺคกมฺมสงฺกาภาเวน สตฺตพฺภนฺตรสีมาเปกฺขา นตฺถิ, ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมา น อุปฺปชฺชติฯ เกวลารญฺญสีมายเมว, ตตฺถ สเงฺฆน กมฺมํ กาตพฺพํฯ นทีอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ วกฺขติ หิ ‘‘สเจ นที นาติทีฆา โหติ, ปภวโต ปฏฺฐาย ยาว มุขทฺวารา

สพฺพตฺถ สโงฺฆ นิสีทติ, อุทกุกฺเขปสีมาย กมฺมํ นตฺถี’’ติอาทิ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๖๗), อิมินา เอว จ วจเนน วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย สติ เอว อุทกุกฺเขปสตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชนฺติ, นาสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เกจิ ปน ‘‘สมนฺตา อพฺภนฺตรํ มินิตฺวา ปริเจฺฉทกรเณเนว สีมา สญฺชายติ, น สยเมวา’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ยทิ หิ อพฺภนฺตรปริเจฺฉทกรณปฺปกาเรน สีมา อุปฺปเชฺชยฺย, อพทฺธสีมาว น สิยา ภิกฺขูนํ กิริยาปการสิทฺธิโตฯ อปิจ วฑฺฒกิหตฺถานํ ปกติหตฺถานญฺจ โลเก อเนกวิธตฺตา, วินเย ‘‘อีทิสํ หตฺถปมาณ’’นฺติ อวุตฺตตฺตา จ ‘‘เยน เกนจิ มินิเต ภควตา อนุญฺญาเตน นุ โข หเตฺถน มินิตํ, น นุ โข’’ติ สีมาย วิปตฺติสงฺกา ภเวยฺย, มินเนฺตหิ จ อนุมตฺตมฺปิ อูนมธิกม กตฺวา มินิตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย วิปตฺติ เอว สิยา, ปริสวเสน จายํ วฑฺฒมานา เตสํ มินเนน วฑฺฒติ, หายติ วาฯ สเงฺฆ จ กมฺมํ กตฺวา คเต อยํ ภิกฺขูนํ ปโยเคน สมฺปฺปนฺนา สีมา เตสํ ปโยเคน วิคจฺฉติ น วิคจฺฉติ จ, กถํ พทฺธสีมา วิย ยาว สาสนนฺตรธานา น ติเฏฺฐยฺย, ฐิติยา จ ปุราณวิหาเรสุ วิย สกเลปิ วิสุํ อรเญฺญ กตสีมา สเมฺภทสงฺกา น ภเวยฺย, ตสฺมา สีมาเปกฺขาย เอว สมฺปฺปชฺชติ, ตพฺพิคเมน วิคจฺฉตีติ คเหตพฺพํฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ อุทกุกฺเขปสีมายมฺปิ นทีอาทีสุปิฯ

ตตฺถาปิ หิ มชฺฌิมปุริโส น ปญฺญายติ, ตถา สพฺพถาเมน ขิปนํ, อุภยตฺถปิ จ ยสฺสํ ทิสายํ สตฺตพฺภนฺตรสฺส, อุทกุกฺเขปสฺส วา โอกาโส นปฺปโหติ, ตตฺถ กถํ มินนํ, ขิปนํ วา ภเวยฺย, คามเกฺขตฺตาทีสุ ปวิสนโต อเขเตฺต สีมา ปวิฏฺฐา กินฺนาม สีมา น วิปเชฺชยฺยฯ อเปกฺขาย สีมุปฺปตฺติยํ ปน ยโต ปโหติ, ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา สยเมว ปริปุณฺณา ชายนฺติฯ ยโต ปน นปฺปโหติ, ตตฺถ อตฺตโน เขตฺตปฺปมาเณเนว ชายนฺติ, น พหิฯ ยํ ปเนตฺถ อพฺภนฺตรมินนปฺปมาณสฺส วาลุกาทิขิปนกมฺมสฺส จ ทสฺสนํ, ตํ สยํชาตสีมานํ ฐิตฏฺฐานสฺส ปริเจฺฉทนตฺถํ กตํ คามูปจารฆรูปจารชานนตฺถํ เลฑฺฑุสุปฺปาทิขิปนวิธานทสฺสนํ วิยฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘สีมํ วา สมฺมนฺนติ, อุทกุกฺเขปํ วา ปริจฺฉินฺทตี’’ติ วุตฺตํฯ เอวํ กเตปิ ตสฺส ปริเจฺฉทสฺส ยาถาวโต ญาตุํ อสกฺกุเณยฺยเตฺตน ปุถุลโต ญตฺวา อโนฺต ติฏฺฐเนฺตหิ นิราสงฺกฏฺฐาเน ฐาตพฺพํ, อญฺญํ พหิ กโรเนฺตหิ อติทูเร นิราสงฺกฏฺฐาเน เปเสตพฺพํฯ

อปเร ปน ‘‘สีมาเปกฺขาย กิจฺจํ นตฺถิ, มคฺคคมนนหานาทิอเตฺถหิ เอกภิกฺขุสฺมิมฺปิ อรเญฺญ วา นทีอาทีสุ วา ปวิเฏฺฐ ตํ ปริกฺขิปิตฺวา สตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา สยเมว ปภา วิย ปทีปสฺส สมฺปฺปชฺชติฯ คามเกฺขตฺตาทีสุ ตสฺมิํ โอติณฺณมเตฺต วิคจฺฉติฯ เตเนเวตฺถ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุํ กมฺมํ กโรนฺตานํ สีมาทฺวยสฺส อนฺตรา สีมนฺตริกํ อญฺญํ สตฺตพฺภนฺตรํ อุทกุกฺเขปญฺจ ฐเปตุํ อนุญฺญาตํฯ สีมาปริยเนฺต หิ เกนจิ กเมฺมน เปสิตสฺส ภิกฺขุโน สมนฺตา สญฺชาตา สีมา อิตเรสํ สีมาย ผุสิตฺวา สีมาสเมฺภทํ กเรยฺย, โส มา โหตูติ วา, อิตรถา หตฺถจตุรงฺคุลมตฺตาย เปตฺถ สีมนฺตริกาย อนุชานิตพฺพโตฯ อปิจ สีมนฺตริกาย ฐิตสฺส อุภยตฺถ กมฺมโกปวจนโตปิ เจตํ สิชฺฌติ ตมฺปิ ปริกฺขิปิตฺวา สยเมว สญฺชาตาย สีมาย อุภินฺนมฺปิ สีมานํ, เอกาย เอว วา สงฺกรโตฯ อิตรถา ตสฺส กมฺมโกปวจนํ น ยุเชฺชยฺยฯ วุตฺตญฺหิ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘ปริเจฺฉทพฺภนฺตเร หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโตปิ ปริเจฺฉทโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตี’ติฯ กิญฺจ อคามการเญฺญ ฐิตสฺส กมฺมกรณิจฺฉาวิรหิตสฺสปิ ภิกฺขุโน สตฺตพฺภนฺตรปริจฺฉิเนฺน อโพฺภกาเส จีวรวิปฺปวาโส ภควตา อนุญฺญาโต, โส จ ปริเจฺฉโท สีมา, เอวํ อเปกฺขํ วินา สมฺปฺปนฺนาฯ เตเนเวตฺถ ‘อยํ สีมา จีวรวิปฺปวาสปริหารมฺปิ ลภตี’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) วุตฺตํ, ตสฺมา กมฺมกรณิจฺฉํ วินาปิ วุตฺตนเยน

สมฺปฺปตฺติ คเหตพฺพา’’ติ วทนฺติฯ ตํ น ยุตฺตํ ปทีปปภา วิย สพฺพปุคฺคลานมฺปิ ปเจฺจกํ สีมา สมฺภเวน สเงฺฆ, คเณ วา กมฺมํ กโรเนฺต ตตฺถ ฐิตานํ ภิกฺขูนํ สมนฺตา ปเจฺจกํ สมฺปฺปนฺนานํ อเนกสีมานํ อญฺญมญฺญํ สงฺกรโทสปฺปสงฺคโตฯ ปริสวเสน จสฺสา วฑฺฒิ หานิ จ สมฺภวติ, ปจฺฉา อาคตานํ อภินวสีมนฺตรุปฺปตฺติ เอว, คตานํ สมนฺตา ฐิตสีมาวินาโส จ ภเวยฺยฯ

ปาฬิยํ (มหาว. ๑๔๗) ปน ‘‘สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา, อยํ ตตฺถ สมานสํวาสา’’ติอาทินา เอกา เอว สตฺตพฺภนฺตรา อุทกฺเกฺขปา จ อนุญฺญาตา, น เจสา สีมา สภาเวน, การณสามตฺถิเยน วา ปภา วิย ปทีปสฺส อุปฺปชฺชติ, กินฺตุ ภควโต อนุชานเนเนวฯ ภควา จ อิมา อนุชานโนฺต ภิกฺขูนํ วคฺคกมฺมปริหาเรน กมฺมกรณสุขตฺถเมว อนุญฺญาสีติ กถํ นหานาทิกิเจฺจน ปวิฏฺฐาน มฺปิ สมนฺตา ตาสํ สีมานํ สมฺปฺปตฺติ ปโยชนาภาวา, ปโยชเน จ เอกํ เอว ปโยชนนฺติ กถํ ปเจฺจกํ ภิกฺขุคณนาย อเนกสีมาสมฺปฺปตฺติฯ ‘‘เอกสีมาย หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ฐิตา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) หิ วุตฺตํฯ ยํ ปน ทฺวินฺนํ สีมานํ อนฺตรา ตตฺตกปริเจฺฉทเทเนว สีมนฺตริกาฐ ปนวจนํ, ตตฺถ ฐิตานํ กมฺมโกปวจนญฺจ, ตมฺปิ อิมาสํ สีมานํ ปริเจฺฉทสฺส ทุโพฺพธตาย สีมาย สเมฺภทสงฺกํ กมฺมโกปสงฺกญฺจ ทูรโต ปริหริตุํ วุตฺตํฯ

โย จ จีวรวิปฺปวาสตฺถํ ภควตา อโพฺภกาเส ทสฺสิโต สตฺตพฺภนฺตรปริเจฺฉโท, โส สีมา เอว น โหติ, เขตฺตตฬากาทิปริเจฺฉโท วิย อยเมตฺถ เอโก ปริเจฺฉโทวฯ ตตฺถ จ พหูสุ ภิกฺขูสุ เอกโต ฐิเตสุ เตสํ วิสุํ วิสุํ อตฺตโน ฐิตฏฺฐานโต ปฏฺฐาย สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรปริ เจฺฉทพฺภนฺตเร เอว จีวรํ ฐเปตพฺพํ, น ปริสปริยนฺตโตฯ ปริสปริยนฺตโต ปฏฺฐาย หิ อพฺภนฺตเร คยฺหมาเน สตฺตพฺภนฺตรปริโยสาเน ฐปิตจีวรํ มเชฺฌ ฐิตสฺส สตฺตพฺภนฺตรโต พหิ โหตีติ ตํ อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิยํ สิยาฯ สีมา ปน ปริสปริยนฺตโตว คเหตพฺพาฯ จีวรวิปฺปวาสปริหาโร เปตฺถ อโชฺฌกาสปริเจฺฉทสฺส วิชฺชมานตฺตา วุโตฺต, น ปน ยาว สีมาปริเจฺฉทํ ลพฺภมานตฺตา มหาสีมาย อวิปฺปวาสสีมาโวหาโร วิยฯ มหาสีมายมฺปิ หิ คามคามูปจาเรสุ จีวรํ นิสฺสคฺคิยํ โหติ, อิธาปิ มเชฺฌ ฐิตสฺส สีมาปริยเนฺต นิสฺสคฺคิยํ โหติ, ตสฺมา ยถาวุตฺตสีมาเปกฺขาวเสเนว ตาสํ สตฺตพฺภนฺตรอุทกฺเกฺขปสีมานํ อุปฺปตฺติ, ตพฺพิคเมน วินาโส จ คเหตโพฺพติ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ อโญฺญ วา ปกาโร อิโต ยุตฺตตโร คเวสิตโพฺพฯ

อิธ ปน ‘‘อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา’’ติ เอวํ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๔๗), ‘‘วิญฺฌาฏวิสทิเส อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา’’ติ อฏฺฐกถายญฺจ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) รุกฺขาทินิรนฺตเรปิ อรเญฺญ สตฺตพฺภนฺตรสีมาย วิหิตตฺตา อตฺตโน นิสฺสยภูตาย อรญฺญสีมาย สห เอติสฺสา รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ โทสาภาโว, ปเคว อคามเก รุเกฺขติ นิสฺสิเตปิ ปเทเส จีวรวิปฺปวาสสฺส รุกฺขปริหารํ วินาว อโชฺฌกาสปริหาโร จ อนุมโตติ สิโทฺธติ เวทิตพฺพํฯ

อุปจารตฺถายาติ สีมนฺตริกตฺถายฯ สตฺตพฺภนฺตรโต อธิกํ วฏฺฏติ, อูนกํ ปน น วฏฺฏติ เอว สตฺตพฺภนฺตรปริเจฺฉทสฺส ทุพฺพิชานตฺตาฯ ตสฺมา สงฺฆํ วินา เอเกนปิ ภิกฺขุนา พหิ ติฏฺฐเนฺตน อญฺญํ สตฺตพฺภนฺตรํ อติกฺกมิตฺวา ทูเร เอว ฐาตพฺพํฯ อิตรถา กมฺมโกปสงฺกรโตฯ อุทกฺ เกฺขเปปิ เอเสว นโยฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘อูนกํ ปน น วฏฺฏตี’’ติ (วิ. สงฺค.อฏฺฐ. ๑๖๗)ฯ อิทเญฺจตฺถ สีมนฺตริกาวิธานํ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานํ สีมนฺตริกานุชานนสุตฺตานุโลมโต สิทฺธนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ กิญฺจาปิ หิ ภควตา นิทานวเสน เอกคามนิสฺสิตานํ เอกสภาคานญฺจ ทฺวินฺนํ พทฺธสี มานเมว อญฺญมญฺญํ สเมฺภทอโชฺฌตฺถรณโทสปริหาราย สีมนฺตริกา อนุญฺญาตา, ตถาปิ ต ทนุโลมโต เอกํ อรญฺญสีมํ นทีอาทิสีมญฺจ นิสฺสิตานํ เอกสภาคานํ ทฺวินฺนํ สตฺตพฺภนฺตรสีมา นมฺปิ อุทกฺเกฺขปสีมานมฺปิ อญฺญมญฺญํ สเมฺภทโชฺฌตฺถรณํ, สีมนฺตริกํ วินา อพฺยวธาเนน ฐาน

ญฺจ ภควตา อนภิมตเมวาติ ญตฺวา อฏฺฐกถาจริยา อิธาปิ สีมนฺตริกาวิธานมกํสุฯ วิสภาคสีมานมฺปิ หิ เอกสีมานิสฺสิตตฺตํ เอกสภาคตฺตญฺจาติ ทฺวีหงฺคหิ สมนฺนาคเม สติ เอว สีมนฺตริกํ วินา ฐานํ สเมฺภทาย โหติ, นาสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ สีมนฺตริกวิธานสามตฺถิเยเนว เจตาสํ รุกฺขาทิสมฺพนฺเธปิ พทฺธสีมา วิย อญฺญมญฺญํ น วฏฺฏตีติ อยมฺปิ นยโต ทสฺสิโตวาติ คเหตพฺพํฯ

๑๖๗. **สภาเวเนวา**ติ อิมินา คามสีมา วิย อพทฺธสีมาติ ทเสฺสติฯ **สพฺพเมตฺถ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตี**ติ สมานสํวาสา เอกูโปสถาติ ทเสฺสติฯ **เยน เกนจี**ติ อนฺตมโส สูกราทินา สเตฺตนฯ มโหเฆน ปน อุณฺณตฏฺฐานโต นินฺนฏฺฐาเน ปตเนฺตน ขโต ขุทฺทโก วา มหนฺโต วา ลกฺขณยุโตฺต ‘‘ชาตสฺสโร’’เตฺวว วุจฺจติฯ เอตฺถปิ ขุทฺทเก อุทกุเกฺขปกิจฺจํ นตฺถิฯ สมุเทฺท ปน สพฺพตฺถ อุทกุเกฺขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพํ โสเธตุํ ทุกฺกรตฺตาฯ **ปุน ตตฺถา**ติ โลกโวหารสิทฺธีสุ เอว ตาสุ นทีอาทีสุ ตีสุ อพทฺธสีมาสุ ปุน วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สาสนโวหารสิทฺธาย อพทฺธสีมาย ปริเจฺฉทํ ทเสฺสโนฺตติ อธิปฺปาโยฯ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๔๗) ‘‘ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสา’’ติอาทีสุ อุทกํ อุกฺขิปิตฺวา ขิปียติ เอตฺถาติ อุทกุเกฺขโป, อุทกสฺส ปตโนกาโส, ตสฺมา **อุทกุเกฺขปา,** อยเณฺหตฺถ ปทสมฺพนฺธวเสน อโตฺถ – ปริสปริยนฺตโต ปฏฺฐาย สมนฺตา ยาว มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุทกุเกฺขโป อุทกสฺส ปตนฏฺฐานํ, ตาว ยํ ตํ ปริจฺฉินฺนฏฺฐานํ, อยํ ตตฺถ นทีอาทีสุ อปรา สมานสํวาสา อุทกุเกฺขปสีมาติฯ

ตสฺส อโนฺตติ ตสฺส อุทกุเกฺขปปริจฺฉินฺนสฺส ฐานสฺส อโนฺตฯ น เกวลญฺจ ตเสฺสว อโนฺต, ตโต พหิปิ, ‘‘เอกสฺส อุทกุเกฺขปสฺส อโนฺต ฐาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วจนํ อุทกุเกฺขปปริเจฺฉทสฺส ทุพฺพิชานโต กมฺมโกปสงฺกา โหตีติ ฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ปริเจฺฉทพฺภนฺตเร หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโตปิ ปริเจฺฉทโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปติ, อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐาน’’นฺติ วุตฺตํฯ ยํ ปเนตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๗) **‘‘ตสฺส อโนฺตหตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต กมฺมํ โกเปตี**ติ อิมินา ปริเจฺฉทโต พหิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิโต กมฺมํ น โกเปตี’’ติ วตฺวา มาติกาฏฺฐกถาวจนมฺปิ ปฏิกฺขิปิตฺวา ‘‘เนว ปาฬิยํ น อฏฺฐกถายํ อุปลพฺภตี’’ติอาทิ พหุํ ปปญฺจิตํ, ตํ น สุนฺทรํ อิธ อฏฺฐกถาวจเนน มาติกาฏฺฐกถาวจนสฺส นยโต สํสนฺทนโต สงฺฆฏฺฏนโตฯ ตถา หิ ทฺวินฺนํ อุทกุเกฺขปปอเจฺฉทานมนฺตรา วิทตฺถิจตุรงฺคุลมตฺตมฺปิ สีมนฺตริกํ อฐเปตฺวา ‘‘อโญฺญ อุทกุเกฺขโป สีมนฺตริกาย ฐเปตโพฺพ, ‘‘ตโต อธิกํ วฏฺฏติ เอว, อูนกํ ปน น วฏฺฏตี’’ติ เอวํ อิเธว วุเตฺตน อิมินา อฏฺฐกถาวจเนน สีมนฺตริโกปจาเร อุทกุเกฺขปโต อูนเก ฐปิเต สีมาย สีมาสเมฺภโต กมฺมโกโปปิ วุโตฺต เอวฯ ยทเคฺคน จ เอวํ วุโตฺต, ตทเคฺคน จ ตตฺถ เอกภิกฺขุโน ปเวเสปิ สติ ตสฺส สีมฏฺฐภาวโต กมฺมโกโป วุโตฺต เอว โหติฯ อฏฺฐกถายํ ‘‘อูนกํ ปน น วฏฺฏตี’’ติ กถนเณฺจตํ อุทกุเกฺขปปริเจฺฉทสฺส ทุพฺพิชานเนฺตนปิ สีมาสเมฺภทสงฺกาปริหารตฺถํ วุตฺตํฯ สตฺตพฺภนฺตรสีมานมนฺตรา ตตฺตกปริเจฺฉเทเนว สีมนฺตริกวิธานวจนโตปิ เอตาสํ ทุพฺพิชานปริเจฺฉทตา, ตตฺถ จ ฐิตานํ กมฺมโกปสงฺกา สิชฺฌติฯ กมฺมโกปสงฺกฏฺฐานมฺปิ อาจริยา ทูรโต ปริหารตฺถํ ‘‘กมฺมโกปฏฺฐาน’’นฺติ วตฺวาว ฐเปสุนฺติ คเหตพฺพํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๗) ปน – **อปริจฺฉินฺนายา**ติ พทฺธสีมาวเสน อกตปริเจฺฉทายฯ **เยน เกนจิ ขณิตฺวา อกโต**ติ อนฺตมโส ติรจฺฉาเนนปิ ขณิตฺวา อกโตฯ **ตสฺส อโนฺตหตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต กมฺมํ โกเปตี**ติ อิมินา ปริเจฺฉทโต พหิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิโต กมฺมํ น โกเปตีติ ทีเปติฯ ยํ ปน วุตฺตํ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ปริเจฺฉทพฺภนฺตเร หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโตปิ ปริเจฺฉทโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปติ, อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐาน’’นฺติฯ ตตฺถ **อญฺญํ ตตฺ**

ตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตีติ อิทํ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ อุป ลพฺภติ, ยทิ เจตํ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุํ อุโปสถาทิกมฺมกรณาธิกาเร วุตฺตตฺตา อุทกุกฺเขปโต พหิ อญฺญํ อุทกุกฺเขปํ อนติกฺกมิตฺวา อุโปสถาทิกรณตฺถํ ฐิโต สโงฺฆ สีมาสเมฺภทสมฺภวโต กมฺมํ โกเปตีติ อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺตํ สิยา, เอวมฺปิ ยุเชฺชยฺยฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถาย ลีนตฺถปฺ ปกาสนิยํ (กงฺขา. ฏี. นิทานวณฺณนา) วุตฺตํ ‘‘อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทนฺติ ทุติยํ อุทกุกฺเขปํ อนติกฺกโนฺตปิ โกเปติฯ กสฺมา? อตฺตโน อุทกุกฺเขปสีมาย ปเรสํ อุทกุกฺเขปสีมาย อโชฺฌตฺถฏตฺตา สีมาสเมฺภโท โหติ, ตสฺมา โกเปตี’’ติฯ ‘‘อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺ ฐาน’’นฺติ จ อิมินาว อธิปฺปาเยน วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํ สพฺพาสุปิ อฏฺฐกถาสุ สีมาสเมฺภทสฺส อนิจฺฉิตตฺตาฯ เตเนว หิ ‘‘อตฺตโน จ อเญฺญสญฺจ อุทกุกฺเขปปริเจฺฉทสฺส อนฺตรา อโญฺญ อุท กุกฺเขโป สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ อเญฺญ ปเนตฺถ อญฺญถาปิ ปปเญฺจนฺติ, ตํ น ค เหตพฺพํฯ

สพฺพตฺถ สโงฺฆ นิสีทตีติ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา นิสีทติฯ **อุทกุกฺเขปสีมาย กมฺมํ นตฺถี**ติ ยสฺมา สโพฺพปิ นทีปเทโส ภิกฺขูหิ อโชฺฌตฺถโฏ, ตสฺมา สมนฺตโต นทิยา อภาวา อุท กุกฺเขปปฺปโยชนํ นตฺถิฯ อุทกุกฺเขปปฺปมาณา สีมนฺตริกา สุวิเญฺญยฺยตรา โหติ, สีมาสเมฺภท สงฺกา จ น สิยาติ สามีจิทสฺสนตฺถํ **‘‘อโญฺญ อุทกุกฺเขโป สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตโพฺพ’’**ติ วุตฺตํฯ ยตฺตเกน ปน สีมาสเมฺภโท น โหติ, ตตฺตกํ ฐเปตุํ วฏฺฏติเยวฯ เตเนวาหุ โปราณา ‘‘ยตฺตเกน สีมาสเมฺภโท น โหติ, ตตฺตกมฺปิ ฐเปตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ **อูนกํ ปน น วฏฺฏตี**ติ อิทมฺปิ อุทกุกฺเขปสีมาย ปริสวเสน วฑฺฒนโต สีมาสเมฺภทสงฺกา สิยาติ ตนฺนิวารณตฺถเมว วุตฺตนฺติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๔๗) – **ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุ เกฺขปา**ติ ปน เอติสฺสา นทิยา จตุวคฺคาทีนํ สงฺฆานํ วิสุํ จตุวคฺคกรณียาทิกมฺมกรณกาเล สีมา ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ติจีวเรน วิปฺปวาสาวิปฺปวาสปริเจฺฉททสฺสนตฺถมฺปิ สตฺตพฺภนฺตรสี มาย ปริเจฺฉททสฺสนํ วิยาติ อาจริยา, ตสฺมา อุทกุกฺเขปปริเจฺฉทาภาเวปิ อโนฺตนทิยํ กมฺมํ กา ตุํ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ อยํ ปน วิเสโส – ตตฺถ นาวาคโต เจ, นาวายํ วุตฺตนเยน, สตฺถคโต เจ, ส เตฺถ วุตฺตนเยนฯ โส เจ อติเรกจาตุมาสนิวุโตฺถ เจ, คาเม วุตฺตนเยน ติจีวราวิปฺปวาโส เวทิต โพฺพฯ ตตฺถาปิ อยํ วิเสโส – สเจ สโตฺถ อุทกุกฺเขปสฺส อโนฺต โหติ, อุทกุกฺเขปสีมา ปมาณนฺ ติ เอเกฯ สโตฺถว ปมาณนฺติ อาจริยาฯ **สเจ ปเนตฺถ พหู ภิกฺขู**ติอาทิมฺหิ เกจิ อธิฏฺฐานุโป สถํ, เกจิ คณุโปสถํ, เกจิ สงฺฆุโปสถนฺติ วตฺตุกามตาย ‘‘พหู สงฺฆา’’ติ อวตฺวา ‘‘ภิกฺขู’’ติ วุตฺตํฯ **อูนกํ ปน น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ สีมาสเมฺภทสมฺภวโตติ อุปติสฺสเตฺถโรฯ ฐเปเนฺต หิ อูนกํ น ฐเปตพฺพํ, ‘‘อฏฺฐเปตุมฺปิ วฏฺฏติ เอวา’’ติ วุตฺตนฺติ วุตฺตํฯ

ตนฺติ สีมํฯ **สีฆเมว อติกฺกมตี**ติ อิมินา ตํ อนติกฺกมิตฺวา อโนฺต เอว ปริวตฺตมานาย กาตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ เอตทตฺถเมว หิ วาลิกาทีหิ สีมาปริจฺฉินฺทนํ, อิตรถา พหิ ปริวตฺตา นุ โข, โน วาติ กมฺมโกปสงฺกา ภเวยฺยาติฯ **อญฺญิสฺสา อนุสฺสาวนา**ติ เกวลาย นทีสีมาย อนุสฺสา วนาฯ **อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺข วา**ติ อุทกุกฺเขปปริเจฺฉทสฺส พหิ ฐิเต รุเกฺข วาฯ พหินทีตีรเมว หิ วิสภาคสีมตฺตา อพนฺธิตพฺพฏฺฐานํ, น อโนฺตนที นิสฺสยเตฺตน สภาคตฺตาฯ เตเนว ‘‘พหินที ตีเร วิหารสีมาย วา’’ติอาทินา ตีรเมว อพนฺธิตพฺพฏฺฐานเตฺตน ทสฺสิตํ, น ปน นทีฯ **ชาตรุ เกฺขปิ ฐิเตหี**ติ อิทํ อโนฺตอุทกุกฺเขปฏฺฐํ สนฺธาย วุตฺตํฯ น หิ พหิอุทกุกฺเขเป ภิกฺขูนํ ฐาตุํ วฏฺฏ ติฯ

รุกฺขสฺสาติ ตเสฺสว อโนฺตอุทกุเกฺขปฏฺฐสฺส รุกฺขสฺสฯ **สีมํ วา โสเธตฺวา**ติ ยถาวุตฺตํ วิหาเร พทฺธสีมํ คามสีมญฺจ ตตฺถ ฐิตภิกฺขูนํ หตฺถปาสานยนพหิสีมกรณวเสเนว โสเธตฺวาฯ ยถา จ อุทกุเกฺขปสีมายํ กมฺมํ กโรเนฺตหิ, เอวํ พทฺธสีมายํ วา คามสีมายํ วา กมฺมํ กโรเนฺตหิปิ อุทกุเกฺขปสีมเฏฺฐ โสเธตฺวาว กาตพฺพํฯ เอเตเนว สตฺตพฺภนฺตรอรญฺญสีมาหิปิ สทฺธึ อุทกุเกฺขปสีมาย, อิมาย จ สทฺธึ ตาสํ รุกฺขาทิสมฺพนฺธโทโสปิ นยโต ทสฺสิโตว โหติฯ อิมินาว นเยน สตฺตพฺภนฺตรสีมาย พทฺธสีมคามสีมาหิปิ สทฺธึ, เอตาสญฺจ สตฺตพฺภนฺตรสีมาย สทฺธึ สมฺพนฺธโทโส ญาตโพฺพฯ อฏฺฐกถายํ ปเนตํ สพฺพํ วุตฺตนยโตว สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ อญฺญมญฺญาสนฺนานเมเวตฺถ ทสฺสิตํฯ

ตตฺริทํ สุตฺตานุโลมโต นยคฺคหณมุขํ – ยถา หิ พทฺธสีมายํ สมฺมตา พทฺธสีมา วิปตฺติสีมา โหตีติ ตาสํ อญฺญมญฺญํ รุกฺขาทิสมฺพโนฺธ น วฏฺฏติ, เอวํ นทีอาทีสุ สมฺมตาปิ พทฺธสีมา วิปตฺติสีมาว โหตีติ ตาหิปิ สทฺธึ ตสฺสา รุกฺขาทิสมฺพโนฺธ น วฏฺฏตีติ สิชฺฌติฯ อิมินา นเยน สตฺตพฺภนฺตรสีมาย คามนทีอาทีหิ สทฺธึ, อุทกุเกฺขปสีมาย จ อรญฺญาทีหิ สทฺธึ รุกฺขาทิสมฺพนฺธสฺสนวฏฺฏนกภาโว ญาตโพฺพ, เอวเมตา ภควตา อนุญฺญาตา พทฺธสีมสตฺตพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปสีมา อญฺญมญฺญเญฺจว อตฺตโน นิสฺสยวิรหิตาหิ อิตรีตราสํ นิสฺสยสีมาหิ จ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธ สติ สเมฺภทโทสมาปชฺชตีติ สุตฺตานุโลมนโย ญาตโพฺพวฯ

อตฺตโน อตฺตโน ปน นิสฺสยภูตคามาทีหิ สทฺธึ พทฺธสีมาทีนํ ติสฺสนฺนํ อุปฺปตฺติกาเล ภควตา อนุญฺญาตสฺส สเมฺภทโชฺฌตฺถรณสฺส อนุโลมนโต รุกฺขาทิสมฺพโนฺธปิ อนุญฺญาโตว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยทิ เอวํ อุทกุเกฺขปพทฺธสีมาทีนํ อนฺตรา กสฺมา สีมนฺตริกา น วิหิตาติ? นิสฺสยเภทสภาวเภเทหิ สยเมว ภินฺนตฺตาฯ เอกนิสฺสยเอกสภาวานเมว หิ สีมนฺตริกาย วินาสํ กโรตีติ วุโตฺตวายมโตฺถฯ เอเตเนว นทีนิมิตฺตํ กตฺวา พทฺธาย สีมาย สเงฺฆ กมฺมํ กโรเนฺต นทิยมฺปิ ยาว คามเกฺขตฺตํ อาหจฺจ ฐิตาย อุทกุเกฺขปสีมาย อเญฺญสํ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติ สิทฺธํ โหติฯ ยา ปเนตา โลกโวหารสิทฺธา คามารญฺญนทีสมุทฺทชาตสฺสรสีมา ปญฺจ, ตา อญฺญมญฺญํ รุกฺขาทิสมฺพเนฺธปิ สเมฺภทโทสํ นาปชฺชติ ตถา โลกโวหาราภาวโตฯ น หิ คามาทโย คามนฺตราทีหิ นทีอาทีหิ จ รุกฺขาทิสมฺพนฺธมเตฺตน สมฺภินฺนาติ โลเก โวหรนฺติฯ โลกโวหารสิทฺธานญฺจ โลกโวหารโตว สเมฺภโท วา อสเมฺภโท วา คเหตโพฺพ, น อญฺญถาฯ เตเนว อฏฺฐกถายํ ตาสํ อญฺญมญฺญํ กตฺถจิปิ สเมฺภทนโย น ทสฺสิโต, สาสนโวหารสิโทฺธ เอว ทสฺสิโตติฯ

เอตฺถ ปน พทฺธสีมาย ตาว ‘‘เหฏฺฐา ปถวีสนฺธารกํ อุทกํ ปริยนฺตํ กตฺวา สีมา คตา โหตี’’ติอาทินา อโธภาคปริเจฺฉโท อฏฺฐกถายํ สพฺพถา ทสฺสิโต, คามสีมาทีนํ ปน น ทสฺสิโตฯ กถมยํ ชานิตโพฺพติ? เกจิ ตาเวตฺถ ‘‘คามสีมาทโยปิ พทฺธสีมา วิย ปถวีสนฺธารกํ อุทกํ อาหจฺจ ติฏฺฐตี’’ติ วทนฺติฯ

เกจิ ปน ตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ‘‘นทีสมุทฺทชาตสฺสรสีมา, ตาว ตนฺนิสฺสิตอุทกุเกฺขปสีมา จ ปถวิยา อุปริตเล เหฏฺฐา จ อุทเกน อโชฺฌตฺถรณปฺปเทเส เอว ติฏฺฐนฺติ, น ตโต เหฏฺฐา อุทกสฺส อโชฺฌตฺถรณาภาวาฯ สเจ ปน อุทโกฆาทินา โยชนปฺปมาณมฺปิ นินฺนฏฺฐานํ โหติ, นทีสีมาทโยว โหนฺติ, น ตโต เหฏฺฐาฯ ตสฺมา นทีอาทีนํ เหฏฺฐา พหิตีรมุเขน อุมเงฺคน, อิทฺธิยา วา ปวิโฏฺฐ ภิกฺขุ นทิยํ ฐิตานํ กมฺมํ น โกเปติ, โส ปน อาสนฺนคาเม ภิกฺขูนํ กมฺมํ โกเปติฯ สเจ ปน โส อุภินฺนํ ตีรคามานํ มเชฺฌ นิสิโนฺน โหติ, อุภยคามฏฺฐานํ กมฺมํ โกเปติฯ สเจ ปน ตีรํ คามเกฺขตฺตํ น โหติ, อคามการญฺญเมวฯ ตตฺถ ปน ตีรทฺวเยปิ สตฺตพฺภนฺตรสีมํ วินา เกวลาย ขุทฺทการญฺญสีมายเมว กมฺมํ โกเปติฯ สเจ สตฺตพฺภนฺตรสีมาย กโรนฺติ, ตทา ยทิ เตสํ

สตฺตพฺภนฺตรสีมาย ปริเจฺฉโท เอตสฺส นิสิโนฺนกาสสฺส ปรโต เอกํ สตฺตพฺภนฺตรํ อติกฺกมิตฺวา ฐิโต น กมฺมโกโปฯ โน เจ, กมฺมโกโปฯ คามสีมายํ ปน อโนฺตอุมเงฺค วา พิเล วา ขณิตฺวา วา ยตฺถ ปวิสิตุํ สกฺกา, ยตฺถ วา สุวณฺณมณิอาทึ ขณิตฺวา คณฺหนฺติ, คเหตุํ สกฺกาติ วา สมฺภาวนา โหติ, ตตฺตกํ เหฎฺฐาปิ คามสีมา, ตตฺถ อิทฺธิยา อโนฺต นิสิโนฺนปิ กมฺมํ โกเปติฯ ยตฺถ ปน ปกติมนุสฺสานํ ปเวสสมฺภาวนาปิ นตฺถิ, ตํ สพฺพํ ยาว ปถวีสนฺธารกอุทกา อรญฺญสีมาว, น คามสีมาฯ อรญฺญสีมายมฺปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถปิ หิ ยตฺตเก ปเทเส ปเวสสมฺภาวนา, ตตฺตกเมว อุปริตเล อรญฺญสีมา ปวตฺตติฯ ตโต ปน เหฎฺฐา น อรญฺญสีมา ตตฺถ อุปริตเลน สห เอการญฺญโวหาราภาวโตฯ น หิ ตตฺถ ปวิฎฺฐํ อรญฺญํ ปวิโฎฺฐติ โวหรนฺติ, ตสฺมา ตตฺรโฎฺฐ อุปริ อรญฺญฎฺฐานํ กมฺมํ น โกเปติ อุมงฺคนทิยํ ฐิโต วิย อุปรินทิยํ ฐิตานํฯ เอกสฺมิญฺหิ จกฺกวาเฬ คามนทีสมุทฺทชาตสฺสเร มุญฺจิตฺวา ตทวเสสํ อมนุสฺสาวาสํ เทวพฺรหฺมโลกํ อุปาทาย สพฺพํ อรญฺญเมวฯ ‘คามา วา อรญฺญา วา’ติ วุตฺตตฺตา หิ นทีสมุทฺทชาตสฺสราทิปิ อรญฺญเมวฯ อิธ ปน นทีอาทีนํ วิสุํ สีมาภาเวน คหิตตฺตา ตทวเสสเมว อรญฺญํ คเหตพฺพํฯ ตตฺถ จ ยตฺตเก ปเทเส เอกํ อรญฺญนฺติ โวหรนฺติ, อยเมกา อรญฺญสีมาฯ อินฺทปุรญฺหิ สพฺพํ เอการญฺญสีมา, ตถา อสุรยกฺขปุราทิฯ อากาสฎฺฐเทวพฺรหฺมวิมานานิ ปน สมนฺตา อากาสปริจฺฉินฺนานิ ปเจฺจกํ อรญฺญสีมา สมุทฺทมเชฺฌ ปพฺพตทีปกา วิยฯ ตตฺถ สพฺพตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมายํ, อรญฺญสีมายเมว วา กมฺมํ กาตพฺพํ, ตสฺมา อิธาปิ อุปริอรญฺญตเลน สทฺธึ เหฎฺฐาปถวิยา เอการญฺญโวหาราภาวา วิสุํ อรญฺญสีมาติ คเหตพฺพํฯ เตเนวตฺถ คามนทีอาทิสีมากถาย อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘) ‘อิทฺธิมา ภิกฺขุ เหฎฺฐาปถวิตเล ฐิโต กมฺมํ โกเปตี’ติ พทฺธสีมายํ ทสฺสิตนโย น ทสฺสิโต’’ติ วทนฺติฯ

อิทเญฺจตาสํ คามสีมาทีนํ เหฎฺฐาปมาณทสฺสนํ สุตฺตาทิวิโรธาภาวา ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ เอวํ คหเณ จ คามสีมายํ สมฺมตา พทฺธสีมา อุปริคามสีมํ, เหฎฺฐา อุทกปริยนฺตํ อรญฺญสีมญฺจ อวตฺถรตีติ ตสฺสา อรญฺญสีมาปิ เขตฺตนฺติ สิชฺฌติฯ ภควตา จ ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา’’ติอาทินา (มหาว. ๑๔๗) นทีสมุทฺทชาตสฺสรา พทฺธสีมาย อเขตฺตภาเวน วุตฺตา, น ปน อรญฺญํ, ตสฺมา อรญฺญมฺปิ พทฺธสีมาย เขตฺตเมวาติ คเหตพฺพํฯ ยทิ เอวํ กสฺมา ตตฺถ สา น พชฺฌตีติ? ปโยชนาภาวาฯ สีมาเปกฺขานนฺตรเมว หิ สตฺตพฺภนฺตรสีมาย สมฺภวโต, ตสฺสา จ อุปริ สมฺมตาย พทฺธสีมาย สเมฺภทโชฺฌตฺถรณานุโลมโต วิปตฺติสีมา เอว สิยาฯ คามเกฺขเตฺต ปน ฐตฺวา อคามการเญฺญกเทสมฺปิ อโนฺตกริตฺวา สมฺมตา กิญฺจาปิ สุสมฺมตา อคามการเญฺญ ภควตา วิหิตาย สตฺตพฺภนฺตรสีมายปิ อนิวตฺตนโต, ตตฺถ ปน กมฺมํ กาตุํ ปวิฎฺฐานมฺปิ ตโต พหิ เกวลารเญฺญ กโรนฺตานมฺปิ อนฺตรา ตีณิ สตฺตพฺภนฺตรานิ ฐเปตพฺพานิฯ อญฺญถา วิปตฺติ เอว สิยาติ สพฺพถา นิรตฺถกเมว อคามเก อรเญฺญ พทฺธสีมากรณนฺติ เวทิตพฺพํฯ

อโนฺตนทิยํ ปวิฎฺฐสาขายาติ นทิยา ปถวีตลํ อาหจฺจ ฐิตาย สาขายปิ, ปเคว อนาหจฺจ ฐิตายฯ ปาโรเหปิ เอเสว นโยฯ เอเตน สภาคนทีสีมํ ผุสิตฺวา ฐิเตน วิสภาคสีมาสมฺพนฺธสาขาทินา อุทกุเกฺขปสีมาย สมฺพโนฺธ น วฎฺฎตีติ ทเสฺสติฯ เอเตเนว มหาสีมํ คามสีมญฺจ ผุสิตฺวา ฐิเตน สาขาทินา มาฬกสีมาย สมฺพโนฺธ น วฎฺฎตีติ ญาปิโตติ ทฎฺฐโพฺพฯ **อโนฺตนทิยํเยวา**ติ เสตุปาทานํ ตีรฎฺฐิตตฺตํ นิวเตฺตติฯ เตน อุทกุเกฺขปปริเจฺฉทโต พหินทิยํ ปติฎฺฐิตเตฺตปิ สเมฺภทาภาวํ ทเสฺสติฯ เตนาห **‘‘พหิตีเร ปติฎฺฐิตา’’**ติอาทิฯ ยทิ หิ อุทกุเกฺขปโต พหิ อโนฺตนทิยมฺปิ ปติฎฺฐิตเตฺต สเมฺภโท ภเวยฺย, ตมฺปิ ปฎิกฺขิปิตพฺพํ ภเวยฺย กมฺมโกปสฺส สมานตฺตา, น จ ปฎิกฺขิตฺตํ, ตสฺมา สพฺพตฺถ อตฺตโน นิสฺสยสีมาย สเมฺภทโทโส นเตฺถวาติ คเหตพฺพํฯ

อาวรเณน วาติ ทารุอาทีนิ ขณิตฺวา อุทกนิวารเณนฯ **โกฏฺฏกพนฺธเนน วา**ติ มตฺติกาทีหิ ปูเรตฺวา กตเสตุพนฺธเนน วา, อุภเยนาปิ อาวรณเมว ทเสฺสติฯ ‘‘นทึ วินาเสตฺวา’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **‘‘เหฏฺฐา ปาฬิ พทฺธา’’**ติ, เหฏฺฐา นทึ อาวริตฺวา ปาฬิ พทฺธาติ อโตฺถฯ **ฉฑฺฑิโตทก**นฺติ อติริโตฺตทกํฯ **นทึ โอตริตฺวา สนฺทนฏฺฐานโต**ติ อิมินา ตฬากนทีนํ อนฺตรา ปวตฺตนฏฺฐาเน น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อุปฺปติตฺวา**ติ ตีราทิภินฺทนวเสน วิปฺลา หุตฺวาฯ **วิหารสีม**นฺติ พทฺธสีมํฯ

อคมนปเถติ ตทเหว คนฺตฺวา นิวตฺติตุํ อสกฺกุเณเยฺยฯ **อรญฺญสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉตี**ติ โลกโวหารสิทฺธํ อคามการญฺญสีมํ สนฺธาย วทติฯ **ตตฺถา**ติ ปกติยา มจฺฉพนฺธานํ คมนปเถสุ ทีปเกสุฯ

ตํ ฐานนฺติ เตสํ อาวาฏาทีนํ กตฏฺฐานเมว, น อกตนฺติ อโตฺถฯ **โลณี**ติ สมุโทฺททกสฺส อุปฺปตฺติเวคนิโนฺน มาติกากาเรน ปวตฺตนโกฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๗) ปน – **คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ อุทกุเกฺขปมนติกฺกมิตฺวา ปริวตฺตมานาย กาตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ **สีมํ วา โสเธตฺวา**ติ เอตฺถ สีมาโสธนํ นาม คามสีมาทีสุ ฐิตานํ หตฺถปาสานยนาทิฯ ‘‘นทึ วินาเสตฺวา ตฬากํ กโรนฺตี’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **‘‘เหฏฺฐา ปาฬิ พทฺธา’’**ติ, เหฏฺฐา นทึ อาวริตฺวา ปาฬิ พทฺธาติ อโตฺถฯ **ฉฑฺฑิโตทก**นฺติ ตฬากรกฺขณตฺถํ เอกมเนฺตน ฉฑฺฑิตมุทกํฯ **เทเว อวสฺสเนฺต**ติ ทุพฺพุฏฺฐิกาเล วสฺสาเนปิ เทเว อวสฺสเนฺตฯ **อุปฺปติตฺวา**ติ อุตฺตริตฺวาฯ **คามนิคมสีมํ โอตฺถริตฺวา ปวตฺตตี**ติ วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล จตฺตาโร มาเส อโพฺพจฺฉินฺนา ปวตฺตติฯ **วิหารสีม**นฺติ พทฺธสีมํ สนฺธาย วทติฯ

อคมนปเถติ ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา ปจฺจาคนฺตุํ น สโกฺกติ, ตาทิเส ปเทเสฯ **อรญฺญสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉตี**ติ สตฺตพฺภนฺตรสีมํ สนฺธาย วทติฯ **เตส**นฺติ มจฺฉพนฺธานํฯ **คมนปริยนฺตสฺส โอรโต**ติ คมนปริยนฺตสฺส โอริมภาเค ทีปกํ ปพฺพตญฺจ สนฺธาย วุตฺตํ, น สมุทฺทปฺปเทสนฺติ วุตฺตํฯ

สมฺภินฺทนฺตีติ ยตฺถ จตูหิ ภิกฺขูหิ นิสีทิตุํ น สกฺกา, ตตฺถ ตโต ปฏฺฐาย ยาว เกสคฺคมตฺตมฺปิ อตฺตโน สีมาย กโรนฺตา สมฺภินฺทนฺติ, จตุนฺนมฺปิ ภิกฺขูนํ ปโหนกโต ปฏฺฐาย ยาว สกลมฺปิ อโนฺตกโรนฺตา อโชฺฌตฺถรนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **สํสฏฺฐวิฏปา**ติ อญฺญมญฺญํ สิพฺพิตฺวา ฐิตมหาสาขมูลา, เอเตน อญฺญมญฺญสฺส อติอาสนฺนตํ ทีเปติฯ สาขาย สาขํ ผุสนฺตาปิ หิ ทูรฏฺฐาปิ สิยุํ, ตโต เอกํสโต สเมฺภทลกฺขณํ น ทสฺสิตํ สิยาติ ตํ ทเสฺสตุํ วิฏปคฺคหณํ กตํฯ เอวญฺหิ ภิกฺขูนํ นิสีทิตุํ อปฺปโหนกฏฺฐานํ อตฺตโน สีมาย อโนฺตสีมฏฺฐํ กริตฺวา ปุราณวิหารํ กโรนฺตา สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ นาม, น ตโต ปรนฺติ ทสฺสิตเมว โหติฯ **พทฺธา โหตี**ติ โปราณกวิหารสีมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ตํ อมฺพ**นฺติ อปเรน สมเยน ปุราณวิหารปริเกฺขปาทีนํ วินฏฺฐตฺตา อชานนฺตานํ ตํ ปุราณวิหารสีมาย นิมิตฺตภูตํ อมฺพํฯ อตฺตโน สีมาย อโนฺตสีมฏฺฐํ กริตฺวา ปุราณวิหารสีมฏฺฐํ ชมฺพุํ กิเตฺตตฺวา อมฺพชมฺพูนํ อนฺตเร ยํ ฐานํ, ตํ อตฺตโน สีมาย ปเวเสตฺวา พทฺธาติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ปุราณสีมาย นิมิตฺตภูตสฺส คามฏฺฐสฺส อมฺพรุกฺขสฺส อโนฺตสีมฏฺฐาย ชมฺพุยา สห สํสฏฺฐวิฏปเตฺตปิ สีมาย พนฺธนกาเล วิปตฺติ วา ปจฺฉา คามสีมาย สห สเมฺภโท วา กมฺมวิปตฺติ วา นาโหสีติ มุขโตว วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ปเทสนฺติ สงฺฆสฺส นิสีทนปฺปโหนกํ ปเทสํฯ **สีมนฺตริกํ ฐเปตฺวา**ติอาทินา ส เมฺภทโชฺฌตฺถรณํ กตฺวา พทฺธสีมาปิ อญฺญมญฺญํ ผุสาเปตฺวา อพฺยวธาเนน พทฺธสีมาปิ อ สีมา เอวาติ ทเสฺสติ, ตสฺมา เอกทฺวงฺคุลมตฺตาปิ สีมนฺตริกา วฏฺฏติ เอวฯ สา ปน ทุโพฺพธาติ อฏฺฐกถาสุ จตุรงฺคุลาทิกา วุตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ทฺวินฺนํ สีมาน**นฺติ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานํฯ **นิมิตฺตํ โหตี**ติ นิมิตฺตสฺส สีมโต พาหิรตฺตา พนฺธนกาเล ตาว สเมฺภทโทโส นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ น เก วลญฺจ นิมิตฺตกโต เอว สงฺกรํ กโรติ, อถ โข สีมนฺตริกาย ฐิโต อโญฺญปิ รุโกฺข กโรติ เอว, ตสฺ มา อปฺปมตฺติกาย สีมนฺตริกาย วฑฺฒนกรุกฺขาทโย น วฏฺฏนฺติ เอวฯ เอตฺถ จ อุปริ ทิสฺสมา นขนฺธสาขาทิปเวเสสุ เอว สงฺกรโทสสฺส สพฺพตฺถ ทสฺสิตตฺตา อทิสฺสมานานํ มูลานํ ปเวเสปิ ภูมิคติกตฺตา โทโส นตฺถีติ สิชฺฌติฯ สเจ ปน มูลานิปิ ทิสฺสมานานิ เนว ปวิสนฺติ, สงฺกโรว, ปพฺพตปาสาณา ปน ทิสฺสมานาปิ ภูมิคติกาเยวฯ ยทิ ปน พนฺธนกาเล เอว เอโก ถูลรุโกฺข อุ ภยมฺปิ สีมํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ, ปจฺฉา พทฺธา อสีมา โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สีมสงฺกรนฺติ สีมสเมฺภทํฯ ยํ ปเนตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๘) วุตฺตํ “**สีมสงฺกรํ กโรตี**ติ วฑฺฒิตฺวา สีมปฺปเทสํ ปวิฏฺเฐ ทฺวินฺนํ สีมานํ คตฏฺฐานสฺส ทุพฺพิเญฺญยฺยตฺตา วุตฺต’’นฺติ, ตํ น ยุตฺตํ คามสีมายปิ สห สงฺกรํ กโรตีติ วตฺตพฺพโตฯ ตตฺถาปิ หิ นิมิเตฺต วฑฺฒิเต คามสีมพทฺธสีมานํ คตฏฺฐานํ ทุพฺพิเญฺญยฺยเมว โหติฯ ตตฺถ ปน อวตฺวา ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานเมว สงฺกรสฺส วุตฺตตฺตา ยถาวุตฺตสมฺพนฺธโทโสว สงฺกรสเทฺทน วุโตฺตติ ค เหตพฺพํฯ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๔๘) ปน นิทานวเสน ‘‘เยสํ, ภิกฺขเว, สีมา ปจฺฉา สมฺมตา, เตสํ ตํ กมฺมํ อธมฺมิก’’นฺติอาทินา ปจฺฉา สมฺมตาย อสีมเตฺต วุเตฺตปิ ทฺวีสุ คามสีมาสุ ฐตฺวา ทฺวีหิ สเงฺฆหิ สเมฺภทํ วา อโชฺฌตฺถรณํ วา กตฺวา สีมนฺตริกํ อฏฺฐเปตฺวา วา รุกฺขปาโรหาทิสมฺพนฺธํ อวิโยเชตฺวา วา เอกสฺมิํ ขเณ กมฺมวาจานิฏฺฐาปนวเสน เอกโต สมฺมตานํ ทฺวินฺนมฺปิ สีมานํ อ สีมตา ปกาสิตาติ เวทิตพฺพํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๘) “**สํสฏฺฐวิฏปา**ติ อิมินา อญฺญมญฺญสฺส อาสนฺนตํ ทีเปติฯ **พทฺธา โหตี**ติ ปจฺฉิมทิสาภาเค สีมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ตสฺสา ปเทส**นฺติ ยตฺถ ฐตฺวา ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ สกฺกา โหติ, ตาทิสํ ปเทสํฯ ยตฺถ ปน ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา โหติ, ตาทิสํ ปเทสํ อโนฺต กริตฺวา พนฺธนฺตา สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ นามฯ **ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตํ โหตี**ติ นิมิตฺตสฺส สีมโต พาหิรตฺตา สีมสเมฺภโท น โหตีติ วุตฺตํฯ **สีมสงฺกรํ กโรตี**ติ วฑฺฒิตฺวา สีมปฺปเทสํ ปวิฏฺเฐ ทฺวินฺนํ สีมานํ คตฏฺฐานสฺส ทุวิเญฺญยฺยตฺตา วุตฺตํ, น จ ปน ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํฯ น หิ สีมา ตตฺตเกน อสีมา โหติ, เทฺว ปน สีมา ปจฺฉา วฑฺฒิเตน รุเกฺขน อโชฺฌตฺถฏา เอกาพทฺธา โหนฺติ, ตสฺมา เอกตฺถ ฐตฺวา กมฺมํ กโรเนฺตหิ อิตรํ โสเธตฺวา กาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

สีมาวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

จตุวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

สีมาพนฺธนวินิจฺฉยกถา

เอวํ สีมาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา ปาฬิยํ สีมกถาย อุโปสถกฺขนฺธกปริยาปนฺนตฺตา อุโปสถกฺ ขนฺธกานนฺตรญฺจ ปวารณกฺขนฺธกสฺส อาคตตฺตา ตทนุกฺกเมน สีมาวินิจฺฉยโต อุโปสถปวารณ

วินิจฺฉยํ กเถตุมารเทฺธปิ สาสนวุทฺธิกรณตฺถํ อุปสมฺปทาทิวินยกมฺมกรณฏฺฐานภูตํ สีมํ พนฺธิตุกามานํ ลชฺชิเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภิกฺขูนํ ปญฺญาสติวีริยชนนตฺถํ สีมาพนฺธนกถา อเมฺหหิ อารภียเต ฯ ตตฺถ อปโลกนาทิจตุพฺพิธกมฺมกรณฏฺฐานภูตา สีมา นาม พทฺธอพทฺธวเสน ทุวิธา โหติฯ ตตฺถาปิ พทฺธสีมา ขณฺฑสีมา, สมานสํวาสกสีมา, อวิปฺปวาสสีมาติ ติพฺพิธา โหติ, ตถา อพทฺธสีมาปิ คามสีมา, อุทกุกฺเขปสีมา, สตฺตพฺภนฺตรสีมาติฯ วุตฺตเญฺหตํ อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรน วินยวินิจฺฉเย –

> ‘‘ขณฺฑสมานสํวาสา-วิปฺปวาสาติ เภทโต;
> อิติ พทฺธา ติธา วุตฺตา, อพทฺธาปิ ติธา มตาฯ
>
> ‘‘คามโต อุทกุกฺเขปา, สตฺตพฺภนฺตรโตปิ จ;
> ตตฺถ คามปริเจฺฉโท, คามสีมาติ วุจฺจตี’’ติฯ

ตตฺถ พทฺธสีมํ พนฺธิตุกาเมน อติขุทฺทิกา, อติมหตี, ขณฺฑนิมิตฺตา, ฉายานิมิตฺตา, อนิมิตฺตา, พหิสีเม ฐิตสมฺมตา, นทิยา สมฺมตา, สมุเทฺท สมฺมตา, ชาตสฺสเร สมฺมตา, สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตาติ วุตฺตา อิมา เอกาทส วิปตฺติสีมาโย อติกฺกมิตฺวา นิมิตฺตสมฺปตฺติ, ปริสสมฺปตฺติ, กมฺมวาจาสมฺปตฺตีติ วุตฺตาย ติวิธสมฺปตฺติยา ยุตฺตํ กตฺวา ปฐมํ กิตฺติตนิมิเตฺตน สพฺพปจฺฉิมกิตฺติตนิมิตฺตํ สมฺพนฺธํ กตฺวา พนฺธิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถาจริเยน กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ตตฺถ เอกาทส วิปตฺติสีมาโย อติกฺกมิตฺวา ติวิธสมฺปตฺติยุตฺตา นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ สมฺพนฺธิตฺวา สมฺมตา สีมา พทฺธสีมา นามา’’ติฯ เอเตน เอเตสุ เอกาทสสุ วิปตฺตีสุ เอกายปิ ยุตฺตาย, ติวิธสมฺปตฺตีสุ เอกายปิ อยุตฺตาย, นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ อสมฺพนฺธํ กตฺวา สมฺมตาย จ สติ สีมา น โหตีติ ทเสฺสติฯ

เอวํ สีมํ พนฺธิตุกาเมน ภิกฺขุนา สพฺพลกฺขณปริปูรตฺถํ มหเนฺต อุสฺสาโห กรณีโย โหติ, ตสฺมา สีมาพนฺธนกาเล ตีสุ สมฺปตฺตีสุ ปริสสมฺปตฺติสิทฺธิยา ปฐมํ ตาว คามสีมา อุปปริกฺขิตพฺพาฯ เอตฺถาห ‘‘นนุ พทฺธสีมา วา พนฺธิตพฺพา, อถ กสฺมา คามสีมา อุปปริกฺขิตพฺพา’’ติ? คามสีมายํ ฐตฺวา พทฺธสีมาย พนฺธิตพฺพโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘อสมฺมตาย, ภิกฺขเว, สีมาย อฏฺฐปิตาย ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ, ยา ตสฺส วา คามสฺส คามสีมา, นิคมสฺส วา นิคมสีมา, อยํ ตตฺถ สมานสํวาสา เอกูโปสถา’’ติ (มหาว. ๑๔๗)ฯ อิธ ปาฬิยํ สรูเปน อนาคตมฺปิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) ‘‘คามคฺคหเณน เจตฺถ นครมฺปิ คหิตเมว โหตี’’ติ วุตฺตตฺตา นครสีมาปิ คหิตา โหติ, ตสฺมา ยสฺมิํ อพทฺธสีมวิหาเร ภิกฺขู ยํ คามํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, ตสฺส คามสฺส ปริเจฺฉโท คามสีมา นามฯ ยํ นิคมํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, ตสฺส นิคมสฺส ปริเจฺฉโท นิคมสีมา นามฯ ยํ นครํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, ตสฺส นครสฺส ปริเจฺฉโท นครสีมา นามฯ ตา สพฺพาปิ คามสีมาติ วุจฺจนฺติฯ เตสํ ภิกฺขูนํ สมานสํวาสา เอกูโปสถพทฺธสีมา วิย เอกโต อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมกรณารหา โหนฺติ, อีทิเสเยว จ ปเทเส สีมํ พนฺธิตุมรหติ, น อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมานรเห ปเทเสติ วุตฺตํ โหติฯ

ตตฺถ ‘‘ยตฺตเก ปเทเส ตสฺส ตสฺส คามสฺส คามโภชกา พลิํ ลภนฺติ, โส ปเทโส อปฺโปวา โหตุ มหเนฺต วา, คามสีมาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติ อฏฺฐกถายํ วจนโต คามาทิโภชกานํ พลิลภนฏฺฐานํ คามสีมา โหติ, อิทญฺจ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํฯ พลิํ อลภเนฺตปิ ราชปเณฺณ อาโรปิตปเทเส ตสฺส คามสฺส คามสีมาเยวฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๗) **‘‘พลิํ ลภนฺตี**ติ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํฯ ‘อยํ คาโม เอตฺตโก กรีสภาโค’ติอาทินา ปน ราชปเณฺณสุ อาโรปิเตสุ ภูมิภาเคสุ ยสฺมิํ ยสฺมิํ ตฬากมาติกาสุสานปพฺพตาทิเก ปเทเส พลิํ น

คณฺหนฺติ, โสปิ คามสีมา เอวฯ ราชาทีหิ ปริจฺฉินฺนภูมิภาโค หิ สโพฺพว ฐเปตฺวา นทีโลณิชาต สฺสเร คามสีมาติ เวทิตโพฺพ''ติฯ อยํ ปกติคามสีมา นามฯ ''ยมฺปิ เอกสฺมิํเยว คามเกฺขเตฺต เอกํ ปเทสํ, 'อยํ วิสุํคาโม โหตู'ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ, โสปิ วิสุํคามสีมา โหติเย วา''ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) วจนโต ราชา ''ปกติคามเกฺขเตฺตเยว ปกติคามโต วิสุํ ปกติคาเมน อสมฺมิโสฺส คาโม โหตู''ติ ยํ ปเทสํ เทติ, โส ปเทโส วิสุํคามสีมา นามฯ อิติ ปกติคามสีมา จ ราชูนํ อิจฺฉาวเสน ปวตฺตา วิสุํคามสีมา จ พทฺธสีมา วิย สพฺพกมฺมารหา, ตสฺ มา อภินวพทฺธสีมํ พนฺธิตุกาเมหิ ปกติคามสีมํ วา วิสุํคามสีมํ วา โสเธตฺวา กตฺตพฺพํ โหติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ''ตสฺมา สา จ อิตรา จ ปกติคามนครนิคมสีมา พทฺธสีมาสทิสาเยว โหนฺตี''ติฯ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๗) ''ตตฺถ หิ สา จ ราชิจฺฉาวเสน ปริ วตฺติตฺวา สมุปฺปนฺนา อภินวา จ อิตรา จ อปริวตฺตา ปกติคามสีมา, ยถา พทฺธสีมายํ สพฺพํ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, เอวเมตาปิ สพฺพกมฺมารหตาสทิเสน พทฺธสีมาสทิสา, สา สมานสํวา สา เอกูโปสถาติ อธิปฺปาโย''ติ วุตฺตํฯ

เกจิ ปน อาจริยา ''มยํ สีมํ พนฺธิตุกามา, ตสฺมา เอตฺตโก ภูมิปริเจฺฉโท วิสุํ เขตฺตํ โหตู''ติ ราชานํ อาปุจฺฉิตฺวา เตน โอกาเส กเต ''อิทํ ฐานํ วิสุํคามเกฺขตฺตํ โหตี''ติ มนสิ กตฺ วา ตตฺรเฏฺฐเยว ภิกฺขู จ หตฺถปาสานยนาทินา โสเธตฺวา สีมาสมูหนสีมาพนฺธนาทีนิ กโรนฺติ, ตํ กรณํ ''อยํ วิสุํคาโม โหตูติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทตี''ติ อฏฺฐกถาวจเนน, ''สา จ รา ชิจฺฉาวเสน ปริวตฺติตฺวา สมุปฺปนฺนา อภินวา จา''ติ อาคเตน วิมติวิโนทนีฏีกาวจเนน จ สเมนฺ ตํ วิย น ทิสฺสติฯ กถํ? อฏฺฐกถาวจเน ตาว ''อยํ วิสุํคาโม โหตู''ติ อิมินา น เกวลํ ปุริมคาโม เยว คาโม โหตุ, อถ โข อิทานิ ปริจฺฉินฺนปเทโสปิ วิสุํเยว คาโม โหตูติ เอกํเยว คามเกฺขตฺตํ เทฺว คาเม กโรตีติ ทเสฺสติฯ ''ราชา กสฺสจิ เทตี''ติ อิมินา คามโภชกสฺส ทินฺนภาวํ ปกาเสติ, อิธ ปน เนว เทฺว คาเม กโรติ, น จ คามโภชกสฺส เทติ, เกวลํ ภิกฺขูนํ อนุมติยา ยาวกาลิกวเส เนว โอกาสํ กโรติ, เอวํ อฏฺฐกถาวจเนนปิ สเมนฺตํ วิย น ทิสฺสติฯ วิมติวิโนทนีฏีกาวจเนนปิ ''ราชิจฺฉาวเสน ปริวตฺติตฺวา''ติ อิมินา อคามภูตํ เขตฺตํ ราชิจฺฉาวเสน ปริวตฺติตฺวา คาโม โหตี ติ ทเสฺสติฯ ''อภินวา จา''ติ อิมินา ปุราณคามสีมา จ อภินวคามสีมา จาติ ปุริมคาเมน อมิสฺสํ วิสุํคามลกฺขณํ ทเสฺสติฯ อิธ ปน ราชิจฺฉาวเสน ปริวตฺติตฺวา เขตฺตสฺส วิสุํคามภูตภาโว จ อภิ นวภาเวน วิสุํคามลกฺขณญฺจ น ทิสฺสติ, เอวํ ฏีกาวจเนนปิ สเมนฺตํ วิย น ทิสฺสติฯ

วินยวินิจฺฉยฏีกายญฺจ ''**คามปริเจฺฉโท**ติ สพฺพทิสาสุ สมฺมา ปริจฺฉินฺทิตฺวา 'อิมสฺส ป เทสสฺส เอตฺตโก กโร'ติ เอวํ กเรน นิยมิโต คามปฺปเทโส''ติ เอวํ อายวเสเนว ปริจฺฉินฺทนํ วุตฺตํ, น อนุมติกรณมเตฺตน, ตสฺมา วิสุํคามลกฺขณํ อปฺปตฺตตาย ปกติคาเมน สงฺกโร โหติ, น ตตฺถ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมํ กาตุมรหติ, อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมกรณารหปเทเสเยว สีมาสมูหนน สีมาพนฺธนกมฺมมฺปิ กรณารหํ โหติ ญตฺติทุติยกมฺมตฺตา เตสํ กมฺมานํ, ตสฺมา เตสํ อาจริยานํ ตํ กรณํ อเญฺญ อาจริยา น อิจฺฉนฺติฯ อเญฺญ ปน อาจริยา ''ตํ ปริจฺฉินฺนปฺปเทสํ 'วิสุํคาโม โหตู'ติ ราชา กสฺสจิ เทติ, คามโภชโก จ ตโต พลิํ ปฏิคฺคณฺหาติ, ตทา วิสุํคาโม โหติ, น ตโต ปุเพฺพ''ติ วทนฺติฯ เตสํ ตํ วจนํ ''เอวํ กเรน นิยมิโต ปเทโส''ติ วินิจฺฉยฏีกาวจนญฺจ ''คา มาทีนํ กรคฺคาหปริจฺฉิโนฺน สมนฺตโต ปเทโส คามสีมา''ติ สีมาลงฺการคณฺฐิวจนญฺจ สนฺธาย วุตฺตํ สิยา, เตสุ ปน ''อิมสฺส ปเทสสฺส เอตฺตโก กโร''ติ เอวํ กรปริจฺฉินฺทนํ วุตฺตํ, น คาม โภชกสฺส พลิคฺคหณํฯ อฏฺฐกถายญฺจ ''ราชา กสฺสจิ เทตี''ติ ทานเมว วทติ, น ''คามโภชโก จ พลิํ คณฺหาตี''ติ ปฏิคฺคหณํ, ตสฺมา ตมฺปิ วจนํ อเญฺญ ปณฺฑิตา น สมฺปฏิจฺฉนฺติ, ตสฺมา ปถ วิสฺสโร ราชา ''อิมสฺมิํ คามเกฺขเตฺต เอตฺตกกรีสมตฺโต ปเทโส ปุริมคามโต วิสุํคาโม โหตู''ติ

ปริจฺฉินฺทิตฺวา เทติ, เอตฺตาวตา โส ปเทโส พลึ ปฏิคฺคหิโต วา โหตุ อปฺปฏิคฺคหิโต วา, วิสุํคาโม นาม โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ ปกติคามลกฺขณญฺจ วิสุํคามลกฺขณญฺจ ตถโต ญตฺวา พทฺธสีมํ พนฺธิตุกาโม ยทิ ปกติคามสีมา นาติวิตฺถารา โหติ สุขรกฺขิตา, ตเมว ปกติคามสีมํ สุฏฺฐุ รกฺขาเปตฺวา สุฏฺฐุ โสเธตฺวา สีมาสมูหนนสีมาสมฺมุติกมฺมานิ กาตพฺพานิฯ ยทิ ปน ปกติคามสีมา อติวิตฺถารา โหติ, นิคมสีมา, นครสีมา วา โหนฺติ, พหูนํ ภิกฺขูนํ นิสินฺนฏฺฐานสญฺจรณฏฺฐานตฺตา โสเธตุํ วา รกฺขิตุํ วา น สโกฺกนฺติ, เอวญฺจ สติ ปถวิสฺสรราชูหิ ปริจฺฉินฺนาย วิสุํคามสีมาย สุฏฺฐุ โสเธตฺวา สุรกฺขิตํ กตฺวา สีมาสมูหนนสีมาสมฺมุติกมฺมํ กาตพฺพํฯ กถํ ปน สุฏฺฐุ โสธนญฺจ สุฏฺฐุ รกฺขณญฺจ กาตพฺพํ? สีมํ พนฺธิตุกาเมน หิ สามนฺตวิหาเรสุ ภิกฺขู ตสฺส ตสฺส วิหารสฺส สีมาปริเจฺฉทํ ปุจฺฉิตฺวา พทฺธสีมวิหารานํ สีมาย สีมนฺตริกํ, อพทฺธสีมวิหารานํ สีมาย อุปจารํ ฐเปตฺวา ทิสาจาริกภิกฺขูนํ นิสฺสญฺจารสมเย สเจ เอกสฺมึ คามเกฺขเตฺต สีมํ พนฺธิตุกามา, เย ตตฺถ พทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขูนํ ‘‘มยํ อชฺช สีมํ พนฺธิสฺสาม, ตุเมฺห สกสกสีมาย ปริเจฺฉทโต มา นิกฺขมถา’’ติ เปเสตพฺพํฯ เย อพทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขู เอกชฺฌํ สนฺนิปาเตตพฺพา, ฉนฺทารหานํ ฉนฺโท อาหราเปตโพฺพฯ เอวํ สนฺนิปติเตสุ ปน ภิกฺขูสุ ฉนฺทารหานํ ฉเนฺท อาหเฏ เตสุ เตสุ มเคฺคสุ จ นทีติตฺถคามทฺวาราทีสุ จ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ สีฆํ สีฆํ หตฺถปาสานยนตฺถญฺจ พหิสีมกรณตฺถญฺจ อารามิเก เจว สมณุเทฺทเส จ ฐเปตฺวา เภริสญฺญํ วา สงฺขสญฺญํ วา กตฺวา สีมา สมูหนิตพฺพาติฯ

นนุ จ อิทํ โสธนํ รกฺขณญฺจ สีมาสมฺมุติกาเลเยว อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, อถ กสฺมา อิธ สีมาสมูหนเน วุตฺตนฺติ? อิมสฺสปิ สีมาสมูหนนกมฺมสฺส ญตฺติทุติยกมฺมตฺตา ปริสสมฺปตฺติชนนตฺถํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ สเนฺตปิ อิทํ สีมาสมูหนนกมฺมํ นาม ยทิ โปราณา พทฺธสีมา อตฺถิ, ตทฏฺฐกสเงฺฆ หตฺถปาสคเต อเญฺญสุ ภิกฺขูสุ คามสีมํ ปวิเฏฺฐสุปิ กมฺมเภโท นตฺถิฯ ยทิ โปราณา พทฺธสีมา นตฺถิ, เอวมฺปิ สติ เกวลํ คามสีมาภูตตฺตา สีมาสมูหนนกเมฺม อสมฺปชฺชเนฺตปิ โทโส นตฺถิ, อถ กสฺมา โสธนา วุตฺตาติ? สจฺจํ, ตถาปิ สมูหนิตพฺพา โปราณสีมาปริเจฺฉทสฺส ทุวิเญฺญยฺยตฺตาฯ สเจ หิ มหติยา โปราณพทฺธสีมาย เอกสฺมึ ปเทเส สีมํ สมูหนิสฺสามาติ สเงฺฆ สนฺนิปติเต ตสฺสาเยว สีมาย อญฺญสฺมึ ปเทเส ภิกฺขุมฺหิ ปวิเฏฺฐ อชานนฺตสฺสปิ กมฺมํ วิปชฺชติ, ตสฺมา มหุสฺสาเหน โสเธตพฺพาวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ คามสีมโสธนํ ‘‘ปริสสมฺปตฺติยา ยุตฺตา นาม สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตูหิ ภิกฺขูหิ สนฺนิปติตฺวา ยาวติกา ตสฺมึ คามเกฺขเตฺต พทฺธสีมํ วา นทีสมุทฺทชาตสฺสเร วา อโนกฺกมิตฺวา ฐิตา ภิกฺขู, เต สเพฺพ หตฺถปาเส วา กตฺวา ฉนฺทํ วา อาหริตฺวา สมฺมตา’’ติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) อาคตตฺตา ปริสสมฺปตฺติการณํ โหตีติ วิญฺญายติฯ ตโต ‘‘สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตา’’ติ วุเตฺตหิ ทฺวีหิ วิปตฺติโทเสหิ มุจฺจนตฺถํ สีมสมูหนนกมฺมํ กาตพฺพํฯ

สีมาย อสมูหตาย สติ กถํ วิปตฺติทฺวยํ อาปเชฺชยฺยาติ, ตถา โสธิตายปิ คามสีมายฯ ยทิ โปราณพทฺธสีมา วิชฺชมานา ภเวยฺย, ตสฺสา วิชฺชมานภาวํ อชานนฺตา นวํ พทฺธสีมํ พเนฺธยฺยุํฯ โปราณสีมาย หิ นิมิตฺตํ อโนฺต กตฺวา ตสฺส สมีเป โปราณสีมาย อโนฺต ฐิตํ อญฺญํ นิมิตฺตํ กตฺวา นวํ พทฺธสีมํ พเนฺธยฺยุํ, สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา นาม โหติฯ เตน วุตฺตํ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) **‘‘สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา** นาม อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตาฯ สเจ หิ โปราณกสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อโมฺพ เจว ชมฺพู จาติ เทฺว รุกฺขา อญฺญมญฺญํ สํสฏฺฐวิฏปา โหนฺติ, เตสุ อมฺพสฺส ปจฺฉิมทิสา

ภาเค ชมฺพูฯ วิหารสีมา จ ชมฺพุํ อโนฺต กตฺวา อมฺพํ กิเตฺตตฺวา พทฺธา โหติ, อถ ปจฺฉา ตสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมทิสายํ วิหาเร กเต สีมํ พนฺธนฺตา ภิกฺขู อมฺพํ อโนฺต กตฺวา ชมฺพุํ กิเตฺตตฺวา พนฺธนฺติ, สีมาย สีมา สมฺภินฺนา นาม โหตี''ติฯ โปราณสีมาย จ เอกเทสํ วา สกลโปราณสีมํ วา อโนฺต กริตฺวา นวํ สีมํ พเนฺธยฺยุํ, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตา นาม ฯ วุตฺตเญฺหตํ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฎฺฐ. นิทานวณฺณนา) **"สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตา** นาม อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตาฯ สเจ หิ ปเรสํ พทฺธสีมํ สกลํ วา ตสฺสา ปเทสํ วา อโนฺต กตฺวา อตฺตโน สีมํ สมฺมนฺนนฺติ, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถริตา นาม โหตี''ติฯ

ยสฺมิํ ปเทเส จตฺตาโร ภิกฺขู นิสีทิตฺวา กมฺมํ กาตุํ น สโกฺกนฺติ, ตตฺถ ตโต ปฎฺฐาย ยาว เกสคฺคมตฺตมฺปิ อเญฺญสํ โปราณพทฺธสีมปฺปเทสํ อตฺตโน สีมาย อโนฺต กโรโนฺต สีมาย สีมํ สมฺภินฺทติ นามฯ จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ นิสีทิตุํ ปโหนกฎฺฐานโต ปฎฺฐาย ยาว สกลมฺปิ อเญฺญสํ โปราณพทฺธสีมาปเทสํ อตฺตโน สีมาย อโนฺต กโรโนฺต สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรติ นามฯ วุตฺตเญฺหตํ กงฺขาวิตรณิยา ลีนตฺถปกาสนิยํ (กงฺขา. อภิ. ฎี. นิทานวณฺณนา) **"ตสฺสา ปเทสนฺ**ติ ตสฺสา เอกเทสํ, ยตฺถ ฐตฺวา จตูหิ ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ สกฺกา โหติ, ตาทิสํ เอกเทสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยตฺถ ปน ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา, ตาทิสํ ปเทสํ อโนฺต กริตฺวา สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ นาม, น ตุ อโชฺฌตฺถรนฺติ นามาติ คเหตพฺพ''นฺติฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๑๔๘) ''ยตฺถ จตูหิ ภิกฺขูหิ นิสีทิตุํ น สกฺกา, ตตฺตกโต ปฎฺฐาย ยาว เกสคฺคมตฺตมฺปิ อตฺตโน สีมาย กโรนฺตา สมฺภินฺทนฺติ, จตุนฺนมฺปิ ภิกฺขูนํ ปโหนกโต ปฎฺฐาย ยาว สกลมฺปิ อโนฺต กโรนฺตา อโชฺฌตฺถรนฺตีติ เวทิตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ

เอวํ โหตุ, ตสฺมิํ คามสีมปริเจฺฉเท โปราณกสีมาย วิชฺชมานาย วิปตฺติทฺวยโมจนตฺถํ สีมาสมูหนนกมฺมํ สาตฺถกํ, อวิชฺชมานาย กถํ สาตฺถกํ ภเวยฺยาติ สงฺกานิวตฺตนตฺถํ สีมาสมูหนนกมฺมํ อกตฺวา อภินวสีมาย พชฺฌมานาย สงฺกา อุปฺปเชฺชยฺย, ภควโต ธรมานกาลโต ปฎฺฐาย ยาวชฺชตนา คณนปถํ วีติกฺกนฺตา ภิกฺขู อุปสมฺปทาทิกมฺมกรณตฺถํ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ปเทเส สีมํ พนฺธนฺติฯ สา สีมา เอตฺถ อตฺถิ, เอตฺถ นตฺถีติ น สกฺกา ชานิตุํ, ตสฺมา ''อมฺหากํ สีมาพนฺธนฎฺฐาเน โปราณกสีมา ภเวยฺย นุ โข''ติ สงฺกา ภเวยฺย, เอวํ สติ สา อภินวสีมา จ อาสงฺกนียา โหตีติ สีมายํ กตํ อุปสมฺปทาทิกมฺมมฺปิ อาสงฺกนียํ โหติ, ตสฺมา สงฺกานิวตฺตนตฺถํ อภินวสีมํ พนฺธิตุกาเมหิ ยติปุงฺคเวหิ อวสฺสํ สีมาสมูหนนกมฺมํ กาตพฺพํ โหติฯ สมูหนเนฺตหิ ปน ''สีมํ, ภิกฺขเว, สมูหนเนฺตน ปฐมํ ติจีวเรน อวิปฺปวาโส สมูหนฺตโพฺพ, ปจฺฉา สีมา สมูหนฺตพฺพา''ติ (มหาว. ๑๔๔) วจนโต ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมา สมูหนิตพฺพา, ตโต สมานสํวาสกสีมา สมูหนิตพฺพาฯ ตสฺมิํ สมูหนนกาเล จ ''ขณฺฑสีมายํ ฐตฺวา อวิปฺปวาสสีมา น สมูหนฺตพฺพา, ตถา อวิปฺปวาสสีมาย ฐตฺวา ขณฺฑสีมาปิฯ ขณฺฑสีมาย ปน ฐิเตน ขณฺฑสีมาว สมูหนิตพฺพา, ตถา อิตราย ฐิเตน อิตรา''ติ อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๔๔) วจนโต ขณฺฑสีมายํ ฐตฺวาว ขณฺฑสีมา สมูหนิตพฺพา, มหาสีมายเมว ฐตฺวา มหาสีมา สมูหนิตพฺพา, อญฺญิสฺสา สีมาย ฐตฺวา อญฺญา สีมา น สมูหนิตพฺพาฯ อฎฺฐกถายํ **อวิปฺปวาสสีมา**ติ มหาสีมํ วทติ ตเตฺถว เยภุเยฺยน จีวเรน วิปฺปวสนโตฯ

''ตตฺถ สเจ ขณฺฑสีมญฺจ อวิปฺปวาสสีมญฺจ ชานนฺติ, สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺติฯ ขณฺฑสีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺติฯ ขณฺฑสีมํ ปน อชานนฺตา อวิปฺปวาสํเยว ชานนฺตา เจติยงฺคณโพธิยงฺคณอุโปสถาคาราทีสุ นิราสงฺกฎฺฐาเนสุ ฐตฺวา อเปฺปว นาม สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ, ปฎิพนฺธิตุํ ปน น สกฺขิสฺสเนฺตวฯ สเจ พเนฺธยฺยุํ, สีมาสเมฺภทํ กตฺวา วิหารํ อวิหารํ กเรยฺยุํ, ตสฺมา น สมูหนิตพฺพาฯ เย ปน อุ

โภปิ น ชานนฺติ, เตเนว สมูหนิตุํ น พนฺธิตุํ สกฺขิสฺสนฺติฯ อยญฺหิ สีมา นาม กมฺมวาจาย วา อสีมา โหติ สาสนนฺตรธาเนน วา, น จ สกฺกา สีมํ อชานนฺเตหิ กมฺมวาจา กาตุํ, ตสฺมา น สมูหนิตพฺพา, สาธุกํ ปน ญตฺวาเยว สมูหนิตพฺพา จ พนฺธิตพฺพา จา''ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๔) วจนโต ''อิทานิ สีมํ สมูหนิสฺสามา''ติ ปริจฺฉินฺนาย คามสีมาย อโนฺต ขณฺฑสีมมหาสีมานํ อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา ตาสํ สีมานํ ปริเจฺฉทญฺจ น ชานนฺติ, เอวํ อชานนฺตา ภิกฺขู ตา โปราณสีมาโย สมูหนิตุํ น สกฺกุเณยฺยุํ, โปราณสีมํ สมูหนิตุํ อสโกฺกนฺตา จ กถํ อภินวสีมํ พนฺธิตุํ สกฺกุณิสฺสนฺตีติ ปรมฺปเรหิ อาจริเยหิ สมฺมา วินิจฺฉิตํ อนุโลมนยํ นิสฺสาย มหนฺตํ อุสฺสาหํ กริตฺวา องฺคํ อปริหาเปตฺวา สมฺมา วิหิตนเยน โปราณสีมํ สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติฯ

กถํ? ตสฺมึ สีมาสมูหนนกาเล ยทิ ปกติคามสีมายํ อารทฺธํ, ตํ ปกติคามปริเจฺฉทํ, ยทิ วิสุํคามสีมายํ อารทฺธํ, ตํ วิสุํคามปริเจฺฉทํ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อปฺปวิสนตฺถาย สมนฺตโต สุสํวิหิตารกฺขํ การาเปตฺวา กมฺมวาจํ สาเวตุํ สมเตฺถน พฺยตฺติพลสมฺปเนฺนน วินยธเรน สห สมานสํวาสเก ลชฺชิเปสเล อิมสฺส กมฺมสฺส จตุวคฺคกรณียตฺตา จตฺตาโร ภิกฺขู กมฺมปฺปเตฺต ภิกฺขูนํ ปกตตฺตภาวสฺส ทุพฺพิเญฺญยฺยตฺตา วา ตโต อธิกปฺปมาเณ ภิกฺขู คเหตฺวา อิทานิ พนฺธิตพฺพาย สีมาย นิมิตฺตานํ วิหารปริเกฺขปสฺส จ อโนฺต จ สพฺพตฺถ พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาตมเตฺต ปเทเส สพฺพตฺถ มญฺจปฺปมาเณ มญฺจปฺปมาเณ ฐาเน หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ติฏฺฐนฺตา, นิสีทนฺตา วา หุตฺวา ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมาสมูหนนกมฺมวาจํ, ตโต สมานสํวาสกสีมาสมูหนนกมฺมวาจํ สาเวตฺวา สีมาย สมฺคฺฆาเต กเต โปราณสีมาสุ วิชฺชมานาสุปิ ปจฺฉิมเนฺตน เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ นิสีทนารหตฺตา สีมาย มญฺจปฺปมาเณ มญฺจปฺปมาเณ ฐาเน ติฏฺฐนฺตา ภิกฺขู อวสฺสํ ตาสุ สีมาสุ ติฏฺฐนฺตา ภเวยฺยุํ, ตสฺมา สีมฏฺฐา หุตฺวา สีมาสมูหนนกมฺมวาจํ วตฺวา ตา สีมา สมูหเนยฺยุํฯ ตโต โปราณพทฺธสีมานํ สมูหตตฺตา คามสีมาเยว อวสิฏฺฐา ภเวยฺยาติฯ วุตฺตเญฺหตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ''เกจิ ปน อีทิเสสุ วิหาเรสุ ฉปญฺจมเตฺต ภิกฺขู คเหตฺวา วิหารโกฏิโต ปฏฺฐาย วิหารปริเกฺขปสฺส อโนฺต จ พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาเต สพฺพตฺถ มญฺจปฺปมาเณ มญฺจปฺปมาเณ โอกาเส นิรนฺตรํ ฐตฺวา ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมํ , ตโต สมานสํวาสกสีมญฺจ สมูหนนวเสน สีมาย สมฺคฺฆาเต กเต ตสฺมึ วิหาเร ขณฺฑสีมาย มหาสีมาย จ วิชฺชมานเตฺต สติปิ อวสฺสํ เอกสฺมึ มญฺจฏฺฐาเน ตาสํ มชฺฌคตา เต ภิกฺขู ตา สมูหเนยฺยุํ, ตโต คามสีมาเอว อวสิเสฺสยฺยา''ติฯ

''สาธุกํ ปน ญตฺวาเยว สมูหนิตพฺพา เจว พนฺธิตพฺพา จา''ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๔) วจนโต สีมํ ชานนฺตาเยว สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ, กถํ อชานนฺตาติฯ อิมสฺมึ สีมาสมูหนาธิกาเร สีมํ วา สีมาปริเจฺฉทํ วา ชานนภาโว องฺคํ น โหติ, อโนฺตสีมายํ ฐิตภาโว, ''สีมํ สมูหนิสฺสามา''ติ กมฺมวาจากรณนฺติ อิทเมว ทฺวยํ องฺคํ โหติ, ตสฺมา อิมินา องฺคทฺวเยน สมฺปเนฺน สติ อิมํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุํ สโกฺกนฺตีติฯ อิมินา องฺคทฺวเยน สมฺปเนฺน สติ สีมํ อชานนฺตานํ สมูหนิตุํ สมตฺถภาโว กถํ วิญฺญาตโพฺพติ? อฏฺฐกถายํ ''ขณฺฑสีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺตี''ติ เอวํ มหาสีมาย ปริเจฺฉทํ อชานนฏฺฐาเนปิ สมูหนนสฺส วุตฺตตฺตา วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ''น เหตฺถ สีมาย, ตปฺปริเจฺฉทสฺส วา ชานนํ องฺคํ, สีมาย ปน อโนฺตฐานํ, 'สมูหนิสฺสามา'ติ กมฺมวาจากรณญฺจ องฺคํฯ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๔) 'ขณฺฑสีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺตี'ติ เอวํ มหาสีมาย ปริเจฺฉทสฺส อชานเนปิ สมูหนนสฺส วุตฺตตฺตา''ติ วุตฺตํฯ ตโต โปราณพทฺธสีมานํ สมูหตตฺตา คามสีมาเยว อวสิฏฺฐา ภเวยฺยาติ ตสฺมึ อวสิฏฺฐาย ตโต ปรํ กึ กาตพฺพนฺติฯ คามสีมาย อวสิฏฺฐาย สติ ตํ คามสีมํ ปุ

เพฺพ วุตฺตนเยน โสธนํ รกฺขณญฺจ กตฺวา ติสฺสํ คามสีมายํ ขณฺฑสีมํ มหาสีมญฺจ ยถารุจิ พนฺธิตุํ ลภติ, สีมํ อพนฺธิตฺวาว เกวลาย คามสีมาย อุปสมฺปทาทิสงฺฆกมฺมญฺจ กาตุมฺปิ ลภติฯ

วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) – ‘‘คามสีมาย เอว จ อวสิฏฺฐาย ตตฺถ ยถารุจิ ทุวิธมฺปิ สีมํ พนฺธิตุํเญฺจว อุปสมฺปทาทิกมฺมํ กาตุญฺจ วฏฺฏตีติ วทนฺติ, ตํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพ’’นฺติฯ ตสฺมา ยทิ สฏฺฐิหตฺถายามํ จตฺตาลีสหตฺถวิตฺถารํ ขณฺฑสีมเมว กตฺตุกามา โหนฺติ, เอตฺตเก ปเทเส มญฺจฏฺฐานํ คณฺหนฺเต ปมาณยุตฺตโก มโญฺจติ สพฺพปจฺฉิมปฺปมาณยุโตฺต มโญฺจฯ โส หิ ปกติวิทตฺถิยา นววิทตฺถิโก, อฏฺฐวิทตฺถิโก วา โหติฯ ตโต ขุทฺทโก มโญฺจ สีสุปธานํ ฐเปตฺวา ปาทํ ปสาเรตฺวา นิปชฺชิตุํ นปฺปโหตีติ สพฺพปจฺฉิมมญฺจสฺส อายามปฺปมาณสฺส สมนฺตปาสาทิกายํ วุตฺตตฺตา ตโต อธิกายาโมปิ โหติเยวฯ มญฺจสฺส วิตฺถาโร ปน อายามสฺส อุปโฑฺฒ โหติ, ตสฺมา มญฺจปฺปมาณฏฺฐานํ อายามโต ปญฺจหตฺถํ, วิตฺถารโต ปญฺจวิทตฺถิกนฺติ คเหตฺวา เตน ปมาเณน คณฺหเนฺต สฏฺฐิหตฺถายามํ สีมฏฺฐานํ จตุวีสติมญฺจกํ โหติ, จตฺตาลีสหตฺถวิตฺถารํ อฏฺฐมญฺจกํ โหติฯ เอวํ คณฺหเนฺต ทกฺขิณุตฺตรายาโม มโญฺจ โหติ, สฏฺฐิหตฺถายามํ สีมฏฺฐานํ ทฺวาทสมญฺจกํ โหติ, จตฺตาลีสหตฺถวิตฺถารํ โสฬสมญฺจกํ โหติฯ เอวํ คณฺหเนฺต ปาจีนปจฺฉิมายาโม มโญฺจ โหติฯ ทุวิเธปิ อายามํ วิตฺถาเรน คุณิตํ กโรเนฺต สกลํ อนฺโตสีมฏฺฐานํ ทฺวานหุตฺตรสตมญฺจกํ โหติ, พหิสีมฏฺฐานมฺปิ สมนฺตโต เอกมญฺจกํ วา ทฺวิติมญฺจกํ วา คเหตพฺพํฯ เตน สห คณนํ วเฑฺฒตพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ปน ‘‘สมนฺตา เลฑฺฑุปาโต’’ติ วุตฺตํ, ตํ ปน มหาสีมาพนฺธนกาเล วิหารปริเกฺขปสฺส พหิอุปจารํ สนฺธาย วุตฺตํ สิยาฯ ขณฺฑสีมายปิ ทูรโต สมูหนเน โทโส นตฺถิ, ทุกฺกรตฺตา ปน การกานํ ปมาณํ ชานิตพฺพํฯ กลฺยาณิยํ นาม สีมายํ ปน อายามโต จ วิตฺถารโต จ ปญฺจหตฺถปฺปมาณํ ฐานํ เอกโกฏฺฐาสํ กตฺวา สมูหนติฯ ตมฺปิ ปจฺฉิมมญฺจปฺปมาณโต อธิกเมวาติ กตฺวา กตํฯ อิทานิ อเมฺหติ วุตฺตฏฺฐานํ ปน ปกรณนเยน สํสนฺทนตฺตา ยุตฺตตรนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สมูหนนากาโร ปน เอวํ เวทิตโพฺพ – อิทานิ พนฺธิตพฺพาย สีมาย นิมิตฺตานํ อโนฺต จ พหิ จ ยถาวุตฺตนเยน สมูหนิตพฺพสีมฏฺฐานํ อาทาสตลํ วิย สมํ สุทฺธํ วิมลํ กตฺวา ยถาวุตฺตมญฺจปฺปมาณํ มญฺจปฺปมาณํ ฐานํ อฏฺฐปทกเลขํ วิย รชฺชุนา วา ทเณฺฑน วา เลขํ การาเปตฺวา เลขานุสาเรน ตมฺพมตฺติกจุเณฺณน วา เสตมตฺติกจุเณฺณน วา วณฺณวิเสสํ การาเปตฺวา ปนฺติ ปนฺติ โกฏฺฐาสํ โกฏฺฐาสํ การาเปตฺวา ปุเพฺพ วุตฺตนเยน อารกฺขํ โสธนญฺจ การาเปตฺวา ‘‘อิทานิ สีมํ สมูหนิสฺสามา’’ติ จตฺตาโร วา ตทุตฺตริ วา สมานสํวาสกภิกฺขู คเหตฺวา ปฐมปนฺติยํ ปฐมโกฏฺฐาเส มญฺจฏฺฐาเน ฐตฺวา ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมาสมูหนนกมฺมวาจํ, ตโต สมานสํวาสกสีมาสมูหนนกมฺมวาจํ สาเวตฺวา ตสฺมิํ โกฏฺฐาเสเยว อญฺญมญฺญสฺส ฐิตฏฺฐานํ ปริวเตฺตตฺวา ปริวเตฺตตฺวา ติกฺขตฺตุํ วา สตฺตกฺขตฺตุํ วา สมูหนิตฺวา ตโต นิกฺขมิตฺวา ปฐมปนฺติยํเยว ทุติยโกฏฺฐาเส ฐตฺวา ตเถว กตฺวา ตโต ปฐมปนฺติยํเยว อนุโลมนเยน ยาว อนฺติมโกฏฺฐาสา เอเกกสฺมิํ โกฏฺฐาเส ตเถว กตฺวา ปฐมปนฺติยา ปริกฺขีณาย ทุติยปนฺติยา อนฺติมโกฏฺฐาเส ฐตฺวา ตเถว กตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ทุติยปนฺติยํเยว ปฏิโลมนเยน ยาว อาทิโกฏฺฐาสา ตเถว กตฺวา เอวํ ตติยปนฺติอาทีสุปิ เอกทา อนุโลมโต เอกทา ปฏิโลมโต คนฺตฺวา สพฺพาสุ ปนฺตีสุ สพฺพสฺมิํ โกฏฺฐาเส ปริกฺขีเณ อิทํ สีมาสมูหนนกมฺมํ นิฏฺฐิตํ นาม โหติฯ ‘‘จตฺตาโร ตทุตฺตริ วา’’ติ อิทํ ปน อิมสฺส กมฺมสฺส จตุวคฺคกรณียตฺตา วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ปน ภิกฺขูนํ ปกตตฺตภาวสฺส ทุวิเญฺญยฺยตฺตา ลชฺชีเปสลภิกฺขูนญฺจ ทุลฺลภตฺตา ‘‘ฉปญฺจมเตฺต’’ติ วุตฺตํฯ

กลฺยาณีสีมายํ ปน สีหฬทีปโต อภินวสิกฺขํ คเหตฺวา นิวตฺตเนฺตหิ ครหวิวาทมตฺตมฺปิ อลภเนฺตหิ ธมฺมเจติยรญฺญา วิจินิตฺวา คหิเตหิ จุทฺทสหิ ภิกฺขูหิ กตนฺติ ปาสาณเลขายํ อาคตํฯ รตนปูรนคเร ปน สิรีสุธมฺมราชาธิปตินามกสฺส จูฬอคฺคราชิโน กาเล มหาสีหฬปฺปโตฺตติ วิสฺสุโต สิรีสทฺธมฺมกิตฺตินามโก มหาเถรวโร อตฺตโน วสนฏฺฐานสฺส อวิทูเร ปพฺพตมตฺถเก สีมํ พนฺธนฺโต อตฺตโน นิสฺสิตเก อคฺคเหตฺวา อตฺตนา อภิรุจิเต ลชฺชิเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูเต อเญฺญ มหาเถเร คเหตฺวา อตฺตจตุโตฺถ หุตฺวา กมฺมํ กโรตีติ วทนฺติฯ ตํ อิมสฺส กมฺมสฺส จตุวคฺคกรณียตฺตา เตสญฺจ เถรานํ ปกตตฺตภาเว นิราสงฺกตฺตา กตํ ภเวยฺย, เอวํ สเนฺตปิ ภิกฺขูนํ ปกตตฺตภาวสฺส ทุพฺพิเญฺญยฺยตฺตา จตุวคฺคกรณียกมฺมสฺส อติเรกจตุวเคฺคน กรเณ โทสาภาวโต อติเรกภิกฺขูหิ กตภาโว ปสตฺถตโร โหติฯ เตเนว จ การเณน วิมติวิโนทนีนามิกายํ วินยฏีกายํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ''ฉปญฺจมเตฺต ภิกฺขู คเหตฺวา''ติ วุตฺตํ, กลฺยาณีสีมายญฺจ จุทฺทสหิ ภิกฺขูหิ กตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ นิฏฺฐิเตปิ ปน สีมาสมูหนนกเมฺม นานาวาทานํ นานาจริยานํ นานานิกายานํ นานาเทสวาสิกานํ ภิกฺขูนํ จิตฺตาราธนตฺถํ ครหวิวาทโมจนตฺถญฺจ ปุนปฺปุนํ เตหิปิ ภิกฺขูหิ ตเถว การาเปตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒-๔๘๓; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๕๑) ''ปุนปฺปุนํ ปน กาตพฺพํฯ ตญฺหิ กุปฺปสฺส กมฺมสฺส กมฺมํ หุตฺวา ติฏฺฐติ, อกุปฺปสฺส ถิรกมฺมภาวาย โหตี''ติฯ เตเนว จ การเณน หํสาวตีนคเร อเนกปณฺฑรหตฺถิสามิมหาธมฺมราชา สหปุญฺญกมฺมภูตโต มหาเจติยโต จตูสุ ทิสาสุ สีมาสมูหนนกาเล รามญฺญเทสวาสีหิ มหาเถเรหิ จ มรมฺมเทสวาสีหิ มหาเถเรหิ จ วิสุํ วิสุํ การาเปสีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ยทิ ปน มหาสีมํ พนฺธิตุกาโม โหติ, ตทา อุสภมตฺตํ วา ทฺวิอุสภมตฺตํ วา ตทุตฺตริ วา ปเทสํ สลฺลเกฺขตฺวา ''เอตฺตเก ฐาเน วิหารํ กริสฺสามา''ติ ปริเกฺขปํ การาเปตฺวา ตสฺส วิหารปริเกฺขปสฺส อเนฺต จ สพฺพตฺถ พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาตฏฺฐาเน มญฺจปฺปมาเณ มญฺจปฺปมาเณ โอกาเส เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ปนฺติโกฏฺฐาเส กตฺวา กมฺมปฺปเตฺตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ นิรนฺตรํ ฐตฺวา ปฐมํ อวิปฺปวาสสีมา ตโต สมานสํวาสกสีมา จ สมูหนิตพฺพาฯ เอวํ สีมาย สมุคฺฆาเต กเต ตสฺมึ วิหาเร ขณฺฑสีมาย มหาสีมาย จ วิชฺชมานเตฺต สติ อวสฺสํ เอกสฺมึ มญฺจฏฺฐาเน ตาสํ มชฺฌคตา เต ภิกฺขู ตา สมูหเนยฺยุํ, ตโต คามสีมา เอว อวสิเสฺสยฺย, ตสฺสํ คามสีมายํ ขณฺฑสีมามหาสีมาวเสน ทุวิธา สีมา ยถารุจิ พนฺธิตพฺพาฯ พนฺธนาการํ ปน อุปริ วกฺขามฯ

กสฺมา ปน นิมิตฺตานํ พหิปิ สีมาสมูหนนํ กตํ, นนุ นิมิตฺตานํ อเนฺตเยว อภินวสีมา อิจฺฉิตพฺพาติ ตเตฺถว สเมฺภทโชฺฌตฺถรณวิโมจนตฺถํ โปราณกสีมาย สมูหนนํ กาตพฺพนฺติ? สจฺจํ, ทุวิเญฺญยฺยตฺตา ปน เอวํ กตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ทุวิเญฺญโยฺย หิ โปราณกสีมาย วิชฺชมานาวิชฺชมานภาโว, ตสฺมา ยทิ นิมิตฺตานํ อเนฺตเยว สีมาสมูหนนํ กเรยฺย, ตโต พหิ โปราณกสีมา ติเฎฺฐยฺย, ตโต อปฺปมตฺตกํ ฐานํ อเนฺต ปวิเสยฺย, ตํ ฐานํ กมฺมวาจาปาฐเกน สห สีมาสมูหนนการกสงฺฆสฺส ปติฏฺฐหนปฺปโหนกํ น ภเวยฺย, เอวํ สเนฺต สา โปราณกสีมา อสมูหตาว ภเวยฺยฯ ตํ สมูหตสญฺญาย สีมาสมฺมนฺนนกาเล อเนฺตนิมิตฺตฏฺฐานํ สมฺมเนฺนยฺยุํ, ตํ อสมูหตโปราณสีมาโกฏิปวิฏฺฐตฺตา สีมาย สีมํ สเมฺภทโทโส, ยทิ ปน ตํ ฐานํ จตุนฺนํ นิสินฺนปฺปโหนกํ ภเวยฺย, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรณโทโส, ยทิปิ อเนฺต น ปวิสติ, นิรนฺตรํ ผุฏฺฐมตฺตํ โหติ, เอวมฺปิ สีมาสงฺกรโทโสติ อิมสฺมา โทสตฺตยา วิโมจนตฺถํ นิมิตฺตานํ พหิปิ สีมาสมูหนนํ กตํฯ เตเนว วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ''พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาเต''ติอาทิ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เกจิ ปน อาจริยา สมนฺตา นิมิตฺตานํ อเนฺต รชฺชุปสารณํ กตฺวา อเนฺต ฐตฺวา รชฺชุยา เหฏฺฐา ปาเท ปเวเสตฺวา รชฺชุโต พหิ กิญฺจิมตฺตํ ฐานํ อติกฺกมิตฺวา สีมาสมูหนนํ กโรนฺติ, ต

เทตํ วิจาเรตพฺพํฯ ปาทคฺคฎฺฐปนมเตฺตน โปราณสีมาสมุคฺฆาโต น โหติ, อถ โข กมฺมวาจา ปาฐเกน สห กมฺมปตฺตสงฺฆสฺส ปติฎฺฐาเนน กมฺมวาจาย ปาฐเนน จ สมุคฺฆาโต โหติฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิปฺปกรเณ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ‘‘สีมาย ปน อโนฺตฐานํ, ‘สมู หนิสฺสามา’ติ กมฺมวาจาย กรณเญฺจตฺถ องฺค’’นฺติ, ตสฺมา เอกเทเสน อโนฺตปวิฎฺฐาย จ เอก สมฺพเนฺธน ฐิตาย โปราณกพทฺธสีมาย สมุคฺฆาเต อกเต วุตฺตนเยน โทสตฺตยโต น มุเจฺจยฺย, ตสฺมา นิมิตฺตโต พหิปิ ฐตฺวา สมูหนนกรณภาโวว ปาสํสตโร โหติฯ อเญฺญ ปน อาจริยา กมฺ มการกภิกฺขูนํ ปทวลญฺชสมฺพนฺธํ กตฺวา สมูหนนฺติ, ตํ ครุกรณวเสน กตนฺติ คยฺหมาเน โทโส นตฺถิฯ เอกเจฺจ ปน เถรา ‘‘การกสงฺฆสฺส อกฺกนฺตฎฺฐาเนเยว สีมา สมูหตา, น อนกฺกนฺตฎฺฐา เนติ สญฺญาย ปฐมตรํ สาลํ กริตฺวา ปจฺฉา สีมาย สมูหตาย ถมฺภฎฺฐาเน อกฺกมิตุํ น ลภติ, ตสฺ มา อสมูหตา สีมา’’ติ วทนฺติฯ

ปุเพฺพปิ สิรีเขตฺตนคเร มหาสตฺตธมฺมราชสฺส กาเล เตน รญฺญา กตสฺส นนฺทนวิหารสฺส ปุรโต ตสฺส รโญฺญ อคฺคมเหสิยา สีมาย ปติฎฺฐาปิตาย ปฐมํ เชตวนสาลํ กตฺวา ปจฺฉา สีมํ สมู หนิํสุ, ตทา ตสฺมิํ นคเร มหารุกฺขมูลิโก นาม เอโก คณปาโมกฺขเตฺถโร ‘‘สเจ ถมฺภํ วิชฺฌิตฺวา ปาเท ฐเปตุํ สกฺขิสฺสามิ, เอวํ สเนฺต อหํ อาคจฺฉิสฺสามี’’ติ วตฺวา นาคจฺฉติฯ สเพฺพ เถรา ‘‘น ถมฺภมเตฺตน โปราณสีมา ติฎฺฐติ, ถมฺภสฺส สมนฺตโต ฐตฺวา กมฺมวาจาย กตาย สีมา สมูหตา โหตี’’ติ วตฺวา ตสฺส วจนํ อคฺคเหตฺวา สมูหนิํสุ เจว พนฺธิํสุ จฯ หํสาวตีนคเร ธมฺมเจติยรโญฺญ กลฺยาณิยสีมาพนฺธนกาเลปิ ปฐมํ สาลํ กริตฺวาว ปจฺฉา สมูหนิํสุ, น จ ปาฬิอฎฺฐกถาฎีกาทีสุ ‘‘ปทวลญฺชสมฺพนฺธํ กตฺวา สีมา สมูหนิตพฺพา’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, ‘‘มญฺจปฺปมาเณ มญฺจปฺ ปมาเณ ฐาเน’’ติ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) ปน อตฺถิฯ โปราณสีมาย อโนฺต ฐตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน สีมาสมูหนนกมฺมวาจาย กตาย สกลาปิ สีมา สมูหตาว โหติ, ตสฺมา ‘‘ปทวลญฺชสมฺ พนฺธํ กตฺวา สมูหนิตพฺพ’’นฺติ วจนํ ปณฺฑิตา น สมฺปฎิจฺฉนฺติฯ อีทิสํ ปน วจนํ ครุกรณวเสน วุตฺ ตนฺติ คยฺหมาเน กิญฺจาปิ โทโส นตฺถิ, ตถาปิ สิสฺสานุสิสฺสานํ ทิฎฺฐานุคติอาปชฺชนการณํ โห ติฯ เต หิ ‘‘อมฺหากํ อาจริยา เอวํ กเถนฺติ, เอวํ กโรนฺตี’’ติ ทฬฺหีกมฺมวเสน คเหตฺวา ตถา อกเต สีมา สมูหตา น โหตีติ มญฺญนฺติ, ตสฺมา ปกรณาคตนยวเสเนว กรณํ วรํ ปสตฺถํ โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อปรมฺปิ อิมสฺมิํ สีมาสมูหนนาธิกาเร ธมฺมคารเวหิ วินยธเรหิ จิเนฺตตพฺพํ คมฺภีรํ ทุทฺทสํ ฐานํ อตฺถิ, ตํ กตมนฺติ เจ? ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโยชนปรมํ สีมํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๔๐) วจนโต นานาคามเกฺขตฺตานิ อวตฺถริตฺวา สมฺมตา ติโยชนิกาทิกาโย มหาสีมาโย ภคว ตา อนุญฺญาตา อตฺถิ, อถ เอกํ คามเกฺขตฺตํ โสเธตฺวา อารกฺขํ ทตฺวา สีมาย สมูหตาย ยทิ ตโต อเญฺญสุ คามเกฺขเตฺตสุ ภิกฺขู สนฺติ, น คามสีมา พทฺธสีมํ ปริจฺฉินฺทิตุํ สโกฺกติ, ตสฺมา เต ภิกฺขู ตสฺมิํ กมฺม วคฺคํ กเรยฺยุํ, เอวํ สติ สีมา สมูหตา น ภเวยฺย, ตาย อสมูหตาย สติ อภินว สีมา สมฺมนฺนิตพฺพา น ภเวยฺย, อิติ อิทํ ฐานํ ทุชฺชานํ ทุทฺทสํ, ตสฺมา ปาสาณจฺฉตฺตํ วิย ภคว โต อาณํ ครุํ กโรเนฺตหิ ลชฺชิเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูเตหิ วินยวิทูหิ สุฎฺฐุ จิเนฺตตพฺพนฺติฯ

อิมสฺมิํ อธิกาเร จิเนฺตโนฺต คเวสโนฺต วิจินโนฺต อิทํ การณํ ทิสฺสติ – ติโยชนิกาทิมหา สีมาโย อิทฺธิมนฺตานํ ภิกฺขูนํ ธรมานกาเล สนฺนิปติตุํ วา วิโสเธตุํ วา สกฺกุเณยฺยภาวโต ตมา รพฺภ ภควตา อนุชานิตา ภเวยฺยุํฯ สพฺพสฺมิํ กาเล สพฺพสฺมิํ ปเทเส สเพฺพ ภิกฺขู ตาทิสํ มหา สีมํ โสเธตุํ วา สนฺนิปติตุํ วา น สกฺกา, น จ ภควา อสกฺกุเณยฺยํ อลพฺภเนยฺยํ การณํ วเทยฺยฯ ภควโต ธรมานกาเล ราชคหนคเร อฎฺฐารส มหาวิหารา เอกสีมาว ธมฺมเสนาปติสาริปุตฺต เตฺถเรน สมฺมตาติฯ สีหฬทีเป มหาวิหารสีมา อนุราธปุรํ อโนฺตกตฺวา ปวตฺตา มหามหินฺท

เตฺถเรน สมฺมตาติ จ ปกรเณสุ ทิสฺสติ, น ตถา อิมสฺมึ นาม เทเส ทฺวิโยชนิกา วา ติโยชนิกา วา สีมา อสุเกน ภิกฺขุนา สมฺมตาติ ทิสฺสติฯ อิมสฺมิญฺจ มรมฺมเทเส ตาทิสานํ สีมานํ นตฺถิภาโว อุปปริกฺขิตฺวา ชานิตพฺโพฯ ตถา หิ อเนกสตอเนกสหสฺสวสฺสกาลโต อุปฺปนฺนา พทฺธสีมา ปาสาณถมฺภนิมิตฺเตน สห ตสฺมึ ตสฺมึ ปเทเส ทิสฺสนฺติฯ อริมทฺทนปุเร จ อนุรุทฺธมหาราเชน สมฺมนฺนาปิตา ทฺวาสฏฺฐิยาธิกสตหตฺถายามา สตฺตจตฺตาลีสาธิกสตหตฺถวิตฺถารา มหาสีมา นิมิตฺเตน สห ทิสฺสติฯ รตนปูรนคเร จ นรปติเชยฺยสูรมหาราชกาเล อฏฺฐสตฺตตาธิกจตุสตกลิยุเค สมฺมนฺนิตา สีมา ปาสาณเลขาย สทฺธึ ทิสฺสติฯ ยทิ ติโยชนปรมาทิมหาสีมาโย อตฺถิ, โปราณาจริยา นวํ นวํ พทฺธสีมํ น พเนฺธยฺยุํ, อถ จ ปน พนฺธนฺติ, ตาสุ จ นวสีมาสุ อุปสมฺปทาทิสงฺฆกมฺมํ กโรนฺติ, ตโต เอว จ คณนปถมติกฺกนฺตา ภิกฺขู ปรมฺปรโต วเฑฺฒนฺตา ยาวชฺชตนา สาสนํ ปติฏฺฐเปนฺติฯ อิมินา จ การเณน อิมสฺมึ ปเทเส ติโยชนา สีมาโย นตฺถีติ วิญฺญายติฯ

อถ วา ‘‘วิหารปริเกฺขปสฺส อโนฺต จ พหิ จ สมนฺตา เลฑฺฑุปาเต’’ติ วิหารปริเกฺขปสฺส อโนฺต จ วิหารูปจารภูเต พหิ เลฑฺฑุปาเต จ ฐาเนเยว สีมาสมูหนนสฺส วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๔) วุตฺตตฺตาปิ ตาทิสา มหาสีมาโย นตฺถีติ วิญฺญายติฯ ยทิ อตฺถิ, สีมาสมูหนนํ ปกรณาจริยา น กเถยฺยุํฯ กเถนฺตาปิ สมนฺตา ติโยชนํ ฐานํ โสเธตฺวา สีมาสมูหนนํ กเรยฺยุํ, ตถา ปน อกเถตฺวา วิหารวิหารูปจาเรสฺเยว สีมาสมูหนนสฺส กถิตตฺตา ติโยชนิกาทโย มหาสีมาโย นตฺถีติ วิญฺญายติฯ

อถ วา ‘‘ขณฺฑสีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๔) วจนโตปิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ติโยชนิกาทิกาโย มหาสีมาโย นตฺถีติ วิญฺญายติฯ กถํ? ยทิ ตาทิสา สีมาโย อตฺถิ, สกลมฺปิ ตํ สีมํ อโสเธตฺวา สีมาสมูหนนํ อฏฺฐกถาจริยา น กเถยฺยุํ, อถ จ ปน ขณฺฑสีมํ ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สีมํ สมูหนิตุํ พนฺธิตุญฺจ สมตฺถภาวํ กเถนฺติ, สา กถา ขนฺธสีมาย สีมนฺตริกนฺตริตมตฺตา หุตฺวา ตสฺมึ คามเกฺขเตฺต อวิปฺปวาสสีมา ภเวยฺย, ตสฺมา ตสฺมึ ฐาเน ฐตฺวา สมูหนิตุํ สมตฺถภาเวน อฏฺฐกถาจริเยหิ กถียติ, น นานาคามเกฺขตฺตานิ อวตฺถริตฺวา สมฺมตาย ติโยชนิกาทิเภทาย สีมาย อเญฺญสุ คามเกฺขเตฺตสุ อเญฺญสุ ภิกฺขูสุ สเนฺตสุปิ สมูหนิตุํ สมตฺถภาเวน, เตน ญายติ ‘‘น สเพฺพสุ ฐาเนสุ ติโยชนิกาทิเภทาโย มหาสีมาโย น สนฺตี’’ติฯ อีทิสานิ การณานิ ภควโต อาณํ ครุํ กโรเนฺตหิ วินยตฺถวิทูหิ วินยธเรหิ ปุนปฺปุนํ จิเนฺตตพฺพานิ อุปปริกฺขิตพฺพานิ, อิโต อญฺญานิปิ การณานิ คเวสิตพฺพานีติฯ

อิโต ปรมฺปิ ‘‘สเจ อญฺญานิปิ คามเกฺขตฺตานิ อโนฺตกาตุกามา, เตสุ คาเมสุ เย ภิกฺขู วสนฺติ, เตหิปิ อาคนฺตพฺพ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) เอกสฺมึเยว คามเกฺขเตฺต สีมํ น พนฺธนฺติ, อถ โข อญฺญานิปิ คามเกฺขตฺตานิ อโนฺตกริตฺวาปิ พนฺธนฺติ, ตสฺมา อิทานิ สมฺมนฺนิตพฺพาย สีมาย นิสฺสยภูตํ ปกติคามเกฺขตฺตํ วา วิสุํคามเกฺขตฺตํ วา โสธิตนฺติ มนสิ น กาตพฺพํฯ กงฺขเจฺฉทนตฺถํ สีมาสมูหนนกมฺมวาจาภณนสมเย เตน คามเกฺขเตฺตน สมฺพเนฺธสุ อเญฺญสุ คามเกฺขเตฺตสุ วสเนฺต ภิกฺขูปิ ยาจิตฺวา ตโต คามเกฺขตฺตโต พหิ ทูเร วาสาเปตพฺพาฯ เอวญฺหิ กโรเนฺต อญฺญานิ คามเกฺขตฺตานิ อโนฺตกริตฺวา โปราณสีมาย วิชฺชมานายปิ เตวคฺคํ กาตุํ น สโกฺกนฺติฯ ตโต สีมาสมูหนนกมฺมวาจา สมฺปชฺชติ, ตสฺมา เอวรูโป สุขุโม นิปุโณ อโตฺถ วินยธเรหิ จิเนฺตตโพฺพฯ เอวํ สีมาสมูหนวิธาเนน สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตาติ วุเตฺตหิ ทฺวีหิ วิปตฺติโทเสหิ มุตฺตา โหติฯ

ตโต ‘‘อติขุทฺทิกา อติมหนฺตี’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุตฺตหิ วิปตฺติโทเสหิ วิมุจฺจนตฺถํ สีมาย ปมาณํ ชานิตพฺพํฯ กถํ? สีมา นาม เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ นิสีทิตุํ อปฺปโหเนฺต สติ อติขุทฺทิกา นาม โหติ, สมฺมตาปิ สีมา น โหติฯ ติโยชนโต ปรํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานํ อโนฺต กโรเนฺต สติ อติมหตี นาม โหติ, สมฺมตาปิ สีมา น โหติ , ตสฺมา เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ นิสีทนปฺปโหนกโต ปฏฺฐาย ติโยชนํ อนติกฺกมิตฺวา ยตฺถ ยํ ปมาณํ สโงฺฆ อิจฺฉติ, ตตฺถ ตํ ปมาณํ กตฺวา สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘ตตฺถ อติขุทฺทิกา นาม ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺติฯ อติมหนฺตี นาม อนฺตมโส เกสคฺคมเตฺตนปิ ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา สมฺมตา’’ติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) วจนโต วิญฺญายติฯ เอวํ สีมาย ปมาณคฺคหเณน ‘‘อติขุทฺทิกา อติมหนฺตี’’ติ วุเตฺตหิ ทฺวีหิ โทเสหิ มุตฺตา โหติฯ

ตโต ‘‘ขณฺฑนิมิตฺตา ฉายานิมิตฺตา อนิมิตฺตา’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุเตฺตหิ ตีหิ วิปตฺติโทเสหิ วิมุจฺจนตฺถํ นิมิตฺตกิตฺตนํ กาตพฺพํ, ตตฺถ อสมฺพนฺธกิตฺตเนน นิมิตฺตา สีมา ขณฺฑนิมิตฺตา นามฯ กถํ? สีมาย จตูสุ ทิสาสุ ฐปิตนิมิเตฺตสุ ปุรตฺถิมทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา อนุกฺกเมน ทกฺขิณปจฺฉิมอุตฺตรทิสาสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ปุน ปุรตฺถิมทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํ, เอวํ กเตอขณฺฑนิมิตฺตา นาม โหติฯ ยทิ ปน ปุรตฺถิมทิสาย นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา อนุกฺกเมน ทกฺขิณปจฺฉิมอุตฺตรทิสาสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ฐเปติ, ปุน ปุรตฺถิมทิสาย นิมิตฺตํ น กิเตฺตติ, เอวํ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม โหติฯ อปราปิ **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม ยา อนิมิตฺตุปคปาสาณํ วา พหิสารรุกฺขํ วา ขาณุกํ วา ปํสุปุญฺชํ วา อนฺตรา เอกํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตาฯ ปพฺพตจฺฉายาทีสุ ยํ กิญฺจิ ฉายํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตา **ฉายานิมิตฺตา** นามฯ สพฺพโส นิมิตฺตํ อกิเตฺตตฺวา สมฺมตา **อนิมิตฺตา** นามฯ อิเมหิ ตีหิ โทเสหิ วิมุจฺจนตฺถาย นิมิตฺตกิตฺตนํ กาตพฺพํฯ

กถํ? กมฺมวาจาย โปราณสีมาสมูหนนํ กตฺวา ปริสุทฺธาย เกวลาย คามสีมาย สเงฺฆน ยถาชฺฌาสยํ คหิตปฺปมาณสฺส สีมมณฺฑลสฺส จตูสุ วา ทิสาสุ อฏฺฐสุ วา ทิสาสุ นิมิตฺตุปเคเหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปฺปมาเณ, อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน หตฺถิปฺปมาณโต อูนปฺปมาเณ ปาสาเณ ฐเปตฺวา นิมิตฺตานํ อโนฺต ฐิเตน กมฺมวาจาปาฐเกน วินยธเรน ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ ปุจฺฉิตพฺพํฯ อเญฺญน ‘‘ปาสาโณ, ภเนฺต’’ติ วตฺตพฺพํฯ ปุน วินยธเรน ‘‘เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ วตฺวา กิเตฺตตพฺพํฯ อิมินา นเยน สีมมณฺฑลํ ปทกฺขิณํ กโรเนฺตน ‘‘ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย, ทกฺขิณาย ทิสาย, ทกฺขิณาย อนุทิสาย, ปจฺฉิมาย ทิสาย, ปจฺฉิมาย อนุทิสาย, อุตฺตราย ทิสาย, อุตฺตราย อนุทิสาย กึ นิมิตฺตํ? ปาสาโณ, ภเนฺตฯ เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ กิเตฺตตฺวา ปุน ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ? ปาสาโณ, ภเนฺตฯ เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ กิเตฺตตฺวา นิฏฺฐเปตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ขณฺฑนิมิตฺตา นาม อฆฏิตนิมิตฺตา วุจฺจตี’’ติอาทิฯ เอวํ นิมิตฺตกิตฺตเนน ‘‘ขณฺฑนิมิตฺตา ฉายานิมิตฺตา อนิมิตฺตา’’ติ วุเตฺตหิ ตีหิ วิปตฺติโทเสหิ วิมุตฺตา โหติฯ

ตโต ปรํ ‘‘พหิสีเม ฐิตสมฺมตา’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุตฺตวิปตฺติโทสโต วิมุจฺจนตฺถํ สีมาสมฺมุติกมฺมวาจาปาฐกาเล สงฺฆสฺส ฐิตฏฺฐานํ ชานิตพฺพํฯ กถํ? ยทิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา สโงฺฆ นิมิตฺตานํ พหิ ฐตฺวา กมฺมวาจาย สีมํ สมฺมนฺนติ, พหิสีเม ฐิตสมฺมตา นาม โหติ, สีมา น โหติ, ตสฺมา นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา สเงฺฆน นิมิตฺตานํ อโนฺต ฐตฺวา กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ กงฺขาวิตรณิยํ ‘‘พหิสีเม ฐิตสมฺมตา นาม นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา นิมิตฺตานํ พหิ ฐิเตน สมฺมตา’’ติฯ เอวํ สีมาสมฺมนนฏฺฐานนิยเมน ‘‘พหิสีเม ฐิตสมฺมตา’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุตฺตวิปตฺติโทสโต มุตฺตา โหติฯ

ตโต ปรํ ‘‘นทิยํ สมฺมตา, สมุทฺท สมฺมตา, ชาตสฺสเร สมฺมตา’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุตฺตหิ ตีหิ วิปตฺติโทเสหิ จ วิมุจฺจนตฺถํ เอวํ มนสิ กาตพฺพํ – ‘‘สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา, สโพฺพ สมุโทฺท อสีโม, สโพฺพ ชาตสฺสโร อสีโม’’ติ (มหาว. ๑๔๗) ภควตา วจนโต นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุ สมฺมตา สีมา น โหติ, โปราณสีมวิคตาย สุทฺธาย คามสีมาย สมฺมตา เอว สีมา โหติ, ตสฺมา คามสีมายเมว พทฺธสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, น นทีอาทีสูติฯ วุตฺตญฺหิ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘นทิยา สมุทฺท ชาตสฺสเร สมฺมตา นาม เอเตสุ นทีอาทีสุ สมฺมตา’’ติอาทิฯ เอตฺตาวตา ‘‘อยํ สีมา อติขุทฺทิกา , อติมหนฺตี, ขณฺฑนิมิตฺตา, ฉายานิมิตฺตา, อนิมิตฺตา, พหิสีเม ฐิตสมฺมตา, นทิยํ สมฺมตา, สมุทฺท สมฺมตา, ชาตสฺสเร สมฺมตา, สีมาย สีมํ สมฺภินฺทเนฺตน สมฺมตา, สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรเนฺตน สมฺมตา’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วุตฺตหิ เอกาทสหิ โทเสหิ วิมุตฺตา หุตฺวา ‘‘อพฺภา มหิกา ธูโม รโช ราหู’’ติ วุตฺตหิ ปญฺจหิ อุปกฺกิเลเสหิ มุตฺตํ จนฺทมณฺฑลํ วิย, สูริยมณฺฑลํ วิย จ สุปริสุทฺธา โหติฯ

ติวิธสมฺปตฺติ นาม นิมิตฺตสมฺปตฺติปริสสมฺปตฺติกมฺมวาจาสมฺปตฺติโยฯ ตาสุ ‘‘ปพฺพตนิมิตฺตํ ปาสาณนิมิตฺตํ วนนิมิตฺตํ รุกฺขนิมิตฺตํ มคฺคนิมิตฺตํ วมฺมิกนิมิตฺตํ นทีนิมิตฺตํ อุทกนิมิตฺต’’นฺติ (มหาว. ๑๓๘) วุตฺเตสุ อฏฺฐสุ นิมิเตฺตสุ ตสฺสํ ตสฺสํ ทิสายํ ยถาลทฺธานิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ วุตฺตญฺหิ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กิํ นิมิตฺตํ? ปาสาโณ, ภเนฺตฯ เอโส ปาสาโณ นิมิตฺตนฺติอาทินา นเยน กิเตฺตตฺวา สมฺมตา’’ติฯ เตสุ จ อฏฺฐสุ นิมิเตฺตสุ รุกฺขนิมิตฺตาทีนํ ยถาชฺฌาสยฏฺฐาเนสุ ทุลฺลภภาวโต วฑฺฒิตฺวา ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานํ สงฺกรกรณโต จ ปาสาณนิมิตฺตสฺส ปน ตถา สงฺกรกรณาภาวโต ยถิจฺฉิตฏฺฐานํ อาหริตฺวา ฐเปตุํ สุกรภาวโต จ สีมํ พนฺธเนฺตหิ ภิกฺขูหิ สีมมณฺฑลสฺส สมนฺตา นิมิตฺตูปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพาฯ เตน วุตฺตํ มหาวคฺคฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ‘‘ตํ พนฺธเนฺตหิ สมนฺตา นิมิตฺตูปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพา’’ติฯ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) **‘‘นิมิตฺตูปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพา**ติ อิทํ ยถารุจิตฏฺฐาเน รุกฺขนิมิตฺตาทีนํ ทุลฺลภตายา’’ติ อาทิฯ เอตฺตาวตา นิมิตฺตสมฺปตฺติสงฺขาตํ ปฐมงฺคํ สูปปนฺนํ โหติฯ

ตโต สีมาสมฺมุติกรณตฺถํ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตฺตาโร ภิกฺขู สนฺนิปติตฺวา ยาวตา ตสฺมิํ คาเม พทฺธสีมํ วา นทีสมุทฺทชาตสฺสเร วา อโนกฺกมิตฺวา ฐิตา ภิกฺขู สนฺติ, สเพฺพ เต หตฺถปาเส วา กตฺวา ฉนฺทํ วา อาหริตฺวา ยา สีมา สมฺมตา, สา ปริสสมฺปตฺติยุตฺตา นาม โหติฯ เตน วุตฺตํ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘ปริสสมฺปตฺติยุตฺตา นาม สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตูหิ ภิกฺขูหิ สนฺนิปติตฺวา’’ติอาทิฯ อถ ตํ สีมํ พนฺธนฺตา ภิกฺขู สามนฺตวิหาเรสุ วสเนฺต ภิกฺขู ตสฺส ตสฺส วิหารสฺส สีมาปริเจฺฉทํ ปุจฺฉิตฺวา เย พทฺธสีมวิหารา, เตสํ สีมาย สีมนฺตริกํ ฐเปตฺวา, เย อพทฺธสีมวิหารา, เตสํ สีมาย อุปจารํ ฐเปตฺวา ทิสาจาริกภิกฺขูนํ นิสฺสญฺจารสมเย ยทิ เอกสฺมิํเยว คามเกฺขเตฺต สีมํ พนฺธิตุกามา , ตสฺมิํ เย ภิกฺขู พทฺธสีมวิหารา, เตสํ เปเสตพฺพํ ‘‘อชฺช มยํ สีมํ พนฺธิสฺสาม, ตุเมฺห สกสกสีมาปริเจฺฉทโต มา นิกฺขมถา’’ติฯ เย อพทฺธสีมวิหารา, เต สเพฺพ เอกชฺฌํ สนฺนิปาตาเปตพฺพา, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพฯ

ยทิ อญฺญํ คามเกฺขตฺตมฺปิ อโนฺตกตฺตุกามา, ตตฺถ นิวาสิโน ภิกฺขู สมานสํวาสกสีมาสมฺมนฺนนกาเล อาคนฺตุมฺปิ อนาคนฺตุมฺปิ วฏฺฏนฺติฯ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกาเล ปน อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ ภิกฺขูหิ อาคนฺตพฺพํ, อนาคจฺฉนฺตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ‘‘ตํ พนฺธิตุกาเมหิ สามนฺตวิหาเรสุ ภิกฺขู’’ติอาทิฯ เอวํ ภิกฺขูสุ สนฺนิปติเตสุ ฉนฺทารหานํ ฉเนฺท อาหเฏ เตสุ เตสุ มเคฺคสุ นทีติตฺถคามทฺวาราทีสุ จ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ สีฆํ สีฆํ หตฺถปาสานยนตฺถญฺจ พหิสีมกรณตฺถญฺจ อารามิกสามเณเร ฐเปตฺวา เภริสญฺญํ

วา สงฺขสญฺญํ วา การาเปตฺวา นิมิตฺตกิตฺตนานนฺตรํ วุตฺตาย ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สโงฺฆ’’ติอาทิกาย (มหาว. ๑๓๙) กมฺมวาจาย สีมา พนฺธิตพฺพาฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ‘‘เอวํ สนฺนิปติเตสุ ปน ภิกฺขูสู’’ติอาทิฯ เอตฺตาวตา ปริสสมฺปตฺติสงฺขาตํ ทุติยงฺคํ สูปปนฺนํ โหติฯ

ตโต ปรํ กมฺมวาจาปาฐสมเย ‘‘สีมํ, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนนฺเตน ปฐมํ สมานสํวาสกสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, ปจฺฉา ติจีวเรน อวิปฺปวาโส สมฺมนฺนิตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วจนโต ปฐมํ สมานสํวาสกสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, ปจฺฉา อวิปฺปวาสสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, สมานสํวาสกกมฺมวาจาปริโยสาเนเยว นิมิตฺตานิ พหิ กตฺวา นิมิตฺตานํ อโนฺตปมาเณเนว สมานสํวาสกสีมา จตุนหุตาธิกทฺวิลกฺขโยชนปุถุลํ มหาปถวิํ วินิวิชฺฌิตฺวา ปถวีสนฺธารกอุทกํ ปริยนฺตํ กตฺวา คตาฯ เตน วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ ‘‘กมฺมวาจาปริโยสาเนเยว…เป.… คตา โหตี’’ติฯ อวิปฺปวาสกมฺมวาจาปริโยสาเน อวิปฺปวาสสีมา ยทิ อโนฺตสีมาย คาโม อตฺถิ, คามญฺจ คามูปจารญฺจ มุญฺจิตฺวา สมานสํวาสกสีมาย คตปริเจฺฉเทเนว คตาฯ อิติ ติจีวเรน อวิปฺปวาสสีมา คามญฺจ คามูปจารญฺจ น อวตฺถรติ, สมานสํวาสกสีมาว อวตฺถรติ, สมานสํวาสกสีมา อตฺตโน ธมฺมตาย คจฺฉติฯ อวิปฺปวาสสีมา ปน ยตฺถ สมานสํวาสกสีมา, ตเตฺถว คจฺฉติฯ เตน วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ ‘‘อิติ ภิกฺขูนํ อวิปฺปวาสสีมา…เป.… คจฺฉตี’’ติฯ ตสฺมา –

> ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สโงฺฆ, ยาวตา สมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตาฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมํ สมฺมเนฺนยฺย สมานสํวาสํ เอกูโปสถํ, เอสา ญตฺติฯ
>
> ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สโงฺฆ, ยาวตา สมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา, สโงฺฆ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมํ สมฺมนฺนติ สมานสํวาสํ เอกูโปสถํฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมาย สมฺมุติ สมานสํวาสาย เอกูโปสถาย, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ สมฺมตา สา สีมา สเงฺฆน เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สมานสํวาสา เอกูโปสถา, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหีฯ เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (มหาว. ๑๓๙)ฯ

เอสา สมานสํวาสกกมฺมวาจา,

> ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สโงฺฆ, ยา สา สเงฺฆน สีมา สมฺมตา สมานสํวาสา เอกูโปสถาฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ตํ สีมํ ติจีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมเนฺนยฺย ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ, เอสา ญตฺติฯ
>
> ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต สโงฺฆ, ยา สา สเงฺฆน สีมา สมฺมตา สมานสํวาสา เอกูโปสถาฯ สโงฺฆ ตํ สีมํ ติจีวเรน อวิปฺปวาสํ สมฺมนฺนติ ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ เอติสฺสา สีมาย ติจีวเรน อวิปฺปวาสสมฺมุติ ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ สมฺมตา สา สีมา สเงฺฆน ติจีวเรน อวิปฺปวาสา ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหีฯ เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (มหาว. ๑๔๔)ฯ

เอสา อวิปฺปวาสกมฺมวาจา ญตฺติโทสอนุสฺสาวนาโทเส อนุฏฺฐเปตฺวา สุฏฺฐุ ภณิตพฺพาฯ เอตฺตาวตา กมฺมวาจาสมฺปตฺติสงฺขาตํ ตติยงฺคํ สูปปนฺนํ โหติฯ

เอวมยํ สีมา อโนฺต มณิวิมานํ พหิ รชตปริกฺขิตฺตํ วิมานสามิกเทวปุตฺโตฺตติ อิเมหิ ตีหิ อเงฺคหิ สมฺปนฺนํ จนฺทมณฺฑลํ วิย, อโนฺต กนกวิมานํ พหิ ผลิกปริกฺขิตฺตํ วิมานสามิกเทวปุโตฺตติ อิเมหิ ตีหิ อเงฺคหิ สมฺปนฺนํ สูริยมณฺฑลํ วิย จ นิมิตฺตสมฺปตฺติปริสสมฺปตฺติกมฺมวาจาสมฺปตฺติสงฺขาเตหิ ตีหิ อเงฺคหิ สมฺปนฺนา หุตฺวา อติวิย โสภติ วิโรจติ, ชินสาสนสฺส จิรฏฺฐิติการณภูตา หุตฺวา ติฏฺฐตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ อุโปสถกฺขนฺธกปาฬิยํ ''สีมํ, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนเนฺตน ปฐมํ สมานสํวาสกสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา''ติอาทิฯ

''นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ สมฺพนฺธิตฺวา''ติ เอตฺถ ปน ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว ปุรตฺถิมทิสโต ปฏฺฐาย ปทกฺขิณํ กตฺวา สพฺพนิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา อุตฺตรานุทิสํ ปตฺวา ตเตฺถว อฏฺฐเปตฺวา ปุเพฺพ กิตฺติตํ ปุรตฺถิมทิสาย นิมิตฺตํ ปุน กิเตฺตตฺวา สมฺมตาติ อโตฺถฯ เอวํ สมฺมตา อยํ สีมา เอกาทสหิ วิปตฺตีหิ มุตฺตา, ตีหิ สมฺปตฺตีหิ สมนฺนาคตา หุตฺวา สพฺพาการสมฺปนฺนา ปญฺจวสฺสสหสฺสปริมาณกาลํ อปริมาณํ ภิกฺขูนํ อปโลกนาทิจตุพฺพิธกมฺมกรณฏฺฐานภูตา พทฺธสีมา โหตีติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ยทิ ปน สขณฺฑสีมํ มหาสีมํ พนฺธิตุกามา, ปุเพฺพ วุตฺตนเยน สุฏฺฐุ โสเธตฺวา สมูหนิตโปราณสีมาย เกวลาย ปกติคามสีมาย วา วิสุํคามสีมาย วา พนฺธิตพฺพา, ตาสุ จ ทฺวีสุ สีมาสุปพฺพชฺชุปสมฺปทาทีนํ สงฺฆกมฺมานํ สุขกรณตฺถํ สีมา ปฐมํ พนฺธิตพฺพา, ตํ ปน พนฺธเนฺตหิ วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ สเจ หิ โพธิเจติยภตฺตสาลาทีนิ สพฺพวตฺถูนิ ปติฏฺฐาเปตฺวา กตวิหาเร พนฺธนฺติ, วิหารมเชฺฌ พหูนํ สโมสรณฏฺฐาเน อพนฺธิตฺวา วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส พนฺธิตพฺพาฯ อกตวิหาเร พนฺธเนฺตหิ โพธิเจติยาทีนํ สพฺพวตฺถูนํ ปติฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ยถา ปติฏฺฐิเตสุ วตฺถูสุ วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส โหติ, เอวํ พนฺธิตพฺพาฯ ตถา หิ วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ''อิมํ ปน สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนเนฺตหี''ติอาทิฯ

กิตฺตกปฺปมาณา ปน ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพาติ? เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน สเจ เอกวีสติ ภิกฺขู คณฺหาติ, วฏฺฏติ, ตโต โอรํ น วฏฺฏติฯ ปรํ ภิกฺขุสหสฺสํ คณฺหนฺตีปิ วฏฺฏติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. ๑๓๘) ''สา เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทนา''ติอาทิฯ **เอกวีสติ ภิกฺขู**ติ จ นิสิเนฺน สนฺธาย วุตฺตํ, อิทญฺจ อพฺภานกรณกาเล กมฺมารหภิกฺขุนา สทฺธิํ วีสติคณสฺส สงฺฆสฺส นิสีทนปฺปโหนกตฺถํ วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) ''เอกวีสติ ภิกฺขู''ติอาทิฯ ตํ ขณฺฑสีมํ พนฺธเนฺตหิ ภิกฺขูหิ สีมมาฬกสฺส สมนฺตา นิมิตฺตูปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพาฯ อโนฺตขณฺฑสีมายเมว ฐตฺวา ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพาฯ ''เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต''นฺติ เอวํ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจาย สีมา พนฺธิตพฺพา, ตสฺสาเยว สีมาย ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจา กาตพฺพาฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ''ตํ พนฺธเนฺตหี''ติอาทิฯ เอวํ ขณฺฑสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา พหิ สีมนฺตริกปาสาณา ฐเปตพฺพาฯ สีมนฺตริกา ปจฺฉิมโกฏิยา เอกรตนปฺปมาณา วฏฺฏติ, วิทตฺถิปฺปมาณาปิ จตุรงฺคุลปฺปมาณาปิ วฏฺฏติฯ สเจ ปน วิหาโร มหา โหติ, เทฺวปิ ติโสฺสปิ ตตฺุตตริปิ ขณฺฑสีมาโย พนฺธิตพฺพาฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ''สีมํ สมฺมนฺนิตฺวา''ติอาทิฯ

เอวํ ขณฺฑสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา มหาสีมาสมฺมุติกาเล ขณฺฑสีมโต นิกฺขมิตฺวา มหาสีมาย ฐตฺวา สมนฺตา อนุปริยายเนฺตหิ สีมนฺตริกปาสาณา กิเตฺตตพฺพา, ตโต อวเสสนิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา หตฺถปาสํ อวิชหเนฺตหิ กมฺมวาจาย สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา ตสฺส ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจาปิ กาตพฺพาฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ''เอวํ ขณฺฑสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา''ติอาทิฯ

‘‘สมนฺตา อนุปริยายเนฺตหิ สีมนฺตริกปาสาณา กิเตฺตตพฺพา’’ติ วุตฺตํฯ กถํ กิเตฺตตพฺพาติ? ทกฺขิณโต อนุปริยายเนฺตเนว กิเตฺตตพฺพาฯ ตถา หิ ขณฺฑสีมโต ปจฺฉิมาย ทิสาย ปุรตฺถาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ ตตฺถ สพฺพานิ นิมิตฺตานิ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา ตถา อุตฺตราย ทิสาย ทกฺขิณาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ทกฺขิณาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา ตถา ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปจฺฉิมาภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘ปจฺฉิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา ตถา ทกฺขิณาย ทิสาย อุตฺตราภิมุเขน ฐตฺวา ‘‘อุตฺตราย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ ตตฺถ สพฺพานิ นิมิตฺตานิ อนุกฺกเมน กิเตฺตตฺวา ปุน ปจฺฉิมาย ทิสาย ปุรตฺถาภิมุเขน ฐตฺวา ปุริมํ กิตฺติตํ วุตฺตนเยเนว ปุน กิเตฺตตพฺพํฯ เอวํ พหูนมฺปิ ขณฺฑสีมานํ สีมนฺตริกปาสาณา ปเจฺจกํ กิเตฺตตพฺพา, ตโต ปจฺฉา อวเสสนิมิตฺตานีติ มหาสีมาย พาหิรพนฺธเนสุ นิมิตฺตานิฯ เอวํ สีมนฺตริกปาสาณา มหาสีมาย อโนฺต นิมิตฺตานิ โหนฺติ ทฺวินฺนํ สีมานํ สงฺกรโทสาปคมนตฺถํ สีมนฺตริกปาสาณานํ ฐเปตพฺพตฺตาฯ เอวํ สมนฺตา อนุปริยายเนฺตน สีมนฺตริกปาสาณา กิเตฺตตพฺพาฯ ตถาหิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๓๘) **‘‘สีมนฺตริกปาสาณา**ติ สีมนฺตริกาย ฐปิตนิมิตฺตปาสาณา, เต ปน กิเตฺตเนฺตน ปทกฺขิณโต อนุปริยายเนฺตเนว กิเตฺตตพฺพา’’ติอาทิฯ

กึ อิมินา อนุกฺกเมเนว สีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, อุทาหุ อเญฺญนปิ อนุกฺกเมน สมฺมนฺนิตพฺพาติ? สเจ ปน ขณฺฑสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ตโต สีมนฺตริกาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา มหาสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตนฺติ, เอวํ ตีสุ ฐาเนสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ยํ สีมํ อิจฺฉนฺติ, ตํ ปฐมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ สเนฺตปิ ยถาวุตฺตนเยน ขณฺฑสีมโตว ปฏฺฐาย พนฺธิตพฺพาฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘) ‘‘สเจ ปน ขณฺฑสีมาย นิมิตฺตานี’’ติอาทิฯ เอวํ ขณฺฑสีมมหาสีมพนฺธเนน ภิกฺขูนํ โก คุโณติ เจ? เอวํ พทฺธาสุ ปน สีมาสุ ขณฺฑสีมาย ฐิตา ภิกฺขู มหาสีมายํ กมฺมํ กโรนฺตานํ ภิกฺขูนํ กมฺมํ น โกเปนฺติ, มหาสีมาย วา ฐิตา ขณฺฑสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํ, สีมนฺตริกาย ปน ฐิตา อุภินฺนมฺปิ น โกเปนฺติฯ คามเกฺขเตฺต ฐตฺวา กมฺมํ กโรนฺตานํ ปน สีมนฺตริกาย ฐิตา โกเปนฺติฯ สีมนฺตริกา หิ คามเกฺขตฺตํ ภชติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ ‘‘เอวํ พทฺธาสุ ปน สีมาสู’’ติอาทิ, เอวํ พทฺธสีมวิหาเรสุ วสนฺตา ภิกฺขู ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิเตหิ ติจีวเรหิ วินา ยถารุจิ วสิตุํ ลภนฺติฯ สเจ ปน คาโม อตฺถิ, คามคามูปจาเรสุ น ลภตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

สีมาพนฺธนวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

๒๕. อุโปสถปวารณาวินิจฺฉยกถา

๑๖๘. เอวํ สีมาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ อุโปสถปวารณาวินิจฺฉยํ กเถตุํ **‘‘อุโปสถปวารณาติ เอตฺถ’’**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ อุโปสถสทฺท ตาว –

> ‘‘อุเทฺทเส ปาติโมกฺขสฺส, ปณฺณตฺติยมุโปสโถ;
> อุปวาเส จ อฏฺฐเงฺค, อุโปสถทิเน สิยา’’ติฯ –

วจนโต ปาติโมกฺขุเทฺทเส ปณฺณตฺติยํ อุปวาเส อฏฺฐงฺคสีเล อุโปสถทิเน จ วตฺตติฯ ตถา เหส ‘‘อายามาวุโส กปฺปิน อุโปสถํ คมิสฺสามา’’ติอาทีสุ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๘๕) ปาติโมกฺขุเทฺทเส อาคโต, ‘‘อุโปสโถ นาม นาคราชา’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๒.๒๔๖) ปณฺณตฺติยํ, ‘‘สุทฺธสฺส เว สทา เผคฺคุ, สุทฺธสฺส อุโปสโถ สทา’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๗๙) อุปวาเส, ‘‘เอวํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต โข, วิสาเข, อุโปสโถ อุปวุตฺโถ’’ติอาทีสุ (อ. นิ. ๘.๔๓) อฏฺฐงฺคสีเลฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อุโปสเถ สภิกฺขุกาอาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส’’ติอาทีสุ (ปาจิ. ๑๐๔๘) อุโปสถทิเน วตฺตติฯ ‘‘ปาริสุทฺธิอุโปสโถ อธิฏฺฐานุโปสโถ’’ติอาทีสุ ปาริสุทฺธิอธิฏฺฐาเนสุปิ วตฺ ติฯ เต ปน ปาติโมกฺขุเทฺทเส อโนฺตคธาติ กตฺวา วิสุํ น วุตฺตาฯ อิธ ปน ปาติโมกฺขุเทฺทเส อุโปสถทิเน จ วตฺตติฯ ตตฺถ ปาติโมกฺขุเทฺทเส อุปวสนํ **อุโปสโถ,** สีเลน อุเปตา หุตฺวา วสนฺตฺยโตฺถฯ อุโปสถทิเน อุปวสนฺติ เอตฺถาติ **อุโปสโถ,** เอตสฺมิํ ทิวเส สีเลน อุเปตา หุตฺวา วสนฺตีตฺยโตฺถฯ

ปวารณา-สทฺท ปน ‘‘ปวารณา ปฏิเกฺขเป, กถิตาเชฺฌสนาย จา’’ติ อภิธานปฺปทีปิกายํ วจนโต ปฏิเกฺขเป อเชฺฌสเน จ วตฺตติฯ ตตฺถ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภุตฺตาวี ปวาริโต อนติริตฺตํ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ขาเทยฺย วา ภุเญฺชยฺย วา, ปาจิตฺติย’’นฺติอาทีสุ (ปาจิ. ๒๓๘) ปฏิเกฺขเป, ‘‘สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติอาทีสุ (มหาว. ๒๑๐) อเชฺฌสเน, ‘‘อชฺชปวารณา จาตุทฺทสี’’ติอาทีสุ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๑๒) ปวารณาทิวเสฯ โส ปน อเชฺฌสนทิวโสเยวาติ วิสุํ น วุโตฺตฯ อิธ ปน อเชฺฌสเน วตฺตติ, ตสฺมา ปวารียเต **ปวารณา,** ปกาเรน อิจฺฉียเตตฺยโตฺถฯ ป-ปุพฺพ วรธาตุ จุราทิคณิกายํฯ

เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ อุโปสถกฺขนฺธกานนฺตรํ วสฺสูปนายิกกฺขนฺธโก, ตทนนฺตรํ ปวารณกฺขนฺธโก สงฺคีโต, ตถาปิ อุโปสถปวารณกมฺมานํ เยภุเยฺยน สมานตฺตา ยมกมิว ภูตตฺตา มิเสฺสตฺวา กเถโนฺต สุวิเญฺญยฺย โหติ สลฺลหุกคโนฺถ จาติ มนฺตฺวา ขนฺธกทฺวยสงฺคหิตํ อตฺถํ เอเกเนว ปริเจฺฉเทน ทเสฺสติ อาจริโยฯ ตตฺถ จาตุทฺทสิโก ปนฺนรสิโก สามคฺคีอุโปสโถติ ทิวสวเสน ตโย อุโปสถา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ จตุทฺทสิยํ นิยุโตฺต **จาตุทฺทสิโก,** เอวํ **ปนฺนรสิโกฯ สามคฺคีอุโปสโถ** นาม สงฺฆสามคฺคิกทิวเส กาตพฺพอุโปสโถฯ **เหมนฺตคิมฺหวสฺสานํ ติณฺณํ อุตูนนฺ**ติ เอตฺถ **เหมนฺตอุตุ** นาม อปรกตฺติกกาฬปกฺขสฺส ปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ผคฺคุนปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสาฯ **คิมฺหอุตุ** นาม ผคฺคุนสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย อาสาฬฺหิปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสาฯ **วสฺสานอุตุ** นาม อาสาฬฺหสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย อปรกตฺติกปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสาฯ **ตติยสตฺตมปเกฺขสุ เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ จาตุทฺทสิกา**ติ เหมนฺตสฺส อุตุโน ตติเย จ สตฺตเม จ ปเกฺข เทฺว จาตุทฺทสิกา, มิคสิรมาสสฺส กาฬปเกฺข, มาฆมาสสฺส กาฬปเกฺข จาติ อโตฺถฯ เอวํ คิมฺหสฺส อุตุโน ตติเย จิตฺตมาสสฺส กาฬปเกฺข สตฺตเม เชฏฺฐมาสสฺส กาฬปเกฺข จ, วสฺสานสฺส อุตุโน ตติเย

สาวณสฺส กาฬปกฺข จ สตฺตเม อสฺสยุชมาสสฺส กาฬปกฺข จาติ อโตฺถฯ **เสสา ปนฺนรสิกา**ติ เสสา อฏฺฐารส ปนฺนรสิกาฯ

โหติ เจตฺถ –

‘‘กตฺติกสฺส จ กาฬมฺหา;
ยาว ผคฺคุนปุณฺณมา;
เหมนฺตกาโลติ วิเญฺญโยฺย;
อฏฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ

‘‘ผคฺคุนสฺส จ กาฬมฺหา;
ยาว อาสาฬฺหิปุณฺณมา;
คิมฺหกาโลติ วิเญฺญโยฺย;
อฏฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ

‘‘อาสาฬฺหสฺส จ กาฬมฺหา;
ยาว กตฺติกปุณฺณมา;
วสฺสกาโลติ วิเญฺญโยฺย;
อฏฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ

‘‘อุตูนํ ปน ติณฺณนฺนํ, ปเกฺข ตติยสตฺตเม;
จตุทฺทโสติ ปาติโมกฺขํ, อุทฺทิสนฺติ นยญฺญุโน’’ติฯ (กงฺขา. อภิ. ฏี. นิทานวณฺณนา);

เอวํ เอกสํวจฺฉเร จตุวีสติ อุโปสถาติ เอวํ อิมินา วุตฺตนเยน เหมนฺตาทีนํ ติณฺณํ อุตูนํ เอเกกสฺมึ อุตุมฺหิ ปเจฺจกํ อฏฺฐอฏฺฐอุโปสถตฺตา อุตฺตฺตยสโมธานภูเต เอกสฺมึ สํวจฺฉเร จตุวีสติ อุโปสถา โหนฺตีติ อโตฺถฯ **อิทํ ตาว ปกติจาริตฺต**นฺติ อิทํ เอกสฺมึ สํวจฺฉเร ฉจาตุทฺทสิกอฏฺฐารสปนฺนรสิกอุโปสถกรณํ ตาว ปฐมํ ปกติยา สภาเวน จาริตฺตํ กาตพฺพํ กมฺมํ โหติ, น พหุตราวาสิกาทินา การเณน กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

ตถารูปปจฺจเย สติ อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏตีติ ‘‘สกึ ปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๓๖) วจนโต ‘‘โย ปน อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๗๘) จ ตถารูปปจฺจเย สติ อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สกิ**นฺติ เอกวารํฯ **อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ อาวาสิเกหิ ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติ ปุพฺพกิเจฺจ กริยมาเน อนุวตฺติตพฺพํ, น ปฏิโกฺกสิตพฺพํฯ **อาทิ**-สเทฺทน ‘‘อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ อนุวตฺติตพฺพ’’นฺติ วจนํ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตหิ ภิกฺขูหิ เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุํ, กถํ มยํ เตหิ ภิกฺขูหิ ปฐมตรํ ปวาเรยฺยามา’’ติ (มหาว. ๒๔๐) วจนญฺจ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ จ ปฐมสุตฺตสฺส เอเกกสฺส อุตุโน ตติยสตฺตมปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา อวเสสสฺส ปนฺนรเส วา สกึ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพนฺติฯ ปกติจาริตฺตวเสนปิ อตฺถสมฺภวโต ‘‘อาคนฺตุเกหี’’ติอาทีนิ สุตฺตานิ ทสฺสิตานีติ เวทิตพฺพํฯ **ตถารูปปจฺจเย สตี**ติ อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส อุโปสถํ กาตุํ อนุรูเป อาวาสิกา พหุตรา โหนฺตีติ เอวมาทิเก ปจฺจเย สติฯ **อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส**ติ ติณฺณํ อุตูนํ ตติยสตฺตมปกฺขจาตุทฺทสโต อญฺญสฺมึ จาตุทฺทเสฯ

ตตฺรายํ ปาฬิ (มหาว. ๑๗๘) –

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ จาตุทฺทโส โหติ, อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโสฯ สเจ อาวาสิกา พหุตรา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ สเจ สมสมา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ สเจ อาคนฺตุกา พหุตรา โหนฺติ, อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ ปนฺนรโส โหติ, อาคนฺตุกานํ จาตุทฺทโสฯ สเจ อาวาสิกา พหุตรา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ สเจ สมสมา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ สเจ อาคนฺตุกา พหุตรา โหนฺติ, อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ อนุวตฺติตพฺพํฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ ปาฏิปโท โหติ, อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโสฯ สเจ อาวาสิกา พหุตรา โหนฺติ, อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ นากามา ทาตพฺพา สามคฺคี, อาคนฺตุเกหิ นิสฺสีมํ คนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ สมสมา โหนฺติ, อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ นากามา ทาตพฺพา สามคฺคี, อาคนฺตุเกหิ นิสฺสีมํ คนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ อาคนฺตุกา พหุตรา โหนฺติ, อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ สามคฺคี วา ทาตพฺพา, นิสฺสีมํ วา คนฺตพฺพํฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ ปนฺนรโส โหติ, อาคนฺตุกานํ ปาฏิปโทฯ สเจ อาวาสิกา พหุตรา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ สามคฺคี วา ทาตพฺพา, นิสฺสีมํ วา คนฺตพฺพํฯ สเจ สมสมา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ สามคฺคี วา ทาตพฺพา, นิสฺสีมํ วา คนฺตพฺพํฯ สเจ อาคนฺตุกา พหุตรา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ นากามา ทาตพฺพา สามคฺคี, อาวาสิเกหิ นิสฺสีมํ คนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ”ติฯ

ตตฺรายํ อฏฺฐกถา (มหาว. อฏฺฐ. ๑๗๘) –

อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ จาตุทฺทโส โหติ, อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโสติ เอตฺถ เยสํ ปนฺนรโส, เต ติโรรฏฺฐโต วา อาคตา, อตีตํ วา อุโปสถํ จาตุทฺทสิกํ อกํสูติ เวทิตพฺพาฯ **อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ อาวาสิเกหิ “อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส”ติ ปุพฺพกิจฺจ กริยมาเน อนุวตฺติตพฺพํ, น ปฏิโกฺกสิตพฺพํฯ **นากามา ทาตพฺพา**ติ น อนิจฺฉาย ทาตพฺพาติฯ

“อนุชานามิ ภิกฺขเว”ติอาทิมฺหิ อยํ ปวารณกฺขนฺธกาคตา ปาฬิ (มหาว. ๒๔๐) – อิธ ปน, ภิกฺขเว, สมฺพหุลา สนฺทิฏฺฐา สมฺภตฺตา ภิกฺขู อญฺญตรสฺมิํ อาวาเส วสฺสํ อุปคจฺฉนฺติ, เตสํ สามนฺตา อเญฺญ ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา วสฺสํ อุปคจฺฉนฺติ “มยํ เตสํ ภิกฺขูนํ วสฺสํวุตฺถานํ ปวารณาย ปวารณํ ฐเปสฺสามา”ติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตหิ ภิกฺขูหิ เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุํ, กถํ มยํ เตหิ ภิกฺขูหิ ปฐมตรํ ปวาเรยฺยามาติฯ

ตตฺรายํ อฏฺฐกถา (มหาว. อฏฺฐ. ๒๔๐) – **เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุ**นฺติ เอตฺถ จตุตฺถปญฺจมา เทฺว, ตติโย ปน ปกติยาปิ จาตุทฺทสิโกเยวาติ, ตสฺมา ตติยจตุตฺถา วา ตติยจตุตฺถปญฺจมา วา เทฺว ตโย จาตุทฺทสิกา กาตพฺพาฯ อถ จตุเตฺถ กเต สุณนฺติ, ปญฺจโม

จาตุทฺทสิโก กาตโพฺพ, เอวมฺปิ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺติฯ เอวํ กโรนฺตา ภณฺฑนการกานํ เตรเส วา จาตุทฺทเส วา อิเม ปนฺนรสีปวารณํ ปวาเรสฺสนฺตีติฯ

ตตฺถ อยํ สารตฺถทีปนีปาโฐ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๔๐) – **จตุเตฺถ กเต สุณนฺตีติ** จตุเตฺถ ปนฺนรสิกุโปสเถ กเต อมฺหากํ ปวารณํ ฐเปสฺสนฺตีติ สุณนฺติฯ **เอวมฺปิ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺตีติ** ตติเยน สทฺธึ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺตีติฯ

ตตฺรายํ วิมติวิโนทนีปาโฐ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๔๐) – **เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺตีติ** ตติยปเกฺข จาตุทฺทสิยา สทฺธึ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺติฯ ***ภณฺฑนการกานํ เตรเส วา จาตุทฺทเส วา อิเม ปนฺนรสีปวารณํ ปวาเรสฺสนฺตีติ*** อิมินา ยถาสกํ อุโปสถกรณทิวสโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูนํ จาตุทฺทสีปนฺนรสีโวหาโร, น จนฺทคติสิทฺธิยา ติถิยา วเสนาติ ทเสฺสติฯ กิญฺจาปิ เอวํ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ราชูนํ อนุวตฺติตุ''นฺติ (มหาว. ๑๘๖) วจนโต ปเนตฺถ โลกิยานํ ติถึ อนุวตฺตเนฺตหิปิ อตฺตโน อุโปสถกฺกเมน จาตุทฺทสึ ปนฺนรสึ วา ปนฺนรสึ จาตุทฺทสึ วา กโรเนฺตเหว อนุวตฺติตพฺพํ, น ปน โสฬสมทิวสํ วา เตรสมทิวสํ วา อุโปสถทิวสํ กโรเนฺตหิฯ เตเนว ปาฬิยมฺปิ (มหาว. ๒๔๐) ''เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุ''นฺติ วุตฺตํฯ อญฺญถา ''ทฺวาทสิยํ, เตรสิยํ วา อุโปสโถ กาตโพฺพ''ติ วตฺตพฺพโตฯ ''สกึ ปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา''ติอาทิวจนมฺปิ (มหาว. ๑๓๖) อุปวุตฺถกฺกเมเนว วุตฺตํ, น ติถิกฺกเมนาติ คเหตพฺพนฺติฯ

น เกวลํ อุโปสถทิวสาเยว ตโย โหนฺติ, อถ โข ปวารณาทิวสาปีติ อาห **''ปุริมวสฺสํวุตฺถานํ ปนา''**ติอาทิฯ **มา**อิติ จโนฺท วุจฺจติ ตสฺส คติยา ทิวสสฺส มินิตพฺพโต, โส เอตฺถ สพฺพกลาปาริปูริยา ปุโณฺณติ **ปุณฺณมา**ฯ ปุพฺพกตฺติกาย ปุณฺณมา **ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา,** อสฺสยุชปุณฺณมาฯ สา หิ ปจฺฉิมกตฺติกํ นิวเตฺตตุํ เอวํ วุตฺตาฯ **เตสํเยวา**ติ ปุริมวสฺสํวุตฺถานํเยวฯ ***ภณฺฑนการเกหี***ติ กลหการเกหิฯ **ปจฺจุกฺกฑฺฒนฺตี**ติ อุกฺกฑฺฒนฺติ, ภณฺฑนการเก อนุวาทวเสน อสฺสยุชปุณฺณมาทึ ปริจฺจชนฺตา ปวารณํ กาฬปกฺขํ ชุณฺหปกฺขนฺติ อุทฺธํ กฑฺฒนฺตีติ อโตฺถ, ''สุณนฺตุ เม, อายสฺมโนฺต อาวาสิกา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม กาเฬ ปวาเรยฺยามา''ติ, ''สุณนฺตุ เม, อายสฺมโนฺต อาวาสิกา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา''ติ (มหาว. ๒๔๐) จ เอวํ ญตฺติยา ปวารณํ อุทฺธํ กฑฺฒนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

อถาติ อนนฺตรเตฺถ นิปาโตฯ จตุทฺทสนฺนํ ปูรโณ **จาตุทฺทโส,** ทิวโสฯ ยํ สนฺธาย ''อาคเม กาเฬ ปวาเรยฺยามา''ติ ญตฺตึ ฐปยึสุฯ **ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา วา**ติ โกมุทิจาตุมาสินิปุณฺณมทิวโส วาฯ ยํ สนฺธาย ''อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา''ติ ญตฺตึ ฐปยึสุฯ ตสฺมึ ปน อาคเม ชุเณฺห โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อวสฺสํ ปวาเรตพฺพํฯ น หิ ตํ อติกฺกมิตฺวา ปวาเรตุํ ลพฺภติฯ วุตฺตเญฺหตํ ''เต เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา ตมฺปิ ชุณฺหํ อนุวเสยฺยุํฯ เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ สเพฺพเหว อาคเม ชุเณฺห โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อกามา ปวาเรตพฺพ''นฺติ (มหาว. ๒๔๐)ฯ เตเนวาห **''ปจฺฉิมวสฺสํวุตฺถานญฺจ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา เอว วา''**ติฯ ยทิ หิ ตํ อติกฺกมิตฺวา ปวาเรยฺย, ทุกฺกฏาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยุํฯ วุตฺตเญฺหตํ ''น จ, ภิกฺขเว, อปวารณาย ปวาเรตพฺพํ อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา''ติ (มหาว. ๒๓๓)ฯ วิสุทฺธิปวารณาโยคโต **ปวารณาทิวสา**ฯ **ปิ**-สเทฺทน น เกวลํ ปวารณาทิวสาว , อถ โข ตทเญฺญ อุโปสถทิวสาปิ โหนฺตีติ ทเสฺสติฯ **อิทมฺปี**ติ ปวารณตฺต

ยมฺปิฯ **ตถารูปปจฺจเย**ติ พหุตราวาสิกาทิปจฺจเยฯ **ทฺวินฺนํ กตฺติกปุณฺณมาน**นฺติ ปุพฺพกตฺติกปจฺฉิมกตฺติกสงฺขาตานํ ทฺวินฺนํ อสฺสยุชโกมุทิปุณฺณมานํฯ

อิทานิ โย โส สามคฺคิอุโปสถทิวโส วุตฺโต, ตญฺจ ตปฺปสงฺเคน สามคฺคิปวารณาทิวสญฺจ ทเสฺสนฺโต **''ยทา ปนา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โอสาริเต ตสฺมิํ ภิกฺขุสฺมิ**นฺติ อุกฺขิตฺตเก ภิกฺขุสฺมิํ โอสาริเต, ตํ คเหตฺวา สีมํ คนฺตฺวา อาปตฺติํ เทสาเปตฺวา กมฺมวาจาย กมฺมปฏิปฺปสฺสทฺธิวเสน ปเวสิเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺส วตฺถุสฺสา**ติ ตสฺส อธิกรณสฺสฯ ตทา ฐเปตฺวา จาตุทฺทสปนฺนรเส อญฺญ โย โกจิ ทิวโส อุโปสถทิวโส นาม โหตีติ สมฺพนฺโธฯ กสฺมาติ อาห **''ตาวเทว อุโปสโถ กาตพฺโพฯ 'ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ'นฺติ วจนโต''**ติฯ ตตฺถ **ตาวเทวา**ติ ตํ ทิวสเมวฯ **วจนโต**ติ โกสมฺพกกฺขนฺธเก (มหาว. ๔๗๕) วุตฺตตฺตาฯ ยตฺร ปน ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย อปฺปมตฺตเกน การเณน วิวทนฺตา อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ฐเปนฺติ, ตตฺถ ตสฺมิํ อธิกรเณ วินิจฺฉิเต ''สมคฺคา ชาตมฺหา''ติ อนฺตรา สามคฺคิอุโปสถํ กาตุํ น ลภนฺติ, กโรเนฺตหิ อนุโปสเถ อุโปสโถ กโต นาม โหติฯ

กตฺติกมาสพฺภนฺตเรติ เอตฺถ **กตฺติกมาโส** นาม ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกปุณฺณมา, ตาว เอกูนติํสรตฺติทิวา, ตสฺส อพฺภนฺตเรฯ ตโต ปุเร วา ปน ปจฺฉา วา วฏฺฏติฯ **อยเมวา**ติ โย โกจิ ทิวโสเยวฯ อิธาปิ โกสมฺพกกฺขนฺธเก สามคฺคิยา สทิสาว สามคฺคี เวทิตพฺพาฯ เย ปน กิสฺมิญฺจิเทว อปฺปมตฺตเก ปวารณํ ฐเปตฺวา สมคฺคา โหนฺติ, เตหิ ปวารณายเมว ปวารณา กาตพฺพา, ตาวเทว น กาตพฺพา, กโรเนฺตหิ อปวารณาย ปวารณา กตา นาม โหติ, ''น กาตพฺพาเยวา''ติ นิยเมน ยทิ กโรติ, ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสติฯ ตตฺถ หิ อุโปสถกรเณ ทุกฺกฏํฯ วุตฺตเญฺหตํ ''น, ภิกฺขเว, อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตพฺโพ อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา''ติ (มหาว. ๑๘๓)ฯ

๑๖๙. **สเงฺฆ อุโปสโถ** นาม เอกสีมายํ สนฺนิปติเตน จตุวคฺคาทิสเงฺฆน กตฺตโพฺพ อุโปสโถ, โส จ ปาติโมกฺขุเทฺทโสเยวฯ **คเณ อุโปสโถ** นาม เอกสีมายํ สนฺนิปติเตหิ ทฺวีหิ, ตีหิ วา ภิกฺขูหิ กตฺตโพฺพ อุโปสโถ, โส จ ปาริสุทฺธิอุโปสโถเยวฯ **ปุคฺคเล อุโปสโถ** นาม เอกสีมายํ นิสิเนฺนน เอเกน ภิกฺขุนา กตฺตโพฺพ อุโปสโถ, โส จ อธิฏฺฐานุโปสโถเยวฯ เตนาห **''การกวเสน อปเรปิ ตโย อุโปสถา''**ติฯ กตฺตพฺพาการวเสน วุเตฺตสุ ตีสุ อุโปสเถสุ **สุตฺตุเทฺทโส** นาม ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ โส ทุวิโธ โอวาทปาติโมกฺขุเทฺทโส จ อาณาปาติโมกฺขุเทฺทโส จฯ ตตฺร โอวาโทว ปาติโมกฺขํ, ตสฺส อุเทฺทโส สรูเปน กถนํ **โอวาทปาติโมกฺขุเทฺทโส**ฯ ''อิมสฺมิํ วีติกฺกเม อยํ นาม อาปตฺตี''ติ เอวํ อาปตฺติวเสน อาณาปนํ ปญฺญาปนํ **อาณา**ฯ เสสํ อนนฺตรสทิสเมวฯ

ตตฺถ โอวาทปาติโมกฺขุเทฺทโส นาม –

''ขนฺติ ปรมํ ตโป ติติกฺขา;
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา;
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี;
น สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยโนฺตฯ

''สพฺพปาปสฺส อกรณํ, กุสลสฺส อุปสมฺปทา;
สจิตฺตปริโยทปนํ, เอตํ พุทฺธาน สาสนํฯ

‘‘อนุปวาโท อนุปฆาโต, ปาติโมกฺเข จ สํวโร;
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ, ปนฺตญฺจ สยนาสนํ;
อธิจิตฺเต จ อาโยโค, เอตํ พุทฺธาน สาสน’’นฺติฯ (ที. นิ. ๒.๙๐; ธ. ป. ๑๘๓-๑๘๕)
–

อิมา ติโสฺส คาถาฯ

ตตฺถ **ขนฺติ ปรมํ ตโป**ติ อธิวาสนขนฺติ นาม ปรมํ ตโปฯ **ตีติกฺขา**ติ ขนฺติยา เอว เววจนํ, ตีติกฺขาสงฺขาตา อธิวาสนขนฺติ อุตฺตมํ ตโปติ อโตฺถฯ **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺตี**ติ สพฺพากาเรน ปน นิพฺพานํ ปรมนฺติ วทนฺติ พุทฺธาฯ **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี**ติ โย อธิวาสนขนฺติวิรหิตตฺตา ปรํ อุปฆาเตติ พาธติ วิหึสติ, โส ปพฺพชิโต นาม น โหติ ฯ จตุตฺถปาโท ปน ตเสฺสว เววจนํฯ ‘‘น หิ ปพฺพชิโต’’ติ เอตสฺส หิ **น สมโณ โหตี**ติ เววจนํฯ ‘‘ปรูปฆาตี’’ติ เอตสฺส **ปรํ วิเหฐยโนฺต**ติ เววจนํฯ อถ วา **ปรูปฆาตี**ติ สีลูปฆาตีฯ สีลญฺหิ อุตฺตมเฎฺฐน ปรนฺติ วุจฺจติฯ โย จ สมโณ ปรํ ยํ กญฺจิ สตฺตํ วิเหฐยโนฺต ปรูปฆาตี โหติ อตฺตโน สีลวินาสโก, โส ปพฺพชิโต นาม น โหตีติ อโตฺถฯ อถ วา โย อธิวาสนขนฺติยา อภาวา ปรูปฆาตี โหติ, ปรํ อนฺตมโส ฑํสมกสมฺปิ สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรเปติ, **โส น หิ ปพฺพชิโต**ฯ กึ การณา? มลสฺส อปพฺพชิตตฺตาฯ ‘‘ปพฺพาชยมตฺตโน มลํ, ตสฺมา ‘ปพฺพชิโต’ติ วุจฺจตี’’ติ (ธ. ป. ๓๘๘) อิทญฺหิ ปพฺพชิตลกฺขณํฯ โยปิ น เหว โข อุปฆาเตติ น มาเรติ, อปิจ ทณฺฑาทีหิ วิเหเฐติ, โสปิ **ปรํ วิเหฐยโนฺต น สมโณ โหติ**ฯ กึการณา? วิเหสาย อสมิตตฺตาฯ ‘‘สมิตตฺตา หิ ปาปานํ, สมโณติ ปวุจฺจตี’’ติ (ธ. ป. ๒๖๕) อิทญฺหิ สมณลกฺขณํฯ

ทุติยคาถาย **สพฺพปาปสฺสา**ติ สพฺพากุสลสฺสฯ **อกรณ**นฺติ อนุปฺปาทนํฯ **กุสลสฺสา**ติ จตุภูมกกุสลสฺสฯ **อุปสมฺปทา**ติ อุปสมฺปาทนํ ปฎิลาโภฯ **สจิตฺตปริโยทปน**นฺติ อตฺตโน จิตฺตสฺส โวทาปนํ ปภสฺสรภาวกรณํ สพฺพโส ปริโสธนํ, ตํ ปน อรหเตฺตน โหติ, อิติ สีลสํวเรน สพฺพปาปํ ปหาย โลกิยโลกุตฺตราหิ สมถวิปสฺสนาหิ กุสลํ สมฺปาเทตฺวา อรหตฺตผเลน จิตฺตํ ปริโยทเปตพฺพนฺติ **เอตํ พุทฺธาน สาสนํ** โอวาโท อนุสิฎฺฐิฯ

ตติยคาถาย **อนุปวาโท**ติ วาจาย กสฺสจิ อนุปวทนํฯ **อนุปฆาโต**ติ กาเยน กสฺสจิ อุปฆาตากรณํฯ **ปาติโมกฺเข**ติ ยํ ตํ ปาติโมกฺขํ ปอติโมกฺขํ อติปโมกฺขํ อุตฺตมสีลํฯ ปาติ วา อคติวิเสเสหิ โมเกฺขติ ทุคฺคติภเยหิ, โย วา นํ ปาติ, ตํ โมเกฺขตีติ ปาติโมกฺขนฺติ วุจฺจติ, ตสฺมึ **ปาติโมเกฺข จฯ สํวโร**ติ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ อวีติกฺกมลกฺขโณ สํวโรฯ **มตฺตญฺญุตา**ติ ปฎิคฺคหณปริโภควเสน ปมาณญฺญุตาฯ **ปนฺตญฺจ สยนาสน**นฺติ ชนสงฺฆฎฺฎนวิรหิตํ นิชฺชนสมฺพาธํ วิวิตฺตํ เสนาสนญฺจฯ เอตฺถ จ ทฺวีหิเยว ปจฺจเยหิ จตุปจฺจยสโนฺตโส ทีปิโตติ เวทิตโพฺพ ปจฺจยสโนฺตสสามเญฺญน อิตรทฺวยสฺสปิ ลกฺขณหารนเยน โชติตตฺตาฯ **อธิจิเตฺต จ อาโยโค**ติ วิปสฺสนาปาทกํ อฎฺฐสมาปตฺติจิตฺตํ อธิจิตฺตํ, ตโตปิ มคฺคผลจิตฺตเมว อธิจิตฺตํ, ตสฺมึ ยถาวุเตฺต อธิจิเตฺต อาโยโค จ อนุโยโค จาติ อโตฺถฯ **เอตํ พุทฺธาน สาสน**นฺติ เอตํ ปรสฺส อนุปวทนํ, อนุปฆาตนํ , ปาติโมกฺขสํวโร, ปฎิคฺคหณปริโภเคสุ มตฺตญฺญุตา , อฎฺฐสมาปตฺติวสิภาวาย วิวิตฺตเสนาสนเสวนญฺจ พุทฺธานํ สาสนํ โอวาโท อนุสิฎฺฐีติฯ อิมา ปน ติโสฺส คาถา โย สพฺพพุทฺธานํ ปาติโมกฺขุเทฺทสคาถา โหนฺตีติ เวทิตพฺพา, ตํ พุทฺธา เอว อุทฺทิสนฺติ, น สาวกาฯ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ’’ติอาทินา (มหาว. ๑๓๔) นเยน วุตฺตํ **อาณาปาติโมกฺขํ** นาม, ตํ สาวกา เอว อุทฺทิสนฺติ, น พุทฺธาฯ อิทเมว จ อิมสฺมึ อเตฺถ ปาติโมกฺขนฺติ อธิเปฺปตํฯ

อนุปคโต นาม ตเตฺถว อุปสมฺปโนฺน, อสติยา ปุริมิกาย **อนุปคโต** วาฯ **จาตุมาสินิย**นฺติ จาตุมาสิยํฯ สา หิ จตุนฺนํ มาสานํ ปาริปูริภูตาติ จาตุมาสี, สา เอว ‘‘จาตุมาสินี’’ติ วุจฺจติ, ตสฺสํ จาตุมาสินิยํ, ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมาสิยนฺติ อโตฺถฯ **กายสามคฺคิ**นฺติ กาเยน สมคฺคภาวํ, หตฺถปาสูปคมนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – สเจ ปุริมิกาย ปญฺจ ภิกฺขู วสฺสํ อุปคตา ปจฺฉิมิกายปิ ปญฺจ, ปุริเมหิ ญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาริเต ปจฺฉิเมหิ เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพ, น เอกสฺมิํ อุโปสถเคฺค เทฺว ญตฺติโย ฐเปตพฺพาฯ สเจ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา จตฺตาโร ตโย เทฺว เอโก วา โหติ, เอเสว นโยฯ อถ ปุริมิกาย จตฺตาโร, ปจฺฉิมิกายปิ จตฺตาโร ตโย เทฺว เอโก วา, เอเสว นโยฯ อถ ปุริมิกาย ตโย, ปจฺฉิมิกาย ตโย เทฺว เอโก วา, เอเสว นโยฯ อิทเญฺหตฺถ ลกฺขณํ – สเจ ปุริมิกาย อุปคเตหิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา โถกตรา เจว โหนฺติ สมสมา จ, สงฺฆปวารณาย จ คณํ ปูเรนฺติ, สงฺฆปวารณาวเสน ญตฺติ ฐเปตพฺพาฯ สเจ ปน ปจฺฉิมิกาย เอโก โหติ, เตน สทฺธิํ เต จตฺตาโร โหนฺติ, จตุนฺนํ สงฺฆญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรตุํ น วฎฺฎติฯ คณญตฺติยา ปน โส คณปูรโก โหติ, ตสฺมา คณวเสน ญตฺติํ ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ปวาเรตพฺพํฯ อิตเรน เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปุริมิกาย เทฺว, ปจฺฉิมิกาย เทฺว วา เอโก วา, เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปุริมิกายปิ เอโก, ปจฺฉิมิกายปิ เอโก, เอเกน เอกสฺส สนฺติเก ปวาเรตพฺพํ, เอเกน ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปุริเมหิ วสฺสูปคเตหิ ปจฺฉา วสฺสูปคตา เอเกนปิ อธิกตรา โหนฺติ, ปฐมํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตฺวา ปจฺฉา โถกตเรหิ เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพํฯ กตฺติกจาตุมาสินิปวารณาย ปน สเจ ปฐมวสฺสูปคเตหิ มหาปวารณาย ปวาริเตหิ ปจฺฉา อุปคตา อธิกตรา วา สมสมา วา โหนฺติ, ปวารณาญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรตพฺพํ, เตหิ ปวาริเต ปจฺฉา อิตเรหิ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ อถ มหาปวารณาย ปวาริตา พหู โหนฺติ, ปจฺฉา วสฺสูปคตา โถกา วา เอโก วา, ปาติโมเกฺข อุทฺทิเฎฺฐ ปจฺฉา เตสํ สนฺติเก เตน ปวาเรตพฺพนฺติฯ

ฐเปตฺวา ปน ปวารณาทิวสํ อญฺญสฺมิํ กาเลติ อญฺญสฺมิํ อุโปสถทิวเสฯ **อุทฺทิฎฺฐมเตฺต ปาติโมเกฺข**ติ ‘‘ปริโยสิตมเตฺต อุทฺทิสฺสมาเน’’ติ อปริโยสิเต อาคเต สติ อวเสสสฺส ปาติโมกฺขสฺส โสตพฺพตฺตา ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ **อวุฎฺฐิตายา**ติอาทีนิปิ ปาติโมกฺขสฺส นิฎฺฐิตกาลเมว ปริสาย วิเสเสตฺวา วทติฯ **สมสมา วา**ติ ปุริเมหิ สมปริมาณาฯ **โถกตรา วา**ติ ปุริเมหิ โถกตรปริมาณาฯ เอเตน พหุตเรสุ อาคเตสุ ปุน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพํ, น ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวาติ เอกสฺมิํ อํเส สาธุกํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวาติ อโตฺถฯ สุตฺตนิปาตฎฺฐกถายํ (สุ. นิ. อฎฺฐ. ๒.๓๔๕) ปน **‘‘เอกํสํ จีวรํ กตฺวา**ติ เอตฺถ ปน ปุน สณฺฐาปเนน เอวํ วุตฺตํฯ **เอกํส**นฺติ จ วามํสํ ปารุปิตฺวา ฐิตเสฺสตํ อธิวจนํฯ ยโต ยถา วามํสํ ปารุปิตฺวา ฐิตํ โหติ, ตถา จีวรํ กตฺวาติ เอวมสฺส อโตฺถ เวทิตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ **อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา**ติ ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลิํ อุกฺขิปิตฺวาฯ สเจ ปน ตตฺถ ปาริวาสิโกปิ อตฺถิ, สงฺฆนวกฎฺฐาเน นิสีทิตฺวา ตเตฺถว นิสิเนฺนน อตฺตโน ปาฬิยา ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ ปาติโมเกฺข ปน อุทฺทิสิยมาเน ปาฬิยา อนิสีทิตฺวา ปาฬิํ วิหาย หตฺถปาสํ อมุญฺจเนฺตน นิสีทิตพฺพํฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ

สพฺพํ ปุพฺพกรณียนฺติ สมฺมชฺชนาทินววิธํ ปุพฺพกิจฺจํฯ อิมินา พหูนํ วสนฎฺฐาเนเยว อุโปสถทิวเส ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพํ น โหติ, อถ โข เอกสฺส วสนฎฺฐาเนปิ กาตพฺพํเยวาติ ทเสฺสติฯ ยถา จ สโพฺพ สโงฺฆ สภาคาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต สโงฺฆ…เป.… ปฎิ

กริสฺสตี’’ติ (มหาว. ๑๗๑) ญตฺตึ ฐเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ, เอวเมตฺถาปิ ตีหิ ‘‘สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺตา, อิเม ภิกฺขู สภาคํ อาปตฺตึ อาปนฺนา, ยทา อญฺญํ ภิกฺขุํ สุทฺธํ อนาปตฺติกํ ปสฺสิสฺสนฺติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสนฺตี’’ติ คณญตฺตึ ฐเปตฺวา, ทฺวีหิปิ ‘‘อญฺญํ สุทฺธํ ปสฺสิตฺวา ปฏิกริสฺสามา’’ติ วตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เอเกนปิ ‘‘ปริสุทฺธํ ลภิตฺวา ปฏิกริสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ

ตทหูติ ตสฺมึ อหุ, ตสฺมึ ทิวเสติ อโตฺถฯ **นานาสํวาสเกหี**ติ ลทฺธินานาสํวาสเกหิฯ **อนาวาโส** นาม นวกมฺมสาลาทิโก โย โกจิ ปเทโส ฯ **อญฺญตฺร สเงฺฆนา**ติ สงฺฆปฺปโหนเกหิ ภิกฺขูหิ วินาฯ **อญฺญตฺร อนฺตรายา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตํ ทสวิธมนฺตรายํ วินาฯ สพฺพนฺติเมน ปน ปริเจฺฉเทน อตฺตจตุเตฺถ วา อนฺตราเย วา สติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ยถา จ อาวาสาทโย น คนฺตพฺพา, เอวํ สเจ วิหาเร อุโปสถํ กโรนฺติ, อุโปสถาธิฏฺฐานตฺถํ สีมาปิ นทีปิ น คนฺตพฺพาฯ สเจ ปเนตฺถ โกจิ ภิกฺขุ โหติ, ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุํ วฏฺฏติ, วิสฺสฏฺฐอุโปสถาปิ อาวาสา คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ คโต อธิฏฺฐาตุมฺปิ ลภติฯ อารญฺญเกนปิ ภิกฺขุนา อุโปสถทิวเส คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา อตฺตโน วิหารเมว อาคนฺตพฺพํฯ สเจ อญฺญํ วิหารํ โอกฺกมติ, ตตฺถ อุโปสถํ กตฺวาว อาคนฺตพฺพํ, อกตฺวา อาคนฺตุํ น วฏฺฏติ, ยํ ชญฺญา ‘‘อเชฺชว ตตฺถ คนฺตุํ สโกฺกมี’’ติ เอวรูโป ปน อาวาโส คนฺตโพฺพฯ ตตฺถ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อุโปสถํ กโรเนฺตนปิ หิ อิมินา เนว อุโปสถนฺตราโย กโต ภวิสฺสตีติฯ

๑๗๐. พหิ อุโปสถํ กตฺวา อาคเตนาติ นทิยา วา สีมาย วา ยตฺถ กตฺถจิ อุโปสถํ กตฺวา อาคเตน ฉโนฺท ทาตโพฺพ, ‘‘กโต มยา อุโปสโถ’’ติ อจฺฉิตุํ น ลภตีติ อธิปฺปาโยฯ **กิจฺจปสุโต วา**ติ คิลานุปฏฺฐานาทิกิจฺจปสุโต วาฯ **สโงฺฆ นปฺปโหตี**ติ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ อนฺตรา หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ปฏิปาฏิยา ฐาตุํ นปฺปโหติฯ

‘‘อธเมฺมน วคฺค’’นฺติ เอตฺถ เอกสีมาย จตูสุ ภิกฺขูสุ วิชฺชมาเนสุ ปาติโมกฺขุเทฺทโสว อนุญฺญาโต, ตีสุ ทฺวีสุ จ ปาริสุทฺธิอุโปสโถว, อิธ ปน ตถา อกตตฺตา ‘‘อธเมฺมนา’’ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ฉนฺทปาริสุทฺธิ สเงฺฆ เอว อาคจฺฉติ, น คเณ น ปุคฺคเล, ตสฺมา ‘‘วคฺค’’นฺติ วุตฺตํฯ สเจ ปน เทฺว สงฺฆา เอกสีมายํ อญฺญมญฺญํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา เอกสฺมึ ขเณ วิสุํ สงฺฆกมฺมํ กโรนฺติ, เอตฺถ กถนฺติ? เกจิ ปน ‘‘ตํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ วคฺคกมฺมตฺตาฯ วคฺคกมฺมํ กโรนฺตานญฺหิ ฉนฺทปาริสุทฺธิ อญฺญตฺถ น คจฺฉติ ตถา วจนาภาวา, วิสุํ วิสุํ กมฺมกรณตฺถเมว สีมาย อนุญฺญาตตฺตา จาติ คเหตพฺพํฯ วิหารสีมาย ปน สเงฺฆ วิชฺชมาเนปิ เกนจิ ปจฺจเยน ขณฺฑสีมาย ตีสุ, ทฺวีสุ วา ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรเนฺตสุ กมฺมํ ธเมฺมน สมคฺคเมว ภินฺนสีมฏฺฐตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตทหุโปสเถ ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุํ, สนฺติ สงฺฆสฺส กรณีย’’นฺติ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตตฺตา ภควโต อาณํ กโรเนฺตน **‘‘ฉนฺทํ ทมฺมี’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทิเนฺน ฉเนฺท ตเตฺถว ปกฺกมติ, อญฺญสฺส ทาตโพฺพ ฉโนฺท’’ติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๖๕) ปุน อตฺตโน ฉนฺททานปริสฺสมวิโนทนตฺถํ **‘‘ฉนฺทํ เม หรา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทิเนฺน ฉเนฺท สงฺฆปฺปโตฺต สญฺจิจฺจ นาโรเจติ, อาหโฏ โหติ ฉโนฺท, ฉนฺทหารกสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตตฺตา ทุกฺกฏโต ตํ โมเจตุํ **‘‘ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’**ติ วุตฺตํฯ **กาเยน วา วาจาย วา อุภเยน วา วิญฺญาเปตโพฺพ**ติ มนสาว อจิเนฺตตฺวา กายปฺปโยคํ กโรเนฺตน เยน เกนจิ องฺคปจฺจเงฺคน วา, วาจํ ปน นิจฺฉาเรตุํ สโกฺกเนฺตน ตเถว วาจาย วา, อุภยถาปิ สโกฺกเนฺตน กายวาจาหิ วา วิญฺญาเปตโพฺพ, ชานาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ **‘‘อยมโตฺถ’’**ติวจนโต ปน ยาย กายจิปิ ภาสาย วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏติฯ

ปาริสุทฺธิทาเนปิ ฉนฺททาเน วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโย, ตํ ปน เทเนฺตน ปฐมํ สนฺตี อาปตฺติ เทเสตพฺพาฯ น หิ สาปตฺติโก สมาโน ‘‘ปาริสุทฺธึ ทมฺมิ, ปาริสุทฺธึ เม หร, ปาริสุทฺธึ เม อาโรเจหี’’ติ วตฺตุมรหติฯ ‘‘สนฺติ สงฺฆสฺส กรณียานี’’ติ วตฺตเพฺพ วจนวิปลฺลาเสน **‘‘สนฺติ สงฺฆสฺส กรณีย’’**นฺติ วุตฺตํฯ **เตสญฺจ อตฺตโน จ ฉนฺทปาริสุทฺธึ เทตี**ติ เอตฺถ ฉโนฺท จ ปาริสุทฺธิ จ ฉนฺทปาริสุทฺธิ จ **ฉนฺทปาริสุทฺธิ,** ตํ เทตีติ สรูเปกเสเสน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **อิตรา**ติ อเญฺญสํ ฉนฺทปาริสุทฺธิฯ **พิฬาลสงฺขลิกา ฉนฺทปาริสุทฺธี**ติ เอตฺถ **พิฬาลสงฺขลิกา** นาม พิฬาลพนฺธนํฯ ตตฺถ หิ สงฺขลิกาย ปฐมวลยํ ทุติยวลยํเยว ปาปุณาติ, น ตติยํ, เอวมยมฺปิ ฉนฺทปาริสุทฺธิทายเกน ยสฺส ทินฺนา, ตโต อญฺญตฺถ น คจฺฉติ, ตสฺมา สา พิฬาลสงฺขลิกสทิสตฺตา ‘‘พิฬาลสงฺขลิกา’’ติ วุตฺตาฯ พิฬาลสงฺขลิกาคฺคหณเญฺจตฺถ ยาสํ กาสญฺจิ สงฺขลิกานํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๑๗๓. ปวารณาทาเนปิ เอเสว นโยฯ อยํ ปน วิเสโส – ตตฺถ ‘‘ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’ติ, อิธ ปน ‘‘มมตฺถาย ปวาเรหี’’ติฯ ตตฺถ ฉนฺทหารเก สงฺฆสฺส หตฺถํ อุปคตมเตฺตเยว อาคตา โหติฯ อิธ ปน เอวํ ทินฺนาย ปวารณาย ปวารณาหารเกน สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปวาเรตพฺพํ ‘‘ติโสฺส, ภเนฺต, ภิกฺขุ…เป.… ปฎิกริสฺสามี’’ติฯ วิมติวิโนทนิยํ **‘‘เอวเมตํ ธารยามิ, สุตา โข ปนายสฺมเนฺตหี**ติ เอตฺถ ‘เอวเมตํ ธารยามี’ติ วตฺวา อุทฺทิฎฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทานํ, สุตา โข ปนายสฺมเนฺตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา’’ติอาทินา วตฺตพฺพํฯ มาติกาฎฺฐกถายญฺหิ เอวเมว วุตฺตํฯ **สุเตนา**ติ สุตปเทนฯ

๑๗๔. นิทานุเทฺทเส อนิฎฺฐิเต ปาติโมกฺขํ นิทฺทิฎฺฐํ นาม น โหตีติ อาห **‘‘ทุติยาทีสุ อุเทฺทเสสู’’**ติอาทิฯ

๑๗๕. **ตีหิปิ วิธีหี**ติ โอสารณกถนสรภเญฺญหิฯ เอตฺถ จ อตฺถํ ภณิตุกามตาย วา ภณาเปตุกามตาย วา สุตฺตสฺส โอตารณํ **โอสารณํ** นามฯ ตเสฺสว อตฺถปฺปกาสนา **กถนํ** นามฯ เกวลํ ปาฐเสฺสว สเรน ภณนํ **สรภญฺญํ** นามฯ **สชฺฌายํ อธิฎฺฐหิตฺวา**ติ ‘‘สชฺฌายํ กโรมี’’ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวาฯ **โอสาเรตฺวา ปน กเถเนฺตนา**ติ สยเมว ปาฐํ วตฺวา ปจฺฉา อตฺถํ กเถเนฺตนฯ **นววิธ**นฺติ สงฺฆคณปุคฺคเลสุ ตโย, สุตฺตุเทฺทสปาริสุทฺธิอธิฎฺฐานวเสน ตโย, จาตุทฺทสีปนฺนรสีสามคฺคิวเสน ตโยติ นววิธํฯ **จตุพฺพิธ**นฺติ อธมฺมมวคฺคาทิ จตุพฺพิธํฯ **ทุวิธ**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ ปาติโมกฺขวเสน ทุวิธํ ปาติโมกฺขํฯ **นววิธ**นฺติ ภิกฺขูนํ ปญฺจ, ภิกฺขุนีนํ จตฺตาโรติ นววิธํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํฯ **กติมี**ติ กติสทฺทาเปกฺขํ อิตฺถิลิงฺคํ ทฎฺฐพฺพํฯ

อุตุวเสฺสเยวาติ เหมนฺตคิมฺหสฺเวฯ **วิญฺญาเปตี**ติ เอตฺถ มนสา จิเนฺตตฺวา กายวิการกรณเมว วิญฺญาปนนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ ปาฬิยํ **อญฺญสฺส ทาตพฺพา ปาริสุทฺธี**ติ ปาริสุทฺธิทายเกน ปุน อญฺญสฺส ภิกฺขุโน สนฺติเก ทาตพฺพาฯ ‘‘ภูตํ เอว สามเณรภาวํ อาโรเจตี’’ติ วุตฺตตฺตา อูนวีสติวสฺสกาเล อุปสมฺปนฺนสฺส, อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสิกฺขาปจฺจกฺขาตกาทีนํ วา ยาว ภิกฺขุปฎิญฺญา วฎฺฎติ, ตาว เตหิ อาหฎาปิ ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาคจฺฉติฯ ยทา ปน เต อตฺตโน สามเณราทิภาวํ ปฎิชานนฺติ, ตโต ปฎฺฐาย นาคจฺฉตีติ ทสฺสิตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ ปาฬิยมฺปิ (มหาว. ๑๖๔) หิ ‘‘ทินฺนาย ปาริสุทฺธิยา สงฺฆปฺปโตฺต วิพฺภมติ…เป.… ปณฺฑโก ปฎิชานาติ, ติรจฺฉานคโต ปฎิชานาติ, อุภโตพฺยญฺชนโก ปฎิชานาติ, อาหฎา โหติ ปาริสุทฺธี’’ติ วุตฺตตฺตา ปณฺฑกาทีนํ ภิกฺขุปฎิญฺญาย วตฺตมานกาเลสุ ปน ฉนฺทปาริสุทฺธิยาว อาคมนํ สิทฺธเมวฯ เตนาห **‘‘เอส นโย สพฺพตฺถา’’**ติฯ อุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนาฎฺฎานํ ปน ปกตตฺตา อนฺตรา

มเคฺค อุมฺมตฺตกาทิภาเว ปฏิญฺญาเตปิ เตสํ สงฺฆปฺปตฺตมเตฺตเนว ฉนฺทาทิ อาคจฺฉตีติ ทเสฺสติฯ

***ภิกฺขูนํ* หตฺถปาส**นฺติ อิมินา คณปุคฺคเลสุ ฉนฺทปาริสุทฺธิยา อนาคมนํ ทเสฺสติฯ ''สงฺฆปฺปโตฺต''ติ หิ ปาฬิยํ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตํฯ สงฺฆสนฺนิปาตโต ปฐมํ กาตพฺพํ **ปุพฺพกรณํ** สงฺฆสนฺนิปาเต กาตพฺพํ **ปุพฺพกิจฺจ**นฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ปาฬิยํ ''โน เจ อธิฏฺฐเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ เอตฺถ อสญฺจิจฺจ อสฺสติยา อนาปตฺติฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ อุปริปิ, ยตฺถ ปน อจิตฺตกาปตฺติ อตฺถิ, ตตฺถ วกฺขามฯ **ปญฺญตฺตํ โหตี**ติ อิมินา น สาปตฺติเกน อุโปสโถ กาตโพฺพติ วิสุํ ปฏิเกฺขปาภาเวปิ ยถาวุตฺตสุตฺตสามตฺถิยโต ปญฺญตฺตเมวาติ ทเสฺสติฯ อิมินา เอว นเยน ''อฏฺฐานเมตํ, ภิกฺขเว, อนวกาโส, ยํ ตถาคโต อปริสุทฺธาย ปริสาย อุโปสถํ กเรยฺย, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยา''ติอาทิสุตฺตนยโตว (อ. นิ. ๘.๒๐; อุทา. ๔๕; จูฬว. ๓๘๖) อลชฺชีหิ สทฺธิํ อุโปสถกรณมฺปิ ปฏิกฺขิตฺตเมว อลชฺชีนิคฺคหตฺถตฺตา สพฺพสิกฺขาปทานนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปาริสุทฺธิทานปญฺญาปเนนา**ติ อิมินา สาปตฺติเกน ปาริสุทฺธิปิ น ทาตพฺพาติ ทีปิตํ โหติฯ

๑๗๖. **อุโภปิ ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ สภาคาปตฺติภาวํ อชานิตฺวา เกวลํ อาปตฺตินาเมเนว เทเสนฺตสฺส ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส จ อจิตฺตกเมว ทุกฺกฏํ โหตีติ วทนฺติฯ ยถา สโงฺฆ สภาคาปตฺติํ อาปนฺโนฺนติ ญตฺติํ ฐเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ, เอวํ ตโยปิ ''สุณนฺตุ เม, อายสฺมนฺตา, อิเม ภิกฺขู สภาคํ อาปตฺติํ อาปนฺนา''ติอาทินา วุตฺตนยานุสาเรเนว คณญตฺติํ ฐเปตฺวา ทฺวีหิ อญฺญมญฺญํ อาโรเจตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เอเกน ปน สาปตฺติเกน ทูรํ คนฺตฺวาปิ ปฏิกาตุเมว วฏฺฏติ, อสมฺปาปุณเนฺตน ''ภิกฺขุ ลภิตฺวา ปฏิกริสฺสามี''ติ อุโปสโถ กาตโพฺพ, ปฏิกริตฺวา จ ปุน อุโปสโถ กาตโพฺพ ฯ **เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา**ติ สีมาปริเจฺฉทโต พหิภูตํ คามํ วา อรญฺญํ วา คนฺตฺวาติ อโตฺถฯ เอเตเนว อุโปสถญตฺติยา ฐปนกาเล สมคฺคา เอว เต ญตฺติํ ฐเปสุนฺติ สิทฺธํฯ เตเนว ปาฬิยํ (มหาว. ๑๗๒) ''อุทฺทิฏฺฐํ สุอุทฺทิฏฺฐ''นฺติ สพฺพปนฺนรสเกสุปิ วุตฺตํฯ

สเจ ปน วุฑฺฒตโร โหตีติ ปวารณทายโก ภิกฺขุ วุฑฺฒตโร โหติฯ **เอวญฺหิ เตน ตสฺสตฺถาย ปวาริตํ โหตี**ติ เอตฺถ เอวํ เตน อปฺปวาริเตปิ ตสฺส สงฺฆปฺปตฺตมเตฺตน สงฺฆสฺส ปวารณากมฺมํ สมคฺคกมฺมเมว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เตน จ *ภิกฺขุนา***ติ ปวารณทายเกน ภิกฺขุนาฯ **พหูปิ สมานวสฺสิกา เอกโต ปวาเรตุํ ลภนฺตี**ติ เอกสฺมิํ สํวจฺฉเร ลทฺธุปสมฺปทตาย สมานุปสมฺปทวสฺสา สเพฺพ เอกโต ปวาเรตุํ ลภนฺตีติ อโตฺถฯ

เอตฺถ ปน ปณฺฑิเตหิ จิเนฺตตพฺพํ วิจาเรตพฺพํ การณํ อตฺถิ, กิํ ปน ตนฺติ? อิทานิ ปาติโมกฺขุเทฺทสกาเล –

> ''สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติฯ
>
> ''ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจติฯ
>
> ''อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา;
> สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
> วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมิํ น โหนฺติ;
> ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตี''ติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘) –

อิมา คาถาโย ธมฺมชฺฌสเกน ปาฬิเยว ภณาเปตฺวา ปาติโมกฺขุทฺเทสโก อตฺถํ กเถติฯ ตโต ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมฺมา นิฏฺฐาเปตฺวา ‘‘เทสิตาปตฺติกสฺส สมคฺคสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อาราธนํ กโรมา’’ติ อิมํ วากฺยํ ปาฬิเมว อชฺฌสเกน ภณาเปตฺวา อตฺถํ อวตฺวาว ‘‘สาธู’’ติ วตฺวา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสติฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ ‘‘ปวารณาย เอตานี’’ติ จ ‘‘ปวารณํ กาตุ’’นฺติ จ อิมานิ ปทานิเยว วิสิฏฺฐานิฯ

กึ อิมานิ ธมฺมชฺฌสกสฺส วจนานิ, อุทาหุ ปาติโมกฺขุทฺเทสกสฺสาติ? กิเญฺจตฺถ – ยทิ ธมฺมชฺฌสกสฺส วจนานิ, เอวํ สติ คาถาตฺตยํ วตฺวา ตาสํ อตฺถมฺปิ โส เอว กเถตฺวา เอตานิ ปุพฺพกรณานิ จ เอตานิ ปุพฺพกิจฺจานิ จ สเงฺฆน กตานิ, อิทญฺจ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ สมานีตํ, ตสฺมา ‘‘อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ปาติโมกฺข’’นฺติ เตเนว วตฺตพฺพํ สิยาฯ อถ ปาติโมกฺขุทฺเทสกสฺส วจนานิ, เอวญฺจ สติ ‘‘สโงฺฆ, ภเนฺต, เถรํ ปาติโมกฺขุทฺเทสํ อชฺฌสติ, อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, เถโร ปาติโมกฺข’’นฺติ ธมฺมชฺฌสเกน ยาวตติยํ อโชฺฌสาเปตฺวา ‘‘สมฺมชฺชนี…เป.… วุจฺจตี’’ติ คาถํ วตฺวา อิติ ‘‘อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตานิ เอตานิ ปุพฺพกรณานิ กตานี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ธมฺมชฺฌสเกน ‘‘อาม, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิ …เป.… วุจฺจตี’’ติ คาถํ วตฺวา อิติ ‘‘อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตานิ เอตานิ ปุพฺพกิจฺจานิ กตานี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อาม, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘อุโปสโถ…เป.… วุจฺจตี’’ติ คาถํ วตฺวา อิติ ‘‘อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตํ อิทํ ปตฺตกลฺลํ สมานีต’’นฺติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อาม ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมฺมา นิฏฺฐาเปตฺวา ปตฺตกเลฺล สมานีเต สมคฺคสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อาราธนํ มยํ กโรมา’’ติ ปาติโมกฺขุทฺเทสเกน วตฺตพฺพํ สิยา, เอวํ สติ อชฺฌสกอชฺฌสิตพฺพานํ วจนํ อสงฺกรโต ชานิตพฺพํ ภเวยฺยาติฯ

เอตฺถ จ คาถาตฺตยสฺส อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตภาโว อฏฺฐกถายเมว อาคโตฯ ปจฺฉิมวากฺยํ ปน เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ, น ฏีกาทีสุ ทิสฺสติฯ ขุทฺทสิกฺขาปกรเณปิ –

> ‘‘ปุพฺพกิเจฺจ จ กรเณ;
> ปตฺตกเลฺล สมานิเต;
> สุตฺตํ อุทฺทิสติ สโงฺฆ;
> ปญฺจธา โส วิภาวิโต’’ติ จฯ
>
> ‘‘ปุพฺพกิเจฺจ จ กรเณ;
> ปตฺตกเลฺล สมานิเต;
> ญตฺตึ วตฺวาน สเงฺฆน;
> กตฺตเพฺพวํ ปวารณา’’ติ จฯ –

วุตฺตํ, น วุตฺตํ ตถาฯ มูลสิกฺขาปกรเณเยว ตถา วุตฺตํ, ตสฺมา อาจริยานํ อตฺตโนมติ ภเวยฺยฯ

ตตฺถ ‘‘ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมฺมา นิฏฺฐาเปตฺวา’’ติ อิมินา ปุริมคาถาทฺวยสฺส อตฺถเมว กเถตฺวา ตติยคาถาย อโตฺถ น กถิโตฯ ‘‘เทสิตาปตฺติกสฺสา’’ติ อิมินา จ อาปตฺติยา เทสิตภาโวเยว กถิโต, น สพฺพํ ปตฺตกลฺลํฯ อาปตฺติยา เทสิตภาเว จ สภาคาปตฺติยา เทสิตภาโวเยว ปตฺตกลฺลสฺมึ อโนฺตคโธ, น อิตโรฯ วุตฺตญฺหิ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ‘‘เอตาสุ หิ สภาคาปตฺตีสุ อวิชฺชมานาสุ, วิสภาคาปตฺตีสุ วิชฺชมานาสุปิ ปตฺตกลฺลํ โหติเยวา’’ติฯ ‘‘ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมฺมา นิฏฺฐาเปตฺวา เทสิตาปตฺติกสฺส สมคฺคสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อาราธนํ กโรมา’’ติ เอตฺตเกเยว วุเตฺต อวเสสานิ ตีณิ ปตฺตกลฺลงฺคานิฯ เสยฺยถิทํ – อุโปสโถ, ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, วชฺชนียา จ ปุคฺคลา

ตสฺมึ น โหนฺตีติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘)ฯ เตสุ อสเนฺตสุปิ อุโปสโถ กาตโพฺพติ อาปชฺชติ, น ปน กาตโพฺพฯ เตน วุตฺตํ ‘‘น, ภิกฺขเว, อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตโพฺพ, โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๘๓) จ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตุนฺนํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๖๘) จ, ‘‘น, ภิกฺขเว, สคหฏฺฐาย ปริสาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติอาทิ (มหาว. ๑๕๔) จ, ตสฺมา อุโปสถทิวเสสุ สเงฺฆ สนฺนิปติเต สเจ ปุเพฺพว สมฺมโต ธมฺมเชฺฌสโก อตฺถิ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ, เอกํ พฺยตฺตํ ปฏิพลํ ภิกฺขุํ สเงฺฆน สมฺมนฺนาเปตฺวา เตน ธมฺมเชฺฌสเกน ปาติโมกฺขุเทฺทสกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – สโงฺฆ, ภเนฺต, เถรํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ อเชฺฌสติ, อุทฺทิสตุ เถโร ปาติโมกฺขํฯ ทุติยมฺปิ, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป.… ตติยมฺปิ, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป.… อุทฺทิสตุ เถโร ปาติโมกฺขนฺติ ติกฺขตฺตุํ ยาจาเปตฺวา ตโต ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน –

> ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจตีติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘; กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) –

อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตานิ จตฺตาริ ปุพฺพกรณานิ, กึ ตานิ กตานี’’ติ ปุจฺฉิเต ธมฺมเชฺฌสเกน ‘‘อาม, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ปุน ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน –

> ‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตีติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘; กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) –

อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตานิ ปญฺจ ปุพฺพกิจฺจานิ, กึ ตานิ กตานี’’ติ ปุจฺฉิเต ธมฺมเชฺฌสเกน ‘‘อาม ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ปุน ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน –

> ‘‘อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา;
> สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
> วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ;
> ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจตีติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๘; กงฺขา อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) –

อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตานิ จตฺตาริ ปตฺตกลฺลงฺคานิ, กึ ตานิ สมานีตานี’’ติ ปุจฺฉิเต ธมฺมเชฺฌสเกน ‘‘อาม, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ปุน ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ‘‘ปุพฺพกรณปุพฺพกิจฺจานิ สมฺมา นิฏฺฐาเปตฺวา ปตฺตกลฺลเงฺค สมานีเต สงฺฆสฺส อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามา’’ติ วตฺวา ‘‘สาธุ สาธู’’ติ ภิกฺขุสเงฺฆน สมฺปฏิจฺฉิเต ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสตีติ อยมมฺหากํ ขนฺติฯ

เอตฺถ จ ‘‘ธมฺมเชฺฌสเกน…เป.… เอวมสฺส วจนีโย’’ติ วุตฺตํ, โส ธมฺมเชฺฌสเกน วจนียภาโว กถํ เวทิตโพฺพติ? ‘‘น, ภิกฺขเว, สงฺฆมเชฺฌ อนชฺฌิเฏฺฐน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพํ, โย อุทฺทิเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๕๔) วจนโตติฯ ‘‘สเงฺฆน สมฺมนฺนาเปตฺวา’’ติ วุตฺตํ, ตํ กถนฺติ? ‘‘อเชฺฌสนา เจตฺถ สเงฺฆน สมฺมตธมฺมเชฺฌสกายตฺตา วา สงฺฆเตฺถรายตฺตา วา’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตาฯ ‘‘สโงฺฆ, ภเนฺต, เถรํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ อเชฺฌสติ, อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, เถโร ปาติโมกฺข’’นฺติ อยํ อเชฺฌสนาการโร กุโต ลพฺภตีติ? ปาฬิโตฯ ปาฬิยญฺหิ (มหาว. ๑๕๕) ‘‘เต เถรํ อเชฺฌสนฺติ, อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, เถโร ปาติโมกฺข’’นฺติ อาคโตฯ

สเจ ปน ธมฺมเชฺฌสโก วุฑฺฒตโร, ปาติโมกฺขุเทฺทสโก นวโก, ‘‘สโงฺฆ, อาวุโส, อายสฺมนฺตํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ อเชฺฌสติ, อุทฺทิสตุ อายสฺมา ปาติโมกฺข’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ ตํ กุโต ลพฺภติ? ปาฬิโตเยวฯ ปาฬิยญฺหิ (มหาว. ๑๕๕) ‘‘เอเตเนว อุปาเยน ยาว สงฺฆนวกํ อเชฺฌสนฺติ อุทฺทิสตุ อายสฺมา ปาติโมกฺข’’นฺติ อาคโตฯ ตโต ‘‘ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน สมฺมชฺชนี…เป.… ปุจฺฉิเต ธมฺมเชฺฌสเกน ‘อาม, ภเนฺต’ติ วุเตฺต’’ติ อิทํ กุโต ลพฺภตีติ? ปาฬิโต อฎฺฐกถาโต จฯ นิทานปาฬิยมฺปิ หิ ‘‘กึ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจ’’นฺติ อาคตํ, อฎฺฐกถายมฺปิ (กงฺขา. อฎฺฐ. นิทานวณฺณนา) **‘‘กึ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจ**นฺติ สโงฺฆ อุโปสถํ กเรยฺยาติ…เป.… เอวํ ทฺวีหิ นาเมหิ นววิธํ ปุพฺพกิจฺจํ ทสฺสิตํ, กึ ตํ กตนฺติ ปุจฺฉตี’’ติ อาคตนฺติฯ

นนุ เจตํ อโนฺตนิทาเนเยว อาคตํ, อถ กสฺมา ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน ปุพฺพภาเค วตฺตพฺพนฺติ? สจฺจํ, ตถาปิ ตทนุโลมโต ชานิตพฺพโต วตฺตพฺพํฯ อฎฺฐกถายญฺหิ อิมา คาถาโย สมฺมชฺชนาทีนํ ปุพฺพกรณาทิภาวญาปกภาเวเนว วุตฺตา, น ปาติโมกฺขารมฺภกาเล ภณิตพฺพภาเวนฯ อถ จ ปน อิทานิ ภณนฺติ, เอวํ สเนฺต กิมตฺถํ ภณนฺตีติ จินฺตายํ อโนฺตนิทาเน ‘‘กึ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจ’’นฺติ วุตฺตปุจฺฉานุโลเมน ปุพฺพกรณาทีนํ นิฎฺฐภาวปุจฺฉนตฺถํ ภณนฺตีติ ชานิตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘เอวํ วุตฺตํ จตุพฺพิธํ ปุพฺพกรณํ กตฺวาว อุโปสโถ กาตโพฺพ’’ติ (วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๑๗๗), ตสฺมา ปาฬิอฎฺฐกถานุโลมโต อิมินา อนุกฺกเมน กเต สติ ธมฺมเชฺฌสโก ปญฺญายติ, ตสฺส อเชฺฌสนากาโร ปญฺญายติ, ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ปญฺญายติ, ตสฺส ปุพฺพกรณาทีนํ นิฎฺฐภาวปุจฺฉนํ ปญฺญายติ, ธมฺมเชฺฌสกสฺส วิสฺสชฺชนํ ปญฺญายติ, ตานิ นิฎฺฐาเปตฺวา ปาติโมกฺขุเทฺทสกสฺส ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ ปฎิญฺญา ปญฺญายติ, เอวํ อิเมสํ คาถาวากฺยานํ วจเน ปโยชนํ ปญฺญายตีติ กตฺวา ปณฺฑิเตหิ วินยญฺญูหิ จิรปฎิจฺฉโนฺน อยํ กถามโคฺค ปฎิปชฺชิตโพฺพติฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ

> ปาฬิยฎฺฐกถาทีนญฺหิ , อนุรูปํ อิมํ นยํ;
> ปุนปฺปุนํ จินฺตยนฺตุ, ปณฺฑิตา วินยญฺญุโนฯ
>
> ปุนปฺปุนํ จินฺตยิตฺวา, ยุตฺตํ เจ ธารยนฺตุ ตํ;
> โน เจ ยุตฺตํ ฉฑฺฑยนฺตุ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาวกาติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

อุโปสถปวารณาวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ปญฺจวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๖. วสฺสูปนายิกวินิจฺฉยกถา

๑๗๙. เอวํ อุโปสถปวารณาวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ วสฺสูปนายิกวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“วสฺสูปนายิกาติ เอตฺถ”**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ วสนํ **วสฺสํ**ฯ กึ ตํ? วสนกิริยา ภาวเตฺถ ณฺย-ปจฺจยวเสนฯ อุปนยนํ **อุปนโย**ฯ โก โส? อุปคมนกิริยา, วสฺสสฺส อุปนโย **วสฺสูปนโย,** โส เอติสฺสา ปญฺญตฺติยา อตฺถิ, ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ **วสฺสูปนายิกา**ฯ กา สา? วสฺสูปนายิกปญฺญตฺติฯ อถ วา อุปนยติ เอตายาติ **อุปนายิกา** มเชฺฌ ทีฆวเสนฯ วสฺสสฺส อุปนายิกา **วสฺสูปนายิกา,** สา เอว ปุเร ภวา **ปุริมา** ภวเตฺถ อิม-ปจฺจยวเสน, สา เอว **ปุริมิกา** สกเตฺถ ก-ปจฺจยวเสน, ตสฺมึ ปเร อิตฺถิลิงฺค อ-การสฺส อิ-การาเทโสฯ ปจฺฉา ภวา **ปจฺฉิมา,** สาว **ปจฺฉิมิกา**ฯ

อสฺสติยา ปน วสฺสํ น อุเปตีติ ‘‘อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ วจีเภทํ กตฺวา น อุเปติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํ, โย อุปคเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๐๔) วจีเภทํ กตฺวา วสฺสูปคมนํ สนฺธาย ปฏิเกฺขโป, น อาลยกรณวเสน อุปคมนํ สนฺธายาติ วทนฺติฯ ปาฬิยํ ปน อวิเสเสน วุตฺตตฺตา อฎฺฐกถายญฺจ ทุติยปาราชิกสํวณฺณนายํ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๘๔) ‘‘วสฺสํ อุปคจฺฉเนฺตน หิ นาลกปฏิปทํ ปฏิปเนฺนนปิ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ อญฺญตเรน ฉเนฺนเยว สทฺวารพเนฺธ เสนาสเน อุปคนฺตพฺพํ, ตสฺมา วสฺสกาเล สเจ เสนาสนํ ลภติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลภติ, หตฺถกมฺมํ ปริเยสิตฺวาปิ กาตพฺพํฯ หตฺถกมฺมํ อลภเนฺตน สามมฺปิ กาตพฺพํ, น เตฺวว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๒๐๔) ทฬฺหํ กตฺวา วุตฺตตฺตา อเสนาสนิกสฺส นาวาทึ วินา อญฺญตฺถ อาลยมเตฺตน อุปคนฺตุํ น วฎฺฎตีติ อมฺหากํ ขนฺติฯ นาวาสตฺถวเชสฺเยว หิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นาวาย วสฺสํ อุปคนฺตุ’’นฺติอาทินา (มหาว. ๒๐๓) สติ, อสติ วา เสนาสเน วสฺสูปคมนสฺส วิสุํ อนุญฺญาตตฺตา ‘‘น, ภิกฺขเว, อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๒๐๔) อยํ ปฏิเกฺขโปฯ **ตตฺถ น ลภตี**ติ อสติ เสนาสเน อาลยวเสนปิ นาวาทีสุ อุปคมนํ วุตฺตํฯ จตูสุ หิ เสนาสเนสุ วิหารเสนาสนํ อิธาธิเปฺปตํ, น อิตรตฺตยํฯ

ฎงฺกิตมญฺจาทิเภทา กุฎีติ เอตฺถ **ฎงฺกิตมโญฺจ** นาม ทีเฆ มญฺจปาเท มเชฺฌ วิชฺฌิตฺวา อฎนิโย ปเวเสตฺวา กโต มโญฺจ, ตสฺส อิทํ อุปริ, อิทํ เหฎฺฐาติ นตฺถิฯ ปริวเตฺตตฺวา อตฺถโตปิ ตาทิโสว โหติ, ตํ สุสาเน เทวฎฺฐาเน จ ฐเปนฺติ, จตุนฺนํ ปาสาณานํ อุปริ ปาสาณํ อตฺถริตฺวา กตํ เคหมฺปิ ‘‘ฎงฺกิตมโญฺจ’’ติ วุจฺจติฯ

“อิธ วสฺสํ อุเปมี”ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพนฺติ สตฺถสฺส อวิหารตฺตา ‘‘อิมสฺมึ วิหาเร’’ติ อวตฺวา ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํฯ **สเตฺถ ปน วสฺสํ อุปคนฺตุํ น วฎฺฎตี**ติ กุฎิกาทีนํ อภาเวน ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ วจีเภทํ กตฺวา อุปคนฺตุํ น วฎฺฎติ, อาลยกรณมเตฺตเนว วฎฺฎตีติ อธิปฺปาโยฯ **วิปฺปกิรตี**ติ วิสุํ วิสุํ คจฺฉติฯ **ตีสุ ฐาเนสุ นตฺถิ วสฺสเจฺฉเท อาปตฺตี**ติ เตหิ สทฺธึ คจฺฉนฺตเสฺสว นตฺถิ อาปตฺติ, เตหิ วิยุชฺชิตฺวา คมเน ปน อาปตฺติเยว, ปวาเรตุญฺจ น ลภติฯ

ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวาติ สกวาฎพทฺธเมว โยเชตฺวาฯ **ปุริมิกาย...เป.... น ปกฺกมิตพฺพา**ติ อิมินา อาสาฬฺหีปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฎิปททิวเส ปุริมวสฺสํ อุปคนฺตฺวา วสฺสานอุตุโน จตูสุ มาเสสุ สพฺพปจฺฉิมมาสํ ฐเปตฺวา ปุริมํ เตมาสํ วสิตพฺพํฯ สาวณปุณฺณมิยา อนนฺตเร ปาฎิปททิวเส ปจฺฉิมวสฺสํ อุปคนฺตฺวา สพฺพปฐมมาสํ ฐเปตฺวา ปจฺฉิมํ เตมาสํ วสิตพฺพํฯ เอวํ อวสิตฺวา ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคเตน ภิกฺขุนา มหาปวารณาย อโนฺต อรุณํ อนุฎฺฐาเปตฺ

วา ปจฺฉิมิกาย อุปคเตน จาตุมาสินิปวารณาย อโนฺต อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา อนฺตรา จาริกํ ปกฺกเมยฺย, อุปจารสีมาติกฺกเมเยว ตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏาปตฺติ โหตีติ ทเสฺสติฯ อิมมตฺถํ ปาฬิยา สมเตฺถตุํ **“น ภิกฺขเว…เป…. วจนโต”**ติ วุตฺตํฯ ยทิ เอวํ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา สติ กรณีเย ปกฺกมนฺตสฺส สพฺพถาปิ อาปตฺติเยว สิยาติ โจทนํ สนฺธายาห **“วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปนา”**ติอาทิฯ เอวํ สเนฺต ตทเหว สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมนฺตเสฺสว อนาปตฺติ สิยา, น ทฺวีหตีหํ วสิตฺวา ปกฺกมนฺตสฺสาติ อาห **“โก ปน วาโท”**ติอาทิฯ

๑๘๐. อิทานิ สตฺตาหกรณียลกฺขณํ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **“อนุชานามิ ภิกฺขเว”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สตฺตนฺนํ สตฺตาหกรณีเยน ปหิเต คนฺตุํ, น เตฺวว อปฺปหิเต, ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา สิกฺขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา อุปาสกสฺส อุปาสิกายา’’ติ (มหาว. ๑๘๗) เอกํ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สตฺตนฺนํ สตฺตาหกรณีเยน อปฺปหิเตปิ คนฺตุํ, ปเคว ปหิเต, ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา สิกฺขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา มาตุยา จ ปิตุสฺส จา’’ติ (มหาว. ๑๙๘) เอกํ, ‘‘สเจ ปน ภิกฺขุโน ภาตา วา อโญฺญ วา ญาตโก คิลาโน โหตี’’ติ เอกํ, ‘‘เอกสฺมึ วิหาเร ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสโนฺต ภิกฺขุภตฺติโก’’ติ เอกํ, ‘‘สเจ ภิกฺขุสฺส…เป…. อนภิรติ วา กุกฺกุจฺจํ วา ทิฏฺฐิคตํ วา อุปฺปนฺนํ โหตี’’ติ เอกํ, ‘‘โกจิ ภิกฺขุ ครุธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน โหติ ปริวาสารโห’’ติ เอกํ, ‘‘ภิกฺขุนิยาปิ มานตฺตารหายา’’ติ เอกํ, ‘‘สามเณโร อุปสมฺปชฺชิตุกาโม…เป…. สิกฺขมานา วา…เป…. สามเณรี วา’’ติ เอกํ, ‘‘ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา วา สโงฺฆ กมฺมํ กตฺตุกาโม ตชฺชนียํ วา’’ติ เอกํ, ‘‘สเจปิ กตํเยว โหติ กมฺม’’นฺติ เอกํ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สงฺฆกรณีเยน คนฺตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๙๙) เอกนฺติ เอกาทส ฐานานิ โหนฺติฯ ตตฺถ ปฐมตติยจตุตฺถวเสน ตีสุ ฐาเนสุ ปหิเต เอว คนฺตพฺพํ, โน อปฺปหิเตฯ เสเสสุ อฏฺฐสุ อปฺปหิเตปิ คนฺตพฺพํ, ปเคว ปหิเตฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๙๙) **“คนฺตพฺพ**นฺติ สงฺฆกรณีเยน อปฺปหิเตปิ คนฺตพฺพ’’นฺติฯ เอตฺถ จ อนุปาสเกหิปิ สาสนภาวํ ญาตุกาเมหิ ปหิเต เตสํ ปสาทวฑฺฒิสมฺปเตฺตหิปิ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ วฏฺฏตีติ คเหตพฺพํฯ ***ภิกฺขุภตฺติโก***ติ ภิกฺขุนิสฺสิตโกฯ โส ปน ยสฺมา ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสติ, ตสฺมา วุตฺตํ **“*ภิกฺขูหิ* สทฺธึ วสโนฺต”**ติฯ

๑๘๑. **อปิเจตฺถา**ติ อปิจ เอตฺถาติ เฉโท, เอตฺถ เอตสฺมึ สตฺตาหกรณียวินิจฺฉเย อปิจ อปโร อยํ อีทิโส ปาฬิมุตฺตกนโย วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกปาฬิโต มุโตฺต นโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ สมนฺตปาสาทิกายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๙๙) ปน ‘‘ปาฬิมุตฺตกรตฺติเจฺฉทวินิจฺฉโย’’ติ ทิสฺสติฯ ตถา หิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๙๙) **“รตฺติเจฺฉทวินิจฺฉโย**ติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา พหิทฺธา อรุณุฏฺฐาปนสงฺขาตสฺส รตฺติเจฺฉทสฺส วินิจฺฉโย’’ติฯ สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๙๙) ‘‘สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา พหิทฺธา อรุณุฏฺฐาปนํ รตฺติเจฺฉโท’’ติฯ **อนิมนฺติเตน คนฺตุํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ อนิมนฺติตตฺตา สตฺตาหกิจฺจํ อธิฏฺฐหิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสปิ วสฺสเจฺฉโท เจว ทุกฺกฏญฺจ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ ยถาวุตฺตญฺหิ รตฺติเจฺฉทการณํ วินา ติโรวิหาเร วสิตฺวา อาคมิสฺสามีติ คจฺฉโต วสฺสเจฺฉทํ วทนฺติฯ **คนฺตุํ วฏฺฏตี**ติ อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิเตเนว สตฺตาหกรณียนิมิตฺตํ สลฺลเกฺขตฺวา อิมินา นิมิเตฺตน คนฺตฺวา ‘‘สตฺตาหพฺภนฺตเร อาคจฺฉิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ปุริมกฺขเณ อาโภคํ กตฺวา คมนกฺขเณ วิสฺสริตฺวา คเตปิ โทโส นตฺถิ, ‘‘สกรณีโย ปกฺกมตี’’ติ (มหาว. ๒๐๗) วุตฺตตฺตา สพฺพถา อาโภคํ อกตฺวา คตสฺส วสฺสเจฺฉโทติ วทนฺติฯ โย ปน สตฺตาหกรณียนิมิตฺตาภาเวปิ ‘‘สตฺตาหพฺภนฺตเร อาคมิสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา คนฺตฺวา สตฺตาหพฺภนฺตเร อาคจฺฉติ, ตสฺส อาปตฺติเยว, วสฺสเจฺฉโท นตฺถิ สตฺตาหสฺส สนฺนิวตฺตตฺตาติ วทนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

ภณฺฑกนฺติ จีวรภณฺฑํฯ **ปหิณนฺตีติ** จีวรโธวนาทิกเมฺมน ปหิณนฺติฯ **สมฺปาปุณิตุํ น สโกฺกติ, วฏฺฏตีติ** เอตฺถ ‘‘อเชฺชว อาคมิสฺสามี’’ติ สามนฺตวิหารํ คนฺตฺวา ปุน อาคจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค สเจ อรุณุคฺคมนํ โหติ, วสฺสเจฺฉโทปิ น โหติ, รตฺติเจฺฉทุทุกฺกฏญฺจ นตฺถีติ วทนฺติ, ตทเหว อาคมเน สอุสฺสาหตฺตา วสฺสเจฺฉโท วา อาปตฺติ วา น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **อาจริยํ ปสฺสิสฺสามีติ ปน คนฺตุํ ลภตีติ** ‘‘อคิลานมฺปิ อาจริยํ, อุปชฺฌายํ วา ปสฺสิสฺสามี’’ติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ ลภติ, นิสฺสยาจริยํ ธมฺมาจริยญฺจ, ปเคว อุปสมฺปทาจริยอุปชฺฌาเยฯ **สเจ นํ อาจริโย ‘‘อชฺช มา คจฺฉา’’ติ วทติ, วฏฺฏตีติ** เอวํ สตฺตาหกรณีเยน อาคตานํ อโนฺตสตฺตาเหเยว ปุน อาคจฺฉนฺตํ สเจ อาจริโย, อุปชฺฌาโย วา ‘‘อชฺช มา คจฺฉา’’ติ วทติ, วฏฺฏติ, สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ วสฺสเจฺฉโท ปน โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํ สตฺตาหสฺส พหิทฺธา วีตินามิตตฺตาฯ

สเจ ทูรํ คโต สตฺตาหวาเรน อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพติ อิมินา วสฺสเจฺฉทการเณ สติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ เอตฺถ ฉ ทิวสานิ พหิทฺธา วีตินาเมตฺวา สตฺตเม ทิวเส ปุรารุณา เอว อโนฺตอุปจารสีมายํ ปวิสิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาเปตฺวา ปุนทิวเส สตฺตาหํ อธิฏฺฐาย คนฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ เกจิ ปน ‘‘สตฺตเม ทิวเส อาคนฺตฺวา อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา ตทเหว ทิวสภาเคปิ คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ ‘‘อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ วุตฺตตฺตาฯ สตฺตเม ทิวเส ตตฺถ อรุณุฏฺฐาปนเมว หิ สนฺธาย ปาฬิยํ (มหาว. ๑๙๙) ‘‘สตฺตาหํ สนฺนิวโตฺต กาตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา คจฺฉโนฺต จ อโนฺต อปฺปวิสิตฺวา พหิทฺธาว สตฺตาหํ วีตินาเมโนฺต จ สมุจฺฉินฺนวโสฺส เอว ภวิสฺสติ อรุณสฺส พหิ เอว อุฏฺฐาปิตตฺตาฯ อิตรถา ‘‘อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ วจนํ นิรตฺถกํ สิยาฯ ‘‘สตฺตาหวาเรน อโนฺตวิหาเร ปวิสิตฺวา อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา คนฺตพฺพ’’นฺติ วตฺตพฺพโต อเญฺญสุ จ ฐาเนสุ อรุณุฏฺฐาปนเมว วุจฺจติฯ วกฺขติ หิ จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๔) ‘‘เอกสฺมิํ วิหาเร วสโนฺต อิตรสฺมิํ สตฺตาหวาเรน อรุณเมว อุฏฺฐาเปตี’’ติฯ

อถาปิ ยํ เต วเทยฺยุํ ‘‘สตฺตเม ทิวเส ยทา กทาจิ ปวิเฏฺฐน ตํทิวสนิสฺสิโต อตีตารุโณ อุฏฺฐาปิโต นาม โหตีติ อิมมตฺถํ สนฺธาย อฏฺฐกถายํ วุตฺต’’นฺติ, ตํ สทฺทคติยาปิ น สเมติฯ น หิ อุฏฺฐิเต อรุเณ ปจฺฉา ปวิโฏฺฐ ตสฺส ปโยชโก อุฏฺฐาปโก ภวิตุมรหติฯ ยทิ ภเวยฺย, ‘‘วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปน อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา ตทเหว สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมนฺตสฺสา’’ปีติ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๐๗) เอตฺถ ‘‘อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา’’ติ วจนํ วิรุเชฺฌยฺยฯ เตนปิ ตํทิวสนิสฺสิตสฺส อรุณสฺส อุฏฺฐาปิตตฺตา อารญฺญกสฺสปิ ภิกฺขุโน สายนฺหสมเย องฺคยุตฺตํ อรญฺญํ คนฺตฺวา ตทา เอว นิวตฺตนฺตสฺส อรุโณ อุฏฺฐาปิโต ธุตงฺคญฺจ วิโสธิตํ สิยา, น เจตํ ยุตฺตํ อรุณุคฺคมนกาเล เอว อรุณุฏฺฐาปนสฺส วุตฺตตฺตาฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘กาลเสฺสว ปน นิกฺขมิตฺวา องฺคยุเตฺต ฐาเน อรุณํ อุฏฺฐาเปตพฺพํฯ สเจ อรุณุฏฺฐานเวลายํ เตสํ อาพาโธ วฑฺฒติ, เตสํ เอว กิจฺจํ กาตพฺพํ, น ธุตงฺควิสุทฺธิเกน ภวิตพฺพ’’นฺติ (วิสุทฺธิ. ๑.๓๑)ฯ ตถา ปาริวาสิกาทีนมฺปิ อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปนฺตานํ รตฺติเจฺฉโท วุโตฺตฯ ‘‘อุคฺคเต อรุเณ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) หิ วุตฺตํฯ สหเสยฺยสิกฺขาปเทปิ อนุปสมฺปเนนหิ สห นิวุตฺถภาวปริโมจนตฺถํ ‘‘ปุรารุณา นิกฺขมิตฺวา’’ติ อาทิ (ปาจิ. ๕๔) วุตฺตํฯ เอวํ จีวรวิปฺปวาสาทีสุ จ สพฺพตฺถ รตฺติปริโยสาเน อาคามิอรุณวเสเนว อรุณุฏฺฐานํ ทสฺสิตํ, น อตีตารุณวเสน, ตสฺมา วุตฺตนเยเนเวตฺถ อรุณุฏฺฐาปนํ เวทิตพฺพํ อญฺญถา วสฺสเจฺฉทตฺตาฯ

ยํ ปน วสฺสํ อุปคตสฺส ตทเหว อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา สกรณียสฺส ปกฺกมนวจนํ, ตํ วสฺสํ อุปคตกาลโต ปฏฺฐาย ยทา กทาจิ นิมิเตฺต สติ คมนสฺส อนุญฺญาตตฺตา ยุตฺตํ, น ปน สตฺตาหวา

เรน คตสฺส อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา ตทเหวคมนํ ‘‘อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ วุตฺตตฺตาฯ ยถา วา ‘‘สตฺตาหานาคตาย ปวารณาย สกรณีโย ปกฺกมติ, อาคจฺฉเยฺย วา โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตํ อาวาสํ น วา อาคจฺเฉยฺยา’’ติอาทินา (มหาว. ๒๐๗) ปจฺฉิมสตฺตาเห อนาคมเน อนุญฺญาเตปิ อญฺญสตฺตาเหสุ ตํ น วฏฺฏติฯ เอวํ ปฐมสตฺตาเห อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา คมเน อนุญฺญาเตปิ ตโต ปเรสุ สตฺตาเหสุ อาคตสฺส อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา คมนํ น วฏฺฏติ เอวาติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํฯ

สเจ ปวาริตกาเล วสฺสาวาสิกํ เทนฺตีติอาทินา วสฺสาวาสิกจีวรมฺปิ กถินจีวรํ วิย วสฺสํวุตฺถวิหารปฏิพทฺธนฺติ วิญฺญายติฯ **‘‘ยทิ สตฺตาหวาเรน อรุณํ อุฏฺฐาปยิํสุ, คเหตพฺพ’’**นฺติ ปน วุตฺตตฺตา สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา สตฺตาหพฺภนฺตเร อาคตา ลภนฺติฯ กถินานิสํสจีวรํ ปน สงฺฆํ อนาปุจฺฉา เต น ลภนฺติฯ วกฺขติ หิ ‘‘สตฺตาหกรณีเยน คตาปิ ภาชนียภณฺฑํ ลภนฺตูติ วา เอวรูปํ อธมฺมิกวตฺตํ น กาตพฺพ’’นฺติ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๘๒)ฯ **อิธ อาหฏ**นฺติ วิหารโต พหิ อาคตฏฺฐาเน อานีตํฯ

วาเฬหิ อุพฺพาฬฺหา โหนฺติ, คณฺหนฺติปิ ปริปาเตนฺติปีติ เอตฺถ **คณฺหนฺตี**ติ คเหตฺวา ขาทนฺติฯ **ปริปาเตนฺตี**ติ ปลาเปนฺติ, อนุพนฺธนฺตีติ อโตฺถฯ อิเมสุ ‘‘คาเฬหิ อุพฺพาฬฺหา โหนฺตี’’ติอาทีสุ สงฺฆเภทปริยเนฺตสุ วตฺถูสุ เกวลํ อนาปตฺติ โหติ, ปวาเรตุํ ปน น ลภตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สเจ ปนา**ติอาทีสุ ยสฺมา นานาสีมายํ ทฺวีสุ อาวาเสสุ วสฺสํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ‘‘ทุติเย วสิสฺสามี’’ติ อุปจารโต นิกฺขนฺตมเตฺต ปฐโม เสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ตสฺมา ปาฬิยํ (มหาว. ๒๐๗) ‘‘ตสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปุริมิกา จ น ปญฺญายตี’’ติ ปฐมํ เสนาสนคฺคาหํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ทุติยเสนาสนคฺคาเห ปน ปุริมิกา ปญฺญายเตว, ตเตฺถว เตมาสํ วสโนฺต ปุริมวสฺสํวุโตฺถ เอว โหติฯ ตโต วา ปน ทุติยทิวสาทีสุ ‘‘ปฐมเสนาสเน วสิสฺสามี’’ติ อุปจาราติกฺกเม ปุริมิกาปิ น ปญฺญายตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาทนปจฺจยา โหนฺตมฺปิ ทุกฺกฏํ สติเยว ปฏิสฺสเว โหตีติ อาห **‘‘ตสฺส ตสฺส ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาเท ทุกฺกฏ’’**นฺติฯ เตเนวาห **‘‘ตญฺจ โข…เป…. วิสํวาทนปจฺจยา’’**ติฯ ปาฬิยํ (มหาว. ๒๐๗) ‘‘โส สตฺตาหานาคตาย ปวารณาย สกรณีโย ปกฺกมตี’’ติ วุตฺตตฺตา ปวารณาทิวเสปิ สตฺตาหกรณียํ วินา คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมสฺมิํ ฐาเน ‘‘นวมิโต ปฏฺฐาย คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถาวจนํ กจฺจิ อุโปสถทิวสโต อุปนิธาย นวมี อิจฺฉิตพฺพา, อุทาหุ โลกิยติถิวเสนาติ อาสงฺกนฺติฯ ตเตฺรวํ วินิจฺฉิตพฺพํ – ปุริมภทฺทปทมาสกาฬปกฺขอุโปสถทิวสํ อุปนิธาย อิจฺฉิตพฺพา, น โลกิยติถิวเสนฯ ภทฺทปทมาสสฺส หิ กาฬปกฺขอุโปสถทิวสํ มริยาทํ กตฺวา ตทนนฺตรปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย คณิยมาเน สติ โย ทิวโส นวโม โหติ, ตโต ปฏฺฐายาติ วุตฺตํ โหติฯ ติถิเปกฺขาย ปน อิตฺถิลิงฺคโวหาโร, ตโต นวมิโต ปฏฺฐาย อนาคตสตฺตาเห ปวารณา โหติฯ

สตฺตาหํ อนาคตาย อสฺสาติ **สตฺตาหานาคตา**ฯ กา สา? ปวารณาฯ อสฺสยุชมาสสฺส สุกฺกปกฺขนวมิยํ สตฺตาหกรณียํ อธิฏฺฐาย คจฺฉโนฺต ภิกฺขุ อโนฺตวสฺสสฺส สตฺตาหมตฺตาวสิฏฺฐตฺตา สตฺตมอรุเณ อุคฺคตมเตฺต วุตฺถวโสฺส โหติ, ทสมิยํ ฉาหมตฺตํ, เอกาทสมิยํ ปญฺจาหมตฺตํ, ทฺวาทสิยํ จตฺราหมตฺตํ, เตรสิยํ ตีหมตฺตํ, จุทฺทสิยํ ทฺวีหมตฺตํ, ปนฺนรสิยํ เอกาหมตฺตํ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตสฺมา ปวารณาทิวสสฺส ปริโยสานภูตอรุณสฺมิํ อุคฺคเต วุตฺถวโสฺส โหติ, ตสฺมา เตสํ ภิกฺขูนํ กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถํ ภควา ธมฺมสฺสามี ‘‘โส สตฺตาหานาคตาย ปวารณาย สกรณีโย ปกฺกมติ, อาคจฺเฉยฺย วา โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ตํ อาวาสํ น วา อาคจฺเฉยฺย, ตสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปุริมิ

กา จ ปญฺญายติ, ปฏิสฺสเว จ อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๒๐๗) อาหฯ **สตฺตาหานาคตาย โกมุทิยา จาตุมาสินิยา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ **โกมุทิยา จาตุมาสินิยา**ติ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมายํฯ สา หิ กุมุทานํ อตฺถิตาย **โกมุที,** จตุนฺนํ วสฺสิกมาสานํ ปริโยสานตฺตา **จาตุมาสินี**ติ วุจฺจติฯ ตทา หิ กุมุทานิ สุปุปฺผิตานิ โหนฺติ, ตสฺมา กุมุทา เอตฺถ ปุปฺผนฺตีติ โกมุทีติ วุจฺจติ, กุมุทวตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๑๘๒. อโนฺตวสฺสวตฺตกถายํ **นิพทฺธวตฺตํ ฐเปตฺวา**ติ สชฺฌายมนสิการาทีสุ นิรนฺตรกรณีเยสุ กตฺตพฺพํ กติกวตฺตํ กตฺวาฯ **กสาวปริภณฺฑ**นฺติ กสาเวหิ ภูมิปริกมฺมํฯ **วตฺต**นฺติ กติกวตฺตํฯ

เอวรูปํ อธมฺมิกวตฺตํ น กาตพฺพนฺติ นานาเวรชฺชกา หิ ภิกฺขู สนฺนิปตนฺติ, ตตฺถ เกจิ ทุพฺพลา อปฺปถามา เอวรูปํ วตฺตํ อนุปาเลตุํ น สโกฺกนฺติ, ตสฺมา อิธ อาคตญฺจ จตุตฺถปาราชิกวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๒๗) อาคตํ อาวาสํ วา มณฺฑปํ วา สีมํ วา ยํ กิญฺจิ ฐานํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘โย อิมมฺหา อาวาสา ปฐมํ ปกฺกมิสฺสติ, ตํ ‘อรหา’ติ ชานิสฺสามา’’ติ กตาย กติกาย โย ‘‘มํ ‘อรหา’ติ ชานนฺตู’’ติ ตมฺหา ฐานา ปฐมํ ปกฺกมติ, ปาราชิโก โหติฯ โย ปน อาจริยุปชฺฌายานํ วา กิเจฺจน มาตาปิตูนํ วา เกนจิเทว กรณีเยน ภิกฺขาจารวตฺตํ วา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนํ อตฺถาย อเญฺญน วา ตาทิเสน กรณีเยน ตํ ฐานํ อติกฺกมิตฺวา คจฺฉติ, อนาปตฺติฯ สเจปิสฺส เอวํ คตสฺส ปจฺฉา อิจฺฉาจาโร อุปฺปชฺชติ ‘‘น ทานาหํ ตตฺถ คมิสฺสามิ, เอวํ มํ อรหาติ สมฺภาเวสฺสนฺตี’’ติ, อนาปตฺติเยวฯ

โยปิ เกนจิเทว กรณีเยน ตํ ฐานํ ปตฺวา สชฺฌายมนสิการาทิวเสน อญฺญวิหิโต วา หุตฺวา โจราทีหิ วา อนุพโทฺธ เมฆํ วา อุฎฺฐิตํ ทิสฺวา อโนวสฺสกํ ปวิสิตุกาโม ตํ ฐานํ อติกฺกมติ, อนาปตฺติ, ยาเนน วา อิทฺธิยา วา คจฺฉโนฺตปิ ปาราชิกํ นาปชฺชติ, ปทคมเนเนว อาปชฺชติฯ ตมฺปิ เยหิ สห กติกา กตา, เตหิ สทฺธิํ อปุพฺพํ อจริมํ คจฺฉโนฺต นาปชฺชติฯ เอวํ คจฺฉนฺตา หิ สเพฺพปิ อญฺญมญฺญํ รกฺขนฺติฯ สเจปิ มณฺฑปรุกฺขมูลาทีสุ กิญฺจิ ฐานํ ปริจฺฉินฺทนฺติ ‘‘โย เอตฺถ นิสีทติ วา จงฺกมติ วา, ตํ ‘อรหา’ติ ชานิสฺสาม’’, ปุปฺผานิ วา ฐเปตฺวา, ‘‘โย อิมานิ คเหตฺวา ปูชํ กริสฺสติ, ตํ ‘อรหา’ติ ชานิสฺสามา’’ติอาทินา นเยน กติกา กตา โหติ, ตตฺราปิ อิจฺฉาจารวเสน ตถา กโรนฺตสฺส ปาราชิกเมวฯ สเจปิ อุปาสเกน อนฺตรามเคฺค วิหาโร วา กโต โหติ, จีวราทีนิ วา ฐปิตานิ โหนฺติ ‘‘เย อรหโนฺต, เต อิมสฺมิํ วิหาเร วสนฺตุ, จีวราทีนิ วา คณฺหนฺตู’’ติ, ตตฺราปิ อิจฺฉาจารวเสน วสนฺตสฺส วา ตานิ วา คณฺหนฺตสฺส ปาราชิกเมว, เอตํ ปน อธมฺมิกกติกวตฺตํ, ตสฺมา น กาตพฺพํ, อญฺญํ วา เอวรูปํ ‘‘อิมสฺมิํ เตมาสพฺภนฺตเร สเพฺพว อารญฺญกา โหนฺตุ ปิณฺฑปาติกธุตงฺคาทิอวเสสธุตงฺคธรา วา, อถ วา สเพฺพว ขีณาสวา โหนฺตู’’ติ เอวมาทิฯ นานาเวรชฺชกา หิ ภิกฺขู สนฺนิปตนฺติฯ ตตฺถ เกจิ ทุพฺพลา อปฺปถามา เอวรูปํ วตฺตํ อนุปาเลตุํ น สโกฺกนฺติ, ตสฺมา เอวรูปมฺปิ วตฺตํ น กาตพฺพํฯ ‘‘อิมํ เตมาสํ สเพฺพเหว น อุทฺทิสิตพฺพํ, น ปริปุจฺฉิตพฺพํ, น ปพฺพาเชตพฺพํ, มูคพฺพตํ คณฺหิตพฺพํ, พหิสีมฎฺฐสฺสปิ สงฺฆลาโภ ทาตโพฺพ’’ติ เอวมาทิกมฺปิ น กตฺตพฺพเมวฯ

ติวิธมฺปีติ ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติวิธมฺปิฯ **โสเธตฺวา ปพฺพาเชถา**ติ ภเพฺพ อาจารกุลปุเตฺต อุปปริกฺขิตฺวา ปพฺพาเชถฯ **ภเสฺส มตฺตํ ชานิตฺวา**ติ วจเน ปมาณํ ญตฺวาฯ **ทสกถาวตฺถุ** นาม อปฺปิจฺฉากถา สนฺตุฎฺฐิกถา ปวิเวกกถา อสํสคฺคกถา วีริยารมฺภกถา สีลกถา สมาธิกถา ปญฺญากถา วิมุตฺติกถา วิมุตฺติญาณทสฺสนกถาติฯ

วิคฺคหสํวตฺตนิกํ วจนํ **วิคฺคาหิกํฯ จตฺรารกฺขํ อหาเปนฺตา**ติ พุทฺธานุสฺสติ เมตฺตา อสุภํ มรณานุสฺสตีติ อิมํ จตฺรารกฺขํ อหาเปนฺตาฯ **ทนฺตกฏฺฐขาทนวตฺตํ อาจิกฺขิตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ อิทํ ทนฺตกฏฺฐขาทนวตฺตํ – โย เทวสิกํ สงฺฆมชฺฌํ โอสรติ, เตน สามเณราทีหิ อาหริตฺวา ภิกฺขูนํ ยถาสุขํ ภุญฺชนตฺถาย ทนฺตกฏฺฐมาฬเก นิกฺขิเตฺตสุ ทนฺตกฏฺเฐสุ ทิวเส ทิวเส เอกเมว ทนฺตกฏฺฐํ คเหตพฺพํฯ โย ปน เทวสิกํ น โอสรติ, ปธานฆเร วสิตฺวา ธมฺมสฺสวเน วา อุโปสถเคฺค วา ทิสฺสติ, เตน ปมาณํ สลฺลเกฺขตฺวา จตฺตาริ ปญฺจ ทนฺตกฏฺฐานิ อตฺตโน วสนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ขาทิตพฺพานิฯ เตสุ ขีเณสุ สเจ ปุนปิ ทนฺตกฏฺฐมาฬเก พหูนิ โหนฺติเยว, ปุนปิ อาหริตฺวา ขาทิตพฺพานิฯ ยทิ ปน ปมาณํ อสลฺลเกฺขตฺวา อาหรติ, เตสุ อขีเณสุเยว มาฬเก ขียติ, ตโต เกจิ เถรา ‘‘เยหิ คหิตานิ, เต ปฏิหรนฺตู’’ติ วเทยฺยุํ, เกจิ ‘‘ขาทนฺตุ, ปุน สามเณรา อาหริสฺสนฺตี’’ติ, ตสฺมา วิวาทปริหารตฺถํ ปมาณํ สลฺลเกฺขตพฺพํ, คหเณ ปน โทโส นตฺถิฯ มคฺคํ คจฺฉเนฺตนปิ เอกํ วา เทฺว วา ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพนฺติฯ ภิกฺขาจารวตฺตํ ปิณฺฑปาติกวเตฺต อาวิภวิสฺสติฯ

อโนฺตคาเม…เป…. น กเถตพฺพาติ เอตฺถ จตูสุ ปจฺจเยสุ จีวเร จ ปิณฺฑปาเต จ วิญฺญตฺติปิ น วฏฺฏติ นิมิโตฺตภาสปริกถาปิฯ เสนาสเน วิญฺญตฺติเมว น วฏฺฏติ, เสสานิ ตีณิ วฏฺฏนฺติฯ คิลานปจฺจเย สพฺพมฺปิ วฏฺฏติฯ เอวํ สเนฺตปิ อาชีวํ โสเธเนฺตหิ ภิกฺขูหิ สุฏฺฐุ รกฺขิตพฺพาติฯ อิมินา อาชีวปาริสุทฺธิสีลํ ทสฺสิตํฯ **รกฺขิตินฺทฺริเยหิ ภวิตพฺพนฺ**ติ อินฺทฺริยสํวรสีลํฯ **ขนฺธกวตฺตญฺจ เสขิยวตฺตญฺจ ปูเรตพฺพนฺ**ติ ปาติโมกฺขสํวรสีลํฯ ปจฺจยสนฺนิสฺสิตสีลํ ปน ตีหิปิ สามตฺถิยโต ทสฺสิตํฯ อิติ จตุปาริสุทฺธิสีลปฏิสํยุตฺตา เอวรูปา นิยฺยานิกกถา พหุกาปิ วตฺตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ

อิมสฺมิํ วสฺสูปนายิกวิสเย เตสุ เตสุ นคเรสุ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ราชกาเล อปริยนฺตา วิวาทกถา โหติฯ กถํ? วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก (มหาว. ๑๘๖) ‘‘เตน โข ปน สมเยน ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร วสฺสํ อุกฺกฑฺฒิตุกาโม ภิกฺขูนํ สนฺติเก ทูตํ ปาเหสิ ‘ยทิ ปนายฺยา อาคเม ชุเณฺห วสฺสํ อุปคเจฺฉยฺยุ’นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ, ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ราชูนํ อนุวตฺติตุ’’’นฺติ วจนํ นิสฺสาย ภควตา อธิมาสํ ปญฺญตฺตนฺติ มญฺญมานา เวทสมเยน สํสนฺทิตฺวา คยฺหมานา อเนกวิหิตํ วิวาทํ กโรนฺติฯ เวทสมเย กิร เทฺว อธิมาสานิ ยาจาธิมาสญฺจ ปตฺตาธิมาสญฺจฯ ตตฺถ กลิยุคคณเน เอกูนวีสติคณเนน ภาชิเต เทฺวปญฺจฏฺฐทสเตรสโสฬสฏฺฐารสวเสน สตฺตธา เสโส โหติ, เตสํ วเสน จมฺมาธิมาส ปญฺจาธิมาส ปสฺวาธิมาส ทสาธิมาส เตรสาธิมาส โสฬสาธิมาส อฏฺฐารสาธิมาสาติ โวหรนฺติฯ อฏฺฐารสาธิมาสํ ปน อวสานาธิมาสนฺติปิ โวหรนฺติฯ เตสุ ปสฺโสฬสานิ อปเนตฺวาเยว อธิมาสปตนกลิยุเค สํวจฺฉรมาสาทิวิสมภเยน ยาจิตฺวา มาสสฺส อากฑฺฒิตพฺพโต **ยาจาธิมาส**นฺติ โวหรนฺติ, เสสานิ ปน ปญฺจมเตฺตเยว อธิมาสปตนกลิยุเค มาสสฺส อากฑฺฒิตพฺพโต **ปตฺตาธิมาส**นฺติฯ ตเตฺรตํ ยาจาธิมาสลกฺขณํ – ตถโต อชานนฺตา ปาฬิยา สํสนฺทิตฺวา พิมฺพิสารรญฺญา ภควโต ยาจิตาธิมาสตฺตา ยาจาธิมาสํ นาม ภวติ, ตสฺมา ทฺวีสุ เอว ยาจาธิมาเสสุ ทิวเสน สห มาโส อากฑฺฒิตโพฺพ, น อิตเรสูติ วทนฺติ, อเญฺญ ปน ปญฺจสุ ปตฺตาธิมาเสสุ เอว สห ทิวเสน มาโส อากฑฺฒิตโพฺพ, น ยาจาธิมาเสสูติฯ

อปเร ปน – ‘‘เทฺวมา, ภิกฺขเว, วสฺสูปนายิกา ปุริมิกา ปจฺฉิมิกาติ, อปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยา ปุริมิกา อุปคนฺตพฺพา, มาสคตาย อาสาฬฺหิยา ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพา’’ติ ตสฺมิํเยว วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก (มหาว. ๑๘๔) อาคตาย ปาฬิยา อตฺถํ อโยนิโส คเหตฺวา ติถินกฺขตฺตโยเค เอว วสฺสูปคมนํ ภควตา อนุญฺญาตํ, ตสฺมา อาสาฬฺหิปุณฺณมาย อนนฺตรภูโต ปาฏิปท

ทิวโส ปุณฺณาติถิยา จ ยุตฺโต โหตุ, ปุพฺพาสาฬฺหอุตฺตราสาฬฺหสงฺขาเตสุ ทฺวีสุ นกฺขเตฺตสุ เอเกเกน ยุตฺโต จ, เอวํภูโต กาโล ยทิ วินา ทิวเสน มาสกฺฆฏฺฏเน สมฺปชฺชติ, ตถา จ สติ มาสมตฺตากฺฆฏฺฏนเมว กาตพฺพํ, ยทิ น สมฺปชฺชติ, สห ทิวเสน มาสากฺฆฏฺฏนํ, อยํ ปิฏเกน จ เวเทน จ อนุโลโม วินิจฺฉโยติ วทนฺติฯ

ตตฺราเปเก วทนฺติ – ''มา อิติ จโนฺท วุจฺจติ ตสฺส คติยา ทิวสสฺส มินิตพฺพโต, โส เอตฺถ สพฺพกลาปาริปูริยา ปุโณฺณติ ปุณฺณมา''ติอาทินา วินยตฺถมญฺชูสาทีสุ (กงฺขา. อภิ. ฏี. นิทานวณฺณนา) อาคมนโต ปุณฺณาติถิโยโคปิ ปุณฺณมิยา เอว อิจฺฉิตโพฺพ, น ปาฏิปเท, ตถา นกฺขตฺตโยโคปิ อาสาฬฺหิสุกฺกปกฺขสฺส ปนฺนรเส อุโปสเถ ''อุตฺตราสาฬฺหนกฺขเตฺต, เอวํ ธาตุปติฏฺฐิตา''ติ มหาวํเส วจนโตติฯ ตตฺถ ปุริมา วทนฺติ – เอวํ สเนฺต อุโปสถทิวเสเยว จนฺทคฺคาโห จ สูริยคฺคาโห จ ภเวยฺย, อิทานิ ปน กาฬปกฺขปาฏิปทาทีสุเยว จนฺทคฺคาโห, สุกฺกปกฺขปาฏิปทาทีสุเยว สูริยคฺคาโห ปญฺญายติ, ตสฺมา ปาฏิปเทเยว ติถินกฺขตฺตโยโค อิจฺฉิตโพฺพติฯ ปจฺฉิมาปิ วทนฺติ – ตุมฺหาทิสานํ วาทีนํ วจเนน ปุเพฺพ อากฺฆฏฺฏิตพฺพทิวสานํ อนากฺฆฏฺฏิตตฺตา ทิวสปุญฺชภาเวน เอวํ โหติ, สจฺจโต ปน อุโปสถทิวเสเยว จนฺทคฺคาโห สูริยคฺคาโห จ อิจฺฉิตโพฺพติฯ โหตุ, ยถา อิจฺฉถ, ตถา วทถ, เอวํ ภูตปุโพฺพ สาฏฺฐกเถ เตปิฏเก พุทฺธวจเน อตฺถีติ? อตฺถิฯ คนฺธารชาตเก (ชา. อฏฺฐ. ๓.๗.๗๕ คนฺธารชาตกวณฺณนา) หิ อุโปสถทิวเส จนฺทคฺคาโห ทฺวิกฺขตฺตุํ อาคโตฯ ตญฺหิ ชาตกํ ตีสุ ปิฏเกสุ สุตฺตปริยาปนฺนํ, ปญฺจสุ นิกาเยสุ ขุทฺทกนิกายปริยาปนฺนํ, นวสุ สาสนงฺเคสุ ชาตกปริยาปนฺนนฺติฯ เอวํ วุเตฺต ปุริมกา ปฏิวจนํ ทาตุํ น สกฺกุเณยฺยุนฺติฯ

อเถกเจฺจ ''ปิฏกตฺตเย อธิกมาสาเยว สนฺติ, น อธิกทิวสา สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๐๔) 'ยํ ปน วุตฺตํ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ อฏฺฐารสนฺนํเยว วสฺสานํ อธิกมาเส คเหตฺวา คณิตตฺตา เสสวสฺสทฺวยสฺสปิ อธิกานิ ทิวสานิ โหเนฺตว, ตานิ อธิกทิวสานิ สนฺธาย นิกฺกงฺขา หุตฺวาติ วุตฺตนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ น หิ ทฺวีสุ วเสฺสสุ อธิกทิวสา นาม วิสุํ อุปลพฺภนฺติ ตติเย วเสฺส วสฺสุกฺกฑฺฒนวเสน อธิกมาเส ปริจฺจเตฺตเยว อธิกมาสสมฺภวโต, ตสฺมา ทฺวีสุ วเสฺสสุ อติเรกทิวสา นาม วิสุํ น สมฺภวนฺตี'ติ วจนโต''ติ วทนฺติฯ อถเญฺญ วทนฺติ – ปิฏกตฺตเย อธิกทิวสาติ อาคตา อตฺถิ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๐๔) ''อวเสสานํ ทฺวินฺนํ วสฺสานํ อธิกทิวสานิ โหเนฺตว, ตสฺมา นิกฺกงฺขา หุตฺวา อุปสมฺปาเทนฺตี''ติ วจนโตติฯ อิโต ปรมฺปิ วิวิเธน อากาเรน กเถนฺติฯ สุทฺธเวทิกาปิ เอวํ วทนฺติ, วินยธรา ภิกฺขู วินยสมยวเสน วทนฺติฯ อมฺหากํ ปน เวทสมเย หตฺถคตคณนวเสเนว ชานิตพฺพนฺติ อลมติปปเญฺจนฯ อตฺถิเกหิ ติวสฺสาธิกสหสฺสกลิยุเค ธมฺมราเชน ปุจฺฉิตตฺตา กตํ อธิมาสปกรณํ โอโลเกตฺวา ชานิตพฺพํฯ

อิธ ปน อธิเปฺปตวินิจฺฉยเมว กถยามฯ ปฐมทุติยวาเทสุ น พิมฺพิสารราชา ภควนฺตํ อธิมาสปญฺญาปนํ ยาจติ, น จ ภควา ปญฺญเปติ, น ''ตสฺมิํ วเสฺส อิทํ นาม อธิมาสํ โหตี''ติ วา ''มาสมตฺตํ วา สหทิวสํ วา อากฺฆฏฺฏิตพฺพ''นฺติ วา ปาฬิยํ อฏฺฐกถาฏีกาสุ จ อตฺถิ, ราชา ปน อุปกฏฺฐาย วสฺสูปนายิกาย เวทสมเย วสฺสุกฺกฑฺฒนสมฺภวโต ภิกฺขูนํ ปฐมอาสาฬฺหมาเส วสฺสํ อนุปคนฺตฺวา ทุติยอาสาฬฺหมาเส อุปคมนตฺถํ ''ยทิ ปนายฺยา อาคเม ชุเณฺห วสฺสํ อุปคเจฺฉยฺยุ''นฺติ ทูตํ ปาเหสิฯ ยทิ ปน อุปคเจฺฉยฺยุํ, สาธุ วตาติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ภิกฺขู ปน รโญฺญ ปหิตสาสนํ ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ปน วสฺสุกฺกฑฺฒเน ภิกฺขูนํ คุณปริหานิยา อภาวโต ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ราชูนํ อนุวตฺติตุ''นฺติ (มหาว. ๑๘๖) อโวจฯ เตน วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๕) **''อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ**นฺติ เอตฺถ วสฺสุกฺกฑฺฒนภิกฺขูนํ กาจิ ปริหานิ นาม นตฺถีติอนุวตฺติตุํ อนุญฺญาต''นฺติฯ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๘๕)

วุตฺตํ “**ปริหานี**ติ คุณปริหานี”ติ, ตสฺมา ยาจาธิมาโส วา โหตุ ปตฺตาธิมาโส วา, ยสฺมึ ยสฺมึ กาเล อนุวตฺตเนน ภิกฺขูนํ สีลาทิคุณมฺปิ ปริหานิ นตฺถิ, ตสฺมึ ตสฺมึ กาเล อนุวตฺติตพฺพํฯ

กถํ ปน อนุวตฺติตพฺพํ, กถํ น อนุวตฺติตพฺพํ? ยทิ อนุวตฺตเนฺต ปุเพฺพ อุปวุตฺถทิวสโต อิทานิ อุปวสิตพฺพอุโปสถทิวโส จาตุทฺทโส วา ปนฺนรโส วา โหติ, ตถา สติ อนุวตฺติตพฺพํฯ ยทิ ปน เตรสโม วา โสฬสโม วา โหติ, น อนุวตฺติตพฺพํฯ อนุวตฺตโนฺต หิ อนุโปสเถ อุโปสถกโต โหติ, ตโต “น, ภิกฺขเว, อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตโพฺพ, โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (มหาว. ๑๘๓) วุตฺตทุกฺกฏํ อาปชฺชติ, ตสฺมา สีลคุณปริหานิสมฺภวโต น อนุวตฺติตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๔๐) “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ราชูนํ อนุวตฺติตุนฺติ วจนโต ปเนตฺถ โลกิยานํ ติถึ อนุวตฺตเนฺตหิปิ อตฺตโน อุโปสถกฺกเมน จาตุทฺทสึ ปนฺนรสึ วา, ปนฺนรสึ จาตุทฺทสึ วา กโรเนฺตเหว อนุวตฺติตพฺพํ, น ปน โสฬสมทิวสํ วา เตรสมทิวสํ วา อุโปสถทิวสํ กโรเนฺตหี”ติฯ

ตติยจตุตฺถวาเทปิ “กติ วสฺสูปนายิกา”ติ สํสยนฺตานํ สํสยวิโนทนตฺถํ “เทฺวมา, ภิกฺขเว, วสฺสูปนายิกา ปุริมิกา ปจฺฉิมิกา”ติ (มหาว. ๑๘๔) ภควา อโวจฯ ตโต ตาสํ ทฺวินฺนํ วสฺสูปนายิกานํ อุปคมนกาลํ ทเสฺสตุํ “อปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยา ปุริมิกา อุปคนฺตพฺพา, มาสคตาย อาสาฬฺหิยา ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพา”ติ วุตฺตํฯ ตตฺรายํ ปิณฺฑโตฺถ – อาสาฬฺหิปุณฺณมิยา อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส ปุริมิกา อุปคนฺตพฺพา, สาวณปุณฺณมิยา อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพาติฯ เตน วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๘๔) “ตสฺมา อาสาฬฺหิปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส, อาสาฬฺหิปุณฺณมิโต วา อปราย ปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเสเยว วิหารํ ปฏิชคฺคิตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตฺวา สพฺพํ เจติยวนฺทนาทิสามีจิกมฺมํ นิฏฺฐาเปตฺวา ‘อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’ติ สกึ วา ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ วา วาจํ นิจฺฉาเรตฺวา วสฺสํ อุปคนฺตพฺพ”นฺติ , สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๘๔) “**อปรชฺชู**ติ อาสาฬฺหิโต อปรํ ทินํ, ปาฏิปทนฺติ อโตฺถ”ติ, วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๘๔) “**อปรสฺมึ ทิวเส**ติ ทุติเย ปาฏิปททิวเส”ติ เอวํ ปาฬิอฎฺฐกถาฏีกาสุ ปาฏิปททิวเสเยว วสฺสูปคมนํ วุตฺตํ, น วุตฺตํ “อมุกติถิโยเค”ติ วา “อมุกนกฺขตฺตโยเค”ติ วา, ตสฺมา ปาฏิปททิวเส ปาโต อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย สกลทิวสํ สกลรตฺตึ ยาว ทุติยอรุณุคฺคมนา ยถารุจิเต กาเล วสฺสํ อุปคนฺตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตโต เอว วสฺสูปนายิกกาเล ปุณฺณาติถิยา โยโค, อุตฺตราสาฬฺหนกฺขเตฺตน โยโค โหตูติ วทนฺตานํ วจนํ วินยวิรุทฺธํ โหติ, ตํ วจนํ คเหตฺวา ปุณฺณาติถิโยคํ อุตฺตราสาฬฺหนกฺขตฺตโยคญฺจ อาคเมตฺวา วสฺสํ อุปคนฺตฺวาปิ ตถาคเตน อปญฺญตฺตํ ปญฺญเปติ นามาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ ปาฬิอฎฺฐกถาฏีกาสุ จ ปุณฺณาติถิโยเค เอว วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํ, น เอกาย ติถิยา ยุเตฺตติ วา อุตฺตราสาฬฺหนกฺขตฺตโยเคเยว, น สาวณนกฺขตฺตโยเคติ วา อนาคตเมว ฉายํ คเหตฺวา ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ วิย โปตฺถเกสุ ลิขิตฺวา เกหิจิ ฐปิตตฺตา สกลํ วินยปิฎกํ อปสฺสนฺตา เวทสามยิกา ตํ วจนํ สทฺทหิตฺวา วสฺสูปคมนกาเล ปุณฺณาติถิอุตฺตราสาฬฺหโยคเมว คเวสนฺตา มาสทิวเสน สห อากฑฺฒิตพฺพกาเลปิ มาสมตฺตเมว อากฑฺฒนฺติ, มาสมตฺตเมว อากฑฺฒิตพฺพกาเลปิ สห ทิวเสน อากฑฺฒนฺติ, ตสฺมา เอวํวาทิโน ภิกฺขู “อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปตี”ติ วตฺตพฺพตํ อาปชฺชนฺติ, ตสฺมา ภควติ คารวสหิตา ลชฺชิโน ปณฺฑิตา เอวํ น คณฺหนฺตีติฯ ติถินกฺขตฺตโยโค ปน อุโปสถทิวเสเยว พหุธา ปิฎกตฺตเย อาคโต, โปราณเวทคเนฺถสุ จ ปสํสิโต, กทาจิ ปน โวหารกาโล ติถิยา นกฺขเตฺตน จ วิสโม

โหติ, ตสฺมา ตํ สเมตุํ อธิมาสปตนกาเล มาสมฺปิ ทิวสมฺปิ อากฑฺฒนฺติ, ตสฺมา อญฺญสฺมึ กาเล วิสเมปิ อากฑฺฒนกาเล สมาเปตพฺพํฯ เอวํ สติ มาสอุตุสํวจฺฉรานํ สมภาโว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ปญฺจมฉฏฺฐวาเทสุ **อธิมาโส**ติ อฏฺฐารสวสฺสโต อธิกมาสํ คเหตฺวา วุโตฺต, ตสฺมา ''อธิโก มาโส **อธิมาโส**''ติ กมฺมธารยสมาสตฺตา ปุลฺลิงฺคํ กตฺวา วุโตฺตฯ ปุเพฺพ ปน มาสปุญฺชโต อธิกฌฏฺโย คเหตฺวา วุโตฺต, ตสฺมา ''มาสโต อธิกํ **อธิมาส**''นฺติ อพฺยยีภาวสมาสตฺตา นปุํสกลิงฺคํ กตฺวา วุตฺตํฯ อิธ ปน ''โปราณกเตฺถรา เอกูนวีสติวสฺสํ สามเณรํ นิกฺขมนียปุณฺณมาสึ อติกฺกมฺม ปาฏิปททิวเส อุปสมฺปาเทนฺติ, ตํ กสฺมาติ? วุจฺจเต – เอกสฺมึ วเสฺส ฉ จาตุทฺทสิกอุโปสถทิวสา โหนฺติ, อิติ วีสติยา วเสฺสสุ จตฺตาโร มาสา ปริหายนฺติ, ราชาโน ตติเย ตติเย วเสฺส วสฺสํ อุปกฑฺฒนฺติ, อิติ อฏฺฐารสสุ วเสฺสสุ ฉ มาสา วฑฺฒนฺติ, ตโต อุโปสถวเสน ปริหีเน จตฺตาโร มาเส อปเนตฺวา เทฺว มาสา อวเสสา โหนฺติ, เต เทฺว มาเส คเหตฺวา วีสติ วสฺสานิ ปริปุณฺณานิ โหนฺตีติ นิกฺกงฺขา หุตฺวา นิกฺขมนียปุณฺณมาสึ อติกฺกมฺม ปาฏิปเท อุปสมฺปาเทนฺตี''ติ อฏฺฐกถาวจเน (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๐๔) **''นิกฺกงฺขา หุตฺวา**ติ อธิกมาเสหิ สทฺธึ ปริปุณฺณวีสติวสฺสตฺตา นิเพฺพมติกา หุตฺวา''ติ อโตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๐๔) วุโตฺตฯ

ตตฺร นนุ จ ''ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ อฏฺฐารสนฺนํ…เป.… วุตฺต''นฺติ วุตฺตํ, ตํ กถนฺติ โจทนํ สนฺธาย ''ยํ ปน วุตฺตํ…เป.… ตํ น คเหตพฺพ''นฺติ กิญฺจาปิ วุตฺตํ, ตถาปิ ตํ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตวจนํ น คเหตพฺพนฺติ อโตฺถ, กสฺมา น คเหตพฺพนฺติ อาห **''น หิ''**ติอาทิฯ หิ ยสฺมา น อุปลพฺภนฺติ, ตสฺมา น คเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ กถํ วิญฺญายตีติ อาห **''ตติเย''**ติอาทิฯ ปริจฺจเตฺตเยว สมฺภวโต, อปริจฺจเตฺต อสมฺภวโต น อุปลพฺภนฺตีติ พฺยติเรกวเสน เหตุผลโยชนาฯ **ตสฺมา**ติ อาทิ ลทฺธคุณํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ ปน คณฺฐิปเทสุ วุตฺตเมว คเหตฺวา วทติฯ เอตานิ วจนานิ สามเณรานํ วีสติวสฺสปริปุณฺณภาวสาธกานิเยว โหนฺติ, น อธิมาสปตนวาเรสุ สทิวสมาสากฑฺฒนภาวสาธกานิ, ตสฺมา อิมานิ อาหริตฺวา ตํ อธิกรณํ วินิจฺฉิตุํ น สโกฺกนฺติฯ ภิกฺขู ปน พหูนํ สนฺนิปาเต กิญฺจิ ปาฐํ อาหริตฺวา กเถตุํ สมโตฺถ โสภตีติ กตฺวา อีทิสํ ปาฐํ อาหรนฺติฯ สุตสนฺนิจยปณฺฑิตา ปน อิจฺฉิตตฺถสฺส อสาธกตฺตา เอวรูปํ น อาหรนฺติฯ สุทฺธเวทิกานมฺปิ วจเน วินยธรา วินยเมว ชานนฺติ, น พาหิรสมยํฯ อยํ ปน กถา พาหิรสมเย ปวตฺตา, ตสฺมา วินยธรานํ อวิสโยติ มญฺญนฺตา วทนฺติฯ

วินยธรา ปน เอกเจฺจ วินยเมว ชานนฺติ, เอกเจฺจ สกลํ ปิฏกตฺตยํ ชานนฺติ, เอกเจฺจ สพาหิรสมยํ ปิฏกตฺตยํ ชานนฺติ, ตสฺมา กเถตุํ สมตฺถภาโวเยว ปมาณํฯ เวทิกานมฺปิ วจนํ เวทปุปกรณาคตเมว ปมาณํฯ น ยํ กิญฺจิ หตฺถคตคณนมตฺตํ, ตสฺมา ยทา ปถวิสฺสโร ราชา สทิวสํ มาสํ อากฑฺฒิตุกาโม ''เชฏฺฐมาสกาฬปกฺขอุโปสถํ ปนฺนรสิยํ กโรนฺตู''ติ ยาจิสฺสติ, ตทา ''สกึ ปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา''ติ วจนโต ปนฺนรสิยํ อุโปสถกรเณ โทโส นตฺถิ, ยทา สุทฺธมาสเมว อากฑฺฒิตุกาโม ''จาตุทฺทสิยํ กโรนฺตู''ติ ยาจิสฺสติ, เอวํ สติ ปกติยาปิ เชฏฺฐมาสกาฬปกฺขุโปสโถ จาตุทฺทโสเยวาติ กตฺวา โทโส นตฺถิ, อุภยถาปิ อุโปสโถ สุกโตเยว โหติ, ตสฺมา อนุวตฺติตโพฺพฯ ตโต ปรํ ปฐมาสาฬฺหมาสสฺส ชุณฺหปเกฺขปิ กาฬปเกฺขปิ ทุติยาสาฬฺหมาสสฺส ชุณฺหปเกฺขปิ ปนฺนรสีอุโปสถํ กตฺวา ปาฏิปททิวเส ติถิโยคํ วา นกฺขตฺตโยคํ วา อโนโลเกตฺวา ปาโต อรุณุคฺคมนานนฺตรโต ปฏฺฐาย ยาว ปุน อรุณุคฺคมนา สกลทิวสรตฺติยํ ยถาชฺฌาสยํ วสฺสํ อุปคจฺฉโนฺต สูปคโตว โหติ, นตฺถิ โกจิ โทโสติ ทฏฺฐโพฺพฯ ภว

เตฺววํ, ปาโตว วสฺสํ อุปคจฺฉนฺต อตฺถีติ? อตฺถิฯ วุตฺตเญฺหตํ เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘สเจ ปาโตว คาหิเต เสนาสเน อโญฺญ วิตกฺกจาริโก ภิกฺขุ อาคนฺตฺวา เสนาสนํ ยาจติ, ‘คหิตํ, ภเนฺต, เสนาสนํ, วสฺสูปคโต สโงฺฆ, รมณีโย วิหาโร, รุกฺขมูลาทีสุ ยตฺถ อิจฺฉถ, ตตฺถ วสถา’ติ วตฺตโพฺพ’’ติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

วสฺสูปนายิกวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ฉพฺพีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

ปฐโม ภาโค นิฏฺฐิโตฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยาลงฺการ-ฏีกา (ทุติโย ภาโค)

๒๗. อุปชฺฌายาทิวตฺตวินิจฺฉยกถา

อุปชฺฌายวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๓. เอวํ วสฺสูปนายิกวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ อุปชฺฌายวตฺตาทิวตฺตกถํ กเถตุํ **“วตฺตนฺติ เอตฺถา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ วเตฺตตพฺพํ ปวเตฺตตพฺพนฺติ **วตฺตํ,** สทฺธิวิหาริกาทีหิ อุปชฺฌายาทีสุ ปวเตฺตตพฺพํ อาภิสมาจาริกสีลํฯ **ตํ** กติวิธนฺติ อาห **“วตฺตํ นาเมตํ...เป.... พหุวิธ”**นฺติฯ **วจฺจกุฎิวตฺต**นฺติ เอตฺถ **อิติ**-สโทฺท อาทฺยโตฺถฯ เตน สทฺธิวิหาริกวตฺตอเนฺตวาสิกวตฺตอนุโมทนวตฺตานิ สงฺคยฺหนฺติฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ตตฺถ อฎฺฐกถาสุ ‘‘จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานี’’ติฯ วตฺตกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๕๖) จ ปาฬิยํ อาคตเมว, ตตฺถ ปน อาคนฺตุกวตฺตโต ปฎฺฐาย อาคตํ, อิธ อุปชฺฌายวตฺตโตฯ อิโต อญฺญานิปิ ปญฺจสตฺตติ เสขิยวตฺตานิ เทฺวอสีติ มหาวตฺตานิ จ วตฺตเมวฯ เตสุ ปน เสขิยวตฺตานิ มหาวิภเงฺค อาคตานิ, มหาวตฺตานิ กมฺมกฺขนฺธกปาริวาสิกกฺขนฺธเกสุ (จูฬว. ๗๕ อาทโย), ตสฺมา อิธ จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานิเยว ทสฺสิตานิฯ เตสุ อุปชฺฌายวตฺตํ ปฐมํ ทเสฺสโนฺต **“ตตฺถ อุปชฺฌายวตฺตํ ตาว เอวํ เวทิตพฺพ”**นฺตฺยาทิมาหฯ

ตตฺถ โก อุปชฺฌาโย, เกนเฎฺฐน อุปชฺฌาโย, กถํ คหิโต อุปชฺฌาโย, เกน วตฺติตพฺพํ อุปชฺฌายวตฺตํ, กตมํ ตํ วตฺตนฺติ? ตตฺถ **โก อุปชฺฌาโย**ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฎิพเลน ทสวเสฺสน วา อติเรกทสวเสฺสน วา อุปสมฺปาเทตุ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๗๖) พฺยตฺติพลสมฺปโนฺน อุปสมฺปทโต ปฎฺฐาย ทสวโสฺส วา อติเรกทสวโสฺส วา ภิกฺขุ อุปชฺฌาโยฯ **เกนเฎฺฐน อุปชฺฌาโย**ติ วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ **อุปชฺฌาโย,** สทฺธิวิหาริกานํ ขุทฺทกํ วชฺชํ วา มหนฺตํ วชฺชํ วา ภุโส จิเนฺตตีติ อโตฺถฯ **กถํ คหิโต โหติ อุปชฺฌาโย**ติ สทฺธิวิหาริเกน เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อุปชฺฌาโย เม, ภเนฺต, โหหี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต สเจ อุปชฺฌาโย ‘‘สาหู’’ติ วา ‘‘ลหู’’ติ วา ‘‘โอปายิก’’นฺติ วา ‘‘ปติรูป’’นฺติ วา ‘‘ปาสาทิเกน สมฺปาเทหี’’ติ วา อิเมสุ ปญฺจสุ ปเทสุ ยสฺส กสฺสจิ ปทสฺส วเสน กาเยน วา วาจาย วา กายวาจาหิ วา ‘‘คหิโต ตยา อุปชฺฌาโย’’ติ อุปชฺฌายคฺคหณํ วิญฺญาเปติ, คหิโต โหติ อุปชฺฌาโยฯ ตตฺถ **สาหู**ติ สาธุฯ **ลหู**ติ อครุ, สุภรตาติ อโตฺถฯ **โอปายิก**นฺติ อุปายปฎิสํยุตฺตํ, เอวํ ปฎิปชฺชนํ นิตฺถรณุปาโยติ อโตฺถฯ **ปติรูป**นฺติ สามีจิกมฺมมิทนฺติ อโตฺถฯ **ปาสาทิเกนา**ติ ปสาทาวเหน กายวจีปโยเคน สมฺปาเทหีติ อโตฺถฯ

เกน วตฺติตพฺพํ อุปชฺฌายวตฺตนฺติ คหิตอุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริเกน วตฺติตพฺพํฯ **กตมํ ตํ วตฺต**นฺติ อิทํ อาคตเมว, ตตฺถ **กาลเสฺสว อุฎฺฐาย อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา**ติ สจสฺส ปจฺจูสกาเล จงฺกมนตฺถาย วา โธตปาทปริหรณตฺถาย วา ปฎิมุกฺกา อุปาหนา ปาทคตา โหนฺติ, ตา กาลเสฺสว อุฎฺฐาย อปเนตฺวาฯ **ตาทิสเมว มุขโธวโนทกํ ทาตพฺพ**นฺติ อุตุมฺปิ สรีรสภาเว จ เอกากาเร ตาทิสเมว ทาตพฺพํฯ

สคุณํ กตฺวาติ อุตฺตราสงฺคํ สงฺฆาฎิญฺจาติ เทฺว จีวรานิ เอกโต กตฺวา ตา เทฺวปิ สงฺฆาฎิโย ทาตพฺพาฯ สพฺพญฺหิ จีวรํ สงฺฆฎิตตฺตา สงฺฆาฎีติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ **“สงฺฆาฎิโย ทาตพฺพา”**ติฯ **ปทวีติหาเรหี**ติ เอตฺถ ปทํ วีติหรติ เอตฺถาติ **ปทวีติหาโร,** ปทวีติหารฎฺฐานํฯ ทุตวิลมฺพิตํ อกตฺวา สมคมเนน ทฺวินฺนํ ปทานํ อนฺตเร มุฎฺฐิรตนมตฺตํฯ ปทานํ วา วีติหรณํ อภิมุขํ หริตฺวา นิเกฺขโป **ปทวีติหาโร**ติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺส อนฺตรนฺตรา กถา โอปาเตตพฺพา**ติ อนฺตรฆเร วา อญฺญตฺร วา ภณมานสฺส อนิฎฺฐิเต ตสฺส วจเน อญฺญา กถา น สมุฎฺฐาเปตพฺพาฯ **อิโต ปฎฺฐายา**ติ ‘‘น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺสา’’ติ

เอตฺถ น-การโต ปฏฺฐาย ฯ เตน **นาติทูเร**ติอาทีสุ น-การปฏิสิเทฺธสุ อาปตฺติ นตฺถีติ ทเสฺสติ ฯ **สพฺพตฺถ ทุกฺกฏาปตฺตี**ติ อาปทาอุมฺมตฺตขิตฺตจิตฺตเวทนาฏฺฏาทีหิ วินา ปณฺณตฺตึ อชานิตฺวาปิ วทนฺตสฺส คิลานสฺส จ ทุกฺกฏเมว ฯ อาปทาสุ หิ อนฺตรนฺตรา กถา วตฺตุํ วฏฺฏติ, เอวมเญฺญสุ น-การปฏิสิเทฺธสุ อีทิเสสุ, อิตเรสุ ปน คิลาโนปิ น มุจฺจติ ฯ **สพฺพตฺถ ทุกฺกฏาปตฺติเวทิตพฺพา**ติ ‘‘อีทิเสสุ คิลาโนปิ น มุจฺจตี’’ติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อญฺญมฺปิ หิ ยถาวุตฺตํ อุปชฺฌายวตฺตํ อนาทริเยน อกโรนฺตสฺส อคิลานสฺส วตฺตเภเท สพฺพตฺถ ทุกฺกฏเมว, เตเนว วกฺขติ ‘‘อคิลาเนน หิ สทฺธิวิหาริเกน สฏฺฐิวเสฺสนปิ สพฺพํ อุปชฺฌายวตฺตํ กาตพฺพํ, อนาทริเยน อกโรนฺตสฺส วตฺตเภเท ทุกฺกฏํ ฯ น-การปฏิสํยุเตฺตสุ ปน ปเทสุ คิลานสฺสปิ ปฏิกฺขิตฺตกิริยํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวา’’ติ ฯ **อาปตฺติสามนฺตา ภณมาโน**ติ ปทโสธมฺม(ปาจิ. ๔๔ อาทโย)-ทุฏฺฐุลฺลาทิวเสน (ปารา. ๒๘๓) อาปตฺติยา อาสนฺนวาจํ ภณมาโน ฯ **อาปตฺติยา อาสนฺนวาจ**นฺติ จ อาปตฺติชนกเมว วจนํ สนฺธาย วทติ ฯ ยาย หิ วาจาย อาปตฺตึ อาปชฺชติ, สา วาจา อาปตฺติยา อาสนฺนาติ วุจฺจติ ฯ

จีวเรน ปตฺตํ เวเฐตฺวาติ เอตฺถ ‘‘อุตฺตราสงฺคสฺส เอเกน กเณฺณน เวเฐตฺวา’’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ **เหฏฺฐาปีฐํ วา ปรามสิตฺวา**ติ อิทํ ปุเพฺพ ตตฺถ ฐปิตปตฺตาทินา อสงฺฆฏฺฏนตฺถาย วุตฺตํ ฯ จกฺขุนา โอโลเกตฺวาปิ อเญฺญสํ อภาวํ ญตฺวาปิ ฐเปตุํ วฏฺฏติ เอว ฯ **จตุรงฺคุลํ กณฺณํ อุสฺสาเรตฺวา**ติ กณฺณํ จตุรงฺคุลปฺปมาณํ อติเรกํ กตฺวา เอวํ จีวรํ สงฺฆริตพฺพํ ฯ **โอโภเค กายพนฺธนํ กาตพฺพ**นฺติ กายพนฺธนํ สงฺฆริตฺวา จีวรโภเค ปกฺขิปิตฺวา ฐเปตพฺพํ ฯ **สเจ ปิณฺฑปาโต โหตี**ติ เอตฺถ โย คาเมเยว วา อนฺตรฆเร วา ปฏิกฺกมเน วา ภุญฺชิตฺวา อาคจฺฉติ, ปิณฺฑํ วา น ลภติ, ตสฺส ปิณฺฑปาโต น โหติ, คาเม อภุตฺตสฺส ปน ลทฺธภิกฺขสฺส วา โหติ, ตสฺมา ‘‘สเจ ปิณฺฑปาโต โหตี’’ติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ **คาเม**ติ คามปริยาปเนฺน ตาทิเส กิสฺมิญฺจิ ปเทเส ฯ **อนฺตรฆเร**ติ อโนฺตเคเห ฯ **ปฏิกฺกมเน**ติ อาสนสาลายํ ฯ สเจปิ ตสฺส น โหติ, ภุญฺชิตุกาโม จ โหติ, อุทกํ ทตฺวา อตฺตนา ลทฺธโตปิ ปิณฺฑปาโต อุปเนตโพฺพ ฯ ติกฺขตฺตุํ ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพติ สมฺพโนฺธ, อาทิมฺหิ มเชฺฌ อเนฺตติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ ปุจฺฉิตโพฺพติ อโตฺถ ฯ **อุปกโฏฺฐ**ติ อาสโนฺน ฯ **โธตวาลิกายา**ติ อุทเกน คตฏฺฐาเน นิรชาย ปริสุทฺธวาลิกาย ฯ

นิทฺธูเมติ ชนฺตาฆเร ชลมานอคฺคิธูมรหิเต ฯ ชนฺตาฆรญฺหิ นาม หิมปาตพหุเกสุ เทเสสุ ตปฺปจฺจยโรคปีฬาทินิวารณตฺถํ สรีรเสทตาปนฏฺฐานํ ฯ ตตฺถ กิร อนฺธการปฏิจฺฉนฺนตาย พหูปิ เอกโต ปวิสิตฺวา จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อคฺคิตาปปริหาราย มตฺติกาย มุขํ ลิมฺปิตฺวา สรีรํ ยาวทตฺถํ เสเทตฺวา จุณฺณาทีหิ อุพฺพเฏฺฏตฺวา นหายนฺติ ฯ เตเนว ปาฬิยํ (มหาว. ๖๖) ‘‘จุณฺณํ สเนฺนตพฺพ’’นฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ **สเจ อุสฺสหตี**ติ สเจ ปโหติ ฯ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **‘‘เกนจิ เคลเญฺญน อนภิภูโต โหตี’’**ติ ฯ **อปฏิฆํสเนฺตนา**ติ ภูมิยํ อปฏิฆํสเนฺตน ฯ **กวาฏปีฐ**นฺติ กวาฏปีฐญฺจ ปิฏฺฐสงฺฆาตญฺจ อจฺฉุปเนฺตน ฯ **สนฺตานก**นฺติ ยํ กิญฺจิ กีฏกุลาวกมกฺกฏกสุตฺตาทิ ฯ **อุโลฺลกา ปฐมํ โอหาเรตพฺพ**นฺติ อุโลฺลกโต ปฐมํ อุโลฺลกํ อาทึ กตฺวา อวหริตพฺพนฺติ อโตฺถ ฯ **อุโลฺลก**นฺติ จ อุทฺธํ โอโลกนฏฺฐานํ, อุปริภาคนฺติ อโตฺถ ฯ **อาโลกสนฺธิกณฺณภาคา**ติ อาโลกสนฺธิภาคา จ กณฺณภาคา จ, อพฺภนฺตรพาหิรวาตปานกวาฏกานิ จ คพฺภสฺส จ จตฺตาโรโกณา สมฺมชฺชิตพฺพาติ อโตฺถ ฯ

อญฺญตฺถ เนตโพฺพติ ยตฺถ วิหารโต สาสเน อนภิรติ อุปฺปนฺนา, ตโต อญฺญตฺถ กลฺยาณมิตฺตาทิสมฺปตฺติยุตฺตฏฺฐาเน เนตโพฺพ ฯ **น จ อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมิตพฺพ**นฺติ รชิตจีวรโต ยาว อปฺปมตฺตกมฺปิ รชนํ คฬติ, น ตาว ปกฺกมิตพฺพํ ฯ **น อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา เอกจฺจสฺส ปโตฺต ทาตโพฺพ**ติอาทิ สพฺพํ อุปชฺฌายสฺส วิสภาคปุคฺคลานํ วเสน กถิตํ ฯ เอตฺถ จ **วิ**

สภาคปุคฺคลานนฺติ ลชฺชิโน วา อลชฺชิโน วา อุปชฺฌายสฺส อวฑฺฒิกาเม สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจปน อุปชฺฌาโย อลชฺชี โอวาทมฺปิ น คณฺหาติ, ลชฺชิโน จ เอตสฺส วิสภาคา โหนฺติ, ตตฺถ อุปชฺฌายํ วิหาย ลชฺชีเหว สทฺธึ อามิสาทิปริโภโค กาตโพฺพฯ อุปชฺฌายาทิภาโว เหตฺถ นปฺปมาณนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปริเวณํ คนฺตฺวา**ติ อุปชฺฌายสฺส ปริเวณํ คนฺตฺวาฯ **สุสาน**นฺติ อิทํ อุปลกฺขณํฯ อุปจารสีมโต พหิ คนฺตุกาเมน อนาปุจฺฉา คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ **วุฏฺฐานมสฺส อาคเมตพฺพ**นฺติ เคลญฺญโต วุฏฺฐานํ อสฺส อาคเมตพฺพํฯ

อุปชฺฌายวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อาจริยวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๔. อาจริยวตฺตกถายํ โก อาจริโย, เกนเฏฺฐน อาจริโย, กติวิโธ อาจริโย, กถํ คหิโต อาจริโย, เกน วตฺติตพฺพํ อาจริยวตฺตํ, กตมํ ตํ วตฺตนฺติ? ตตฺถ **โก อาจริโย**ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทสวสฺสํ นิสฺสาย วตฺถุํ ทสวเสฺสน นิสฺสยํ ทาตุ’’นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๗๗) พฺยตฺติพลสมฺปโนฺน ทสวโสฺส วา อติเรกทสวโสฺส วา ภิกฺขุ อาจริโยฯ **เกนเฏฺฐน อาจริโย**ติ อเนฺตวาสิเกน อาภุโส จริตโพฺพติ **อาจริโย,** อุปฏฺฐาตโพฺพติ อโตฺถฯ **กติวิโธ อาจริโย**ติ นิสฺสยาจริยปพฺพชฺชาจริยอุปสมฺปทาจริยธมฺมาจริยวเสน จตุพฺพิโธฯ ตตฺถ นิสฺสยํ คเหตฺวา ตํ นิสฺสาย วตฺถโพฺพ **นิสฺสยาจริโย**ฯ ปพฺพชิตกาเล สิกฺขิตพฺพสิกฺขาปโก **ปพฺพชฺชาจริโย**ฯ อุปสมฺปทกาเล กมฺมวาจานุสฺสาวโก **อุปสมฺปทาจริโย**ฯ พุทฺธวจนสิกฺขาปโก **ธมฺมาจริโย** นามฯ **กถํ คหิโต โหติ อาจริโย**ติ อเนฺตวาสิเกน เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อาจริโย เม, ภเนฺต, โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต อาจริโย ‘‘สาหู’’ติ วา ‘‘ลหู’’ติ วา ‘‘โอปายิก’’นฺติ วา ‘‘ปติรูป’’นฺติ วา ‘‘ปาสาทิเกน สมฺปาเทหี’’ติ วา กาเยน วิญฺญาเปติ , วาจาย วิญฺญาเปติ, กายวาจาหิ วิญฺญาเปติ, คหิโต โหติ อาจริโยฯ

เกน วตฺติตพฺพํ อาจริยวตฺตนฺติ อเนฺตวาสิเกน วตฺติตพฺพํ อาจริยวตฺตํฯ พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปญฺจ วสฺสานิ นิสฺสาย วตฺถพฺพํ, อพฺยเตฺตน ยาวชีวํฯ เอตฺถ สจายํ ภิกฺขุ วุฑฺฒตรํ อาจริยํ น ลภติ, อุปสมฺปทาย สฏฺฐิวโสฺส วา สตฺตติวโสฺส วา โหติ, นวกตรสฺสปิ พฺยตฺตสฺส สนฺติเก อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อาจริโย เม, อาวุโส, โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี’’ติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉเนฺตนปิ อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ‘‘คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามิ อาจริยา’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอส นโย สพฺพอาปุจฺฉเนสุฯ **กตมํ ตํ วตฺต**นฺติ เอตฺถ อุปชฺฌายวตฺตโต อญฺญํ นตฺถีติ อาห **‘‘อิทเมว จ…เป…. อาจริยวตฺตนฺติ วุจฺจตี’’**ติฯ นนุ อุปชฺฌาจริยา ภินฺนปทตฺถา, อถ กสฺมา อิทเมว ‘‘อาจริยวตฺต’’นฺติ วุจฺจตีติ อาห **‘‘อาจริยสฺส กตฺตพฺพตฺตา’’**ติฯ ยถา เอโกปิ ภิกฺขุ มาตุภาตาภูตตฺตา ‘‘มาตุโล’’ติ จ ธเมฺม สิกฺขาปกตฺตา ‘‘อาจริโย’’ติ จ วุจฺจติ, เอวํ เอกเมว วตฺตํ อุปชฺฌายสฺส กตฺตพฺพตฺตา ‘‘อุปชฺฌายวตฺต’’นฺติ จ อาจริยสฺส กตฺตพฺพตฺตา ‘‘อาจริยวตฺต’’นฺติ จ วุจฺจตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ สเนฺตปิ นาเม ภิเนฺน อโตฺถ ภิโนฺน สิยาติ อาห **‘‘นามมตฺตเมว เหตฺถ นาน’’**นฺติฯ ยถา ‘‘อิโนฺท สโกฺก’’ติอาทีสุ นามมตฺตเมว ภินฺนํ, น อโตฺถ, เอวเมตฺถาปีติ ทฏฺฐโพฺพติฯ

อิทานิ ตสฺมึ วเตฺต สทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกานํ วเสน ลพฺภมานํ กญฺจิ วิเสสํ ทเสฺสโนฺต **‘‘ตตฺถ ยาว จีวรรชน’’**นฺตฺยาทิมาหฯ ตโต อุปชฺฌายาจริยานํ วเสน วิเสสํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุปชฺฌาเย’’**ตฺยาทิมาหฯ เตสุ วตฺตํ สาทิยเนฺตสุ อาปตฺติ, อสาทิยเนฺตสุ อนาปตฺติ, เตสุ อชา

นเนฺตสุ , เอกสฺส ภารกรเณปิ อนาปตฺตีติ อยเมตฺถ ปิณฺฑตฺโถฯ อิทานิ อเนฺตวาสิกวิเสสวเสน ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสตุมาห **“เอตฺถ จา”**ติอาทิฯ

อาจริยวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สทฺธิวิหาริกวตฺตกถาวณฺณนา

สทฺธิวิหาริกวเตฺต โก สทฺธิวิหาริโก, เกนเฏฺฐน สทฺธิวิหาริโก, เกน วตฺติตพฺพํ สทฺธิวิหาริกวตฺตํ, กตมํ ตํ วตฺตนฺติ? ตตฺถ **โก สทฺธิวิหาริโก**ติ อุปสมฺปโนฺน วา โหตุ สามเณโร วา, โย อุปชฺฌํ คณฺหาติ, โส สทฺธิวิหาริโก นามฯ **เกนเฏฺฐน สทฺธิวิหาริโก**ติ อุปชฺฌาเยน สทฺธิํ วิหาโร เอตสฺส อตฺถีติ สทฺธิวิหาริโกติ อเตฺถนฯ **เกน วตฺติตพฺพํ สทฺธิวิหาริกวตฺต**นฺติ อุปชฺฌาเยน วตฺติตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ วตฺตกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๗๘) ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, อุปชฺฌายานํ สทฺธิวิหาริเกสุ วตฺตํ ปญฺญเปสฺสามิ, ยถา อุปชฺฌาเยหิ สทฺธิวิหาริเกสุ วตฺติตพฺพ’’นฺติฯ **กตมํ ตํ วตฺต**นฺติ อิทานิ ปกรณาคตํฯ อิมสฺมิํ ปน ปกรเณ สเงฺขปรุจิตฺตา, อาจริยสทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกวตฺตานญฺจ สมานตฺตา เทฺวปิ เอกโต วุตฺตา, ตถาปิ วตฺตกฺขนฺธเก วิสุํ วิสุํ อาคตตฺตา วิสุํ วิสุํเยว กถยามฯ

สงฺคเหตโพฺพ อนุคฺคเหตโพฺพติ อุเทฺทสาทีหิสฺส สงฺคโห จ อนุคฺคโห จ กาตโพฺพฯ ตตฺถ **อุเทฺทโส**ติ ปาฬิวจนํฯ **ปริปุจฺฉา**ติ ปาฬิยา อตฺถวณฺณนาฯ **โอวาโท**ติ อโนติเณฺณ วตฺถุสฺมิํ ‘‘อิทํ กโรหิ, อิทํ มา กริตฺถา’’ติ วจนํฯ **อนุสาสนี**ติ โอติเณฺณ วตฺถุสฺมิํฯ อปิจ โอติเณฺณ วา อโนติเณฺณ วา ปฐมํ วจนํ **โอวาโท,** ปุนปฺปุนํ วจนํ **อนุสาสนี**ติ ทฎฺฐพฺพํฯ **สเจ อุปชฺฌายสฺส ปโตฺต โหตี**ติ สเจ อติเรกปโตฺต โหติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **ปริกฺขาโร**ติ อโญฺญปิ สมณปริกฺขาโรฯ อิธ **อุสฺสุกฺกํ** นาม ธมฺมิเยน นเยน อุปฺปชฺชมานอุปายปริเยสนํฯ อิโต ปรํ ทนฺตกฎฺฐทานํ อาทิํ กตฺวา อาจมนกุมฺภิยา อุทกสิญฺจนปริโยสานํ วตฺตํ คิลานเสฺสว สทฺธิวิหาริกสฺส กาตพฺพํฯ อนภิรติวูปกาสนาทิ ปน อคิลานสฺสปิ กตฺตพฺพเมวฯ **จีวรํ รชเนฺตนา**ติ ‘‘เอวํ รเชยฺยาสี’’ติ อุปชฺฌายโต อุปายํ สุตฺวา รชเนฺตนฯ เสสํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ **สงฺคเหตโพฺพ อนุคฺคเหตโพฺพ**ติอาทีสุ อนาทริยํ ปฎิจฺจ ธมฺมามิเสหิ อสงฺคณฺหนฺตานํ อาจริยุปชฺฌายานํ ทุกฺกฎํ วตฺตเภทตฺตาฯ เตเนว ปริวาเรปิ (ปริ. ๓๒๒) ‘‘น เทโนฺต อาปชฺชตี’’ติ วุตฺตํฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

สทฺธิวิหาริกวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อเนฺตวาสิกวตฺตกถาวณฺณนา

อเนฺตวาสิกวเตฺต โก อเนฺตวาสิโก, เกนเฏฺฐน อเนฺตวาสิโก, กติวิธา อเนฺตวาสิกา, เกน วตฺติตพฺพํ อเนฺตวาสิกวตฺตํ, กตมํ ตํ วตฺตนฺติ? ตตฺถ **โก อเนฺตวาสิโก**ติ อุปสมฺปโนฺน วา โหตุ สามเณโร วา, โย อาจริยสฺส สนฺติเก นิสฺสยํ คณฺหาติ, โย วา อาจริยสฺส โอวาทํ คเหตฺวา ปพฺพชติ, โย วา เตนานุสฺสาวิโต หุตฺวา อุปสมฺปชฺชติ, โย วา ตสฺส สนฺติเก ธมฺมํ ปริยาปุณาติ, โส สโพฺพ อเนฺตวาสิโกติ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ ปฐโม นิสฺสยเนฺตวาสิโก นาม, ทุติโย ปพฺพชฺชเนฺตวาสิโก นาม, ตติโย อุปสมฺปทเนฺตวาสิโก นาม, จตุโตฺถ ธมฺมเนฺตวาสิโก นามฯ อญฺญตฺถ ปน สิปฺปเนฺตวาสิโกปิ อาคโต, โส อิธ นาธิเปฺปโต ฯ **เกนเฏฺฐน อเนฺตวาสิโก**ติ อเนฺต วสตีติ อเนฺตวาสิโก อลุตฺตสมาสวเสนฯ **กติวิธา อเนฺตวาสิกา**ติ ยถาวุตฺตนเยน จตุพฺพิธา อเนฺตวาสิกาฯ

เกน วตฺติตพฺพํ อเนฺตวาสิกวตฺตนฺติ จตุพฺพิเธหิ อาจริเยหิ อเนฺตวาสิเกสุ วตฺติตพฺพํฯ ยถาห วตฺตกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๘๒) ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, อาจริยานํ อเนฺตวาสิเกสุ วตฺตํ ปญฺญเปสฺสามิ, ยถา อาจริเยหิ อเนฺตวาสิเกสุ วตฺติตพฺพ’’นฺติฯ **กตมํ ตํ วตฺตนฺ**ติ ยํ ภควตา วตฺตกฺขนฺธเก วุตฺตํ, อิธ จ สเงฺขเปน ทสฺสิตํ, ตํ วตฺตนฺติฯ อิธ ปน อโตฺถ สทฺธิวิหาริกวเตฺต วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ อยํ ปน วิเสโส – เอเตสุ ปพฺพชฺชเนฺตวาสิโก จ อุปสมฺปทเนฺตวาสิโก จ อาจริยสฺส ยาวชีวํ ภาโร, นิสฺสยเนฺตวาสิโก จ ธมฺมเนฺตวาสิโก จ ยาว สมีเป วสนฺติ, ตาว เทว, ตสฺมา อาจริเยหิปิ เตสุ สมฺมา วตฺติตพฺพํฯ อาจริยเนฺตวาสิเกสุ หิ โย โย น สมฺมา วตฺตติ, ตสฺส ตสฺส อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

อเนฺตวาสิกวตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อาคนฺตุกวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๕. อาคนฺตุกวเตฺต อาคจฺฉตีติ อาคนฺตุโก, เตน วตฺติตพฺพนฺติ **อาคนฺตุกวตฺตํ**ฯ ‘‘อิทานิ อารามํ ปวิสิสฺสามี’’ติ อิมินา อุปจารสีมาสมีปํ ทเสฺสติ, ตสฺมา อุปจารสีมาสมีปํ ปตฺวา อุปาหนาโอมุญฺจนาทิ สพฺพํ กาตพฺพํฯ **คเหตฺวา**ติ อุปาหนทณฺฑเกน คเหตฺวาฯ **อุปาหนปุญฺฉนโจฬกํ ปุจฺฉิตฺวา อุปาหนา ปุญฺฉิตพฺพา**ติ ‘‘กตรสฺมิํ ฐาเน อุปาหนปุญฺฉนโจฬก’’นฺติ อาวาสิเก ภิกฺขู ปุจฺฉิตฺวาฯ **ปตฺถริตพฺพนฺ**ติ สุกฺขาปนตฺถาย อาตเป ปตฺถริตพฺพํฯ **สเจ นวโก โหติ, อภิวาทาเปตโพฺพ**ติ ตสฺส วเสฺส ปุจฺฉิเต ยทิ ทหโร โหติ, สยเมว วนฺทิสฺสติ, ตทา อิมินา วนฺทาปิโต โหติฯ **นิโลฺลเกตโพฺพ**ติ โอโลเกตโพฺพฯ **พหิ ฐิเตนา**ติ พหิ นิกฺขมนฺตสฺส อหิโน วา อมนุสฺสสฺส วา มคฺคํ ฐตฺวา ฐิเตน นิโลฺลเกตโพฺพฯ เสสํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

อาคนฺตุกวตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อาวาสิกวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๖. อาวาสิกวเตฺต อาวสตีติ อาวาสิโก, เตน วตฺติตพฺพนฺติ **อาวาสิกวตฺตํ**ฯ ตตฺถ **อาวาสิเกน ภิกฺขุนา อาคนฺตุกํ ภิกฺขุํ วุฑฺฒตรํ ทิสฺวา อาสนํ ปญฺญเปตพฺพนฺ**ติอาทิ ปาฬิยํ (จูฬว. ๓๕๙) อาคตญฺจ อฎฺฐกถายํ อาคตญฺจ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๕๙) คเหตพฺพํ, คเหตฺวา วุตฺตตฺตา ปากฎเมว, อุปาหนปุญฺฉนํ ปน อตฺตโน รุจิวเสน กาตพฺพํฯ เตเนว เหตฺถ **‘‘สเจ อุสฺสหตี’’**ติ วุตฺตํ, ตสฺมา อุปาหนา อปุญฺฉนฺตสฺสปิ อนาปตฺติฯ **เสนาสนํ ปญฺญเปตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘กตฺถ มยฺหํ เสนาสนํ ปาปุณาตี’’ติ ปุจฺฉิเตน เสนาสนํ ปญฺญเปตพฺพํ, ‘‘เอตํ เสนาสนํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ปโปฺผเฎตฺวา ปตฺถริตุํ ปน วฎฺฎติเยวฯ เอเตน มญฺจปีฐาทิํ ปโปฺผเฎตฺวา ปตฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา ทานมฺปิ เสนาสนปญฺญาปนเมวาติ ทเสฺสติฯ มหาอาวาเสปิ อตฺตโน สนฺติกํ สมฺปตฺตสฺส อาคนฺตุกสฺส วตฺตํ อกาตุํ น ลพฺภติฯ เสสํ ปุริมสทิสเมวฯ

อาวาสิกวตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

คมิกวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๗. คมิกวเตฺต คนฺตุํ ภโพฺพติ คมิโก, เตน วตฺติตพฺพนฺติ **คมิกวตฺตํ**ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา – **ทารุภณฺฑนฺ**ติ เสนาสนกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๒๒) วุตฺตํ มญฺจปีฐาทิฯ **มตฺติ**

กาภณฺฑมฺปิ รชนภาชนาทิ สพฺพํ ตตฺถ วุตฺตปฺปเภทเมวฯ ตํ สพฺพํ อคฺคิสาลายํ วา อญฺญต รสฺมึ วา คุตฺตฏฺฐาเน ปฏิสาเมตฺวา คนฺตพฺพํ, อโนวสฺสเก ปพฺภาเรปิ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **เสนาสนํ อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ยํ ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณตฺถมฺเภสุ วา กตเสนาสนํ, ยตฺถ อุปจิกา นาโรหนฺติ, ตํ อนาปุจฺฉนฺตสฺสปิ อนาปตฺติฯ **จตูสุ ปาสาเณสุ**ติอาทิ อุปจิกานํ อุปฺปตฺติฏฺฐาเน ปณฺณสาลาทิเสนาสเน กตฺตพฺพาการทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **อเปฺปว นาม องฺคานิปิ เสเสยฺยุ**นฺติ อยํ อโชฺฌกาเส ฐปิตมฺหิ อานิสํโสฯ โอวสฺสกเคเห ปน ติเณสุ จ มตฺติกาปิเณฺฑสุ จ อุปริ ปตเนฺตสุ มญฺจปีฐานํ องฺคานิปิ วินสฺสนฺติฯ

คมิกวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ภตฺตคฺควตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๘. วตฺตกฺขนฺธเก อิมสฺมึ ฐาเน อนุโมทนวตฺตํ อาคตํ, ตโต ภตฺตคฺควตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยญฺจ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๗๓-๓๗๔) ‘‘อิมสฺมึ วตฺตกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๕๖) อาคตานิ อาคนฺตุกาวาสิกคมิยานุโมทนภตฺตคฺคปิณฺฑจาริการญฺญิกเสนาสนชนฺตาฆรวจฺจกุฏิอุปชฺฌายาจริยสทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกวตฺตานิ จุทฺทส มหาวตฺตานิ นามา’’ติ อนุกฺกโม วุโตฺต, อิธ ปน วินยสงฺคหปฺปกรเณ คมิกวตฺตโต ภตฺตคฺควตฺตํ อาคตํ, อนุโมทนวตฺตํ ปน วิสุํ อวตฺวา ภตฺตคฺควเตฺตเยว อโนฺตคธํ กตฺวา ปจฺฉา วุตฺตํ ภตฺตคฺคํ คนฺตฺวา ภเตฺต ภุเตฺตเยว อนุโมทนากรณโต, ปาฬิยญฺจ อเญฺญสุ วเตฺตสุ วิย ‘‘เตน หิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อนุโมทนวตฺตํ ปญฺญาเปสฺสามี’’ติ วิสุํ วตฺตภาเวน อนาคตตฺตา ภตฺตคฺควเตฺตเยว อโนฺตคธนฺติ อาจริยสฺส อธิปฺปาโย สิยาฯ อิมสฺส จ วินยาลงฺการปกรณสฺส ตสฺสา วณฺณนาภูตตฺตา สํวเณฺณตพฺพกฺกเมเนว สํวณฺณนํ กถยิสฺสามฯ

ภุญฺชิตพฺพนฺติ **ภตฺตํ**ฯ อชติ คจฺฉติ ปวตฺตติ เอตฺถาติ อคฺคํฯ ‘‘อาทิโกฏฺฐาสโกฏีสุ, ปุรโตคฺคํ วเร ตีสู’’ติ อภิธานปฺปทีปิกายํ อาคเตปิ **‘‘ราชคฺค**นฺติ ราชารหํ, **สลากคฺค**นฺติ สลากคฺคหณฏฺฐาน’’นฺติอาทีสุ อเญฺญเตฺถสุปิ ปวตฺตนโต ภตฺตสฺส อคฺคํ ภตฺตคฺคํ, ภตฺตปริวิสนฏฺฐานํ, ภตฺตเคฺค วตฺติตพฺพํ วตฺตํ **ภตฺตคฺควตฺต**นฺติ วิคฺคโหฯ ตตฺถ **อาราเม กาโล อาโรจิโต โหตี**ติ ‘‘กาโล ภเนฺต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติ อาโรจิโต โหติฯ **ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตนา**ติ เทฺว ชาณุมณฺฑลานิ นาภิมณฺฑลญฺจ ปฏิจฺฉาเทเนฺตนฯ **ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา**ติ สมนฺตโต มณฺฑลํ นิวาเสตฺวาฯ อุทฺธํ นาภิมณฺฑลํ, อโธ ชาณุมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ชาณุมณฺฑลสฺส เหฏฺฐา ชงฺฆฏฺฐิโต ปฏฺฐาย อฏฺฐงฺคุลมตฺตํ นิวาสนํ โอตาเรตฺวา นิวาเสตพฺพํ, ตโต ปรํ โอตาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํ, ยถานิสินฺนสฺส ชาณุมณฺฑลโต เหฏฺฐา จตุรงฺคุลมตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา**ติ ตสฺส นิวาสนสฺส อุปริ กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ‘‘น, ภิกฺขเว, อกายพนฺธเนน คาโม ปวิสิตโพฺพ, โย ปวิเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๗๘) วุตฺตตฺตาฯ **สคุณํ กตฺวา**ติ อิทํ อุปชฺฌายวเตฺต วุตฺตเมวฯ **‘‘คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา**ติ ปาสเก คณฺฐิกํ ปเวเสตฺวา อโนฺตคาโม วา โหตุ วิหาโร วา, มนุสฺสานํ ปริวิสนฏฺฐานํ คจฺฉเนฺตน จีวรํ ปารุปิตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา คมนเมว วฏฺฏตี’’ติ มหาอฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **มนุสฺสานํ ปริวิสนฏฺฐาน**นฺติ ยตฺถ อโนฺตวิหาเรปิ มนุสฺสา สปุตฺตทารา อาวสิตฺวา ภิกฺขู เนตฺวา โภเชนฺติฯ

สุปฺปฏิจฺฉเนฺนนาติ น สสีสํ ปารุเตน, อถ โข คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา อนุวาตเนฺตน คีวํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อุโภ กเณฺณ สมํ กตฺวา ปฏิสํหริตฺวา ยาว มณิพนฺธา ปฏิจฺฉาเทเนฺตนฯ **สุสํวุเตนา**ติ หตฺถํ วา ปาทํ วา อกีฬาเปเนฺตน, สุวินีเตนาติ อโตฺถฯ **โอกฺขิตฺตจกฺขุนา**ติ เหฏฺฐาขิตฺต

จกฺขุนาฯ โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ ตหํ ตหํ โอโลเกนฺโต ภิยฺโย ตํ ตํ ทิสาภาคํ ปาสาทํ กูฏาคารํ วีถึ โอโลเกนฺโต คจฺฉติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ เอกสฺมึ ปน ฐาเน ฐตฺวา หตฺถิอสฺสาทิปริสฺสยาภาวํ โอโลเกตุํ วฏฺฏติฯ **อปฺปสทฺทนา**ติ เอตฺถ กิตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหติ? ทฺวาทสหตฺถเคเห อาทิมฺหิ สงฺฆตฺเถโร มชฺเฌ ทุติยตฺเถโร อเนฺต ตติยตฺเถโรติ เอวํ นิสิเนฺนสุ สงฺฆตฺเถโร ทุติเยน สทฺธึ มเนฺตติ, ทุติยตฺเถโร ตสฺส สทฺทเญฺจว สุณาติ, กถญฺจ ววตฺถเปติ, ตติยตฺเถโร ปน สทฺทเมว สุณาติ, กถํ น ววตฺถเปติ, เอตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหติฯ สเจ ปน ตติยตฺเถโร กถํ ววตฺถเปติ, มหาสโทฺท นาม โหติฯ

น อุกฺขิตฺตกายาติ น อุเกฺขเปน, อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํ, เอกโต วา อุภโต วา อุกฺขิตฺตจีวโร หุตฺวาติ อโตฺถฯ อโนฺตอินฺทขีลโต ปฏฺฐาย น เอวํ คนฺตพฺพํฯ นิสินฺนกาเล ปน ธมกรณํ นีหรเนฺตนปิ จีวรํ อนุกฺขิปิตฺวาว นีหริตพฺพํฯ **น อุชฺชคฺฆิกายา**ติ น มหาหสิตํ หสโนฺต, วุตฺตนเยเนเวตฺถ กรณวจนํฯ **น กายปฺปจาลก**นฺติ กายํ อจาเลตฺวา กายํ ปคฺคเหตฺวา นิจฺจลํ กตฺวา อุชุเกน กาเยน สเมน อิริยาปเถนฯ **น พาหุปฺปจาลก**นฺติ พาหุํ อจาเลตฺวา พาหุํ ปคฺคเหตฺวา นิจฺจลํ กตฺวาฯ **น สีสปฺปจาลก**นฺติ สีสํ อจาเลตฺวา สีสํ ปคฺคเหตฺวา นิจฺจลํ อุชุํ ฐเปตฺวาฯ **น ขมฺภกโต**ติ ขมฺภกโต นาม กฏิยํ หตฺถํ ฐเปตฺวา กตขโมฺภฯ **น อุกฺกุฏิกายา**ติ เอตฺถ อุกฺกุฏิกา วุจฺจติ ปณฺหิโย อุกฺขิปิตฺวา อคฺคปาเทหิ วา อคฺคปาเท อุกฺขิปิตฺวา ปเณฺหหิเยว วา ภูมึ ผุสนฺตสฺส คมนํฯ กรณวจนํ ปเนตฺถ วุตฺตลกฺขณเมวฯ **น โอคุณฺฐิเตนา**ติ สสีสํ ปารุเตนฯ **น ปลฺลตฺถิกายา**ติ น ทุสฺสปลฺลตฺถิกายฯ เอตฺถ อาโยคปลฺลตฺถิกาปิ ทุสฺสปลฺลตฺถิกา เอวฯ **น เถเร ภิกฺขู อนุปขชฺชา**ติ เถเร ภิกฺขู อติอลฺลียิตฺวา น นิสีทิตพฺพํฯ **น สงฺฆาฏึ โอตฺถริตฺวา**ติ น สงฺฆาฏึ อตฺถริตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ

สกฺกจฺจนฺติ สตึ อุปฏฺฐาเปตฺวาฯ **ปตฺตสญฺญี**ติ ปเตฺต สญฺญํ กตฺวาฯ **สมสูปโก** นาม ยตฺถ ภตฺตสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาโณ สูโป โหติฯ **สมติตฺถิก**นฺติ สมปุณฺณํ สมภริตํฯ **ถูปีกตํ ปิณฺฑปาตํ ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ **ถูปีกโต** นาม ปตฺตสฺส อโนฺตมุขวฏฺฏิเลขํ อติกฺกมิตฺวา กโต, ปเตฺต ปกฺขิโตฺต ภริโต ปูริโตติ อโตฺถฯ เอวํ กตํ อคฺคเหตฺวา อโนฺตมุขวฏฺฏิเลขาสมปฺปมาโณ คเหตโพฺพฯ ‘‘ยํ กญฺจิ ยาคุํ วา ภตฺตํ วา ผลาผลํ วา อามิสชาติกํ สมติตฺถิกเมว คเหตพฺพํ, ตญฺจ โข อธิฏฺฐานุปเคน ปเตฺตน, อิตเรน ปน ถูปีกตมฺปิ วฏฺฏติฯ ยามกาลิกสตฺตาหกาลิกยาวชีวิกานิ ปน อธิฏฺฐานุปคปเตฺต ถูปีกตานิปิ วฏฺฏนฺติฯ ยํ ปน ทฺวีสุ ปเตฺตสุ ภตฺตํ คเหตฺวา เอกสฺมึ ปูเรตฺวา วิหารํ เปเสตุํ วฏฺฏตี’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ยํ ปเตฺต ปกฺขิปิยมานํ ปูวอุจฺฉุขณฺฑผลาผลาทิ เหฏฺฐา โอโรหติ, ตํ ถูปีกตํ นาม น โหติฯ ปูววฏํสกํ ฐเปตฺวา ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, ถูปีกตเมว โหติฯ ปุปฺผวฏํสกตโกฺกลกฏุกผลาทิวฏํสเก ปน ฐเปตฺวา ทินฺนํ ถูปีกตํ น โหติฯ ภตฺตสฺส อุปริ ถาลกํ วา ปตฺตํ วา ฐเปตฺวา ปูเรตฺวา คณฺหาติ, ถูปีกตํ นาม น โหติฯ กุรุนฺทิยมฺปิ วุตฺตํ ‘‘ถาลเก วา ปเตฺต วา ปกฺขิปิตฺวา ตํ ปตฺตมตฺถเก ฐเปตฺวา เทนฺติ, ปาเฏกฺกภาชนํ วฏฺฏติฯ อิธ อนาปตฺติยํ คิลาโน น อาคโต, ตสฺมา คิลานสฺสปิ ถูปีกตํ น วฏฺฏติ, สพฺพตฺถ ปน ปฏิคฺคเหตุเมว น วฏฺฏติ, ปฏิคฺคหิตํ ปน ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ

‘‘สกฺกจฺจ’’นฺติ จ ‘‘ปตฺตสญฺญี’’ติ จ อุภยํ วุตฺตนยเมวฯ **สปทาน**นฺติ ตตฺถ ตตฺถ โอธึ อกตฺวา อนุปฏิปาฏิยาฯ สมสูปเก วตฺตพฺพํ วุตฺตเมวฯ **ถูปกโต**ติ มตฺถกโต, เวมชฺฌโตติ อโตฺถฯ **น สูปํ วา พฺยญฺชนํ วา**ติอาทิ ปากฏเมวฯ วิญฺญตฺติยํ วตฺตพฺพํ นตฺถิฯ อุชฺฌานสญฺญีสิกฺขาปเทปิ คิลาโน น มุญฺจติฯ **นาติมหนฺต กพโฬ**ติ มยูรณฺฑํ อติมหนฺตํ, กุกฺกุฏณฺฑํ อติขุทฺทกํ, เตสํ เวมชฺฌปฺปมาโณฯ **ปริมณฺฑลํ อาโลโป**ติ นาติทีโฆ อาโลโปฯ **อนาหเฏ**ติ อนาหริเต, มุขทฺวารํ อสมฺปาปิเตติ อโตฺถฯ **สโพฺพ หโตฺถ**ติ เอตฺถ หตฺถสโทฺท ตเทกเทเสสุ

องฺคุลีสุ ทฏฺฐโพฺพ ‘‘หตฺถมุโทฺท’’ติอาทีสุ วิย สมุทาเย ปวตฺตโวหารสฺส อวยเว ปวตฺตนโตฯ เอกงฺคุลิมฺปิ มุเข ปกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ **น สกพเฬนา**ติ เอตฺถ ธมฺมํ กเถโนฺต หรีตกํ วา ลฏฺฐิมธุกํ วา มุเข ปกฺขิปิตฺวา กเถติ, ยตฺตเกน วจนํ ปริปุณฺณํ โหติ, ตตฺตเก มุขมฺหิ สเนฺต กเถตุํ วฏฺฏติฯ

ปิณฺฑุเกฺขปกนฺติ ปิณฺฑํ อุกฺขิปิตฺวา อุกฺขิปิตฺวาฯ **กพฬาวเจฺฉทก**นฺติ กพฬํ อวฉินฺทิตฺวา อวฉินฺทิตฺวาฯ **อวคณฺฑการก**นฺติ มกฺกโฏ วิย คเณฺฑ กตฺวา กตฺวาฯ **หตฺถนิทฺธุนก**นฺติ หตฺถํ นิทฺธุนิตฺวา นิทฺธุนิตฺวาฯ **สิตฺถาวการก**นฺติ สิตฺถานิ อวกิริตฺวา อวกิริตฺวาฯ **ชิวฺหานิจฺฉารก**นฺติ ชิวฺหํ นิจฺฉาเรตฺวา นิจฺฉาเรตฺวาฯ **จปุจปุการก**นฺติ ‘‘จปุจปู’’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา กตฺวาฯ **สุรุสุรุการก**นฺติ ‘‘สุรุสุรู’’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา กตฺวาฯ **หตฺถนิเลฺลหก**นฺติ หตฺถํ นิเลฺลหิตฺวา นิเลฺลหิตฺวาฯ ภุญฺชเนฺตน หิ องฺคุลิมตฺตมฺปิ นิเลฺลหิตุํ น วฏฺฏติ, ฆนยาคุผาณิตปายาสาทิเก ปน องฺคุลีหิ คเหตฺวา องฺคุลิโย มุเข ปเวเสตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ปตฺตนิเลฺลหกโอฏฺฐนิเลฺลหเกสุปิ เอเสว นโย, ตสฺมา องฺคุลิยาปิ ปโตฺต น นิเลฺลหิตโพฺพ, เอกโอโฏฺฐปิ ชิวฺหาย น นิเลฺลหิตโพฺพ, โอฏฺฐมํเสหิ เอว ปน คเหตฺวา อโนฺต ปเวเสตุํ วฏฺฏติฯ

น สามิเสน หเตฺถน ปานียถาลโกติ เอตํ ปฏิกูลวเสน ปฏิกฺขิตฺตํ, ตสฺมา สงฺฆิกมฺปิ ปุคฺคลิกมฺปิ คิหิสนฺตกมฺปิ อตฺตโน สนฺตกมฺปิ สงฺขมฺปิ สราวมฺปิ อามิสมกฺขิตํ น คเหตพฺพเมว, คณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ สเจ ปน หตฺถสฺส เอกเทโส อามิสมกฺขิโต น โหติ, เตน ปเทเสน คเหตุํ วฏฺฏติฯ **น สสิตฺถกํ ปตฺตโธวนํ อนฺตรฆเร ฉเฑฺฑตพฺพ**นฺติ เอตฺถ **อุทฺธริตฺวา วา**ติ สิตฺถานิ เอกโต อุทฺธริตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน ราสิํ กตฺวา อุทกํ ฉเฑฺฑติฯ ภินฺทิตฺวา วา อุทกคติกานิ กตฺวา ฉเฑฺฑติ, ปฏิคฺคเหน สมฺปฏิจฺฉโนฺต นํ ปฏิคฺคเห ฉเฑฺฑติ, พหิ นีหริตฺวา วา ฉเฑฺฑติ, เอวํ ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **น ตาว เถเรน อุทก**นฺติ อิทํ หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อนฺตราปิปาสิเตน , ปน คเล วิลคฺคามิเสน วา ปานียํ ปิวิตฺวา น โธวิตพฺพาติฯ

ภตฺตคฺควตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อนุโมทนวตฺตกถาวณฺณนา

อนุโมทนวเตฺต อนุ ปุนปฺปุนํ โมทิยเต ปโมทิยเตติ อนุโมทนาฯ กา สา? ธมฺมกถาฯ อนุโมทนาย กตฺตพฺพํ วตฺตํ **อนุโมทนวตฺตํ**ฯ **ปญฺจเม นิสิเนฺน**ติ อนุโมทนฺตฺถาย นิสิเนฺนฯ อุปนิสิเนฺนกถา นาม พหูสุ สนฺนิปติเตสุ ปริกถากถนํฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อนุโมทนวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปิณฺฑจาริกวตฺตกถาวณฺณนา

๑๘๙. ปิณฺฑจาริกวเตฺต ปิณฺฑิตโพฺพ สงฺฆริตโพฺพติ ปิโณฺฑ, ปิณฺฑปาโตฯ ปิณฺฑาย จรณํ สีลมสฺสาติ ปิณฺฑจารี, โส เอว ปิณฺฑจาริโก สกเตฺถ กปจฺจยวเสนฯ ปิณฺฑจาริเกน วตฺติตพฺพํ วตฺตํ **ปิณฺฑจาริกวตฺตํ**ฯ ตตฺรายมนฺตฺตานปทวณฺณนา – **นิเวสนํ** นาม อิตฺถิกุมาริกาทีนํ วสนฏฺฐานํฯ ยสฺมา ปวิสนนิกฺขมนทฺวารํ อสลฺลเกฺขตฺวา สหสา ปวิสโนฺต วิสภาคารมฺมณํ วา ปเสฺสยฺย, ปริสฺสโย วา ภเวยฺย, ตสฺมา **‘‘นิเวสนํ...เป.... ปวิสิตพฺพ’’**นฺติ วุตฺตํฯ อติทูเร ติฏฺฐโนฺต อปสฺสโนฺต วา ภเวยฺย, ‘‘อญฺญสฺส เคเห ติฏฺฐตี’’ติ วา มเญฺญยฺยฯ อจฺจาสเนฺน ติฏฺฐโนฺต อปสฺสิตพฺพํ วา ปเสฺสยฺย, อสุณิตพฺพํ วา สุเณยฺย, เตน มนุสฺสานํ อคารโว วา อปฺป

สาโท วา ภเวยฺย, ตสฺมา **“นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน ฐาตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ อติจิรํ ติฎฺฐโนฺต อ ทาตุกามานํ มโนปโทโส ภเวยฺย, อญฺญตฺถ ภิกฺขา จ ปริกฺขเยยฺย, อติลหุกํ นิวตฺตโนฺต ทาตุ กามานํ ปุญฺญหานิ จ ภเวยฺย, ภิกฺขุโน จ ภิกฺขาย อสมฺปชฺชนํ, ตสฺมา **“นาติจิรํ ฐาตพฺพํ, นา ติลหุกํ นิวตฺติตพฺพํ, ฐิเตน สลฺลเกฺขตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ สลฺลกฺขณาการํ ทเสฺสติ **“สเจ กมฺมํ วา นิกฺขิปตี”**ติอาทินาฯ ตตฺถ **กมฺมํ วา นิกฺขิปตี**ติ กปฺปาสํ วา สุปฺปํ วา มุสลํ วา ยญฺจ คเหตฺวา กมฺมํ กโรนฺติ, ฐิตา วา นิสินฺนา วา โหนฺติ, ตํ นิกฺขิปติฯ **ปรามสตี**ติ คณฺหาติฯ **ฐเปติ วา**ติ ‘‘ติฎฺฐถ ภเนฺต’’ติ วทนฺตี ฐเปติ นามฯ **อวกฺการปาตี**ติ อติเรกปิณฺฑปาตํ อปเนตฺวา ฐ ปนตฺถาย เอกา สมุคฺคปาติฯ เอตฺถ จ **สมุคฺคปาติ** นาม สมุคฺคปุฎสทิสา ปาติฯ เสสํ วุตฺตนย เมวฯ

ปิณฺฑจาริกวตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อารญฺญิกวตฺตกถาวณฺณนา

๑๙๐. อารญฺญิกวเตฺต น รมนฺติ ชนา เอตฺถาติ อรญฺญํฯ วุตฺตญฺหิ –

‘‘รมณียานิ อรญฺญานิ, ยตฺถ น รมตี ชโน;
วีตราคา รมิสฺสนฺติ, น เต กามคเวสิโน’’ติฯ (ธ. ป. ๙๙);

อรเญฺญ วสตีติ อารญฺญิโก, เตน วตฺติตพฺพํ วตฺตํ **อารญฺญิกวตฺตํ**ฯ ตตฺรายํ วิเสสปทานม โตฺถ – **กาลเสฺสว อุฎฺฐายา**ติ อรญฺญเสนาสนสฺส คามโต ทูรตฺตา วุตฺตํ, เตเนว การเณน ‘‘ปตฺตํ คเหตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา คจฺฉโนฺต ปริสฺสโม โหตี’’ติ วุตฺตํฯ **ปตฺตํ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา อํเส ลเคฺคตฺวา จีวรํ ขเนฺธ กริตฺวา** อรญฺญมเคฺค น ทุโสฺสธโน โหติ, ตสฺมา กณฺฎกสรีส ปาทิปริสฺสยวิโมจนตฺถํ **อุปาหนา อาโรหิตฺวา**ฯ อรญฺญํ นาม ยสฺมา โจราทีนํ วิจรฎฺฐานํ โหติ, ตสฺมา **“ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑํ ปฎิสาเมตฺวา ทฺวารวาตปานํ ถเกตฺวา วสนฎฺ ฐานโต นิกฺขมิตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ อิโต ปรานิ ภตฺตคฺควตฺตปิณฺฑจาริกวเตฺตสุ วุตฺตสทิสา เนวฯ คามโต นิกฺขมิตฺวา สเจ พหิคาเม อุทกํ นตฺถิ, อโนฺตคาเมเยว ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา, อถ พหิ คาเม อตฺถิ, ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา ปตฺตํ โธวิตฺวา โวทกํ กตฺวา ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา จีวรํ สงฺฆริตฺวา อํเส กริตฺวา อุปาหนา อาโรหิตฺวา คนฺตพฺพํฯ

ภาชนํ อลภเนฺตนาติอาทิ อรญฺญเสนาสนสฺส ทุลฺลภทพฺพสมฺภารตฺตา วุตฺตํ, **อคฺคิ อุปฎฺฐาเปตโพฺพ**ติอาทิ วาฬมิคสรีสปาทิพาหิรปริสฺสยกาเล จ วาตปิตฺตาทิอชฺฌตฺตปอสฺส ยกาเล จ อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ พหูนํ ปน วสนฎฺฐาเน ตาทิสานิ สุลภานิ โหนฺตีติ อาห **“คณวาสิ โน ปน เตน วินาปิ วฎฺฎตี”**ติฯ กตฺตรทโณฺฑ นาม ปริสฺสยวิโนทโน โหติ, ตสฺมา อรเญฺญ วิ หรเนฺตน อวสฺสํ อิจฺฉิตโพฺพติ วุตฺตํ **“กตฺตรทโณฺฑ อุปฎฺฐาเปตโพฺพ”**ติฯ นกฺขตฺตาเนว นกฺขตฺตปทานิฯ โจราทีสุ อาคนฺตฺวา ‘‘อชฺช, ภเนฺต, เกน นกฺขเตฺตน จโนฺท ยุโตฺต’’ติ ปุจฺฉิเต สุ ‘‘น ชานามา’’ติ วุเตฺต กุชฺฌนฺติ, ตสฺมา วุตฺตํ **“นกฺขตฺตปทานิ อุคฺคเหตพฺพานิ สกลานิ วา เอกเทสานิ วา”**ติ, ตถา ทิสามูเฬฺหสุ ‘‘กตมายํ, ภเนฺต, ทิสา’’ติ ปุจฺฉิเตสุ, ตสฺมา **“ทิสา กุสเลน ภวิตพฺพ”**นฺติฯ

อารญฺญิกวตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

เสนาสนวตฺตกถาวณฺณนา

๑๙๑. เสนาสนวเตฺต สยนฺติ เอตฺถาติ เสนํ, สยนนฺติ อโตฺถฯ อาวสนฺติ เอตฺถาติ อาสนํฯ เสนญฺจ อาสนญฺจ เสนาสนํฯ เสนาสเนสุ กตฺตพฺพํ วตฺตํ **เสนาสนวตฺตํ** ฯ อิธ ปน ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ อุปชฺฌายวตฺตกถายํ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๘๓) วุตฺตเมวฯ ตตฺถ ปน อุปชฺฌาเยน วุตฺถวิหาโร วุโตฺต, อิธ ปน อตฺตนา วุตฺถวิหาโรติ อยเมว วิเสโสฯ **น วุฑฺฒํ อนาปุจฺฉา**ติ เอตฺถ ตสฺส โอวรเก ตทุปจาเร จ อาปุจฺฉิตพฺพนฺติ วทนฺติฯ **โภชนสาลาทีสุปิ เอวเมว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺ**ติ โภชนสาลาทีสุปิ อุเทฺทสทานาทิ อาปุจฺฉิตฺวาว กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

เสนาสนวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ชนฺตาฆรวตฺตกถาวณฺณนา

๑๙๒. ชนฺตาฆรวเตฺต ชายตีติ ชํ, กึ ตํ? สรีรํฯ ชํ ตายติ รกฺขตีติ ชนฺตา, กา สา? ติกิจฺฉาฯ คยฺหเตติ ฆรํ, กึ ตํ? นิเวสนํ, ชนฺตาย สรีรติกิจฺฉาย กตํ ฆรํ ชนฺตาฆรํ, ชนฺตาฆเร กตฺตพฺพํ วตฺตํ **ชนฺตาฆรวตฺตํ**ฯ ตตฺถ **ปริภณฺฑ**นฺติ พหิชคติฯ เสสํ อุปชฺฌายวเตฺต วุตฺตนยตฺตา สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ชนฺตาฆรวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

วจฺจกุฏิวตฺตกถาวณฺณนา

๑๙๓. วจฺจกุฏิวเตฺต วจฺจยเต อูหทยเตติ วจฺจํ, กรีสํฯ กุฏียติ ฉินฺทียติ อาตโป เอตายาติ กุฏิ, วจฺจตฺถาย กตา กุฏิ วจฺจกุฏิ, วจฺจกุฏิยา วตฺติตพฺพํ วตฺตํ **วจฺจกุฏิวตฺตํ,** อิธ จ วตฺตกฺขนฺธเก อาจมนวตฺตํ ปฐมํ อาคตํ, ปจฺฉา วจฺจกุฏิวตฺตํฯ อิมสฺมึ ปน ปกรเณ ปฐมํ วจฺจํ กตฺวา ปจฺฉา อาจมตีติ อธิปฺปาเยน วจฺจกุฏิวตฺตํ ปฐมํ อาคตํ, ตสฺมา ตทนุกฺกเมน กถยิสฺสามฯ **ทนฺตกฏฺฐํ ขาทเนฺตนา**ติ อยํ วจฺจกุฏิยาปิ สพฺพเตฺถว ปฏิเกฺขโปฯ **นิพทฺธคมนตฺถายา**ติ อตฺตนา นิพทฺธคมนตฺถายฯ **ปุคฺคลิกฏฺฐานํ วา**ติ อตฺตโน วิหารํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวาติฯ

วจฺจกุฏิวตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

อุปชฺฌายวตฺตาทิวตฺตวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

สตฺตวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๒๘. จตุปจฺจยภาชนียวินิจฺฉยกถา

จีวรภาชนกถาวณฺณนา

๑๙๔. เอวํ อุปชฺฌายาทิวตฺตสงฺขาตานิ จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานิ กเถตฺวา อิทานิ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ ภาชนํ กเถนฺโต **“จตุปจฺจยภาชน”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **จตูติ** สงฺขฺยาสพฺพนามปทํฯ ปฏิจฺจ เอติ สีตปฏิฆาตาทิกํ ผลํ เอตสฺมาติ ปจฺจโย, จีวราทิ, ปจฺจโย จ ปจฺจโย จ ปจฺจยา, จตฺตาโร ปจฺจยา จตุปจฺจยํ, ภาชียเต วิภาชียเต ภาชนํฯ จตุปจฺจยสฺส ภาชนํ **จตุปจฺจยภาชนํ**ฯ เตนาห **“จีวราทีนํ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ ภาชน”**นฺติฯ **ตตฺถ** ตสฺมึ จตุปจฺจยภาชเน สมภินิวิเฏฺฐ **จีวรภาชเน ตาว** ปฐมํ **จีวรปฏิคฺคาหโก...เป.... เวทิตโพฺพ**ฯ กสฺมา? สงฺฆิกจีวรสฺส ทุกฺกรภาชนตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ อาคตาคตํ จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาติ, ปฏิคฺคหณมตฺตเมวสฺส ภาโรติ **จีวรปฏิคฺคาหโก**ฯ จีวรปฏิคฺคาหเกน ปฏิคฺคหิตํ จีวรํ นิทหติ, นิทหนมตฺตเมวสฺส ภาโรติ **จีวรนิทหโก**ฯ ภณฺฑาคาเร นิยุโตฺต **ภณฺฑาคาริโก**ฯ จีวราทิกสฺส ภณฺฑสฺส ฐปนฏฺฐานภูตํ อคารํ **ภณฺฑาคารํ**ฯ จีวรํ ภาเชติ ภาคํ กโรตีติ **จีวรภาชโก**ฯ จีวรสฺส ภาชนํ วิภาคกรณํ **จีวรภาชนํ,** วิภชนกิริยาฯ

ตตฺถ ‘‘จีวรปฏิคฺคาหโก เวทิตโพฺพ’’ติ วุโตฺต, โส กุโต ลพฺภเตติ อาห **“ปญฺจหงฺคหิ...เป.... สมฺมนฺนิตโพฺพ”**ติฯ กถํ วิญฺญายตีติ อาห **“อนุชานามิ...เป.... วจนโต”**ติฯ ฉนฺทนํ **ฉโนฺท,** อิจฺฉนํ ปิหนนฺติ อโตฺถฯ คมนํ กรณํ คติ, กิริยาฯ คาเรยฺหา คติ อคติ, ฉเนฺทน อคติ **ฉนฺทาคติ**ฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ กถํ ฉนฺทาคตึ คจฺฉตีติ อาห **“ตตฺถ ปจฺฉา อาคตานมฺปิ”**ติอาทิฯ เอวมิตเรสุปิฯ ปญฺจมงฺคํ ปน สติสมฺปชญฺญยุตฺตาภาวํ ทเสฺสติฯ สุกฺกปเกฺขปิ อิโต ปฏิปกฺขวเสน เวทิตโพฺพฯ เตนาห **“ตสฺมา”**ติอาทิฯ

อิมาย กมฺมวาจาย วา อปโลกเนน วาติ อิทํ อิมสฺส สมฺมุติกมฺมสฺส ลหุกกมฺมตฺตา วุตฺตํฯ ตถา หิ วุตฺตํ ปริวารฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒) ‘‘อวเสสา เตรส สมฺมุติโย เสนาสนคฺคาหมตกจีวรทานาทิสมฺมุติโย จาติ เอตานิ ลหุกกมฺมานิ อปโลเกตฺวาปิ กาตุํ วฏฺฏนฺตี’’ติฯ **อโนฺตวิหาเร สพฺพสงฺฆมเชฺฌปิ ขณฺฑสีมายมฺปิ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ **อโนฺตวิหาเร**ติ พทฺธสีมวิหารํ สนฺธาย วุตฺตํฯ น หิ อพทฺธสีมวิหาเร อปโลกนาทิจตุพฺพิธกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ ทุพฺพิโสธนตฺตาฯ **ธุรวิหารฏฺฐาเน**ติ วิหารทฺวารสฺส สมฺมุขฏฺฐาเนฯ

๑๙๗. ภณฺฑาคารสมฺมุติยํ **วิหารมเชฺฌเยวา**ติ อวิปฺปวาสสีมาสงฺขาตมหาสีมาวิหารสฺส มเชฺฌเยว สมฺมนฺนิตพฺพาฯ อิมสฺมึ ปน ฐาเน อิมํ ปน ภณฺฑาคารํ ขณฺฑสีมํ คนฺตฺวา ขณฺฑสีมายํ นิสิเนฺนหิ สมฺมนฺนิตุํ น วฏฺฏติ, วิหารมเชฺฌเยว ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ วิหารํ ภณฺฑาคารํ สมฺมเนฺนยฺยา’’ติอาทินา นเยน ‘‘กมฺมวาจาย วา อปโลกเนน วา สมฺมนฺนิตพฺพ’’นฺติ วจนํ นิสฺสาย ญตฺติทุติยกมฺมํ อุปจารสีมายํ กาตุํ วฏฺฏตีติ คเหตฺวา กถินทานกมฺมมฺปิ อพทฺธสีมาภูเต วิหาเร อุปจารสีมายํ กโรนฺติ, เอกเจฺจ ญตฺติกมฺมมฺปิ ตเถว คเหตฺวา อพทฺธสีมวิหาเร อุปจารสีมามเตฺตเยว อุโปสถปวารณํ กโรนฺติ, ตทยุตฺตํ, การณํ ปเนตฺถ กถินวินิจฺฉยกถายํ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๖) อาวิ ภวิสฺสติฯ

๑๙๘. **ตุลาภูโต**ติ ตุลาสทิโสฯ **อิทนฺ**ติ สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสทานํฯ อิมํ กิร ปาฐํ อมนสิกโรนฺตา อิทานิ กาลจีวรมฺปิ สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสํ เทนฺติฯ **ผาติกมฺมนฺ**ติ ปโหนกกมฺมํ, ยตฺตเกน วินยาคเตน สมฺมุญฺชนีพนฺธนาทิหตฺถกเมฺมน วิหารสฺส อูนตา น โหติ, ตตฺ

ตกํ กตฺวาติ อโตฺถ ฯ **สเพฺพสนฺติ** ตตฺรุปฺปาทวสฺสาวาสิกํ คณฺหนฺตานํ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ สามเณรานญฺจ ฯ **ภณฺฑาคารจีวเรปี**ติ อกาลจีวรํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ **อุกฺกุฏฺฐิํ กโรนฺตี**ติ มหาสทฺทํ กโรนฺติ ฯ **เอตนฺ**ติ อุกฺกุฏฺฐิยา กตาย สมภาคทานํ ฯ **วิรชฺฌิตฺวา กโรนฺตี**ติ กตฺตพฺพกาเลสุ อกตฺวา ยถารุจิตกฺขเณ กโรนฺติ ฯ **สมปฏิวีโส ทาตโพฺพ**ติ กริสฺสามาติ ยาจนฺตานํ ปฏิญฺญามเตฺตนปิ สมโก โกฏฺฐาโส ทาตโพฺพ ฯ

อติเรกภาเคนาติ ทส ภิกฺขู โหนฺติ, สาฏกาปิ ทเสว, เตสุ เอโก ทฺวาทส อคฺฆติ, เสสา ทสคฺฆนกา ฯ สเพฺพสุ ทสคฺฆนกวเสน กุเส ปาติเต ยสฺส ภิกฺขุโน ทฺวาทสคฺฆนโก กุโส ปาติโต, โส ‘‘เอเตฺตเกน มม จีวรํ ปโหตี’’ติ เตน อติเรกภาเคน คนฺตุกาโม โหติ ฯ เอตฺถ จ **เอเตฺตเกน มม จีวรํ ปโหตี**ติ ทฺวาทสคฺฆนเกน มม จีวรํ ปริปุณฺณํ โหติ, น ตโต อูเนนาติ สพฺพํ คเหตุกาโมติ อโตฺถ ฯ ภิกฺขู ‘‘อติเรกํ อาวุโส สงฺฆสฺส สนฺตก’’นฺติ วทนฺติ, ตํ สุตฺวา ภควา ‘‘สงฺฆิเก จ คณสนฺตเก จ อปฺปกํ นาม นตฺถิ, สพฺพตฺถ สํยโม กาตโพฺพ, คณฺหเนฺตนปิ กุกฺกุจฺจายิตพฺพ’’นฺติ ทเสฺสตุํ **“อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อนุเกฺขปํ ทิเนฺน”**ติ อาห ฯ ตตฺถ อนุเกฺขโป นาม ยํ กิญฺจิ อนุกฺขิปิตพฺพํ อนุปฺปทาตพฺพํ กปฺปิยภณฺฑํ, ยตฺตกํ ตสฺส ปฏิวีเส อธิกํ, ตตฺตเก อคฺฆนเก ยสฺมิํ กิสฺมิญฺจิ กปฺปิยภเณฺฑ ทิเนฺนติ อโตฺถติ อิมมตฺถํ สเงฺขเปน ทเสฺสตุํ **“สเจ ทส ภิกฺขู โหนฺติ”**ตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

วิกลเก โตเสตฺวาติ เอตฺถ จีวรวิกลกํ ปุคฺคลวิกลกนฺติ เทฺว วิกลกา ฯ ตตฺถ **จีวรวิกลกํ** นาม สเพฺพสํ ปญฺจ ปญฺจ วตฺถานิ ปตฺตานิ, เสสานิปิ อตฺถิ, เอเกกํ ปน น ปาปุณาติ, ฉินฺทิตฺวา ทาตพฺพานิ ฯ ฉินฺทเนฺตหิ จ อฑฺฒมณฺฑลาทีนํ วา อุปาหนถวิกาทีนํ วา ปโหนกานิ ขณฺฑานิ กตฺวา ทาตพฺพานิ, เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน จตุรงฺคุลวิตฺถารมฺปิ อนุวาตปฺปโหนกายามํ ขณฺฑํ กตฺวา ทาตุํ วฏฺฏติ ฯ อปริโภคํ ปน น กาตพฺพนฺติ เอวเมตฺถ จีวรสฺส อปฺปโหนกภาโว จีวรวิกลกํ ฯ ฉินฺทิตฺวา ทิเนฺน ปเนตํ โตสิตํ โหติ ฯ อถ กุสปาโต กาตโพฺพ, สเจปิ เอกสฺส ภิกฺขุโน โกฏฺฐาเส เอกํ วา เทฺว วา วตฺถานิ นปฺปโหนฺติ, ตตฺถ อญฺญํ สามณกํ ปริกฺขารํ ฐเปตฺวา โย เตน ตุสฺสติ, ตสฺส ตํ ภาคํ ทตฺวา ปจฺฉา กุสปาโต กาตโพฺพ ฯ อิทมฺปิ จีวรวิกลกนฺติ อนฺธฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ

ปุคฺคลวิกลกํ นาม ทส ทส ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ กโรนฺตานํ เอโก วโคฺค น ปูรติ, อฏฺฐ วา นว วา โหนฺติ, เตสํ อฏฺฐ วา นว วา โกฏฺฐาสา ‘‘ตุเมฺห อิเม คเหตฺวา วิสุํ ภาเชถา’’ติ ทาตพฺพา ฯ เอวมยํ ปุคฺคลานํ อปฺปโหนกภาโว ปุคฺคลวิกลกํ นาม ฯ วิสุํ ทิเนฺน ปน ตํ โตสิตํ โหติ, เอวํ โตเสตฺวา กุสปาโต กาตโพฺพติ ฯ อถ วา **วิกลเก โตเสตฺวา**ติ โย จีวรวิภาโค อูนโก, ตํ อเญฺญน ปริกฺขาเรน สมํ กตฺวา กุสปาโต กาตโพฺพติ อิมมตฺถํ ทเสฺสติ **“สเจ สเพฺพสํ ปญฺจ ปญฺจ วตฺถานี”**ติอาทินา ฯ

๑๙๙. อิโต ปรํ เตสุ เตสุ วตฺถูสุ อาคตวเสน อฏฺฐกถายํ วุเตฺตสุ วินิจฺฉเยสุ สเนฺตสุปิ เตสํ วินิจฺฉยานํ อฏฺฐมาติกาวินิจฺฉยโต อวิมุตฺตตฺตา อฏฺฐมาติกาวินิจฺฉเยเสฺวว ปกฺขิปิตฺวา ทเสฺสตุํ **“อิทานิ อฏฺฐิมา, ภิกฺขเว”**ติอาทิมาห ฯ ยา ตา อฏฺฐ มาติกา ภควตา วุตฺตา, ตาสํ อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ วเสน วินิจฺฉโย อิทานิ เวทิตโพฺพติ โยชนา ฯ **ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนา**ติ อิมินา อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานาทิโต ปฐมเลฑฺฑุปาตสฺส อโนฺต อุปจารสีมาติ ทเสฺสติ ฯ อิทานิ ทุติยเลฑฺฑุปาตสฺส อโนฺตปิ อุปจารสีมาเยวาติ ทเสฺสตุํ **“อปิ จา”**ติอาทิ อารทฺธํ ฯ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานมฺปิ ปริยนฺตคตเมว คเหตพฺพํ ฯ ‘‘เอวํ สเนฺต ติโยชเน ฐิตา ลาภํ คณฺหิสฺสนฺตี’’ติอาทินา อิเม ลาภคฺคหณาทโย อุปจารสีมาวเสเนว โหติ, น อวิปฺ

ปวาสสีมาวเสนาติ ทเสฺสติ, เตน จ อิมานิ ลาภคฺคหณาทีนิเยว อุปจารสีมายํ กตฺตพฺพานิ, น อปโลกนกมฺมาทีนิ จตฺตาริ กมฺมานิ, ตานิ ปน อวิปฺปวาสสีมาทีสุเยว กตฺตพฺพานีติ ปกาเสติฯ ตถา หิ วุตฺตํ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๗๙) ''ภิกฺขุนีนํ อารามปฺปเวสนเสนาสนปุจฺฉนาทิ ปริวาสมานตฺตาโรจนวสฺสเจฺฉทนิสฺสยเสนาสนคฺคาหาทิ วิธานนฺติ อิทํ สพฺพํ อิมิสฺสาเยว อุปจารสีมาย วเสน เวทิตพฺพ''นฺติฯ

ลาภตฺถาย ฐปิตา สีมา **ลาภสีมา**ฯ โลเก คามสีมาทโย วิย ลาภสีมา นาม วิสุํ ปสิทฺธา นตฺถิ, เกนายํ อนุญฺญาตาติ อาห **''เนว สมฺมาสมฺพุเทฺธนา''**ติอาทิฯ เอเตน นายํ สาสนโวหารสิทฺธา, โลกโวหารสิทฺธา เอวาติ ทเสฺสติฯ **ชนปทปริเจฺฉโท**ติ อิทํ โลกปสิทฺธสีมาสทฺทตฺถวเสน วุตฺตํ, ปริเจฺฉทพฺภนฺตรมฺปิ สพฺพํ ชนปทสีมาติ คเหตพฺพํฯ ชนปโท เอว **ชนปทสีมา,** เอวํ รฏฺฐสีมาทีสุปิฯ เตนาห **''อาณาปวตฺติฏฺฐาน''**นฺติอาทิฯ **ปถวีเวมชฺฌคตสฺสา**ติ ยาว อุทกปริยนฺตา ขณฺฑสีมตฺตา วุตฺตํฯ อุปจารสีมาทีสุ ปน อพทฺธสีมาสุ เหฏฺฐาปถวิยํ สพฺพตฺถ ฐิตานํ น ปาปุณาติ, กูปาทิปเวสารหฏฺฐาเน ฐิตานเญฺญว ปาปุณาตีติ เหฏฺฐา สีมกถายํ วุตฺตนเยเนว ตํตํสีมฏฺฐภาโว เวทิตโพฺพฯ จกฺกวาฬสีมาย ทินฺนํ ปถวีสนฺธารกอุทกฏฺฐาเนปิ ฐิตานํ ปาปุณาติ สพฺพตฺถ จกฺกวาฬโวหารตฺตาติฯ สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมาสุ ทินฺนสฺส อิทํ นานตฺตํ – ''อวิปฺปวาสสีมาย ทมฺมี''ติ ทินฺนํ คามฏฺฐานํ น ปาปุณาติฯ กสฺมา? ''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติ (มหาว. ๑๔๔) วุตฺตตฺตาฯ ''สมานสํวาสกสีมายทมฺมี''ติ ทินฺนํ ปน คาเม ฐิตานมฺปิ ปาปุณาตีติฯ

๒๐๐-๑. **พุทฺธาธิวุโตฺถ**ติ พุเทฺธน ภควตา อธิวุโตฺถฯ **เอกสฺมิ**นฺติ เอกสฺมิํ วิหาเรฯ **ปากวตฺต**นฺติ นิพทฺธทานํฯ **วตฺตตี**ติ ปวตฺตติฯ **เตหิ วตฺตพฺพ**นฺติ เยสํ สมฺมุเข เอส เทติ, เตหิ ภิกฺขูหิ วตฺตพฺพํฯ

๒๐๒. **ทุติยภาเค ปน เถราสนํ อารุเฬฺห**ติ ยาว สงฺฆนวกํ เอกวารํ สเพฺพสํ ภาคํ ทตฺวา จีวเร อปริกฺขีเณ ปุน สเพฺพสํ ทาตุํ ทุติยภาเค เถรสฺส ทิเนฺนติ อโตฺถฯ **ปุเพฺพ วุตฺตนเยนา**ติ ''ตุเยฺหว ภิกฺขุ ตานิ จีวรานี''ติ (มหาว. ๓๖๓) ภควตา วุตฺตนเยนฯ **ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตี**ติ ''ตุยฺหํ เทมา''ติ อวตฺวา, 'ภิกฺขูนํ เทม, เถรานํ เทมา''ติ วุตฺตตฺตา ''ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตี''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๗๙) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๗๙) ปน **ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ ''ตุยฺหํ เทมา''ติ อวุตฺตตฺตาติ การณํ วทนฺติฯ ยทิ เอวํ ''สงฺฆสฺส เทมา''ติ วุเตฺตปิ วเฏฺฏยฺย, ''ภิกฺขูนํ เทม, เถรานํ เทม, สงฺฆสฺส เทมา''ติ วจนโต เภโท น ทิสฺสติ, วีมํสิตพฺพเมตฺถ การณนฺติฯ **ปารุปิตุํ วฏฺฏตี**ติ ปํสุกูลิกานํ วฏฺฏติฯ **สามิเกหิ วิจาริตเมวา**ติ อุปาหนตฺถวิกาทีนมตฺถาย วิจาริตเมวฯ

๒๐๓. **อุปฑฺฒํ ทาตพฺพ**นฺติ ยํ อุภโตสงฺฆสฺส ทินฺนํ, ตโต อุปฑฺฒํ ภิกฺขูนํ อุปฑฺฒํ ภิกฺขุนีนํ ทาตพฺพํฯ สเจปิ เอโก ภิกฺขุ โหติ, เอกา วา ภิกฺขุนี, อนฺตมโส อนุปสมฺปนฺนสฺสปิ อุปฑฺฒเมว ทาตพฺพํฯ **''*ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ทมฺมี*''ติ วุเตฺต ปน น มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา ทาตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ยสฺมา ภิกฺขุนิปเกฺข สงฺฆสฺส ปเจฺจกํ อปรามฏฺฐตฺตา ภิกฺขุนีนํ คณนาย ภาโค ทาตโพฺพติ ทายกสฺส อธิปฺปาโยติ สิชฺฌติ, ตถา ทานญฺจ ภิกฺขูปิ คเณตฺวา ทิเนฺน เอว ยุชฺชติฯ อิตรถา หิ ''กิตฺตกํ ภิกฺขูนํ ทาตพฺพํ, กิตฺตกํ ภิกฺขุนีน''นฺติ น วิญฺญายติ, ตสฺมา ''ภิกฺขุสงฺฆสฺสา''ติ วุตฺตวจนมฺปิ ''ภิกฺขูน''นฺติ วุตฺตวจนสทิสเมวาติ อาห **''*ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ* คเณตฺวา ทาตพฺพ''**นฺติฯ เตนาห **''ปุคฺคโล...เป.... *ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน* คหิตตฺตา''**ติฯ **''*ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจา*''ติ วุเตฺต ปน ปุคฺคโล วิสุํ น ลภตี**ติ อิทํ อฏฺฐ

กถาปมาเณเนว คเหตพฺพํ, น เหตุถ วิเสสการณํ อุปลพฺภติฯ ตถา หิ ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต สามญฺญวิเสสวจเนหิ สงฺคหิตตฺตา ยถา ปุคฺคโล วิสุํ ลภติ, เอวมิธาปิ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจา’’ติ สามญฺญวิเสสวจนสพฺภาวโต ภวิตพฺพเมว วิสุํ ปุคฺคลปฏิวีเสนาติ วิญฺญายติ, ตสฺมา อฏฺฐกถาวจนเมเวตฺถ ปมาณํฯ **ปาปุณนฏฺฐานโต เอกเมว ลภตี**ติ อตฺตโน วสฺสเคฺคน ปตฺตฏฺฐานโต เอกเมว โกฏฺฐาสํ ลภติฯ ตตฺถ การณมาห **‘‘กสฺมา? ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตา’’**ติ, ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณเนว ปุคฺคลสฺสปิ คหิตตฺตาติ อธิปฺปาโยติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๗๙) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๗๙) ปน ภิกฺขุสงฺฆสเทฺทน ภิกฺขูนเญฺญว คหิตตฺตา, ปุคฺคลสฺส ปน ‘‘ตุยฺหญฺจา’’ติ วิสุํ คหิตตฺตา จ ตตฺถสฺส อคฺคหิตตฺตา ทฏฺฐพฺพา, ‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุตฺตฏฺฐานสทิสตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ปุคฺคลปฺปธาโน เหตฺถ สงฺฆ-สโทฺท ทฏฺฐโพฺพฯ เกจิ ปน ‘‘ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตา’’ติ ปาฐํ ลิขนฺติ, ตํ น สุนฺทรํ ตสฺส วิสุํ ลาภคฺคหเณ การณวจนตฺตาฯ ตถา หิ ‘‘วิสุํ สงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตา’’ติ วิสุํ ปุคฺคลสฺสปิ ภาคคฺคหเณ การณํ วุตฺตํฯ ยถา เจตฺถ ปุคฺคลสฺส อคฺคหณํ, เอวํ อุปริ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจา’’ติอาทีสุปิ วิสุํ สงฺฆาทิสเทฺทหิ ปุคฺคลสฺส อคฺคหณํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยทิ หิ คหณํ สิยา, สงฺฆโตปิ วิสุมฺปีติ ภาคทฺวยํ ลเภยฺย อุภยตฺถ คหิตตฺตาติ วุตฺตํฯ **ปูเชตพฺพ**นฺติ อาทิ คิหิกมฺมํ น โหตีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ภิกฺขุสงฺฆสฺส หรา**ติ อิทํ ปิณฺฑปาตหรณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตนาห **‘‘ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’**ติฯ **‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส หรา’’ติ วุเตฺตปิ หริตพฺพ**นฺติ อีทิสํ คิหิเวยฺยาวจฺจํ น โหตีติ กตฺวา วุตฺตํฯ

๒๐๔. **อโนฺตเหมเนฺต**ติ อิมินา อนตฺถเต กถิเน วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส ทินฺนํ ปุริมวสฺสํวุตฺถานเญฺญว ปาปุณาติ, ตโต ปรํ เหมเนฺต ทินฺนํ ปจฺฉิมวสฺสํวุตฺถานมฺปิ วุตฺถวสฺสตฺตา ปาปุณาติ, เหมนฺตโต ปน ปรํ ปิฏฺฐิสมเย ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺสา’’ติ เอวํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนํ อนนฺตเร วเสฺส วา ตโต ปเรสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ ตสฺมิํ ภิกฺขุภาเว วุตฺถวสฺสานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ เย ปน สพฺพถา อวุตฺถวสฺสา, เตสํ น ปาปุณาตีติ ทเสฺสติฯ **ลกฺขณญฺญู วทนฺตี**ติ วินยลกฺขณญฺญุโน อาจริยา วทนฺติฯ **ลกฺขณญฺญู วทนฺตี**ติ อิทํ สนฺนิฏฺฐานวจนํ, อฏฺฐกถาสุ อนาคตตฺตา ปน เอวํ วุตฺตํฯ **พหิอุปจารสีมายํ...เป.... สเพฺพสํ ปาปุณาตี**ติ ยตฺถ กตฺถจิ วุตฺถวสฺสานํ สเพฺพสํ ปาปุณาตีติ อธิปฺปาโยฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถายมฺปิ (กงฺข. อฏฺฐ. อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘สเจ ปน พหิอุปจารสีมายํ ฐิโต ‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส ทมฺมี’ติ วทติ, ยตฺถ กตฺถจิ วุตฺถวสฺสานํ สเพฺพสํ สมฺปตฺตานํ ปาปุณาตี’’ติ วุตฺตํฯ คณฺฐิปเทสุ ปน ‘‘วสฺสาวาสสฺส อนนุรูเป ปเทเส ฐตฺวา วุตฺตตฺตา วสฺสํวุตฺถานญฺจ อวุตฺถานญฺจ สเพฺพสํ ปาปุณาตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพํฯ น หิ ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วุเตฺต อวุตฺถวสฺสานํ ปาปุณาติฯ **สเพฺพสมฺปี**ติ ตสฺมิํ ภิกฺขุภาเว วุตฺถวสฺสานํ สเพฺพสมฺปีติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺสา’’ติ วุตฺตตฺตาฯ **สมฺมุขีภูตานํ สเพฺพสมฺปี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **เอวํ วทตี**ติ วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส ทมฺมีติ วทติฯ **อตีตวสฺส**นฺติ อนนฺตราตีตวสฺสํฯ

๒๐๕. อิทานิ ‘‘อาทิสฺส เทตี’’ติ ปทํ วิภชโนฺต **‘‘อาทิสฺส เทตีติ เอตฺถา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ยาคุยา วา...เป.... เภสเชฺช วา อาทิสิตฺวา ปริจฺฉินฺทิตฺวา เทโนฺต ทายโก อาทิสฺส เทติ นามาติ โยชนาฯ เสสํ ปากฏเมวฯ

๒๐๖. อิทานิ ‘‘ปุคฺคลสฺส เทตี’’ติ ปทํ วิภชโนฺต อาห **‘‘ปุคฺคลสฺส เทติ เอตฺถา’’**ติ อาทิฯ สงฺฆโต จ คณโต จ วินิมุตฺตสฺส อตฺตโน กุลูปกาทิปุคฺคลสฺส เทโนฺต ทายโก

ปุคฺคลสฺส เทติ นามฯ ตํ ปน ปุคฺคลิกทานํ ปรมฺมุขา วา โหติ สมฺมุขา วาฯ ตตฺถ ปรมฺมุขา เทนฺต ‘‘อิทํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’’ติ นามํ อุทฺธริตฺวา เทติ, สมฺมุขา เทนฺโต จ ภิกฺขุโน ปาทมูเล จีวรํ ฐเปตฺวา ‘‘อิทํ, ภนฺเต, ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ วตฺวา เทติ, ตทุภยถาปิ เทนฺโต ปุคฺคลสฺส เทติ นามาติ อโตฺถฯ น เกวลํ เอกเสฺสว เทนฺโต ปุคฺคลสฺส เทติ นาม, อถ โข อเนฺตวาสิกาทีหิ สทฺธึ เทนฺโตปิ ปุคฺคลสฺส เทติ นามาติ ทเสฺสตุํ **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อุเทฺทสํ คเหตุํ อาคโต**ติ ตสฺส สนฺติเก อุเทฺทสํ อคฺคหิตปุพฺพสฺสปิ อุเทฺทสํ คณฺหิสฺสามีติ อาคตกาลโต ปฏฺฐาย อเนฺตวาสิกภาวูปคมนโต วุตฺตํฯ **คเหตฺวา คจฺฉนฺโต**ติ ปรินิฏฺฐิตอุเทฺทโส หุตฺวา คจฺฉโนฺตฯ **วตฺตํ กตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตาน**นฺติ อิทํ ‘‘อุเทฺทสเนฺตวาสิกาน’’นฺติ อิมเสฺสว วิเสสนํฯ เตน อุเทฺทสกาเล อาคนฺตฺวา อุเทฺทสํ คเหตฺวา คนฺตฺวา อญฺญตฺถ นิวสเนฺต อนิพทฺธจาริเก นิวเตฺตติฯ

เอวํ จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๗๙) อาคตอฏฺฐมาติกาวเสน จีวรวิภชนํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตสฺมึเยว จีวรกฺขนฺธเก มเชฺฌ อาคเตสุ วตฺถูสุ อาคตนยํ นิวเตฺตตฺวา ทเสฺสโนฺต **‘‘สเจ โกจิ ภิกฺขู’’**ติอาทิมาหฯ **ตตฺถ กึ กาตพฺพ**นฺติ ปุจฺฉาย **ตเสฺสว ตานิ จีวรานี**ติ วิสฺสชฺชนา, เสสานิ ญาปกาทิวเสน วุตฺตานิฯ **ปญฺจ มาเส**ติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **วฑฺฒึ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิเกฺขปโต**ติ วสฺสาวาสิกตฺถาย เวยฺยาวจฺจกเรหิ วฑฺฒึ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิเกฺขปโตฯ **ตตฺรุปฺปาทโต**ติ นาฬิเกราราามาทิตตฺรุปฺปาทโตฯ อฏฺฐกถายํ ปน ‘‘อิทํ อิธ วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส เทมาติ วา วสฺสาวาสิกํ เทมาติ วา วตฺวา ทินฺนํ ตํ อนตฺถตกถินสฺสปิ ปญฺจ มาเส ปาปุณาตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ วสฺสาวาสิกลาภวเสน อุปฺปเนฺนน ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อิธา**ติ อภิลาปมตฺตเมเวตํ, อิธ-สทฺทํ วินา ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส เทมา’’ติ วุเตฺตปิ โส เอว นโยฯ **อนตฺถตกถินสฺสปิ ปญฺจ มาเส ปาปุณาตี**ติ วสฺสาวาสิกลาภวเสน อุปฺปนฺนตฺตา อนตฺถตกถินสฺสปิ วุตฺถวสฺสสฺส ปญฺจ มาเส ปาปุณาติ, ตโต ปรํ ปน อุปฺปนฺนวสฺสาวาสิกํ ปุจฺฉิตพฺพํ ‘‘กึ อตีตวเสฺส อิทํ วสฺสาวาสิกํ, อุทาหุ อนาคตวเสฺส’’ติฯ ตตฺถ **ตโต ปร**นฺติ ปญฺจมาสโต ปรํ, คิมฺหานสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐายาติ อโตฺถฯ

ฐิติกา ปน น ติฏฺฐตีติ เอตฺถ อฏฺฐิตาย ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมึ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ เอโก ภิกฺขุ อาคจฺฉติ, มเชฺฌ ฉินฺทิตฺวา ทฺวีหิปิ คเหตพฺพํฯ ฐิตาย ปน ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมึ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ นวกตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา เหฏฺฐา คจฺฉติฯ สเจ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา อุทฺธํ อาโรหติฯ อถ อโญฺญ นตฺถิ, ปุน อตฺตโน ปาเปตฺวา คเหตพฺพํฯ **ทุคฺคหิตานี**ติ อคฺคหิตานิ, สงฺฆิกาเนว โหนฺตีติ อโตฺถฯ **‘‘ปาติเต กุเส’’**ติ เอกโกฏฺฐาเส กุสทณฺฑเก ปาติตมเตฺต สเจปิ ภิกฺขุสหสฺสํ โหติ, คหิตเมว นาม จีวรํฯ ‘‘นากามา ภาโค ทาตโพฺพ’’ติ อฏฺฐกถาวจนํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๓), ตตฺถ **คหิตเมว นามา**ติ ‘‘อิมสฺส อิทํ ปตฺต’’นฺติ กิญฺจาปิ น วิทิตํ, เต ปน ภาคา อตฺถโต เตสํ ปตฺตาเยวาติ อธิปฺปาโยฯ

สตฺตาหวาเรน อรุณเมว อุฏฺฐาเปตีติ อิทํ นานาสีมวิหาเรสุ กตฺตพฺพนเยน เอกสฺมิมฺปิ วิหาเร ทฺวีสุ เสนาสเนสุ นิวุตฺถภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อรุณุฏฺฐาปเนเนว ตตฺถ วุโตฺถ โหติ, น ปน วสฺสเจฺฉทปริหารายฯ อโนฺตอุปจารสีมาย หิ ยตฺถ กตฺถจิ อรุณํ อุฏฺฐาเปโนฺต อตฺตนา คหิตเสนาสนํ อปฺปวิโฏฺฐปิ วุตฺถวโสฺส เอว โหติฯ คหิตเสนาสเน ปน นิวุโตฺถ นาม น โหติ, ตตฺถ อรุณุฏฺฐาปเน สติ โหติฯ เตนาห **‘‘ปุริมสฺมึ พหุตรํ นิวสติ นามา’’**ติฯ เอเตน จ อิตรสฺมึ สตฺตาหวาเรนปิ อรุณุฏฺฐาปเน สติ เอว อปฺปตรํ นิวสติ นาม โหติ, นาสตีติ ทีปิตํ โหติฯ **อิท**นฺติ เอกาธิปฺปายทานํฯ **นานาลาเภหี**ติอาทีสุ นานา วิสุํ วิสุํ ลาโภ เอเตสูติ นานาลาภา, เทฺว วิหารา, เตหิ **นานาลาเภหิ**ฯ นานา วิสุํ วิสุํ ปาการาทีหิ ปริจฺฉิโนฺน อุปจาโร เอเตสนฺติ นานูป

จารา, เตหิ **นานูปจาเรหิ**ฯ **เอกสีมวิหาเรหี**ติ เอกสีมายํ ทฺวีหิ วิหาเรหีติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๖๔) วุตฺตํฯ **นานาลาเภหี**ติ วิสุํ วิสุํ นิพทฺธวสฺสาวาสิกลาเภหิฯ **นานูปจาเรหี**ติ นานาปริเกฺขปนานาทฺวาเรหิฯ **เอกสีมวิหาเรหี**ติ ทฺวินฺนํ วิหารานํ เอเกน ปากาเรน ปริกฺขิตฺตตฺตา เอกาย อุปจารสีมาย อโนฺตคเตหิ ทฺวีหิ วิหาเรหีติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๖๔)ฯ **เสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภตี**ติ ปฐมํ คหิโต ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ **ตตฺถา**ติ ยตฺถ เสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ตตฺถฯ

๒๐๗. ***ภิกฺขุสฺส* กาลกเต**ติ เอตฺถ กาลกต-สโทฺท ภาวสาธโนติ อาห “**กาลกิริยายา**”ติฯ ปาฬิยํ คิลานุปฏฺฐากานํ จีวรทาเน สามเณรานํ ติจีวราธิฏฺฐานาภาวา ‘‘จีวรญฺจ ปตฺตญฺจา’’ติอาทิ สพฺพตฺถ วุตฺตํฯ

๒๐๘. สเจปิ สหสฺสํ อคฺฆติ, คิลานุปฏฺฐากานเญฺญว ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญ**นฺติ ติจีวรปตฺตโต อญฺญํฯ **อปฺปคฺฆ**นฺติ อติชิณฺณาทิภาเวน นิหีนํฯ **ตโต**ติ อวเสสปริกฺขารโตฯ **สพฺพ**นฺติ ปตฺตํ จีวรญฺจฯ **ตตฺถ ตตฺถ สงฺฆเสฺสวา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ วิหาเร สงฺฆเสฺสวฯ ภิกฺขุโน กาลกตฏฺฐานํ สนฺธาย ‘‘อิธา’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ตตฺถา’’ติ วุตฺตตฺตา วิจฺฉาวจนตฺตา จ ปริกฺขารสฺส ฐปิตฏฺฐานํ วุตฺตนฺติ วิญฺญายติฯ ปาฬิยํ **อวิสฺสชฺชิกํ อเวภงฺคิก**นฺติ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆเสฺสว สนฺตกํ หุตฺวา กสฺสจิ อวิสฺสชฺชิกํ อเวภงฺคิกญฺจ ภวิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ “**สเนฺต ปติรูเป คาหเก**”ติ วุตฺตตฺตา คาหเก อสติ อทตฺวา ภาชิเตปิ สุภาชิตเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ทกฺขิโณทกํ ปมาณ**นฺติ เอตฺถ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๗๖) ตาว “**ยตฺถ ปน ทกฺขิโณทกํ ปมาณ**นฺติ ภิกฺขู ยสฺมึ รเฏฺฐ ทกฺขิโณทกปฏิคฺคหณมเตฺตนปิ เทยฺยธมฺมสฺส สามิโน โหนฺตีติ อธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๗๖) ปน “**ทกฺขิโณทกํ ปมาณ**นฺติ เอตฺตกานิ จีวรานิ ทสฺสามีติ ปฐมํ อุทกํ ปาเตตฺวา ปจฺฉา เทนฺติ, ตํ เยหิ คหิตํ, เต ภาคิโนว โหนฺตีติ อธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตํฯ **ปรสมุเทฺท**ติ ชมฺพุทีเปฯ ตมฺพปณฺณิทีปญฺหิ อุปาทาเยส เอวํ วุโตฺตฯ

‘‘มตกจีวรํ อธิฏฺฐาตี’’ติ เอตฺถ มคฺคํ คจฺฉโนฺต ตสฺส กาลกิริยํ สุตฺวา อวิหารฏฺฐาเน เจ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อภาวํ ญตฺวา ‘‘อิทํ จีวรํ มยฺหํ ปาปุณาตี’’ติ อธิฏฺฐาติ, สฺวาธิฏฺฐิตํฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ พหุภโณฺฑ พหุปริกฺขาโร กาลกโต โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ, ‘‘ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขเว, กาลกเต สโงฺฆ สามี ปตฺตจีวเรฯ อปิจ คิลานุปฏฺฐากา พหุปการา, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติจีวรญฺจ ปตฺตญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุํฯ ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ลหุปริกฺขารํ, ตํ สมฺมุขีภูเตน สเงฺฆน ภาเชตุํฯ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ, ตํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อวิสฺสชฺชิกํ อเวภงฺคิก’’นฺติ (มหาว. ๓๖๙) อิมินา ปาเฐน ภควา สพฺพญฺญู ภิกฺขูนํ อามิสทายชฺชํ วิจาเรสิฯ

ตตฺถ ติจีวรปตฺตอวเสสลหุภณฺฑครุภณฺฑวเสน อามิสทายชฺชํ ติวิธํ โหติฯ เตสุ **ติจีวรปตฺตํ** คิลานุปฏฺฐากสฺส ภาโค โหติ, **อวเสสลหุภณฺฑํ** สมฺมุขีภูตสงฺฆสฺส, ปญฺจวีสติวิธ **ครุภณฺฑํ** จาตุทฺทิสสงฺฆสฺสฯ อิมินา อิโต ติวิธภณฺฑโต อญฺญํ ภิกฺขุภณฺฑํ นาม นตฺถิ, อิเมหิ ติวิเธหิ ปุคฺคเลหิ อโญฺญ ทายาโท นาม นตฺถีติ ทเสฺสติฯ อิทานิ ปน วินยธรา ‘‘ภิกฺขูนํ อกปฺปิยภณฺฑํ คิหิภูตา ญาตกา ลภนฺตี’’ติ วทนฺติ, ตํ กสฺมาติ เจ? ‘‘เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ อาคตตฺตาติฯ สจฺจํ อาคโต, โส ปน ปาโฐ วิสฺสาสคฺคาหวิสเย อาคโต, น ทายชฺชคหณฏฺฐาเนฯ ‘‘คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา’’อิเจฺจว อาคโต, น ‘‘ญาตกา อญฺญาตกา วา’’ติ, ตสฺมา ญาตกา วา โหนฺตุ อญฺญาตกา วา, เย ตํ คิลานํ อุปฏฺฐ

หนฺติ, เต คิลานุปฏฺฐากภาคภูตสฺส ธนสฺส อิสฺสรา คหฏฺฐปพฺพชิตา, อนฺตมโส มาตุคามาปิฯ เต สนฺธาย ‘‘เตสํ ทาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, น ปน เย คิลานํ นุปฏฺฐหนฺติ, เต สนฺธายฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๙) ‘‘คิลานุปฏฺฐาโก นาม คิหี วา โหตุ ปพฺพชิโต วา, อนฺตมโส มาตุคาโมปิ, สเพฺพ ภาคํ ลภนฺตี’’ติฯ

อถ วา โย ภิกฺขุ อตฺตโน ชีวมานกาเลเยว สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ นิสฺสชฺชิตฺวา กสฺสจิ ญาตกสฺส วา อญฺญาตกสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา อทาสิ, โกจิ จ ญาตโก วา อญฺญาตโก วา คหโฏฺฐ วา ปพฺพชิโต วา วิสฺสาสํ อคฺคเหสิ, ตาทิเส สนฺธาย ‘‘เย ตสฺส ธนสฺส อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, น ปน อตาทิเส ญาตเกฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๙) ‘‘สเจ ปน โส ชีวมาโนเยว สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ นิสฺสชฺชิตฺวา กสฺสจิ อทาสิ, โกจิ วา วิสฺสาสํ อคฺคเหสิ, ยสฺส ทินฺนํ, เยน จ คหิตํ, ตเสฺสว โหติ, ตสฺส รุจิยา เอว คิลานุปฏฺฐากา ลภนฺตี’’ติฯ เอวํ โหตุ, กปฺปิยภเณฺฑ ปน กถนฺติ? ตมฺปิ ‘‘คิหิญาตกานํ ทาตพฺพ’’นฺติ ปาฬิยํ วา อฏฺฐกถายํ วา ฏีกาสุ วา นตฺถิ, ตสฺมา วิจาเรตพฺพเมตํฯ

จีวรภาชนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปิณฺฑปาตภาชนกถาวณฺณนา

๒๐๙. อิทานิ ปิณฺฑปาตภาชนวินิจฺฉยํ กเถตุํ **‘‘ปิณฺฑปาตภาชเน ปนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ เสนาสนกฺขนฺธเก เสนาสนภาชเนเยว ปฐมํ อาคเตปิ จตุปจฺจยภาชนวินิจฺฉยตฺตา ปจฺจยานุกฺกเมน ปิณฺฑปาตภาชนํ ปฐมํ ทเสฺสติฯ ปิณฺฑปาตภาชเน ปน สงฺฆภตฺตาทีสุ อยํ วินิจฺฉโยติ สมฺพโนฺธฯ กถํ เอตานิ สงฺฆภตฺตาทีนิ ภควตา อนุญฺญาตานีติ อาห **‘‘อนุชานามิ…เป. … อนุญฺญาเตสู’’**ติฯ สงฺฆสฺส อตฺถาย อาภตํ ภตฺตํ **สงฺฆภตฺตํ** ยถา ‘‘อาคนฺตุกสฺส อาภตํ ภตฺตํ อาคนฺตุกภตฺต’’นฺติฯ สงฺฆโต อุทฺทิสฺส อุทฺทิสิตฺวา ทาตพฺพํ ภตฺตํ **อุเทฺทสภตฺตํ**ฯ นิมเนฺตตฺวา ทาตพฺพํ ภตฺตํ **นิมนฺตนภตฺตํ**ฯ สลากํ ปาเตตฺวา คาเหตพฺพํ ภตฺตํ **สลากภตฺตํ**ฯ ปเกฺข ปกฺขทิวเส ทาตพฺพํ ภตฺตํ **ปกฺขภตฺตํ**ฯ อุโปสเถ อุโปสถทิวเส ทาตพฺพํ ภตฺตํ **อุโปสถภตฺตํ**ฯ ปาฏิปเท อุโปสถทิวสโต ทุติยทิวเส ทาตพฺพํ ภตฺตํ **ปาฏิปทภตฺต**นฺติ วิคฺคโหฯ **ฐิติกา นาม นตฺถี**ติ สงฺฆเตฺถรโต ปฏฺฐาย วสฺสเคฺคน คาหณํ ฐิติกา นามฯ

อตฺตโน วิหารทฺวาเรติ วิหารสฺส ทฺวารโกฏฺฐกสมีปํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **โภชนสาลายา**ติ ภตฺตุเทฺทสฏฺฐานภูตาย โภชนสาลายํฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ วสฺสโกฏฺฐาเสนฯ **ทินฺนํ ปนา**ติ วตฺวา ยถา โส ทายโก วทติ, ตํ วิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘สงฺฆโต ภเนฺต’’**ติอาทิมาหฯ **อนฺตรฆเร**ติ อโนฺตเคเหฯ **อโนฺตอุปจารคตาน**นฺติ เอตฺถ คามทฺวารวีถิจตุเกฺกสุ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตรํ อุปจาโร นามฯ

อนฺตรฆรสฺส อุปจาเร ปน ลพฺภมานวิเสสํ ทเสฺสตุํ **‘‘ฆรูปจาโร เจตฺถา’’**ติอาทิมาหฯ **เอกวฬญฺช**นฺติ เอเกน ทฺวาเรน วฬญฺชิตพฺพํฯ **นานานิเวสเนสู**ติ นานากุลสฺส นานูปจาเรสุ นิเวสเนสุฯ ลชฺชี เปสโล อคติคมนํ วเชฺชตฺวา เมธาวี จ อุปปริกฺขิตฺวา อุทฺทิสตีติ อาห **‘‘เปสโล ลชฺชี เมธาวี อิจฺฉิตโพฺพ’’**ติฯ **นิสินฺนสฺสปิ นิทฺทายนฺตสฺสปี**ติ อนาทเร สามิวจนํ, วุฑฺฒตเร นิทฺทายเนฺต นวกสฺส คาหิตํ สุคฺคาหิตนฺติ อโตฺถฯ **ติจีวรปริวารํ วา**ติ เอตฺถ ‘‘อุทกมตฺตลาภี วิย อโญฺญปิ อุเทฺทสภตฺตํ อลภิตฺวา วตฺถาทิอเนกปฺปการกํ ลภติ เจ, ตเสฺสว ต’’นฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อตฺตโน รุจิวเสน ยํ กิญฺจิ วตฺวา อาหริตุํ วิสฺสชฺชิตตฺตา **วิสฺสฏฺฐทู**

โต นามฯ **ยํ อิจฺฉตี**ติ ‘‘อุเทฺทสภตฺตํ เทถา’’ติอาทีนิ วทโนฺต ยํ อิจฺฉติฯ **ปุจฺฉาสภาเคนา**ติ ปุจฺฉาสทิเสนฯ

‘‘เอกา กูฏฏฺฐิติกา นาม โหตี’’ติ วตฺวา ตเมว ฐิติกํ วิภาเวโนฺต **‘‘รโญฺญ วา หี’’**ติอาทิมาหฯ อเญฺญหิ อุเทฺทสภตฺตาทีหิ อมิเสฺสตฺวา วิสุํเยว ฐิติกาย คเหตพฺพตฺตา **‘‘เอกจาริกภตฺตานี’’**ติ วุตฺตํฯ **เถยฺยาย หรนฺตี**ติ ปตฺตหารกา หรนฺติฯ **คีวา โหตี**ติ อาณาปกสฺส คีวา โหติฯ **สพฺพํ ปตฺตสฺสามิกสฺส โหตี**ติ จีวราทิกมฺปิ สพฺพํ ปตฺตสฺสามิกเสฺสว โหติ, ‘‘มยา ภตฺตเมว สนฺธาย วุตฺตํ, น จีวราทิ’’นฺติ วตฺวา คเหตุํ วฎฺฎตีติ อโตฺถฯ **มนุสฺสานํ วจนํ กาตุํ วฎฺฎตีติ วุตฺตา คจฺฉนฺตี**ติ มนุสฺสานํ วจนํ กาตุํ วฎฺฎตีติ เตน ภิกฺขุนา วุตฺตา คจฺฉนฺติฯ **อกตภาโค นามา**ติ อาคนฺตุกภาโค นาม, อทินฺนปุพฺพภาโคติ อโตฺถฯ **สโพฺพ สโงฺฆ ปริภุญฺชตูติ วุเตฺต**ติ เอตฺถ ‘‘ปฐมเมว ‘สพฺพสงฺฆิกภตฺตํ เทถา’ติ วตฺวา ปจฺฉา ‘สโพฺพ สโงฺฆ ปริภุญฺชตู’ติ อวุเตฺตปิ ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **กึ อาหรียตีติ อวตฺวา**ติ ‘‘กตรภตฺตํ ตยา อาหรียตี’’ติ ทายกํ อปุจฺฉิตฺวาฯ **ปกติฐิติกายา**ติ อุเทฺทสภตฺตฐิติกายฯ

ปิณฺฑปาตภาชนกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

นิมนฺตนภตฺตกถาวณฺณนา

๒๑๐. ‘‘เอตฺตเก ภิกฺขู สงฺฆโต อุทฺทิสิตฺวา เทถา’’ติอาทีนิ อวตฺวา ‘‘เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ เทถา’’ติ วตฺวา ทินฺนํ สงฺฆิกํ นิมนฺตนํ นามฯ **ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฎฺฎตี**ติ ภิกฺขาปริยาเยน วุตฺตตฺตา วฎฺฎติฯ **ปฎิปาฎิยา**ติ ลทฺธปฎิปาฎิยาฯ **วิจฺฉินฺทิตฺวา**ติ ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ ปทํ อวตฺวาฯ เตเนวาห **‘‘ภตฺตนฺติ อวทเนฺตนา’’**ติฯ **อาโลปสเงฺขเปนา**ติ เอเกกปิณฺฑวเสนฯ อยญฺจ นโย นิมนฺตเนเยว, น อุเทฺทสภเตฺตฯ ตสฺส หิ เอกสฺส ปโหนกปฺปมาณํเยว ภาเชตพฺพํ, ตสฺมา อุเทฺทสภเตฺต อาโลปฎฺฐิติกา นาม นตฺถิฯ

อารุฬฺหาเยว มาติกํฯ สงฺฆโต อฎฺฐ ภิกฺขูติ เอตฺถ เย มาติกํ อารุฬฺหา, เต อฎฺฐ ภิกฺขูติ โยเชตพฺพํฯ อุเทฺทสภตฺตนิมนฺตนภตฺตาทิสงฺฆิกภตฺตมาติกาสุ นิมนฺตนภตฺตมาติกาย ฐิติกาวเสน อารุเฬฺห ภตฺตุเทฺทสเกน วา สยํ วา สงฺฆโต อุทฺทิสาเปตฺวา คเหตฺวา คนฺตพฺพํ, น อตฺตนา รุจิเต คเหตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ **มาติกํ อาโรเปตฺวา**ติ ‘‘สงฺฆโต คณฺหามี’’ติอาทินา วุตฺตมาติกาเภทํ ทายกสฺส วิญฺญาเปตฺวาติ อโตฺถฯ **‘‘เอกวารน**ฺติ ยาว ตสฺมึ อาวาเส วสนฺติ ภิกฺขู , สเพฺพ ลภนฺตี’’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย – **เอกวารน**ฺติ น เอกทิวสํ สนฺธาย วุตฺตํ, ยตฺตกา ปน ภิกฺขู ตสฺมึ อาวาเส วสนฺติ, เต สเพฺพฯ เอกสฺมึ ทิวเส คหิตภิกฺขู อญฺญถา อคฺคเหตฺวา ยาว เอกวารํ สเพฺพ ภิกฺขู โภชิตา โหนฺตีติ ชานาติ เจ, เย ชานนฺติ, เต คเหตฺวา คนฺตพฺพนฺติฯ **ปฎิพทฺธกาลโต ปฎฺฐายา**ติ ตเตฺถว วาสสฺส นิพทฺธกาลโต ปฎฺฐายฯ

นิมนฺตนภตฺตกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

สลากภตฺตกถาวณฺณนา

๒๑๑. **อุปนิพนฺธิตฺวา**ติ ลิขิตฺวาฯ **คามวเสนปี**ติ เยภุเยฺยน สมลาภคามวเสนปิฯ **พหูนิ สลากภตฺตานี**ติ ตึสํ วา จตฺตารีสํ วา ภตฺตานิฯ สเจ โหนฺตีติ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพํฯ **สลฺลเกฺขตฺวา**ติ ตานิ ภตฺตานิ ปมาณวเสน สลฺลเกฺขตฺวาฯ **นิคฺคเหน ทตฺวา**ติ ทูรํ คนฺตุํ อนิจฺฉนฺตสฺส นิคฺคเหน สมฺปฎิจฺฉาเปตฺวาฯ **ปุน วิหารํ อาคนฺตฺวา**ติ เอตฺถ วิหารํ อนาคนฺตฺวา

ภตฺตํ คเหตฺวา ปจฺฉา วิหาเร อตฺตโน ปาเปตฺวา ภุญฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ **เอกเคหวเสนา**ติ วีถิยมฺปิ เอกปเสฺส ฆรปาฬิยา วเสนฯ **อุทฺทิสิตฺวาปี**ติ ''อสุกกุเล สลากภตฺตานิ ตุยฺหํ ปาปุณนฺตี''ติ วตฺวาฯ

๒๑๒. **วารคาเม**ติ อติทูรตฺตา วาเรน คนฺตพฺพคาเมฯ **สฏฺฐิโต วา ปญฺญาสโต วา**ติ ทณฺฑกมฺมตฺถาย อุทกฆฏํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **วิหารวาโร**ติ สพฺพภิกฺขูสุ ภิกฺขาย คเตสุ วิหารรกฺขณวาโรฯ **เนส**นฺติ วิหารวาริกานํฯ **ผาติกมฺมเมวา**ติ วิหารรกฺขณกิจฺจสฺส ปโหนกปฏิปาทนเมวฯ ทูรตฺตา นิคฺคเหตฺวาปิ วาเรน คเหตโพฺพ คาโม **วารคาโม**ฯ วิหารวาเร นิยุตฺตา **วิหารวาริกา,** วาเรน วิหารรกฺขณกาฯ **อญฺญตฺถ**นฺติ ปสาทญฺญตฺถํฯ **ผาติกมฺมเมว ภวนฺตี**ติ วิหารรกฺขณตฺถาย สเงฺฆน ทาตพฺพา อติเรกลาภา โหนฺติฯ **เอกเสฺสว ปาปุณนฺตี**ติ ทิวเส ทิวเส เอเกกเสฺสว ปาปิตานีติ อโตฺถฯ **สงฺฆนวเกน ลทฺธกาเล**ติ ทิวเส ทิวเส เอเกกสฺส ปาปิตานิ เทฺว ตีณิ เอกจาริกภตฺตานิ เตเนว นิยาเมน อตฺตโน ปาปุณนฏฺฐาเน สงฺฆนวเกน ลทฺธกาเลฯ

ยสฺส กสฺสจิ สมฺมุขีภูตสฺส ปาเปตฺวาติ เอตฺถ ''เยภุเยฺยน เจ ภิกฺขู พหิสีมคตา โหนฺติ, สมฺมุขีภูตสฺส ยสฺส กสฺสจิ ปาเปตพฺพํ สภาคตฺตา เอเกน ลทฺธํ สเพฺพสํ โหติ, ตสฺมิมฺปิ อสติ อตฺตโน ปาเปตฺวา ทาตพฺพ''นฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **รสสลาก**นฺติ อุจฺฉุรสสลากํฯ **สลากวเสน ปน คาหิตตฺตา น สาทิตพฺพา**ติ อิทํ อสารุปฺปวเสน วุตฺตํ, น ธุตงฺคเภทวเสนฯ ''สงฺฆโต นิรามิสสลากา…เป.… วฏฺฏติเยวา''ติ หิ วิสุทฺธิมเคฺค (วิสุทฺธิ. ๑.๒๖) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๕) – สงฺฆโต นิรามิสสลากาปิ วิหาเร ปกฺกภตฺตมฺปิ วฏฺฏติเยวาติ สาธารณํ กตฺวา วิสุทฺธิมเคฺค (วิสุทฺธิ. ๑.๒๖) วุตฺตตฺตา, ''เอวํ คาหิเต สาทิตพฺพํ, เอวํ น สาทิตพฺพ''นฺติ วิเสเสตฺวา อวุตฺตตฺตา จ ''เภสชฺชาทิสลากาโย เจตฺถ กิญฺจาปิ ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฏฺฏนฺติ, สลากวเสน ปน คาหิตตฺตา น สาทิตพฺพา''ติ เอตฺถ อธิปฺปาโย วีมํสิตโพฺพฯ ยทิ หิ เภสชฺชาทิสลากา สลากวเสน คาหิตา น สาทิตพฺพา สิยา, ''สงฺฆโต นิรามิสสลากา วฏฺฏติเยวา''ติ น วเทยฺย, ''อติเรกลาโภ สงฺฆภตฺตํ อุเทฺทสภตฺต''นฺติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๒๘) จ ''อติเรกลาภํ ปฏิกฺขิปามี''ติ สลากวเสน คาเหตพฺพํ ภตฺตเมว ปฏิกฺขิตฺตํ, น เภสชฺชํฯ สงฺฆภตฺตาทีนิ หิ จุทฺทส ภตฺตานิเยว เตน น สาทิตพฺพานีติ วุตฺตานิฯ ขนฺธกภาณกานํ วา มเตน อิธ เอวํ วุตฺตนฺติ คเหตพฺพนฺติ วุตฺตํฯ อคฺคโต ทาตพฺพา ภิกฺขา **อคฺคภิกฺขาฯ อคฺคภิกฺขามตฺต**นฺติ เอกกฏจฺฉุภิกฺขามตฺตํฯ **ลทฺธา วา อลทฺธา วา เสฺวปิ คเณฺหยฺยาสี**ติ ลเทฺธปิ อปฺปมตฺตตาย วุตฺตํฯ เตนาห **''ยาวทตฺถํ ลภติ…เป.… อลภิตฺวา เสฺว คเณฺหยฺยาสีติ วตฺตโพฺพ''**ติฯ **อคฺคภิกฺขมตฺต**นฺติ หิ เอตฺถ **มตฺต**-สโทฺท พหุภาวํ นิวเตฺตติฯ

สลากภตฺตํ นาม วิหาเรเยว อุทฺทิสียติ วิหารเมว สนฺธาย ทียมานตฺตาติ อาห **''วิหาเร อปาปิตํ ปนา''**ติอาทิฯ **ตตฺร อาสนสาลายา**ติ ตสฺมิํ คาเม อาสนสาลายฯ **วิหารํ อาเนตฺวา คาเหตพฺพ**นฺติ ตถา วตฺวา ตสฺมิํ ทิวเส ทินฺนภตฺตํ วิหารเมว อาเนตฺวา ฐิติกาย คาเหตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ทิสาภาเคฯ **ตํ คเหตฺวา**ติ ตํ วารคามสลากํ อตฺตนา คเหตฺวาฯ **เตนา**ติ โย อตฺตโน ปตฺตวารคาเม สลากํ ทิสาคมิกสฺส อทาสิ, เตนฯ **อนติกฺกมเนฺตเยว ตสฺมิํ ตสฺส สลากา คาเหตพฺพา**ติ ยสฺมา อุปจารสีมฏฺฐเสฺสว สลากา ปาปุณาติ, ตสฺมา ตสฺมิํ ทิสํคมิเก อุปจารสีมํ อนติกฺกเนฺตเยว ตสฺส ทิสํคมิกสฺส ปตฺตสลากา อตฺตโน ปาเปตฺวา คาเหตพฺพาฯ

เทวสิกํ ปาเปตพฺพาติ อุปจารสีมายํ ฐิตสฺส ยสฺส กสฺสจิ วสฺสเคฺคน ปาเปตพฺพาฯ เอวํ เอเตสุ อนาคเตสุ อาสนฺนวิหาเร ภิกฺขูนํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, อิตรถา สงฺฆิกํ โหติฯ **อนาคตทิว**

เสติ เอตฺถ กถํ เตสํ ภิกฺขูนํ อาคตานาคตภาโว วิญฺญายตีติ เจ? ยสฺมา ตโต ตโต อาคตา ภิกฺขู ตสฺมิํ คาเม อาสนสาลาย สนฺนิปตนฺติ, ตสฺมา เตสํ อาคตานาคตภาโว สกฺกา วิญฺญาตุํฯ **อมุหากํ โคจรคาเม**ติ สลากภตฺตทายกานํ คาเมฯ **ภุญฺชิตุํ อาคจฺฉนฺตี**ติ ‘‘มหาเถโร เอกโกว วิหาเร โอหีโน อวสฺสํ สพฺพสลากา อตฺตโน ปาเปตฺวา ฐิโต’’ติ มญฺญมานา อาคจฺฉนฺติฯ

สลากภตฺตกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปกฺขิกภตฺตาทิกถาวณฺณนา

๒๑๓. อภิลกฺขิเตสุ จตูสุ ปกฺขทิวเสสุ ทาตพฺพํ ภตฺตํ **ปกฺขิกํฯ อภิลกฺขิเตสู**ติ เอตฺถ **อภี**ติ อุปสารมตฺตํ, ลกฺขณิเยสุอิเจฺจวโตฺถ, อุโปสถสมาทานธมฺมสฺสวนปูชาสกฺการาทิกรณตฺถํ ลกฺขิตเพฺพสุ สลฺลเกฺขตเพฺพสุ อุปลเกฺขตเพฺพสูติ วุตฺตํ โหติฯ **เสฺว ปโกฺขติ อชฺช ปกฺขิกํ น คาเหตพฺพน**ฺติ อฏฺฐมิยา ภุญฺชิตพฺพํ, สตฺตมิยา ภุญฺชนตฺถาย น คาเหตพฺพํ, ทายเกหิ นิยมิตทิวเสเนว คาเหตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิฯ **เสฺว ลูขน**ฺติ อชฺช อาวาหมงฺคลาทิกรณโต อติปณีตํ โภชนํ กรียติ, เสฺว ตถา น ภวิสฺสติ, อเชฺชว ภิกฺขู โภเชสฺสามาติ อธิปฺปาโยฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๕) ปน อญฺญถา วุตฺตํฯ ปกฺขิกภตฺตโต อุโปสถิกภตฺตสฺส เภทํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อุโปสถงฺคานิ สมาทิยิตฺวา’’**ติอาทิฯ อุโปสเถ ทาตพฺพํ ภตฺตํ **อุโปสถิกํ**ฯ

ปกฺขิกภตฺตาทิกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อาคนฺตุกภตฺตาทิกถาวณฺณนา

๒๑๔. **นิพนฺธาปิต**นฺติ ‘‘อสุกวิหาเร อาคนฺตุกา ภุญฺชนฺตู’’ติ นิยมิตํฯ **คมิโก อาคนฺตุกภตฺตมฺปี**ติ คามนฺตรโต อาคนฺตฺวา อวูปสเนฺตน คมิกจิเตฺตน วสิตฺวา ปุน อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ, อาวาสิกสฺส ปน คนฺตุกามสฺส คมิกภตฺตเมว ลพฺภติฯ **‘‘เลสํ โอเฑฺฑตฺวา’’**ติ วุตฺตตฺตา เลสาภาเวน ยาว คมนปริพโนฺธ วิคจฺฉติ, ตาว ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ญาปิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ธุรภตฺตาทิกถาวณฺณนา

๒๑๕. **ตณฺฑุลาทีนิ เปเสนฺติ...เป.... วฏฺฏตี**ติ อภิหฏภิกฺขตฺตา วฏฺฏติฯ

๒๑๖. **ตถา ปฏิคฺคหิตตฺตา**ติ ภิกฺขานาเมน ปฏิคฺคหิตตฺตาฯ **ปตฺตํ ปูเรตฺวา ถเกตฺวา ทินฺนน**ฺติ ‘‘คุฬกภตฺตํ เทมา’’ติ ทินฺนํฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ปิณฺฑปาตภาชนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

คิลานปจฺจยภาชนกถาวณฺณนา

๒๑๗. อิโต ปรํ ปจฺจยานุกฺกเมน เสนาสนภาชนกถาย วตฺตพฺพายปิ ตสฺสา มหาวิสยตฺตา, คิลานปจฺจยภาชนียกถาย ปน อปฺปวิสยตฺตา, ปิณฺฑปาตภาชนียกถาย อนุโลมตฺตา จ ตทนนฺตรํ ตํ ทเสฺสตุมาห **‘‘คิลานปจฺจยภาชนียํ ปนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ราชราชมหามตฺตา**ติ อุปลกฺขณมตฺตเมเวตํฯ พฺราหฺมณมหาสาลคหปติมหาสาลาทโยปิ เอวํ กโรนฺติเยวฯ **ฆณฺฏิํ**

ปหริตฺวาติอาทิ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา จ ปากฏตฺตา จ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **อุปจารสีมํ...เป.... ภาเชตพฺพนฺ**ติ อิทํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทินฺนตฺตา วุตฺตํฯ **กุมฺภํ ปน อาวเชฺชตฺวา**ติ กุมฺภํ ทิสามุขํ กตฺวาฯ **สเจ ถินํ สปฺปิ โหตี**ติ กกฺขฬํ สปฺปิ โหติฯ **โถกํ โถกมฺปิ ปาเปตุํ วฏฺฏตี**ติ เอวํ กเต ฐิติกาปิ ติฏฺฐติฯ **สิงฺคิเวรมริจาทิเภสชฺชมฺปิ อวเสสปตฺตถาลกาทิสมณปริกฺขาโรปี**ติ อิมินา น เกวลํ เภสชฺชเมว คิลานปจฺจโย โหติ, อถ โข อวเสสปริกฺขาโรปิ คิลานปจฺจเย อ โนฺตคโธเยวาติ ทเสฺสติฯ

คิลานปจฺจยภาชนกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสนาสนคฺคาหกถาวณฺณนา

๒๑๘. เสนาสนภาชนกถายํ **เสนาสนคฺคาเห วินิจฺฉโย**ติ เสนาสนภาชนเมวาหฯ ตตฺถ อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโห จ วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาโห จาติ กาลวเสน เสนาสนคฺคาโห นาม ทุวิโธ โหตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **อุตุกาเล**ติ เหมนฺตคิมฺหานอุตุกาเลฯ **วสฺสาวาเส**ติ วสฺสา นกาเลฯ ภิกฺขุํ อุฏฺฐาเปตฺวา เสนาสนํ ทาตพฺพํ, อกาโล นาม นตฺถิ ทายเกหิ ‘‘อาคตานาค ตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนสงฺฆิกเสนาสนตฺตาฯ **เอเกกํ ปริเวณ**นฺติ เอเกก สฺส ภิกฺขุสฺส เอเกกํ ปริเวณํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ลทฺธปริเวเณฯ **ทีฆสาลา**ติ จงฺกมนสาลาฯ **มณฺฑลมาโฬ**ติ อุปฏฺฐานสาลาฯ **อนุทหตี**ติ ปีเฬติฯ **อทาตุํ น ลภตี**ติ อิมินา สญฺจิจฺจ อ เทนฺตสฺส ปฏิพาหเน ปวิสนโต ทุกฺกฏนฺติ ทีเปติฯ **ชมฺพุทีเป ปนา**ติ อริยเทเส ภิกฺขู สนฺธาย วุตฺตํฯ เต กิร ตถา ปญฺญาเปนฺติฯ

๒๑๙. **น โคจรคาโม ฆเฏฺฏตโพฺพ**ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **‘‘น ตตฺถ มนุสฺสา วตฺตพฺพา’’**ติอาทินาฯ **วิตกฺกํ ฉินฺทิตฺวา**ติ ‘‘อิมินา นีหาเรน คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา นิวาเรตฺวา ปจฺจเย ทสฺสนฺตี’’ติ เอวรูปํ วิตกฺกํ อนุปฺปาเทตฺวาฯ **เตสุ เจ เอโก**ติ เตสุ มนุเสฺสสุ เอโก ปณฺฑิตปุริโสฯ **ภณฺฑปฏิจฺฉาทน**นฺติ ปฏิจฺฉาทนภณฺฑํ, สรีรปฏิจฺฉาทนํ จีวรนฺติ อโตฺถฯ **สุทฺธจิตฺตตฺตาว อ นวชฺชน**ฺติ อิทํ ปุจฺฉิตกฺขเณ การณาจิกฺขณํ สนฺธาย วุตฺตํ น โหติ อสุทฺธจิตฺตสฺสปิ ปุจฺฉิตปญฺหวิสฺสชฺชเน โทสาภาวาฯ เอวํ ปน คเต มํ ปุจฺฉิสฺสนฺตีติ สญฺญาย อคมนํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ปฏิชคฺคิตพฺพานีติ ขณฺฑผุลฺลาภิสงฺขรณสมฺมชฺชนาทีหิ ปฏิชคฺคิตพฺพานิฯ **มุณฺฑเวทิกายา**ติ เจติยสฺส หมฺมิยเวทิกาย ฆฏาการสฺส อุปริ จตุรสฺสเวทิกายฯ **กตฺถ ปุจฺฉิตพฺพน**ฺติ ปุจฺฉาย ยโต ปกติยา ลพฺภติ, ตตฺถ ปุจฺฉิตพฺพนฺติ วิสฺสชฺชนาฯ **กสฺมา ปุจฺฉิตพฺพน**ฺติอาทิ ยโต ปกติยา ลพฺภติ, ตตฺถาปิ ปุจฺฉนสฺส การณสนฺทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ปฏิกฺกมฺมา**ติ วิหารโต อปสกฺกิตฺวาฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต **‘‘โยชนทฺวิโยชนนฺตเร โหตี’’**ติ อาหฯ **อุปนิเกฺขปน**ฺติ เขตฺตํ วา นาฬิเกราทิอารามํ วา กหาปณาทีนิ วา อารามิกานํ นิยฺยาเตตฺวา ‘‘อิโต อุปฺปนฺนา วฑฺฒิ วสฺสาวาสิกตฺถาย โหตู’’ติ ทินฺนํฯ **วตฺตํ กตฺวา**ติ ตสฺมึ เสนาสเน กตฺตพฺพวตฺตํ กตฺวาฯ **อิติ สทฺธาเทเยฺย**ติ เอวํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สทฺธาย ทาตเพฺพ วสฺสาวาสิกลาภวิสเยติ อ โตฺถฯ

วตฺถุ ปนาติ ตตฺรุปฺปาเท อุปฺปนฺนรูปิยํ, ตญฺจ ‘‘ตโต จตุปจฺจยํ ปริภุญฺชถา’’ติ ทินฺนเขตฺ ตาทิโต อุปฺปนฺนตฺตา กปฺปิยการกานํ หเตฺถ ‘‘กปฺปิยภณฺฑํ ปริภุญฺชถา’’ติ ทายเกหิ ทินฺ นวตฺถุสทิสํ โหตีติ อาห **‘‘กปฺปิยการกานณฺหี’’**ติอาทิฯ **สงฺฆสุฏฺฐุตายา**ติ สงฺฆสฺส หิตาย ฯ **ปุคฺคลวเสเนว กาตพฺพน**ฺติ ปรโต วกฺขมานนเยน ภิกฺขู จีวเรน กิลมนฺติ, เอตฺตกํ นาม

ตณฺฑุลภาคํ ภิกฺขูนํ จีวรํ กาตุํ รุจฺจตีติอาทินา ปุคฺคลปรามาสวเสเนว กาตพฺพํ, ‘‘สโงฺฆ จีวเรน กิลมตี’’ติอาทินา ปน สงฺฆปรามาสวเสน น กาตพฺพํฯ **กปฺปิยภณฺฑวเสนา**ติ สามญฺญโต วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวตุํ **‘‘จีวรตณฺฑุลาทิวเสเนว จา’’**ติ วุตฺตํฯ **จ**-กาโร เจตฺถ ปนสทฺทตฺถ วตฺตติ, น สมุจฺจยตฺถติ ทฏฺฐพฺพํฯ ปุคฺคลวเสเนว กปฺปิยภณฺฑวเสน จ อปโลกนปฺปการํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตํ ปน เอวํ กตฺตพฺพ’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ

จีวรปจฺจยํ สลฺลกฺเขตฺวาติ สทฺธาเทยฺยตตฺรุปฺปาทวเสน ตสฺมิํ วสฺสาวาเส ลพฺภมานจีวรสงฺขาตํ ปจฺจยํ ‘‘เอตฺตก’’นฺติ ปริจฺฉินฺทิตฺวาฯ **เสนาสนสฺสา**ติ เสนาสนคฺคาหาปณสฺสฯ **วุตฺตน**ฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ กสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ อาห **‘‘เอวญฺหี’’**ติอาทิ, เสนาสนคฺคาหาปกสฺส อตฺตนาว อตฺตโน คหณํ อสารุปฺปํ, ตสฺมา อุโภ อญฺญมญฺญํ คาเหสฺสนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ สมฺมตเสนาสนคฺคาหาปกสฺส อาณตฺติยา อเญฺญน คหิโตปิ คาโห รุหติเยวาติ เวทิตพฺพํฯ **อฏฺฐปิ โสฬสปิ ชเน สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตี**ติ วิสุํ วิสุํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติ, อุทาหุ เอกโตติ? เอกโตปิ วฏฺฏติฯ เอกกมฺมวาจาย สเพฺพปิ เอกโต สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติฯ นิคฺคหกมฺมเมว หิ สโงฺฆ สงฺฆสฺส น กโรติฯ สมฺมุติทานํ ปน พหูนมฺปิ เอกโต กาตุํ วฏฺฏติฯ เตเนว สตฺตสติกกฺขนฺธเก อุพฺพาหิกสมฺมุติยํ อฏฺฐปิ ชนา เอกโต สมฺมตาติฯ **อาสนฆร**นฺติ ปฏิมาฆรํฯ **มโคฺค**ติ อุปจารสีมพฺภนฺตรคเต คามาภิมุขมเคฺค กตสาลา วุจฺจติ, เอวํ โปกฺขรณิรุกฺขมูลาทีสุปิฯ รุกฺขมูลาทโย ฉนฺนา กวาฏพทฺธาว เสนาสนํฯ อิโต ปรานิ สุวิเญฺญยฺยานิฯ

๒๒๐. มหาลาภปริเวณกถายํ **ลภนฺตี**ติ ตตฺร วาสิโน ภิกฺขู ลภนฺติฯ **วิชเฏตฺวา**ติ เอเกกสฺส ปโหนกปฺปมาเณน วิโยเชตฺวาฯ **อาวาเสสู**ติ เสนาสเนสุฯ **ปกฺขิปิตฺวา**ติ เอตฺถ **ปกฺขิปนํ** นาม เตสุ วสนฺตานํ อิโต อุปฺปนฺนวสฺสาวาสิกทานํฯ **ปวิสิตพฺพน**ฺติ อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ตสฺมิํ มหาลาเภ ปริเวเณ วสิตฺวา เจติเย วตฺตํ กตฺวาว ลาโภ คเหตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ

๒๒๑. **ปจฺจยํ วิสฺสเชฺชตี**ติ จีวรปจฺจยํ นาธิวาเสติฯ **อยมฺปี**ติ เตน วิสฺสชฺชิตปจฺจโยปิฯ **ปาทมูเล ฐเปตฺวา สาฏกํ เทนฺตี**ติ ปจฺจยทายกา เทนฺติฯ เอเตน คหเฏฺฐหิ ปาทมูเล ฐเปตฺวา ทินฺนมฺปิ ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อถ วสฺสาวาสิกํ เทมาติ วทนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘ปํสุกูลิกานํ น วฏฺฏตี’’ติ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพํฯ **วสฺสํ วุตฺถภิกฺขูน**นฺติ ปํสุกูลิกโต อเญฺญสํ ภิกฺขูนํฯ **อุปนิพนฺธิตฺวา คาเหตพฺพน**ฺติ ‘‘อิมสฺมิํ รุเกฺข วา มณฺฑเป วา วสิตฺวา เจติเย วตฺตํ กตฺวา คณฺหถา’’ติ เอวํ อุปนิพนฺธิตฺวา คาเหตพฺพํฯ

ปาฏิปทอรุณโตติอาทิ วสฺสูปนายิกทิวสํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อนฺตรามุตฺตกํ ปน ปาฏิปทํ อติกฺกมิตฺวาปิ คาเหตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘กตฺถ นุ โข วสิสฺสามิ, กตฺถ วสนฺตสฺส ผาสุ ภวิสฺสติ, กตฺถ วา ปจฺจเย ลภิสฺสามี’’ติ เอวํ อุปฺปเนฺนน วิตเกฺกน จรตีติ **วิตกฺกจาริโก**ฯ อิทานิ ยํ ทายกา ปจฺฉิมวสฺสํวุตฺถานํ วสฺสาวาสิกํ เทนฺติ, ตตฺถ ปฏิปชฺชนวิธิํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปจฺฉิมวสฺสูปนายิกทิวเสปนา’’**ติอาทิ อารทฺธํฯ **อาคนฺตุโก เจ ภิกฺขู**ติ จีวเร คาหิเต ปจฺฉา อาคโต อาคนฺตุโก ภิกฺขุฯ **ปตฺตฏฺฐาเน**ติ วสฺสเคฺคน อาคนฺตุกภิกฺขุโน ปตฺตฏฺฐาเนฯ **ปฐมวสฺสูปคตา**ติ อาคนฺตุกสฺส อาคมนโต ปุเรตรเมว ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปนายิกาย วสฺสูปคตาฯ **ลทฺธํ ลทฺธน**ฺติ ปุนปฺปุนํ ทายกานํ สนฺติกา อาคตาคตสาฏกํฯ

สาทิยนฺตาปิ หิ เตเนว วสฺสาวาสิกสฺส สามิโนติ ฉินฺนวสฺสตฺตา วุตฺตํฯ ปฐมเมว กติกาย กตตฺตา **‘‘เนว อทาตุํ ลภนฺตี’’**ติ วุตฺตํ, ทาตพฺพํ วาเรนฺตานํ คีวา โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **เตสเมว ทาตพฺพน**ฺติ วสฺสูปคเตสุ อลทฺธวสฺสาวาสิกานํ เอกจฺจานเมว ทาตพฺพํฯ **ภตินิวิฏฺฐน**ฺติ ภติํ กตฺวา วิย นิวิฏฺฐํ ปริยิฏฺฐํฯ **ภตินิวิฏฺฐน**ฺติ วา ปานียุปฏฺฐานาทิภติํ กตฺวา ลทฺธํฯ

สงฺฆิกํ ปนาติอาทิ เกสญฺจิ วาททสฺสนํฯ ตตฺถ **สงฺฆิกํ ปน อปโลกนกมฺมํ กตฺวา คาหิต**นฺติ ตตฺรุปฺปาทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตตฺถ **อปโลกนกมฺมํ กตฺวา คาหิต**นฺติ ‘‘ฉินฺนวสฺสาวาสิกญฺจ อิทานิ อุปฺปชฺชนกวสฺสาวาสิกญฺจ อิเมสํ ทาตุํ รุจฺจตี’’ติ อนนฺตเร วุตฺตนเยน อปโลกนํ กตฺวา คาหิตํ สเงฺฆน ทินฺนตฺตา **วิปฺภโนฺตปิ ลภเตว,** ปเคว ฉินฺนวโสฺสฯ **ปจฺจยวเสน คาหิตํ** ปน เตมาสํ วสิตฺวา คเหตุํ อตฺตนา ทายเกหิ จ อนุมตตฺตา ภตินิวิฎฺฐมฺปิ ฉินฺนวโสฺสปิ วิปฺภโนฺตปิ **น ลภตี**ติ เกจิ อาจริยา **วทนฺติ**ฯ อิทญฺจ ปจฺฉา วุตฺตตฺตา ปมาณํ, เตเนว วสฺสูปนายิกทิวเส เอวํ ทายเกหิ ทินฺนํ วสฺสาวาสิกํ คหิตภิกฺขุโน วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา วาโสว เหฎฺฐา วิหิโต, น ปานียุปฎฺฐานาทิภติกรณมตฺตํฯ ยทิ หิ ตํ ภตินิวิฎฺฐเมว สิยา, ภติกรณเมว วิธาตพฺพํ, ตสฺมา วสฺสเจฺเคน คาหิตํ ฉินฺนวสฺสาทโย น ลภนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, วสฺสํวุโตฺถ ภิกฺขุ วิพฺภมติ, สงฺฆเสฺสว ต’’นฺติ (มหาว. ๓๗๔-๓๗๕) วจนโต **‘‘วตฺถฎฺฐาเน…เป…. สงฺฆิกํ โหตี’’**ติ วุตฺตํ ฯ **สงฺฆิกํ โหตี**ติ เอเตน วุตฺตวสฺสานมฺปิ วสฺสาวาสิกภาโค สงฺฆิกโต อโมจิโต เตสํ วิพฺภเมน สงฺฆิโก โหตีติ ทเสฺสติฯ **มนุเสฺส**ติ ทายกมนุเสฺสฯ **ลภตี**ติ ‘‘มม ปตฺตภาวํ เอตสฺส เทถา’’ติ ทายเก สมฺปฎิจฺฉาเปเนฺตเนว สงฺฆิกโต วิโยชิตํ โหตีติ วุตฺตํฯ **วรภาคํ สามเณรสฺสา**ติ ตสฺส ปฐมคาหตฺตา, เถเรน ปุเพฺพ ปฐมภาคสฺส คหิตตฺตา, อิทานิ คยฺหมานสฺส ทุติยภาคตฺตา จ วุตฺตํฯ

๒๒๒. อิทานิ อนฺตรามุตฺตเสนาสนคฺคาหํ ทเสฺสตุํ **‘‘อยมปโรปี’’**ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ **อปโรปี**ติ ปุเพฺพ วุตฺตเสนาสนคฺคาหทฺวยโต อโญฺญปีติ อโตฺถฯ นนุ จ ‘‘อยํ เสนาสนคฺคาโห นาม ทฺวิโธ โหติ อุตุกาเล จ วสฺสาวาเส จา’’ติ วุโตฺต, อถ กสฺมา ‘‘อยมปโรปี’’ตฺยาทิ วุโตฺตติ โจทนํ สนฺธายาห **‘‘ทิวสวเสน หี’’**ติอาทิฯ **อปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยา**ติ ปฐมวสฺสูปนายิกทิวสภูตํ อาสาฬฺหิปุณฺณมิยา ปาฎิปทํ สนฺธาย วุตฺตํ, **มาสคตาย อาสาฬฺหิยา**ติ ทุติยวสฺสูปนายิกทิวสภูตสาวณปุณฺณมิยา ปาฎิปทํฯ **อปรชฺชุคตาย ปวารณา**ติ อสฺสยุชปุณฺณมิยา ปาฎิปทํฯ

๒๒๓. **อุตุกาเล ปฎิพาหิตุํ น ลภตี**ติ เหมนฺตคิเมฺหสุ อเญฺญ สมฺปตฺตภิกฺขู ปฎิพาหิตุํ น ลภติฯ **นวกมฺม**นฺติ นวกมฺมสมฺมุติฯ **อกต**นฺติ อปริสงฺขตํฯ **วิปฺปกต**นฺติ อนิฎฺฐิตํฯ **เอกํ มญฺจฎฺฐานํ ทตฺวา**ติ เอกํ มญฺจฎฺฐานํ ปุคฺคลิกํ ทตฺวาฯ **ติภาค**นฺติ ตติยภาคํฯ เอวํ วิสฺสชฺชนมฺปิ ถาวเรน ถาวรํ ปริวตฺตนฎฺฐาเนเยว ปวิสติ, น อิตรถา สพฺพเสนาสนวิสฺสชฺชนโต ฯ **สเจ สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุกาโม โหตี**ติ สเจ โส สงฺฆสฺส ภณฺฑฐปนฎฺฐานํ วา อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ วสนฎฺฐานํ วา ทาตุํ น อิจฺฉติ, อตฺตโน สทฺธิวิหาริกาทีนเญฺญว ทาตุกาโม โหติ, ตาทิสสฺส ‘‘ตุยฺหํ ปุคฺคลิกเมว กตฺวา ชคฺคาหี’’ติ น สพฺพํ ทาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ ตตฺถสฺส กตฺตพฺพวิธิํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘กมฺม’’**นฺติอาทิฯ **เอวญฺหี**ติอาทิมฺหิ จยานุรูปํ ตติยภาเค วา อุปฑฺฒภาเค วา คหิเต ตํ ภาคํ ทาตุํ ลภตีติ อโตฺถฯ **เยนา**ติ เตสุ ทฺวีสุ ตีสุ ภิกฺขูสุ เยนฯ **โส สามี**ติ ตสฺสา ภูมิยา วิหารกรเณ โสว สามี, ตํ ปฎิพาหิตฺวา อิตเรน น กาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๒๒๔. **อกตฎฺฐาเน**ติ เสนาสนโต พหิ จยาทีนํ อกตฎฺฐาเนฯ **จยํ วา ปมุขํ วา**ติ สงฺฆิกเสนาสนํ นิสฺสาย ตโต พหิ พนฺธิตฺวา เอกํ เสนาสนํ วาฯ **พหิกุเฎฺฎ**ติ กุฎฺฎโต พหิ, อตฺตโน กตฎฺฐาเนติ อโตฺถฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

เสนาสนคฺคาหกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

จตุปจฺจยสาธารณกถาวณฺณนา

๒๒๕. จตุปจฺจยสาธารณกถายํ **สมฺมเตน อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชเกนา**ติ ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย วา อปโลกนกมฺเมน วา สมฺมเตน อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชกสมฺมุติลเทฺธนฯ **อวิภตฺตํ สงฺฆิกภณฺฑนฺติ ปุจฺฉิตพฺพกิจฺจํ นตฺถีติ เอตฺถ อวิภตฺตํ สงฺฆิกภณฺฑ**นฺติ กุกฺกุจฺจุปฺปตฺติอาการทสฺสนํ, เอวํ กุกฺกุจฺจํ กตฺวา ปุจฺฉิตพฺพกิจฺจํ นตฺถิ, อปุจฺฉิตฺวาว ทาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ กสฺมาติ เจ? เอตฺตกสฺส สงฺฆิกภณฺฑสฺส วิสฺสชฺชนตฺถาเยว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา กตสมฺมุติกมฺมตฺตาฯ **คุฬปิณฺฑ...เป.... ทาตพฺพ**ติ เอตฺถ คุฬปิณฺฑํ ตาลปกฺกปฺปมาณนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐสฺสปี**ติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํฯ อเญฺญน การเณน พหิสีมคตสฺสปิ เอเสว นโยฯ **โอทนปฏิวีโส**ติ สงฺฆภตฺตาทิสงฺฆิกโอทนปฏิวีโสฯ **อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิตสฺสา**ติ อนาทเร สามิวจนํ, อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิตเสฺสว คาเหตุํ วฏฺฏติ, น พหิอุปจารสีมํ ปตฺตสฺสาติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๕) ‘‘พหิอุปจารสีมาย ฐิตานํ คาเหถาติ วทนฺติ, น คาเหตพฺพ’’นฺติฯ **อโนฺตคามฏฺฐานมฺปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถ, อโนฺตคามฏฺฐานมฺปิ พหิคามฏฺฐานมฺปิ คาเหตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ สมฺภาวนโตฺถ วา, เตน อโนฺตคามฏฺฐานมฺปิ คาเหตุํ วฏฺฏติ, ปเคว พหิคามฏฺฐานนฺติฯ

จตุปจฺจยสาธารณกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

จตุปจฺจยภาชนียวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

อฏฺฐวีสติโม ปริเจฺฉโทฯ

วิหารวินิจฺฉยกถาวณฺณนา

อิทานิ จตุปจฺจยโนฺตคธตฺตา วิหารสฺส จตุปจฺจยภาชนกถานนฺตรํ วิหารวินิจฺฉยกถา อารภียเตฯ ตตฺริทํ วุจฺจติ –

‘‘โก วิหาโร เกนเฏฺฐน;
วิหาโร โส กติวิโธ;
เกน โส กสฺส ทาตโพฺพ;
กถํ โก ตสฺส อิสฺสโรฯ

‘‘เกน โส คาหิโต กสฺส;
อนุฏฺฐาปนิยา กติ;
กติหเงฺคหิ ยุตฺตสฺส;
ธุววาสาย ทียเต’’ติฯ

ตตฺถ **โก วิหาโร**ติ จตูสุ ปจฺจเยสุ เสนาสนสงฺขาโต จตูสุ เสนาสเนสุ วิหารเสนาสนสงฺขาโต ภิกฺขูนํ นิวาสภูโต ปติสฺสยวิเสโสฯ **เกนเฏฺฐน วิหาโร**ติ วิหรนฺติ เอตฺถาติ **วิหาโร,** อิริยาปถทิพฺพพฺรหฺมอริยสงฺขาเตหิ จตูหิ วิหาเรหิ อริยา เอตฺถ วิหรนฺตีตฺยโตฺถฯ **โส กติวิโธ**ติ สงฺฆิกวิหารคณสนฺตกวิหารปุคฺคลิกวิหารวเสน ติพฺพิโธฯ วุตฺตเญฺหตํ สมนฺตปาสาทิกายํ ‘‘จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ภิกฺขูนํ ทินฺนํ วิหารํ วา ปริเวณํ วา อาวาสํ วา มหนฺตมฺปิ ขุทฺทกมฺปิ อภิยุญฺชโต อภิโยโค น รุหติ, อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิตุมฺปิ น สโกฺกติฯ กสฺมา? สเพฺพสํ ธุรนิเกฺขปาภาวโตฯ น เหตฺถ สเพฺพ จาตุทฺทิสา ภิกฺขู ธุรนิเกฺขปํ กโรนฺตีติฯ ทีฆภาณกาทิเภท

สฺส ปน คณสฺส, เอกปุคฺคลสฺส วา สนฺตกํ อภิยุญฺชิตฺวา คณฺหนฺต สโกฺกติ เต ธุรํ นิกฺขิปาเปตุํ, ตสฺมา ตตฺถ อาราเม วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพ’’ติฯ อิมินา ทายกสนฺตโก วิหาโร นาม นตฺถีติ ทีเปติฯ

เกน โส ทาตโพฺพติ ขตฺติเยน วา พฺราหฺมเณน วา เยน เกนจิ โส วิหาโร ทาตโพฺพฯ **กสฺส ทาตโพฺพ**ติ สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ทาตโพฺพฯ **กถํ ทาตโพฺพ**ติ ยทิ สงฺฆสฺส เทติ, ‘‘อิมํ วิหารํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ, ยทิ คณสฺส, ‘‘อิมํ วิหารํ อายสฺมนฺตานํ ทมฺมี’’ติ, ยทิ ปุคฺคลสฺส, ‘‘อิมํ วิหารํ อายสฺมโต ทมฺมี’’ติ ทาตโพฺพฯ **โก ตสฺส อิสฺสโร**ติ ยทิ สงฺฆสฺส เทติ, สโงฺฆ ตสฺส วิหารสฺส อิสฺสโรฯ ยทิ คณสฺส เทติ, คโณ ตสฺส อิสฺสโรฯ ยทิ ปุคฺคลสฺส เทติ, ปุคฺคโล ตสฺส อิสฺสโรติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ ‘‘ทีฆภาณกาทิกสฺส ปน คณสฺส เอกปุคฺคลสฺส วา สนฺตก’’นฺติฯ

เกน โส คาหิโตติ เสนาสนคฺคาหาปเกน โส วิหาโร คาหิโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหเงฺคหิ สมนฺนาคตํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตุํ, โย น ฉนฺทาคตึ คเจฺฉยฺย, น โทสาคตึ คเจฺฉยฺย, น โมหาคตึ คเจฺฉยฺย, เอวญฺจ, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตโพฺพ, ปฐมํ ภิกฺขุ ยาจิตโพฺพ, ยาจิตฺวา พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฎิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –

> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมเนฺนยฺย, เอสา ญตฺติฯ
>
> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนติฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนคฺคาหาปกสฺส สมฺมุติ, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ
>
> ‘‘สมฺมโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เสนาสนคฺคาหาปโก, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (จูฬว. ๓๑๗)ฯ

กสฺส โส คาหิโตติ ภิกฺขูนํ โส วิหาโร คาหิโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ภิกฺขู คเณตุํ, ภิกฺขู คเณตฺวา เสยฺยา คเณตุํ, เสยฺยา คเณตฺวา เสยฺยเคฺคน คาเหตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๑๘)ฯ **อนุฎฺฐาปนิยา กตี**ติ จตฺตาโร อนุฎฺฐาปนียา วุฑฺฒตโร คิลาโน ภณฺฑาคาริโก สงฺฆโต ลทฺธเสนาสโนติฯ วุตฺตเญฺหตํ กงฺขาวิตรณิยํ (กงขา. อฎฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘วุโฑฺฒ หิ อตฺตโน วุฑฺฒตาย อนุฎฺฐาปนีโย , คิลาโน คิลานตาย, สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธรคณวาจกาจริยานํ วา พหูปการตํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา ธุววาสตฺถาย วิหารํ สลฺลเกฺขตฺวา สมฺมนฺนิตฺวา เทติ, ตสฺมา ยสฺส สเงฺฆน ทิโนฺน, โสปิ อนุฎฺฐาปนีโย’’ติฯ

กติหเงฺคหิ ยุตฺตสฺส ธุววาสาย ทียเตติ อุกฺกฎฺฐปริเจฺฉเทน ทฺวีหิ อเงฺคหิ ยุตฺตสฺส ธุววาสตฺถาย วิหาโร ทียเตฯ กตเมหิ ทฺวีหิ? พหูปการตาย คุณวิสิฎฺฐตาย เจติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? **‘‘พหูปการต**นฺติ ภณฺฑาคาริกตาทิพหุอุปการภาวํ, น เกวลํ อิทเมวาติ อาห **‘คุณวิสิฎฺฐตญฺจา’**ติฯ เตน พหูปการเตฺตปิ คุณวิสิฎฺฐตฺตาภาเว คุณวิสิฎฺฐเตฺตปิ พหูปการตฺตาภาเว ทาตุํ วฎฺฎตีติ ทเสฺสตี’’ติ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงขา. อภิ. ฎี. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) วจนโตฯ โอมกปริเจฺฉเทน เอเกน อเงฺคน ยุตฺตสฺสปิฯ กตเมน เอเกน อเงฺคน? พหูปการตาย วา คุณวิสิฎฺฐตาย วาฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? **‘‘พหูปการตํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺข**

โนฺตติ ภณฺฑาคาริกสฺส พหูปการตํ, ธมฺมกถิกาทีนํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลกฺเขโนฺต’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๙-๑๒๑) วจนโตฯ

เสนาสนคฺคาโห ปน ทุวิโธ อุตุกาเล จ วสฺสาวาเส จาติ กาลวเสนฯ อถ วา ตโย เสนาสนคฺคาหา ปุริมโก ปจฺฉิมโก อนฺตรามุตฺตโกติฯ เตสํ วิเสโส เหฏฺฐา วุโตฺตวฯ ‘‘อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโห อนฺตรามุตฺตโก จ ตงฺขณปฏิสลฺลาโน จาติ ทุพฺพิโธฯ วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาโห ปุริมโก จ ปจฺฉิมโก จาติ ทุพฺพิโธติ จตฺตาโร เสนาสนคฺคาหา’’ติ อาจริยา วทนฺติ, ตํ วจนํ ปาฬิยมฺปิ อฏฺฐกถายมฺปิ น อาคตํ ฯ ปาฬิยํ (จูฬว. ๓๑๘) ปน ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, เสนาสนคฺคาหา ปุริมโก ปจฺฉิมโก อนฺตรามุตฺตโก’’อิเจฺจว อาคโต, อฏฺฐกถายมฺปิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘ตีสุ เสนาสนคฺคาเหสุ ปุริมโก จ ปจฺฉิมโก จาติ อิเม เทฺว คาหา ถาวรา, อนฺตรามุตฺตเก อยํ วินิจฺฉโย’’ติ อาคโตฯ

อิทานิ ปน เอกเจฺจ อาจริยา ‘‘อิมสฺมิํ กาเล สเพฺพ วิหารา สงฺฆิกาว, ปุคฺคลิกวิหาโร นาม นตฺถิฯ กสฺมา? วิหารทายกานํ วิหารทานกาเล กุลูปกา ‘อิมํ วิหารํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส เทมา’ติ วจีเภทํ การาเปนฺติ, ตสฺมา นววิหาราปิ สงฺฆิกา เอวฯ เอกเจฺจสุ วิหาเรสุ เอวํ อวตฺวา เทเนฺตสุปิ ‘ตสฺมิํ ชีวเนฺต ปุคฺคลิโก โหติ, มเต สงฺฆิโกเยวา’ติ วุตฺตตฺตา โปราณกวิหาราปิ สงฺฆิกาว โหนฺตี’’ติ วทนฺติฯ ตเตฺรวํ วิจาเรตโพฺพ – วจีเภทํ การาเปตฺวา ทินฺนวิหาเรสุปิ ทายกา สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กโรนฺตา นาม อปฺปกา, ‘‘อิมํ นาม ภิกฺขุํ อิมํ นาม เถรํ วสาเปสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา ปุตฺตทารมิตฺตามจฺจาทีหิ สมฺมเนฺตตฺวา ปติฏฺฐาเปนฺติ, ปติฏฺฐานกาเล อวทนฺตาปิ ทานกาเล เยภุเยฺยน วทนฺติฯ อถ ปน กุลูปกา ทานกาเล สิกฺขาเปตฺวา วทาเปนฺติ, เอวํ วทนฺตาปิ ทายกา อปฺปกา สงฺฆํ อุทฺทิสฺส เทนฺติ, พหุตรา อตฺตโน กุลูปกเมว อุทฺทิสฺส เทนฺติฯ เอวํ สเนฺต กุลูปกานํ วจนํ นวสุ อธมฺมิกทาเนสุ ‘‘ปุคฺคลสฺส ปริณตํ สงฺฆสฺส ปริณาเมตี’’ติ (ปารา. ๖๖๐; ปาจิ. ๔๙๒) วุตฺตํ เอกํ อธมฺมิกทานํ อาปชฺชติฯ ‘‘ตสฺมิํ ชีวเนฺต ปุคฺคลิโก, มเต สงฺฆิโก’’ติ อยํ ปาโฐ มูลปุคฺคลิกวิสเย น อาคโต, มูลสงฺฆิกวิหารํ ชคฺคาเปตุํ ปุคฺคลิกการาปนฏฺฐาเน อาคโต, ตสฺมา นววิหาราปิ ปุคฺคลํ อุทฺทิสฺส ทินฺนา สนฺติเยวฯ โปราณกวิหาราปิ มูเล ปุคฺคลิกวเสน ทินฺนา สทฺธิวิหาริกาทีนํ ปุคฺคลิกวเสเนว ทียมานาปิ ตสฺมิํ ชีวเนฺตเยว วิสฺสาสวเสน คยฺหมานาปิ ปุคฺคลิกา โหนฺติเยว, ตสฺมา สพฺพโส ปุคฺคลิกวิหารสฺส อภาววาโท วิจาเรตโพฺพวฯ

อเญฺญ ปน อาจริยา ‘‘อิมสฺมิํ กาเล สงฺฆิกวิหารา นาม น สนฺติ, สเพฺพ ปุคฺคลิกาวฯ กสฺมา? นววิหาราปิ ปติฏฺฐาปนกาเล ทานกาเล จ กุลูปกภิกฺขุํเยว อุทฺทิสฺส กตตฺตา ปุคฺคลิกาว, โปราณกวิหาราปิ สิสฺสานุสิเสฺสหิ วา อเญฺญหิ วา ปุคฺคเลหิ เอว ปริคฺคหิตตฺตา, น กทาจิ สเงฺฆน ปริคฺคหิตตฺตา ปุคฺคลิกาว โหนฺติ, น สงฺฆิกา’’ติ วทนฺติฯ ตตฺราเปฺยวํ วิจาเรตพฺพํ – นววิหาเรปิ ปติฏฺฐานกาเลปิ ทานกาเลปิ เอกเจฺจ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กโรนฺติ, เอกเจฺจ ปุคฺคลํฯ ปุเพฺพว ปุคฺคลํ อุทฺทิสฺส กเตปิ อตฺถกามานํ ปณฺฑิตานํ วจนํ สุตฺวา ปุคฺคลิกทานโต สงฺฆิกทานเมว มหปฺผลตรนฺติ สทฺทหิตฺวา สงฺฆิเก กโรนฺตาปิ ทายกา สนฺติ, ปุคฺคลิกวเสน ปฏิคฺคหิเต โปราณกวิหาเรปิ เกจิ ภิกฺขู มรณกาเล สงฺฆสฺส นิยฺยาเตนฺติฯ เกจิ กสฺสจิ อทตฺวา มรนฺติ, ตทา โส วิหาโร สงฺฆิโก โหติฯ สวตฺถิกมหาวิหาเร ปน กโรนฺตา ราชราชมหามตฺตาทโย ‘‘ปญฺจวสฺสสหสฺสปริมาณํ สาสนํ ยาว ติฏฺฐติ, ตาว มม วิหาเร วสิตฺวา สโงฺฆ จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชตู’’ติ ปณิธาย จิรกาลํ สงฺฆสฺส ปจฺจยุปฺปาทกรํ คามเขตฺตาทิกํ ‘‘อมฺหากํ วิหารสฺส เทมา’’ติ เทนฺติ, วิหารสฺสาติ จ วิหาเร วสนกสงฺฆสฺส อุทฺทิสฺส เทนฺติ, น กุลูปกภูตสฺส เอก

ปุคฺคลสฺส เอว, ตสฺมา เยภุเยฺยน สงฺฆิกา ทิสฺสนฺติ, ปาสาเณสุ อกฺขรํ ลิขิตฺวาปิ ฐเปนฺติ, ตสฺมา สพฺพโส สงฺฆิกวิหาราภาววาโทปิ วิจาเรตพฺโพฯ

อปเร ปน อาจริยา ‘‘อิมสฺมึ กาเล วิหารทายกสนฺตกาว, ตสฺมา ทายกาเยว วิจาเรตุํ อิสฺสรา, น สโงฺฆ, น ปุคฺคโลฯ วิหารทายเก อสเนฺตปิ ตสฺส ปุตฺตธีตุนตฺตปนตฺตาทโย ยาว กุลปรมฺปรา ตสฺส วิหารสฺส อิสฺสราว โหนฺติฯ กสฺมาติ เจ? ‘เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสามิโก’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) อาคตตฺตา จ ‘ตสฺส วา กุเล โย โกจิ อาปุจฺฉิตโพฺพ’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) จ วจนโต วิหารสฺสามิภูโต ทายโก วา ตสฺส วํเส อุปฺปโนฺน วา วิจาเรตุํ อิสฺสโรฯ ‘ปจฺฉิเนฺน กุลวํเส โย ตสฺส ชนปทสฺส สามิโก, โส อจฺฉินฺทิตฺวา ปุน เทติ จิตฺตลปพฺพเต ภิกฺขุนา นีหฏํ อุทกวาหกํ อฬนาคราชมเหสี วิย, เอวมฺปิ วฏฺฏตี’ติ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) วจนโต วิหารทายกสฺส กุลวํเส ปจฺฉิเนฺนปิ ตสฺส ชนปทสฺส อิสฺสโร ราชา วา ราชมหามโตฺต วา โย โกจิ อิสฺสโร วา วิหารํ วิจาเรตุํ ยถาชฺฌาสยํ ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตมฺปิ อเญฺญ ปณฺฑิตา นานุชานนฺติฯ

กถํ? ‘‘เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสามิโก’’ติ วจนํ ปุพฺพโวหารวเสน วุตฺตํ, น อิทานิ อิสฺสรวเสน ยถา เชตวนํ, ปตฺตสฺสามิโกตฺยาทิฯ ยถา หิ เชตสฺส ราชกุมารสฺส วนํ อุยฺยานํ เชตวนนฺติ วิคฺคเห กเต ยทิปิ อนาถปิณฺฑิเกน กิณิตฺวา วิหารปติฏฺฐาปนกาลโต ปฏฺฐาย ราชกุมาโร ตสฺส อุยฺยานสฺส อิสฺสโร น โหติ, ตถาปิ อนาถปิณฺฑิเกน กิณิตกาลโต ปุเพฺพ อิสฺสรภูตปุพฺพตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน สพฺพทาปิ เชตวนเนฺตว โวหรียติฯ ยถา จ ปตฺตสฺส สามิโก ปตฺตสฺสามิโกติ วิคฺคเห กเต ยทิปิ ทายเกหิ กิณิตฺวา ภิกฺขุสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย กมฺมาโร ปตฺตสฺส อิสฺสโร น โหติ, ตถาปิ ทายเกน กิณิตกาลโต ปุเพฺพ อิสฺสรภูตปุพฺพตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน ปตฺตสฺสามิโกเตฺวว โวหรียติ, เอวํ ยทิปิ ภิกฺขุสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ทายโก วิหารสฺส อิสฺสโร น โหติ วตฺถุปริจฺจาคลกฺขณตฺตา ทานสฺส, ตถาปิ ทานกาลโต ปุเพฺพ อิสฺสรภูตปุพฺพตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน วิหารสฺสามิโกเตฺวว โวหรียติ, น มุขฺยโต อิสฺสรภาวโตติ วิญฺญายติ, ตสฺมา สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย สงฺฆาทโย ปฏิคฺคาหกา เอว วิจาเรตุํ อิสฺสรา, น ทายโกฯ

กถํ วิญฺญายตีติ เจ? สเนฺตสุปิ อนาถปิณฺฑิกาทีสุ วิหารทายเกสุ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหงฺคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติอาทินา (จูฬว. ๓๑๗) สเงฺฆน สมฺมตํ เสนาสนคฺคาหาปกํ อนุชานิตฺวา, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว…เป.… เสยฺยเคฺคน คาเหตุ’’นฺติอาทินา (จูฬว. ๓๑๘) เสนาสนคฺคาหาปกเสฺสว วิจาเรตุํ อิสฺสรภาวสฺส วจนโต จ ‘‘เทฺว ภิกฺขู สงฺฆิกํ ภูมึ คเหตฺวา โสเธตฺวา สงฺฆิกํ เสนาสนํ กโรนฺติ, เยน สา ภูมิ ปฐมํ คหิตา, โส สามี’’ติ จ ‘‘อุโภปิ ปุคฺคลิกํ กโรนฺติ, โสเยว สามี’’ติ จ ‘‘โย ปน สงฺฆิกํ วลฺลิมตฺตมฺปิ อคฺคเหตฺวา อาหริเมน อุปกรเณน สงฺฆิกาย ภูมิยา ปุคฺคลิกวิหารํ กาเรติ, อุปฑฺฒํ สงฺฆิกํ อุปฑฺฒํ ปุคฺคลิก’’นฺติ จ สงฺฆปุคฺคลานํเยว สามิภาวสฺส อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา จ วิญฺญายติฯ

‘‘ตสฺส วา กุเล โย โกจิ อาปุจฺฉิตโพฺพ’’ติ อฏฺฐกถาวจนมฺปิ เตสํ วิหารสฺส อิสฺสรภาวทีปกํ น โหติ, อถ โข คมิโก ภิกฺขุ ทิสํ คนฺตุกาโม วิหาเร อาปุจฺฉิตพฺพภิกฺขุสามเณรอารามิเกสุ อสเนฺตสุ เต อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตพฺพภาวเมว ทีเปติฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ ‘‘อิมํ ปน ทสวิธมฺปิ เสยฺยํ สงฺฆิเก วิหาเร สนฺถริตฺวา วา สนฺถราเปตฺวา วา ปกฺกมเนฺตน อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมิตพฺพํ, อาปุจฺฉเนฺตน จ ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ…เป.… ตสฺมึ อสติ อารามิโก, ตสฺมิมฺปิ อสติ เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสฺสามิโก, ตสฺส วา กุเล โย โกจิ อาปุจฺฉิตโพฺพ’’ติฯ เอวํ

อารามิกสฺสปิ อาปุจฺฉิตพฺพโต โอโลกนตฺถาย วตฺตสีเสเนว อาปุจฺฉิตโพฺพ, น เตสํ สงฺฆิกเส นาสนสฺส อิสฺสรภาวโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘ปจฺฉิเนฺน กุลวํเส’’ตฺยาทิวจนญฺจ อกปฺปิยวเสน กตานํ อกปฺปิยโวหาเรน ปฏิคฺคหิตานํ เขตฺตวตฺถุตฬากาทีนํ อกปฺปิยตฺตา ภิกฺขูหิ ปริจฺจตฺตานํ กปฺปิยกรณตฺถาย ราชาทีหิ คเหตฺวา ปุน เตสํเยว ภิกฺขูนํ ทานเมว ทีเปติ, น เตสํ ราชาทีนํ เตหิ ภิกฺขูหิ อเญฺญสํ สงฺฆคณปุคฺคลเจติยานํ ทานํฯ ยทิ ทเทยฺยุํ, อธมฺมิกทานอธมฺมิกปอคฺคหอธมฺมิกปริโภคา สิยุํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๙) ‘‘นว อธมฺมิกานิ ทานานิ สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, เจติยสฺส ปริณตํ อญฺญเจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, ปุคฺคลสฺส ปริณตํ อญฺญปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมตี’’ติฯ อฏฺฐกถายญฺจ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๒๙) **‘‘นว อธมฺมิกานิ ทานานี**ติ…เป.… เอวํ วุตฺตานิฯ **นว ปฏิคฺคหปริโภคา**ติ เอเตสํเยว ทานานํ ปฏิคฺคหา จ ปริโภคา จา’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ยทิ ราชาทโย อิสฺสราติ คเหตฺวา อญฺญสฺส เทยฺยุํ, ตมฺปิ ทานํ อธมฺมิกทานํ โหติ, ตํ ทานํ ปฏิคฺคหา จ อธมฺมิกปฏิคฺคหา โหนฺติ, ตํ ทานํ ปริภุญฺชนฺตา จ อธมฺมิกปริโภคา โหนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อถาปิ เอวํ วเทยฺยุํ ‘‘วิหารทานํ สงฺฆสฺส, อคฺคํ พุเทฺธน วณฺณิตนฺติอาทีสุ (จูฬว. ๒๙๕, ๓๑๕) ‘สงฺฆสฺสา’ติ อยํ สโทฺท ‘ทาน’นฺติ เอตฺถ สามิสมฺพโนฺธ น โหติ, อถ โข สมฺปทานเมว, ‘ทายกสฺสา’ติ ปน สามิสมฺพโนฺธ อชฺฌาหริตโพฺพ, ตสฺมา สามิภูโต ทายโกว อิสฺสโร, น สมฺปทานภูโต สโงฺฆ’’ติฯ เต เอวํ วตฺตพฺพา – ‘‘วิหารทานํ สงฺฆสฺสา’’ติ อิทํ ทานสมเย ปวตฺตวเสน วุตฺตํ, น ทิเนฺนสมเย ปวตฺตวเสนฯ ทานกาเล หิ ทายโก อตฺตโน วตฺถุภูตํ วิหารํ สงฺฆสฺส ปริจฺจชิตฺวา เทติ, ตสฺมา ตสฺมิํ สมเย ทายโก สามี โหติ, สโงฺฆ สมฺปทานํ, ทิเนฺนกาเล ปน สโงฺฆว สามี โหติ วิหารสฺส ปฏิคฺคหิตตฺตา, น ทายโก ปริจฺจตฺตตฺตา, ตสฺมา สโงฺฆ วิจาเรตุํ อิสฺสโรฯ เตนาห ภควา ‘‘ปริจฺจตฺตํ ตํ, ภิกฺขเว, ทายเกหี’’ติ (จูฬว. ๒๗๓)ฯ อิทํ ปน สทฺทลกฺขณครุกา สทฺทหิสฺสนฺตีติ วุตฺตํ, อตฺถโต ปน จีวราทีนํ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ ทานกาเลเยว ทายกสนฺตกภาโว ทิเนฺนกาลโต ปฏฺฐาย ปฏิคฺคาหกสนฺตกภาโว สเพฺพสํ ปากโฏ, ตสฺมา อิทมฺปิ วจนํ ทายกสนฺตกภาวสาธกํ น โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ โหตุ, ตถาปิ ‘‘สเจ ภิกฺขูหิ ปริจฺจตฺตภาวํ ญตฺวา สามิโก วา ตสฺส ปุตฺตธีตโร วา อโญฺญ วา โกจิ วํเส อุปฺปโนฺน ปุน กปฺปิยโวหาเรน เทติ, วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) วุตฺตตฺตา วิหารสฺสามิกภูตทายกสฺส วา ตสฺส ปุตฺตธีตาทีนํ วํเส อุปฺปนฺนานํ วา ทาตุํ อิสฺสรภาโว สิโทฺธเยวาติฯ น สิโทฺธฯ กสฺมาติ เจ? นนุ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขูหิ ปริจฺจตฺตภาวํ ญตฺวา’’ติ, ตสฺมา อกปฺปิยตฺตา ภิกฺขูหิ ปริจฺจตฺตเมว กปฺปิยกรณตฺถาย ทายกาทีหิ ปุน กปฺปิยโวหาเรน เทติ, วฏฺฏติฯ ยถา อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา ภิกฺขูหิ อปริภุตฺตเมว ขาทนียโภชนียํ ภิกฺขุสนฺตกํเยว อาปตฺติโมจนตฺถํ ทายกาทโย ปฏิคฺคหาเปติ, น ปริภุตฺตํ, ยถา จ พีชคามปริยาปนฺนํเยว ภิกฺขุสนฺตกํ พีชคามภูตคามภาวโต ปริโมจนตฺถํ กปฺปิยการกาทโย กปฺปิยํ กโรนฺติ, น อปริยาปนฺนํ, เอวํ อกปฺปิยํ ภิกฺขูหิ ปริจฺจตฺตํเยว ตฬากาทิกํ กปฺปิยกรณตฺถํ ทายกาทโย ปุน เทนฺติ, น อปริจฺจตฺตํ, ตสฺมา อิทมฺปิ วจนํ กปฺปิยกรณตฺตํเยว สาเธติ, น อิสฺสรตฺตนฺติ วิญฺญายติฯ

ตถาปิ เอวํ วเทยฺยุํ ‘‘ชาติภูมิยํ ชาติภูมิกา อุปาสกา อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกเตฺถรํ สตฺตหิ ชาติภูมิกวิหาเรหิ ปพฺพาชยิํสูติ วจนโต ทายโก วิหารสฺส อิสฺสโรติ วิญฺญายติฯ อิสฺสรตฺตาเยว หิ เต เถรํ ปพฺพาเชตุํ สกฺกา, โน อนิสฺสรา’’ติ, น โข ปเนวํ ทฏฺฐพฺพํฯ กสฺมา? ‘‘ชาติภูมิกา อุ

ปาสกา’’อิเจฺจว หิ วุตฺตํ, น ‘‘วิหารทายกา’’ติ, ตสฺมา ตสฺมิํ เทเส วสนฺตา พหโว อุปาสกา อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกเตฺถรํ อยุตฺตจาริตฺตา สกลสตฺตวิหารโต ปพฺพาชยิํสุ, น อตฺตโน วิหารทายกภาเวน อิสฺสรตฺตา, ตสฺมา อิทมฺปิ อุทาหรณํ น อิสฺสรภาวทีปกํ, อถ โข อปราธานุรูปกรณภาวทีปกนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ ยทา ทายโก วิหารํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เทติ, ตสฺส มุญฺจเจตนํ ปตฺวา ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย โส วา ตสฺส วํเส อุปฺปนฺโน วา ชนปทสฺสามิกราชาทโย วา อิสฺสรา ภวิตุํ วา วิจาเรตุํ วา น ลภนฺติ, ปฏิคฺคาหกภูโต สโงฺฆ วา คโณ วา ปุคฺคโล วา โสเยว อิสฺสโร ภวิตุํ วา วิจาเรตุํ วา ลภตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตตฺถ ทายกาทีนํ อิสฺสโร ภวิตุํ อลภนภาโว กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘วตฺถุปริจฺจาคลกฺขณตฺตา ทานสฺส, ปถวาทิวตฺถุปริจฺจาเคน จ ปุน คหณสฺส อยุตฺตตฺตา’’ติ วิมติวิโนทนิยํ วจนโต ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ทียมานํ ปตติ, ตํ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ, ปริจฺจตฺตํ ตํ, ภิกฺขเว, ทายเกหี’’ติ (จูฬว. ๒๗๓) ภควตา วุตฺตตฺตา จ ‘‘ปริจฺจตฺตํ ตํ, ภิกฺขเว, ทายเกหีติ วจเนน ปเนตฺถ ปรสนฺตกาภาโว ทีปิโต’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา จ วิญฺญายติฯ สงฺฆาทีนํ อิสฺสโร ภวิตุํ ลภนภาโว กถํ ญาตโพฺพติ เจ? สงฺฆิโก นาม วิหาโร สงฺฆสฺส ทินฺโน โหติ ปริจฺจโตฺต, ‘‘ปุคฺคลิเก ปุคฺคลิกสญฺญี อญฺญสฺส ปุคฺคลิเก อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, อตฺตโน ปุคฺคลิเก อนาปตฺตี’’ติ ปาจิตฺติยปาฬิยํ (ปาจิ. ๑๑๗, ๑๒๗) อาคมนโต จ ‘‘อนฺตมโส จตุรงฺคุลปาทกํ คามทารเกหิ ปํสฺวาคารเกสุ กีฬนฺตเกหิ กตมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํ โหตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) สมนฺตปาสาทิกายํ วจนโต จ ‘‘อภิโยเคปิ เจตฺถ จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ภิกฺขูนํ ทินฺนํ วิหารํ วา ปริเวณํ วา อาวาสํ วา มหนฺตมฺปิ ขุทฺทกมฺปิ อภิยุญฺชโต อภิโยโค น รุหติ, อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิตุมฺปิ น สโกฺกติฯ กสฺมา? สเพฺพสํ ธุรนิเกฺขปาภาวโตฯ น เหตฺถ สเพฺพ จาตุทฺทิสา ภิกฺขู ธุรนิเกฺขปํ กโรนฺตีติฯ ทีฆภาณกาทิเภทสฺส ปน คณสฺส เอกปุคฺคลสฺส วา สนฺตกํ อภิยุญฺชิตฺวา คณฺหโนฺต สโกฺกติ เต ธุรํ นิกฺขิปาเปตุ’’นฺติ ทุติยปาราชิกวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๒) วจนโต จ วิญฺญายติฯ

กถํ ทายกาทีนํ วิจาเรตุํ อลภนภาโว วิญฺญายตีติ เจ? สเนฺตสุปิ เวฬุวนวิหาราทิทายเกสุ เตสํ วิจารณํ อนนุชานิตฺวา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหงฺเคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ ภิกฺขุเสฺสว เสนาสนคฺคาหาปกสมฺมุติอนุชานนโต จ ภณฺฑนการเกสุ โกสมฺพกภิกฺขูสุ สาวตฺถิํ อาคเตสุ อนาถปิณฺฑิเกน จ วิสาขาย มหาอุปาสิกาย จ ‘‘กถาหํ, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฏิปชฺชามี’’ติ (มหาว. ๔๖๘) เอวํ เชตวนวิหารทายกปุพฺพารามวิหารทายกภูเตสุ อาโรจิเตสุปิ เตสํ เสนาสนวิจารณํ อวตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺตเตฺถเรน ‘‘กถํ นุ โข, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ เสนาสเน ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ อาโรจิเต ‘‘เตน หิ, สาริปุตฺต, วิวิตฺตํ เสนาสนํ ทาตพฺพ’’นฺติ วตฺวา ‘‘สเจ ปน, ภเนฺต, วิวิตฺตํ น โหติ, กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ วุเตฺต ‘‘เตน หิ วิวิตฺตํ กตฺวาปิ ทาตพฺพํ, น เตฺววาหํ, สาริปุตฺต, เกนจิ ปริยาเยน วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนํ ปฏิพาหิตพฺพนฺติ วทามิ, โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๔๗๓) เถรเสฺสว เสนาสนสฺส วิจารณสฺส อนุญฺญาตตฺตา จ วิญฺญายติฯ

กถํ ปน สงฺฆาทีนํ เสนาสนํ วิจาเรตุํ ลภนภาโว วิญฺญายตีติ? ‘‘เอวญฺจ, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตโพฺพ – ปฐมํ ภิกฺขุ ยาจิตโพฺพ, ยาจิตฺวา พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –

สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป.… สมฺมโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เสนาสนคฺคาหาปโก, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามีติ (จูฬว. ๓๑๗)ฯ

เอวํ สเงฺฆน เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนาเปตฺวา ปุน เตน สงฺฆสมฺมเตน เสนาสนคฺคาหาปเกน เสนาสนคฺคาหกวิธานํ อนุชานิตุํ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ภิกฺขู คเณตุํ, ภิกฺขู คเณตฺวา เสยฺยา คเณตุํ, เสยฺยา คเณตฺวา เสยฺยเคฺคน คาเหตุ''นฺติ วจนโต สงฺฆิกเสนาสนสฺส สเงฺฆน วิจาเรตุํ ลภนภาโว วิญฺญายติฯ

''ทีฆภาณกาทิเภทสฺส ปน คณสฺส เอกปุคฺคลสฺส วา ทินฺนวิหาราทึ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหเนฺต ธุรนิเกฺขปสมฺภวา ปาราชิก''นฺติ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๒) อาคมนโต จ ''อตฺตโน ปุคฺคลิเก อนาปตฺตี''ติ ปาฬิยํ (ปาจิ. ๑๑๗) อาคมนโต จ ''ยสฺมึ ปน วิสฺสาโส รุหติ, ตสฺส สนฺตกํ อตฺตโน ปุคฺคลิกมิว โหตีติ มหาปจฺจริอาทีสุ วุตฺต''นฺติ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๒) วจนโต จ คณสฺส ทิโนฺน คณสนฺตกวิหาโร คเณเนว วิจารียเต, โน ทายกาทีหิฯ ปุคฺคลสฺส ทิโนฺน ปุคฺคลิกวิหาโรปิ ปฏิคฺคาหกปุคฺคเลเนว วิจารียเต, โน ทายกาทีหีติ วิญฺญายติฯ เอวํ วินยปาฬิยํ อฏฺฐกถาฏีกาสุ จ วิหารสฺส สงฺฆิกคณสนฺตกปุคฺคลิกวเสน ติวิธเสฺสว วจนโต จ เตสํเยว สงฺฆคณปุคฺคลานํ วิหารวิจารณสฺส อนุญฺญาตตฺตา จ ทายกสนฺตกสฺส วิหารสฺส วิสุํ อวุตฺตตฺตา จ ทายกานํ วิหารวิจารณสฺส อนนุญฺญาตตฺตา จ สงฺฆาทโย เอว วิหารสฺส อิสฺสรา โหนฺติ, เตเยว จ วิจาเรตุํ ลภนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ โหตุ, เตสุ ปฏิคฺคาหกภูเตสุ สงฺฆคณปุคฺคเลสุ โส วิหาโร กสฺส สนฺตโก โหติ, เกน จ วิจาเรตโพฺพติ? วุจฺจเต – สงฺฆิกวิหาเร ตาว ''อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ ทินฺนตฺตา ปฏิคฺคาหเกสุ กาลกเตสุปิ ตทโญฺญ จาตุทฺทิสสโงฺฆ จ อนาคตสโงฺฆ จ อิสฺสโร, ตสฺส สนฺตโก, เตน วิจาเรตโพฺพฯ คณสนฺตเก ปน ตสฺมึ คเณ ยาว เอโกปิ อตฺถิ, ตาว คณสนฺตโกว, เตน อวสิเฏฺฐน ภิกฺขุนา วิจาเรตโพฺพฯ สเพฺพสุ กาลกเตสุ ยทิ สกลคโณ วา ตํคณปริยาปนฺนอวสิฏฺฐปุคฺคโล วา ชีวมานกาเลเยว ยสฺส กสฺสจิ ทิโนฺน, เยน จ วิสฺสาสคฺคาหวเสน คหิโต, โส อิสฺสโรฯ สเจปิ สกลคโณ ชีวมานกาเลเยว อญฺญคณสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา เทติ, เต อญฺญคณสงฺฆปุคฺคลา อิสฺสรา โหนฺติฯ ปุคฺคลิกวิหาเร ปน โส วิหารสฺสามิโก อตฺตโน ชีวมานกาเลเยว สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา เทติ, เต อิสฺสรา โหนฺติฯ โย วา ปน ตสฺส ชีวมานเสฺสว วิสฺสาสคฺคาหวเสน คณฺหาติ, โสว อิสฺสโร โหตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ

กถํ วิญฺญายตีติ เจ? สงฺฆิเก วิหารสฺส ครุภณฺฑตฺตา อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิกํ โหติ, น กสฺสจิ ทาตพฺพํฯ คณสนฺตกปุคฺคลิเกสุ ปน เตสํ สามิกตฺตา ทานวิสฺสาสคฺคาหา รุหนฺติ, ''ตสฺมา โส ชีวมาโนเยว สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ นิสฺสชฺชิตฺวา กสฺสจิ อทาสิ, โกจิ วา วิสฺสาสํ อคฺคเหสิฯ ยสฺส ทินฺนํ, เยน จ คหิตํ, ตเสฺสว โหตี''ติ จ ''ทฺวินฺนํ สนฺตกํ โหติ อวิภตฺตํ, เอกสฺมึ กาลกเต อิตโร สามี, พหูนมฺปิ สนฺตเก เอเสว นโย''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๙) จ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ

เอวํ ปน วิสฺสเชฺชตฺวา อทินฺนํ ''มมจฺจเยน อสุกสฺส โหตู''ติ ทานํ อจฺจยทานตฺตา น รุหติฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๔๑๙) ''สเจ หิ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ โย โกจิ กาลํ กโรโนฺต 'มมจฺจเยน มยฺหํ ปริกฺขาโร อุปชฺฌายสฺส โหตุ, อาจริยสฺส โหตุ, สทฺธิวิหาริกสฺส โหตุ, อเนฺตวาสิกสฺส โหตุ, มาตุ โหตุ, ปิตุ โหตุ, อญฺญสฺส วา กสฺสจิ โหตู'ติ วทติ, เตสํ น โหติ, สงฺฆเสฺสว โหติฯ น หิ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ อจฺจยทานํ รุหติ, คิหีนํ ปน รุหตี''ติฯ เอตฺถ จ เอกเจฺจ ปน วินยธรา ''คิหีนนฺติ ปทํ สมฺปทานนฺติ คเหตฺวา ภิกฺขูนํ สนฺตกํ อจฺจยทานวเสน คิหีนํ ททเนฺต รุหติ, ปญฺจนฺนํ ปน สหธมฺมิกานํ เทโนฺต น รุหตี''ติ วทนฺติฯ เอวํ สเนฺต

มาตาปิตูนํ ททนฺตุปิ รุเหยฺย เตสํ คิหิภูตตฺตาฯ ‘‘อถ จ ปน ‘มาตุ โหตุ, ปิตุ โหตุ, อญฺญสฺส วา กสฺสจิ โหตู’ติ วทติ, เตสํ น โหตี’’ติ วจนโต น รุหตีติ วิญฺญายติ, ตสฺมา ‘‘คิหีนํ ปนา’’ติ อิทํ น สมฺปทานวจนํ, อถ โข สามิวจนเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตน คิหีนํ ปน สนฺตกํ อจฺจยทานํ รุหตีติ สมฺพนฺโธ กาตพฺโพฯ

กิญฺจ ภิยฺโย – ‘‘สเจ หิ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ โย โกจิ กาลํ กโรนฺโต มมจฺจเยน มยฺหํ ปริกฺขาโร’’ติ อารภิตฺวา ‘‘น หิ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ อจฺจยทานํ รุหติ, คิหีนํ ปน รุหตี’’ติ วุตฺตตฺตา สามฺยเตฺถ ฉฏฺฐีพหุวจนํ สมตฺถิตํ ภวติฯ ยทิ เอวํ ‘‘คิหีน’’นฺติ ปทสฺส อสมฺปทานเตฺต สติ กตมํ สมฺปทานํ โหตีติ? ‘‘ยสฺส กสฺสจี’’ติ ปทํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๔๑๙) ‘‘มาตุ โหตุ, ปิตุ โหตุ, อญฺญสฺส วา กสฺสจิ โหตู’’ติฯ อยมโตฺถ อชฺฌุกวตฺถุนา (ปารา. ๑๕๘) ทีเปตโพฺพฯ เอวํ ชีวมานกาเลเยว ทตฺวา มเตสุ วินิจฺฉโย อเมฺหหิ ญาโต, กสฺสจิ อทตฺวา มเตสุ วินิจฺฉโย กถํ ญาตโพฺพติ? ตตฺถาปิ สงฺฆิเก ตาว เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สโงฺฆว อิสฺสโร, คณสนฺตเก ปน เอกเจฺจสุ อวเสสา อิสฺสรา, สเพฺพสุ มเตสุ สโงฺฆว อิสฺสโรฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๙) ‘‘สเพฺพสุ มเตสุ สงฺฆิกํ โหตี’’ติฯ ปุคฺคลิเก ปน วิหารสฺส ครุภณฺฑตฺตา อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิกํ สงฺฆิกเมว โหติฯ

กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขเว, กาลกเต สโงฺฆ สามี ปตฺตจีวเร, อปิจ คิลานุปฏฺฐากา พหูปการา, อนุชานามิ , ภิกฺขเว, สเงฺฆน ติจีวรญฺจ ปตฺตญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุํฯ ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ลหุปริกฺขารํ, ตํ สมฺมุขีภูเตน สเงฺฆน ภาเชตุํฯ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ, ตํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิก’’นฺติ (มหาว. ๓๖๙) เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ เอวมฺปิ ‘‘ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ’’อิเจฺจว ภควตา วุตฺตํ, น ‘‘วิหาร’’นฺติ, ตสฺมา กถํ วิหารสฺส ครุภณฺฑภาโวติ วิญฺญายตีติ? ‘‘วิหาโร วิหารวตฺถุ, อิทํ ทุติยํ อเวภงฺคิก’’นฺติ ปาฬิยํ,

> ‘‘ทฺวิสงฺคหานิ เทฺว โหนฺติ, ตติยํ จตุสงฺคหํ;
> จตุตฺถํ นวโกฏฺฐาสํ, ปญฺจมํ อฏฺฐเภทนํฯ
>
> ‘‘อิติ ปญฺจหิ ราสีหิ, ปญฺจนิมฺมลโลจโน;
> ปญฺจวีสวิธํ นาโถ, ครุภณฺฑํ ปกาสยี’’ติฯ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) –

อฏฺฐกถายญฺจ วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ

อิติ ทายโก วิหารํ กตฺวา กุลูปกภิกฺขุสฺส เทติ, ตสฺส มุญฺจเจตนุปฺปตฺติโต ปุพฺพกาเล ทายโก วิหารสฺสามิโก โหติ, ทาตุํ วา วิจาเรตุํ วา อิสฺสโร, มุญฺจเจตนุปฺปตฺติโต ปฏฺฐาย ปฏิคฺคาหกภิกฺขุ สามิโก โหติ, ปริภุญฺชิตุํ วา อเญฺญสํ ทาตุํ วา อิสฺสโรฯ โส ปุคฺคโล อตฺตโน ชีวมานกฺขเณเยว สทฺธิวิหาริกาทีนํ นิสฺสชฺชิตฺวา เทติ, ตทา เต สทฺธิวิหาริกาทโย สามิกา โหนฺติ, ปริภุญฺชิตุํ วา อญฺญสฺส วา ทาตุํ อิสฺสราฯ ยทิ ปน กสฺสจิ อทตฺวาว กาลํ กโรติ, ตทา สโงฺฆว ตสฺส วิหารสฺส สามิโก โหติ, น ทายโก วา ปุคฺคโล วา, สงฺฆานุมติยา เอว ปุคฺคโล ปริภุญฺชิตุํ ลภติ, น อตฺตโน อิสฺสรวตายาติ ทฏฺฐโพฺพฯ

เอวํ มูลโตเยว สงฺฆสฺส ทินฺนตฺตา สงฺฆิกภูตวิหาโร วา มูเล คณปุคฺคลานํ ทินฺนตฺตา คณสนฺตกปุคฺคลิกภูโตปิ เตสํ คณปุคฺคลานํ อญฺญสฺส นิสฺสชฺชนวเสน อทตฺวา กาลกตตฺตา ปจฺฉา สงฺฆิกภาวํ ปตฺตวิหาโร วา สเงฺฆน วิจาเรตโพฺพ โหติฯ สเงฺฆนปิ ภควโต อนุมติยา เส

นาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตฺวา คาหาเปตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ เสนาสนกฺขนฺธเก (จูฬว. ๓๑๗) ‘‘อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ ‘เกน นุ โข เสนาสนํ คาเหตพฺพ’นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหงฺคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตุ’นฺติ’’อาทิฯ

อิมสฺมิํ ฐาเน ‘‘เสนาสนคฺคาโห นาม วสฺสกาลวเสน เสนาสนคฺคาโห, อุตุกาลวเสน เสนาสนคฺคาโห, ธุววาสวเสน เสนาสนคฺคาโหติ ติวิโธ โหติฯ เตสุ วสฺสกาลวเสน เสนาสนคฺคาโห ปุริมวสฺสวเสน เสนาสนคฺคาโห, ปจฺฉิมวสฺสวเสน เสนาสนคฺคาโหติ ทุวิโธฯ อุตุกาลวเสน เสนาสนคฺคาโหปิ อนฺตรามุตฺตกวเสน เสนาสนคฺคาโห, ตงฺขณปฏิสลฺลานวเสน เสนาสนคฺคาโหติ ทุวิโธ’’ติ อาจริยา วทนฺติ, เอตํ ปาฬิยา จ อฏฺฐกถาย จ อสเมนฺตํ วิย ทิสฺสติฯ ปาฬิยญฺหิ (จูฬว. ๓๑๘) ‘‘อถ โข ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ ‘กติ นุ โข เสนาสนคฺคาโห’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ตโยเม, ภิกฺขเว, เสนาสนคฺคาหา ปุริมโก ปจฺฉิมโก อนฺตรามุตฺตโกฯ อปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยา ปุริมโก คาเหตโพฺพ, มาสคตาย อาสาฬฺหิยา ปจฺฉิมโก คาเหตโพฺพ, อปรชฺชุคตาย ปวารณาย อายติํ วสฺสาวาสตฺถาย อนฺตรามุตฺตโก คาเหตโพฺพฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย เสนาสนคฺคาหา’’ติ เอวํ อาคโต, อฏฺฐกถายมฺปิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘ตีสุ เสนาสนคฺคาเหสุ ปุริมโก จ ปจฺฉิมโก จาติ อิเม เทฺว คาหา ถาวราฯ อนฺตรามุตฺตเก อยํ วินิจฺฉโย…เป.… อยํ ตาว อโนฺตวสฺส วสฺสูปนายิกาทิวเสน ปาฬิยํ อาคตเสนาสนคฺคาหกถา, อยํ ปน เสนาสนคฺคาโห นาม ทุวิโธ โหติ อุตุกาเล จ วสฺสาวาเส จา’’ติ เอวํ อาคโต, ตสฺมา สเงฺขน สมฺมตเสนาสนคฺคาหาปเกน วิจาเรตพฺพาฯ

เสนาสนคฺคาโห นาม อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโห, วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาโหติ ทุวิโธฯ ตตฺถ อุตุกาโล นาม เหมนฺตอุตุคิมฺหอุตุวเสน อฏฺฐ มาสา, ตสฺมิํ กาเล ภิกฺขู อนิยตาวาสา โหนฺติ, ตสฺมา เย ยทา อาคจฺฉนฺติ, เตสํ ตทา ภิกฺขู อุฏฺฐาเปตฺวา เสนาสนํ ทาตพฺพํ, อกาโล นาม นตฺถิฯ อยํ อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโห นามฯ วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาโห ปน ‘‘ปุริมโก ปจฺฉิมโก อนฺตรามุตฺตโก’’ติ ปาฬิยํ อาคตนเยน ติวิโธ โหติฯ อนฺตรามุตฺตโกปิ หิ อายติํ วสฺสาวาสตฺถาย คาหิตตฺตา วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาหเมว ปวิสติ, น อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโหฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อปรชฺชุคตาย ปวารณาย อายติํ วสฺสาวาสตฺถาย อนฺตรามุตฺตโก คาเหตโพฺพ’’ติฯ ตงฺขณปฏิสลฺลานวเสน เสนาสนคฺคาโหติ จ เนว ปาฬิยํ น อฏฺฐกถายํ วิสุํ อาคโต, อุตุกาเล เสนาสนคฺคาโหเยว ตทงฺคเสนาสนคฺคาโหติปิ ตงฺขณปฏิสลฺลานวเสน เสนาสนคฺคาโหติปิ วทนฺติ, ตสฺมา อุตุกาลวเสน เสนาสนคฺคาโหปิ ‘‘อนฺตรามุตฺตกวเสน เสนาสนคฺคาโห ตงฺขณปฏิสลฺลานวเสน เสนาสนคฺคาโหติ ทุพฺพิโธ’’ติ น วตฺตโพฺพฯ

อถาปิ วทนฺติ ‘‘ยถาวุเตฺตสุ ปญฺจสุ เสนาสนคฺคาเหสุ จตฺตาโร เสนาสนคฺคาหา ปญฺจงฺคสมนฺนาคเตน เสนาสนคฺคาหาปกสมฺมุติลเทฺธน ภิกฺขุนา อโนฺตอุปจารสีมเฏฺฐน หุตฺวา อโนฺตสีมฏฺฐานํ ภิกฺขูนํ ยถาวินยํ วิจาเรตพฺพา โหนฺติ, เต ปน วิจารณา ยาวชฺชกาลา ถาวรา หุตฺวา น ติฏฺฐนฺติ, ธุววาสวเสน วิจารณเมว ยาวชฺชกาลา ถาวรํ หุตฺวา ติฏฺฐตี’’ติ, ตมฺปิ ตถา น สกฺกา วตฺตุํฯ กสฺมา? เสนาสนคฺคาหาปกเภเท ‘‘ธุววาสวเสน เสนาสนคฺคาโห’’ติ ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ นตฺถิฯ ธุววาสวเสน วิจารณญฺจ สมฺมุติลเทฺธน เสนาสนคฺคาหาปเกน วิจาเรตพฺพํ น โหติ, อถ โข สมเคฺคน สเงฺฆน อปโลกนกมฺมวเสน ทฺวงฺคสมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุสฺส อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา ทานเมว, ตสฺมา สมโคฺค สโงฺฆ พหูปการตาคุณวิสิฏฺฐตาสงฺขาเตหิ ทฺวีหิ องฺคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ อปโลกนกมฺมวเสน สมฺมนฺนิตฺวา ตสฺส ผาสุกํ อาวาสํ ธุววาสวเสน อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทติ, ตํ ยาวชฺชกาลา ถาวรํ หุตฺวา ติฏฺฐตีติ วตฺตพฺพํฯ

สมโคฺค สโงฺฆว ธุววาสวเสน เทติ, น เสนาสนคฺคาหาปโกติ อยมโตฺถ กถํ ญาตโพฺพติ เจ? ‘‘สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา คณวาจกอาจริยสฺส วา พหูปการตํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขโนฺต ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา เทตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๐; กงฺขา. อฏฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘สโงฺฆ ปน พหุสฺสุตสฺส อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ พหูปการสฺส ภารนิตฺถารกสฺส ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทตี’’ติ จ ‘‘สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธรคณวาจกาจริยานํ วา พหูปการตํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา ธุววาสตฺถาย วิหารํ สลฺลเกฺขตฺวา สมฺมนฺนิตฺวา เทตี’’ติ จ ‘‘พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน อนุฏฺฐาปนียเสนาสนมฺปี’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) จ **‘‘อปโลกนกมฺมํ** นาม สีมฏฺฐกํ สงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพํ กมฺม’’นฺติ จ อฏฺฐกถาสุ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒) วจนโต สาธุกํ นิสฺสํสเยน ญาตโพฺพติฯ

กถํ ปน อปโลกนกเมฺมน ทาตพฺพภาโว วิญฺญายตีติ? ‘‘พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน อนุฏฺฐาปนียเสนาสนมฺปิ สงฺฆกิจฺจํ กโรนฺตานํ กปฺปิยการกาทีนํ ภตฺตเวตนมฺปิ อปโลกนกเมฺมน ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ ปริวารฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) กมฺมวเคฺค อาคตตฺตา วิญฺญายติฯ กถํ ปน ทฺวงฺคสมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโนเยว ทาตพฺพภาโว วิญฺญายตีติ? **‘‘พหูปการต**นฺติ ภณฺฑาคาริกตาทิพหอุอุปการภาวํฯ น เกวลํ อิทเมวาติ อาห **‘คุณวิสิฏฺฐตญฺจา’**ติอาทิฯ เตน พหูปการเตฺตปิ คุณวิสิฏฺฐตฺตาภาเว, คุณวิสิฏฺฐเตฺตปิ พหูปการตฺตาภาเว ทาตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสตี’’ติ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ฏี. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ

กสฺมา ปน เสนาสนคฺคาหาปเกน วิจาเรตโพฺพ เสนาสนคฺคาโห ยาวชฺชกาลา น ติฏฺฐตีติ? ปญฺจงฺคสมนฺนาคตสฺส เสนาสนคฺคาหาปกสฺส ภิกฺขุโน ทุลฺลภตฺตา, นานาเทสวาสีนํ นานาจริยกุลสมฺภวานํ ภิกฺขูนํ เอกสโมฺภคปริโภคสฺส ทุกฺกรตฺตา จ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ น ติฏฺฐติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหงฺคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตุํ, โย น ฉนฺทาคตึ คเจฺฉยฺย, น โทสาคตึ คเจฺฉยฺย, น โมหาคตึ คเจฺฉยฺย, น ภยาคตึ คเจฺฉยฺย , คหิตาคหิตญฺจ ชาเนยฺยา’’ติ (จูฬว. ๓๑๗)ฯ อฏฺฐกถายมฺปิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๒) ‘‘เอวรูเปน หิ สภาคปุคฺคเลน เอกวิหาเร วา เอกปริเวเณ วา วสเนฺตน อโตฺถ นตฺถี’’ติ วุตฺตํฯ กสฺมา ปน ธุววาสตฺถาย ทานวิจาโร ยาวชฺชกาลา ติฏฺฐตีติ? ปญฺจงฺคสมนฺนาคตาภาเวปิ สีมฏฺฐกสฺส สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา กตฺตพฺพตฺตาฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘อปโลกนกมฺมํ นาม สีมฏฺฐกํ สงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพํ กมฺม’’นฺติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒)ฯ

อุตุกาเล สงฺฆิกเสนาสเน วสเนฺตน อาคโต ภิกฺขุ น ปฏิพาเหตโพฺพ อญฺญตฺร อนุฏฺฐาปนียาฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสานํ เตมาสํ ปฏิพาหิตุํ, อุตุกาลํ ปน น ปฏิพาหิตุ’’นฺติ (จูฬว. ๓๑๘)ฯ ‘‘อญฺญตฺร อนุฏฺฐาปนียา’’ติ วุตฺตํ, กตเม อนุฏฺฐาปนียาติ? จตฺตาโร อนุฏฺฐาปนียา วุฑฺฒตโร, ภณฺฑาคาริโก, คิลาโน, สงฺฆโต ลทฺธเสนาสโน จฯ ตตฺถ **วุฑฺฒตโร** ภิกฺขุ ตสฺมึ วิหาเร อโนฺตสีมฏฺฐกภิกฺขูสุ อตฺตนา วุฑฺฒตรสฺส อญฺญสฺส อภาวา ยถาวุฑฺฒํ เกนจิ อนุฏฺฐาปนีโยฯ ***ภณฺฑาคาริโก*** สเงฺฆน สมฺมนฺนิตฺวา ภณฺฑาคารสฺส ทินฺนตาย สงฺฆสฺส ภณฺฑํ รกฺขเนฺต โคเปเนฺต วสติ, ตสฺมา โส ภณฺฑาคาริโก เกนจิ อนุฏฺฐาปนีโยฯ **คิลาโน** เคลญฺญาภิภูโต อตฺตโน ลทฺธเสนาสเน วสเนฺต เกนจิ อนุฏฺฐาปนีโยฯ **สงฺฆโต ลทฺธเสนาสโน** สมเคฺคน สเงฺฆน ทินฺนเสนาสนตฺตา เกนจิ อนุฏฺฐาปนีโยฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐ

กถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๓) ‘‘จตฺตาโร หิ น วุฏฺฐาเปตพฺพา วุฑฺฒตโร, ภณฺฑาคาริโก, คิลาโน, สงฺฆโต ลทฺธเสนาสโนติฯ ตตฺถ วุฑฺฒตโร อตฺตโน วุฑฺฒตาย นวกตเรน น วุฏฺฐาเปตพฺโพ, ภณฺฑาคาริโก สเงฺฆน สมฺมนฺนิตฺวา ภณฺฑาคารสฺส ทินฺนตาย, คิลาโน อตฺตโน คิลานตาย, สโงฺฆ ปน พหุสฺสุตสฺส อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ พหูปการสฺส ภารนิตฺถารกสฺส ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทติ, ตสฺมา โส อุปการกตาย จ สงฺฆโต ลทฺธตาย จ น วุฏฺฐาเปตพฺโพ’’ติฯ ฐเปตฺวา อิเม จตฺตาโร อวเสสา วุฏฺฐาปนียาว โหนฺติฯ

อปรสฺมึ ภิกฺขุมฺหิ อาคเต วุฏฺฐาเปตฺวา เสนาสนํ ทาเปตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘อุตุกาเล ตาว เกจิ อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปุเรภตฺตํ อาคจฺฉนฺติ, เกจิ ปจฺฉาภตฺตํ ปฐมยามํ วา มชฺฌิมยามํ วา ปจฺฉิมยามํ วา, เย ยทา อาคจฺฉนฺติ, เตสํ ตทาว ภิกฺขู อุฏฺฐาเปตฺวา เสนาสนํ ทาตพฺพํ, อกาโล นาม นตฺถี’’ติฯ เอตรหิ ปน สทฺธา ปสนฺนา มนุสฺสา วิหารํ กตฺวา อเปฺปกเจฺจ ปณฺฑิตานํ วจนํ สุตฺวา ‘‘สเงฺฆ ทินฺนํ มหปฺผล’’นฺติ ญตฺวา จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อารพฺภ ‘‘อิมํ วิหารํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วตฺวา เทนฺติ, อเปฺปกเจฺจ อตฺตนา ปสนฺนํ ภิกฺขุํ อารพฺภ วิหารํ กตฺวาปิ ทานกาเล เตน อุโยฺยชิตา หุตฺวา จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อารพฺภ วุตฺตนเยน เทนฺติ, อเปฺปกเจฺจ กรณกาเลปิ ทานกาเลปิ อตฺตโน กุลูปกภิกฺขุเมว อารพฺภ ปริจฺจชนฺติ, ตถาปิ ทกฺขิโณทกปาตนกาเล เตน สิกฺขาปิตา ยถาวุตฺตปาฐํ วจีเภทํ กโรนฺติ, จิเตฺตน ปน กุลูปกเสฺสว เทนฺติ, น สพฺพสงฺฆสาธารณตฺถํ อิจฺฉนฺติฯ

อิเมสุ ตีสุ ทาเนสุ ปฐมํ ปุพฺพกาเลปิ ทานกาเลปิ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ปวตฺตตฺตา สพฺพสงฺฆิกํ โหติฯ ทุติยํ ปุพฺพกาเล ปุคฺคลํ อุทฺทิสฺส ปวตฺตมานมฺปิ ทานกาเล สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ปวตฺตตฺตา สงฺฆิกเมวฯ ตติยํ ปน ปุพฺพกาเลปิ ทานกาเลปิ กุลูปกปุคฺคลเมว อุทฺทิสฺส ปวตฺตติ, น สงฺฆํ, เกวลํ ภิกฺขุนา วุตฺตานุสาเรเนว วจีเภทํ กโรนฺติฯ เอวํ สเนฺต ‘‘กึ อยํ วิหาโร จิตฺตวเสน ปุคฺคลิโก โหติ, วจีเภทวเสน สงฺฆิโก’’ติ จินฺตายํ เอกเจฺจ เอวํ วเทยฺยุํ –

> ‘‘มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา, มโนเสฏฺฐา มโนมยา;
> มนสา เจ ปสเนฺนน, ภาสติ วา กโรติ วา;
> ตโต นํ สุขมเนฺวติ, ฉายาว อนปายินีติฯ (ธ. ป. ๒) –

วจนโต จิตฺตวเสน ปุคฺคลิโก โหตี’’ติฯ อเญฺญ ‘‘ยถา ทายกา วทนฺติ, ตถา ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๕) วจนโต วจีเภทวเสน สงฺฆิโก โหตี’’ติฯ

ตตฺรายํ วิจารณา – อิทํ ทานํ ปุเพฺพ ปุคฺคลสฺส ปริณตํ ปจฺฉา สงฺฆสฺส ปริณามิตํ, ตสฺมา ‘‘สงฺฆิโก’’ติ วุเตฺต นวสุ อธมฺมิกทาเนสุ ‘‘ปุคฺคลสฺส ปริณตํ สงฺฆสฺส ปริณาเมตี’’ติ (ปารา. ๖๖๐) วุตฺตํ อฏฺฐมํ อธมฺมิกทานํ โหติ, ตสฺส ทานสฺส ปฏิคฺคหาปิ ปริโภคาปิ อธมฺมิกปฏิคฺคหา อธมฺมิกปริโภคา โหนฺติฯ ‘‘ปุคฺคลิโก’’ติ วุเตฺต ตีสุ ธมฺมิกทาเนสุ ‘‘ปุคฺคลสฺส ทินฺนํ ปุคฺคลเสฺสว เทตี’’ติ วุตฺตํ ตติยธมฺมิกทานํ โหติ, ตสฺส ปฏิคฺคหาปิ ปริโภคาปิ ธมฺมิกปฏิคฺคหา ธมฺมิกปริโภคา โหนฺติ, ตสฺมา ปุคฺคลิกปกฺขํ ภชติฯ อเปฺปกเจฺจ สุตฺตนฺติกาทิคเณ ปสีทิตฺวา วิหารํ กาเรตฺวา คณสฺส เทนฺติ ‘‘อิมํ วิหารํ อายสฺมนฺตานํ ทมฺมี’’ติฯ อเปฺปกเจฺจ ปุคฺคเล ปสีทิตฺวา วิหารํ กตฺวา ปุคฺคลสฺส เทนฺติ ‘‘อิมํ วิหารํ อายสฺมโต ทมฺมี’’ติฯ เอเต ปน คณสนฺตกปุคฺคลิกา วิหารา ทานกาลโต ปฏฺฐาย ปฏิคฺคาหกสนฺตกาว โหนฺติ, น ทายกสนฺตกาฯ เตสุ คณสนฺตโก ตาว เอกเจฺจสุ มเตสุ อวเสสานํ สนฺตโก, เตสุ ธรมาเนสุเยว กสฺสจิ เทนฺติ, ตสฺส สนฺตโกฯ กสฺสจิ อทตฺวา สเพฺพสุ มเตสุ สงฺฆิโก โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๙) ‘‘ทฺ

วินฺนํ สนฺตกํ โหติ อวิภตฺตํ, เอกสฺมึ กาลกเต อิตโร สามี, พหูนํ สนฺตเกปิ เอเสว นโยฯ สเพฺพสุ มเตสุ สงฺฆิกํว โหตี''ติฯ

ปุคฺคลิกวิหาโรปิ ยทิ โส ปฏิคฺคาหกปุคฺคโล อตฺตโน ชีวมานกาเลเยว สทฺธิวิหาริกาทีนํ เทติ, โกจิ วา ตสฺส วิสฺสาเสน ตํ วิหารํ อคฺคเหสิ, ตสฺส สนฺตโก โหติฯ กสฺสจิ อทตฺวา กาลกเต สงฺฆิโก โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ''โส ชีวมาโนเยว สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ นิสฺสชฺชิตฺวา กสฺสจิ อทาสิ, โกจิ วา วิสฺสาสํ อคฺคเหสิฯ ยสฺส ทินฺนํ, เยน จ คหิโต, ตเสฺสว โหตี''ติฯ ปาฬิยญฺจ (มหาว. ๓๖๙) ''ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขเว, กาลกเต สโงฺฆ สามี ปตฺตจีวเร, อปิจ คิลานุปฏฺฐากา พหูปการาฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สเงฺฆน ติจีวรญฺจ ปตฺตญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุํ, ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ลหุปริกฺขารํ, ตํ สมฺมุขีภูเตน สเงฺฆน ภาเชตุํ, ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ, ตํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิก''นฺติ (มหาว. ๓๖๙) วุตฺตํ, ตสฺมา อิมินา นเยน วินิจฺฉโย กาตโพฺพฯ

สงฺฆิเก ปน ปาฬิยํ อาคตานํ ''ปุริมโก ปจฺฉิมโก อนฺตรามุตฺตโก จา''ติ (จูฬว. ๓๑๘) วุตฺตานํ ติณฺณํ เสนาสนคฺคาหานญฺจ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) อาคตานํ ''อุตุกาเล จ วสฺสาวาเส จา''ติ วุตฺตานํ ทฺวินฺนํ เสนาสนคฺคาหานญฺจ เอตรหิ อสมฺปชฺชนโต อนุฏฺฐาปนียปาฬิยํ อาคตสฺส อตฺตโน สภาเวน อนุฏฺฐาปนียสฺส ธุววาสตฺถาย สเงฺฆน ทินฺนตาย อนุฏฺฐาปนียสฺส วเสเนว วินิจฺฉโย โหติฯ วุฑฺฒตรคิลานา หิ อตฺตโน สภาเวน อนุฏฺฐาปนียา โหนฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๓) ''วุฑฺฒตโร อตฺตโน วุฑฺฒตาย นวกตเรน น วุฏฺฐาเปตโพฺพ, คิลาโน อตฺตโน คิลานตายา''ติฯ ภณฺฑาคาริกธมฺมกถิกาทโย ธุววาสตฺถาย สเงฺฆน ทินฺนตาย อนุฏฺฐาปนียา โหนฺติฯ วุตฺตญฺหิ ''สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา…เป…. ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา เทติ, ตสฺมา ยสฺส สเงฺฆน ทินฺนํ, โสปิ อนุฏฺฐาปนีโย''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๐; กงฺขา. อฏฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ โส เอวํ เวทิตโพฺพ – เอตรหิ สงฺฆิกวิหาเรสุ สงฺฆเตฺถเรสุ ยถากมฺมงฺคเตสุ ตสฺมึ วิหาเร โย ภิกฺขุ วุฑฺฒตโร, โสปิ ''อยํ วิหาโร มยา วสิตโพฺพ''ติ วทติฯ โย ตตฺถ พฺยตฺโต ปฏิพโล, โสปิ ตเถว วทติฯ เยน โส วิหาโร การิโต, โสปิ ''มยา ปสีทิตปุคฺคโล อาโรเปตโพฺพ''ติ วทติฯ สโงฺฆปิ ''มยเมว อิสฺสรา, ตสฺมา อเมฺหหิ อิจฺฉิตปุคฺคโล อาโรเปตโพฺพ''ติ วทติฯ เอวํทฺวิธา วา ติธา วา จตุธา วา ภิเนฺนสุ มหนฺตํ อธิกรณํ โหติฯ

เตสุ วุฑฺฒตโร ''น เตฺววาหํ, ภิกฺขเว, เกนจิ ปริยาเยน วุฑฺฒตรสฺส อาสนํ ปฏิพาหิตพฺพนฺติ วทามิ, โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ ปาฬิปาฐญฺจ (มหาว. ๔๗๓; จูฬว. ๓๑๖), ''วุฑฺฒตโร อตฺตโน วุฑฺฒตาย นวกตเรน น วุฏฺฐาเปตโพฺพ''ติ อฏฺฐกถาวจนญฺจ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๙ อาทโย; กงฺขา. อฏฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) คเหตฺวา ''อหเมว เอตฺถ วุฑฺฒตโร, มยา วุฑฺฒตโร อโญฺญ นตฺถิ, ตสฺมา อหเมว อิมสฺมึ วิหาเร วสิตุมนุจฺฉวิโก''ติ สญฺญี โหติฯ พฺยตฺโตปิ ''พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน อนุฏฺฐาปนียเสนาสนมฺปี''ติ ปริวารฏฺฐกถาวจนญฺจ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖), ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน ทสวเสฺสน วา อติเรกทสวเสฺสน วา อุปสมฺปาเทตุํ, นิสฺสยํ ทาตุ''นฺติอาทิปาฬิวจนญฺจ (มหาว. ๗๖, ๘๒) คเหตฺวา ''อหเมว เอตฺถ พฺยตฺโต ปฏิพโล, น มยา อโญฺญ พฺยตฺตตโร อตฺถิ, ตสฺมา อหเมว อิมสฺส วิหารสฺส อนุจฺฉวิโก''ติ สญฺญีฯ วิหารการโกปิ ''เยน วิหาโร การิโต, โส วิหารสามิโกติ วินยปาโฐ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) อตฺถิ, มยา จ พหุํ ธนํ จชิตฺวา อยํ วิหาโร การิโต, ตสฺมา มยา ปสนฺนปุคฺคโล อาโรเปตโพฺพ, น อโญฺญ''ติ สญฺญีฯ สโงฺฆปิ ''สงฺฆิโก นาม วิหาโร สงฺฆสฺส ทินฺโน โหติ ปริจฺจโตฺต''ติอาทิปาฬิวจนญฺจ (ปาจิ.

๑๑๖, ๑๒๑, ๑๒๖, ๑๓๑), อนฺตมโส จตุรงฺคุลปาทกํ คามทารเกหิ ปํสฺวาคารเกสุ กีฬนฺเตหิ กตมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํ โหตี''ติอาทิอฏฺฐกถาวจนญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) คเหตฺวา ''อยํ วิหาโร สงฺฆิโก สงฺฆสนฺตโก, ตสฺมา อเมฺหหิ อภิรุจิตปุคฺคโลว อาโรเปตโพฺพ, น อโญฺญ''ติ สญฺญีฯ

ตตฺถ วุฑฺฒตรสฺส วจเนปิ ''น เตฺววาหํ, ภิกฺขเว''ตฺยาทิวจนํ (จูฬว. ๓๑๖) เตสุ เตสุ อาสนสาลาทีสุ อคฺคาสนสฺส วุฑฺฒตรารหตฺตา ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา นิสิโนฺนปิ ภิกฺขุ วุฑฺฒตเร อาคเต วุฏฺฐาย อาสนํ ทาตพฺพํ สนฺธาย ภควตา วุตฺตํ, น ธุววาสํ สนฺธายฯ ''วุฑฺฒตโร อตฺตโน วุฑฺฒตาย''ตฺยาทิวจนญฺจ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๐; กงฺขา. อฏฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) ยถาวุฑฺฒํ เสนาสเน ทียมาเน วุฑฺฒตเร อาคเต นวกตโร วุฏฺฐาเปตโพฺพ, วุฏฺฐาเปตฺวา วุฑฺฒตรสฺส เสนาสนํ ทาตพฺพํ, วุฑฺฒตโร ปน นวกตเรน น วุฏฺฐาเปตโพฺพฯ กสฺมา? ''อตฺตโน วุฑฺฒตรตายา''ติ อุตุกาเล ยถาวุฑฺฒํ เสนาสนทานํ สนฺธาย วุตฺตํ, น ธุววาสตฺถาย ทานํ สนฺธาย , ตสฺมา อิทมฺปิ วจนํ อุปปริกฺขิตพฺพํ, น สีฆํ อนุชานิตพฺพํฯ

พฺยตฺตวจเนปิ ''พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส''ตฺยาทิวจนญฺจ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๔๕-๔๙๖) น พหุสฺสุตมเตฺตน สงฺฆิกวิหารสฺส อิสฺสรภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ, อถ โข ตสฺส ภิกฺขุสฺส พหูปการตํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา สเงฺฆน ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา ทิเนฺน โส ภิกฺขุ เกนจิ ตมฺหา วิหารา อนุฏฺฐาปนีโย โหติ, อิมมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว''ตฺยาทิวจนญฺจ (มหาว. ๘๒) นิสฺสยาจริยานํ ลกฺขณํ ปกาเสตุํ ภควตา วุตฺตํ, น สงฺฆิกวิหารสฺส อิสฺสรตฺตํ, ตสฺมา อิทมฺปิ วจนํ อุปปริกฺขิตพฺพํ, น สีฆํ อนุชานิตพฺพํฯ

ทายกวจนํ ปน นานุชานิตพฺพํ ปฏิพาหิตพฺพํฯ กสฺมา? ''เยน วิหาโร การิโต''ตฺยาทิปาฐสฺส อมฺขยโวหารตฺตาฯ ยถา หิ ปุถุชฺชนกาเล รูปาทีสุ สญฺชนสฺส ภูตปุพฺพตฺตา ภูตปุพฺพคติยา อรหาปิ ''สโตฺต''ติ, เอวํ ทานกาลโต ปุเพฺพ ตสฺส วิหารสฺส สามิภูตปุพฺพตฺตา ทายโก ''วิหารสามิโก''ติ วุจฺจติ, น อิสฺสรตฺตาฯ น หิ สกเล วินยปิฏเก อฏฺฐกถาฏีกาสุ จ ''วิสฺสเชฺชตฺวา ทินฺนสฺส วิหารสฺส ทายโก อิสฺสโร''ติ วา ''ทายเกน วิจาเรตโพฺพ''ติ วา ''ทายกสนฺตกวิหาโร''ติ วา ปาโฐ อตฺถิ, ''สงฺฆิโก, คณสนฺตโก, ปุคฺคลิโก''อิเจฺจว อตฺถิ, ตสฺมา ตสฺส วจนํ นานุชานิตพฺพํฯ

สงฺฆสฺส วจเนปิ ''สงฺฆิโก นาม วิหาโร''ตฺยาทิวจนํ (ปาจิ. ๑๑๖, ๑๒๑, ๑๒๖, ๑๓๑) สงฺฆสนฺตกภาวํ สเงฺฆน วิจาเรตพฺพภาวํ ทีเปติ, สโงฺฆ ปน วิจาเรโนฺต ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ เสนาสนคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนิตฺวา เตน ยถาวุฑฺฒํ วิจาเรตโพฺพ วา โหติ, สมเคฺคน สเงฺฆน ทฺวงฺคสมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อปโลกนกเมฺมน ธุววาสตฺถาย ทาตโพฺพ วาฯ เตสุ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน ทุลฺลภตฺตา เสนาสนคฺคาหาปกสมฺมุติยา อภาเว สติ ทฺวงฺคสมนฺนาคโต ภิกฺขุ ปริเยสิตโพฺพฯ เอวํ ปน อปริเยสิตฺวา ภณฺฑาคาริกตาทิพหอูปการตายุตฺตสฺส พหุสฺสุตตาทิคุณวิสิฏฺฐตาวิรหสฺส ภิกฺขุโน อามิสครุกตาทิวเสน สเงฺฆน วิหาโร ทาตโพฺพ น โหติ, ตสฺมา สงฺฆวจนมฺปิ อุปปริกฺขิตพฺพํ, น ตาว อนุชานิตพฺพํฯ

อถ ตีณิปิ วจนานิ สํสเนฺทตพฺพานิฯ ตตฺถ สงฺฆสฺส อิสฺสรตฺตา สโงฺฆ ปุจฺฉิตโพฺพ ''โก ปุคฺคโล ตุเมฺหหิ อภิรุจิโต''ติ, ปุจฺฉิตฺวา ''เอโส''ติ วุเตฺต ''กสฺมา อภิรุจิโต''ติ ปุจฺฉิตฺวา ''เอโส ปุคฺคโล อเมฺห จีวราทิปจฺจเยหิ อนุคฺคเหตา, อมฺหากํ ญาติสาโลหิโต, อุปชฺฌาโย, อาจริโย, สทฺธิวิหาริโก, อเนฺตวาสิโก, สมานุปชฺฌายโก, สมานาจริยโก, ปิยสหาโย, ลาภี, ยสสฺสี, ตสฺมา อเมฺหหิ อภิรุจิโต''ติ วุเตฺต ''น เอตฺตาวตา ธุววาสตฺถาย วิหาโร ทาตโพฺพ''ติ

ปฏิกฺขิปิตพฺพฯ อถ ‘‘เอโส ปุคฺคโล สเพฺพหิ อเมฺหหิ วุฑฺฒตโร อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ อรหติ, ธุววาสตฺถาย วิหาโร ปน ตสฺส ทาตโพฺพติ อฎฺฐกถาจริเยหิ น วุโตฺต’’ติ วตฺวา ปฏิกฺขิปิตโพฺพฯ อถ ‘‘ธมฺมกถิโก, วินยธโร, คณวาจกอาจริโย’’ติ วุเตฺต ‘‘เอโส ธุววาสตฺถาย ทินฺนวิหารสฺส อนุจฺฉวิโก, เอตสฺส ทาตโพฺพ’’ติ อนุโมทิตโพฺพฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา คณวาจกอาจริยสฺส วา พหูปการตํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขโนฺต ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา เทตี’’ติ วจนโต วิญฺญายติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๒๙; กงฺขา. อฎฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

อิธ ปน สาธกปาเฐ ‘‘ภณฺฑาคาริกสฺส วา’’ติ วิชฺชมาเน กสฺมา สาธุยวจเน ภณฺฑาคาริโก น วุโตฺตติ? เอตรหิ ภณฺฑาคารสฺส อภาวาฯ ยทิ เกสุจิ วิหาเรสุ ภณฺฑาคารํ สมฺมเนฺนยฺย, โส ภณฺฑาคารวิหาเร นิสิโนฺน สงฺฆสฺส ปตฺตจีวรรกฺขณาทิกํ อุปการํ กเรยฺย, ตสฺส พหูปการตํ สลฺลเกฺขโนฺต สโงฺฆ ภณฺฑาคาริกสฺส ผาสุกํ อาวาสํ เอตรหิปิ ธุววาสตฺถาย ทเทยฺย, โส ตสฺส วิสุํ ธุววาสวิหาโรติฯ เอตฺถ สาธกปาเฐ ‘‘ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา’’ติอาทิสเทฺทน พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโมติ วุตฺตคุณวเนฺต สงฺคณฺหาติฯ อถาปิ ‘‘เอโส ปุคฺคโล พหุสฺสุโต อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ ภิกฺขูนํ พหูปกาโร สงฺฆภารนิตฺถารโก’’ติ วทติ, ‘‘สาธุ เอโสปิ ผาสุกาวาสสฺส อรโห, อนุฎฺฐาปนียํ กตฺวา ธุววาสตฺถาย วิหาโร เอตสฺสปิ ทาตโพฺพ’’ติ วตฺวา อนุโมทิตโพฺพฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘สโงฺฆ ปน พหุสฺสุตสฺส อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ พหูปการสฺส ภารนิตฺถารกสฺส ผาสุกํ อาวาสํ อนุฎฺฐาปนียํ กตฺวา เทตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๔๓) วจนโต วิญฺญายติฯ

อถาปิ ‘‘อยํ ปุคฺคโล ธมฺมกถิโก วินยธโร คณวาจกาจริโย สงฺฆสฺส พหูปกาโร วิสิฎฺฐคุณยุโตฺต’’ติ วทติ, ‘‘สาธุ เอตสฺสปิ ปุคฺคลสฺส ธุววาสตฺถาย วิหารํ สลฺลเกฺขตฺวา สมฺมนฺนิตฺวาว ทาตโพฺพ’’ติ วตฺวา อนุโมทิตโพฺพฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา คณวาจกาจริยสฺส วา พหูปการตํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา เทตี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๒๐; กงฺขา. อฎฺฐ. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา) วจนโต วิญฺญายติฯ

อถาปิ ‘‘เอโส ปุคฺคโล พหุสฺสุโต สงฺฆภารนิตฺถารโก’’ติ วทติ, ‘‘สาธุ เอตสฺสปิ อนุฎฺฐาปนียํ กตฺวา ทาตโพฺพ’’ติ วตฺวา อนุโมทิตโพฺพฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘พหุสฺสุตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน อนุฎฺฐาปนียเสนาสนมฺปี’’ติ ปริวารฎฺฐกถายํ (ปริ. อฎฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ ตโต ‘‘เอวํ ทุวงฺคสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อโนฺตสีมโฎฺฐ วา พหิสีมโฎฺฐ วา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อโนฺตสีมโฎฺฐ’’ติ วุเตฺต ‘‘สาธุ สุฎฺฐุ ตสฺส ทาตโพฺพ’’ติ สมฺปฎิจฺฉิตพฺพํฯ ‘‘พหิสีมโฎฺฐ’’ติ วุเตฺต ‘‘น ทาตโพฺพ’’ติ ปฎิกฺขิปิตพฺพํฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘น, ภิกฺขเว, นิสฺสีเม ฐิตสฺส เสนาสนํ คาเหตพฺพํ, โย คาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๑๘) วจนโตติฯ

อถ ‘‘ทุวงฺคสมนฺนาคเต อโนฺตสีมเฎฺฐ อสติ เอกงฺคสมนฺนาคโต อโนฺตสีมโฎฺฐ อตฺถี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อตฺถี’’ติ วุเตฺต ‘‘สาธุ สุฎฺฐุ เอตสฺส ทาตโพฺพ’’ติ สมฺปฎิจฺฉิตพฺพํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘**พหูปการตํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขโนฺต**ติ ภณฺฑาคาริกสฺส พหูปการตํ ธมฺมกถิกาทีนํ คุณวิสิฎฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขโนฺต’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฎี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๙-๑๒๑) เอเกกงฺควเสน อาคตตฺตา วิญฺญายติฯ ‘‘อโนฺตสีมโฎฺฐ เอกงฺคสมนฺนาคโตปิ นตฺถิ, พหิสีมโฎฺฐว อตฺถี’’ติ วุเตฺต ‘‘อาคนฺตฺวา อโนฺตสีเม ฐิตสฺส ทาตโพฺพ’’ติ วตฺตโพฺพฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘อสมฺปตฺ

ตานมฺปิ อุปจารสีมํ ปวิฏฺฐานํ อเนฺตวาสิกาทีสุ คณฺหเนฺตสุ ทาตพฺพเมวา’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วจนโต วิญฺญายติฯ

สเจ ปน เอกงฺคยุตฺตภาเวน วา ทฺวงฺคยุตฺตภาเวน วา สมานา เทฺว ตโย ภิกฺขู อโนฺตสีมายํ วิชฺชมานา ภเวยฺยุํ, กสฺส ทาตโพฺพติ? วฑฺฒตรสฺสาติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘น จ, ภิกฺขเว, สงฺฆิกํ ยถาวุฑฺฒํ ปฏิพาหิตพฺพํ, โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๑๑) วจนโตติฯ สเจ ปน อโนฺตสีมายํ เอกงฺคยุโตฺต วา ทฺวงฺคยุโตฺต วา ภิกฺขุ นตฺถิ, สเพฺพว อาวาสิกา พาลา อพฺยตฺตา, เอวํ สติ กสฺส ทาตโพฺพติ? โย ตํ วิหารํ อาคจฺฉติ อาคนฺตุโก ภิกฺขุ, โส เจ ลชฺชี โหติ เปสโล พหุสฺสุโต สิกฺขากาโม, โส เตหิ อาวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ อญฺญตฺถ อคมนตฺถํ สงฺคหํ กตฺวา โส อาวาโส ทาตโพฺพฯ

อยมโตฺถ กถํ ชานิตโพฺพติ เจ? ‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, อญฺญตรสฺมิํ อาวาเส สมฺพหุลา ภิกฺขู วิหรนฺติ พาลา อพฺยตฺตา, เต น ชานนฺติ อุโปสถํ วา อุโปสถกมฺมํ วา ปาติโมกฺขํ วา ปาติโมกฺขุเทฺทสํ วาฯ ตตฺถ อโญฺญ ภิกฺขุ อาคจฺฉติ พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโม, เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ โส ภิกฺขุ สงฺคเหตโพฺพ อนุคฺคเหตโพฺพ อุปลาเปตโพฺพ อุปฏฺฐาเปตโพฺพ จุเณฺณน มตฺติกาย ทนฺตกเฏฺฐน มุโขทเกนฯ โน เจ สงฺคเณฺหยฺยุํ อนุคฺคเณฺหยฺยุํ อุปลาเปยฺยุํ อุปฏฺฐาเปยฺยุํ จุเณฺณน มตฺติกาย ทนฺตกเฏฺฐน มุโขทเกน, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๓) สมฺมาสมฺพุเทฺธน ปญฺญตฺตตฺตา, อฏฺฐกถายญฺจ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๖๓) **‘‘สงฺคเหตโพฺพ**ติ ‘สาธุ, ภเนฺต, อาคตตฺถ, อิธ ภิกฺขา สุลภา สูปพฺยญฺชนํ อตฺถิ, วสถ อนุกฺกณฺฐมานา’ติ เอวํ ปิยวจเนน สงฺคเหตโพฺพ, ปุนปฺปุนํ ตถากรณวเสน **อนุคฺคเหตโพฺพ,** ‘อาม วสิสฺสามี’ติ ปฏิวจนทาปเนน **อุปลาเปตโพฺพ**ฯ อถ วา จตูหิ ปจฺจเยหิ สงฺคเหตโพฺพ เจว อนุคฺคเหตโพฺพ จ, ปิยวจเนน อุปลาเปตโพฺพ, กณฺณสุขํ อาลปิตโพฺพติ อโตฺถ, จุณฺณาทีหิ **อุปฏฺฐาเปตโพฺพฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ สเจ สกโลปิ สโงฺฆ น กโรติ, สเพฺพสํ ทุกฺกฏํฯ อิธ เนว เถรา, น ทหรา มุจฺจนฺติ, สเพฺพหิ วาเรน อุปฏฺฐาตโพฺพ, อตฺตโน วาเร อนุปฏฺฐหนฺตสฺส อาปตฺติฯ เตน ปน มหาเถรานํ ปริเวณสมฺมชฺชนทนฺตกฏฺฐทานาทีนิ น สาทิตพฺพานิฯ เอวมฺปิ สติ มหาเถเรหิ สายํปาตํ อุปฏฺฐานํ อาคนฺตพฺพํฯ เตน ปน เตสํ อาคมนํ ญตฺวา ปฐมตรํ มหาเถรานํ อุปฏฺฐานํ คนฺตพฺพํฯ สจสฺส สทฺธิํจรา ภิกฺขู อุปฏฺฐากา อตฺถิ, ‘มยฺหํ อุปฏฺฐากา อตฺถิ, ตุเมฺห อโปฺปสฺสุกฺกา วิหรถา’ติ วตฺตพฺพํฯ อถาปิสฺส สทฺธิํจรา นตฺถิ, ตสฺมิํเยว ปน วิหาเร เอโก วา เทฺว วา วตฺตสมฺปนฺนา วทนฺติ ‘มยฺหํ เถรสฺส กตฺตพฺพํ กริสฺสาม, อวเสสา ผาสุ วิหรนฺตู’ติ, สเพฺพสํ อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตตฺตาฯ เอวํ ตาทิสํ พหิสีมโต อโนฺตสีมมาคตํ ลชฺชีเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูตํ ภิกฺขุํ อโนฺตสีมาย ธุวนิวาสตฺถาย ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา ทาตโพฺพติ วิญฺญายติฯ

นนุ จ ‘‘น, ภิกฺขเว, นิสฺสีเม ฐิตสฺส เสนาสนํ คาเหตพฺพํ, โย คาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๑๘) ภควตา วุตฺตํ, อถ กสฺมา นิสฺสีมโต อาคตสฺส ธุววาสตฺถาย วิหาโร ทาตโพฺพติ? วุจฺจเต – ‘‘นิสฺสีเม ฐิตสฺสา’’ติ อิทํ อนาทเร สามิวจนํ, ตสฺมา นิสฺสีเม ฐิตํเยว เสนาสนํ น คาเหตพฺพนฺติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ, น นิสฺสีเม ฐิตสฺส ตสฺส ภิกฺขุสฺส อโนฺตสีมํ ปวิฏฺฐสฺสปิ เสนาสนํ น คาเหตพฺพนฺติ อโตฺถ, ตสฺมา ปุเพฺพ พหิสีมายํ ฐิเตปิ อิทานิ อโนฺตสีมํ ปวิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย จตุปจฺจยภาโค ลพฺภติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘อสุกวิหาเร กิร พหุํ จีวรํ อุปฺปนฺนนฺติ สุตฺวา โยชนนฺตริกวิหารโตปิ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, สมฺปตฺตสมฺปตฺตานํ ฐิตฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพ’’นฺติฯ อโนฺตสีมเฏฺฐสุ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อสโกฺกเนฺตสุ ยตฺถ ปาติโมกฺขุเทฺทสโก อตฺถิ, โส อาวาโส คนฺตโพฺพ โหติฯ อโนฺตวเสฺสปิ ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน

วินา วสฺสํ วสิตุํ น ลภติฯ ยตฺถ ปาติโมกฺขุทฺเทสโก อตฺถิ, ตตฺถ คนฺตฺวา วสฺสํ วสิตพฺพํ, ตสฺมา พหิสีมโต อาคโตปิ ลชฺชีเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภิกฺขุ สงฺคเหตพฺโพ โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, อญฺญตรสฺมิํ อาวาเส ตทหุโปสเถ สมฺพหุลา ภิกฺขู วิหรนฺติ พาลา อพฺยตฺตา, เต น ชานนฺติ อุโปสถํ วา อุโปสถกมฺมํ วา ปาติโมกฺขํ วา ปาติโมกฺขุทฺเทสํ วาฯ เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ เอโก ภิกฺขุ สามนฺตา อาวาสา สชฺชุกํ ปาเหตพฺโพ ‘คจฺฉาวุโส สํขิเตฺตน วา วิตฺถาเรน วา ปาติโมกฺขํ ปริยาปุณิตฺวา อาคจฺฉา’ติฯ เอวเญฺจตํ ลเภถ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลเภถ, เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ สเพฺพเหว ยตฺถ ชานนฺติ อุโปสถํ วา อุโปสถกมฺมํ วา ปาติโมกฺขํ วา ปาติโมกฺขุทฺเทสํ วา, โส อาวาโส คนฺตโพฺพฯ โน เจ คเจฺฉยฺยุํ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, อญฺญตรสฺมิํ อาวาเส สมฺพหุลา ภิกฺขู วสฺสํ วสนฺติ พาลา อพฺยตฺตา, เต น ชานนฺติ อุโปสถํ วา อุโปสถกมฺมํ วา ปาติโมกฺขํ วา ปาติโมกฺขุทฺเทสํ วาฯ เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ เอโก ภิกฺขุ สามนฺตา อาวาสา สชฺชุกํ ปาเหตพฺโพ ‘คจฺฉาวุโส สํขิเตฺตน วา วิตฺถาเรน วา ปาติโมกฺขํ ปริยาปุณิตฺวา อาคจฺฉา’ติฯ เอวเญฺจตํ ลเภถ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลเภถ, เอโก ภิกฺขุ สตฺตาหกาลิกํ ปาเหตโพฺพ ‘คจฺฉาวุโส สํขิเตฺตน วา วิตฺถาเรน วา ปาติโมกฺขํ ปริยาปุณิตฺวา อาคจฺฉา’ติฯ เอวเญฺจตํ ลเภถ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ลเภถ, น, ภิกฺขเว, เตหิ ภิกฺขูหิ ตสฺมิํ อาวาเส วสฺสํ วสิตพฺพํ, วเสยฺยุํ เจ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ’’ (มหาว. ๑๖๓)ฯ

เอวํ พหิสีมโต อาคตสฺสปิ สงฺฆสฺส อุปการํ กาตุํ สโกฺกนฺตสฺส วิสิฎฺฐคุณยุตฺตสฺส ทาตพฺพภาโว วิญฺญายติ, ตสฺมา ‘‘อมฺหากํ คโณ น โหติ, อมฺหากํ วํโส ปเวณี น โหติ, อมฺหากํ สนฺทิฎฺฐสมฺภโตฺต น โหตี’’ติอาทีนิ วตฺวา น ปฎิกฺขิปิตโพฺพฯ คณาทิภาโว หิ อปฺปมาณํ, ยถาวุตฺตพหูปการตาทิภาโวเยว ปมาณํฯ สามคฺคิกรณโต ปฏฺฐาย หิ สมานคโณ โหติฯ ตถา หิ อุกฺขิตฺตานุวตฺตกานํ ลทฺธินานาสํวาสกานมฺปิ ลทฺธิวิสฺสชฺชเนน ติวิธอุเกฺขปนียกมฺมกตานํ กมฺมนานาสํวาสกานมฺปิ โอสารณํ กตฺวา สามคฺคิกรเณน สํวาโส ภควตา อนุญฺญาโตฯ อลชฺชิํ ปน พหุสฺสุตมฺปิ สงฺคหํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ โส หิ อลชฺชีปริสํ วฑฺฒาเปติ, ลชฺชีปริสํ หาเปติฯ ภณฺฑนการกํ ปน วิหารโตปิ นิกฺกฑฺฒิตพฺพํฯ ตถา หิ ‘‘ภณฺฑนการกกลหการกเมว สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ ลภติฯ โส หิ ปกฺขํ ลภิตฺวา สงฺฆมฺปิ ภิเนฺทยฺยฯ อลชฺชีอาทโย ปน อตฺตโน วสนฎฺฐานโตเยว นิกฺกฑฺฒิตพฺพา, สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๘) วุตฺตํฯ

วุฑฺฒาปจายนาทิสามคฺคิรสรหิตํ วิสภาคปุคฺคลมฺปิ สงฺคหํ กาตุํ น ลภติฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘เอวรูเปน หิ วิสภาคปุคฺคเลน เอกวิหาเร วา เอกปริเวเณ วา วสเนฺตน อโตฺถ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพเตฺถวสฺส นิวาโส วาริโต’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๒), ตสฺมา อาวาสิโก วา โหตุ อาคนฺตุโก วา, สคโณ วา โหตุ อญฺญคโณ วา, พหุสฺสุตสีลวนฺตภูโต ภิกฺขุ สงฺคเหตพฺพฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา –

> ‘‘พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ, สปฺปญฺญํ พุทฺธสาวกํ;
> เนกฺขํ ชมฺโพนทเสฺสว, โก ตํ นินฺทิตุมรหติ;
> เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ, พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต’’ติฯ (อ. นิ. ๔.๖) –

อยํ อโนฺตสีมเฎฺฐน สเงฺฆน พหูปการตาคุณวิสิฎฺฐตาสงฺขาเตหิ คุเณหิ ยุตฺตสฺส สงฺฆภารนิตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา ทาเน วินิจฺฉโยฯ

ยทา ปน สงฺฆเตฺถโร ชราทุพฺพลตาย วา โรคปีฬิตตาย วา วิเวกชฺฌาสยตาย วา คณํ อปริหริตุกาโม อญฺญสฺส ทาตุกาโม, อตฺตโน อจฺจเยน วา กลหวิวาทาภาวมิจฺฉนฺโต สทฺธิวิหาริกาทีนํ นิยฺยาเตตุกาโม โหติ, ตทา น อตฺตโน อิสฺสรวตาย ทาตพฺพํ, อยํ วิหาโร สงฺฆิโก, ตสฺมา สงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ตํ การณํ อาจิกฺขิตฺวา พหูปการตาคุณวิสิฏฺฐตายุตฺตปุคฺคโล วิจินาเปตโพฺพฯ ตโต สโงฺฆ จตฺตาริ อคติคมนานิ อนุปคนฺตฺวา ภควโต อชฺฌาสยานุรูปํ ลชฺชีเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูตํ ปุคฺคลํ วิจินิตฺวา ‘‘อยํ ภิกฺขุ อิมสฺส วิหารสฺส อนุจฺฉวิโก’’ติ อาโรเจติฯ มหาเถรสฺสปิ ตเมว รุจฺจติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ รุจฺจติ, อตฺตโน ภารภูตํ วุตฺตปฺปการองฺควิยุตฺตํ ปุคฺคลํ ทาตุกาโม โหติฯ เอวํ สเนฺต สโงฺฆ ฉนฺทาทิอคติํ น คจฺฉติ, ปุคฺคโลว คจฺฉติ, ตสฺมา สงฺฆเสฺสว อนุมติยา วิหาโร ทาตโพฺพฯ

สเจ ปน สโงฺฆ ยํ กญฺจิ อามิสํ ลภิตฺวา ยถาวุตฺตคุณวิยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน ทาตุกาโม โหติ, ปุคฺคโล ปน ภควโต อชฺฌาสยานุรูปํ วุตฺตปฺปการองฺคยุตฺตภูตเสฺสว ภิกฺขุสฺส ทาตุกาโม, ตทา ปุคฺคโลปิ สงฺฆปริยาปโนฺนเยวาติ กตฺวา ธมฺมกมฺมการกสฺส ปุคฺคลเสฺสว อนุมติยา วิหาโร ทาตโพฺพ, น สงฺฆานุมติยาฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) ‘‘สเจ สโงฺฆ กิญฺจิ ลภิตฺวา อามิสครุกตาย น นิวาเรติ, เอโก ภิกฺขุ นิวาเรติ, โสว ภิกฺขุ อิสฺสโรฯ สงฺฆิเกสุ หิ กเมฺมสุ โย ธมฺมกมฺมํ กโรติ, โสว อิสฺสโร’’ติฯ วุตฺตญฺหิ –

> ‘‘ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา;
> โย ธมฺมํ อติวตฺตติ;
> นิหียติ ตสฺส ยโส;
> กาฬปเกฺขว จนฺทิมาฯ
>
> ‘‘ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา;
> โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ;
> อาปูรติ ตสฺส ยโส;
> สุกฺกปเกฺขว จนฺทิมา’’ติฯ (ที. นิ. ๓.๒๔๖; อ. นิ. ๔.๑๗-๑๘; ปาริ. ๓๘๒, ๓๘๖);

ยทา ปน เถโรปิ กิญฺจิ อวตฺวา ยถากมฺมงฺคโต, สโงฺฆปิ น กสฺสจิ วิจาเรติ, เอวํ สงฺฆิกวิหาเร อภิกฺขุเก สุเญฺญ วตฺตมาเน ตสฺมิํ เทเส เยน เกนจิ สาสนสฺส วุทฺธิมิจฺฉเนฺตน อาจริเยน อโนฺตสีมฏฺฐกา ภิกฺขู เอวํ สมุสฺสาเหตพฺพา ‘‘มา ตุเมฺห อายสฺมโนฺต เอวํ อกตฺถ, อโนฺตสีมฏฺฐเกสุ ภิกฺขูสุ พหูปการตาทิยุตฺตํ ปุคฺคลํ วิจินถ, วิจินิตฺวา ลภนฺตา ตสฺส ปุคฺคลสฺส สมเคฺคน สเงฺฆน ธุววาสตฺถาย วิหารํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทถ, โน เจ อโนฺตสีมฏฺฐเกสุ ภิกฺขูสุ อลตฺถ, อถ พหิสีมฏฺฐเกสุ ภิกฺขูสุ วิจินถฯ พหิสีมฏฺฐเกสุ ภิกฺขูสุ วิจินิตฺวา ยถาวุตฺตองฺคยุตฺตปุคฺคเล ลพฺภมาเน ตํ ปุคฺคลํ อโนฺตสีมํ ปเวเสตฺวา อโนฺตสีมฏฺฐกสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทถฯ เอวํ กโรนฺตา หิ ตุเมฺห อายสฺมโนฺต อปฺปิจฺฉกถา-สโนฺตสกถา-สเลฺลขกถา-ปวิวิตฺตกถาวีริยารมฺภกถา-สีลกถา-สมาธิกถา-ปญฺญากถา-วิมุตฺติกถา-วิมุตฺติญาณทสฺสนกถาสงฺขาตทสกถาวตฺถุสมฺปนฺนํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย อสฺสุตปุพฺพํ ธมฺมํ สุณิสฺสถ, สุตปุพฺพํ ธมฺมํ ปริโยทาปิสฺสถ, กงฺขํ วิโนทิสฺสถ, ทิฏฺฐิํ อุชุํ กริสฺสถ, จิตฺตํ ปสาเทสฺสถฯ ยสฺส ลชฺชิโน เปสลสฺส พหุสฺสุตสฺส สิกฺขากามสฺส ภิกฺขุโน ภิกฺขํ อนุสิกฺขมานา สทฺธาย วฑฺฒิสฺสนฺติ, สีเลน วฑฺฒิสฺสนฺติ, สุเตน วฑฺฒิสฺสนฺติ, จาเคน วฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาย วฑฺฒิสฺสนฺตี’’ติฯ วุตฺตเญฺหตํ วิสุทฺธิมเคฺค (วิสุทฺธิ. ๑.๑๔) ‘‘กตโม อุปนิสฺสยโคจโร ทสกถาวตฺถุคุณสมนฺนาคโต กลฺยาณมิโตฺต, ยํ นิสฺสาย อสฺสุตํ สุณาติ, สุตํ ปริโยทเปติ, กงฺขํ วิตรติ,

ทิฏฺฐึ อุชุํ กโรติ, จิตฺตํ ปสาเทติฯ ยสฺส วา อนุสิกฺขมาโน สทฺธาย วฑฺฒติ, สีเลน วฑฺฒติ, สุเตน วฑฺฒติ , จาเคน วฑฺฒติ, ปญฺญาย วฑฺฒติ, อยํ วุจฺจติ อุปนิสฺสยโคจโร’’ติฯ เอวํ สมุสฺสาเหตฺวา ธมฺมกถํ กตฺวา อโนฺตสีมฏฺฐกสเงฺฆเนว ธุววาสวิหาโร ทาเปตโพฺพติฯ

> เอวํ ชินสาสนสฺส, วฑฺฒิกาโม สุเปสโล;
> อกาสิ ปญฺญวา ภิกฺขุ, สุฏฺฐุ อาวาสนิจฺฉยนฺติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

วิหารวินิจฺฉยกถาลงฺกาโรฯ

๒๙. กถินตฺถารวินิจฺฉยกถา

๒๒๖. เอวํ จตุปจฺจยภาชนวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ กถินวินิจฺฉยํ กเถตุมาห **“กถินนฺติ เอตฺถ ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **กถิน**นฺติ กตมํ กถินํ? สมูหปญฺญตฺติฯ น หิ ปรมตฺถโต กถินํ นาม เอโก ธมฺโม อตฺถิ, ปุริมวสฺสํวุตฺถา ภิกฺขู, อนูนปญฺจวคฺคสงฺโฆ, จีวรมาโส, ธมฺเมน สเมน อุปฺปนฺนจีวรนฺติอาทีสุ เยสุ นามรูเปสุ สมฺปฺปชฺชมาเนสุ เตสํ นามรูปธมฺมานํ สมูหสมวายสงฺขาตํ สมูหปญฺญตฺติมตฺตเมว กถินํฯ อยมตฺโถ กถํ ชานิตพฺพติ? ‘‘เตสเญฺญว ธมฺมานํ สงฺคโห สมวาโย นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโป, ยทิทํ กถิน’’นฺติ ปริวารปาฬิยํ (ปริ. ๔๑๒) อาคตตฺตา จ, **‘‘เตสเญฺญว ธมฺมานน**ฺติ เยสุ รูปาทิธมฺเมสุ สติ กถินํ นาม โหติ, เตสํ สโมธานํ มิสฺสีภาโวฯ **นามํ นามกมฺมน**ฺติอาทินา ปน ‘กถิน’นฺติ อิทํ พหูสุ ธมฺเมสุ นามมตฺตํ, น ปรมตฺถโต เอโก ธมฺโม อตฺถีติ ทเสฺสติ’’ติ อฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๑๒) อาคตตฺตา จ, **‘‘เยสุ รูปาทิธเมฺมสู**ติ ปุริมวสฺสํวุตฺถา ภิกฺขู, ปญฺจหิ อนูโน สงฺโฆ, จีวรมาโส, ธมฺเมน สเมน สมุปฺปนฺนํ จีวรนฺติ เอวมาทีสุ เยสุ รูปารูปธเมฺมสุฯ **สตี**ติ สเนฺตสุฯ **มิสฺสีภาโว**ติ สํสคฺคตา สมูหปญฺญตฺติมตฺตํฯ เตนาห น ปรมตฺถโต เอโก ธมฺโม อตฺถีติ ทเสฺสตี’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปริวาร ๒.๔๑๒) อาคตตฺตา จ ชานิตพฺพฺพติฯ

เกนเฏฺฐน กถินนฺติ? ถิรเฏฺฐนฯ กสฺมา ถิรนฺติ? อนามนฺตจารอสมาทานจารคณโภชนยาวทตฺถจีวรโยจตตฺถจีวรุปฺปาทสงฺขาเต ปญฺจานิสํเส อโนฺตกรณสมตฺถตายฯ วุตฺตญฺหิ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๖) ‘‘ปญฺจานิสํเส อโนฺตกรณสมตฺถตาย ถิรนฺติ อโตฺถ’’ติ, ตถา วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๖) วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖)ฯ อถ วา เกนเฏฺฐน กถินนฺติ? สงฺคณฺหนเฏฺฐนฯ กถํ สงฺคณฺหาตีติ? ปญฺจานิสํเส อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา สงฺคณฺหาติ สงฺขิปิตฺวา คณฺหาติฯ วุตฺตญฺหิ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ปญฺจานิสํเส อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา สงฺคณฺหนเฏฺฐน กถิน’’นฺติฯ

กถิน-สโทฺท กาย ธาตุยา เกน ปจฺจเยน สิชฺฌตีติ? ฏีกาจริยา ธาตุปจฺจเย อจิเนฺตตฺวา อนิปฺผนฺนปาฏิปทิกวเสเนว วเณฺณนฺติ, ตสฺมา อยํ สโทฺท รุฬฺหีสุทฺธนามภูโต อนิปฺผนฺน ปาฏิปทิกสโทฺทติ วุจฺจติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ตีสุปิ วินยฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๖; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๖; วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖; กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ถิรนฺติ อโตฺถ’’ อิเจฺจว วณฺณิตตฺตาฯ ปญฺจานิสํเส อโนฺตกรณสมตฺถตายาติ ปน ถิรตา จสฺส เหตุปทเมวฯ อถ วา กถิน-สโทฺท กถธาตุยา อินปจฺจเยน สิชฺฌติฯ กถํ? กถ สงฺคหเณติมสฺส ลทฺธธาตุสญฺญาทิสฺส ปญฺจานิสํเส อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา สงฺคณฺหาตีติ อเตฺถ ‘‘อิน สพฺพตฺถา’’ติ โยควิภาเคน วา ‘‘สุปโต จา’’ติ เอตฺถ จ-สเทฺทน วา อินปจฺจยํ กตฺวา ปรกฺขรํ เนตฺวา กถินสทฺทโต สฺยุปฺปตฺตาทิมฺหิ กเต รูปํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘สงฺคณฺหนเฏฺฐนา’’ติ วุตฺตํ กงฺขาวิตรณีฏีกาปาฐํ นิสฺสาย วิญฺญายติฯ อถ วา กฐ กิจฺฉชีวเนติ ธาตุโต อินปจฺจยํ กตฺวา สิชฺฌติฯ อยมโตฺถ ‘‘กฐ กิจฺฉชีวเน, มุทฺธชทุติยโนฺต ธาตุ, อิโน’’ติ อภิธานปฺปทีปิกาฏีกายํ วุตฺตตฺตา วิญฺญายติฯ

พหู ปน ปณฺฑิตา อิมํ ปาฐํเยว คเหตฺวา ‘‘กถิน-สโทฺท มุทฺธชทุติยโนฺตเยว โหติ, น ทนฺตโช’’ติ วทนฺติ เจว ลิขนฺติ จ, น ปเนวํ เอกนฺตโต วตฺตพฺพํฯ กสฺมา? อภิธานปฺปทีปิกาฏีกายํ กกฺขฬปริยายํ คุณสทฺทภูตํ กฐินสทฺทํ สนฺธาย วุตฺตํ, น สาสนโวหารโต นามสทฺทภูตํฯ เตเนวาห ‘‘ปญฺจกํ กกฺขเฬ’’ติฯ อเนเกสุ ปน ปาฬิอฏฺฐกถาทิโปตฺถเกสุ ชินสาสนโวหารโต

นามสทฺทภูโต กถิน-สโทฺท ทนฺตโชเยว เยภุเยฺยน ปญฺญายติ , เตเนว จ การเณน อภิธานปฺปทีปิกาฏีกายมฺปิ วณฺณวิปริยาเย กถินนฺติปิ วุตฺตํฯ อถ วา กตฺถ สิลาฆายนฺติ ธาตุโต อิน ปจฺจยํ กตฺวา สสํโยคตฺถการํ นิสํโยคํ กตฺวา สิชฺฌติฯ อยมโตฺถ สิลาฆาทิสุตฺตสฺส วุตฺติยํ ‘‘สิลาฆ กตฺถเน’’ติ วจนโต, สทฺทนีติยญฺจ ‘‘กตฺถนํ ปสํสน’’นฺติ วณฺณิตตฺตา จ วิญฺญายติฯ อิทญฺจ วจนํ ‘‘อิทญฺหิ กถินวตฺตํ นาม พุทฺธปฺปสตฺถ’’นฺติ อฏฺฐกถาวจเนน (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) สเมติฯ อาจริยา ปน ‘‘กฐธาตุ อินปจฺจโย’’ติ วิกเปฺปตฺวา ‘‘กฐ สมตฺถเน’’ติ อตฺถํ วทนฺติ, ตํ ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๖; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๖; วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖; กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ถิรนฺติ อโตฺถ’’ติ วจนํ อนเปกฺขิตฺวา ‘‘ปญฺจานิสํเส อโนฺตกรณสมตฺถตายา’’ติ เหตุเมว อตฺถภาเวน คเหตฺวา วุตฺตํ สิยา, ตํ ปน ถิรภาวสฺส เหตุเยวฯ

กถํ วิคฺคโห กาตโพฺพติ? อยํ กถิน-สโทฺท จตูสุ ปเทสุ นามปทํ, ปญฺจสุ นาเมสุ สุทฺธนามํ, จตูสุ สุทฺธนาเมสุ รุฬฺหีสุทฺธนามํ, ทฺวีสุ ปาฏิปทิกสเทฺทสุ อนิปฺผนฺนปาฏิปทิกสทฺทโอ, ตสฺมา วิคฺคโห น กาตโพฺพฯ วุตฺตญฺหิ –

> ‘‘รุฬฺหีขฺยาตํ นิปาตญฺจุ-ปสคฺคาลปนํ ตถา;
> สพฺพนามิกเมเตสุ, น กโต วิคฺคโห ฉสู’’ติฯ

อยมโตฺถ ‘‘กถินนฺติ…เป…. ถิรนฺติ อโตฺถ’’ติ ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๖; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๖; วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖; กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) วจนโต วิญฺญายติฯ อถ วา ปญฺจานิสํเส อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา กถติ สงฺคณฺหาตีติ **กถินํ,** อยํ วจนโตฺถ ยถาวุตฺตวินยตฺถมญฺชูสาปาฐวเสน (กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) วิญฺญายติฯ อถ วา กฐติ กิเจฺฉน ชีวตีติ กถิโน, รุโกฺข, ตสฺส เอโสติ กถิโน, ถิรภาโว, โส เอตสฺส อตฺถีติ **กถินํ,** ปญฺญตฺติชาตํ ฐ-การสฺส ถ-การํ กตฺวา กถินนฺติ วุตฺตํฯ อยํ นโย ‘‘กฐ กิจฺฉชีวเน’’ติ ธาตฺวตฺถสํวณฺณนาย จ ‘‘ปญฺจานิสํเส อโนฺตกรณสมตฺถตาย ถิรนฺติ อโตฺถ’’ติ ฏีกาวจเนน (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๖; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๖; วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖; กงฺขา. อภิ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) จ สเมตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ อถ วา กถียเต สิลาฆเต ปสํสียเต พุทฺธาทีหีติ **กถินํ,** อยํ นโย ‘‘กตฺถ สิลาฆาย’’นฺติ ธาตฺวตฺถสํวณฺณนาย จ ‘‘อิทญฺหิ กถินวตฺตํ นาม พุทฺธปฺปสตฺถ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อฏฺฐกถาวจเนน จ สเมตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ

เอตฺถ ปน สเงฺขปรุจิตฺตา อาจริยสฺส สทฺทลกฺขณํ อวิจาเรตฺวา อตฺถเมว ปุจฺฉํ กตฺวา วิสฺสเชฺชตุํ **‘‘กถินํ อตฺถริตุํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺตี’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เก ลภนฺตี**ติ เก สาเธนฺตีติ อโตฺถฯ **ปญฺจ ชนา ลภนฺตี**ติ ปญฺจ ชนา สาเธนฺติฯ กถินทุสฺสสฺส หิ ทายกา ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร โหนฺติ, เอโก ปฏิคฺคาหโกติฯ ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยฺวายํ จตุวโคฺค ภิกฺขุสโงฺฆ ฐเปตฺวา ตีณิ กมฺมานิ อุปสมฺปทํ ปวารณํ อพฺภาน’’นฺติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๘๘) วุตฺตตฺตา น ปญฺจวคฺคกรณียนฺติ คเหตพฺพํฯ **ปฐมปฺปวารณาย ปวาริตา**ติ อิทํ วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา วสฺสํวุตฺถภาวสนฺทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ อนฺตราเยน อปวาริตานมฺปิ วุตฺถวสฺสานํ กถินตฺถารสมฺภวโตฯ เตเนว ‘‘อปฺปวาริตา วา’’ติ อวตฺวา **‘‘ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา น ลภนฺตี’’**ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ **อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ น ลภนฺตี**ติ นานาสีมาย อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสา อิมสฺมิํ วิหาเร กถินตฺถารํ น ลภนฺตีติ อโตฺถฯ **สเพฺพ**ติ ฉินฺนวสฺสาทโย, อนุปคตาปิ ตเตฺถว สงฺคหิตาฯ **อานิสํสนฺ**ติ กถินานิสํสจีวรํฯ เอกํ อตฺถตจีวรํเยว หิ กถินจีวรํ นาม โหติ, อวเสสานิ จีวรานิ วา สาฏกา วา กถินานิสํสาเยว นามฯ วกฺขติ หิ ‘‘อวเสสกถินานิสํเส

พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐฺติกาย ทาตพฺพานี’’ติฯ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๖) **อิตเรส**นฺติ ปุริมิกาย อุปคตานํฯ

โส เจ ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปชฺชติ, คณปูรโก เจว โหติ, อานิสํสญฺจ ลภตีติ อิมินา สามเณรานํ วสฺสูปคมนํ อนุญฺญาตํ โหติฯ โส หิ ปุริมิกาย วสฺสูปคตตฺตา อานิสํสํ ลภติ, ปจฺฉิมิกาย ปน อุปสมฺปชฺชิตตฺตา คณปูรโก โหตีติฯ **สเจ ปุริมิกาย อุปคตา กถินตฺถารกุสลา น โหนฺตี**ติอาทินา ‘‘อฏฺฐธมฺมโกวิโท ภิกฺขุ, กถินตฺถารมรหตี’’ติ วินยวินิจฺฉเย (วิ. วิ. ๒๗๐๔) อาคตตฺตา สยํ เจ อฏฺฐธมฺมกุสโล, สยเมว อตฺถริตพฺพํฯ โน เจ, อเญฺญ อฏฺฐธมฺมกุสเล ปริเยสิตฺวา เนตพฺพา, เอวํ อกตฺวา กถินํ อตฺถริตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **กถินํ อตฺถราเปตฺวา**ติ สการิตวจเนน เตหิ พาหิรโต อาคตเตฺถเรหิ สยํ กถินํ น อตฺถริตพฺพํ, สพฺพปุพฺพกิจฺจาทิกํ สํวิทหิตฺวา เต ปุริมิกาย วสฺสูปคตา อโนฺตสีมฏฺฐภิกฺขูเยว อตฺถราเปตพฺพาติ ทเสฺสติ, อญฺญถา อโญฺญ กถินํ อตฺถรติ, อโญฺญ อานิสํสํ ลภตีติ อาปชฺชติ, น ปเนวํ ยุชฺชติฯ วกฺขติ หิ ‘‘อานิสํโส ปน อิตเรสํเยว โหตี’’ติฯ **ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา**ติ ขาทนียโภชนียภูตํ อนฺนปานาทิทานํ ภุญฺชิตฺวาฯ น หิ เต วตฺถุทานํ ลภนฺติฯ

กถินจีวรํ เทมาติ ทาตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺถ ‘‘สงฺฆสฺส กถินจีวรํ เทมา’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ ‘‘อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺน’’นฺติ (มหาว. ๓๐๗) กมฺมวาจาย สเมติฯ อถ จ ปน ปุเพฺพ กตปริจยตฺตา ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติ อวุเตฺตปิ สมฺปทานํ ปากฏนฺติ กตฺวา อวุตฺตํ สิยาติฯ เอเตฺถเก อาจริยา วทนฺติ ‘‘สงฺฆสฺสาติ อวุเตฺตปิ กาเล ทินฺนํ สงฺฆิกํ โหตี’’ติ, ตเตฺรวํ วตฺตพฺพํ ‘‘น กาเล ทินฺนํ สพฺพํ สงฺฆิกํ โหตี’’ติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘ยญฺจ กาเลปิ สงฺฆสฺส วา อิทํ อกาลจีวรนฺติ, ปุคฺคลสฺส วา อิทํ ตุยฺหํ ทมฺมีติอาทินา นเยน ทินฺนํ, เอตํ อกาลจีวรํ นามา’’ติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. อกาลจิวรสิกฺขาปทวณฺณนา) อาคตตฺตา ปุคฺคลิกมฺปิ โหตีติ วิญฺญายติ, ตสฺมา ปรมฺมุขาปิ นามํ วตฺวา สมฺมุขาปิ ปาทมูเล ฐเปตฺวา ทินฺนํ ปุคฺคลิกเมว โหติ, น สงฺฆิกํฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘**ปุคฺคลสฺส เทตี**ติ ‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา, ปาทมูเล ฐเปตฺวา ‘อิมํ, ภเนฺต, ตุมฺหากํ ทมฺมี’ติ เอวํ สมฺมุขา วา เทตี’’ติฯ เอวํ ปุคฺคลิเก สติ ตํ จีวรํ สงฺฆสฺส ภาเชตพฺพํ โหติ วา น โหติ วาติ? โส ปุคฺคโล อตฺตโน สทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกภูตสฺส สงฺฆสฺส วา อญฺญสฺส สหธมฺมิกสงฺฆสฺส วา ภาเชตุกาโม ภาเชยฺย, อภาเชตุกาโม ‘‘ภาเชตู’’ติ น เกนจิ วจนีโยฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘น หิ ปุคฺคลสฺส อาทิสฺส ทินฺนํ เกนจิ ภาชนียํ โหตี’’ติ ฏีกาสุ อาคมนโต วิญฺญายติฯ อเถเก อาจริยา เอวํ วทนฺติ ‘‘กถินสฺส เอกํ มูลํ สโงฺฆติ (ปริ. ๔๐๘) วุตฺตตฺตา ปุคฺคลํ อุทฺทิสฺส ทิเนฺนปิ สงฺฆายตฺตํ สงฺฆิกํ โหติฯ ยถา กึ ‘สีมาย ทมฺมิ, เสนาสนสฺส ทมฺมี’ติ วุเตฺตปิ ตํ ทานํ สงฺฆิกํ โหติ, ยถา จ ‘กถินจีวรํ ทมฺมี’ติ วุเตฺต สงฺฆิกํ โหตี’’ติฯ

ตเตฺรวํ วิจาเรตพฺพํ – ‘‘กถินสฺส เอกํ มูลํ สโงฺฆ’’ติ วจนํ (ปริ. ๔๐๘) กถินสฺส มูลํ กถินสฺส การณํ ทเสฺสติฯ ยถา หิ มูเล วิชฺชมาเน รุโกฺข ติฏฺฐติ, อวิชฺชมาเน น ติฏฺฐติ, ตสฺมา มูลํ รุกฺขสฺส การณํ โหติ, ปติฏฺฐํ โหติ, เอวํ สเงฺฆ วิชฺชมาเน กถินํ โหติ, โน อวิชฺชมาเน, ตสฺมา สโงฺฆ กถินสฺส มูลํ กถินสฺส การณํ นาม โหติฯ กถํ สเงฺฆ วิชฺชมาเน กถินํ โหติ? สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตุวคฺคภูเตน สเงฺฆน อตฺถาราารหสฺส ภิกฺขุโน ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย กถินจีวเร ทิเนฺนเยว เตน จีวเรน อตฺถตํ กถินํ นาม โหติ, โน อทิเนฺน, ตสฺมา จตุวคฺคสเงฺฆ อลพฺภมาเน สหสฺสกฺขตฺตุํ ‘‘กถินํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ กถินํ นาม น โหติ, ตสฺมา อุปจารสีมาย ปริจฺฉิเนฺน วิหาเร เอโก วา เทฺว วา ตโย วา จตฺตาโร วา ภิกฺขู วิหรนฺติ, ตตฺถ กถินจีวเร อุปฺปเนฺน อญฺญโต ปริเยสิตฺวา จตุวคฺคสโงฺฆ เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขูนํ ปูรเณ สติ กถินํ

อตฺถริตุํ ลภติ, นาสติ, เอวํ สเงฺฆ วิชฺชมาเนเยว กถินํ นาม โหติ, โน อวิชฺชมาเน, ตสฺมา สงฺฆสฺส กถินสฺส มูลภูตตํ การณภูตตํ สนฺธาย ‘‘กถินสฺส เอกํ มูลํ สโงฺฆ’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘กถิน’’นฺติ วุเตฺต สงฺฆิกํเยว โหติ, โน ปุคฺคลิกนฺติ อธิปฺปาโย เอตสฺมิํ ปาเฐ น ลพฺภติฯ ยถา กิํ ‘‘กิจฺจาธิกรณสฺส เอกํ มูลํ สโงฺฆ’’ติ (จูฬว. ๒๑๙) เอตฺถ อปโลกนกมฺมญตฺติกมฺมญตฺติทุติยกมฺมญตฺติจตุตฺถกมฺมสงฺขาตํ กิจฺจาธิกรณํ จตุวคฺคาทิเก สเงฺฆ วิชฺชมาเนเยว โหติ, โน อวิชฺชมาเน, ตสฺมา สงฺฆสฺส กิจฺจาธิกรณสฺส มูลภูตตํ การณภูตตํ สนฺธาย ‘‘กิจฺจาธิกรณสฺส เอกํ มูลํ สโงฺฆ’’ติ วุจฺจติ, เอวํสมฺปทมิทํ ทฎฺฐพฺพํฯ

ยทิปิ วุตฺตํ ‘‘ยถา ‘สีมาย ทมฺมิ, เสนาสนสฺส ทมฺมี’ติอาทีสุ ตํ ทานํ สงฺฆายตฺตเมว โหติ, ตถา ‘กถิน ทมฺมี’ติ วุเตฺต ปุคฺคลํ อุทฺทิสฺส ทินฺนมฺปิ สงฺฆายตฺตเมว สงฺฆิกเมว โหตี’’ติ, ตถาปิ เอวํ วิจารณา กาตพฺพา – ‘‘สีมาย ทมฺมิ, เสนาสนสฺส ทมฺมี’’ติอาทีสุ สีมา จ เสนาสนญฺจ ทานปฎิคฺคาหกา น โหนฺติ, ตสฺมา สีมฎฺฐสฺส จ เสนาสนฎฺฐสฺส จ สงฺฆสฺส อายตฺตํ โหติ, ปุคฺคโล ปน ทานปฎิคฺคาหโกว, ตสฺมา ‘‘อิมํ กถินจีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมี’’ติ ปรมฺมุขา วา ตสฺส ภิกฺขุโน ปาทมูเล ฐเปตฺวา สมฺมุขา วา ทินฺนํ กถํ สงฺฆายตฺตํ สงฺฆสนฺตกํ ภเวยฺย, เอวํ สงฺฆสฺส อปริณตํ ปุคฺคลิกจีวรํ สงฺฆสฺส ปริณาเมยฺย, นวสุ อธมฺมิกทาเนสุ เอกํ ภเวยฺย, ตสฺส จีวรสฺส ปฎิคฺคโหปิ นวสุ อธมฺมิกปฎิคฺคเหสุ เอโก ภเวยฺย, ตสฺส จีวรสฺส ปริโภโคปิ นวสุ อธมฺมิกปริโภเคสุ เอโก ภเวยฺยฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? **นว อธมฺมิกานิ ทานานี**ติ สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, เจติยสฺส ปริณตํ อญฺญเจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ปริณาเมติ, ปุคฺคลสฺส ปริณตํ อญฺญปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมติ, ‘‘นว อธมฺมิกา ปริโภคา’’ติ อาคตํ ปริวารปาฬิญฺจ (ปริ. ๓๒๙) **‘‘นว ปฎิคฺคหปริโภคา**ติ เอเตสํเยว ทานานํ ปฎิคฺคหา จ ปริโภคา จา’’ติ อาคตํ อฎฺฐกถญฺจ (ปริ. อฎฺฐ. ๓๒๙) โอโลเกตฺวา วิญฺญายตีติฯ

อถาปิ เอวํ วทนฺติ – ทายโก สงฺฆเตฺถรสฺส วา คนฺถธุตงฺควเสน อภิญฺญาตสฺส วา ภตฺตุเทฺทสกสฺส วา ปหิณติ ‘‘อมฺหากํ ภตฺตคฺคหณตฺถาย อฎฺฐ ภิกฺขู คเหตฺวา อาคจฺฉถา’’ติ, สเจปิ ญาติอุปฎฺฐาเกหิ เปสิตํ โหติ, อิเม ตโย ชนา ปุจฺฉิตุํ น ลภนฺติฯ อารุฬฺหาเยว มาติกํ, สงฺฆโต อฎฺฐ ภิกฺขู อุทฺทิสาเปตฺวา อตฺตนวเมหิ คนฺตพฺพํฯ กสฺมา? ภิกฺขุสงฺฆสฺส หิ เอเต ภิกฺขู นิสฺสาย ลาโภ อุปฺปชฺชตีติฯ คนฺถธุตงฺคาทีหิ ปน อนภิญฺญาโต อาวาสิกภิกฺขุ ปุจฺฉิตุํ ลภติ, ตสฺมา เตน ‘‘กิํ สงฺฆโต คณฺหามิ, อุทาหุ เย ชานามิ, เตหิ สทฺธิํ อาคจฺฉามี’’ติ มาติกํ อาโรเปตฺวา ยถา ทายกา วทนฺติ, ตถา ปฎิปชฺชิตพฺพนฺติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๒๕), อีทิเสสุ ฐาเนสุ ‘‘สงฺฆสฺส ลาโภ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย อุปฺปชฺชตี’’ติ วจนํ อุปนิธาย ‘‘สงฺฆสฺส ลาโภ ปุคฺคลํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ, ปุคฺคลสฺส ปตฺตลาโภ สงฺฆํ อามสิตฺวา เทนฺเต สงฺฆายโตฺต โหตี’’ติ วิญฺญายตีติฯ

อิมสฺมิมฺปิ วจเน เอวํ วิจารณา กาตพฺพา – ตสฺมิํ ตุ นิมนฺตเน น ปุคฺคลํเยว นิมเนฺตติ, อถ โข สสงฺฆํ ปุคฺคลํ นิมเนฺตติฯ ตตฺถ ตุ ‘‘สงฺฆ’’นฺติ อวตฺวา ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘กิํ สงฺฆโต คณฺหามิ, อุทาหุ เย ชานามิ, เตหิ สทฺธิํ อาคจฺฉามี’’ติ อนภิญฺญาโต ปุคฺคโล ปุจฺฉิตุํ ลภติฯ สงฺฆเตฺถรสฺส ปน สงฺฆํ ปริหริตฺวา วสิตตฺตา ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู’’ติ วุเตฺต สงฺฆํ ฐเปตฺวา อเญฺญสํ คหณการณํ นตฺถิ, คนฺถธุตงฺควเสน อภิญฺญาตปุคฺคโลปิ สงฺฆสฺส ปุญฺญนิสฺสิตตฺตา ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู’’ติ วุเตฺต สงฺฆโตเยว คณฺหาติ, ภตฺตุเทฺทสกสฺสปิ เทวสิกํ สงฺฆเสฺสว ภตฺตวิจารณตฺตา ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู’’ติ วุเตฺต สงฺฆํ ฐเปตฺวา อเญฺญสํ คหณการณํ นตฺถิฯ เอวํ ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู คเหตฺวา อาคจฺฉถา’’ติ สห สเงฺฆน นิมนฺติตตฺตา ‘‘อิเม ตโย ชนา ปุจฺฉิตุํ น ลภนฺตี’’ติ วุตฺตํ, น ‘‘ตฺวํ อาคจฺฉาหี’’ติ ปุคฺคลเสฺสว นิมนฺตเน สติปิ สงฺฆํ คเหตฺวา อาคนฺตพฺพโตติฯ เอวํ ‘‘อฎฺฐ ภิกฺขู

คเหตฺวา อาคจฺฉถา’’ติ สสงฺฆเสฺสว ปุคฺคลสฺส นิมนฺติตตฺตา สโงฺฆ คเหตโพฺพ โหติ, น ‘‘ตุเมฺห อาคจฺฉถา’’ติ ปุคฺคลเสฺสว นิมนฺติตตฺตา, ตสฺมา ‘‘ปุคฺคลสฺส ลาโภ สงฺฆายโตฺต’’ติ น สกฺกา วตฺตุํ , อฎฺฐกถาทีสุ ปกรเณสุปิ ‘‘ปุคฺคลํ นิสฺสาย สงฺฆสฺส ลาโภ อุปฺปชฺชติ’’ อิเจฺจว วุโตฺต, น ‘‘ปุคฺคลสฺส ลาโภ สงฺฆายโตฺต’’ติฯ จีวรลาภเขตฺตภูตาสุ อฎฺฐสุ มาติกาสุ จ ‘‘สงฺฆสฺส เทตี’’ติ จ วิสุํ, ‘‘ปุคฺคลสฺส เทตี’’ติ จ วิสุํ อาคตํฯ **ปุคฺคลสฺส เทตี**ติ ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา, ปาทมูเล ฐเปตฺวา ‘‘อิมํ ภเนฺต ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ เอวํ สมฺมุขา วา เทตีติฯ

อิทานิ ปน จีวรํ ทาตุกามา อุปาสกา วา อุปาสิกาโย วา สยํ อนาคนฺตฺวา ปุตฺตทาสาทโย อาณาเปนฺตาปิ ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส เถรสฺส เทถา’’ติ วตฺวา ปุคฺคลเสฺสว ทาเปนฺติ, สามํ คนฺตฺวา ททนฺตาปิ ปาทมูเล ฐเปตฺวา วา หเตฺถ ฐเปตฺวา วา หเตฺถน ผุสาเปตฺวา วา ททนฺติ ‘‘อิมํ, ภเนฺต, จีวรํ ตุเมฺห อุทฺทิสฺส เอตฺตกํ ธนํ ปริจฺจชิตฺวา กตํ, เอวญฺจ เอวญฺจ หตฺถกมฺมํ กตฺวา สมฺปาทิตํ, ตสฺมา ตุเมฺห นิวาสถ ปารุปถ ปริภุญฺชถา’’ติอาทีนิ วทนฺติ, ตสฺส ปุคฺคลสฺส ปริโภคกรณเมว อิจฺฉนฺติ, น สงฺฆสฺส ทานํฯ เกจิ อตฺถฎฺฐกถมฺปิ กเถนฺติฯ เอวํ ปุคฺคลเมว อุทฺทิสฺส ทินฺนจีวรสฺส สเงฺฆน อายตฺตการณํ นตฺถิฯ ‘‘สเจ ปน ‘อิทํ ตุมฺหากญฺจ ตุมฺหากํ อเนฺตวาสิกานญฺจ ทมฺมี’ติ เอวํ วทติ, เถรสฺส จ อเนฺตวาสิกานญฺจ ปาปุณาตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๗๙) อาคมนโต เอวํ วตฺวา เทเนฺต ปน อาจริยเนฺตวาสิกานํ ปาปุณาติ, อนเนฺตวาสิกสฺส ปน น ปาปุณาติฯ ‘‘อุเทฺทสํ คเหตุํ อาคโต คเหตฺวา คจฺฉโนฺต จ อตฺถิ, ตสฺสปิ ปาปุณาตี’’ติ อาคมนโต พหิสีมฎฺฐสฺส ธมฺมเนฺตวาสิกสฺสปิ ปาปุณาติฯ ‘‘ตุเมฺหหิ สทฺธิํ นิพทฺธจาริกภิกฺขูนํ ทมฺมีติ วุเตฺต อุเทฺทสเนฺตวาสิกานํ วตฺตํ กตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาตี’’ติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๗๙) อาคมนโต เอวํ วตฺวา เทเนฺต ธมฺมเนฺตวาสิกานํ วตฺตปฎิปตฺติการกานญฺจ อเนฺตวาสิกานํ ปาปุณาติฯ เอวํ ทายกานํ วจนานุรูปเมว ทานสฺส ปวตฺตนโต ‘‘ยถา ทายกา วทนฺติ, ตถา ปฎิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๒๕) อฎฺฐกถาจริยา วทนฺติฯ

เอวํ อิทานิ ทายกา เยภุเยฺยน ปุคฺคลเสฺสว เทนฺติ, สเตสุ สหเสฺสสุ เอโกเยว ปณฺฑิโต พหุสฺสุโต ทายโก สงฺฆสฺส ทเทยฺย, ปุคฺคลิกจีวรญฺจ สงฺฆิกภาวนตฺถาย อกริยมานํ น ญตฺติยา กมฺมวาจาย จ อรหํ โหติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ญตฺติกมฺมวาจาวิโรธโตฯ กถํ วิโรโธติ เจ? ญตฺติยา กมฺมวาจาย จ ‘‘อิทํ สงฺฆสฺส กฐินทุสฺสํ อุปฺปนฺน’’นฺติ กฐินจีวรสฺส สงฺฆิกภาโว วุโตฺต, อิทานิ ปน ตํ จีวรํ ‘‘ปุคฺคลสฺส ทินฺนํ ปุคฺคลิก’’นฺติ วจนตฺถานุรูปโต ปุคฺคลิกํ โหติ, เอวมฺปิ วิโรโธฯ ‘‘สโงฺฆ อิมํ กฐินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย กฐินํ อตฺถริตุ’’นฺติ เอตฺถ จ สโงฺฆติ ธาตุยา กตฺตา โหติ, ภิกฺขุโนติ สมฺปทานํ, อิธ ปน สงฺฆสฺส ตสฺมิํ กฐินจีวเร อนิสฺสรภาวโต สโงฺฆ กตฺตา น โหติ, ภิกฺขุ ปฎิคฺคาหลกฺขณาภาวโต สมฺปทานํ น โหติ, เอวมฺปิ วิโรโธฯ ทายเกน ปน สงฺฆสฺส ปริจฺจตฺตตฺตา สงฺฆิกภูตํ กฐินจีวรํ ยสฺมิํ กาเล สโงฺฆ กฐินํ อตฺถริตุํ อฎฺฐงฺคสมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน เทติ, ตสฺมิํ กาเล ญตฺติทุติยกมฺมวาจํ อิทานิ มนุสฺสา ‘‘ญตฺตี’’ติ โวหรนฺติ, ตญฺจ จีวรํ ‘‘ญตฺติลทฺธจีวร’’นฺติ, ตํ จีวรทายกญฺจ ‘‘ญตฺติลทฺธทายโก’’ติ , ตสฺมา สงฺฆิกจีวรเมว ญตฺติลทฺธํ โหติ, โน ปุคฺคลิกจีวรํฯ ญตฺติลทฺธกาลโต ปน ปฎฺฐาย ตํ จีวรํ ปุคฺคลิกํ โหติฯ กสฺมา? อตฺถารกปุคฺคลสฺส จีวรภาวโตติฯ

อถาปิ วทนฺติ ‘‘ทินฺนนฺติ ปาฐญฺจ ‘สาเธนฺตี’ติ ปาฐญฺจ ‘อานิสํสํ ลภนฺตี’ติ ปาฐญฺจ อุปนิธาย อยมโตฺถ วิญฺญายตี’’ติ, ตตฺถายมาจริยานมธิปฺปาโย – ‘‘ทินฺนํ อิทํ สเงฺฆนา’’ติ เอตฺถ ทา-ธาตุยา สเงฺฆนาติ กตฺตา, อิทนฺติ กมฺมํ, อิมสฺส กฐินจีวรสฺส สงฺฆิกตฺตา สเงฺฆน ทินฺนํ โหติ, เตน วิญฺญายติ ‘‘กฐิน’’นฺติ วุเตฺต สงฺฆิกํ โหตีติฯ **‘‘กฐินตฺถารํ เก ลภนฺตี**ติ เอตฺถ

เก ลภนฺตีติ เก สาเธนฺตีติ อโตฺถฯ ปญฺจ ชนา สาเธนฺตี''ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปญฺจ ชนา**ติ สโงฺฆ วุโตฺต, อิมินาปิ วิญฺญายติ ''กถินนฺติ วุเตฺต สงฺฆิกํ โหตี''ติฯ **อานิสํสํ ลภนฺตี**ติ เอตฺถ จ สงฺฆิกตฺตา สเพฺพ สีมฏฺฐกภิกฺขู อานิสํสํ ลภนฺติ, อิมินาปิ วิญฺญายติ ''กถินนฺติ วุเตฺต สงฺฆิกํ โหตี''ติฯ

ตตฺราเปฺยวํ วิจารณา กาตพฺพา – ปุเพฺพทายกา จตฺตาโรปิ ปจฺจเย เยภุเยฺยน สงฺฆเสฺสว เทนฺติ, ตสฺมา สงฺฆสฺส จตุปจฺจยภาชนกถา อติวิตฺถารา โหติฯ อปฺปกโต ปน ปุคฺคลสฺส เทนฺติ, ตสฺมา สงฺฆสฺส ทินฺนํ กถินจีวรํ สเงฺฆน อตฺถารกสฺส ปุคฺคลสฺส ทินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **สาเธนฺตี**ติ จ กถินทุสฺสสฺส ทายกา จตฺตาโร, ปฏิคฺคาหโก เอโกติ ปญฺจ ชนา กถินทานกมฺมํ สาเธนฺตีติ วุตฺตํฯ **อานิสํสํ ลภนฺตี**ติ อิทญฺจ อตฺถารกสฺส จ อนุโมทนานญฺจ ภิกฺขูนํ อานิสํสลาภเมว วุตฺตํ, น เอเตหิ ปาเฐหิ ''กถิน''นฺติ วุเตฺต สงฺฆิกํ โหตีติ อโตฺถ วิญฺญาตโพฺพ โหตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนจีวรํ สเงฺฆน อตฺถารกสฺส ทินฺนภาโว กถํ วิญฺญายตีติ? ''อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทติ กถินํ อตฺถริตุ''นฺติ วุตฺตํ ปาฬิปาฐญฺจ (มหาว. ๓๐๗) ''สโงฺฆ อชฺช กถินทุสฺสํ ลภิตฺวา ปุนทิวเส เทติ, อยํ นิจยสนฺนิธี''ติ วุตฺตํ อฏฺฐกถาปาฐญฺจ ทิสฺวา วิญฺญายตีติฯ สงฺฆสนฺตกภูตํ จีวรเมว ทานกิริยาย กมฺมํ, สโงฺฆ กตฺตา, ปุคฺคโล สมฺปทานํ ภวิตุํ อรหภาโว จ ยถาวุตฺตปาฬิปาฐเมว อุปนิธาย วิญฺญายตีติฯ

เอวํ สเนฺต ปุคฺคลสฺส ทินฺนํ ปุคฺคลิกจีวรํ สงฺฆิกํ กาตุํ กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? สเจ โส ปฏิคฺคาหกปุคฺคโล ทายกานํ เอวํ วทติ ''อุปาสก ทานํ นาม ปุคฺคลสฺส ทินฺนโต สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลตรํ โหติ, ตสฺมา สงฺฆสฺส เทหิ, สงฺฆสฺส ทตฺวา ปุน สเงฺฆน อตฺถาราหสฺส ภิกฺขุโน กมฺมวาจาย ทตฺวา เตน ปุคฺคเลน ยถาวินยํ อตฺถเตเยว กถินํ นาม โหติ, น ปุคฺคลสฺส ทตฺวา ปุคฺคเลน สามํเยว อตฺถเต, ตสฺมา สงฺฆสฺส เทหี''ติ อุโยฺยเชตฺวา สงฺฆสฺส ทาปิเตปิ ตํ จีวรํ สงฺฆิกํ โหติ กถินตฺถาราหํฯ ยทิ ปน ทายโก อปฺปสฺสุตตาย ''นาหํ, ภเนฺต, กิญฺจิ ชานามิ, อิมํ จีวรํ ตุมฺหากเมว ทมฺมี''ติ วกฺขติ, เอวํ สติ ปุคฺคลิกวเสเนว สมฺปฏิจฺฉิตฺวา เตน ปุคฺคเลน ตํ จีวรํ สงฺฆสฺส ทินฺนมฺปิ สงฺฆิกํ โหติฯ

ยทิ เอวํ สมเณเนว สมณสฺส ทินฺนํ จีวรํ กถํ กถินตฺถาราหํ ภเวยฺยาติ? โน น ภเวยฺยฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) ''กถินํ เกน ทินฺนํ วฏฺฏติ? เยน เกนจิ เทเวน วา มนุเสฺสน วา ปญฺจนฺนํ วา สหธมฺมิกานํ อญฺญตเรน ทินฺนํ วฏฺฏตี''ติฯ อถ กสฺมา ปรมฺปรภูเตหิ อาจริเยหิ ญตฺติลทฺธจีวรโต อวเสสานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ภาเชตฺวา เอว ปริภุญฺชิตานีติ? วุจฺจเต – เอกเจฺจ ภิกฺขู อาจริยปรมฺปราคตอนุสาเรเนว ปฏิปชฺชนฺติ, เกจิ พหูนํ กิริยํ ทิสฺวา ทิฏฺฐานุคติวเสน ปฏิปชฺชนฺติ, พหุสฺสุตาปิ เกจิ เถรา อรุจฺจนฺตาปิ ปเวณิเภทภเยน ปฏิปชฺชนฺติ, อปเร รุจิวเสน อตฺถญฺจ อธิปฺปายญฺจ ปริณาเมตฺวา คณฺหนฺติ, ปกรณเมวานุคตภิกฺขู ปน ยถาปกรณาคตเมว อตฺถํ คเหตฺวา สงฺฆิกญฺจ ปุคฺคลิกญฺจ อมิสฺสํ กตฺวา, กาลจีวรญฺจ อกาลจีวรญฺจ อมิสฺสํ กตฺวา คณฺหนฺติฯ ภิกฺขุนิวิภเงฺค (ปาจิ. ๗๓๘) ''ถุลฺลนนฺทา ภิกฺขุนี อกาลจีวรํ 'กาลจีวร'นฺติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภาชาเปสฺสติ, อถ ภควา นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยาปตฺตึ ปญฺญเปสี''ติ อาคตํ, ตสฺมา ลชฺชีเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูเตน ภิกฺขุนา อเนก-ปาฬิอฏฺฐกถาทโย ปกรเณ โอโลเกตฺวา สํสนฺทิตฺวา ปกรณเมวานุคนฺตพฺพํ, น อเญฺญสํ กิริยํ สทฺทหิตพฺพํ, น จ อนุคนฺตพฺพํฯ ภควโต หิ ธรมานกาเล วา ตโต ปจฺฉา วา ปุเพฺพ ทายกา เยภุเยฺยน จตฺตาโร ปจฺจเย สงฺฆเสฺสว เทนฺติ, ตสฺมา สงฺฆิกเสนาสนสฺส สงฺฆิกจีวรสฺส จ พาหุลฺลโต ปุพฺพาจริยา สงฺฆสฺส ภาเชตฺวา เอว ปริภุญฺชึสุฯ

อิทานิ ปน ทายกา เยภุเยฺยน จตฺตาโร ปจฺจเย ปุคฺคลเสฺสว เทนฺติ, ตสฺมา เสนาสนมฺปิ อภินวภูตํ ปุคฺคลิกเมว พหุลํ โหติ, จีวรมฺปิ ปุคฺคลิกเมว พหุลํฯ ทลิทฺทาปิ สุตฺตกนฺตนกาลโต ปฏฺฐาย ''อิมํ จีวรํ กถินกาเล อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสามี''ติ จินฺเตตฺวา จ ตเถว วตฺวา จ สพฺพกิจฺจานิ กโรนฺติ, มหทฺธนา จ สาฏกสฺส กีณิตกาลโต ปฏฺฐาย ตเถว จินฺเตตฺวา กเถตฺวา กโรนฺติ, ทานกาเล จ ''อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส เทหี''ติ ปุตฺตทาสาทโย วา เปเสนฺติ, สามํ วา คนฺตฺวา จีวรํ ตสฺส ภิกฺขุสฺส ปาทมูเล วา หตฺเถ วา ฐเปตฺวา ''อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ ทมฺมี''ติ วตฺวา วา จินฺเตตฺวา วา เทนฺติ, สเตสุ วา สหเสฺสสุ วา เอโก ปณฺฑิตปุริโส ''ปุคฺคลสฺส ทินฺนทานโต สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผล''นฺติ ญตฺวา ''อิมํ กถินจีวรํ สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ วตฺวา วา จินฺเตตฺวา วา เทติ, ตสฺส สา ทกฺขิณา สงฺฆคตา โหติฯ สเจ ปน ทายโก ปุคฺคลสฺส ทาตุกาโม โหติ, ปุคฺคโล ปน ตสฺส มหปฺผลภาวมิจฺฉนฺโต ทกฺขิณา-วิภงฺคสุตฺตาทิธมฺมเทสนาย (ม. นิ. ๓.๓๗๖ อาทโย) ปุคฺคลิกทานโต สงฺฆิกทานสฺส มหปฺผลภาวํ ชานาเปตฺวา ''อิมํ ตว จีวรํ สงฺฆสฺส เทหี''ติ อุโยฺยเชติ, ทายโกปิ ตสฺส วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ''อิมํ กถินจีวรํ สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ วตฺวา วา จินฺเตตฺวา วา เทติ, เอวมฺปิ สา ทกฺขิณา สงฺฆคตา โหติฯ

ยทิ ปน ภิกฺขุนา อุโยฺยชิโตปิ ทุปฺปโญฺญ ทายโก ตสฺส วจนํ อนาทิยิตฺวา ปุคฺคลเสฺสว เทติ, ตสฺส สา ทกฺขิณา ปุคฺคลคตา โหติฯ อถ ปน โส ปุคฺคโล สยํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปุน สงฺฆสฺส ปริจฺจชติ, เอวมฺปิ ตํ จีวรํ สงฺฆิกํ โหติ, ตํ สงฺฆิกวเสน ภาเชตพฺพํฯ ยทิ ปน ทายโกปิ ปุคฺคล เสฺสว เทติ, ปุคฺคโลปิ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา น ปริจฺจชติ, เอวํ สเนฺต ตํ จีวรํ ปุคฺคลิกํ โหติ, น กถินกา ลมเตฺตน วา กถินวจนมเตฺตน วา สงฺฆิกํ โหติฯ อิทานิ ปน อิมินา นเยน ปุคฺคลิกจีวรํเยว พหุลํ โหติฯ เอวํ สเนฺตปิ อาจริยปรมฺปรา ปเวณึ อภินฺทิตุกามา สงฺฆิกํ วิย กตฺวา ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิํสุ ฯ ยทิ มุขฺยโต สงฺฆิกํ สิยา, สเงฺฆน ทินฺนโต ปรํ เอกสูจิมตฺตมฺปิ ปุคฺคโล อธิกํ คณฺหิตุํ น ลเภยฺยฯ

เอกเจฺจ เถรา สงฺฆิกนฺติ ปน วทนฺติ, ภาชนกาเล ปน อิสฺสรวตาย ยถารุจิ วิจาเรนฺติ, เอกเจฺจ ภิกฺขู มุขฺยสงฺฆิกนฺติ มญฺญมานา อภาเชตุกามมฺปิ ปุคฺคลํ อภิภวิตฺวา ภาชาเปนฺติ, ตสฺส ปุคฺคลสฺส มาตา ปิตา ญาตกา อุปาสกาทโย ''อมฺหากํ ปุตฺตสฺส เทม, อมฺหากํ ญาตก ภิกฺขุสฺส เทม, อมฺหากํ กุลูปกสฺส เทมา''ติ, อเญฺญปิ สทฺธา ปสนฺนา ทายกา ''อิตฺถนฺนามสฺส ปุคฺคลสฺส เทมา''ติ วิจาเรตฺวา ปรมฺมุขาปิ ''อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี''ติ วตฺวา สมฺมุขาปิ ปาทมูเล วา หตฺเถ วา ฐเปตฺวา เทนฺติ, เอวรูปํ จีวรํ ปุคฺคลิกํ โหติ, สงฺฆํ อามสิตฺวา อวุตฺตตฺตา สงฺฆายตฺตํ น โหติ, ''กถินํ ทสฺสามี''ติ วา ''กถินํ ทาตุํ คโต''ติ วา ''กถินจีวร''นฺติ วา ปุพฺพา ปรกาเลสุ วจนํ ปน มุขฺยกถินภูตสฺส สงฺฆิกจีวรสฺส กาเล ทินฺนตฺตา ตทุปจารโต โวหารมตฺตํ โหติฯ ยถา กึ? ''อุโปสถิก''นฺติ วุตฺตํ ภตฺตํ จุทฺทสสุ สงฺฆิกภเตฺตสุ อโนฺตคธํ มุขฺยสงฺฆิกํ โหติ, สมาทินฺนอุโปสถา ทายกา สายํ ภุญฺชิตพฺพภตฺตภาคํ สงฺฆสฺส เทนฺติ, ตํ สโงฺฆ สลากภตฺตํ วิย ฐิติกํ กตฺวา ภุญฺชติ, อิติ สงฺฆสฺส ทินฺนตฺตา สงฺฆิกํ โหติฯ อิทานิ ปน ทายกา อตฺตโน อตฺต โน กุลูปกสฺส วา ญาติภิกฺขุสฺส วา อุโปสถทิวเสสุ ภตฺตํ เทนฺติ, ตํ สงฺฆสฺส อทินฺนตฺตา สงฺฆิกํ น โหติฯ เอวํ สเนฺตปิ อุโปสถทิวเส ทินฺนตฺตา มุขฺยวเสน ปวตฺตอุโปสถภตฺตํ วิย ตทุปจาเรน ''อุโปสถภตฺต''นฺติ โวหรียติ, เอวํสมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ อิมสฺมิํ กาเล เยภุเยฺยน ปุคฺคลเสฺสว ทินฺนตฺตา ปุคฺคลิกภูตํ จีวรํ ญตฺติกมฺมวาจารหํ น โหติ, สงฺฆิกเมว ญตฺติกมฺมวาจารหํ โหติ, ตเทว จ ปญฺจานิสํสการณํ โหติ, ตสฺมา ปณฺฑิ เตน ปุคฺคเลน ''อุปาสกา สเงฺฆ เทถ, สเงฺฆ ทินฺนํ มหปฺผลํ โหตี''ติอาทินา นิโยเชตฺวา ทา เปตพฺพํ, สยํ วา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สงฺฆสฺส ปริจฺจชิตพฺพํฯ เอวํ ปริจฺจชิตตฺตา สงฺฆิกภูตํ จีวรํ ญตฺ

ติกมฺมวาจารหญฺจ โหติ ปญฺจานิสํสนิปฺผาทกญฺจฯ เอวํ นิโยชนญฺจ ‘‘สเงฺฆ โคตมิ เทหิ, สเงฺฆ เต ทินฺเน อหเญฺจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ สโงฺฆ จา’’ติ (ม. นิ. ๓.๓๗๖) ภควตา วุตฺตวจนํ อนุคตํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ปริกมฺมํ กโรนฺตานํ ภิกฺขูนํ ยาคุภตฺตญฺจ ทาตุํ วฏฺฏตีติ อิทํ ปุจฺฉิตตฺตา โทโส นตฺถีติ กตฺวา วุตฺตํ, อปุจฺฉิเต ปน เอวํ กเถตุํ น วฏฺฏติฯ **ขลิมกฺขิตสาฏโก**ติ อหตวตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **สุฏฺฐุ โธวิตฺวา**ติอาทินา สปุพฺพกรณํ อตฺถารํ ทเสฺสติฯ โธวนสิพฺพนรชนกปฺปกรเณน หิ วิจารณเฉทนพนฺธนานิปิ ทสฺสิตานิเยว โหนฺติ, อตฺถารทสฺสเนน ปจฺจุทฺธารอธิฏฺฐานานิปิ ทเสฺสติฯ **สูจิอาทีนิ จีวรกมฺมุปกรณานิ สเชฺชตฺวา พหูหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิ**นฺติ อิทํ ปน สิพฺพนสฺส อุปกรณนิทสฺสนํฯ **ตทเหวา**ติ อิทํ ปน กรณสนฺนิธิโมจนตฺถํ วุตฺตํฯ ทายกสฺส หตฺถโต สาฏกํ ลทฺธทิวเสเยว สเงฺฆน อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน ทาตพฺพํ, เอวํ อเทเนฺต นิจยสนฺนิธิ โหติฯ อตฺถารเกนปิ สงฺฆโต ลทฺธทิวเสเยว กถินํ อตฺถริตพฺพํ, เอวํ อกโรเนฺต กรณสนฺนิธิ โหติฯ

อญฺญานิ จ พหูนิ อานิสํสวตฺถานิ เทตีติ อิมินา อตฺถริตพฺพสาฏโกเยว กถินสาฏโก นาม, ตโต อเญฺญ สาฏกา พหโวปิ กถินานิสํสาเยว นามาติ ทเสฺสติฯ เอเตน จ ‘‘กถินานิสํโส’’ติ วตฺถานิเยว วุตฺตานิ น อโคฺฆติ ทีเปติฯ ยทิ อโคฺฆ วุโตฺต สิยา, เอวํ สติ ‘‘พหฺวานิสํสานิ กถินวตฺถานิ เทตี’’ติ วตฺตพฺพํ, เอวํ ปน อวตฺวา ‘‘พหูนิ กถินานิสํสวตฺถานิ เทตี’’ติ วุตฺตํ, เตน ญายติ ‘‘น อโคฺฆ วุโตฺต’’ติ, ตสฺมา พหฺวานิสํสภาโว อคฺฆวเสน น คเหตโพฺพ, อถ โข วตฺถวเสเนว คเหตโพฺพติฯ **อิตโร**ติ อโญฺญ ทายโกฯ **ตถา ตถา โอวทิตฺวา สญฺญาเปตโพฺพ**ติ ‘‘อุปาสก ทานํ นาม สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย มหปฺผลํ โหติ มหานิสํสํ, อตฺถาโร ปน ภิกฺขูนํ อุปการตฺถาย ภควตา อนุญฺญาโต, ตสฺมา ญตฺติลทฺธมฺปิ อลทฺธมฺปิ มหปฺผลเมวา’’ติ วา ‘‘อุปาสก อยมฺปิ ทายโก สงฺฆเสฺสว เทติ, ตฺวมฺปิ สงฺฆเสฺสว เทสิ, ภควตา จ –

> ‘โย สีลวา สีลวเนฺตสุ ททาติ ทานํ;
> ธเมฺมน ลทฺธํ สุปสนฺนจิโตฺต;
> อภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ;
> ตํ เว ทานํ วิปุลผลนฺติ พฺรูมี’ติฯ (ม. นิ. ๓.๓๘๒) –

วุตฺตํ, ตสฺมา สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย มหปฺผลเมวา’’ติ วา อิติอาทีนิ วตฺวา สญฺญาเปตโพฺพฯ

ยสฺส สโงฺฆ กถินจีวรํ เทติ, เตน ภิกฺขุนา กถินํ อตฺถริตพฺพนฺติ โยชนาฯ โย ชิณฺณจีวโร โหติ ภิกฺขุ, ตสฺส ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมสฺมิํ ฐาเน อิทานิ ภิกฺขู –

> ‘‘ปฏิคฺคหณญฺจ สปฺปายํ, ญตฺติ จ อนุสาวนํ;
> กปฺปพินฺทุ ปจฺจุทฺธาโร, อธิฏฺฐานตฺถรานิ จ;
> นิโยชนานุโมทา จ, อิจฺจยํ กถิเน วิธี’’ติฯ –

อิมํ คาถํ อาหริตฺวา กถินทานกมฺมวาจาย ปฐมํ กถินจีวรสฺส ปฏิคฺคหณญฺจ สปฺปายปุจฺฉนญฺจ กโรนฺติ, ตทยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘อฏฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภโพฺพ กถินํ อตฺถริตุํ…เป.… ปุพฺพกรณํ ชานาติ, ปจฺจุทฺธารํ ชานาติ, อธิฏฺฐานํ ชานาติ, อตฺถารํ ชานาติ, มาติกํ ชานาติ, ปลิโพธํ ชานาติ, อุทฺธารํ ชานาติ, อานิสํสํ ชานาตี’’ติ ปริวารปาฬิยญฺจ (ปริ. ๔๐๙),

‘‘อฎฺฐธมฺมวิโท ภิกฺขุ, กถินตฺถารมรหติ;
ปุพฺพปจฺจุทฺธาราธิฏฺฐา-นตฺถาโร มาติกาติ จ;
ปลิโพโธ จ อุทฺธาโร, อานิสํสา ปนฏฺฐิเม’’ติฯ (วิ. วิ. ๒๗๐๔, ๒๗๐๖) –

วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณ จ อาคเตสุ อฏฺฐสุ องฺเคสุ อนาคตตฺตา จ ‘‘ปุพฺพกรณํ สตฺตหิ ธมฺเมหิ สงฺคหิตํ โธวเนน วิจารเณน เฉทเนน พนฺธเนน สิพฺพเนน รชเนน กปฺปกรเณนา’’ติ ปริวารปาฬิยญฺจ (ปริ. ๔๐๘),

‘‘โธวนญฺจ วิจาโร จ, เฉทนํ พนฺธนมฺปิ จ;
สิพฺพนํ รชนํ กปฺปํ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ (วิ. วิ. ๒๗๐๗) –

วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณ จ วุตฺเตสุ สตฺตสุ ปุพฺพกรเณสุ อนาคตตฺตา จฯ

น เกวลญฺจ ปกรเณสุ อนาคตเมว, อถ โข ยุตฺติปิ น ทิสฺสติฯ กถํ? ปฏิคฺคหณํ นาม ‘‘โย ปน ภิกฺขุ อทินฺนํ มุขทฺวารํ อาหารํ อาหาเรยฺย อญฺญตฺร อุทกทนฺตโปนา, ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๖๕) ยาวกาลิกาทีสุ อโชฺฌหริตเพฺพสุ จตูสุ กาลิกวตฺถูสุ ภควตา วุตฺตํ, น จีวเร, ตํ ปน ปาทมูเล ฐเปตฺวา ทินฺนมฺปิ ปรมฺมุขา ทินฺนมฺปิ ลพฺภเตวฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมีติ เอวํ ปรมฺมุขา วา ปาทมูเล ฐเปตฺวา ‘อิมํ ตุมฺหาก’นฺติ เอวํ สมฺมุขา วา เทตี’’ติ, ตสฺมา ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ, ทายเกน จีวเร ทิเนฺน สงฺฆสฺส จิเตฺตน สมฺปฏิจฺฉนมตฺตเมว ปมาณํ โหติฯ

สปฺปายปุจฺฉนญฺจ เอวํ กโรนฺติ – เอเกน ภิกฺขุนา ‘‘ภโนฺต สงฺฆา สงฺฆสฺส กถิเน สมฺปเตฺต กสฺส ปุคฺคลสฺส สปฺปายารหํ โหตี’’ติ ปุจฺฉิเต เอโก ภิกฺขุ นามํ วตฺวา ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส เถรสฺส สปฺปายารหํ โหตี’’ติ วทติ, สปฺปายอิติ จ นิวาสนปารุปนตฺถํ คเหตฺวา วทนฺติฯ เอตสฺมิํ วจเน สทฺทโต จ อตฺถโต จ อธิปฺปายโต จ ยุตฺติ คเวสิตพฺพา โหติฯ กถํ? สทฺทโต วคฺคเภเท สติเยว พหุวจนํ กตฺตพฺพํ, น อเภเท, เอวํ สทฺทโตฯ สปฺปายอิติวจนญฺจ อนุรูปเตฺถเยว วตฺตพฺพํ, น นิวาสนปารุปนเตฺถ, เอวํ อตฺถโตฯ อิทญฺจ จีวรํ สโงฺฆ กถินํ อตฺถริตุํ ปุคฺคลสฺส เทติ, น นิวาสนปารุปนตฺถํฯ วุตฺตญฺหิ ปาฬิยํ (มหาว. ๓๐๗) ‘‘สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทติ กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติ, ตสฺมา ยุตฺติ คเวสิตพฺพา โหติฯ ‘‘ปฏิคฺคหณญฺจ สปฺปาย’’นฺติอาทิคาถาปิ กตฺถจิ ปาฬิยํ อฏฺฐกถาฏีกาทีสุ จ น ทิสฺสติ, ตสฺมา อิธ วุตฺตนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

สเจ พหู ชิณฺณจีวรา, วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพนฺติ อิทํ กถินจีวรสฺส สงฺฆิกตฺตา ‘‘น จ, ภิกฺขเว, สงฺฆิกํ ยถาวุฑฺฒํ ปฏิพาหิตพฺพํ, โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อิมินา ปาฬินเยน (จูฬว. ๓๑๑) วุตฺตํฯ เอเตเนว นเยน สเพฺพสุ พลวจีวเรสุ สเนฺตสุปิ วุฑฺฒเสฺสว ทาตพฺพนฺติ สิทฺธํฯ **วุเฑฺฒสฺ…เป…. ทาตพฺพ**นฺติ กรณสนฺนิธิโมจนตฺถํ วุตฺตํฯ เตเนวาห **‘‘สเจ วุโฑฺฒ’’**ตฺยาทิฯ นวกตเรนปิ หิ กรณสนฺนิธิํ โมเจตฺวา กถิเน อตฺถเต อนุโมทนํ กโรนฺตสฺส สงฺฆสฺส ปญฺจานิสํสลาโภ โหตีติฯ **อปิจา**ติอาทินา สเงฺฆน กตฺตพฺพวตฺตํ ทเสฺสติฯ วจนกฺกโม ปน เอวํ กาตโพฺพ – กถินทุสฺสํ ลภิตฺวา สเงฺฆ สีมาย สนฺนิปติเต เอเกน ภิกฺขุนา ‘‘ภเนฺต, สงฺฆสฺส อิทํ กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ กสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติ วุเตฺต อเญฺญน ‘‘โย ชิณฺณจีวโร, ตสฺสา’’ติ วตฺตพฺพํ, ตโต ปุริเมน ‘‘พหู ชิณฺณจีวรา’’ติ วา ‘‘นตฺถิ อิธ ชิณฺณจีวรา’’ติ วา วุเตฺต อปเรน ‘‘เตน หิ วุฑฺฒสฺสา’’ติ วตฺตพฺพํ, ปุน ปุริเมน ‘‘โก เอตฺถ วุโฑฺฒ’’ติ วุเตฺต อิตเรน ‘‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขู’’ติ วตฺตพฺพํ,

ปุน ปุริเมน ‘‘โส ภิกฺขุ ตทเหว จีวรํ กตฺวา อตฺถริตุํ สโกฺกตี’’ติ วุเตฺต อิตเรน ‘‘โส สโกฺกตี’’ติ วา ‘‘สโงฺฆ มหาเถรสฺส สงฺคหํ กริสฺสตี’’ติ วา วตฺตพฺพํ, ปุน ปุริเมน ‘‘โส มหาเถโร อฎฺฐหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต’’ติ วุเตฺต อิตเรน ‘‘อาม สมนฺนาคโต’’ติ วตฺตพฺพํ, ตโต ‘‘สาธุ สุฎฺฐุ ตสฺส ทาตพฺพ’’นฺติ วุเตฺต พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฎิพเลน สโงฺฆ ญาตโพฺพฯ

เอตฺถ จ ‘‘ภเนฺต, สงฺฆสฺสา’’ติอาทิวจนํ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติ อิมาย ญตฺติปาฬิยา สเมติฯ ‘‘โย ชิณฺณจีวโร, ตสฺสา’’ติอาทิ ‘‘สเงฺฆน กสฺสา’’ติอาทิ ‘‘สเงฺฆน กสฺส ทาตพฺพํ, โย ชิณฺณจีวโร โหตี’’ติอาทินา อฎฺฐกถาวจเนน (มหาว. อฎฺฐ. ๓๐๖) สเมติฯ ‘‘โส มหาเถโร อฎฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต’’ติอาทิ ‘‘อฎฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภโพฺพ กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติอาทิกาย ปริวารปาฬิยา (ปริ. ๔๐๙) สเมตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ ยสฺส ปน ทียติ, ตสฺส ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา อิมสฺส กถินทานกมฺมสฺส ครุกตฺตา น อปโลกนมเตฺตน ทาตพฺพนฺติ อิมมตฺถํ ปกาเสติฯ ครุกลหุกานํ เภโท กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถายํ อาวิ ภวิสฺสติฯ

เอวํ ทิเนฺน ปน กถิเน ปจฺจุทฺธริตพฺพา อธิฎฺฐาตพฺพา วาจา ภินฺทิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **สเจ ตํ กถินทุสฺสํ นิฎฺฐิตปริกมฺมเมว โหตี**ติ อิมินา กถินทุสฺสํ นาม น เกวลํ ปกติสาฎกเมว โหติ, อถ โข ปรินิฎฺฐิตสตฺตวิธปุพฺพกิจฺจจีวรมฺปิ โหตีติ ทเสฺสติ, ตสฺมา นิฎฺฐิตจีวรสฺมิํ ทิเนฺน สตฺตวิธปุพฺพกิจฺจกรเณน อโตฺถ นตฺถิ, เกวลํ ปจฺจุทฺธรณาทีนิเยว กาตพฺพานิฯ สเจ ปน กิญฺจิ อปรินิฎฺฐิตํ โหติ, อนฺตมโส กปฺปพินฺทุมตฺตมฺปิ, ตํ นิฎฺฐาเปตฺวาเยว ปจฺจุทฺธรณาทีนิ กาตพฺพานิฯ คณฺฐิกปฎฺฎปาสกปฎฺฎานิ ปน สิพฺพนโนฺตคธานิ, ตานิปิ นิฎฺฐาเปตฺวาเยว กาตพฺพานิฯ อนิฎฺฐาเปโนฺต อนิฎฺฐิตสิพฺพนกิจฺจเมว โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฎฺฐกถายํ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๖๒-๔๖๓) ‘‘ตตฺถ **กต**นฺติ สูจิกมฺมปริโยสาเนน กตํ, **สูจิกมฺมปริโยสานํ** นาม ยํ กิญฺจิ สูจิยา กตฺตพฺพํฯ ปาสกปฎฺฎคณฺฐิกปฎฺฎปริโยสานํ กตฺวา สูจิยา ปฎิสามน’’นฺติฯ **อิทญฺหิ กถินวตฺตํ นาม พุทฺธปฺปสตฺถ**นฺติ ‘‘อตฺถตกถินานํ โว ภิกฺขเว ปญฺจ กปฺปิสฺสนฺตี’’ติอาทินา ปสตฺถํฯ

กตปริโยสิตํ ปน กถินํ คเหตฺวาติ –

> ‘‘โธวนญฺจ วิจาโร จ, เฉทนํ พนฺธนมฺปิ จ;
> สิพฺพนํ รชนํ กปฺปํ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจตี’’ติฯ (วิ. วิ. ๒๗๐๗) –

วุตฺตานิ สตฺตวิธปุพฺพกรณานิ กตฺวา ปริโยสาปิตํ กถินจีวรํ คเหตฺวาฯ อตฺถารเกน ภิกฺขุนา ปจฺจุทฺธริตพฺพา อธิฎฺฐาตพฺพา วาจา ภินฺทิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ สงฺฆาฎิยา กถินํ อตฺถริตุกาโม ภิกฺขุ ปุเพฺพ ติจีวราธิฎฺฐาเนน อธิฎฺฐิตํ โปราณิกํ สงฺฆาฎิํ ‘‘อิมํ สงฺฆาฎิํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ วตฺวา ปจฺจุทฺธริตพฺพา, ตโต อนธิฎฺฐิตํ นวํ สงฺฆาฎิํ ‘‘อิมํ สงฺฆาฎิํ อธิฎฺฐามี’’ติ วตฺวา อธิฎฺฐาตพฺพา, ตโต อตฺถรณกาเล ตเมว อธิฎฺฐิตสงฺฆาฎิํ ‘‘อิมาย สงฺฆาฎิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาติ อโตฺถฯ เอส นโย อิตเรสุฯ เอเตน กถินตฺถารณํ นาม วจีเภทกรณเมว โหติ, น กิญฺจิ กายวิการกรณนฺติ อิมมตฺถํ ทีเปติ ฯ ตถา หิ วุตฺตํ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงฺขา. อภิ. ฎี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) **‘‘อตฺถริตพฺพ**นฺติ อตฺถรณํ กาตพฺพํ, ตญฺจ โข ตถาวจีเภทกรณเมวาติ ทฎฺฐพฺพ’’นฺติฯ

ตตฺถ ปจฺจุทฺธาโร ติวิโธ ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ สงฺฆาฏิยา ปจฺจุทฺธาโร, ‘‘อิมํ อุตฺตราสงฺคํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ อุตฺตราสงฺคสฺส ปจฺจุทฺธาโร, ‘‘อิมํ อนฺตรวาสกํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ อนฺตรวาสกสฺส ปจฺจุทฺธาโรติฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๘) ‘‘ปจฺจุทฺธาโร ตีหิ ธเมฺมหิ สงฺคหิโต สงฺฆาฏิยา อุตฺตราสเงฺคน อนฺตรวาสเกนา’’ติฯ อธิฏฺฐานํ ติวิธํ ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ สงฺฆาฏิยา อธิฏฺฐานํ, ‘‘อิมํ อุตฺตราสงฺคํ อธิฏฺฐามี’’ติ อุตฺตราสงฺคสฺส อธิฏฺฐานํ, ‘‘อิมํ อนฺตรวาสกํ อธิฏฺฐามี’’ติ อนฺตรวาสกสฺส อธิฏฺฐานนฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๘) ‘‘อธิฏฺฐานํ ตีหิ ธเมฺมหิ สงฺคหิตํ สงฺฆาฏิยา อุตฺตราสเงฺคน อนฺตรวาสเกนา’’ติฯ

อถ วา อธิฏฺฐานํ ทุวิธํ กาเยน อธิฏฺฐานํ, วาจาย อธิฏฺฐานนฺติฯ ตตฺถ โปราณิกํ สงฺฆาฏึ ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ ปจฺจุทฺธริตฺวา นวํ สงฺฆาฏึ หเตฺถน คเหตฺวา ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ จิเตฺตน อาโภคํ กตฺวา กายวิการกรเณน กาเยน วา อธิฏฺฐาตพฺพํ, วจีเภทํ กตฺวา วาจาย วา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙; กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ตตฺถ ยสฺมา เทฺว จีวรสฺส อธิฏฺฐานานิ กาเยน วา อธิเฏฺฐติ, วาจาย วา อธิเฏฺฐตีติ วุตฺตํ, ตสฺมา…เป…. อธิฏฺฐาตพฺพา’’ติฯ อถ วา อธิฏฺฐานํ ทุวิธํ สมฺมุขาธิฏฺฐานปรมฺมุขาธิฏฺฐานวเสนฯ ตตฺถ ยทิ จีวรํ หตฺถปาเส ฐิตํ โหติ, ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ วจีเภทํ กตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํ, อถ อโนฺตคเพฺภ วา สามนฺตวิหาเร วา โหติ, ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘เอตํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ วจีเภทํ กตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙; กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ตตฺร ทุวิธํ อธิฏฺฐานํ สเจ หตฺถปาเส โหตี’’ติ อาทิ, วินยตฺถมญฺชูสายญฺจ (กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) **‘‘ทุวิธ**นฺติ สมฺมุขาปรมฺมุขาเภเทน ทุวิธ’’นฺติฯ

อตฺถาโร กติวิโธ? อตฺถาโร เอกวิโธฯ วจีเภทกรเณเนว หิ อตฺถาโร สมฺปชฺชติ, น กายวิการกรเณนฯ อยมโตฺถ ยถาวุตฺต-ปริวารปาฬิยา จ **‘‘อตฺถริตพฺพ**นฺติ อตฺถรณํ กาตพฺพํ, ตญฺจ โข ตถาวจีเภทกรณเมวาติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วินยตฺถมญฺชูสาวจเนน จ วิญฺญายติฯ อถ วา อตฺถาโร ติวิโธ วตฺถุปฺปเภเทนฯ ตตฺถ ยทิ สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถริตุกาโม โหติ, โปราณิกา สงฺฆาฏิ ปจฺจุทฺธริตพฺพา, นวา สงฺฆาฏิ อธิฏฺฐาตพฺพา, ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาฯ อถ อุตฺตราสเงฺคน กถินํ อตฺถริตุกาโม โหติ, โปราณโก อุตฺตราสโงฺค ปจฺจุทฺธริตโพฺพ, นโว อุตฺตราสโงฺค อธิฏฺฐาตโพฺพ, ‘‘อิมินา อุตฺตราสเงฺคน กถินํ อตฺถรามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาฯ อถ อนฺตรวาสเกน กถินํ อตฺถริตุกาโม โหติ, โปราณโก อนฺตรวาสโก ปจฺจุทฺธริตโพฺพ, นโว อนฺตรวาสโก อธิฏฺฐาตโพฺพ, ‘‘อิมินา อนฺตรวาสเกน กถินํ อตฺถรามี’’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๑๓) ‘‘สเจ สงฺฆาฏิยา’’ติอาทิฯ

เอตฺถ สิยา – กึ ปน ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ วิเสสํ กตฺวาว ปจฺจุทฺธริตพฺพา, อุทาหุ ‘‘อิมํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ สามญฺญโตปิ ปจฺจุทฺธริตพฺพาติ? ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตํ จีวรํ ‘‘อิมํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ สามญฺญโต ปจฺจุทฺธริตพฺพํ, น ‘‘อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามี’’ติ วิเสสโต ปจฺจุทฺธริตพฺพํฯ กสฺมา? ปุเพฺพ อลทฺธนามตฺตาฯ ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตํ ปน จีวรํ วิเสสโตเยว ปจฺจุทฺธริตพฺพํ, น สามญฺญโตฯ กสฺมา? ปฏิลทฺธวิเสสนามตฺตา ฯ อิธ ปน กถินาธิกาเร ปุเพฺพว ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตตฺตา วิเสสโตเยว ปจฺจุทฺธริตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๘) กถินาธิกาเร ‘‘ปจฺจุทฺธาโร ตีหิ ธเมฺมหิ สงฺคหิโต สงฺฆาฏิยา อุตฺตราสเงฺคน อนฺตรวาสเกนา’’ติฯ กึ ปน นิจฺจเตจีวริโกเยว กถินํ อตฺถริตุํ ลภติ, อุทาหุ อวตฺถาเตจีวริโกปีติ? เตจีวริโก ทุวิโธ ธุตงฺคเตจีวริกวินยเตจีวริกวเสนฯ ตตฺถ ธุตงฺคเตจีวริโก ‘‘อติเรกจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ, เตจีวริกงฺคํ สมาทิยามี’’ติ อธิฏฺฐหิตฺวา ธารณโต สพฺพกาลเมว ธาเรติฯ วินยเต

จีวริโก ปน ยทา ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐหิตฺวา ธาเรตุกาโม โหติ, ตทา ตถา อธิฏฺฐหิตฺวา ธาเรติฯ ยทา ปน ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐหิตฺวา ธาเรตุกาโม โหติ, ตทา ตถา อธิฏฺฐหิตฺวา ธาเรติ, ตสฺมา ติจีวราธิฏฺฐานสฺส ทุปฺปริหารตฺตา สพฺพทา ธาเรตุํ อสโกฺกโนฺต หุตฺวา ปริกฺขารโจฬวเสน ธาเรโนฺตปิ ตํ ปจฺจุทฺธริตฺวา อาสเนฺน กาเล ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐหโนฺตปิ กถินํ อตฺถริตุํ ลภติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

กจฺจิ นุ โภ กถินทานกมฺมวาจาภณนสีมายเมว กถินํ อตฺถริตพฺพํ, อุทาหุ อญฺญสีมายาติ? ยทิ กถินทานกมฺมวาจาภณนพทฺธสีมา วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตอุปจารสีมาย อโนฺต ฐิตา, เอวํ สติ ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล อตฺถรณํ กาตพฺพํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘ปรินิฏฺฐิตปุพฺพกรณเมว เจ ทายโก สงฺฆสฺส เทติ, สมฺปฏิจฺฉิตฺวา กมฺมวาจาย ทาตพฺพํฯ เตน จ ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล อธิฏฺฐหิตฺวา อตฺถริตฺวา สโงฺฆ อนุโมทาเปตโพฺพ’’ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๘) อาคตตฺตา วิญฺญายตีติฯ ยทิ เอวํ ‘‘ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล’’อิเจฺจว ฏีกายํ วุตฺตตฺตา ‘‘ยสฺมิํ กิสฺมิญฺจิ สีมมณฺฑเล กมฺมวาจํ ภณิตฺวา ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล อตฺถริตพฺพ’’นฺติ วตฺตพฺพํ, น ‘‘กถินทานกมฺมวาจาภณนพทฺธสีมา วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตอุปจารสีมาย อโนฺต ฐิตา’’ติ วิเสสํ กตฺวา วตฺตพฺพนฺติ? น น วตฺตพฺพํฯ กมฺมวาจาภณนสีมา หิ พทฺธสีมาภูตา, กถินตฺถารสีมา ปน อุปจารสีมาภูตา, อุปจารสีมา จ นาม พทฺธสีมํ อวตฺถริตฺวาปิ คจฺฉติ, ตสฺมา สา สีมา พทฺธสีมา จ โหติ อุปจารสีมา จาติ ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล กถินทานกมฺมวาจํ ภณิตฺวา ตเตฺถว อตฺถรณํ กาตพฺพํ, น ยสฺมิํ กิสฺมิญฺจิ สีมมณฺฑเล กมฺมวาจํ ภณิตฺวา ตเตฺถว อตฺถรณํ กตฺตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวมฺปิ ‘‘อุปจารสีมาย’’อิเจฺจว วตฺตพฺพํ, น ‘‘วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตอุปจารสีมายา’’ติ, ตมฺปิ วตฺตพฺพเมวฯ เตสํ ภิกฺขูนํ วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตาย เอว อุปจารสีมาย กถินตฺถารํ กาตุํ ลภติ, น อญฺญอุปจารสีมายฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) ‘‘อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ น ลภนฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติฯ

ยถิจฺฉสิ, ตถา ภวตุ, อปิ ตุ ขลุ ‘‘กมฺมวาจาภณนสีมา พทฺธสีมาภูตา, กถินตฺถารสีมา อุปจารสีมาภูตา’’ติ ตุเมฺหหิ วุตฺตํ, ตถาภูตภาโว กถํ ชานิตโพฺพติ? วุจฺจเต – กถินตฺถารสีมายํ ตาว อุปจารสีมาภูตภาโว ‘‘สเจ ปน เอกสีมาย พหู วิหารา โหนฺติ, สเพฺพ ภิกฺขู สนฺนิปาเตตฺวา เอกตฺถ กถินํ อตฺถริตพฺพ’’นฺติ อิมิสฺสา อฏฺฐกถาย (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อตฺถํ สํวเณฺณตุํ **‘‘เอกสีมายา**ติ เอกอุปจารสีมายาติ อโตฺถ ยุชฺชตี’’ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) อาคตตฺตา วิญฺญายติฯ กมฺมวาจาภณนสีมาย พทฺธสีมาภูตภาโว ปน ‘‘เต จ โข หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา เอกสีมายํ ฐิตาฯ สีมา จ นาเมสา พทฺธสีมา อพทฺธสีมาติ ทุวิธา โหตี’’ติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) อาคตตฺตา จ ‘‘สีมา จ นาเมสา กตมา, ยตฺถ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ฐิตา กมฺมปฺปตฺตา นาม โหนฺตีติ อนุโยคํ สนฺธาย สีมํ ทเสฺสโนฺต วิภาควนฺตานํ สภาววิภาวนํ วิภาคทสฺสนมุเขเนว โหตีติ **‘สีมา จ นาเมสา’**ติอาทิมาหา’’ติ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงฺขา. อภิ. ฏี. นิทานวณฺณนา) อาคตตฺตา จ วิญฺญายติฯ

ตตฺถ กติวิธา พทฺธสีมา, กติวิธา อพทฺธสีมาติ? ติวิธา พทฺธสีมา ขณฺฑสีมาสมานสํวาสสีมาอวิปฺปวาสสีมาวเสนฯ ติวิธา อพทฺธสีมา คามสีมาอุทกุเกฺขปสีมาสตฺตพฺภนฺตรสีมาวเสนาติ ทฏฺฐพฺพาฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘เอวํ เอกาทส วิปตฺติสีมาโย อติกฺกมิตฺวา ติวิธสมฺปตฺติยุตฺตา นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ สมฺพนฺธิตฺวา สมฺมตา สีมา พทฺธสีมาติ เวทิตพฺพาฯ ขณฺฑสีมา สมานสํวาสสีมา อวิปฺปวาสสีมาติ ตสฺสาเยว เภโทฯ อพทฺธสีมา ปน คามสีมา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุทกุเกฺขปสีมาติ ติวิธา’’ติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) อาคตตฺตา วิญฺญายติฯ เอวํ ตีสุ พทฺธสีมาสุ , ตีสุ อพทฺธสีมาสูติ ฉสุเยว สีมาสุ กมฺมปฺปตฺต

สงฺฆสฺส จตุวคฺคกรณียาทิกมฺมสฺส กตฺตพฺพภาววจนโต สุทฺธาย อุปจารสีมาย กมฺมวาจาย อภณิตพฺพภาโว วิญฺญายติฯ อโนฺตอุปจารสีมาย พทฺธสีมาย สติ ตํ พทฺธสีมํ อวตฺถริตฺวาปิ อุปจารสีมาย คมนโต สา พทฺธสีมา กมฺมวาจาภณนารหา จ โหติ กถินตฺถาราหา จาติ เวทิตพฺพํฯ

นนุ จ ปนฺนรสวิธา สีมา อฏฺฐกถาสุ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙; กงฺขา. อฏฺฐ. อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา) อาคตา, อถ กสฺมา ฉเฬว วุตฺตาติ? สจฺจํ, ตาสุ ปน ปนฺนรสสุ สีมาสุ อุปจารสีมา สงฺฆลาภวิภชนาทิฏฺฐานเมว โหติ, ลาภสีมา ตตฺรุปฺปาทคหณฏฺฐานเมว โหตีติ อิมา เทฺว สีมาโย สงฺฆกมฺมกรณฏฺฐานํ น โหนฺติ, นิคมสีมา นครสีมา ชนปทสีมา รฏฺฐสีมา รชฺชสีมา ทีปสีมา จกฺกวาฬสีมาติ อิมา ปน สีมาโย คามสีมาย สมานคติกา คามสีมายเมว อโนฺตคธาติ น วิสุํ วุตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอตฺถ จ อุปจารสีมาย พทฺธสีมํ อวตฺถริตฺวา คตภาโว กถํ ชานิตโพฺพติ? ''อุปจารสีมา ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขเปน, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนา''ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตตฺตา ปริเกฺขปปริเกฺขปารหฏฺฐานานํ อโนฺต พทฺธสีมาย วิชฺชมานาย ตํ อวตฺถริตฺวา อุปจารสีมา คตาฯ ตถา หิ ''อิมิสฺสา อุปจารสีมาย 'สงฺฆสฺส ทมฺมี'ติ ทินฺนํ ปน ขณฺฑสีมสีมนฺตริกาสุ ฐิตานมฺปิ ปาปุณาตี''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตํฯ เตน ญายติ ''อุปจารสีมาย อโนฺต ฐิตา พทฺธสีมา อุปจารสีมาปิ นาม โหตี''ติฯ โหตุ, เอวํ สติ อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมาย สติ ตเตฺถว กถินทานกมฺมวาจํ วาจาเปตฺวา ตเตฺถว กถินํ อตฺถริตพฺพํ ภเวยฺย, อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมาย อวิชฺชมานาย กถํ กริสฺสนฺตีติ? อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมาย อวิชฺชมานาย พหิอุปจารสีมายํ วิชฺชมานพทฺธสีมํ วา อุทกุเกฺขปลภนฏฺฐานํ วา คนฺตฺวา กมฺมวาจํ วาจาเปตฺวา ปุน วิหารํ อาคนฺตฺวา วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตาย อุปจารสีมายํ ฐตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

นนุ จ โภ เอวํ สเนฺต อญฺญิสฺสา สีมาย ญตฺติ, อญฺญิสฺสา อตฺถาโร โหติ, เอวํ สเนฺต ''ปรินิฏฺฐิตปุพฺพกรณเมว เจ ทายโก สงฺฆสฺส เทติ, สมฺปฏิจฺฉิตฺวา กมฺมวาจาย ทาตพฺพํฯ เตน จ ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล อธิฏฺฐหิตฺวา อตฺถริตฺวา สโงฺฆ อนุโมทาเปตโพฺพ''ติ วุเตฺตน วชิรพุทฺธิฏีกาวจเนน (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๘) วิรุชฺฌตีติ? นนุ อโวจุมฺห ''กมฺมวาจาภณนสีมา พทฺธสีมาภูตา, กถินตฺถารสีมา อุปจารสีมาภูตา''ติฯ ตสฺมา วชิรพุทฺธิฏีกาวจเนน น วิรุชฺฌติฯ ตตฺถ ปุเพฺพ เยภุเยฺยน พทฺธสีมวิหารตฺตา สมคฺคํ สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา กมฺมวาจํ วาจาเปตฺวา อุปจารสีมพทฺธสีมภูเต ตสฺมิํเยว วิหาเร อตฺถรณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ พทฺธสีมวิหาเร อโหเนฺตปิ อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมาย วิชฺชมานาย ตเตฺถว สีมมณฺฑเล กมฺมวาจํ วาจาเปตฺวา ตเตฺถว อตฺถริตพฺพภาโว อเมฺหหิปิ วุโตฺตเยวฯ ยทิ ปน น เจว พทฺธสีมวิหาโร โหติ, น จ อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมา อตฺถิ, เอวรูเป วิหาเร กมฺมวาจํ วาจาเปตุํ น ลภติ, อญฺญํ พทฺธสีมํ วา อุทกุเกฺขปํ วา คนฺตฺวา กมฺมวาจํ วาจาเปตฺวา อตฺตโน วิหารํ อาคนฺตฺวา วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตาย อุปจารสีมาย ฐตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ เอวเมว ปรมฺปรภูตา พหโว อาจริยวรา กโรนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อปเร ปน อาจริยา ''พทฺธสีมวิรหาย สุทฺธอุปจารสีมาย สติ ตสฺสํเยว อุปจารสีมายํ ญตฺติกมฺมวาจาปิ วาเจตพฺพา, กถินํ อตฺถริตพฺพํ, น อญฺญิสฺสา สีมาย ญตฺติ, อญฺญิสฺสา อตฺถรณํ กาตพฺพ''นฺติ วทนฺติฯ อยํ ปน เนสมธิปฺปาโย – **''กถินตฺถตสีมาย**นฺติ อุปจารสีมํ สนฺธาย วุตฺต''นฺติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) กถินตฺถารฏฺฐานภูตาย สีมาย อุปจารสีมาภาโว วุโตฺต, ตสฺสํเยว ฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๘) ปุเพฺพ นิทฺทิฏฺฐปาเฐ ''ตสฺมิํเยว สีมมณฺฑเล อธิฏฺฐหิตฺวา อตฺถริตฺวา สโงฺฆ อนุโมทาเปตโพฺพ''ติ กมฺมวาจาภณนสีมายเมว

อตฺถริตพฺพภาโว จ วุโตฺต, ตสฺมา อญฺญิสฺสา สีมาย ญตฺติ, อญฺญิสฺสา อตฺถรณํ น กาตพฺพํ, ตสฺสํเยว อุปจารสีมายํ กมฺมวาจํ สาเวตฺวา ตสฺมิํเยว อตฺถาโร กาตโพฺพ, อุปจารสีมโต พหิ ฐิตํ พทฺธสีมํ คนฺตฺวา อตฺถรณกิจฺจํ นตฺถีติฯ

ตเตฺรวํ วิจารณา กาตพฺพา – อิทํ ภาสนฺตเรสุ ‘‘ญตฺตี’’ติ กถิตํ กถินทานกมฺมํ จตูสุ สงฺฆกเมฺมสุ ญตฺติทุติยกมฺมํ โหติ, ญตฺติทุติยกมฺมสฺส นวสุ ฐาเนสุ กถินทานํ, ครุกลหุเกสุ ครุกํ, ยทิ ‘‘อุปจารสีมายํ จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานิ กาตพฺพานี’’ติ ปกรเณสุ อาคตํ อภวิสฺสา, เอวํ สเนฺต เตสํ อาจริยานํ วจนานุรูปโต อุปจารสีมายํ กถินทานญตฺติกมฺมวาจํ วาเจตพฺพํ อภวิสฺสา, น ปน ปกรเณสุ ‘‘อุปจารสีมายํ จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานิ กาตพฺพานี’’ติ อาคตํ, อถ โข ‘‘สงฺฆลาภวิภชนํ, อาคนฺตุกวตฺตํ กตฺวา อารามปฺปวิสนํ , คมิกสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนอาปุจฺฉนํ, นิสฺสยปอปฺปสฺสมฺภนํ, ปาริวาสิกมานตฺตจาริกภิกฺขูนํ อรุณุฎฺฐาปนํ, ภิกฺขุนีนํ อารามปฺปวิสนอาปุจฺฉนํ อิเจฺจวมาทีนิ เอว อุปจารสีมาย กตฺตพฺพานี’’ติ อาคตํ, ตสฺมา กถินทานญตฺติทุติยกมฺมวาจา เกวลายํ อุปจารสีมายํ น วาเจตพฺพาติ สิทฺธาฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ‘‘อวิปฺปวาสสีมา นาม ติโยชนาปิ โหติ, เอวํ สเนฺต ติโยชเน ฐิตา ลาภํ คณฺหิสฺสนฺติ, ติโยชเน ฐตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ ปูเรตฺวา อารามํ ปวิสิตพฺพํ ภวิสฺสติ, คมิโก ติโยชนํ คนฺตฺวา เสนาสนํ อาปุจฺฉิสฺสติ, นิสฺสยปฎิปนฺนสฺส ภิกฺขุโน ติโยชนาติกฺกเม นิสฺสโย ปฎิปฺปสฺสมฺภิสฺสติ, ปาริวาสิเกน ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา อรุณํ อุฎฺฐเปตพฺพํ ภวิสฺสติ, ภิกฺขุนิยา ติโยชเน ฐตฺวา อารามปฺปวิสนํ อาปุจฺฉิตพฺพํ ภวิสฺสติ, สพฺพเมฺปตํ อุปจารสีมาย ปริเจฺฉทวเสเนว กาตุํ วฎฺฎติ, ตสฺมา อุปจารสีมายเมว ภาเชตพฺพ’’นฺติ เอวมาทิอฎฺฐกถาปาฐโต (มหาว. อฎฺฐ. ๓๗๙) วิญฺญายตีติฯ

อเถวํ วเทยฺยุํ – ‘‘อุปจารสีมา ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย ฐานํ น โหตี’’ติ ตุเมฺหหิ วุตฺตํ, อถ จ ปน กตปุพฺพํ อตฺถิฯ ตถา หิ จีวรปฎิคฺคาหกสมฺมุติจีวรนิทหกสมฺมุติจีวรภาชกสมฺมุตีนํ ‘‘สุณาตุ เม…เป…. ธารยามีติ อิมาย กมฺมวาจาย วา อปโลกเนน วา อโนฺตวิหาเร สพฺพสงฺฆมเชฺฌปิ ขณฺฑสีมายปิ สมฺมนฺนิตุํ วฎฺฎติเยวา’’ติ อุปจารสีมายํ ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย นิปฺผาเทตพฺพภาโว อฎฺฐกถายํ (วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๑๙๔) อาคโตฯ ภณฺฑาคารสฺส ปน ‘‘อิมํ ปน ภณฺฑาคารํ ขณฺฑสีมํ คนฺตฺวา ขณฺฑสีมาย นิสิเนฺนหิ สมฺมนฺนิตุํ น วฎฺฎติ, วิหารมเชฺฌเยว ‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ วิหารํ ภณฺฑาคารํ สมฺมเนฺนยฺยา’ติอาทินา นเยน กมฺมวาจาย วา อปโลกเนน วา สมฺมนฺนิตพฺพ’’นฺติ อฎฺฐกถายํ (วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๑๙๗) อุปจารสีมายเมว ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตพฺพภาโว อาคโตติฯ

เต เอวํ วตฺตพฺพา – สเจปิ อฎฺฐกถายํ อาคตํ ‘‘อโนฺตวิหาเร’’ติ ปาโฐ ‘‘วิหารมเชฺฌ’’ติ ปาโฐ จ อุปจารสีมํ สนฺธาย วุโตฺตติ มญฺญมานา ตุเมฺห อายสฺมโนฺต เอวํ อวจุตฺถ, เต ปน ปาฐา อุปจารสีมํ สนฺธาย อฎฺฐกถาจริเยหิ น วุตฺตา, อถ โข อวิปฺปวาสสีมาสงฺขาตํ มหาสีมํ สนฺธาย วุตฺตาฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ขณฺฑสีมาย วกฺขมานตฺตาฯ ขณฺฑสีมาย หิ มหาสีมา เอว ปฎิโยคี โหติฯ อุปจารสีมาติ อยมโตฺถ กถํ ชานิตโพฺพติ เจ? ‘‘อิมํ ปน สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนเนฺตหิ ปพฺพชฺชูปสมฺปทาทีนํ สงฺฆกมฺมานํ สุขกรณตฺถํ ปฐมํ ขณฺฑสีมา สมฺมนฺนิตพฺพา…เป…. เอวํ พทฺธาสุ ปน สีมาสุ ขณฺฑสีมาย ฐิตา ภิกฺขู มหาสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํ น โกเปนฺติ , มหาสีมาย วา ฐิตา ขณฺฑสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํฯ สีมนฺตริกาย ปน ฐิตา อุภินฺนมฺปิ น โกเปนฺตี’’ติ วุตฺตอฎฺฐกถาปาฐวเสน (มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘) ชานิตโพฺพติฯ อถ วา เตหิ อายสฺมเนฺตหิ อาภตภณฺฑาคารสมฺมุติปาฐวเสนปิ อยมโตฺถ วิญฺญายติฯ กถํ? จีวรปฎิคฺคาหกาทิปุคฺคลสมฺมุติโย ปน อโนฺตวิหาเร สพฺพสงฺฆมเชฺฌปิ ขณฺฑสีมายมฺปิ สมฺมนฺนิตุํ วฎฺฎติ, ภณฺฑา

คารสงฺขาตวิหารสมฺมุติ ปน วิหารมเชฺฌเยวาติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, ตตฺถ วิเสสการณํ ปริเยสิตพฺพํฯ

ตเตฺรวํ วิเสสการณํ ปญฺญายติ – ‘‘อญฺญิสฺสา สีมาย วตฺถุ อญฺญิสฺสา กมฺมวาจา’’ติ วตฺตพฺพโทสปริหารตฺถํ วุตฺตํฯ ปุคฺคลสมฺมุติโย หิ ปุคฺคลสฺส วตฺถุตฺตา ยทิ มหาสีมภูเต อโนฺต วิหาเร กตฺตุกามา โหนฺติ, สพฺพสงฺฆมเชฺฌ ตํ วตฺถุภูตํ ปุคฺคลํ หตฺถปาเส กตฺวา กเรยฺยุํฯ ยทิ ขณฺฑสีมาย กตฺตุกามา, ตํ วตฺถุภูตํ ปุคฺคลํ ขณฺฑสีมํ อาเนตฺวา ตตฺถ สนฺนิปติตกมฺมปฺปตฺต สงฺฆสฺส หตฺถปาเส กตฺวา กเรยฺยุํฯ อุภยถาปิ ยถาวุตฺตโทโส นตฺถิ, ภณฺฑาคารสมฺมุติ ปน ภณฺฑาคารสฺส วิหารตฺตา ขณฺฑสีมํ อาเนตุํ น สกฺกา, ตสฺมา ยทิ ตํ สมฺมุตึ ขณฺฑสีมายํ ฐตฺวา กเรยฺยุํ, วตฺถุ มหาสีมายํ โหติ, กมฺมวาจา ขณฺฑสีมายนฺติ ยถาวุตฺตโทโส โหติ, ตสฺมิญฺจ โทเส สติ วตฺถุวิปนฺนตฺตา กมฺมํ วิปชฺชติ, ตสฺมา มหาสีมภูตวิหารมเชฺฌเยว สา สมฺมุติ กาตพฺพาติ อฏฺฐกถาจริยานํ มติ, น อุปจารสีมาย ญตฺติทุติยกมฺมํ กาตพฺพนฺติฯ

อถาปิ เอวํ วเทยฺยุํ ‘‘วิหารสเทฺทน อวิปฺปวาสสีมภูตา มหาสีมาว วุตฺตา, น อุปจารสีมา’’ติ อิทํ วจนํ กถํ ปเจฺจตพฺพนฺติ? อิมินาเยว อฏฺฐกถาวจเนนฯ ยทิ หิ อุปจารสีมา วุตฺตา ภเวยฺย, อุปจารสีมา นาม พทฺธสีมํ อวตฺถริตฺวาปิ ปวตฺตา อาวาเสสุ วา ภิกฺขูสุ วา วฑฺฒเนฺตสุ อนิยมวเสน วฑฺฒติ, ตสฺมา ขณฺฑสีมํ อวตฺถริตฺวา ปวตฺตนโต วิหาเรน สห ขณฺฑสีมา เอกสีมาเยว โหติ, เอวํ สติ วิหาเร ฐิตํ ภณฺฑาคารํ ขณฺฑสีมาย ฐตฺวา สมฺมนฺนิตุํ สกฺกา ภเวยฺย, น ปน สกฺกา ‘‘ขณฺฑสีมาย นิสิเนฺนหิ สมฺมนฺนิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๓) ปฏิสิทฺธตฺตาฯ เตน ญายติ ‘‘อิมสฺมิํ ฐาเน วิหารสเทฺทน อวิปฺปวาสสีมภูตา มหาสีมา วุตฺตา, น อุปจารสีมา’’ติฯ อุปจารสีมาย อนิยมวเสน วฑฺฒนภาโว กถํ ชานิตโพฺพติ? ‘‘อุปจารสีมา ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขเปน, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนา โหติฯ อปิจ ภิกฺขูนํ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานโต วา ปริยเนฺต ฐิตโภชนสาลโต วา นิพทฺธวสนกอาวาสโต วา ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อโนฺต อุปจารสีมา เวทิตพฺพา, สา ปน อาวาเสสุ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒติ, ปริหายเนฺตสุ ปริหายติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ‘ภิกฺขูสุปิ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒตี’ติ วุตฺตํ, ตสฺมา สเจ วิหาเร สนฺนิปติตภิกฺขูหิ สทฺธิํ เอกาพทฺธา หุตฺวา โยชนสตมฺปิ ปูเรตฺวา นิสีทนฺติ, โยชนสตมฺปิ อุปจารสีมาว โหติ, สเพฺพสํ ลาโภ ปาปุณาตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วจนโตติฯ

ยทิ เอวํ อุปจารสีมาย กถินตฺถตภาโว กสฺมา วุโตฺตติ? กถินตฺถรณํ นาม น สงฺฆกมฺมํ, ปุคฺคลกมฺมเมว โหติ, ตสฺมา วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตาย อุปจารสีมาย กาตพฺพา โหติฯ ญตฺติกมฺมวาจา ปน สงฺฆกมฺมภูตา, ตสฺมา อุปจารสีมาย กาตุํ น วฏฺฏติ, สุวิโสธิตปริสาย พทฺธาพทฺธสีมายเมว วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ นนุ จ โภ ‘‘กถินํ อตฺถริตุํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺติ? คณนวเสน ตาว ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ ชนา ลภนฺติ, อุทฺธํ สตสหสฺสมฺปิ, ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา น ลภนฺตี’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, อถ กสฺมา ‘‘กถินตฺถรณํ นาม น สงฺฆกมฺมํ, ปุคฺคลกมฺมเมว โหตี’’ติ วุตฺตนฺติ? ‘‘น สโงฺฆ กถินํ อตฺถรติ, น คโณ กถินํ อตฺถรติ, ปุคฺคโล กถินํ อตฺถรตี’’ติ ปริวาเร (ปริ. ๔๑๔) วุตฺตตฺตา จ อปโลกนกมฺมาทีนํ จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํ ฐาเนสุ อปวิฏฺฐตฺตา จฯ อฏฺฐกถายํ ปน กถินตฺถารสฺส อุปจารภูตํ กถินทานกมฺมวาจาภณนกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตสฺมิญฺหิ กาเล กถินทายกา จตฺตาโร, ปฏิคฺคาหโก เอโกติ ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ โหนฺติ, ตโต เหฏฺฐา น ลภตีติฯ ญตฺติกมฺมวาจาย สงฺฆกมฺมภาโว กถํ ชานิตโพฺพติ? ‘‘จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํ ญตฺติทุติยกมฺมสฺส นวสุ ฐาเนสุ กถินทาน’’นฺติ อาคตตฺตา, ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺน’’นฺติอาทินา วุตฺตตฺตา จาติฯ

อปเร ปน อาจริยา ‘‘ภาสนฺตเรสุ ญตฺตีติ วุตฺตา กถินทานกมฺมวาจา อตฺถารกิริยาย ปวิสติ, อตฺถารกิริยา จ อุปจารสีมายํ กาตพฺพา, ตสฺมา กถินทานกมฺมวาจาปิ อุปจารสีมายํ กาตพฺพาเยวา’’ติ วทนฺติ, เตสํ อยมธิปฺปาโย – มหาวคฺคปาฬิยํ (มหาว. ๓๐๖) ‘‘เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, กถินํ อตฺถริตพฺพ’’นฺติ อารภิตฺวา ‘‘พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ…เป…. เอวํ โข, ภิกฺขเว, อตฺถตํ โหติ กถิน’’นฺติ กถินทานญตฺติกมฺมวาจาโต ปฏฺฐาย ยาว อนุโมทนา ปาโฐ อาคโต, ปริวารปาฬิยญฺจ (ปริ. ๔๑๒) ‘‘กถินตฺถาโร ชานิตโพฺพ’’ติ อุเทฺทสสฺส นิเทฺทเส ‘‘สเจ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ โหติ, สเงฺฆน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ, อตฺถารเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ, อนุโมทเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ ปุจฺฉํ นีหริตฺวา ‘‘สเงฺฆน ญตฺติทุติเยน กเมฺมน กถินตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน ทาตพฺพํ…เป…. อนุโมทามา’’ติ ญตฺติโต ปฏฺฐาย ยาว อนุโมทนา ปาโฐ อาคโต, ตสฺมา ญตฺติโต ปฏฺฐาย ยาว อนุโมทนา สโพฺพ วิธิ กถินตฺถารกิริยายํ ปวิสติ, ตโต กถินตฺถารกิริยาย อุปจารสีมายํ กตฺตพฺพาย สติ ญตฺติสงฺขาตกถินทานกมฺมวาจาปิ อุปจารสีมายํ กตฺตพฺพาเยวาติฯ

ตเตฺรวํ วิจารณา กาตพฺพา – อตฺถารกิริยาย วิสุํ อนาคตาย สติ ‘‘สโพฺพ วิธิ อตฺถารกิริยายํ ปวิสตี’’ติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย, อถ จ ปน มหาวคฺคปาฬิยญฺจ ปริวารปาฬิยญฺจ อตฺถารกิริยา วิสุํ อาคตาเยว, ตสฺมา ญตฺติสงฺขาตา กถินทานกมฺมวาจา อตฺถารกิริยายํ น ปวิสติ, เกวลํ อตฺถารกิริยาย อุปจารภูตตฺตา ปน ตโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน วุตฺตํฯ ยถา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สีมํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ สีมาสมฺมุตึ อนุชานิตฺวา ‘‘เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตพฺพา’’ติ สีมาสมฺมุติวิธึ ทเสฺสโนฺต ‘‘ปฐมํ นิมิตฺตา กิเตฺตตพฺพา…เป…. เอวเมตํ ธารยามี’’ติ นิมิตฺตกิตฺตเนน สห สีมาสมฺมุติกมฺมวาจา เทสิตา, ตตฺถ นิมิตฺตกิตฺตนํ สีมาสมฺมุติกมฺมํ น โหติ, กมฺมวาจาเยว สีมาสมฺมุติกมฺมํ โหติ, ตถาปิ สีมาสมฺมุติกมฺมวาจาย อุปจารภาวโต สห นิมิตฺตกิตฺตเนน สีมาสมฺมุติกมฺมวาจา เทสิตาฯ ยถา จ อุปสมฺปทากมฺมวิธึ เทเสโนฺต ‘‘ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพ…เป…. เอวเมตํ ธารยามี’’ติ อุปชฺฌายคาหาปนาทินา สห อุปสมฺปทากมฺมํ เทสิตํ, ตตฺถ อุปชฺฌายคาหาปนาทิ อุปสมฺปทากมฺมํ น โหติ, ญตฺติจตุตฺถกมฺมวาจาเยว อุปสมฺปทากมฺมํ โหติ, ตถาปิ อุปสมฺปทากมฺมสฺส สมีเป ภูตตฺตา อุปชฺฌายคาหาปนาทินา สห ญตฺติจตุตฺถกมฺมวาจา เทสิตา, เอวเมตฺถ กถินทานกมฺมวาจา อตฺถารกิริยา น โหติ, ตถาปิ อตฺถารกิริยาย อุปจารภูตตฺตา กถินทานญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สห กถินตฺถารกิริยา เทสิตา, ตสฺมา กถินทานกมฺมวาจา อตฺถารกิริยายํ น ปวิสตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อถ วา ญตฺติทุติยกมฺมวาจา จ อตฺถาโร จาติ อิเม เทฺว ธมฺมา อตุลฺยกิริยา อตุลฺยกตฺตาโร อตุลฺยกมฺมา อตุลฺยกาลา จ โหนฺติ, เตน วิญฺญายติ ‘‘ภาสนฺตเรสุ ญตฺตีติ วุตฺตา ญตฺติทุติยกมฺมวาจา อตฺถารกิริยายํ น ปวิสตี’’ติฯ ตตฺถ กถํ อตุลฺยกิริยา โหนฺติ? กมฺมวาจา ทานกิริยา โหติ, อตฺถาโร ปนฺนรสธมฺมานํ การณภูตา อตฺถารกิริยา, เอวํ อตุลฺยกิริยาฯ กถํ อตุลฺยกตฺตาโรติ? กมฺมวาจาย กตฺตา สโงฺฆ โหติ, อตฺถารสฺส กตฺตา ปุคฺคโล, เอวํ อตุลฺยกตฺตาโร โหนฺติฯ กถํ อตุลฺยกมฺมา โหนฺติ? กมฺมวาจาย กมฺมํ กถินทุสฺสํ โหติ, อตฺถารสฺส กมฺมํ กถินสงฺขาตา สมูหปญฺญตฺติ, เอวํ อตุลฺยกมฺมา โหนฺติฯ กถํ อตุลฺยกาลา โหนฺติ? กถินทานกมฺมวาจา ปุพฺพกรณปจฺจุทฺธารอธิฎฺฐานานํ ปุเพฺพ โหติ, อตฺถาโร เตสํ ปจฺฉา, เอวํ อตุลฺยกาลา โหนฺตีติฯ อถ วา อตฺถาโร ‘‘อิมาย สงฺฆาฎิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติอาทินา วจีเภทสงฺขาเตน เอเกน ธเมฺมน สงฺคหิโต, น ญตฺติอนุสฺสาวนาทินา อเนเกหิ ธเมฺมหิ สงฺคหิโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๘) ‘‘อตฺถาโร เอเกน ธเมฺมน สงฺคหิโต วจีเภเทนา’’ติฯ อิมินาปิ การเณน ชานิตพฺพํ ‘‘น ญตฺติ อตฺถาเร ปวิฎฺฐา’’ติฯ

อเญฺญ ปน อาจริยา เอวํ วทนฺติ – ‘‘กถินตฺถารํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺตีติ? คณนวเสน ตาว ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ ชนา ลภนฺติ, อุทฺธํ สตสหสฺสมฺปิ, ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา น ลภนฺตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อาคตตฺตา ‘‘เหฏฺฐิมนฺตโต ปญฺจ ภิกฺขู กถินตฺถารํ ลภนฺติ, ตโต อปฺปกตรา น ลภนฺตี’’ติ วิญฺญายติฯ **‘‘ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี**ติ ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร กถินทุสฺสสฺส ทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี’’ติ กงฺขาวิตรณีฏีกายํ (กงฺขา. อภิ. ฏี. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) อาคตตฺตา ตสฺมิํ วาเกฺย ‘‘วฏฺฏตี’’ติ กิริยาย กตฺตา ‘‘โส กถินตฺถาโร’’ติ วุจฺจติ, ตสฺมา อตฺถาโรติ อิมินา ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติ วุตฺตอตฺถรณกิริยา น อธิเปฺปตา, จตูหิ ภิกฺขูหิ อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน ญตฺติยา ทานํ อธิเปฺปตนฺติ วิญฺญายติฯ ‘‘กถินตฺถารํ เก ลภนฺติ…เป.… อุทฺธํ สตสหสฺสนฺติ อิทํ อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน สงฺฆสฺส กถินทุสฺสทานกมฺมํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ วินยวินิจฺฉยฏีกายํ วุตฺตํฯ ตสฺมิมฺปิ ปาเฐ ญตฺติยา ทินฺนํเยว สนฺธาย ‘‘ปญฺจ ชนา อตฺถารํ ลภนฺตี’’ติ อิทํ วจนํ อฏฺฐกถาจริเยหิ วุตฺตํ, ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติอาทิ ปุคฺคลสฺส อตฺถรณํ สนฺธาย น วุตฺตนฺติ ฏีกาจริยสฺส อธิปฺปาโยฯ เอวํ กงฺขาวิตรณีฏีกา-วินยวินิจฺฉยฏีกาการเกหิ อาจริเยหิ ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมํ อตฺถาโร นามา’’ติ วินิจฺฉิตตฺตา อุปจารสีมายํ กถินทานญตฺติกมฺมวาจากรณํ ยุตฺตนฺติ วิญฺญายตีติ วทนฺติฯ

ตเตฺรวํ วิจารณา กาตพฺพา – ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมํเยว อตฺถาโร นามา’’ติ ฏีกาจริยา น วเทยฺยุํฯ วเทยฺยุํ เจ, อฏฺฐกถาย วิรุทฺธํ สิยาฯ กถํ วิรุทฺธนฺติ เจ? ‘‘ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา น ลภนฺติ, อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ น ลภนฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺต’’นฺติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) อาคตตฺตา ‘‘เต ฉินฺนวสฺสาทโย กถินตฺถารํ น ลภนฺตี’’ติ วิญฺญายติฯ ยทิ ญตฺติทุติยกมฺมํ อตฺถาโร นาม สิยา, เอวํ สติ เต ภิกฺขู ญตฺติทุติยกเมฺมปิ คณปูรกภาเวน อปฺปวิฏฺฐา สิยุํฯ อถ จ ปน ‘‘ปุริมิกาย อุปคตานํ ปน สเพฺพ คณปูรกา โหนฺตี’’ติ อฏฺฐกถาย (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) วุตฺตตฺตา เต ญตฺติทุติยกเมฺม ปวิฏฺฐาว โหนฺติ, ตสฺมา อฏฺฐกถาจริโย ปญฺจานิสํสเหตุภูตํ ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติอาทิกํ วจีเภทํเยว ‘‘อตฺถาโร’’ติ วทติ, น ญตฺติทุติยกมฺมํ, ตสฺมา เต ฉินฺนวสฺสาทโย ปญฺจานิสํสเหตุภูตํ กถินตฺถารํ น ลภนฺติ, ญตฺติทุติยกเมฺม ปน จตุวคฺคสงฺฆปูรกภาวํ ลภนฺตีติ วิญฺญายติฯ ปุนปิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ‘‘สเจ ปุริมิกาย อุปคตา จตฺตาโร วา โหนฺติ ตโย วา เทฺว วา เอโก วา, อิตเร คณปูรเก กตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพ’’นฺติฯ เอวํ อลพฺภมานกถินตฺถาเรเยว ฉินฺนวสฺสาทโย คณปูรเก กตฺวา ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย กถินทุสฺสํ ทาเปตฺวา ปุริมิกาย อุปคเตหิ กถินสฺส อตฺถริตพฺพภาวโต ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมํเยว อตฺถาโร นามาติ ฏีกาจริยา น วเทยฺยุ’’นฺติ อวจิมฺหาติฯ

นนุ จ โภ อิมสฺมิมฺปิ อฏฺฐกถาวจเน ‘‘อิตเร คณปูรเก กตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพ’’นฺติ วจเนน จตุวคฺคสเงฺฆน กตฺตพฺพํ ญตฺติทุติยกมฺมํเยว ‘‘อตฺถาโร’’ติ วุตฺตนฺติ? น, ปุพฺพาปรวิโรธโตฯ ปุเพฺพ หิ ฉินฺนวสฺสาทีนํ กถินํ อตฺถริตุํ อลพฺภมานภาโว วุโตฺต, อิธ ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมํ อตฺถาโร’’ติ วุเตฺต เตสมฺปิ ลพฺภมานภาโว วุโตฺต ภเวยฺย, น อฏฺฐกถาจริยา ปุพฺพาปรวิรุทฺธํ กเถยฺยุํ, ตสฺมา ‘‘กตฺวา’’ติ ปทํ ‘‘อตฺถริตพฺพ’’นฺติ ปเทน สมฺพชฺฌเนฺตน สมานกาลวิเสสนํ อกตฺวา ปุพฺพกาลวิเสสนเมว กตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ, เอวํ สติ ปุพฺพวจเนนาปรวจนํ คโงฺคทเกน ยมุโนทกํ วิย สํสนฺทติ, ปจฺฉาปิ จ ‘‘กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กถินํ อตฺถราเปตฺวา ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา คมิสฺสนฺตี’’ติ วิสุํ กมฺมวาจาสาวนํ วิสุํ กถินตฺถรณํ ปุพฺพาปรานุกฺกมโต วุตฺตํ , ตสฺมา ญตฺติทุติยกมฺมํ อตฺถาโร นาม น โหติ, เกวลํ อตฺถารสฺส การณเมว อุปจารเมว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ กิญฺจ ภิโยฺย – ‘‘น สโงฺฆ กถินํ อตฺถรติ, น คโณ กถินํ อตฺถรติ, ปุคฺคโล กถินํ อตฺถรตี’’ติ ปริวารวจเนน (ปริ. ๔๑๔) อยมโตฺถ ชานิตโพฺพติฯ

ยทิ เอวํ กงฺขาวิตรณีฏีกา-วินยวินิจฺฉยฏีกาสุ อาคตปาฐานํ อธิปฺปาโย กถํ ภาสิตโพฺพ ภเวยฺยฯ นนุ กงฺขาวิตรณีฏีกายํ ''วฏฺฏตี''ติ อิมิสฺสา กิริยาย กตฺตา ''โส กถินตฺถาโร''ติ วุโตฺต, วินยวินิจฺฉยฏีกายญฺจ ''กถินทุสฺสทานกมฺม''นฺติ ปทํ ''สนฺธายา''ติ กิริยาย กมฺมํ, กถินตฺถาโร…เป…. อิทํ ''วุตฺต''นฺติ กิริยาย กมฺมํ โหติฯ เอวํ ฏีกาสุ นีตตฺถโต อาคตปาเฐสุ สเนฺตสุ ''ญตฺติทุติยกมฺมํเยว อตฺถาโร นามาติ ฏีกาจริยา น วเทยฺยุ''นฺติ น วตฺตพฺพนฺติ? เยนาการเรน อฏฺฐกถาวจเนน ฏีกาวจนญฺจ ปุพฺพาปรอฏฺฐกถาวจนญฺจ อวิรุทฺธํ ภเวยฺย, เตนาการเรน ฏีกาปาฐานํ อธิปฺปาโย คเหตโพฺพฯ กถํ? กงฺขาวิตรณีอฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) ''โส สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ อาคโต, ตสฺมิํ อฏฺฐกถาวจเน โจทเกน โจเทตพฺพสฺส อตฺถิตาย ตํ ปริหริตุํ **''ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี**ติ ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร กถินทุสฺสสฺส ทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ ปาโฐ ฏีกาจริเยน วุโตฺต, กถํ โจเทตพฺพํ อตฺถีติ? โภ อฏฺฐกถาจริย ''โส สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ วุโตฺต, เอวํ สติ ปญฺจนฺนํ กถินตฺถารกานํ เอว โส กถินตฺถาโร วฏฺฏติ, น เอกทฺวิติจตุปุคฺคลานนฺติ อโตฺถ อาปชฺชติ, เอวํ สติ ''น สโงฺฆ กถินํ อตฺถรติ, น คโณ กถินํ อตฺถรติ, ปุคฺคโล กถินํ อตฺถรตี''ติ อาคตปาฬิยา วิรุชฺฌนโต อาคมวิโรโธ อาปชฺชติ, ตํ โจทนํ ปริหรโนฺต **''ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี**ติ ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร กถินทุสฺสสฺส ทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ ปาโฐ ฏีกาจริเยน วุโตฺตฯ ตตฺถายมธิปฺปาโย – โภ โจทกาจริย อฏฺฐกถาจริเยน กถินตฺถารกาเล ปญฺจนฺนํ อตฺถารกานํ ภิกฺขูนํ วเสน ''โส สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ ปาโฐ น วุโตฺต, อถ โข สเงฺฆน อตฺถารกสฺส กถินทุสฺสทานกาเล ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร กถินทุสฺสสฺส ทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ทายกปฏิคฺคาหกปุคฺคลานํ อตฺถิตาย โส ปจฺฉา กตฺตโพฺพ อตฺถาโร วฏฺฏติ, การณสมฺปตฺติยา ผลสมฺปตฺติ โหติ, ตสฺมา ตสฺมิํ อฏฺฐกถาวจเน อาคมวิโรโธ นาปชฺชตีติฯ

วินยวินิจฺฉยฏีกายมฺปิ ''กถินตฺถารํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺตีติ? คณนวเสน ตาว ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ ชนา ลภนฺติ, อุทฺธํ สตสหสฺสมฺปิ, ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา น ลภนฺตี''ติ อฏฺฐกถาวจเน ปเรหิ ปุจฺฉิตพฺพสฺส อตฺถิตาย ตํ ปุจฺฉํ วิสฺสเชฺชตุํ ''อิทํ อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน สงฺฆสฺส กถินทุสฺสทานกมฺมํ สนฺธาย วุตฺต''นฺติ ปาโฐ ฏีกาจริเยน วุโตฺตฯ กถํ ปุจฺฉิตพฺพนฺติ เจ? โภ อฏฺฐกถาจริย ''เหฏฺฐิมโกฏิยา ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ อิทํ วจนํ กิํ ปญฺจานิสํสสฺส การณภูตํ ''อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี''ติอาทิอตฺถารกิริยํ สนฺธาย วุตฺตํ, อุทาหุ อตฺถารสฺส การณภูตํ กถินทุสฺสทานกมฺมนฺติฯ กถํ วิสฺสชฺชนาติ? โภ ภทฺรมุข ''เหฏฺฐิมโกฏิยา ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี''ติ อิทํ ปญฺจานิสํสสฺส การณภูตํ ''อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี''ติอาทิกํ อตฺถารกิริยํ สนฺธาย อฏฺฐกถาจริเยน น วุตฺตํ, อถ โข อตฺถารสฺส การณภูตํ กถินทานกมฺมํ สนฺธาย วุตฺตนฺติฯ ตตฺรายมธิปฺปาโย – สเงฺฆน อตฺถารกสฺส ทินฺนทุเสฺสน เอว กถินตฺถาโร สมฺภวติ, น ฐิติกายลทฺธจีวเรน วา ปุคฺคลิกจีวเรน วา สมฺภวติ, ตญฺจ กถินทุสฺสทานกมฺมํ จตฺตาโร กถินทุสฺสทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจสุ ภิกฺขูสุ วิชฺชมาเนสฺเยว สมฺปชฺชติ, น ตโต อูเนสูติ ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจนฺนํ วฏฺฏติ, การณสิทฺธิยา ผลสิทฺธิ โหติ, เตเนว จ การเณน ''กถินทุสฺสทานกมฺมํ วุตฺต''นฺติ มุขฺยวเสน อวตฺวา ''สนฺธาย วุตฺต''นฺติ อุปจารวเสนาหฯ เอวํ วุเตฺตเยว อฏฺฐกถาวจนสฺส ปุพฺพาปรวิโรโธ นตฺถิ, อฏฺฐกถาวจเนน จ ฏีกาวจนํ วิรุทฺธํ น โหตีติ ทฏฺฐพฺพํ, ''อปโลกนาทิสงฺฆกมฺมกรณตฺถํ พทฺธสีมา ภควตา อนุญฺญาตา''ติ อิมินา วินยลกฺขเณน จ สเมติฯ

''อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี''ติอาทิกา ปน อตฺถารกิริยา อปโลกนาทีสุ จตูสุ สงฺฆกเมฺมสุ อปฺปวิฏฺฐา, อธิฏฺฐานาทโย วิย ปญฺจานิสํสลาภการณภูตา ปุคฺคลกิริยาว โหตีติ

วสฺสูปนายิกเขตฺตภูตาย อโนฺตอุปจารสีมาย กาตพฺพา, ตสฺมา อโนฺตอุปจารสีมายํ พทฺธสีมาย อวิชฺชมานาย พหิอุปจารสีมายํ พทฺธสีมํ วา อุทกุกฺเขปสตฺตพฺภนฺตรลภมานฎฺฐานํ วา คนฺตฺวา ญตฺติทุติยกมฺเมน กถินทุสฺสํ ทาเปตฺวา ปุน วิหารํ อาคนฺตฺวา อโนฺตอุปจารสีมายเมว กถินตฺถรณํ ปุพฺพาจริเยหิ กตํ, ตํ สุกตเมว โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวํ อคฺคเหตฺวา สุทฺธอุปจารสีมายเมว ญตฺติทุติยกมฺมํ กาตพฺพนฺติ คยฺหมาเน สติ เตสํ อายสฺมนฺตานํ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชมานา สิสฺสานุสิสฺสา ธุววาสตฺถาย วิหารทานาทิอปโลกนกมฺมํ วา อุโปสถปวารณาทิญตฺติกมฺมํ วา สีมาสมฺมนฺนนาทิญตฺติทุติยกมฺมํ วา อุปสมฺปทาทิญตฺติจตุตฺถกมฺมํ วา อุปจารสีมายเมว กเรยฺยุํ, เอวํ กโรนฺตา ภควโต สาสเน มหนฺตํ ชฏํ มหนฺตํ คุมฺพํ มหนฺตํ วิสมํ กเรยฺยุํ, ตสฺมา ตมกรณตฺถํ ยุตฺติโต จ อาคมโต จ อเนกานิ การณานิ อาหริตฺวา กถยิมฺหาติฯ

> สาสเน คารวํ กตฺวา, สทฺธมฺมสฺสานุโลมโต;
> มยา กตํ วินิจฺฉยํ, สมฺมา จิเนฺตนฺตุ สาธโวฯ
>
> ปุนปฺปุนํ วิจิเนฺตตฺวา, ยุตฺตํ เจ โหติ คณฺหนฺตุ;
> โน เจ ยุตฺตํ มา คณฺหนฺตุ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาวกาติฯ

อิโต ปรานิปิ การณสาธกานิ อาหรนฺติ อาจริยา, เตสํ ปฎิวจเนน อติวิตฺถาโร ภวิสฺสติ, อุปจารสีมาย จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํ กตฎฺฐานภาโว ปุเพฺพ วุโตฺตว, ตสฺมา ตํ วจนํ มนสิ กตฺวา สํสยํ อกตฺวา ธาเรตโพฺพติฯ

“อิมาย สงฺฆาฎิยา กถินํ อตฺถรามี”ติ วาจา ภินฺทิตพฺพาติ กึ เอตฺตเกน วจีเภเทน กถินํ อตฺถตํ โหติ, อุทาหุ อโญฺญ โกจิ กายวิกาโร กาตโพฺพ? น กาตโพฺพฯ เอตฺตเกเนว หิ วจีเภเทน อตฺถตํ โหติ, กถินํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๘) ‘‘อตฺถาโร เอเกน ธเมฺมน สงฺคหิโต วจีเภเทนา’’ติฯ

เอวํ กถินตฺถารํ ทเสฺสตฺวา อนุโมทาปนอนุโมทเน ทเสฺสโนฺต **“เตน กถินตฺถารเกนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ เยน ภิกฺขุนา ‘‘อิมาย สงฺฆาฎิยา กถินํ อตฺถรามี’’ติอาทินา วจีเภเทน กถินํ อตฺถตํ, เตน ‘‘กถินสฺส อตฺถารา ปนฺนรส ธมฺมา ชายนฺตี’’ติ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๓) อาคตตฺตา กถินตฺถาเรน สเหว ปญฺจ อานิสํสา อาคตา, อถ กสฺมา สงฺฆํ อนุโมทาเปตีติ? กิญฺจาปิ อตฺถารกสฺส ภิกฺขุโน ปญฺจ อานิสํสา อาคตา, สงฺฆสฺส ปน อนาคตา, ตสฺมา สงฺฆสฺส จ อาคมนตฺถํ สงฺฆํ อนุโมทาเปติ, สโงฺฆ จ อนุโมทนํ กโรติ, เอวํ กเต อุภินฺนมฺปิ อานิสํสา อาคตา โหนฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๔๐๓) ‘‘ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อตฺถตํ โหติ กถินํ อตฺถารกสฺส จ อนุโมทกสฺส จา’’ติฯ เอตฺถ จ กถินตฺถารกภิกฺขุโต วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ ตสฺมึ สเงฺฆ อตฺถิ, อิธ วุตฺตนเยน อตฺถารเกน ‘‘ภเนฺต’’ติ วตฺตพฺพํ, อนุโมทเกน ‘‘อาวุโส’’ติฯ ยทิ ปน กถินตฺถารโก ภิกฺขุ สเพฺพสํ วุฑฺฒตโร โหติ, เตน ‘‘อาวุโส’’ติ วตฺตพฺพํ, อิตเรหิ ‘‘ภเนฺต’’ติ, เอวํ เสสนยทฺวเยปิฯ เอวํ สเพฺพสํ อตฺถตํ โหติ กถินนฺติฯ อิเมสุ ปน สงฺฆปุคฺคเลสุ เย ตสฺมึ วิหาเร ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปฐมปวารณาย ปวาริตา, เตเยว อนุโมทิตุํ ลภนฺติ, ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา อญฺญสฺมึ วิหาเร วุตฺถวสฺสา วา น ลภนฺติ, อนนุโมทนฺตาปิ อานิสํสํ น ลภนฺติฯ

เอวํ กถินตฺถารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ จีวรวิภาคํ ทเสฺสตุํ **“เอวํ อตฺถเต ปน กถิเน”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สเจ กถินจีวเรน สทฺธึ อาภตํ อานิสํส**นฺติ อิมินา เอกํ อตฺถตจีวรเมว กถินจีวรํ นาม, ตโต อญฺญํ เตน สทฺธึ อาภตํ สพฺพํ จีวรํ กถินานิสํสจีวรํ นามาติ ทเสฺสติฯ วกฺขติ หิ ‘‘อวเสสกถินานิสํเส พลววตฺถานี’’ติอาทิฯ เตน ญายติ ‘‘วตฺถเมว อิธ อานิสํโส นาม, น อโคฺฆ,

กถินสาฎเกน สทฺธึ อาภตานํ อญฺญสาฏกานํ พหุลวเสน อตฺถริตพฺพํ, น กถินสาฏกสฺส มหคฺฆวเสนา''ติฯ **ภิกฺขุสโงฺฆ อนิสฺสโร,** อตฺถตกถิโน ภิกฺขุเยว อิสฺสโรฯ กสฺมา? ทายเกหิ วิจาริตตฺตาฯ **ภิกฺขุสโงฺฆ อิสฺสโร,** กสฺมา? ทายเกหิ อวิจาริตตฺตา, มูลกถินสฺส จ สเงฺฆ ทินฺนตฺตาฯ **อวเสสกถินานิสํเส**ติ ตสฺส ทินฺนวเตฺถหิ อวเสสกถินานิสํสวเตฺถฯ **พลววตฺถานี**ติ อตฺถริตพฺพกถินสาฎกํเยว อหตํ วา อหตกปฺปํ วา ทาตุํ วฏฺฏติ, อานิสํสจีวรํ ปน ยถาสตฺติ ยถาพลํ ปุราณํ วา อภินวํ วา ทุพฺพลํ วา พลวํ วา ทาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา เตสุ ทุพฺพลวเตฺถ ฐิติกาย ทิเนฺน ลทฺธภิกฺขุสฺส อุปการกํ น โหติ, ตสฺมา อุปการณโยคฺคานิ พลววตฺถานิ ทาตพฺพานีติ อธิปฺปาโยฯ **วสฺสาวาสิกฐิติกาย ทาตพฺพานี**ติ ยตฺตกา ภิกฺขู วสฺสาวาสิกจีวรํ ลภึสุ, เต ฐเปตฺวา เตสํ เหฎฺฐโต ปฏฺฐาย ยถากฺกมํ ทาตพฺพานิฯ **เถราสนโต ปฏฺฐายา**ติ ยตฺตกา ภิกฺขู ติสฺสํ กถินตฺถตสีมายํ สนฺติ, เตสุ เชฎฺฐกภิกฺขุโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพานิฯ อาสนคฺคหณํ ปน ยถาวุฑฺฒํ นิสิเนฺน สนฺธาย กตํฯ เอเตน วสฺสาวาสิกกถินานิสํสานํ สมานคติกตํ ทีเปติฯ **ครุภณฺฑํ น ภาเชตพฺพนฺ**ติ กถินสาฎเกน สทฺธึ อาภเตสุ มญฺจปีฐาทิกํ ครุภณฺฑํ น ภาเชตพฺพํ, สงฺฆิกวเสเนว ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ ครุภณฺฑวินิจฺฉโย อนนฺตรกถายํ อาวิ ภวิสฺสติฯ

อิมสฺมึ ปน ฐาเน วตฺตพฺพํ อตฺถิฯ กถํ? อิทานิ ภิกฺขู กถินานิสํสจีวรํ กุสปาตํ กตฺวา วิภชนฺติ, ตํ ยุตฺตํ วิย น ทิสฺสตีติฯ กสฺมาติ เจ? ''อวเสสกถินานิสํเส พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐิติกาย ทาตพฺพานิ, ฐิติกาย อภาเว เถราสนโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพานี''ติ วจนโตติฯ เอวํ สเนฺต กตฺถ กุสปาโต กาตโพฺพติ? ภณฺฑาคาเร ฐปิตจีวเรติฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ''**อุสฺสนฺนํ โหตี**ติ พหุ ราสิกตํ โหติ, ภณฺฑาคารํ น คณฺหาติฯ **สมฺมุขีภูเตนา**ติ อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิเตนฯ **ภาเชตุนฺ**ติ กาลํ โฆสาเปตฺวา ปฏิปาฏิยา ภาเชตุํ...เป.... เอวํ ฐปิเตสุ จีวรปฏิวีเสสุ กุโส ปาเตตโพฺพ''ติ อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๔๓) วุตฺตตฺตา, ตสฺมา อิมิสฺสํ อฎฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว ภาเชตพฺพนฺติ อมฺหากํ ขนฺติฯ

เอกเจฺจ ปน ภิกฺขู เอเกกสฺส เอเกกสฺมึ จีวเร อปฺปโหเนฺต จีวรํ ปริวเตฺตตฺวา อกปฺปิยวตฺถุํ คเหตฺวา ภาเชนฺติ, ตํ อติโอฬาริกเมวฯ อเญฺญปิ เอกจฺจานํ จีวรานํ มหคฺฆตาย เอกจฺจานํ อปฺปคฺฆตาย สมคฺฆํ กาตุํ น สกฺกาติ ตเถว กโรนฺติ, ตมฺปิ โอฬาริกเมวฯ ตตฺถ หิ อกปฺปิยวตฺถุนา ปริวเตฺตเนปิ ตสฺส วิจารเณปิ ภาคคฺคหเณปิ อาปตฺติเยว โหติฯ เอเก ''กถินํ นาม ทุพฺพิจารณีย''นฺติ วตฺวา อตฺถรณํ น กโรนฺติ, ปุคฺคลิกวเสเนว ยถาชฺฌาสยํ วิจาเรนฺติ, ตํ ปน ยทิ ทายเกหิ ปุคฺคลเสฺสว ทินฺนํ, ปุคฺคเลน จ สงฺฆสฺส อปริจฺจชิตํ, เอวํ สติ อตฺตโน สนฺตกตฺตา ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ ยทิ ปน สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ทินฺนํ, ปุคฺคลสฺส ทิเนฺนปิ สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปริจฺจชิตํ, เอวํ สเนฺต สงฺฆคณานํ สนฺตกตฺตา อยุตฺตํ ภเวยฺยฯ อปเร ปน กถินวเสน ปฏิคฺคหิเต วิจาเรตุํ ทุกฺกรนฺติ มญฺญมานา ''น มยํ กถินวเสน ปฏิคฺคณฺหาม, วสฺสาวาสิกภาเวเนว ปฏิคฺคณฺหามา''ติ วตฺวา ยถารุจิ วิจาเรนฺติ, ตมฺปิ อยุตฺตํฯ วสฺสาวาสิกมฺปิ หิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ สงฺฆิกํ โหติเยว, ปุคฺคลสฺส ทินฺนํ ปุคฺคลิกํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ''สเจ ปน เตสํ เสนาสเน ปํสุกูลิโก วสติ, อาคตญฺจ ตํ ทิสฺวา 'ตุมฺหากํ วสฺสาวาสิกํ เทมา'ติ วทนฺติ, เตน สงฺฆสฺส อาจิกฺขิตพฺพํฯ สเจ ตานิ กุลานิ สงฺฆสฺส ทาตุํ น อิจฺฉนฺติ, 'ตุมฺหากํเยว เทมา'ติ วทนฺติ, สภาโค ภิกฺขุ 'วตฺตํ กตฺวา คณฺหาหี'ติ วตฺตโพฺพ, ปํสุกูลิกสฺส ปเนตํ น วฏฺฏตี''ติ อฎฺฐกถายํ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๑๘; วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๒๑๙) วุตฺตตฺตาฯ

วสฺสาวาสิกํ ทุวิธํ สทฺธาเทยฺยตตฺรุปฺปาทวเสนฯ วุตฺตญฺหิ อฎฺฐกถายํ (จูฬว. อฎฺฐ. ๓๑๘) ''อิติ สทฺธาเทยฺเย ทายกมนุสฺสา ปุจฺฉิตพฺพา, ตตฺรุปฺปาเท ปน กปฺปิยการกา ปุจฺฉิตพฺพา''ติฯ สทฺธาเทยฺยวสฺสาวาสิกมฺปิ สวิหาราวิหารวเสน ทุวิธํฯ วุตฺตเญฺหตํ อฎฺฐกถายํ (จูฬว.

อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘มหาปทุมตฺเถโร ปนาห น เอวํ กาตพฺพํฯ มนุสฺสา หิ อตฺตโน อาวาสปฏิชคฺคนตฺถาย ปจฺจยํ เทนฺติ, ตสฺมา อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ตตฺถ ปวิสิตพฺพ’’นฺติ, ‘‘เยสํ ปน เสนาสนํ นตฺถิ, เกวลํ ปจฺจยเมว เทนฺติ, เตสํ ปจฺจยํ อวสฺสาวาสิเก เสนาสเน คาเหตุํ วฏฺฏตี’’ติ จฯ ตตฺรุปฺปาทวสฺสาวาสิกํ นาม กปฺปิยการกานํ หตฺเถ กปฺปิยวตฺถุปอภุญฺชนตฺถาย ทินฺนวตฺถุโต นิพฺพตฺตํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) ‘‘กปฺปิยการกานญฺหิ หตฺเถ ‘กปฺปิยภณฺฑํ ปริภุญฺชถา’ติ ทินฺนวตฺถุโต ยํ ยํ กปฺปิยํ, ตํ สพฺพํ ปริภุญฺชิตุํ อนุญฺญาต’’นฺติฯ เอวํ วสฺสาวาสิกจีวรมฺปิ ปุเพฺพ เยภุเยฺยน สงฺฆเสฺสว เทนฺติ, ตสฺมา ‘‘กถินจีวรํ เทมา’’ติ วุเตฺต กถินจีวรภาเวน ปฏิคฺคเหตพฺพํ, ‘‘วสฺสาวาสิกํ เทมา’’ติ วุเตฺต วสฺสาวาสิกจีวรภาเวเนว ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ กสฺมา? ‘‘ยถา ทายกา วทนฺติ, ตถา ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๕) วจนโตฯ

กิญฺจิ อวตฺวา หตฺเถ วา ปาทมูเล วา ฐเปตฺวา คเต กึ กาตพฺพนฺติ? ตตฺถ สเจ ‘‘อิทํ วตฺถุ เจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปรปุคฺคลสฺส วา อตฺถาย ปริณต’’นฺติ ชาเนยฺย, เตสํ อตฺถาย ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ อถ ‘‘มมตฺถาย ปริณต’’นฺติ ชาเนยฺย, อตฺตโน อตฺถาย ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๓๒๙) ‘‘นว อธมฺมิกทานานี’’ติอาทิฯ อถ น กิญฺจิ ชาเนยฺย, อตฺตโน หตฺเถ วา ปาทมูเล วา กิญฺจิ อวตฺวา ฐปิตํ ตเสฺสว ปุคฺคลิกํ โหติฯ น หิ เจติยาทีนํ อตฺถาย ปริณตํ กิญฺจิ อวตฺวา ภิกฺขุสฺส หตฺเถ วา ปาทมูเล วา ฐเปตีติฯ วุตฺตเญฺหตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘**ปุคฺคลสฺส เทตี**ติ ‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา ปาทมูเล ฐเปตฺวา ‘อิมํ, ภเนฺต, ตุมฺหากํ ทมฺมี’ติ เอวํ สมฺมุขา วา เทตี’’ติอาทิฯ

‘‘อิมิสฺสํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว ภาเชตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, กถํ ภาเชตพฺพนฺติ? ‘‘อวเสสกถินานิสํเส พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐิติกาย ทาตพฺพานี’’ติ วุตฺตตฺตา เย ภิกฺขู อิมสฺมึ วเสฺส วสฺสาวาสิกํ น ลภึสุ, เตสํ เหฏฺฐโต ปฏฺฐาย เอเกกํ จีวรํ วา สาฏกํ วา ทาตพฺพํฯ อถ จีวรานํ วา สาฏกานํ วา อวสิเฏฺฐสุ สเนฺตสุ ปุน เถราสนโต ปฏฺฐาย ทุติยภาโค ทาตโพฺพฯ ตโต จีวเรสุ วา สาฏเกสุ วา ขีเณสุ เย ลภนฺติ, เตสุ ปจฺฉิมสฺส วสฺสาทีนิ สลฺลเกฺขตพฺพานิฯ น เกวลํ ตสฺมึ กถินตฺถตทิวเส ทินฺนทุสฺสานิ เอว กถินานิสํสานิ นาม โหนฺติ, อถ โข ยาว กถินสฺส อุพฺภารา สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทินฺนจีวรานิปิ สงฺฆิเกน ตตฺรุปฺปาเทน อารามิเกหิ อาภตจีวรานิปิ กถินานิสํสานิเยว โหนฺติฯ ตสฺมา ตาทิเสสุ จีวเรสุ อุปฺปชฺชมาเนสุ ยถาวุตฺตสลฺลกฺขิตวสฺสสฺส ภิกฺขุโน เหฏฺฐโต ปฏฺฐาย ปุนปฺปุนํ คาเหตพฺพํฯ ‘‘ฐิติกาย อภาเว เถราสนโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพานี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) วจนโต ตสฺมึ วเสฺส วสฺสาวาสิกจีวรานํ อนุปฺปชฺชนโต วา อุปฺปชฺชมาเนสุปิ ฐิติกาย อคาหาปนโต วา วสฺสาวาสิกฐิติกาย อภาเว สติ ลทฺธพฺพกถินานิสํเส ตสฺสํ อุปจารสีมายํ สเพฺพ ภิกฺขู ปฏิปาฏิยา นิสีทาเปตฺวา เถราสนโต ปฏฺฐาย ฐิติกํ กตฺวา เอเกกสฺส ภิกฺขุโน เอเกกํ จีวรํ วา สาฏกํ วา ทาตพฺพํฯ สงฺฆนวกสฺส ทานกาเลปิ มหาเถรา อาคจฺฉนฺติ, ‘‘ภเนฺต, วีสติวสฺสานํ ทียติ, ตุมฺหากํ ฐิติกา อติกฺกนฺตา’’ติ น วตฺตพฺพา, ฐิติกํ ฐเปตฺวา เตสํ ทตฺวา ปจฺฉา ฐิติกาย ทาตพฺพํฯ ทุติยภาเค ปน เถราสนํ อารุเฬฺห ปจฺฉา อาคตานํ ปฐมภาโค น ปาปุณาติ, ทุติยภาคโต วสฺสเคฺคน ทาตโพฺพฯ อยํ ฐิติกาวิจาโร จตุปจฺจยภาชนกถาโต (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๐๒) คเหตโพฺพติฯ

นนุ จ โภ เอกจฺจานิ กถินานิสํสจีวรานิ มหคฺฆานิ, เอกจฺจานิ อปฺปคฺฆานิ โหนฺติ, กถํ เอเกกสฺส เอเกกสฺมึ ทินฺเน อคฺฆสมตฺตํ ภเวยฺยาติ? วุจฺจเต – ภณฺฑาคารจีวรภาชเน อคฺฆสมตฺตํ อิจฺฉิตพฺพํฯ ตถา หิ วุตฺตํ จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๔๓) ‘‘เตน โข ปน สมเยน สงฺฆสฺส ภณฺฑาคาเร จีวรํ อุสฺสนฺนํ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สมฺมุขีภูเตน

สงฺเฆน ภาเชตุํ…เป…. อถ โข จีวรภาชกานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ ‘กถํ นุ โข จีวรํ ภาเชตพฺพ’นฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฐมํ อุจฺจินิตฺวา ตุลยิตฺวา วณฺณาวณฺณํ กตฺวา ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ พนฺธิตฺวา จีวรปฏิวีสํ ฐเปตุ''นฺติฯ อฏฺฐกถายญฺจ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๓) **''อุจฺจินิตฺวา**ติ 'อิทํ ถูลํ, อิทํ สณฺหํ, อิทํ ฆนํ, อิทํ ตนุกํ, อิทํ ปริภุตฺตํ, อิทํ อปริภุตฺตํ, อิทํ ทีฆโต เอตฺตกํ, ปุถุลโต เอตฺตก'นฺติ เอวํ วตฺถานิ วิจินิตฺวาฯ **ตุลยิตฺวา**ติ 'อิทํ เอตฺตกํ อคฺฆติ, อิทํ เอตฺตก'นฺติ เอวํ อคฺฆปริเจฺฉทํ กตฺวาฯ **วณฺณาวณฺณํ กตฺวา**ติ สเจ สพฺเพสํ เอเกกเมว ทสทสอคฺฆนกํ ปาปุณาติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ ปาปุณาติ, ยํ นว วา อฏฺฐ วา อคฺฆติ, ตํ อเญฺญน เอกอคฺฆนเกน จ ทฺวิอคฺฆนเกน จ สทฺธึ พนฺธิตฺวา เอเตน อุปาเยน สเม ปฏิวีเส ฐเปตฺวาติ อโตฺถ ฯ **ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ พนฺธิตฺวา**ติ สเจ เอเกกสฺส ทียมาเน ทิวโส น ปโหติ, ทส ทส ภิกฺขู คเณตฺวา ทส ทส จีวรปฏิวีเส เอกวคฺคํ พนฺธิตฺวา เอกํ ภณฺฑิกํ กตฺวา เอวํ จีวรปฏิวีสํ ฐเปตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ เอวํ ฐปิเตสุ จีวรปฏิวีเสสุ กุโส ปาเตตโพฺพ''ติ วุตฺตํฯ เตน ญายติ ''ภณฺฑาคารจีวรภาชเน อคฺฆสมตฺตํ อิจฺฉิตพฺพํ, กุสปาโต จ กาตโพฺพ''ติฯ

อิมสฺมึ ปน กถินานิสํสจีวรภาชเน อคฺฆสมตฺตํ น อิจฺฉิตพฺพํ, กุสปาโต จ น กาตโพฺพฯ ตถา หิ วุตฺตํ กถินกฺขนฺธกฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) ''เอวํ อตฺถเต ปน กถิเน สเจ กถินจีวเรน สทฺธึ อาภตํ อานิสํสํ ทายกา 'เยน อมฺหากํ กถินํ คหิตํ, ตเสฺสว เทมา'ติ เทนฺติ, ภิกฺขุสโงฺฆ อนิสฺสโรฯ อถ อวิจาเรตฺวาว ทตฺวา คจฺฉนฺติ, ภิกฺขุสโงฺฆ อิสฺสโร, ตสฺมา สเจ กถินตฺถารกสฺส เสสจีวรานิปิ ทุพฺพลานิ โหนฺติ, สเงฺฆน อปโลเกตฺวา เตสมฺปิ อตฺถาย วตฺถานิ ทาตพฺพานิ, กมฺมวาจา ปน เอกาเยว วฏฺฏติฯ อวเสสกถินานิสํเส พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐิติกาย ทาตพฺพานิฯ ฐิติกาย อภาเว เถราสนโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพานิ''อิเจฺจว วุตฺตํ, น วุตฺตํ ''อคฺฆปริเจฺฉทํ กตฺวา''ติ วา ''กุสปาโต กาตโพฺพ''ติ วาฯ เตน ญายติ ''กถินานิสํสจีวรานิ วสฺสาวาสิกฐิติกาย วา วุฑฺฒตรโต วา ปฏฺฐาเยว ทาตพฺพานิ, เนว อคฺฆสมตฺตํ กาตพฺพํ, น กุโส ปาเตตโพฺพ''ติฯ

อิทานิ ปน วสฺสาวาสิกภาเวน อทินฺนตฺตา วสฺสาวาสิกฐิติกาย อกตตฺตา จ กถินตฺถตจีวรโต จ กถินตฺถารกสฺส อวเสสจีวรตฺถาย ทินฺนวตฺถโต จ อวเสสกถินานิสํเส พลววตฺถานิ วุฑฺฒตรโต ปฏฺฐาย เอกสฺส ภิกฺขุสฺส เอกํ วตฺถํ ทาตพฺพํ, เตสุ ปน วรํ วรํ วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพํ ฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? ''ปจฺฉิมวสฺสูปนายิกทิวเส ปน สเจ กาลํ โฆเสตฺวา สนฺนิปติเต สเงฺฆ โกจิ ทสหตฺถํ วตฺถํ อาหริตฺวา วสฺสาวาสิกํ เทติ, อาคนฺตุโก สเจ ภิกฺขุสงฺฆเตฺถโร โหติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ นวโก เจ โหติ, สมฺมเตน ภิกฺขุนา สงฺฆเตฺถโร วตฺตโพฺพ 'สเจ, ภเนฺต, อิจฺฉถ, ปฐมภาคํ มุญฺจิตฺวา อิทํ วตฺถํ คณฺหถา'ติฯ อมุญฺจนฺตสฺส น ทาตพฺพํฯ สเจ ปน ปุเพฺพ คาหิตํ มุญฺจิตฺวา คณฺหาติ, ทาตพฺพํฯ เอเตเนว อุปาเยน ทุติยเตฺถรโต ปฏฺฐาย ปริวเตฺตตฺวา ปตฺตฏฺฐาเน อาคนฺตุกสฺส ทาตพฺพํฯ สเจ ปฐมวสฺสูปคตา เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ วา วตฺถานิ อลตฺถุํ, ลทฺธํ ลทฺธํ เอเตเนว อุปาเยน วิสฺสชฺชาเปตฺวา ยาว อาคนฺตุกสฺส สมกํ โหติ, ตาว ทาตพฺพํฯ เตน ปน สมเก ลเทฺธ อวสิโฏฺฐ อนุภาโค เถราสเน ทาตโพฺพ''ติ เสนาสนกฺขนฺธกฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๑๘) วจนโต ตํสํวณฺณนาภูตาย วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๑๘) **''อาคนฺตุโก สเจ ภิกฺขู**ติ จีวเร คาหิเต ปจฺฉา อาคโต อาคนฺตุโก ภิกฺขุฯ **ปตฺตฏฺฐาเน**ติ วสฺสเคฺคน ปตฺตฏฺฐาเนฯ **ปฐมวสฺสูปคตา**ติ อาคนฺตุกสฺส อาคมนโต ปุเรตรเมว ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปนายิกาย วสฺสูปคตาฯ **ลทฺธํ ลทฺธ**นฺติ ทายกานํ สนฺติกา อาคตาคตสาฏก''นฺติ วจนโต, วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๓๑๘) **''ปฐมภาคํ มุญฺจิตฺวา**ติ อิทํ เจ ปฐมคาหิตวตฺถุโต มหคฺฆํ โหตีติ ลิขิต''นฺติ วจนโต จ วิญฺญายติฯ เอวํ อฏฺฐกถายํ ฏีกาสุ จ วสฺสาวาสิกทาเน ปจฺฉา อาภตํ มหคฺฆวตฺถํ มหาเถรโต ปฏฺฐาย ปริวเตฺตตฺวา เตหิ อนิจฺฉิตํเยว วสฺสเคฺคน

ปตฺตสฺส ปจฺฉา อาคตสฺส ภิกฺขุโน ทาตพฺพภาวสฺส วุตฺตตฺตา วรํ วรํ วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพนฺติ วิญฺญายติฯ

“สเจ ปฐมวสฺสูปคตา เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ วา วตฺถานิ อลตฺถุ”นฺติ วตฺถคณนาย เอว วุตฺตตฺตา, อคฺฆคณนาย อวุตฺตตฺตา จ กถินานิสํสวตฺถสฺส จ วสฺสาวาสิกคติกภาวสฺส วจนโต กถินานิสํสวตฺถานิ วตฺถคณนาวเสเนว ภาเชตพฺพานิ, น อคฺฆสมภาเวนาติ จ ทฏฺฐพฺพานิ, เต เนว จ การเณน “โย พหูนิ กถินานิสํสวตฺถานิ เทติ, ตสฺส สนฺตเกเนว อตฺถริตพฺพ”นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) วุตฺตํฯ พหูนิ หิ กถินานิสํสวตฺถานิ วิภชนกาเล สงฺฆสฺส อุปการกานิ โหนฺตีติฯ

ปาฬิอฏฺฐกถาทีหิ, เนตฺวา วุตฺตํ วินิจฺฉยํ;
กถิเน จีวเร มยฺหํ, จินฺตยนฺตุ วิจกฺขณาฯ

จินฺตยิตฺวา ปุนปฺปุนํ, ยุตฺตํ เจ ธารยนฺตุ ตํ;
อยุตฺตเญฺจ อิโต อญฺญํ, ปริเยสนฺตุ การณนฺติฯ

“โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท, โส เนสํ ภวิสฺสตี”ติ จีวรเสฺสว อตฺถตกถินานํ ภิกฺขูนํ สนฺตกภาวสฺส ภควตา วุตฺตตฺตา จีวรโต อญฺญานิ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทินฺนานิ ปิณฺฑปาตาทีนิ วตฺถูนิ อุปจารสีมํ ปวิฏฺฐสฺส อาคตาคตสฺส สงฺฆสฺส สนฺตกํ โหนฺติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) “กถินํ อตฺถราเปตฺวา ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา คมิสฺสนฺติ , อานิสํโส ปน อิตเรสํเยว โหตี”ติฯ “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสํ ทาตุ”นฺติ (มหาว. ๓๔๓) ปาฬึ อุปนิสฺสาย กถินานิสํสจีวรมฺปิ สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสํเยว เทนฺติ, น ปเนวํ กาตพฺพํฯ ภณฺฑาคาเร ฐปิตญฺหิ อกาลจีวรเมว สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสํ กตฺวา ทาตพฺพํฯ วสฺสาวาสิกกถินานิสํสาทิกาลจีวรํ ปน สมกเมว ทาตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ จีวรกฺขนฺธกฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๓) **“สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีส**นฺติ เอตฺถ เย สามเณรา อตฺติสฺสรา ภิกฺขุสงฺฆสฺส กตฺตพฺพกมฺมํ น กโรนฺติ, อุเทฺทสปริปุจฺฉาสุ ยุตฺตา อาจริยุปชฺฌายานํเยว วตฺตปฏิปตฺตึ กโรนฺติ, อเญฺญสํ น กโรนฺติ, เอเตสํเยว อุปฑฺฒภาโค ทาตโพฺพฯ เย ปน ปุเรภตฺตญฺจ ปจฺฉาภตฺตญฺจ ภิกฺขุสงฺฆเสฺสว กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรนฺติ, เตสํ สมโก ทาตโพฺพฯ อิทญฺจ ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปเนฺนน ภณฺฑาคาเร ฐปิเตน อกาลจีวเรเนว กถิตํ, กาลจีวรํ ปน สมกเมว ทาตพฺพ”นฺติฯ

กจฺจิ นุ โข สามเณรา วสฺสํ อุปคตา, เยน อานิสํสํ ลเภยฺยุนฺติ? อาม อุปคตาติฯ กถํ วิญฺญายตีติ? “อถ จตฺตาโร ภิกฺขู อุปคตา, เอโก ปริปุณฺณวโสฺส สามเณโร, โส เจ ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปชฺชติ, คณปูรโก เจว โหติ, อานิสํสญฺจ ลภตี”ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) วจนโต วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) “ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปเนฺนน ปฐมปวารณาย ปวาเรตุมฺปิ ลภติ, วสฺสิโก จ โหติ, อานิสํสญฺจ ลภตีติ สามเณรานํ วสฺสูปคมนํ อนุญฺญาตํ โหติฯ สามเณรา กถินานิสํสํ ลภนฺตีติ วทนฺตี”ติ วจนโตติฯ

ตตฺรุปฺปาเทสุ กถินานิสํเสสุ ยทิ อารามิกา ตณฺฑุลาทีหิ วตฺถานิ เจตาเปนฺติ, วเตฺถหิปิ ตณฺฑุลาทีนิ เจตาเปนฺติ, ตตฺถ กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? วิภชนกาเล วิชฺชมานวตฺถุวเสน กาตพฺพํฯ ตถา หิ วุตฺตํ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) “ตตฺรุปฺปาเทน ตณฺฑุลาทินา วตฺถูสุ เจตาปิเตสุ อตฺถตกถินานเมว ตานิ วตฺถานิ ปาปุณนฺติฯ วเตฺถหิ ปน ตณฺฑุลาทีสุ เจตาปิเตสุ สเพฺพสํ ตานิ ปาปุณนฺตีติ วุตฺต”นฺติฯ “สเจ ปน เอกสีมายํ พหู วิหารา โหนฺตี”ติ

เอตฺถ กตรสีมา อธิเปฺปตาติ? อุปจารสีมาฯ อุปจารสีมายํเยว หิ สงฺฆลาภวิภชนาทิกํ สิชฺฌติฯ วุตฺตเญฺหตํ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๖) **“กถินตฺถตสีมาย**นฺติ อุปจารสีมํ สนฺธาย วุตฺตํ, อุปจารสีมฏฺฐสฺส มตกจีวราทิภาคิยตาย พทฺธสีมาย ตตฺรุปฺปาทาภาวโต วิเญฺญยฺยเมตํ ‘อุปจารสีมาว อธิเปฺปตา’ติ’’ฯ

เอวํ กถินตฺถารํ ทเสฺสตฺวา สเงฺฆ รุจิตาย มาติกาปลิโพธอุพฺภาเร อทเสฺสตฺวาว อเนฺต อานิสํสํ ทเสฺสตุํ **“อตฺถตกถินานํ โว ภิกฺขเว”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อฏฺฐวิธา มาติกา ปกฺกมนนฺติกา, นิฏฺฐานนฺติกา, สนฺนิฏฺฐานนฺติกา, นาสนนฺติกา, สวนนฺติกา, อาสาวเจฺฉทิกา, สีมาติกฺกนฺติกา, สหุพฺภาราติฯ ตตฺถ อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ กตปริโยสิตํ จีวรํ อาทาย ‘‘อิมํ วิหารํ น ปเจฺจสฺสามี’’ติ ปกฺกมติ, ตสฺส ภิกฺขุโน อุปจารสีมาติกฺกเมเนว กถินุพฺภาโร ภวติ, ปญฺจานิสํสานิ อลภเนยฺย โหติฯ อยํ กถินุพฺภาโร ปกฺกมนเมวสฺส อนฺตภูตตฺตา **ปกฺกมนนฺติโก** นาม โหติฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ อนิฏฺฐิตเมว อตฺตโน ภาคภูตํ จีวรํ อาทาย อญฺญํ วิหารํ คโต, ตสฺส พหิอุปจารสีมคตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิมสฺมิํเยว วิหาเร อิมํ จีวรํ กาเรสฺสามิ, น ปุราณวิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ, โส พหิสีมายเมว ตํ จีวรํ กาเรติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ตสฺมิํ จีวเร นิฏฺฐิเต กถินุพฺภาโร โหติฯ อยํ กถินุพฺภาโร จีวรนิฏฺฐานเมวสฺส อโนฺตติ **นิฏฺฐานนฺติโก** นามฯ

ภิกฺขุ อตฺถตกถิโน อกตจีวรมาทาย ปกฺกมติ, ตสฺส พหิอุปจารสีมคตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิมํ จีวรํ เนว กาเรสฺสามิ, โปราณวิหารญฺจ น ปเจฺจสฺสามี’’ติ, ตสฺส ภิกฺขุโน เตน สนฺนิฏฺฐาเนน กถินุพฺภาโร โหติฯ อยํ กถินุพฺภาโร สนฺนิฏฺฐานเมวสฺส อโนฺตติ **สนฺนิฏฺฐานนฺติโก** นามฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ อกตเมว จีวรํ อาทาย ปกฺกมติ, พหิสีมคตสฺส ตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิเธวิมํ จีวรํ กาเรสฺสามิ, น จ โปราณวิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ, ตสฺส จีวรํ กุรุมานํ โจราทีหิ นสฺสติ, อคฺยาทีหิ วินสฺสติ, กถินุพฺภาโร โหติฯ อยํ กถินุพฺภาโร นาสนเมวสฺส อโนฺตติ **นาสนนฺติโก** นามฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ อกตจีวรมาทาย ‘‘อิมํ วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา ปกฺกมติ , ตสฺส พหิสีมคตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิเธวิมํ จีวรํ กาเรสฺสามี’’ติ, โส กตจีวโร สุณาติ ‘‘วิหาเร กิร สเงฺฆน กถินํ อุพฺภต’’นฺติ, เตน สวนมเตฺตนสฺส กถินํ อุพฺภตํ โหติฯ อยํ กถินพฺภาโร สวนเมวสฺส อโนฺตติ **สวนนฺติโก** นามฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ อญฺญตฺถ ปจฺจาสาจีวรการณา ปกฺกมติ, ตสฺส พหิสีมคตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิธ พหิสีมายเมว จีวรปจฺจาสํ ปยิรุปาสามิ, น วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ, โส ตเตฺถว ตํ จีวรปจฺจาสํ ปยิรุปาสติ, โส ตํ จีวรปจฺจาสํ อลภมาโน จีวราสา ปจฺฉิชฺชติ, เตเนว ตสฺส ภิกฺขุโน กถินุพฺภาโร ภวติฯ อยํ กถินุพฺภาโร อาสาวเจฺฉทสหิตตฺตา **อาสาวเจฺฉทิโก** นามฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ อกตจีวรํ อาทาย ‘‘อิมํ วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา ปกฺกมติ, โส พหิสีมคโต ตํ จีวรํ กาเรติ, โส กตจีวโร ‘‘วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ จิเนฺตโนฺต พหิอุปจารสีมายเมว กถินุพฺภารกาลํ วีตินาเมติ, ตสฺส กถินุพฺภาโร ภวติฯ อยํ กถินุพฺภาโร จีวรกาลสฺส อนฺติมทิวสสงฺขาตาย สีมาย อติกฺกนฺตตฺตา **สีมาติกฺกนฺติโก** นามฯ

อตฺถตกถิโน ภิกฺขุ จีวรํ อาทาย ‘‘อิมํ วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา ปกฺกมติ, โส กตจีวโร ‘‘วิหารํ ปเจฺจสฺสามี’’ติ จิเนฺตโนฺต ปจฺจาคนฺตฺวา วิหาเร กถินุพฺภารํ ปโปฺปติ, ตสฺส ภิกฺขุ

โน วิหาเร ภิกฺขูหิ สห กถินุพฺภาโร ภวติฯ อยํ กถินุพฺภาโร วิหาเร ภิกฺขูหิ สห กตตฺตา **สหุพฺภาโร** นามฯ อยํ อฏฺฐวิโธ กถินุพฺภาโร อฏฺฐ มาติกา นามฯ วุตฺตเญฺหตํ กถินกฺขนฺธกปาฬิยํ (มหาว. ๓๑๐) ‘‘อฏฺฐิมา, ภิกฺขเว, มาติกา กถินสฺส อุพฺภาราย ปกฺกมนนฺติกา นิฏฺฐานนฺติกา สนฺนิฏฺฐานนฺติกา นาสนนฺติกา สวนนฺติกา อาสาวเจฺฉทิกา สีมาติกฺกนฺติกา สหุพฺภาราติฯ ภิกฺขุ อตฺถตกถิโน กตจีวรมาทาย ปกฺกมติ ‘น ปเจฺจสฺส’นฺติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปกฺกมนนฺติโก กถินุพฺภาโร’’ติอาทิ, วินยวินิจฺฉยปฺปกรเณ จ –

> ‘‘ปกฺกมนญฺจ นิฏฺฐานํ, สนฺนิฏฺฐานญฺจ นาสนํ;
> สวนมาสา จ สีมา จ, สหุพฺภาโรติ อฏฺฐิมา’’ติฯ (วิ. วิ. ๒๗๐๙);

ปลิโพโธ ทุวิโธ อาวาสปลิโพโธ, จีวรปลิโพโธติฯ ตตฺถ ‘‘ยสฺมิํ วิหาเร กถินํ อตฺถตํ โหติ, ตสฺมิํ วสิสฺสามี’’ติ อญฺญตฺถ คจฺฉโนฺตปิ ‘‘ปุน ตํ วิหารํ อาคจฺฉิสฺสามี’’ติ สาเปโกฺข โหติฯ อยํ **อาวาสปลิโพโธ** นามฯ ตสฺส ภิกฺขุโน จีวรํ อกตํ วา โหติ อปริโยสิตํ วา, ‘‘อญฺญโต จีวรํ ลจฺฉามี’’ติ อาสา วา อนุปจฺฉินฺนา โหติฯ อยํ **จีวรปลิโพโธ** นามฯ วุตฺตเญฺหตํ กถินกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๒๕) ‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, เทฺว กถินสฺส ปลิโพธา? อาวาสปลิโพโธ จ จีวรปลิโพโธ จฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, อาวาสปลิโพโธ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วสติ วา ตสฺมิํ อาวาเส, สาเปโกฺข วา ปกฺกมติ ‘ปเจฺจสฺส’นฺติ, เอวํ โข, ภิกฺขเว, อาวาสปลิโพโธ โหติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, จีวรปลิโพโธ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จีวรํ อกตํ วา โหติ วิปฺปกตํ วา, จีวราสา วา อนุปจฺฉินฺนา, เอวํ โข, ภิกฺขเว, จีวรปลิโพโธ โหตี’’ติฯ

อุพฺภาโร ทุวิโธ อฏฺฐมาติกาอุพฺภารอนฺตรุพฺภารวเสนฯ ตตฺถ พหิอุปจารสีมคตานํ ภิกฺขูนํ วเสน วุตฺตา สตฺต กถินุพฺภารา จ พหิอุปจารสีมํ คนฺตฺวา นิวเตฺตตฺวา กถินตฺถตวิหาเร อนฺตรุพฺภารํ ปตฺวา ภิกฺขูหิ สห อนฺตรุพฺภารสฺส กตตฺตา สหุพฺภารสงฺขาโต เอโก กถินุพฺภาโร จาติ อิเม อฏฺฐ กถินุพฺภารา อฏฺฐมาติกาย ปวิฏฺฐตฺตา **อฏฺฐมาติกาอุพฺภาโร** นามฯ พหิสีมํ อคนฺตฺวา ตสฺมิํเยว วิหาเร นิสีทิตฺวา กถินุพฺภารํ ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย กถินุพฺภาโร อฏฺฐมาติกาย อปฺปวิฏฺฐ หุตฺวา กาลปริเจฺฉทํ อปฺปตฺวา อนฺตราเยว กตตฺตา **อนฺตรุพฺภาโร** นามฯ

อนฺตรุพฺภารสหุพฺภารา ญตฺติทุติยกมฺมวาจาเยว กตา, เอวํ สเนฺต โก เตสํ วิเสโสติ? อนฺตรุพฺภาโร พหิสีมํ อคนฺตฺวา อโนฺตสีมายเมว ฐิเตหิ ภิกฺขูหิ กโตฯ สหุพฺภาโร พหิสีมํ คเตน ภิกฺขุนา ปจฺจาคนฺตฺวา ตํ อนฺตรุพฺภารํ ปตฺวา เตหิ อโนฺตสีมฏฺฐหิ ภิกฺขูหิ สห กโตติ อยเมเตสํ วิเสโสฯ ปกฺกมนนฺติกาทโย สตฺต กถินุพฺภารา น กมฺมวาจาย กตา, เกวลํ ทฺวินฺนํ ปลิโพธานํ อุปเจฺฉเทน ปญฺจหิ อานิสํเสหิ วิคตตฺตา กถินุพฺภารา นาม โหนฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรน วินยวินิจฺฉเย –

> ‘‘อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ วา, อนฺตรุพฺภารโตปิ วา;
> อุพฺภาราปิ ทุเว วุตฺตา, กถินสฺส มเหสินา’’ติฯ

ตฏฺฏีกายมฺปิ **‘‘อฏฺฐนฺนํ มาติกาน**นฺติ พหิสีมคตานํ วเสน วุตฺตาฯ ปกฺกมนนฺติกาทโย สตฺต มาติกา พหิสีมํ คนฺตฺวา อนฺตรุพฺภารํ สมฺปตฺตสฺส วเสน วุตฺตา, สหุพฺภาโร อิมาสํ อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ วเสน จฯ **อนฺตรุพฺภารโตปิ วา**ติ พหิสีมํ อคนฺตฺวา ตเตฺถว วสิตฺวา กถินุพฺภารกเมฺมน อุพฺภตกถินานํ วเสน ลพฺภนโต อนฺตรุพฺภาโรติ มเหสินา กถินสฺส อุพฺภารา ทุเว วุตฺตาติ โยชนาฯ พหิสีมํ คนฺตฺวา อาคตสฺส วเสน สอุพฺภาโร, พหิสีมํ อคตานํ วเสน อนฺตรุพฺภาโรติ เอโกเยว อุพฺภาโร ทฺวิธา วุโตฺต’’ติ วุตฺตํฯ

กสฺมา ปน อนุตรุพฺภารวเสน กมฺมวาจาย กถินํ อุพฺภตนฺติ? มหาทานํ ทาตุกาเมหิ อุปาสเกหิ อาคตสฺส สงฺฆสฺส อกาลจีวรํ ทาตุกาเมหิ ยาจิตตฺตาฯ วุตฺตญฺหิ ภิกฺขุนีวิภงฺคปาฬิยํ (ปาจิ. ๙๒๕) ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน อุปาสเกน สงฺฆํ อุทฺทิสฺส วิหาโร การาปิโต โหติ, โส ตสฺส วิหารสฺส มเห อุภโตสงฺฆสฺส อกาลจีวรํ ทาตุกาโม โหติฯ เตน โข ปน สมเยน อุภโตสงฺฆสฺส กถินํ อตฺถตํ โหติฯ อถ โข โส อุปาสโก สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา กถินุทฺธารํ ยาจี’’ติ อาทิฯ กถํ ปน กมฺมวาจา กาตพฺพาติ? ‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ กถินํ อุทฺธเรยฺย, เอสา ญตฺติฯ สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ, สงฺโฆ กถินํ อุทฺธรติฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ กถินสฺส อุทฺธาโร, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ อุพฺภตํ สงฺเฆน กถินํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ เอวํ กาตพฺพาติฯ วุตฺตญฺหิ ภิกฺขุนีวิภงฺเค ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กถินํ อุทฺธริตุํ, เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, กถินํ อุทฺธริตพฺพํฯ พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สงฺโฆ ญาเปตโพฺพ – สุณาตุ เม…เป…. ธารยามี’’ติฯ

เอเตน จ กถินุพฺภาเรน ปุเพฺพ กตํ กถินทุสฺสทานญตฺติทุติยกมฺมวาจํ อุพฺภตนฺติ วทนฺติ, น ปน กถินทุสฺสทานญตฺติทุติยกมฺมํ อุพฺภตํ, อถ โข อตฺถารกมฺมเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยทิ หิ กถินทุสฺสทานญตฺติทุติยกมฺมํ อุพฺภตํ ภเวยฺย, ตาย กมฺมวาจาย กถินทุสฺสทานสฺส สิชฺฌนโต อิมาย กถินุพฺภารกมฺมวาจาย ตํ ปุเพฺพ ทินฺนทุสฺสํ ปุน อาหราเปตพฺพํ สิยา, น ปญฺจานิสํสวิคมนํฯ ยสฺมา ปน อิมาย กถินุพฺภารกมฺมวาจาย ปญฺจานิสํสวิคมนเมว โหติ, น ปุเพฺพ ทินฺนกถินทุสฺสสฺส ปุน อาหราปนํฯ เตน วิญฺญายติ ‘‘ปญฺจานิสํสลาภการณํ อตฺถรณกมฺมเมว อิมาย กถินพฺภารกมฺมวาจาย อุทฺธรียติ, น กถินทุสฺสทานญตฺติทุติยกมฺมวาจาติ, ตสฺมา กถินุพฺภารกมฺมวาจากรณโต ปจฺฉา สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ จีวรํ อกาลจีวรํ โหติ, สงฺโฆ ปญฺจานิสํเส น ลภติ, จีวรํ สพฺพสงฺฆิกํ หุตฺวา อาคตาคตสฺส สงฺฆสฺส ภาชนียํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ อยมโตฺถ กถินทุสฺสทานญตฺติทุติยกมฺมวาจาย จ กถินุพฺภารกมฺมวาจาย จ อตฺถญฺจ อธิปฺปายญฺจ สุฏฺฐุ วินิจฺฉินิตฺวา ปุพฺพาปรํ สํสนฺทิตฺวา ปเจฺจตโพฺพติฯ

เอตฺถ สิยา – กถินุพฺภารํ ยาจนฺตานํ สเพฺพสํ กถินุพฺภาโร ทาตโพฺพ, อุทาหุ เอกจฺจานนฺติ, กิเญฺจตฺถ – ยทิ ตาว สเพฺพสํ ทาตโพฺพ, กถินุพฺภารกเมฺมน ปญฺจานิสํสวิคมนโต สงฺฆสฺส ลาภนฺตราโย ภเวยฺย, อถ เอกจฺจานํ มุโขโลกนํ วิย สิยาติ? ยทิ กถินตฺถารมูลกลาภโต กถินุพฺภารมูลกลาโภ มหนฺโต ภเวยฺย, เตสํ ยาจนฺตานํ กถินุพฺภาโร ทาตโพฺพฯ ยทิ อปฺปโก, น ทาตโพฺพฯ ยทิ สโม, กุลปฺปสาทตฺถาย ทาตโพฺพติฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๒๗) ‘‘กีทิโส กถินุทฺธาโร ทาตโพฺพ, กีทิโส น ทาตโพฺพติ? ยสฺส อตฺถารมูลโก อานิสํโส มหา, อุพฺภารมูลโก อโปฺป, เอวรูโป น ทาตโพฺพฯ ยสฺส ปน อตฺถารมูลโก อานิสํโส อโปฺป, อุพฺภารมูลโก มหา, เอวรูโป ทาตโพฺพฯ สมานิสํโสปิ สทฺธาปริปาลนตฺถํ ทาตโพฺพวา’’ติฯ อิมินาปิ วิญฺญายติ ‘‘ปญฺจานิสํสานํ การณภูตํ อตฺถารกมฺมเมว อุทฺธรียติ, น กถินทุสฺสทานภูตํ ญตฺติทุติยกมฺม’’นฺติฯ

อานิสํสกถายํ **ปญฺจา**ติ อิทานิ วุจฺจมานา อนามนฺตจาราทโย ปญฺจ กิริยาฯ **กปฺปิสฺสนฺตี**ติ กปฺปา ภวิสฺสนฺติ, อนาปตฺติการณา ภวิสฺสนฺตีติ อโตฺถฯ **อนามนฺตจาโร**ติ อนามเนฺตตฺวา จรณํฯ โย หิ ทายเกหิ ภเตฺตน นิมนฺติโต หุตฺวา สภโตฺต สมาโน วิหาเร สนฺตํ ภิกฺขุํ อนามเนฺตตฺวา กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชติ, ตสฺส ภิกฺขุโน จาริตฺตสิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยาปตฺติ โหติ, สา อาปตฺติ อตฺถตกถินสฺส น โหตีติ อโตฺถฯ ตตฺถ จาริตฺตสิกฺขาปทํ นาม ‘‘โย ปน ภิกฺขุ นิมนฺติโต สภโตฺต สมาโน สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา ปุเรภตฺตํ วา ปจฺฉาภตฺตํ วา กุเลสุ จาริตฺตํ อาปเชฺชยฺย อญฺญตฺร สมยา, ปาจิตฺติยํฯ ตตฺถายํ สมโย จีวรทานสมโย จีวรการสมโย, อยํ ตตฺถ

สมโย’’ติ อเจลกวเคฺค ปญฺจมสิกฺขาปทํ (ปาจิ. ๒๙๙-๓๐๐)ฯ **จีวรวิปฺปวาโส**ติ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตเรน วา สเพฺพน วา วินา หตฺถปาเส อกตฺวา อรุณุฏฺฐาปนํ, เอวํ กโรโตปิ ทุติยกถินสิกฺขาปเทน อาปตฺติ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ ตตฺถ จ ทุติยกถินสิกฺขาปทํ นาม ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ปน ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมิํ กถิเน เอกรตฺตมฺปิ เจ ภิกฺขุ ติจีวเรน วิปฺปวเสยฺย อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ อาคตํ นิสฺสคฺคิเยสุ ทุติยสิกฺขาปทํ (ปารา. ๔๗๒)ฯ

คณโภชนนฺติ เอเตน คณโภชนสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ คณโภชนํ นาม ‘‘อมฺหากํ ภตฺตํ เทถา’’ติ ภิกฺขูนํ วิญฺญตฺติยา วา ‘‘อมฺหากํ ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ ทายกานํ นิมนฺตเนน วา อกปฺปิยโวหาเรน จตฺตาโร วา อติเรกา วา ภิกฺขู เอกโต ปฏิคฺคณฺหิตฺวา เอกโต ภุญฺชนํฯ คณโภชนสิกฺขาปทํ นาม ‘‘คณโภชเน อญฺญตฺร สมยา ปาจิตฺติยํฯ ตตฺถายํ สมโย คิลานสมโย จีวรทานสมโย จีวรการสมโย อทฺธานคมนสมโย นาวาภิรุหนสมโย มหาสมโย สมณภตฺตสมโย, อยํ ตตฺถ สมโย’’ติ อาคตํ โภชนวเคฺค ทุติยสิกฺขาปทํ (ปาจิ. ๒๑๕)ฯ **อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตํ วฏฺฏตี**ติ ปฐมกถินสิกฺขาปเทน อาปตฺติ น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ ตตฺถ ปฐมกถินสิกฺขาปทํ นาม ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ปน ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมิํ กถิเน ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพํ, ตํ อติกฺกามยโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ อาคตํ นิสฺสคฺคิเยสุ ปฐมสิกฺขาปทํ (ปารา. ๔๗๒)ฯ **กถินตฺถตสีมายา**ติ อุปจารสีมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **มตกจีวร**นฺติ มตสฺส จีวรํฯ **ตตฺรุปฺปาเทนา**ติ สงฺฆสนฺตเกน อารามุยฺยานเขตฺตวตฺถุอาทินาฯ **ยํ สงฺฆิกํ จีวรํ อุปฺปชฺชติ, ตํ เตสํ ภวิสฺสตี**ติ อิมินา จีวรเมว กถินตฺถารกานํ ภิกฺขูนํ สนฺตกํ โหติ, ตโต อญฺญํ ปิณฺฑปาตเภสชฺชาทิกํ อาคตาคตสฺส สงฺฆสฺส สนฺตกํ โหตีติ ทเสฺสติฯ

> เอวํ อฏฺฐงฺคสมฺปโนฺน, ลชฺชี ภิกฺขุ สุเปสโล;
> กเรยฺย กถินตฺถารํ, อุพฺภารญฺจาปิ สาธุกนฺติฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

กถินตฺถารวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เอกูนติํสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๓๐. ครุภณฺฑวินิจฺฉยกถา

๒๒๗. เอวํ กถินวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ครุภณฺฑาทิวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **“ครุภณฺฑานีติ เอตฺถา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ครู**ติ –

“ปุเม อาจริยาทิมฺหิ, ครุ มาตาปิตูสฺปิ;
ครุ ตีสุ มหเนฺต จ, ทุชฺชราลหุเกสุ จา”ติฯ –

วุเตฺตสุ อเนกเตฺถสุ อลหุกวาจโกฯ ***ภณฺฑ***-สโทฺท “ภาชนาทิปริกฺขาเร, ภณฺฑํ มูลธเนปิ จา”ติ เอตฺถ ภาชนาทิปริกฺขารโตฺถ โหติฯ วจนโตฺถ ปน ครนฺติ อุคฺคจฺฉนฺติ อุคฺคตา ปากฏา โหนฺตีติ ครูนิ, ภฑิตพฺพานิ อิจฺฉิตพฺพานีติ ภณฺฑานิ, ครูนิ จ ตานิ ภณฺฑานิ จาติ **ครุภณฺฑานิ,** อารามาทีนิ วตฺถูนิฯ อิติ อาทินา นเยน เสนาสนกฺขนฺธเก ภควตา ทสฺสิตานิ อิมานิ ปญฺจ วตฺถูนิ ครุภณฺฑานิ นามาติ โยเชตพฺพํฯ

มเญฺจสุ **มสารโก**ติ มญฺจปาเท วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ อฎนิโย ปเวเสตฺวา กโตฯ **พุนฺทิกาพโทฺธ**ติ อฎนีหิ มญฺจปาเท ฑํสาเปตฺวา ปลฺลงฺกสเงฺขเปน กโตฯ **กุฬีรปาทโก**ติ อสฺสเมณฺฑกาทีนํ ปาทสทิเสหิ ปาเทหิ กโตฯ โย วา ปน โกจิ วงฺกปาทโก, อยํ วุจฺจติ “กุฬีรปาทโก”ติฯ **อาหจฺจปาทโก**ติ อยํ ปน “อาหจฺจปาทโก นาม มโญฺจ อเงฺค วิชฺฌิตฺวา กโต โหตี”ติ เอวํ ปรโต ปาฬิยํเยว (ปาจิ. ๑๓๑) วุโตฺต, ตสฺมา อฎนิโย วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ ปาทสิขํ ปเวเสตฺวา อุปริ อาณึ ทตฺวา กตมโญฺจ อาหจฺจปาทโกติ เวทิตโพฺพฯ ปีเฐปิ เอเสว นโยฯ

อุณฺณภิสิอาทีนํ ปญฺจนฺนํ อญฺญตราติ อุณฺณภิสิ โจฬภิสิ วากภิสิ ติณภิสิ ปณฺณภิสีติ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ภิสีนํ อญฺญตรา ฯ **ปญฺจ ภิสิโย**ติ ปญฺจหิ อุณฺณาทีหิ ปูริตภิสิโยฯ ตูลคณนาย หิ เอตาสํ คณนาฯ ตตฺถ อุณฺณคฺคหเณน น เกวลํ เอฬกโลมเมว คหิตํ, ฐเปตฺวา ปน มนุสฺสโลมํ ยํ กิญฺจิ กปฺปิยากปฺปิยมํสชาตีนํ ปกฺขิจตุปฺปทานํ โลมํ, สพฺพํ อิธ อุณฺณคฺคหเณเนว คหิตํ, ตสฺมา ฉนฺนํ จีวรานํ, ฉนฺนํ อนุโลมจีวรานญฺจ อญฺญตเรน ภิสิจฺฉวึ กตฺวา ตํ สพฺพํ ปกฺขิปิตฺวา ภิสึ กาตุํ วฎฺฎติฯ เอฬกโลมานิ ปน อปกฺขิปิตฺวา กมฺพลเมว จตุคฺคุณํ วา ปญฺจคุณํ วา ปกฺขิปิตฺวา กตาปิ อุณฺณภิสิสงฺขเมว คจฺฉติฯ โจฬภิสิอาทีสุ ยํ กิญฺจิ นวโจฬํ วา ปุราณโจฬํ วา สํหริตฺวา วา อโนฺต ปกฺขิปิตฺวา วา กตา **โจฬภิสิ,** ยํ กิญฺจิ วากํ ปกฺขิปิตฺวา กตา **วากภิสิ,** ยํ กิญฺจิ ติณํ ปกฺขิปิตฺวา กตา **ติณภิสิ,** อญฺญตฺร สุทฺธตมาลปตฺตํ ยํ กิญฺจิ ปณฺณํ ปกฺขิปิตฺวา กตา **ปณฺณภิสี**ติ เวทิตพฺพาฯ ตมาลปตฺตํ ปน อเญฺญน มิสฺสเมว วฎฺฎติ, สุทฺธํ น วฎฺฎติฯ ภิสิยา ปมาณนิยโม นตฺถิ, มญฺจภิสิ ปีฐภิสิ ภูมตฺถรณภิสิ จงฺกมนภิสิ ปาทปุญฺฉนภิสีติ เอตาสํ อนุรูปโต สลฺลเกฺขตฺวา อตฺตโน รุจิวเสน ปมาณํ กาตพฺพํฯ ยํ ปเนตํ อุณฺณาทิปญฺจวิธตูลมฺปิ ภิสิยํ วฎฺฎติ, ตํ มสูรเกปิ วฎฺฎตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **มสูรเก**ติ จมฺมมยภิสิยํฯ เอเตน มสูรกํ ปริภุญฺชิตุํ วฎฺฎตีติ สิทฺธํ โหติฯ

พิโมฺพหเน ตีณิ ตูลานิ รุกฺขตูลํ ลตาตูลํ โปฎกีตูลนฺติฯ ตตฺถ **รุกฺขตูล**นฺติ สิมฺพลิรุกฺขาทีนํ เยสํ เกสญฺจิ รุกฺขานํ ตูลํฯ **ลตาตูล**นฺติ ขีรวลฺลิอาทีนํ ยาสํ กาสญฺจิ ลตานํ ตูลํฯ **โปฎกีตูล**นฺติ โปฎกีติณาทีนํ เยสํ เกสญฺจิ ติณชาติกานํ อนฺตมโส อุจฺฉุนฬาทีนมฺปิ ตูลํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฎี. จูฬวคฺค ๓.๒๙๗) ปน **“โปฎกีตูล**นฺติ เอรกติณตูล”นฺติ วุตฺตํ, เอเตหิ ตีหิ สพฺพภูตคามา สงฺคหิตา โหนฺติฯ รุกฺขวลฺลิติณชาติโย หิ มุญฺจิตฺวา อโญฺญ ภูตคาโม นาม นตฺถิ, ตสฺมา ยสฺส กสฺสจิ ภูตคามสฺส ตูลํ พิโมฺพหเน วฎฺฎติ, ภิสึ ปน ปาปุณิตฺวา สพฺพเมฺปตํ

‘‘อกปฺปิยตูล’’นฺติ วุจฺจติ น เกวลญฺจ พิโมฺพหเน เอตํ ตูลเมว, หํสโมราทีนํ สพฺพสกุณานํ, สีหาทีนํ สพฺพจตุปฺปทานญฺจ โลมมฺปิ วฏฺฏติฯ ปิยงฺคุปุปฺผพกุฬปุปฺผาทิ ปน ยํ กิญฺจิ ปุปฺผํ น วฏฺฏติฯ ตมาลปตฺตํ สุทฺธเมว น วฏฺฏติ, มิสฺสกํ ปน วฏฺฏติ, ภิสีนํ อนุญฺญาตํ ปญฺจวิธํ อุณฺณาทิตูลมฺปิ วฏฺฏติฯ อฑฺฒกายิกานิ ปน พิโมฺพหนานิ น วฏฺฏนฺติฯ **อฑฺฒกายิกานี**ติ อุปฑฺฒกายปฺปมาณานิ, เยสุ กฏิโต ปฏฺฐาย ยาว สีสํ อุปทหนฺติ ฐเปนฺติฯ สีสปฺปมาณํ ปน วฏฺฏติ, **สีสปฺปมาณํ** นาม ยสฺส วิตฺถารโต ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณานํ อนฺตรํ มินิยมานํ วิทตฺถิ เจว จตุรงฺคุลญฺจ โหติ, มชฺฌฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, ทีฆโต ปน ทิยฑฺฒรตนํ วา ทฺวิรตนํ วาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํ, อยํ สีสปฺปมาณสฺส อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท, อิโต อุทฺธํ น วฏฺฏติ, เหฏฺฐา ปน วฏฺฏตีติ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗) วุตฺตํฯ ตตฺถ ‘‘ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณาน’’นฺติ ปาฐํ อุปนิธาย พิโมฺพหนสฺส อุโภสุ อเนฺตสุ ฐเปตพฺพโจฬกํ ติโกณเมว กโรนฺติ เอกเจฺจฯ ‘‘อิทญฺจ ฐานํ คณฺฐิฏฺฐาน’’นฺติ วทนฺติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๙๗) ปน **‘‘สีสปฺปมาณํ** นาม ยตฺถ คีวาย สห สกลํ สีสํ ฐเปตุํ สกฺกา, ตสฺส จ มุฏฺฐิรตนํ วิตฺถารปฺปมาณนฺติ ทเสฺสโนฺต **‘วิตฺถารโต’**ติอาทิมาหฯ อิทญฺจ พิโมฺพหนสฺส อุโภสุ อเนฺตสุ ฐเปตพฺพโจฬปฺปมาณทสฺสนํ, ตสฺส วเสน พิโมฺพหนสฺส วิตฺถารปฺปมาณํ ปริจฺฉิชฺชติ, ตํ วฏฺฏํ วา จตุรสฺสํ วา กตฺวา สิพฺพิตํ ยถา โกฏิโต โกฏิ วิตฺถารโต ปุถุลฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนปฺปมาณํ โหติ, เอวํ สิพฺพิตพฺพํ, อิโต อธิกํ น วฏฺฏติฯ ตํ ปน อเนฺตสุ ฐปิตโจฬํ โกฏิยา โกฏึ อาหจฺจ ทิคุณํ กตํ ติกณฺณํ โหติ, เตสุ ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณานํ อนฺตรํ วิทตฺถิจตุรงฺคุลํ โหติ, มชฺฌฏฺฐานํ โกฏิโต โกฏึ อาหจฺจ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, อิทมสฺส อุกฺกฏฺฐปฺปมาณ’’นฺติ วุตฺตตฺตา พิโมฺพหนสฺส อุโภสุ อเนฺตสุ ฐเปตพฺพโจฬกํ ปกติยาเยว ติกณฺณํ น โหติ, อถ โข โกฏิยา โกฏึ อาหจฺจ ทิคุณกตกาเลเยว โหติ, ตสฺมา ตํ โจฬกํ วฏฺฏํ วา โหตุ จตุรสฺสํ วา, ทิคุณํ กตฺวา มินิยมานํ ติกณฺณเมว โหติ, ทฺวินฺนญฺจ กณฺณานํ อนฺตรํ จตุรงฺคุลาธิกวิทตฺถิมตฺตํ โหติ, ตสฺส จ โจฬกสฺส มชฺฌฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, ตเสฺสว โจฬกสฺส ปมาเณน พิโมฺพหนสฺส มชฺฌฏฺฐานมฺปิ มุฏฺฐิรตนํ โหตีติ วิญฺญายตีติฯ

‘‘กมฺพลเมว…เป.… อุณฺณภิสิสงฺขเมว คจฺฉตีติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา โคนกาทิ อกปฺปิยมฺปิ อุณฺณมยตฺถรณํ ภิสิยํ ปกฺขิปิตฺวา สยิตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **มสูรเก**ติ จมฺมมยภิสิยํ, จมฺมมยํ ปน พิโมฺพหนํ ตูลปุณฺณมฺปิ น วฏฺฏตี’’ติ จ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๙๗) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๙๗) ปน **‘‘สีสปฺปมาณ**นฺติ ยตฺถ คลวาฏกโต ปฏฺฐาย สพฺพสีสํ อุปทหนฺติ, ตํ สีสปฺปมาณํ โหติ, ตญฺจ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉทโต ติริยํ มุฏฺฐิรตนํ โหตีติ ทเสฺสตุํ **‘ยตฺถ วิตฺถารโต ตีสุ กเณฺณสู’**ติอาทิมาหฯ **มชฺฌฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหตี**ติ พิโมฺพหนสฺส มชฺฌฏฺฐานํ ติริยโต มุฏฺฐิรตนปฺปมาณํ โหตี’’ติ วุตฺตํฯ **อรญฺชโร**ติ พหุอุทกคณฺหนกา มหาจาฏิฯ ชลํ คณฺหิตุํ อลนฺติ **อรญฺชโร,** วฏฺฏจาฏิ วิย หุตฺวา โถกํ ทีฆมุโข มเชฺฌ ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา กโตติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ วุตฺตเมฺหตํ อฏฺฐกถายนฺติ อชฺฌาหารสมฺพโนฺธฯ

ทฺวิสงฺคหานิ เทฺว โหนฺตีติ เทฺว ปฐมทุติยอวิสฺสชฺชิยานิ ‘‘อาราโม อารามวตฺถู’’ติ จ ‘‘วิหาโร วิหารวตฺถู’’ติ จ วุตฺตเทฺวเทฺววตฺถุสงฺคหานิ โหนฺติฯ **ตติยํ อวิสฺสชฺชิยํ** ‘‘มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ พิโมฺพหน’’นฺติ วุตฺตจตุวตฺถุสงฺคหํ โหติฯ **จตุตฺถํ อวิสฺสชฺชิยํ** ‘‘โลหกุมฺภี โลหภาณกํ โลหวารโก โลหกฏาหํ วาสิ ผรสุ กุฐารี กุทาโล นิขาทน’’นฺติ วุตฺตนวโกฏฺฐาสวนฺตํ โหติฯ **ปญฺจมํ อวิสฺสชฺชิยํ** ‘‘วลฺลิ เวฬุ มุญฺชํ ปพฺพชํ ติณํ มตฺติกา ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑ’’นฺติ วุตฺ

ตอฏฺฐเภทนํ อฏฺฐุปเภทวนฺตํ โหตีติ โยชนาฯ **ปญฺจนิมฺมลโลจโน**ติ มํสจกฺขุทิพฺพจกฺขุธมฺม จกฺขุพุทฺธจกฺขุสมนฺตจกฺขูนํ วเสน นิมฺมลปญฺจโลจโนฯ

เสนาสนกฺขนฺธเก อวิสฺสชฺชิยํ กีฏาคิริวตฺถุสฺมึ อเวภงฺคิยนฺติ เอตฺถ ‘‘เสนาสนกฺขนฺธเก คามกาวาสวตฺถุสฺมึ อวิสฺสชฺชิยํ กีฏาคิริวตฺถุสฺมึ อเวภงฺคิย’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ กสฺมา? ทฺวินฺนมฺปิ วตฺถูนํ เสนาสนกฺขนฺธเก อาคตตฺตาฯ **เสนาสนกฺขนฺธเก**ติ อยํ สามญฺญาธาโรฯ **คามกาวาสวตฺถุสฺมึ กีฏาคิริวตฺถุสฺมิ**นฺติ วิเสสาธาโรฯ อยมโตฺถ ปาฬึ โอโลเกตฺวา ปเจฺจตโพฺพฯ เตเนว หิ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) ‘‘เสนาสนกฺขนฺธเก’’ติ อวตฺวา ‘‘อิธ’’อิเจฺจว วุตฺตํ, **อิธา**ติ อิมินา คามกาวาสวตฺถุํ ทเสฺสติ, กีฏาคิริวตฺถุ ปน สรูปโต ทสฺสิตเมวฯ สามญฺญาธาโร ปน ตํสํวณฺณนาภาวโต อวุโตฺตปิ สิชฺฌตีติ น วุโตฺตติ วิญฺญายติฯ

๒๒๘. **ถาวเรน จ ถาวรํ, ครุภเณฺฑน จ ครุภณฺฑ**นฺติ เอตฺถ ปญฺจสุ โกฏฺฐาเสสุ ปุริมทฺวยํ **ถาวรํ,** ปจฺฉิมตฺตยํ **ครุภณฺฑ**นฺติ เวทิตพฺพํฯ **สมกเมว เทตี**ติ เอตฺถ อูนกํ เทนฺตมฺปิ วิหารวตฺถุสามนฺตํ คเหตฺวา ทูรตรํ ทุกฺขโคปํ วิสฺสเชฺชตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ วกฺขติ หิ ‘‘ภิกฺขูนเญฺจ มหคฺฆตรํ…เป…. สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ **ชานาเปตฺวา**ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ชานาเปตฺวา, อปโลเกตฺวาติ อโตฺถฯ **นนุ ตุมฺหากํ พหุตรํ รุกฺขาติ วตฺตพฺพ**นฺติ อิทํ สามิเกสุ อตฺตโน ภณฺฑสฺส มหคฺฆตํ อชานิตฺวา เทเนฺตสุ ตํ ญตฺวา เถยฺยจิเตฺตน คณฺหโต อวหาโร โหตีติ วุตฺตํฯ **วิหาเรน วิหาโร ปริวเตฺตตโพฺพ**ติ สวตฺถุเกน อเญฺญสํ ภูมิยํ กตปาสาทาทินา, อวตฺถุเกน วา สวตฺถุกํ ปริวเตฺตตพฺพํ, อวตฺถุกํ ปน อวตฺถุเกเนว ปริวเตฺตตพฺพํ เกวลํ ปาสาทสฺส ภูมิโต อถาวรตฺตาฯ เอวํ ถาวเรสุปิ ถาวรวิภาคํ ญตฺวาว ปริวเตฺตตพฺพํฯ

‘‘**กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา**ติ อิมินา สุวณฺณาทิวิจิตฺตํ อกปฺปิยมญฺจํ ‘สงฺฆสฺสา’ติ วุเตฺตปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ‘วิหารสฺส เทมา’ติ วุเตฺต สงฺฆสฺส วฏฺฏติ, น ปุคฺคลสฺส เขตฺตาทิ วิยาติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๑) ปน **‘‘กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา**ติ ‘สงฺฆสฺส เทมา’ติ ทินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ ปน ‘วิหารสฺส เทมา’ติ วทนฺติ, สุวณฺณรชตมยาทิอกปฺปิยมเญฺจปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ **น เกวลํ…เป…. ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏนฺตี**ติ อิมินา อถาวเรน ถาวรมฺปิ อถาวรมฺปิ ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ถาวเรน อถาวรเมว หิ ปริวเตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ **‘‘อกปฺปิยํ วา มหคฺฆํ กปฺปิยํ วา**ติ เอตฺถ **อกปฺปิยํ** นาม สุวณฺณมยมญฺจาทิ อกปฺปิยภิสิพิโมฺพหนานิ จฯ **มหคฺฆํ กปฺปิยํ** นาม ทนฺตมยมญฺจาทิ, ปาวาราทิกปฺปิยอตฺถรณาทีนิ จา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ ปน **‘‘อกปฺปิยํ วา**ติ อาสนฺทิอาทิ, ปมาณาติกฺกนฺตํ พิโมฺพหนาทิ จฯ **มหคฺฆํ กปฺปิยํ วา**ติ สุวณฺณาทิวิจิตฺตํ กปฺปิยโวหาเรน ทินฺน’’นฺติ วุตฺตํฯ

๒๒๙. **‘‘กาฬโลห …เป…. ภาเชตโพฺพ’’**ติ วุตฺตตฺตา วฏฺฏกํสโลหมยมฺปิ ภาชนํ ปุคฺคลิกมฺปิ สมฺปฏิจฺฉิตุมฺปิ ปริหริตุมฺปิ วฏฺฏติ ปุคฺคลานํ ปริหริตพฺพเสฺสว ภาเชตพฺพตฺตาติ วทนฺติ, ตํ อุปริ ‘‘กํสโลหวฏฺฏโลหภาชนวิกติ สงฺฆิกปริโภเคน วา คิหิวิกฏา วา วฏฺฏตี’’ติอาทิเกน มหาปจฺจริวจเนน วิรุชฺฌติฯ อิมสฺส หิ ‘‘วฏฺฏโลหกํสโลหานํ เยน เกนจิ กโต สีหฬทีเป ปาทคฺคณฺหนโก ภาเชตโพฺพ’’ติ วุตฺตสฺส มหาอฏฺฐกถาวจนสฺส ปฏิเกฺขปายํ ตํ มหาปจฺจริวจนํ ปจฺฉา ทสฺสิตํ, ตสฺมา วฏฺฏโลหกํสโลหมยํ ยํ กิญฺจิ ปาทคฺคณฺหนกวารกมฺปิ อุปาทาย อภาชนียเมว, คิหีหิ ทียมานมฺปิ ปุคฺคลสฺส สมฺปฏิจฺฉิตุมฺปิ น วฏฺฏติฯ **ปาริหาริยํ น วฏฺฏตี**ติ ปตฺตาทิปริกฺขารํ วิย สยเมว ปฏิสาเมตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ คิหิสนฺตกํ วิย อารามิกาทโย เจ

สยเมว โคเปตฺวา วินิโยคกาเล อาเนตฺวา ปฏิเทนฺติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ‘‘ปฏิสาเมตฺวา ภิกฺขูนํ เทถา’’ติ วตฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติฯ

ปณฺณสูจิ นาม เลขนีติ วทนฺติฯ **อตฺตนา ลทฺธานิปี**ติอาทินา ปฏิคฺคหเณ โทโส นตฺถิ, ปริหริตฺวา ปริโภโคว อาปตฺติกโรติ ทเสฺสติฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ อุปริ ภาชนียวาสิอาทีสุ อตฺตโน สนฺตเกสุปิฯ

อนามาสมฺปีติ สุวณฺณาทิมยมฺปิ, สพฺพํ ตํ อามสิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

อุปกฺขเรติ อุปกรเณฯ **สิขรํ** นาม เยน ปริพฺภมนฺตา ฉินฺทนฺติฯ **ปตฺตพนฺธโก** นาม ปตฺตสฺส คณฺฐิอาทิการโกฯ ‘‘ปฏิมานํ สุวณฺณาทิปตฺตการโก’’ติปิ วทนฺติฯ

‘‘**อฑฺฒพาหู**ติ กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อํสกูฏ’’นฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ ‘‘**อฑฺฒพาหุ** นาม วิทตฺถิจตุรงฺคุลนฺติปิ วทนฺตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๓๒๑) ‘‘**อฑฺฒพาหู**ติ กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อํสกูฏนฺติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) ปน ‘‘**อฑฺฒพาหุปฺปมาณา** นาม อฑฺฒพาหุมตฺตา, อฑฺฒพฺยามมตฺตาติปิ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ **โยตฺตานี**ติ จมฺมรชฺชุกาฯ **ตตฺถ ชาตกา**ติ สงฺฆิกภูมิยํ ชาตาฯ

‘‘**อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมตฺต**ติ ทีฆโส อฏฺฐงฺคุลมตฺต ปริณาหโต ปณฺณสูจิทณฺฑมตฺต’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี.ฯ จูฬวคฺค ๓.๓๒๑) วิมติวิโนทนิยํ ปน (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) ‘‘**อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมตฺต**ติ สรทณฺฑาทิสูจิอาการตนุทณฺฑกมตฺตมฺปี’’ติ วุตฺตํฯ **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณ**ติ ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณฯ **ริตฺตโปตฺถโกปี**ติ อลิขิตโปตฺถโกปิ, อิทญฺจ ปณฺณปฺปสเงฺคน วุตฺตํฯ

อาสนฺทิโกติ จตุรสฺสปีฐํ วุจฺจติ ‘‘อุจฺจกมฺปิ อาสนฺทิก’’นฺติ (จูฬว. ๒๙๗) วจนโต ฯ เอกโตภาเคน ทีฆปีฐเมว หิ อฏฺฐงฺคุลปาทกํ วฏฺฏติ, จตุรสฺสาสนฺทิโก ปน ปมาณาติกฺกโนฺตปิ วฏฺฏตีติ เวทิตโพฺพฯ **สตฺตโงฺค** นาม ตีสุ ทิสาสุ อปสฺสยํ กตฺวา กตมโญฺจ, อยมฺปิ ปมาณาติกฺกโนฺตปิ วฏฺฏติฯ **ภทฺทปีฐ**นฺติ เวตฺตมยํ ปีฐํ วุจฺจติฯ **ปีฐิกา**ติ ปิโลติกพนฺธํ ปีฐเมวฯ **เอฬกปาทปีฐํ** นาม ทารุปฏิกาย อุปริปาเท ฐเปตฺวา โภชนผลกํ วิย กตปีฐํ วุจฺจติฯ **อามณฺฑกวณฺฏกปีฐํ** นาม อามลกากาเรน โยชิตพหุปาทปีฐํฯ อิมานิ ตาว ปาฬิยํ อาคตปีฐานิฯ ทารุมยํ ปน สพฺพมฺปิ ปีฐํ วฏฺฏติฯ

‘‘**ฆฏฺฏนผลกํ** นาม ยตฺถ ฐเปตฺวา รชิตจีวรํ หเตฺถน ฆเฏฺฏนฺติฯ **ฆฏฺฏนมุคฺคโร** นาม อนุวาตาทิฆฏฺฏนตฺถํ กโตติ วทนฺตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๑) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) ‘‘**ฆฏฺฏนผลกํ ฆฏฺฏนมุคฺคโร**ติ อิทํ รชิตจีวรํ เอกสฺมิํ มเฏฺฐ ทณฺฑมุคฺคเร เวเฐตฺวา เอกสฺส มฏฺฐผลกสฺส อุปริ ฐเปตฺวา อุปริ อปเรน มฏฺฐผลเกน นิกฺกุชฺชิตฺวา เอโก อุปริ อกฺกมิตฺวา ติฏฺฐติ, เทฺว ชนา อุปริผลกํ ทฺวีสุ โกฏีสุ คเหตฺวา อปราปรํ อากฑฺฒนวิกฑฺฒนํ กโรนฺติ, เอตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ หเตฺถ ฐปาเปตฺวา หเตฺถน ปหรณํ ปน นิฏฺฐิตรชนสฺส จีวรสฺส อลฺลกาเล กาตพฺพํ, อิทํ ปน ผลกมุคฺคเรหิ ฆฏฺฏนํ สุกฺขกาเล ถทฺธภาววิโมจนตฺถนฺติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘**อมฺพณ**นฺติ ผลเกหิ โปกฺขรณีสทิสกตปานียภาชนํฯ **รชนโทณี**ติ ยตฺถ ปกฺกรชนํ อากิริตฺวา ฐเปนฺตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํฯ วิมติวิโนทนิยํ ปน ‘‘**อมฺพณ**นฺติ

เอกโทณิกนาวาผลเกหิ โปกฺขรณีสทิสํ กตํฯ ปานียภาชนนฺติปิ วทนฺติฯ **รชนโทณี**ติ เอกทารุนาว กตํ รชนภาชนํฯ **อุทกโทณี**ติ เอกทารุนาว กตํ อุทกภาชน''นฺติ วุตฺตํฯ

"ภูมตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏตีติ อกปฺปิยจมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปจฺจตฺถรณคติก**นฺติ อิมินา มญฺจปีเฐปิ อตฺถริตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ปาวาราทิปจฺจตฺถรณมฺปิ ครุภณฺฑนฺติ เอเกฯ โนติ อปเร, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพ''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๑) วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๓๒๑) ปน **"ทณฺฑมุคฺคโร** นาม 'เยน รชิตจีวรํ โปเถนฺติ, ตมฺปิ ครุภณฺฑเมวา'ติ วุตฺตตฺตา, 'ปจฺจตฺถรณคติก'นฺติ วุตฺตตฺตา จ อปิ-สเทฺทน ปาวาราทิปจฺจตฺถรณํ สพฺพํ ครุภณฺฑเมวาติ วทนฺติฯ เอเตเนว สุเตฺตน อญฺญถา อตฺถํ วตฺวา ปาวาราทิปจฺจตฺถรณํ น ครุภณฺฑํ, ภาชนียเมว, เสนาสนตฺถาย ทินฺนปจฺจตฺถรณเมว ครุภณฺฑนฺติ วทนฺติฯ อุปปริกฺขิตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๑) ปน **"ภูมตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏตี**ติ อกปฺปิยจมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตตฺถ ภูมตฺถรณสเงฺขเปน สยิตุมฺปิ วฏฺฏติเยวฯ **ปจฺจตฺถรณคติก**นฺติ อิมินา มญฺจาทีสุ อตฺถริตพฺพํ มหาจมฺมํ เอฬกจมฺมํ นามาติ ทเสฺสตี''ติ วุตฺตํฯ **ฉตฺตมุฏฺฐิปณฺณ**นฺติ ตาลปณฺณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปตฺตกฏาห**นฺติ ปตฺตปจนกฏาหํฯ **คณฺฐิกา**ติ จีวรคณฺฐิกาฯ **วิโธ**ติ กายพนฺธนวิโธฯ

อิทานิ วินยตฺถมญฺชูสายํ (กงฺขา. อภิ. ฏี. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา) อาคตนโย วุจฺจเต – **อาราโม** นาม ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ **อารามวตฺถุ** นาม เตสํเยว อารามานํ อตฺถาย ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐปิโตกาโสฯ เตสุ วา อาราเมสุ วินเฏฺฐสุ เตสํ โปราณกภูมิภาโคฯ **วิหาโร** นาม ยํ กิญฺจิ ปาสาทาทิเสนาสนํฯ **วิหารวตฺถุ** นาม ตสฺส ปติฏฺฐาโนกาโสฯ **มโญฺจ** นาม มสารโก พุนฺทิกาพโทฺธ กุฬีรปาทโก อาหจฺจปาทโกติ อิเมสํ ปุเพฺพ วุตฺตานํ จตุนฺนํ มญฺจานํ อญฺญตโรฯ **ปีฐํ** นาม มสารกาทีนํเยว จตุนฺนํ ปีฐานํ อญฺญตรํฯ **ภิสิ** นาม อุณฺณภิสิอาทีนํ ปญฺจนฺนํ ภิสีนํ อญฺญตรํฯ **พิโมฺพหนํ** นาม รุกฺขตูลลตาตูลโปฏกีตูลานํ อญฺญตเรน ปุณฺณํฯ **โลหกุมฺภี** นาม กาฬโลเหน วา ตมฺพโลเหน วา เยน เกนจิ กตกุมฺภีฯ **โลหภาณกา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ ปน **ภาณก**นฺติ อรญฺชโร วุจฺจติฯ **วารโก**ติ ฆโฏฯ **กฏาหํ** กฏาหเมวฯ **วาสิ**อาทีสุ วลฺลิอาทีสุ จ ทุวิเญฺญยฺยํ นาม นตฺถิ…เป….ฯ

ตตฺถ ถาวเรน ถาวรนฺติ วิหารวิหารวตฺถุนา อารามอารามวตฺถุํ วิหารวิหารวตฺถุํฯ **อิตเรนา**ติ อถาวเรน, ปจฺฉิมราสิตฺตเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ **อกปฺปิเยนา**ติ สุวณฺณมยมญฺจาทินา เจว อกปฺปิยภิสิพิโมฺพหเนหิ จฯ **มหคฺฆกปฺปิเยนา**ติ ทนฺตมยมญฺจาทินา เจว ปาวาราทินา จฯ **อิตร**นฺติ อถาวรํฯ **กปฺปิยปริวตฺตเนน ปริวเตฺตตุ**นฺติ ยถา อกปฺปิยํ น โหติ, เอวํ ปริวเตฺตตุํ…เป…. เอวํ ตาว ถาวเรน ถาวรปริวตฺตนํ เวทิตพฺพํฯ **อิตเรน อิตรปริวตฺตเน** ปน มญฺจปีฐํ มหนฺตํ วา โหตุ, ขุทฺทกํ วา, อนฺตมโส จตุรงฺคุลปาทกํ คามทารเกหิ ปํสฺวาคารเกสุ กีฬเนฺตหิ กตมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํ โหติ…เป…. สตคฺฆนเกน วา สหสฺสคฺฆนเกน วา มเญฺจน อญฺญํ มญฺจสตมฺปิ ลภติ, ปริวเตฺตตฺวา คเหตพฺพํฯ น เกวลํ มเญฺจน มโญฺจเยว, อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถุปีฐภิสิพิโมฺพหนานิปิ ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏนฺติฯ เอส นโย ปีฐภิสิพิโมฺพหเนสุปิฯ

กาฬโลหตมฺพโลหกํสโลหวฏฺฏโลหานนฺติ เอตฺถ กํสโลหํ วฏฺฏโลหญฺจ กิตฺติมโลหํฯ ตีณิ หิ กิตฺติมโลหานิ กํสโลหํ วฏฺฏโลหํ หารกูฏนฺติฯ ตตฺถ ติปุตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **กํสโลหํ**ฯ สีสตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **วฏฺฏโลหํ**ฯ รสตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **หารกูฏํ**ฯ เตน วุตฺตํ ''กํสโลหํ วฏฺฏโลหญฺจ กิตฺติมโลห''นฺติฯ **ตโต อติเรก**นฺติ ตโต อติเรกคณฺหนโกฯ **สารโก**ติ มเชฺฌ

มกุฬํ ทเสฺสตฺวา มุขวฏฺฏิวิตฺถตํ กตฺวา ปิฏฺฐิโต นาเมตฺวา กาตพฺพํ เอกํ ภาชนํฯ สราวนฺติปิ ว ทนฺติฯ อาทิ-สเทฺทน กญฺจนกาทีนํ คิหิอุปกรณานํ คหณํฯ ตานิ หิ ขุทฺทกานิปิ ครุภณฺฑาเนว คิหิอุปกรณตฺตาฯ ปิ-สเทฺทน ปเคว มหนฺตานีติ ทเสฺสติ, อิมานิ ปน ภาชนียานิ ภิกฺขุปกรณตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ยถา จ เอตานิ, เอวํ กุณฺฑิกาปิ ภาชนียาฯ วกฺขติ หิ ‘‘ยถา จ มตฺติกาภณฺฑํ, เอวํ โลหภณฺฑํปิ กุณฺฑิกา ภาชนียโกฏฺฐาสเมว ภชตี’’ติฯ **สงฺฆิกปริโภเคนา**ติ อาคนฺตุกานํ วุฑฺฒตรานํ ทตฺวา ปริโภเคนฯ **คิหิวิกฏา**ติ คิหีหิ วิกตา ปญฺญตฺตา, อตฺตโน วา สนฺตกกรเณน วิรูปํ กตาฯ **ปุคฺคลิกปริโภเคน น วฏฺฏตี**ติ อาคนฺตุกานํ อทตฺวา อตฺตโน สนฺตกํ วิย คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ **ปิปฺผลิโก**ติ กตฺตริฯ **อารกณฺฏกํ** สูจิเวธกํฯ **ตาฬํ** ยนฺตํฯ **กตฺตรยฏฺฐิเวธโก** กตฺตรยฏฺฐิวลยํฯ **ยถา ตถา ฆนกตํ โลห**นฺติ โลหวฏฺฏิ โลหคุฬํ โลหปิณฺฑิ โลหจกฺกลิกนฺติ เอวํ ฆนกตํ โลหํฯ **ขีรปาสาณมยานี**ติ มุทุกขีรวณฺณปาสาณมยานิฯ

คิหิวิกฏานิปิ น วฏฺฏนฺติ อนามาสตฺตาฯ **ปิ**-สเทฺทน ปเคว สงฺฆิกปริโภเคน วา ปุคฺคลิกปริโภเคน วาติ ทเสฺสติฯ เสนาสนปริโภโค ปน สพฺพกปฺปิโย, ตสฺมา ชาตรูปาทิมยอา สพฺพาปิ เสนาสนปริกฺขารา อามาสาฯ เตนาห **‘‘เสนาสนปริโภเค ปนา’’**ติอาทิฯ

เสสาติ ตโต มหตฺตรี วาสิฯ **ยา ปนา**ติ ยา กุฐารี ปนฯ **กุทาโล** อนฺตมโส จตุรงฺคุลมตฺโตปิ ครุภณฺฑเมวฯ **นิขาทนํ** จตุรสฺสมุขํ วา โหตุ โทณิมุขํ วา วงฺกํ วา อุชุกํ วา, อนฺตมโส สมฺมุญฺชนีทณฺฑเวธนมฺปิ, ทณฺฑพนฺธเญฺจ, ครุภณฺฑเมวฯ เตนาห ‘‘กุทาโล ทณฺฑพนฺธนิขาทนํ วา อครุภณฺฑํ นาม นตฺถี’’ติฯ **สิปาฏิกา** นาม ขุรโกโส, สิขรํ ปน ทณฺฑพนฺธนิขาทนํ อนุโลเมตีติ อาห **‘‘สิขรมฺปิ นิขาทเนเนว สงฺคหิต’’**นฺติฯ สเจ ปน วาสิ อทณฺฑกํ ผลมตฺตํ, ภาชนียํฯ **อุปกฺขเร**ติ วาสิอาทิภเณฺฑฯ

ปตฺตพนฺธโก นาม ปตฺตสฺส คณฺฐิกาทิการโกฯ ‘‘ปฏิมานํ สุวณฺณาทิปตฺตการโก’’ติปิ วทนฺติฯ ติปุเจฺฉทนกสตฺถํ สุวณฺณเจฺฉทนกสตฺถํ กตปริกมฺมจมฺมจฺฉินฺทนกขุทฺทกสตฺถนฺติ อิมานิ เจตฺถ ตีณิ ปิปฺผลิกํ อนุโลมนฺตีติ อาห **‘‘อยํ ปน วิเสโส’’**ติอาทิฯ **อิตรานี**ติ มหากตฺตริอาทีนิฯ

อฑฺฒพาหุปฺปมาณาติ กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อํสกูฏปฺปมาณา, วิทตฺถิจตุรงฺคุลปฺปมาณาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถชาตกา**ติ สงฺฆิกภูมิยํ ชาตา, อารกฺขสํวิธาเนน รกฺขิตตฺตา รกฺขิตา จ สา มญฺชูสาทีสุ ปกฺขิตฺตํ วิย ยถา ตํ น นสฺสติ, เอวํ โคปนโต โคปิตา จาติ **รกฺขิตโคปิตา**ฯ ตตฺถชาตกาปิ ปน อรกฺขิตา ครุภณฺฑเมว น โหติฯ **สงฺฆกเมฺม จ เจติยกเมฺม จ กเต**ติ อิมินา สงฺฆสนฺตเกน เจติยสนฺตกํ รกฺขิตุํ ปริวตฺติตุญฺจ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ **สุตฺตํ ปนา**ติ วฏฺฏิตเญฺจว อวฏฺฏิตญฺจ สุตฺตํฯ

อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมตฺโตติ อนฺตมโส ทีฆโส อฏฺฐงฺคุลมตฺโต ปริณาหโต สีหฬ-ปณฺณสูจิทณฺฑมตฺโตฯ **เอตฺถา**ติ เวฬุภเณฺฑฯ ทฑฺฒํ เคหํ เยสํ เตติ **ทฑฺฒเคหาฯ น วาเรตพฺพา**ติ ‘‘มา คณฺหิตฺวา คจฺฉถา’’ติ น นิเสเธตพฺพาฯ เทสนฺตรคเตน สมฺปตฺตวิหาเร สงฺฆิกาวาเส ฐเปตพฺพาฯ

อวเสสญฺจ ฉทนติณนฺติ มุญฺชปพฺพเชหิ อวเสสํ ยํ กิญฺจิ ฉทนติณํฯ **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณปี**ติ วิตฺถารโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณฯ ลิขิตโปตฺถโก ปน ครุภณฺฑํ น โหติฯ **กปฺปิยจมฺมานี**ติ มิคาทีนํ จมฺมานิฯ **สพฺพํ จกฺกยุตฺตยาน**นฺติ รถสกฏาทิกํ สพฺพํ จกฺกยุตฺตยานํฯ วิ

สงฺขตจกฺกํ ปน ยานํ ภาชนียํฯ **อนุญฺญาตวาสิ** นาม ยา สิปาฏิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปริหริตุํ สกฺกาติ วุตฺตาฯ **มุฏฺฐิปณฺณํ** ตาลปตฺตํฯ ตญฺหิ มุฏฺฐินา คเหตฺวา ปริหรนฺตีติ ‘‘มุฏฺฐิปณฺณ’’นฺติ วุจฺจติฯ **‘‘มุฏฺฐิปณฺณ**นฺติ ฉตฺตจฺฉทปณฺณเมวา’’ติ เกจิฯ **อรณีสหิต**นฺติ อรณียุคฬํ, อุตฺตรารณี อธรารณีติ อรณีทฺวยนฺติ อโตฺถฯ **ผาติกมฺมํ กตฺวา**ติ อนฺตมโส ตํอคฺฆนกวาลิกายปิ ถาวรํ วฑฺฒิกมฺมํ กตฺวาฯ **กุณฺฑิกา**ติ อยกุณฺฑิกา เจว ตมฺพโลหกุณฺฑิกา จฯ **ภาชนียโกฏฺฐาสเมว ภชตี**ติ ภาชนียปกฺขเมว เสวติ , น ตุ ครุภณฺฑนฺติ อโตฺถฯ กญฺจนโก ปน ครุภณฺฑเมวาติ อธิปฺปาโยฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ครุภณฺฑวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ตึสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๓๑. โจทนาทิวินิจฺฉยกถา

๒๓๐. เอวํ ครุภณฺฑวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ โจทนาทิวินิจฺฉยํ กเถตุํ **“โจทนาทิวินิจฺฉโยติ เอตฺถ ปนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ โจทียเต **โจทนา,** โทสาโรปนนฺติ อโตฺถฯ **อาทิ**-สเทฺทน สารณาทโย สงฺคณฺหาติฯ วุตฺตเญฺหตํ กมฺมกฺขนฺธเก (จูฬว. ๔, ๕) ‘‘โจเทตฺวา กตํ โหติ, สาเรตฺวา กตํ โหติ, อาปตฺตึ โรเปตฺวา กตํ โหตี’’ติฯ **“โจเทตุํ ปน โก ลภติ, โก น ลภตี”**ติ อิทํ อนุทฺธํสนาธิปฺปายํ วินาปิ โจทนาลกฺขณํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ **สีลสมฺปโนฺน**ติ อิทํ ทุสฺสีลสฺส วจนํ อปฺปมาณนฺติ อธิปฺปาเยน วุตฺตํฯ ภิกฺขุนีนํ ปน ภิกฺขุํ โจเทตุํ อนิสฺสรตฺตา **‘ภิกฺขุนิเมวา’**ติ วุตฺตํฯ สติปิ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูสุ อนิสฺสรภาเว ตาหิ กตโจทนาปิ โจทนารหตฺตา โจทนาเยวาติ อธิปฺปาเยน **“ปญฺจปิ สหธมฺมิกา ลภนฺตี”**ติ วุตฺตํฯ **ภิกฺขุสฺส สุตฺวา โจเทตี**ติอาทินา โจทโก เยสํ สุตฺวา โจเทติ, เตสมฺปิ วจนํ ปมาณเมวาติ สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา เตสํ โจทนาปิ รุหเตวาติ ทเสฺสตุํ ‘‘เถโร สุตฺตํ นิทเสฺสสี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๘๕-๓๘๖) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๘๖) ปน ‘‘อมูลกโจทนาปสเงฺคน สมูลกโจทนาลกฺขณาทึ ทเสฺสตุํ **‘โจเทตุํ ปน โก ลภติ, โก น ลภตี’**ติอาทิ อารทฺธํฯ **‘ภิกฺขุสฺส สุตฺวา โจเทตี’**ติอาทิสุตฺตํ ยสฺมา เย โจทกสฺส อเญฺญสํ วิปตฺตึ ปกาเสนฺติ, เตปิ ตสฺมึ ขเณ โจทกภาเว ฐตฺวาว ปกาเสนฺติ, เตสญฺจ วจนํ คเหตฺวา อิตโรปิ ยสฺมา โจเทตุญฺจ อสมฺปฏิจฺฉนฺตํ เตหิ ติตฺถิยสาวกปริโยสาเนหิ ปฐมโจทเกหิ สมฺปฏิจฺฉาเปตุญฺจ ลภติ, ตสฺมา อิธ สาธกภาเวน อุทฺธฎนฺติ เวทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ครุกานํ ทฺวินฺนนฺติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสานํฯ **อวเสสานนฺ**ติ ถุลฺลจฺจยาทีนํ ปญฺจนฺนํ อาปตฺตีนํฯ **มิจฺฉาทิฏฺฐิ** นาม ‘‘นตฺถิ ทินฺน’’นฺติอาทินยปฺปวตฺตา ทสวตฺถุกา ทิฏฺฐิฯ ‘‘อนฺตวา โลโก อนนฺตวา โลโก’’ติอาทิกา อนฺตํ คณฺหาปกทิฏฺฐิ **อนฺตคฺคาหิกา** นามฯ **อาชีวเหตุ ปญฺญตฺตานํ ฉนฺนนฺ**ติ อาชีวเหตุปิ อาปชฺชิตพฺพานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ปาราชิกํ, สญฺจริเตฺต สงฺฆาทิเสโส, ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส อรหา’’ติ ปริยาเยน ถุลฺลจฺจยํ, ภิกฺขุสฺส ปณีตโภชนวิญฺญตฺติยา ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุนิยา ปณีตโภชนวิญฺญตฺติยา ปาฏิเทสนียํ, สูโปทนวิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏนฺติ อิเมสํ ปริวาเร (ปริ. ๒๘๗) วุตฺตานํ ฉนฺนํฯ น เหตา อาปตฺติโย อาชีวเหตุ เอว ปญฺญตฺตา สญฺจริตฺตาทีนํ อญฺญถาปิ อาปชฺชิตพฺพโตฯ อาชีวเหตุปิ เอตาสํ อาปชฺชนํ สนฺธาย เอวํ วุตฺตํ, อาชีวเหตุปิ ปญฺญตฺตานนฺติ อโตฺถฯ ทิฏฺฐิวิปตฺติอาชีววิปตฺตีหิ โจเทโนฺตปิ ตมฺมูลิกาย อาปตฺติยา เอว โจเทติฯ

‘‘กสฺมา มํ น วนฺทสี’’ติ ปุจฺฉิเต ‘‘อสฺสมโณสิ, อสกฺยปุตฺติโยสี’’ติ อวนฺทนการณสฺส วุตฺตตฺตา อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปโนฺน น วนฺทิตโพฺพติ วทนฺติฯ โจเทตุกามตาย เอว อวนฺทิตฺวา อตฺตนา วตฺตพฺพสฺส วุตฺตมตฺถํ ฐเปตฺวา อวนฺทิยภาเว ตํ การณํ น โหตีติ จูฬคณฺฐิปเท มชฺฌิมคณฺฐิปเท จ วุตฺตํฯ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสฺส อวนฺทิเยสุ อวุตฺตตฺตา เตน สทฺธึ สยนฺตสฺส สหเสยฺยาปตฺติยา อภาวโต, ตสฺส จ ปฏิคฺคหณสฺส รุหนโต ตเทว ยุตฺตตรนฺติ วิญฺญายติฯ กิญฺจาปิ ยาว โส ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานาติ, ตาว วนฺทิตโพฺพ, ยทา ปน ‘‘อสฺสมโณมฺหี’’ติ ปฏิชานาติ, ตทา น วนฺทิตโพฺพติ อยเมตฺถ วิเสโส เวทิตโพฺพฯ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺส หิ ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานนฺตเสฺสว ภิกฺขุภาโว, น ตโต ปรํฯ ภิกฺขุภาวํ อปฺปฏิชานโนฺต หิ อนุปสมฺปนฺนปกฺขํ ภชติฯ ยสฺมา อามิสํ เทโนฺต อตฺตโน อิจฺฉิตฏฺฐาเนเยว เทติ, ตสฺมา ปฏิปาฏิยา นิสินฺนานํ ยาคุภตฺตาทีนิ เทเนฺตน เอกสฺส โจเทตุกามตาย อทิเนฺนปิ โจทนา นาม น โหตีติ อาห **“น ตาว ตา โจทนา โหตี”**ติฯ

๒๓๑. โจเทตโพฺพติ จุทิโต, จุทิโต เอว **จุทิตโก,** อปราธวโนฺต ปุคฺคโลฯ โจเทตีติ **โจทโก,** อปราธปกาสโกฯ จุทิตโก จ โจทโก จ จุทิตกโจทกาฯ **อุพฺพาหิกายา**ติ อุพฺพหนฺติ วิโยเชนฺติ เอตาย อลชฺชีนํ ตชฺชนิํ วา กลหํ วาติ อุพฺพาหิกา, สงฺฆสมฺมุติ, ตายฯ วินิจฺฉินนํ นาม ตาย สมฺมตภิกฺขูหิ วินิจฺฉินนเมวฯ อลชฺชุสฺสนฺนาย หิ ปริสาย สมถกฺขนฺธเก อาคเตหิ ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคตา เทฺว ตโย ภิกฺขู ตเตฺถว วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ สมถกฺขนฺธเก (จูฬว. ๒๓๑-๒๓๒) –

> ‘‘เตหิ เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ ตสฺมิํ อธิกรเณ วินิจฺฉิยมาเน อนนฺตานิ เจว ภสฺสานิ ชายนฺติ, น เจกสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ วิญฺญายติ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เอวรูปํ อธิกรณํ อุพฺพาหิกาย วูปสเมตุํฯ ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อุพฺพาหิกาย สมฺมนฺนิตโพฺพ, สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ , พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มเชฺฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธาตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฎฺฐิยา สุปฺปฎิวิทฺธา, อุภยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรน สฺวาคตานิ โหนฺติ สุวิภตฺตานิ สุปฺปวตฺตีนิ สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส อนุพฺยญฺชนโส, วินเย โข ปน เฉโก โหติ อสํหีโร, ปฎิพโล โหติ อุโภ อตฺถปจฺจตฺถิเก อสฺสาเสตุํ สญฺญาเปตุํ นิชฺฌาเปตุํ เปเกฺขตุํ ปสฺสิตุํ ปสาเทตุํ, อธิกรณสมุปฺปาทวูปสมกุสโล โหติ, อธิกรณํ ชานาติ, อธิกรณสมุทยํ ชานาติ, อธิกรณนิโรธํ ชานาติ, อธิกรณนิโรธคามินิปฎิปทํ ชานาติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อิเมหิ ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคตํ ภิกฺขุํ อุพฺพาหิกาย สมฺมนฺนิตุํฯ
>
> ‘‘เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตโพฺพฯ ปฐมํ ภิกฺขุ ยาจิตโพฺพ, ยาจิตฺวา พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฎิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –
>
> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อมฺหากํ อิมสฺมิํ อธิกรเณ วินิจฺฉิยมาเน อนนฺตานิ เจว ภสฺสานิ ชายนฺติ, น เจกสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ วิญฺญายติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามญฺจ อิตฺถนฺนามญฺจ ภิกฺขุํ สมฺมเนฺนยฺย อุพฺพาหิกาย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ, เอสา ญตฺติฯ
>
> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อมฺหากํ อิมสฺมิํ อธิกรเณ วินิจฺฉิยมาเน อนนฺตานิ เจว ภสฺสานิ ชายนฺติ, น เจกสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถ วิญฺญายติฯ สโงฺฆ อิตฺถนฺนามญฺจ อิตฺถนฺนามญฺจ ภิกฺขุํ สมฺมนฺนติ อุพฺพาหิกาย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมตุํฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส จ อิตฺถนฺนามสฺส จ ภิกฺขุโน สมฺมุติ อุพฺพาหิกาย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ
>
> ‘‘สมฺมโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม จ อิตฺถนฺนาโม จ ภิกฺขุ อุพฺพาหิกาย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติฯ

เตหิ จ สมฺมเตหิ วิสุํ วา นิสีทิตฺวา ตสฺสา เอว วา ปริสาย ‘‘อเญฺญหิ น กิญฺจิ กเถตพฺพ’’นฺติ สาเวตฺวา ตํ อธิกรณํ วินิจฺฉิตพฺพํฯ **ตุมฺหากน**ฺติ จุทิตกโจทเก สนฺธาย วุตฺตํฯ

“กิมฺหีติ กิสฺมึ วตฺถุสฺมึฯ **กิมฺหิ นมฺปิ น ชานาสี**ติ กิมฺหิ นนฺติ วจนมฺปิ น ชานาสิฯ **นาสฺส อนุโยโค ทาตโพฺพ**ติ นาสฺส ปุจฺฉา ปฏิปุจฺฉา ทาตพฺพา”ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๘๕-๓๘๖) วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๓๘๖) ปน – **กิมฺหี**ติ กิสฺมึ วตฺถุสฺมึ, กตรวิปตฺติยนฺติ อโตฺถฯ **กิมฺหิ นํ นามา**ติ อิทํ “กตราย วิปตฺติยา เอตํ โจเทสี”ติ ยาย กายจิ วิญฺญายมานาย ภาสาย วุเตฺตปิ โจทกสฺส วินเย อปกตญฺญุตาย “สีลาจารทิฏฺฐิอาชีววิปตฺตีสุ กตรายาติ มํ ปุจฺฉตี”ติ วิญฺญาตุํ อสโกฺกนฺตสฺส ปุจฺฉา, น ปน “กิมฺหี”ติอาทิปทตฺถมตฺตํ อชานนฺตสฺสฯ น หิ อนุวิชฺชโก โจทกํ พาลํ อปริจิตภาสาย “กิมฺหิ น”นฺติ ปุจฺฉติฯ **กิมฺหิ นมฺปิ น ชานาสี**ติ อิทมฺปิ วจนมตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ น โหติฯ “กตรวิปตฺติยา”ติ วุเตฺต “อสฺกาย วิปตฺติยา”ติ วตฺตุมฺปิ “น ชานาสี”ติ วจนสฺส อธิปฺปายเมว สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ เตเนว วกฺขติ “นาสฺส อนุโยโค ทาตโพฺพ”ติฯ

“ตสฺส นโย ทาตโพฺพ”ติ **ตสฺสา**ติ พาลสฺส ลชฺชิสฺสฯ “ตสฺส นโย ทาตโพฺพ”ติ วตฺวา จ “กิมฺหิ นํ โจเทสีติ สีลวิปตฺติยา”ติอาทิ อธิปฺปายปฺปกาสนเมว นยทานํ วุตฺตํ, น ปน **กิมฺหิ-นํ-ปทาน**ํปริยายมตฺตทสฺสนํฯ น หิ พาโล “กตรวิปตฺติยํ นํ โจเทสี”ติ อิมสฺส วจนสฺส อเตฺถ ญาเตปิ วิปตฺติปฺปเภทํ, อตฺตนา โจทิยมานํ วิปตฺติสรูปญฺจ ชานิตุํ สโกฺกติ, ตสฺมา เตเนว อชานเนน อลชฺชี อปสาเทตโพฺพฯ **กิมฺหิ น**นฺติ อิทมฺปิ อุปลกฺขณมตฺตํฯ อเญฺญน วา เยน เกนจิ อากาเรน อวิญฺญุตํ ปกาเสตฺวา วิสฺสเชฺชตโพฺพวฯ “ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหายา”ติอาทิวจนโต **“อลชฺชีนิคฺคหตฺถาย...เป.... ปญฺญตฺต”**นฺติ วุตฺตํฯ **เอหิตี**ติ เอติ, **หิ**-กาโร เอตฺถ อาคโม ทฏฺฐโพฺพ, อาคมิสฺสตีติ อโตฺถฯ **ทิฏฺฐสนฺตาเนนา**ติ ทิฏฺฐนิยาเมนฯ **อลชฺชิสฺส ปฏิญฺญาย เอว กาตพฺพ**นฺติ วจนปฏิวจนกฺกเมเนว โทเส อาวิภูเตปิ อลชฺชิสฺส “อสุโทฺธ อห”นฺติ โทสสมฺปฏิจฺฉนปฏิญฺญาย เอว อาปตฺติยา กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เกจิ ปน “อลชฺชิสฺส เอตํ นตฺถีติ สุทฺธปฏิญฺญาย เอว อนาปตฺติยา กาตพฺพนฺติ อยเมตฺถ อโตฺถ สงฺคหิโต”ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ อนุวิชฺชกเสฺสว นิรตฺถกตฺตาปตฺติโต, โจทเกเนว อลชฺชิปฏิญฺญาย ฐาตพฺพโตฯ โทโสปคมปฏิญฺญา เอว หิ อิธ ปฏิญฺญาติ อธิเปฺปตา, เตเนว วกฺขติ “เอตมฺปิ นตฺถิ, เอตมฺปิ นตฺถีติ ปฏิญฺญํ น เทตี”ติอาทิฯ

ตทตฺถทีปนตฺถนฺติ อลชฺชิสฺส โทเส อาวิภูเตปิ ตสฺส โทโสปคมปฏิญฺญาย เอว กาตพฺพตาทีปนตฺถํฯ วิวาทวตฺถุสงฺขาเต อเตฺถ ปจฺจตฺถิกา **อตฺถปจฺจตฺถิกาฯ สญฺญํ ทตฺวา**ติ เตสํ กถาปเจฺฉทตฺถํ อภิมุขกรณตฺถญฺจ สทฺทํ กตฺวาฯ **วินิจฺฉินิตุํ อนนุจฺฉวิโก**ติ อสุโทฺธติ สญฺญาย โจทกปเกฺข ปวิฏฺฐตฺตา อนุวิชฺชกภาวโต พหิภูตตฺตา อนุวิชฺชิตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเนฺทเห เอว หิ สติ อนุวิชฺชิตุํ สกฺกา, อสุทฺธลทฺธิยา ปน สติ จุทิตเกน วุตฺตํ สพฺพํ อสจฺจโตปิ ปฏิภาติ, กถํ ตตฺถ อนุวิชฺชนา สิยาติฯ

ตถา นาสิตโกว ภวิสฺสตีติ อิมินา วินิจฺฉยมฺปิ อทตฺวา สงฺฆโต วิโยชนํ นาม ลิงฺคนาสนา วิย อยมฺปิ เอโก นาสนปฺปกาโรติ ทเสฺสติฯ **เอกสโมฺภคปริโภคา**ติ อิทํ อตฺตโน สนฺติกา เตสํ วิโมจนตฺถํ วุตฺตํ, น ปน เตสํ อญฺญมญฺญสโมฺภเค โยชนตฺถํฯ

วิรทฺธํ โหตีติ สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปโนฺน โหติฯ **อาทิโต ปฏฺฐาย อลชฺชี นาม นตฺถี**ติ อิทํ “ปกฺขานํ อนุรกฺขณตฺถาย ปฏิญฺญํ น เทตี”ติ อิมสฺส อลชฺชีลกฺขณสมฺภวสฺส กรณวจนํฯ ปฏิจฺฉาทิตกาลโต ปฏฺฐาย อลชฺชี นาม เอว, ปุริโม ลชฺชิภาโว น รกฺขตีติ อโตฺถฯ **ปฏิญฺญํ น เทตี**ติ “สเจ มยา กตโทสํ วกฺขามิ, มยฺหํ อนุวตฺตกา ภิชฺชิสฺสนฺตี”ติ ปฏิญฺญํ น เทติฯ **ฐาเน น ติฏฺฐตี**ติ ลชฺชิฏฺฐาเน น ติฏฺฐติ, กายวาจาสุ วีติกฺกโม โหติ เอวาติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **“วิ**

นิจฺฉโย น ทาตพฺโพ’’ติ, ปุเพฺพ ปกฺขิกานํ ปฏิญฺญาย วูปสมิตสฺสปิ อธิกรณสฺส ทุวูปสนฺต ตาย อยมฺปิ ตถา นาสิตโกว ภวิสฺสตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๓๒. **อทินฺนาทานวตฺถุํ วินิจฺฉินนฺเตน ปญฺจวีสติ อวหารา สาธุกํ สลฺลเกฺขตพฺพา**ติ เอตฺถ **ปญฺจวีสติ อวหารา** นาม ปญฺจ ปญฺจกานิ, ตตฺถ **ปญฺจ ปญฺจกานิ** นาม นานาภณฺฑปญฺจกํ เอกภณฺฑปญฺจกํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ปุพฺพปโยคปญฺจกํ เถยฺยาวหารปญฺจกนฺติฯ ตถา หิ วุตฺตํ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทุติยปาราชิกวณฺณนา) ‘‘เต ปน อวหารา ปญฺจ ปญฺจกานิ สโมธาเนตฺวา สาธุกํ สลฺลเกฺขตพฺพา’’ติอาทิฯ ตตฺถ นานาภณฺฑปญฺจกเอกภณฺฑปญฺจกานิ ปทภาชเน (ปารา. ๙๒) วุตฺตานํ ‘‘อาทิเยยฺย, หเรยฺย, อวหเรยฺย, อิริยาปถํ วิโกเปยฺย, ฐานา จาเวยฺยา’’ติ อิเมสํ ปทานํ วเสน ลพฺภนฺติฯ ตถา หิ วุตฺตํ โปราเณหิ –

‘‘อาทิยนฺโต หรนฺโตว;
หรนฺโต อิริยาปถํ;
วิโกเปนฺโต ตถา ฐานา;
จาเวนฺโตปิ ปราชิโก’’ติฯ

ตตฺถ นานาภณฺฑปญฺจกํ สวิญฺญาณกอวิญฺญาณกวเสน ทฏฺฐพฺพํ, อิตรํ สวิญฺญาณกวเสเนวฯ กถํ? **อาทิเยยฺยา**ติ อารามํ อภิยุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ สามิโก ‘‘น มยฺหํ ภวิสฺสตี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ **หเรยฺยา**ติ อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรนฺโต สีเส ภารํ เถยฺยจิตฺโต อามสติ, ทุกฺกฏํฯ ผนฺทาเปติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ขนฺธํ โอโรเปติ, ปาราชิกํฯ **อวหเรยฺยา**ติ อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ ‘‘เทหิ เม ภณฺฑ’’นฺติ วุจฺจมาโน ‘‘นาหํ คณฺหามี’’ติ ภณติ, ทุกฺกฏํฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ, ถุลฺลจฺจยํฯ สามิโก ‘‘น มยฺหํ ภวิสฺสตี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, ปาราชิกํฯ **อิริยาปถํ วิโกเปยฺยา**ติ ‘‘สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามี’’ติ ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมติ, ปาราชิกํฯ **ฐานา จาเวยฺยา**ติ ถลฏฺฐํ ภณฺฑํ เถยฺยจิตฺโต อามสติ, ทุกฺกฏํฯ ผนฺทาเปติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ฐานา จาเวติ, ปาราชิกํฯ เอวํ ตาว นานาภณฺฑปญฺจกํ เวทิตพฺพํฯ สสฺสามิกสฺส ปน ทาสสฺส วา ติรจฺฉานคตสฺส วา ยถาวุตฺเตน อภิโยคาทินา นเยน อาทิยนหรณ อวหรณ อิริยาปถวิโกปน ฐานาจาวนวเสน **เอกภณฺฑปญฺจกํ** เวทิตพฺพํฯ เตนาหุ โปราณา –

‘‘ตตฺถ นาเนกภณฺฑานํ, ปญฺจกานํ วสา ปน;
อาทิยนาทิปญฺจกา, ทุวิธาติ อุทีริตา’’ติฯ

กตมํ **สาหตฺถิกปญฺจกํ**? สาหตฺถิโก อาณตฺติโก นิสฺสคฺคิโย อตฺถสาธโก ธุรนิเกฺขโปติฯ ตถา หิ วุตฺตํ –

‘‘สาหตฺถาณตฺติโก เจว, นิสฺสคฺคิโยตฺถสาธโก;
ธุรนิเกฺขปโก จาติ, อิทํ สาหตฺถปญฺจก’’นฺติฯ

ตตฺถ **สาหตฺถิโก** นาม ปรสฺส ภณฺฑํ สหตฺถา อวหรติฯ **อาณตฺติโก** นาม ‘‘อสุกสฺส ภณฺฑํ อวหรา’’ติ อญฺญํ อาณาเปติฯ **นิสฺสคฺคิโย** นาม สุงฺกฆาตปริกปฺปิโตกาสานํ อนฺโต ฐตฺวา พหิ ปาตนํฯ **อตฺถสาธโก** นาม ‘‘อสุกสฺส ภณฺฑํ ยทา สโกฺกสิ, ตทา ตํ อวหรา’’ติ อาณาเปติฯ ตตฺถ สเจ ปโร อนนฺตรายิโก หุตฺวา ตํ อวหรติ, อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิกํฯ ปรสฺส วา ปน เตลกุมฺภิยา ปาทคฺฆนกํ เตลํ อวสฺสํ ปิวนกานิ อุปาหนาทีนิ ปกฺขิปติ ,

หตฺถโต มุตฺตมตฺตเยว ปาราชิกํฯ **ธุรนิกฺเขโป** ปน อารามาภิโยคอุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน เวทิตโพฺพฯ ตาวกาลิกภณฺฑเทยฺยานิ อเทนฺตสฺสปิ เอเสว นโยติ อิทํ สาหตฺถิกปญฺจกํฯ

กตมํ **ปุพฺพปโยคปญฺจกํ**? ปุพฺพปโยโค สหปโยโค สํวิทาวหาโร สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺตกมฺมนฺติฯ เตน วุตฺตํ –

> ‘‘ปุพฺพสหปโยโค จ, สํวิทาหรณํ ตถา;
> สเงฺกตกมฺมํ นิมิตฺตํ, อิทํ สาหตฺถปญฺจก’’นฺติฯ

ตตฺถ อาณตฺติวเสน **ปุพฺพปโยโค** เวทิตโพฺพฯ ฐานาจาวนวเสน, ขิลาทีนิ สงฺกาเมตฺวา เขตฺตาทิคฺคหณวเสน จ **สหปโยโค** เวทิตโพฺพฯ **สํวิทาวหาโร** นาม ‘‘อสุกํ นาม ภณฺฑํ อวหริสฺสามา’’ติ สํวิทหิตฺวา สมฺมนฺตยิตฺวา อวหรณํฯ เอวํ สํวิทหิตฺวา คเตสุ หิ เอเกนปิ ตสฺมิํ ภเณฺฑ ฐานา จาวิเต สเพฺพสํ อวหาโร โหติฯ **สเงฺกตกมฺมํ** นาม สญฺชานนกมฺมํฯ สเจ หิ ปุเรภตฺตาทีสุ ยํ กิญฺจิ กาลํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อสุกสฺมิํ กาเล อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรา’’ติ วุโตฺต สเงฺกตโต อปจฺฉา อปุเร ตํ อวหรติ, สเงฺกตการกสฺส สเงฺกตกรณกฺขเณเยว อวหาโรฯ **นิมิตฺตกมฺมํ** นาม สญฺญุปฺปาทนตฺถํ อกฺขินิขณนาทินิมิตฺตกรณํ ฯ สเจ หิ เอวํ กตนิมิตฺตโต อปจฺฉา อปุเร ‘‘ยํ อวหรา’’ติ วุโตฺต, ตํ อวหรติ, นิมิตฺตการกสฺส นิมิตฺตกฺขเณเยว อวหาโรติ อิทํ ปุพฺพปโยคปญฺจกํฯ

กตมํ **เถยฺยาวหารปญฺจกํ**? เถยฺยาวหาโร ปสยฺหาวหาโร ปริกปฺปาวหาโร ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร กุสาวหาโรติฯ เตน วุตฺตํ –

> ‘‘เถยฺยา ปสยฺหา ปริกปฺปา, ปฏิจฺฉนฺนา กุสา ตถา;
> อวหารา อิเม ปญฺจ, เถยฺยาวหารปญฺจก’’นฺติฯ

ตตฺถ โย สนฺธิเจฺฉทาทีนิ กตฺวา อทิสฺสมาโน อวหรติ, กูฏตุลากูฏมานกูฏกหาปณาทีหิ วา วเญฺจตฺวา คณฺหาติ, ตเสฺสวํ คณฺหโต อวหาโร **เถยฺยาวหาโร**ติ เวทิตโพฺพฯ โย ปน ปสยฺห พลกฺกาเรน ปเรสํ สนฺตกํ คณฺหาติ คามฆาตกาทโย วิย, อตฺตโน ปตฺตพลิโต วา วุตฺตนเยเนว อธิกํ คณฺหาติ ราชภฏาทโย วิย, ตเสฺสวํ คณฺหโต อวหาโร **ปสยฺหาวหาโร**ติ เวทิตโพฺพฯ ปริกเปฺปตฺวา คหณํ ปน **ปริกปฺปาวหาโร** นามฯ

โส ภโณฺฑกาสสฺส วเสน ทุวิโธฯ ตตฺรายํ **ภณฺฑปริกโปฺป** – สาฏกตฺถิโก อโนฺตคพฺภํ ปวิสิตฺวา ‘‘สเจ สาฏโก ภวิสฺสติ, คณฺหิสฺสามิฯ สเจ สุตฺตํ, น คณฺหิสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปตฺวา อนฺธกาเร ปสิพฺพกํ คณฺหาติฯ ตตฺร เจ สาฏโก โหติ, อุทฺธาเรเยว ปาราชิกํฯ สุตฺตเญฺจ โหติ, รกฺขติฯ พหิ นีหริตฺวา มุญฺจิตฺวา ‘‘สุตฺต’’นฺติ ญตฺวา ปุน อาหริตฺวา ฐเปติ, รกฺขติเยวฯ ‘‘สุตฺต’’นฺติ ญตฺวาปิ ยํ ลทฺธํ, ตํ คเหตพฺพนฺติ คจฺฉติ, ปทวาเรน กาเรตโพฺพฯ ภูมิยํ ฐเปตฺวา คณฺหาติ, อุทฺธาเร ปาราชิกํฯ ‘‘โจโร โจโร’’ติ อนุพโนฺธ ฉเฑฺฑตฺวา ปลายติ, รกฺขติฯ สามิกา ทิสฺวา คณฺหนฺติ, รกฺขติเยวฯ อโญฺญ เจ คณฺหาติ, ภณฺฑเทยฺยํฯ สามิเกสุ นิวตฺตเนฺตสุ สยํ ทิสฺวา ปํสุกูลสญฺญาย ‘‘ปเคเวตํ มยา คหิตํ, มม ทานิ สนฺตก’’นฺติ คณฺหนฺตสฺสปิ ภณฺฑเทยฺยเมวฯ ตตฺถ ยฺวายํ ‘‘สเจ สาฏโก ภวิสฺสติ, คณฺหิสฺสามี’’ติอาทินา นเยน ปวโตฺต ปริกโปฺป, อยํ ภณฺฑปริกโปฺป นามฯ **โอกาสปริกโปฺป** ปน เอวํ เวทิตโพฺพ – เอกโจฺจ ปน ปรปริเวณาทีนิ ปวิโฏฺฐ กิญฺจิ โลภเนยฺยภณฺฑํ ทิสฺวา คพฺภทฺวารปมุขเหฏฺฐา ปาสาททฺวารโกฏฺฐกรุกฺขมูลาทิวเสน ปริเจฺฉทํ กตฺวา ‘‘สเจ มํ เอตฺถนฺตเร ปสฺสิสฺสนฺติ, ทฏฺฐุกามตาย คเหตฺวา วิจรโนฺต วิย ทสฺสามิฯ

โน เจ ปสฺสิสฺสนฺติ , หริสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปติ, ตสฺส ตํ อาทาย ปริกปฺปิตปริเจฺฉทํ อติกฺกนฺตมเตฺต อวหาโร โหติฯ อิติ ยฺวายํ วุตฺตนเยเนว ปวโตฺต ปริกโปฺป, อยํ โอกาสปริกโปฺป นามฯ เอวมิเมสํ ทฺวินฺนํ ปริกปฺปานํ วเสน ปริกเปฺปตฺวา คณฺหโต อวหาโร ปริกปฺปาวหาโรติ เวทิตโพฺพฯ

ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปน อวหรณํ **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร**ฯ โส เอวํ เวทิตโพฺพ – โย ภิกฺขุ อุยฺยานาทีสุ ปเรสํ โอมุญฺจิตฺวา ฐปิตํ องฺคุลิมุทฺทิกาทิํ ทิสฺวา ‘‘ปจฺฉา คณฺหิสฺสามี’’ติ ปํสุนา วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺส เอตฺตาวตา อุทฺธาโร นตฺถีติ น ตาว อวหาโร โหติฯ ยทา ปน สามิกา วิจินนฺตา อปสฺสิตฺวา ‘‘เสฺว ชานิสฺสามา’’ติ สาลยาว คตา โหนฺติ, อถสฺส ตํ อุทฺธรโต อุทฺธาเร อวหาโรฯ ‘‘ปฏิจฺฉนฺนกาเลเยว เอตํ มม สนฺตก’’นฺติ สกสญฺญาย วา ‘‘คตาทานิ เต, ฉฑฺฑิตภณฺฑํ อิท’’นฺติ ปํสุกูลสญฺญาย วา คณฺหนฺตสฺส ปน ภณฺฑเทยฺยํฯ เตสุ ทุติยตติยทิวเส อาคนฺตฺวา วิจินิตฺวา อทิสฺวา ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา คเตสุปิ คหิตํ ภณฺฑเทยฺยเมวฯ ปจฺฉา ญตฺวา โจทิยมานสฺส อททโต สามิกานํ ธุรนิเกฺขเป อวหาโร โหติฯ กสฺมา? ยสฺมา ตสฺส ปโยเคน เตหิ น ทิฎฺฐํฯ โย ปน ตถารูปํ ภณฺฑํ ยถาฐาเน ฐิตํเยว อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา เถยฺยจิโตฺต ปาเทน อกฺกมิตฺวา กทฺทเม วา วาลิกาย วา ปเวเสติ, ตสฺส ปเวสิตมเตฺตเยว อวหาโรฯ

กุสํ สงฺกาเมตฺวา ปน อวหรณํ **กุสาวหาโร** นามฯ โสปิ เอวํ เวทิตโพฺพ – โย ภิกฺขุ วิลีวมยํ วา ตาลปณฺณมยํ วา กตสญฺญาณํ ยํ กิญฺจิ กุสํ ปาเตตฺวา จีวเร ภาชิยมาเน อตฺตโน โกฎฺฐาสสฺส สมีเป ฐิตํ สมคฺฆตรํ วา มหคฺฆตรํ วา สมสมํ วา อเคฺฆน ปรสฺส โกฎฺฐาสํ หริตุกาโม อตฺตโน โกฎฺฐาเส ปติตํ กุสํ ปรสฺส โกฎฺฐาเส ปาเตตุกามตาย อุทฺธรติ, รกฺขติ ตาวฯ ปรสฺส โกฎฺฐาเส ปาติเต รกฺขเตวฯ ยทา ปน ตสฺมิํ ปติเต ปรสฺส โกฎฺฐาสโต ปรสฺส กุสํ อุทฺธรติ, อุทฺธฎมเตฺต อวหาโรฯ สเจ ปฐมตรํ ปรสฺส โกฎฺฐาสโต กุสํ อุทฺธรติ, อตฺตโน โกฎฺฐาเส ปาเตตุกามตาย อุทฺธาเร รกฺขติ, ปาตเนปิ รกฺขติฯ อตฺตโน โกฎฺฐาสโต ปน อตฺตโน กุสํ อุทฺธรโต อุทฺธาเรเยว รกฺขติ, ตํ อุทฺธริตฺวา ปรโกฎฺฐาเส ปาเตนฺตสฺส หตฺถโต มุตฺตมเตฺต อวหาโร โหติ, อยํ กุสาวหาโรฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน สมนฺตปาสาทิกโต (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๙๒) คเหตโพฺพฯ

ตุลยิตฺวาติ อุปปริกฺขิตฺวาฯ

สามีจีติ วตฺตํ, อาปตฺติ ปน นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ

มหาชนสมฺมโทฺทติ มหาชนสโงฺขโภฯ **ภเณฺฑ ชนกาเย**ติ อปคเต ชนกาเยฯ **‘‘อิทญฺจ กาสาวํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา เอตเสฺสว ภิกฺขุโน เทหี’’**ติ กิํ การณา เอวมาห? จีวรสฺสามิเกน ธุรนิเกฺขโป กโต, ตสฺมา ตสฺส อทินฺนํ คเหตุํ น วฎฺฎติฯ อวหารโกปิ วิปฺปฎิสารสฺส อุปฺปนฺนกาลโต ปฎฺฐาย จีวรสฺสามิกํ ปริเยสโนฺต วิจรติ ‘‘ทสฺสามี’’ติ, จีวรสฺสามิเกน จ ‘‘มเมต’’นฺติ วุเตฺต เอเตนปิ อวหารเกน อาลโย ปริจฺจโตฺต, ตสฺมา เอวมาหฯ ยทิ เอวํ จีวรสฺสามิโกเยว ‘‘อตฺตโน สนฺตกํ คณฺหาหี’’ติ กสฺมา น วุโตฺตติ? อุภินฺนํ กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถํฯ กถํ? อวหารกสฺส ‘‘มยา สหเตฺถน น ทินฺนํ, ภณฺฑเทยฺยเมต’’นฺติ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปเชฺชยฺย , อิตรสฺส ‘‘มยา ปฐมํ ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา ปจฺฉา อทินฺนํ คหิต’’นฺติ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปเชฺชยฺยาติฯ

สมคฺฆนฺติ อปฺปคฺฆํฯ

ทารุอตฺถํ ผรตีติ ทารูหิ กตฺตพฺพกิจฺจํ สาเธติฯ **มยิ สเนฺต**ติอาทิ สพฺพํ รญฺญา ปสาเทน วุตฺตํ, เถเรน ปน ‘‘อนนุจฺฉวิกํ กต’’นฺติ น มญฺญิตพฺพํฯ

เอกทิวสํ ทนฺตกฏฺฐเจฺฉทนาทินา ยา อยํ อคฺฆหานิ วุตฺตา, สา ภณฺฑสฺสามินา กิณิตฺวา คหิตเมว สนฺธาย วุตฺตาฯ สพฺพํ ปเนตํ อฏฺฐกถาจริยปฺปมาเณน คเหตพฺพํฯ ปาสาณญฺจ สกฺขรญฺจ **ปาสาณสกฺขรํ**ฯ

‘‘ธาเรยฺย อตฺถํ วิจกฺขโณ’’ติ อิมเสฺสว วิวรณํ **‘‘อาปตฺตึ วา อนาปตฺตึ วา’’**ติอาทิฯ ‘‘สิกฺขาปทํ สมํ เตนา’’ติ อิโต ปุเพฺพ เอกา คาถา –

> ‘‘ทุติยํ อทุติเยน, ยํ ชิเนน ปกาสิตํ;
> ปราชิตกิเลเสน, ปาราชิกปทํ อิธา’’ติฯ

ตาย สทฺธึ ฆเฏตฺวา อทุติเยน ปราชิตกิเลเสน ชิเนน ทุติยํ ยํ อิทํ ปาราชิกปทํ ปกาสิตํ, อิธ เตน สมํ อเนกนยโวกิณฺณํ คมฺภีรตฺถวินิจฺฉยํ อญฺญํ กิญฺจิ สิกฺขาปทํ น วิชฺชตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **ปราชิตกิเลเสนา**ติ สนฺตาเนน ปุน อนุปฺปตฺติธมฺมตาปาทเนน จตูหิ มคฺคญาเณหิ สห วาสนาย สมุจฺฉินฺนสพฺพกิเลเสนฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๕๙) ปน **‘‘ปราชิตกิเลเสนา**ติ วิชิตกิเลเสน, นิกิเลเสนาติ อโตฺถ’’ติ วุตฺตํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ

เตนาติ เตน ทุติยปาราชิกสิกฺขาปเทนฯ **อโตฺถ** นาม ปาฬิอโตฺถฯ **วินิจฺฉโย** นาม ปาฬิมุตฺตวินิจฺฉโยฯ อโตฺถ จ วินิจฺฉโย จ **อตฺถวินิจฺฉยา,** เต คมฺภีรา ยสฺมินฺติ **คมฺภีรตฺถวินิจฺฉยํ**ฯ **วตฺถุมฺหิ โอติเณฺณติ** โจทนาวเสน วา อตฺตนาว อตฺตโน วีติกฺกมาโรจนวเสน วา สงฺฆมเชฺฌ อทินฺนาทานวตฺถุสฺมึ โอติเณฺณฯ **เอตฺถา**ติ โอติเณฺณ วตฺถุสฺมึฯ **วินิจฺฉโย**ติ อาปตฺตานาปตฺตินิยมนํฯ **อวตฺวาวา**ติ ‘‘ตฺวํ ปาราชิกํ อาปโนฺน’’ติ อวตฺวาวฯ **กปฺปิเยปิ จ วตฺถุสฺมินฺ**ติ อตฺตนา คเหตุํ กปฺปิเย มาตุปิตุอาทิสนฺตเกปิ วตฺถุสฺมึฯ **ลหุวตฺติโน**ติ เถยฺยจิตฺตุปฺปาเทน ลหุปริวตฺติโนฯ **อาสีวิส**นฺติ สีฆเมว สกลสรีเร ผรณสมตฺถวิสํฯ

๒๓๓. ปกติมนุเสฺสหิ อุตฺตริตรานํ พุทฺธาทิอุตฺตมปุริสานํ อธิคมธโมฺมติ อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม, ตสฺส ปเรสํ อาโรจนํ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนํ**ฯ ตํ วินิจฺฉินเนฺตน ฉ ฐานานิ โสเธตพฺพานีติ โยชนาฯ ตตฺถ **กึ เต อธิคต**นฺติ อธิคมปุจฺฉาฯ **กินฺติ เต อธิคต**นฺติ อุปายปุจฺฉาฯ **กทา เต อธิคต**นฺติ กาลปุจฺฉาฯ **กตฺถ เต อธิคต**นฺติ โอกาสปุจฺฉาฯ **กตเม เต กิเลสา ปหีนา**ติ ปหีนกิเลสปุจฺฉาฯ **กตเมสํ ตฺวํ ธมฺมานํ ลาภี**ติ ปฏิลทฺธธมฺมปุจฺฉาฯ อิทานิ ตเมว ฉฏฺฐานวิโสธนํ วิตฺถาเรตุมาห **‘‘สเจ หี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน พฺยากรณวจนมเตฺตน น สกฺกาโร กาตโพฺพฯ พฺยากรณญฺหิ เอกสฺส อยาถาวโตปิ โหตีติฯ **อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ โสธนตฺถํ เอวํ วตฺตโพฺพ**ติ ยถา นาม ชาตรูปปติรูปกมฺปิ ชาตรูปํ วิย ขายตีติ ชาตรูปํ นิฆํสนตาปนเฉทเนหิ โสเธตพฺพํ, เอวเมว อิทาเนว วุเตฺตสุ ฉสุ ฐาเนสุ ปกฺขิปิตฺวา โสธนตฺถํ วตฺตโพฺพฯ **วิโมกฺขาทีสู**ติ **อาทิ**-สทฺเทน สมาปตฺติญาณทสฺสนมคฺคภาวนาผลสจฺฉิกิริยาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปากโฏ โหติ** อธิคตวิเสสสฺส สติสโมฺมสาภาวโตฯ เสสปุจฺฉาสุปิ **‘‘ปากโฏ โหตี’’**ติ ปเท เอเสว นโยฯ

สเพฺพสญฺหิ อตฺตนา อธิคตมเคฺคน ปหีนา กิเลสา ปากฏา โหนฺตีติ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํฯ กสฺสจิ หิ อตฺตนา อธิคตมคฺควชฺฌกิเลเสสุ สเนฺทโห อุปฺปชฺชติเยว มหานามสฺส สกฺกสฺส วิยฯ โส หิ สกทาคามี สมาโนปิ ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอวํ โหติ – โก สุ นาม เม ธ

โมฺม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน, เยน เม เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺตี''ติ (ม. นิ. ๑.๑๗๕) ภควนฺตํ ปุจฺฉิฯ อยํ กิร ราชา สกทาคามิมคฺเคน โลภโทสโมหา นิรวเสสา ปหียนฺตีติ สญฺญี อโหสีติฯ

ยาย ปฏิปทาย ยสฺส อริยมคฺโค อาคจฺฉติ, สา ปุพฺพภาคปฏิปตฺติ **อาคมนปฏิปทาฯ โสเธตพฺพา**ติ สุทฺธา, อุทาหุ น สุทฺธาติ วิจารณวเสน โสเธตพฺพาฯ **"น สุชฺฌตี**ติ ตตฺถ ตตฺถ ปมาทปฏิปตฺติสมฺภวโตฯ **อปเนตโพฺพ**ติ อตฺตโน ปฏิญฺญาย อปเนตโพฺพ''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๙๗-๑๙๘)ฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๙๗) ปน **"น สุชฺฌตี**ติ ปุจฺฉิยมาโน ปฏิปตฺติกฺกมํ อุลฺลงฺฆิตฺวา กเถสิฯ **อปเนตโพฺพ**ติ ตยา วุตฺตกฺกเมนายํ ธโมฺม น สกฺกา อธิคนฺตุนฺติ อธิคตมานโต อปเนตโพฺพ''ติ วุตฺตํฯ ''สุชฺฌตี''ติ วตฺวา สุชฺฌนาการํ ทเสฺสตุํ **"ทีฆรตฺต"**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **ปญฺญายตี**ติ เอตฺถาปิ ''ยที''ติ ปทํ อาเนตฺวา ยทิ โส ภิกฺขุ ตาย ปฏิปทาย ปญฺญายตีติ สมฺพโนฺธฯ จตูสุ ปจฺจเยสุ อลคฺคตฺตา **"อากาเส ปาณิสเมน เจตสา"**ติ วุตฺตํฯ วุตฺตสทิสํ พฺยากรณํ โหตีติ โยชนาฯ ตตฺถ **วุตฺตสทิส**นฺติ ตสฺส ภิกฺขุโน พฺยากรณํ อิมสฺมิํ สุเตฺต วุเตฺตน สทิสํ, สมนฺติ อโตฺถฯ **ขีณาสวสฺส ปฏิปตฺติสทิสา ปฏิปตฺติ โหตี**ติ ทีฆรตฺตํ สุวิกฺขมฺภิตกิเลสตฺตา, อิทญฺจ อรหตฺตํ ปฏิชานนฺตสฺส วเสน วุตฺตํฯ เตนาห **"ขีณาสวสฺส นามา"**ติอาทิฯ **ขีณาสวสฺส นาม…เป…. น โหตี**ติ ปหีนวิปลฺลาสตฺตา, ชีวิตนิกนฺติยา จ อภาวโต น โหติ, ปุถุชฺชนสฺส ปน อปฺปหีนวิปลฺลาสตฺตา ชีวิตนิกนฺติสพฺภาวโต จ อปฺปมตฺตเกนปิ โหติ, เอวํ สุวิกฺขมฺภิตกิเลสสฺส วตฺตนเสกฺขธมฺมปฏิชานนํ อิมินา ภยุปฺปาทเนน, อมฺพิลาทิทสฺสเน เขฬุปฺปาทาทินา จ น สกฺกา วีมํสิตุํ, ตสฺมา ตสฺส วจเนเนว ตํ สทฺธาตพฺพํฯ

อยํ ภิกฺขุ สมฺปนฺนเวยฺยากรโณติ อิทํ น เกวลํ อภายนกเมว สนฺธาย วุตฺตํ เอกจฺจสฺส สูรชาติกสฺส ปุถุชฺชนสฺสปิ อภายนโต, รชฺชนียารมฺมณานํ พทรสาฬวาทิออพลมทฺทนาทีนํ อุปโยชเนปิ เขฬุปฺปาทาทิตณฺหุปฺปตฺติรหิตํ สพฺพถา สุวิโสธิตเมว สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๒๓๔. **"นีหริตฺวา**ติ สาสนโต นีหริตฺวา''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน **"นีหริตฺวา**ติ ปาฬิโต อุทฺธริตฺวา''ติฯ ตถา หิ ''ปญฺจหุปาลิ, อเงฺคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา นานุยุญฺชิตพฺพํฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? สุตฺตํ น ชานาติ, สุตฺตานุโลมํ น ชานาตี''ติอาทิปาฬิโต (ปริ. ๔๔๒) สุตฺตํ สุตฺตานุโลมญฺจ นีหริํสุ, ''อนาปตฺติ เอวํ อมฺหากํ อาจริยานํ อุคฺคโห ปริปุจฺฉาติ ภณตี''ติ เอวมาทิโต อาจริยวาทํ, ''อายสฺมา อุปาลิ เอวมาห 'อนาปตฺติ อาวุโส สุปินเนฺตนา''ติ (ปารา. ๗๘) เอวมาทิโต อตฺตโนมติํ นีหริํสุฯ สา จ เถรสฺส อตฺตโนมติ สุเตฺตน สงฺคหิตตฺตา สุตฺตํ ชาตํ, เอวมญฺญาปิ สุตฺตาทีหิ สงฺคหิตาว คเหตพฺพา, เนตราติ เวทิตพฺพํฯ อถ วา **นีหริตฺวา**ติ วิภชิตฺวา, สาฏฺฐกถํ สกลํ วินยปิฏกํ สุตฺตาทีสุ จตูสุ ปเทเสสุ ปกฺขิปิตฺวา จตุธา วิภชิตฺวา วินยํ ปกาเสสุํ ตพฺพินิมฺมุตฺตสฺส อภาวาติ อธิปฺปาโยฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๕) **"นีหริตฺวา**ติ เอตฺถ สาสนโต นีหริตฺวาติ อโตฺถ…เป…. ตาย หิ อตฺตโนมติยา เถโร เอตทคฺคฏฺฐปนํ ลภติฯ อปิจ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา 'อนุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วา อปญฺญเตฺตน วา วุจฺจมาโน…เป…. อนาทริยํ กโรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา'ติฯ ตตฺถ หิ **ปญฺญตฺตํ** นาม สุตฺตํ, เสสตฺตยํ **อปญฺญตฺตํ** นามฯ เตนายํ 'จตุพฺพิธญฺหิ วินยํ, มหาเถรา'ติ คาถา สุวุตฺตา''ติ วุตฺตํฯ

วุตฺตนฺติ มิลินฺทปเญฺห นาคเสนเตฺถเรน วุตฺตํฯ ปชฺชเต อเนน อโตฺถติ ปทํ, ภควตา กณฺฐาทิวณฺณุปฺปตฺติฏฺฐานํ อาหจฺจ วิเสเสตฺวา ภาสิตํ ปทํ **อาหจฺจปทํ,** ภควโตเยว วจนํฯ เตนาห **"อาหจฺจปท**นฺติ สุตฺตํ อธิเปฺปต''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํฯ วิมติวิ

โนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน ‘‘กณฺฐาทิวณฺณุปฺปตฺติฏฺฐานกรณาทีหิ นีหริตฺวา อตฺตโน วจีวิญฺญตฺติยาว ภาสิตํ วจนํ **อาหจฺจปท**’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๕) ปน ‘‘อฏฺฐ วณฺณฏฺฐานานิ อาหจฺจ วุเตฺตน ปทนิกาเยนาติ อโตฺถ, อุทาหเฎน กโณฺฐกฺกเนฺตน ปทสมูเหนาติ อธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อิทํ กปฺปติ, อิทํ น กปฺปตี’’ติ เอวํ อวิเสเสตฺวา ‘‘ยํ ภิกฺขเว มยา ‘อิทํ น กปฺปตี’ติ อปฺปฏิกฺขิตฺตํ , ตเญฺจ อกปฺปิยํ อนุโลเมติ, กปฺปิยํ ปฏิพาหติ, ตํ โว น กปฺปตี’’ติอาทินา (มหาว. ๓๐๕) วุตฺตสามญฺญลกฺขณํ อิธ รโสติ อธิเปฺปตนฺติ อาห **‘‘รโสติ สุตฺตานุโลม**’’นฺติฯ **รโส**ติ สาโร ‘‘ปตฺตรโส’’ติอาทีสุ (ธ. ส. ๖๒๘-๖๓๐) วิย, ปฏิกฺขิตฺตานุญฺญาตสุตฺตสาโรติ อโตฺถฯ **รโส**ติ วา ลกฺขณํ ปฏิวตฺถุกํ อนุทฺธริตฺวา ลกฺขณานุโลเมน วุตฺตตฺตาฯ **รเสนา**ติ ตสฺส อาหจฺจภาสิตสฺส รเสน, ตโต อุทฺธเฎน วินิจฺฉเยนาติ อโตฺถฯ สุตฺตฉายา วิย หิ สุตฺตานุโลมนฺติฯ ธมฺมสงฺคาหกปภุติอาจริยปรมฺปรโต อานีตา อฏฺฐกถาตนฺติ อิธ ‘‘อาจริยวํโส’’ติ อธิเปฺปตาติ อาห **‘‘อาจริยวํโสติ อาจริยวาโท**’’ติ, อาจริยวาโท ‘‘อาจริยวํโส’’ติ วุโตฺต ปาฬิยํ วุตฺตานํ อาจริยานํ ปรมฺปราย อาภโตว ปมาณนฺติ ทสฺสนตฺถํฯ **อธิปฺปาโย**ติ การโณปปตฺติสิโทฺธ อุหาโปหนยปวโตฺต ปจฺจกฺขาทิปมาณปติรูปโกฯ **อธิปฺปาโย**ติ เอตฺถ ‘‘อตฺตโนมตี’’ติ เกจิ อตฺถํ วทนฺติฯ

วินยปิฎเก ปาฬีติ อิธ อธิการวเสน วุตฺตํ, เสสปิฎเกสุปิ สุตฺตาทิจตุนยา ยถานุรูปํ ลพฺภเนฺตวฯ

‘‘มหาปเทสาติ มหาโอกาสาฯ มหนฺตานิ วินยสฺส ปติฏฺฐาปนฏฺฐานานิ, เยสุ ปติฏฺฐาปิโต วินโย วินิจฺฉินียติ อสเนฺทหโต, มหนฺตานิ วา การณานิ **มหาปเทสา,** มหนฺตานิ วินยวินิจฺฉยการณานีติ วุตฺตํ โหติฯ อตฺถโต ปน ‘ยํ ภิกฺขเว’ติอาทินา วุตฺตาสาธิปฺปายา ปาฬิเยว มหาปเทสาติ วทนฺติฯ เตเนวาห **‘เย ภควตา เอวํ วุตฺตา’**ติอาทิฯ อิเม จ มหาปเทสา ขนฺธเก อาคตา, ตสฺมา เตสํ วินิจฺฉยกถา ตเตฺถว อาวิ ภวิสฺสตีติ อิธ น วุจฺจตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน **‘‘มหาปเทสา**ติ มหาโอกาสา มหาวิสยา, เต อตฺถโต ‘ยํ ภิกฺขเวติอาทิปาฬิวเสน อกปฺปิยานุโลมโต กปฺปิยานุโลมโต จ ปุคฺคเลหิ นยโต ตถา ตถา คยฺหมานา อตฺถนยา เอวฯ เต หิ ภควตา สรูปโต อวุเตฺตสุปิ ปฏิกฺขิตฺตานุโลเมสุ อนุญฺญาตานุโลเมสุ จ เสเสสุ กิเจฺจสุ นิวตฺติปวตฺติเหตุตาย มหาโคจราติ ‘มหาปเทสา’ติ วุตฺตา, น ปน ‘ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ น กปฺปตี’ติอาทินา วุตฺตา สาธิปฺปายา ปาฬิเยว ตสฺสา สุเตฺต ปวิฏฺฐตฺตาฯ ‘สุตฺตานุโลมมฺปิ สุเตฺต โอตาเรตพฺพํ…เป.… สุตฺตเมว พลวตร’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕) หิ วุตฺตํฯ น เหสา สาธิปฺปายา ปาฬิ สุเตฺต โอตาเรตพฺพา, น คเหตพฺพา วา โหติฯ เยนายํ สุตฺตานุโลมํ สิยา, ตสฺมา อิมํ ปาฬิอธิปฺปายํ นิสฺสาย ปุคฺคเลหิ คหิตา ยถาวุตฺตอตฺถาว สุตฺตานุโลมํ, ตํปกาสกตฺตา ปน อยํ ปาฬิปิ สุตฺตานุโลมนฺติ คเหตพฺพํฯ เตนาห **‘เย ภควตา เอวํ วุตฺตา’**ติอาทิฯ ‘ยํ ภิกฺขเว’ติอาทิปาฬินเยน หิ ปุคฺคเลหิ คหิตพฺพา เย อกปฺปิยานุโลมาทโย อตฺถา วุตฺตา, เต มหาปเทสาติ อโตฺถ’’ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๕) ‘‘ปริวารฏฺฐกถายํ อิธ จ กิญฺจาปิ ‘สุตฺตานุโลมํ นาม จตฺตาโร มหาปเทสา’ติ วุตฺตํ, อถ โข มหาปเทสนยสิทฺธํ ปฏิกฺขิตฺตาปฏิกฺขิตฺตํ อนุญฺญาตานนุญฺญาตํ กปฺปิยากปฺปิยนฺติ อตฺถโต วุตฺตํ โหติฯ ตตฺถ ยสฺมา ‘ฐานํ โอกาโส ปเทโสติ การณเววจนานิ ‘อฏฺฐานเมตํ, อานนฺท, อนวกาโส’ติอาทิ สาสนโต, ‘นิคฺคหฏฺฐาน’นฺติ จ ‘อสนฺทิฏฺฐิฏฺฐาน’นฺติ จ ‘อสนฺทิฏฺฐิ จ ปน ปเทโส’ติ จ โลกโต, ตสฺมา มหาปเทสาติ มหาการณานีติ อโตฺถฯ การณํ นาม ญาปโก เหตุ อิธาธิเปฺปตํ, มหนฺตภาโว ปน เตสํ มหาวิสยตฺตา มหาภูตานํ วิยฯ เต ทุวิธา วินยมหาปเทสา สุตฺตนฺติกมหาปเทสา จาติฯ ตตฺถ วินยมหาป

เทสา วินเย โยคํ คจฺฉนฺติ, อิตเร อุภยตฺถาปิ, เตเนว ปริวาเร (ปริ. ๔๔๒) อนุโยควเตฺต ‘ธมฺมํ น ชานาติ, ธมฺมานุโลมํ น ชานาตี’ติ'' วุตฺตํฯ ตตฺถ **ธมฺม**นฺติ ฐเปตฺวา วินยปิฏกํ อวเสสํ ปิฏกทฺวยํ, **ธมฺมานุโลม**นฺติ สุตฺตนฺติเก จตฺตาโร มหาปเทเสติอาทิฯ

ยทิ สาปิ ตตฺถ ตตฺถ ภควตา ปวตฺติตา ปกิณฺณกเทสนาว อฏฺฐกถา, สา ปน ธมฺมสงฺคาหเกหิ ปฐมํ ตีณิ ปิฏกานิ สงฺคายิตฺวา ตสฺส อตฺถวณฺณนานุรูเปเนว วาจนามคฺคํ อาโรปิตตฺตา ''อาจริยวาโท''ติ วุจฺจติ ''อาจริยา วทนฺติ สํวณฺเณนฺติ ปาฬึ เอเตนา''ติ กตฺวาฯ เตนาห **''อาจริยวาโท นาม…เป…. อฏฺฐกถาตนฺตี''**ติฯ ติสฺส หิ สงฺคีติโย อารุฬฺโหเยว พุทฺธวจนสฺส อตฺถสํวณฺณนาภูโต กถามคฺโค มหามหินฺทตฺเถเรน ตมฺพปณฺณิทีปํ อาภโต, ปจฺฉา ตมฺพปณฺณิเยหิ มหาเถเรหิ สีหฬภาสาย ฐปิโต นิกายนฺตรลทฺธิสงฺกรปริหรณตฺถํฯ ภควโต ปกิณฺณกเทสนาภูตา จ สุตฺตานุโลมภูตา จ อฏฺฐกถา ยสฺมา ธมฺมสงฺคาหกตฺเถเรหิ ปาฬิวณฺณนากฺกเมน สงฺคเหตฺวา วุตฺตา, ตสฺมา อาจริยวาโทติ วุตฺตาฯ เอเตน จ อฏฺฐกถา สุตฺตสุตฺตานุโลเมสุ อตฺถโต สงฺคยฺหตีติ เวทิตพฺพํฯ ยถา จ เอสา, เอวํ อตฺตโนมติปิ ปมาณภูตาฯ น หิ ภควโต วจนํ วจนานุโลมญฺจ อนิสฺสาย อคฺคสาวกาทโยปิ อตฺตโน ญาณพเลน สุตฺตาภิธมฺมวินเยสุ กิญฺจิ สมฺมุติปรมตฺถภูตํ อตฺถํ วตฺตุํ สโกฺกนฺติ, ตสฺมา สพฺพมฺปิ วจนํ สุเตฺต สุตฺตานุโลเม จ สงฺคยฺหติฯ วิสุํ ปน อฏฺฐกถาทีนํ สงฺคหิตตฺตา ตทวเสสํ สุตฺตสุตฺตานุโลมโต คเหตฺวา จตุธา วินโย นิทฺทิโฏฺฐฯ

กิญฺจาปิ อตฺตโนมติ สุตฺตาทีหิ สํสนฺทิตฺวาว ปริกปฺปียติ, ตถาปิ สา น สุตฺตาทีสุ วิเสสโต นิทฺทิฏฺฐาติ อาห **''สุตฺตสุตฺตานุโลมอาจริยวาเท มุญฺจิตฺวา''**ติฯ **อนุพุทฺธิยา**ติ สุตฺตาทีนิเยว อนุคตพุทฺธิยาฯ **นยคฺคาเหนา**ติ สุตฺตาทิโต ลพฺภมานนยคฺคหเณนฯ อตฺตโนมติํ สามญฺญโต ปฐมํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตเมว วิเสเสตฺวา ทเสฺสโนฺต **''อปิจา''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **''สุตฺตนฺตาภิธมฺมวินยฏฺฐกถาสู''**ติ วจนโต ปิฏกตฺตยสฺสปิ สาธารณา เอสา กถาติ เวทิตพฺพาฯ **เถรวาโท**ติ มหาสุมตฺเถราทีนํ คาโหฯ อิทานิ ตตฺถ ปฏิปชฺชิตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห **''ตํ ปนา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **อเตฺถนา**ติ อตฺตนา นยโต คหิเตน อเตฺถนฯ **ปาฬึ**นฺติ อตฺตโน คาหสฺส นิสฺสยภูตํ สาฏฺฐกถํ ปาฬึฯ **ปาฬิยา**ติ ตปฺปฏิเกฺขปตฺถํ ปเรนาภตาย สาฏฺฐกถาย ปาฬิยา, อตฺตนา คหิตํ อตฺถํ นิสฺสาย, ปาฬิญฺจ สํสนฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ **อาจริยวาเท**ติ อตฺตนา ปเรน จ สมุทฺธฏอฏฺฐกถายฯ **โอตาเรตพฺพา**ติ ญาเณน อนุปฺปเวเสตพฺพาฯ **โอตรติ เจว สเมติ จา**ติ อตฺตนา อุทฺธเฏหิ สํสนฺทนวเสน โอตรติ, ปเรน อุทฺธเฏน สเมติฯ **สพฺพทุพฺพลา**ติ อสพฺพญฺญุปุคฺคลสฺส โทสวาสนาย ยาถาวโต อตฺถสมฺปฏิปตฺติอภาวโต วุตฺตํฯ

ปมาทปาฐวเสน อาจริยวาทสฺส สุตฺตานุโลเมน อสํสนฺทนาปิ สิยาติ อาห **''อิตโร น คเหตโพฺพ''**ติฯ **สเมนฺตเมว คเหตพฺพ**นฺติ เย สุเตฺตน สํสนฺทนฺติ, เอวรูปาว อตฺถา มหาปเทสโต อุทฺธริตพฺพาติ ทเสฺสติ ตถา ตถา อุทฺธฏอตฺถานํเยว สุตฺตานุโลมตฺตาฯ เตนาห **''สุตฺตานุโลมโต หิ สุตฺตเมว พลวตร''**นฺติฯ อถ วา สุตฺตานุโลมสฺส สุเตฺตกเทสเตฺตปิ สุเตฺต วิย ''อิทํ กปฺปติ, อิทํ น กปฺปตี''ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา อาหจฺจภาสิตํ กิญฺจิ นตฺถีติ อาห **''สุตฺตา…เป…. พลวตร''**นฺติฯ **อปฺปฏิวตฺติย**นฺติ อปฺปฏิพาหิยํฯ **การกสงฺฆสทิส**นฺติ ปมาณตฺตา สงฺคีติการกสงฺฆสทิสํฯ **''พุทฺธานํ ฐิตกาลสทิส''**นฺติ อิมินา พุทฺธานํเยว กถิตธมฺมภาวํ ทเสฺสติ, ธรมานพุทฺธสทิสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ สุเตฺต หิ ปฏิพาหิเต พุโทฺธว ปฏิพาหิโต โหติฯ **''สกวาที สุตฺตํ คเหตฺวา กเถตี**ติ สกวาที อตฺตโน สุตฺตํ คเหตฺวา โวหรติฯ **ปรวาที สุตฺตานุโลม**นฺติ อญฺญนิกายวาที อตฺตโน นิกาเย สุตฺตานุโลมํ คเหตฺวา กเถตี''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน “**สกวาที สุตฺตํ คเหตฺวา กเถตี**ติอาทีสุ โย ยถาภูตมตฺถํ คเหตฺวา กถนสีโล, โส สกวาทีฯ **สุตฺตน**ฺติ สงฺคีติตฺตยารุฬฺหํ ปาฬิวจนํฯ **ปรวาที**ติ มหาวิหารวาสี วา โหตุ อญฺญนิกายวาสี วา, โย วิปรีตโต อตฺถํ คเหตฺวา กถนสีโล, โสว อิธ ‘ปรวาที’ติ วุตฺโตฯ **สุตฺตานุโลมน**ฺติ สงฺคีติตฺตยารุฬฺหํ วา อนารุฬฺหํ วา ยํ กิญฺจิ วิปลฺลาสโต วา วญฺจนาย วา ‘สงฺคีติตฺตยาคตมิท’นฺติ ทสฺสิยมานํ สุตฺตานุโลมํฯ เกจิ ‘อญฺญนิกาเย สุตฺตานุโลม’นฺติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํ สกวาทีปรวาทีนํ อุภินฺนมฺปิ สงฺคีติตฺตยารุฬฺหสุตฺตาทีนเมว คเหตพฺพโตฯ ตถา หิ วกฺขติ ‘ติโสฺส สงฺคีติโย อารุฬฺหํ ปาฬิอาคตํ ปญฺญายติ, คเหตพฺพ’นฺติ อาทิ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕)ฯ น หิ สกวาที อญฺญนิกายสุตฺตาทึ ปมาณโต คณฺหาติฯ เยน เตสุ สุตฺตาทีสุ ทสฺสิเตสุ ตตฺถ ฐาตพฺพํ ภเวยฺย, วกฺขติ จ ‘ปโร ตสฺส อกปฺปิยภาวสาธกํ สุตฺตโต พหุํ การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ ทเสฺสติ…เป…. สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อกปฺปิเยเยว ฐาตพฺพ’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕), ตสฺมา ปรวาทินาปิ สงฺคีติตฺตเย อนารุฬฺหมฺปิ อนารุฬฺหมิเจฺจว ทสฺสียติ, เกวลํ ตสฺส ตสฺส สุตฺตาทิโน สงฺคีติตฺตเย อนาคตสฺส กูฏตา, อาคตสฺส จ พฺยญฺชนจฺฉายาย อญฺญถา อธิปฺปายโยชนา จ วิเสสา, ตตฺถ จ ยํ กูฏํ, ตํ อปนียติฯ ยํ อญฺญถา โยชิตํ, ตํ ตสฺส วิปรีตตาทสฺสนตฺถํ ตทเญฺญน สุตฺตาทินา สํสนฺทนา กรียติฯ โย ปน ปรวาทินา คหิโต อธิปฺปาโย สุตฺตนฺตาทินา สํสนฺทติ, โส สกวาทินาปิ อตฺตโน คาหํ วิสฺสเชฺชตฺวา คเหตโพฺพติ อุภินฺนมฺปิ สงฺคีติตฺตยาคตเมว สุตฺตํ ปมาณนฺติ เวทิตพฺพํฯ เตเนว กถาวตฺถุปกรเณ ‘สกวาเท ปญฺจ สุตฺตสตานิ ปรวาเท ปญฺจา’ติ, สุตฺตสหสฺสมฺปิ อธิปฺปายคฺคหณนานเตฺตน สงฺคีติตฺตยาคตเมว คหิตํ, น นิกายนฺตเร’’ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๕) ปน “**ปรวาที**ติ อมฺหากํ สมยวิชานนโก อญฺญนิกายิโกติ วุตฺตํฯ **ปรวาที สุตฺตานุโลม**นฺติ กถํ? ‘อญฺญตฺร อุทกทนฺตโปนา’ติ สุตฺตํ สกวาทิสฺส, ตทนุโลมโต นาฬิเกรผลสฺส อุทกมฺปิ อุทกเมว โหตีติ ปรวาที จฯ

> ‘นาฬิเกรสฺส ยํ โตยํ, ปุราณํ ปิตฺตวฑฺฒนํ;
> ตเมว ตรุณํ โตยํ, ปิตฺตฆํ พลวฑฺฒน’นฺติฯ –

เอวํ ปรวาทินา วุเตฺต สกวาที ธญฺญผลสฺส คติกตฺตา, อาหารตฺถสฺส จ ผรณโต ‘ยาวกาลิกเมว ต’นฺติ วทโนฺต ปฏิกฺขิปตี’’ติฯ **เขปํ วา ครหํ วา อกตฺวา**ติ ‘‘กึ อิมินา’’ติ เขปํ ปฏิเกฺขปํ ฉฑฺฑนํ วา ‘‘กิเมส พาโล วทติ, กิเมส พาโล ชานาตี’’ติ ครหํ นินฺทํ วา อกตฺวาฯ **สุตฺตานุโลม**นฺติ อตฺตนา อวุตฺตํ อญฺญนิกาเย สุตฺตานุโลมํฯ “**สุเตฺต โอตาเรตพฺพ**นฺติ สกวาทินา สุเตฺต โอตาเรตพฺพ’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕)ฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน “**สุเตฺต โอตาเรตพฺพ**นฺติ ยสฺส สุตฺตสฺส อนุโลมนโต อิทํ สุตฺตานุโลมํ อกาสิ, ตสฺมึ, ตทนุรูเป วา อญฺญตรสฺมึ สุเตฺต อตฺตนา คหิตํ สุตฺตานุโลมํ อตฺถโต สํสนฺทนวเสน โอตาเรตพฺพํฯ ‘อิมินา จ อิมินา จ การเณน อิมสฺมึ สุเตฺต สํสนฺทตี’ติ สํสเนฺทตฺวา ทเสฺสตพฺพนฺติ อโตฺถ’’ติ วุตฺตํฯ **สุตฺตสฺมึเยว ฐาตพฺพ**นฺติ อตฺตโน สุเตฺตเยว ฐาตพฺพํฯ **อย**นฺติ สกวาทีฯ **ปโร**ติ ปรวาทีฯ **อาจริยวาโท สุเตฺต โอตาเรตโพฺพ**ติ ยสฺส สุตฺตสฺส สํวณฺณนาวเสน อยํ อาจริยวาโท ปวโตฺต, ตสฺมึ, ตาทิเส จ อญฺญสฺมึ สุเตฺต ปุพฺพาปรอตฺถสํสนฺทนวเสน โอตาเรตพฺพํฯ **คารยฺหาจริยวาโท**ติ ปมาทลิขิโต, ภินฺนลทฺธิเกหิ จ ฐปิโต, เอส นโย สพฺพตฺถฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๕) ปน – **ปโร อาจริยวาท**นฺติ ‘‘สุงฺกํ ปริหรตีติ เอตฺถ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา กิญฺจาปิ ปริหรติ, อวหาโร เอวา’’ติ อฏฺฐกถาวจนโต ‘‘ตถา กโรโนฺต ปาราชิกมาปชฺชตี’’ติ ปรวาทินา วุเตฺต สกวาที ‘‘สุงฺกํ ปริหรติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ

สุตฺตํ ตเตฺถว อาคตมหาอฏฺฐกถาวจเนน สทฺธึ ทเสฺสตฺวา ปฏิเสเธติฯ ตถา กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวาติฯ **ปโร อตฺตโนมติ**นฺติ เอตฺถ **“ปุเรภตฺตํ ปรสนฺตกํ อวหรา**ติ ปุเรภตฺตเมว หริสฺสามีติ วายมนฺตสฺส ปจฺฉาภตฺตํ โหติ, ปุเรภตฺตปโยโคว โส, ตสฺมา มูลฏฺฐ น มุจฺจตีติ ตุมฺหากํ เถรวาทตฺตา มูลฏฺฐสฺส ปาราชิกเมวา’’ติ ปรวาทินา วุตฺเต สกวาที ‘‘ตํ สเงฺกตํ ปุเร วา ปจฺฉา วา ตํ ภณฺฑํ อวหรติ, มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺตี’’ติ สุตฺตํ ทเสฺสตฺวา ปฏิกฺขิปติฯ

ปโร สุตฺตนฺติ ‘‘อนิยตเหตุธมฺโม สมฺมตฺตนิยตเหตุธมฺมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติ สุตฺตํ ปฏฺฐาเน ลิขิตํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อริยมคฺคสฺส น นิพฺพานเมวารมฺมณ’’นฺติ ปรวาทินา วุตฺเต สกวาที อารมฺมณตฺติกาทิสุตฺตานุโลเมน โอตรตีติ ปฏิกฺขิปติฯ สุตฺตานุโลเม โอตรนฺตํเยว หิ สุตฺตํ นาม, เนตรํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ปาฬิอาคตํ ปญฺญายตี’’ติ เอตฺตเกนปิ สิเทฺธ **“ติโสฺส สงฺคีติโย อารุฬฺหํ ปาฬิอาคตํ ปญฺญายตี”**ติอาทิฯ ตาทิสญฺหิ ปมาทเลขนฺติ อาจริโยฯ ‘‘อปฺปมาโท อมตปทํ, ปมาโท มจฺจุโน ปท’’นฺติ (ธ. ป. ๒๑) วจนโต ทินฺนโภชเน ภุญฺชิตฺวา ปริสฺสยานิ ปริวชฺชิตฺวา สตึ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา วิหรโนฺต นิโจฺจ โหตีติฯ เอวรูปสฺส อตฺถสฺส อารุฬฺหมฺปิ สุตฺตํ น คเหตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘โน เจ ตถา ปญฺญายตี’’ติ สิเทฺธปิ **“โน เจ ตถา ปญฺญายติ, น โอตรติ น สเมตี**ติฯ **พาหิรกสุตฺตํ วา”**ติ วุตฺตตฺตา อตฺตโน สุตฺตมฺปิ อเตฺถน อสเมนฺตํ น คเหตพฺพํฯ **ปโร อาจริยวาท**นฺติอาทีสุ ทฺวีสุ นเยสุ ปมาทเลขวเสน ตตฺถ ตตฺถ อาคตฏฺฐกถาวจนํ เถรวาเทหิ สทฺธึ โยเชตฺวา เวทิตพฺพํฯ

อถายํ อาจริยวาทํ คเหตฺวา กเถติ, ปโร สุตฺตนฺติ ปรวาทินา ‘‘มูลพีชํ นาม หลิทฺทิ สิงฺคิเวรํ วจา…เป…. พีเช พีชสญฺญี ฉินฺทติ วา เฉทาเปติ วา ภินฺทติ วา…เป…. อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๙๑) ตุมฺหากํ ปาฐตฺตา ‘‘หลิทฺทิคณฺฐึ ฉินฺทนฺตสฺส ปาจิตฺติย’’นฺติ วุตฺเต สกวาที ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิ อตฺถิ มูเล ชายนฺติ, มูเล สญฺชายนฺตี’’ติอาทึ ทเสฺสตฺวา ตสฺส อฏฺฐกถาสงฺขาเตน อาจริยวาเทน ปฏิกฺขิปติฯ น หิ คณฺฐิมฺหิ คณฺฐิ ชายตีติฯ **ปโร สุตฺตานุโลม**นฺติ ปรวาทินา ‘‘อนาปตฺติ เอวํ อมฺหากํ อาจริยานํ อุคฺคโห’’ติ วจนสฺสานุโลมโต ‘‘อมฺหากํ โปราณภิกฺขู เอกปาสาเท คพฺภํ ถเกตฺวา อนุปสมฺปเนฺนน สยิตุํ วฏฺฏตีติ ตถา กตฺวา อาคตา, ตสฺมา อมฺหากํ วฏฺฏตีติ ตุเมฺหสุ เอว เอกเจฺจสุ วทเนฺตสุ ‘‘ตุมฺหากํ น กิญฺจิ วตฺตุํ สกฺกา’’ติ วุตฺเต สกวาที ‘‘สุตฺตํ สุตฺตานุโลมญฺจ อุคฺคหิตกานํเยว อาจริยานํ อุคฺคโห ปมาณ’’นฺติ อาทิอฏฺฐกถาวจนํ ทเสฺสตฺวา ปฏิเสเธติฯ **ปโร อตฺตโนมติ**นฺติ ‘‘ทฺวารํ วิวริตฺวา อนาปุจฺฉา สยิเตสุ เก มุจฺจนฺตี’’ติ เอตฺถ ปน เทฺวปิ ชนา มุจฺจนฺติ – โย จ ยกฺขคหิตโก, โย จ พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโตติ ตุมฺหากํ เถรวาทตฺตา อเญฺญ สเพฺพปิ ยถา ตถา วา นิปนฺนาทโยปิ มุจฺจนฺตีติ ปฏิเสเธติฯ

อถ ปนายํ อตฺตโนมตึ คเหตฺวา กเถติ, ปโร สุตฺตนฺติ ‘‘อาปตฺตึ อาปชฺชนฺตี’’ติ ปรวาทินา วุตฺเต สกวาที ‘‘ทิวา กิลนฺตรูโป มเญฺจ นิสิโนฺน ปาเท ภูมิโต อโมเจตฺวาว นิทฺทาวเสน นิปชฺชติ, ตสฺส อนาปตฺตี’’ติอาทิอฏฺฐกถาวจนํ ทเสฺสตฺวา เอกภเงฺคน นิปนฺนาทโยปิ มุจฺจนฺตีติ ปฏิเสเธติฯ

อถายํ อตฺตโนมตึ คเหตฺวา กเถติ, ปโร สุตฺตานุโลมนฺติ ‘‘โทมนสฺสมฺปาหํ เทวานมินฺท ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติอาทิวจเนหิ (ที. นิ. ๒.๓๖๐) สํสนฺทนโต สทารโปเส โทโส ตุมฺหากํ นตฺถิ, เตน วุตฺตํ ‘ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห’’ติ (ขุ. ปา. ๕.๖; สุ. นิ. ๒๖๕) ปรวาทินา วุตฺเต ‘‘กิญฺจาปิ สกวาที พหุสฺสุโต น โหติ, อถ โข ราคสหิเตเนว อกุสเลน ภวิตพฺพ’’นฺติ ปฏิกฺขิปติฯ เสเสสุปิ อิมินา นเยน อญฺญถาปิ อนุรูปโต โยเชตพฺพํ, อิทํ สพฺพํ อุ

ปติสุสเตฺถราทโย อาหุฯ ธมฺมสิริเตฺถโร ปน ‘‘เอตฺถ **ปโร**ติ วุโตฺต อญฺญนิกายิโก, โส ปน อตฺตโน สุตฺตาทีนิเยว อาหรติ, ตานิ สกวาที อตฺตโน สุตฺตาทิมฺหิ โอตาเรตฺวา สเจ สเมติ, คณฺหาติฯ โน เจ, ปฏิกฺขิปตี’’ติ วทตีติ อาคตํฯ

นนุ จ ‘‘สุตฺตานุโลมโต สุตฺตเมว พลวตร’’นฺติ เหฏฺฐา วุตฺตํ, อิธ ปน ‘‘สุตฺตํ สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺพ’’นฺติอาทิ กสฺมา วุตฺตนฺติ? นายํ วิโรโธ, ‘‘สุตฺตานุโลมโต สุตฺตเมว พลวตร’’นฺติ อิทญฺหิ สกมเตเยว สุตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตตฺถ หิ สกมติปริยาปนฺนเมว สุตฺตาทึ สนฺธาย ‘‘อตฺตโนมติ สพฺพทุพฺพลา, อตฺตโนมติโต อาจริยวาโท พลวตโร, อาจริยวาทโต สุตฺตานุโลมํ พลวตรํ, สุตฺตานุโลมโต สุตฺตเมว พลวตร’’นฺติ จ วุตฺตํฯ อิธ ปน ปรวาทินา อานีตํ อญฺญนิกาเย สุตฺตํ สนฺธาย ‘‘สุตฺตานุโลเม สุตฺตํ โอตาเรตพฺพ’’นฺติอาทิ วุตฺตํ, ตสฺมา ปรวาทินา อานีตํ สุตฺตาทิ อตฺตโน สุตฺตานุโลมอาจริยวาทอตฺตโนมตีสุ โอตาเรตฺวา สเมนฺตํเยว คเหตพฺพํ, อิตรํ น คเหตพฺพนฺติ อยํ นโย อิธ วุจฺจตีติ น โกจิ ปุพฺพาปรวิโรโธติ อยํ สารตฺถทีปนิยาคโต (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) นโยฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน ‘‘ยํ กิญฺจิ กูฏสุตฺตํ พาหิรกสุตฺตาทิวจนํ น คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสตุํ สุตฺตํ สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺพนฺติอาทิ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ

พาหิรกสุตฺตนฺติ ติโสฺส สงฺคีติโย อนารุฬฺหคุฬฺหเวสฺสนฺตราทีนิ จ มหาสงฺฆิกนิกายวาสีนํ สุตฺตานิฯ **เวทลฺลาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน คุฬฺหอุมฺมคฺคาทิคฺคหณํ เวทิตพฺพํ ฯ อิตรํ คารยฺหสุตฺตํ น คเหตพฺพํฯ ‘‘อตฺตโนมติยเมว ฐาตพฺพ’’นฺติ อิมินา อญฺญนิกายโต อานีตสุตฺตโตปิ สกนิกาเย อตฺตโนมติเยว พลวตราติ ทเสฺสติฯ ‘‘สกวาที สุตฺตํ คเหตฺวา กเถติ, ปรวาที สุตฺตเมวา’’ติ เอวมาทินา สมานชาติกานํ วเสน วาโร น วุโตฺตฯ สุตฺตสฺส สุเตฺตเยว โอตารณํ ภินฺนํ วิย หุตฺวา น ปญฺญายติ, วุตฺตนเยเนว จ สกฺกา โยเชตุนฺติฯ

อิทานิ สกวาทีปรวาทีนํ กปฺปิยากปฺปิยาทิภาวํ สนฺธาย วิวาเท อุปฺปเนฺน ตตฺถ ปฏิปชฺชิตพฺพวิธึ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อถ ปนายํ กปฺปิยนฺติ คเหตฺวา กเถตี’’**ติอาทิฯ อถ วา เอวํ สุตฺตสุตฺตานุโลมาทิมุเขน สามญฺญโต วิวาทํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ วิเสสโต วิวาทวตฺถุํ ตพฺพินิจฺฉยมุเขน สุตฺตาทิญฺจ ทเสฺสตุํ **‘‘อถ ปนายํ กปฺปิย’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สุเตฺต จ สุตฺตานุโลเม จ โอตาเรตพฺพ**นฺติ สกวาทินา อตฺตโนเยว สุเตฺต จ สุตฺตานุโลเม จ โอตาเรตพฺพํฯ **ปโร การณํ น วินฺทตี**ติ ปรวาที การณํ น ลภติฯ **สุตฺตโต พหุํ การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ ทเสฺสตี**ติ ปรวาที อตฺตโน สุตฺตโต พหุํ การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ อาหริตฺวา ทเสฺสติ, **‘‘สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อกปฺปิเยเยว ฐาตพฺพ’’**นฺติ อิมินา อตฺตโน นิกาเย สุตฺตาทีนิ อลภเนฺตน สกวาทินา ปรวาทีวจเนเยว ฐาตพฺพนฺติ วทติฯ **สุเตฺต จ สุตฺตานุโลเม จา**ติ เอตฺถ **จ**-กาโร วิกปฺปนโตฺถ, เตน อาจริยวาทาทีนมฺปิ สงฺคโหฯ เตนาห ‘‘การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ ทเสฺสตี’’ติฯ ตตฺถ **การณ**นฺติ สุตฺตาทินยํ นิสฺสาย อตฺตโนมติยา อุทฺธฏํ เหตุํฯ **วินิจฺฉย**นฺติ อฏฺฐกถาวินิจฺฉยํฯ

ทฺวินฺนมฺปิ การณจฺฉายา ทิสฺสตีติ สกวาทีปรวาทีนํ อุภินฺนมฺปิ กปฺปิยากปฺปิยภาวสาธกํ การณปติรูปกจฺฉายา ทิสฺสติฯ ตตฺถ **การณจฺฉายา**ติ สุตฺตาทีสุ ‘‘กปฺปิย’’นฺติ คาหสฺส, ‘‘อกปฺปิย’’นฺติ คาหสฺส จ นิมิตฺตภูเตน กิเจฺฉน ปฏิปาทนียํ อวิภูตการณํ การณจฺฉายา, การณปติรูปกนฺติ อโตฺถฯ ยทิ ทฺวินฺนมฺปิ การณจฺฉายา ทิสฺสติ, กสฺมา อกปฺปิเยเยว ฐาตพฺพนฺติ อาห **‘‘วินยญฺหิ ปตฺวา’’**ติอาทิฯ ‘‘วินยํ ปตฺวา’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ ปากฏตรํ กตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘กปฺปิยากปฺปิยวิจารณํ อาคมฺมา’’**ติฯ **รุนฺธิตพฺพ**นฺติอาทีสุ ทุพฺพิเญฺญยฺยวินิจฺฉเย กปฺปิยากปฺปิยภาเว สติ ‘‘กปฺปิย’’นฺติ คหณํ รุนฺธิตพฺพํ, ‘‘อกปฺปิย’’นฺติ คหณํ **คาฬฺหํ กาตพฺพํ,** อปราปรปฺปวตฺตํ กปฺปิยคฺคหณํ **โสตํ ปจฺฉินฺทิตพฺพํ,** ครุกภาวสงฺขเต อกปฺปิเยเยว

ฐาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อถ วา **รุนฺธิตพฺพ**นฺติ กปฺปิยสญฺญาย วีติกฺกมการณํ รุนฺธิตพฺพํ, ตํนิวารณ จิตฺตํ ทฬฺหตรํ กาตพฺพํฯ **โสตํ ปจฺฉินฺทิตพฺพ**นฺติ ตตฺถ วีติกฺกมปฺปวตฺติ ปจฺฉินฺทิตพฺพาฯ **ครุก ภาเว**ติ อกปฺปิยภาเวติ อโตฺถฯ

พหูหิ สุตฺตวินิจฺฉยการเณหีติ พหูหิ สุเตฺตหิ เจว ตโต อานีตวินิจฺฉยการเณหิ จฯ อถ วา สุเตฺตน อฏฺฐกถาวินิจฺฉเยน จ ลทฺธการเณหิฯ **อตฺตโน คหณํ น วิสฺสเชฺชตพฺพ**นฺติ สก วาทินา อตฺตโน ‘‘อกปฺปิย’’นฺติ คหณํ น วิสฺสเชฺชตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

อิทานิ วุตฺตเมวตฺถํ นิคเมโนฺต **‘‘เอว’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โย**ติ สกวาทีปรวาทีสุ โย โก จิฯ เกจิ ปน ‘‘สกวาทีสุเยว โย โกจิ อิธาธิเปฺปโต’’ติ วทนฺติ, เอวํ สเนฺต ‘‘อถ ปนายํ กปฺปิยนฺ ติ คเหตฺวา กเถตี’’ติอาทีสุ สพฺพตฺถ อุโภปิ สกวาทิโนเยว สิยุํ เหฏฺฐา วุตฺตเสฺสว นิคมนวเสน ‘‘เอว’’นฺติอาทินา วุตฺตตฺตา, ตสฺมา ตํ น คเหตพฺพํฯ **อติเรกการณํ ลภตี**ติ เอตฺถ สุตฺตาทีสุ ปุริมํ ปุริมํ อติเรกการณํ นาม, โย วา สุตฺตาทีสุ จตูสุ พหุตรํ การณํ ลภติ, โส อติเรกการณํ ลภติ นามฯ

สุฏฺฐุ ปวตฺติ เอตสฺสาติ, สุฏฺฐุ ปวตฺตติ สีเลนาติ วา **สุปฺปวตฺติ**ฯ เตนาห **‘‘สุปฺปวตฺตีติ สุฏฺฐุ ปวตฺต’’**นฺติฯ วาจาย อุคฺคตํ **วาจุคฺคตํ,** วจสา สุคฺคหิตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อถ วา **วา จุคฺคต**นฺติ วาจาย อุคฺคตํ, ตตฺถ นิรนฺตรํ ฐิตนฺติ อโตฺถฯ **สุตฺตโต**ติ อิมสฺส วิวรณํ **‘‘ปาฬิ โต’’**ติฯ เอตฺถ จ ‘‘สุตฺตํ นาม สกลํ วินยปิฏก’’นฺติ วุตฺตตฺตา ปุน **สุตฺตโต**ติ ตทตฺถปฏิปาทกํ สุตฺตาภิธมฺมปาฬิวจนํ อธิเปฺปตํฯ **อนุพฺยญฺชนโส**ติ อิมสฺส วิวรณํ **‘‘ปริปุจฺฉโต จ อฏฺฐกถา โต จา’’**ติฯ ปาฬึ อนุคนฺตฺวา อตฺถสฺส พฺยญฺชนโต ปกาสนโต **‘‘อนุพฺยญฺชน’’**นฺติ หิ ปริ ปุจฺฉา อฏฺฐกถา จ วุจฺจติฯ เอตฺถ จ อฏฺฐกถาย วิสุํ คหิตตฺตา **‘‘ปริปุจฺฉา’’**ติ เถรวาโท วุโตฺตฯ อถ วา **ปริปุจฺฉา**ติ อาจริยสฺส สนฺติกา ปาฬิยา อตฺถสวนํฯ **อฏฺฐกถา**ติ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโยฯ ตทุภยมฺปิ ปาฬึ อนุคนฺตฺวา อตฺถสฺส พฺยญฺชนโต ‘‘อนุพฺยญฺชน’’นฺติ วุตฺตํฯ

วินเยติ วินยาจาเรฯ เตเนว วกฺขติ **‘‘วินยํ อชหโนฺต อโวกฺกมโนฺต’’**ติอาทิฯ ตตฺถ ปติ ฏฺฐานํ นาม สญฺจิจฺจ อาปตฺติยา อนาปชฺชนาทินา โหตีติ อาห **‘‘ลชฺชิภาเวน ปติฏฺฐิโต’’**ติ, เตน ลชฺชี โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ วินยธรสฺส ลกฺขเณ วตฺตเพฺพ กึ อิมินา ลชฺชิภาเวนาติ อาห **‘‘อลชฺชี หี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **พหุสฺสุโตปี**ติ อิมินา ปฐมลกฺขณสมนฺนาคมํ ทเสฺสติฯ **ลาภครุก ตายา**ติ อิมินา วินเย ฐิตตาย อภาเว ปฐมลกฺขณโยคา กิจฺจกโร น โหติ, อถ โข อกิจฺจกโร อนตฺถกโร เอวาติ ทเสฺสติฯ สงฺฆเภทสฺส ปุพฺพภาเค ปวตฺตกลหเสฺสตํ อธิวจนํ **สงฺฆราชี**ติฯ **กุกฺกุจฺจโก**ติ อณุมเตฺตสุปิ วเชฺชสุ ภยทสฺสนวเสน กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทโนฺตฯ **ตนฺตึ อวิสํวา เทตฺวา**ติ ปาฬึ อญฺญถา อกตฺวาฯ **อโวกฺกมโนฺต**ติ อนติกฺกมโนฺตฯ

วิตฺถุนตีติ อตฺถํ อทิสฺวา นิตฺถุนติ, วิตฺถมฺภติ วาฯ **วิปฺผนฺทตี**ติ กมฺปติฯ **สนฺติฏฺฐิตุํ น ส โกฺกตี**ติ เอกสฺมิํเยว อเตฺถ ปติฏฺฐาตุํ น สโกฺกติฯ เตนาห **‘‘ยํ ยํ ปเรน วุจฺจติ, ตํ ตํ อนุชานา ตี’’**ติฯ **สกวาทํ ฉเฑฺฑตฺวา ปรวาทํ คณฺหาตี**ติ ‘‘อุจฺฉุมฺหิ กสฏํ ยาวชีวิกํ, รโส สตฺตาหกาลิ โก, ตทุภยวินิมุโตฺต จ อุจฺฉุ นาม วิสุํ นตฺถิ, ตสฺมา อุจฺฉุปิ วิกาเล วฏฺฏตี’’ติ ปรวาทินา วุเตฺต ตมฺปิ คณฺหาติฯ **เอเกกโลม**นฺติ ปลิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ยมฺหี**ติ ยสฺมิํ ปุคฺคเลฯ **ปริกฺขยํ ปริยา ทาน**นฺติ อตฺถโต เอกํฯ

อาจริยปรมฺปราติ อาจริยานํ วินิจฺฉยปรมฺปราฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘อตฺตโนมตึ ปหาย…เป. … ยถา อาจริโย จ อาจริยาจริโย จ ปาฬิญฺจ ปริปุจฺฉญฺจ วทนฺติ, ตถา ญาตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ น หิ

อาจริยานํ นามมตฺตโต ปรมฺปรชานเน ปโยชนํ อตฺถิฯ **ปุพฺพาปรานุสนฺธิโต**ติ ปุพฺพวจนสฺส อปรวจเนน สห อตฺถสมฺพนฺธชานนโตฯ **อตฺถโต**ติ สทฺทตฺถปิณฺฑตฺถอธิเปฺปตตฺถาทิโตฯ **การณโต**ติ ตทตฺถุปฺปตฺติโตฯ **อาจริยปรมฺปร**นฺติ อิมเสฺสว เววจนํ ''เถรวาทงฺค''นฺติ, เถรปฏิปาฏินฺติ อโตฺถฯ **เทฺว ตโย ปริวฏฺฏา**ติ เทฺว ตโย ปรมฺปราฯ

อิเมหิ จ ปน ตีหิ ลกฺขเณหีติ เอตฺถ ปฐเมน ลกฺขเณน วินยสฺส สุฏฺฐุ อุคฺคหิตภาโว วุโตฺต, ทุติเยน ตตฺถ ลชฺชิภาเวน เจว อจลตาย จ สุปฺปติฏฺฐิตตา, ตติเยน ปาฬิอฏฺฐกถาสุ สรูเปน อนาคตานมฺปิ ตทนุโลมโต อาจริเยหิ ทินฺนนยโต วินิจฺฉินิตุํ สมตฺถตาฯ **โอติเณฺณ วตฺถุสฺมิ**นฺติ โจทนาวเสน วีติกฺกมวตฺถุสฺมิํ สงฺฆมเชฺฌ โอติเณฺณฯ **โจทเกน จ จุทิตเกน จ วุเตฺต วตฺตเพฺพ**ติ เอวํ โอติณฺณวตฺถุํ นิสฺสาย โจทเกน ''ทิฏฺฐํ สุต''นฺติอาทินา, จุทิตเกน ''อตฺถี''ติอาทินา จ ยํ วตฺตพฺพํ, ตสฺมิํ วตฺตเพฺพ วุเตฺตติ อโตฺถฯ **วตฺถุ โอโลเกตพฺพ**นฺติ ตสฺส ตสฺส สิกฺขาปทสฺส วตฺถุ โอโลเกตพฺพํฯ ''ติเณน วา ปเณฺณน วา…เป.… โย อาคเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ หิทํ นิสฺสคฺคิเย อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทสฺส (ปารา. ๕๑๗) วตฺถุสฺมิํ ปญฺญตฺตํฯ

ถุลฺลจฺจยทุพฺภาสิตาปตฺตีนํ มาติกาย อนาคตตฺตา **''ปญฺจนฺนํ อาปตฺตีนํ อญฺญตร''**นฺติ วุตฺตํฯ **ติกทุกฺกฏ**นฺติ ''อนุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญี อุชฺฌายติ ขียติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติอาทินา (ปาจิ. ๑๐๖) อาคตํ ติกทุกฺกฏํฯ **อญฺญตรํ วา อาปตฺติ**นฺติ ''กาเล วิกาลสญฺญี, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, กาเล เวมติโก, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติอาทิกํ (ปาจิ. ๒๕๐) ทุกทุกฺกฏํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

อนฺตราปตฺตินฺติ เอตฺถ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเท อาคตวตฺถุวีติกฺกมํ วินา อญฺญสฺมิํ วตฺถุวีติกฺกเม นิทานโต ปภุติ วินีตวตฺถุปริโยสานา อนฺตรนฺตรา วุตฺตา อาปตฺติฯ อิธ ปน ''วตฺถุํ โอโลเกตี''ติ วิสุํ คหิตตฺตา ตทวเสสา อนฺตราปตฺตีติ คหิตาฯ **ปฏิลาตํ อุกฺขิปตี**ติ อิทมฺปิ วิสิพฺพนสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๓๕๐) อาคตํ, ตตฺถ ฌายมานํ อลาตํ อคฺคิกปาลาทิโต พหิ ปติตํ อวิชฺฌาตเมว ปฏิอุกฺขิปติ, ปุน ยถาฐาเน ฐเปตีติ อโตฺถฯ วิชฺฌาตํ ปน ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ

อนาปตฺตินฺติ เอตฺถ อนฺตรนฺตรา วุตฺตา อนาปตฺติปิ อตฺถิ, ''อนาปตฺติ, ภิกฺขเว, อิทฺธิมสฺส อิทฺธิวิสเย''ติอาทิ วิย สาปิ สงฺคยฺหติฯ **สิกฺขาปทนฺตเรสู**ติ วินีตวตฺถุํ อโนฺตกตฺวา เอเกกสฺมิํ สิกฺขาปทนฺตเรฯ

ปาราชิกาปตฺตีติ น วตฺตพฺพนฺติ อิทํ อาปนฺนปุคฺคเลน ลชฺชิธเมฺม ฐตฺวา ยถาภูตํ อาวิกรเณปิ ทุพฺพินิจฺฉยํ อทินฺนาทานาทิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยํ ปน เมถุนาทีสุ วิชานนํ, ตํ วตฺตพฺพเมวฯ เตนาห **''เมถุนธมฺมวีติกฺกโม หี''**ติอาทิฯ โย ปน อลชฺชิตาย ปฏิญฺญํ อทตฺวา วิเกฺขปํ กโรติ, ตสฺส อาปตฺติ น สกฺกา โอฬาริกาปิ วินิจฺฉินิตุํฯ ยาว โส ยถาภูตํ นาวิกโรติ, สงฺฆสฺส จ อาปตฺติสเนฺทโห น วิคจฺฉติ, ตาว นาสิตโกว ภวิสฺสติฯ **สุขุมา**ติ อตฺตโนปิ ทุวิเญฺญยฺยสภาวสฺส ลหุปริวตฺติโน จิตฺตสฺส สีฆปริวตฺติตาย วุตฺตํฯ **สุขุมา**ติ วา จิตฺตปริวตฺติยา สุขุมตาย สุขุมาฯ เตนาห **''จิตฺตลหุกา''**ติ, จิตฺตํ วิย ลหุกาติ อโตฺถฯ อถ วา จิตฺตํ ลหุ สีฆปริวตฺติ เอเตสนฺติ **จิตฺตลหุกาฯ เต**ติ เต วีติกฺกเมฯ **ตํวตฺถุก**นฺติ เต อทินฺนาทานมนุสฺสวิคฺคหวีติกฺกมา วตฺถุ อธิฏฺฐานํ การณเมตสฺสาติ ตํวตฺถุกํฯ

ยํ อาจริโย ภณติ, ตํ กโรหีติอาทิ สพฺพํ ลชฺชีเปสลํ กุกฺกุจฺจกเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ โย ยาถาวโต ปกาเสตฺวา สุทฺธิเมว คเวสติ, **เตนปิฯ ปาราชิโกสีติ น วตฺตพฺพ**ติ อนาปตฺติโกฏิยาปิ สงฺกิยมานตฺตา วุตฺตํฯ เตเนว **"ปาราชิกจฺฉายา"**ติ วุตฺตํฯ **"สีลานิ โสเธตฺวา**ติ ยํวตฺถุกํ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปนฺนํ, ตํ อมนสิกริตฺวา อวเสสสีลานิ โสเธตฺวา''ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ปน **"สีลานิ โสเธตฺวา**ติ ยสฺมึ วีติกฺกเม ปาราชิกาสงฺกา วตฺตติ, ตตฺถ ปาราชิกาภาวปกฺขํ คเหตฺวา เทสนาวุฏฺฐานคามินีนํ อาปตฺตีนํ โสธนวเสน สีลานิ โสเธตฺวา''ติฯ ปากฏภาวโต สุขวลญฺชตาย จ **"ทฺวตฺตึสาการํ ตาว มนสิ กโรหี"**ติ วุตฺตํ, อุปลกฺขณวเสน วาฯ อญฺญสฺมึ กมฺมฏฺฐาเน กตปริจเยน ตเมว มนสิ กาตพฺพํฯ ยํ กิญฺจิ วา อภิรุจิตํ มนสิ กาตุํ วฏฺฏเตวฯ **กมฺมฏฺฐานํ ฆฏยตี**ติ อนฺตรนฺตรา ขณฺฑํ อทเสฺสตฺวา จิเตฺตน สทฺธึ อารมฺมณภาเวน จิรกาลํ ฆฏยติฯ **สงฺขารา ปากฏา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺตี**ติ วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานิโก เจ, ตสฺส สงฺขารา ปากฏา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ

สเจ กตปาราชิกวีติกฺกโม ภเวยฺย, ตสฺส สติปิ อสริตุกามตาย วิปฺปฏิสารวตฺถุวเสน ปุนปฺปุนํ ตํ อุปฏฺฐหตีติ จิเตฺตกคฺคตํ น วินฺทติฯ เตน วุตฺตํ **"กมฺมฏฺฐานํ น ฆฏยตี"**ติอาทิฯ **กมฺมฏฺฐานํ น ฆฏยตี**ติ จิตฺตโกฺขภาทิพหุลสฺส สุทฺธสีลสฺสปิ จิตฺตํ น สมาธิยติ, ตํ อิธ ปาราชิกมูลนฺติ น คเหตพฺพํฯ กตปาปมูลเกน วิปฺปฏิสาเรเนวตฺถ จิตฺตสฺส อสมาธิยนํ สนฺธาย ''กมฺมฏฺฐานํ น ฆฏยตี''ติอาทิ วุตฺตํฯ เตนาห **"วิปฺปฏิสารคฺคินา"**ติอาทิฯ **อตฺตนา**ติ จิเตฺตน กรณภูเตน ปุคฺคโล กตฺตา ชานาติ, ปจฺจเตฺต วา กรณวจนํ, อตฺตา สยํ ชานาตีติ อโตฺถฯ **อญฺญา จ เทวตา ชานนฺตี**ติ อารกฺขเทวตาหิ อญฺญา ปรจิตฺตวิทุนิโย เทวตา ชานนฺติฯ

อิมสฺมึ ฐาเน ปณฺฑิเตหิ วิจาเรตพฺพํ การณํ อตฺถิฯ กถํ? อิทานิ เอกเจฺจ วินยธรา ปฐมปาราชิกวิสเย วตฺถุมฺหิ โอติเณฺณ อิตฺถิยา วา ปุริเสน วา คหเฏฺฐน วา ปพฺพชิเตน วา โจทิยมาเน จุทิตกํ ภิกฺขุํ ปุจฺฉิตฺวา ปฏิญฺญาย อทียมานาย ตํ ภิกฺขุํ สุสาเน เอกกเมว สยาเปนฺติ, เอวํ สยาปิยมาโน โส ภิกฺขุ สเจ ภยสนฺตาสวิรหิโต สพฺพรตฺตึ ตสฺมึ สุสาเน สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา สโกฺกติ, ตํ ''ปริสุโทฺธ เอโส''ติ วินิจฺฉินนฺติฯ สเจ ปน ภยสนฺตาสปฺปโตฺต สพฺพรตฺตึ สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา น สโกฺกติ, ตํ ''อสุโทฺธ''ติ วินิจฺฉินนฺติ, ตํ อยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ กสฺมาติ เจ? อฏฺฐกถาย วิรุโทฺธติ, อฏฺฐกถายํ ทุติยตติยปาราชิกวิสเย เอว ตถารูโป วิจาโร วุโตฺต, น ปฐมจตุตฺถปาราชิกวิสเยฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ''เมถุนธมฺมวีติกฺกโม หิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวีติกฺกโม จ โอฬาริโก, อทินฺนาทานมนุสฺสวิคฺคหวีติกฺกมา ปน สุขุมา จิตฺตลหุกา, เต สุขุเมเนว อาปชฺชติ, สุขุเมน รกฺขติ, ตสฺมา วิเสเสน ตํวตฺถุกํ กุกฺกุจฺจํ ปุจฺฉิยมาโน''ติฯ ฏีกายญฺจ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) วุตฺตํ **"ตํวตฺถุกนฺ**ติ เต อทินฺนาทานมนุสฺสวิคฺคหวีติกฺกมา วตฺถุ อธิฏฺฐานํ การณเมตสฺสาติ ตํวตฺถุก''นฺติ, อิทมฺปิ เอกํ การณํฯ

ตตฺถาปิ อเญฺญ ปณฺฑิเตปิ วินิจฺฉินาเปตฺวา เตสมฺปิ ปาราชิกจฺฉายาทิสฺสเนเยว ตถา วินิจฺฉโย กาตโพฺพ, น สุทฺธภาวทิสฺสเนฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ''อาปตฺตีติ อวตฺวา 'สจสฺส อาจริโย ธรติ…เป.… อถ ทหรสฺสปิ ปาราชิกจฺฉายาว อุปฏฺฐาติ, เตนปิ 'ปาราชิโกสี'ติ น วตฺตโพฺพฯ ทุลฺลโภ หิ พุทฺธุปฺปาโท, ตโต ทุลฺลภตรา ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ, เอวํ ปน วตฺตพฺพ''นฺติ, อิทเมกํฯ นิสีทาปิยมาโนปิ วิวิโตฺตกาเสเยว นิสีทาเปตโพฺพ, น สุสาเนฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ''วิวิตฺตํ โอกาสํ สมฺมชฺชิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสีทิตฺวา''ติอาทิ, อิทเมกํฯ วิวิโตฺตกาเส นิสีทาปิยมาโนปิ ทิวาเยว นิสีทาเปตโพฺพ, น รตฺติํฯ ตถา หิ วุตฺตํ ''ทิวสํ อติกฺกนฺตมฺปิ น ชานาติ, โส ทิวสาติกฺกเม อุปฏฺฐานํ อาคโต เอวํ วตฺตโพฺพ''ติ, อิทเมกํฯ

อีทิสํ วิธานํ สยํ อาโรจิเต เอว วิธาตพฺพํ, น ปเรหิ โจทิยมาเนฯ ตถา หิ วุตฺตํ ‘‘เอวํ กตวีติกฺกเมน ภิกฺขุนา สยเมว อาคนฺตฺวา อาโรจิเต ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ อถ กสฺมา อิทานิ เอวํ กโรนฺตีติ? คิหีนํ อสกฺขิกอฏฺฏกรเณ อุทเก นิมุชฺชาปนํ วิย มญฺญมานา เอวํ กโรนฺติฯ ตมฺปิ มายากุสลา มนุสฺสา วิวิเธหิ อุปาเยหิ วิตถํ กโรนฺติ, ตสฺมา สจฺจมฺปิ โหติ, อสจฺจมฺปิ โหติฯ เตเนว จ การเณน มโหสธปณฺฑิตาทโย โพธิสตฺตา อสกฺขิกมฺปิ อฏฺฏํ อุทกนิมุชฺชาปนาทินา น วินิจฺฉินนฺติ, อุภินฺนํ วจนํ ปริสํ คาหาเปตฺวา เตสํ วจนญฺจ กิริยญฺจ ปริคฺคเหตฺวา สจฺจญฺจ วิตถญฺจ ญตฺวาว วินิจฺฉินนฺติฯ สาสเน ปน ภิกฺขู สูรชาติกาปิ สนฺติ, ภีรุกชาติกาปิ สนฺติฯ สุสานญฺจ นาม ปกติมนุสฺสานมฺปิ ภยสนฺตาสกรํ โหติ, รตฺติกาเล ปน อติวิย ภยานกํ หุตฺวา อุปฏฺฐาติ , เอวํภูเต สุสาเน รตฺติยํ เอโก อสหาโย หุตฺวา นิปชฺชาปิยมาโน ภีรุกชาติโก ภิกฺขุ ปริสุทฺธสีโลปิ สมาโน กึ น ภาเยยฺย, กถํ สพฺพรตฺตึ สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา สกฺกุเณยฺย, ตถารูปํ ภิกฺขุํ ‘‘อปริสุทฺโธ’’ติ วทโนฺต กถํ กิจฺจกโร ภวิสฺสติฯ

อลชฺชี ปน สูรชาติโก อตฺตโน วชฺชํ ปฏิจฺฉาเทตุกาโม ภายโนฺตปิ อภายโนฺต วิย หุตฺวา ‘‘สเจ วิการํ ทเสฺสสฺสามิ, อนตฺถํ เม กริสฺสนฺตี’’ติ อนตฺถภเยน อธิวาเสตฺวา สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา สกฺกุเณยฺย, เอวรูปํ ปุคฺคลํ ‘‘ปริสุทฺโธ’’ติ วทโนฺต กถํ สุวินิจฺฉิโต ภวิสฺสตีติฯ อิทมฺปิ เอกํ การณํฯ

อถาปิ วเทยฺยุํ – ยถา อุทเก นิมุชฺชาปิตมนุสฺสานํ อสจฺจวาทีนํ เทวตานุภาเวน กุมฺภีลาทโย อาคนฺตฺวา คณฺหนฺตา วิย อุปฏฺฐหนฺติ, ตสฺมา อสจฺจวาทิโน สีฆํ ปฺลวนฺติ, สจฺจวาทีนํ ปน น อุปฏฺฐหนฺติ, ตสฺมา เต สุเขน นิสีทิตุํ สโกฺกนฺติ, เอวํ เตสมฺปิ ภิกฺขูนํ อปริสุทฺธสีลานํ เทวตานุภาเวน สีหพฺยคฺฆาทโย อาคตา วิย ปญฺญายนฺติ, ตสฺมา เต สพฺพรตฺตึ สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา น สโกฺกนฺติฯ ปริสุทฺธสีลานํ ปน ตถา น ปญฺญายนฺติ, ตสฺมา เต สพฺพรตฺตึ เทวตาหิ รกฺขิตา หุตฺวา ภยสนฺตาสรหิตา สุสาเน สยิตุํ วา นิสีทิตุํ วา สโกฺกนฺติ, เอวํ เทวตา สกฺขึ กตฺวา วินิจฺฉิตตฺตา สุวินิจฺฉิตเมว โหตีติ, ตมฺปิ ตถา น สกฺกา วตฺตุํฯ กสฺมา? อฏฺฐกถาฏีกาทีสุ ตถา อวุตฺตตฺตาฯ อฏฺฐกถายญฺหิ ‘‘วิวิตฺตํ โอกาสํ สมฺมชฺชิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสีทิตฺวา สีลานิ โสเธตฺวา ‘ทฺวตฺตึสาการํ ตาว มนสิกโรหี’ติ วตฺตโพฺพฯ สเจ ตสฺส อโรคํ สีลํ กมฺมฏฺฐานํ ฆฏยติ, สงฺขารา ปากฏา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ, อุปจารปฺปนาปฺปตฺตํ วิย จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ, ทิวสํ อติกฺกนฺตมฺปิ น ชานาติ…เป.… ยสฺส ปน สีลํ ภินฺนํ โหติ, ตสฺส กมฺมฏฺฐานํ น ฆฏยติ, ปโตทาภิตุนฺนํ วิย จิตฺตํ กมฺปติ, วิปฺปฏิสารคฺคินา ฑยฺหติ, ตตฺตปาสาเณ นิสิโนฺน วิย ตงฺขณเญฺญว วุฏฺฐาตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

ฏีกายมฺปิ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) ‘‘**กมฺมฏฺฐานํ ฆฏยตี**ติ อนฺตรนฺตรา ขณฺฑํ อทเสฺสตฺวา จิเตฺตน สทฺธึ อารมฺมณภาเวน จิรกาลํ ฆฏยติฯ **สงฺขารา ปากฏา อุปฏฺฐหนฺตี**ติ วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานิโก เจ, ตสฺส สงฺขารา ปากฏา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ สเจ กตปาราชิกวีติกฺกโม ภเวยฺย, ตสฺส สติปิ อสริตุกามตาย วิปฺปฏิสารวตฺถุวเสน ปุนปฺปุนํ ตํ อุปฏฺฐหตีติ จิเตฺตกคฺคตํ น วินฺทตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๕) ‘‘**กมฺมฏฺฐานํ ฆฏยตี**ติ วิปฺปฏิสารมูลเกน วิเกฺขเปน อนฺตรนฺตรา ขณฺฑํ อทเสฺสตฺวา ปพนฺธวเสน จิเตฺตน สงฺฆฏยติฯ **สงฺขารา**ติ วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานวเสน วุตฺตํฯ สาปตฺติกสฺส หิ ปคุณมฺปิ กมฺมฏฺฐานํ น สุฏฺฐุ อุปฏฺฐาติฯ ปเคว ปาราชิกสฺสฯ ตสฺส หิ วิปฺปฏิสารนิเนฺนตาย จิตฺตํ เอกคฺคํ น โหติฯ เอกสฺส ปน วิตกฺกวิเกฺขปาทิพหุลสฺส สุทฺธสีลสฺสปิ จิตฺตํ น สมาธิยติ, ตํ อิธ ปาราชิกมูลนฺติ น คเหตพฺพํฯ กตปาปมูลเกน วิปฺปฏิสา

เรเนเวตฺถ จิตฺตสฺส อสมาธิยนํ สนฺธาย **‘กมฺมฏฺฐานํ น ฆฏยตี’**ติอาทิ วุตฺต’’นฺติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ, น วุตฺตํ ‘‘เทวตานุภาเวนา’’ติอาทิ, ตสฺมา ยทิ พุทฺธสาสเน สคารโว สิกฺขากาโม ภิกฺขุ ทุติยตติยปาราชิกวิสเย อตฺตโน กญฺจิ วีติกฺกมํ ทิสฺวา ‘‘ปาราชิกํ อาปโนฺน นุ โข อหํ, น นุ โข’’ติ สํสยปกฺขโนฺท วินยธรํ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ วีติกฺกมํ ยถาภูตํ อาจิกฺขิตฺวา ปุเจฺฉยฺย, ตโต วินยธเรน อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว ‘‘สพฺพํ ปุพฺพวิธานํ กตฺวา วิวิตฺตํ โอกาสํ สมฺมชฺชิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสีทิตฺวา สีลานิ โสเธตฺวา ทฺวตฺติํสาการเร ตาว มนสิกโรหี’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตโพฺพ , น วตฺตโพฺพ ‘‘สุสาเน เสยฺยํ กเปฺปหี’’ติอาทิฯ อาคตกาเลปิ อฏฺฐกถายํ อาคตนเยเนว ปุจฺฉิตฺวา อฏฺฐกถายํ อาคตนเยเนวสฺส สุทฺธาสุทฺธภาโว วตฺตโพฺพติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ โหตุ, เอวํ สเนฺต อิทานิ ปฐมปาราชิกวิสเย โจเทนฺตานํ กถํ วินิจฺฉโย กาตโพฺพติ? โจทเกน วตฺถุสฺมิํ อาโรจิเต จุทิตโก ปุจฺฉิตโพฺพ ‘‘สนฺตเมตํ, โน’’ติ เอวํ วตฺถุํ อุปปริกฺขิตฺวา ภูเตน วตฺถุนา โจเทตฺวา สาเรตฺวา ญตฺติสมฺปทาย อนุสฺสาวนสมฺปทาย ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํฯ เอวมฺปิ อลชฺชี นาม ‘‘เอตมฺปิ นตฺถิ, เอตมฺปิ นตฺถี’’ติ วเทยฺย, ปฏิญฺญํ น ทเทยฺย, อถ กิํ กาตพฺพนฺติ? เอวมฺปิ อลชฺชิสฺส ปฏิญฺญาย เอว อาปตฺติยา กาเรตพฺพํ ยถา ตํ ติปิฏกจูฬาภยเตฺถเรนาติฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖) ‘‘เอวํ ลชฺชินา โจทิยมาโน อลชฺชี พหูสุปิ วตฺถูสุ อุปฺปเนฺนสุ ปฏิญฺญํ น เทติ, โส ‘เนว สุโทฺธ’ติ วตฺตโพฺพ, น ‘อสุโทฺธ’ติ, ชีวมตโก นาม อามกปูติโก นาม เจสฯ สเจ ปนสฺส อญฺญมฺปิ ตาทิสํ วตฺถุ อุปฺปชฺชติ, น วินิจฺฉิตพฺพํ, ตถา นาสิตโกว ภวิสฺสตี’’ติอาทิฯ

๒๓๕. เอวํ วินยธรลกฺขณญฺจ ฉฏฺฐานโอโลกนญฺจ วิทิตฺวา อิทานิ…เป…. วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ กิมตฺถนฺติ อาห **‘‘ยา สา…เป…. ชานนตฺถ’’**นฺติฯ ยา สา ปุเพฺพ วุตฺตปฺปเภทา โจทนา อตฺถิ, ตสฺสาเยว สมฺปตฺติวิปตฺติชานนตฺถํ อาทิมชฺฌปอโยสานาทีนํ วเสน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพ, น อวุตฺตโจทนาปเภทชานนตฺถนฺติ อโตฺถฯ **เสยฺยถิท**นฺติ ปุจฺฉนเตฺถ นิปาโต, โส วินิจฺฉโย กตโมติ อโตฺถฯ

โจทนาย กติ มูลานิ, กติ วตฺถูนิ, กติ ภูมิโยติ เอตฺถ ‘‘กติหากาเรหี’’ติปิ วตฺตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร (ปริ. ๓๖๒) โจทนากเณฺฑ ‘‘โจทนาย กติ มูลานิ, กติ วตฺถูนิ, กติ ภูมิโย, กติหากาเรหิ โจเทตี’’ติฯ **เมตฺตจิโตฺต วกฺขามิ, โน โทสนฺตโร**ติ เอตสฺสปิ ปรโต ‘‘โจทนาย อิมา ปญฺจ ภูมิโยฯ กตเมหิ ทฺวีหากาเรหิ โจเทติ, กาเยน วา โจเทติ, วาจาย วา โจเทติ, อิเมหิ ทฺวีหากาเรหิ โจเทตี’’ติ วตฺตพฺพํฯ กสฺมา? โจทนากเณฺฑ (ปริ. ๓๖๒) ตถา วิชฺชมานโตติฯ **ปนฺนรสสุ ธเมฺมสุ ปติฏฺฐาตพฺพ**นฺติ ปริสุทฺธกายสมาจารตา, ปริสุทฺธวจีสมาจารตา, เมตฺตจิเตฺต ปจฺจุปฏฺฐิตตา, พหุสฺสุตตา, อุภยปาติโมกฺขสฺวาคตตา, กาเลน วจนตา, ภูเตน วจนตา, สเณฺหน วจนตา, อตฺถสญฺหิเตน วจนตา, เมตฺตจิโตฺต หุตฺวา วจนตา, การุญฺญตา, หิเตสิตา, อนุกมฺปตา, อาปตฺติวุฏฺฐานตา, วินยปุเรกฺขารตาติฯ วุตฺตเญฺหตํ อุปาลิปญฺจเก (ปริ. ๔๓๖) ‘‘โจทเกนุปาลิ ภิกฺขุนา ปรํ โจเทตุกาเมน เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ปริสุทฺธกายสมาจาโร นุ โขมฺหิ…เป…. ปริสุทฺธวจีสมาจาโร นุ โขมฺหิ…เป…. เมตฺตํ นุ โข เม จิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ สพฺรหฺมจารีสุ…เป…. พหุสฺสุโต นุ โขมฺหิ สุตธโร สุตสนฺนิจโย…เป…. อุภยานิ โข เม ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรน สฺวาคตานิ…เป…. กาเลน วกฺขามิ, โน อกาเลน, ภูเตน วกฺขามิ, โน อภูเตน, สเณฺหน วกฺขามิ, โน ผรุเสน, อตฺถสญฺหิเตน วกฺขามิ, โน อนตฺถสญฺหิเตน, เมตฺตจิโตฺต วกฺขามิ, โน โทสนฺตโร…เป…. การุญฺญตา, หิเตสิตา, อนุกมฺปตา, อาปตฺติวุฏฺฐานตา, วินยปุเรกฺขารตา’’ติฯ

ตตฺถ **การุญฺญตา**ติ การุณิกภาโวฯ อิมินา กรุณา จ กรุณาปุพฺพภาโค จ ทสฺสิโต ฯ **หิเตสิตา**ติ หิตคเวสนตา ฯ **อนุกมฺปตา**ติ เตน หิเตน สํโยชนตาฯ **อาปตฺติวุฏฺฐานตา**ติ อาปตฺติโต วุฏฺฐาเปตฺวา สุทฺธนฺเต ปติฏฺฐาปนตาฯ วตฺถุํ โจเทตฺวา สาเรตฺวา ปฏิญฺญํ อาโรเปตฺวา ยถาปฏิญฺญาย กมฺมกรณํ **วินยปุเรกฺขารตา** นามฯ อมูลกมฺปิ สมูลกมฺปิ ‘‘มูล’’นฺติ คเหตฺวา วทนฺตีติ อาห **‘‘เทฺว มูลานี’’**ติฯ **กาเลน วกฺขามี**ติอาทีสุ เอโก เอกํ โอกาสํ กาเรตฺวา โจเทนฺโต **กาเลน วทติ** นามฯ สงฺฆมชฺเฌ คณมชฺเฌ สลากคฺคยาคุอคฺควิตกฺกมาฬกภิกฺขาจารมคฺคอาสนสาลาทีสุ, อุปฏฺฐาเกหิ ปริวาริตกฺขเณ วา โจเทนฺโต **อกาเลน วทติ** นามฯ ตเจฉน วตฺถุนา โจเทนฺโต **ภูเตน วทติ** นามฯ ตุเจฉน โจเทนฺโต **อภูเตน วทติ** นามฯ ‘‘อโมฺภ มหลฺลก ปริสาวจร ปํสุกูลิก ธมฺมกถิก ปติรูปํ ตว อิท’’นฺติ วทนฺโต **ผรุเสน วทติ** นามฯ ‘‘ภนฺเต, มหลฺลกา ปริสาวจรา ปํสุกูลิกา ธมฺมกถิกา ปติรูปํ ตุมฺหากํ อิท’’นฺติ วทนฺโต **สเณฺหน วทติ** นามฯ การณนิสฺสิตํ กตฺวา วทนฺโต **อตฺถสญฺหิเตน วทติ** นามฯ **เมตฺตจิตฺโต วกฺขามิ, โน โทสนฺตโร**ติ เมตฺตจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺวา วกฺขามิ, น ทุฏฺฐจิตฺโต หุตฺวาฯ **สเจฺจ จ อกุเปฺป จา**ติ วจีสเจฺจ จ อกุปฺปตาย จฯ จุทิตเกน หิ สจฺจญฺจ วตฺตพฺพํ, โกโป จ น กาตโพฺพ, อตฺตนา จ น กุจฺฉิตพฺพํ, ปโร จ น ฆเฏฺฏตโพฺพติ อโตฺถฯ

อิมสฺมิํ ฐาเน ‘‘สเงฺฆน โอติณฺณาโนติณฺณํ ชานิตพฺพํ – อนุวิชฺชเกน เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน ตํ อธิกรณํ วูปสมฺมติ, ตถา ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพ’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ โจทนากเณฺฑ (ปริ. ๓๖๓) ‘‘โจทเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ? จุทิตเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ? สเงฺฆน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ? อนุวิชฺชเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ? โจทเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? โจทเกน ปญฺจสุ ธเมฺมสุ ปติฏฺฐาย ปโร โจเทตโพฺพฯ กาเลน วกฺขามิ โน อกาเลน, ภูเตน วกฺขามิ โน อภูเตน, สเณฺหน วกฺขามิ โน ผรุเสน, อตฺถสญฺหิเตน วกฺขามิ โน อนตฺถสญฺหิเตน, เมตฺตจิโตฺต วกฺขามิ โน โทสนฺตโรติฯ โจทเกน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ จุทิตเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? จุทิตเกน ทฺวีสุ ธเมฺมสุ ปติฏฺฐาตพฺพํ สเจฺจ จ อกุเปฺป จฯ จุทิตเกน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ สเงฺฆน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? สเงฺฆน โอติณฺณาโนติณฺณํ ชานิตพฺพํฯ สเงฺฆน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ อนุวิชฺชเกน กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? อนุวิชฺชเกน เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน ตํ อธิกรณํ วูปสมฺมติ, ตถา ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํฯ อนุวิชฺชเกน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ

อฏฺฐกถายมฺปิ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๖๒-๓๖๓) **‘‘โจทนาย โก อาที**ติอาทิปุจฺฉานํ วิสฺสชฺชเน **สเจฺจ อกุเปฺป จา**ติ เอตฺถ สเจฺจ ปติฏฺฐาตพฺพํ อกุเปฺป จ, ยํ กตํ วา อกตํ วา, ตเทว วตฺตพฺพํ, น โจทเก วา อนุวิชฺชเก วา สเงฺฆ วา โกโป อุปฺปาเทตโพฺพฯ **โอติณฺณาโนติณฺณํ ชานิตพฺพ**นฺติ โอติณฺณญฺจ อโนติณฺณญฺจ วจนํ ชานิตพฺพํฯ ตตฺรายํ ชานนวิธิ – เอตฺตกา โจทกสฺส ปุพฺพกถา, เอตฺตกา ปจฺฉิมกถา, เอตฺตกา จุทิตกสฺส ปุพฺพกถา, เอตฺตกา ปจฺฉิมกถาติ ชานิตพฺพาฯ โจทกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํ, จุทิตกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํ, อนุวิชฺชกสฺส ปมาณํ คณฺหิตพฺพํฯ อนุวิชฺชโก อปฺปมตฺตกมฺปิ อหาเปนฺโต ‘อาวุโส, สมนฺนาหริตฺวา อุชุํ กตฺวา อาหรา’ติ วตฺตโพฺพ, สเงฺฆน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ **เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน ตํ อธิกรณํ วูปสมฺมตี**ติ เอตฺถ **ธโมฺม**ติ ภูตํ วตฺถุฯ **วินโย**ติ โจทนา เจว สารณา จฯ **สตฺถุสาสน**นฺติ ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสฺสาวนสมฺปทา จฯ เอเตน หิ ธเมฺมน จ วินเยน จ สตฺถุสาสเนน จ อธิกรณํ วูปสมฺมติ, ตสฺมา อนุวิชฺชเกน ภูเตน วตฺถุนา โจเทตฺวา อาปตฺติํ สาเรตฺวา ญตฺติสมฺปทาย เจว อนุสฺสาวนสมฺปทาย จ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํ, อนุวิชฺชเกน เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ อาคตํ, ตสฺมา วตฺตพฺพเมตฺตกํ ทฺวยนฺติฯ

เอวํ เอกเทเสน โจทนากณฺฑนยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เอกเทเสเนว มหาสงฺคามนยํ ทเสฺส โนฺต **"อนุวิชฺชเกน โจทโก ปุจฺฉิตโพฺพ"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ยํ โข ตฺวํ, อาวุโส, อิมํ ภิกฺขุํ โจเทสิ, กิมฺหิ นํ โจเทสี**ติ โจทนาสามญฺญโต วุตฺตํ, ปาฬิยํ (มหาว. ๒๓๗) ปน ปวารณฏฺฐ ปนวเสน โจทนํ สนฺธาย ''ยํ โข ตฺวํ, อาวุโส, อิมสฺส ภิกฺขุโน ปวารณํ ฐเปสี''ติ วุตฺตํฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

เอวํ เอกเทเสน มหาสงฺคามนยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เอกเทเสเนว จูฬสงฺคามนยํ ทเสฺสตุํ **"สงฺคามาวจเรน ภิกฺขุนา"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สงฺคามาวจเรน ภิกฺขุนา**ติ **สงฺคาโม** วุจฺจติ อธิกรณวินิจฺฉยตฺถาย สงฺฆสนฺนิปาโตฯ ตตฺร หิ อตฺตปจฺจตฺถิกา เจว สาสนปจฺจตฺถิกา จ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ ทีเปนฺตา สโมสรนฺติ เวสาลิกา วชฺชิปุตฺตกา วิยฯ โย ภิกฺขุ เตสํ ปจฺจตฺถิกานํ ลทฺธึ มทฺทิตฺวา สกวาททีปนตฺถาย ตตฺถ อวจรติ, อโชฺฌคาเหตฺวา วินิจฺฉยํ ปวเตฺตติ, โส **สงฺคามาวจโร** นาม ยสเตฺถโร วิย, เตน สงฺคามาวจเรน ภิกฺขุนา สงฺฆํ อุปสงฺกมเนฺตน นีจจิเตฺตน สโงฺฆ อุปสงฺกมิตโพฺพฯ **นีจจิเตฺตนา**ติ มานทฺธชํ นิปาเตตฺวา นิหตมานจิเตฺตน ฯ **รโชหรณสเมนา**ติ ปาทปุญฺฉนสเมน, ยถา รโชหรณสฺส สํกิลิเฏฺฐ วา อสํกิลิเฏฺฐ วา ปาเท ปุญฺฉิยมาเน เนว ราโค น โทโส, เอวํ อิฏฺฐานิเฏฺฐสุ อรชฺชเนฺตน อทุสฺสเนฺตนาติ อโตฺถฯ **ยถาปติรูเป อาสเน**ติ ยถาปติรูปํ อาสนํ ญตฺวา อตฺตโน ปาปุณนฏฺฐาเน เถรานํ ภิกฺขูนํ ปิฏฺฐึ อทเสฺสตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ

อนานากถิเกนาติ นานาวิธํ ตํ ตํ อนตฺถกถํ อกเถเนฺตนฯ **อติรจฺฉานกถิเกนา**ติ ทิฏฺฐสุตมุตมฺปิ ราชกถาทิกํ ติรจฺฉานกถํ อกเถเนฺตนฯ **สามํ วา ธโมฺม ภาสิตโพฺพ**ติ สงฺฆสนฺนิปาตฏฺฐาเน กปฺปิยากปฺปิยสนฺนิสฺสิตา วา รูปารูปปริเจฺฉทสมถจารวิปสฺสนาจารฏฺฐานนิสชฺชวตฺตาทินิสฺสิตา วา กถา **ธโมฺม** นามฯ เอวรูโป ธโมฺม สยํ วา ภาสิตโพฺพ, ปโร วา อเชฺฌสิตโพฺพฯ โย ภิกฺขุ ตถารูปึ กถํ กเถตุํ ปโหติ, โส วตฺตโพฺพ ''อาวุโส, สงฺฆมเชฺฌมฺหิ ปเญฺห อุปฺปเนฺน ตฺวํ กเถยฺยาสี''ติฯ **อริโย วา ตุณฺหีภาโว นาติมญฺญิตโพฺพ**ติ อริยา ตุณฺหี นิสีทนฺตา น พาลปุถุชฺชนา วิย นิสีทนฺติ, อญฺญตรํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาว นิสีทนฺติฯ อิติ กมฺมฏฺฐานมนสิการวเสน ตุณฺหีภาโว อริโย ตุณฺหีภาโว นาม, โส นาติมญฺญิตโพฺพ, ''กึ กมฺมฏฺฐานานุโยเคน า''ติ นาวชานิตโพฺพ, อตฺตโน ปติรูปํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาว นิสีทิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

น อุปชฺฌาโย ปุจฺฉิตโพฺพติ ''โก นาม ตุยฺหํ อุปชฺฌาโย''ติ น ปุจฺฉิตโพฺพฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **น ชาตี**ติ ''ขตฺติยชาติโย ตฺวํ พฺราหฺมณชาติโย''ติ เอวํ ชาติ น ปุจฺฉิตพฺพาฯ **น อาคโม**ติ ''ทีฆภาณโก ตฺวํ มชฺฌิมภาณโก''ติ เอวํ อาคโม น ปุจฺฉิตโพฺพฯ **กุลปเทโส**ปิ ขตฺติยกุลาทิวเสเนว เวทิตโพฺพฯ **อตฺรสฺส เปมํ วา โทโส วา**ติ ตตฺร ปุคฺคเล เอเตสํ การณานํ อญฺญตรวเสน เปมํ วา ภเวยฺย โทโส วาฯ

โน ปริสกปฺปิเกนาติ ปริสกปฺปเกน ปริสานุวิธายเกน น ภวิตพฺพํ, ยํ ปริสาย รุจฺจติ, ตเทว เจเตตฺวา กเปฺปตฺวา น กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **น หตฺถมุทฺทา ทเสฺสตพฺพา**ติ กเถตเพฺพ จ อกเถตเพฺพ จ สญฺญาชนนตฺถํ หตฺถวิกาโร น กาตโพฺพฯ

อตฺถํ อนุวิธิยเนฺตนาติ วินิจฺฉยปฏิเวธเมว สลฺลเกฺขเนฺตน, ''อิทํ สุตฺตํ อุปลพฺภติ, อิมสฺมึ วินิจฺฉเย อิทํ วกฺขามี''ติ เอวํ ปริตุลยเนฺตน นิสีทิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **น จ อาสนา วุฏฺฐาตพฺพนฺ**ติ น อาสนา วุฏฺฐาย สนฺนิปาตมณฺฑเล วิจริตพฺพํฯ วินยธเร หิ อุฏฺฐิเต สพฺพา ปริสา วุฏฺฐหนฺติ, ตสฺมา น วุฏฺฐาตพฺพํฯ **น วีติหาตพฺพนฺ**ติ น วินิจฺฉโย หาเปตโพฺพฯ **น กุมฺมโคฺค เสวิตโพฺพ**ติ น อาปตฺติ ทีเปตพฺพาฯ **อสาหสิเกน ภวิตพฺพนฺ**ติ น สหสา การินา ภ

วิตพฺพํ, น สหสา ทุรุตฺตวจนํ กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **วจนกฺขเมนา**ติ ทุรุตฺตวาจํ ขมนสีเลนฯ **หิตปริสกฺกินา**ติ หิเตสินา หิตคเวสินา กรุณา จ กรุณาปุพฺพภาโค จ อุปฏฺฐาเปตโพฺพติ อยํ ปททฺวเยปิ อธิปฺปาโยฯ **อนสุรุเตฺตนา**ติ น อสุรุเตฺตน, อสุรุตฺตํ วุจฺจติ วิคฺคาหิกกถาสงฺขาตํ อสุนฺทรวจนํ, ตํ น กเถตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อตฺตา ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ''วินิจฺฉินิตุํ วูปสเมตุํ สกฺขิสฺสามิ นุ โข, โน''ติ เอวํ อตฺตา ปริคฺคเหตโพฺพ, อตฺตโน ปมาณํ ชานิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **ปโร ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ''ลชฺชิยา นุ โข อยํ ปริสา สกฺกา สญฺญาเปตุํ, อุทาหุ โน''ติ เอวํ ปโร ปริคฺคเหตโพฺพฯ **โจทโก ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ''ธมฺมโจทโก นุ โข, โน''ติ เอวํ ปริคฺคเหต โพฺพฯ **จุทิตโก ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ''ธมฺมจุทิตโก นุ โข, โน''ติ เอวํ ปริคฺคเหตโพฺพฯ **อธมฺม โจทโก ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ตสฺส ปมาณํ ชานิตพฺพํฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ

วุตฺตํ อหาเปเนฺตนาติ โจทกจุทิตเกหิ วุตฺตวจนํ อหาเปเนฺตนฯ **อวุตฺตํ อปกาเสเนฺตนา**ติ อโนสฏฺํ วตฺถุํ อปกาเสเนฺตนฯ **มโนฺท หาเสตโพฺพ**ติ มโนฺท โมมูโฬฺห ปคฺคณฺหิต โพฺพ, ''นนุ ตฺวํ กุลปุโตฺต''ติ อุเตฺตเชตฺวา อนุโยควตฺตํ กถาเปตฺวา ตสฺส อนุโยโค คณฺหิต โพฺพฯ **ภีรุ อสฺสาเสตโพฺพ**ติ ยสฺส สงฺฆมชฺฌํ วา คณมชฺฌํ วา อโนสฏปุพฺพตฺตา สารชฺชํ อุปฺ ปชฺชติ, ตาทิโส ''มา ภายิ, วิสฺสโตฺถ กถยาหิ, มยํ เต อุปตฺถมฺภา ภวิสฺสามา''ติ วตฺวาปิ อนุ โยควตฺตํ กถาเปตโพฺพฯ **จโณฺฑ นิเสเธตโพฺพ**ติ อปสาเรตโพฺพ ตเชฺชตโพฺพฯ **อสุจิ วิภา เวตโพฺพ**ติ อลชฺชิํ ปกาเสตฺวา อาปตฺติํ เทสาเปตโพฺพฯ **อุชุมทฺทเวนา**ติ โย ภิกฺขุ อุชุ สีลวา กายวงฺกาทิรหิโต, โส มทฺทเวเนว อุปจริตโพฺพฯ **ธเมฺมสุ จ ปุคฺคเลสุ จา**ติ เอตฺถ โย ธมฺมครุ โก โหติ, น ปุคฺคลครุโก, อยเมว ธเมฺมสุ จ ปุคฺคเลสุ จ มชฺฌโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ เสสํ สุ วิเญฺญยฺยเมวฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

โจทนาทิวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เอกติํสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๓๒. ครุกาปตฺติวุฏฺฐานวินิจฺฉยกถา

ปฏิจฺฉนฺนปริวาสกถา

๒๓๖. เอวํ โจทนาทิวินิจฺฉยํ กเถตฺวา อิทานิ ครุกาปตฺติวุฏฺฐานวินิจฺฉยํ กเถตุํ **"ครุกาปตฺติวุฏฺฐาน"**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ ครุ อลหุกํ ปฏิกรณํ เอติสฺสา อาปตฺติยาติ ครุกา, อาปชฺชิตพฺพาติ อาปตฺติ, ครุกา จ สา อาปตฺติ จาติ ครุกาปตฺติ, วุฏฺฐหเต วุฏฺฐานํ, ครุกาปตฺติยา วุฏฺฐานํ **ครุกาปตฺติ วุฏฺฐานํ**ฯ กึ ตํ? สงฺฆาทิเสสาปตฺติโต ปริสุทฺธภาโวฯ เตนาห **"ปริวาสมานตฺตาทีหิ วินยกมฺเมหิ ครุกาปตฺติโต วุฏฺฐาน"**นฺติฯ กิญฺจาปิ จตุพฺพิโธ ปริวาโส, อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส ปน อิธ นาธิเปฺปโตติ อาห **"ติวิโธ ปริวาโส"**ติฯ ตถา หิ วุตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕) "ตตฺถ จตุพฺพิโธ ปริวาโส – อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส สุทฺธนฺตปริวาโส สโมธานปริวาโสติฯ เตสุ 'โย โส, ภิกฺขเว, อโญฺญปิ อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, ตสฺส จตฺตาโร มาเส ปริวาโส ทาตโพฺพ'ติ เอวํ มหาขนฺธเก (มหาว. ๘๖) วุโตฺต ติตฺถิยปริวาโส **อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส** นามฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ วุตฺตเมวฯ อยํ ปน อิธ อนธิเปฺปโต"ติฯ อิโต ปรํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว สุวิเญฺญโยฺยติ ตสฺมา ทุพฺพิเญฺญยฺยฏฺฐาเนเยว วณฺณยิสฺสามฯ

๒๓๗. **เอวํ โย โย อาปโนฺน โหติ, ตสฺส ตสฺส นามํ คเหตฺวา กมฺมวาจา กาตพฺพา**ติ เอเตน ปาฬิยํ สพฺพสาธารณวเสน "สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขู"ติ จ "ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน"ติ จ อาคเตปิ กมฺมวาจาภณนกาเล ตถา อภณิตฺวา "อยํ พุทฺธรกฺขิโต ภิกฺขู"ติ จ "อิมสฺส พุทฺธรกฺขิตสฺส ภิกฺขุโน"ติ จ เอวํ สกสกนามํ อุทฺธริตฺวาว กมฺมวาจา กาตพฺพาติ ทเสฺสติฯ

มาฬกสีมายเมว วตฺตํ สมาทาตพฺพํ, น ตโต พหิฯ กสฺมา? "อญฺญตฺถ กมฺมวาจา อญฺญตฺถ สมาทาน"นฺติ วตฺตพฺพโทสปฺปสงฺคโตฯ อสมาทินฺนวตฺตสฺส อาโรจนาสมฺภวโต, มาฬกสีมาย สนฺนิปติตานํ ภิกฺขูนํ เอกสฺสปิ อนาโรจเน สติ รตฺติเจฺฉทสมฺภวโต จฯ **ปริวาสํ สมาทิยามิ, วตฺตํ สมาทิยามี**ติ อิเมสุ ทฺวีสุ ปเทสุ เอเกเกน วา อุโภหิ ปเทหิ วา สมาทาตพฺพํฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? "เอกปเทนปิ เจตฺถ นิกฺขิเตฺต โหติ ปริวาโส, ทฺวีหิ ปน สุนิกฺขิตฺตเยว, สมาทาเนปิ เอเสว นโย"ติ วกฺขมานตฺตาฯ **สมาทิยิตฺวา ตเตฺถว สงฺฆสฺส อาโรเจตพฺพํ,** น ตตฺถ อนาโรเจตฺวา อญฺญตฺถ คนฺตพฺพํฯ กสฺมา? วุฏฺฐิตาย ปริสาย ปุน สนฺนิปาเตตุํ ทุกฺกรตฺตา, เอกสฺสปิ ภิกฺขุโน อนาโรเจตฺวา อรุณุฏฺฐาปเน สติ รตฺติเจฺฉทกรตฺตาฯ

อาโรเจเนฺตน เอวํ อาโรเจตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ "อหํ ภเนฺต…เป…. สโงฺฆ ธาเรตู"ติ เอตฺตกเมว วตฺวา ยาจเน วิย "ทุติยมฺปิ ตติยมฺปี"ติ อวุตฺตตฺตา อจฺจายิกกรเณ สติ เอกวารํ อาโรจิเตปิ อุปปนฺนเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เวทิยามหํ ภเนฺต, เวทิยตีติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู**ติ เอตฺถ **"เวทิยามี**ติ จิเตฺตน สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สุขํ อนุภวามิ, น ตปฺปจฺจยา อหํ ทุกฺขิโตติ อธิปฺปาโย"ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๙๗) วุตฺตํฯ เอตฺถ จ "สุขํ เวเทมิ เวทน"นฺติอาทีสุ วิย **ปิ**-สโทฺท อนุภวนโตฺถ โหติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๙๗) ปน "เวทิยามีติ ชาเนมิ, จิเตฺตน สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สุขํ อนุภวามิ, น ตปฺปจฺจยา อหํ ทุกฺขิโตติ อธิปฺปาโยติ ลิขิต"นฺติ วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน "ทีปงฺกโร โลกวิทู"ติอาทีสุ วิย ญาณโตฺถ อนุภวนโตฺถ จฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๙๗) ปน **"เวทิยามห**นฺติ ชานาเปมหํ, อาโรเจมีติ อโตฺถ, อนุภวามีติ ปิสฺส อตฺถํ วทนฺติฯ ปุริมํ ปน ปสํสนฺติ อาโรจนวจนตฺตา"ติฯ เอตฺถ ตุ –

> ‘‘สมฺปนฺนํ สาลิเกทารํ, สุวา ขาทนฺติ พฺราหฺมณ;
> ปฏิเวเทมิ เต พฺรเหฺม, น นํ วาเรตุมุสฺสเห’’ติฯ –

อาทีสุ วิย อาโรจนโตฺถติ ทฏฺฐพฺพฯ

อาโรเจตฺวา...เป.... นิกฺขิปิตพฺพนฺติ ทุกฺกฏปริโมจนตฺถํ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ‘‘ตทเหว ปุน วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาเปตุกามสฺส รตฺติเจฺฉทปริหารตฺถมฺปิ’’ติ วทนฺติฯ ยสฺส มาฬเกนาโรจิตํ, ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํฯ ยสฺส อาโรจิตํ, ตสฺส ปุน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ, เกวลํ นิกฺขิปิตพฺพเมวฯ ‘‘สภาคา ภิกฺขู วสนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา วิสภาคานํ วสนฏฺฐาเน วตฺตํ อสมาทิยิตฺวา พหิ เอว กาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา**ติ อิทํ วิหาเร ภิกฺขูนํ สชฺฌายาทิสทฺทสวนูปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํ, **มหามคฺคโต โอกฺกมฺมา**ติ อิทํ มคฺคปฏิปนฺนานํ ภิกฺขูนํ สวนูปจาราติกฺกมนตฺถํ, **คุมฺเพน วา**ติอาทิ ทสฺสนูปจารวิชหนตฺถํฯ **โสปิ เกนจิ กมฺมน ปุเรอรุเณ เอว คจฺฉตี**ติ อิมินา อาโรจนาย กตาย สพฺพสุ ภิกฺขูสุ พหิวิหารํ คเตสุปิ อูเนคเณจรณโทโส วา วิปฺปวาสโทโส วา น โหติ อาโรจนตฺถตฺตา สหวาสสฺสาติ ทเสฺสติฯ เตนาห **‘‘อยญฺจา’’**ติอาทิฯ อนิกฺขิตฺตวเตฺตน อโนฺตอุปจารคตานํ สพฺพสมฺปิ อาโรเจตพฺพาฯ **‘‘อยํ นิกฺขิตฺตวตฺตสฺส ปริหาโร’’**ติ วุตฺตํ, ตตฺถ **นิกฺขิตฺตวตฺตสฺสา**ติ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ อยํ ปเนตฺถ เถรสฺส อธิปฺปาโย – วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส อุปจารคตานํ สพฺพสํ อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ, ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ อาโรเจตพฺพํ, อทิฏฺฐอสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพํฯ อิทํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส ลกฺขณนฺติฯ **เถรสฺสา**ติ มหาปทุมเตฺถรสฺสฯ

๒๓๘. **กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถายา**ติ อิเมสุ ปฏิจฺฉนฺนทิวสปฺปมาเณน ปริวสิตทิวเสสุ ‘‘สิยํนุ โข ติวิธรตฺติเจฺฉทการณยุตฺตานิ กานิจิ ทิวสานิ, เอวํ สติ อปริปุณฺณปริวาสทิวสตฺตา น มานตฺตารโห ภเวยฺย, อสติ จ มานตฺตารหภาเว มานตฺตํ ทินฺนมฺปิ อทินฺนํเยว ภเวยฺย, เอวญฺจ สติ อาปนฺนาปตฺติโต วุฏฺฐานํ น ภเวยฺยา’’ติ อิมสฺส วินยกุกฺกุจฺจสฺส วิโนทนตฺถายฯ เอเกน วา ทฺวีหิ วา ตีหิ วา ทิวเสหิ อธิกตรานิ ทิวสานิ ปริวสิตฺวา นนุ จายํ ปริวุตฺถปริวาโส, ตสฺมาเนน มานตฺตเมว ยาจิตพฺพํ, อถ กสฺมา วตฺตํ สมาทิยิตฺวา มานตฺตํ ยาจิตพฺพนฺติ อาหาติ โจทนํ มนสิ กโรเนฺตน วุตฺตํ **‘‘อยญฺหิ วเตฺต สมาทิเนฺน’’**ติอาทิฯ หิ ยสฺมา อยํ ภิกฺขุ วเตฺต สมาทิเนฺน เอว มานตฺตารโห โหติ, น อสมาทิเนฺน, อิติ ตสฺมา วตฺตํ สมาทิยิตฺวา มานตฺตํ ยาจิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ นนุ จ กมฺมวาจายํ ‘‘โส ปริวุตฺถปริวาโส สงฺฆํ มานตฺตํ ยาจตี’’อิเจฺจว วุตฺตํ, น วุตฺตํ ‘‘สมาทินฺนวโตฺต’’ติ, อถ กสฺมา ‘‘วเตฺต สมาทิเนฺน เอว มานตฺตารโห โหตี’’ติ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห **‘‘นิกฺขิตฺตวเตฺตน ปริวุตฺถตฺตา’’**ติฯ ยสฺมา อยํ ภิกฺขุ นิกฺขิตฺตวเตฺตน หุตฺวา ปริวุโตฺถ โหติ, โน อนิกฺขิตฺตวเตฺตน, ตสฺมา นิกฺขิตฺตวเตฺตน หุตฺวา ปริวุตฺถตฺตา อยํ ภิกฺขุ วเตฺต สมาทิเนฺน เอว มานตฺตารโห โหติ, โน อสมาทิเนฺนติ โยชนาฯ ตถา หิ วุตฺตํ **‘‘อนิกฺขิตฺตวตฺตสฺส ปน ปุน สมาทานกิจฺจํ นตฺถิฯ โส หิ ปฏิจฺฉนฺนทิวสาติกฺกเมเนว มานตฺตารโห โหติ, ตสฺมา ตสฺส มานตฺตํ ทาตพฺพเมวา’’**ติฯ

จตูหิ ปญฺจหิ วา ภิกฺขูหิ สทฺธินฺติ อูเนคเณจรณโทสา วิมุจฺจนตฺถํฯ **ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต**ติอาทิ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ นตฺถิ, อถ โข อฏฺฐกถาจริยานํ วจเนน ตถา เอว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ จ วุตฺตํฯ **‘‘อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร สลฺลเกฺขตฺวา, อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อุปจารสีมาย อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสาทิกํ เวทิตพฺพนฺติ จ วุตฺตํฯ ‘นิกฺขิปเนฺตน อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํ ปโยชนํ อตฺถี’ติ จ วุตฺตํ, น ปน ตํ ปโยชนํ ทสฺสิต’’นฺติ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๙๗) วุตฺตํ, วตฺตเภททุกฺกฏา มุจฺจนปโยชนํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

๒๓๙. **อพฺภานํ กาตุํ น วฏฺฏตี**ติ กตมฺปิ อกตเมว โหตีติ อโตฺถฯ **“เตนาปิ วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตฺวา อพฺภานํ ยาจิตพฺพ”**นฺติ วุตฺตตฺตา อพฺภานยาจนตฺถํ มานตฺตสฺส สมาทิยนกาเลปิ อาโรเจตพฺพเมวฯ ปุพฺเพ มานตฺตจาริตกาเล อาโรจิตเมวาติ อนาโรเจตฺวา อพฺภานํ น ยาจิตพฺพนฺติ วิญฺญายติฯ เอวํ มานตฺตยาจนกาเลปิ ปริวาสํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตพฺพเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๒๔๐. **จิณฺณมานโตฺต ภิกฺขุ อเพฺภตโพฺพ**ติ จิณฺณมานตฺตสฺส จ อพฺภานารหสฺส จ นินฺนานากรณตฺตา วุตฺตํฯ อญฺญถา ‘‘อพฺภานารโห อเพฺภตโพฺพ’’ติ วตฺตพฺพํ สิยาฯ อุเกฺขปนียกมฺมกโตปิ อตฺตโน ลทฺธิคฺคหณวเสน สภาคภิกฺขุมฺหิ สติ ตสฺส อนาโรจาเปตุํ น ลภติฯ

‘‘อนนฺตรายิกสฺส ปน อนฺตรายิกสญฺญาย ฉาทยโต อจฺฉนฺนาวา’’ติ ปาโฐฯ อเวริภาเวน สภาโค **อเวริสภาโค**ฯ ‘‘สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนสฺส ปน สนฺติเก อาวิ กาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ ปสงฺคโต อิเธว ปกาสิตํฯ ลหุเกสุ ปฏิเกฺขโป นตฺถิฯ ตตฺถ ญตฺติยา อาวิ กตฺวา อุโปสถํ กาตุํ อนุญฺญาตตฺตา ลหุกสภาคํ อาวิ กาตุํ วฏฺฏตีติฯ สภาคสงฺฆาทิเสสํ ปน ญตฺติยา อาโรจนํ น วฏฺฏตีติ กิรฯ ‘‘ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสตีติ (มหาว. ๑๗๑) วุตฺตตฺตา ลหุกเสฺสวายํ สมนุญฺญาตาฯ น หิ สกฺกา สุทฺธสฺส เอกสฺส สนฺติเก สงฺฆาทิเสสสฺส ปฏิกรณํ กาตุ’’นฺติ ลิขิตํฯ ลหุเกสฺปิ สภาคํ อาวิ กาตุํ น วฏฺฏตีติฯ ตสฺมา เอว หิ ญตฺติยา อาวิกรณํ อนุญฺญาตํ, อิตรถา ตํ นิรตฺถกํ สิยาฯ อญฺญมญฺญาโรจนสฺส วฏฺฏติ, ตโต น วฏฺฏตีติ ทีปนตฺถเมว ญตฺติยา อาวิกรณมนุญฺญาตํ , เตเนว อิธ **“สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนสฺสา”**ติอาทิ วุตฺตํ, อยมโตฺถ ‘‘เอตฺตาวตา เต เทฺว นิราปตฺติกา โหนฺติ, เตสํ สนฺติเก เสเสหิ สภาคาปตฺติโย เทเสตพฺพา’’ติ วจเนน กงฺขาวิตรณิยมฺปิ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) ปกาสิโตวฯ สงฺฆาทิเสสํ ปน ญตฺติยา อาโรเจตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ตสฺสา ญตฺติยา อยมโตฺถ – ยทา สุทฺธํ ภิกฺขุํ ปสฺสิสฺสติ, ตสฺส สนฺติเก อญฺญมญฺญาโรจนวเสน ปฏิกริสฺสติ, เอวํ ปฏิกเต ‘‘น จ, ภิกฺขเว, สาปตฺติเกน ปาติโมกฺขํ โสตพฺพํ, โย สุเณยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๓๘๖) วุตฺตาปตฺติโต โมโกฺข โหติ, ตสฺมา ‘‘ครุกํ วา โหตุ ลหุกํ วา, ญตฺติยา อาวิ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ อุโภสุ นเยสุ ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํฯ **“นามเญฺจว อาปตฺติ จา**ติ เตน เตน วีติกฺกเมนาปนฺนาปตฺติ **อาปตฺติฯ นาม**นฺติ ตสฺสา อาปตฺติยา นาม’’นฺติ ลิขิตํฯ **อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ อาโรจนํ วตฺตเภททุกฺกฏปริหรณปฺปโยชนนฺติ เวทิตพฺพํฯ

‘‘สติเยว อนฺตราเย อนฺตรายิกสญฺญี ฉาเทติ, อจฺฉนฺนา โหติฯ อนฺตรายิกสฺส ปน อนฺตรายิกสญฺญาย วา อนนฺตรายิกสญฺญาย วา ฉาทยโต อจฺฉนฺนาวา’’ติปิ ปาโฐฯ **อเวรี**ติ หิตกาโมฯ **อุทฺธเสฺต อรุเณ**ติ อุฏฺฐิเต อรุเณฯ **สุทฺธสฺส สนฺติเก**ติ สภาคสงฺฆาทิเสสํ อนาปนฺนสฺส สนฺติเกฯ **วตฺถุ**นฺติ อสุจิโมจนาทิวีติกฺกมํฯ **สุกฺกวิสฺสฏฺฐีติ วตฺถุ เจว โคตฺตญฺจา**ติ ‘‘สุกฺกวิสฺสฏฺฐี’’ติ อิทํ อสุจิโมจนลกฺขณสฺส วีติกฺกมสฺส ปกาสนโต วตฺถุ เจว โหติ, สชาติยสาธารณวิชาติยวินิวตฺตสภาวาย สุกฺกวิสฺสฏฺฐิยา เอว ปกาสนโต โคตฺตญฺจ โหตีติ อโตฺถฯ คํ ตายตีติ หิ โคตฺตํฯ **สงฺฆาทิเสโสติ นามเญฺจว อาปตฺติ จา**ติ สงฺฆาทิเสโสติ เตน เตน วีติกฺกเมน อาปนฺนสฺส อาปตฺตินิกายสฺส นามปกาสนโต นามเญฺจว โหติ, อาปตฺติสภาวโต อาปตฺติ จฯ

สุทฺธสฺสาติ สภาคสงฺฆาทิเสสํ อนาปนฺนสฺส, ตโต วุฏฺฐิตสฺส วาฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ สุทฺธนฺตปริวาสวเสน อาปตฺติวุฏฺฐานโต อญฺญสฺมึ อาปตฺติวุฏฺฐาเนฯ ปฏิจฺฉาทิยิตฺถาติ ปฏิจฺฉนฺนาฯ

กา สา? อาปตฺติฯ ทิวสาทีหิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา วสนํ ปริวาโสฯ โก โส? วินยกมฺมกรณํฯ ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาโส **ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส**ฯ

ปฏิจฺฉนฺนปริวาสกถา นิฏฺฐิตาฯ

สุทฺธนฺตปริวาสกถา

๒๔๒. สุชฺฌนํ สุโทฺธ, โก โส? อาปตฺติวิคโมฯ อมติ โอสานภาวํ คจฺฉตีติ อโนฺต, สุโทฺธ อโนฺต ยสฺส ปริวาสสฺสาติ สุทฺธโนฺต, สุทฺธโนฺต จ โส ปริวาโส จาติ **สุทฺธนฺตปริวาโส,** สุทฺธกาลํ ปริยนฺตํ กตฺวา อสุทฺธกาลปฺปมาเณน ปริจฺฉินฺทิตฺวา กตปริวาโสฯ

สุทฺธนฺตปริวาสกถา นิฏฺฐิตาฯ

โอธานสโมธานปริวาสกถา

๒๔๓. สโมธียเต สโมธานํ, นานากาลิกา นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย อคฺฆาทิวเสน สโมธานํ เอกีกรณํ , สโมธาเนตฺวา กโต ปริวาโส **สโมธานปริวาโส**ติ วิคฺคโหฯ กมฺมวาจายํ ‘‘ปฏิกสฺสิโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ อนฺตรา สมฺพหุลานํ อาปตฺตีนํ อปฺปฏิจฺฉนฺนานํ มูลายปฏิกสฺสนา, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ เอตฺถ คตฺยตฺถธาตุยา กมฺมนิ จ นยนตฺถธาตุยา กมฺมนิ จ ตทตฺถสมฺปทาเน จ วิภตฺติปริณาเม จาติ อิเมสุ จตูสุ ฐาเนสุ อายาเทสสฺส วุตฺตตฺตา, ปฏิปุพฺพกสธาตุยา จ นยนตฺถตฺตา ‘‘มูลายา’’ติ อิทํ ‘‘ปฏิกสฺสิโต’’ติ เอตฺถ กมฺมํ, ตสฺมา ‘‘ปฏิกสฺสิโต…เป.… มูลาย’’ อิติ เอตฺตกเมว ภวิตพฺพํ, น ‘‘มูลายปฏิกสฺสนา’’ติ เอวํ มญฺญมานา สทฺทวิทุโน ‘‘ปฏิกสฺสนา’’ติ อิทํ อธิกนฺติ วา วเทยฺยุํ มเกฺขยฺยุํ วา, น ปเนตํ วตฺตพฺพํฯ นวปาเฐสฺเยว อยํ ปาโฐ สทฺทลกฺขณยุโตฺต วา อยุโตฺต วาติ จิเนฺตตโพฺพ, น ปน ปาฬิยฏฺฐกถาทิโต อาคเตสุ โปราณปาเฐสุฯ เตสุ ปน กถํ โยชิยมาโน อยํ ปาโฐ สทฺทยุตฺติยา จ อตฺถยุตฺติยา จ สมนฺนาคโต ภเวยฺยาติ โยชนากาโรเยว จิเนฺตตโพฺพฯ อยญฺจ ปาโฐ โปราณปาฬิปาโฐว, ตสฺมา ‘‘มูลายปฏิกสฺสนา’’ติ อิทํ กรณวเสน วิปริณาเมตฺวา ‘‘มูลายปฏิกสฺสนาย ปฏิกสฺสิโต’’ติ โยเชตพฺพํฯ

กถํ ปเนตสฺส โปราณปาฐภาโว ชานิตโพฺพติ? ปกรเณ อาคตตฺตาฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๑๐๒) ‘‘ปาฬิยํ ปฏิกสฺสิโต สเงฺฆน อุทายิ ภิกฺขุ อนฺตรา เอกิสฺสา อาปตฺติยา…เป.… มูลายปฏิกสฺสนาติ อิทํ กรณวเสน วิปริณาเมตฺวา มูลายปฏิกสฺสนาย ปฏิกสฺสิโตติ โยเชตพฺพ’’นฺติฯ อถ วา ‘‘มูลาย ปฏิกสฺสนา มูลายปฏิกสฺสนา’’ติ อลุตฺตสมาสวเสน อุตฺตรปเทน สมาสํ กตฺวา สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ อนฺตรา สมฺพหุลานํ อาปตฺตีนํ อปฺปฏิจฺฉนฺนานํ เหตุ ปฏิกสฺสิโตฯ สา มูลายปฏิกสฺสนา ขมติ สงฺฆสฺสาติ โยเชตพฺพํฯ ตถา หิ วุตฺตํ ตเตฺถว (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๑๐๒) ‘‘อถ วา มูลายปฏิกสฺสนา ขมติ สงฺฆสฺสาติ อุตฺตรปเทน สห ปจฺจตฺตวเสเนว โยเชตุมฺปิ วฏฺฏตี’’ติฯ

ตํ เทเนฺตน ปฐมํ มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวา ปจฺฉาปริวาโส ทาตโพฺพติ เอตฺถ ตํ โอธานสโมธานปริวาสํ เทเนฺตน ปฐมํ ตํ ภิกฺขุํ มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวา มูลทิวเส อากฑฺฒิตฺวา ตสฺส อนฺตราปตฺติยา สโมธานปริวาโส ทาตโพฺพติ อโตฺถฯ ยถา กึ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๑๐๒) ‘‘อุทายึ ภิกฺขุํ อนฺตรา เอกิสฺสา อาปตฺติยา…เป.… มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวาติ เอตฺถ อนฺตรา เอกิสฺสา อาปตฺติยา เหตุภูตาย อุทายึ ภิกฺขุํ มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวา มูลทิวเส อากฑฺฒิตฺวา

ตสฺสา อนฺตราปตฺติยา สโมธานปริวาสํ เทตูติ โยชนา’’ติ วุตฺตํฯ มหาสุมเตฺถรวาเท **อาวิกา ราเปตฺวา วิสฺสเชฺชตโพฺพ**ติ ตสฺส อเตกิจฺฉภาวํ เตเนว สงฺฆสฺส ปากฏํ กาเรตฺวา ลชฺชีคณ โต วิโยชนวเสน วิสฺสเชฺชตโพฺพติ อโตฺถฯ

โอธานสโมธานปริวาสกถา นิฏฺฐิตาฯ

อคฺฆสโมธานปริวาสกถา

๒๔๔. อเคฺฆน อคฺฆวเสน อรหวเสน สโมธานํ อคฺฆสโมธานํ, อาปนฺนาสุ สมฺพหุลาสุ อาปตฺตีสุ ยา อาปตฺติโย จิรตรปฺปฏิจฺฉนฺนาโย, ตาสํ อเคฺฆน สโมธาย ตาสํ รตฺติปริเจฺฉทว เสน อวเสสานํ อูนตรปฺปฏิจฺฉนฺนานํ อาปตฺตีนํ ปริวาโส ทียติ, อยํ วุจฺจติ **อคฺฆสโมธาโน** ฯ **สตํ อาปตฺติโย**ติ กายสํสคฺคาทิวเสน เอกทิวเส อาปนฺนา สตํ อาปตฺติโยฯ **ทสสต**นฺติ สหสฺสอาปตฺติโยฯ รตฺติสตํ ฉาทยิตฺวานาติ โยเชตพฺพํฯ **“อคฺฆสโมธาโน** นาม สภาควตฺถุกาโย สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปนฺนสฺส พหุรตฺตึ ปฏิจฺฉาทิตาปตฺติยํ นิกฺขิปิตฺวา ทาตโพฺพ, อิตโร นานาวตฺถุกานํ วเสนาติ อยเมเตสํ วิเสโส’’ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๑๐๒) วุตฺตํฯ

อคฺฆสโมธานปริวาสกถา นิฏฺฐิตาฯ

๒๔๖. ลิงฺคปริวตฺตนกกถายํ ยทิ กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิตฺถิลิงฺคํ ปาตุ ภเวยฺย, กึ เตน ปุน อุป ชฺฌา คเหตพฺพา, ปุน อุปสมฺปทา กาตพฺพา, กึ ภิกฺขูปสมฺปทาโต ปฏฺฐาย วสฺสคณนา กาตพฺ พา, อุทาหุ อิโต ปฏฺฐายาติ ปุจฺฉาย สติ ตํ ปริหริตุมาห **“สเจ”**ติอาทิฯ เอวํ สเนฺต สา ภิกฺขุนี ภิกฺขูนํ มเชฺฌเยว วสิตพฺพํ ภเวยฺยาติ โจทนํ สนฺธายาห **“อปฺปติรูป”**นฺติอาทิฯ เอวํ สเนฺต ภิกฺขุภูตกาเล อาปชฺชิตาปตฺติโย กถํ กาตพฺพาติ โจทนํ มนสิ กตฺวา อาห **“ยา เทสนาคามินิโย วา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ สาธารณา**ติ สญฺจริตฺตาทโยฯ **อสาธารณา**ติ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทโยฯ โหตุ ภควโต อนุญฺญาตวเสน ลิเงฺค ปริวเตฺต อสาธารณาปตฺตีหิ วุฏฺฐิตภาโว, ปุน ปกติลิเงฺค อุปฺปเนฺน ปุน อาปตฺติ สิยาติ อาสงฺกํ ปริหริตุํ **“ปุน ปกติลิเงฺค”**ติอาทิ วุตฺตํฯ อิทานิ ตมตฺถํ ปาฬิยา สาเธตุํ **“วุตฺตเญฺจต”**นฺติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ ปฐมปาราชิกวณฺณนาย ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๙; วชิร. ฏี. ปาราชิก ๖๙) วุตฺตนเยเนว ทฏฺฐโพฺพ, อิธ ปน ครุกาปตฺติวุฏฺฐานกถาภูตตฺตา สาเยว กถา วุจฺจเตฯ

๒๔๗. ตตฺถ **ภิกฺขุนีหิ สาธารณาย ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา**ติ สญฺจริตฺตาทิอาปตฺติยา, เหตุวเตฺถ เจตํ กรณวจนํฯ **ปริวสนฺตสฺสา**ติ อนาทเร สามิวจนํฯ **ปกฺขมานตฺตเมว ทาตพฺพํ,** น ปุน ปริวาโส ทาตโพฺพ ภิกฺขุนิภาเว อปริวาสารหตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **มานตฺตํ จรนฺตสฺสา**ติ อนาทเรเยว สามิวจนํ, ฉารตฺตมานเตฺต อาจิเณฺณเยว ปริวเตฺตติ, ปุน ปกฺขมา นตฺตเมว ทาตพฺพนฺติฯ เตน วกฺขติ ‘‘สเจ จิณฺณมานตฺตสฺสา’’ติอาทิฯ **อกุสลวิปาเก ปริกฺขีเณ**ติ ปุริสินฺทฺริยสฺส อนฺตรธานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อิตฺถินฺทฺริยปติฏฺฐานํ ปน กุสลวิปากเมวฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ‘‘อุภยมฺปิ อกุสเลน อนฺตรธายติ, กุสเลน ปฏิลพฺภตี’’ติฯ **ฉารตฺตํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํ,** น ปริวาโส ทาตโพฺพ, น วา ปกฺขมานตฺตํ ทาตพฺพํฯ

‘‘อยํ ปน วิเสโส’’ติ วตฺวา ตํ วิเสสํ ทเสฺสตุมาห **“สเจ”**ติอาทิฯ **ปริวาสทานํ นตฺถิ, ฉารตฺตํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํ**ฯ กสฺมา? ภิกฺขุนิกาเล ปฏิจฺฉนฺนตฺตาฯ ภิกฺขุกาเล ฉนฺนาเยว หิ อาปตฺติ ปริวาสารหา โหติ, โน ภิกฺขุนิกาเลติ อยเมตาสํ วิเสโสฯ **ปกฺขมานตฺตํ จรนฺติ**

ยาติ อนาทเร สามิวจนํ, ปกฺขมานเตฺต อาจิเณฺณเยวาติ อโตฺถฯ ตถา หิ วกฺขติ ‘‘จิณฺณมานตฺตายา’’ติอาทิฯ **ฉารตฺตํ มานตฺตํ จรนฺตสฺสา**ติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ

ปริวาสวินิจฺฉยกถา

อิทานิ สงฺฆาทิเสสาปตฺติ ยสฺมา สาวเสสครุกาปตฺติ โหติ สเตกิจฺฉา, ตสฺมา ยถา นาม โรคาตุโร ปุคฺคโล กิญฺจิ อตฺตโน หิตสุขการณํ กาตุํ น สโกฺกติ, ตเมนํ การุณิโก ติกิจฺฉโก กรุณาสโญฺจทิโต ติกิจฺฉํ กตฺวา เคลญฺญโต วุฎฺฐาเปตฺวา หิตสุขํ ชเนติ, เอวํ สงฺฆาทิเสสาปตฺติสมงฺคี ปุคฺคโล อาณาวีติกฺกมนฺตรายิกภาวโต สคฺคโมกฺขมคฺคํ โสเธตุํ น สโกฺกติ, ตเมนํ มหาการุณิโก ภควา มหากรุณาย สโญฺจทิตมานโส อเนเกหิ นเยหิ อาปตฺติโต วุฎฺฐานํ กตฺวา สคฺคโมกฺขสุเข ปติฎฺฐเปติ, ภควโต อธิปฺปายญฺญุโน อฎฺฐกถาจริยาปิ อเนเกหิ การเณหิ ภควโต วจนสฺส อตฺถํ ปกาเสตฺวา วิสุทฺธกามานํ นยํ เทนฺติ, ตถา ฎีกาจริยาทโยปิฯ เอวํ ทิเนฺน ปน นเย โยนิโส มนสิ กาตุํ สโกฺกนฺตา ปณฺฑิตา ยถานุสิฎฺฐํ ปฎิปชฺชนฺติ, อสโกฺกนฺตา อญฺญถา อตฺถํ คเหตฺวา น ยถานุสิฎฺฐํ ปฎิปชฺชนฺติ, เตสํ ทิฎฺฐานุคติํ อนุคจฺฉนฺตา สิสฺสาทโยปิ ตเถว กโรนฺติ, ตสฺมา ภควโต วจนญฺจ ปุเพฺพนาปรํ สํสนฺทิตฺวา อฎฺฐกถาฎีกาทิวจนญฺจ สมฺมา ตุลยิตฺวา ตถโต ภควโต อธิปฺปายํ ญตฺวา ยถานุสิฎฺฐํ ปฎิปชฺชเนฺตหิ ครุกาปตฺติโต วุฎฺฐหนตฺถํ โยโค กรณีโยฯ

ตสฺมา ยทา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ วินยธรสฺส สนฺติกํ ‘‘ครุกาปตฺติวุฎฺฐานํ กริสฺสามา’’ติ, ตทา วินยธเรน ‘‘ตุเมฺห กตราปตฺติํ อาปนฺนา’’ติ ปุจฺฉิตโพฺพฯ ‘‘สงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนา’’ติ วุเตฺต ‘‘กตรสงฺฆาทิเสส’’นฺติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อิมํ นามา’’ติ วุเตฺต สุกฺกวิสฺสฎฺฐิยํ โมเจตุกามเจตนา, อุปกฺกโม, มุจฺจนนฺติ ตีณิ องฺคานิฯ กายสํสเคฺค มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา, กายสํสคฺคราโค, เตน ราเคน วายาโม, หตฺถคฺคาหาทิสมาปชฺชนนฺติ ปญฺจ องฺคานิฯ ทุฎฺฐุลฺลวาจายํ มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา, ทุฎฺฐุลฺลวาจสฺสาทราโค, เตน ราเคน โอภาสนํ, ตงฺขณวิชานนนฺติ ปญฺจ องฺคานิฯ อตฺตกาเม มนุสฺสิตฺถี, อิตฺถิสญฺญิตา, อตฺตกามปาริจริยาย ราโค, เตน ราเคน วณฺณภณนํ, ตงฺขณวิชานนนฺติ ปญฺจ องฺคานิฯ สญฺจริเตฺต เยสุ สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชติ, เตสํ มนุสฺสชาติกตา , นาลํวจนียตา, ปฎิคฺคณฺหนวีมํสนปจฺจาหรณานีติ ปญฺจ องฺคานิฯ กุฎิกาเร อุลฺลิตฺตาทีนํ อญฺญตรตา, เหฎฺฐิมปมาณสมฺภโว, อเทสิตวตฺถุกตา, ปมาณาติกฺกนฺตตา, อตฺตุเทฺทสิกตา, วาสาคารตา, เลปฆฎนาติ สตฺต ปมาณยุตฺตาทีสุ ฉธา องฺคานิฯ วิหารกาเร ตานิเยว ฉ องฺคานิฯ ทุฎฺฐโทเส ยํ โจเทติ, ตสฺส อุปสมฺปโนฺนติ สงฺขฺยุปคมนํ, ตสฺมิํ สุทฺธสญฺญิตา, เยน ปาราชิเกน โจเทติ , ตสฺส ทิฎฺฐาทิวเสน อมูลกตา, จาวนาธิปฺปาเยน สมฺมุขาโจทนา, ตสฺส ตงฺขณวิชานนนฺติ ปญฺจ องฺคานิฯ อญฺญภาคิเย อญฺญภาคิยสฺส อธิกรณสฺส กญฺจิเทสํ เลสมตฺตํ อุปาทิยนตา, ปุริมานิ ปญฺจาติ ฉ องฺคานิฯ สงฺฆเภเท เภทาย ปรกฺกมนํ, ธมฺมกเมฺมน สมนุภาสนํ, กมฺมวาจาปริโยสานํ, อปฺปฎินิสฺสชฺชนนฺติ จตฺตาริ องฺคานิฯ เภทานุวตฺตเก อเงฺคสุ ยถา ตตฺถ ปรกฺกมนํ, เอวํ อิธ อนุวตฺตนนฺติ จตฺตาริ องฺคานิฯ ทุพฺพเจ อเงฺคสุ ยถา ตตฺถ ปรกฺกมนํ, เอวํ อิธ อวจนียกรณตาติ จตฺตาริ องฺคานิฯ กุลทูสเก อเงฺคสุ ยถา ตตฺถ ปรกฺกมนํ, เอวํ อิธ ฉนฺทาทีหิ ปาปนนฺติ จตฺตาริ องฺคานิฯ อิติ อิมานิ องฺคานิ โสเธตฺวา สเจ องฺคปาริปูรี โหติ, ‘‘สงฺฆาทิเสโส’’ติ วตฺตโพฺพฯ โน เจ, ‘‘นายํ สงฺฆาทิเสโส, ถุลฺลจฺจยาทีสุ อญฺญตราปตฺตี’’ติ วตฺวา ‘‘นายํ วุฎฺฐานคามินี, เทสนาคามินี อยํ อาปตฺติ, ตสฺมา ปติรูปสฺส ภิกฺขุสฺส สนฺติเก เทเสหี’’ติ วตฺวา เทสาเปตโพฺพฯ

อถ ปน อนาปตฺติจฺฉายา ปญฺญายติ, ‘‘อนาปตฺตี’’ติ วตฺวา อุโยฺยเชตพฺพาฯ สเจ ปน สงฺฆาทิเสสจฺฉายา ปญฺญายติ, ‘‘ตฺวํ อิมํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ฉาเทสิ, น ฉาเทสี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘น ฉาเทมี’’ติ วุตฺเต ‘‘เตน หิ ตฺวํ น ปริวาสารโห, มานตฺตารโหว โหตี’’ติ วตฺตพฺโพฯ ‘‘ฉาเทมี’’ติ ปน วุตฺเต ‘‘ทสสุ อากาเรสุ อญฺญตรการเณน ฉาเทสิ, อุทาหุ อญฺญการเณนา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘ทสสุ อญฺญตรการเณนา’’ติ วุตฺเต ‘‘เอวมฺปิ มานตฺตารโห โหติ, น ปริวาสารโห’’ติ วตฺตพฺโพฯ อถ ‘‘อญฺญการเณนา’’ติ วทติ, เอวํ สเนฺตปิ ‘‘ตฺวํ อาปตฺติอาปนฺนภาวํ ชานโนฺต ปฏิจฺฉาเทสิ, อุทาหุ อชานโนฺต’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อชานโนฺต ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วุตฺเต จ ‘‘อาปตฺติอาปนฺนภาวํ สรโนฺต ปฏิจฺฉาเทสิ, อุทาหุ วิสริตฺวา ปฏิจฺฉาเทสี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘วิสริตฺวา ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วุตฺเต จ ‘‘อาปตฺติอาปนฺนภาเว เวมติโก หุตฺวา ปฏิจฺฉาเทสิ, อุทาหุ นิเพฺพมติโก หุตฺวา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘เวมติโก หุตฺวา’’ติ วุตฺเต จ ‘‘น ตฺวํ ปริวาสารโห, มานตฺตารโหว โหตี’’ติ วตฺตโพฺพฯ

อถ ‘‘ชานโนฺต ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วุตฺเต จ ‘‘สรโนฺต ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วุตฺเต จ ‘‘นิเพฺพมติโก หุตฺวา ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วุตฺเต จ ‘‘ตฺวํ ปริวาสารโห’’ติ วตฺตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ สมุจฺจยกฺขนฺธเก (จูฬว. ๑๔๔) ‘‘โส เอวํ วทติ ‘ยายํ, อาวุโส, อาปตฺติ ชานปฏิจฺฉนฺนา, ธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, ธมฺมตฺตา รุหติฯ ยา จ ขฺวายํ, อาวุโส, อาปตฺติ อชานปฺปฏิจฺฉนฺนา, อธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, อธมฺมตฺตา น รุหติฯ เอกิสฺสา, อาวุโส, อาปตฺติยา ภิกฺขุ มานตฺตารโห’’’ติ จ, ‘‘โส เอวํ วทติ ‘ยายํ อาปตฺติ สรมานปฏิจฺฉนฺนา, ธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, ธมฺมตฺตา รุหติฯ ยา จ ขฺวายํ อาปตฺติ อสรมานปฏิจฺฉนฺนา, อธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, อธมฺมตฺตา น รุหติฯ เอกิสฺสา, อาวุโส, อาปตฺติยา ภิกฺขุ มานตฺตารโห’’’ติ จ, ‘‘โส เอวํ วทติ ‘ยายํ, อาวุโส, อาปตฺติ นิเพฺพมติกปฏิจฺฉนฺนา, ธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, ธมฺมตฺตา รุหติฯ ยา จ ขฺวายํ, อาวุโส, อาปตฺติ เวมติกปฏิจฺฉนฺนา, อธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, อธมฺมตฺตา น รุหติฯ เอกิสฺสา, อาวุโส, อาปตฺติยา ภิกฺขุมานตฺตารโห’’’ติ จฯ

เอวํ ปริวาสารหภาวํ ปกาเสตฺวา ‘‘อยํ ภิกฺขุ ปริวาสารโห, ตีสุ ปริวาเสสุ กตรปริวาสารโห’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘ภิกฺขุ ตฺวํ กติ อาปตฺติโย ฉาเทสี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘เอกํ อาปตฺติ’’นฺติ วา ‘‘เทฺว ตีณิ ตตุตฺตริ วา อาปตฺติโย ฉาเทมี’’ติ วา วุตฺเต ‘‘กตีหํ ตฺวํ อาปตฺตึ ปฏิจฺฉาเทสี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘เอกาหเมวาหํ ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วา ‘‘ทฺวีหํ ตีหํ ตตุตฺตริ วา ปฏิจฺฉาเทมี’’ติ วา วุตฺเต ‘‘ยาวตีหํ ปฏิจฺฉาเทสิ, ตาวตีหํ ตฺวํ ปฏิวสิสฺสสี’’ติ วตฺตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘ยาวตีหํ ชานํ ปฏิจฺฉาเทติ, ตาวตีหํ เตน ภิกฺขุนา อกามา ปริวตฺถพฺพ’’นฺติฯ ตโต ‘‘อยํ ภิกฺขุ อาปตฺติปริยนฺตํ ชานาติ, ตสฺมา ปฏิจฺฉนฺนปริวาสารโห’’ติ (ปารา. ๔๔๒) ญตฺวา ตทนุรูปา กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ

เอตฺถ จ อาปตฺติปริยนฺตปุจฺฉนํ กมฺมวาจากรณตฺถเมว โหติ, รตฺติปริยนฺตปุจฺฉนํ ปน ตทตฺถเญฺจว สุทฺธนฺตปริวาสสฺส อนนุรูปภาวทสฺสนตฺถญฺจ โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ‘‘โส ทุวิโธ จูฬสุทฺธโนฺต มหาสุทฺธโนฺตติ, ทุวิโธปิ เจส รตฺติปริเจฺฉทํ สกลํ วา เอกจฺจํ วา อชานนฺตสฺส จ อสรนฺตสฺส จ ตตฺถ เวมติกสฺส จ ทาตโพฺพฯ อาปตฺติปริยนฺตํ ปน ‘อหํ เอตฺตกา อาปตฺติโย อาปโนฺน’ติ ชานาตุ วา, มา วา, อการณเมต’’นฺติฯ ตโต ตสฺส ภิกฺขุโน นิสีทนฏฺฐานํ ชานิตพฺพํฯ ทุวิธญฺหิ นิสีทนฏฺฐานํ อนิกฺขิตฺตวเตฺตน นิสีทิตพฺพฏฺฐานํ, นิกฺขิตฺตวเตฺตน นิสีทิตพฺพฏฺฐานนฺติฯ

ตตฺถ อปฺปภิกฺขุเก วิหาเร สภาคภิกฺขูนํ วสนฏฺฐาเน อุปจารสีมาปริจฺฉินฺโนฺน อโนฺตวิหาโร อนิกฺขิตฺตวเตฺตน นิสีทิตพฺพฏฺฐานํ โหติฯ อุปจารสีมํ อติกฺกมฺม มหามคฺคโต โอกฺกมฺม คุมฺพวติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานํ นิกฺขิตฺตวเตฺตน นิสีทิตพฺพฏฺฐานํ โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ‘‘สเจ อปฺปภิกฺขุโก วิหาโร โหติ, สภาคา ภิกฺขู วสนฺติ, วตฺตํ อนิกฺขิปิตฺวา วิหาเรเยว รตฺติปริคฺคโห กาตโพฺพฯ อถ น สกฺกา โสเธตุํ, วุตฺตนเยเนว วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺจูสสมเย เอเกน ภิกฺขุนา สทฺธิํ มานตฺตวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว อุปจารสีมํ อติกฺกมิตฺวา มหามคฺคา โอกฺกมฺม ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา อโนฺตอรุเณเยว วุตฺตนเยเนว วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน ปริวาโส อาโรเจตโพฺพ’’ติฯ ‘‘มานตฺตวณฺณนายํ วุตฺตนเยนวา’’ติ จ ‘‘สเจ อปฺปภิกฺขุโก วิหาโร โหติ, สภาคา ภิกฺขู วสนฺติ, วตฺตํ อนิกฺขิปิตฺวา อโนฺตวิหาเรเยว รตฺติโย คเณตพฺพาฯ อถ น สกฺกา โสเธตุํ, วุตฺตนเยเนว วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺจูสสมเย จตูหิ ปญฺจหิ วา ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา มหามคฺคโต โอกฺกมฺม คุเมฺพน วา วติยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นิสีทิตพฺพ’’นฺติ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๓๘) อิทํ วจนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ตตฺถ **อปฺปภิกฺขุโก วิหาโร โหตี**ติ อิทํ พหุภิกฺขุเก วิหาเร อเญฺญ ภิกฺขู คจฺฉนฺติ, อเญฺญ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, ตสฺมา รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทการณานิ โสเธตุํ ทุกฺกรตฺตา วุตฺตํฯ วกฺขติ หิ ‘‘อถ น สกฺกา โสเธตุ’’นฺติฯ **สภาคา ภิกฺขู วสนฺตี**ติ อิทํ วิสภาคานํ เวรีภิกฺขูนํ สนฺติเก วตฺตํ อาโรเจนฺโต ปกาเสตุกาโม โหติ , ตสฺมา วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๓๖) ‘‘ตสฺมา อเวริสภาคสฺส สนฺติเก อาโรเจตพฺพาฯ โย ปน วิสภาโค โหติ สุตฺวา ปกาเสตุกาโม, เอวรูปสฺส อุปชฺฌายสฺสปิ สนฺติเก นาโรเจตพฺพา’’ติ, ตสฺมา วิสภาคานํ วสนฏฺฐาเน วตฺตํ อสมาทิยิตฺวา พหิเยว กาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **วิหาเรเยวา**ติ อโนฺตอุปจารสีมายเมวฯ วกฺขติ หิ ‘‘อถ น สกฺกา…เป…. อุปจารสีมํ อติกฺกมิตฺวา’’ติฯ **รตฺติปริคฺคโห กาตโพฺพ**ติ รตฺติคณนา กาตพฺพาฯ วุตฺตญฺหิ มานตฺตวณฺณนายํ ‘‘รตฺติโย คเณตพฺพา’’ติฯ **อถ น สกฺกา โสเธตุ**นฺติ พหุภิกฺขุกตฺตา วา วิหารสฺส วิสภาคานํ วสนฏฺฐานตฺตา วา รตฺติเจฺฉทวตฺตาเภทการณานิปิ โสเธตุํ น สกฺกาฯ **วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ ปริวาสวตฺตํ นิกฺขิปิตฺวาฯ **ปจฺจูสสมเย**ติ ปจฺฉิมยามกาเล อรุโณทยโต ปุเรตรเมวฯ ตถา หิ วกฺขติ ‘‘อโนฺตอรุเณเยว วุตฺตนเยน วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน ปริวาโส อาโรเจตโพฺพ’’ติฯ **เอเกน ภิกฺขุนา สทฺธิ**นฺติ วิปฺปวาสรตฺติเจฺฉทวิมุจฺจนตฺถํ วินา ปกตเตฺตน สภิกฺขุกอาวาสออกฺขุกอนาวาสคมนสงฺขาตวตฺตเภทวิมุจฺจนตฺถญฺจ วุตฺตํฯ ตถา หิ วุตฺตํ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อนาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายา’’ติ (จูฬว. ๗๖)ฯ

มานตฺตวณฺณนายํ วุตฺตนเยนาติ ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา’’ติ วุตฺตนเยนฯ ยทิ เอวํ วิสมมิทํ นยทสฺสนํ, ปริเกฺขปปริเกฺขปารหฏฺฐาเน เอว หิ อุปจารสีมา โหติ, กสฺมา ตตฺถ อุปจารสีมโต เทฺวเลฑฺฑุปาตาติกฺกโม วุโตฺต, อิธ ปน อุปจารสีมาติกฺกโม เอวาติ ? สจฺจํ, ตถาปิ วิหาเร ภิกฺขูนํ สชฺฌายาทิสทฺทสวนสพฺภาวโต สุวิทูราติกฺกโม วุโตฺต, อิธ ปน อุปจารสีมโต อติกฺกมโตฺตปิ อติกฺกโมเยวาติ กตฺวา วุโตฺตฯ พุทฺธมตญฺญุโน หิ อฏฺฐกถาจริยาฯ ตถา หิ วุตฺตํ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๙๗) ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโตติอาทิ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ นตฺถิ, อถ โข อฏฺฐกถาจริยานํ วจเนน ตถา เอว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ จ วุตฺต’’นฺติฯ

มานตฺตวณฺณนายํ **จตูหิ ปญฺจหิ วา ภิกฺขูหิ สทฺธิ**นฺติ อิทํ ปน อูเนคเณจรณรตฺติเจฺฉทวิมุจฺจนตฺถํ วุตฺตํฯ **เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา**ติอาทิ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ สวนูปจารทสฺสนูปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํฯ เตเนวาห ฎีกาจริโย “**เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา**ติ อิทํ วิหาเร ภิกฺขูนํ สชฺฌายาทิสทฺทสวนูปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํ, ‘**มหามคฺคโต โอกฺกมฺมา**ติ อิทํ มคฺคปฏิปนฺนานํ ภิกฺขูนํ สวนูปจารวิชหนตฺถํ, **คุมฺเพน วา**ติอาทิ ทสฺสนูปจารวิชหนตฺถ’’นฺติฯ ตสฺมา ยถาวุตฺตํ ทุวิธํ ฐานํ ปริวสนฺตมานตฺตจาริกภิกฺขูหิ นิสีทิตพฺพฏฺฐานํ โหติฯ เตสุ จ ยทิ อโนฺตวิหาเรเยว นิสีทิตฺวา ปริวสติ, อุปจารสีมคตานํ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ อาโรเจตพฺพํ โหติฯ อถ พหิอุปจารสีมายํ, ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ อาโรเจตพฺพํฯ อทิฏฺฐอสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพเมวฯ วุตฺตญฺหิ วชิรพุทฺธิฎีกายํ ‘‘วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา วสนฺตสฺส อุปจารสีมคตานํ สเพฺพสํ อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ, ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ อาโรเจตพฺพํฯ อทิฏฺฐอสฺสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพํฯ อิทํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา วสนฺตสฺส ลกฺขณนฺติ วุตฺต’’นฺติฯ อิทญฺจ วตฺตํ อนิกฺขิปิตฺวา วสนฺตสฺส อโนฺตวิหาเรเยว รตฺติปริคฺคหสฺส จ นิกฺขิปิตฺวา วสนฺตสฺส อุปจารสีมํ อติกฺกมิตฺวา วตฺตสมาทานสฺส จ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตา วุตฺตํฯ อุปจาโร ปน อโนฺตสีมาย ฐิตานํ สกลอุปจารสีมา โหติ, พหิอุปจารสีมาย ฐิตานํ ทฺวาทสหตฺถมตฺตํฯ เตเนว หิ อุเทฺทสภตฺตาทิสงฺฆลาโภ ยทิ อโนฺตสีมาย อุปฺปชฺชติ, สีมฏฺฐกสงฺฆสฺส โหติฯ ยทิ พหิสีมายํ, ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ปตฺตภิกฺขูนํ, ตสฺมา อุปจารวเสนปิ เอส อโตฺถ วิญฺญายติฯ ตถา หิ วุตฺตํ วชิรพุทฺธิฎีกายํ (วชิร. ฎี. จูฬวคฺค ๙๗) “**อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร สลฺลเกฺขตฺวา อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อุปจารสีมาย อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสาทิกํ เวทิตพฺพนฺติ จ วุตฺต’’นฺติฯ

เอวํ อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ หุตฺวา ปริวสนฺตานํ อโนฺตวิหาเรเยว วสนสฺส, นิกฺขิตฺตวตฺตานํ หุตฺวา ปริวสนฺตานํ วิหารโต พหิ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา วสนสฺส จ อฏฺฐกถาทีสุ ปกรเณสุ อาคตตฺตา ตถาคตนโย ปกรณาคตนโย โหติฯ อิทานิ ปน อาจริยา อนิกฺขิตฺตวตฺตสฺส จ รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทเส ปริหริตุํ อติทุกฺกรตฺตา, นิกฺขิตฺตวตฺตสฺส จ เทวสิกํ ปจฺจูสสมเย พหิสีมคมนสฺส ทุกฺขตฺตา, วาฬสรีสปาทิปริสยสฺส จ อาสงฺกิตพฺพภาวโต รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทปริหรณวเสน ลกฺขณปาริปูริเมว มนสิ กโรนฺตา นิกฺขิตฺตวตฺตาปิ สมานา อโนฺตวิหาเรเยว ปริวาสวสนญฺจ มานตฺตจรณญฺจ กโรนฺติฯ

เอกเจฺจ อาจริยา พหิอุปจารสีมายํ ปติรูปฏฺฐาเน ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนํ วสนสาลํ การาเปตฺวา ปาริวาสิกภิกฺขูนํ นิปชฺชนมญฺจํ สพฺพโต ฉนฺนปริจฺฉินฺนํ สทฺวารพนฺธนํ สุคุตฺตํ การาเปตฺวา ตํ ปเทสํ วติยา ปริกฺขิปาเปตฺวา สายนฺหสมเย ตตฺถ คนฺตฺวา อุปฏฺฐากสามเณราทโย นิวตฺตาเปตฺวา ปุริมยาเม วา มชฺฌิมยาเม วา สมนฺตโต สทฺทฉิชฺชนกาเล ปกตตฺตภิกฺขู สาลายํ นิปชฺชาเปตฺวา ปาริวาสิกภิกฺขู วตฺตํ สมาทาเปตฺวา อาโรจาเปตฺวา อตฺตโน อตฺตโน มญฺจเกสุ นิปชฺชาเปตฺวา ปจฺฉิมยามกาเล อุฏฺฐาเปตฺวา อรุเณ อุฏฺฐิเต อาโรจาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปาเปนฺติฯ เอส นโย ปกรเณสุ อนาคตตฺตา อาจริยานํ มเตน กตตฺตา **อาจริยนโย** นามฯ เอส นโยปิ ยถารุตโต ปกรเณสุ อนาคโตปิ ปกรณานุโลมวเสน รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทเส ปริหริตฺวา ลชฺชิเปสเลหิ พหุสฺสุเตหิ สิกฺขากาเมหิ วินเย ปกตญฺญูหิ วิจาริโต สมาโน สุนฺทโร ปสโตฺถว โหติ, ตสฺมา ‘‘อนุโลมนโย’’ติปิ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ

นนุ จ อนิกฺขิตฺตวตฺตานํเยว อโนฺตวิหาเร วสนํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, อถ กสฺมา นิกฺขิตฺตวตฺตาปิ สมานา วสนฺตีติ? สจฺจํ, ตตฺถ ปน อปฺปภิกฺขุกตฺตา สภาคภิกฺขูนํ วสนฏฺฐานตฺตา จ รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทเส จ ปริหริตุํ สกฺกุเณยฺยภาวโต สกลรตฺตินฺทิวมฺปิ วตฺตํ อนิกฺขิปิตฺวา วสนํ

วุตฺตํ, อิธ ปน ตถา อสกฺกุเณยฺยภาวโต ทิวา วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา รตฺติยํ สมาทิยโนฺต อาคนฺตุกานํ อนาคมนกาลภาวโต, สทฺทฉิชฺชนกาลภาวโต จ รตฺติเจฺฉทาทิโทเส ปริหริตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา ตทนุโลโมเยว โหตีติ มนฺตฺวา อาจริยา เอวํ กโรนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ โหตุ, พหิอุปจารสีมาย วสนฺตานํ ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นิสีทนเมว อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, น ปกตตฺตสาลาการณมญฺจกรณาทีนิ, อถ กสฺมา เอตานิ กโรนฺตีติ? สจฺจํ, ตถาปิ ปกตตฺตสาลา กรณํ ปาริวาสิกานํ ภิกฺขูนํ ปกตเตฺตหิ ภิกฺขูหิ วิปฺปวาสรตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทสปริหรณตฺถํ, ตํ ''ตโย โข, อุปาลิ, ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส, วิปฺปวาโส, อนาโรจนา''ติ วุตฺตปาฬึ (จูฬว. ๘๓) อนุโลเมติฯ มญฺจกรณํ สหวาสรตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทสปริหรณตฺถํ, ตํ ''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อนาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วา อนาวาเส วา วตฺถพฺพ''นฺติ วุตฺต ปาฬิญฺจ (จูฬว. ๘๑) ยถาวุตฺตปาฬิญฺจ อนุโลเมติฯ อาทิ-สเทฺทน สายนฺหสมเย คมนาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ เตสุ อฏฺฐกถายํ ปจฺจูสสมเย คมเน เอว วุเตฺตปิ สายนฺหสมเย คมนํ รตฺติคมนสฺส พหุปริสฺสยตฺตา ปริสฺสยวิโนทนตฺถํ, ตํ ''อนฺตรายโต ปริมุจฺจนตฺถาย คนฺตพฺพเมวา''ติ วุตฺตํ อฏฺฐกถาปาฬึ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖) อนุโลเมติฯ อุปฏฺฐากสามเณราทีนํ นิวตฺตาปนํ อนุป สมฺปเนฺนน สหเสยฺยสงฺกานิวตฺตนตฺถํ, ตํ ''โย ปน ภิกฺขุ อนุปสมฺปเนฺนน สหเสยฺยํ กเปฺปยฺย, ปาจิตฺติย''นฺติ วุตฺตํ มาติกาปาฬึ (ปาจิ. ๔๙) อนุโลเมติฯ ปุริมยาเม วา มชฺฌิมยาเม วา สมนฺตโต สทฺทฉิชฺชนกาเล ปกตตฺตภิกฺขู สาลายํ นิปชฺชาเปตฺวา ปาริวาสิกภิกฺขูนํ วตฺตสมา ทาปนํ อญฺญภิกฺขูนํ สทฺทสวนวิวชฺชนตฺถํ, ตํ อนาโรจนรตฺติเจฺฉทโทสปริหรณตฺถํ, ตํ ยถา วุตฺตรตฺติเจฺฉทปาฬึ อนุโลเมติฯ

นนุ จ อฏฺฐกถายํ อโนฺตอรุเณเยว วตฺตสมาทาปนํ วุตฺตํ, อถ กสฺมา ''ปุริมยามมชฺฌิมยา เมสู''ติ วุตฺตนฺติ? นายํ โทโส, หิโยฺยอรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย หิ ยาว อชฺชอรุณุคฺคมนา เอโก รตฺตินฺทิโว อชฺชอรุณสฺส อโนฺต นาม, อชฺชอรุณโต ปฏฺฐาย ปจฺฉากาโล อรุณสฺส พหิ นาม, ตสฺมา ปุริมมชฺฌิมยาเมสุ กตวตฺตสมาทานมฺปิ อรุโณทยโต ปุเร กตตฺตา อโนฺตอรุเณ กตํเยว โหติฯ วตฺตํ อสมาทิยิตฺวา นิปชฺชเน จ สติ นิทฺทาวเสน อรุณุคฺคมนกาลํ อชานิตฺวา วตฺตสมา ทานํ อติกฺกเนฺตํ ภเวยฺย, ตสฺมา ปุเรตรเมว สมาทานํ กตฺวา นิปชฺชนํ ญายาคตํ โหติ, ''อโนฺตอ รุเณเยว วุตฺตนเยเนว วตฺตํ สมาทิยิตฺวา''ติ วุตฺตอฏฺฐกถาปาฬิญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) อนุ โลเมติฯ

เอวํ โหตุ, เอวํ สเนฺตปิ กสฺมา ''อาโรจาเปตฺวา''ติ วุตฺตํ, นนุ มาฬกสีมายํ สมาทินฺ นกาเลเยว วตฺตมาโรจิตนฺติ? สจฺจํ อาโรจิตํ, อยํ ปน ภิกฺขุ ทิวา วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา นิสิโนฺน, อิ ทานิ สมาทิโนฺน, ตสฺมา มาฬกสีมาย อาโรจิตมฺปิ ปุน อาโรเจตพฺพํ โหติฯ อิทมฺปิ ''อโนฺตอรุ เณเยว วุตฺตนเยเนว วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน ปริวาโส อาโรเจตโพฺพ''ติ ปาฬึ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) อนุโลเมติฯ อถ ''อตฺตโน อตฺตโน มเญฺจสุ นิปชฺชาเปตฺวา''ติ กสฺมา วุตฺตํ, นนุ อญฺญมญฺญสฺส มเญฺจสุ นิปชฺชมานาปิ ปกตตฺตสาลโต นิโพฺพทกปตนฏฺฐานโต พหิ นิปชฺ ชมานา สหวาสรออาเจฺฉทโทสโต มุตฺตาเยวาติ? น ปเนวํ ทฏฺฐพฺพํฯ น หิ ปาริวาสิโก ปก ตตฺตภิกฺขูเหว เอกจฺฉเนฺน นิปโนฺน สหวาสรตฺติเจฺฉทปฺปโตฺต โหติ, อถ โข อญฺญมญฺญมฺปิ โหติเยวฯ วุตฺตเญฺจตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๑) ''สเจ หิ เทฺว ปาริวาสิกา เอกโต วเสยฺยุํ, เต อญฺญมญฺญสฺส อชฺฌาจารํ ญตฺวา อคารวา วา วิปฺปฏิสาริโน วา หุตฺวา ปาปิฏฺฐตรํ วา อาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยุํ วิพฺภเมยฺยุํ วา, ตสฺมา เนสํ สหเสยฺยา สพฺพปฺปกาเรน ปฏิกฺขิตฺ ตา''ติฯ ''ปจฺฉิมยามกาเล อุฏฺฐาเปตฺวา อรุเณ อุฏฺฐิเต อาโรจาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปาเปนฺตี''ติ

เอตฺถ อรุเณ อนุฏฺฐิเตเยว วตฺตนิกฺขิปเน กริยมาเน รตฺติเจฺฉโท โหติ, สา รตฺติ คณนูปคา น โหติ, ตสฺมา ปฐมปริเจฺฉเท วุตฺตํ อรุณกถาวินิจฺฉยํ โอโลเกตฺวา อรุณุคฺคมนภาโว สุฏฺฐุ ชานิตโพฺพฯ

“อาโรจาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปาเปตพฺพ”นฺติ วุตฺตํฯ กสฺมา อาโรจาเปติ, นนุ สมาทินฺนกาเลเยว อาโรจิตนฺติ? สจฺจํ, ตถาปิ ปาริวาสิกวตฺตสมาทานกาเล อาโรจิเตสุ ภิกฺขูสุ เอกเจฺจ นิกฺขิปนกาเล คจฺฉนฺติ, อเญฺญ อาคจฺฉนฺติ, เอวํ ปริสสงฺกมนมฺปิ สิยา, ตถา จ สติ อภินวาคตานํ สพฺภาวา อาโรเจตพฺพํ โหติ, อสติ ปน อภินวาคตภิกฺขุมฺหิ อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิฯ เอวํ สเนฺตปิ อาโรจเน โทสาภาวโต ปุน อาโรจนํ ญายาคตํ โหติ, มานตฺตจรณกาเล ปน สมาทาเน อาโรจิเตปิ นิกฺขิปเน อวสฺสํ อาโรเจตพฺพเมว ฯ กสฺมา? ทิวสนฺตรภาวโตฯ “เทวสิกํ อาโรเจตพฺพ”นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๐) หิ วุตฺตํฯ เอวํ สเนฺตปิ สายํ สมาทานกาเล อาโรเจสฺสติ, ตสฺมา นิกฺขิปเน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถีติ เจ? น, สายํ สมาทานกาเล เอเต ภิกฺขู อาคจฺฉิสฺสนฺติปิ, น อาคจฺฉิสฺสนฺติปิ, อนาคตานํ กถํ อาโรเจตุํ ลภิสฺสติ, อนาโรจเน จ สติ รตฺติเจฺฉโท สิยา, ตสฺมา ตสฺมิํ ทิวเส อรุเณ อุฏฺฐิเต วตฺตนิกฺขิปนโต ปุเรเยว อาโรเจตพฺพนฺติ โน มติ, สุฏฺฐุตรํ อุปธาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ เอวํ ปกรณาคตนเยน วา ปกรณานุโลมอาจริยนเยน วา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาณํ ปติฏฺฐาเปเนฺตน วินยโกวิเทน พหุสฺสุเตน ลชฺชีเปสลภูเตน วินยธเรน วิสุทฺธิกามานํ เปสลานํ ภิกฺขูนํ สีลวิสุทฺธตฺถาย สุฏฺฐุ วิจาเรตฺวา ปริวาสวตฺตามานตฺตจรณวตฺตานิ อาจิกฺขิตพฺพานีติฯ

อิมสฺมิํ ฐาเน ลชฺชีภิกฺขูนํ ปริวาสาทิกถาย กุสลตฺถํ นานาวาทนโย วุจฺจเต – เกจิ ภิกฺขู “ปกตตฺตสาลํ กุรุมาเนน ตสฺสา สาลาย มเชฺฌ ถมฺภํ นิมิตฺตํ กตฺวา ตโต ทฺวาทสหตฺถมตฺตํ ปเทสํ สลฺลเกฺขตฺวา ยถา ปญฺญเตฺต ปาริวาสิกานํ มเญฺจ นิปนฺนสฺส ภิกฺขุสฺส คีวา ตสฺส ปเทสสฺส อุปริ โหติ, ตถา ปญฺญาเปตโพฺพฯ เอวํ กเต สุกตํ โหตี”ติ วทนฺติ กโรนฺติ จฯ เอกเจฺจ “มเญฺจ นิปนฺนสฺส ภิกฺขุสฺส กฏิ ตสฺส ปเทสสฺส อุปริ โหติ, ยถา ปญฺญาเปตโพฺพ, เอวํ กเต สุกตํ โหตี”ติ วทนฺติ กโรนฺติ จ, ตํ วจนํ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถาฏีกาทีสุ วิชฺชติ, เกวลํ เตสํ ปริกปฺปเมวฯ อยํ ปน เนสํ อธิปฺปาโย สิยา – “ทฺวาทสหตฺถํ ปน อุปจารํ มุญฺจิตฺวา นิสีทิตุํ วฏฺฏตี”ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตวจนญฺจ “อถ ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา อชานนฺตเสฺสว คจฺฉติ, รตฺติเจฺฉโท โหติ เอว, วตฺตเภโท ปน นตฺถี”ติ อฏฺฐกถาวจนญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) “อทิฏฺฐอสฺสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพ”นฺติ วุตฺตฏีกาวจนญฺจ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๙๗) “อทิฏฺฐอสฺสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพํ, ‘อิทํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา วสนฺตสฺส ลกฺขณ’นฺติ วุตฺต”นฺติ วุตฺตวชิรพุทฺธิฏีกาวจนญฺจ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๙๗) **“อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร สลฺลเกฺขตฺวา, อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อุปจารสีมาย อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสาทิกํ เวทิตพฺพ”นฺติ วุตฺตํ วชิรพุทฺธิฏีกาวจนญฺจ ปสฺสิตฺวา อโยนิโส อตฺถํ คเหตฺวา สพฺพตฺถ ทฺวาทสหตฺถเมว ปมาณํ, ตโต อูนมฺปิ อธิกมฺปิ น วฏฺฏติ, ตสฺมา ยถาวุตฺตนเยน มเชฺฌ ถมฺภโต ทฺวาทสหตฺถมเตฺต ปเทเส นิปนฺนสฺส ภิกฺขุสฺส คีวา วา กฏิ วา โหตุ, เอวํ สเนฺต ทฺวาทสหตฺถปฺปเทเส ปาริวาสิกภิกฺขุ โหติ, ตโต สหวาสโต วา วิปฺปวาสโต วา รตฺติเจฺฉทวตฺตเภทโทสา น โหนฺตีติฯ

ตเตฺรวํ ยุตฺตายุตฺตวิจารณา กาตพฺพาฯ ยถาวุตฺตปาเฐสุ ปฐมปาฐสฺส อยมธิปฺปาโย – ปกตตฺตภิกฺขุมฺหิ ฉมาย นิสิเนฺน ยทิ ปาริวาสิกภิกฺขุ อาสเน นิสีทิตุกาโม, ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน นิสินฺนฏฺฐานโต ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ มุญฺจิตฺวาว นิสีทิตุํ วฏฺฏติ, น ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเรติฯ เอเตน ทฺวีสุปิ ฉมาย นิสิเนฺนสุ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเรปิ วฏฺฏติ, ทฺวาทสหตฺถปฺปเทสโต พหิ นิ

สีทโนฺต อาสเนปิ นิสีทิตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ เตนาห “**น ฉมาย นิสิเนฺน**ติ ปกตเตฺต ภูมิยํ นิสิเนฺน อิตเรน อนฺตมโส ติณสนฺถเรปิ อุจฺจตเร วาลิกตเลปิ วา น นิสีทิตพฺพํ, ทฺวาทสหตฺถํ ปน อุปจารํ มุญฺจิตฺวา นิสีทิตุํ วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๑)ฯ อิติ ปกตเตฺต ฉมาย นิสิเนฺน ปาริวาสิเกน นิสีทิตพฺพฏฺฐานทีปโก อยํ ปาโฐ, น มญฺจปญฺญาปนฏฺฐานสยนฏฺฐานทีปโก, ตํ ปุพฺพาปรปริปุณฺณํ สกลํ ปาฐํ อโนโลเกตฺวา เอกเทสมตฺตเมว ปสฺสิตฺวา ปริกปฺปวเสน อโยนิโส อธิปฺปายํ คณฺหนฺติฯ

ทุติยปาฐสฺส ปน อยมธิปฺปาโย – พหิ อุปจารสีมาย ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน วตฺตํ สมาทิยิตฺวา นิสิเนฺน ภิกฺขุสฺมิํ ตสฺส นิสินฺนฏฺฐานโต ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา ตสฺส อชานนฺตเสฺสว อเญฺญ ภิกฺขุ คจฺฉติ, ตสฺส ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉโท โหติ, วตฺตเภโท ปน นตฺถิฯ กสฺมา รตฺติเจฺฉโท โหติ? อุปจารํ โอกฺกมิตตฺตาฯ กสฺมา น วตฺตเภโท? อชานนฺตตฺตาติฯ เอเตน พหิอุปจารสีมาย อุปจาโร ทฺวาทสหตฺถปฺปมาโณ โหติ อาโรจนเกฺขตฺตภูโตติ ทเสฺสติฯ เตนาห ‘‘คุเมฺพน วา วติยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน นิสีทิตพฺพํ, อโนฺตอรุเณเยว วุตฺตนเยน วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ สเจ อเญฺญ โกจิ ภิกฺขุ เกนจิเทว กรณีเยน ตํ ฐานํ อาคจฺฉติ, สเจ เอส ตํ ปสฺสติ, สทฺทํ วาสฺส สุณาติ, อาโรเจตพฺพํฯ อนาโรเจนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภโท จฯ อถ ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา อชานนฺตเสฺสว คจฺฉติ, รตฺติเจฺฉโท โหติ เอว, วตฺตเภโท ปน นตฺถี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗)ฯ อิติ อยมฺปิ ปาโฐ อาโรจนเกฺขตฺตทีปโก โหติ, น มญฺจปญฺญาปนาทิทีปโกติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตติยปาฐสฺส ปน อยมธิปฺปาโย – กิํ พหิอุปจารสีมาย วตฺตสมาทานฏฺฐานํ อาคตภิกฺขูนํ ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํเยว อาโรเจตพฺพนฺติ ปุจฺฉาย สติ อทิฏฺฐอสฺสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพนฺติ วิสฺสเชฺชตพฺพนฺติฯ เอเตน อทิฏฺฐอสฺสุตานํ ปน อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํเยว อาโรเจตพฺพํ, น พหิทฺวาทสหตฺถคตานํ, ทิฏฺฐสฺสุตานํ ปน อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานมฺปิ พหิทฺวาทสหตฺถคตานมฺปิ อากาสาทิคตานมฺปิ อาโรเจตพฺพเมวาติ ทเสฺสติฯ เตนาห ‘‘อยํ ปเนตฺถ เถรสฺส อธิปฺปาโย – วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส อุปจารคตานํ สเพฺพสํ อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ, ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ อาโรเจตพฺพํ, อทิฏฺฐอสฺสุตานมฺปิ อโนฺตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพํฯ อิทํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส ลกฺขณ’’นฺติ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๙๗)ฯ อิติ อยมฺปิ ปาโฐ อาโรเจตพฺพลกฺขณทีปโก โหติ, น มญฺจปญฺญาปนาทิทีปโกติฯ จตุตฺถปาฐสฺส อธิปฺปาโยปิ ตติยปาฐสฺส อธิปฺปายสทิโสวฯ

ปญฺจมปาฐสฺส ปน อยมธิปฺปาโย – **อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ เอตฺถ เอตสฺมิํ อฏฺฐกถาวจเน นิกฺขิตฺตวตฺตานํ ภิกฺขูนํ อตฺตโน นิสินฺนฏฺฐานโต ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อุปจารสีมาย อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสาทิกํ เวทิตพฺพํฯ **อาทิ**-สเทฺทน วิปฺปวาสอนาโรจนอูเนคเณจรณานิ สงฺคณฺหาติฯ อยญฺจ ยสฺมา คณสฺส อาโรเจตฺวา ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา วสิ , ตสฺมา นิกฺขิตฺตวตฺตานํ พหิอุปจารสีมาย สมาทินฺนตฺตา อตฺตโน นิสินฺนฏฺฐานโต ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อโนฺตวิหาเร สมาทินฺนตฺตา อุปจารสีมาย อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสวิปฺปวาสอนาโรจนอูเนคเณจรณสงฺขาตานิ วตฺตเจฺฉทการณานิ เวทิตพฺพานีติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) ‘‘อยญฺจ ยสฺมา คณสฺส อาโรเจตฺวา ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวาว วสิ, เตนสฺส อูเนคเณจรณโทโส วา วิปฺปวาโส วา น โหตี’’ติฯ อิติ อยญฺจ ปาโฐ ปกตตฺตภิกฺขูสุ คเตสุปิ วตฺตํ อาโรเจตฺวา ภิกฺขูนํ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา วสิตตฺตา โทสาภาวเมว ทีเปติ, น มญฺจปญฺญาปนาที

นิฯ อิติ อิเมสํ ปาฐานํ อโยนิโส อธิปฺปายํ คเหตฺวา ‘‘สพฺพตฺถ ทฺวาทสหตฺถเมว ปมาณ’’นฺติ มญฺญมานา วิจาเรํสุ, เตสํ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชมานา สิสฺสานุสิสฺสาทโยปิ ตเถว กโรนฺติ, ต เทตํ อปฺปมาณํฯ

กถํ? ยํ ตตฺถ ปกตตฺตสาลาย มเชฺฌ ถมฺภํ นิมิตฺตํ กตฺวา ทฺวาทสหตฺถํ มินึสุ, ตทปฺปมาณํ ฯ น หิ ถเมฺภน วา สาลาย วา สหวาโส วา วิปฺปวาโส วา วุโตฺต, อถ โข ปกตตฺตภิกฺขุนาวฯ วุตฺตญฺหิ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๓) ‘‘ตตฺถ **สหวาโส**ติ ยฺวายํ ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺนติอาทินา นเยน วุโตฺต เอกโต วาโสฯ **วิปฺปวาโส**ติ เอกกเสฺสว วาโส’’ติฯ ยญฺหิ ตโต ทฺวาทสหตฺถมตฺตฏฺฐาเน ภิกฺขุสฺส คีวาฏฺฐปนํ วา กฏิฏฺฐปนํ วา วทนฺติ, ตทปิ อปฺ ปมาณํฯ พหิอุปจารสีมาย หิ ปริวสนฺตสฺส ภิกฺขุสฺส สกลสรีรํ ปกตตฺตภิกฺขูนํ อโนฺตทฺวาทสห เตฺถ อุปจาเร ฐเปตพฺพํ โหติ, น เอกเทสมตฺตํฯ

เตสํ ปน อยมธิปฺปาโย สิยา – ทฺวาทสหตฺถปฺปเทสโต สกลสรีรสฺส อโนฺตกรเณ สติ สห วาโส ภเวยฺย, พหิกรเณ สติ วิปฺปวาโส, เตน อุปฑฺฒํ อโนฺต อุปฑฺฒํ พหิ โหตูติ, ตํ มิจฺฉา ญาณวเสน โหติฯ น หิ สหวาสโทโส ทฺวาทสหเตฺถน กถิโต, อถ โข เอกจฺฉเนฺน สยเนนฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ปาริวาสิกกฺขนฺธเก (จูฬว. ๘๑) ‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปกตเตฺ ตน ภิกฺขุนา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอกจฺฉเนฺน อนาวาเส วตฺถพฺพํ, น เอก จฺฉเนฺน อาวาเส วา อนาวาเส วา วตฺถพฺพ’’นฺติฯ อฏฺฐกถายมฺปิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๑) วุตฺตํ **‘‘เอก จฺฉเนฺน อาวาเส’’**ติอาทีสุ **อาวาโส** นาม วสนตฺถาย กตเสนาสนํฯ **อนาวาโส** นาม เจติยฆรํ โพธิฆรํ สมฺมุญฺชนิอฏฺฏโก ทารุอฏฺฏโก ปานียมาโฬ วจฺจกุฏิ ทฺวารโกฏฺฐโกติ เอวมาทิฯ ตติย ปเทน ตทุภยมฺปิ คหิตํ, ‘เอเตสุ ยตฺถ กตฺถจิ เอกจฺฉเนฺน ฉทนโต อุทกปตนฏฺฐานปริจฺฉิเนฺน โอกาเส อุกฺขิตฺตโก วสิตุํ น ลภติ, ปาริวาสิโก ปน อโนฺตอาวาเสเยว น ลภตี’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ‘อวิเสเสน อุทกปาเตน วาริต’นฺติ วุตฺตํฯ กุรุนฺทิยํ ‘เอเตสุ เอตฺตเก สุ ปญฺจวณฺณฉทนพทฺธฏฺฐาเนสุ ปาริวาสิกสฺส จ อุกฺขิตฺตกสฺส จ ปกตเตฺตน สทฺธึ อุทกปา เตน วาริต’นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา นานูปจาเรปิ เอกจฺฉเนฺน น วฏฺฏติฯ สเจ ปเนตฺถ ตทหุป สมฺปเนฺนปิ ปกตเตฺต ปฐมํ ปวิสิตฺวา นิปเนฺน สฏฺฐิวโสฺสปิ ปาริวาสิโก ปจฺฉา ปวิสิตฺวา ชาน โนฺต นิปชฺชติ, รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจ, อชานนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโทว, น วตฺตเภท ทุกฺกฏํฯ สเจ ปน ตสฺมึ ปฐมํ นิปเนฺน ปจฺฉา ปกตโตฺต ปวิสิตฺวา นิปชฺชติ, ปาริวาสิโก จ ชานา ติ, รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจฯ โน เจ ชานาติ , รตฺติเจฺฉโทว, น วตฺตเภททุกฺกฏนฺ ติ, ตสฺมา สาลายปิ วิหาเรปิ ฉทนโต อุทกปตนฏฺฐานโต มุตฺตมเตฺตเยว สหวาสโทโส น วิชฺช ตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอกเจฺจ ปน มชฺฌิมตฺถมฺภโต ทฺวาทสหตฺถายาเมน ทณฺฑเกน จกฺกํ ภมิตฺวา สมนฺตโต พาหิเร เลขํ กโรนฺติ, เอวํ กเต สา พาหิรเลขา อาวฏฺฏโต ทฺวาสตฺตติหตฺถมตฺตา โหติ, ตโต ตํ ปเทสํ ทฺวาทสหเตฺถน ทณฺฑเกน มินิตฺวา ภาชิยมานํ ฉภาคเมว โหติ, ตโต เตสํ ฉภาคานํ สี มาย เอเกกสฺมึ มเญฺจ ปญฺญปิยมาเน ฉเฬว มญฺจฏฺฐานานิ โหนฺติ, ตสฺมา เอกสฺมึ วฏฺฏมณฺฑเล ฉ ภิกฺขูเยว อปุพฺพํ อจริมํ วสิตุํ ลภนฺติ, น ตโต อุทฺธนฺติ วทนฺติฯ กสฺมา ปน เอวํ กโรนฺตีติ? ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ‘‘สพฺพตฺถ ทฺวาทสหตฺถมตฺตเมว ปมาณ’’นฺติ คหิตตฺตาฯ เอวํ กิร เนสมธิปฺปาโย – ปาริวาสิโก ปกตตฺตสฺส ภิกฺขุโน ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร สยมาโน สหวาโส สิยา, พาหิเร สยมาโน วิปฺปวาโส, ตถา อญฺญมญฺญสฺสปีติฯ เอวํ กโรนฺตานํ ปน เนสํ สกอธิปฺ ปาโยปิ น สิชฺฌติ, กุโต ภควโต อธิปฺปาโยฯ

กถํ? ปาริวาสิโก ภิกฺขุ ปกตตฺตภิกฺขูนญฺจ อญฺญมญฺญสฺส จ ทฺวาทสหตฺถมเตฺต ปเทเส โหตูติ เนสมธิปฺปาโยฯ อถ ปน มชฺฌิมตฺถมฺภํ นิมิตฺตํ กตฺวา มินิยมานา สมนฺตโต พาหิรเลขา ถมฺภโตเยว ทฺวาทสหตฺถมตฺตา โหติ, น ปกตตฺตภิกฺขูหิฯ เต หิ ถมฺภโต พหิ เอกรตนทฺวิติรตนาทิฏฺฐาเน ฐิตา, พาหิรโตปิ เลขาเยว ถมฺภโต ทฺวาทสหตฺถมตฺตา โหติ, น ตสฺสูปริ นิปนฺนภิกฺขุฯ โส หิ ทฺวิรตนมเตฺตนปิ ติรตนมเตฺตนปิ เลขาย อโนฺตปิ โหติ พหิปิฯ อญฺญมญฺญสฺสปิ ฉภาคสีมาเยว อญฺญมญฺญสฺส ทฺวาทสหตฺถมตฺตา โหติ , น ตสฺสูปริ ปญฺญตฺตมโญฺจ วา ตตฺถ นิปนฺนภิกฺขุ วาฯ มโญฺจ หิ เอกรตนมเตฺตน วา ทฺวิรตนมเตฺตน วา สีมํ อติกฺกมิตฺวา ฐิโต, ภิกฺขูปิ สยมานา น สีมาย อุปริเยว สยนฺติ, วิทตฺถิมเตฺตน วา รตนมเตฺตน วา สีมํ อติกฺกมิตฺวา วา อปฺปตฺวา วา สยนฺติ, ตสฺมา เต ปาริวาสิกา ภิกฺขู ปกตตฺตภิกฺขูนมฺปิ อญฺญมญฺญสฺสปิ ทฺวาทสหตฺถมตฺตฏฺฐายิโน น โหนฺติ, ตโต อูนาว โหนฺติ, ตสฺมา สกอธิปฺปาโยปิ น สิชฺฌติฯ

ภควโต ปน อธิปฺปาโย – ยทิ อปฺปภิกฺขุกาทิองฺคสมฺปนฺนตฺตา วิหารสฺส วตฺตํ อนิกฺขิปิตฺวา อโนฺตวิหาเรเยว ปริวสติ, เอวํ สติ ปกตเตฺตน ภิกฺขุนา น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วสิตพฺพํฯ ยทิ ตาทิสอาวาเส วา อนาวาเส วา ฉทนโต อุทกปตนฏฺฐานสฺส อโนฺต สเยยฺย, สหวาโส นาม, รตฺติเจฺฉโท โหตีติ อยมโตฺถ ยถาวุตฺต-ปาฬิยา จ อฏฺฐกถาย จ ปกาเสตโพฺพฯ น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส ทฺวีหิ วตฺถพฺพํฯ ยทิ วเสยฺย, วุฑฺฒสฺส รตฺติเจฺฉโทเยว, นวกสฺส รตฺติเจฺฉโทเจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจ โหติฯ สมวสฺสา เจ, อชานนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโทเยว , ชานนฺตสฺส อุภยมฺปีติ อยมโตฺถ ''ตโย โข, อุปาลิ, ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส วิปฺปวาโส อนาโรจนา''ติ จ ''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา ปาริวาสิเกน วุฑฺฒตเรน สทฺธิํ น เอกจฺฉเนฺน อาวาเส วตฺถพฺพ''นฺติ (จูฬว. ๘๒) จ **''วุฑฺฒตเรนา**ติ เอตฺถ…เป.… สเจ หิ เทฺว ปาริวาสิกา เอกโต วเสยฺยุํ, เต อญฺญมญฺญสฺส อชฺฌาจารํ ญตฺวา อคารวา วา วิปฺปฏิสาริโน วา หุตฺวา ปาปิฏฺฐตรํ วา อาปตฺติํ อาปเชฺชยฺยุํ วิพฺภเมยฺยุํ วา, ตสฺมา เนสํ สหเสยฺยา สพฺพปฺปกาเรน ปฏิกฺขิตฺตา''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๑) จ อิเมหิ ปาฬิอฏฺฐกถาปาเฐหิ ปกาเสตโพฺพฯ วิปฺปวาเสปิ ปาริวาสิเกน อภิกฺขุเก อาวาเส น วตฺถพฺพํ, ปกตเตฺตน วินา อภิกฺขุโก อาวาโส น คนฺตโพฺพ, พหิสีมายํ ภิกฺขูนํ วสนฏฺฐานโต ทฺวาทสหตฺถปฺปมาณสฺส อุปจารสฺส อโนฺต นิสีทิตพฺพนฺติ ภควโต อธิปฺปาโยฯ

อยมโตฺถ ''น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สภิกฺขุกา อาวาสา อภิกฺขุโก อาวาโส คนฺตโพฺพ อญฺญตฺร ปกตเตฺตน อญฺญตฺร อนฺตรายา''ติอาทิ (จูฬว. ๗๖) จ ''ตโย โข, อุปาลิ…เป.… อนาโรจนา''ติ จ ''จตฺตาโร โข, อุปาลิ, มานตฺตจาริกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส, วิปฺปวาโส, อนาโรจนา, อูเนคเณจรณ''นฺติ (จูฬว. ๙๒) จ **''วิปฺปวาโส**ติ เอกกเสฺสว วาโส''ติ จ ''อยญฺจ ยสฺมา คณสฺส อาโรเจตฺวา ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวาว วสิ, เตนสฺส อูเนคเณจรณโทโส วา วิปฺปวาโส วา น โหตี''ติ จ **''อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา**ติ ทฺวาทสหเตฺถ อุปจาเร สลฺลเกฺขตฺวา, อนิกฺขิตฺตวตฺตานํ อุปจารสีมาย อาคตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา สหวาสาทิกํ เวทิตพฺพ''นฺติ จ อาคเตหิ ปาฬิยฏฺฐกถา-วชิรพุทฺธิฏีกาปาเฐหิ ปกาเสตโพฺพ, ตสฺมา วิหาเร ปริวสนฺตสฺส อุปจารสีมาย อพฺภนฺตเร ยตฺถ กตฺถจิ วสนฺตสฺส นตฺถิ วิปฺปวาโส, พหิอุปจารสีมายํ ปริวสนฺตสฺส ภิกฺขูนํ นิสินฺนปริยนฺตโต ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร วสนฺตสฺส จ นตฺถิ วิปฺปวาโสติ, ตญฺจ ปริวาสกาเล ''เอเกน ภิกฺขุนา สทฺธิ''นฺติ วจนโต เอกสฺสปิ ภิกฺขุโน, มานตฺตจรณกาเล ''จตูหิ ปญฺจหิ วา ภิกฺขูหิ สทฺธิ''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วจนโต จ จตุนฺนํ ปญฺจนฺนมฺปิ ภิกฺขูนํ หตฺถปาสภูเต ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเรปิ วสิตุํ ลภติ, นตฺถิ วิปฺปวาโสติ ทฏฺฐพฺพํฯ

วตฺตํ สมาทิยิตฺวา เตสํ ภิกฺขูนํ อาโรจิตกาลโต ปน ปฏฺฐาย เกนจิ กรณีเยน เตสุ ภิกฺขูสุ คเตสุปิ ยถาวุตฺตอฏฺฐกถาปาฐนเยน วิปฺปวาโส น โหติฯ ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๙๗) **"โสปิ เกนจิ กมฺมน ปุเรอรุเณ เอว คจฺฉตี**ติ อิมินา อาโรจนาย กตาย ส เพฺพสุปิ ภิกฺขูสุ พหิวิหารํ คเตสุ อูเนคเณจรณโทโส วา วิปฺปวาสโทโส วา น โหติ อาโรจิตตฺ ตา สหวาสสฺสาติ ทเสฺสติฯ เตนาห **'อยญฺจา'**ติอาที''ติฯ อปเร ปน อาจริยา ''พหิสีมาย วตฺตสมาทานฏฺฐาเน วติปริเกฺขโปปิ ปกตตฺตภิกฺขูเหว กาตโพฺพ, น กมฺมารหภิกฺขูหิฯ ยถา โลเก พนฺธนาคาราทิ ทณฺฑกการเกหิ เอว กตฺตพฺพํ, น ทณฺฑารเหหิ, เอวมิธาปี''ติ วทนฺติ, ตมฺปิ อฏฺฐกถาทีสุ น ทิสฺสติฯ น หิ วติปริเกฺขโป ทณฺฑกมฺมตฺถาย การิโต, อถ โข ทสฺสนูปจา รวิชหนตฺถเมวฯ ตถา หิ วุตฺตํ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๙๗) **"คุเมฺพน วา วติ ยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน**ติ ทสฺสนูปจารวิชหนตฺถ''นฺติฯ ตถา วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๙๗) **"คุเมฺพน วา**ติอาทิ ทสฺสนูปจารวิชหนตฺถ''นฺติฯ อิโต ปรํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตน เยเนว ปริวาสทานญฺจ มานตฺตทานญฺจ เวทิตพฺพํฯ ยตฺถ ปน สํสยิตพฺพํ อตฺถิ, ตตฺถ สํสยวิโน ทนตฺถาย กเถตพฺพํ กถยามฯ

เอกเจฺจ ภิกฺขู เอวํ วทนฺติ – ปาริวาสิโก ภิกฺขุ วุฑฺฒตโรปิ สมาโน วเตฺต สมาทินฺเน นว กฏฺฐาเน ฐิโตฯ ตถา หิ วุตฺตํ ''ยตฺถ ปน นิสีทาเปตฺวา ปริวิสนฺติ, ตตฺถ สามเณรานํ เชฏฺฐเกน, ภิกฺขูนํ สงฺฆนวเกน หุตฺวา นิสีทิตพฺพ''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕) ตสฺมา อาโรจิตกาลาทีสุ ''อหํ ภเนฺต''อิเจฺจว วตฺตพฺพํ, น ''อหํ อาวุโส''ติฯ ตเตฺรวํ วิจารณา กาตพฺพา – ปาริวาสิกาทโย ภิกฺขู เสยฺยาปริยนฺตอาสนปริยนฺตภาคิตาย นวกฏฺฐาเน ฐิตา, น เอกเนฺตน นวกภูตตฺตาฯ ตถา หิ วุตฺตํ ภควตา ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาริวาสิกานํ ภิกฺขูนํ ปญฺจ ยถาวุฑฺฒํ อุโปสถํ ปวารณํ วสฺสิกสาฏิกํ โอโณชนํ ภตฺต''นฺติ (จูฬว. ๗๕)ฯ อฏฺฐกถายญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๘๑) ''ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา อาสนา วุฏฺฐาตพฺพํ, ปกตโตฺต ภิกฺขุ อาสเนน นิมเนฺตตโพฺพ''ติ เอติสฺสา ปาฬิยา สํวณฺณนาย **"วุฏฺฐาตพฺพํ, นิมเนฺตตโพฺพ**ติ ตทหุปสมฺปนฺนมฺปิ ทิสฺวา วุฏฺฐาตพฺพเมว, วุฏฺฐาย จ 'อหํ อิมินา สุขนิสิโนฺน วุฏฺฐาปิโต'ติ ปรมฺมุเขน น คนฺตพฺพํ, 'อิทํ อาจริย อาสนํ, เอตฺถ นิสีทถา'ติ เอวํ นิมเนฺตตโพฺพเยวา''ติ เอเตฺถว ''อาจริยา''ติ อาลปนวิเสโส วุโตฺต, น อญฺญตฺถฯ ยทิ วุฑฺฒตเรนปิ ''ภเนฺต''อิเจฺจว วตฺตโพฺพ สิยา, อิธาปิ ''อิทํ, ภเนฺต, อาสน''นฺติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย, น ปน วุตฺตํ, ตสฺมา น เตสํ ตํ วจนํ สารโต ปเจฺจตพฺพํฯ อิมสฺมึ ปน วินยสงฺ คหปฺปกรเณ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๓๗) ''อาโรเจเนฺตน สเจ นวกตโร โหติ, 'อาวุโส'ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ วุฑฺฒตโร, 'ภเนฺต'ติ วตฺตพฺพ''นฺติ วุตฺตํ, อิทญฺจ ''เอเกน ภิกฺขุนา สทฺธิ''นฺติ เหฏฺฐา วุตฺตตฺตา ตํ ปฏิคฺคาหกภูตํ ปกตตฺตํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

พหโว ปน ภิกฺขู ปาริวาสิกํ ภิกฺขุํ สงฺฆมเชฺฌ นิสีทาเปตฺวา วตฺตํ ยาจาเปตฺวา กมฺมวาจา ปริโยสาเน สมาทาเปตฺวา อาโรจนมกาเรตฺวา สงฺฆมชฺฌโต นิกฺขมาเปตฺวา ปริสปริยเนฺต นิสี ทาเปตฺวา ตตฺถ นิสิเนฺนน อาโรจาเปตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปาเปนฺติ, เอวํ กโรนฺตานญฺจ เนสํ อยมธิปฺ ปาโย – อยํ ภิกฺขุ วเตฺต อสมาทินฺเน วุฑฺฒฏฺฐานิโยปิ โหติ, ตสฺมา ยาจนกาเล จ กมฺมวาจา สวนกาเล จ วตฺตสมาทานกาเล จ สงฺฆมเชฺฌ นิสีทนารโห โหติ, วเตฺต ปน สมาทินฺเน นวกฏฺ ฐานิโย, ตสฺมา น สงฺฆมเชฺฌ นิสีทนารโห, อาสนปริยนฺตภาคิตาย ปริสปริยเนฺตเยว นิสีทนา รโหติ, ตเทตํ เอวํ วิจาเรตพฺพํ – อยํ ภิกฺขุ สงฺฆมเชฺฌ นิสีทมาโน อาสนํ คเหตฺวา ยถาวุฑฺฒํ นิสิโนฺน น โหติ, อถ โข กมฺมารหภาเวน อาสนํ อคฺคเหตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา อุกฺกุฏิกเมว นิสิโนฺน โหติ, กมฺมารโห จ นาม สงฺฆมชฺฌเยว ฐเปตโพฺพ โหติ, โน พหิ, ตสฺมา ''สงฺฆมเชฺฌ นิสีทนารโห น โหตี''ติ น สกฺกา วตฺตุํ ตสฺมึ กาเล, นิกฺขมาปิเต จ วตฺตาโรจนวตฺ ตนิกฺขิปนานํ อนิฏฺฐิตตฺตา อญฺญมญฺญํ อาหจฺจ สุฏฺฐุ นิสินฺนํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริตุมสกฺกุเณยฺยตฺ

ตา, จีวรกณฺณปาทปิฏฺฐิอาทีหิ พาธิตตฺตา อคารวกิริยา วิย ทิสฺสติ, อาโรจนกิริยญฺจ วตฺตนิกฺขิปนญฺจ สงฺฆมชฺเฌเยว กตฺตพฺพํ ปริยเนฺต นิสีทิตฺวา กโรนฺต อฏฺฐกถาวิโรโธ โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) ‘‘วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ตเตฺถว สงฺฆสฺส อาโรเจตพฺพํ…เป… อาโรเจตฺวา สเจ นิกฺขิปิตุกาโม, วุตฺตนเยเนว สงฺฆมชฺเฌ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติฯ กสฺมา? สมาทานฏฺฐาเนเยว อาโรจาเปตฺวา ตเตฺถว นิกฺขิปาเปตฺวา นิฏฺฐิตสพฺพกิจฺจเมว นิกฺขมาเปตฺวา อตฺตโน อาสเน นิสีทาเปนฺต ญายาคโตติ อมฺหากํ ขนฺติฯ

ตถา สายํ วตฺตาโรจนกาเล พหูสุ ปาริวาสิเกสุ วุฑฺฒตรํ ปฐมํ สมาทาเปตฺวา อาโรจาเปตฺวา อนุกฺกเมน สพฺพปจฺฉา นวกตรํ สมาทาเปนฺติ อาโรจาเปนฺติ, ปาโต นิกฺขิปนกาเล ปน นวกตรํ ปฐมํ อาโรจาเปตฺวา นิกฺขิปาเปนฺติ, ตโต อนุกฺกเมน วุฑฺฒตรํ สพฺพปจฺฉา อาโรจาเปตฺวา นิกฺขิปาเปนฺติฯ เตสํ อยมธิปฺปาโย สิยา – ยทา ทส ภิกฺขู ปกตตฺตา ทส ภิกฺขู ปาริวาสิกา โหนฺติ, ตทา วุฑฺฒตเรน ปฐมํ สมาทิยิตฺวา อาโรจิเต ตสฺส อาโรจนํ อวเสสา เอกูนวีสติ ภิกฺขู สุณนฺติ, ทุติยสฺส อฏฺฐารส, ตติยสฺส สตฺตรสาติ อนุกฺกเมน หายิตฺวา สพฺพนวกสฺส อาโรจนํ ทส ปกตตฺตา สุณนฺติ เสสานํ อปกตตฺตภาวโตฯ ตโต นิกฺขิปนกาเล สพฺพนวโก ปุเพฺพ อตฺตนา อาโรจิตานํ ทสนฺนํ ภิกฺขูนํ อาโรเจตฺวา นิกฺขิปติ, ตโต ปฏิโลเมน ทุติโย เอกาทสนฺนํ, ตติโย ทฺวาทสนฺนนฺติ อนุกฺกเมน วฑฺฒิตฺวา สพฺพเชฏฺฐโก อตฺตนา ปุเพฺพ อาโรจิตานํ เอกูนวีสติภิกฺขูนํ อาโรเจตฺวา นิกฺขิปติ, เอวํ ยถานุกฺกเมน นิกฺขิปนํ โหติฯ สพฺพเชฏฺฐเก ปน ปฐมํ นิกฺขิเตฺต สติ ปุเพฺพ อตฺตนา อาโรจิตานํ นวนฺนํ ภิกฺขูนํ ตทา อปกตตฺตภาวโต อาโรจิตานํ สนฺติเก นิกฺขิปนํ น โหติ, ตถา เสสานํฯ เตสํ ปน เอกจฺจานํ อูนํ โหติ, เอกจฺจานํ อธิกํ, ตสฺมา ยถาวุตฺตนเยน สพฺพนวกโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน นิกฺขิปิตพฺพนฺติฯ

เอวํวาทีนํ ปน เตสมายสฺมนฺตานํ วาเท ปกตตฺตาเยว ภิกฺขู อาโรเจตพฺพา โหนฺติ, โน อปกตตฺตาฯ ปุเพฺพ อาโรจิตานํเยว สนฺติเก วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพํ โหติ, โน อนาโรจิตานํฯ เอวํ ปน ปกตตฺตาเยว ภิกฺขู อาโรเจตพฺพา น โหนฺติ, อถ โข อปกตตฺตาปิ ‘‘สเจ เทฺว ปาริวาสิกา คตฏฺฐาเน อญฺญมญฺญํ ปสฺสนฺติ, อุโภหิ อญฺญมญฺญสฺส อาโรเจตพฺพ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตาฯ ปุเพฺพ อาโรจิตานมฺปิ อนาโรจิตานมฺปิ สนฺติเก อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพเมว ‘‘สเจ โส ภิกฺขุ เกนจิเทว กรณีเยน ปกฺกโนฺต โหติ, ยํ อญฺญํ สพฺพปฐมํ ปสฺสติ, ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วุตฺตตฺตา, ตสฺมา ตถา อกโรเนฺตปิ สเพฺพสํ อาโรจิตตฺตา นตฺถิ โทโสฯ อเปฺปกเจฺจ ภิกฺขู ‘‘ปกตตฺตเสฺสวายํ อาโรจนา’’ติ มญฺญมานา สายํ วุฑฺฒปฏิปาฏิยา วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตฺวา อตฺตโน สยนํ ปวิสิตฺวา ทฺวารชคฺคนสยนโสธนาทีนิ กโรนฺตา อเญฺญสํ อาโรจิตํ น สุณนฺติฯ อเปฺปกเจฺจ ปาโต สยํ อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตฺวา อเญฺญสํ อาโรจนํ วา นิกฺขิปนํ วา อนาคเมตฺวา ภิกฺขาจาราทีนํ อตฺถาย คจฺฉนฺติ, เอวํ กโรนฺตานํ เตสํ อาโรจนํ เอกจฺจานํ อสุตภาวสมฺภวโต สาสโงฺก โหติ ปาริวาสิกานํ อญฺญมญฺญาโรจนสฺส ปกรเณสุ อาคตตฺตาฯ น เกวลํ สารตฺถทีปนิยํเยว, อถ โข วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๗๖) ‘‘สเจ เทฺว ปาริวาสิกา คตฏฺฐาเน อญฺญมญฺญํ ปสฺสนฺติ, อุโภหิปิ อญฺญมญฺญสฺส อาโรเจตพฺพํ อวิเสเสน ‘อาคนฺตุเกน อาโรเจตพฺพํ, อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพ’นฺติ วุตฺตตฺตา’’ติ วุตฺตํฯ

ตถา อเปฺปกเจฺจ ปกตตฺตา ภิกฺขู ปาริวาสิเกสุ ภิกฺขูสุ สายํ วตฺตสมาทานตฺถํ ปกตตฺตสาลโต นิกฺขมิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สยนสมีปํ คเตสุ อตฺตโน สยนปญฺญาปนปอกฺขารฐ ปนอญฺญมญฺญอาลาปสลฺลาปกรณาทิวเสน อาโพเลนฺตา ปาริวาสิกานํ วตฺตาโรจนํ น สุณนฺติ, น มนสิ กโรนฺติฯ อเปฺปกเจฺจ ปาโต วตฺตนิกฺขิปนกาเล ปาริวาสิกภิกฺขูสุ วตฺตาโรจนวตฺ

ตนิกฺขิปนานิ กโรเนฺตสฺปิ นิทฺทาปสฺตา หุตฺวา น สุณนฺติฯ เอวํ กโรนฺตานมฺปิ เตสํ เอกจฺจานํ อสฺสุตสมฺภวโต วตฺตาโรจนํ สาสงฺกํ โหตีติฯ โหตุ สาสงฺกํ, สุณนฺตานํ อสฺสุตสมฺภเวปิ อาโรจกานํ สมฺมาอาโรจเนน วตฺตสฺส ปริปุณฺณตฺตา โก โทโสติ เจ? อาโรจกานํ สมฺมา อาโรจิตตฺตา วเตฺต ปริปุเณฺณปิ วตฺตเภททุกฺกฏโตว วิมุโตฺต สิยา, น รตฺติเจฺฉทโตฯ วุตฺตญฺหิ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖) ‘‘สเจ วายมโนฺตปิ สมฺปาปุณิตุํ วา สาเวตุํ วา น สโกฺกติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏ’’นฺติฯ

อถเญฺญ ภิกฺขู วตฺตํ สมาทิยิตฺวา รตฺตึ นิปนฺนา นิทฺทาภาเวน มนุสฺสสทฺทมฺปิ สุณนฺติ, เภริอาทิสทฺทมฺปิ สุณนฺติ, สกฏนาวาทิยานสทฺทมฺปิ สุณนฺติ, เต เตน สเทฺทน อาสงฺกนฺติ ‘‘ภิกฺขูนํ นุ โข อย’’นฺติ, เต เตน การเณน รตฺติเจฺฉทํ มญฺญนฺติฯ กสฺมา? ‘‘อยญฺจ เนสํ ฉตฺตสทฺทํ วา อุกฺกาสิตสทฺทํ วา ขิปิตสทฺทํ วา สุตฺวา อาคนฺตุกภาวํ ชานาติ, คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ คตกาเล ชานเนฺตนปิ อนุพนฺธิตฺวา อาโรเจตพฺพเมวฯ สมฺปาปุณิตุํ อสโกฺกนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖) วุตฺตตฺตาติฯ เต เอวํ สญฺญาเปตพฺพา – มายสฺมโนฺต เอวํ มญฺญิตฺถ, นายํ ปาโฐ พหิสีมฏฺฐวเสน วุโตฺต, อถ โข อุปจารสีมฏฺฐวเสน วุโตฺตฯ วุตฺตญฺหิ ตเตฺถว ‘‘เยปิ อโนฺตวิหารํ อปฺปวิสิตฺวา อุปจารสีมํ โอกฺกมิตฺวา คจฺฉนฺตี’’ติฯ ตตฺถปิ อาคนฺตุกภาวสฺส ชานิตตฺตา รตฺติเจฺฉโท โหติ, ตสฺมา ทูเรสทฺทสวนมเตฺตน รตฺติเจฺฉโท นตฺถิ, ‘‘อยํ ภิกฺขูนํ สโทฺท, อยํ ภิกฺขูหิ วาทิตเภริฆณฺฏาทิสโทฺท, อยํ ภิกฺขูหิ ปาชิตสกฏนาวาทิสโทฺท’’ติ นิสฺสนฺนฏฺฐานโต ชานโนฺตเยว รตฺติเจฺฉทกโร โหติฯ เตนาห ‘‘อายสฺมา กรวีกติสฺสเตฺถโร ‘สมโณ อย’นฺติ ววตฺถานเมว ปมาณ’’นฺติฯ

ทิวา ทูเร คจฺฉนฺตํ ชนกายํ ทิสฺวาปิ ‘‘อิเม ภิกฺขู นุ โข’’ติ ปริกเปฺปนฺตา รตฺติเจฺฉทํ มญฺญนฺติ, ตมฺปิ อการณํฯ กสฺมา? ‘‘ภิกฺขู’’ติ ววตฺถานสฺส อภาวาฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ ‘‘นทีอาทีสุ นาวาย คจฺฉนฺตมฺปิ ปรตีเร ฐิตมฺปิ อากาเส คจฺฉนฺตมฺปิ ปพฺพตถลอรญฺญาทีสุ ทูเร ฐิตมฺปิ ภิกฺขุํ ทิสฺวา สเจ ‘ภิกฺขู’ติ ววตฺถานํ อตฺถิ, นาวาทีหิ วา คนฺตฺวา มหาสทฺทํ กตฺวา วา เวเคน อนุพนฺธิตฺวา วา อาโรเจตพฺพ’’นฺติฯ อิติ ภิกฺขุํ ทิสฺวาปิ ‘‘ภิกฺขู’’ติ ววตฺถานเมว ปมาณํฯ อภิกฺขุํ ปน ‘‘ภิกฺขู’’ติ ววตฺถาเน สเนฺตปิ วา อสเนฺตปิ วา กึ วตฺตพฺพํ อตฺถิ, พหโว ปน ภิกฺขู อิทํ รูปทสฺสนํ สทฺทสวนญฺจ อาสงฺกนฺตา ‘‘ปภาเต สติ ตํ ทฺวยํ ภเวยฺย, ตสฺมา มนุสฺสานํ คมนกาลสทฺทกรณกาลโต ปุเพฺพเยว วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ มญฺญมานา อนุคฺคเตเยว อรุเณ วตฺตํ นิกฺขิปนฺติ, ตทยุตฺตํ รตฺติเจฺฉทตฺตาติฯ

อถ ปน วินยธเรน ‘‘กิตฺตกา เต อาปตฺติโย, ฉาเทสิ, กีวตีหํ ปฏิจฺฉาเทสี’’ติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘‘อหํ, ภเนฺต, อาปตฺติปริยนฺตํ น ชานามิ, รตฺติปริยนฺตํ น ชานามิ, อาปตฺติปริยนฺตํ นสฺสรามิ, รตฺติปริยนฺตํ นสฺสรามิ, อาปตฺติปริยเนฺต เวมติโก, รตฺติปริยเนฺต เวมติโก’’ติ วุเตฺต ‘‘อยํ ภิกฺขุ สุทฺธนฺตปริวาสารโห’’ติ ญตฺวา ตสฺสปิ ทฺวิธตฺตา จูฬสุทฺธนฺตมหาสุทฺธนฺตวเสน ‘‘เตสุ อยํ ภิกฺขุ อิมสฺส อรโห’’ติ ญาปนตฺถํ อุปสมฺปทโต ปฏฺฐาย อนุโลมกฺกเมน วา อาโรจิตทิวสโต ปฏฺฐาย ปฏิโลมกฺกเมน วา ‘‘กิตฺตกํ กาลํ ตฺวํ อาโรจนอาวิกรณาทิวเสน สุโทฺธ’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อาม ภเนฺต, เอตฺตกํ กาลํ อหํ สุโทฺธมฺหี’’ติ วุเตฺต ‘‘อยํ ภิกฺขุ เอกจฺจํ รตฺติปริยนฺตํ ชานาติ, ตสฺมา จูฬสุทฺธนฺตารโห’’ติ ญตฺวา ตสฺส สุทฺธกาลํ อปเนตฺวา อสุทฺธกาลวเสน ปริยนฺตํ กตฺวา จูฬสุทฺธนฺตปริวาโส ทาตโพฺพฯ อยํ อุทฺธมฺปิ อาโรหติ, อโธปิ โอโรหติฯ โย ปน อนุโลมวเสน วา ปฏิโลมวเสน วา ปุจฺฉิยมาโน ‘‘สกลมฺปิ รตฺติปริยนฺตํ อหํ น ชานามิ นสฺสรามิ, เวมติโก โหมี’’ติ วุเตฺต ‘‘อยํ ภิกฺขุ สกลมฺปิ รตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ, ตสฺมา มหาสุทฺธนฺตารโห’’ติ ญตฺวา ตสฺส อุปสมฺปทโต ปฏฺฐาย ยาว วตฺตสมาทานา เอตฺตกํ กาลํ ปริยนฺตํ กตฺวา มหาสุทฺ

ธนฺตปริวาโส ทาตพฺโพฯ อุทฺธํอาโรหนอโธโอโรหนภาโว ปเนสํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วุตฺตเยวฯ อิโต ปรมฺปิ วิธานํ อฏฺฐกถายํ อาคตนเยเนว ทฏฺฐพฺพํฯ

อิทานิ ปน พหโว ภิกฺขู ''อยํ จูฬสุทฺธนฺตารโห, อยํ มหาสุทฺธนฺตารโห''ติ อวิจินฺตา อ โนฺตกมฺมวาจายํ ''อาปตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ, รตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ, อาปตฺติปริยนฺตํ นสฺส รติ, รตฺติปริยนฺตํ นสฺสรติ, อาปตฺติปริยเนฺต เวมติโก, รตฺติปริยเนฺต เวมติโก''ติ อวิเสสวจน เมว มนสิ กโรนฺตา ''อิมาย กมฺมวาจาย ทินฺนํ สุทฺธนฺตปริวาสํ คเหตฺวา ปญฺจาหมตฺตํ วา ทสา หมตฺตํ วา ปริวสิตฺวา อปริยนฺตรตฺติปฏิจฺฉาทิตาหิ อปริยนฺตาหิ อาปตฺตีหิ โมโกฺข โหตี''ติ มญฺญนฺตา ปญฺจาหมตฺตํ วา ทสาหมตฺตํ วา ปริวสิตฺวา มานตฺตํ ยาจนฺติ, เอวํ กโรนฺตา เต ภิกฺ ขู สหสฺสกฺขตฺตุํ ปริวสนฺตาปิ อาปตฺติโต น มุเจฺจยฺยุํฯ กสฺมาติ เจ? ปาฬิยา จ อฏฺฐกถาย จ วิ รุชฺฌนโตฯ วุตฺตญฺหิ ปาฬิยํ (ปารา. ๔๔๒) ''ยาวตีหํ ชานํ ปฏิจฺฉาเทติ, ตาวตีหํ เตน ภิกฺขุนา อกามา ปริวตฺถพฺพํฯ ปริวุตฺถปริวาเสน ภิกฺขุนา อุตฺตริ ฉารตฺตํ ภิกฺขุมานตฺตาย ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ จิณฺณมานโตฺต ภิกฺขุ ยตฺถ สิยา วีสติคโณ ภิกฺขุสโงฺฆ, ตตฺถ โส ภิกฺขุ อเพฺภตโพฺพ''ติ, ตสฺมา ปฏิจฺฉนฺนทิวสมตฺตํ อปริวสิตฺวา มานตฺตารโห นาม น โหติ, อมานตฺตารหสฺส มานตฺตทานํ น รุหติ, อจิณฺณมานโตฺต อพฺภานารโห น โหติ, อนพฺภานารหสฺส อพฺภานํ น รุหติ, อนพฺภิโต ภิกฺขุ อาปตฺติมุโตฺต ปกตโตฺต น โหตีติ อยเมตฺถ ภควโต อธิปฺปาโยฯ

อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ปน จูฬสุทฺธเนฺต ''ตํ คเหตฺวา ปริวสเนฺตน ยตฺตกํ กาลํ อตฺตโน สุทฺธึ ชานาติ, ตตฺตกํ อปเนตฺวา อวเสสํ มาสํ วา ทฺวิมาสํ วา ปริวสิตพฺพ''นฺติ, มหา สุทฺธเนฺต ''ตํ คเหตฺวา คหิตทิวสโต ยาว อุปสมฺปททิวโส, ตาว รตฺติโย คเณตฺวา ปริวสิต พฺพ''นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา ปฏิจฺฉนฺนรตฺติปฺปมาณํ ปริวสโนฺตเยว มานตฺตารโห โหติ, น ปญฺจาห ทสาหรตฺติปฺปมาณมตฺตํ ปริวสโนฺตติ อยํ อฏฺฐกถาจริยานํ อธิปฺปาโยฯ เตเนว จ การเณน เท สนาอาโรจนาทีหิ สพฺพกาลํ อาปตฺตึ โสเธตฺวา วสนฺตานํ ลชฺชีเปสลานํ สิกฺขากามานํ ภิกฺขูนํ สุทฺธนฺตปริวาสํ ทาตุํ อยุตฺตรูโป, เทสนาอาโรจนาทีหิ อาปตฺตึ อโสเธตฺวา ปมาทวเสน จิ รกาลํ วสนฺตานํ ชนปทวาสิกาทีนํ ทาตุํ ยุตฺตรูโปติ เวทิตพฺพํฯ เอตฺถาปิ อวเสสวินิจฺฉโย อฏฺฐ กถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

อถ ปน วินยธเรน ''ตฺวํ, อาวุโส, กตรอาปตฺตึ อาปโนฺน, กติ รตฺติโย เต ฉาทิตา''ติ ปุโฏฺฐ ''อหํ, ภเนฺต, สงฺฆาทิเสสํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปกฺขมตฺตํ ปฏิจฺฉาทิตา, เตนาหํ สงฺฆํ ปกฺขปริวาสํ ยาจิตฺวา สเงฺฆน ทิเนฺน ปกฺขปริวาเส ปริวสิตฺวา อนิกฺขิตฺตวโตฺตว หุตฺวา อนฺตรา สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปญฺจาหมตฺตํ ฉาทิตา''ติ วุเตฺต ''อยํ ภิกฺขุ สโมธานปริวาสา รโห, ตีสุ จ สโมธานปริวาเสสุ โอธานสโมธานารโห''ติ ญตฺวา ''เตน หิ ภิกฺขุ ตฺวํ มูลา ยปฏิกสฺสนารโห''ติ วตฺวา ตํ มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวา ปริวุตฺถทิวเส อทิวเส กตฺวา อนฺตรา ปฏิจฺฉเนฺน ปญฺจ ทิวเส มูลาปตฺติยา ปฏิจฺฉเนฺนสุ ทิวเสสุ สโมธาเนตฺวา โอธานสโมธาโน ทาตโพฺพฯ อิโต ปรานิ โอธานสโมธาเน วตฺตพฺพวจนานิ ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ

อถ ปน วินยธเรน ปุโฏฺฐ ''อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ, สมฺ พหุลา อาปตฺติโย เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาโย…เป.… สมฺพหุลา อาปตฺติโย ทสาหปฺปฏิจฺฉนฺนา โย''ติ วุเตฺต ''อยํ ภิกฺขุ อคฺฆสโมธานารโห''ติ ญตฺวา ตาสํ อาปตฺตีนํ ยา อาปตฺติโย จิร ตรปฺปฏิจฺฉนฺนาโย, ตาสํ อเคฺฆน สโมธานปริวาโส ทาตโพฺพฯ ตเตฺรวํ วทนฺติ – ''ยา อาปตฺติ โย จิรตรปฺปฏิจฺฉนฺนาโย, ตาสํ อเคฺฆน สโมธานปริวาโส ทาตโพฺพ''ติ วุโตฺต, เอวํ สเนฺต

ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนมาสปฺปฏิจฺฉนฺนาทีสุ กถนฺติ? เตสุปิ ‘‘ยา อาปตฺติโย ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาโย, ยา อาปตฺติโย มาสปฺปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ วตฺตพฺพํ ฯ ยทิ เอวํ ปาฬิวิโรโธ อาปชฺชติฯ ปาฬิยญฺหิ ทสาหปฺปฏิจฺฉนฺนปริโยสานา เอว อาปตฺติ ทสฺสิตา, น ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนมาสปฺปฏิจฺฉนฺนาทโยติ? สจฺจํ, ปาฬิยํ ตถาทสฺสนํ ปน นยทสฺสนมตฺตํฯ ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ‘‘ปญฺจทส ทิวสานิ ปฏิจฺฉนฺนาย ‘ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺน’นฺติ วตฺวา โยชนา กาตพฺพา…เป.… เอวํ ยาว สฏฺฐิสํวจฺฉรํ, อติเรกสฏฺฐิสํวจฺฉรปฺปฏิจฺฉนฺนนฺติ วา ตโต วา ภิยฺโยปิ วตฺวา โยชนา กาตพฺพา’’ติฯ มหาปทุมตฺเถเรนปิ วุตฺตํ ‘‘อยํ สมุจฺจยกฺขนฺธโก นาม พุทฺธานํ ฐิตกาลสทิโส, อาปตฺติ นาม ปฏิจฺฉนฺนา วา โหตุ อปฺปฏิจฺฉนฺนา วา สมกอูนตรอติเรกปฺปฏิจฺฉนฺนา วา, วินยธรสฺส กมฺมวาจํ โยเชตุํ สมตฺถภาโวเยเวตฺถ ปมาณ’’นฺติ, ตสฺมา ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาทีนํ กมฺมวาจากรเณ กุกฺกุจฺจํ น กาตพฺพนฺติฯ

โหตุ, เอวมฺปิ ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนํ ปริยนฺตํ กตฺวา กตาย กมฺมวาจาย ตโต อุทฺธํ อาปตฺติ นตฺถีติ กถํ ชาเนยฺยาติ? อิทานิ สิกฺขากามา ภิกฺขู เทวสิกมฺปิ เทสนาโรจนาวิกรณานิ กโรนฺติ เอกาหิกทฺวีหิกาทิวเสนปิ, กิจฺจปสุตา หุตฺวา ตถา อสโกฺกนฺตาปิ อุโปสถทิวสํ นาติกฺกมนฺติ, คิลานาทิวเสน ตทติกฺกนฺตาปิ อติกฺกนฺตภาวํ ชานนฺติ, ตสฺมา ตทติกฺกนฺตภาเว สติ อติเรกปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนมาสปฺปฏิจฺฉนฺนาทิวเสน วเฑฺฒตฺวา กมฺมวาจํ กเรยฺย, ตทติกฺกนฺตภาเว ปน อสติ ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนปริยนฺตา โหติ, ตสฺมา ปกฺขปริยนฺตกมฺมวาจากรณํ ญายาคตํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เอวํ โหตุ, ตถาปิ ยเทตํ ‘‘สมฺพหุลา อาปตฺติโย เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาโย…เป.… สมฺพหุลา อาปตฺติโย ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ วุตฺตํ, ตตฺถ อิมินาเยว อนุกฺกเมน มยา ปฏิจฺฉาทิตา อาปตฺติโย โหนฺตีติ กถํ ชาเนยฺย, อชานเน จ สติ ‘‘ยา จ ขฺวายํ, อาวุโส, อาปตฺติ อชานปฺปฏิจฺฉนฺนา, อธมฺมิกํ ตสฺสา อาปตฺติยา ปริวาสทานํ, อธมฺมตฺตา น รุหตี’’ติ อิทํ อาปชฺชตีติ? นาปชฺชติฯ ตตฺถ หิ อาปตฺติยา อาปนฺนภาวํ อชานนฺโต หุตฺวา ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺมา ‘‘อาปตฺติ จ โหติ อาปตฺติสญฺญี จา’’ติ วุตฺตอาปตฺติสญฺญิตาภาวา อปฺปฏิจฺฉนฺนเมว โหติ, ตสฺมา อปฺปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาสทานํ อธมฺมิกํ โหติฯ อิธ ปน ‘‘เอตฺตกา รตฺติโย มยา ฉาทิตา’’ติ ฉนฺนกาลเมว น ชานาติ, ตทชานภาเว สติปิ ปริวาสทานํ รุหติฯ เตเนว จ การเณน สุทฺธนฺตปริวาเส (จูฬว. ๑๕๖-๑๕๗) ‘‘อาปตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ, รตฺติปริยนฺตํ น ชานาติ, อาปตฺติปริยนฺตํ นสฺสรติ, รตฺติปริยนฺตํ นสฺสรติ, อาปตฺติปริยนฺเต เวมติโก, รตฺติปริยนฺเต เวมติโก’’ติ รตฺติปริยนฺตสฺส อชานนอสรณเวมติกภาเว สติปิ ปริวาสทานํ วุตฺตํ, ตสฺมา ฉาทิตกาลํ ตถโต อชานนฺโตปิ ‘‘สมฺพหุลา อาปตฺติโย เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาโย…เป.… สมฺพหุลา อาปตฺติโย ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ เอตฺถ อปฺปวิฏฺฐสฺส อภาวา สมฺปชฺชติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อถาปิ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘‘สมฺพหุลา อาปตฺติโย เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาโย…เป.… สมฺพหุลา อาปตฺติโย ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ วุตฺเต เตสุ ทิวเสสุ อาปตฺติโย อตฺถิ ปฏิจฺฉนฺนาโยปิ, อตฺถิ อปฺปฏิจฺฉนฺนาโยปิ, อตฺถิ จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโยปิ, อตฺถิ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโยปิ, อตฺถิ เอกาปิ, อตฺถิ สมฺพหุลาปิ, สพฺพา ตา อาปตฺติโย เอเตเนว ปเทน สงฺคหิตา สิยุนฺติ? สงฺคหิตา เอวฯ น เหตฺถ สํสโย กาตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) ‘‘อญฺญสฺมิํ ปน อาปตฺติวุฏฺฐาเน อิทํ ลกฺขณํ – โย อปฺปฏิจฺฉนฺนํ อาปตฺติํ ‘ปฏิจฺฉนฺนา’ติ วินยกมฺมํ กโรติ, ตสฺส อาปตฺติ วุฏฺฐาติฯ โย ปฏิจฺฉนฺนํ ‘อปฺปฏิจฺฉนฺนา’ติ วินยกมฺมํ กโรติ, ตสฺส น วุฏฺฐาติฯ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนํ ‘จิรปฺปฏิจฺฉนฺนา’ติ กโรนฺตสฺสปิ วุฏฺฐาติ, จิรปฺปฏิจฺฉนฺนํ ‘อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนา’ติ กโรนฺตสฺส น วุฏฺฐาติฯ เอกํ อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา ‘สมฺพหุลา’ติ กโรนฺตสฺสปิ วุฏฺฐาติ เอกํ วินา สมฺพหุลานํ

อภาวโตฯ สมฺพหุลา ปน อาปชฺชิตฺวา ‘เอกํ อาปชฺชิ’นฺติ กโรนฺตสฺส น วุฏฺฐาตี’’ติ, ตสฺมา เอเตหิ ปเทหิ สพฺพาสํ ปฏิจฺฉนฺนาปตฺตีนํ สงฺคหิตตฺตา ตาหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐานํ สมฺภวตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อถ ปน วินยธเรน ปุโฏฺฐ ‘‘อหํ, ภนฺเต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ, เอกํ กายสํสคฺคํ, เอกํ ทุฏฺฐุลฺลวาจํ, เอกํ อตฺตกามํ, เอกํ สญฺจริตฺตํ, เอกํ กุฏิการํ, เอกํ วิหารการํ, เอกํ ทุฏฺฐโทสํ, เอกํ อญฺญภาคิยํ, เอกํ สงฺฆเภทํ, เอกํ เภทานุวตฺตกํ, เอกํ ทุพฺพจํ, เอกํ กุลทูสก’’นฺติ วุเตฺต ‘‘อยํ ภิกฺขุ มิสฺสกสโมธานปริวาสารโห’’ติ ญตฺวา อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) อาคตนเยน ปริวาโส ทาตโพฺพฯ เอตฺถาห – อคฺฆสโมธานมิสฺสกสโมธานานํ โก วิเสโส, กึ นานากรณนฺติ? วุจฺจเต – อคฺฆสโมธานปริวาโส อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนา อาปตฺติโย จิรปฺปฏิจฺฉนฺนายํ อาปตฺติยํ สโมธาเนตฺวา ตสฺสา จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา อคฺฆวเสน ทียติ, มิสฺสกสโมธานปริวาโส นานาวตฺถุกา อาปตฺติโย สโมธาเนตฺวา ตาสํ มิสฺสกวเสน ทียติ, อยเมเตสํ วิเสโสฯ อถ วา อคฺฆสโมธาโน สภาควตฺถูนํ อาปตฺตีนํ สโมธานวเสน โหติ, อิตโร วิสภาควตฺถูนนฺติ อาจริยาฯ เตเนวาห อาจริยวชิรพุทฺธิเตฺถโร (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๑๐๒) **‘‘อคฺฆสโมธาโน** นาม สภาควตฺถุกาโย สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปนฺนสฺส พหุรตฺตึ ปฏิจฺฉาทิตาปตฺติยํ นิกฺขิปิตฺวา ทาตโพฺพ, อิตโร นานาวตฺถุกานํ วเสนาติ อยเมเตสํ วิเสโส’’ติฯ

อถ สิยา ‘‘เอวํ จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโย จ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโย จ นานาวตฺถุกาโย อาปตฺติโย อาปชฺชนฺตสฺส โก ปริวาโส ทาตโพฺพ อคฺฆสโมธาโน วา มิสฺสกสโมธาโน วา, อถ ตทุภยา วา’’ติฯ กิเญฺจตฺถ – ยทิ อคฺฆสโมธานํ ทเทยฺย, จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ จ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ จ สภาควตฺถุกาหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐิโต ภเวยฺย, จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ จ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ จ โน วิสภาควตฺถุกาหิฯ ยทิ จ มิสฺสกสโมธานํ ทเทยฺย, สมานกาลปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ วิสภาควตฺถูหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐิโต ภเวยฺย, โน อสมานกอาลปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ สภาควตฺถุกาหิ จ, อถ ตทุภยมฺปิ ทเทยฺย, ‘‘เอกสฺมึ กเมฺม เทฺว ปริวาสา ทาตพฺพา’’ติ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ? วุจฺจเต – อิทญฺหิ สพฺพมฺปิ ปริวาสาทิกํ วินยกมฺมํ วตฺถุวเสน วา โคตฺตวเสน วา นามวเสน วา อาปตฺติวเสน วา กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ

ตตฺถ สุกฺกวิสฺสฏฺฐีติ **วตฺถุ** เจว **โคตฺต**ญฺจฯ สงฺฆาทิเสโสติ **นาม**เญฺจว **อาปตฺติ** จฯ ตตฺถ ‘‘สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ กายสํสคฺค’’นฺติอาทิวจเนนาปิ ‘‘นานาวตฺถุกาโย’’ติ วจเนนปิ วตฺถุ เจว โคตฺตญฺจ คหิตํ โหติ, ‘‘สงฺฆาทิเสโส’’ติ วจเนนปิ ‘‘อาปตฺติโย’’ติ วจเนนปิ นามเญฺจว อาปตฺติ จ คหิตา โหติ, ตสฺมา อคฺฆสโมธานวเสน ปริวาเส ทินฺเน ‘‘อหํ, ภนฺเต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิ’’นฺติอาทิวจเนเนว วตฺถุสฺส จ โคตฺตสฺส จ นามสฺส จ อาปตฺติยา จ คหิตตฺตา จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ จ สภาควตฺถุกาหิ จ วิสภาควตฺถุกาหิ จ สพฺพาหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐาตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ สมนฺตปาสาทิกายํ ‘‘เอตฺถ จ ‘สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ นานาวตฺถุกาโย’ติปิ ‘สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิ’นฺติปิ เอวํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน วตฺถุวเสนปิ โคตฺตวเสนปิ นามวเสนปิ อาปตฺติวเสนปิ โยเชตฺวา กมฺมวาจํ กาตุํ วฏฺฏติเยวาติ อยํ มิสฺสกสโมธาโน’’ติ, อิมสฺมิญฺจ วินยสงฺคหปฺปกรเณ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๔๕) ตเถว วตฺวา ‘‘ตสฺมา น อิธ วิสุํ กมฺมวาจํ โยเชตฺวา ทสฺสยิสฺสาม, ปุเพฺพ สพฺพาปตฺติสาธารณํ กตฺวา โยเชตฺวา ทสฺสิตาย เอว กมฺมวาจาย นานาวตฺถุกาหิปิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐานสมฺภวโต สาเยเวตฺถ กมฺมวาจา อล’’นฺติฯ

ยทิ เอวํ อาจริยวชิรพุทฺธิเตฺเถเรน ทฺวินฺนํ วิเสโส น วตฺตพฺโพ, อถ กสฺมา วุตฺโตติ? ตีสุ สโมธานปริวาเสสุ โอธานสโมธาโน มูลายปฏิกสฺสนาย โอธูนิตกาเลเยว ทาตพฺโพ, อคฺฆสโมธานมิสฺสกสโมธานปริวาสา ปน วิสุํเยว ทาตพฺพาฯ ‘‘เอวํ ทินฺเนน เอเตสํ โก วิเสโส’’ติ จินฺตายํ วิเสสสมฺภวมตฺตทสฺสนตฺถํ วุตฺโตฯ อฎฺฐกถายํ ปน ปริวาสาทิกมฺมสฺส ลกฺขณํ ทเสฺสตุํ ‘‘วตฺถุวเสน วา’’ติอาทิมาห, ตสฺมา ลกฺขณวเสเนว สภาควตฺถุกาหิปิ อาปตฺตีหิ วุฎฺฐานํ สมฺภวติฯ เตเนว จ การเณน สารตฺถทีปนินามิกายํ วินยฎีกายญฺจ วิมติวิโนทนินามิกายํ วินยฎีกายญฺจ น โกจิ วิเสโส วุตฺโตติ ทฎฺฐพฺโพฯ

ยทิ เอวํ มิสฺสกสโมธานกมฺมวาจายปิ จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิปิ อาปตฺตีหิ วุฎฺฐานํ สมฺภเวยฺยฯ ตตฺถปิ หิ ‘‘อหํ, ภนฺเต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ นานาวตฺถุกาโย’’ติปิ ‘‘เอกา สุกฺกวิสฺสฎฺฐิ…เป.… เอกา กุลทูสกา’’ติปิ วตฺตพฺพํฯ เอวํ สติ ‘‘สมฺพหุลา’’ติปิ ‘‘สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย’’ติปิ วตฺถุโคตฺตนามาปตฺตีหิ กิตฺตนสมฺภวโต จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิปิ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิปิ อาปตฺตีหิ วุฎฺฐานํ สมฺภเวยฺยาติ? น ปเนวํ ทฎฺฐพฺพํฯ วตฺถาทิกิตฺตนญฺหิ สพฺพาปตฺตีนํ คณฺหนตฺถํ โหติฯ เอวํ คณฺหเนฺตปิ ปฏิจฺฉนฺนกาลสฺส อกถิตตฺตา ‘‘เอตฺตกํ นาม กาลํ ปริวสิตพฺพ’’นฺติ น ปญฺญายติ, ตสฺมึ อปญฺญายมาเน เตน ปมาเณน ปริวาโส น โหติ, ตสฺมึ อสติ อาปตฺติโต วุฎฺฐานํ น สมฺภวติ, ตสฺมา มิสฺสกสโมธานกมฺมวาจาย จิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิปิ อจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาหิปิ อาปตฺตีหิ วุฎฺฐานํ น สมฺภวตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

ปริวาสวินิจฺฉยกถา นิฎฺฐิตาฯ

มานตฺตวินิจฺฉยกถา

มานตฺตกถายมฺปิ มานตฺตํ นาม อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ ปกฺขมานตฺตํ สโมธานมานตฺตนฺติ จตุพฺพิธํ โหติฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ตํ ทิวสเมว อาโรเจติ, เอกรตฺติมตฺตมฺปิ น ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺส ปริวาสํ อทตฺวาว ทินฺนํ มานตฺตํ **อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ** นามฯ โย อาปชฺชิตฺวา ทสหิ อากาเรหิ วินา ตํ ทิวสํ นาโรเจติ, เอกรตฺตาทิวเสน ปฏิจฺฉาเทติ, ตตฺถ ยถาปฏิจฺฉนฺนทิวสํ ปริวาสํ ทตฺวา ปริวุตฺถปริวาสสฺส ทินฺนํ มานตฺตํ **ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ** นามฯ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปฏิจฺฉนฺนาย วา อปฺปฏิจฺฉนฺนาย วา ภิกฺขุนิยา ปกฺขมตฺตเมว ทินฺนํ มานตฺตํ **ปกฺขมานตฺตํ** นามฯ ภิกฺขุ ปน ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวสิตฺวา อนิกฺขิตฺตวตฺตกาเลเยว ปุน อาปชฺชิตฺวา น ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺส มูลาย ปฏิกสฺสิตฺวา ปริวุตฺถทิวเส อทิวเส กตฺวา อปฺปฏิจฺฉาทิตตฺตา สโมธานปริวาสํ อทตฺวา ทินฺนํ มานตฺตํ **สโมธานมานตฺตํ** นามฯ มานตฺตารหกาเลปิ มานตฺตจรณกาเลปิ อพฺภานารหกาเลปิ เอเสว นโยฯ เตสุ ตีณิ มานตฺตานิ อฎฺฐกถายํ วุตฺตนเยน สุวิเณฺณยฺยตฺตา น วุตฺตานิฯ ปกฺขมานตฺตํ ปจฺฉา อาคมิสฺสติฯ

ยานิ ปน ปริวาสมานตฺตานิ อนวฎฺฐิตตฺตา ปุถุชฺชนสฺส คิหิอาทิวเสน ปริวตฺตเน สติ ปุน ทาตพฺพาทาตพฺพภาเว สงฺกิตพฺพานิ, ตานิ ทเสฺสตุํ ปาฬิยํ อเนเกหิ ปกาเรหิ วิตฺถารโต วุตฺตานิฯ เตสุ ภิกฺขูนํ สํสยวิโนทนตฺถาย เอกเทสํ ทเสฺสตุํ **‘‘สเจ โกจี’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **วิพฺภมตี**ติ วิรูโป หุตฺวา ภมติ, หีนายาวตฺตติ คิหี โหตีติ อโตฺถฯ **สามเณโร โหตี**ติ อุปสมฺปนฺนภาวํ ชหิตฺวา สามเณรภาวํ อุปคจฺฉติฯ ตตฺถ ปาราชิกปฺปตฺตภาเวน วา ‘‘คิหีติ มํ ธาเรถา’’ติอาทินา สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน วา คิหี โหติ ฯ เตสุ ปฐเมน ปุน อุปสมฺปทาย อภพฺพตฺตา ปุน ปริวาโส น รุหติเยว, ทุติเยน ปน ปุน อุปสมฺปทาย ภพฺพตฺตา **‘‘โส เจ ปุน อุปสมฺปชฺชตี’’**ติ วุตฺตํฯ อิตโร ปน ปาราชิกปฺปตฺตภาเวน สามเณโร น โหติฯ กสฺมา? สรณคมนาทีนํ วินสฺสน

โตฯ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๐๘) ‘‘อุปสมฺปนฺนานมฺปิ ปาราชิกสมาปตฺติยา สรณคมนาทิสามเณรภาวสฺสปิ วินสฺสนโต เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, สงฺฆลาภมฺปิ เตน ลภนฺตีติ เวทิตพฺพ’’นฺติ, คิหี ปน หุตฺวา ปุน สามเณรภาวมตฺตํ ลทฺธพฺพํ โหติฯ ‘‘สามเณโรติ มํ ธาเรถา’’ติอาทินา ปน สิกฺขาปจฺจกฺขาเน กเต สิยา สามเณรภาโว, ตโตปิ ปุน อุปสมฺปชฺชิตุกามตาย สติ สิยา อุปสมฺปนฺนภาโวฯ ‘‘คิหีติ มํ ธาเรถา’’ติอาทินา สิกฺขาปจฺจกฺขานํ กตฺวา คิหิภาวํ อุปคเตปิ ปุน สามเณรปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา สามเณโร โหติฯ ตโต ปุน อุปสมฺปชฺชิตุํ ลทฺธพฺพตฺตา ‘‘ปุน อุปสมฺปชฺชตี’’ติ วุตฺโตฯ เตสํ ภิกฺขุภาเว ปริวาเส อนิฏฺฐิเตปิ คิหิสามเณรภาวํ ปตฺตตฺตา ปริวาโส น รุหติ อุปสมฺปนฺนานเมว ปริวาสสฺส ภควตา ปญฺญตฺตตฺตาติ อโตฺถฯ

เอวํ สเนฺต ปุน อุปสมฺปชฺชนฺตสฺส กึ ปริวาโส ปุน ทาตโพฺพติ อาห **‘‘โส เจ ปุน อุปสมฺปชฺชตี’’**ติอาทิฯ ตสฺสโตฺถ – โส วิพฺภนฺตโก โส วา สามเณโร ปุน อุปสมฺปนฺนภาวํ อุปคจฺฉติ, ปุริมํ ปุเพฺพ ภิกฺขุภูตกาเล ทินฺนํ ปริวาสทานํ เอว อิทานิ ปริวาสทานํ โหติฯ โย ปริวาโส ปุเพฺพ ภิกฺขุภูตกาเล ทิโนฺน, โส ปริวาโส สุทิโนฺน, ทุทิโนฺน น โหติฯ โย ยตฺตโก กาโล ปริวุโตฺถ, โส ตตฺตโก กาโล สุปริวุโตฺถเยว โหติ, น ทุปริวุโตฺถ, ตสฺมา อวเสโส กาโล ปริวสิตโพฺพติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ปุเพฺพ ภิกฺขุกาเล ปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาสํ คเหตฺวา ทสทิวสมตฺตํ ปริวสิตฺวา อนิฏฺฐิเตเยว ปริวาเส วิพฺภมิตฺวา สามเณโร วา หุตฺวา ปุน อุปสมฺปเนฺนน อวเสสปญฺจทิวเส ปริวสิตฺวา ปริวาโส นิฏฺฐาเปตโพฺพติฯ มานตฺตารหาทีสุปิ เอเสว นโยฯ อุมฺมตฺตกาทีสุปิ ตสฺมึ กาเล อชานนฺตตฺตา ‘‘ปริวาโส น รุหตี’’ติ วุตฺตํฯ ติณฺณมฺปิ อุกฺขิตฺตกานํ กมฺมนานาสํวาสกตฺตา เตหิ สหสํวาโสเยว นตฺถีติ อุกฺขิตฺตกานํ ปริวาโส น รุหตีติ วุตฺตํฯ

สเจ ปุน โอสารียตีติ อุเกฺขปนียกมฺมํ ปฏิปฺปสฺสมฺภนวเสน สมานสํวาสกภาวํ ปเวสียติฯ ‘‘สเจ กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิตฺถิลิงฺคํ ปาตุภวตี’’ติอาทีสุ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว อโตฺถ สุวิเญฺญโยฺย โหติฯ ยํ ปน วุตฺตํ ‘‘ปกฺขมานตฺตํ ปจฺฉา อาคมิสฺสตี’’ติ, ตเตฺรวํ ชานิตพฺพํ – **ปกฺขมานตฺต**นฺติ ภิกฺขุนิยา ทาตพฺพมานตฺตํฯ ตํ ปน ปฏิจฺฉนฺนายปิ อปฺปฏิจฺฉนฺนายปิ อาปตฺติยา อฑฺฒมาสมตฺตเมว ทาตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘ครุธมฺมํ อชฺฌาปนฺนาย ภิกฺขุนิยา อุภโตสเงฺฆ ปกฺขมานตฺตํ จริตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๑๔๙; จูฬว. ๔๐๓; อ. นิ. ๘.๕๑)ฯ ตํ ปน ภิกฺขุนีหิ อตฺตโน สีมํ โสเธตฺวา วิหารสีมาย วา วิหารสีมํ โสเธตุํ อสโกฺกนฺตีหิ ขณฺฑสีมาย วา สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตุวคฺคคณํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ทาตพฺพํฯ สเจ เอกา อาปตฺติ โหติ, เอกิสฺสา วเสน, สเจ เทฺว วา ติโสฺส วา สมฺพหุลา วา เอกวตฺถุกา วา นานาวตฺถุกา วา, ตาสํ ตาสํ วเสน วตฺถุโคตฺตนามอาปตฺตีสุ ยํ ยํ อิจฺฉติ, ตํ ตํ อาทาย โยชนา กาตพฺพาฯ

ตตฺริทํ เอกาปตฺติวเสน มุขมตฺตนิทสฺสนํ – ตาย อาปนฺนาย ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุนิสงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขุนีนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘‘อหํ , อเยฺย, เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ คามนฺตรํ, สาหํ, อยฺย,เอ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ยาจามี’’ติฯ เอวํ ติกฺขตฺตุํ ยาจาเปตฺวา พฺยตฺตาย ภิกฺขุนิยา ปฏิพลาย สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, อเยฺย, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิ คามนฺตรํ, สา สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ยาจติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามาย ภิกฺขุนิยา เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ทเทยฺย, เอสา ญตฺติฯ สุณาตุ เม, อเยฺย, สโงฺฆ…เป.… ทุติยมฺปิฯ ตติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิฯ สุณาตุ เม, อเยฺย, สโงฺฆ…เป.… ภาเสยฺยฯ ทินฺนํ สเงฺฆน อิตฺถนฺ

นามาย ภิกฺขุนิยา เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี''ติฯ

กมฺมวาจาปริโยสาเน วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ภิกฺขุมานตฺตกถายํ วุตฺตนเยเนว สงฺฆสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิตฺตวตฺตํ วสิตุกามาย ตเถว สงฺฆสฺส มเชฺฌ วา ปกฺกนฺตาสุ ภิกฺขุนีสุ เอกภิกฺขุนิยา วา ทุติยิกาย วา สนฺติเก วุตฺตนเยเนว นิกฺขิปิตพฺพํฯ อญฺญิสฺสา ปน อาคนฺตุกาย สนฺติเก อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํ, นิกฺขิตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ปกตตฺตฏฺฐาเน ติฏฺฐติฯ

ปุน สมาทิยิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐเปนฺติยา ปน ภิกฺขุนีนํเยว สนฺติเก วสิตุํ น ลพฺภติ ฯ ''อุภโต สเงฺฆ ปกฺขมานตฺตํ จริตพฺพ''นฺติ หิ วุตฺตํ, ตสฺมา อสฺสา อาจริยุปชฺฌายาหิ วิหารํ คนฺตฺวา สงฺคาหกปเกฺข ฐิโต เอโก มหาเถโร วา ธมฺมกถิโก วา ภิกฺขุ วตฺตโพฺพ ''เอกิสฺสา ภิกฺขุนิยา วินยกมฺมํ กตฺตพฺพมตฺถิ, ตตฺร โน อยฺยา จตฺตาโร ภิกฺขู เปเสถา''ติฯ สงฺคหํ อกาตุํ น ลพฺภติ, ''เปเสสฺสามา''ติ วตฺตพฺพํฯ จตูหิ ปกตตฺตภิกฺขุนีหิ มานตฺตจารินึ ภิกฺขุนึ คเหตฺวา อโนฺตอรุเณเยว นิกฺขิปิตฺวา คามูปจารโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา มคฺคา โอกฺกมฺม คุมฺพวติอาทีหิ ปฏิจฺฉเนฺน ฐาเน นิสีทิตพฺพํ, วิหารูปจารโตปิ เทฺว เลฑฺฑุปาตา อติกฺกมิตพฺพาฯ จตูหิ ปกตตฺตภิกฺขูหิปิ ตตฺถ คนฺตพฺพํ, คนฺตฺวา ปน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ น เอกฏฺฐาเน นิสีทิตพฺพํ, ปฏิกฺกมิตฺวา อวิทูเร ฐาเน นิสีทิตพฺพํฯ กุรุนฺทิมหาปจฺจรีสุ ปน ''ภิกฺขุนีหิ พฺยตฺตํ เอกํ วา เทฺว วา อุปาสิกาโย ภิกฺขูหิปิ เอกํ วา เทฺว วา อุปาสเก อตฺตรกฺขณตฺถาย คเหตฺวา คนฺตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ กุรุนฺทิยํเยว จ ''ภิกฺขุนุปสฺสยสฺส จ วิหารสฺส จ อุปจารํ มุญฺจิตุํ วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํ, ''คามสฺสา''ติ น วุตฺตํฯ

เอวํ นิสิเนฺนสุ ปน ภิกฺขุนีสุ จ ภิกฺขูสุ จ ตาย ภิกฺขุนิยา ''มานตฺตํ สมาทิยามิ, วตฺตํ สมาทิยามี''ติ วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส ตาว เอวํ อาโรเจตพฺพํ ''อหํ, อเยฺย, เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ คามนฺตรํ, สาหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ ยาจึ, ตสฺสา เม สโงฺฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา คามนฺตราย ปกฺขมานตฺตํ อทาสิ, สาหํ มานตฺตํ จรามิ, เวทิยามหํ อเยฺย, เวทิยตีติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู''ติฯ

ตโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา เอวํ อาโรเจตพฺพํ ''อหํ, อยฺยา, เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชึ...เป.... เวทิยามหํ อยฺยา, เวทิยตีติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู''ติฯ อิธาปิ ยาย กายจิ ภาสาย อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ อาโรเจตฺวา จ ภิกฺขุนิสงฺฆเสฺสว สนฺติเก นิสีทิตพฺพํ, อาโรจิตกาลโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูนํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ สเจ สาสงฺกา โหติ, ภิกฺขุนิโย ตเตฺถว ฐานํ ปจฺจาสีสนฺติ, ฐาตพฺพํฯ สเจ อโญฺญ ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา ตํ ฐานํ เอติ, ปสฺสนฺติยา อาโรเจตพฺพํฯ โน เจ อาโรเจติ, รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจ ฯ สเจ อชานนฺติยา เอว อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา คจฺฉติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏํฯ สเจ ภิกฺขุนิโย อุปชฺฌายาทีนํ วตฺตกรณตฺถํ ปเคว คนฺตุกามา โหนฺติ, รตฺติวิปฺปวาสคณโอหียนคามนฺตราปตฺติรกฺขณตฺถํ เอกํ ภิกฺขุนึ ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํ, ตาย อรุเณ อุฏฺฐิเต ตสฺสา สนฺติเก วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพํฯ เอเตนุปาเยน อขณฺฑา ปญฺจทส รตฺติโย มานตฺตํ จริตพฺพํฯ

อนิกฺขิตฺตวตฺตาย ปน ปาริวาสิกกฺขนฺธเก วุตฺตนเยเนว สมฺมา วตฺติตพฺพํฯ อยํ ปน วิเสโส – ''อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพ''นฺติ เอตฺถ ยตฺตกา ปุเรภตฺตํ วา ปจฺฉาภตฺตํ วา ตํ คามํ ภิกฺขู วา ภิกฺขุนิโย วา อาคจฺฉนฺติ, สเพฺพสํ อาโรเจตพฺพํฯ อนาโรเจนฺติยา รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจฯ สเจปิ รตฺตึ โกจิ ภิกฺขุ ตํ คามูปจารํ โอกฺกมิตฺวา คจฺฉติ, รตฺติเจฺฉโท โหติเยว, อชานนปจฺจยา ปน วตฺตเภทโต มุจฺจติฯ กุรุนฺทีอาทีสุ ปน ''อนิกฺขิตฺตวตฺตภิกฺขูนํ วุตฺตน

เยเนว กเถตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, ตํ ปาริวาสิกวตฺตาทีนํ อุปจารสีมาย ปริจฺฉินฺนตฺตา ยุตฺตตรํ ทิสฺสติฯ อุโปสเถ อาโรเจตพฺพํ, ปวารณาย อาโรเจตพฺพํ, จตุนฺนํ ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ เทวสิกํ อาโรเจตพฺพํฯ สเจ ภิกฺขูนํ ตสฺมิํ คาเม ภิกฺขาจาโร สมฺปชฺชติ, ตเตฺถว คนฺตพฺพํฯ โน เจ สมฺปชฺชติ, อญฺญตฺร จริตฺวาปิ ตตฺร อาคนฺตฺวา อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา คนฺตพฺพํ, พหิคาเม วา สเงฺกตฎฺฐานํ กาตพฺพํ ‘‘อสุกสฺมิํ นาม ฐาเน อเมฺห ปสฺสิสฺสตี’’ติฯ ตาย สเงฺกตฎฺฐานํ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํ, สเงฺกตฎฺฐาเน อทิสฺวา วิหารํ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ วิหาเร สพฺพภิกฺขูนํ อาโรเจตพฺพํฯ สเจ สเพฺพสํ สกฺกา น โหติ อาโรเจตุํ, พหิ อุปจารสีมาย ฐตฺวา ภิกฺขุนิโย เปเสตพฺพา, ตาหิ อานีตานํ จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ อาโรเจตพฺพํฯ สเจ วิหาโร ทูโร โหติ สาสโงฺก, อุปาสเก จ อุปาสิกาโย จ คเหตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจ ปน อยํ เอกา วสติ, รตฺติวิปฺปวาสํ อาปชฺชติ, ตสฺมาสฺสา เอกา ปกตตฺตา ภิกฺขุนี สมฺมนฺนิตฺวา ทาตพฺพา เอกจฺฉเนฺน วสนตฺถายฯ

เอวํ อขณฺฑํ มานตฺตํ จริตฺวา วีสติคเณ ภิกฺขุนิสเงฺฆ วุตฺตนเยเนว อพฺภานํ กาตพฺพํฯ ‘‘สเจ มานตฺตํ จรมานา อนฺตราปตฺติํ อาปชฺชติ, มูลาย ปฎิกสฺสิตฺวา ตสฺสา อาปตฺติยา มานตฺตํ ทาตพฺพ’’นฺติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํ, อิทํ ปกฺขมานตฺตํ นามฯ อิทํ ปน ปกฺขมานตฺตํ สมนฺตปาสาทิกายํ (จูฬว. อฎฺฐ. ๑๐๒) ปาฬิมุตฺตวินยวินิจฺฉยภาเวน อาคตมฺปิ อิมสฺมิํ วินยสงฺคหปฺปกรเณ อาจริเยน อนุทฺธฎํฯ อยํ ปนาจริยสฺส อธิปฺปาโย สิยา – อิทํ ปกฺขมานตฺตํ ภิกฺขุนิโยเยว สนฺธาย ภควตา วิสุํ ปญฺญตฺตํ, ภิกฺขูหิ อสาธารณํ, อิมสฺมิญฺจ กาเล ภิกฺขุนิสโงฺฆ นตฺถิ, ตสฺมา คนฺถสฺส ลหุภาวตฺถํ อิทมฺปิ อญฺญมฺปิ อีทิสํ อชฺฌุเปกฺขิตพฺพนฺติฯ อเมฺหหิ ปน ภิกฺขุนิสเงฺฆ อวิชฺชมาเนปิ ‘‘ภิกฺขุสโงฺฆ ภิกฺขุนีหิ สมาทาตพฺพวตฺตํ ชานิสฺสติฯ ‘ทุพฺพลชาติกา หิ ภีรุกชาติกา ภิกฺขุนิโย ภควโต อาณํ ปติฎฺฐาเปนฺติโย เอวรูปํ ทุกฺกรํ ทุรภิสมฺภวํ วตฺตํ สมาทยิํสุ, กิมงฺคํ ปน มย’นฺติ มนสิ กโรนฺตา ภควโต อาณํ ปติฎฺฐาเปนฺตา ปริวาสาทิวตฺตํ สมาทิยิสฺสนฺตี’’ติ มนฺตฺวา อาจริเยน อนุทฺธฎมฺปิ อิมสฺมิํ วินยาลงฺการปฺปกรเณ อุทฺธฎํ, ตสฺมา สมฺมาสมฺพุเทฺธ สญฺชาตสทฺธาเปมคารวาทิยุเตฺตหิ สตฺถุสาสนกเรหิ ภิกฺขูหิ สมฺมา สิกฺขิตพฺพํฯ อิโต ปรานิ อฎฺฐกถายํ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ

มานตฺตวินิจฺฉยกถา นิฎฺฐิตาฯ

๒๔๘. ปาริวาสิกวตฺตกถายํ **นวกตรํ ปาริวาสิก**นฺติ อตฺตนา นวกตรํ ปาริวาสิกํฯ ปาริวาสิกสฺส หิ อตฺตนา นวกตรํ ปาริวาสิกํ ฐเปตฺวา อเญฺญ มูลายปฎิกสฺสนารห มานตฺตารห มานตฺตจาริก อพฺภานารหาปิ ปกตตฺตฎฺฐาเนเยว ติฎฺฐนฺติฯ เตนาห **‘‘อนฺตมโส มูลายปฎิกสฺสนารหาทีนมฺปี’’**ติฯ **อนฺตมโส มูลายปฎิกสฺสนารหาทีนมฺปีติ อาทิ**-สเทฺทน มานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารเห สงฺคณฺหาติฯ เต หิ ปาริวาสิกานํ, ปาริวาสิกา จ เตสํ ปกตตฺตฎฺฐาเน เอว ติฎฺฐนฺติฯ **อโธตปาทฎฺฐปนก**นฺติ ยตฺถ ฐตฺวา ปาเท โธวนฺติ, ตาทิสํ ทารุผลกขณฺฑาทิํฯ **ปาทฆํสน**นฺติ สกฺขรกถลาทิํฯ ปาเท ฆํสนฺติ เอเตนาติ **ปาทฆํสนํ,** สกฺขรกถลาทิฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปาทฆํสนิโย สกฺขรํ กถลํ สมุทฺทเผณ’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๙)ฯ **สทฺธิวิหาริกานมฺปิ สาทิยนฺตสฺสา**ติ สทฺธิวิหาริกานมฺปิ อภิวาทนาทิํ สาทิยนฺตสฺสฯ **วตฺตํ กโรนฺตี**ติ เอตฺตกมตฺตเสฺสว วุตฺตตฺตา สทฺธิวิหาริกาทีหิปิ อภิวาทนาทิํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ ‘‘มา มํ คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉถา’’ติ วุเตฺต อนาปุจฺฉาปิ คามํ ปวิสิตุํ วฎฺฎติฯ

โย โย วุโฑฺฒติ ปาริวาสิเกสุ ภิกฺขูสุ โย โย วุโฑฺฒฯ **นวกตรสฺส สาทิตุ**นฺติ ปาริวาสิกนวกตรสฺส อภิวาทนาทิํ สาทิตุํฯ **‘‘ปาริสุทฺธิอุโปสเถ กริยมาเน’’**ติ อิทํ ปวารณทิวเสสุ

สเงฺฆ ปวาเรนฺต อนุปคตฉินฺนวสฺสาทีหิ กริยมานํ ปาริสุทฺธิอุโปสถมฺปิ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ตเตฺถ วา**ติ สงฺฆนวกฏฺฐาเนเยวฯ **อตฺตโน ปาฬิยา ปวาเรตพฺพ**นฺติ อตฺตโน วสฺสเคฺคน ปตฺตปาฬิยา ปวาเรตพฺพํ, น ปน สเพฺพสุ ปวาริเตสูติ อโตฺถฯ

โอโณชนํ นาม วิสฺสชฺชนํ, ตํ ปน ปาริวาสิเกน ปาปิตสฺส อตฺตนา สมฺปฏิจฺฉิตเสฺสว ปุนทิวสาทิอตฺถาย วิสฺสชฺชนํ กาตพฺพํฯ อสมฺปฏิจฺฉิตฺวา เจ วิสฺสเชฺชติ, น ลภตีติ วุตฺตํฯ **ยทิ ปน น คณฺหาติ น วิสฺสเชฺชตี**ติ ยทิ ปุริมทิวเส อตฺตโน น คณฺหาติ, คเหตฺวา จ น วิสฺสเชฺชติฯ

จตุสฺสาลภตฺตนฺติ โภชนสาลาย ปฏิปาฏิยา ทียมานํ ภตฺตํฯ **หตฺถปาเส ฐิเตนา**ติ ทายกสฺส หตฺถปาเส ฐิเตน, ปฏิคฺคหณรุหนฏฺฐาเนติ อธิปฺปาโยฯ **มหาเปฬภเตฺตปี**ติ มหเนฺตสุ ภตฺตปจฺฉิอาทิภาชเนสุ ฐเปตฺวา ทียมานภเตฺตสุปิฯ อิโต ปรมฺปิ ปาริวาสิกวตฺตํ ปาฬิยํ (จูฬว. ๗๕) อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ ปน อฏฺฐกถายํ อาคตนเยเนว อโตฺถ สุวิเญฺญโยฺย โหติ, ตสฺมา ทุพฺพิเญฺญยฺยฏฺฐาเนเยว กถยิสฺสามฯ

‘‘น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ เอตฺถ ทุพฺพิธํ สามเณรํ ทเสฺสตุํ **‘‘อเญฺญ’’**ติอาทิมาหฯ ‘‘น ภิกฺขุนิโย โอวทิตพฺพา’’ติ เอตฺถ ลทฺธสมฺมุติเกน อาณโตฺตปิ ครุธเมฺมหิ อเญฺญหิ วา โอวทิตุํ น ลภตีติ อาห **‘‘ปฏิพลสฺส วา ภิกฺขุสฺส ภาโร กาตโพฺพ’’**ติฯ อาคตา ภิกฺขุนิโย วตฺตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **สวจนีย**นฺติ สโทสํฯ **เชฏฺฐกฏฺฐานํ น กาตพฺพ**นฺติ ปธานฏฺฐานํ น กาตพฺพํฯ กิํ ตนฺติ อาห **‘‘ปาติโมกฺขุเทฺทสเกนา’’**ติอาทิฯ

รเชหิ หตา อุปหตา ภูมิ เอติสฺสาติ **รโชหตภูมิ,** รโชกิณฺณภูมีติ อโตฺถฯ **ปจฺจย**นฺติ วสฺสาวาสิกลาภํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **เอกปเสฺส ฐตฺวา**ติ ปาฬิํ วิหาย ภิกฺขูนํ ปจฺฉโต ฐตฺวาฯ **เสนาสนํ น ลภตี**ติ เสยฺยปริยนฺตภาคิตาย วสฺสเคฺคน คณฺหิตุํ น ลภติฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ ‘‘อาคนฺตุเกน อาโรเจตพฺพํ, อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพ’’นฺติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา สเจ เทฺว ปาริวาสิกา คตฏฺฐาเน อญฺญมญฺญํ ปสฺสนฺติ, อุโภหิปิ อญฺญมญฺญสฺส อาโรเจตพฺพํฯ ยถา พหิ ทิสฺวา อาโรจิตสฺส ภิกฺขุโน วิหารํ อาคเตน ปุน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ, เอวํ อญฺญวิหารํ คเตนปิ ตตฺถ ปุเพฺพ อาโรจิตสฺส ปุน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถีติ วทนฺติฯ **อวิเสเสนา**ติ ปาริวาสิกสฺส จ อุกฺขิตฺตกสฺส จ อวิเสเสนฯ

โอพทฺธนฺติ ปลิพุทฺธํฯ **สหวาโส**ติ วุตฺตปฺปกาเร ฉเนฺน ภิกฺขุนา สทฺธิํ สยนเมว อธิเปฺปตํ, น เสสอิริยาปถกปฺปนํฯ เสสเมตฺถ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ปาปิฏฺฐตราติ ปาราชิกาปตฺตีติ อุกฺกํสวเสน วุตฺตํฯ สญฺจริตฺตาทิปณฺณตฺติวชฺชโต ปน สุกฺกวิสฺสฏฺฐาทิกา โลกวชฺชาวฯ ตตฺถปิ สงฺฆเภทาทิกา ปาปิฏฺฐตรา เอวฯ **กมฺมนฺติ ปาริวาสิกกมฺมวาจา**ติ เอเตน ‘‘กมฺมภูตา วาจา กมฺมวาจา’’ติ กมฺมวาจาสทฺทสฺส อโตฺถปิ สิโทฺธติ เวทิตโพฺพฯ **สวจนียนฺติ** เอตฺถ **ส**-สโทฺท ‘‘สนฺติ’’อตฺถํ วทติ, อตฺตโน วจเนน อตฺตโน ปวตฺตนกมฺมนฺติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ, ‘‘มา ปกฺกมาหี’’ติ วา ‘‘เอหิ วินยธรานํ สมฺมุขีภาว’’นฺติ วา เอวํ อตฺตโน อาณาย ปวตฺตนกกมฺมํ น กาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ เอวญฺหิ เกนจิ สวจนีเย กเต อนาทเรน อติกฺกมิตุํ น วฏฺฏติ, พุทฺธสฺส สงฺฆสฺส อาณา อติกฺกนฺตา นาม โหติฯ **รโชหตภูมี**ติ ปณฺณสาลาวิเสสนํฯ **ปจฺจย**นฺติ วสฺสาวาสิกจีวรํฯ **เสนาสนํ น ลภตี**ติ วสฺสเคฺคน น ลภติฯ **อปณฺณกปฏิปทา**ติ อวิรทฺธปฏิปทาฯ **สเจ วายมโนฺตปี**ติ เอตฺถ อวิสยภาวํ ญตฺวา อวายมโนฺตปิ สงฺคยฺหติฯ **อวิเสเสนา**ติ ปาริวาสิกุกฺขิตฺตกานํ สามเญฺญนฯ

ปญฺจวณฺณฉทนพนฺธนฏฺฐาเนสูติ ปญฺจปฺปการฉทเนหิ ฉนฺนฏฺฐาเนสุฯ **โอพทฺธ**นฺติ อุฏฺฐานาทิพฺยาปารปฏิพทฺธํ, ปีฬิตนฺติ อโตฺถฯ **มเญฺจ วา ปีเฐ วา**ติ เอตฺถ **วา**สโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ เตน ตฏฺฏิกาจมฺมขณฺฑาทีสุ ทีฆาสเนสุปิ นิสีทิตุํ น วฏฺฏตีติ ทีปิตํ โหติฯ **น วตฺตเภททุกฺกฏ**นฺติ วุฑฺฒตรสฺส ชานนฺตสฺสปิ วตฺตเภเท ทุกฺกฏํ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **วตฺตํ นิกฺขิปาเปตฺวา**ติ อิทมฺปิ ปริวาสาทิเมว สนฺธาย วุตฺตํ, น เสสกมฺมานิฯ

"เสนาสนํ น ลภติ เสยฺยปริยนฺตภาคิตายฯ อุเทฺทสาทีนิ ทาตุมฺปิ น ลภตีติ วทนฺติฯ 'ตทหุปสมฺปเนฺนนปิ ปกตเตฺต'ติ วจนโต อนุปสมฺปเนฺนหิ วสิตุํ วฏฺฏติฯ **สมวสฺสา**ติ เอเตน อปจฺฉา อปุริมํ นิปชฺชเน ทฺวินฺนมฺปิ วตฺตเภทาปตฺติภาวํ ทีเปติฯ **อตฺตโน อตฺตโน นวกตร**นฺติ ปาริวาสิกาทินวกตรํฯ ปฐมํ สงฺฆมเชฺฌ ปริวาสํ คเหตฺวา นิกฺขิตฺตวเตฺตน ปุน เอกสฺสปิ สนฺติเก สมาทิยิตุํ นิกฺขิปิตุญฺจ วฏฺฏติ, มานเตฺต ปน นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ อูเนคเณจรณโทสตฺตา น คเหตุนฺติ เอเกฯ ปฐมํ อาทินฺนวตฺตํ เอกสฺส สนฺติเก ยถา นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติ, ตถา สมาทิยิตุมฺปิ วฏฺฏตีติ โปราณคณฺฐิปเท"ติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๗๖) วุตฺตนฺติฯ

อิทํ เอตฺถ ยํ วตฺตํ "จตุนวุติปาริวาสิกวตฺต"นฺติ ปาริวาสิกกฺขนฺธกปาฬิยํ (จูฬว. ๗๕) อาคตํ, สมนฺตปาสาทิกายมฺปิ เอตฺตกาย ปาฬิยา (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕-๘๔) วณฺณนํ วตฺวา "ปาริวาสิกวตฺตกถา นิฏฺฐิตา"ติ อาหฯ อิมสฺมึ วินยสงฺคหปกรเณ (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๔๘) ปน "น ฉมายํ จงฺกมเนฺต จงฺกเม จงฺกมิตพฺพ"นฺติ อิมสฺสานนฺตรํ "ปาริวาสิกจตุโตฺถ เจ, ภิกฺขเว"ติอาทีนิ อคฺคเหตฺวา "น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สาทิตพฺพ"นฺติอาทีนิ ปฐมํ ปญฺญตฺตปทานิ คเหตฺวา เตสํ ปทานํ สํวณฺณนํ กตฺวา "อิทํ ปาริวาสิกวตฺต"นฺติ อญฺญถา อนุกฺกโม วุโตฺต, โส ปาฬิยา จ อฏฺฐกถาย จ น สเมติฯ อาจริยสฺส ปน อยมธิปฺปาโย สิยา – "ปาริวาสิกจตุโตฺถ เจ, ภิกฺขเว"ติอาทีนิ ปาริวาสิกภิกฺขูนํ สมาทิยิตพฺพานิ น โหนฺติ , อถ โข กมฺมการกานํ ภิกฺขูนํ กตฺตพฺพากตฺตพฺพกมฺมทสฺสนเมตํ, ตสฺมา ปาริวาสิกวเตฺต น ปเวเสตพฺพํฯ "น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สาทิตพฺพ"นฺติอาทีนิ ปน ปาริวาสิกภิกฺขูนํ สมฺมาวตฺติตพฺพวตฺตานิเยว โหนฺติ, ตสฺมา อิมานิเยว ปาริวาสิกวเตฺต ปเวเสตพฺพานีติฯ อเมฺหหิ ปน ปาฬิอฏฺฐกถาฏีกาสุ อาคตานุกฺกเมน ปฐมํ ปญฺญตฺตวตฺตานํ อตฺถํ ปฐมํ ทเสฺสตฺวา ปจฺฉา ปญฺญตฺตปทานํ อโตฺถ ปจฺฉา วุโตฺตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ครุกาปตฺติวุฏฺฐานวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

ทฺวตฺตึสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๓๓. กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถา

๒๔๙. เอวํ ครุกาปตฺติวุฏฺฐานวินิจฺฉยกถํ กเถตฺวา อิทานิ กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถํ กเถตุํ **“กมฺมากมฺมนฺติ เอตฺถ ปนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สมเคฺคน สเงฺฆน กรียเต ตนฺติ กมฺมํ, อปโลกนาทิจตุพฺพิธวินยกมฺมํฯ อิตรสฺมิมฺปิ เอเสว นโยฯ อ-กาโร วุทฺธิอโตฺถ, น วุทฺธิปฺปตฺตํ กมฺมํ อกมฺมํฯ กมฺมญฺจ อกมฺมญฺจ **กมฺมากมฺมํ** วชฺชาวชฺชํ วิย, ผลาผลํ วิย จฯ ตตฺถ จ **กมฺมนฺ**ติ อปโลกนกมฺมญตฺติกมฺมทฺวยํฯ **อกมฺมน**ฺติ ญตฺติทุติยกมฺมญตฺติจตุตฺถกมฺมทฺวยํฯ อถ วา **กมฺมน**ฺติ จตูสุปิ เอเตสุ ลหุกกมฺมํฯ **อกมฺมน**ฺติ ครุกกมฺมํฯ กมฺมากมฺมนฺติ เอตฺถ ปน วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ตตฺถ **ปนา**ติ ปกฺขนฺตรเตฺถ นิปาโต , ครุกาปตฺติวุฏฺฐานวินิจฺฉยกถาปกฺขโต อโญฺญ กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถาปโกฺข เวทิตโพฺพติ วา มยา วุจฺจเตติ วา อโตฺถฯ

จตฺตาริ กมฺมานีติ เอตฺถ **จตฺตารี**ติ ปริเจฺฉทนิทสฺสนํฯ เตน วินยกมฺมานิ นาม จตฺตาริ เอว โหนฺติ, น อิโต อูนาธิกานีติ ทเสฺสติฯ **กมฺมานี**ติ ปริจฺฉินฺนกมฺมนิทสฺสนํฯ **อปโลกนกมฺมน**ฺติอาทีนิ ปริจฺฉินฺนกมฺมานํ อุเทฺทสกถนํฯ ตตฺถ อปโลกียเต อายาจียเต อปโลกนํ, อปปุพฺพโลกธาตุ อายาจนเตฺถ, ยุปจฺจโย ภาวตฺถวาจโกฯ อปโลกนวเสน กตฺตพฺพํ กมฺมํ **อปโลกนกมฺมํ,** สีมฏฺฐกสงฺฆํ อปโลเกตฺวา สงฺฆานุมติยา กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ ญาปนา ญตฺติ, สงฺฆสฺส ชานาปนาติ อโตฺถฯ ญตฺติยา กตฺตพฺพํ กมฺมํ **ญตฺติกมฺมํ,** อนุสฺสาวนํ อกตฺวา สุทฺธญตฺติยาเยว กตฺตพฺพกมฺมํฯ ทฺวินฺนํ ปูรณี ทุติยา, ญตฺติ ทุติยา เอตสฺส กมฺมสฺสาติ ญตฺติทุติยํ, ญตฺติทุติยญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ **ญตฺติทุติยกมฺมํ,** เอกาย ญตฺติยา เอกาย อนุสฺสาวนาย กตฺตพฺพกมฺมํฯ จตุนฺนํ ปูรณี จตุตฺถี, ญตฺติ จตุตฺถี เอตสฺส กมฺมสฺสาติ ญตฺติจตุตฺถํ, ญตฺติจตุตฺถญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ **ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ,** เอกาย ญตฺติยา ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ กตฺตพฺพกมฺมํฯ เตน วกฺขติ ‘‘อปโลกนกมฺมํ นาม สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา’’ติอาทิฯ

เอวํ จตฺตาริ กมฺมานิ อุทฺทิสิตฺวา ปริวาเร (ปริ. ๔๘๒ อาทโย) กมฺมวเคฺค อาคตนเยเนว เตสํ จตุนฺนํ กมฺมานํ วิปตฺติการณานิ ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสเชฺชตุํ **“อิมานิ จตฺตาริ กมฺมานิ กติหากาเรหิ วิปชฺชนฺติ? ปญฺจหาการเหิ วิปชฺชนฺตี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **วตฺถุโต**ติ วินยกมฺมสฺส การณภูตวตฺถุโตฯ **ญตฺติโต อนุสฺสาวนโต**ติ เทฺวปิ กมฺมวาจายเมวฯ **สีมโต**ติ กมฺมกรณฏฺฐานภูตพทฺธสีมโตฯ **ปริสโต**ติ กมฺมปฺปตฺตฉนฺทารหภูตการกสงฺฆโตฯ ตานิเยว หิ ปญฺจ สเพฺพสํ วินยกมฺมานํ วิปตฺติการณานิ โหนฺติฯ

ตโต ตํ กมฺมวิปตฺติการณภูตํ วตฺถุํ ปาฬินเยน วิตฺถาเรตุํ **“สมฺมุขากรณียํ กมฺมํ อสมฺมุขา กโรติ, วตฺถุวิปนฺนํ อธมฺมกมฺม”**นฺตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ สมฺมุขากรณียํ ปฏิปุจฺฉาการณียํ ปฏิญฺญายกรณียนฺติ อิเมสํ ติณฺณํ อตถาการเณน, สติวินโย อมูฬฺหวินโย ตสฺสปาปิยสิกา ตชฺชนียกมฺมํ นิยสกมฺมํ ปพฺพาชนียกมฺมํ ปฏิสารณียกมฺมํ อุเกฺขปนียกมฺมํ ปริวาโส มูลายปฏิกสฺสนา มานตฺตํ อพฺภานํ อุปสมฺปทนฺติ อิเมสํ เตรสกมฺมานํ อญฺญกมฺมารหสฺส อญฺญกมฺมกรเณน, อุโปสโถ ปวารณาติ อิเมสํ ทฺวินฺนํ อทิวเส กรเณน, ปณฺฑโก เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิยปกฺกนฺตโก ติรจฺฉานคโต มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก โลหิตุปฺปาทโก สงฺฆเภทโก ภิกฺขุนิทูสโก อุภโตพฺยญฺชนโก อูนวีสติวโสฺส อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนปุโพฺพติ อิเมสํ เตรสนฺนํ ปุคฺคลานํ อุปสมฺปทากมฺมกรเณน อิติ อิมานิ เอกตึส กมฺมานิ **วตฺถุวิปนฺนํ อธมฺมกมฺมํ** โหติฯ ญตฺติโต ปญฺจ, อนุสฺสาวนโต ปญฺจาติ อิมานิ ทส การณานิ อโนฺตกมฺมวาจายเมว ลภนฺติ, สีมโต เอกาทส การณานิ สีมาสมฺมุติวเสน ลภนฺติ, ปริสโต ทฺวาทส การณานิ จตุ

วคฺคปญฺจวคฺคทสวคฺควีสติวคฺคสงฺขาเตสุ จตูสุ สเงฺฆสุ เอเกกสฺมึ กมฺมปตฺตฉนฺทารหสมฺมุขีภูตสงฺขาตานํ ติณฺณํ ติณฺณํ สงฺฆานํ วเสน ลภนฺตีติฯ

เอวํ กมฺมวิปตฺติการณานิ ทเสฺสตฺวา ปุน จตุวคฺคสงฺฆาทีสุ สนฺนิสินฺนานํ ภิกฺขูนํ วิเสสนามํ ทเสฺสตุํ **“จตุวคฺคกรเณ กเมฺม”**ติอาทิมาหฯ ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

๒๕๐. ตโต ปรํ จตุนฺนํ กมฺมานํ ฐานํ สเงฺขปโต ทเสฺสตุํ **“อปโลกนกมฺมํ กติ ฐานานิ คจฺฉตี”**ติอาทิมาหฯ ตมฺปิ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

๒๕๑. ตโต ตานิเยว กมฺมานิ เตสุ ฐาเนสุ ปวตฺตานิ วิตฺถารโต ปกาเสตุกาโม **“อยํ ตาว ปาฬินโยฯ อยํ ปเนตฺถ อาทิโต ปฎฺฐาย วินิจฺฉยกถา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ตสฺสํ วินิจฺฉยกถายํ จตูสุ กเมฺมสุ กตมํ อปโลกนกมฺมํ นามาติ ปุจฺฉายํ ตํ ทเสฺสตุมาห **“อปโลกนกมฺมํ นามา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา**ติ อวิปฺปวาสสงฺขาตมหาสีมฏฺฐกํ สงฺฆํ โสเธตฺวาฯ น หิ ขณฺฑสีมาย สนฺนิปติเต สเงฺฆ โสเธตพฺพกิจฺจํ อตฺถิ, อวิปฺปวาสสีมาสงฺขาตาย มหาสีมาย ปน วิตฺถารตฺตา พหูนํ ภิกฺขูนํ วสนฏฺฐานตฺตา สมคฺคภาวตฺถํ โสเธตพฺพํ โหติฯ **ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา**ติ ติสฺสํ สีมายํ จตุวคฺคาทิคณํ ปูเรตฺวา หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ฐิเตหิ ภิกฺขูหิ อเญฺญสํ หตฺถปาสํ อนาคตานํ ปกตตฺตภิกฺขูนํ ฉนฺทํ อาหริตฺวาฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘จตุวคฺคกรเณ กเมฺม จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา กมฺมปฺปตฺตา, อวเสสา ปกตตฺตา ฉนฺทารหา’’ติ (ปริ. ๔๙๗)ฯ **สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา**ติ ฉนฺทสฺส อาหริตตฺตา หตฺถปาสํ อาคตาปิ อนาคตาปิ สเพฺพ ภิกฺขู สมคฺคาเยว โหนฺติ, ตสฺมา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยาฯ **ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา กมฺมวาจํ อภณิตฺวา ‘‘รุจฺจติ สงฺฆสฺสฯ ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติ ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพกมฺมํ อปโลกนกมฺมํ นามาติ โยชนาฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ อปโลกนกเมฺม วุตฺตนเยเนวฯ อิมินา ‘‘สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา’’ติ อิทํ ทฺวยํ อติทิสติฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโยฯ

ตตฺถ เตสุ จตูสุ กเมฺมสุ กึ อญฺญกมฺมํ อิตรกมฺมวเสน กาตพฺพนฺติ โจทนํ สนฺธายาห **“ตตฺร”**อิจฺจาทิฯ เอวํ โหตุ, เอวํ สเนฺต อวิเสเสน สพฺพมฺปิ กมฺมํ อญฺญวเสน กตฺตพฺพนฺติ อาห **“ญตฺติทุติยกมฺมํ ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ปน**-สโทฺท วิเสสตฺถโชตโก, ญตฺติทุติยกเมฺม ปน วิเสโส อตฺถีติ อโตฺถฯ อิโต ปรานิ สุวิเญฺญยฺยาเนวฯ ปฎิกฺขิตฺตเมว อฏฺฐกถายนฺติ อชฺฌาหารสมฺพโนฺธฯ ยทิ เอวํ อกฺขรปริหีนาทีสุ สเนฺตสุ กมฺมโกโป สิยาติ โจทนํ มนสิ กตฺวา อาห **“สเจ ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **อกฺขรปริหีน**นฺติ ‘‘สุณาตุ เม’’ติอาทีสุ สุ-การ ณา-การ ตุ-การาทีนํ ภสฺสนํฯ **ปทปริหีน**นฺติ สุณาตูติอาทีนํ วิภตฺยนฺตปทานํ ภสฺสนํฯ **ทุรุตฺตปทํ** ปน อุปริ วกฺขติฯ

อิทานิ ปุนปฺปุนวจเน ปโยชนํ ทเสฺสโนฺต **“อิทํ อกุปฺปกเมฺม ทฬฺหิกมฺมํ โหติ, กุปฺปกเมฺม กมฺมํ หุตฺวา ติฎฺฐตี”**ติ อาหฯ ตตฺถ **อิท**นฺติ อิทํ ปุนปฺปุนํ วุตฺตกมฺมํฯ **อกุปฺปกเมฺม**ติ อกุเปฺป ฐานารเห ปุเรกตกเมฺมฯ **ทฬฺหิกมฺมํ โหตี**ติ ถิรตรกมฺมํ โหติ เอกาย รชฺชุยา พนฺธิตพฺพภาเร ทุติยตติยาทิรชฺชูหิ พนฺธนํ วิยฯ **กุปฺปกเมฺม**ติ อกฺขรปริหีนาทิวเสน กุเปฺป อฏฺฐานารเห ปุเรกตกเมฺมฯ **กมฺมํ หุตฺวา ติฎฺฐตี**ติ ปุนปฺปุนํ วุเตฺต สติ เตสํ อกฺขรปริหีนาทีนํ โสธิตตฺตา ปริสุทฺธกมฺมํ หุตฺวา ติฎฺฐติฯ **อกุปฺปกเมฺม กุปฺปกเมฺม**ติ วา ภาเวนภาวลกฺขณเตฺถ ภุมฺมวจนํฯ ปุเรตรํ กตกมฺมสฺมึ อกุปฺปกเมฺม สติ ปจฺฉา อิทํ ปุนปฺปุนํ วุตฺตกมฺมํ ทฬฺหิกมฺมํ โหติ, ปุเรกตกมฺมสฺมึ กุปฺปกเมฺม สติ อิทํ ปุนปฺปุนํ วุตฺตกมฺมํ อกุปฺปํ ฐานารหํ ปริสุทฺธกมฺมํ หุตฺวา ติฎฺฐตีติฯ อิมํ ปาฬึ นิสฺสาย อาจริยวรา เอกปุคฺคลมฺปิ อเนกกฺขตฺตุํ อุปสมฺปทกมฺมํ กโรนฺ

ติฯ กสฺมา ปน เต ภิกฺขู ลชฺชีเปสลพหุสฺสุตสิกฺขากามภูตานํ อตฺตโน อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติเก สิกฺขํ คณฺหนฺตีติ? น เต อตฺตโน อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติกา ลทฺธสิกฺขํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ คณฺหนฺติ, อถ โข ตาย เอว สทฺธึ ทิคุณติคุณํ กโรนฺติฯ เอวํ สเนฺตปิ ปุริมสิกฺขาย อสทฺทหนฺตา เยว กเรยฺยุํ, โน สทฺทหนฺตาติ? โน อสทฺทหนฺตา , สทฺทหนฺตาปิ เต ภิกฺขู ปุนปฺปุนกรเณ ยุตฺติโตปิ อาคมโตปิ อาทีนวํ อปสฺสนฺตา อานิสํสเมว ปสฺสนฺตา กโรนฺตีติฯ

กถํ ยุตฺติโต อานิสํสํ ปสฺสนฺติ? ยถา หิ โลเก อภิสิตฺตมฺปิ ราชานํ ปุนปฺปุนาภิสิญฺจเน อาทีนวํ น ปสฺสนฺติ, อถ โข อภิเสกานุภาเวน ราชิทฺธิปฺปตฺตตาทีหิ การเณหิ อานิสํสเมว ปสฺสนฺติ, ยถา จ สาสเน เจติยํ วา ปฏิมํ วา นิฏฺฐิตสพฺพกิจฺจํ ‘‘อเนกชาติสํสาร’’นฺติอาทีหิ ภควโต วจเนหิ อภิเสกมงฺคลํ กโรนฺตาปิ ปุนปฺปุนกรเณ อาทีนวํ อปสฺสนฺตา อติเรกตรํ มหิทฺธิกตามหานุภาวตาทิอานิสํสเมว ปสฺสนฺตา ปุนปฺปุนํ กโรนฺติเยว, เอวเมว กตอุปสมฺปทกมฺมํ ภิกฺขุํ ปุนเทว กมฺมวาจาภณเน อาทีนวํ อปสฺสนฺตา ปุเพฺพ กตกมฺมสฺมึ วตฺถุอาทีสุ ปญฺจสุ อเงฺคสุ เอกสฺมิมฺปิ อเงฺค อปริปุเณฺณ สติ กมฺมโกปสมฺภวโต อิทานิ กตกเมฺมน ปริปุณฺณอเงฺค สติ กมฺมสมฺปตฺติสมฺภวญฺจ ปุเพฺพว กมฺมสมฺปตฺติสมฺภเวปิ ทฬฺหิกมฺมถิรตรสมฺภวญฺจ อานิสํสํ ปสฺสนฺตา กโรนฺติฯ กถํ อาคมโต อานิสํสํ ปสฺสนฺติ? ยถาวุตฺตปริวารฏฺฐกถาปาฬิวินยสงฺคหปาเฐสุ ทุรุตฺตปทสฺส โสธนตฺถํ ปุนปฺปุนํ วตฺตพฺพภาวสฺส อุปลกฺขณนเยน วจนโตฯ เสสญฺตฺติโทสอนุสฺสาวนโทสานญฺจ วตฺถุวิปตฺติสีมวิปตฺติปริสวิปตฺติโทสานญฺจ โสธนํ ทสฺสิตํ โหติฯ เตเนว จ การเณน อยมฺปิ ปจฺฉิมปาโฐ อาจริเยน วุโตฺตฯ ตสฺสโตฺถ เหฏฺฐา วุโตฺตวฯ อิติ ปุเพฺพ กตกมฺมสฺส โกปสมฺภเวปิ อิทานิ กตกเมฺมน สมฺปชฺชนสงฺขาตํ อานิสํสํ อาคมโต ปสฺสนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เกจิ ปน อาจริยา อิมํ ‘‘ปุนปฺปุนํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ ปาฐํ ตสฺมึเยว ปฐมกมฺมกรณกาเล ทุรุตฺตโสธนตฺถํ วตฺตพฺพตํ สนฺธาย วุตฺตํ, น จิรกาเล’’ติ วทนฺติ, ตเทตํ วจนํ เนว อฏฺฐกถายํ อาคตํ, น ฏีกาทีสุ วินิจฺฉิตํ, เตสํ มติมตฺตเมว, ตสฺมา น คเหตพฺพํฯ อปิจ ตสฺมึ ขเณ ปุนปฺปุนํ วจนโตปิ อปรภาเค วจนํ มหปฺผลํ โหติ มหานิสํสํฯ ตสฺมิญฺหิ กาเล ปุนปฺปุนํ ภณเน ญตฺติโทสอนุสฺสาวนโทสานิ ปจฺฉิมภณเน สุฏฺฐุ ภณโนฺต โสเธตุํ สกฺกุเณยฺย, น วตฺถุวิปตฺติสีมวิปตฺติปริสวิปตฺติโทสานิฯ ตสฺมิญฺหิ ขเณ ตเมว วตฺถุ, สา เอว สีมา, สา เอว ปริสา, ตสฺมา ตานิ ปุนปฺปุนวจเนน โสเธตุมสกฺกุเณยฺยานิ โหนฺติฯ อปรภาเค กโรโนฺต ปน ปุเพฺพ อปริปุณฺณวีสติวสฺสภาเวน วตฺถุวิปตฺติภูเตปิ อิทานิ ปริปุณฺณวีสติวสฺสตฺตา วตฺถุสมฺปตฺติ โหติ, ปุเพฺพ สีมสงฺกราทิภาเวน สีมวิปตฺติสมฺภเวปิ อิทานิ ตทภาวตฺถาย สุฏฺฐุ โสธิตตฺตา สีมสมฺปตฺติ โหติ, ปุเพฺพ วคฺคกมฺมาทิวเสน ปริสวิปตฺติสมฺภเวปิ อิทานิ ตทภาวตฺถาย สุฏฺฐุ โสธิตตฺตา ปริสสมฺปตฺติ โหติ, เอวํ ปญฺจ วิปตฺติโย โสเธตฺวา ปญฺจ สมฺปตฺติโย สมฺปาเทตฺวา กาตุํ สกฺกุเณยฺยโต ปฐมกาเล ปุนปฺปุนํ ภณนโตปิ อปรภาเค ภณนํ มหปฺผลํ โหติ มหานิสํสนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ยทิ เอวํ อุปสมฺปทสิกฺขาย ทหโร ภเวยฺยาติ? น ภเวยฺยฯ กสฺมา? โปราณสิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขิตฺวา ตาย เอว ปติฏฺฐิตตฺตาติฯ เอวํ สเนฺตปิ ปุเรกตกมฺมสฺส สมฺปชฺชนภาเวน ติฏฺฐเนฺต สติ ตาย ฐิตตฺตา อทหโร สิยาฯ ปุริมกมฺมสฺส อสมฺปชฺชนภาเวน อิทานิ กตกเมฺมเยว อุปสมฺปทภาเวน ติฏฺฐเนฺต สติ กสฺมา ทหโร น ภเวยฺยาติ? เอวํ สเนฺต ทหโร ภเวยฺยฯ เอวํ ทหโร สมาโน ปุริมสิกฺขาย วสฺสํ คเณตฺวา ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนาทีนิ สมฺปฏิจฺฉโนฺต มหาสาวโชฺช ภเวยฺยาติ? เอวํ ปุริมสิกฺขาย อฏฺฐิตภาวํ ปจฺฉิมสิกฺขาย เอว ลทฺธุปสมฺปทภาวํ ตถโต ชานโนฺต เอวํ กโรโนฺต สาวโชฺช โหติ, เอวํ ปน อชานโนฺต ‘‘ปุริมสิกฺขายเมว ฐิโต’’ติ มญฺญิตฺวา เอวํ กโรโนฺต อนวโชฺชติ เวทิตโพฺพฯ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? **‘‘อนาปตฺติ อูนวีสติวสฺสํ ปริ**

ปุณฺณสญฺญีติ เอตฺถ กิญฺจาปิ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส อนาปตฺติ, ปุคฺคโล ปน อนุปสมฺปนฺโนว โหติฯ สเจ ปน โส ทสวสฺสจฺจเยน อญฺญํ อุปสมฺปาเทติ, ตํ เจ มุญฺจิตฺวา คโณ ปูรติ, สูปสมฺปนฺโนฯ โสปิ จ ยาว น ชานาติ, ตาวสฺส เนว สคฺคนฺตราโย, น โมกฺขนฺตราโยฯ ญตฺวา ปน ปุน อุปสมฺปชฺชิตพฺพ''นฺติ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๐๖) อาคตตฺตา วิญฺญายติฯ เอวํ วตฺถุวิปนฺนตฺตา กมฺมโกปโต อนุปสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อุปชฺฌาโย ภวิตุํ ยุตฺตกาเล ปุน อุปสมฺปชฺชเนน อุปสมฺปนฺนภูตภาวสฺส อฏฺฐกถายํ อาคตตฺตา อิมินา นเยน สีมวิปนฺนปอสวิปนฺนญตฺติวิปนฺนอนุสฺสาวนวิปนฺนภูตตฺตา กมฺมโกปโต ปุเพฺพ อนุปสมฺปนฺนภูตํ ปุคฺคลมฺปิ อปรภาเค วุฑฺฒิปฺปตฺติกาเลปิ ปญฺจ วิปตฺติโทสานิ โสเธตฺวา ปุน อุปสมฺปทกมฺมวาจากรเณน อุปสมฺปาเทตุํ วฏฺฏติฯ โสปิ ปุคฺคโล ปุพฺพกมฺมกาเล อนุปสมฺปโนฺน หุตฺวาปิ อปรกมฺมกาเล อุปสมฺปโนฺน โหตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ

เอกเจฺจ ปน ภิกฺขู โปราณสิกฺขํ ปจฺจกฺขาย นวสิกฺขเมว คณฺหึสุ, เต ปน ภิกฺขู นวสิกฺขาวเสน ทหราว ภวนฺติ, เอวํ กรณญฺจ อติวิย คุณวิสิฏฺฐํ อตฺตโน นวกตรํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ตสฺมึ ปุคฺคเล ปยิรุปาสิตุกาโม ตํ ปุคฺคลํ อตฺตนา วุฑฺฒตรํ กาตุกาโม อตฺตานํ ทหรํ กาตุกาโม หุตฺวา ธมฺมคารเวน กโรโนฺต ยุโตฺต ภเวยฺยฯ อถ ปน สิกฺขาสมฺปนฺนํ กตฺตุกาโม เอวํ กเรยฺย, สิกฺขา นาม ปญฺจงฺคสมนฺนาคเต สติ สมฺปชฺชติ, สีลวิสุทฺธิเยว การณํ โหติ, ตสฺมา ยทิ ปุริมสิกฺขา อฏฺฐิตา ภเวยฺย, ปจฺจกฺขานกิจฺจํ นตฺถิ, สยเมว ปติตา โหติฯ ปุริมสิกฺขาย ฐิตาย สติ วิพฺภมิตุกาโมเยว ปจฺจกฺขานํ กเรยฺย, น ภิกฺขุภวิตุกาโม, โส ปน จตุปาริสุทฺธิสีลเมว ปริสุทฺธํ กเรยฺย, ตสฺมา โปราณสิกฺขาย ปจฺจกฺขานํ อยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ ตโต โปราณสิกฺขํ ปจฺจกฺขาย นวสิกฺขาคหณโต ปุนปฺปุนํ กรณํเยว ยุตฺตตรํ ทิสฺสติฯ กสฺมา? โปราณสิกฺขํ ปจฺจกฺขาย นวสิกฺขาคหเณ ปุริมกมฺมํ อสมฺปชฺชิตฺวา ปจฺฉิมกมฺมสมฺปชฺชเน สติ กิญฺจาปิ ปุริมสิกฺขา นตฺถิ, ยา ปจฺจกฺขาตพฺพา, ตถาปิ นวสิกฺขาย สมฺปชฺชิตตฺตา โทโส นตฺถิ, ทหรภาวํ ปโตฺตปิ ยุตฺตรูโปเยวฯ

ยทิ ปุริมกมฺมมฺปิ ปจฺฉิมกมฺมมฺปิ สมฺปชฺชติเยว, เอวํ สติ ปุริมสิกฺขาย ปจฺจกฺขานํ นิรตฺถกํฯ ปจฺฉิมสิกฺขาย ฐิโตปิ ทหรภาวํ ปตฺตตฺตา อยุตฺตรูโปฯ ยทิ ปน ปุริมกมฺมเมว สมฺปชฺชติ, น ปจฺฉิมกมฺมํ, เอวํ สติ ปุเพฺพ ฐิตโปราณสิกฺขาปิ ปจฺจกฺขาเนน ปติตาฯ ปจฺฉิมสิกฺขาปิ ปจฺฉิมกมฺมสฺส ปญฺจนฺนํ วิปตฺตีนํ อญฺญตเรน โยคโต น สมฺปชฺชติ, ตสฺมา ปุริมสิกฺขาย จ ปติตตฺตา ปจฺฉิมสิกฺขาย จ อลทฺธตฺตา อุภโต ภฏฺฐตฺตา อยุโตฺตว โหติฯ โปราณสิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย นวสิกฺขาคหเณ ปน สติ ปุริมกมฺมํ สมฺปนฺนํ หุตฺวา ปจฺฉิมกมฺมํ อสมฺปนฺนํ โหนฺตมฺปิ ปุริมสิกฺขาย ปติฏฺฐิโตเยว, ปุริมํ อสมฺปนฺนํ หุตฺวา ปจฺฉิมํ สมฺปนฺนมฺปิ ปจฺฉิมสิกฺขาย ฐิโต เอวฯ ปุริมปจฺฉิมกมฺมทฺวยมฺปิ ปญฺจหเงฺคหิ สมฺปนฺนมฺปิ ทฬฺหิกมฺมถิรตรภูตาย ปุริมสิกฺขาย ฐิโตเยว โส ภิกฺขุ โหติ, ตสฺมา ปุริมสิกฺขํ ปจฺจกฺขาย นวสิกฺขาคหณโต ปุริมสิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย ปุนปฺปุนํ นวสิกฺขาคหณํ ยุตฺตตรํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิมํ ปน ปุนปฺปุนํ กโรนฺตานํ อาจริยานํ วาทํ อมนสิกโรนฺตา อเญฺญ อาจริยา อเนกปฺปการํ อนิจฺฉิตกถํ กเถนฺติฯ กถํ? เอกเจฺจ เถรา เอวํ วทนฺติ ''กึ อิเม ภิกฺขู เอวํ กโรนฺตา ปาราชิกปฺปตฺตํ ภิกฺขุํ ปุน สิกฺขาย ปติฏฺฐาเปสฺสามาติ มญฺญนฺตี''ติฯ เต เถรา ปุนปฺปุนํ กมฺมวาจํ ภณเนฺต ภิกฺขู ทิสฺวา ''อิเม ภิกฺขู อิมินา การเณน เอวํ กโรนฺตี''ติ จิเนฺตตฺวา เอวมาหํสุฯ เอกเจฺจ ปน เถรา ''กสฺมา อิเม ภิกฺขู ปุนปฺปุนํ กโรนฺติ, ยถา นาม อสนิ เอกวารเมว ปตนฺตี สเตฺต ชีวิตกฺขยํ ปาเปติ, เอวเมว ภควโต อาณาภูตา กมฺมวาจา เอกวารํ ภณมานา กมฺมํ สิชฺฌาเปติ, น อเนกวาร''นฺติ, เตปิ ''กมฺมสิชฺฌนตฺถาย ปุนปฺปุนํ ภณนฺตี''ติ จิเนฺตตฺวา เอวมาหํสุฯ พหโว ปน ภิกฺขู ปุนปฺปุนํ กโรเนฺต ทิสฺวา เอวํ วทนฺติ ''อิเม ภิกฺขู อาจริยุปชฺฌาเยหิ ทินฺนสิกฺขํ

อสทฺทหนฺตา เอวํ กโรนฺติ, อาจริยุปชฺฌายคุณาปราธกา เอเต สมณา’’ติฯ เต ‘‘ปุพฺพสิกฺขํ อสทฺทหิตฺวา ปุนปฺปุนํ กโรนฺตี’’ติ มญฺญนฺตา เอวมาหํสุฯ

อปเร ปน เถรา ‘‘ปฐมํ อุปสมฺปทกมฺมวาจาภณนกาเลเยว ปุนปฺปุนํ วตฺตพฺพํ, น อปรภาเค’’ติ, ตตฺถ การณํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ อเญฺญ เอวมาหํสุ ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมวาจายเมว ปุนปฺปุนํ วตฺตพฺพนฺติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, น ญตฺติจตุตฺถกเมฺม, อถ จ ปนิเม ภิกฺขู ญตฺติจตุตฺถกมฺมภูตาย อุปสมฺปทกมฺมวาจาย ปุนปฺปุนํ กโรนฺติ, เอตํ อฏฺฐกถาย น สเมตี’’ติ, ตํ นีตตฺถเมว คเหตฺวา วทึสุฯ เนยฺยตฺถโต ปน อิมินา นเยน จตูสุปิ กเมฺมสุ ปุนปฺปุนํ กาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ กมฺมสงฺกรเมว หิ ญตฺติทุติยกเมฺม วิเสสโต วทติ, ปุนปฺปุนํ วตฺตพฺพภาโว ปน สเพฺพสูติ ทฏฺฐโพฺพฯ เตเนว หิ ญตฺติจตุตฺถกมฺมวาจาย อุปสมฺปนฺนฏฺฐาเนเยว ปุเพฺพ อนุปสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปจฺฉา อุปสมฺปชฺชิตพฺพภาโว อฏฺฐกถายํ วุโตฺตติฯ

ปฏิปุจฺฉากรณียาทีสุปีติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ปฏิญฺญาย กรณียาทโย สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ **ปฏิปุจฺฉาย กรณียํ อปฺปฏิปุจฺฉา กโรตี**ติ ปุจฺฉิตฺวา โจเทตฺวา สาเรตฺวา กาตพฺพํ อปุจฺฉิตฺวา อโจเทตฺวา อสาเรตฺวา กโรติฯ **ปฏิญฺญาย กรณียํ อปฺปฏิญฺญาย กโรตี**ติ ปฏิญฺญํ อาโรเปตฺวา ยถาทินฺนาย ปฏิญฺญาย กาตพฺพํ อปฏิญฺญาย ปฏิญฺญํ อกโรนฺตสฺส วิลปนฺตสฺส พลกฺกาเรน กโรติฯ **สติวินยารหสฺสา**ติ ทพฺพมลฺลปุตฺตเตฺถรสทิสสฺส ขีณาสวสฺสฯ **อมูฬฺหวินยารหสฺสา**ติ คคฺคภิกฺขุสทิสสฺส อุมฺมตฺตกสฺสฯ **ตสฺสปาปิยสิกกมฺมารหสฺสา**ติ อุปวาฬภิกฺขุสทิสสฺส อุสฺสนฺนปาปสฺสฯ **ตชฺชนียกมฺมารหสฺสา**ติ ปณฺฑกโลหิตกภิกฺขุสทิสสฺส ภณฺฑนการกสฺสฯ **นิยสกมฺมารหสฺสา**ติ เสยฺยสกภิกฺขุสทิสสฺส อภิณฺหาปตฺติกสฺสฯ **ปพฺพาชนียกมฺมารหสฺสา**ติ อสฺสชิปุนพฺพสุกภิกฺขุสทิสสฺส กุลทูสกสฺสฯ **ปฏิสารณียกมฺมารหสฺสา**ติ สุธมฺมภิกฺขุสอสสฺส อุปาสเก ชาติอาทีหิ ทูเสนฺตสฺสฯ **อุเกฺขปนียกมฺมารหสฺสา**ติ ฉนฺนภิกฺขุสทิสสฺส อาปตฺตึ อปสฺสนฺตสฺส อาปตฺตึ อเทเสนฺตสฺส อริฏฺฐภิกฺขุสทิสสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐึ อวิสฺสเชฺชนฺตสฺสฯ **ปริวาสารหสฺสา**ติ ปฏิจฺฉนฺนสงฺฆาทิเสสาปตฺติกสฺสฯ **มูลายปฏิกสฺสนารหสฺสา**ติ อนฺตราปตฺตึ อาปนฺนสฺสฯ **มานตฺตารหนฺ**ติ อปฺปฏิจฺฉนฺนสงฺฆาทิเสสาปตฺติกํฯ **อพฺภานารห**นฺติ จิณฺณมานตฺตํ ภิกฺขุํฯ **อุปสมฺปาเทตี**ติ อุปสมฺปทกมฺมํ กโรติฯ

อนุโปสเถ อุโปสถํ กโรตีติ อนุโปสถทิวเส อุโปสถํ กโรติฯ อุโปสถทิวโส นาม ฐเปตฺวา กตฺติกมาสํ อวเสเสสุ เอกาทสสุ มาเสสุ ภินฺนสฺส สงฺฆสฺส สามคฺคิทิวโส จ ยถาวุตฺตา จาตุทฺทสปนฺนรสา จ, เอตํ ติปฺปการมฺปิ อุโปสถทิวสํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมึ ทิวเส อุโปสถํ กโรโนฺต อนุโปสเถ อุโปสถํ กโรติ นามฯ ยตฺร หิ ปตฺตจีวราทิอตฺถาย อปฺปมตฺตเกน การเณน วิวทนฺตา อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ฐเปนฺติ, ตตฺถ ตสฺมึ อธิกรเณ วินิจฺฉิเต ‘‘สมคฺคา ชาตมฺหา’’ติ อนฺตรา สามคฺคีอุโปสถํ กาตุํ น ลภนฺติ, กโรเนฺตหิ อนุโปสเถ อุโปสโถ กโต นาม โหติฯ

อปฺปวารณาย ปวาเรตีติ อปฺปวารณทิวเส ปวาเรติฯ ปวารณทิวโส นาม เอกสฺมึ กตฺติกมาเส ภินฺนสฺส สงฺฆสฺส สามคฺคิทิวโส จ ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ฐปิตทิวโส จ เทฺว จ ปุณฺณมาสิโย, เอตํ จตุพฺพิธํ ปวารณทิวสํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมึ ทิวเส ปวาเรโนฺต อปฺปวารณาย ปวาเรติ นามฯ อิธาปิ อปฺปมตฺตกสฺส วิวาทสฺส วูปสเม สามคฺคีปวารณํ กาตุํ น ลภนฺติฯ กโรเนฺตหิ อปฺปวารณาย ปวารณา กตา โหตีติ อยํ อฏฺฐกถาปาโฐ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๓)ฯ

‘‘อุมฺมตฺตกสฺส ภิกฺขุโน อุมฺมตฺตกสมฺมุติ อุมฺมตฺตเกน ยาจิตฺวา กเต อสมฺมุขาปิ ทาตุํ วฏฺฏติ, ตตฺถ นิสิเนฺนปิ น กุปฺปติ นิยมาภาวโตฯ อสมฺมุขา กเต ปน โทสาภาวํ ทเสฺสตุํ ‘**อสมฺ**

มฺขา กตํ สุกตํ โหตี’ติ วุตฺตํฯ ทูเตน อุปสมฺปทา ปน สมฺมุขา กาตุํ น สกฺกา กมฺมวาจานาน ตฺตสมฺภวโตฯ ปตฺตนิกฺกุชฺชนาทโย หตฺถปาสโต อปนีตมเตฺตปิ กาตุํ วฏฺฏนฺติฯ **สงฺฆสมฺมุข ตา**ติอาทีสุ ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เต อาคตา โหนฺติ, ฉนฺทารหานํ ฉนฺโท อาหโต โหติ, สมฺมุขีภูตา น ปฏิโกฺกสนฺติ, อยํ **สงฺฆสมฺมุขตา**ฯ เยน ธเมฺมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสา สเนน สโงฺฆ กมฺมํ กโรติ, อยํ **ธมฺมสมฺมุขตา วินยสมฺมุขตา**ฯ ตตฺถ **ธโมฺม**ติ ภูตํ วตฺถุฯ **วิน โย**ติ โจทนา เจว สารณา จฯ **สตฺถุสาสนํ** นาม ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสฺสาวนสมฺปทา จฯ ยสฺส สโงฺฆ กมฺมํ กโรติ, ตสฺส สมฺมุขาภาโว **ปุคฺคลสมฺมุขตา**ฯ กตฺติกมาสสฺส ปวารณมาสตฺ ตา ‘**ฐเปตฺวา กตฺติกมาส**’นฺติ วุตฺตํฯ **ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ฐปิตทิวโส จา**ติ กาฬปเกฺข จา ตุทฺทสึ ปนฺนรสึ วา สนฺธาย วุตฺตํฯ **เทฺว ปุณฺณมาสิโย**ติ ปฐมปจฺฉิมวสฺสูปคตานํ วเสน วุตฺต’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๘๓) อาคตํฯ

‘‘ฐปิตอุโปสถปวารณานํ กตฺติกมาเส สามคฺคิยา กตาย สามคฺคีปวารณํ มุญฺจิตฺวา อุโป สถํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ อาห **‘ฐเปตฺวา กตฺติกมาส**’นฺติฯ สเจ ปน เตสํ นานาสีมาสุ มหา ปวารณาย วิสุํ ปวาริตานํ กตฺติกมาสพฺภนฺตเร สามคฺคี โหติ, สามคฺคีอุโปสโถ เอว เตหิ กาต โพฺพ, น ปวารณา เอกสฺมึ วเสฺส กตปวารณานํ ปุน ปวารณาย อวิหิตตฺตาฯ **สามคฺคีทิวโส โหตี**ติ อนุโปสถทิวเส สามคฺคีกรณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ ปน จาตุทฺทสิยํ ปนฺนรสิยํ วา สโงฺฆ สามคฺคึ กโรติ, ตทา สามคฺคีอุโปสถทิวโส น โหติ, จาตุทฺทสีปนฺนรสีอุโปสโถว โหติฯ อุปริ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ **ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ฐปิตทิวโส จา**ติ ภณฺฑนการเกหิ อุปทฺทุตา วา เกนจิเทว กรณีเยน ปวารณสงฺคหํ วา กตฺวา ฐปิโต กาฬปกฺขจาตุทฺทสีทิวโส จฯ **เทฺว จ ปุณฺณมาสิโย**ติ ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา จาติ เทฺว ปุณฺณมาสิโยฯ **เอตํ จตุพฺพิธ**นฺติ ปุณฺณมาสิทฺวเยน สทฺธึ สามคฺคีปวารณํ จาตุทฺทสีปวารณญฺจ สมฺปิเณฺฑตฺวา, อิทญฺจ ปกติจาริตฺตวเสน วุตฺตํฯ ตถารูปปจฺจเย ปน สติ อุภินฺนํ ปุณฺณมาสีนํ ปุริมา เทฺว จา ตุทฺทสิโย, กาฬปกฺขจาตุทฺทสิยา อนนฺตรา ปนฺนรสีปีติ อิเมปิ ตโย ทิวสา ปวารณาทิวสา เอ วาติ อิมํ สตฺตวิธมฺปิ ปวารณาทิวสํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมึ ทิวเส ปวาเรตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วิมติวิโน ทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปริวาร ๒.๔๘๓) อาคตํฯ

เอวํ วตฺถุวิปตฺติวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ญตฺติวิปตฺติวินิจฺฉยํ อนุสฺสาวนวิปตฺติวินิจฺ ฉยญฺจ ทเสฺสโนฺต **‘‘ญตฺติโต วิปตฺติยํ ปนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปญฺจมญตฺติวิปตฺติยํ ‘‘ปจฺฉา วา ญตฺตึ ฐเปตี’’ติ เอตสฺส สํวณฺณนายํ **อนุสฺสาวนกมฺมํ กตฺวา**ติ ปฐมํ อนุสฺสาวนํ สาเวตฺวา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ อนุสฺสาวนานนฺตรเมว สกลํ ญตฺตึ วตฺวา, ปริโยสาเน ‘‘เอสา ญตฺ ตี’’ติ วตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๒. จตุตฺถอนุสฺสาวนวิปตฺติสํวณฺณนายํ **‘‘ยฺวาย**นฺติ พฺยญฺชนปฺปเภโท อธิเปฺปโตฯ **ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท**ติ เอตฺถ ทสธา ทสวิเธน พฺยญฺชนานํ ปเภโทติ โย เชตพฺพํฯ เกนายํ ปเภโทติ อาห ‘**พฺยญฺชนพุทฺธิยา**’ติฯ ยถาธิเปฺปตตฺถพฺยญฺชนโต พฺยญฺ ชนสงฺขาตานํ อกฺขรานํ ชนิกา พุทฺธิ พฺยญฺชนพุทฺธิ, ตาย **พฺยญฺชนพุทฺธิยา,** อกฺขรสมุฏฺฐา ปกจิตฺตเภเทเนวาติ อโตฺถฯ ยํ วา สํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติ, อิทมฺปิ ครุกนฺติ โยชนา’’ติ วิมติวิ โนทนิยํ วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๘๕) ปน ‘‘ฐานกรณานิ สิถิลานิ กตฺวา อุจฺจา เรตพฺพมกฺขรํ **สิถิลํ,** ตานิเยว ธนิตานิ อสิถิลานิ กตฺวา อุจฺจาเรตพฺพมกฺขรํ **ธนิตํ**ฯ ทฺวิมตฺ ตกาลํ **ทีฆํ,** เอกมตฺตกาลํ **รสฺสํฯ ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท**ติ เอวํ สิถิลาทิวเสน

พฺยญฺชนพุทฺธิยา อกฺขรุปฺปาทกจิตฺตสฺส ทสปฺปกาเรน ปเภโทฯ สพฺพานิ หิ อกฺขรานิ จิตฺต สมุฏฺฐานานิ ยถาธิเปฺปตตฺถพฺยญฺชนโต พฺยญฺชนานิ จฯ สํโยโค ปโร เอตสฺมาติ สํโยคปโรฯ น สํโยคปโร **อสํโยคปโร** ‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเถรสฺส ยสฺส น ขมตี’ติ เอตฺถ ต-การ น-กา รสหิตาโร อสํโยคปโรฯ **กรณานี**ติ กณฺฐาทีนิ’’ อิติ เอตฺตกํ วุตฺตํฯ

ปุน วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปริวาร ๒.๔๘๕) ‘‘ตตฺถ **อายสฺมโต**ติอาทีสุ สรานนฺตริตานิ ส-การ ม-การาทิพฺยญฺชนานิ ‘สํโยโค’ติ วุจฺจนฺติฯ โย สํโยโค ปโร ยสฺส อ-การาทิโน, โส **สํ โยคปโร** นามฯ **รสฺส**นฺติ อ-การาทิพฺยญฺชนรหิตํ ปทํฯ **อสํโยคปร**นฺติ ‘ยสฺส น ขมตี’ติอาทีสุ ส-การ น-การาทิพฺยญฺชนสหิตํ ปทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ต-การสฺส ถ-การํ อกตฺวา ‘สุณาตุ เม’ติ อาทึ อวตฺวา วคฺคนฺตเร สิถิลเมว กตฺวา ‘สุณาฏุ เม’ติอาทึ วทโนฺตปิ ทุรุตฺตํ กโรติเยว ฐเปตฺ วา อนุรูปํ อาเทสํฯ ยญฺหิ ‘สจฺจิกตฺถปรมเตฺถนา’ติ วตฺตเพฺพ ‘สจฺจิกฏฺฐปรมเฏฺฐนา’ติ จ ‘อตฺ ถกถา’ติ จ วตฺตเพฺพ ‘อฏฺฐกถา’ติ จ ตตฺถ ตตฺถ วุจฺจติ, ตาทิสํ ปาฬิอฏฺฐกถาทีสุ ทิฏฺฐปโยคํ ตทนุรูปญฺจ วตฺตุํ วฏฺฏติ, ตโต อญฺญํ น วฏฺฏติฯ เตนาห **‘อนุกฺกมาคตํ ปเวณึ อวินาเสเนฺ ตนา’**ติอาทิฯ **‘ทีฆํ วตฺตเพฺพ รสฺส’**นฺติอาทีสุ ‘ภิกฺขูน’นฺติ วตฺตเพฺพ ‘ภิกฺขุน’นฺติ วา ‘พหู สู’ติ วตฺตเพฺพ ‘พหุสู’ติ วา ‘นกฺขมตี’ติ วตฺตเพฺพ ‘น ขมตี’ติ วา ‘อุปสมฺปทาเปโกฺข’ติ วตฺต เพฺพ ‘อุปสมฺปทาเปโข’ติ วา เอวํ อนุรูปฏฺฐาเนสุ เอว ทีฆรสฺสาทิรสฺสทีฆาทิวเสน ปริวเตฺตตฺวุํ วฏฺฏติ, น ปน ‘นาโค’ติ วตฺตเพฺพ ‘นโค’ติ วา ‘สโงฺฆ’ติ วตฺตเพฺพ ‘สโฆ’ติ วา ‘ติโสฺส’ติ วตฺต เพฺพ ‘ติโส’ติ วา ‘ยาจตี’ติ วตฺตเพฺพ ‘ยาจนฺตี’ติ วา เอวํ อนนุรูปฏฺฐาเนสุ วตฺตุํ ฯ สมฺพนฺธํ ปน ววตฺถานญฺจ สพฺพถาปิ วฏฺฏตีติ คเหตพฺพ’’นฺติ อาคตํฯ เสสานิ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว สุฏฺฐุ สลฺลเกฺขตพฺพานิฯ

๒๕๓. สีมวิปตฺติวินิจฺฉโย ปน เหฏฺฐา สีมกถายํ สเพฺพน กถิโต, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตน เยเนว คเหตโพฺพฯ

ปริสวิปตฺติกถาย **จตุวคฺคกรเณ**ติ จตุวเคฺคน สเงฺฆน กตฺตเพฺพฯ **อนิสฺสาริตา**ติ อุโป สถฏฺฐปนาทินา วา ลทฺธินานาสํวาสกภาเวน วา น พหิกตาฯ อฏฺฐกถายญฺหิ **‘‘อปกตตฺตสฺ สา**ติ อุกฺขิตฺตกสฺส วา ยสฺส วา อุโปสถปวารณา ฐปิตา โหนฺตี’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๒๕) วุตฺตตฺตา ฐปิตอุโปสถปวารโณ ภิกฺขุ อปกตโตฺต เอวาติ คเหตพฺพํฯ **ปริสุทฺธสีลา**ติ ปาราชิกํ อนาปนฺ นา อธิเปฺปตาฯ ปริวาสาทิกเมฺมสุ ปน ครุกฏฺฐาปิ อปกตตฺตา เอวาติ คเหตพฺพํฯ **อวเสสา... เป.... ฉนฺทารหาว โหนฺตี**ติ หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิเต สนฺธาย วุตฺตํ, อวิชหิตฺวา ฐิตา ปน ฉนฺ ทารหา น โหนฺติ, เตปิ จตุวคฺคาทิโต อธิกา หตฺถปาสํ วิชหิตฺวาว ฉนฺทารหา โหนฺติ, ตสฺมา สงฺฆโต หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิเตเนว ฉโนฺท วา ปาริสุทฺธิ วา ทาตพฺพาฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๘๘) ปน ‘‘อนุกฺขิตฺตา ปาราชิกํ อนาปนฺนา จ ปก ตตฺตาติ อาห **‘ปกตตฺตา อนุกฺขิตฺตา’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อนิสฺสาริตา**ติ ปุริมปทเสฺสว เววจนํฯ **ปริสุทฺธสีลา**ติ ปาราชิกํ อนาปนฺนาฯ **น เตสํ ฉโนฺท วา ปาริสุทฺธิ วา เอตี**ติ ตีสุ ทฺวีสุ วา นิสิ เนฺนสุ เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาหฏาปิ อนาหฏาว โหตีติ อธิปฺปาโย’’ติ อาค โตฯ เอวํ ปาฬิยญฺจ อฏฺฐกถาย จ จตุนฺนมฺปิ กมฺมานํ สมฺปตฺติ จ วิปตฺติ จ อาคตา, ฏีกาจริเยหิ จ วินิจฺฉิตา, ตสฺมา อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว จตฺตาริ กมฺมานิ กตฺตพฺพานิ, น อวุตฺตนเยนฯ วุตฺตญฺหิ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑. คนฺถารมฺภกถา; ๒.๔๓๑) –

> ‘‘พุเทฺธน ธโมฺม วินโย จ วุโตฺต;
> โย ตสฺส ปุเตฺตหิ ตเถว ญาโต;

โส เยหิ เตสํ มติมจฺจชนฺตา;
ยสฺมา ปุเร อฏฺฐกถา อกํสุฯ

‘‘ตสฺมา หิ ยํ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ;
ตํ วชฺชยิตฺวาน ปมาทเลขํ;
สพฺพมฺปิ สิกฺขาสุ สคารวานํ;
ยสฺมา ปมาณํ อิธ ปณฺฑิตาน’’นฺติฯ

อิมสฺมิญฺหิ กมฺมวเคฺค อปโลกนาทีนํ จตุนฺนํ กมฺมานํ กรณฏฺฐานํ เอกาทสวิปตฺติสีมวิมุตฺตํ พทฺธสีมภูตํเยว วุตฺตํ, ‘‘เอกาทสหิ อากาเรหิ สีมโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺตี’’ติ (ปริ. ๔๘๖) วจนโต น อพทฺธอุปจารสีมภูตํฯ น หิ ตตฺถ เอกาทสวิปตฺติ อตฺถิฯ อฏฺฐกถายมฺปิ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๒) **‘‘อปโลกนกมฺมํ** นาม สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา ติกฺขตฺตุํ สาเวตฺวา กตฺตพฺพํ กมฺม’’นฺติ อปโลกนกมฺมสฺสาปิ พทฺธสีมายเมว กตฺตพฺพภาโว วุโตฺต, น อุปจารสีมายํฯ น หิ ตตฺถ สีมฏฺฐกสงฺฆโสธนญฺจ ฉนฺทารหานญฺจ อตฺถิ, อโนฺตสีมํ ปวิฏฺฐปวิฏฺฐานํ สงฺฆลาโภ ทาตโพฺพเยว โหติ, ตสฺมา ‘‘ญตฺติกมฺมภูตํ อุโปสถปวารณากมฺมํ อพทฺธสีมวิหาเรปิ กตฺตพฺพ’’นฺติ คณฺหนฺตานํ อาจริยานํ วาโทปิ ‘‘ญตฺติทุติยกมฺมภูตํ กถินทานกมฺมํ อุปจารสีมายเมว กตฺตพฺพ’’นฺติ คณฺหนฺตานํ อาจริยานํ วาโทปิ ปาฬิวิโรโธ อฏฺฐกถาวิโรโธ จ โหตีติ เวทิตโพฺพฯ ยเมตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ อุโปสถปวารณกถาวณฺณนายญฺจ กถินกถาวณฺณนายญฺจ วุตฺตํ, อตฺถิเกหิ ตตฺถ สุฏฺฐุ โอโลเกตฺวา สํสโย วิโนเทตโพฺพฯ

อิทานิ สเพฺพ ภิกฺขู เลขกาเรหิ ปริจยวเสน สพฺพคนฺถานํ อาทิมฺหิ ลิขิตํ มหานมกฺการปาฐํ สรณคมนสฺส, กมฺมวาจาย จ อารมฺภกาเล มหตา อุสฺสาเหน ภณนฺติ, โส ปน ปาโฐ เนว สรณคมนปริยาปโนฺน, น กมฺมวาจาปริยาปโนฺน, นาปิ กมฺมวาจาย ปุพฺพกรณปริยาปโนฺน, ตสฺมิํ อภณิเตปิ น สรณคมนสฺส วา กมฺมวาจาย วา หานิ อตฺถิ, น ภณิเต วฑฺฒิ, ตสฺมา ปกรณาจริยา สรณคมนารเมฺภปิ กมฺมวาจารเมฺภปิ ตสฺส มหานมกฺการปาฐสฺส วณฺณนํ น วทนฺติ, วทโนฺต ปน ‘‘ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส’’ อิติ ปทานํ อโตฺถ วิสุทฺธิมคฺคสมนฺตปาสาทิกาสารตฺถทีปนีอาทิปฺปกรเณสุ ‘‘ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ อิติปทานํ อโตฺถ วิย วิตฺถาเรน วตฺตโพฺพ สิยา, เอวํ สเนฺตปิ ภควโต ยถาภูตคุณทีปนวเสน ปวตฺตตฺตา สเพฺพปิ อาจริยา สเพฺพสุ คนฺถารเมฺภสุ ติกฺขตฺตุํ มงฺคลตฺถํ ภณนฺติฯ ภณเนฺตหิ จ ปน น-การ โม-การาทีนํ ฐานกรณาทิสมฺปทํ อหาเปเนฺตน สิถิลธนิตทีฆรสฺสาทิวิเสสํ มนสิ กโรเนฺตน สมณสารุเปฺปน ปริมณฺฑเลน ปทพฺยญฺชเนน ภณิตโพฺพ โหติ, น อติอายตเกน คีตสทฺทสทิเสน สเทฺทนฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา ‘‘น, ภิกฺขเว, อายตเกน คีตสฺสเรน ธโมฺม คายิตโพฺพ, โย คาเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๔๙)ฯ

‘‘เอกมโตฺต ภเว รโสฺส, ทฺวิมโตฺต ทีฆมุจฺจเต;
ติมโตฺต ตุ ปฺลุโต เญโยฺย, พฺยญฺชนญฺจฑฺฒมตฺติก’’นฺติฯ –

สทฺทปฺปกรณาจริเยหิ วุตฺตํ สทฺทลกฺขณํ นิสฺสาย น-การาทีสุ รสฺสภูเต อสเร เอกมตฺตํ, น-พฺยญฺชเน อฑฺฒมตฺตํ สมฺปิเณฺฑตฺวา ทิยฑฺฒมตฺตกาลํ ปมาณํ กตฺวา อุจฺจารียเตฯ โม-การาทีสุ ทีฆภูเต โอ-การาทิสเร ทฺวิมตฺตํ, ม-การาทิพฺยญฺชเน อฑฺฒมตฺตํ สมฺปิเณฺฑตฺวา อฑฺฒเตยฺยมตฺตากาลํ ปมาณํ กตฺวา อุจฺจารียเต, น ตโต อุทฺธนฺติฯ นนุ ‘‘ปฺลุโต ติมโตฺต เญโยฺย’’ติ วุตฺตนฺติ? สจฺจํ, สา ปน ทูรโต อวฺหายนาทีสุเยว ลพฺภติ, นาญฺญตฺถฯ วุตฺตญฺหิ การิกายํ –

‘‘ทูรโต อวฺหาเน คีเต, ตเถว โรทเนปิ จ;
ปฺลุตา ติมตฺติกา วุตฺตา, สเพฺพเต เนตฺถ คยฺหเร’’ติฯ –

กิตฺตเกน ปน กาเลน เอกมตฺตา วิเญฺญยฺยาติ? อกฺขินิมิสอุมฺมิสมตฺตกาเลนาติ อาจริยาฯ เอเก ปน อาจริยา ‘‘องฺคุลิโผฏนกาลปฺปมาเณนา’’ติ วทนฺติฯ วุตฺตญฺหิ อาจริยธมฺมเสนาปติเตฺถเรน –

‘‘ปมาณํ เอกมตฺตสฺส, นิมิสุมฺมิสโตพฺรวุํ;
องฺคุลิโผฏกาลสฺส, ปมาเณนาปิ อพฺรวุ’’นฺติฯ

เอวํ สทฺทสตฺถาจริเยหิ วจนโต สุทฺธรสฺสสรฏฺฐาเน เอกมตฺตาปมาณํ, สพฺยญฺชนรสฺสสรฏฺฐาเน ทิยฑฺฒมตฺตาปมาณํ, สุทฺธทีฆสรฏฺฐาเน ทฺวิมตฺตาปมาณํ, สพฺยญฺชนทีฆสรฏฺฐาเน อฑฺฒเตยฺยมตฺตาปมาณํ กาลํ สลฺลเกฺขตฺวา อุจฺจารียเตฯ

อิทานิ ปน ภิกฺขู มหานมกฺการภณเน พลวอุสฺสาหํ กตฺวา ภณนฺตา รสฺสฏฺฐาเนสุ ทฺวิติมตฺตากาลํ ทีฆฏฺฐาเนสุ จตุปญฺจมตฺตากาลํ สรํ ปฐเปตฺวา ภณนฺติ, ตทยุตฺตํ วิย ทิสฺสติฯ อปเร ปฐมวาเร ภณิตฺวา ‘‘สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’’ติ ปริโยสานปทํ ปตฺวาปิ ตตฺถ อฏฺฐเปตฺวา ปุน ‘‘นโม ตสฺสา’’ติ ภณิตฺวา ส-กาเร ฐเปตฺวา โถกํ วิสฺสมิตฺวา ทุติยวาเร ‘‘ภควโต’’ติ อิทํ อาทิํ กตฺวา ยาว ปริโยสานํ ภณิตฺวา ฐเปนฺติฯ ตติยวาเร ปน อาทิโต ปฏฺฐาย ปริโยสาเน ฐเปนฺติฯ เอวํ ภณนฺตญฺจ พหู ปสํสนฺติ, เอวํ ปน กาตพฺพนฺติ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ วิชฺชติฯ ยถาญตฺติจตุตฺถกเมฺม กริยมาเน ตีณิ อนุสฺสาวนานิ สทฺทโต จ อตฺถโต จ อภินฺนานิ อญฺญมญฺญํ สงฺกรวิรหิตานิ กตฺวา ภณิตพฺพานิ, เอวํ มหานมกฺการปาเฐ ติกฺขตฺตุํ ภญฺญมาเน ตโย วารา สทฺทโต จ อตฺถโต จ อภิเนฺน กตฺวา สงฺกรวิรหิเต กตฺวา อาทิโต อารภิตฺวา ปริโยสาเน ฐเปตพฺพา โหนฺตีติฯ

ตตฺรายเมเกเอวํ วทนฺติ – ยถา นาม ชเวน คจฺฉนฺตสฺส ฐาตพฺพฏฺฐานํ ปตฺวาปิ สหสา ฐาตุํ น สโกฺกติ, เอกปาทมตฺตํ คนฺตฺวา ติฏฺฐติ, เอวํ อาทิโต ภณนฺตสฺส พลวอุสฺสาหตฺตา ปริโยสาเน ปเตฺตปิ ฐเปตุํ น สโกฺกติ, ‘‘นโม ตสฺสา’’ติ ทฺวิปทมตฺตํ ภณิตฺวา สโกฺกตีติฯ เอวํ สเนฺต ทุติยตติยวาเรสุ กสฺมา สโกฺกตีติ? ตทา ปน ทุติยวาเร โถกํ วิสฺสมิตตฺตา ลทฺธสฺสาโส หุตฺวา สโกฺกตีติฯ เอวํ เต อายสฺมโนฺต สยเมว อตฺตานํ วิฆาตํ ปาเปนฺติฯ น หิ ‘‘มหานมกฺการํ ภณเนฺตน ปฐมวาเร พลวอุสฺสาเหน ภณิตโพฺพ’’ติ ภควตา ปญฺญโตฺต, ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ วา ฐปิโต อตฺถิฯ เอวํ สเนฺต ยถา ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสเนฺตน ยตฺตกา ภิกฺขู ปาติโมกฺขํ สุณนฺติ, เตสํ สวนปฺปมาเณน ยาว ปริโยสานา อุทฺทิสิตุํ อตฺตโน สรปฺปมาณํ คเหตฺวา ปาติโมโกฺข อุทฺทิสิตโพฺพ, เอวํ กมฺมวาจํ ภณเนฺตนปิ สีมมณฺฑเล นิสินฺนภิกฺขูนํ สวนปฺปมาเณน ยาว ปริโยสานา อตฺตโน สรปฺปมาณํ คเหตฺวา ภณิตพฺพาติฯ

อปเร ปน อาจริยา โม-การาทีสุ โอ-การนฺตปเทสุ อเญฺญสํ ปทานํ อติเรเกน สเรน ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ อนุกรณสทฺทํ อนุพนฺธาปยมานา ภณนฺติ, เตสํ อาจริยานํ ตาทิสํ ภณนํ สุตฺวา ปริจยปฺปตฺตา อเญฺญ ภิกฺขู วา คหฏฺฐา วา อเญฺญสํ อาจริยานํ กมฺมวาจํ น ครุํ กโรนฺติ, ตาย กมฺมวาจาย อุปสมฺปทา อลภิตพฺพา วิย มญฺญนฺติ, ตาทิสํ ปน ภณนํ เตสํ อาจริยานํ สิสฺสานุสิสฺสา เอว ตถา ภณนฺติ, น อเญฺญ อาจริยาฯ เต ปน โปราณาจริยานํ สรสมฺปนฺนานํ อนุกรณสทฺทรหิตมฺปิ สหิตํ วิย ขายมานํ สุณนฺตานํ อติมโนรถํ สทฺทํ สุตฺวา ทิฏฺฐานุคติํ อาปชฺชนฺตา เอวํ ก

โรนฺติ มเญฺญฯ น หิ วินเย วา สทฺทสเตฺถสุ วา ตถา ภณิตพฺพนฺติ อตฺถิ, ตสฺมา วิจาเรตพฺพเมตนฺติฯ

พหู ปน ภิกฺขู ''สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆรสฺส''นฺติอาทินา วินเย กถิตวินิจฺฉยญฺจ ''เอตฺถ ปญฺจสุ วเคฺคสู''ติอาทินา สทฺทสเตฺถสุ กตวินิจฺฉยญฺจ อชานนฺตา ปิฏกตฺตยโกวิทานํ วินยธรพหุสฺสุตเตฺถรานํ สนฺติกา อลโทฺธปเทสา หุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ อุปสมฺปทํ กโรนฺตานํ ภิกฺขูนํ วจนเมว คเหตฺวา เหเยฺยปาเทยฺยํ อชานนฺตา ปุเพฺพ ปรเทสโต อาคตานํ ปุญฺญวนฺตานํ สรสมฺปนฺนานํ มหาเถรานํ อโนสเรน ภณมานานํ สรํ สุตฺวา เตสํ เถรวรานํ มตึ อปุจฺฉิตฺวาว ยถาทิฏฺฐํ ยถาสุตํ ลิขิตฺวา ฐเปนฺตา อนุกฺกเมน ปณฺฑิเตหิ หสิตพฺพํ อยุตฺตํ กถํ ทีเปนฺตา ''อิมสฺมึ ฐาเน พฺยคฺฆิยา สทฺทสทิสํ สทฺทํ กโรนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน สกุณิยา สทฺทสทิสํ สทฺทํ กโรนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน ตมฺพุลกสฎปาตํ กโรนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน ทกฺขิณโต นมนฺตา ภณนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน วามโต นมนฺตา ภณนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน วิลาสํ กุรุมานา ภณนฺตี''ติอาทีนิ วตฺวา ตเทว สทฺทหนฺตา รุกฺขมูลอุมงฺคเลณาทีสุ นิสีทิตฺวา ตเมว วจนํ อนุสิกฺขนฺตา ตทนุรูปํ กมฺมวาจํ ภณนฺตา ''อหํ กมฺมวาจากุสโล''ติ วตฺวา พาลชเน สญฺญาเปตฺวา เตสํ เตสํ อุปสมฺปทาเปกฺขานํ กมฺมวาจํ ภณนฺติ, อิเม ภิกฺขู ภควโต อาณํ อติกฺกาเมนฺติ, สาสนํ โอสกฺกาเปนฺตีติ ทฎฺฐพฺพาฯ

อถาปเรปิ ภิกฺขู คามกาวาสาทีสุ วสนฺตา ปณฺฑิตานํ สนฺติเก อปยิรุปาสมานา วตฺถุสมฺปตฺติมฺปิ วตฺถุวิปตฺติมฺปิ ญตฺติอนุสฺสาวนสีมปริสสมฺปตฺติมฺปิ วิปตฺติมฺปิ ตถโต อชานนฺตา พหโว สิเสฺส ฐเปตฺวา ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ กโรนฺตา ปริสํ วฑฺฒาเปนฺติ, เตปิ ภควโต สาสนํ โอสกฺกาเปนฺติ, ตสฺมา ภควโต อาณํ กโรเนฺตหิ ลชฺชีเปสเลหิ พหุสฺสุเตหิ สิกฺขากาเมหิ สปฺปุริสภิกฺขูหิ เอวรูปานํ ภิกฺขูนํ สหายเกหิ อุปตฺถมฺภเกหิ เอกสโมฺภคสํวาสกเรหิ น ภวิตพฺพํฯ อิทานิ ภิกฺขู –

> ''จ-การนฺตํ ส-การนฺตํ, ต-การนฺตสมํ วเท;
> ญ-การนฺตํ ล-การนฺตํ, น-การนฺตสมํ วเท''ติฯ –

อิมํ สิโลกํ อุปนิสฺสาย สรณคมเนปิ ''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี''ติ ปาฐํ ''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี''ติ ปฐนฺติฯ กมฺมวาจายมฺปิ ''ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพ''ติอาทิปาฐํ ''ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพ''ติอาทินา ปฐนฺติฯ เอตฺถ ยุตฺติโตปิ อาคมโตปิ การณํ จิเนฺตตพฺพํฯ

ตตฺรายํ ยุตฺติจินฺตา – ''จ-การนฺตํ ส-การนฺตํ, ต-การนฺตสมํ วเท''ติ เอตฺถ จ-กาโร ตาลุโช, ต-กาโร ทนฺตโช, เอวเมเต อกฺขรา ฐานโตปิ อสมานาฯ จ-กาโร ชิวฺหามชฺฌกรโณ, ต-กาโร ชิวฺหคฺคกรโณ, เอวํ กรณโตปิ อสมานาฯ จ-กาโร ทุติยวคฺคปริยาปโนฺน, ต-กาโร จตุตฺถวคฺคปริยาปโนฺน, เอวํ วคฺคโตปิ อสมานาฯ สํโยคกฺขรวเสน น ปุพฺพกฺขรา สุตึ ลภนฺตา สรวิเสสํ ปาปุณนฺติ, เตเนว จ-กาเรน สทฺทสตฺถการาจริยา ''สํโยเค ปเร รสฺสตฺต''นฺติ จ ''สํโยคปุพฺพา เอ-กาโร-การา รสฺสาอิว วตฺตพฺพา''ติ จ วทนฺติฯ เอวํ สเนฺต กถํ อสมานฎฺฐานิเกน อสมานกรเณน อสมานวเคฺคน สํโยคกฺขเรน ลทฺธสุติกา อกฺขรา ตโต อเญฺญน อสมานฎฺฐานิเกน อสมานกรเณน อสมานวเคฺคน สํโยคกฺขเรน ลทฺธสมานสุติกา ภเวยฺยุํฯ น เกวลญฺจ เอเต อกฺขรา อสมานฎฺฐานิกา อสมานกรณา อสมานวคฺคาว โหนฺติ, อถ โข อนาสนฺนฎฺฐานิกา อนาสนฺนกรณา อนาสนฺนวคฺคา จ โหนฺติฯ ยถา จ วีณํ วาเทนฺตานํ ทูเร ตนฺติสฺสเรน ตโต ทูเร ตนฺติสฺสโร อสมาโน โหติ, เอวํ ทูรฎฺฐานิเกน อกฺขเรน ทูรกรเณน ตโต ทูรฎฺฐานิโก ทูรกรโณ สมานสุติโก กถํ ภเวยฺย, วคฺคกฺขรานญฺจ อญฺญมญฺญํ อสงฺกรวเสน อสมานสุติวเสน ปวตฺตนโต ''วคฺคนฺตํ วา วเคฺค''ติ สุเตฺต นิคฺคหิตสฺส วคฺคนฺตกรเณ สติ อญฺญวคฺคสฺมึ ปเร

อญฺญวคฺคนฺตํ น ปาปุณาติ, ‘‘วเคฺค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา’’ติ สุเตฺตน จ อสทิสเทฺวภาวกรเณ อญฺญวเคฺค อญฺญวคฺคเทฺวภาโว น โหติฯ

ยทิ จ จ-การนฺตกฺขโร ต-การนฺตกฺขเรน สมานสุติโก สิยา, เอวํ สติ กึ จ-การนฺตกฺขรเลขเนน สพฺพตฺถ ต-การนฺตเมว ลิเขยฺย, ตถา ปน อลิขิตฺวา ปโยคานุรูปํ ปฐมกฺขรสฺส สทิสเทฺวภาวฎฺฐาเน ‘‘กโจฺจ กจฺจายโน’’ติ, อสทิสเทฺวภาวฎฺฐาเน ‘‘วโจฺฉ วจฺฉายโน’’ติ ตติยกฺขรสฺส สทิสเทฺวภาวฎฺฐาเน ‘‘มชฺชํ สมฺมชฺช’’นฺติ, อสทิสเทฺวภาวฎฺฐาเน ‘‘อุปชฺฌา อุปชฺฌาโย’’ติ สมานฎฺฐานสมานกรณสมานวคฺคกฺขรานเมว เทฺวภาโว ลิขียติ, โน อิตเรสํ, ตสฺมา ปโยคานุรูปํ จ-การนฺต ช-การนฺตฎฺฐาเนสุ สกวคฺคสุติวเสเนว วตฺตพฺพํ, น อญฺญวคฺคสุติวเสนฯ ส-การเนฺต ปน ส-การสฺส ต-กาเรน สมานฎฺฐานิกตฺตา สมานกรณตฺตา จ วคฺคอวคฺควเสน ภิเนฺนปิ อวคฺคกฺขรานํ วคฺคกฺขเรหิ สาธารณตฺตา จ อวคฺคกฺขรานํ วคฺคกฺขรานํ วิย วิสุํ สุติยา อภาวโต จ ส-การนฺตสฺส ต-การนฺตภณนํ ยุตฺตํ สิยาฯ ส-กาโรปิ หิ ทนฺตโช, ต-กาโรปิ, ส-กาโรปิ ชิวฺหคฺคกรโณ, ต-กาโรปิ , ตสฺมา สมานฎฺฐานิกานํ สมานกรณานํ อกฺขรานํ สมานสุติภาโว ยุโตฺตฯ ญ-การนฺต ล-การนฺตานํ น-การนฺตภณเนปิ อิมินา นเยน ญ-การนฺต น-การนฺตานํ อสมานสุติภาโว ล-การนฺต น-การนฺตานํ สมานสุติภาโว ทฎฺฐโพฺพติฯ อยเมตฺถ ยุตฺติจินฺตาฯ

อาคมจินฺตา ปน เอวํ กาตพฺพา –

‘‘จ-การนฺตํ ส-การนฺตํ, ต-การนฺตสมํ วเท;
ญ-การนฺตํ ล-การนฺตํ, น-การนฺตสมํ วเท’’ติฯ –

อยํ สิโลโก กุโต ปภโว, กตฺถ อาคโต, เกน การิโตติ? ตตฺถ **กุโต ปภโว**ติ ภควนฺตสฺมา วา ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ วา อฎฺฐกถาจริเยหิ วา ปภโวฯ **กตฺถ อาคโต**ติ วินเย วา สุตฺตเนฺต วา อภิธเมฺม วา ปาฬิยํ วา อฎฺฐกถาย วา ฎีกาทีสุ วา อาคโตฯ **เกน การิโต**ติ เนตฺตินิรุตฺติเปฎโกปเทสกจฺจายนปฺปกรณการเกน อายสฺมตา มหากจฺจายนเตฺถเรน วา มุขมตฺตทีปนิการเกน วชิรพุทฺธาจริเยน วา ปทรูปสิทฺธิการเกน พุทฺธปิยาจริเยน วา สทฺทนีติปฺปกรณการเกน อคฺควํสาจริเยน วา ตทญฺญสตฺถการเกหิ มหาเถเรหิ วา การิโตติ เอวํ อาคมจินฺตายํ สติ อยํ สิโลโก ภควนฺตสฺมา ปภโว ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ วา อฎฺฐกถาจริเยหิ วาติ น ปญฺญายติฯ ‘‘วินเย วา สุตฺตเนฺต วา อภิธเมฺม วา ปาฬิยํ วา อฎฺฐกถาย วา ฎีกาสุ วา อาคโต’’ติ หิ น สกฺกา วตฺตุํฯ กจฺจายนาจริยาทีหิ สทฺทสตฺถการเกหิ อาจริเยหิ กโตติปิ น ทิสฺสติฯ เอวํ สเนฺต อปฺปาฎิหีรกตํ อิทํ วจนํ อาปชฺชติฯ

เอวํ ปน มยํ จินฺตยิมฺหา – รามญฺญเทเส กิร สกภาสายํ จ-การนฺต ญ-การนฺตา น สนฺติ , เตเนว รามญฺญเทสิยา ภิกฺขู ‘‘สจฺจ’’อิติ อิมํ ปาฐํ วทนฺตา ‘‘สตฺจ’’อิติ วทนฺติ, ‘‘ปญฺจงฺค’’อิติ ปาฐํ วทนฺตา ‘‘ปนฺจงฺค’’อิติ วทนฺติ, ตสฺมา อตฺตโน วิสเย อวิชฺชมานํ จ-การนฺต ญ-การนฺตํ ยถาปาฐํ วตฺตุมสโกฺกเนฺตหิ เตหิ ภิกฺขูหิ สกภาสานุรูปโต อยํ สิโลโก การิโต ภวิสฺสตีติฯ เอวํ สเนฺตปิ มรมฺมภาสาย จ-การนฺต ญ-การนฺตปทานํ สุติวิเสสวเสน วิสุํ ปญฺญายนโต มรมฺมเทสิยา ภิกฺขู ตํ สิโลกํ อนฺวตฺติตฺวา ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ วา ‘‘ปฐมํ อุปตฺฌํ คาหาเปตโพฺพ’’ติ วา ‘‘เหตุปตฺจโย อารมฺมณปตฺจโย’’ติ วา วตฺตุํ น อรหนฺติฯ รามญฺญเทสิยาปิ สกภาสาย วิสุํ อวิชฺชมานมฺปิ จ-การนฺต ญ-การนฺตปทํ สกภาสากถนกาเลเยว ภาสานุรูปํ ต-การนฺต น-การนฺตภาเวน กเถตพฺพํ, มาคธภาสากถนกาเล ปน มาคธภาสาย จ-การนฺต ญ-การนฺตปทานํ วิสุํ ปโยคทสฺสนโต มาคธภาสานุรูปํ จ-การนฺต ญ-การนฺตปทานํ วิสุํ สุติวเสน ยถาปาฐเมว กเถตพฺพานีติ โน มติฯ อยเมตฺถ อาคมจินฺตาฯ

ชินสาสนมารพฺภ, กถายํ กถิตา มยา;
ยุตฺตายุตฺตํ จินฺตยนฺตุ, ปณฺฑิตา ชินสาวกาฯ

ยุตฺตายุตฺตํ จินฺตยิตฺวา, ยุตฺตเญฺจ ธารยนฺตุ ตํ;
อยุตฺตเญฺจ ปชหนฺตุ, มานโทสวิวชฺชิตาติฯ

๒๕๔. เอวํ จตุนฺนํ กมฺมานํ สมฺปตฺติวิปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสํ กมฺมานํ ฐานปฺปเภทํ ทเสฺสนฺโต **“อปโลกนกมฺมํ กตมานิ ปญฺจ ฐานานิ คจฺฉตี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ วินิจฺฉโย อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ อนุตฺตานปทตฺถเมว ทสฺสยิสฺสามฯ **“เอตรหิ สเจปิ สามเณโร”**ติอาทีสุ พุทฺธาทีนํ อวณฺณภาสนมฺปิ อกปฺปิยาทิํ กปฺปิยาทิภาเวน ทีปนมฺปิ ทิฏฺฐิวิปตฺติยํเยว ปวิสติ, เตเนว วกฺขติ ‘‘ตํ ลทฺธิํ วิสฺสชฺชาเปตโพฺพ’’ติฯ ภิกฺขูนมฺปิ เอเสว นโยฯ **มิจฺฉาทิฏฺฐิโก**ติ พุทฺธวจนาธิปฺปายํ วิปรีตโต คณฺหโนฺต, โส เอว **“อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต”**ติ วุโตฺตฯ เกจิ ปน ‘‘สสฺสตุเจฺฉทานํ อญฺญตรทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต’’ติ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํฯ สสฺสตุเจฺฉทคาหสฺส สามเณรานํ ลิงฺคนาสนาย การณเตฺตน เหฏฺฐา อฏฺฐกถายเมว วุตฺตตฺตา อิธ จ ทณฺฑกมฺมนาสนาย เอว อธิเปฺปตตฺตาฯ **กายสโมฺภคสามคฺคี**ติ สหเสยฺยปฏิคฺคหณาทิฯ **โสรโต**ติ สุเภ รโต, สุฏฺฐุ โอรโตติ วา **โสรโตฯ นิวาตวุตฺตี**ติ นีจวุตฺติฯ

ตสฺสาปิ ทาตโพฺพติ วิชฺชมานํ มุขราทิภาวํ นิสฺสาย อปฺปฏิปุจฺฉิตฺวาปิ ปฏิญฺญํ อคฺคเหตฺวาปิ อาปตฺติํ อนาโรเปตฺวาปิ เทสิตายปิ อาปตฺติยา ขุํสนาทิโต อโนรมนฺตสฺส ทาตโพฺพวฯ โอรมนฺตสฺส ปน ขมาเปนฺตสฺส น ทาตโพฺพฯ **พฺรหฺมทณฺฑสฺส ทาน**นฺติ ขรทณฺฑสฺส อุกฺกฏฺฐทณฺฑสฺส ทานํฯ ตชฺชนียาทิกเมฺม หิ กเต โอวาทานุสาสนิปฺปทานปฏิเกฺขโป นตฺถิ, ทินฺนพฺรหฺมทเณฺฑ ปน ตสฺมิํ สทฺธิํ ตชฺชนียกมฺมาทิกเตหิ ปฏิกฺขิตฺตมฺปิ กาตุํ น วฏฺฏติ ‘‘เนว วตฺตโพฺพ’’ติอาทินา อาลาปสลฺลาปมตฺตสฺสปิ น-กาเรน ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ ตญฺหิ ทิสฺวา ภิกฺขู คีวํ ปริวเตฺตตฺวา โอโลกนมตฺตมฺปิ น กโรนฺติ, เอวํ วิวเชฺชตพฺพํ นิมฺมทนกรณตฺถเมว ตสฺส ทณฺฑสฺส อนุญฺญาตตฺตาฯ เตเนว ฉนฺนเตฺถโรปิ อุเกฺขปนียาทิกมฺมกโตปิ อภายิตฺวา พฺรหฺมทเณฺฑ ทินฺเนฺน ‘‘สเงฺฆนาหํ สพฺพถา วิวชฺชิโต’’ติ มุจฺฉิโต ปปติฯ โย ปน พฺรหฺมทณฺฑกเตน สทฺธิํ ญตฺวา สํสโฏฺฐ อวิวเชฺชตฺวา วิหรติ, ตสฺส ทุกฺกฏเมวาติ คเหตพฺพํฯ อญฺญถา พฺรหฺมทณฺฑวิธานสฺส นิรตฺถกตาปสงฺคโตฯ **เตนา**ติ พฺรหฺมทณฺฑกเตนฯ ยถา ตชฺชนียาทิกมฺมกเตหิ, เอวเมว ตโต อธิกมฺปิ สงฺฆํ อาราเธเนฺตน สมฺมา วตฺติตพฺพํ, ตญฺจ ‘‘โสรโต นิวาตวุตฺตี’’ติอาทินา สรูปโต ทสฺสิตเมวฯ เตนาห **“สมฺมา วตฺติตฺวา ขมาเปนฺตสฺส พฺรหฺมทโณฺฑ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตโพฺพ”**ติฯ **ปฏิสงฺขา**ติ ปฏิสงฺขาย, ญาเณน อุปปริกฺขิตฺวาฯ

ยํ ตํ ภควตา อวนฺทิยกมฺมํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ตสฺส ภิกฺขุโน ทณฺฑกมฺมํ กาตุ’’นฺติ สามญฺญโต อนุญฺญาตปฺปการํ ทเสฺสตฺวา ปุน วิเสสโต อนุญฺญาตปฺปการํ ทเสฺสตุํ **“อถ โข”**ติอาทิ ปาฬิอุทฺธฏาติ เวทิตพฺพํฯ **อิมสฺส อปโลกนกมฺมสฺส ฐานํ โหตี**ติ อปโลกนกมฺมสามญฺญสฺส ปวตฺติฏฺฐานํ โหติฯ วิเสสพฺยติเรเกน อวิชฺชมานมฺปิ ตทญฺญตฺถ อปฺปวตฺติํ ทเสฺสตุํ วิเสสนิสฺสิตํ วิย โวหรียติฯ **“กมฺมเญฺญว ลกฺขณ”**นฺติ อิมินา โอสารณาทิวเสน คหิตาวเสสานํ สเพฺพสํ อปโลกนกมฺมสามญฺญลกฺขณวเสน คหิตตฺตา ‘‘กมฺมเญฺญว ลกฺขณมสฺสาติ กมฺมลกฺขณ’’นฺติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติ, อิทญฺจ วุตฺตาวเสสานํ กมฺมานํ นิฏฺฐานฏฺฐานํ สงฺขารกฺขนฺธธมฺมายตนาทีนิ วิย วุตฺตาวเสสขนฺธายตนานนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘อยํ ปเนตฺถ ปาฬิมุตฺตโกปิ กมฺมลกฺขณวินิจฺฉโย’’ติอาทิฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ อุปริ ญตฺติกมฺมาทีสุปิ กม

มลกฺขณํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๙๕-๔๙๖) ปน ‘‘กมฺม เมว ลกฺขณนฺติ **กมฺมลกฺขณํ**ฯ โอสารณนิสฺสารณภณฺฑุกมฺมาทโย วิย กมฺมญฺจ หุตฺวา อญฺญญฺจ นามํ น ลภติ, กมฺมเมว หุตฺวา อุปลกฺขียตีติ กมฺมลกฺขณนฺติ วุจฺจตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิร พุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปริวาร ๔๙๕-๔๙๖) ปน ‘‘อิมสฺส อปโลกนกมฺมสฺส ฐานํ โหตีติ เอวมฺปิ อปโลกนกมฺมํ ปวตฺตตีติ อโตฺถฯ กมฺมเญฺญว ลกฺขณนฺติ **กมฺมลกฺขณํ**ฯ โอสารณนิสฺสารณ ภณฺฑุกมฺมาทโย วิย กมฺมญฺจ หุตฺวา อญฺญญฺจ นามํ น ลภติ, กมฺมเมว หุตฺวา อุปลกฺขียตีติ **กมฺมลกฺขณํ** อุปนิสฺสโย วิยฯ เหตุปจฺจยาทิลกฺขณวิมุโตฺต หิ สโพฺพ ปจฺจยวิเสโส ตตฺถ สงฺคยฺหตี’’ติ วุตฺตํฯ **ตสฺส กรณ**นฺติ อวนฺทิยกมฺมสฺส กรณวิธานํฯ **น วนฺทิตโพฺพ**ติ, อิมินา วนฺทนฺติยา ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ สเงฺฆน กตํ กติกํ ญตฺวา มทฺทนํ วิย หิ สงฺฆสมฺมุตึ อ นาทเรน อติกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติ เอว โหติฯ

๒๕๕. ***ภิกฺขุสงฺฆสฺสปิ ปเนตํ ลพฺภติเยวา***ติ อวนฺทิยกมฺมสฺส อุปลกฺขณมเตฺตน คหิตตฺตา ภิกฺขุสงฺฆสฺสปิ กมฺมลกฺขณํ ลพฺภติ เอวฯ สลากทานฎฺฐานํ **สลากคฺคํ** นาม, ยาคุภตฺตานํ ภาชนฎฺฐานานิ **ยาคคฺคภตฺตคฺคานิ** นามฯ เอเตสุปิ หิ ฐาเนสุ สโพฺพ สโงฺฆ อุโปสเถ วิย สนฺนิปติโต, กมฺมญฺจ วคฺคกมฺมํ น โหติ, ‘‘มยเมตํ น ชานิมฺหา’’ติ ปจฺฉา ขียนฺตาปิ น โหนฺติ, ขณฺฑสีมาย ปน กเต ขียนฺติฯ สงฺฆิกปจฺจยญฺหิ อจฺฉินฺนจีวราทีนํ ทาตุํ อปโลเกเนฺตหิ อุปจารสีมฎฺฐานํ สเพฺพสํ อนุมตึ คเหตฺวาว กาตพฺพํฯ โย ปน วิสภาคปุคฺคโล ธมฺมิกํ อปโลกนํ ปฏิพาหติ, ตํ อุปาเยน พหิอุปจารสีมคตํ วา กตฺวา ขณฺฑสีมํ วา ปวิสิตฺวา กาตุํ วฎฺฏติฯ ยํ สนฺธาย ‘‘อปโลกนกมฺมํ กโรตี’’ติ สามญฺญโต ทเสฺสติ, ตํ อปโลกนกมฺมํ สรูปโต ทเสฺสตุํ อาห **‘‘อจฺฉินฺนจีวรํ’’**อิจฺจาทิฯ ยทิ อปโลเกตฺวาว จีวรํ ทาตพฺพํ, กึ ปน อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชก สมฺมุติยาติ อาห **‘‘อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชเกน ปนา’’**ติอาทิฯ **นาฬิ วา อุปฑฺฒนาฬิ วา**ติ ทิวเส ทิวเส อปโลเกตฺวา ทาตพฺพสฺส ปมาณทสฺสนํฯ เตน ยาปนมตฺตเมว อปโลเกตพฺพํ, น อธิกนฺติ ทเสฺสติฯ **เอกทิวสํเยว วา**ติอาทิ ทสวีสติทิวสานํ เอกสฺมึ ทิวเสเยว ทาตพฺพปริเจฺฉทสฺสนํฯ เตน ‘‘ยาวชีว’’นฺติ วา ‘‘ยาวโรคา วุฎฺฐหตี’’ติ วา เอวํ อปโลเกตุํ น วฎฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อิณปลิโพธ**นฺติ อิณวตฺถุํ ทาตุํ วฎฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ ตญฺจ อิณายิเกหิ ปลิพุทฺธสฺส ลชฺชีเปสลสฺส สาสนุปการกสฺส ปมาณยุตฺตเมว กปฺปิยภณฺฑํ นิยเมตฺวา ภิกฺขูหิ อปโลเกตฺวา ทาตพฺพํ, น ปน สหสฺสํ วา สตสหสฺสํ วา มหาอิณํฯ ตาทิสญฺหิ ภิกฺขาจริยวเตฺตน สเพฺพหิ ภิกฺขูหิ ตาทิสสฺส ภิกฺขุโน ปริเยสิตฺวา ทาตพฺพํฯ

‘‘ฉตฺตํ วา เวทิกํ วาติ เอตฺถ **เวทิกา**ติ เจติยสฺส อุปริ จตุรสฺสจโย วุจฺจติฯ **ฉตฺต**นฺติ ตโต อุทฺธํ วลยานิ ทเสฺสตฺวา กโต อคฺคจโย วุจฺจตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๙๕-๔๙๖) วุตฺตํฯ **เจติยสฺส อุปนิเกฺขปโต**ติ เจติยสฺส ปฏิชคฺคนตฺถาย วฑฺฒิยา ปโยเชตฺวา กปฺปิยการเกหิ ฐปิตวตฺถุโตฯ **สงฺฆิเกนปี**ติ น เกวลญฺจ ตตฺรุปฺปาทโต ปจฺจยทายเกหิ จตุปจฺจยตฺถาย สงฺฆสฺส ทินฺนวตฺถุนาปีติ อโตฺถฯ **สงฺฆภตฺตํ กาตุํ น วฎฺฏตี**ติ มหาทานํ ททเนฺตหิปิ กริยมานํ สงฺฆภตฺตํ วิย กาเรตุํ น วฎฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตุํ รุจฺจตี’’**ติ วุตฺตตฺตา อตฺตโน อตฺตโน ปริโภคปฺปโหนกํ อปฺปํ วา พหุํ วา คเหตพฺพํ, อธิกํ ปน คเหตุํ น ลภติฯ

อุโปสถทิวเสติ นิทสฺสนมตฺตํ, ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ทิวเสปิ กตํ สุกตเมว โหติฯ กโรเนฺตน ‘‘ยํ อิมสฺมึ วิหาเร อโนฺตสีมาย สงฺฆสนฺตกํ…เป…. ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตุํ มยฺหํ รุจฺจตี’’ติ เอวํ กติกา กาตพฺพาฯ ตถา ทฺวีหิ ตีหิปิ ‘‘อายสฺมนฺตานํ รุจฺจตี’’ติ วจนเมว เหตฺถ วิเสโสฯ **เตสมฺปี**ติ รุกฺขานํฯ **สา เอว กติกา**ติ วิสุํ กติกา น กาตพฺพาติ อโตฺถฯ

เตสนฺติ รุกฺขานํ, สโงฺฆ สามีติ สมฺพนฺโธฯ **ปุริมวิหาเร**ติ ปุริเม ยถาสุขํ ปริโภคตฺถาย กตกติเก วิหาเรฯ **ปริเวณานิ กตฺวา ชคฺคนฺตี**ติ ยตฺถ อรกฺขิยมาเน ผลาผลานิ รุกฺขา จ วินสฺสนฺติ, ตาทิสํ ฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตตฺถ สงฺฆสฺส กติกา น ปวตฺตตีติ อธิปฺปาโยฯ เยหิ ปน รุกฺขพีชานิ โรเปตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย ปฏิชคฺคิตา, เตปิ ทสมภาคํ ทตฺวา โรปเกเหว ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ **เตหี**ติ ชคฺคิเตหิฯ

ตตฺถาติ ตสฺมึ วิหาเรฯ **มูเล**ติอาทิกาเล, ปุเพฺพติ อโตฺถฯ **ทีฆา กติกา**ติ อปริจฺฉินฺนกาลา ยถาสุขํ ปริโภคตฺถาย กติกาฯ **นิกฺกุกฺกุเจฺจนา**ติ ‘‘อภาชิตมิท’’นฺติ กุกฺกุจฺจํ อกตฺวาติ อโตฺถฯ **ขียนมตฺตเมว ต**นฺติ เตน ขียเนน พหุํ ขาทนฺตานํ โทโส นตฺถิ อตฺตโน ปริโภคปฺปมาณเสฺสว คหิตตฺตา, ขียเนฺตปิ อตฺตโน ปโหนกํ คเหตฺวา ขาทิตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

คณฺหถาติ น วตฺตพฺพาติ ตถา วุเตฺต เตเนว ภิกฺขุนา ทินฺนํ วิย มเญฺญยฺยุํฯ ตํ นิสฺสาย มิจฺฉาชีวสมฺภโว โหตีติ วุตฺตํฯ เตนาห **‘‘อนุวิจริตฺวา’’**ติอาทิฯ **อุปฑฺฒภาโค**ติ เอกสฺส ภิกฺขุโน ปฏิวีสโต อุปฑฺฒภาโค, เทเนฺตน จ ‘‘เอตฺตกํ ทาตุํ สโงฺฆ อนุญฺญาสี’’ติ เอวํ อตฺตานํ ปริโมเจตฺวา ยถา เต สเงฺฆ เอว ปสีทนฺติ, เอวํ วตฺวา ทาตพฺพํฯ **อปจฺจาสีสเนฺตนา**ติ คิลานคมิกิสฺสราทีนํ อนุญฺญาตปุคฺคลานมฺปิ อตฺตโน สนฺตกํ เทเนฺตน อปจฺจาสีสเนฺตเนว ทาตพฺพํฯ อนนุญฺญาตปุคฺคลานํ ปน อปจฺจาสีสเนฺตนปิ ทาตุํ น วฏฺฏตีติฯ สงฺฆิกเมว ยถากติกาย ทาเปตพฺพํฯ อตฺตโน สนฺตกมฺปิ ปจฺจยทายกาทโย สยเมว วิสฺสาเสน คณฺหนฺติ, น วาเรตพฺพา, ‘‘ลทฺธกปฺปิย’’นฺติ ตุณฺหี ภวิตพฺพํฯ **ปุเพฺพ วุตฺตเมวา**ติ ‘‘กุโทฺธ หิ โส รุเกฺขปิ ฉิเนฺทยฺยา’’ติ อาทินา ตุณฺหีภาเว การณํ ปุเพฺพ วุตฺตเมว, เตหิ กตอนตฺถาภาเวปิ การุเญฺญน ตุณฺหี ภวิตุํ วฏฺฏติ, ‘‘คณฺหถา’’ติอาทิ ปน วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ

ครุภณฺฑตฺตา...เป.... น ทาตพฺพนฺติ ชีวรุกฺขานํ อารามฏฺฐานิยตฺตา ทารูนญฺจ เคหสมฺภารานุปคตตฺตา ‘‘สพฺพํ ตฺวเมว คณฺหาติ ทาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ **อกตาวาสํ วา กตฺวา**ติ ปุเพฺพ อวิชฺชมานํ เสนาสนํ กตฺวาฯ **ชคฺคิตกาเล**ติ ผลวาเร สมฺปเตฺตฯ **ชคฺคนกาเล**ติ ชคฺคิตุํ อารทฺธกาเลฯ

๒๕๖. **ญตฺติกมฺมฏฺฐานเภเท**ติ ญตฺติกมฺมสฺส ฐานเภเทฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

เตตฺตึสติโม ปริเจฺฉโทฯ

๓๔. ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถา

เอวํ กมฺมากมฺมวินิจฺฉยกถํ กเถตฺวา อิทานิ ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถํ กเถตุํ **“อิทานิ ปกิณฺณกกถา เวทิตพฺพา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปกาเรน กิณฺณาติ ปกิณฺณา, ทิวาเสยฺยาติ กถา วิย วิสุํ วิสุํ อปฺปวตฺติตฺวา เอกสฺมึเยว ปริเจฺฉเท กรณวเสน ปวตฺตา คณโภชนกถาทโยฯ **ปกิณฺณกา** สกเตฺถ ก-ปจฺจยวเสนฯ

ตตฺรายํ ปกิณฺณกมาติกา –

คณโภชนกถา จ, ปรมฺปรา จ โภชนา;
อนาปุจฺฉา ปํสุกูลํ, ตโต อจฺฉินฺนจีวรํฯ

ปฏิภานจิตฺตํ วิปฺป-กตโภชนเมว จ;
อุทฺทิสนฺตุทฺทิสาเปนฺตา, ติวสฺสนฺตริกา ตถาฯ

ทีฆาสนํ คิลานุป-ฏฺฐานํ มรณวณฺณกํ;
อตฺตปาตนมปฺปจฺจ-เวกฺขิตฺวา นิสินฺนํ ตถาฯ

ทวาย สิลาวิชฺฌนํ, ทายาฬิมฺปนกํ ตถา;
มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลาภตํ, โคปกทานเมว จฯ

ธมฺมิกายาจนา เจว, อุจฺจาราทีน ฉฑฺฑนํ;
นฺหาเน รุกฺขฆํสนานิ, วลิกาทีน ธารณํฯ

ทีฆเกสา อาทาสาทิ, นจฺจาทฺยงฺคเจฺฉทาทิ จ;
ปโตฺต สพฺพปํสุกูลํ, ปริสฺสวน นคฺคิยํฯ

คนฺธปุปฺผํ อาสิตฺตกํ, มโฬริเกกภาชนํ;
เจลปติ ปาทฆํสี, พีชนี ฉตฺตเมว จฯ

นขาโลมา กายพนฺธา, นิวาสนปารุปนา;
กาช ทนฺตกฏฺฐเญฺจว, รุกฺขาโรหนกมฺปิ จฯ

ฉนฺทาโรปา โลกายตา, ขิปิตํ ลสุณํ ตถา;
น อกฺกมิตพฺพาทีนิ, อวนฺทิยา จ วนฺทิยาฯ

วนฺทนาการกถา จ, อาสนฺทาทิกถาปิ จ;
อุจฺจาสนมหาสนํ, ปาสาทปริโภคกํฯ

อุปาหนํ ยานเญฺจว, จีวรํ ฉินฺนจีวรํ;
อกปฺปิยจีวรญฺจ, จีวรสฺส วิจารณาฯ

ทณฺฑกถินกเญฺจว, คหปติจีวรํ ตถา;
ฉจีวรํ รชนาทิ, อติเรกญฺจ จีวรํฯ

อฏฺฐวรํ นิสีทนํ, อธมฺมกมฺมเมว จ;
โอกาโส สทฺธาเทยฺย จ, สนฺตรุตฺตรโกปิ จฯ

จีวรนิกฺขโป เจว, สตฺถวตฺถิกมฺมํ ตถา;
นหาปิโต ทสภาโค, ปาเถยฺยํ ปเทโสปิ จฯ

สํสฏฺฐํ ปญฺจเภสชฺชํ, ทุติยํ วสา มูลกํ;
ปิฏฺฐํ กสาว ปณฺณญฺจ, ผลญฺจ ชตุ โลณกํฯ

จุณฺณํ อมนุสฺสาพาธํ, อญฺชนํ นตฺถุเมว จ;
ธูมเนตฺตํ เตลปากํ, เสทํ โลหิตโมจนํฯ

ปาทพฺภญฺชํ คณฺฑาพาโธ, วิสญฺจ ฆรทินฺนโก;
ทุฏฺฐคหณิโก ปณฺฑุ-โรโค ฉวิโทโสปิ จฯ

อภิสนฺนโทสกาโย, โลณสุวีรโก ตถา;
อโนฺตวุตฺถาทิกถา จ, อุคฺคหิตปฏิคฺคโหฯ

ตโต นิหตกถา จ, ปุเรภตฺตปฏิคฺคโห;
วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐญฺจ, ตถา อกตกปฺปตํฯ

ยาคุกถา คุฬกถา, มหาปเทสเมว จ;
อานิสํสกถา เจติ, ปกิณฺณกมฺหิ อาคตาฯ

คณโภชนกถา

๑. ตตฺถ คณิตโพฺพ สงฺขฺยาตโพฺพติ คโณ, โย โกจิ สมูโห, อิธ ปน จตุวคฺคาทิคโณ อธิเปฺปโตฯ ภุญฺชเต โภชนํ, พฺยวหรณภาวสงฺขาตา โภชนกิริยา, คณสฺส โภชนํ คณโภชนํ, ตสฺมิํฯ **คณโภชเน ปาจิตฺติยํ โหตี**ติ เอตฺถ ชนกเหตุมฺหิ ภุมฺมวจนํฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ คิลานาทิสตฺตวิธํ สมยํ ฐเปตฺวาฯ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส วิญฺญตฺติํ กตฺวา ภุญฺชนวตฺถุสฺมิํ ปญฺญตฺตตฺตา วิญฺญตฺติโต คณโภชนํ วตฺถุวเสเนว ปากฏนฺติ ตํ อวตฺวา ''คณโภชนํ นาม ยตฺถ…เป…. นิมนฺติตา ภุญฺชนฺตี''ติ นิมนฺตนวเสเนวสฺส ปทภาชเน คณโภชนํ วุตฺตํฯ กิญฺจิ ปน สิกฺขาปทํ วตฺถุอนุรูปมฺปิ สิยาติ ''ปทภาชเน วุตฺตนเยเนว คณโภชนํ โหตี''ติ เกสญฺจิ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ ตนฺนิวตฺตนตฺถํ **''คณโภชนํ ทฺวีหิ อากาเรหิ ปสวตี''**ติ วุตฺตํฯ **เอกโต คณฺหนฺตี**ติ เอตฺถ อญฺญมญฺญสฺส ทฺวาทสหตฺถํ อมุญฺจิตฺวา ฐิตา เอกโต คณฺหนฺติ นามาติ คเหตพฺพํฯ ''อมฺหากํ จตุนฺนมฺปิ ภตฺตํ เทหี'ติ วา วิญฺญาเปยฺยุ''นฺติ วจนโต, เหฏฺฐา ''ตฺวํ เอกสฺส ภิกฺขุโน ภตฺตํ เทหิ, ตฺวํ ทฺวินฺนนฺติ เอวํ วิญฺญาเปตฺวา''ติ วจนโต จ อตฺตโน อตฺถาย อเญฺญน วิญฺญตฺตมฺปิ สาทิยนฺตสฺส คณโภชนํ โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอวํ วิญฺญตฺติโต ปสวตี**ติ เอตฺถ วิญฺญตฺติยา สติ คณนฺตสฺส เอกโต หุตฺวา คหเณ อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ, วิสุํ คหเณ ปณีตโภชนสูโปทนวิญฺญตฺตีหิ อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

ปญฺจนฺนํ โภชนานํ นามํ คเหตฺวาติ เอตฺถ ''โภชนํ คณฺหถาติ วุเตฺตปิ คณโภชนํ โหติเยวา''ติ วทนฺติฯ ''เหฏฺฐา อทฺธานคมนวตฺถุสฺมิํ, นาวาภิรุหนวตฺถุสฺมิญฺจ 'อิเธว, ภเนฺต, ภุญฺชถา'ติ วุเตฺต ยสฺมา กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหิํสุ, ตสฺมา 'ภุญฺชถา'ติ วุเตฺตปิ คณโภชนํ โหติ

เยวา''ติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ ''ปญฺจนฺนํ โภชนานํ นามํ คเหตฺวา นิมนฺเตตี''ติ วุตฺตตฺตา ปน ''โอทนํ ภุญฺชถา''ติ วา ''ภตฺตํ ภุญฺชถา''ติ วา โภชนนามํ คเหตฺวาว วุตฺเต คณโภชนํ โหติ, น อญฺญถาฯ ''อิเธว, ภนฺเต, ภุญฺชถา''ติ เอตฺถาปิ ''โอทน''นฺติ วา ''ภตฺต''นฺติ วา วตฺวาว เต เอวํ นิมนฺเตสฺสนฺติ คเหตพฺพํฯ คณวเสน วา นิมนฺติตตฺตา เต ภิกฺขู อปกตญฺญุตาย กุกฺกุจฺจายนฺตา น ปฏิคฺคณฺหิํสูติ อยํ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมํสิตฺวา ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๑๗-๒๑๘) ปน **''เยน เกนจิ เววจเนนา**ติ วุตฺตตฺตา 'โภชนํ คณฺหถา'ติอาทิสามญฺญนาเมนปิ คณโภชนํ โหติฯ ยํ ปน ปาฬิยํ อทฺธานคมนาทิวตฺถูสุ 'อิเธว ภุญฺชถา'ติ วุตฺตวจนสฺส กุกฺกุจฺจายนํ, ตมฺปิ โอทนาทินามํ คเหตฺวา วุตฺตตฺตา เอว กตนฺติ เวทิตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ

กุรุนฺทีวจเน **วิจาเรตี**ติ ปญฺจขณฺฑาทิวเสน สํวิทหติฯ **ฆเฏฺฏตี**ติ อนุวาตํ ฉินฺทิตฺวา หเตฺถน, ทณฺฑเกน วา ฆเฏฺฏติฯ **สุตฺตํ กโรตี**ติ สุตฺตํ วเฏฺฏติฯ **วเลตี**ติ ทณฺฑเก วา หเตฺถ วา อาวเฏฺฏติฯ ''อภินวเสฺสว จีวรสฺส กรณํ อิธ **จีวรกมฺมํ** นาม, ปุราณจีวเร สูจิกมฺมํ จีวรกมฺมํ นาม น โหตี''ติ วทนฺติฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๑๗-๒๑๘) ปน **''อาคนฺตุกปฏฺฏ**นฺติ อจฺฉินฺทิตฺวา อนฺวาธิํ อาโรเปตฺวา กรณจีวรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ฐเปตี**ติ เอกํ อนฺตํ จีวเร พนฺธนวเสน ฐเปติฯ **ปจฺจาคตํ สิพฺพตี**ติ ตเสฺสว ทุติยอนฺตํ ปริวตฺติตฺวา อาหตํ สิพฺพติฯ **อาคนฺตุกปฏฺฏํ พนฺธตี**ติ จีวเรน ลคฺคํ กโรนฺโต ปุนปฺปุนํ ตตฺถ ตตฺถ สุเตฺตน พนฺธติฯ **ฆเฏฺฏตี**ติ ปมาเณน คเหตฺวา ทณฺฑาทีหิ ฆเฏฺฏติฯ **สุตฺตํ กโรตี**ติ สุตฺตํ ติคุณาทิภาเวน วเฏฺฏติฯ **วเลตี**ติ อเนกคุณสุตฺตํ หเตฺถน วา จกฺกทเณฺฑน วา วเฏฺฏติ เอกตฺตํ กโรติฯ **ปริวตฺตนํ กโรตี**ติ ปริวตฺตนทณฺฑยนฺตกํ กโรติฯ ยสฺมิํ สุตฺตคุฬํ ปเวเสตฺวา เวฬุนาฬิกาทีสุ ฐเปตฺวา ปริพฺภมาเปตฺวา สุตฺตโกฏิโต ปฏฺฐาย อากฑฺฒนฺตี''ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๒๐๙-๒๑๘) น ''อาคนฺตุกปฏฺฏํ โมฆสุเตฺตน สิพฺพิตฺวา ฐเปนฺติฯ ตตฺถ อนุวาเต ยถา เอกตลํ โหติ, ตถา หเตฺถหิ ฆเฏฺฏติฯ **วเลตี**ติ อาวเฏฺฏติฯ **ปริวตฺตน**นฺติ สุตฺตํ คณฺหนฺตานํ สุขคฺคหณตฺถํ สุตฺตปริวตฺตนํ กโรติ, ปฏฺฏํ สิพฺพนฺตานํ สุขสิพฺพนตฺถํ ปฏฺฏปริวตฺตนญฺจ, นวจีวรการโก อิธาธิเปฺปโต, น อิตโร''ติ วุตฺตํฯ

อนิมนฺติตจตุตฺถนฺติ อนิมนฺติโต จตุโตฺถ ยสฺส ภิกฺขุจตุกฺกสฺส, ตํ อนิมนฺติตจตุตฺถํฯ เอวํ เสเสสุปิฯ เตนาห **''ปญฺจนฺนํ จตุกฺกาน''**นฺติ, ''จตุเตฺถ อาคเต น ยาเปนฺตีติ วจนโต สเจ อโญฺญ โกจิ อาคจฺฉโนฺต นตฺถิ, จตฺตาโรเยว จ ตตฺถ นิสินฺนา ยาเปตุํ น สโกฺกนฺติ, น วฏฺฏตี''ติ วทนฺติฯ คณโภชนาปตฺติชนกนิมนฺตนภาวโต **''อกปฺปิยนิมนฺตน''**นฺติ วุตฺตํฯ **สมฺปเวเสตฺวา**ติ นิสีทาเปตฺวาฯ **คโณ ภิชฺชตี**ติ คโณ อาปตฺติํ น อาปชฺชตีติ อธิปฺปาโยฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๒๐) ปน **''สมฺปเวเสตฺวา**ติ เตหิ โยเชตฺวาฯ **คโณ ภิชฺชตี**ติ นิมนฺติตสโงฺฆ น โหตีติ อโตฺถ''ติ วุตฺตํฯ

''ยตฺถ จตฺตาโร ภิกฺขู...เป.... ภุญฺชนฺตี''ติ อิมาย ปาฬิยา สํสนฺทนโต **''อิตเรสํ ปน คณปูรโก โหตี''**ติ วุตฺตํฯ **อวิเสเสนา**ติ ''คิลาโน วา จีวรการโก วา''ติ อวิเสเสตฺวา สพฺพสาธารณวจเนนฯ **ตสฺมา**ติ อวิเสสิตตฺตาฯ

อธิวาเสตฺวา คเตสูติ เอตฺถ อกปฺปิยนิมนฺตนาธิวาสนกฺขเณ ปุพฺพปโยเค ทุกฺกฏมฺปิ นตฺถิ, วิญฺญตฺติโต ปสวเน ปน วิญฺญตฺติกฺขเณ อิตรสิกฺขาปเทหิ ทุกฺกฏํ โหตีติ คเหตพฺพํฯ **ภุตฺวา คเตสู**ติ เอตฺถ อาคเตสุปิ โภชนกิเจฺจ นิฏฺฐิเต คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ **ตานิ จ เตหิ เอกโต น คหิตานี**ติ เยหิ โภชเนหิ วิสเงฺกโต นตฺถิ, ตานิ โภชนานิ เตหิ ภิกฺขูหิ เอกโต น คหิตานิ เอ

เกน ปจฺฉา คหิตตฺตาฯ **มหาเถเร**ติ ภิกฺขู สนฺธาย วุตฺตํฯ **นิมนฺตนํ สาทิยถา**ติ นิมนฺตนภตฺตํ ปฏิคฺคณฺหถฯ **ยานี**ติ กุมฺมาสาทีนิ เตหิ ภิกฺขูหิ เอเกน ปจฺฉา คหิตตฺตา เอกโต น คหิตานิฯ **ภตฺตุเทฺทสเกน ปณฺฑิเตน ภวิตพฺพํ...เป.... โมเจตพฺพา**ติ เอเตน ภตฺตุเทฺทสเกน อกปฺปิยนิมนฺตเน สาทิเต สเพฺพสมฺปิ สาทิตํ โหติ, เอกโต คณฺหนฺตานํ คณโภชนาปตฺติ จ โหตีติ ทเสฺสติฯ ทูตสฺส ทฺวาเร อาคนฺตฺวา ปุน ''ภตฺตํ คณฺหถา''ติ วจนภเยน **"คามทฺวาเร อฏฺฐตฺวา"**ติ วุตฺตํฯ **ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา**ติ อนฺตรวีถิอาทีสุ ตตฺถ ตตฺถ ฐิตานํ สนฺติกํ คนฺตฺวาฯ ภิกฺขูนํ อตฺถาย ฆรทฺวาเร ฐเปตฺวา ทียมาเนปิ เอเสว นโยฯ **นิวตฺตถาติ วุเตฺต ปน นิวตฺติตุํ วฏฺฏตี**ติ ''นิวตฺตถา''ติ วิจฺฉินฺทิตฺวา ปจฺฉา ''ภตฺตํ คณฺหถา''ติ วุตฺตตฺตา วฏฺฏติฯ

ปรมฺปรโภชนกถา

๒. ปรมฺปรโภชนกถายํ ปน ปรสฺส ปรสฺส โภชนํ **ปรมฺปรโภชนํ**ฯ กิํ ตํ? ปฐมํ นิมนฺติตภตฺตํ ฐเปตฺวา อญฺญสฺส โภชนกิริยาฯ ปรมฺปรโภชนํ คณโภชนํ วิย วิญฺญตฺติโต จ นิมนฺตนโต จ น ปสวตีติ อาห **"ปรมฺปรโภชนํ ปนา"**ติอาทิฯ **ปน**-สทฺทฺท วิเสสตฺถโชตโกฯ วิกปฺปนาวเสเนว ตํ ภตฺตํ อสนฺตํ นาม โหตีติ อนุปญฺญตฺติวเสน วิกปฺปนํ อฏฺฐเปตฺวา ยถาปญฺญตฺตสิกฺขาปทเมว ฐปิตํฯ ปริวาเร (ปริ. ๘๖) ปน วิกปฺปนายํ อนุชานนมฺปิ อนุปญฺญตฺติสทิสนฺติ กตฺวา ''จตโสฺส อนุปญฺญตฺติโย''ติ วุตฺตํ, มหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตนยํ ปจฺฉา วทโนฺต ปาฬิยา สํสนฺทนโต ปรมฺมุขาวิกปฺปนเมว ปติฏฺฐาเปติฯ เกจิ ปน ''ตทา อตฺตโน สนฺติเก ฐเปตฺวา ภควนฺตํ อญฺญสฺส อภาวโต เถโร สมฺมุขาวิกปฺปนํ นากาสิ, ภควตา จ วิสุํ สมฺมุขาวิกปฺปนา น วุตฺตา, ตถาปิ สมฺมุขาวิกปฺปนาปิ วฏฺฏตี''ติ วทนฺติฯ เตเนว มาติกาฏฺฐกถายมฺปิ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา) ''โย ภิกฺขุ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ อญฺญตรสฺส 'มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ ตุยฺหํ ทมฺมี'ติ วา 'วิกเปฺปมี'ติ วา เอวํ สมฺมุขา วา 'อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี'ติ วา 'วิกเปฺปมี'ติ วา เอวํ ปรมฺมุขา วา ปฐมนิมนฺตนํ อวิกเปฺปตฺวา ปจฺฉา นิมนฺติตกุเล ลทฺธภิกฺขโต เอกสิตฺถมฺปิ อโชฺฌหรติ, ปาจิตฺติย''นฺติ วุตฺตํฯ

ปญฺจหิ โภชเนหิ นิมนฺติตสฺส เยน เยน ปฐมํ นิมนฺติโต, ตสฺส ตสฺส โภชนโต อุปฺปฏิปาฏิยา อวิกเปฺปตฺวา วา ปรสฺส ปรสฺส โภชนํ ปรมฺปรโภชนนฺติ อาห **"สเจ ปน มูลนิมนฺตนํ เหฏฺฐา โหติ, ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ อุปริ, ตํ อุปริโต ปฏฺฐาย ภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺตี"**ติฯ หตฺถํ อโนฺต ปเวเสตฺวา สพฺพเหฏฺฐิมํ คณฺหนฺตสฺส มเชฺฌ ฐิตมฺปิ อโนฺตหตฺถคตํ โหตีติ อาห **"หตฺถํ ปน...เป.... ยถา ยถา วา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตี"**ติฯ ขีรสฺส รสสฺส จ ภเตฺตน อมิสฺสํ หุตฺวา อุปริ ฐิตตฺตา **"ขีรํ วา รสํ วา ปิวโต อนาปตฺตี"**ติ วุตฺตํฯ

"มหาอุปาสโกติ เคหสฺสามิโกฯ มหาอฏฺฐกถายํ 'อาปตฺตี'ติ วจเนน กุรุนฺทิยํ 'วฏฺฏตี'ติ วจนํ วิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติฯ ทฺวินฺนมฺปิ อธิปฺปาโย มหาปจฺจริยํ วิภาวิโต''ติ มหาคณฺฐิปเท วุตฺตํฯ

สเพฺพ นิมเนฺตนฺตีติ อกปฺปิยนิมนฺตนวเสน นิมเนฺตนฺติฯ ''ปรมฺปรโภชนํ นาม ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน โภชเนน นิมนฺติโต, ตํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ ภุญฺชติ, เอตํ ปรมฺปรโภชนํ นามา''ติ วุตฺตตฺตา สติปิ ภิกฺขาจริยาย ปฐมํ ลทฺธภาเว ''ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธํ ภตฺตํ ภุญฺชติ, อาปตฺตี''ติ วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๒๒๙) ปน **"ขีรํ วา รสํ วา**ติ ปญฺจโภชนามิสฺสํ ภตฺตโต อุปริ ฐิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตญฺหิ อโภชนตฺตา อุปฺปฏิปาฏิยา ปิวโตปิ อนาปตฺติฯ เตนาห **'ภุญฺชเนฺตนา'**ติอาที''ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๒๒๙) ปน ''เอตฺถ

‘มหาอุปาสโก ภิกฺขู นิมเนฺตติ…เป…. ปจฺฉา ลทฺธํ ภตฺตํ ภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติฯ ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธภตฺตํ ภุญฺชติ, อาปตฺตี’ติ อฏฺฐกถายํ วจนโต, ‘กาลเสฺสว ปิณฺฑาย จริตฺวา ภุญฺชิมฺหา’ติ ปาฬิโต, ขนฺธเก ‘น จ, ภิกฺขเว, อญฺญตฺร นิมนฺตเน อญฺญสฺส โภชฺชยาคุ ปริภุญฺชิตพฺพา, โย ภุเญฺชยฺย, ยถาธมฺโม กาเรตโพฺพ’ติ วจนโต จ นิมเนฺตตฺวา วา ปเวเทตฺวา อนิมเนฺตตฺวา วา, ปฐมคหิตนิมนฺติตสฺส ภิกฺขุโน ปฐมนิมนฺตนโภชนโต อญฺญํ ยํ กิญฺจิ ปรสนฺตกํ โภชนํ ปรมฺปรโภชนาปตฺตึ กโรติฯ อตฺตโน สนฺตกํ, สงฺฆคณโต ลทฺธํ วา อคหฏฺฐสนฺตกํ วฏฺฏติ, นิมนฺตนโต ปฐมํ นิพทฺธตฺตา ปน นิจฺจภตฺตาทิปรสนฺตกมฺปิ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ

อนาปุจฺฉากถา

๓. อนาปุจฺฉากถายํ **‘‘ปกติวจเนนา**ติ เอตฺถ ยํ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ฐิเตน โสตุํ สกฺกาภเวยฺย, ตํ ปกติวจนํ นามฯ **อาปุจฺฉิตโพฺพ**ติ ‘อหํ อิตฺถนฺนามสฺส ฆรํ คจฺฉามี’ติ วา ‘จาริตฺตกํ อาปชฺชามี’ติ วา อีทิเสน วจเนน อาปุจฺฉิตโพฺพฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน นิมนฺตนสาทิยนํ, สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา, ภตฺติยฆรโต อญฺญฆรปฺปเวสนํ, มชฺฌนฺหิกานติกฺกโม, สมยสฺส วา อาปทานํ วา อภาโวติ อิมานิ ปเนตฺถ ปญฺจ องฺคานี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๒๙๘) เอตฺตกเมว วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปจิตฺติย ๒.๒๙๘) ปน **‘‘ปริเยสิตฺวา อาโรจนกิจฺจํ นตฺถี**ติ วุตฺตตฺตา โย อปริเยสิตโพฺพ อุปสงฺกมิตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทิสฺสติ, โส สเจปิ ปกติวจนสฺส สวนูปจารํ อติกฺกมฺม ฐิโต, อุปสงฺกมิตฺวา อาปุจฺฉิตโพฺพฯ เตนาห **‘อปิจ…เป…. ยํ ปสฺสติ, โส อาปุจฺฉิตโพฺพ**’ติอาทิฯ อนาปตฺติวาเร เจตฺถ อนฺตรารามาทีนเญฺญว วุตฺตตฺตา วิหารโต คามวีถึ อนุญฺญาตการณํ วินา อติกฺกมนฺตสฺสาปิ อาปตฺติ โหติ, น ปน ฆรูปจารํ อติกฺกมนฺตเสฺสวฯ ยํ ปน ปาฬิยํ ‘อญฺญสฺส ฆรูปจารํ โอกฺกมนฺตสฺส…เป…. ปฐมปาทํ อุมฺมารํ อติกฺกาเมตี’ติอาทิ วุตฺตํ, ตํ คาเม ปวิฏฺฐํ สนฺธาย วุตฺตํ, ตถาปิ อญฺญสฺส ฆรูปจารํ อโนกฺกมิตฺวา วีถิมเชฺฌเนว คนฺตฺวา อิจฺฉิติจฺฉิตฆรทฺวาราภิมุเข ฐตฺวา มนุเสฺส โอโลเกตฺวา คจฺฉนฺตสฺสปิ ปาจิตฺติยเมวฯ ตตฺถ เกจิ ‘วีถิยํ อติกฺกมนฺตสฺส ฆรูปจารคณนาย อาปตฺติโย’ติ วทนฺติฯ อเญฺญ ปน ‘ยานิ กุลานิ อุทฺทิสฺส คโต, เตสํ คณนายา’ติฯ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน นิมนฺตนสาทิยนํ, สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉนา, ภตฺติยฆรโต อญฺญฆรูปสงฺกมนํ, มชฺฌนฺหิกานติกฺกโม, สมยาปทานํ อภาโวติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานี’’ติฯ วิกาลคามปฺปเวสเนปิ **‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาโร อทินฺนาทาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพ’’**ติ อิมินา ทุติยเลฑฺฑุปาโต อิธ อุปจาโรติ ทเสฺสติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉนา, อนุญฺญาตการณาภาโว, วิกาเล คามปฺปเวสนนฺติ อิมานิ ปเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ

ปํสุกูลกถา

๔. ปํสุกูลกถายํ **อภิเนฺน สรีเร**ติ อพฺภุเณฺห อลฺลสรีเรฯ ‘‘อพฺภุเณฺห’’ติ อิมินาปิ วุตฺตเมว ปริยายเภทมนฺตเรน วิภาเวตุํ **‘‘อลฺลสรีเร’’**ติ วุตฺตํฯ

วิสภาคสรีเรติ อิตฺถิสรีเรฯ วิสภาคสรีรตฺตา อจฺจาสเนฺนน น ภวิตพฺพนฺติ อาห **‘‘สีเส วา’’**ติอาทิฯ **วฏฺฏตี**ติ วิสภาคสรีเรปิ อตฺตนาว วุตฺตวิธึ กาตุํ สาฏกญฺจ คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ เกจิ ปน ‘‘กิญฺจาปิ อิมินา สิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, อิตฺถิรูปํ ปน อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ วทนฺติฯ **‘‘ยถากมฺมํ คโต**ติ ตโต เปตตฺตภาวโต มตภาวํ ทเสฺสติฯ **อพฺภุเณฺห**ติ อาสนฺนมรณตาย สรีรสฺส อุณฺหสมงฺคิตํ ทเสฺสติ, เตเนวาห **‘อลฺลสรีเร**’ติฯ กุณปสภาวํ อุปคตมฺปิ ภินฺนเมว อลฺลภาวโต ภินฺนตฺตาฯ **วิสภาคสรีเร**ติ อิตฺถิสรีเรฯ **‘สีเส วา**’ติอาทิ อธิกฺขเก อุพฺภ

ชาณุมณฺฑเล ปเทเส จิตฺตวิการปฺปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ, ยตฺถ กตฺถจิ อนามสเนฺตน กตํ สุกต เมวฯ มตสรีรมฺปิ หิ เยน เกนจิ อากาเรน สญฺจิจฺจ ผุสนฺตสฺส อนามาสทุกฺกฏเมวาติ วทนฺติ, ตํ ยุตฺตเมวฯ น หิ อปาราชิกวตฺถุเกปิ จิตฺตาทิอิตฺถิรูเป ภวนฺตํ ทุกฺกฏํ ปาราชิกวตฺถุภูเต มติตฺถิส รีเร นิวตฺตตี’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๓๕) วุตฺตฯ

อิมสฺมิํ ฐาเน อาจริเยน อวุตฺตาปิ ปํสุกูลกถา ปํสุกูลสามเญฺญน เวทิตพฺพาฯ สา หิ จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๔๐) เอวํ อาคตา ‘‘เตน โข ปน สมเยน เย เต ภิกฺขู คหปติจีวรํ สาทิยนฺติ, เต กุกฺกุจฺจายนฺตา ปํสุกูลํ น สาทิยนฺติ ‘เอกํเยว ภควตา จีวรํ อนุญฺญาตํ, น เทฺว’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คหปติจีวรํ สาทิยเนฺตน ปํสุกูลมฺปิ สาทิยิตุํ, ตทุภเยนปาหํ, ภิกฺขเว, สนฺตุฏฺฐิํ วเณฺณมี’’ติฯ ตตฺถ **‘‘เอกํเยว ภควตา จีวรํ อนุญฺญาตํ, น เทฺว**ติ เต ‘กิร อิตรีตเรน จีวเรนา’ติ เอตสฺส ‘คหปติเกน วา ปํสุกูเลน วา’ติ เอวํ อตฺถํ สลฺลกฺขิํสุฯ ตตฺถ ปน **อิตรีตเรนปี**ติ อปฺปเคฺฆนปิ มหเคฺฆนปิ เยน เกนจีติ อโตฺถ’’ติ อฏฺฐกถายํ วุโตฺต, ตสฺมา ธุตงฺคํ อสมาทิยิตฺวา วินยปํสุกูลมตฺตสาทิยเกน ภิกฺขุนา คหปติจีวรมฺปิ สาทิตพฺพํ โหติ, ปํสุกูลธุตงฺคธรสฺส ปน คหปติจีวรํ น วฏฺฏติ ‘‘คหปติจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ, ปํสุกูลิกงฺคํ สมาทิยามี’’ติ สมาทานโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู โกสเลสุ ชนปเทสุ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺติฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เอกเจฺจ ภิกฺขู นาคเมสุํฯ เย เต ภิกฺขู สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เต ปํสุกูลานิ ลภิํสุฯ เย เต ภิกฺขู นาคเมสุํ, เต เอวมาหํสุ ‘‘อมฺหากมฺปิ, อาวุโส, ภาคํ เทถา’’ติฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘น มยํ, อาวุโส, ตุมฺหากํ ภาคํ ทสฺสาม, กิสฺส ตุเมฺห นาคมิตฺถา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นาคเมนฺตานํ นากามา ภาคํ ทาตุนฺติฯ ตตฺถ **นาคเมสุ**นฺติ ยาว เต สุสานโต อาคจฺฉนฺติ, ตาว เต น อจฺฉิํสุ, ปกฺกมิํสุเยวฯ **นากามา ภาคํ ทาตุ**นฺติ น อนิจฺฉาย ทาตุํฯ ยทิ ปน อิจฺฉนฺติ, ทาตโพฺพฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู โกสเลสุ ชนปเทสุ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺติฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เอกเจฺจ ภิกฺขู อาคเมสุํฯ เย เต ภิกฺขู สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เต ปํสุกูลานิ ลภิํสุฯ เย เต ภิกฺขู อาคเมสุํ, เต เอวมาหํสุ ‘‘อมฺหากมฺปิ, อาวุสา,เอ ภาคํ เทถา’’ติฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘น มยํ, อาวุโส, ตุมฺหากํ ภาคํ ทสฺสาม, กิสฺส ตุเมฺห น โอกฺกมิตฺถา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาคเมนฺตานํ อกามา ภาคํ ทาตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู โกสเลสุ ชนปเทสุ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺติฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู ปฐมํ สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เอกเจฺจ ภิกฺขู ปจฺฉา โอกฺกมิํสุฯ เย เต ภิกฺขู ปฐมํ สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลาย, เต ปํสุกูลานิ ลภิํสุฯ เย เต ภิกฺขู ปจฺฉา โอกฺกมิํสุ, เต น ลภิํสุฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘อมฺหากมฺปิ, อาวุโส, ภาคํ เทถา’’ติฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘น มยํ, อาวุโส, ตุมฺหากํ ภาคํ ทสฺสาม, กิสฺส ตุเมฺห ปจฺฉา โอกฺกมิตฺถา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปจฺฉา โอกฺกนฺตานํ นากามา ภาคํ ทาตุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู โกสเลสุ ชนปเทสุ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺติฯ เต สทิสา สุสานํ โอกฺกมิํสุ ปํสุกูลายฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู ปํสุกูลานิ ลภิํสุ, เอกเจฺจ ภิกฺขู น ลภิํสุฯ เย เต ภิกฺขู น ลภิํสุ, เต เอวมาหํสุ ‘‘อมฺหากมฺปิ, อาวุโส, ภาคํ เทถา’’ติฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘น มยํ, อาวุโส, ตุมฺหากํ ภาคํ ทสฺสาม, กิสฺส ตุเมฺห น ลภิตฺถา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สทิสานํ โอกฺกนฺตานํ อกามา ภาคํ ทาตุนฺติฯ

ตตฺถ **อาคเมสฺ**นฺติ อุปจาเร อจฺฉึสุฯ เตนาห ภควา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาคเมนฺตานํ อกามา ภาคํ ทาตุ’’นฺติฯ **อุปจาเร**ติ สุสานสฺส อาสนฺนปฺปเทเสฯ ยทิ ปน มนุสฺสา ‘‘อิธาคตา เอว คณฺหนฺตู’’ติ เทนฺติ, สญฺญาณํ วา กตฺวา คจฺฉนฺติ ‘‘สมฺปตฺตา คณฺหนฺตู’’ติ ฯ สมฺปตฺตานํ สเพฺพสมฺปิ ปาปุณาติฯ สเจ ฉเฑฺฑตฺวา คตา, เยน คหิตํ, โส เอว สามีฯ **สทิสา สุสานํ โอกฺกมึสู**ติ สเพฺพ สมํ โอกฺกมึสุ, เอกทิสาย วา โอกฺกมึสูติปิ อโตฺถฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู โกสเลสุ ชนปเทสุ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺติฯ เต กติกํ กตฺวา สุสานํ โอกฺกมึสุ ปํสุกูลายฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู ปํสุกูลานิ ลภึสุ, เอกเจฺจ ภิกฺขู น ลภึสุฯ เย เต ภิกฺขู น ลภึสุ, เต เอวมาหํสุ ‘‘อมฺหากมฺปิ, อาวุโส, ภาคํ เทถา’’ติฯ เต เอวมาหํสุ ‘‘น มยํ, อาวุโส, ตุมฺหากํ ภาคํ ทสฺสาม, กิสฺส ตุเมฺห น ลภิตฺถา’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กติกํ กตฺวา โอกฺกนฺตานํ อกามา ภาคํ ทาตุนฺติฯ ตตฺถ **เต กติกํ กตฺวา**ติ ‘‘ลทฺธํ ปํสุกูลํ สเพฺพ ภาเชตฺวา คณฺหิสฺสามา’’ติ พหิเมว กติกํ กตฺวาฯ **ฉเฑฺฑตฺวา คตา**ติ กิญฺจิ อวตฺวาเยว ฉเฑฺฑตฺวา คตาฯ เอเตน ‘‘ภิกฺขู คณฺหนฺตู’’ติ ฉฑฺฑิเต เอว อกามา ภาคทานํ วิหิตํ, เกวลํ ฉฑฺฑิเต ปน กติกาย อสติ เอกโต พหูสุ ปวิเฏฺฐสุ เยน คหิตํ, เตน อกามา ภาโค น ทาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ สมานา ทิสา ปุรตฺถิมาทิเภทา เอเตสนฺติ สทิสาติ อาห **‘‘เอกทิสาย วา โอกฺกมึสู’’**ติฯ

อจฺฉินฺนจีวรกถา

๕. อจฺฉินฺนจีวรกถายํ **อนุปุพฺพกถา**ติ อนุปุเพฺพน วินิจฺฉยกถาฯ เสสปริกฺขารานํ สทฺธิวิหาริเกหิ คหิตตฺตา นิวาสนปารุปนเมว อวสิฏฺฐนฺติ อาห **‘‘นิวาสนปารุปนมตฺตํเยว หริตฺวา’’**ติฯ สทฺธิวิหาริกานํ ตาว อาคมนสฺส วา อนาคมนสฺส วา อชานนตาย วุตฺตํ **‘‘เถเรหิ เนว ตาว…เป.… ภุญฺชิตพฺพ’’**นฺติฯ **ปเรสมฺปิ อตฺถาย ลภนฺตี**ติ อตฺตโน จีวรํ ททมานา สยํ สาขาภเงฺคน ปฏิจฺฉาเทนฺตีติ เตสํ อตฺถายปิ ภญฺชิตุํ ลภนฺติฯ ‘‘ติเณน วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาคนฺตพฺพ’’นฺติ วจนโต อีทิเสสุ ภูตคามปาตพฺยตาปิ อนุญฺญาตาเยว โหตีติ อาห **‘‘เนว ภูตคามปาตพฺยตาย ปาจิตฺติยํ โหตี’’**ติฯ **น เตสํ ธารเณ ทุกฺกฏ**นฺติ เตสํ ติตฺถิยธชานํ ธารเณปิ ทุกฺกฏํ นตฺถิฯ

ยานิ จ เนสํ วตฺถานิ เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ เถรานํ สยเมว ทินฺนตฺตา วุตฺตํ **‘‘อจฺฉินฺนจีวรฏฺฐาเน ฐิตตฺตา’’**ติฯ ยทิ ลทฺธึ คณฺหาติ, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก นาม โหติฯ ตสฺมา วุตฺตํ **‘‘ลทฺธึ อคฺคเหตฺวา’’**ติฯ ‘‘โน เจ โหติ, สงฺฆสฺส วิหารจีวรํ วา…เป.… อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อิมินา อนฺตรามเคฺค ปวิฏฺฐวิหารโต นิกฺขมิตฺวา อญฺญตฺถ อตฺตโน อภิรุจิตฏฺฐานํ คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํ, อิมินา จ ‘‘ยํ อาวาสํ ปฐมํ อุปคจฺฉตี’’ติ วุตฺตํ อนฺตรามเคฺค ฐิตวิหารมฺปิ สเจ นโคฺค หุตฺวา คจฺฉติ, ทุกฺกฏเมวาติ เวทิตพฺพํฯ ยทิ เอวํ ตตฺถ กสฺมา น วุตฺตนฺติ เจ? อโนกาสตฺตาฯ ตตฺถ หิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อจฺฉินฺนจีวรสฺส วา…เป.… จีวรํ วิญฺญาเปตุ’’นฺติ อิมินา สมฺพเนฺธน สงฺฆิกมฺปิ จีวรํ นิวาเสตุํ ปารุปิตุญฺจ อนุชานโนฺต ‘‘ยํ อาวาสํ ปฐมํ…เป.… คเหตฺวา ปารุปิตุ’’นฺติ อาห, ตสฺมา ตตฺถ อโนกาสตฺตา ทุกฺกฏํ น วุตฺตํฯ

วิหารจีวรนฺติ เสนาสนจีวรํฯ **จิมิลิกาหี**ติ ปฏปิโลติกาหิฯ **ตสฺส อุปรี**ติ ภูมตฺถรณสฺส อุปริฯ **วิเทสคเตนา**ติ อญฺญํ จีวรํ อลภิตฺวา วิเทสคเตนฯ **เอกสฺมึ…เป.… ฐเปตพฺพ**นฺติ เอตฺถ เสเสน คเหตฺวา อาคตตฺตา ฐเปเนฺตน จ สงฺฆิกปริโภควเสเนว ฐปิตตฺตา อญฺญสฺมึ เสนาสเน นิยมิตมฺปิ อญฺญตฺถ ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ปริโภเคเนวา**ติ อญฺญํ จีวรํ อลภิตฺวา ปริภุญฺชเนนฯ

ปริโภคชิณฺณนฺติ ยถา เตน จีวเรน สรีรํ ปฏิจฺฉาเทตุํ น สกฺกา, เอวํ ชิณฺณํฯ **กปฺปิยโวหาเรนา**ติ กยวิกฺกยาปตฺติโต โมจนตฺถํ วุตฺตํฯ ''วิญฺญาเปนฺตสฺสา''ติ อิมเสฺสว อตฺถํ วิภาเวติ **''เจตาเปนฺตสฺส ปริวตฺตาเปนฺตสฺสา''**ติฯ อตฺตโน ธเนน หิ วิญฺญาปนํ นาม ปริวตฺตนเมวาติ อธิปฺปาโยฯ สงฺฆวเสน ปวาริตานํ วิญฺญาปเน วตฺตํ ทเสฺสติ **''ปมาณเมว วฏฺฏตี''**ติฯ สงฺฆวเสน หิ ปวาริเต สเพฺพสํ สาธารณตฺตา อธิกํ วิญฺญาเปตุํ น วฏฺฏติฯ **ยํ ยํ ปวาเรตี**ติ ยํ ยํ จีวราทิํ ทสฺสามีติ ปวาเรติฯ **วิญฺญาปนกิจฺจํ นตฺถี**ติ วินา วิญฺญตฺติยา ทียมานตฺตา วิญฺญาเปตฺวา กิํ กริสฺสตีติ อธิปฺปาโยฯ **อญฺญสฺสตฺถายา**ติ เอตฺถปิ ''ญาตกานํ ปวาริตาน''นฺติ อิทํ อนุวตฺตติเยวาติ อาห **''อตฺตโน ญาตกปวาริเต''**ติอาทิฯ วิกปฺปนุปคจีวรตา, สมยาภาโว, อญฺญาตกวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๑๕) ปน ปาฬิยํ **ธมฺมนิมนฺตนา**ติ สมเณสุ วตฺตพฺพาจารธมฺมมตฺตวเสน นิมนฺตนา, ทาตุกามตาย กตนิมนฺตนา น โหตีติ อโตฺถฯ เตเนว ''วิญฺญาเปสฺสตี''ติ วุตฺตํฯ อญฺญาตกอปฺปวาริตโต หิ วิญฺญตฺติ นาม โหติฯ

''ติเณน วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาคนฺตพฺพ''นฺติ อิมินา ภูตคามวิโกปนํ อนุญฺญาตนฺติ อาห **''เนวภูตคามปาตพฺยตายา''**ติอาทิฯ ปฐมํ สุทฺธจิเตฺตน ลิงฺคํ คเหตฺวา ปจฺฉา ลทฺธิํ คณฺหโนฺตปิ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก เอวาติ อาห **''นิวาเสตฺวาปิ ลทฺธิ น คเหตพฺพา''**ติฯ

ยํ อาวาสํ ปฐมํ อุปคจฺฉตีติ เอตฺถปิ วิหารจีวราทิอตฺถาย ปวิสเนฺตนปิ ติณาทีหิ ปฏิจฺฉาเทตฺวาว คนฺตพฺพํ, ''น เตฺวว นเคฺคน อาคนฺตพฺพ''นฺติ สามญฺญโต ทุกฺกฏสฺส วุตฺตตฺตาฯ **จิมิลิกาหี**ติ ปฏปิโลติกาหิฯ **ปริโภเคเนวา**ติ อญฺญํ จีวรํ อลภิตฺวา ปริภุญฺชเนนฯ **ปริโภคชิณฺณ**นฺติ ยถา ตํ จีวรํ ปริภุญฺชิยมานํ โอภคฺควิภคฺคตาย อสารุปฺปํ โหติ, เอวํ ชิณฺณํฯ

อญฺญสฺสตฺถายาติ เอตฺถปิ ''ญาตกานํ ปวาริตาน''นฺติ อิทํ อนุวตฺตเตวาติ อาห **''อตฺตโน ญาตกปวาริเต''**ติอาทิฯ อิธ ปน อญฺญสฺส อจฺฉินฺนนฏฺฐจีวรสฺส อตฺถาย อญฺญาตกอปฺปวาริเต วิญฺญาเปนฺตสฺส นิสฺสคฺคิเยน อนาปตฺตีติ อโตฺถ คเหตโพฺพ, อิตรถา ''ญาตกานํ ปวาริตาน''นฺติ อิมินา วิเสโส น ภเวยฺย, เตเนว อนนฺตรสิกฺขาปเท วกฺขติ ''อฏฺฐกถาสุ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๒๖) ปน ญาตกปวาริตฏฺฐาเน…เป.… ปมาณเมว วฏฺฏตีติ วุตฺตํ, ตํ ปาฬิยา น สเมตี''ติ จ ''ยสฺมา ปนิทํ สิกฺขาปทํ อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาปนวตฺถุสฺมิํเยว ปญฺญตฺตํ, ตสฺมา อิธ 'อญฺญสฺสตฺถายา'ติ น วุตฺต''นฺติ จฯ วิกปฺปนุปคจีวรตา, สมยาภาโว, อญฺญาตกวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิฯ

''ตเญฺจ อญฺญาตโก คหปติ วา คหปตานี วา พหูหิ จีวเรหิ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺย, สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพํ, ตโต เจ อุตฺตริ สาทิเยยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย''นฺติ อิมสฺมิํ ตทุตฺตริสิกฺขาปเท (ปารา. ๕๒๓) **อภิหฏฺฐุ**นฺติ เอตฺถ **อภี**ติ อุปสโคฺค, หริตุนฺติ อโตฺถ, คณฺหิตุนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ปวาเรยฺยา**ติ อิจฺฉาเปยฺย, อิจฺฉํ รุจิํ อุปฺปาเทยฺย วเทยฺย นิมเนฺตยฺยาติ อโตฺถฯ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรเนฺตน ปน ยถา วตฺตพฺพํฯ ตํ อาการํ ทเสฺสตุํ ''ยาวตฺตกํ อิจฺฉสิ, ตาวตฺตกํ คณฺหาหี''ติ เอวมสฺส ปทภาชนํ วุตฺตํฯ อถ วา ยถา ''เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต''ติ เอตฺถ ทิสฺวาติ อโตฺถ, เอวมิธปิ **อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยา**ติ อภิหริตฺวา ปวาเรยฺยาติ อโตฺถฯ ตตฺถ กายาภิหาโร วาจาภิหาโรติ ทุวิโธ อภิหาโรฯ กาเยน วา หิ วตฺถาทีนิ อภิหริตฺวา ปาทมูเล ฐเปตฺวา ''ยตฺตกํ อิจฺฉสิ, ตตฺตกํ คณฺหาหี''ติ วทโนฺต ปวาเรยฺย, วาจาย วา ''อมฺ

หากํ ทุสฺสโกฏฺฐาคารํ ปริปุณฺณํ, ยตฺตกํ อิจฺฉสิ, ตตฺตกํ คณฺหาหี’’ติ วทโนฺต ปวาเรยฺย, ตทุภ ยมฺปิ เอกชฺฌํ กตฺวา ‘‘อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุตฺตํฯ

สนฺตรุตฺตรปรมนฺติ สอนฺตรํ อุตฺตรํ ปรมํ อสฺส จีวรสฺสาติ สนฺตรุตฺตรปรมํ, นิวาสเนน สทฺธึ ปารุปนํ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท อสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ**นฺติ ตโต อภิหฏ จีวรโต เอตฺตกํ จีวรํ คเหตพฺพํ, น อิโต ปรนฺติ อโตฺถฯ ยสฺมา ปน อจฺฉินฺนสพฺพจีวเรน เตจีวริ เกเนว ภิกฺขุนา เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ, อเญฺญน อญฺญถาปิ, ตสฺมา ตํ วิภาคํ ทเสฺสตุํ ‘‘สเจ ตีณิ นฏฺฐานิ โหนฺตี’’ติอาทินา นเยนสฺส ปทภาชนํ วุตฺตํฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ยสฺส ตีณิ นฏฺฐานิ, เตน เทฺว สาทิตพฺพานิ, เอกํ นิวาเสตฺวา เอกํ ปารุ ปิตฺวา อญฺญํ สภาคฏฺฐานโต ปริเยสิสฺสติฯ ยสฺส เทฺว นฏฺฐานิ, เตน เอกํ สาทิตพฺพํฯ สเจ ปกติยาว สนฺตรุตฺตเรน จรติ, เทฺว สาทิตพฺพานิ, เอวํ เอกํ สาทิยเนฺตเนว สโม ภวิสฺสติฯ ยสฺส ตีสุ เอกํ นฏฺฐํ, น สาทิตพฺพํฯ ยสฺส ปน ทฺวีสุ เอกํ นฏฺฐํ, เอกํ สาทิตพฺพํฯ ยสฺส เอกํเยว โหติ, ตญฺจ นฏฺฐํ, เทฺว สาทิตพฺพานิฯ ภิกฺขุนิยา ปน ปญฺจสุปิ นเฏฺฐสุ เทฺว สาทิตพฺพานิ, จตูสุ นเฏฺฐสุ เอกํ สาทิตพฺพํ, ตีสุ นเฏฺฐสุ กิญฺจิ น สาทิตพฺพํ, โก ปน วาโท ทฺวีสุ วา เอกสฺมึ วาฯ เยน เกนจิ หิ สนฺตรุตฺตรปรมตาย ฐาตพฺพํ, ตโต อุตฺตริ น ลพฺภตีติ อิทเมตฺถ ลกฺขณํฯ

เสสกํ อาหริสฺสามีติ เทฺว จีวรานิ กตฺวา เสสํ ปุน อาหริสฺสามีติ อโตฺถฯ **น อจฺฉินฺนกา รณา**ติ พาหุสจฺจาทิคุณวเสน เทนฺติฯ **ญาตกาน**นฺติอาทีสุ ญาตกานํ เทนฺตานํ สา ทิยนฺตสฺส, ปวาริตานํ เทนฺตานํ สาทิยนฺตสฺส, อตฺตโน ธเนน สาทิยนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ อฏฺฐกถาสุ ปน ‘‘ญาตกปวาริตฏฺฐาเน ปกติยา พหุมฺปิ วฏฺฏติ, อจฺฉินฺนการณา ปมาณเมว วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ ปาฬิยา น สเมติฯ ยสฺมา ปนิทํ สิกฺขาปทํ อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาปนวตฺถุสฺ มึเยว ปญฺญตฺตํ, ตสฺมา อิธ ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ น วุตฺตํฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ สมุฏฺฐานาที สุ อิทมฺปิ ฉสมุฏฺฐานํ , กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมวจีกมฺมํ, ติ จิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สตฺตเม ปาฬิยํ **ปคฺคาหิกสาล**นฺติ ทุสฺสวาณิชกานํ อาปณํ, ‘‘ปคฺคาหิตสาล’’นฺติปิ ปฐนฺ ติฯ **อภีติ อุปสโคฺค**ติ ตสฺส วิเสสตฺถาภาวํ ทเสฺสติฯ เตนาห **‘‘หริตุนฺติ อโตฺถ’’**ติฯ ว รสทฺทสฺส อิจฺฉายํ วตฺตมานตฺตา อาห **‘‘อิจฺฉาเปยฺยา’’**ติฯ **ทฏฺฐุ เขมโต**ติ เอตฺถ คาถา พนฺธวเสน อนุนาสิกโลโป ทฏฺฐโพฺพฯ **สอนฺตร**นฺติ อนฺตรวาสกสหิตํฯ **อุตฺตร**นฺติ อุตฺตรา สงฺคํฯ **อสฺส จีวรสฺสา**ติ สาทิตพฺพจีวรสฺสฯ **อจฺฉินฺนสพฺพจีวเรนา**ติ อจฺฉินฺนานิ สพฺพานิ ตีณิ จีวรานิ อสฺสาติ อจฺฉินฺนสพฺพจีวโร, เตนาติ อโตฺถฯ ยสฺส หิ อจฺฉินฺทนสมเย ตีณิ จีวรานิ สนฺนิหิตานิ โหนฺติ, ตานิ สพฺพานิ อจฺฉินฺนานีติ โส ‘‘อจฺฉินฺนสพฺพจีวโร’’ติ วุจฺจติฯ เตเนว **‘‘อจฺฉินฺนสพฺพจีวเรน เตจีวริเกนา’’**ติ วุตฺตํฯ **เตจีวริเกนา**ติ หิ อจฺฉินฺทนสมเย ติจีวรสฺส สนฺนิหิตภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ, น ปน วินเย เตจีวริกาภาวํ, ธุตงฺคเตจีวริกภาวํ วา สนฺธายฯ **เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพ**นฺติ ‘‘สนฺตรุตฺตรปรมํ เตน ภิกฺขุนา ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตวิธินา ปฏิปชฺ ชิตพฺพํฯ **อเญฺญนา**ติ อจฺฉินฺนอสพฺพจีวเรนฯ ยสฺส ตีสุ จีวเรสุ เอกํ วา เทฺว วา จีวรานิ อจฺฉินฺ นานิ โหนฺติ, เตนาติ อโตฺถฯ **อญฺญถาปี**ติ ‘‘สนฺตรุตฺตรปรม’’นฺติ วุตฺตวิธานโต อญฺญถาปิฯ ยสฺส หิ ตีสุ เทฺว จีวรานิ อจฺฉินฺนานิ โหนฺติ, เอกํ สาทิตพฺพํ, เอกสฺมึ อจฺฉิเนฺน น สาทิตพฺพนฺติ น ตสฺส สนฺตรุตฺตรปรมสาทิยนํ สมฺภวติฯ อยเมว จ อโตฺถ ปทภาชเนน วิภาวิโตฯ เตนาห **‘‘ตํ วิภาคํ ทเสฺสตุ’’**นฺติฯ

เกจิ ปน ‘‘เตจีวริเกนาติ วุตฺตตฺตา ติจีวรํ ปริกฺขารโจฬวเสน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชโต ตสฺมึ นฏฺเฐ พหุนิปิ คเหตุํ ลภตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ปทภาชนสฺส หิ อธิปฺปายํ ทเสฺสนฺตน ยสฺมา ปน ‘‘อจฺฉินฺนสพฺพจีวเรน…เป…. ตํ วิภาคํ ทเสฺสตุ’’นฺติ วุตฺตํ, ปทภาชเน จ น ตาทิโส อโตฺถ อุปลพฺภติ, ตสฺมา ตํ น คเหตพฺพเมวฯ ยมฺปิ มาติกาฏฺฐกถายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. ตตฺตริสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตํ ‘‘ยสฺส อธิฏฺฐิตติจีวรสฺส ตีณิ นฏฺฐานี’’ติ, ตตฺถปิ อธิฏฺฐิตคฺคหณํ สรูปกถนมตฺตนฺติ คเหตพฺพํ, น ปน ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตจีวรเสฺสวาติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพ ปาฬิยํ อฏฺฐกถายญฺจ ตถา อตฺถสฺสาสมฺภวโต ฯ น หิ ติจีวราธิฏฺฐาเนน อธิฏฺฐิตจีวรเสฺสว อิทํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตนฺติ สกฺกา วิญฺญาตุํฯ ปุริมสิกฺขาปเทน หิ อจฺฉินฺนจีวรสฺส อญฺญาตกวิญฺญตฺติยา อนุญฺญาตตฺตา ปมาณํ อชานิตฺวา วิญฺญาปนวตฺถุสฺมึ ปมาณโต สาทิยนํ อนุชานเนฺตน ภควตา อิทํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ตสฺมา ปริกฺขารโจฬิกสฺส พหุมฺปิ สาทิตุํ วฏฺฏตีติ อยมโตฺถ เนว ปาฬิยา สเมติ, น จ ภควโต อธิปฺปายํ อนุโลเมติฯ

ยสฺส ตีณิ นฏฺฐานิ, เตน เทฺว สาทิตพฺพานีติ เอตฺถ ยสฺส ติจีวรโต อธิกมฺปิ จีวรํ อญฺญตฺถ ฐิตํ อตฺถิ, ตทา ตสฺส จีวรสฺส อลพฺภนียภาวโต เตนปิ สาทิตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ **ปกติยาว สนฺตรุตฺตเรน จรตี**ติ สาสงฺกสิกฺขาปทวเสน วา อวิปฺปวาสสมฺมุติวเสน วา ตติยสฺส อลาเภน วา จรติฯ ‘‘เทฺว นฏฺฐานี’’ติ อธิการตฺตา วุตฺตํ **‘‘เทฺว สาทิตพฺพานี’’**ติฯ **เอกํ สาทิยเนฺตเนว สโม ภวิสฺสตี**ติ ติณฺณํ จีวรานํ ทฺวีสุ นเฏฺฐสุ เอกํ สาทิยเนฺตน สโม ภวิสฺสติ อุภินฺนมฺปิ สนฺตรุตฺตรปรมตาย อวฏฺฐานโตฯ **ยสฺส เอกํเยว โหตี**ติ อเญฺญน เกนจิ การเณน วินฏฺฐเสสจีวรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

‘‘เสสกํ ตุเมฺหว โหตูติ เทนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘ปมาณยุตฺตํ คณฺหิสฺสาม, เสสกํ อาหริสฺสามา’’ติ วตฺวา คเหตฺวา คมนสมเยปิ ‘‘เสสกมฺปิ ตุมฺหากํเยว โหตู’’ติ วทนฺติ, ลทฺธกปฺปิยเมวฯ **ปวาริตาน**นฺติ อจฺฉินฺนกาลโต ปุเพฺพเยว ปวาริตานํฯ **ปาฬิยา น สเมตี**ติ สนฺตรุตฺตรปรมโต อุตฺตริ สาทิยเน อนาปตฺติทสฺสนตฺถํ ‘‘อนาปตฺติ ญาตกานํ ปวาริตาน’’นฺติ วุตฺตตฺตา น สเมติฯ สนฺตรุตฺตรปรมํ สาทิยนฺตสฺส หิ อาปตฺติปฺปสโงฺคเยว นตฺถิ, สติ จ สิกฺขาปเทน อาปตฺติปฺปสเงฺค อนาปตฺติ ยุตฺตา ทเสฺสตุนฺติ อธิปฺปาโยฯ เกจิ ปน **‘‘ปมาณเมว วฏฺฏตี**ติ อิทํ สเลฺลขทสฺสนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ วทนฺติฯ

ยสฺมา ปนิทํ…เป…. น วุตฺตนฺติ เอตฺถายมธิปฺปาโย – ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ วุจฺจมาเน อเญฺญสํ อตฺถาย ปมาณํ อติกฺกมิตฺวาปิ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ อาปชฺชติ, ตญฺจ อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาปนวตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺตตฺตา วตฺถุนา สํสนฺทิยมานํ น สเมติฯ น หิ ยํ วตฺถุํ นิสฺสาย สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ตสฺมึเยว อนาปตฺติวจนํ ยุตฺตนฺติฯ คณฺฐิปเทสุ ปน ตีสุปิ ‘‘อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อตฺตโน สาทิยนปฏิพทฺธตาวเสน ปวตฺตตฺตา ‘อญฺญสฺสตฺถายา’ติ วตฺตุํ โอกาโสเยว นตฺถิ, ตสฺมา น วุตฺต’’นฺติ กถิตํฯ อิธ ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ อวุตฺตตฺตา อเญฺญสํ อตฺถาย ญาตกปวาริเตสุ อธิกํ วิญฺญาเปนฺตสฺส อาปตฺตีติ เจ? น, ตตฺถ ปุริมสิกฺขาปเทเนว อนาปตฺติสิทฺธิโตฯ ตตุตฺตริตา, อจฺฉินฺนาทิการณตา, อญฺญาตกวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฏิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานิฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๒๒-๕๒๔) ปน ‘‘ปาฬิยํ **ปคฺคาหิกสาลน**ฺติ ทุสฺสาปณํฯ ตญฺหิ วาณิชเกหิ ทุสฺสานิ ปคฺคเหตฺวา ทสฺสนฏฺฐานตาย ‘ปคฺคาหิกสาลา’ติ วุจฺจติฯ **อสฺส จีวรสฺสา**ติ สาทิตพฺพจีวรสฺสฯ **เตจีวริเกนา**ติ อิมินา อจฺฉินฺนติจีวรโต อญฺญสฺส วิหาราทีสุ นิหิตสฺส จีวรสฺส อภาวํ ทเสฺสติ ฯ ยทิ ภเวยฺย, วิญฺญาเปตุํ น วเฏฺฏยฺย, ตาวกาลิกํ นิวาเสตฺวา

อตฺตโน จีวรํ คเหตพฺพํฯ ตาวกาลิกมฺปิ อลภนฺตสฺส ภูตคามวิโกปนํ กตฺวา ติณปเณฺณหิ ฉทนํ วิย วิญฺญาปนมฺปิ วฎฺฎติ เอวฯ **อเญฺญนา**ติ อจฺฉินฺนอสพฺพจีวเรนฯ ‘เทฺว นฎฺฐานี’ติ อธิการโต วุตฺตํ **‘เทฺว สาทิตพฺพานี’**ติฯ **ปาฬิยา น สเมตี**ติ ‘อนาปตฺติ ญาตกานํ ปวาริตาน’นฺติ (ปารา. ๕๒๖) อิมาย ปาฬิยา น สเมติ ตตุตฺตริ วิญฺญาปนอาปตฺติปฺปสเงฺค เอว วุตฺตตฺตาฯ **อญฺญสฺสตฺถายาติ น วุตฺต**นฺติ อิทํ อญฺญสฺสตฺถาย ตตุตฺตริ วิญฺญาปเน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ โหตีติ อิมมตฺถํ ทีเปติฯ ตญฺจ ปาจิตฺติยํ เยสํ อตฺถาย วิญฺญาเปติ, เตสํ วา สิยา วิญฺญาปกเสฺสว วา, น ตาว เตสํ, เตหิ อวิญฺญาปิตตฺตา, นาปิ วิญฺญาปกสฺส, อตฺตานํ อุทฺทิสฺส อวิญฺญตฺตตฺตาฯ ตสฺมา อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาเปนฺตสฺสปิ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ น ทิสฺสติฯ ปาฬิยํ ปน อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อตฺตโน สาทิยนปฎิพทฺธตาวเสน ปวตฺตตฺตา ‘อญฺญสฺสตฺถายา’ติ อนาปตฺติวาเร น วุตฺตนฺติ วทนฺติ, ตญฺจ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ ตตุตฺตริจีวรตา, อจฺฉินฺนาทิการณตา, อญฺญาตกวิญฺญตฺติ, ตาย จ ปฎิลาโภติ อิมาเนตฺถ จตฺตาริ องฺคานี’’ติฯ

อิทํ ตตุตฺตริสิกฺขาปทวินิจฺฉยํ อาจริเยน อวุตฺตมฺปิ อจฺฉินฺนจีวราธิกาเรเยว ปวตฺตตฺตา อเมฺหหิ คหิตํ, อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทสฺส สมเยสุ อจฺฉินฺนจีวรกาเล อญฺญาตกานํ วิญฺญาเปตพฺพภาโว ภควตา วุโตฺต, เตหิ ทินฺนจีวรสฺส มตฺตโส คหิตภาโว ตตุตฺตริสิกฺขาปเทน วุโตฺตฯ ตสฺมา อจฺฉินฺนจีวรอธิกาโรเยว โหตีติฯ

จีวรอจฺฉินฺทนวินิจฺฉยกถา

อิโต ปรํ อจฺฉินฺทนสามเญฺญน จีวรอจฺฉินฺทนวินิจฺฉยํ วกฺขาม – ตตฺถ **ยมฺปิ ตฺยาห**นฺติ ยมฺปิ เต อหํฯ โส กิร ‘‘มม ปตฺตจีวรอุปาหนปจฺจตฺถรณานิ วหโนฺต มยา สทฺธิํ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตี’’ติ อทาสิฯ เตเนวมาห ‘‘มยา สทฺธิํ ชนปทจาริกํ ปกฺกมิสฺสตี’’ติฯ **อจฺฉินฺที**ติ พลกฺกาเรน อคฺคเหสิ, สกสญฺญาย คหิตตฺตา ปนสฺส ปาราชิกํ นตฺถิ, กิลเมตฺวา คหิตตฺตา อาปตฺติ ปญฺญตฺตาฯ

สยํ อจฺฉินฺทติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยนฺติ เอกํ จีวรํ เอกาพทฺธานิ จ พหูนิ อจฺฉินฺทโต เอกา อาปตฺติ, เอกโต อพทฺธานิ วิสุํ วิสุํ ฐิตานิ พหูนิ อจฺฉินฺทโต, ‘‘สงฺฆาฎิํ อาหร, อุตฺตราสงฺคํ อาหรา’’ติ เอวํ อาหราปยโต จ วตฺถุคณนาย อาปตฺติโยฯ ‘‘มยา ทินฺนานิ สพฺพานิ อาหรา’’ติ วทโตปิ เอกวจเนเนว สมฺพหุลา อาปตฺติโยฯ

อญฺญํ อาณาเปติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสาติ ‘‘จีวรํ คณฺหา’’ติ อาณาเปติ, เอกํ ทุกฺกฎํฯ อาณโตฺต พหูนิ คณฺหาติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ ‘‘สงฺฆาฎิํ คณฺห, อุตฺตราสงฺคํ คณฺหา’’ติ วทโต วาจาย วาจาย ทุกฺกฎํฯ ‘‘มยา ทินฺนานิ สพฺพานิ คณฺหา’’ติ วทโต เอกวาจาย สมฺพหุลา อาปตฺติโยฯ

อญฺญํ ปริกฺขารนฺติ วิกปฺปนุปคปจฺฉิมํ จีวรํ ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ อนฺตมโส สูจิมฺปิฯ เวเฐตฺวา ฐปิตสูจีสุปิ วตฺถุคณนาย ทุกฺกฎานิฯ สิถิลเวฐิตาสุ เอวํฯ คาฬฺหํ กตฺวา พทฺธาสุ ปน เอกเมว ทุกฺกฎนฺติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ สูจิฆเร ปกฺขิตฺตาสุปิ เอเสว นโยฯ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา สิถิลพทฺธคาฬฺหพเทฺธสุ ติกฎุกาทีสุ เภสเชฺชสุปิ เอเสว นโยฯ

โส วา เทตีติ ‘‘ภเนฺต, ตุมฺหากํเยว อิทํ สารุปฺป’’นฺติ เอวํ วา เทติฯ อถ วา ปน ‘‘อาวุโส, มยํ ตุยฺหํ ‘วตฺตปฎิปตฺติํ กริสฺสติ, อมฺหากํ สนฺติเก อุปชฺฌํ คณฺหิสฺสติ, ธมฺมํ ปริยาปุณิสฺสตี’ติ

จีวรํ อทมฺหา, โสทานิ ตฺวํ น วตฺตํ กโรสิ, น อุปชฺฌํ คณฺหาสิ, น ธมฺมํ ปริยาปุณาสี’’ติ เอวมาทีหิ วุตฺโต ‘‘ภเนฺต, จีวรตฺถาย มเญฺญ ภณถ, อิทํ โว จีวร’’นฺติ เทติ, เอวมฺปิ โส วา เทติฯ ทิสาปกฺกนฺตํ วา ปน ทหรํ ‘‘นิวเตฺตถ น’’นฺติ ภณติ, โส น นิวตฺตติฯ ‘‘จีวรํ คเหตฺวา รุนฺธถา’’ติ เอวํ เจ นิวตฺตติ, สาธุฯ สเจ ‘‘ปตฺตจีวรตฺถาย มเญฺญ ตุเมฺห ภณถ, คณฺหถ น’’นฺติ เทติ, เอวมฺปิ โสเยว เทติฯ วิพฺภนฺตํ วา ทิสฺวา ‘‘มยํ ตุยฺหํ ‘วตฺตํ กริสฺสตี’ติ ปตฺตจีวรํ อทมฺหา, โสทานิ ตฺวํ วิพฺภมิตฺวา จรสี’’ติ วทติ, อิตโร ‘‘คณฺหถ ตุมฺหากํ ปตฺตจีวร’’นฺติ เทติ, เอวมฺปิ โส วา เทติฯ ‘‘มม สนฺติเก อุปชฺฌํ คณฺหนฺตเสฺสว เต เทมิ, อญฺญตฺถ คณฺหนฺตสฺส น เทมิฯ วตฺตํ กโรนฺตเสฺสว เทมิ, อกโรนฺตสฺส น เทมิฯ ธมฺมํ ปริยาปุณนฺตเสฺสว เทมิ, อปริยาปุณนฺตสฺส น เทมิฯ อวิพฺภมนฺตเสฺสว เทมิ, วิพฺภมนฺตสฺส น เทมี’’ติ เอวํ ปน ทาตุํ น วฏฺฏติ, ททโต ทุกฺกฏํ, อาหราเปตุํ ปน วฏฺฏติฯ จชิตฺวา ทินฺนํ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหโนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ อยํ สมนฺตปาสาทิกโต อุทฺธฏวินิจฺฉโยฯ

ยมฺปิ ตฺยาหนฺติ เอตฺถ **ย**นฺติ การณวจนํ, ตสฺมา เอวเมตฺถ สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพ – ‘‘มยา สทฺธิํ ชนปทจาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ยํ การณํ นิสฺสาย อหํ เต, อาวุโส, จีวรํ อทาสิํ, ตํ น กโรสี’’ติ กุปิโต อนตฺตมโน อจฺฉินฺทีติฯ **ย**นฺติ วา จีวรํ ปรามสติฯ ตตฺถ ‘‘มยา สทฺธิํ ชนปทจาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ยมฺปิ เต อหํ จีวรํ อทาสิํ, ตํ จีวรํ คณฺหิสฺสามี’’ติ กุปิโต อนตฺตมโน อจฺฉินฺทีติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

อาณโตฺต พหูนิ คณฺหาติ, เอกํ ปาจิตฺติยนฺติ ‘‘จีวรํ คณฺหา’’ติ อาณตฺติยา เอกจีวรวิสยตฺตา เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ **วาจาย วาจาย ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ อจฺฉิเนฺนสุ วตฺถุคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ **เอกวาจาย สมฺพหุลา อาปตฺติโย**ติ อิทํ อจฺฉิเนฺนสุ วตฺถุคณนาย อาปชฺชิตพฺพํ ปาจิตฺติยาปตฺติํ สนฺธาย วุตฺตํ, อาณตฺติยา อาปชฺชิตพฺพํ ปน ทุกฺกฏํ เอกเมวฯ

เอวนฺติ อิมินา ‘‘วตฺถุคณนาย ทุกฺกฏานี’’ติ อิทํ ปรามสติฯ **เอเสว นโย**ติ สิถิลํ คาฬฺหญฺจ ปกฺขิตฺตาสุ อาปตฺติยา พหุตฺตํ เอกตฺตญฺจ อติทิสติฯ

อาวุโส มยนฺติอาทีสุ คณฺหิตุกามตาย เอวํ วุเตฺตปิ เตเนว ทินฺนตฺตา อนาปตฺติฯ **อมฺหากํ สนฺติเก อุปชฺฌํ คณฺหิสฺสตี**ติ อิทํ สามเณรสฺสปิ ทานํ ทีเปติ, ตสฺมา กิญฺจาปิ ปาฬิยํ ‘‘ภิกฺขุสฺส สามํ จีวรํ ทตฺวา’’ติ วุตฺตํ, ตถาปิ อนุปสมฺปนฺนกาเล ทตฺวาปิ อุปสมฺปนฺนกาเล อจฺฉินฺทนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวาติ เวทิตพฺพํฯ อจฺฉินฺทนสมเย อุปสมฺปนฺนภาโวเยว เหตฺถ ปมาณํฯ **เทตี**ติ ตุฎฺฐ วา กุปิโต วา เทติฯ **รุนฺธถา**ติ นิวาเรถฯ **เอวํ ปน ทาตุํ น วฏฺฏตี**ติ เอตฺถ เอวํ ทินฺนํ น ตาว ‘‘ตสฺส สนฺตก’’นฺติ อนธิฏฺฐหิตฺวาว ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ เวทิตพฺพํฯ **อาหราเปตุํ ปน วฏฺฏตี**ติ เอวํ ทินฺนํ ภติสทิสตฺตา อาหราเปตุํ วฏฺฏติฯ **จชิตฺวา ทินฺน**นฺติ วุตฺตนเยน อทตฺวา อนเปเกฺขน หุตฺวา ตเสฺสว ทินฺนํฯ ***ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพ***ติ สกสญฺญาย วินา คณฺหโนฺต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ วิกปฺปนุปคปจฺฉิมจีวรตา, สามํ ทินฺนตา, สกสญฺญิตา, อุปสมฺปนฺนตา, โกธวเสน อจฺฉินฺทนํ วา อจฺฉินฺทาปนํ วาติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิฯ อยํ สารตฺถทีปนีปาโฐ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๓๕)ฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๖๓๑) ปน **‘‘ยมฺปิ...เป.... อจฺฉินฺที**ติ เอตฺถ ยํ เต อหํ จีวรํ อทาสิํ, ตํ ‘มยา สทฺธิํ ปกฺกมิสฺสตี’ติ สญฺญาย อทาสิํ, น อญฺญถาติ กุปิโต อจฺฉินฺทีติ เอวํ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพํฯ **เอกํ ทุกฺกฏ**นฺติ ยทิ อาณโตฺต อวสฺสํ อจฺฉินฺทติ, อาณตฺติกฺขเณ เอว ปาจิตฺติยํฯ ยทิ น อจฺฉินฺทติ, ตทา เอว ทุกฺกฏนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ **เอกวาจาย สมฺพหุลาปตฺติโย**ติ ยทิ อาณโตฺต อนนฺตราเยน อจฺฉินฺทติ, อาณตฺติกฺขเณเยว วตฺถุคณนาย ปาจิตฺติยาปตฺ

ติโย ปโยคกรณกฺขเณเยว อาปตฺติยา อาปชฺชิตพฺพโต, จีวรํ ปน อจฺฉิเนฺนเยว นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ ยทิ โส น อจฺฉินฺทติ, อาณตฺติกฺขเณ เอกเมว ทุกฺกฏนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวมญฺญตฺถปิ อีทิเสสุ นโย ญาตโพฺพฯ **อุปชฺฌํ คณฺหิสฺสตีติ** สามเณรสฺส ทานํ ทีเปติ, เตน จ สามเณรกาเล ทตฺวา อุปสมฺปนฺนกาเล อจฺฉินฺทโตปิ ปาจิตฺติยํ ทีเปติฯ ''ภิกฺขุสฺส สามํ จีวรํ ทตฺวา''ติ อิทํ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํฯ **อาหราเปตุํ ปน วฏฺฏตีติ** กเมฺม อกเต ภติสทิสตฺตา วุตฺตํฯ วิกปฺปนุปคปจฺฉิมจีวรตา, สามํ ทินฺนตา, สกสญฺญิตา, อุปสมฺปนฺนตา, โกธวเสน อจฺฉินฺทนํ วา อจฺฉินฺทาปนํ วาติ อิมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานี''ติ วุตฺตํฯ

ปฏิภานจิตฺตกถา

๖. ปฏิภานจิตฺตกถายํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว สุวิเญฺญยฺยนฺติ สารตฺถทีปนิยํ น กิญฺจิ วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๙๙) ปน **''กโรหีติ วตฺตุํ น วฏฺฏตีติ** อาณตฺติยา เอว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ทฺวารปาลํ 'กิํ น กโรสี'ติอาทินา ปริยาเยน วตฺตุํ วฏฺฏติฯ **ชาตกปกรณนฺติ** ชาตกปฏิสํยุตฺตํ อิตฺถิปุริสาทิ ยํ กิญฺจิ รูปํ อธิเปฺปตํฯ **'ปเรหิ การาเปตุ**'นฺติ วุตฺตตฺตา พุทฺธรูปมฺปิ สยํ กาตุํ น ลภตี''ติ วุตฺตํฯ

วิปฺปกตโภชนกถา

๗. วิปฺปกตโภชนกถายมฺปิ สารตฺถทีปนี วิมติวิโนทนี วชิรพุทฺธิฏีกาสุ น กิญฺจิ วุตฺตํฯ ปฐมํ กตํ ปกตํ, วิ อนิฏฺฐิตํ ปกตํ วิปฺปกตํ, วิปฺปกตํ โภชนํ เยน โส **วิปฺปกตโภชโน,** ปฐมํ ภุญฺชิตฺวา อนิฏฺฐิตโภชนกิโจฺจ ภิกฺขุฯ วุเตฺตน ภิกฺขุนา ปวิสิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ริตฺตหตฺถมฺปิ อุฏฺฐาเปตุํ น วฏฺฏตีติ** เอตฺถ การณมาห **''วิปฺปกตโภชโนเยว หิ โส โหตี''**ติ, ยาคุขชฺชกาทีสุปิ ปีเตสุ ขาทิเตสุปิ ภตฺตสฺส อภุตฺตตฺตา อนิฏฺฐิตโภชนกิโจฺจ โหติฯ **ปวาริโต โหติ, เตน วตฺตโพฺพติ** ปวาริเตน อาสนา วุฏฺฐิเตน ภุญฺชิตุํ อลภมานตฺตา อตฺตโน สนฺติเก อุทเก อสเนฺต วตฺตโพฺพติ อโตฺถฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อุทฺทิสนฺตอุทฺทิสาปนกถา

๘. อุทฺทิสนฺตอุทฺทิสาปนกถายํ **อุทฺทิสเนฺตนาติ** อุเทฺทสํ เทเนฺตน, ปาฬิํ วาเจเนฺตนาติ อโตฺถฯ **อุทฺทิสาเปเนฺตนาติ** อุเทฺทสํ คณฺหเนฺตน, ปาฬิํ วาจาเปเนฺตนาติ อโตฺถฯ **อุจฺจตเรปีติ ปิ**-สเทฺทน สมานาสนํ สมฺปิเณฺฑติฯ **นีจตเรปีติ** เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

ติวสฺสนฺตริกกถา

๙. ติวสฺสนฺตริกกถายํ ตีณิ วสฺสานิ ติวสฺสํ, ตีณิ วา วสฺสานิ ติวสฺสานิ, ติวสฺสานํ อนฺตรํ ติวสฺสนฺตรํ, ติวสฺสนฺตเร ฐิโตติ ติวสฺสนฺตโร, เตน **ติวสฺสนฺตเรน, อนฺตร**-สโทฺท มชฺฌตฺถวาจโก, ณ-ปจฺจโย ฐิตเตฺถฯ เตนาห วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๓๒๐) **''ติวสฺสนฺตเรนาติ** ติณฺณํ วสฺสานํ อโนฺต ฐิเตนา''ติฯ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐) ปน สรูปเมว ทเสฺสโนฺต **''ติวสฺสนฺตโร นามา''**ติอาทิมาหฯ **อิเม สเพฺพติ** สเพฺพ ติวิธา อิเม สมานาสนิกาฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ทีฆาสนกถา

๑๐. ทีฆาสนกถายํ **สํหาริมํ วา**ติ สํหริตุํ ยุตฺตํ กฏฺสารกาทิฯ **อสํหาริมํ วา**ติ สํหริตุํ อสกฺกุเณยฺยํ ปาสาณาทิ อาสนํฯ เตนาห สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๐) **''ทีฆาสนํ** นาม มญฺจปีฐวินิมุตฺตํ ยํ กิญฺจิ ติณฺณนฺนํ เอกโต สุขํ นิสีทิตุํ ปโหตี''ติฯ กสฺมา ปน ''ติณฺณนฺนํ ปโหตี''ติ วุตฺตํ, นนุ ทฺวินฺนํ ปโหนกาสนมฺปิ ทีฆเมวาติ โจทนํ สนฺธายาห **''อนุชานามิ...เป. ... เอตฺตกํ ปจฺฉิมํ ทีฆาสนนฺติ หิ วุตฺต''**นฺติฯ ทฺวินฺนํ ปโหนเก หิ อทีฆาสเน สมานาสนิเกเหว สห นิสีทิตุํ วฏฺฏติ, ติณฺณนฺนํ ปโหนกโต ปฏฺฐาย คหิเต ทีฆาสเน ปน อสมานาสนิเกหิปิ สห นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ ยทิ เอวํ ปณฺฑกาทีหิปิ สห นิสีทิตุํ วเฏฺฏยฺยาติ โจทนํ มนสิ กตฺวา อาห **''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา ปณฺฑก''**นฺติอาทิฯ ตตฺถ อโตฺถ สุวิเญฺญยฺยวฯ

คิลานุปฏฺฐานกถา

๑๑. คิลานุปฏฺฐานกถายํ **ปลิปโนฺน**ติ นิมฺโคฺค, มกฺขิโตติ อโตฺถฯ **อุจฺจาเรตฺวา**ติ อุกฺขิปิตฺวาฯ **สมานาจริยโก**ติ เอตฺถ ''สเจปิ เอกสฺส อาจริยสฺส เอโก อเนฺตวาสิโก โหติ, เอโก สทฺธิวิหาริโก, เอเตปิ อญฺญมญฺญํ สมานาจริยกา เอวา''ติ วทนฺติฯ **เภสชฺชํ โยเชตุํ อสมโตฺถ โหตี**ติ เวเชฺชน ''อิทญฺจิทญฺจ เภสชฺชํ คเหตฺวา อิมินา โยเชตฺวา ทาตพฺพ''นฺติ วุเตฺต ตถา กาตุํ อสมโตฺถติ อโตฺถฯ **นีหาตุ**นฺติ นีหริตุํ, ฉเฑฺฑตุนฺติ อโตฺถฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๖๕-๓๖๖) ปน **''ภูมิยํ ปริภณฺฑํ อกาสี**ติ คิลาเนน นิปนฺนภูมิยํ กิลิฏฺฐฏฺฐานํ โธวิตฺวา หริตูปลิตฺตํ กาเรสีติ อโตฺถฯ **เภสชฺชํ โยเชตุํ อสมโตฺถ**ติ ปเรหิ วุตฺตวิธิมฺปิ กาตุํ อสมโตฺถ''ติ วุตฺตํฯ

มรณวณฺณกถา

๑๒. มรณวณฺณกถายํ **มรณตฺถิกาว หุตฺวา**ติ อิมสฺส กายสฺส เภเทน สคฺคปาปนาธิปฺปายตฺตา อตฺถโต มรณตฺถิกาว หุตฺวาฯ **มรณตฺถิกภาวํ อชานนฺตา**ติ ''เอวํ อธิปฺปายิโน มรณตฺถิกา นาม โหนฺตี''ติ อตฺตโน มรณตฺถิกภาวํ อชานนฺตาฯ น หิ เต อตฺตโน จิตฺตปฺปวตฺตึ น ชานนฺติฯ **โวหารวเสนา**ติ ปุพฺพภาคโวหารวเสน, มรณาธิปฺปายสฺส สนฺนิฏฺฐาปกเจตนากฺขเณ กรุณาย อภาวโต การุเญฺญน ปาเส พทฺธสูกรโมจนํ วิย น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ ''ยถายุนา''ติ วุตฺตเมวตฺถํ **ยถานุสนฺธินา**ติ ปริยายนฺตเรน วุตฺตํ, ยถานุสนฺธินา ยถายุปริเจฺฉเทนาติ วุตฺตํ โหติฯ อถ วา **ยถานุสนฺธินา**ติ ยถานุปฺปพเนฺธน, ยาว ตสฺมึ ภเว สนฺตานสฺส อนุปฺปพโนฺธ อวิจฺฉินฺนปวตฺติ โหติ, ตาว ฐตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๐) **''โวหารวเสนา**ติ ปุพฺพภาคโวหารวเสน มรณาธิปฺปายสฺส สนฺนิฏฺฐาปกเจตนากฺขเณ กรุณาย อภาวโต, การุเญฺญน ปาเส พทฺธสูกรโมจนํ วิย น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ 'ยถายุนา'ติ วุตฺตเมวตฺถํ **ยถานุสนฺธินา**ติ ปริยายนฺตเรน วุตฺต''นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๐) ปน **''มรณตฺถิกาว หุตฺวา**ติ อิมสฺส กายสฺส เภเทน สคฺคปาปนาธิปฺปายตฺตา อตฺถโต มรณตฺถิกาว หุตฺวาฯ ''เอวํอธิปฺปายิโน มรณตฺถิกา นาม โหนฺตี''ติ อตฺตโน มรณตฺถิกภาวํ อชานนฺตา อาปนฺนา ปาราชิกํฯ น หิ เต อตฺตโน จิตฺตปฺปวตฺตึ น ชานนฺตีติ วุจฺจนฺติฯ **โวหารวเสนา**ติ ปุพฺพภาเค โวหารวเสน, สนฺนิฏฺฐาเน ปเนตํ นตฺถิ, ปาเส พทฺธสูกรโมจเน วิย น โหติฯ **ยถานุสนฺธินา**ติ อนฺตรา อมริตฺวาติ อโตฺถ''ติ วุตฺตํฯ

อตฺตปาตนกถา

๑๓. อตฺตปาตนกถายํ **วิภตฺติพฺยตฺตเยนา**ติ วิภตฺติวิปริณาเมนฯ **วิเสสาธิคโม**ติ สมาธิวิปสฺสนา จฯ อติวิย ปากฏตฺตา **"หตฺถปฺปโตฺต วิย ทิสฺสตี"**ติ วุตฺตํฯ **อุปจฺฉินฺทตี**ติ วิเสสาธิคมสฺส วิเกฺขโป มา โหตูติ อาหารํ อุปจฺฉินฺทติฯ **วิเสสาธิคม**นฺติ โลกุตฺตรธมฺมปฏิลาภํฯ **พฺยากริตฺวา**ติ อาโรเจตฺวาฯ **อุปจฺฉินฺทติ, น วฏฺฏตี**ติ ยสฺมา สภาคานํ ลชฺชีภิกฺขูนํเยว อริยา อตฺตนา อธิคตวิเสสํ ตาทิเส การเณ สติ อาโรเจนฺติ, เต จ ภิกฺขู อปฺปติรูปาย อเนสนาย ปจฺจยํ น ปริเยสนฺติ, ตสฺมา เตหิ ปริเยสิตปจฺจเย กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทตฺวา อาหารํ อุปจฺฉินฺทิตุํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ สภาคานญฺหิ พฺยากตตฺตา อุปจฺฉินฺทิตุํ น ลภติฯ เต หิ กปฺปิยเขตฺตํ อาโรเจนฺติฯ เตเนว "สภาคานญฺหิ ลชฺชีภิกฺขูนํ กเถตุํ วฏฺฏตีติ อิทํ 'อุปจฺฉินฺทติ, น วฏฺฏตี'ติ อิมสฺส การณํ ทเสฺสเนฺตน วุตฺต"นฺติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ อถ วา **วิเสสาธิคมํ พฺยากริตฺวา**ติ อิทํ วิเสสสฺส อธิคตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อธิคมนฺตรายํ อาสงฺกเนฺตเนว จ อาหารุปเจฺฉโท กาตโพฺพติ อนุญฺญาตตฺตา อธิคเตน น กาตโพฺพติ ทเสฺสตุํ **"วิเสสาธิคมํ พฺยากริตฺวา อาหารํ อุปจฺฉินฺทติ, น วฏฺฏตี"**ติ วุตฺตํฯ กึ ปน อริยา อตฺตนา อธิคตวิเสสํ อเญฺญสํ อาโรเจนฺตีติ อิมิสฺสา โจทนาย **"สภาคานญฺหิ ลชฺชีภิกฺขูนํ กเถตุํ วฏฺฏตี"**ติ วุตฺตํ, อยเมตฺถ ยุตฺตตโรติ อมฺหากํ ขนฺติ, คณฺฐิปเทปิ อยมโตฺถ ทสฺสิโตเยวาติฯ

วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๒-๑๘๓) **"วิภตฺติพฺยตฺตเยนา**ติ วิภตฺติวิปริณาเมนฯ **วิเสสาธิคโม**ติ สมาธิ วิปสฺสนา จฯ **วิเสสาธิคม**นฺติ โลกุตฺตรธมฺมปฏิลาภํฯ **พฺยากริตฺวา**ติ อาโรเจตฺวา, อิทญฺจ วิเสสสฺส อธิคตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อธิคตวิเสสา หิ ทิฏฺฐานุคติอาปชฺชนตฺถํ ลชฺชีภิกฺขูนํ อวสฺสํ อธิคมํ พฺยากโรนฺติ, อธิคตวิเสเสน ปน อพฺยากริตฺวาปิ อาหารํ อุปจฺฉินฺทิตุํ น วฏฺฏติ, อธิคมนฺตรายวิโนทนตฺถเมว อาหารุปเจฺฉทสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตทธิคเมโส น กาตโพฺพวฯ กึ ปนาธิคมํ อาโรเจตุํ วฏฺฏตีติ อาห สภาคานญฺหีติอาที"ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๑-๑๘๓) "หตฺถปฺปโตฺต วิย ทิสฺสติ, 'ตสฺส วิเกฺขโป มา โหตู'ติ **อุปจฺฉินฺทติ, วิเสสาธิคมํ พฺยากริตฺวา** ตปฺปภวํ สกฺการํ ลชฺชายโนฺต **อาหารํ อุปจฺฉินฺทติ** สภาคานํ พฺยากตตฺตาฯ เต หิ กปฺปิยเขตฺตํ อาโรเจนฺตี"ติ วุตฺตํฯ

อปฺปจฺจเวกฺขิตฺวานิสีทนกถา

๑๔. อปฺปจฺจเวกฺขิตฺวา นิสีทนกถายํ **อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา**ติ อนุปปริกฺขิตฺวาฯ **อุทฺธํ วา อโธ วา สงฺกมนฺตี**ติ ปจฺฉา อาคตานํ โอกาสทานตฺถํ นิสีทนฺปาฬิยา อุทฺธํ วา อโธ วา คจฺฉนฺติฯ **ปฏิเวกฺขณกิจฺจํ นตฺถี**ติ ปจฺฉา อาคเตหิ อุปปริกฺขณกิจฺจํ นตฺถิฯ เหฏฺฐา กิสฺมิญฺจิ วิชฺชมาเน สาฏกํ วลิํ คณฺหาตีติ อาห **"ยสฺมิํ วลิ น ปญฺญายตี"**ติฯ ปฏิเวกฺขณเญฺจตํ คิหีนํ สนฺตเกเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๐) "เหฏฺฐา กิสฺมิญฺจิ วิชฺชมาเน สาฏกํ วลิํ คณฺหาตีติ อาห **'ยสฺมิํ วลิ น ปญฺญายตี'**ติฯ ปฏิเวกฺขณเญฺจตํ คิหีนํ สนฺตเก เอวาติ ทฏฺฐพฺพ"นฺติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ, วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๘๐) **"อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา**ติ อวิจาเรตฺวาฯ เหฏฺฐิมภาเค หิ กิสฺมิญฺจิ วิชฺชมาเน วลิ ปญฺญายตี"ติ เอตฺตกเมวฯ

ทวายสิลาวิชฺฌนกถา

๑๕. ทวายสิลาวิชฺฌนกถายํ **ทวา**สโทฺท หสาธิปฺปายวาจโกฯ ปฏิปุพฺพวิธ-ธาตุ ปวฏฺฏนโตฺถติ อาห **"หสาธิปฺปาเยน ปาสาโณ น ปวเฏฺฏตโพฺพ"**ติฯ **สิลา**สทฺทสฺส ปาสาณวาจกตฺตา โส เอว น ปฏิวิชฺฌิตโพฺพติ โจทนํ สนฺธายาห **"น เกวลญฺจา"**ติอาทิฯ ยทิ เอวํ สเพฺพสมฺปิ อตฺถาย น วเฏฺฏยฺยาติ อาห **"เจติยาทีนํ อตฺถาย"**ติอาทิฯ **โธวน**

ทณฺฑกนฺติ ภณฺฑโธวนทณฺฑํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๘๒-๑๘๓) ปน **“ภณฺฑกํ วา โธวนฺตา**ติ จีวรํ วา โธวนฺตาฯ **โธวนทณฺฑก**นฺติ จีวรโธวนทณฺฑ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ทายาลิมฺปนกถา

๑๖. ทายาลิมฺปนกถายํ **อลฺล...เป.... ปาจิตฺติย**นฺติ สุกฺขฏฺฐาเนปิ อคฺคิํ ปาเตตฺวา อิมินา อธิปฺปาเยน อาลิเมฺปนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ **ทุกฺกฏ**นฺติ สุกฺขฏฺฐาเน วา สุกฺขํ ‘‘อสุกฺข’’นฺติ อววตฺถเปตฺวา วา อคฺคิํ ปาเตนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ กีฬาธิปฺปาเยปิ เอเสว นโย, กีฬาธิปฺปาโย จ ปฏิปกฺขภูโต อคฺคิ **ปฏคฺคิฯ ปริตฺตกรณ**นฺติ อารกฺขกรณํฯ **สยํ วา อุฏฺฐิต**นฺติ วาเตริตานํ เวฬุอาทีนํ อญฺญมญฺญสงฺฆฏฺฏเนน สมุฏฺฐิตํฯ **นิรุปาทาโน**ติ อินฺธนรหิโตฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๙๐) ปน **“ขิฑฺฑาธิปฺปาเยนปิ ทุกฺกฏ**นฺติ สุกฺขติณาทีสุ อคฺคิกรณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อเลฺลสุ ปน กีฬาธิปฺปาเยนปิ กโรนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ ปฏิปกฺขภูโต, ปฏิมุขํ คจฺฉโนฺต วา อคฺคิ **ปฏคฺคิ,** ตสฺส อลฺลติณาทีสุปิ ทานํ อนุญฺญาตํฯ ตํ เทเนฺตน ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทาวคฺคิํ ทิสฺวา วิหารสฺส สมนฺตโต เอกกฺขเณ อกตฺวา เอกเทสโต ปฏฺฐาย วิหารสฺส สมนฺตโต สณิกํ ฌาเปตฺวา ยถา มหโนฺตปิ อคฺคิ วิหารํ ปาปุณิตุํ น สโกฺกติ, เอวํ วิหารสฺส สมนฺตา อโพฺภกาสํ กตฺวา ปฏคฺคิ ทาตโพฺพฯ โส ฑาวคฺคิโน ปฏิปถํ คนฺตฺวา เอกโต หุตฺวา เตน สห นิพฺพาติฯ **ปริตฺตกรณ**นฺติ สมนฺตา รุกฺขติณาทิเจฺฉทน ปริขาขณนาทิอารกฺขกรณํฯ เตนาห **‘ติณกุฏิกานํ สมนฺตา ภูมิตจฺฉน’**นฺติอาที’’ติ, วชิร พุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๙๐) ปน **“ปริตฺต**นฺติ รกฺขณํ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘สมนฺตา ภูมิตจฺฉน’**นฺติอาทิ วุตฺต’’นฺติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลาภตกถา

๑๗. มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลาภตกถายํ นตฺถิ สทฺธา เอเตสูติ อสฺสทฺธา, มจฺฉริโน, เตสุ **อสฺสเทฺธสุ**ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ยุตฺตานิ กุลานิ **มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลานิ,** มเชฺฌโลปตติยาตปฺปุริสสมาโส, ‘‘นตฺถิ ทินฺน’’นฺติอาทินยปฺปวตฺตาย ทสวตฺถุกาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ยุตฺตกุลานิ, เตสุฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกุเลสุ ลภิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ อสกฺกจฺจการีนํ เตสํ สกฺกจฺจกรเณน, อปฺปณีตทายีนํ เตสํ ปณีตทาเนน ภวิตพฺพเมตฺถ การเณนาติ การณํ อุปปริกฺขิตฺวาว ภุญฺชิตุํ ยุตฺตนฺติ อาห **“อนุปปริกฺขิตฺวา เนว อตฺตนา ภุญฺชิตพฺพํ, น ปเรสํ ทาตพฺพ”**นฺติฯ เยน การเณน ภวิตพฺพํ, ตํ ทเสฺสตุํ **“วิสมิสฺสมฺปิ หี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ น เกวลํ ปิณฺฑปาตเมวาติ อาห **“ยมฺปี”**ติอาทิฯ ตตฺถ การณมาห **“อปิหิตวตฺถุสฺมิมฺปิ หี”**ติอาทิฯ ตโต อญฺญมฺปิ ทเสฺสติ **คนฺธหลิทฺทาทิมกฺขิโต**ติอาทินา ฯ ตตฺถปิ การณํ ทเสฺสตุมาห **“สรีเร โรคฏฺฐานานี”**ติอาทิฯ

โคปกทานกถา

๑๘. โคปกทานกถายํ ปเรสํ สนฺตกํ โคเปติ รกฺขตีติ โคปโก, ตสฺส ทานํ **โคปกทานํ,** อุยฺยานปาลกาทีหิ ภิกฺขูนํ ทาตพฺพทานํฯ ตตฺถ **ปณฺณํ อาโรเปตฺวา**ติ ‘‘เอตฺตเกเหว รุเกฺขหิ เอตฺตกเมว คเหตพฺพ’’นฺติ ปณฺณํ อาโรเปตฺวา, ลิขิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **นิมิตฺตสญฺญํ กตฺวา**ติ สเงฺกตํ กตฺวาฯ **ทารกา**ติ เตสํ ปุตฺตนตฺตาทโย ทารกาฯ อเญฺญปิ เย เกจิ โคปกา โหนฺติ, เตสเพฺพปิ วุตฺตาฯ สพฺพตฺถปิ คิหีนํ โคปกทาเน ยตฺตกํ โคปกา เทนฺติ, ตตฺตกํ คเหตพฺพํฯ สงฺฆิเก ปน ยถาปริเจฺฉทเมว คเหตพฺพนฺติ ทีปิตตฺตา **“อตฺถโต เอก”**นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๕๖) **“ปณฺณํ อาโรเปตฺวา**ติ ‘เอตฺตเก รุเกฺข รกฺขิตฺวา ตโต เอตฺตกํ คเหตพฺพ’นฺติ ปณฺณํ อาโรเปตฺวาฯ **นิมิตฺตสญฺญํ กตฺวา**ติ สเงฺกตํ กตฺวาฯ **ทารกา**ติ เตสํ ปุตฺ

ตนฺตาทโย เย เกจิ โคเปนฺติ, เต สพฺเพปิ อิธ ‘ทารกา’ติ วุตฺตา’’ติ, วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๕๖) ปน **“อารามรกฺขกา**ติ วิสฺสตฺถวเสน คเหตพฺพํฯ **อธิปฺปายํ ญตฺวา**ติ เอตฺถ ยสฺส ทานํ ปฏิคฺคณฺหนฺตํ ภิกฺขุํ, ภาคํ วา สามิกา น รกฺขนฺติ น ทเณฺฑนฺติ, ตสฺส ทานํ อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา คเหตุํ วฏฺฏตีติ อิธ สนฺนิฏฺฐานํ, ตมฺปิ ‘น วฏฺฏติ สงฺฆิเก’ติ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ

ยตฺถาติ ยสฺมึ อาวาเสฯ **อเญฺญสํ อภาว**นฺติ อเญฺญสํ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ อภาวํฯ **ตตฺถา**ติ ตาทิเส อาวาเสฯ **ภาเชตฺวา ขาทนฺตี**ติ อาคนฺตุกานมฺปิ สมฺปตฺตานํ ภาเชตฺวา ขาทนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **จตูสุ ปจฺจเยสุ สมฺมา อุปเนนฺตี**ติ อมฺพผลาทีนิ วิกฺกิณิตฺวา จีวราทีสุ จตูสุ ปจฺจเยสุ สมฺมา อุปเนนฺติฯ **จีวรตฺถาย นิยเมตฺวา ทินฺนา**ติ ‘‘อิเมสํ รุกฺขานํ ผลานิ วิกฺกิณิตฺวา จีวเรสฺเยว อุปเนตพฺพานิ, น ภาเชตฺวา ขาทิตพฺพานี’’ติ เอวํ นิยเมตฺวา ทินฺนาฯ **เตสุปิ อาคนฺตุกา อนิสฺสรา**ติ ปจฺจยปริโภคตฺถาย นิยเมตฺวา ทินฺนตฺตา ภาเชตฺวา ขาทิตุํ อนิสฺสราฯ **น เตสุ…เป.… ฐาตพฺพ**นฺติ เอตฺถ อาคนฺตุเกหิ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ภาเชตฺวา ขาทิตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **เตสํ กติกาย ฐาตพฺพ**นฺติ ‘‘ภาเชตฺวา น ขาทิตพฺพ’’นฺติ วา ‘‘เอตฺตเกสุ รุเกฺขสุ ผลานิ คณฺหิสฺสามา’’ติ วา ‘‘เอตฺตกานิ ผลานิ คณฺหิสฺสามา’’ติ วา ‘‘เอตฺตกานํ ทิวสานํ อพฺภนฺตเร คณฺหิสฺสามา’’ติ วา ‘‘น กิญฺจิ คณฺหิสฺสามา’’ติ วา เอวํ กตาย อาวาสิกานํ กติกาย อาคนฺตุเกหิ ฐาตพฺพํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ‘‘อนิสฺสรา’’ติ วจเนน ทีปิโตเยว อโตฺถ มหาปจฺจริยํ **“จตุนฺนํ ปจฺจยาน”**นฺติอาทินา วิตฺถาเรตฺวา ทสฺสิโตฯ **ปริโภควเสเนวา**ติ เอตฺถ **เอว**-สโทฺท อฏฺฐานปฺปยุโตฺต, ปริโภควเสน ตเมว ภาเชตฺวาติ โยเชตพฺพํฯ **เอตฺถ** เอตสฺมึ วิหาเร, รเฏฺฐวาฯ

เสนาสนปจฺจยนฺติ เสนาสนญฺจ ตทตฺถาย นิยเมตฺวา ฐปิตญฺจฯ **ลามกโกฏิยา**ติ ลามกํ อาทึ กตฺวา, ลามกเสนาสนโต ปฏฺฐายาติ วุตฺตํ โหติฯ เสนาสเนปิ ติณาทีนิ ลามกโกฏิยาว วิสฺสเชฺชตพฺพานิ, เสนาสนปริกฺขาราปิ ลามกโกฏิยาว วิสฺสเชฺชตพฺพาฯ **มูลวตฺถุจฺเฉทํ ปน กตฺวา น อุปเนตพฺพ**นฺติ อิมินา กึ วุตฺตํ โหติ? ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ ตาว อิทํ วุตฺตํ ‘‘สพฺพานิ เสนาสนานิ น วิสฺสเชฺชตพฺพานีติ วุตฺตํ โหตี’’ติฯ ลามกโกฏิยา วิสฺสชฺชเนฺตหิปิ เสนาสนภูมิโย น วิสฺสเชฺชตพฺพาติ อยมโตฺถ วุโตฺต โหตีติ โน ขนฺติฯ วีมํสิตฺวา ยํ รุจฺจติ, ตํ คเหตพฺพํฯ

ธมฺมสนฺตเกน พุทฺธปูชํ กาตุํ, พุทฺธสนฺตเกน วา ธมฺมปูชํ กาตุํ วฏฺฏติ น วฏฺฏตีติ? ‘‘ตถาคตสฺส โข เอตํ, วาเสฏฺฐ, อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปี’’ติ จ ‘‘โย โข, วกฺกลิ, ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสตี’’ติ (สํ. นิ. ๓.๘๗) จ วจนโต วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ เกจิ ปน ‘‘เอวํ สเนฺต ‘โย, ภิกฺขเว, มํ อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺยา’ติ (มหาว. ๓๖๕) วจนโต พุทฺธสนฺตเกน คิลานสฺสปิ เภสชฺชํ กาตุํ ยุตฺตนฺติ อาปเชฺชยฺย, ตสฺมา น วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ อการณํฯ น หิ ‘‘โย, ภิกฺขเว, มํ อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺยา’’ติ (มหาว. ๓๖๕) อิมินา อตฺตโน จ คิลานสฺส จ เอกสทิสตา, ตทุปฏฺฐานสฺส วา สมผลตา วุตฺตาฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – ‘‘โย มํ โอวาทานุสาสนีกรเณน อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺย, มม โอวาทการเกน คิลาโน อุปฏฺฐาตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๕)ฯ ภควโต จ คิลานสฺส จ อุปฏฺฐานํ เอกสทิสนฺติ เอวํ ปเนตฺถ อโตฺถ น คเหตโพฺพ, ตสฺมา ‘‘โย โว, อานนฺท, มยา ธโมฺม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญโตฺต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา’’ติ (ที. นิ. ๒.๒๑๖) วจนโต ‘‘อหญฺจ โข ปนิทานิ เอกโกว โอวทามิ อนุสาสามิ, มยิ ปรินิพฺพุเต อิมานิ จตุราสีติ พุทฺธสหสฺสานิ ตุเมฺห โอวทิสฺสนฺติ อนุสาสิสฺสนฺตี’’ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๒๑๖) วุตฺตตฺตา จ พหุสฺสุตํ ภิกฺขุํ ปสํสเนฺตน จ ‘‘โย พหุสฺสุโต, น โส ตุมฺหากํ สาวโก นาม, พุโทฺธ นาม เอส จุนฺทา’’ติ วุตฺตตฺตา ธมฺมครุกตฺตา จ ตถาคตสฺส ปุพฺพนโย เอว ปสตฺถตโรติ อมฺหากํ ขนฺติฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ **“ยตฺถา**ติ ยสฺมึ อาวาเสฯ **อเญฺญส**นฺติ

อเญฺญสํ อาคนฺตุกานํฯ **เตสุปิ อาคนฺตุกา อนิสฺสรา**ติ เสนาสเน นิรนฺตรํ วสนฺตานํ จีวรตฺถาย ทายเกหิ, ภิกฺขูหิ วา นิยเมตฺวา ทินฺนตฺตา ภาเชตฺวา ขาทิตุํ อนิสฺสราฯ อาคนฺตุเกหิปิ อิจฺฉนฺเตหิ ตสฺมึ วิหาเร วสฺสานาทีสุ ปวิสิตฺวา จีวรตฺถาย คเหตพฺพํฯ **เตสํ กติกาย ฐาตพฺพน**ฺติ สพฺพานิ ผลาผลานิ อภาเชตฺวา ‘เอตฺตเกสุ รุกฺเขสุ ผลานิ ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิสฺสาม, อเญฺญสุ ผลาผเลหิ เสนาสนานิ ปฏิชคฺคิสฺสามา’ติ วา ‘ปิณฺฑปาตาทิปจฺจยํ สมฺปาเทสฺสามา’ติ วา ‘กิญฺจิปิ อภาเชตฺวา จตุปจฺจยตฺถาเยว อุปเนมา’ติ วา เอวํ สมฺมา อุปเนนฺตานํ อาวาสิกานํ กติกาย อาคนฺตุเกหิ ฐาตพฺพํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ‘อนิสฺสรา’ติ วจเนน ทีปิโต เอว อโตฺถ, มหาปจฺจริยํ ‘จตุนฺนํ ปจฺจยาน’นฺติอาทินา วิตฺถาเรตฺวา ทสฺสิโตฯ **ปริโภควเสเนวา**ติ เอตฺถ **เอว**-สโทฺท อฏฺฐานปฺปยุโตฺต, ปริโภควเสน ตเมว ภาเชตฺวาติ โยเชตพฺพํฯ **เอตฺถา**ติ เอตสฺมึ วิหาเร, รเฎฺฐ วาฯ **เสนาสนปจฺจยน**ฺติ เสนาสนญฺจ ตทตฺถาย นิยเมตฺวา ฐปิตญฺจฯ ‘เอกํ วา เทฺว วา วรเสนาสนานิ ฐเปตฺวา’ติ วุตฺตเมวตฺถํ ปุน พฺยติเรกมุเขน ทเสฺสตุํ **‘มูลวตฺถุเจฺฉทํ ปน กตฺวา น อุปเนตพฺพ’**นฺติ วุตฺตํ, เสนาสนสงฺขาตวตฺถุโน มูลเจฺฉทํ กตฺวา สพฺพานิ เสนาสนานิ น วิสฺสเชฺชตพฺพานีติ อโตฺถฯ เกจิ ปเนตฺถ ‘เอกํ วา เทฺว วา วรเสนาสนานิ ฐเปตฺวา ลามกโต ปฏฺฐาย วิสฺสชฺชเนฺตหิปิ เสนาสนภูมิโย น วิสฺสเชฺชตพฺพาติ อยมโตฺถ วุโตฺต’ติ วทนฺติ, ตมฺปิ ยุตฺตเมว อิมสฺสปิ อตฺถสฺส อวสฺสํ วตฺตพฺพโต, อิตรถา เกจิ สห วตฺถุนาปิ วิสฺสเชฺชตพฺพํ มเญฺญยฺยุ’’นฺติฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๕๓) **“เอตฺถ** เอตสฺมึ วิหาเร ปรจกฺกาทิภยํ อาคตํฯ **มูลวตฺถุเจฺฉทน**ฺติ ‘สพฺพเสนาสนานํ เอเต อิสฺสรา’ติ วจนโต อิตเร อนิสฺสราติ ทีปิตํ โหติฯ **อยเมว ภิกฺขุ อิสฺสโร**ติ ยตฺถ โส อิจฺฉติ, ตตฺถ อตฺตญาตเหตุํ ลภตีติ กิร อโตฺถ, อปิ จ ‘ทหโร’ติ วทนฺติฯ **สวตฺถุก**นฺติ สห ภูมิยาติ วุตฺตํ โหตี’’ติฯ

ธมฺมิการกฺขยาจนกถา

๑๙. ธมฺมิการกฺขยาจนกถายํ **“คีวาเยวา**ติ อาณตฺติยา อภาวโตฯ **เตสํ อนตฺถกามตายา**ติ ‘โจโร’ติ วุตฺตํ มม วจนํ สุตฺวา เกจิ ทณฺฑิสฺสนฺติ, ชีวิตา โวโรเปสฺสนฺตีติ เอวํ สญฺญายฯ เอเตน เกวลํ ภเยน วา ปริกฺขารคฺคหณตฺถํ วา สหสา ‘โจโร’ติ วุเตฺต ทณฺฑิเตปิ น โทโสติ ทเสฺสติฯ ราชปุริสานญฺหิ ‘โจโร อย’นฺติ อุทฺทิสฺสกถเน เอว คีวาฯ ภิกฺขูนํ, ปน อารามิกาทีนํ วา สมฺมุขา ‘อสุโก โจโร เอวมกาสี’ติ เกนจิ วุตฺตวจนํ นิสฺสาย อารามิกาทีสุ ราชปุริสานํ วตฺวา ทณฺฑาเปเนฺตสุปิ ภิกฺขุสฺส น คีวา ราชปุริสานํ อวุตฺตตฺตา, เยสญฺจ วุตฺตํ, เตหิ สยํ โจรสฺส อทณฺฑิตตฺตาติ คเหตพฺพํฯ ‘ตฺวํ เอตสฺส สนฺตกํ อจฺฉินฺทา’ติ อาณโตฺตปิ หิ สเจ อเญฺญน อจฺฉินฺทาเปติ, อาณาปกสฺส อนาปตฺติ วิสเงฺกตตฺตาฯ **อตฺตโน วจนกร**นฺติ อิทํ สามีจิวเสน วุตฺตํฯ วจนํ อกโรนฺตานํ ราชปุริสานมฺปิ ‘อิมินา คหิตปริกฺขารํ อาหราเปหิ, มา จสฺส ทณฺฑํ กโรหี’ติ อุทฺทิสฺส วทนฺตสฺสปิ ทเณฺฑ คหิเตปิ น คีวา เอว ทณฺฑคฺคหณสฺส ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ‘อสุกภณฺฑํ อวหรา’ติ อาณาเปตฺวา วิปฺปฏิสาเร อุปฺปเนฺน ปุน ปฏิกฺขิปเน (ปารา. ๑๒๑) วิยฯ ทาสาทีนํ สมฺปฏิจฺฉเน วิย ตทตฺถาย อเฑฺฒกรเณ ภิกฺขูนมฺปิ ทุกฺกฏนฺติ อาห **‘กปฺปิยอโฑฺฒ นาม, น วฏฺฏตี’**ติฯ เกนจิ ปน ภิกฺขุนา เขตฺตาทิอตฺถาย โวหาริกานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา อเฑฺฒ กเตปิ ตํ เขตฺตาทิสมฺปฏิจฺฉเน วิย สเพฺพสํ อกปฺปิยํ น โหติ ปุเพฺพ เอว สงฺฆสนฺตกตฺตาฯ ภิกฺขุเสฺสว ปน ปโยควเสน อาปตฺติโย โหนฺติฯ ทาสาทีนมฺปิ ปน อตฺถาย รกฺขํ ยาจิตุํ โวหาริเกน ปุเฏฺฐน สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ กปฺปิยกฺกมํ วตฺตุํ อารามิกาทีหิ จ อฑฺฑํ การาเปตุํ วฏฺฏติ เอวฯ วิหารวตฺถาทิกปฺปิยอฑฺฑํ ปน ภิกฺขุนา สยมฺปิ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๖๗๙) อาคโตฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๖๘๑) **“คีวา**ติ เกวลํ คีวา เอว โหติ, น ปาราชิกํฯ **การาเปตฺวา ทาตพฺพา**ติ เอตฺถ สเจ อาวุธภณฺฑํ โหติ, ตสฺส ธารา น การาเปตพฺพา, อเญฺญน ปน อากาเรน สญฺญาเปตพฺพ”นฺติ วุตฺตํฯ

อุจฺจาราทิฉฑฺฑนกถา

๒๐. อุจฺจาราทิฉฑฺฑนกถายํ อฏฺฐเม อุจฺจาราทิฉฑฺฑเน “อุจฺจาราทิภาโว, อนปโลกนํ, วฬญฺชนฏฺฐานํ, ติโรกุฏฺฏปาการตา, ฉฑฺฑนํ วา ฉฑฺฑาปนํ วาติ อิมานิ ปเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิ, นวเม หริตูปริ ฉฑฺฑเน **สเพฺพส**นฺติ ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา จฯ อิธ เขตฺตปาลกา อารามาทิโคปกา จ สามิกา เอวา”ติ เอเตฺตกเมว สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๘๓๐) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๘๓๐) ปน “อฏฺฐเม วฬญฺชิยมานติโรกุฏฺฏาทิตา, อนปโลเกตฺวา อุจฺจาราทีนํ ฉฑฺฑนาทีติ เทฺว องฺคานิฯ นวเม ‘มตฺถกจฺฉินฺนนาฬิเกรมฺปี’ติ วุตฺตตฺตา หริตูปริ ฉฑฺฑนเมว ปฏิกฺขิตฺตํฯ เตนาห **‘อนิกฺขิตฺตพีเชสู’**ติอาทิฯ ยตฺถ จ ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏติ, ตตฺถ หริเต วจฺจาทึ กาตุมฺปิ วฏฺฏติ เอวฯ **สเพฺพส**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีน”นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๘๓๒) ปน “สามิเก อปโลเกตฺวาว ฉเฑฺฑตีติ กตฺถจิ โปตฺถเก นตฺถิ, กตฺถจิ อตฺถิ, อตฺถิภาโววว เสโยฺย กิริยากิริยตฺตา สิกฺขาปทสฺสฯ อิธ เขตฺตปาลกา อารามาทิโคปกา จ **สามิกา** เอวฯ ‘สงฺฆสฺส เขเตฺต อาราเม จ ตตฺถ กจวรํ น ฉเฑฺฑตพฺพนฺติ กติกา เจ นตฺถิ, ภิกฺขุสฺส ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏติ สงฺฆปริยาปนฺนตฺตา, น ภิกฺขุนีนํฯ ตาสมฺปิ ภิกฺขุนิสงฺฆสนฺตเก วุตฺตนเยน วฏฺฏติ, น ตตฺถ ภิกฺขุสฺสฯ เอวํ สเนฺตปิ สารุปฺปวเสเนว กาตพฺพนฺติ วุตฺต”นฺติ วุตฺตํฯ

ภิกฺขุวิภเงฺค ปน เสขิยวณฺณนายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๕๑) **“อสญฺจิจฺจา**ติ ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานํ คจฺฉนฺตสฺส สหสา อุจฺจาโร วา ปสฺสาโว วา นิกฺขมติ, อสญฺจิจฺจกโต นาม, อนาปตฺติฯ **น หริเต**ติ เอตฺถ ยมฺปิ ชีวรุกฺขสฺส มูลํ ปถวิยํ ทิสฺสมานํ คจฺฉติ, สาขา วา ภูมิลคฺคา คจฺฉติ, สพฺพํ หริตสงฺขาตเมว, ขเนฺธ นิสีทิตฺวา อปฺปหริตฏฺฐาเน ปาเตตุํ วฏฺฏติฯ อปฺปหริตฏฺฐานํ โอโลเกนฺตเสฺสว สหสา นิกฺขมติ, คิลานฏฺฐาเน ฐิโต โหติ, วฏฺฏติฯ **อปฺปหริเต กโต**ติ อปฺปหริตํ อลภเนฺตน ติณณฺฑุปกํ วา ปลาลณฺฑุปกํ วา ฐเปตฺวา กโตปิ ปจฺฉา หริตํ โอตฺถรติ, วฏฺฏติเยวฯ ‘เขเฬน เจตฺถ สิงฺฆาณิกาปิ สงฺคหิตา’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **น อุทเก**ติ เอตํ ปริโภคอุทกเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทเกสุ ปน อปริโภเคสุ อนาปตฺติฯ เทเว วสฺสเนฺต สมนฺตโต อุทโกโฆ โหติ, อนุทกฏฺฐานํ โอโลเกนฺตเสฺสว นิกฺขมติ, วฏฺฏติฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ เอตาทิเส กาเล อนุทกฏฺฐานํ อลภเนฺตน กาตุํ วฏฺฏตี”ติ วุตฺตํฯ ตสฺสํ วณฺณนายํ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๖๕๒) **“เขเฬน เจตฺถ สิงฺฆาณิกาปิ สงฺคหิตา**ติ เอตฺถ อุทกคณฺฑุสกํ กตฺวา อุจฺฉุกจวราทิญฺจ มุเขเนว หริตุํ อุทเกสุ ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพ”นฺติ วุตฺตํฯ

อิมสฺมึ ฐาเน ปณฺฑิเตหิ วิจาเรตพฺพํ อตฺถิ – “วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทเกสุ ปน อปริโภเคสุ อนาปตฺตี”ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, เอวํ สเนฺต นทีชาตสฺสราทีสุ อาปตฺติ วา อนาปตฺติ วาติฯ ตตฺถ **สมุทฺทาที**ติ **อาทิ**-สเทฺทน นทีชาตสฺสราปิ สงฺคหิตาว, ตสฺมา อนาปตฺตีติ เจ? น เจวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยทิ หิ **สมุทฺทาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน นทีชาตสฺสราปิ สงฺคหิตา, เอวํ สติ ฏีกาจริยา วเทยฺยุํ, น ปน วทนฺติ, อฏฺฐกถายญฺจ “วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทเกสู”ติ เอเตฺตกเมว วเทยฺย, ตถา ปน อวตฺวา “อปริโภเคสู”ติ เหตุมนฺตวิเสสนปทมฺปิ คหิตํฯ เตน ญายติ “อาทิสเทฺทน อปริโภคานิ จนฺทนิกาทิอุทกานิ เอว คหิตานิ, น ปริโภคานิ นทีชาตสฺสราทิอุทกานี”ติฯ เตน จ วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทกานิ อปริโภคตฺตา อนาปตฺติกรานิ โหนฺติ, นทีชาตสฺสรา

ทิอุทกานิ ปน ปริโภคตฺตา อาปตฺติกรานีติฯ กถํ ปน ‘‘อปริโภเคสู’’ติ อิมสฺส ปทสฺส เหตุมนฺตปทภาโว ชานิตโพฺพติ? ยุตฺติโต อาคมโต จฯ กถํ ยุตฺติโต? ‘‘วจฺจกุฎิสมุทฺทาทิอุทกานิ ปริโภคานิปิ สนฺติ, อปริโภคานิปี’’ติ อพฺยภิจาริยภาวโตฯ พฺยภิจาเร หิ สมฺภเว เอว สติ วิเสสนํ สาตฺถกํ สิยาฯ กถํ อาคมโต? วุตฺตเญฺหตํ อาจริยพุทฺธทตฺตเตฺถเรน วินยวินิจฺฉเย (วิ. วิ. ๑๙๕๔) ‘‘เตสํ อปริโภคตฺตา’’ติฯ ตสฺมา อาทิ-สเทฺทน อปริโภคานิเยว อุทกานิ คหิตานิ, น ปริโภคานิฯ วุตฺตเญฺหตํ วินยวินิจฺฉยฎีกายํ **‘‘วจฺจกุฎิสมุทฺทาทิอุทเกสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน สพฺพํ อปริโภคชลํ สงฺคยฺหติ, เตเนว เตสํ อปริโภคตฺตเมว การณมาหา’’ติ, ตสฺมา มนุสฺสานํ ปริโภเคสุ นทีชาตสฺสรตฬากโปกฺขรณิยาทิอุทเกสุ อุจฺจารปสฺสาววาทิกรณํ น วฎฺฎตีติ ชานิตพฺพเมตํฯ ‘‘เทเว วสฺสเนฺต สมนฺตโต อุทโกโฆ โหติ, อนุทกฎฺฐานํ โอโลเกนฺตเสฺสว นิกฺขมติ, วฎฺฎติฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ เอตาทิเส กาเล อนุทกฎฺฐานํ อลภเนฺตน กาตุํ วฎฺฎตีติ วุตฺต’’นฺติ อฎฺฐกถายํ อาคตตฺตา มหเนฺตสุ นทีชาตสฺสราทีสุ นาวาทีหิ คตกาเล ตาทิเส การเณ สติ ‘‘ตีรํ อุปเนหี’’ติ วตฺวา ‘‘อุปเนตุํ อสกฺกุเณยฺยฎฺฐาเน อุทเกปิ กาตุํ วฎฺฎติ, อนาปตฺตี’’ติ อฎฺฐกถานุโลมโต วิญฺญายติ, อุปปริกฺขิตฺวา คเหตพฺพํฯ

นหาเนรุกฺขาทิฆํสนกถา

๒๑. นหาเน รุกฺขาทิฆํสนนฺติ เอตฺถ **อฎฺฐปทากาเรนา**ติ อฎฺฐปทผลกากาเรน, ชูตผลกสทิสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **มลฺลกมูลกสณฺฐาเนนา**ติ เขฬมลฺลกมูลสณฺฐาเนนฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. จูฬวคฺค ๒.๒๔๓) ปน **‘‘อฎฺฐปทากาเรนา**ติ ชูตผลเก อฎฺฐคพฺภราชิอากาเรนฯ **มลฺลกมูลสณฺฐาเนนา**ติ เขฬมลฺลกมูลสณฺฐาเนนฯ อิทญฺจ วฎฺฎาธารกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ กณฺฎเก อุฎฺฐาเปตฺวา กตวฎฺฎกปาลเสฺสตํ อธิวจนํฯ **ปุถุปาณิก**นฺติ มุฎฺฐึ อกตฺวา วิกสิตหตฺถตเลหิ ปิฎฺฐิปริกมฺมํ วุจฺจติฯ เอตเมว สนฺธาย **หตฺถปริกมฺม**’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฎีกายํ (วชิร. ฎี. จูฬวคฺค ๒๔๔) ปน ‘‘ปุถุปาณินา กตฺตพฺพํ กมฺมํ **ปุถุปาณิกมฺม**’’นฺติ วุตฺตํฯ

เอวํ ปาฬิอนุสาเรเนว นหาเน กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ นหานฺติเตฺถ นหายนฺตานํ ภิกฺขูนํ นหานวิธึ ทเสฺสโนฺต **‘‘อิทํ ปเนตฺถ นหานวตฺต**’’นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปสฺสนฺตานํ อปฺปสาทาวหนโต, คิหิปุริสานํ กมฺมํ วิยาติ ครหิตพฺพภาวโต จ วุตฺตํ **‘‘ยตฺถ วา ตตฺถ วา… เป.… น โอตริตพฺพ**’’นฺติฯ อเญฺญสุ สมฺมุขีภูเตสุ อนุทกสาฎเกน นหายิตุํ ทุกฺกรตฺตา **‘‘สพฺพทิสา ปน โอโลเกตฺวา วิวิตฺตภาวํ ญตฺวา**’’ติ วุตฺตํฯ เอวมฺปิ ขาณุคุมฺพลตาทีหิ ปฎิจฺฉนฺนฎฺฐาเน ฐตฺวา ติเฎฺฐยฺยุนฺติ อาห **‘‘ขาณุ…เป.… อุกฺกาสิตฺวา**’’ติฯ อุทฺธํมุเขน จีวราปนยนํ หรายิตพฺพํ สิยาติ วุตฺตํ **‘‘อวกุชฺช…เป.… อปเนตฺวา**’’ติฯ ตโต กายพนฺธนฎฺฐปนวตฺตมาห **‘‘กายพนฺธน**’’นฺตฺยาทินา ฯ ตโต อุทกสาฎิกาย สติ ตํ นิวาเสตฺวา โอตริตพฺพํ สิยา, ตาย อสติยา กึ กาตพฺพนฺติ โจทนํ สนฺธายาห **‘‘สเจ**’’ติอาทิฯ ตตฺถ ปุเพฺพ ‘‘ฐิตเกเนว น โอตริตพฺพ’’นฺติ อหิริกาการสฺส ปฎิสิทฺธตฺตา อิธ หิริมนฺตาการํ ทเสฺสติ **อุทกเนฺต อุกฺกุฎิกํ นิสีทิตฺวา นิวาสนํ โมเจตฺวา**ติฯ อุณฺณฎฺฐาเน, สมฎฺฐาเน วา ปสาริเต สติ วา เตน อญฺญตฺถ คเจฺฉยฺยาติ อาห **‘‘สเจ นินฺนฎฺฐาน**’’นฺติอาทิฯ

โอตรเนฺตน กึ กาตพฺพนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธาย **‘‘โอตรเนฺตน สณิก**’’นฺตฺยาทิฯ ตตฺถ ปุเพฺพ ‘‘เวเคน น โอตริตพฺพ’’นฺติ ปฎิสิทฺธานุรูปมาห **‘‘สณิก**’’นฺติฯ อติคมฺภีรํ คจฺฉโนฺต อุทโกฆตรงฺควาตาทีหิ ปหรโนฺต จลิตกาโย สิยา, อติอุตฺตาเน นิสีทโนฺต อปฺปฎิจฺฉนฺนกาโย สิยาติ วุตฺตํ **‘‘นาภิปฺปมาณมตฺตํ โอตริตฺวา**’’ติฯ อตฺตโน หตฺถวิการาทีหิ วีจึ อุฎฺฐาเปโนฺต, สทฺทญฺจ กโรโนฺต อุทฺธฎจปลภาโว สิยาติ วุตฺตํ **‘‘วีจึ อนุฎฺฐเปเนฺตน สทฺทํ อกโรเนฺตน นิ

วตฺติตฺวา”ติฯ นิวตฺติตฺวา กึ กาตพฺพนฺติ อาห **อาคตทิสาภิมุเขน นิมุชฺชิตพฺพ**”นฺติ, อภิมุเขน หุตฺวาติ ปาฐเสโสฯ อิทานิ ตปฺผลํ ทเสฺสโนฺต **“เอว”**นฺตฺยาทิมาหฯ ตโต อุมฺมุชฺชเนฺตน กึ กาตพฺพนฺติ ปุจฺฉายมาห **“อุมฺมุชฺชเนฺตนปิ”**ติอาทิฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **จีวรํ ปารุปิตฺวาว ฐาตพฺพํ,** กสฺมาติ เจ? น ตาว กายโต อุทกํ โอตรติ, ตสฺมา โถกํ กาลํ อุตฺตราสงฺคํ จีวรํ อุโภหิ หเตฺถหิ อเนฺต คเหตฺวา ปุรโต กตฺวา ฐาตพฺพํฯ ตโต กายสฺส สุกฺขภาวํ ญตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา ยถารุจิ คนฺตพฺพนฺติฯ

วลิกาทิกถา

๒๒. วลิกาทิกถายํ **“มุโตฺตลมฺพกาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน กุณฺฑลาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปลมฺพกสุตฺต**นฺติ ยโญฺญปจิตากาเรน โอลมฺพกสุตฺต’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๔๕)ฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๔๕) ปน **“มุโตฺตลมฺพกาทีน**นฺติ **อาทิ**-สเทฺทน กุณฺฑลาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ปลมฺพกสุตฺต**นฺติ พฺราหฺมณานํ ยโญฺญปจิตสุตฺตาทิอาการํ วุจฺจติฯ **วลย**นฺติ หตฺถปาทวลย’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๔๕) ปน ‘‘กณฺณโต นิกฺขนฺตมุโตฺตลมฺพกาทีนํ กุณฺฑลาทีนนฺติ ลิขิตํฯ ‘กายูร’นฺติ ปาฬิปาโฐฯ ‘เกยูราทีนี’ติ อาจริเยนุทฺธฏ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ทีฆเกสกถา

๒๓. ทีฆเกสกถายํ สารตฺถทีปนิยํ น กิญฺจิ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๔๖) ปน **“ทฺวงฺคุเล**ติ อุปโยคพหุวจนํ, ทฺวงฺคุลปฺปมาณํ อติกฺกาเมตุํ น วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ทฺมาสสฺส วา ทฺวงฺคุลสฺส วา อติกฺกนฺตภาวํ อชานนฺตสฺสปิ เกสมสฺสุคณนาย อจิตฺตกาปตฺติโย โหนฺตีติ วทนฺติฯ **โกเจฺฉนา**ติ อุสีรหีราทีนิ พนฺธิตฺวา สมกํ ฉินฺทิตฺวา คหิตโกเจฺฉนฯ **จิกฺกเลนา**ติ สิเลสยุตฺตเตเลนฯ **อุณฺหาภิตตฺตรชสิรานมฺปี**ติ อุณฺหาภิตตฺตานํ รโชกิณฺณสิรานํฯ **อทฺทหเตฺถนา**ติ อลฺลหเตฺถนา’’ติ วุตฺตํฯ

อุปริ ปน ปาฬิยํ (จูฬว. ๒๗๕) ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู มสฺสุํ กปฺปาเปนฺติฯ มสฺสุํ วฑฺฒาเปนฺติฯ โคโลมิกํ การาเปนฺติฯ จตุรสฺสกํ การาเปนฺติฯ ปริมุขํ การาเปนฺติฯ อฑฺฒทุกํ การาเปนฺติฯ ทาฐิกํ ฐเปนฺติฯ สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ ‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’ติ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, มสฺสุ กปฺปาเปตพฺพํฯ น มสฺสุ วฑฺฒาเปตพฺพํฯ น โคโลมิกํ การาเปตพฺพํฯ น จตุรสฺสกํ การาเปตพฺพํฯ น ปริมุขํ การาเปตพฺพํฯ น อฑฺฒทุกํ การาเปตพฺพํฯ น ทาฐิกา ฐเปตพฺพาฯ น สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปตพฺพํ, โย สํหราเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อาคตํฯ อฏฺฐกถายมฺปิ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๗๕) **“มสฺสุํ กปฺปาเปนฺตี**ติ กตฺตริยา มสฺสุํ เฉทาเปนฺติฯ **มสฺสุํ วฑฺฒาเปนฺตี**ติ มสฺสุํ ทีฆํ กาเรนฺติฯ **โคโลมิก**นฺติ หนุกมฺหิ ทีฆํ กตฺวา ฐปิตํ เอฬกมสฺสุ วุจฺจติฯ **จตุรสฺสก**นฺติ จตุโกณํฯ **ปริมุข**นฺติ อุทเร โลมสํหรณํฯ **อฑฺฒทุก**นฺติ อุทเร โลมราชิฏฺฐปนํฯ **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ มสฺสุกปฺปาปนาทีสุ สพฺพตฺถ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ

ปุน ปาฬิยํ (จูฬว. ๒๗๕) ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู สกฺขริกายปิ มธุสิตฺถเกนปิ นาสิกาโลมํ คาหาเปนฺติ, นาสิกา ทุกฺขา โหนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สณฺฑาสนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ปลิตํ คาหาเปนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ ‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, ปลิตํ คาหาเปตพฺพํ, โย คาหาเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อาคตํฯ ‘‘สกฺขราทีหิ นาสิกาโลมคฺคาหาปเน อาปตฺติ นตฺถิ,

อนุรกฺขณตฺถํ ปน สณฺฑาโส อนุญฺญาโต’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **“น, ภิกฺขเว, ปลิตํ คาหาเปตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ภมุกาย วา นลาเฏ วา ทาฐิกาย วา อุคฺคนฺตฺวา พีภจฺฉํ ฐิตํ, ตาทิสํ โลมํ ปลิตํ วา อปลิตํ วา คาหาเปตุํ วฏฺฏตี’’ติ จ วุตฺตํฯ

อาทาสาทิกถา

๒๔. อาทาสาทิกถายํ **อาทาโส** นาม มณฺฑนปกติกานํ มนุสฺสานํ อตฺตโน มุขจฺฉายาทสฺสนตฺถํ กํสโลหาทีหิ กโต ภณฺฑวิเสโสฯ **อุทกปตฺต** นาม อุทกฏฺฐปนโก ปาติสราวาทิโก ภาชนวิเสโสฯ **กํสปตฺตาทีนี**ติ อาทาสภาเวน อกตานิ ปริสุทฺธภาเวน อาโลกกรานิ วตฺถูนิฯ **อาทิ**-สเทฺทน สุวณฺณรชตชาติผลิกาทโย สงฺคณฺหาติ, **กญฺชิยาทีนี**ติ เอตฺถ **อาทิ**-สเทฺทน ทฺรวชาติกานิ เตลมธุขีราทีนิฯ **อาพาธปจฺจยา**ติ อตฺตโน มุเข อุปฺปนฺนวณปจฺจยาฯ เตนาห **“สญฺฉวิ นุ โข เม วโณ”**ติอาทิฯ อายุํ สงฺขโรตีติ อายุสงฺขาโรฯ โก โส? อตฺตภาโว, ตํ **อายุสงฺขารํ,** ตํ โอโลเกนฺต เกนาการเรน โอโลเกยฺยาติ ปุจฺฉายมาห **“ชิโณฺณ นุ โขมฺหิ โนติ เอว”**นฺติฯ ตสฺสโตฺถ – มม อตฺตภาโว ชิโณฺณ นุ โข วา, โน ชิโณฺณ นุ โข วาติ เอวํ อิมินา มนสิกาเรน กมฺมฏฺฐานสีเสน โอโลเกตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘โสภติ นุ โข เม อตฺตภาโว, โน วา’’ติ เอวํ ปวเตฺตน อตฺตสิเนหวเสน โอโลเกตุํ น วฏฺฏตีติฯ

น มุขํ อาลิมฺปิตพฺพนฺติ วิปฺปสนฺนฉวิวณฺณกเรหิ มุขเลปเนหิ น ลิมฺปิตพฺพํฯ **น อุมฺมทฺทิตพฺพ**นฺติ นานาอุมฺมทฺทเนหิ น อุมฺมทฺทิตพฺพํฯ **น จุเณฺณตพฺพ**นฺติ มุขจุณฺณเกน น มเกฺขตพฺพํฯ **น มโนสิลิกาย มุขํ ลเญฺชตพฺพ**นฺติ มโนสิลาย ติลกาทิลญฺชนานิ น กาตพฺพานิฯ น เกวลํ มโนสิลายเมว, หริตาลาทีหิปิ ตานิ น วฏฺฏนฺติเยวฯ **องฺคราคาทโย** ปากฏาเยวฯ

นจฺจาทิกถา

๒๕. นจฺจาทิกถายํ ‘‘**สาธุคีต**นฺติ อนิจฺจตาทิปฏิสํยุตฺตคีตํฯ **จตุรเสฺสน วเตฺตนา**ติ ปริปุเณฺณน อุจฺจารณวเตฺตนฯ ตรงฺควตฺตาทีนํ อุจฺจารณวิธานานิ นฏฺฐปฺปโยคานี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๔๘-๒๔๙) วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๔๘-๒๔๙) **“สาธุคีต**นฺติ อนิจฺจตาทิปฏิสญฺญุตฺตํ คีตํฯ **จตุรเสฺสน วเตฺตนา**ติ ปริปุเณฺณน อุจฺจารณวเตฺตนฯ ตรงฺควตฺตาทีนํ สเพฺพสํ สามญฺญลกฺขณํ ทเสฺสตุํ **‘สเพฺพสํ…เป. … ลกฺขณ**’นฺติ วุตฺตํฯ ยตฺตกาหิ มตฺตาหิ อกฺขรํ ปริปุณฺณํ โหติ, ตโตปิ อธิกมตฺตายุตฺตํ กตฺวา กถนํ **วิการกถนํ** นาม, ตถา อกตฺวา กถนเมว ลกฺขณนฺติ อโตฺถ’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๔๘-๒๔๙) ปน **“สาธุคีตํ** นาม ปรินิพฺพุตฏฺฐาเน คีตนฺติ ลิขิตํฯ **ทนฺตคีตํ** คายิตุกามานํ วากฺกรณียํฯ ทนฺตคีตสฺส วิภาวนตฺถํ **‘ยํ คายิสฺสามา’**ติอาทิมาหฯ **จตุรสฺสวตฺตํ** นาม จตุปาทคาถาวตฺตํฯ ‘ตรงฺควตฺตาทีนิ อุจฺจารณวิธานานิ นฏฺฐปฺปโยคานี’ติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ

องฺคเจฺฉทาทิกถา

๒๖. องฺคเจฺฉทาทิกถายํ ‘‘อตฺตโน องฺคชาตํ ฉินฺทนฺตเสฺสว ถุลฺลจฺจยํ, ตโต อญฺญํ ฉินฺทนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, อาพาธปจฺจยา ฉินฺทนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๕๑) ปน **“องฺคชาต**นฺติ พีชวิรหิตํ ปุริสนิมิตฺตํฯ พีเช หิ ฉิเนฺน โอปกฺกมิกปณฺฑโก นาม อภโพฺพ โหตีติ วทนฺติฯ เอเก ปน ‘พีชสฺสปิ เฉทนกฺขเณ ทุกฺกฏาปตฺติ เอว, กเมน ปุริสินฺทฺริยาทิเก อนฺตรหิเต ปณฺฑโก นาม อภโพฺพ โหติ, ตทา ลิงฺคนาสนาย นา

เสตโพฺพ’ติ วทนฺติฯ **ตาทิสํ วา ทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺตสฺสา**ติ มุฏฺฐิปฺปหาราทีหิ อตฺตโน ทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺตสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ

ปตฺตกถา

๒๘. ปตฺตกถายํ “**ภูมิอาธารเก**ติ วลยาธารเกฯ **ทารุอาธารกทณฺฑาธารเกสู**ติ เอกทารุนา กตอาธารเก, พหูหิ ทณฺฑเกหิ กตอาธารเก วาติ อโตฺถ ฯ ตีหิ ทเณฺฑหิ กโต ปน น วฏฺฏติฯ **ภูมิยํ ปน นิกฺกุชฺชิตฺวา เอกเมว ฐเปตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘เทฺว ฐเปเนฺตน อุปริ ฐปิตปตฺตํ เอเกน ปเสฺสน ภูมิยํ ผุสาเปตฺวา ฐเปตุํ วฏฺฏตี’ติ วทนฺติฯ **อาลินฺทกมิฑฺฒิกาทีน**นฺติ ปมุขมิฑฺฒิกาทีนํฯ **ปริวเตฺตตฺวา ตเตฺถว ปติฏฺฐาตี**ติ เอตฺถ ‘ปริวเตฺตตฺวา ตติยวาเร ตเตฺถว มิฑฺฒิยา ปติฏฺฐาตี’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **ปริภณฺฑเนฺต**ติ เอตฺถ **ปริภณฺฑํ** นาม เคหสฺส พหิกุฏฺฏปาทสฺส ถิรภาวตฺถํ กตา ตนุกมิฑฺฒิกา วุจฺจติฯ **ตนุกมิฑฺฒิกายา**ติ ขุทฺทกมิฑฺฒิกายฯ มิฑฺฒเนฺตปิ อาธารเก ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาธารก’นฺติ หิ วจนโต มิฑฺฒาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ อาธารกํ ฐเปตฺวา ตตฺถ ปตฺตํ ฐเปตุํ วฏฺฏติ อาธารเก ฐปโนกาสสฺส อนิยมิตตฺตาติ วทนฺติฯ ‘**ปตฺตมาโฬ** นาม วเฏฺฏตฺวา ปตฺตานํ อคมนตฺถํ วฏฺฏํ วา จตุรสฺสํ วา อิฏฺฐกาทีหิ ปริกฺขิปิตฺวา กโต’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **ฆฏิก**นฺติ อุปริ โยชิตํ อคฺคฬํฯ **ตาวกาลิกํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี**ติ สกิเทว คเหตฺวา เตน อามิสํ ปริภุญฺชิตฺวา ฉเฑฺฑตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **ฆฏิกฏาเห**ติ ภาชนกปาเลฯ ปาฬิยํ **อภุํ เม**ติ เอตฺถ ภวตีติ ภู, วฑฺฒิฯ น ภูติ **อภู,** อวฑฺฒิฯ ภยวเสน ปน สา อิตฺถี ‘**อภุ**’นฺติ อาห, วินาโส มยฺหนฺติ อโตฺถฯ **ฉวสีสสฺส ปตฺต**นฺติ ฉวสีสมยํ ปตฺตํฯ ปกติวิการสมฺพเนฺธ เจตํ สามิวจนํฯ อเภเทปิ วา ตทุปจารวเสเนวายํ โวหาโร ‘สิลาปุตฺตกสฺส สรีร’นฺติอาทีสุ วิยฯ **จเพฺพตฺวา**ติ ขาทิตฺวาฯ **เอกํ อุทกคณฺฑุสํ คเหตฺวา**ติ วามหเตฺถเนว ปตฺตํ อุกฺขิปิตฺวา มุเขน คณฺฑุสํ คเหตฺวาฯ **อุจฺฉิฏฺฐหเตฺถนา**ติ สามิเสน หเตฺถนฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอกคณฺฑุสํ คหณมเตฺตนฯ **ลุญฺจิตฺวา**ติ ตโต มํสํ อุทฺธริตฺวาฯ เอเตสุ สเพฺพสุ ปณฺณตฺติํ ชานาตุ วา, มา วา, อาปตฺติเยวา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๕๓-๒๕๕) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๕๒) ปน “**คิหิวิกฏานี**ติ คิหิสนฺตกานิฯ ปาฬิยํ **น อจฺฉุปิยนฺตี**ติ น ผุสฺสิตานิ โหนฺติฯ **รูปกากิณฺณานิ** อิตฺถิรูปาทิอากิณฺณานิฯ **ภูมิอาธารเก**ติ ทนฺตาทีหิ กเต วลยาธารเกฯ เอตสฺส วลยาธารกสฺส อนุจฺจตาย ฐปิตา ปตฺตา น ปริวตฺตนฺตีติ ‘ตโย ปเตฺต ฐเปตุํ วฏฺฏตี’ติ วุตฺตํฯ อนุจฺจตญฺหิ สนฺธาย อยํ ‘ภูมิอาธารโก’ติ วุโตฺตฯ **ทารุอาธารกทณฺฑาธารเกสู**ติ เอกทารุนา กตอาธารเก จ พหูหิ ทณฺฑเกหิ กตอาธารเก จ, เอเต จ อุจฺจตรา โหนฺติ ปเตฺตหิ สห ปตนสภาวา, เตน ‘**สุสชฺชิเตสู**’ติ วุตฺตํฯ **ภมโกฏิสทิเสนา**ติ ยตฺถ ธมกรณาทิํ ปเวเสตฺวา ลิขนฺติ, ตสฺส ภมกสฺส โกฏิยา สทิโสฯ ตาทิสสฺส ทารุอาธารกสฺส อวิตฺถิณฺณตาย ฐปิโตปิ ปโตฺต ปตตีติ ‘อโนกาโส’ติ วุโตฺตฯ **อาลินฺทกมิฑฺฒิกาทีน**นฺติ ปมุขมิฑฺฒิกาทีนํ, อุจฺจวตฺถุกานนฺติ อโตฺถฯ **พาหิรปเสฺส**ติ ปาสาทาทีนํ พหิกุเฏฺฏฯ **ตนุกมิฑฺฒิกายา**ติ เวทิกายฯ สพฺพตฺถ ปน หตฺถปฺปมาณโต อพฺภนฺตเร ฐเปตุํ วฏฺฏติ, อาธารเก ปน ตโต พหิปิ วฏฺฏติฯ **อเญฺญน ปน ภณฺฑเกนา**ติ อเญฺญน ภารภเณฺฑน ภณฺฑเกนฯ ‘**พนฺธิตฺวา โอลมฺพิตุ**’นฺติ จ วุตฺตตฺตา ปตฺตตฺถวิกาย อํสพทฺธโก ยถา ลคฺคิตฏฺฐานโต น ปริคฬติ, ตถา สพฺพถาปิ พนฺธิตฺวา ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **พนฺธิตฺวาปิ อุปริ ฐเปตุํ น วฏฺฏตี**ติ ‘อุปริ นิสีทนฺตา โอตฺถริตฺวา ภินฺทนฺตี’ติ วุตฺตํฯ **ตตฺถ ฐเปตุํ วฏฺฏตี**ติ นิสีทนสงฺกาภาวโต วุตฺตํฯ **พนฺธิตฺวา วา**ติ พนฺธิตฺวา ฐปิตฉเตฺต วาฯ **โย โกจี**ติ ภตฺตปูโรปิ ตุจฺฉปโตฺตปิฯ **ปริหริตุ**นฺติ ทิวเส ทิวเส ปิณฺฑาย จรณตฺถาย ฐเปตุํฯ ปตฺตํ อลภเนฺตน ปน เอกทิวสํ ปิณฺฑาย จริตฺ

วา ภุญฺชิตฺวา ฉฑฺเฑตุํ วฏฺฏติฯ ปณฺณปุฏาทีสุปิ เอเสว นโยฯ **ฉวสีสสฺส ปโตฺต**ติ ฉวสีสมโย ปโตฺต, ปกติวิการสมฺพเนฺธ เจตํ สามิวจนํฯ **จเพฺพตฺวา**ติ นิฏฺฐุภิตฺวาฯ 'ปฏิคฺคหํ กตฺวา'ติ วุตฺตตฺตา อุจฺฉิฏฺฐหเตฺถน อุทกํ คเหตฺวา ปตฺตํ ปริโปฺผสิตฺวา โธวนฺหสนวเสน หตฺถํ โธวิตุํ วฏฺฏติฯ เอตฺตเกน หิ ปตฺตํ ปฏิคฺคหํ กตฺวา หโตฺถ โธวิโต นาม น โหติฯ **เอกํ อุทกคณฺฑุสํ คเหตฺวา**ติ ปตฺตํ อผุสิตฺวา ตตฺถ อุทกเมว อุจฺฉิฏฺฐหเตฺถน อุกฺขิปิตฺวา คณฺฑุสํ กตฺวา, วามหเตฺถเนว วา ปตฺตํ อุกฺขิปิตฺวา มุเขน คณฺฑุสํ คเหตุมฺปิ วฏฺฏติฯ **พหิ อุทเกน วิกฺขาเลตฺวา**ติ ทฺวีสุ องฺคุลีสุ อามิสมตฺตํ วิกฺขาเลตฺวา พหิ คเหตุมฺปิ วฏฺฏติฯ **ปฏิขาทิตุกาโม**ติ เอตฺถ สยํ น ขาทิตุกาโมปิ อเญฺญสํ ขาทนารหํ ฐเปตุํ ลภติฯ **ตเตฺถว กตฺวา**ติ ปเตฺตเยว ยถาฐปิตฏฺฐานโต อนุทฺธริตฺวาฯ **ลุญฺจิตฺวา**ติ ตโต มํสเมว นิรวเสสํ อุปฺปเฏฺฐตฺวา''ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๕๔) ปน **"อาลินฺทกมิฑฺฒิกาทีน**นฺติ ปมุขมิฑฺฒิกาทีนํฯ **ปริวเตฺตตฺวา ตเตฺถวา**ติ เอตฺถ 'ปริวเตฺตตฺวา ตติยวาเร ตเตฺถว มิฑฺฒิกาย ปติฏฺฐาตี'ติ ลิขิตํฯ **ปริภณฺฑํ** นาม เคหสฺส พหิกุฏฺฏปาทสฺส ถิรภาวตฺถํ กตา ตนุกมิฑฺฒิกา วุจฺจติ, เอตฺถ '**ปริวเตฺตตฺวา ปโตฺต ภิชฺชตี**ติ อธิกรณเภทาสงฺการอภาเว ฐาเน ฐเปตุํ วฏฺฏตี'ติ ลิขิตํฯ ปตฺตมาโฬ วเฏฺตตฺวา ปตฺตานํ อปตนตฺถํ วฏฺฏํ วา จตุรสฺสํ วา อิฏฺฐกาทีหิ ปริกฺขิปิตฺวา มาฬกจฺฉเนฺนน กโตฯ 'ปตฺตมณฺฑลิกา ปตฺตปจฺฉิกา กาลปณฺณาทีหิ กตา'ติ จ ลิขิตํฯ มิฑฺฒเนฺต อาธารเก ฐเปตุํ วฏฺฏติ ปตฺตสนฺธารณตฺถํ วุตฺตตฺตาฯ มเญฺจ อาธารเกปิ น วฏฺฏติ นิสีทนปจฺจยา วาริตตฺตาฯ อาสนฺนภูมิกตฺตา **โอลเมฺพตุํ วฏฺฏติ**ฯ 'อํสกูเฏ ลเคฺคตฺวาติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๕๔) วจนโต อคฺคหเตฺถ ลเคฺคตฺวา อเงฺก ฐเปตุํ น วฏฺฏตี'ติ เกจิ วทนฺติ, น สุนฺทรํฯ **น เกวลํ ยสฺส ปโตฺต**ติอาทิ ยทิ หเตฺถน คหิตปเตฺต เภทสญฺญา, ปเคว อเญฺญน สรีราวยเวนาติ กตฺวา วุตฺตํฯ ปาฬิยํ ปน ปจุรโวหารวเสน วุตฺตํฯ ฆฏิกปาลมยํ **ฆฏิกฏาหํฯ ฉวสีสสฺส ปตฺต**นฺติ 'สิลาปุตฺตกสฺส สรีรํ, ขีรสฺส ธารา'ติอาทิโวหารวเสน วุตฺตํ, มเญฺจ นิสีทิตุํ อาคโตติ อโตฺถฯ **ปิสาจิลฺลิกา**ติ ปิสาจทารกาติปิ วทนฺติฯ **ทินฺนกเมว** ปฏิคฺคหิตเมวฯ **จเพฺพตฺวา**ติ ขาทิตฺวาฯ อฏฺฐีนิ จ กณฺฏกานิ จ **อฏฺฐิกณฺฏกานิ**ฯ เอเตสุ สเพฺพสุ ปณฺณตฺตึ ชานาตุ วา, มา วา, อาปตฺติเยวาติ ลิขิต''นฺติ วุตฺตํฯ

สพฺพปํสุกูลาทิกถา

๒๙. สพฺพปํสุกูลาทิกถายํ ปํสุ วิย กุจฺฉิตภาเวน อุลติ ปวตฺตตีติ ปํสุกูลํ, สพฺพํ ตํ เอตสฺสาติ **สพฺพปํสุกูลิโก,** ปตฺตจีวราทิกํ สพฺพํ สมณปริกฺขารํ ปํสุกูลํเยว กตฺวา ธารณสีโลติ อโตฺถฯ สมณปริกฺขาเรสุ กตมํ ปํสุกูลํ กตฺวา ธาเรตุํ วฏฺฏตีติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห **"เอตฺถ ปน จีวรญฺจ มญฺจปีฐญฺจ ปํสุกูลํ วฏฺฏตี"**ติฯ ตตฺถ จ จีวรํ วินยวเสน จ ธุตงฺคสมาทานวเสน จ วฏฺฏติ, มญฺจปีฐํ วินยวเสเนวฯ กตมํ ปํสุกูลํ น วฏฺฏตีติ อาห **"อโชฺฌหรณียํ ปน ทินฺนเมว คเหตพฺพ"**นฺติ, น อทินฺนํ, ตสฺมา ปํสุกูลํ น วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ เอตฺถ จ **"อโชฺฌหรณีย"**นฺติ วจเนน ปิณฺฑปาตคิลานปจฺจยเภสชฺชปอกฺขารวเสน อุโภปิ ปจฺจเย ทเสฺสติฯ

ปริสฺสาวนกถา

๓๐. ปริสฺสาวนกถายํ **อทฺธานมโคฺค** นาม สพฺพนฺติมปริเจฺฉเทน อฑฺฒโยชนปฺปมาโณ, ตตฺตกํ มคฺคํ ปริสฺสาวนํ อคฺคเหตฺวา คจฺฉโนฺตปิ อเญฺญน อปริสฺสาวนเกน ภิกฺขุนา ยาจิยมาโน หุตฺวา อเทโนฺตปิ น วฏฺฏติ, อาปตฺติเยวฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปริสฺสาวน''นฺติ อนุชานิตฺวา ''โจฬกํ นปฺปโหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ , ภิกฺขเว, กฏจฺฉุปริสฺสาวน''นฺติ (จูฬว. ๒๕๘) วุตฺตตฺตา ปกติปริสฺสาวนโต กฏจฺฉุปริสฺสาวนํ ขุทฺทกนฺติ วิญฺญายติฯ

ปกติปริสฺสาวนสฺส วิธานํ อฏฺฐกถายํ น วุตฺตํ, กฏฺจฺฉุปริสฺสาวนสฺส ปน วิธานํ **“กฏฺจฺฉุปริสฺสาวนํ** นาม ตีสุ ทณฺฑเกสุ วินนฺธิตฺวา กต’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๕๘) วุตฺตํฯ กฏฺจฺฉุปริสฺสาวนํ วตฺวา ปุน ‘‘โจฬกํ นปฺปโหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธมกรณ’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๘) วุตฺตตฺตา กฏฺจฺฉุปริสฺสาวนโตปิ ธมกรโณ ขุทฺทกตโรติ วิญฺญายติฯ ธมกรณสฺส วิธานํ เหฏฺฐา ปริกฺขารกถายํ วุตฺตเมวฯ ‘‘ภิกฺขู นวกมฺมํ กโรนฺติ, ปริสฺสาวนํ น สมฺมติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทณฺฑปริสฺสาวน’’นฺติ (จูฬว ๒๕๙) วุตฺตตฺตา ปกติปริสฺสาวนโตปิ ทณฺฑปริสฺสาวนํ มหนฺตตรนฺติ วิญฺญายติฯ ‘‘ทณฺฑปริสฺสาวนํ น สมฺมติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โอตฺถรก’’นฺติ (จูฬว. ๒๕๙) วจนโต ทณฺฑปริสฺสาวนโตปิ โอตฺถรกํ มหนฺตตรนฺติ วิญฺญายติฯ เตสํ ปน ทฺวินฺนมฺปิ ปริสฺสาวนานํ วิธานํ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๕๙) อาคตเมวฯ

นคฺคกถา

๓๑. นคฺคกถายํ **น นเคฺคน นโคฺค อภิวาเทตโพฺพ**ติ นเคฺคน นวกตเรน ภิกฺขุนา นโคฺค วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ น อภิวาเทตโพฺพ น วนฺทิตโพฺพฯ กสฺมา? ‘‘น, ภิกฺขเว, นเคฺคน นโคฺค อภิวาเทตโพฺพ, โย อภิวาเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๖๑) ภควตา วจนโต น อภิวาเทตโพฺพติ โยชนา ฯ เอตฺถ ปน **วทิ** อภิวาทนถุตีสูติ ธาตุสฺส จุราทิคณตฺตา เณ-ปจฺจโย โหติ, น เหตฺวตฺถตฺตาฯ

> ‘‘อกมฺมเกหิ ธาตูหิ, ภาเว กิจฺจา ภวนฺติ เต;
> สกมฺมเกหิ กมฺมเตฺถ, อรหสกฺกตฺถทีปกา’’ติฯ –

วจนโต กมฺมเตฺถ ตพฺพ-ปจฺจโยติ ทฏฺฐโพฺพฯ **น นเคฺคน อภิวาเทตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ตุ นเคฺคน ภิกฺขุนา น อภิวาเทตพฺพนฺติ เอตฺตกเมว โยชนาฯ นนุ จ โภ –

> ‘‘กิจฺจา ธาตุหฺยกเมฺมหิ, ภาเวเยว นปุํสเก;
> ตทนฺตา ปายโต กเมฺม, สกเมฺมหิ ติลิงฺคิกา’’ติฯ –

วจนโต, อิมิสฺสา จ ธาตุยา สกมฺมตฺตา กมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํ, กมฺมานุรูปญฺจ ลิงฺคํ ฐเปตพฺพํ, อถ กสฺมา เอตฺตกเมว โยชนา กตาติ? กมฺมวจนิจฺฉาภาวโตฯ วุตฺตญฺหิ –

> ‘‘กมฺมสฺสาวจนิจฺฉายํ, สกมฺมาขฺยาตปจฺจยา;
> ภาเวปิ ตํ ยถา เคเห, เทวทเตฺตน ปจฺจเต’’ติฯ

ยถา อาขฺยาตปจฺจยสงฺขาตา วิภตฺติโย สกมฺมกธาตุโต ภวนฺตาปิ กมฺมวจนิจฺฉาย อสติ กมฺมํ อวตฺวา ภาวตฺถเมว วทนฺติ, เอวํ กิจฺจปจฺจยาปิ สกมฺมกธาตุโต ภวนฺตาปิ กมฺมวจนิจฺฉายาภาวโต กมฺมํ อวตฺวา ภาวตฺถเมว วทนฺติ, ตสฺมา กมฺมญฺจ อนชฺฌาหริตํ, กมฺมานุรูปญฺจ ลิงฺคํ น ฐปิตํ, ภาวตฺถานุรูปเมว ฐปิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอตฺถ หิ ‘‘อยํ นาม ปุคฺคโล อภิวาเทตโพฺพ’’ติ อจิเนฺตตฺวา สามญฺญโต กตฺตารเมว คเหตฺวา ฐปิโตติ เวทิตโพฺพฯ

น นเคฺคน นโคฺค อภิวาทาเปตโพฺพติ เอตฺถ ปน นเคฺคน วุฑฺฒตเรน ภิกฺขุนา นโคฺค นวกตโร ภิกฺขุ น อภิวาทาเปตโพฺพ, น วนฺทาเปตโพฺพติ โยชนาฯ เอตฺถ หิ สการิตสฺส กิจฺจปจฺจยสฺส ทิฏฺฐตฺตา, ธาตุยา จ สกมฺมกตฺตา นวกตโร ภิกฺขุ ธาตุกตฺตา โหติ, วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ

ธาตุกมฺมํ , ปุน การิตสมฺพเนฺธ วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ การิตกตฺตา โหติ, นวกตโร ภิกฺขุ การิตกมฺมํฯ วุตฺตญฺหิ –

> ‘‘เหตุกฺริยาย สมฺพนฺธี-ภาวา กมฺมนฺติ มนฺยเต;
> เหตุกฺริยาปธานตฺตา, อญฺญถานุปปตฺติโต’’ติฯ

น นเคฺคน อภิวาทาเปตพฺพนฺติ เอตฺถ ตุ นเคฺคน วุฑฺฒตเรน ภิกฺขุนา น อภิวาทาเปต พฺพํ, น วนฺทาเปตพฺพนฺติ โยชนา, เอตฺถาปิ กมฺมวจนิจฺฉายาภาวโต วุตฺตนเยน ภาเวเยว กิจฺ จปจฺจโย โหตีติ ทฏฺฐโพฺพฯ นนุ วนฺทาปเก สติ วนฺทาเปตโพฺพ ลพฺภติเยว, อถ ‘‘กสฺมา กมฺมวจนิจฺฉายาภาวโต’’ติ วุตฺตนฺติ? ‘‘วตฺติจฺฉานุปุพฺพิกา สทฺทปฏิปตฺตี’’ติ วจนโต วตฺติจฺฉา ภาวโต น วุตฺตนฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ ปุพฺพาจริเยหิ –

> ‘‘วตฺติจฺฉา น ภเว สนฺต-มปฺยสนฺตมฺปิ สา ภเว;
> ตํ ยถานุทรา กญฺญา, สมุโทฺท กุณฺฑิกาติ จา’’ติฯ

อิตเรสุปิ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ ปฏิจฺฉาเทนฺติ องฺคมงฺคานิ เอตาหีติ **ปฏิจฺฉาทิโย**ฯ

คนฺธปุปฺผกถา

๓๒. คนฺธปุปฺผกถายํ **‘‘คนฺธคนฺธํ ปน คเหตฺวา กวาเฏ ปญฺจงฺคุลิํ ทาตุํ วฏฺฏตี’’**ติ ว จนโต คเนฺธ ทิเนฺน ปฏิคฺคหิตุํ วฏฺฏติ, โน ลิมฺปิตุนฺติ สิทฺธํฯ อิทานิ ปน มนุสฺสา ภิกฺขู โภเชตฺ วา หตฺถโธวนาวสาเน หตฺถวาสตฺถาย คนฺธวิเลปนํ เทนฺติ, ตํ ภิกฺขู ปฏิคฺคเหตฺวา เอกเจฺจ หตฺถเมว ลิเมฺปนฺติ, เอกเจฺจ กายมฺปิ มุขมฺปิ อาลิเมฺปนฺติ, ‘‘สุคโนฺธ วตา’’ติอาทีนิ วตฺวา หฏฺฐปหฏฺฐาการํ กโรนฺติ, ตํ วฏฺฏติ, น วฏฺฏตีติ? ‘‘กวาเฏ ปญฺจงฺคุลิกํ ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วิหาเร กวาฏธูปนมตฺตเสฺสว วุตฺตตฺตา กายธูปนสฺส อวุตฺตตฺตา, ‘‘มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภู สนฏฺฐานา เวรมณี’’ติ วจนสฺสานุโลมโต จ น วฏฺฏตีติ ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ **‘‘ปุปฺผํ ค เหตฺวา วิหาเร เอกมนฺตํ นิกฺขิปิตุ’’**นฺติ วจนโต ปุเปฺผ ทิเนฺน คเหตุํ วฏฺฏติ, น ปิฬนฺธนาทีนิ กาตุนฺติ สิทฺธํฯ อิทานิ ปน ภิกฺขูสุ คนฺธปุเปฺผสุ ลเทฺธสุ ‘‘สุรภิคนฺธํ วติทํ ปุปฺผ’’นฺติอาทีนิ วตฺ วา ปหฏฺฐาการํ กตฺวา สิงฺฆนฺติ, ตํ วฏฺฏติ, น วฏฺฏตีติ? ตมฺปิ วิหาเรเยว เอกมนฺตํ ฐปนสฺส วุตฺตตฺตา สิงฺฆิตพฺพาทิภาวสฺส อวุตฺตตฺตา, มาลาคนฺธาทิปาฐสฺส อนุโลมโต จ น วฏฺฏตีติ ทิสฺ สติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ ‘‘เอกมนฺตํ นิกฺขิปิตุ’’นฺติ วจนสฺส ปน สามตฺถิยโต เจติยปฏิมาปู ชนาทีนิ จ กาตุํ วฏฺฏตีติ วิญฺญายติฯ

อาสิตฺตกูปธานกถา

๓๓. อาสิตฺตกูปธานกถายํ มนุสฺสานํ ภรณสีลตํ สนฺธาย **‘‘ตมฺพโลเหน วา รชเตน วา’’**ติ วุตฺตํ, วิกปฺปนเตฺถน ปน **วา**-สเทฺทน หิรเญฺญน วา สุวเณฺณน วาติอาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ปนา**ติ ภควตา ปน อาสิตฺตกูปธานสฺส สามเญฺญวเสน ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ น เก วลํ รตนเปฬา เอว น วฏฺฏติ, อถ โข **ทารุมยาปี**ติฯ เอตฺถ **ปิ**-สโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถ, ตํ น วิ ลีวมยตาลปณฺณมยเวตฺตมยาทิกํ สมฺปิเณฺฑติฯ

มโฬริกกถา

๓๔. มโฬ๎ริกกถายํ **“อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มโฬ๎ริก”**นฺติ คิลาโน ภิกฺขุ ภุญฺชมาโน น ส โกฺกติ หเตฺถน ปตฺตํ สนฺธาเรตุํ, ตสฺมา อนุญฺญาตํฯ ปุเพฺพ ปตฺตสโงฺคปนตฺถํ อาธารโก อนุ ญฺญาโต, อิทานิ ภุญฺชนตฺถํฯ **ทณฺฑาธารโก วุจฺจตี**ติ ทณฺฑาธารโก ปธานโต มโฬ๎ริโกติ วุจฺจติฯ ยฏฺฐิ…เป…. ปีฐาทีนิปิ อาธารกสามเญฺญน เอเตฺถว ปวิฏฺฐานีติ สมฺพโนฺธฯ อาธารกํ นาม ฉิทฺทํ วิทฺธมฺปิ อตฺถิ, อวิทฺธมฺปิ อตฺถิ, เตสุ กตมํ วฏฺฏตีติ อาห **“อาธารสเงฺขปคมนโต หิ…เป…. วฏฺฏติเยวา”**ติฯ

เอกภาชนาทิกถา

๓๕. เอกภาชนาทิกถายํ **เอกโตภุญฺชนํ** นาม เอกภาชนสฺมิํ เอกกฺขเณเยว สหภุญฺชนํ, น นานาภาชเนฯ เอกภาชนสฺมิมฺปิ น นานากฺขเณติ อาห **“สเจ ปนา”**ติอาทิฯ **ตสฺมิํ อปคเต** ตสฺส อปคตตฺตา **อิตรสฺส เสสกํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ**ฯ อิมินา เอกกฺขเณ อภุญฺชนภาวํ ทเสฺสติฯ **อิตรสฺสปี**ติอาทีสุ **อิตรสฺสปี**ติ อิตรีตรกถนํ, เสสภุญฺชกอิตรโต อิตรสฺสาติ อโตฺถฯ เตน ปฐมํ คเหตฺวา คตภิกฺขุเมวาหฯ **ตสฺมิํ ขีเณ** ตสฺส ขณตฺตา ปฐมํ คหิตวตฺถุสฺส ขีณตฺตา **ปุน คเหตุํ วฏฺฏติ**ฯ อิมินา สหอภุญฺชนภาวํ ทเสฺสติฯ

น เอกมเญฺจ นิปชฺชิตพฺพํ สติปิ นานาอตฺถรเณ ‘‘น เอกมเญฺจ ตุวฏฺฏิตพฺพํ, โย ตุ วเฏฺฏยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๒๖๔) วจนโตฯ **น เอกตฺถรเณ นิปชฺชิตพฺพํ** สติปิ นานามเญฺจ ‘‘น เอกตฺถรณา ตุวฏฺฏิตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๔) วจนโต, ปเคว อุภินฺนํ เอกเตฺตติ อโตฺถฯ ยทิ เอวํ นานามญฺจนานาอตฺถรเณสุ อสเนฺตสุ กถํ อนาปตฺติ สิยาติ จินฺตายมาห **“ววตฺถานํ ปนา”**ติอาทิฯ **เอกตฺถรณปาวุรเณหี**ติ เอตฺถ ปน อยํ เอกตฺถรณปาวุรณสโทฺท น จตฺถสมาโส โหติ, อถ โข พาหิรตฺถสมาโสติ อาห **“เอกํ อตฺถรณเญฺจว ปาวุรณญฺจ เอเตสนฺติ เอกตฺถรณปาวุรณา”**ติ, ติปทตุลฺยาธิกรณพาหิรตฺถสมาโสยํฯ เกสเมตมธิวจนนฺตฺยาห **“เอกํ อนฺตํ อตฺถริตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา นิปชฺชนฺตานเมตํ อธิวจน”**นฺติ, เอวํ นิปชฺชนฺตานํ ภิกฺขูนํ เอตํ เอกตฺถรณปาวุรณปทํ อธิวจนํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ เกสํ ปน อนฺตนฺติ อาห **“สํหาริมาน”**นฺติอาทิฯ

เจลปฏิกกถา

๓๖. เจลปฏิกกถายํ **เจลปฏิก**นฺติ เจลสนฺถรํฯ กิํ ปน ภควโต สิกฺขาปทปญฺญาปเน การณนฺติ? ‘‘โพธิราชกุมาโร กิร ‘สเจ อหํ ปุตฺตํ ลจฺฉามิ, อกฺกมิสฺสติ เม ภควา เจลปฏิก’นฺติ อิมินา อชฺฌาสเยน สนฺถริ, อภโพฺพ เจส ปุตฺตลาภาย, ตสฺมา ภควา น อกฺกมิฯ ยทิ อกฺกเมยฺย, ปจฺฉา ปุตฺตํ อลภโนฺต ‘นายํ สพฺพญฺญู’ติ ทิฏฺฐิํ คเณฺหยฺย, อิทํ ตาว ภควโต อนกฺกมเน การณํฯ ยสฺมา ปน ภิกฺขูปิ เย อชานนฺตา อกฺกเมยฺยุํ, เต คิหีนํ ปริภูตา ภเวยฺยุํ, ตสฺมา ภิกฺขู ปริภวโต โมเจตุํ สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสิ, อิทํ สิกฺขาปทปญฺญาปเน การณ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๘) วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๖๘) ปน **“ภควา ตุณฺหี อโหสี**ติ ‘กิสฺส นุ โข อตฺถาย ราชกุมาเรน อยํ มหาสกฺกาโร กโต’ติ อาวเชฺชโนฺต ปุตฺตปตฺถนาย กตภาวํ อญฺญาสิฯ โส หิ ราชปุโตฺต อปุตฺตโก, สุตญฺจาเนน อโหสิ ‘พุทฺธานํ กิร อธิการํ กตฺวา มนสา อิจฺฉิตํ ลภนฺตี’ติ, โส ‘สจาหํ ปุตฺตํ ลภิสฺสามิ, สมฺมาสมฺพุโทฺธ อิมํ เจลปฏิกํ อกฺกมิสฺสติฯ โน เจ ลภิสฺสามิ, น อกฺกมิสฺสตี’ติ ปตฺถนํ กตฺวา สนฺถราเปสิฯ อถ ภควา ‘นิพฺพตฺติสฺสติ นุ โข เอตสฺส ปุโตฺต’ติ อาวเชฺชตฺวา ‘น นิพฺพตฺติสฺสตี’ติ อทฺทสฯ ปุเพฺพ กิร โส เอกสฺมิํ ทีเป วสมาโน ภริยา

ย สมานจฺฉโนฺท อเนกสกุณโปตเก ขาทิฯ ‘สจสฺส มาตุคาโม ปุญฺญวา ภเวยฺย, ปุตฺตํ ลเภยฺย, อุโภหิ ปน สมานจฺฉเนฺทหิ หุตฺวา ปาปกมฺมํ กตํ , เตนสฺส ปุโตฺต น นิพฺพตฺติสฺสตีติ อญฺญาสิฯ ทุเสฺส ปน อกฺกเนฺต ‘พุทฺธานํ อธิการํ กตฺวา ปตฺถิตํ ลภนฺตีติ โลเก อนุสฺสโว, มยา จ มหาอธิกาโร กโต, น จ ปุตฺตํ ลภามิ, ตุจฺฉํ อิทํ วจน’นฺติ มิจฺฉาคาหํ คเณฺหยฺยฯ ติตฺถิยาปิ ‘นตฺถิ สมณานํ อกตฺตพฺพํ นาม, เจลปฏิกมฺปิ มทฺทนฺตา อาหิณฺฑนฺตี’ติ อุชฺฌาเยยฺยุํ, เอตรหิ จ อกฺกมเนฺตสุ พหู ภิกฺขู ปรจิตฺตวิทุโน, เต ภพฺพตฺตํ ชานิตฺวา อกฺกมิสฺสนฺติฯ อภพฺพตํ ชานิตฺวา น อกฺกมิสฺสนฺติฯ อนาคเต ปน อุปนิสฺสโย มโนฺท ภวิสฺสติ, อนาคตํ น ชานิสฺสนฺติฯ เตสุ อกฺกมเนฺตสุ สเจ ปตฺถิตํ สมิชฺฌิสฺสติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ อิชฺฌิสฺสติ, ‘ปุเพฺพ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อธิการํ กตฺวา อิจฺฉิติจฺฉิตํ ลภนฺติ, อิทานิ น ลภนฺติ, เตเยว มเญฺญ ภิกฺขู ปฏิปตฺติปูรกา อเหสุํ, อิเม ปน ปฏิปตฺติํ ปูเรตุํ น สโกฺกนฺตี’ติ มนุสฺสา วิปฺปฏิสาริโน ภวิสฺสนฺตีติ อิเมหิ ตีหิ การเณหิ ภควา อกฺกมิตุํ อนิจฺฉโนฺต ตุณฺหี อโหสิฯ **ปจฺฉิมํ ชนตํ ตถาคโต อนุกมฺปตี**ติ อิทํ ปน เถโร วุเตฺตสุ การเณสุ ตติยการณํ สนฺธายาหา’’ติ วุตฺตํฯ

ปาฬิยํ (จูฬว. ๒๖๘) ‘‘ยาจิยมาเนน เจลปฏิกํ อกฺกมิตุ’’นฺติ วจนโต ยาจิยมาเนน เอว อกฺกมิตพฺพํ, โน อยาจิยมาเนนาติ สิทฺธํ, ตตฺถปิ ‘‘มงฺคลตฺถายา’’ติ (จูฬว. ๒๖๘) วจนโต มงฺคลตฺถาย ยาจิยมาเนน อกฺกมิตพฺพํ, น สิริโสภคฺคาทิอตฺถาย ยาจิยมาเนนาติ จ, ตตฺถปิ ‘‘คิหีน’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๘) วจนโต คิหีนํ เอว เจลสนฺถรํ อกฺกมิตพฺพํ, น ปพฺพชิตานนฺติ จฯ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๘) **‘‘ยา กาจิ อิตฺถี อปคตคพฺภา วา โหตุ, ครุคพฺภา วา’’**ติ อนิยมวาจเกน **วา**-สเทฺทน วจนโต น เกวลํ อิมา เทฺวเยว คเหตพฺพา, อถ โข ‘‘ปติฏฺฐิตคพฺภา วา วิชาติปุตฺตา วา’’ติอาทินา ยา กาจิ มงฺคลิกาโย อิตฺถิโยปิ ปุริสาปิ คเหตพฺพาฯ **‘‘เอวรูเปสุ ฐาเนสู’’**ติ วุตฺตตฺตา น เกวลํ ยถาวุตฺตฏฺฐาเนสฺเวว, อถ โข ตํสทิเสสุ เยสุ เกสุจิ มงฺคลฏฺฐาเนสุ เยสํ เกสญฺจิ คิหีนํ มงฺคลตฺถาย ยาจิยมานานํ เจลสนฺถรํ อกฺกมิตุํ วฏฺฏตีติ สิชฺฌติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ ปาฬิยํ (จูฬว. ๒๖๘) ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โธตปาทกํ อกฺกมิตุ’’นฺติ สามญฺญวเสน วจนโต, อฏฺฐกถายญฺจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๘) ‘‘ตํ อกฺกมิตุํ วฏฺฏตี’’ติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา โธตปาทกํ อยาจิยมาเนนปิ ภิกฺขุนา อกฺกมิตพฺพนฺติ สิทฺธํ, **‘‘โธเตหิ ปาเทหิ อกฺกมนตฺถายา’’**ติ ปน วุตฺตตฺตา อโธเตหิ อกฺกมิตุํ น วฏฺฏตีติ จ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

ปาทฆํสนียกถา

๓๗. ปาทฆํสนียกถายํ ปฐมํ ตาว อกปฺปิยปาทฆํสนิํ ทเสฺสตุํ **‘‘กตกํ น วฏฺฏตี’’**ติ อาหฯ กตกํ นาม กีทิสนฺติ ปุจฺฉาย สติ วุตฺตํ **‘‘กตกํ นาม ปทุมกณฺณิกาการ’’**นฺติอาทิฯ กสฺมา ปฏิกฺขิตฺตนฺติ วุตฺตํ **‘‘พาหุลิกานุโยคตฺตา’’**ติฯ ตโต กปฺปิยปาทฆํสนิโย ทเสฺสตุมาห **‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปาทฆํสนิโย’’**ติอาทิฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

พีชนีกถา

๓๘. พีชนีกถายํ ปฐมํ ตาว อกปฺปิยพีชนิํ ทเสฺสตุํ **‘‘จมรีวาเลหิ กตพีชนี น วฏฺฏตี’’**ติ อาหฯ ตโต กปฺปิยฉพีชนิโย ทเสฺสตุํ **‘‘มกสพีชนีอาทิ วฏฺฏตี’’**ติ อาหฯ ตตฺถ **กปฺปิยฉพีชนิโย** นาม มกสพีชนี, วากมยพีชนี, อุสีรมยพีชนี, โมรปิญฺฉมยพีชนี, วิธูปนํ, ตาลวณฺฏญฺจาติฯ ตาสํ วิเสสํ ทเสฺสตุํ **‘‘วิธูปนนฺติ พีชนี วุจฺจตี’’**ติอาทิมาห ฯ อุสีรมยํ โมรปิญฺฉมยญฺจ สุวิเญฺญยฺยตฺตา น วุตฺตํฯ **‘‘พีชนินฺติ** จตุรสฺสพีชนิํฯ **ตาลวณฺฏ**นฺติ ตาลปตฺตาทีหิ กตํ มณฺฑลิกพีชนิ’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๖๙) วุตฺตํฯ

ฉตฺตกถา

๓๙. ฉตฺตกถายํ **ฉตฺตํ** นาม ตีณิ ฉตฺตานิ เสตจฺฉตฺตํ, กิลญฺชจฺฉตฺตํ, ปณฺณจฺฉตฺตนฺติฯ ตตฺถ **เสตจฺฉตฺต**นฺติ วตฺถปลิคุณฺฐิตํ ปณฺฑรจฺฉตฺตํฯ **กิลญฺชจฺฉตฺต**นฺติ วิลีวจฺฉตฺตํฯ **ปณฺณจฺฉตฺต**นฺติ ตาลปณฺณาทีหิ เยหิ เกหิจิ กตํฯ **มณฺฑลพทฺธํ สลากพทฺธ**นฺติ อิทํ ปน ติณฺณมฺปิ ฉตฺตานํ ปญฺชรทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตานิ หิ มณฺฑลพทฺธานิ เจว โหนฺติ สลากพทฺธานิ จฯ ยมฺปิ ตตฺถชาตกทเณฺฑน กตํ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ โหติ, ตมฺปิ ฉตฺตเมวฯ **''วิลีวจฺฉตฺต**นฺติ เวณฺวิลีเวหิ กตํ ฉตฺตํฯ **ตตฺถชาตกทณฺฑเกน กต**นฺติ ตาลปณฺณํ สห ทณฺฑเกน ฉินฺทิตฺวา ตเมว ฉตฺตทณฺฑํ กโรนฺติ โคปาลกาทโย วิย, ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺต''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๓๔) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๖๓๔) ปน **''วิลีวจฺฉตฺต**นฺติ เวณฺเปสิกาหิ กตํฯ **มณฺฑลพทฺธานี**ติ ทีฆสลากาสุ ติริยํ วลยากาเรน สลากํ ฐเปตฺวา สุเตฺตหิ พทฺธานิ ทีฆญฺจ ติริยญฺจ อุชุกเมว สลากาโย ฐเปตฺวา ทฬฺหพทฺธานิ เจว ติริยํ ฐเปตฺวา ทีฆทณฺฑเกเหว สโงฺกจารหํ กตฺวา สุเตฺตเหว ติริยํ พทฺธานิฯ **ตตฺถชาตกทณฺฑเกน กต**นฺติ สห ทณฺฑเกน ฉินฺนตาลปณฺณาทีหิ กต''นฺติ วุตฺตํฯ อิธ ปน ฉตฺตธารกปุคฺคลวเสน วุตฺตํ, ตสฺมา อคิลานสฺส ภิกฺขุโน ฉตฺตํ ธาเรตุํ น วฏฺฏติฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

นขกถา

๔๐. นขกถายํ ทีฆนขธารณปจฺจยา อุปฺปเนฺน วตฺถุสฺมิํ ''น, ภิกฺขเว, ทีฆา นขา ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (จูฬว. ๒๗๔) วจนโต ธาเรนฺตสฺส อาปตฺติฯ ''นเขนปิ นขํ ฉินฺทนฺติ, มุเขนปิ นขํ ฉินฺทนฺติ, กุเฏฺฏปิ ฆํสนฺติ, องฺคุลิโย ทุกฺขา โหนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นขเจฺฉทน''นฺติ (จูฬว. ๒๗๔) วจนโต นขเจฺฉทนสตฺถกํ ธาเรตุํ วฏฺฏติฯ เหฏฺฐา จ ''นขเจฺฉทนํ วลิตกํเยว กโรนฺติ, ตสฺมา ตํ วฏฺฏตี''ติ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๕) วุตฺตํฯ **''วลิตก**นฺติ นขเจฺฉทนกาเล ทฬฺหคฺคหณตฺถํ วลีหิ ยุตฺตเมว กโรนฺติ, ตสฺมา ตํ วฏฺฏตี''ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๘๕) วุตฺตํฯ **มํสปฺปมาเณนา**ติ องฺคุลคฺคมํสปฺปมาเณนฯ **วีสติมฏฺฐ**นฺติ วีสติปิ หตฺถปาทนเข ลิขิตมเฏฺฐ กโรนฺติฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

โลมกถา

โลมกถายํ ''สมฺพาเธโลมํ สํหราเปนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน''ติ วตฺถุสฺมิํ อุปฺปเนฺน ''น, ภิกฺขเว...เป.... ทุกฺกฏสฺสา''ติ (จูฬว. ๒๗๕) วจนโต สํหราเปนฺตสฺส อาปตฺติฯ อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน สมฺพาเธ วโณ โหติ, เภสชฺชํ น ติฏฺฐตีติ อิมิสฺสา อฏฺฐุปฺปตฺติยา ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาพาธปจฺจยา สมฺพาเธ โลมํ สํหราเปตุ''นฺติ (จูฬว. ๒๗๕) วจนโต อาพาธปจฺจยา เภสชฺชปติฏฺฐาปนตฺถาย สมฺพาเธ โลมํ หราเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ ''เสยฺยถาปิ ปิสาจิลฺลิกา''ติ มนุสฺสานํ อุชฺฌายนปจฺจยา ''น, ภิกฺขเว, ทีฆํ นาสิกาโลมํ ธาเรตพฺพํ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (จูฬว. ๒๗๕) วจนโต ธารณปจฺจยา อาปตฺติฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สณฺฑาส''นฺติ อนุรกฺขณตฺถาย สณฺฑาโส อนุญฺญาโต, ตสฺมา นาสิกาโลมํ สณฺฑาเสน หราเปตุํ วฏฺฏติฯ **ปลิต**นฺติ ปณฺฑรเกสํฯ **คาเหตุํ น วฏฺฏติ** ''มา เม ชราภาโว โหตู''ติ มนสิ กตฺตตาฯ **พีภจฺฉํ หุตฺวา**ติ วิรูปํ หุตฺวาฯ **ปลิตํ วา อปลิตํ วา**ติ ปณฺฑรํ วา อปณฺฑรํ วาฯ **คาหาเปตุํ วฏฺฏติ** อปฺปสาทาวหตฺตาติฯ

กายพนฺธนกถา

๔๑. กายพนฺธนกถายํ **อกายพนฺธเนนา**ติ อพนฺธิตกายพนฺธเนนฯ ภิกฺขุนาติ เสโสฯ อถ วา **อกายพนฺธเนนา**ติ อพนฺธิตกายพนฺธโน หุตฺวาติ อิตฺถมฺภูตเตฺถ กรณวจนํ ยถา ‘‘ภินฺนน สีเสน ปคฺฆรเนฺตน โลหิเตน ปฏิวิสเก อุชฺฌาเปสี’’ติฯ เตนาห **“อพนฺธิตฺวา นิกฺขมเนฺตน ยตฺถ สรติ, ตตฺถ พนฺธิตพฺพ”**นฺติฯ **กายพนฺธนํ** นาม ฉ กายพนฺธนานิ กลาพุกํ, เทฑฺฑุภกํ, มุรชํ, มทฺทวีณํ, ปฏฺฏิกํ, สูกรนฺตกนฺติฯ ตตฺถ **กลาพุกํ** นาม พหุรชฺชุกํฯ **เทฑฺฑุภกํ** นาม อุทกสปฺปสีสสทิสํฯ **มุรชํ** นาม มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กตํฯ **มทฺทวีณํ** นาม ปามงฺคสณฺฐานํฯ อีทิสญฺหิ เอกมฺปิ น วฏฺฏติ, ปเคว พหูนิฯ ตสฺมา ปฏิกฺขิตฺตานิ อกปฺปิยกายพนฺธนานิ นาม จตฺตาริ โหนฺติ, ปฏฺฏิกํ, สูกรนฺตกนฺติ อิมานิ เทฺว กายพนฺธนานิ ภควตา อนุญฺญาตานิ กปฺปิยกายพนฺธนานิ นาม, ตสฺส ปกติวีตา วา มจฺฉกณฺฏกวายิมา วา ปฏฺฏิกา วฏฺฏติ, เสสา กุญฺชรจฺฉิกาทิเภทา น วฏฺฏติฯ **สูกรนฺตกํ** นาม กุญฺจิกโกสกสณฺฐานํ โหติ, เอกรชฺชุกํ, ปน มุทฺทิกกายพนฺธนญฺจ สูกรนฺตกํ อนุโลเมติฯ อิเมหิ ปน ทฺวีหิ สทฺธึ อฏฺฐ กายพนฺธนานิ โหนฺติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุรชํ มทฺทวีณ’’นฺติ อิทํ ทสาสุเยว อนุญฺญาตนฺติ ปามงฺคทสา เจตฺถ จตุนฺนํ อุปริ น วฏฺฏติฯ **โสภกํ** นาม เวเฐตฺวา มุขวฏฺฏิสิพฺพนํฯ **คุณกํ** นาม มุทิงฺคสณฺฐาเนน สิพฺพนํฯ เอวํ สิพฺพิตา หิ อโนฺต ถิรา โหนฺตีติ วุจฺจติฯ **ปวนโนฺต**ติ ปาสโนฺต วุจฺจติฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๗๗-๒๗๘) ปน ‘‘มุทฺทิกกายพนฺธนํ นาม จตุรสฺสํ อกตฺวา สชฺชิตํ ฯ **ปามงฺคทสา** จตุรสฺสาฯ **มุทิงฺคสณฺฐาเนนา**ติ สงฺฆาฏิยา มุทิงฺคสิพฺพนากาเรน วรกสีสากาเรนฯ **ปวนโนฺต**ติ ปาสโนฺต, ‘ทสามูล’นฺติ จ ลิขิตํฯ อกายพนฺธเนน สญฺจิจฺจ วา อสญฺจิจฺจ วา คามปฺปเวสเน อาปตฺติฯ สริตฏฺฐานโต พนฺธิตฺวา ปวิสิตพฺพํ, นิวตฺติตพฺพํ วาติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ

นิวาสนปารุปนกถา

๔๒. นิวาสนปารุปนกถายํ **หตฺถิโสณฺฑาทิวเสน คิหินิวตฺถํ น นิวาเสตพฺพ**นฺติ เอตฺถ **หตฺถิโสณฺฑกํ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๐; กงฺขา. อฏฺฐ. ปริมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา) นาม นาภิมูลโต หตฺถิโสณฺฑสณฺฐานํ โอลมฺพกํ กตฺวา นิวตฺถํ โจฬิกอิตฺถีนํ นิวาสนํ วิยฯ **มจฺฉวาฬกํ** นาม เอกโต ทสนฺตํ เอกโต ปาสนฺตํ โอลมฺพิตฺวา นิวตฺถํฯ **จตุกณฺณกํ** นาม อุปริโต เทฺว, เหฏฺฐโต เทฺวติ เอวํ จตฺตาโร กเณฺณ ทเสฺสตฺวา นิวตฺถํฯ **ตาลวณฺฏกํ** นาม ตาลวณฺฏากาเรน สาฏกํ โอลมฺพิตฺวา นิวาสนํฯ **สตวลิกํ** นาม ทีฆสาฏกํ อเนกกฺขตฺตุํ โอภฺชิตฺวา โอวฏฺฏิกํ กโรเนฺตน นิวตฺถํ, วามทกฺขิณปเสฺสสุ วา นิรนฺตรํ วลิโย ทเสฺสตฺวา นิวตฺถํฯ สเจ ปน ชาณุโต ปฏฺฐาย เอกํ วา เทฺว วา วลิโย ปญฺญายนฺติ, วฏฺฏติฯ **สํเวลฺลิยํ นิวาเสนฺตี**ติ มลฺลกมฺมการาทโย วิย กจฺฉํ พนฺธิตฺวา นิวาเสนฺติ, เอวํ นิวาเสตุํ คิลานสฺสปิ มคฺคปฺปฏิปนฺนสฺสปิ น วฏฺฏติฯ **เสตปฏปารุตาทิวเสน น คิหิปารุตํ ปารุปิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ยํ กิญฺจิ เสตปฏปารุตํ ปริพฺพาชกปารุตํ เอกสาฏกปารุตํ โสณฺฑปารุตํ อเนฺตปุริกปารุตํ มหาเชฏฺฐกปารุตํ กุฏิปเวสกปารุตํ พฺราหฺมณปารุตํ ปาฬิการกปารุตนฺติ เอวมาทิ ปริมณฺฑลลกฺขณโต อญฺญถา ปารุตํ สพฺพเมตํ **คิหิปารุตํ** นาม, ตสฺมา ยถา เสตปฏา อฑฺฒปาลกนิคณฺฐา ปารุปนฺติ, ยถา จ เอกเจฺจ ปริพฺพาชกา อุรํ วิวริตฺวา ทฺวีสุ อํสกูเฏสุ ปาวุรณํ ฐเปนฺติ, ยถา จ เอกสาฏกา มนุสฺสา นิวตฺถสาฏกสฺส เอเกน อเนฺตน ปิฏฺฐึ ปารุปิตฺวา อุโภ กเณฺณ อุโภสุ อํสกูเฏสุ ฐเปนฺติ, ยถา จ สุราโสณฺฑาทโย สาฏเกน คีวํ ปริกฺขิปิตฺวา อุโภ อเนฺต อุเร วา โอลเมฺพนฺติ, ปิฏฺฐิยํ วา ขิเปนฺติ, ยถา จ อเนฺตปุริกาโย อกฺขิตารกมตฺตํ ทเสฺสตฺวา โอคุณฺฐิกํ ปารุปนฺติ, ยถา จ มหาเชฏฺฐา ทีฆสาฏกํ นิวาเสตฺวา ตเสฺสว เอเกน อเนฺตน สกลสรีรํ ปารุปนฺติ, ยถา จ กสฺสกา เขตฺตกุฏึ ปวิสนฺตา สาฏกํ ปลิเวเฐตฺวา อุปกจฺฉเก ปกฺขิปิตฺวา ตเสฺสว เอเกน อเนฺตน สรีรํ ปารุปนฺติ, ยถา จ พฺราหฺมณา อุภินฺนํ อุปกจฺฉกานํ อนฺตเร สาฏกํ ปเวเสตฺวา อํสกูเฏสุ ปารุปนฺติ, ยถา จ ปาฬิการโก ภิกฺขุ เอกํสปารุปเนน ปารุตํ วามพาหุํ วิวริตฺวา จีวรํ อํสกูเฏ อาโรเปติฯ เอวํ อปารุปิตฺวา สเพฺพปิ

เอเต อเญฺญ จ เอวรูเป ปารุปนโทเส วชฺเชตฺวา นิพฺพิการํ ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพํฯ ตถา อปารุปิตฺวา อาราเม วา อนฺตรฆเร วา อนาทเรน ยํ กิญฺจิ วิการํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ

กาชกถา

๔๓. กาชกถายํ **มุณฺฑเวฐี**ติ ยถา รโญฺญ กุหิญฺจิ คจฺฉโนฺต ปริกฺขารภณฺฑคฺคหณมนุสฺสาติ อธิปฺปาโยฯ **อุภโตกาช**นฺติ เอกสฺมิํเยว กาเช ปุรโต จ ปจฺฉโต จ อุโภสุ ภาเคสุ ลเคฺคตฺวา วหิตพฺพภารํฯ **เอกโตกาช**นฺติ เอกโต ปจฺฉโตเยว ลเคฺคตฺวา วหิตพฺพภารํฯ **อนฺตรากาช**นฺติ มเชฺฌ ลเคฺคตฺวา ทฺวีหิ วหิตพฺพภารํฯ **สีสภารา**ทโย สีสาทีหิ วหิตพฺพภาราทโย เอวฯ **โอลมฺพก**นฺติ หเตฺถน โอลมฺพิตฺวา วหิตพฺพภารํฯ เอเตสุ อุภโตกาชเมว น วฏฺฏติ, เสสา วฏฺฏนฺติฯ

ทนฺตกฏฺฐกถา

๔๔. ทนฺตกฏฺฐกถายํ ทนฺตกฏฺฐสฺส อขาทเน ปญฺจ โทเส, ขาทเน ปญฺจานิสํเส จ ทเสฺสตฺวา ภควตา ภิกฺขูนํ ทนฺตกฏฺฐํ อนุญฺญาตํฯ ตตฺถ **ปญฺจ โทสา** นาม อจกฺขุสฺสํ, มุขํ ทุคฺคนฺธํ, รสหรณิโย น วิสุชฺฌนฺติ, ปิตฺตํ เสมฺหํ ภตฺตํ ปริโยนนฺธติ, ภตฺตมสฺส นจฺฉาเทตีติฯ ตตฺถ **อจกฺขุสฺส**นฺติ จกฺขูนํ หิตํ น โหติ, ปริหานิํ ชเนติฯ **นจฺฉาเทตี**ติ น รุจฺจติฯ **ปญฺจานิสํสา** วุตฺตปฏิปกฺขโต เวทิตพฺพาฯ ตโต ทีฆทนฺตกฏฺฐขาทเน จ อติมทาหกทนฺตกฏฺฐขาทเน จ ทุกฺกฏํ ปญฺญเปตฺวา อฏฺฐงฺคุลปรมํ จตุรงฺคุลปจฺฉิมํ ทนฺตกฏฺฐํ อนุญฺญาตํฯ ตตฺถ อฏฺฐงฺคุลํ ปรมํ เอตสฺส ทนฺตกฏฺฐสฺสาติ **อฏฺฐงฺคุลปรมํ**ฯ จตุรงฺคุลํ ปจฺฉิมํ ปมาณํ เอตสฺส ทนฺตกฏฺฐสฺสาติ **จตุรงฺคุลปจฺฉิมํฯ อติมทาหก**นฺติ อติขุทฺทกํฯ อฏฺฐงฺคุลํ มหาทนฺตกฏฺฐํ นาม, จตุรงฺคุลํ ขุทฺทกทนฺตกฏฺฐํ นาม, ปญฺจฉสตฺตงฺคุลํ มชฺฌิมทนฺตกฏฺฐํ นามฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ทฺวิเธน อุทเกน ติวิเธน ทนฺตกเฏฺฐนา’’ติฯ **‘‘อฏฺฐงฺคุลปรม**นฺติ มนุสฺสานํ ปมาณงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลปรม’’นฺติ อฏฺฐกถาย (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๘๒) มาหฯ

เอตฺถ จ **ปมาณงฺคุเลนา**ติ อิทํ ปกติองฺคุเลนาติ คเหตฺวา มนุสฺสานํ ปกติองฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลโต อธิกปฺปมาณํ ทนฺตกฏฺฐํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ ตตฺตกเมว จ กตฺวา ขาทนฺติฯ อฏฺฐกถายํ ปน ‘‘มนุสฺสานํ ปมาณงฺคุเลน’’ อิเจฺจว วุตฺตํ, น ‘‘ปกติองฺคุเลนา’’ติฯ ตสฺมา ยํ วฑฺฒกิหตฺถโต องฺคุลํ ปมาณํ กตฺวา มนุสฺสา เคหาทีนิ มินนฺติ, เตน มนุสฺสานํ ปมาณงฺคุลภูเตน วฑฺฒกิองฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลปรมนฺติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ วุตฺตญฺหิ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๘๐-๒๘๒) **‘‘ปมาณงฺคุเลนา**ติ วฑฺฒกิองฺคุลํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติฯ วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๘๒) **‘‘ปมาณงฺคุเลนา**ติ วฑฺฒกิองฺคุเลน, เกจิ ปน ‘ปกติองฺคุเลนา’ติ วทนฺติ, ตํ จตุรงฺคุลปจฺฉิมวจเนน สเมติฯ น หิ ปกติองฺคุเลน จตุรงฺคุลปฺปมาณํ ทนฺตกฏฺฐํ กเณฺฐ อวิลคฺคํ ขาทิตุํ สกฺกา’’ติฯ

รุกฺขโรหนกถา

๔๕. รุกฺขาโรหนกถายํ ปุริโส ปมาโณ ยสฺส รุกฺขสฺสาติ **โปริโส,** อุทฺธํ อุกฺขิปิตหเตฺถน สทฺธิํ มนุสฺสกายปฺปมาโณ ปญฺจหตฺถมตฺตอุโจฺจ รุกฺขปเทโส, ตํ **โปริสํ รุกฺขํ,** อวยเว สมุทายโวหาโร ยถา ‘‘สมุโทฺท ทิโฏฺฐ’’ติ, อาภุโส ปทนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺตีติ **อาปทา,** ปริสฺสยาฯ ยาว อโตฺถ อตฺถิ เอตสฺมิํ รุเกฺขติ **ยาวทโตฺถ,** รุโกฺข, อตฺถ-สโทฺท ปโยชนวาจโกฯ ยาว ตสฺมิํ รุเกฺข ภิกฺขุสฺส อโตฺถ ปโยชนํ อตฺถิ, ตาว อภิรุหิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ฉนฺทาโรปนกถา

๔๖. ฉนฺทาโรปนกถายํ **ฉนฺทโส**ติ สกฺกฏภาสายฯ **น อาโรเปตพฺพ**นฺติ วาจนามคฺคํ น อาโรเปตพฺพํฯ **สกาย นิรุตฺติยา**ติ มาคธภาสายฯ ตตฺถ สเนฺตหิ กตาติ สกฺกฏา, อฏฺฐกวามกาทีหิ สมิตปาเปหิ อิสีหิ กตาติ อโตฺถฯ อถ วา สกฺกริตพฺพา ปูชิตพฺพาติ สกฺกฏา มนุสฺสานํ หิตสุขาวหนโต, ตทตฺถิเกหิ มนุเสฺสหิ ปูชิตพฺพาติ อโตฺถฯ ภาสียเตติ ภาสา, สกฺกฏา จ สา ภาสา จาติ **สกฺกฏภาสา**ฯ เวทตฺตยคตา นิรุตฺติ, สสฺส เอสาติ **สกา,** ภควโต วจนนฺตฺยโตฺถฯ มคเธ ชาตา **มาคธิกา,** อาทิกปฺปกาเล มคธรเฏฺฐ ชาตาติ อโตฺถฯ อุจฺจเตติ อุตฺติ, นีหริตฺวา อุตฺติ **นิรุตฺติ,** ปิฏกตฺตยโต นีหริตฺวา กถียเตตฺยโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ โปราเณหิ –

> ‘‘สา มาคธี มูลภาสา;
> นรา ยายาทิกปฺปิกา;
> พฺรหฺมาโน จาสฺสุตาลาปา;
> สมฺพุทฺธา จาปิ ภาสเร’’ติฯ

เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

โลกายตกถา

๔๗. โลกายตกถายํ โลกิยนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ ปุญฺญาปุญฺญานิ ตพฺพิปาโก จาติ โลโก, สตฺตโลโกฯ อาภุโส ยตนฺติ วีริยํ กโรนฺติ เอตฺถาติ อายตํ, โลกสฺส อายตํ **โลกายตํ,** สตฺตานํ ภุโส วีริยกรณฏฺฐานนฺตฺยโตฺถฯ กึ ตํ? ติตฺถิยสตฺถํฯ **สพฺพํ อุจฺฉิฏฺฐํ,** กสฺมา? สกุณาทีหิ ปริภุตฺตปุพฺพตฺตาฯ **สพฺพํ อนุจฺฉิฏฺฐํ** อิมสฺส อวเสสโภชนสฺส เกนจิ อปริภุตฺตปุพฺพตฺตาฯ **เสโต กาโก** อฏฺฐิสฺส เสตตฺตา, **กาโฬ พโก** ปาทสฺส กาฬตฺตาติฯ นตฺถิ อโตฺถ เอตฺถาติ นิรตฺถกํ, นิรตฺถกเมว การณํ นิรตฺถกการณํฯ เตน ปฏิสํยุตฺตํ **นิรตฺถกการณปฏิสํยุตฺตํ**ฯ ตรนฺติ เอตฺถาติ ติตฺถํ, ปฏฺฐานํฯ ติตฺถํ วิยาติ ติตฺถํ, ลทฺธิ, ตํ เอเตสํ อตฺถีติ ติตฺถิยา, วิปรีตทสฺสนาฯ สาสนฺติ อตฺตโน สาวเก เอตฺถาติ สตฺถํ, ติตฺถิยานํ สตฺถํ **ติตฺถิยสตฺถํฯ น ติรจฺฉานวิชฺชา ปริยาปุณิตพฺพา**ติ เอตฺถ **ติรจฺฉานวิชฺชา** นาม ยา กาจิ พาหิรกา อนตฺถสญฺหิตาฯ **น ปริยาปุณิตพฺพา**ติ อตฺตนา น ปริยาปุณิตพฺพาฯ **น วาเจตพฺพา**ติ ปเรสํ น วาเจตพฺพาฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ขิปิตกถา

๔๘. ขิปิตกถายํ ขิปียิตฺถาติ ขิปิโตฯ ขิปิ อพฺยตฺตสเทฺทติ ธาตุฯ ภาเวนภาวลกฺขณตฺตา ตสฺมึ **ขิปิเต**ติ วิภตฺยนฺตํฯ ‘‘ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ปุคฺคเล’’ติ ลกฺขณวนฺตกตฺตา อชฺฌาหริตโพฺพฯ **ชีวา**ติ ชีว ปาณธารเณติ ธาตุ, วิภตฺติโลโปฯ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ปุคฺคเล ขิปิเต ภิกฺขุนา ‘‘ชีวา’’ติ วจนํ น วตฺตพฺพํ, ภิกฺขุสฺมึ ขิปิเต คิหินา ‘‘ชีวถ ภเนฺต’’ติ วุจฺจมาเน สติ ‘‘จิรํ ชีวา’’ติ ภิกฺขุนา วตฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ‘‘วุจฺจมาเน’’ติ เอตฺถ ปน ลกฺขณสฺส กมฺมวาจกตฺตา เตน สมานาธิกรณํ กมฺมภูตํ ‘‘ภิกฺขุสฺมิ’’นฺติ ลกฺขณวนฺตกมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํ ยถา กึ ‘‘โคสุ ทุยฺหมานาสุ ปุริโส อาคโต’’ติ ฯ อปเร ปน อาจริยา อีทิเสสุ ฐาเนสุ ‘‘สเนฺตสู’’ติ ปทํ อชฺฌาหริตฺวา อิทเมว ลกฺขณปทํ, ‘‘โคสุ ทุยฺหมานาสู’’ติ ปททฺวยํ ปน ‘‘สเนฺตสู’’ติ เอตฺถ ปกติวิกติวเสน กตฺตา เอวาติ วทนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

ลสุณกถา

๔๙. ลสุณกถายํ ‘‘ลสุณํ นาม มาคธก’’นฺติ (ปาจิ. ๗๙๕) ปาฬิยํ อาคตํฯ อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๙๕) ปน **‘‘มาคธก**นฺติ มคเธสุ ชาตํฯ มคธรเฏฺฐ ชาตลสุณเมว หิ อิธ ลสุณนฺติ อธิเปฺปตํ, ตมฺปิ ภณฺฑิกลสุณเมว, น เอกทฺวิติมิญฺชกํฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘ชาติเทสํ อวตฺวา ‘มาคธกํ นาม ภณฺฑิกลสุณ’นฺติ วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ สเจ เทฺว ตโย ภณฺฑิเก เอกโตเยว สงฺขริตฺวา อโชฺฌหรติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ ภินฺทิตฺวา เอเกกํ มิญฺชํ ขาทนฺติยา ปน ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานิ, อิทํ ภิกฺขุนีนํ วเสน ปาจิตฺติยํ, ภิกฺขุสฺส ปน ทุกฺกฏํฯ

ปลณฺฑุกาทีนํ วเณฺณน วา มิญฺชาย วา นานตฺตํ เวทิตพฺพํฯ วเณฺณน ตาว **ปลณฺฑุโก** นาม ปณฺฑุวโณฺณ โหติฯ **ภญฺชนโก** โลหิตวโณฺณ, หริตโก หริตวโณฺณ, มิญฺชาย ปน ปลณฺฑุกสฺส เอกา มิญฺชา โหติ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส ติโสฺส, จาปลสฺโณ อมิญฺชโกฯ องฺกุรมตฺตเมว หิ ตสฺส โหติฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน ‘‘ปลณฺฑุกสฺส ตีณิ มิญฺชานิ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส เอก’’นฺติ วุตฺตํฯ เอเต ปลณฺฑุกาทโย สภาเวเนว วฎฺฎนฺติ, สูปสมฺปากาทีสุ ปน มาคธกมฺปิ วฎฺฎติฯ ตญฺหิ ปจฺจมาเนสุ มุคฺคสูปาทีสุ วา มจฺฉมํสวิกติยา วา เตลาทีสุ วา พทรสาฬวาทีสุ วา อมฺพิลปากาทีสุ วา อุตฺตริภเงฺค วา ยตฺถ กตฺถจิ อนฺตมโส ยาคุปเตฺตปิ ปกฺขิปิตุํ วฎฺฎตีติ วุตฺตํฯ **‘‘สภาเวเนวา**ติ สูปสมฺปากาทึ วินาวฯ **พทรสาฬวํ** นาม พทรผลานิ สุกฺขาเปตฺวา จุเณฺณตฺวา กตฺตพฺพา ขาทนียวิกตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๗๙๓-๗๙๗) วุตฺตํฯ

นอกฺกมิตพฺพาทิกถา

๕๐. นอกฺกมิตพฺพาทิกถายํ **‘‘ปริภณฺฑกตภูมิ** นาม สณฺหมตฺติกาหิ กตา กาฬวณฺณาทิภูมิ ฯ **เสนาสนํ** มญฺจปีฐาทิกาเยวฯ **ตเถว วฬเญฺชตุํ วฎฺฎตี**ติ อเญฺญหิ อาวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ ปริภุตฺตนีหาเรน ปริภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ ‘เนวาสิกา ปกติยา อนตฺถตาย ภูมิยา ฐเปนฺติ เจ, เตสมฺปิ อนาปตฺติเยวา’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ ‘ทฺวารมฺปี’ติอาทินา วุตฺตทฺวารวาตปานาทโย อปริกมฺมกตาปิ น อปสฺสยิตพฺพาฯ **โลเมสู**ติ โลเมสุ ผุสเนฺตสู’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๔) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๔) **‘‘ปริภณฺฑกตภูมิ วา**ติ กาฬวณฺณาทิกตสณฺหภูมิ วาฯ **เสนาสนํ วา**ติ มญฺจปีฐาทิ วาฯ **ตเถว วฬเญฺชตุํ วฎฺฎตี**ติ อิมินา เนวาสิเกหิ โธตปาทาทีหิ วฬญฺชนฎฺฐาเน สญฺจิจฺจ อโธตปาทาทีหิ วฬญฺชนฺตเสฺสว อาปตฺติ ปญฺญตฺตาติ ทเสฺสติ , **‘ทฺวารมฺปี’**ติอาทินา สามญฺญโต วุตฺตตฺตา ทฺวารวาตปานาทโย อปริกมฺมกตาปิ น อปสฺสยิตพฺพาฯ อชานิตฺวา อปสฺสยนฺตสฺสปิ อิธ โลมคณนาย อาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๓๒๓-๓๒๔) ‘‘เนวาสิกา ปกติยา อนตฺถตาย ภูมิยา ฐเปนฺติ เจ, เตสมฺปิ อนาปตฺติเยวาติ ลิขิตํ, ทฺวารวาตปานาทโย อปริกมฺมกตาปิ น อปสฺสยิตพฺพาติ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ

อวนฺทิยวนฺทิยกถา

๕๑. อวนฺทิยวนฺทิยกถายํ อิธ ปกรณาจริเยน เสนาสนกฺขนฺธกปาฬิวเสน ทส อวนฺทิยา, ตโย วนฺทิยา จ วุตฺตา, อฏฺฐกถาฏีกาสุ จ น กิญฺจิ วุตฺตา, ตสฺมา อิธ อาคตนเยเนว อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ ปริวารปาฬิยํ (ปริ. ๔๖๗ อาทโย) ปน อุปาลิปญฺจเก ปญฺจปญฺจกวเสน ปญฺจวีสติ อวนฺทิยา, ปญฺจ วนฺทิยา จ วุตฺตาฯ กถํ? ‘‘กติ นุ โข, ภเนฺต, อวนฺทิยาติ? ปญฺจิเม, อุปาลิ, อวนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? อนฺตรฆรํ ปวิโฎฺฐ อวนฺทิโย, รจฺฉคโต อวนฺทิโย, โอตมสิโก อวนฺทิ

โย, อสมนฺนาหรนฺต อวนฺทิโย, สุตฺต อวนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ อปเรปิ, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? ยาคุปาเน อวนฺทิโย, ภตฺตคฺเค อวนฺทิโย, เอกาวตฺต อวนฺทิโย, อญฺญวิหิโต อวนฺทิโย, นคฺโค อวนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ อปเรปิ, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? ขาทนฺโต อวนฺทิโย, ภุญฺชนฺโต อวนฺทิโย, อุจฺจารํ กโรนฺโต อวนฺทิโย, ปสฺสาวํ กโรนฺโต อวนฺทิโย, อุกฺขิตฺตโก อวนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ อปเรปิ, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? ปุเรอุปสมฺปนฺเนน ปจฺฉาอุปสมฺปนฺโน อวนฺทิโย, อนุปสมฺปนฺโน อวนฺทิโย , นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร อธมฺมวาที อวนฺทิโย, มาตุคาโม อวนฺทิโย, ปณฺฑโก อวนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ อปเรปิ, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? ปาริวาสิโก อวนฺทิโย, มูลายปฏิกสฺสนารโห อวนฺทิโย, มานตฺตารโห อวนฺทิโย, มานตฺตจาริโก อวนฺทิโย, อพฺภานารโห อวนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ อวนฺทิยา’’ติฯ

‘‘กติ นุ โข, ภนฺเต, วนฺทิยาติ? ปญฺจิเม, อุปาลิ, วนฺทิยาฯ กตเม ปญฺจ? ปจฺฉาอุปสมฺปนฺเนน ปุเรอุปสมฺปนฺโน วนฺทิโย, นานาสํวาสโก วุฑฺฒตโร ธมฺมวาที วนฺทิโย, อาจริโย วนฺทิโย, อุปชฺฌาโย วนฺทิโย, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วนฺทิโยฯ อิเม โข, อุปาลิ, ปญฺจ วนฺทิยา’’ติฯ

อฏฺฐกถายญฺจ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๖๗) ‘‘**โอตมสิโต**ติ อนฺธการคโตฯ ตญฺหิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฏํ ปฏิหญฺเญยฺยฯ **อสมนฺนาหรนฺโต**ติ กิจฺจปฺปสุตตฺตา วนฺทนํ อสมนฺนาหรนฺโตฯ **สุตฺโต**ติ นิทฺทํ โอกฺกนฺโตฯ **เอกาวตฺโต**ติ เอกโต อาวตฺโต สปตฺตปกฺเข ฐิโต เวรี วิสภาคปุคฺคโล วุจฺจติ, อยํ อวนฺทิโยฯ อยญฺหิ วนฺทิยมาโน ปาเทนปิ ปหเรยฺยฯ **อญฺญวิหิโต**ติ อญฺญํ จินฺตยมาโนฯ **ขาทนฺโต**ติ ปิฏฺฐขชฺชกาทีนิ ขาทนฺโตฯ **อุจฺจารญฺจ ปสฺสาวญฺจ กโรนฺโต** อโนกาสคตตฺตา อวนฺทิโยฯ **อุกฺขิตฺตโก**ติ ติวิเธนปิ อุเกฺขปนียกมฺเมน อุกฺขิตฺตโก อวนฺทิโย, ตชฺชนียาทิกมฺมกตา ปน จตฺตาโร วนฺทิตพฺพา, อุโปสถปวารณาปิ เตหิ สทฺธึ ลพฺภนฺติฯ อาทิโต ปฏฺฐาย จ วุตฺเตสุ อวนฺทิเยสุ นคฺคญฺจ อุกฺขิตฺตกญฺจ วนฺทนฺตเสฺสว โหติ อาปตฺติ , อิตเรสํ ปน อสารุปฺปเฏฺฐน จ อนุตฺตรา วุตฺตการเณน จ วนฺทนา ปฏิกฺขิตฺตาฯ อิโต ปรํ ปจฺฉาอุปสมฺปนฺนาทโย ทสปิ อาปตฺติวตฺถุภาเวเนว อวนฺทิยาฯ เต วนฺทนฺตสฺส หิ นิยเมเนว อาปตฺติฯ อิติ อิเมสุ ปญฺจสุ ปญฺจเกสุ เตรส ชเน วนฺทนฺตสฺส อนาปตฺติ, ทฺวาทสนฺนํ วนฺทนาย อาปตฺติฯ **อาจริโย วนฺทิโย**ติ ปพฺพชฺชาจริโย อุปสมฺปทาจริโย นิสฺสยาจริโย อุเทฺทสาจริโย โอวาทาจริโยติ อยํ ปญฺจวิโธปิ อาจริโย วนฺทิโย’’ติ อาคโตฯ

‘‘**อนุตฺตรา วุตฺตการเณนา**ติ ตญฺหิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุ นลาฏํ ปฏิหญฺเญยฺยาติ อาทินา วุตฺตการเณนา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ปริวาร ๓.๔๖๗) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ปริวาร ๒.๔๖๗) ปน ‘‘**มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฏํ ปฏิหญฺเญยฺยา**ติ อนฺธกาเร จมฺมขณฺฑํ ปญฺญเปตฺวา วนฺทิตุํ โอนมนฺตสฺส นลาฏํ วา อกฺขิ วา มญฺจาทีสุ ปฏิหญฺญติฯ เอเตน วนฺทโตปิ อาปตฺติอภาวํ วตฺวา วนฺทนาย สพฺพถา ปฏิเกฺขปาภาวญฺจ ทีเปติฯ เอวํ สพฺพตฺถ สุตฺตนฺตเรหิ อปฺปฏิกฺขิเตฺตสุฯ นคฺคาทีสุ ปน วนฺทิตุํ น วฏฺฏตีติฯ **เอกโต อาวโตฺต**ติ เอกสฺมึ โทสาคติปกฺเข ปริวตฺโต, ปวิโฏฺฐติ อโตฺถฯ เตนาห ‘**สปตฺตปกฺเข ฐิโต**’ติฯ **วนฺทิยมาโน**ติ โอนมิตฺวา วนฺทิยมาโนฯ วนฺทิตเพฺพสุ อุเทฺทสาจริโย นิสฺสยาจริโย จ ยสฺมา นวกาปิ โหนฺติ, ตสฺมา ‘เต วุฑฺฒา เอว วนฺทิยา’ติ วนฺทิตพฺพา’’ติ อาคตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. ปริวาร ๔๖๗) ‘‘**เอกาวตฺโต**ติปิ ปฐนฺติ, ตสฺส กุโทฺธ โกธาภิภูโตติ กิร อโตฺถฯ เอกวโตฺถติปิ เกจิ, อุตฺตราสงฺคํ อปเนตฺวา ฐิโตติ กิร อโตฺถฯ ตํ สพฺพํ อฏฺฐกถายํ อุทฺธฏปาฬิยา วิรุชฺฌ

ติฯ เอกาวโตฺตติ หิ อุทฺธฏํ, ตสฺมา น คเหตพฺพํฯ **อนุตรา วุตฺตการเณนา**ติ กิจฺจปฺปสุตตฺตา อสมนฺนาหรโนฺต 'นลาฏํ ปฏิหเญฺญยฺยา'ติอาทิวุตฺตการเณนา''ติ อาคตํฯ

ทุติยคาถาสงฺคณิกฏฺฐกถายํ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๗๗) **''ทส ปุคฺคลา นาภิวาเทตพฺพา**ติ เสนาสนกฺขนฺธเก วุตฺตา ทส ชนาฯ **อญฺชลิสามีเจน จา**ติ สามีจิกเมฺมน สทฺธึ อญฺชลิ จ เตสํ น กาตโพฺพฯ เนว ปานียปุจฺฉนตาลวณฺฏคฺคหณาทิ ขนฺธกวตฺตํ เตสํ ทเสฺสตพฺพํ, น อญฺชลิ ปคฺคณฺหิตโพฺพติ อโตฺถฯ **ทสนฺนํ ทุกฺกฏ**นฺติ เตสํเยว ทสนฺนํ เอวํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหตี''ติ อาคตํ, ตสฺมา อญฺชลิกมฺมมตฺตมฺปิ เนสํ น กตฺตพฺพนฺติฯ

''นวกตเรน, ภเนฺต, ภิกฺขุนา วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน ปาเท วนฺทเนฺตน กติ ธเมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพาติ? นวกตเรนุปาลิ, ภิกฺขุนา วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน ปาเท วนฺทเนฺตน ปญฺจ ธเมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพาฯ กตเม ปญฺจ? นวกตเรนุปาลิ, ภิกฺขุนา วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน ปาเท วนฺทเนฺตน เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา อุโภหิ ปาณิตเลหิ ปาทานิ ปริสมฺพาหเนฺตน เปมญฺจ คารวญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพาฯ นวกตเรนุปาลิ, ภิกฺขุนา วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน ปาเท วนฺทเนฺตน อิเม ปญฺจ ธเมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพา''ติ (ปริ. ๔๖๙) อิมสฺมึ ฐาเน สมฺมาสมฺพุเทฺธน อายสฺมโต อุปาลิสฺส วนฺทนานโยว อาจิกฺขิโตฯ

ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวาติ เอตฺถ ปญฺจสรูปญฺจ กถิตํฯ กถํ? วุฑฺฒตรสฺส ปาเท วนฺทเนฺตน อุโภ อํเส วิวริตฺวา วนฺทิตพฺพา, น จ อุโภ อํเส ปารุปิตฺวา วนฺทิตพฺพา, อถ โข เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วนฺทิตพฺพาติฯ เอเตน สงฺฆาฏิ ปน เอกํสํ กตาปิ อกตาปิ นตฺถิ โทโสติ ปกาสิโต โหติฯ ''ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ กรปุฏสงฺขาตํ อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวาว วนฺทิตพฺพา, น หตฺถตลปกาสนมเตฺตน วา น หตฺถมุฏฺฐิปกาสนาทินา วา วนฺทิตพฺพา''ติ จ ''น เอเกน หเตฺถน จีวรกณฺณฉุปนาทิมเตฺตน วนฺทิตพฺพา, อถ โข อุโภหิ ปาณิตเลหิ ปาทานิ ปริสมฺพาหเนฺตน วนฺทิตพฺพา''ติ จ ''เอวํ วนฺทเนฺตหิ น ทุฏฺฐจิตฺตญฺจ อนาทรญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวา วนฺทิตพฺพา, อถ โข เปมญฺจ คารวญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพา''ติ จ เอวํ วนฺทนานโย อาจิกฺขิโต โหติฯ

กถํ ปญฺจปติฏฺฐิตสรูปํ กถิตํ? อิธ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวาติ เอกํ, อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวาติ เอกํ, อุโภหิ ปาณิตเลหิ ปาทานิ ปริสมฺพาหเนฺตนาติ เอกํ, เปมญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวาติ เอกํ, คารวญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวาติ เอกํ, เอวํ ปญฺจปติฏฺฐิตสรูปํ กถิตํ โหติฯ เตนาห ''ปญฺจ ธเมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพา''ติฯ เอวํ สกลโลกสฺส หิตสุขการเกน ธมฺมสฺสามินา กายปณามมโนปณามวเสน มหโต หิตสุขสฺส ปวตฺตนตฺถํ อายสฺมโต อุปาลิเตฺถรสฺส อาจิกฺขิเตน วนฺทนานเยน วนฺทิตุํ วฏฺฏติฯ

อิทานิ ปน อาจริยา อภินวอาคตานํ ทหรานญฺจ สามเณรานญฺจ วนฺทนานยํ สิกฺขนฺตา น อิมํ อาหจฺจภาสิตํ ปาฬึ คเหตฺวา สิกฺขนฺติ, อถ โข ปเวณีอาคตนยํเยว คเหตฺวา สิกฺขนฺติฯ กถํ? ยทิ ฐตฺวา วนฺทถ, เทฺว ปาทตลานิ สมํ ภูมิยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เทฺว หตฺถตลานิ สมํ ผุสาเปตฺวา นลาเฏ ปติฏฺฐาเปตฺวา วนฺทิตพฺพาภิมุขํ โอนมิตฺวา วนฺทถาติ, อยํ นโย ''เอวํ มหาสโตฺต สุวณฺณกทลิ วิย พาราณสินคราภิมุขํ โอนมิตฺวา มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา''ติ อิมํ ชาตกฏฺฐกถาวจนญฺจ ''ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลึ ปคฺคยฺห สิรสฺมึ ปติฏฺฐาเปตฺวา''ติอาทิอฏฺฐกถาวจนญฺจ อนุโลเมติฯ อิธ ปน เทฺว ปาทตลานิ, เทฺว หตฺถตลานิ, นลาฏญฺจาติ ปญฺจสุ ปติฏฺฐิตานีติ สรูปํ วทนฺติฯ ยทิ นิสีทิตฺวา วนฺทถ, ปฐมํ เทฺว ปาทตลานิ ภูมิยํ สมํ ปติฏฺฐาเปตฺวา

เทฺว ชาณุมณฺฑลานิ สมํ อุสฺสาเปตฺวา เทฺว กปฺปรานิ ทฺวินฺนํ ชาณูนํ อุปริ สมํ ฐเปตฺวา เทฺว หตฺถตลานิ สมํ ผุสิตานิ กตฺวา อญฺชลิสงฺขาตํ กรปุฏํ สิรสงฺขาเต นลาเฏ ปติฏฺฐาเปตฺวา วนฺทถฯ ตโต โอนมิตฺวา เทฺว ชาณุมณฺฑลานิ จ เทฺว กปฺปรานิ จ ภูมิยํ สมํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เทฺว หตฺถตลานิ ปสาเรตฺวา สมํ ภูมิยํ ฐเปตฺวา สีสํ อุภินฺนํ หตฺถปิฏฺฐีนํ อุปริ กตฺวา ภูมิยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา วนฺทถาติฯ เอตฺถ ตุ เทฺว ปาทตลานิ เอกํ กตฺวา, ตถา เทฺว ชาณุมณฺฑลานิ เอกํ, เทฺว กปฺปรานิ เอกํ, เทฺว หตฺถตลานิ เอกํ, สีสํ เอกํ กตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิตสรูปํ กเถนฺติฯ เอส นโย ปาฬิอฏฺฐกถาฏีกาสุ น ทิโฏฺฐฯ

สมีปํ คนฺตฺวา ปาทานํ วนฺทนกาเล ปน เอกเจฺจ ปฐมํ อตฺตโน สีสํ หเตฺถน ปรามสิตฺวา เตน หตฺถทฺวเยน เถรานํ ชาณุมณฺฑลํ จีวรสฺส อุปริเยว สมฺพาหนฺติฯ เอกเจฺจ ปฐมํ เถรานํ ชาณุมณฺฑลํ สจีวรํเยว ปรามสิตฺวา เตเนว หตฺถทฺวเยน อตฺตโน สีสํ ปรามสนฺติฯ เอกเจฺจ ฉุปนมตฺตเมว กโรนฺติฯ เอสปิ นโย น กิสฺมิญฺจิ ทิโฏฺฐฯ รามญฺญเทสิยา ปน ภิกฺขู เอวํ สมีปํ คนฺตฺวา วนฺทนกาเล เถรานํ ปาทคฺคํ อปสฺสนฺตาปิ ปริเยสิตฺวา จีวรโต นีหริตฺวา ปาทคฺคเมว ปุนปฺปุนํ หเตฺถน สมฺพาหิตฺวา สีเสน ปวเฏฺฏตฺวา จุมฺพิตฺวา เลหิตฺวา จิรปฺปวาสาคตปิยมนาปอุปชฺฌายํ วา อาจริยํ วา ปสฺสนฺตา วิย กตฺวา วนฺทนฺติฯ ตํ กิริยํ ปริวารปาฬิยํ ''อุโภหิ ปาณิตเลหิ ปาทานิ ปริสมฺพาหเนฺตน เปมญฺจ คารวญฺจ อุปฏฺฐาเปตฺวา ปาทา วนฺทิตพฺพา''ติ อาคตปาฬิยา สํสนฺทติ วิย ทิสฺสติฯ เตปิ น สเพฺพ ปาฬึ ปสฺสนฺติ, ปเวณีวเสเนว กโรนฺติ, ตสฺมา สเพฺพสํ หิตตฺถํ ปาฬินโย อเมฺหหิ อุทฺธโฏฯ ปเวณีอาคตนยโต หิ ปาฬินโย พลวตโร, ตสฺมา ภควโต อาณํ ครุํ กโรเนฺตหิ สปฺปุริเสหิ ปาฬินโย สมาเสวิตโพฺพติ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

อาสนฺทาทิกถา

๕๕. อาสนฺทาทิกถายํ **จตุรสฺสปีฐนฺ**ติ สมจตุรสฺสํฯ **อฏฺฐงฺคุลปาทํ วฏฺฏตี**ติ อฏฺฐงฺคุลปาทกเมว วฏฺฏติฯ **ปมาณาติกฺกโนฺตปิ วฏฺฏตี**ติ สมจตุรสฺสเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ อายตจตุรสฺสา ปน สตฺตงฺคปญฺจงฺคาปิ อุจฺจปาทา น วฏฺฏนฺติฯ เวเตฺตเหว จตุรสฺสาทิอากาเรน กตํ ภทฺทปีฐนฺติ อาห **''เวตฺตมยปีฐ''**นฺติฯ **ทารุปฏฺฏิกาย อุปรี**ติ อฏนิอากาเรน ฐิตทารุปฏฺฏสฺส เหฏฺฐาฯ อุทฺธํ ปาทํ กตฺวา ปเวสนกาลญฺหิ สนฺธาย ''อุปริ''ติ วุตฺตํฯ เอฬกสฺส ปจฺฉิมปาททฺวยํ วิย วงฺกากาเรน ฐิตตฺตา ปเนตํ **''เอฬกปาทปีฐ''**นฺติ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๙๗) วุตฺตํฯ

อุจฺจาสยนมหาสยนกถา

๕๖. อุจฺจาสยนมหาสยนกถายํ **''วาฬรูปานี**ติ อาหริมานิ วาฬรูปานิ, 'อกปฺปิยรูปากุลอกปฺปิยมโญฺจ ปลฺลโงฺก'ติ สารสมาเส วุตฺตํฯ **ทีฆโลมโก มหาโกชโว**ติ จตุรงฺคุลาธิกโลมกาฬโกชโวฯ 'จตุรงฺคุลาธิกานิ กิร ตสฺส โลมานี'ติ วจนโต จตุรงฺคุลโต เหฏฺฐา วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **วานจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณ**ติ ภิตฺติเจฺฉทาทิวเสน วิจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณฯ **ฆนปุปฺผโก อุณฺณามยตฺถรโณ**ติ อุณฺณามยโลหิตตฺถรโณ ฯ **ปกติตูลิกา**ติ รุกฺขตูลลตาตูลโปฏกีตูลสงฺขาตานํ ติณฺณํ ตูลานํ อญฺญตรปุณฺณา ตูลิกาฯ '**อุทฺทโลมี**ติ อุภโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **เอกนฺตโลมี**ติ เอกโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณ'นฺติ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ สารสมาเส ปน '**อุทฺทโลมี**ติ เอกโตอุคฺคตปุปฺผํฯ **เอกนฺตโลมี**ติ อุภโตอุคฺคตปุปฺผ'นฺติ วุตฺตํฯ '**โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยนฺ**ติ โกเสยฺยกสฏมย'นฺติ อาจริยธมฺมปาลเตฺถเรน วุตฺตํฯ **สุทฺธโกเสยฺยนฺ**ติ รตนปริสิพฺพนรหิตํฯ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ ปเนตฺถ 'ฐเปตฺวา ตูลิกํ สพฺพาเนว โคนกาทีนิ รตนปริสิพฺพิตานิ น วฏฺฏนฺตี'ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ 'ฐเปตฺวา ตูลิก'นฺติ เอเตน รตนปริสิพฺพน

รหิตาปิ ตูลิกา น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ‘รตนปริสิพฺพิตานิ น วฏฺฏนฺตี’ติ อิมินา ปน ยานิ รตนปริสิพฺพิตานิ, ตานิ ภูมตฺถรณวเสน ยถานุรูปํ มญฺจาทีสุ จ อุปเนตุํ วฏฺฏตีติ ทีปิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอตฺถ จ วินยปริยายํ ปตฺวา ครุเก ฐาตพฺพตฺตา อิธ วุตฺตนเยเนเวตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ สุตฺตนฺติกเทสนาย ปน คหฏฺฐานมฺปิ วเสน วุตฺตตฺตา เตสํ สงฺคณฺหนตฺถํ ‘ฐเปตฺวา ตูลิกํ…เป…. วฏฺฏตี’ติ วุตฺตนฺติ อปเรฯ

อชินจเมฺมหีติ อชินมิคจเมฺมหิฯ ตานิ กิร จมฺมานิ สุขุมตรานิ, ตสฺมา ทุปฏฺฏติปฏฺฏานิ กตฺวา สิพฺพนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘**อชินปฺปเวณี**’ติฯ อุตฺตรํ อุปริภาคํ ฉาเทตีติ **อุตฺตรจฺฉโท,** วิตานํ, ตญฺจ โลหิตวิตานํ อิธาธิเปฺปตนฺติ อาห ‘**อุปริพเทฺธน รตฺตวิตาเนนา**’ติ, ‘รตฺตวิตาเนสุ จ กาสาวํ วฏฺฏติ, กุสุมฺภาทิรตฺตเมว น วฏฺฏตี’ติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **มหาอุปธาน**นฺติ ปมาณาติกฺกนฺตํ อุปธานํฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ ‘อโลหิตกานิ เทฺวปิ วฏฺฏนฺติเยว, ตโต อุตฺตริ ลภิตฺวา อเญฺญสํ ทาตพฺพานิฯ ทาตุมสโกฺกโนฺต มเญฺจ ติริยํ อตฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ ลภตี’ติ อวิเสเสน วุตฺตํ, เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗) ปน ‘อคิลานสฺส สีสูปธานญฺจ ปาทูปธานญฺจาติ ทฺวยเมว วฏฺฏติฯ คิลานสฺส พิโมฺพหนานิ สนฺถริตฺวา อุปริ จ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ วฏฺฏตี’ติ วุตฺตตฺตา คิลาโนเยว มเญฺจ ติริยํ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ **อภินิสฺสาย นิสีทิตุ**นฺติ อปสฺสาย นิสีทิตุ’’นฺติ เอตฺตโก วินิจฺฉโย สารตฺถทีปนิยํ อาคโตฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๕๔) – ปน **วาฬรูปานี**ติ อาหริมานิ วาฬรูปานิฯ **จตุรงฺคุลาธิกานี**ติ อุทฺทโลมีเอกนฺตโลมีหิ วิเสสทสฺสนํฯ จตุรงฺคุลโต หิ อูนานิ กิร อุทฺทโลมีอาทีสุ ปวิสนฺติฯ **วานจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณ**ติ นานาวเณฺณหิ อุณฺณามยสุเตฺตหิ ภิตฺติเจฺฉทาทิวเสน วายิตฺวา กตจิตฺตตฺถรโณฯ **ฆนปุปฺผโก**ติ พหลราโคฯ **ปกติตูลิกา**ติ ตูลปุณฺณา ภิสิฯ **วิกติกา**ติ สีหรูปาทิวเสน วานจิตฺราว คยฺหติฯ ‘‘**อุทฺทโลมี**ติ อุภโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **เอกนฺตโลมี**ติ เอกนฺตทสํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมย**นฺติ โกสิยสุตฺตานํ อนฺตรา สุวณฺณมยสุตฺตานิ ปเวเสตฺวา วีตํ, สุวณฺณสุตฺตํ กิร กฏฺฏิสฺสํ กสฏฺฏนฺติ จ วุจฺจติฯ เตเนว ‘‘โกเสยฺยกสฏฺฏมย’’นฺติ อาจริยธมฺมปาลเตฺถเรน วุตฺตนฺติ วทนฺติฯ **รตนปริสิพฺพิต**นฺติ สุวณฺณลิตฺตํฯ **สุทฺธโกเสยฺย**นฺติ รตนปริสิพฺพนรหิตํฯ

อชินมิคจมฺมานํ อติสุขุมตฺตา ทุปฏฺฏติปฏฺฏานิ กตฺวา สิพฺพนฺตีติ วุตฺตํ ‘‘**อชินปฺปเวณี**’’ติฯ **รตฺตวิตาเนนา**ติ สพฺพรเตฺตน วิตาเนนฯ ยํ ปน นานาวณฺณํ วานจิตฺตํ วา เลปจิตฺตํ วา, ตํ วฏฺฏติฯ อุภโตโลหิตกูปธาเนปิ เอเสว นโยฯ **จิตฺรํ วา**ติ อิทํ ปน สพฺพถา กปฺปิยตฺตา วุตฺตํ, น ปน อุภโตอุปธาเนสุ อกปฺปิยตฺตาฯ น หิ โลหิตกสโทฺท จิเตฺต วฏฺฏติฯ ปฏลิคฺคหเณเนว จิตฺตกสฺสปิ อตฺถรณสฺส สงฺคเหตพฺพปฺปสงฺคโตฯ กาสาวํ ปน โลหิตงฺคโวหารํ น คจฺฉติ, ตสฺมา วิตาเนปิ อุภโตอุปธาเนปิ วฏฺฏติฯ **สเจ ปมาณยุตฺต**นฺติอาทิ อญฺญสฺส ปมาณาติกฺกนฺตสฺส พิโมฺพหนสฺส ปฏิกฺขิตฺตภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, น ปน อุจฺจาสยนมหาสยนภาวทสฺสนตฺถํ ตถา อวุตฺตตฺตา, ตํ ปน อุปธานํ อุโปสถิกานํ คหฏฺฐานํ วฏฺฏติฯ อุจฺจาสยนมหาสยนเมว หิ ตทา เตสํ น วฏฺฏติฯ ทีฆนิกายฏฺฐกถาทีสุ กิญฺจาปิ ‘‘ฐเปตฺวา ตูลิกํ สพฺพาเนว โคนกาทีนิ รตนปริสิพฺพิตานิ น วฏฺฏนฺตี’’ติ วุตฺตํ, วินยฏฺฐกถา เอว ปน กปฺปิยากปฺปิยภาเว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ **อภินิสฺสายา**ติ อปสฺสายาติ วุตฺตํฯ

ปาสาทปริโภคกถา

ปาสาทปริโภคกถายํ สารตฺถทีปนิยํ วชิรพุทฺธิฏีกายญฺจ น กิญฺจิ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๓๒๐) ปน **“สุวณฺณรชตาทิวิจิตฺรานี**ติ สงฺฆิกเสนาสนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปุคฺคลิกํ ปน สุวณฺณาทิวิจิตฺรํ ภิกฺขุสฺส สมฺปฏิจฺฉิตุเมว น วฏฺฏติ ‘น เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพ’นฺติ (มหาว. ๒๙๙) วุตฺตตฺตาฯ เตเนเวตฺถ อฏฺฐกถายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๐) ‘สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วา’ติ วุตฺตํฯ โคนกาทิอกปฺปิยภณฺฑวิสเย เอว วุตฺตํ เอกภิกฺขุสฺสปิ เตสํ คหเณ โทสาภาวา’’ติ วุตฺตํฯ

อุปาหนกถา

อุปาหนกถายํ **“อทฺทาริฏฺฐกวณฺณา**ติ อภินวาริฏฺฐผลวณฺณา, อุทเกน ตินฺตกากปตฺตวณฺณาติปิ วทนฺติฯ **อุณฺณาหิ กตปาทุกา**ติ อุณฺณาโลมมยกมฺพเลหิ, อุณฺณาโลเมหิ เอว วา กตปาทุกาฯ **กาฬสีโห**ติ กาฬมุขวานรชาติฯ เสสเมตฺถ ปาฬิโต จ อฏฺฐกถาโต จ สุวิเญฺญยฺยเมวา’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๔๖) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๔๖) ปน **“อทฺทาริฏฺฐกวณฺณา**ติ อลฺลาริฏฺฐผลวณฺณา, ตินฺตกากปกฺขวณฺณาติปิ วทนฺติฯ **รชน**นฺติ อุปริลิตฺตนีลาทิวณฺณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตนาห **‘โจฬเกน ปุญฺฉิตฺวา’**ติฯ ตญฺหิ ตถา ปุญฺฉิเต วิคจฺฉติฯ ยํ ปน จมฺมสฺส ทุคฺคนฺธาปนยนตฺถํ กาฬรตฺตาทิรชเนหิ รญฺชิตตฺตา กาฬรตฺตาทิวณฺณํ โหติ, ตํ โจฬาทีหิ อปเนตุํ น สกฺกา จมฺมคติกเมว, ตสฺมา ตํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ขลฺลก**นฺติ สพฺพปณฺหิปิธานจมฺมํ อปริคฬนตฺถํ ปณฺหิยา อุปริภาเค อปิธาย อาโรปนพนฺธนมตฺตํ วฏฺฏติฯ **วิจิตฺรา**ติ สณฺฐานโต วิจิตฺรปฏฺฏา อธิเปฺปตา, น วณฺณโต สพฺพโส อปเนตพฺพสฺส ขลฺลกาทีสุ ปวิฏฺฐตฺตาฯ พิฬาลสทิสมุขตฺตา มหาอุลูกา **ปกฺขิพิฬาลา**ติ วุจฺจนฺติ, เตสํ จมฺมํ นาม ปกฺขโลมเมวฯ **อุณฺณาหิ กตปาทุกา**ติ เอตฺถ อุณฺณามยกมฺพเลหิ กตปาทุกา สงฺคยฺหนฺติฯ **กาฬสีโห**ติ กาฬมุขวานรชาติฯ **จมฺมํ น วฏฺฏตี**ติ นิสีทนตฺถรณํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ภูมตฺถรณาทิวเสน ปริโภโค วฏฺฏเตวา’’ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๕๙) ปน **“มิคมาตุโก**ติ ตสฺส นามํ, วาตมิโคติ จ ตสฺส นามํฯ **‘กาฬสีโห** กาฬมุโข กปี’ติ ลิขิตํฯ **จมฺมํ น วฏฺฏตี**ติ เยน ปริยาเยน จมฺมํ วฏฺฏิสฺสติ, โส ปรโต อาวิภวิสฺสติฯ ‘อตฺตโน ปุคฺคลิกวเสน ปจฺจาหาโร ปฏิกฺขิโตฺต’ติ วุตฺตํฯ ‘น, ภิกฺขเว, กิญฺจิ จมฺมํ ธาเรตพฺพ’นฺติ เอตฺตาวตา สิเทฺธ ‘น, ภิกฺขเว, โคจมฺม’นฺติ อิทํ ปรโต ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ จมฺมานิ อตฺถรณานี’ติ (มหาว. ๒๕๙) เอตฺถ อนุมติปฺปสงฺคภยา วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ยานกถา

ยานกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏก’’นฺติ (มหาว. ๒๕๓) เอตฺถ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุริสยุตฺตํ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, หตฺถวฏฺฏกนฺติ เอวํ ปเจฺจกํ วากฺยปริสมาปนํ อธิเปฺปตนฺติ อาห **“ปุริสยุตฺตํ อิตฺถิสารถิ วา…เป…. ปุริสา วา, วฏฺฏติเยวา’’**ติฯ **“ปีฐกสิวิก**นฺติ ปีฐกยานํฯ **ปาฏงฺกิ**นฺติ อโนฺทลิกาเยตํ อธิวจน’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๕๓) วุตฺตํ, **“ปีฐกสิวิก**นฺติ ผลกาทินา กตํ ปีฐกยานํฯ **ปฏโปตลิกํ** อโนฺทลิกาฯ สพฺพมฺปิ ยานํ อุปาหเนนปิ คนฺตุํ อสมตฺถสฺส คิลานสฺส อนุญฺญาต’’นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๕๓)ฯ

จีวรกถา

๕๗. จีวรกถายํ “**อหตกปฺปานนฺ**ติ เอกวารโธตานํฯ **อุตุทฺธฏานนฺ**ติ อุตุโต ทีฆกาลโต อุทฺธฏานํ หตวตฺถกานํ, ปิโลติกานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ปาปณิเก**ติ อนฺตราปณโต ปติตปิโลติกจีวเรฯ **อุสฺสาโห กรณีโย**ติ ปริเยสนา กาตพฺพาฯ ปริเจฺฉโท ปเนตฺถ นตฺถิ, ปฏฺฏสตมฺปิ วฏฺฏติฯ สพฺพมิทํ สาทิยนฺตสฺส ภิกฺขุโน วเสน วุตฺตํฯ **อคฺคฬํ ตุนฺน**นฺติ เอตฺถ อุทฺธริตฺวา อลฺลียาปนขณฺฑํ **อคฺคฬํ,** สุเตฺตน สํสิพฺพิตํ **ตุนฺนํ,** วเฏฺฏตฺวา กรณํ **โอวฏฺฏิกํฯ กณฺฑุปกํ** วุจฺจติ มุทฺทิกาฯ **ทฬฺหีกมฺม**นฺติ อนุทฺธริตฺวาว อุปสฺสยํ กตฺวา อลฺลียาปนกํ วตฺถขณฺฑ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ อาคตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๔๘) ปน “**อจฺฉุเปยฺย**นฺติ ปติฏฺฐเปยฺยํฯ **หตวตฺถกาน**นฺติ กาลาตีตวตฺถานํฯ **อุทฺธริตฺวา อลฺลียาปนขณฺฑ**นฺติ ทุพฺพลฏฺฐานํ อปเนตฺวา อลฺลียาปนวตฺถขณฺฑ’’นฺติ วุตฺตํฯ **ทิคุณํ สงฺฆาฏิ**นฺติ ทุปฏฺฏํ สงฺฆาฏิํฯ **เอกจฺจิย**นฺติ เอกปฏฺฏํ อคฺคปฏฺฏํฯ **อคฺคฬํ อชฺฌาเปสฺส**นฺติ ชิณฺณฏฺฐาเน ปิโลติกขณฺฑํ ลคฺคาเปยฺยํฯ

ฉินฺนจีวรกถา

ฉินฺนจีวรกถายํ **ตีสุ ปน จีวเรสุ เทฺว วา เอกํ วา ฉินฺทิตฺวา กาตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉินฺนกํ สงฺฆาฏิํ ฉินฺนกํ อุตฺตราสงฺคํ ฉินฺนกํ อนฺตรวาสก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๕) วจนโต ปญฺจขณฺฑสตฺตขณฺฑาทิวเสน ฉินฺทิตฺวาว กาตพฺพํ, น อจฺฉินฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ **สเจ นปฺปโหติ, อาคนฺตุกปฏฺฏํ ทาตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ยทิ ฉินฺทิตฺวา กเต ติณฺณมฺปิ จีวรานํ อตฺถาย สาฏโก นปฺปโหติ, เทฺว จีวรานิ ฉินฺนกานิ กาตพฺพานิ, เอกํ จีวรํ อจฺฉินฺนกํ กตฺตพฺพํฯ ทฺวีสุ จีวเรสุ ฉินฺทิตฺวา กเตสุ สาฏโก นปฺปโหติ, เทฺว จีวรานิ อจฺฉินฺนกานิ, เอกํ จีวรํ ฉินฺนกํ กาตพฺพํฯ เอกสฺมิมฺปิ จีวเร ฉินฺทิตฺวา กเต สาฏโก นปฺปโหติ, เอวํ สติ อจฺฉินฺทิตฺวา อาคนฺตุกปฏฺฏํ ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ตมตฺถํ ปาฬิยา สาเธตุํ “**วุตฺตเญฺหต**’’นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อนุวาธิกมฺปิ อาโรเปตุ**นฺติ เอวํ อปฺปโหเนฺต สติ อาคนฺตุกปฏฺฏมฺปิ อาโรเปตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

อกปฺปิยจีวรกถา

อกปฺปิยจีวรกถายํ ‘‘นคฺคิยํ กุสจีรํ ผลกจีรํ เกสกมฺพลํ วาฬกมฺพลํ อุลูกปกฺขิกํ อชินกฺขิป’’นฺติ อิมานิ ติตฺถิยสมาทานตฺตา ถุลฺลจฺจยวตฺถูนีติ ภควตา ปฏิกฺขิตฺตานิ ฯ ตตฺถ **นคฺคิย**นฺติ นคฺคภาโว อเจลกภาโวฯ **กุสจีร**นฺติ กุเสน คเนฺถตฺวา กตจีวรํฯ **วากจีร**นฺติ ตาปสานํ วกฺกลํฯ **ผลกจีร**นฺติ ผลกสณฺฐานานิ ผลกานิ สิพฺพิตฺวา กตจีวรํฯ **เกสกมฺพล**นฺติ เกเสหิ ตเนฺต วายิตฺวา กตกมฺพลํฯ **วาลกมฺพล**นฺติ จามรีวาเลหิ วายิตฺวา กตกมฺพลํฯ **อุลูกปกฺขิก**นฺติ อุลูกสกุณสฺส ปเกฺขหิ กตนิวาสนํ ฯ **อชินกฺขิป**นฺติ สโลมํ สขุรํ อชินมิคจมฺมํฯ ตานิ ติตฺถิยทฺธชภูตานิ อจีวรภาเวน ปากฏานีติ อาจริเยน อิธ น วุตฺตานิฯ โปตฺถโก ปน อปากโฏติ ตํ วตฺวา สพฺพนีลกาทีนิ ทุกฺกฏวตฺถุกานิ วุตฺตานิฯ “**ติปฏฺฏจีวรสฺส วา มเชฺฌ ทาตพฺพานี**’’ติ วุตฺตตฺตา ติปฏฺฏจีวรํ ธาเรตุํ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ ติปฏฺฏาทีนญฺจ พหุปฏฺฏจีวรานํ อนฺตเร อีทิสานิ อสารุปฺปวณฺณานิ ปฏปิโลติกานิ กาตพฺพานีติ ทเสฺสติฯ **กญฺจุกํ** นาม สีสโต ปฏิมุญฺจิตฺวา กายารุฬฺหวตฺถํฯ เตนาห “**ผาเลตฺวา รชิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี**’’ติฯ **เวฐน**นฺติ สีสเวฐนํฯ **ติรีฏ**นฺติ มกุฏํฯ ตสฺส วิเสสํ ทเสฺสตุํ “**ติรีฏกํ ปนา**’’ติอาทิมาหฯ

จีวรวิจารณกถา

จีวรวิจารณกถายํ ‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, อานโนฺท, มหาปโญฺญ, ภิกฺขเว, อานโนฺทฯ ยตฺร หิ นาม มยา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานิสฺสติ, กุสิมฺปิ นาม กริสฺสติ, อฑฺฒกุสิมฺปิ นาม กริสฺสติ, มณฺฑลมฺปิ นาม กริสฺสติ, อฑฺฒมณฺฑลมฺปิ นาม กริสฺสติ, วิวฏฺฏมฺปิ นาม

กริสฺสติ, อนุวิวฏฺฏมฺปิ นาม กริสฺสติ, คีเวยฺยกมฺปิ นาม กริสฺสติ, ชเงฺฆยฺยกมฺปิ นาม กริสฺสติ, พาหนฺตมฺปิ นาม กริสฺสติ, ฉินฺนกํ ภวิสฺสติ, สตฺถลูขํ สมณสารุปฺปํ ปจฺจตฺถิกานญฺจ อ นภิจฺฉิต''นฺติ (มหาว. ๓๔๕) วจนโต ''ปสฺสสิ ตฺวํ, อานนฺท, มคธเขตฺตํ อจฺฉิพทฺธํ ปาฬิพทฺธํ มริยาทพทฺธํ สิงฺฆาฏกพทฺธ''นฺติ ภควโต สํขิเตฺตน วุตฺตวจนํ สุตฺวา อายสฺมา อานนฺโท ภคว โต อชฺฌาสยานุรูปํ สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ จีวรํ สํวิทหิฯ ตถา อิทานิปิ เอวรูปํ จีวรํ สํวิทหิตพฺพํฯ

ตตฺถ ''**อจฺฉิพทฺธ**นฺติ จตุรสฺสเกทารพทฺธํฯ **ปาฬิพทฺธ**นฺติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ ทีฆ มริยาทพทฺธํฯ **มริยาทพทฺธ**นฺติ อนฺตรนฺตรา รสฺสมริยาทพทฺธํฯ **สิงฺฆาฏกพทฺธ**นฺติ มริยาท าย มริยาทํ วินิวิชฺฌิตฺวา คตฏฺฐาเน สิงฺฆาฏกพทฺธํ, จตุกฺกสณฺฐานนฺติ อโตฺถฯ **ยตฺร หิ นามา**ติ โย นามฯ **กุสิมฺปิ นามา**ติอาทีสุ **กุสี**ติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ อนุวาตาทีนํ ทีฆ ปฏฺฏานเมตํ อธิวจนํฯ **อฑฺฒกุสี**ติ อนฺตรนฺตรารสฺสปฏฺฏานํ นามํฯ **มณฺฑล**นฺติ ปญฺจขณฺฑิกสฺส จีวรสฺส เอเกกสฺมิํ ขเณฺฑ มหามณฺฑลํฯ **อฑฺฒมณฺฑล**นฺติ ขุทฺทกมณฺฑลํฯ **วิวฏฺฏ**นฺติ มณฺฑลญฺจ อฑฺฒมณฺฑลญฺจ เอกโต กตฺวา สิพฺพิตํ มชฺฌิมขณฺฑํฯ **อนุวิวฏฺฏ**นฺติ ตสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ เทฺว ขณฺฑานิฯ **คีเวยฺยก**นฺติ คีวาเวฐนฏฺฐาเน ทฬฺหีกรณตฺถํ อญฺญสุตฺ ตสํสิพฺพิตํ อาคนฺตุกปฏฺฏํฯ **ชเงฺฆยฺยก**นฺติ ชงฺฆปาปุณนฏฺฐาเน ตเถว สํสิพฺพิตํ ปฏฺฏํฯ คี วาฏฺฐาเน จ ชงฺฆฏฺฐาเน จ ปฏฺฏานเมตํ นามนฺติฯ **พาหนฺต**นฺติ อนุวิวฏฺฏานํ พหิ เอเกกํ ขณฺฑํฯ อิติ ปญฺจขณฺฑิกจีวเรเนตํ วิจาริตนฺติฯ อถ วา **อนุวิวฏฺฏ**นฺติ วิวฏฺฏสฺส เอกปสฺสโต ทฺ วินฺนํ เอกปสฺสโต ทฺวินฺนนฺติ จตุนฺนมฺปิ ขณฺฑานเมตํ นามํฯ **พาหนฺต**นฺติ สุปฺปมาณํ จีวรํ ปารุ ปเนฺตน สํหริตฺวา พาหาย อุปริ ฐปิตา อุโภ อนฺตา พหิมุขา ติฏฺฐนฺติ, เตสํ เอตํ นามํฯ อยเมว หิ นโย มหาอฏฺฐกถายํ วุโตฺต''ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๔๕) อาคโตฯ

จีวรสิพฺพนกถา

ทณฺฑกถิเนนจีวรสิพฺพนกถายํ – เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ตตฺถ ตตฺถ ขีลํ นิกฺขนิตฺวา สมฺพนฺธิตฺวา จีวรํ สิเพฺพนฺติ, จีวรํ วิกณฺณํ โหติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กถินํ กถินรชฺชุํ, ตตฺถ ตตฺถ โอพนฺธิตฺวา จีวรํ สิเพฺพตุนฺติฯ วิสเม กถินํ ปตฺถรนฺติ, กถินํ ปริภิชฺชติ…เป…. น, ภิกฺขเว, วิสเม กถินํ ปตฺถริตพฺพํ, โย ปตฺถเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

ฉมาย กถินํ ปตฺถรนฺติ, กถินํ ปํสุกิตํ โหติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติณสนฺถารกนฺติฯ กถินสฺส อโนฺต ชีรติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อนุวาตํ ปริภณฺฑํ อาโรเปตุนฺติฯ กถินํ นปฺปโหติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทณฺฑกถินํ พิทลกํ สลากํ วินนฺธนรชฺชุํ วินนฺธนสุตฺตกํ วินนฺธิตฺวา จีวรํ สิ เพฺพตุนฺติฯ สุตฺตนฺตริกาโย วิสมา โหนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กฬิมฺภกนฺติฯ สุตฺตา วงฺกา โหนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โมฆสุตฺตกนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู อโธเตหิ ปาเทหิ กถินํ อกฺกมนฺติ, กถินํ ทุสฺสติฯ ภควโต เอ ตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, อโธเตหิ ปาเทหิ กถินํ อกฺกมิตพฺพํ, โย อกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู อเลฺลหิ ปาเทหิ กถินํ อกฺกมนฺติ, กถินํ ทุสฺสติฯ ภควโต เอ ตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, อเลฺลหิ ปาเทหิ กถินํ อกฺกมิตพฺพํ, โย อกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺ กฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู สอุปาหนา กถินํ อกฺกมนฺติ, กถินํ ทุสฺสติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, สอุปาหเนน กถินํ อกฺกมิตพฺพํฯ โย อกฺกเมยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู จีวรํ สิพฺพนฺตา องฺคุลิยา ปฏิคฺคณฺหนฺติ, องฺคุลิโย ทุกฺขา โหนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อุจฺจาวเจ ปฏิคฺคเห ธาเรนฺติ สุวณฺณมยํ รูปิยมยํฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ ‘‘เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน’’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา ปฏิคฺคหา ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมยนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน สูจิโยปิ สตฺถกาปิ ปฏิคฺคหาปิ นสฺสนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาเวสนวิตฺถกนฺติฯ อาเวสนวิตฺถเก สมากุลา โหนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหถวิกนฺติฯ อํสพทฺธโก น โหติ…เป…. อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อํสพทฺธกํ พนฺธนสุตฺตกนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู อโพฺภกาเส จีวรํ สิพฺพนฺตา สีเตนปิ อุเณฺหนปิ กิลมนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กถินสาลํ กถินมณฺฑปนฺติฯ กถินสาลา นีจวตฺถุกา โหติ, อุทเกน โอตฺถรียติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุจฺจวตฺถุกํ กาตุนฺติฯ จโย ปริปตติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จินิตุํ ตโย จเย อิฏฺฐกจยํ, สิลาจยํ, ทารุจยนฺติฯ อาโรหนฺตา วิหญฺญนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตโย โสปาเน อิฏฺฐกโสปานํ, สิลาโสปานํ, ทารุโสปานนฺติฯ อาโรหนฺตา ปริปตนฺติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาลมฺพนพาหนฺติฯ กถินสาลาย ติณจุณฺณํ ปริปตติ ฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โอคุเมฺผตฺวา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ กาตุํ เสตวณฺณํ กาฬวณฺณํ เครุกปริกมฺมํ มาลากมฺมํ ลตากมฺมํ มกรทนฺตกํ ปญฺจปฏิกํ จีวรรชฺชุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู จีวรํ สิเพฺพตฺวา ตเถว กถินํ อุชฺฌิตฺวา ปกฺกมนฺติ, อุนฺทูเรหิปิ อุปจิกาหิปิ ขชฺชติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กถินํ สงฺฆริตุนฺติฯ กถินํ ปริภิชฺชติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โคฆํสิกาย กถินํ สงฺฆริตุนฺติฯ กถินํ วินิเวฐิยติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, พนฺธนรชฺชุนฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู กุเฑฺฑปิ ถเมฺภปิ กถินํ อุสฺสาเปตฺวา ปกฺกมนฺติ, ปริปติตฺวา กถินํ ภิชฺชติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ภิตฺติขีเล วา นาคทนฺเต วา ลเคตฺนฺติฯ อยํ ขุทฺทกวตฺถุขนฺธเก อาคโต ปาฬิปาโฐฯ

‘‘**กถิน**นฺติ นิเสฺสณิมฺปิ, ตตฺถ อตฺถริตพฺพกฏสารกกิลญฺชานํ อญฺญตรมฺปิฯ **กถินรชฺชุ**นฺติ ยาย ทุปฏฺฏจีวรํ สิพฺพนฺตา กถิเน จีวรํ วิพนฺธนฺติฯ **กถินํ นปฺปโหตี**ติ ทีฆสฺส ภิกฺขุโน ปมาเณน กตํ กถินํ อิตฺตรสฺส ภิกฺขุโน จีวรํ ปตฺถริยมานํ นปฺปโหติ, อโนฺตเยว โหติ, ทณฺฑเกน ปาปุณาตีติ อโตฺถฯ **ทณฺฑกถิน**นฺติ ตสฺส มเชฺฌ อิตฺตรสฺส ภิกฺขุโน ปมาเณน อญฺญํ นิเสฺสณิํ พนฺธิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **พิทลก**นฺติ ทณฺฑกถินปฺปมาเณน กฏสารกสฺส ปริยเนฺต ปฏิสํหริตฺวา ทุคุณกรณํฯ **สลาก**นฺติ ทุปฏฺฏจีวรสฺส อนฺตเร ปเวสนสลากํฯ **วินนฺธนรชฺชุ**นฺติ มหานิเสฺสณิยา สทฺธิํ ขุทฺทกนิเสฺสณิํ วินนฺธิตุํ รชฺชุํฯ **วินนฺธนสุตฺตก**นฺติ ขุทฺทกนิเสฺสณิยา จีวรํ วินนฺธิตุํ สุตฺตกํฯ **วินนฺธิตฺวา จีวรํ สิพฺพิตุ**นฺติ เตน สุตฺตเกน ตตฺถ จีวรํ วินนฺธิตฺวา สิเพฺพตุํฯ **วิสมา โหนฺตี**ติ กาจิ ขุทฺทกา โหนฺติ, กาจิ มหนฺตาฯ **กฬิมฺภก**นฺติ ปมาณสญฺญากรณํ ยํ

กิญฺจิ ตาลปณฺณาทึฯ **โมฆสุตฺตก**นฺติ วฑฺฒกีนํ ทารูสุ กาฬสุเตฺตน วิย หลิทฺทิสุเตฺตน สญฺญากรณํฯ **องฺคุลิยา ปฏิคฺคณฺหนฺตี**ติ สูจิมุขํ องฺคุลิยา ปฏิจฺฉนฺติฯ **ปฏิคฺคห**นฺติ องฺคุลิโกสกํฯ **อาเวสนวิตฺถกํ** นาม ยํ กิญฺจิ ปาติจโงฺกฏกาทิฯ **อุจฺจวตฺถุก**นฺติ ปํสุํ อากิริตฺวา อุจฺจวตฺถุกํ กาตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **โอคุเมฺผตฺวา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ กาตุ**นฺติ ฉทนํ โอธุนิตฺวา ฆนทณฺฑกํ กตฺวา อโนฺต เจว พหิ จ มตฺติกาย ลิมฺปิตุนฺติ อโตฺถฯ **โคฆํสิกายา**ติ เวฬุํ วา รุกฺขทณฺฑกํ วา อโนฺต กตฺวา เตน สทฺธิํ สํหริตุนฺติ อโตฺถฯ **พนฺธนรชฺชุ**นฺติ ตถา สํหริตสฺส พนฺธนรชฺชุ''นฺติ อยํ อฏฺฐกถาปาโฐ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๕๖)ฯ

"**อนุวาตํ ปริภณฺฑ**นฺติ กิลญฺชาทีสุ กโรตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ **พิทลก**นฺติ ทุคุณกรณสงฺขาตสฺส กิริยาวิเสสสฺส อธิวจนํฯ กสฺส ทุคุณกรณํ? เยน กิลญฺชาทินา มหนฺตํ กถินํ อตฺถตํ, ตสฺสฯ ตญฺหิ ทณฺฑกถินปฺปมาเณน ปริยเนฺต สํหริตฺวา ทุคุณํ กาตพฺพํฯ **ปฏิคฺคห**นฺติ องฺคุลิกญฺจุกํฯ **ปาติ** นาม ปฏิคฺคหสณฺฐาเนน กโต ภาชนวิเสโสฯ **น สมฺมตี**ติ นปฺปโหติฯ **นีจวตฺถุกํ จินิตุ**นฺติ พหิกุฏฺฏสฺส สมนฺตโต นีจวตฺถุกํ กตฺวา จินิตุ''นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๖๐-๒๖๒)ฯ

"**นิเสฺสณิมฺปี**ติ จตูหิ ทเณฺฑหิ จีวรปฺปมาเณน อายตจตุรสฺสํ กตฺวา พทฺธปฏลมฺปิฯ เอตฺถ หิ จีวรโกฏิโย สมกํ พนฺธิตฺวา จีวรํ ยถาสุขํ สิพฺพนฺติฯ **ตตฺถ อตฺถริตพฺพ**นฺติ ตสฺสา นิเสฺสณิยา อุปริ จีวรสฺส อุปตฺถมฺภนตฺถาย อตฺถริตพฺพํฯ กถินสงฺขาตาย นิเสฺสณิยา จีวรสฺส พนฺธนกรชฺชุ กถินรชฺชูติ มชฺฌิมปทโลปี สมาโสติ อาห "**ยายา**"ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺมา ทฺวินฺนํ ปฏลานํ เอกสฺมิํ อธิเก ชาเต ตตฺถ วลิโย โหนฺติ, ตสฺมา ทุปฏฺฏจีวรสฺส ปฏลทฺวยมฺปิ สมกํ กตฺวา พนฺธนกรชฺชุ กถินรชฺชูติ เวทิตพฺพํฯ ปาฬิยํ (จูฬว. ๒๕๖) **กถินสฺส อโนฺต ชีรตี**ติ กถิเน พทฺธสฺส จีวรสฺส ปริยโนฺต ชีรตี''ติ วิมติวิโนทนิยํ วุตฺตํฯ

"**พิทลกํ** นาม ทิคุณกรณสงฺขาตสฺส กิริยาวิเสสสฺส อธิวจนํฯ กสฺส ทิคุณกรณํ? เยน กิลญฺชาทินา มหนฺตํ กถินํ อตฺถตํ, ตสฺสฯ ตญฺหิ ทณฺฑกถินปฺปมาเณน ปริยเนฺต สํหริตฺวา ทิคุณํ กาตพฺพํ, อญฺญถา ขุทฺทกจีวรสฺส อนุวาตปริภณฺฑาทิวิธานกรเณ หตฺถสฺส โอกาโส น โหติฯ สลากาย สติ ทฺวินฺนํ จีวรานํ อญฺญตรํ ญตฺวา สิพฺพิตาสิพฺพิตํ สุขํ ปญฺญายติฯ ทณฺฑกถิเน กเต น พหูหิ สหาเยหิ ปโยชนํฯ 'อสํกุฏิตฺวา จีวรํ สมํ โหติ, โกณาปิ สมา โหนฺตี'ติ ลิขิตํ, 'หลิทฺทิสุเตฺตน สญฺญากรณ'นฺติ วุตฺตตฺตา 'หลิทฺทิสุเตฺตน จีวรํ สิเพฺพตุมฺปิ วฏฺฏตี'ติ สิทฺธํฯ ตตฺถ หิ เกจิ อกปฺปิยสญฺญิโนฯ **ปฏิคฺคโห** นาม องฺคุลิโกโสฯ **ปาตี**ติ ปฏิคฺคหสณฺฐานํฯ **ปฏิคฺคหถวิก**นฺติ องฺคุลิโกสถวิก''นฺติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๕๖) อาคตํฯ

คหปติจีวราทิกถา

คหปติจีวราทิกถายํ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คหปติจีวรํ, โย อิจฺฉติ, ปํสุกูลิโก โหตุ, โย อิจฺฉติ, คหปติจีวรํ สาทิยตุ, อิตรีตเรนปาหํ, ภิกฺขเว, สนฺตุฏฺฐิํ วเณฺณมี''ติ (มหาว. ๓๓๗) วจนโต อสมาทินฺนธุตโงฺค โย ภิกฺขุ ปํสุกูลํ ธาเรตุํ อิจฺฉติ, เตน ปํสุกูลิเกน ภวิตพฺพํ ฯ โย ปน คิหีหิ ทินฺนํ คหปติจีวรํ สาทิยิตุํ อิจฺฉติ, เตน คหปติจีวรสาทิยเกน ภวิตพฺพํฯ สมาทินฺนธุตโงฺค ปน ภิกฺขุ ''คหปติจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ, ปํสุกูลิกงฺคํ สมาทิยามี''ติ อธิฏฺฐหนโต คหปติจีวรํ สาทิยิตุํ น วฏฺฏติฯ **คหปติจีวร**นฺติ คหปตีหิ ทินฺนํ จีวรํฯ **อิตรีตเรนปี**ติ อปฺปเคฺฆนปิ มหเคฺฆนปิ เยน เกนจีติ อโตฺถฯ

‘‘**อิตรีตเรนา**ติ อิตเรน อิตเรนฯ **อิตร**-สโทฺท ปน อนิยมวจโน ทฺวิกฺขตฺตุํ วุจฺจมาโน ยํกิญฺจิ-สเทฺทหิ สมานโตฺถ โหตีติ วุตฺตํ **อปฺปเคฺฆนปิ มหเคฺฆนปิ เยน เกนจี’’**ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๓๗), ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาวารํ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โกเสยฺยปาวารํ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โกชว’’นฺติ (มหาว. ๓๓๗) วจนโต ปาวาราทีนิปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **ปาวาโร**ติ สโลมโก กปฺปาสาทิเภโทฯ **อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โกชว**นฺติ เอตฺถ ปกติโกชวเมว วฏฺฏติ, มหาปิฏฺฐิยโกชวํ น วฏฺฏติฯ **โกชว**นฺติ อุณฺณามโย ปาวารสทิโสฯ **‘‘มหาปิฏฺฐิ โกชว**นฺติ หตฺถิปิฏฺฐีสุ อตฺถริตพฺพตาย ‘มหาปิฏฺฐิย’นฺติ ลทฺธสมญฺญํ จตุรงฺคุลปุปฺผํ โกชว’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๓๗) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๓๗) **‘‘มหาปิฏฺฐิยโกชว**นฺติ หตฺถิปิฏฺฐิยํ อตฺถริตพฺพตาย ‘มหาปิฏฺฐิย’นฺติ ลทฺธสมญฺญํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๓๗) ปน **‘‘มหาปิฏฺฐิยโกชวํ** นาม อติเรกจตุรงฺคุลปุปฺผํ กิรา’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กมฺพล’’นฺติ (มหาว. ๓๓๘) วจนโต อฑฺฒกาสิยาทีนิ มหคฺฆานิปิ กมฺพลานิ วฏฺฏนฺติฯ **อฑฺฒกาสิย**นฺติ เอตฺถ **กาสี**ติ สหสฺสํ วุจฺจติ, ตํอคฺฆนโก กาสิโยฯ อยํ ปน ปญฺจ สตานิ อคฺฆติ, ตสฺมา อฑฺฒกาสิโยติ วุโตฺตฯ

ฉจีวรกถา

ฉจีวรกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉ จีวรานิ โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺค’’นฺติ (มหาว. ๓๓๙) วจนโต โขมาทีนิ ฉ จีวรานิ ทุกูลาทีนิ ฉ อนุโลมจีวรานิ จ วฏฺฏนฺติฯ ตตฺถ **‘‘โขม**นฺติ โขมสุเตฺตหิ วายิตํ โขมปฏฺฏจีวรํฯ **กปฺปาสิก**นฺติ กปฺปาสโต นิพฺพตฺตสุเตฺตหิ วายิตํฯ **โกเสยฺย**นฺติ โกสการกปาณเกหิ นิพฺพตฺตสุเตฺตหิ วายิตํฯ **กมฺพล**นฺติ อุณฺณามยจีวรํฯ **สาณ**นฺติ สาณสุเตฺตหิ กตจีวรํฯ **ภงฺค**นฺติ โขมสุตฺตาทีนิ สพฺพานิ, เอกจฺจานิ วา มิเสฺสตฺวา กตจีวรํฯ ภงฺคมฺปิ วากมยเมวาติ เกจิฯ ทุกูลํ ปฏฺฏุณฺณํ โสมารปฏํ จีนปฏํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนนฺติ อิมานิ ปน ฉ จีวรานิ เอเตสํเยว อนุโลมานีติ วิสุํ น วุตฺตานิฯ **ทุกูล**ญฺหิ สาณสฺส อนุโลมํ วา กมยตฺตาฯ ปฏฺฏุณฺณเทเส สญฺชาตวตฺถํ **ปฏฺฏุณฺณํ**ฯ ‘ปฏฺฏุณฺณโกเสยฺยวิเสโส’ติ หิ อภิธานโกเส วุตฺตํฯ โสมารเทเส จีนเทเส จ ชาตวตฺถานิ **โสมารจีนปฏานิ**ฯ ปฏฺฏุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ **อิทฺธิชํ** เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตจีวรํ, ตํ โขมาทีนํ อญฺญตรํ โหตีติ เตสํ เอว อนุโลมํฯ เทวตาหิ ทินฺนํ จีวรํ **เทวทินฺนํ**ฯ กปฺปรุเกฺข นิพฺพตฺตํ ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ทินฺนวตฺถสทิสํ, ตมฺปิ โขมาทีนํเยว อนุโลมํ โหติ เตสุ อญฺญตรภาวโต’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๒-๔๖๓) วุตฺตํฯ

วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๖๓) ปน **‘‘โขม**นฺติ โขมสุเตฺตหิ วายิตํ โขมปฏจีวรํ, ตํ วากมยนฺติ วทนฺติฯ กปฺปาสสุเตฺตหิ วายิตํ **กปฺปาสิกํ**ฯ เอวํ เสสานิปิฯ **กมฺพล**นฺติ เอฬกาทีนํ โลมมยสุเตฺตน วายิตํ ปฏํฯ **ภงฺค**นฺติ โขมสุตฺตาทีนิ สพฺพานิ, เอกจฺจานิ วา มิเสฺสตฺวา วายิตํ จีวรํ, ภงฺคมฺปิ วากมยเมวาติ เกจิ ฯ ทุกูลํ ปฏฺฏุณฺณํ โสมารปฏํ จีนปฏํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนนฺติ อิมานิ ฉ จีวรานิ เอเตสเญฺญว อนุโลมานีติ วิสุํ น วุตฺตานิฯ **ทุกูล**ญฺหิ สาณสฺส อนุโลมํ วากมยตฺตาฯ ‘ปฏฺฏุณฺณํ โกเสยฺยวิเสโส’ติ อภิธานโกเส วุตฺตํฯ โสมารเทเส จีนเทเส จ ชาตวตฺถานิ **โสมารจีนปฏานิ**ฯ ปฏฺฏุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ **อิทฺธิช**นฺติ เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตจีวรํ, กปฺปรุเกฺขหิ นิพฺพตฺตํ, เทวทินฺนญฺจ โขมาทีนํ อญฺญตรํ โหตีติ เตสํ สเพฺพสํ อนุโลมานี’’ติ วุตฺตํฯ

รชนาทิกถา

รชนาทิกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฉ รชนานิ มูลรชนํ ขนฺธรชนํ ตจรชนํ ปตฺตรชนํ ปุปฺผรชนํ ผลรชน’’นฺติ วจนโต อิเมสุ ฉสุ รชเนสุ เอกเกน จีวรํ รชิตพฺพํ, น ฉกเณน วา ปณฺฑุมตฺติกาย วา รชิตพฺพํฯ ตาย รชิตจีวรํ ทุพฺพณฺณํ โหติฯ ฉรชนานํ สรูปํ เหฏฺฐา ปริกฺขารกถายํ วุตฺตเมวฯ ตตฺถ **ฉกเณนา**ติ โคมเยนฯ **ปณฺฑุมตฺติกายา**ติ ตมฺพมตฺติกายฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, รชนํ ปจิตุํ จุลฺลํ รชนกุมฺภิ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต สีตุทกาย จีวรํ น รชิตพฺพํฯ ตาย หิ รชิตจีวรํ ทุคฺคนฺธํ โหติฯ ตตฺถ **สีตุทกา**ติ อปกฺกรชนํ วุจฺจติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุตฺตราฬุมฺปํ พนฺธิตุ’’นฺติ วจนโต อุตฺตราฬุมฺปํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อุตฺตราฬุมฺป**นฺติ วฏฺฏาธารกํ, รชนกุมฺภิยา มชฺเฌ ฐเปตฺวา ตํ อาธารกํ ปริกฺขิปิตฺวา รชนํ ปกฺขิปิตุํ อนุชานามีติ อตฺโถฯ เอวญฺหิ กเต รชนํ น อุตฺตรติฯ ตตฺถ **‘‘รชนกุมฺภิยา มชฺเฌ ฐเปตฺวา**ติ อโนฺตรชนกุมฺภิยา มชฺเฌ ฐเปตฺวาฯ เอวํ วฏฺฏาธารเก อโนฺตรชนกุมฺภิยา ปกฺขิเตฺต มชฺเฌ อุทกํ ติฏฺฐติ, วฏฺฏาธารกโต พหิ สมนฺตา อโนฺตกุมฺภิยํ รชนจฺฉลฺลิฯ **ปกฺขิปิตุ**นฺติ รชนจฺฉลฺลึ ปกฺขิปิตุ’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๔๔) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๔๔) ปน **‘‘เอวญฺหิ กเต**ติ วฏฺฏาธารสฺส อโนฺต รชโนทกํ, พหิ ฉลฺลิกญฺจ กตฺวา วิโยชเน กเตฯ **น อุตฺตรตี**ติ เกวลํ อุทกโต เผณฺฏฺฐานาภาวา น อุตฺตรตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๔๔) ปน ‘‘โคมเย อาปตฺติ นตฺถิ, วิรูปตฺตา วาริตํฯ กุงฺกุมปุปฺผํ น วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทเก วา นขปิฏฺฐิกาย วา เถวกํ ทาตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ตถา กตฺวา รชนสฺส ปกฺกาปกฺกภาโว ชานิตโพฺพฯ ตตฺถ **อุทเก วา นขปิฏฺฐิกาย วา**ติ สเจ ปริปกฺกํ โหติ, อุทกปาติยา ทิโนฺน เถโว สหสา น วิสรติ, นขปิฏฺฐิยมฺปิ อวิสรโนฺต ติฏฺฐติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, รชนุฬุงฺกํ ทณฺฑกถาลก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต รชนสฺส โอโลกนกาเล กุมฺภิยา รกฺขณตฺถํ อุฬุงฺกทณฺฑกถาลิกานิ อิจฺฉิตพฺพานิฯ ตตฺถ **รชนุฬุงฺก**นฺติ รชนอุฬุงฺกํฯ **ทณฺฑกถาลก**นฺติ ทณฺฑเมว ทณฺฑกํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, รชนโกลมฺพํ รชนฆฏ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ตานิปิ อิจฺฉิตพฺพานิฯ ตตฺถ **รชนโกลมฺพ**นฺติ รชนกุณฺฑํฯ ตตฺถ **รชนกุณฺฑ**นฺติ ปกฺกรชนฏฺฐปนกํ มหาฆฏํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, รชนโทณิก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ปาติยมฺปิ ปเตฺต จีวเร มทฺทเนฺต จีวรสฺส ปริภิชฺชนโต จีวรรกฺขณตฺถํ รชนโทณิกา อิจฺฉิตพฺพาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติณสนฺถรก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ฉมาย จีวเร ปตฺถริยมาเน จีวรสฺส ปํสุกิตตฺตา ตโต รกฺขณตฺถํ ติณสนฺถรํ กาตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จีวรวํสํ จีวรรชฺชุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ติณสนฺถารเก อุปจิกาทีหิ ขชฺชมาเน จีวรวํเส วา จีวรรชฺชุยา วา จีวรํ ปตฺถริตพฺพํ มชฺเฌน จีวเร ลคฺคิเต รชนสฺส อุภโต คฬิตตฺตาฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กเณฺณ พนฺธิตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต กเณฺณ พนฺธิตพฺพํ จีวรสฺส กเณฺณ พนฺธิยมาเน กณฺณสฺส ชิณฺณตฺตาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กณฺณสุตฺตก’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต กณฺณสุตฺตเกน พนฺธิตพฺพํ เอวํ พนฺธเนฺต รชนสฺส เอกโต คฬิตตฺตาฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สมฺปริวตฺตกํ สมฺปริวตฺตกํ รเชตุํ, น จ อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมิตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ตถา รชิตพฺพํฯ ยาว รชนพินฺทุ คฬิตํ น ฉิชฺชติ, ตาว น อญฺญตฺร คนฺตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทเก โอสาเรตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ปตฺถิน่นํ จีวรํ อุทเก โอสาเรตพฺพํฯ ตตฺถ **ปตฺถินฺน**นฺติ อติรชิตตฺตา ถทฺธํฯ **อุทเก โอสาเรตุ**นฺติ อุทเก ปกฺขิปิตฺวา ฐเปตุํฯ รชเน ปน นิกฺขเนฺต ตํ อุทกํ ฉเฑฺฑตฺวา จีวรํ มทฺทิตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาณินา อาโกเฏตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๔๔) วจนโต ผรุสํ จีวรํ ปาณินา อาโกเฏตพฺพํฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อจฺฉินฺนกานิ จีวรานิ ธาเรตพฺพานิ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว.

๓๔๔) วจนโต อจฺฉินฺนกานิ จีวรานิ ทนฺตกาสาวานิ น ธาเรตพฺพานิฯ ตตฺถ **ทนฺตกาสาวานี**ติ เอกํ วา เทฺว วา วาเร รชิตฺวา ทนฺตวณฺณานิ ธาเรนฺติฯ

อติเรกจีวรกถา

อติเรกจีวรกถายํ ''น, ภิกฺขเว, อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพํ, โย ธาเรยฺย, ยถาธมฺโม กาเรตโพฺพ''ติ (มหาว. ๓๔๗) วจนโต นิฏฺฐิตจีวรสฺมึ อุพฺภตสฺมึ กถิเน ทสาหโต ปรํ อติเรกจีวรํ ธาเรนฺตสฺส นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตุ''นฺติ (มหาว. ๓๔๗) วจนโต อุพฺภเตปิ กถิเน ทสาหพฺภนฺตเร ธาเรนฺตสฺส อตฺถตกถินานํ อนุพฺภเตปิ กถิเน ปญฺจมาสพฺภนฺตเร ตโต ปรมฺปิ ทสาหพฺภนฺตเร อนตฺถตกถินานมฺปิ ทสาหพฺภนฺตเร อติเรกจีวรํ อนาปตฺติฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อติเรกจีวรํ วิกเปฺปตุ''นฺติ (มหาว. ๓๔๗) วจนโต ทสาหโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา อติเรกจีวรํ ธาเรตุํ วฏฺฏติฯ กิตฺตกํ ปน จีวรํ วิกเปฺปตพฺพนฺติ? ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อายาเมน อฏฺฐงฺคุลํ สุคตงฺคุเลน จตุรงฺคุลวิตฺถตํ ปจฺฉิมํ จีวรํ วิกเปฺปตุ''นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วจนโต สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน สุคตงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลายามํ จตุรงฺคุลวิตฺถารํ จีวรํ วิกเปฺปตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **สุคตงฺคุลํ** นาม มชฺฌิมปุริสงฺคุลสงฺขาเตน วฑฺฒกีองฺคุเลน ติวงฺคุลํ โหติ, มนุสฺสานํ ปกติองฺคุเลน อฑฺฒปญฺจกงฺคุลํ, ตสฺมา ทีฆโต วฑฺฒกีหเตฺถน เอกหตฺถํ ปกติหเตฺถน ทิยฑฺฒหตฺถํ วิตฺถารโต วฑฺฒกีหเตฺถน วิทตฺถิปฺปมาณํ ปกติหเตฺถน ฉฬงฺคุลาธิกวิทตฺถิปฺปมาณํ ปจฺฉิมํ จีวรํ วิกเปฺปตุํ วฏฺฏติ, ตโต อูนปฺปมาณํ น วฏฺฏติ, อธิกปฺปมาณํ ปน วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อฏฺฐวรกถา

อฏฺฐวรกถายํ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสิกสาฏิกํ อาคนฺตุกภตฺตํ คมิกภตฺตํ คิลานภตฺตํ คิลานุปฏฺฐากภตฺตํ คิลานเภสชฺชํ ธุวยาคุํ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อุทกสาฏิก''นฺติ วจนโต อิมานิ อฏฺฐ ทานานิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ นิกฺขิตฺตจีวรา หุตฺวา กายํ โอวสฺสนฺตานํ ภิกฺขูนํ นคฺคิยํ อสุจิ เชคุจฺฉํ ปฏิกูลํ โหติ, ตสฺมา วสฺสิกสาฏิกา อนุญฺญาตาฯ อาคนฺตุโก ภิกฺขุ น วีถิกุสโล โหติ, น โคจรกุสโล, กิลโนฺต ปิณฺฑาย จรติ, ตสฺมา อาคนฺตุกภตฺตํ อนุญฺญาตํ, คมิโก ภิกฺขุ อตฺตโน ภตฺตํ ปริเยสมาโน สตฺถา วา วิหายิสฺสติ , ยตฺถ วา วาสํ คนฺตุกาโม ภวิสฺสติ, ตตฺถ วิกาเลน อุปคจฺฉิสฺสติ, กิลโนฺต อทฺธานํ คมิสฺสติ, ตสฺมา คมิกภตฺตํฯ คิลานสฺส ภิกฺขุโน สปฺปายานิ โภชนานิ อลภนฺตสฺส อาพาโธ วา อภิวฑฺฒิสฺสติ, กาลกิริยา วา ภวิสฺสติ, ตสฺมา คิลานภตฺตํฯ คิลานุปฏฺฐาโก ภิกฺขุ อตฺตโน ภตฺตํ ปริเยสมาโน คิลานสฺส อุสฺสูเร ภตฺตํ นีหริสฺสติ, ตสฺมา คิลานุปฏฺฐากภตฺตํฯ คิลานสฺส ภิกฺขุโน สปฺปายานิ เภสชฺชานิ อลภนฺตสฺส อาพาโธ วา อภิวฑฺฒิสฺสติ, กาลกิริยา วา ภวิสฺสติ, ตสฺมา คิลานเภสชฺชํฯ ยสฺมา ภควตา อนฺธกวินฺเท ทสานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน ยาคุ อนุญฺญาตา, ตสฺมา ธุวยาคุฯ ยสฺมา มาตุคามสฺส นคฺคิยํ อสุจิ เชคุจฺฉํ ปฏิกูลํ โหติ, ตสฺมา ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อุทกสาฏิกา อนุญฺญาตาฯ

นิสีทนาทิกถา

นิสีทนาทิกถายํ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กายคุตฺติยา จีวรคุตฺติยา เสนาสนคุตฺติยา นิสีทน''นฺติ (มหาว. ๓๕๓) วจนโต กายาทีนํ อสุจิมุจฺจนาทิโต โคปนตฺถาย นิสีทนํ ธาเรตุํ วฏฺฏติฯ ตสฺส วิธานํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยาวมหนฺตํ ปจฺจตฺถรณํ อากงฺขติ, ตาวมหนฺตํ ปจฺจตฺถรณํ กาตุ''นฺติ วจนโต อติขุทฺทเกน นิสีทเนน เสนาสนสฺส อโคปนตฺตา มหนฺตมฺปิ ปจฺจตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺส กณฺฑุ วา ปีฬกา วา อสฺสาโว

วา ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ, กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ’’นฺติ วจนโต อีทิเสสุ อาพาเธสุ สเนฺตสุ จีวราทิคุตฺตตฺถาย กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ วฏฺฏติฯ ตตฺถ ปมาณํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว , มุขปุญฺฉนโจฬ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๕) วจนโต มุขโสธนตฺถาย มุขปุญฺฉนโจฬํ วฏฺฏติฯ ตมฺปิ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปริกฺขารโจฬก’’นฺติ วจนโต ติจีวเร ปริปุเณฺณ ปริสฺสาวนถวิกาทีหิ อเตฺถ สติ ปริกฺขารโจฬํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุํ, วสฺสิกสาฏิกํ วสฺสานํ จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุํ, นิสีทนํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุํ, ปจฺจตฺถรณํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุํ, กณฺฑุปฏิจฺฉาทิํ ยาว อาพาธา อธิฏฺฐาตุํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตุํ, มุขปุญฺฉนโจฬํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุํ, ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๘) วจนโต วุตฺตนเยน อธิฏฺฐานญฺจ วิกปฺปนา จ กาตพฺพาฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน เหฏฺฐา วุโตฺตวฯ

อธมฺมกมฺมกถา

๕๘. อธมฺมกมฺมกถายํ **น, ภิกฺขเว…เป…. ทุกฺกฏสฺสา**ติ อิทํ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู สงฺฆมเชฺฌ อธมฺมกมฺมํ กโรนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, อธมฺมกมฺมํ กาตพฺพํ, โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๕๔) อิมํ อุโปสถกฺขนฺธเก อาคตปาฬิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อนุชานามิ…เป…. ปฏิโกฺกสิตุ**นฺติ ตเถว อาคตํ ‘‘ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อธมฺมกเมฺม กยิรมาเน ปฏิโกฺกสิตุ’’นฺติ อิมํฯ ตตฺถ **กโรนฺติเยวา**ติ ปญฺญตฺตมฺปิ สิกฺขาปทํ มทฺทิตฺวา อธมฺมกมฺมํ กโรนฺติเยวาติ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ…เป…. ปฏิโกฺกสิตุ’’นฺติ เอวํ อธมฺมกเมฺม กยิรมาเน สติ ‘‘เปสเลหิ ภิกฺขูหิ ตํ อธมฺมกมฺมํ อกตํ, กมฺมํ ทุกฺกฏํ กมฺมํ ปุน กาตพฺพ’’นฺติ เอวํ ปฏิโกฺกสิตพฺพํ, น ตุณฺหีภาเวน ขมิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อิติ วจนโต**ติ อิทํ ปน ปุพฺพปาฬิํ คเหตฺวา อิติ วจนโตฯ **อธมฺมกมฺมํ น กาตพฺพ**นฺติ อปรปาฬิํ คเหตฺวา อิติ วจนโต กยิรมานญฺจ อธมฺมกมฺมํ ภิกฺขูหิ นิวาเรตพฺพนฺติ ทฺวิธา โยชนา กาตพฺพาฯ

นิวาเรนฺตหิ จาติอาทิ ปน ‘‘เตน โข ปน สมเยน เปสลา ภิกฺขู ฉพฺพคฺคิเยหิ ภิกฺขูหิ อธมฺมกเมฺม กยิรมาเน ปฏิโกฺกสนฺติ, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ลภนฺติ อาฆาตํ, ลภนฺติ อปฺปจฺจยํ, วเธน ตเชฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิมฺปิ อาวิกาตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๕๔) ปาฬิญฺจ ‘‘เตสํเยว สนฺติเก ทิฏฺฐิํ อาวิกโรนฺติ, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ลภนฺติ อาฆาตํ, ลภนฺติ อปฺปจฺจยํ, วเธน ตเชฺชนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จตูหิ ปญฺจหิ ปฏิโกฺกสิตุํ, ทฺวีหิ ตีหิ ทิฏฺฐิํ อาวิกาตุํ, เอเกน อธิฏฺฐาตุํ น เมตํ ขมตี’’ติ อิเม ปาเฬ สนฺธาย วุตฺตํฯ **วจนโต**ติ อิทํ ปน ปาฬิยํ ตีณิ สมฺปทานานิ คเหตฺวา ตีหิ กิริยาปเทหิ วิสุํ วิสุํ โยเชตพฺพํฯ สพฺพเณฺจตํ อนุปทฺทวตฺถาย วุตฺตํ, น อาปตฺติสพฺภาวโตติ โยชนาฯ กถํ อนุปทฺทวสมฺภโวติ? นิคฺคหกมฺมํ กาตุํ อสกฺกุเณยฺยภาวโต, อญฺญสฺส อุปทฺทวสฺส จ นิวารณโตฯ เตน วุตฺตํ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๕๔) **‘‘เตสํ อนุปทฺทวตฺถายา**ติ สโงฺฆ สงฺฆสฺส กมฺมํ น กโรติ, อโญฺญปิ อุปทฺทโว พหูนํ โหติ, ตสฺมา วุตฺต’’นฺติฯ

โอกาสกตกถา

๕๙. โอกาสกตกถายํ **น, ภิกฺขเว, อโนกาสกโต**ติอาทิ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อโนกาสกตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา โจเทนฺติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – น, ภิกฺขเว, อโนกาสกโต ภิกฺขุ อาปตฺติยา โจเทตโพฺพ, โย โจเทยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โอกาสํ การาเปตฺวา อาปตฺติยา โจเทตุํ, กโรตุ อายสฺมา โอกาสํ, อหํ ตํ วตฺตุกา

โม’’ติ (มหาว. ๑๕๓) อิทํ ปาฬึ สนฺธาย วุตฺตํฯ อธิปฺปาเยสุ **จาวนาธิปฺปาโย**ติ, สาสนโต จาเวตุกาโมฯ **อโกฺกสาธิปฺปาโย**ติ ปรํ อโกฺกสิตุกาโม ปริภาสิตุกาโมฯ **กมฺมาธิปฺปาโย**ติ ตชฺชนียาทิกมฺมํ กตฺตุกาโมฯ **วุฏฺฐานาธิปฺปาโย**ติ อาปตฺติโต วุฏฺฐาเปตุกาโมฯ **อุโปสถปฺปวารณฏฺฐปนาธิปฺปาโย**ติ อุโปสถํ, ปวารณํ วา ฐเปตุกาโมฯ **อนุวิชฺชนาธิปฺปาโย**ติ อุปปริกฺขิตุกาโมฯ **ธมฺมกถาธิปฺปาโย**ติ ธมฺมํ เทเสตุกาโมฯ อิติ ปรํ โจเทนฺตานํ ภิกฺขูนํ อธิปฺปายเภโท อเนกวิโธ โหตีติ อโตฺถฯ **ปุริเมสุ จตูสุ อธิปฺปาเยสู**ติ จาวนาธิปฺปายอโกฺกสาธิปฺปายกมฺมาธิปฺปายวุฏฺฐานาธิปฺปาเยสุ โอกาสํ อการาเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ การาเปตฺวาปิ สมฺมุขา โจเทนฺตสฺส ยถานุรูปํ สงฺฆาทิเสสปาจิตฺติยทุกฺกฏานิ, อสมฺมุขา ปน ทุกฺกฏเมวาติ อยเมตฺถ ปิณฺฑโตฺถฯ เสสํ สุวิเณฺญยฺยเมวฯ

‘‘ฐปนเกฺขตฺตํ ปน ชานิตพฺพ’’นฺติ วตฺวา ตํ ทเสฺสโนฺต **‘‘สุณาตุ เม’’**ติอาทิมาหฯ อนุวิชฺชกสฺส อนุวิชฺชนาธิปฺปาเยน วทนฺตสฺส โอกาสกมฺมํ นตฺถีติ โยชนาฯ ธมฺมกถิกสฺส อโนทิสฺส กมฺมํ กเถนฺตสฺส โอกาสกมฺมํ นตฺถิฯ สเจ ปน โอทิสฺส กเถติ, อาปตฺติ, ตสฺมา ตํ ทเสฺสตฺวา คนฺตพฺพนฺติ โยเชตพฺพํฯ เสสํ สุวิเณฺญยฺยเมวฯ

สทฺธาเทยฺยวินิปาตนกถา

๖๐. สทฺธาเทยฺยวินิปาตนกถายํ ‘‘มาตาปิตโรติ โข, ภิกฺขเว, วทมาเน กึ วเทยฺยามฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ ทาตุํ, น จ, ภิกฺขเว, สทฺธาเทยฺยํ วินิปาเตตพฺพํ, โย วินิปาเตยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๖๑) วจนโต ทายเกหิ สทฺธาย ภิกฺขุสฺส ทินฺนํ วินิปาเตตฺวา คิหีนํ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ **‘‘น จ, ภิกฺขเว, สทฺธาเทยฺย**นฺติ เอตฺถ เสสญาตีนํ เทโนฺต วินิปาเตติเยวฯ มาตาปิตโร ปน สเจ รเชฺช ฐิตาปิ ปตฺถยนฺติ, ทาตพฺพ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๑) วุตฺตตฺตา ภาตุภคินีอาทีนํ ญาตกานมฺปิ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ วุตฺตญฺหิ อาจริยธมฺมสิริเตฺถเรน ขุทฺทสิกฺขายํ –

> ‘‘น ลพฺภํ วินิปาเตตุํ, สทฺธาเทยฺยญฺจ จีวรํ;
> ลพฺภํ ปิตูนํ เสสานํ, ญาตีนมฺปิ น ลพฺภตี’’ติฯ

กยวิกฺกยสมาปตฺติสิกฺขาปทวณฺณนายมฺปิ ‘‘มาตรํ ปน ปิตรํ วา ‘อิมํ เทหี’ติ วทโต วิญฺญตฺติ น โหติ, ‘อิมํ คณฺหาหี’ติ วทโต สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ น โหติฯ อญฺญาตกํ ‘อิมํ เทหี’ติ วทโต วิญฺญตฺติ โหติ, ‘อิมํ คณฺหาหี’ติ วทโต สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ โหติฯ ‘อิมินา อิมํ เทหี’ติ กยวิกฺกยํ อาปชฺชโต นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๙๕) วุตฺตํฯ ตตฺถ ‘‘เสสญาตเกสุ สทฺธาเทยฺยวินิปาตสมฺภวโต ตทภาวฏฺฐานมฺปิ ทเสฺสตุํ ‘มาตรํ ปน ปิตรํ วา’ติ วุตฺต’’นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๙๓-๕๙๕) วุตฺตํฯ

สนฺตรุตฺตรกถา

๖๑. สนฺตรุตฺตรกถายํ **อนฺตร**-สโทฺท มชฺฌวาจโกฯ วสติ สีเลนาติ วาสโก, ‘‘อนฺตเร วาสโก อนฺตรวาสโก’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘รูปภโว รูป’’นฺติอาทีสุ วิย อุตฺตรปทโลปีสมาสวเสน ‘‘อนฺตโร’’ติ วุโตฺตฯ อุตฺตรสโทฺท อุปริวาจโก, อาสชฺชตีติ อาสโงฺค, ‘‘อุตฺตเร อาสโงฺค อุตฺตราสโงฺค’’ติ วตฺตเพฺพ วุตฺตนเยน ‘‘อุตฺตโร’’ติ วุโตฺต, อนฺตโร จ อุตฺตโร จ อนฺตรุตฺตรา, สห อนฺตรุตฺตเรหิ โย วตฺตตีติ **สนฺตรุตฺตโร,** สหปุพฺพปทภินฺนาธิกรณทฺวิปทพหุพฺพีหิสมาโสฯ อถ วา สห อนฺตเรน จ อุตฺตเรน จ โย วตฺตตีติ **สนฺตรุตฺตโร,** ติปทพหุพฺพีหิสมาโสฯ สงฺฆาฏึ

ฐเปตฺวา อนฺตรวาสกอุตฺตราสงฺคมตฺตธโร หุตฺวา คาโม น ปวิสิตโพฺพติ อโตฺถฯ ‘‘ปริพฺพาชก มทกฺขิ ติทณฺฑเกนา’’ติอาทีสุ วิย อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ เจตํ กรณวจนํ, ตสฺมา อนฺตรวาสกํ ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ปริมณฺฑลํ นิวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา สงฺฆาฏิญฺจ อุตฺตราสงฺคญฺจ ทิคุณํ กตฺวา ปารุปิตฺวา คาโม ปวิสิตโพฺพฯ

จีวรนิเกฺขปกถา

๖๒. จีวรนิเกฺขปกถายํ สํหรียเตติ สงฺฆาฏิ, ตสฺสา **สงฺฆาฏิยา,** ภาวโยเค กมฺมเตฺถ ฉฏฺฐีฯ **นิเกฺขปายา**ติ ฐปนาย, สงฺฆาฏึ อคฺคเหตฺวา วิหาเร ฐเปตฺวา คมนาย ปญฺจ การณานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ **คิลาโน วา โหตี**ติ คเหตฺวา คนฺตุํ อสมโตฺถ คิลาโน วา โหติฯ **วสฺสิกสเงฺกตํ วา โหตี**ติ ‘‘วสฺสิกกาโล อย’’นฺติ สเงฺกตํ วา กตํ โหติฯ **นทีปารคตํ วา โหตี**ติ นทิยา ปารํ คนฺตฺวา ภุญฺชิตพฺพํ โหติฯ **อคฺคฬคุตฺติวิหาโร วา โหตี**ติ อคฺคฬํ ทตฺวาปิ ทาตโพฺพ สุคุตฺตวิหาโร วา โหติฯ **อตฺถตกถินํ วา โหตี**ติ ตสฺมึ วิหาเร กถินํ อตฺถตํ วา โหติ อตฺถตกถินานํ อสมาทานจารสมฺภวโตฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **อารญฺญิกสฺส ปน วิหาโร น สุคุโตฺต โหตี**ติ อปฺปภิกฺขุกตฺตา โจราทีนํ คมนฏฺฐานโต จฯ **ภณฺฑุกฺขลิกายา**ติ จีวราทิฏฺฐปนภณฺฑุกฺขลิกายฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยํฯ

สตฺถกมฺมวตฺถิกมฺมกถา

๖๓. สตฺถกมฺมวตฺถิกมฺมกถายํ **สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา**ติ เอตฺถ เยน เกนจิ สตฺถาทินา ฉินฺทนาทิ **สตฺถกมฺมํ** นาม โหติฯ เยน เกนจิ จมฺมาทินา วตฺถิปีฬนํ **วตฺถิกมฺมํ** นามฯ ‘‘สมฺพาเธ ทหนกมฺมํ ปฏิเกฺขปาภาวา วฏฺฏตี’’ติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๗๙)ฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๗๙) ปน **‘‘วตฺถิปีฬน**นฺติ ยถา วตฺถิคตเตลาทิ อโนฺตสรีเร อาโรหนฺติ, เอวํ หเตฺถน วตฺถิมทฺทน’’นฺติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๗๙) ปน **‘‘สมฺพาเธ**ติ วจฺจมเคฺค, ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา จ ปสฺสาวมเคฺคปิ อนุโลมโต ทหนํ ปฏิเกฺขปาภาวา วฏฺฏติฯ สตฺถวตฺถิกมฺมานุโลมโต น วฏฺฏตีติ เจ? น, ปฏิกฺขิตฺตปฏิเกฺขปา, ปฏิกฺขิปิตพฺพสฺส ตปฺปรมตาทีปนโตฯ กึ วุตฺตํ โหติ? ปุเพฺพ ปฏิกฺขิตฺตมฺปิ สตฺถกมฺมํ สมฺปิเณฺฑตฺวา ปจฺฉา ‘น, ภิกฺขเว…เป…. ถุลฺลจฺจยสฺสา’ติ ทุวิกฺขตฺตุํ สตฺถกมฺมสฺส ปริเกฺขโป กโตฯ เตน สมฺพาธสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลํ ปฏิกฺขิปิตพฺพํ นาม สตฺถวตฺถิกมฺมโต อุทฺธํ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ กิญฺจ ภิโยฺย – ปุเพฺพ สมฺพาเธเยว สตฺถกมฺมํ ปฏิกฺขิตฺตํ, ปจฺฉา สมฺพาธสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลมฺปิ ปฏิกฺขิตฺตํ , ตสฺมา ตเสฺสว ปฏิเกฺขโป, เนตรสฺสาติ สิทฺธํฯ เอตฺถ **‘สตฺถํ** นาม สตฺถหารกํ วาสฺส ปริเยเสยฺยา’ติอาทีสุ (ปารา. ๑๖๗) วิย เยน ฉินฺทติ, ตํ สพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘กณฺฏเกน วา’ติอาทิฯ ขารุทานํ ปเนตฺถ ภิกฺขุนีวิภเงฺค ปสาเข ปมฺุเข อนุญฺญาตนฺติ เวทิตพฺพํ, เอเก ปน ‘สตฺถกมฺมํ วา’ติ ปาฐํ วิกเปฺปตฺวา วตฺถิกมฺมํ กโรนฺติฯ วตฺถีติ กึ? อคฺฆิกา วุจฺจติ, ตาย ฉินฺทนํ วตฺถิกมฺมํ นามาติ จ อตฺถํ วณฺณยนฺติ, เต ‘สตฺถหารกํ วาสฺส ปริเยเสยฺยา’ติ อิมสฺส ปทภาชนียํ ทเสฺสตฺวา ปฏิกฺขิปิตพฺพาฯ **อณฺฑวุทฺธี**ติ วาตณฺฑกา, **อาทานวตฺตี**ติ อนาหวตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ เสสํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

นหาปิตปุพฺพกถา

๖๔. นหาปิตปุพฺพกถายํ นหาปิโต ปุเพฺพติ นหาปิตปุโพฺพ, ปุเพฺพ นหาปิโต หุตฺวา อิทานิ ภิกฺขุภูโตติ อโตฺถฯ เตน **นหาปิตปุเพฺพน** ภิกฺขุนาฯ **ขุรภณฺฑ**นฺติ ขุราทินหาปิตภณฺฑํ,

‘‘ลทฺธาตปโตฺต ราชกุมาโร’’ติอาทีสุ วิย อุปลกฺขณนโยยํฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปพฺพชิเตน อกปฺปิยํ สมาทเปตพฺพํ, โย สมาทเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ น จ, ภิกฺขเว, นหาปิตปุเพฺพน ขุรภณฺฑํ ปริหริตพฺพํ, โย ปริหเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๓๐๓) จ ทฺวิธา ปญฺญตฺติ, ตสฺมา นหาปิตปุเพฺพน วา อนหาปิตปุเพฺพน วา ปพฺพชิเตน นาม อกปฺปิยสมาทปนํ น กาตพฺพํฯ น หาปิตปุเพฺพน ปน ภิกฺขุนา ขุเรน อภิลกฺขิตํ ขุรภณฺฑํ, ขุรภณฺฑขุรโกสนิสิตปาสาณขุรถวิกาทโย น ปริหริตพฺพา เอวฯ เสสํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๐) ปน ‘‘น, ภิกฺขเว, ปพฺพชิเตน อกปฺปิเย สมาทเปตพฺพนฺติ วุตฺตตฺตา อนุปสมฺปนฺนสฺสปิ น เกวลํ ทสสุ เอว สิกฺขาปเทสุ, อถ โข ยํ ภิกฺขุสฺส น กปฺปติ, ตสฺมิมฺปีติ อธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตํฯ

ทสภาคกถา

๖๕. ทสภาคกถายํ **สงฺฆิกานี**ติ สงฺฆสนฺตกานิ **พีชานิฯ ปุคฺคลิกายา**ติ ปุคฺคลสฺส สนฺตกาย ภูมิยาฯ **ภาคํ ทตฺวา**ติ มูลภาคสงฺขาตํ ทสมภาคํ ภูมิสามิกานํ ทตฺวาฯ **ปริภุญฺชิตพฺพานี**ติ เตสํ พีชานํ ผลานิ โรปเกหิ ปริภุญฺชิตพฺพานีติ อโตฺถฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมว ฯ **อิทํ กิร ชมฺพุทีเป โปราณกจาริตฺตน**ฺติ อาทิกปฺปกาเล ปฐมกปฺปิกา มนุสฺสา โพธิสตฺตํ มหาสมฺมตํ นาม ราชานํ กตฺวา สเพฺพปิ อตฺตโน อตฺตโน ตณฺฑุลผลสาลิเขตฺตโต ปวตฺตตณฺฑุลผลานิ ทส โกฏฺฐาเส กตฺวา เอกํ โกฏฺฐาสํ ภูมิสามิกภูตสฺส มหาสมฺมตราชิโน ทตฺวา ปริภุญฺชิํสุฯ ตโต ปฏฺฐาย ชมฺพุทีปิกานํ มนุสฺสานํ จาริตฺตตา วุตฺตํฯ เตเนว สารตฺถทีปนีนามิกายมฺปิ วินยฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๔) **‘‘ทสภาคํ ทตฺวา**ติ ทสมภาคํ ทตฺวาฯ เตเนวาห ‘ทส โกฏฺฐาเส กตฺวา เอโก โกฏฺฐาโส ภูมิสามิกานํ ทาตโพฺพ’ติ’’ วุตฺตํฯ

ปาเถยฺยกถา

๖๖. ปาเถยฺยกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว’’ติอาทิ ภทฺทิยนคเร อมิตปริโภคภูเตน เมณฺฑกเสฏฺฐินา อภิยาจิโต หุตฺวา อนุญฺญาตํ, อิธ ปน ปฐมํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจ โครเส ขีรํ ทธิํ ตกฺกํ นวนีตํ สปฺปิ’’นฺติ (มหาว. ๒๙๙) ปญฺจ โครสา อนุญฺญาตาฯ ตโต ปรํ เสฏฺฐิโน อภิยาจนานุรูปํ วตฺวา อนุชานิตุํ **‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, มคฺคา กนฺตารา’’**ติอาทิมาหฯ เสสํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ **ตถา อลภเนฺตน อญฺญาตกอปฺปวาริตฏฺฐานโต ยาจิตฺวาปิ คเหตพฺพน**ฺติ เอเตน เอวรูเปสุ กาเลสุ วิญฺญตฺติปจฺจยา โทโส นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **‘‘เอกทิวเสน คมนีเย มเคฺค เอกภตฺตตฺถาย ปริเยสิตพฺพ’’**นฺติ วุตฺตตฺตา ปน ตโต อุปริ ยาจนํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสิตํฯ **‘‘ทีฆํ อทฺธาเน’’**ติอาทินา สเจ มาสคมนีเย มเคฺค สตฺตาหคมนีโย เอว กนฺตาโร โหติ, ตตฺถ สตฺตาหยาปนียมตฺตเมว ปาเถยฺยํ ปริเยสิตพฺพํ, ตโต ปรํ ปิณฺฑจาริกาทิวเสน สุภิกฺขสุลภปิณฺฑมคฺคตฺตา น ปริเยสิตพฺพนฺติฯ

มหาปเทสกถา

๖๗. มหาปเทสกถายํ มหาปเทสา นาม อปฺปฏิกฺขิตฺตา เทฺว, อนนุญฺญาตา เทฺวติ จตฺตาโรติ ทเสฺสโนฺต **‘‘ยํ ภิกฺขเว’’**ติอาทิมาหฯ เตสุ อปฺปฏิกฺขิเตฺตปิ อกปฺปิยานุโลมกปฺปิยานุโลมวเสน เทฺว, ตถา อนนุญฺญาเตปีติฯ

ตตฺถ **‘‘ปริมทฺทนฺตา**ติ อุปปริกฺขนฺตาฯ ปฏฺฏุณฺณเทเส สญฺชาตวตฺถํ **ปฏฺฏุณฺณํ**ฯ ‘ปฏฺฏุณฺณํ โกเสยฺยวิเสโส’ติ หิ อภิธานโกเส วุตฺตํฯ จีนเทเส โสมารเทเส จ สญฺชาตวตฺถานิ

จีนโสมารปฏานิฯ ปฏฺฐุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ **อิทฺธิมยํ** เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตจีวรํ, ตํ โขมาทีนํ อญฺญตรํ โหตีติ เตสํเยว อนุโลมํฯ เทวตาหิ ทินฺนจีวรํ **เทวทตฺติยํ,** ตํ กปฺปรุกฺเข นิพฺพตฺตํ ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ทินฺนวตฺถสทิสํ, ตมฺปิ โขมาทีนํเยว อนุโลมํ โหติ เตสุ อญฺญตรภาวโตฯ **เทฺว ปฏานิ เทสนาเมน วุตฺตานี**ติ เตสํ สรูปทสฺสนมตฺตเมตํ, นาญฺญนิวตฺตนปทํ ปฏฺฏุณฺณปฏฺฏสฺสปิ เทสนาเมเนว วุตฺตตฺตาฯ **ตุมฺพา**ติ ตีณิ ภาชนานิฯ **ผลกตุมฺพ** ลาพุอาทิฯ **อุทกตุมฺพ** อุทกุกฺขิปนกุฏโกฯ **กิลญฺชจฺฉตฺต**นฺติ เวฬุวิลีเวหิ วายิตฺวา กตฉตฺต’’นฺติ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๓๐๕) วุตฺตํฯ

“**ยาวกาลิกปกฺกาน**นฺติ ปเกฺก สนฺธาย วุตฺตํฯ อามานิ ปน อนุปสมฺปเนฺนหิ สีตุทเก มทฺทิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา ทินฺนปานํ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ กปฺปติ เอวฯ อยญฺจ อโตฺถ มหาอฏฺฐกถายํ สรูปโต อวุโตฺตติ อาห ‘**กุรุนฺทิยํ ปนา**’ติอาทิฯ **อุจฺฉุรโส นิกสโฏ**ติ อิทํ ปาตพฺพตาสามเญฺญน ยามกาลิกกถายํ วุตฺตํ, ตํ ปน สตฺตาหกาลิกเมวาติ คเหตพฺพํฯ **อิเม จตฺตาโร รสา**ติ ผลปตฺตปุปฺผอุจฺฉุรสา จตฺตาโร’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๓๐๐) วุตฺตํฯ “**เทฺว ปฏา เทสนาเมเนวา**ติ จีนปฏโสมารปฏานิฯ **ตีณี**ติ ปฏฺฏุเณฺณน สห ตีณิฯ **อิทฺธิมยํ** เอหิภิกฺขูนํ นิพฺพตฺตํฯ **เทวทตฺติยํ** อนุรุทฺธเตฺถเรน ลทฺธ’’นฺติ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๓๐๕)ฯ

สํสฏฺฐกถา

สํสฏฺฐกถายํ **ตทหุปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปตี**ติอาทิ สพฺพํ สมฺภินฺนรสํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ หิ ฉลฺลิมฺปิ อปเนตฺวา สกเลเนว นาฬิเกรผเลน สทฺธึ ปานกํ ปฏิคฺคหิตํ โหติ, นาฬิเกรํ อปเนตฺวา ตํ วิกาเลปิ กปฺปติฯ อุปริ สปฺปิปิณฺฑํ ฐเปตฺวา สีตลปายาสํ เทนฺติ, ยํ ปายาเสน อสํสฏฺฐํ สปฺปิ, ตํ อปเนตฺวา สตฺตาหํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ พทฺธมธุผาณิตาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตโกฺกลชาติผลาทีหิ อลงฺกริตฺวา ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, ตานิ อุทฺธริตฺวา โธวิตฺวา ยาวชีวํ ปริภุญฺชิตพฺพานิ, ยาคุยํ ปกฺขิปิตฺวา ทินฺนสิงฺคิเวราทีสุปิ, เตลาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ทินฺนลฏฺฐิมธุกาทีสุปิ เอเสว นโยฯ เอวํ ยํ ยํ อสมฺภินฺนรสํ โหติ, ตํ ตํ เอกโต ปฏิคฺคหิตมฺปิ ยถา สุทฺธํ โหติ, ตถา โธวิตฺวา วา ตจฺฉตฺวา วา ตสฺส ตสฺส กาลสฺส วเสน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน สมฺภินฺนรสํ โหติ สํสฏฺฐํ, น วฏฺฏติฯ ยาวกาลิกญฺหิ อตฺตนา สทฺธึ สมฺภินฺนรสานิ ตีณิปิ ยามกาลิกาทีนิ อตฺตโน สภาวํ อุปเนติฯ ยามกาลิกํ เทฺวปิ สตฺตาหกาลิกาทีนิ อตฺตโน สภาวํ อุปเนติฯ สตฺตาหกาลิกํ อตฺตนา สทฺธึ สํสฏฺฐํ ยาวชีวิกํ อตฺตโน สภาวเญฺญว อุปเนติ, ตสฺมา เตน ตทหุปฏิคฺคหิเตน สทฺธึ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ สตฺตาหํ กปฺปติ, ทฺวีหปฏิคฺคหิเตน ฉาหํ…เป.… สตฺตาหปฏิคฺคหิเตน ตทเหว กปฺปตีติ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมาเยว หิ ‘‘สตฺตาหกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ ตทหุปฏิคฺคหิต’’นฺติ อวตฺวา ‘‘ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ กปฺปตี’’ติ วุตฺตํฯ

กาลยามสตฺตาหาติกฺกเมสุ เจตฺถ วิกาลโภชนสนฺนิธิเภสชฺชสิกฺขาปทานํ วเสน อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ อิเมสุ จ ปน จตูสุ กาลิเกสุ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกนฺติ อิทเมว ทฺวยํ อโนฺตวุตฺถกเญฺจว สนฺนิธิการกญฺจ โหติ, สตฺตาหกาลิกญฺจ ยาวชีวิกญฺจ อกปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิปิตุมฺปิ วฏฺฏติ, สนฺนิธิมฺปิ น ชเนตีติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปญฺจเภสชฺชกถา

ปญฺจเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๑) วจนโต สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐานํ ภิกฺขูนํ ยาคุปิ ปีตา อุคฺคจฺฉติ, ภตฺตมฺปิ ภุตฺตํ อุคฺคจฺฉติ, เต เตน กิสา โหนฺติ ลูขา ทุพฺพณฺณา อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา ธมนิสนฺถตคตฺตาฯ เตสํ ยํ เภสชฺชเญฺจว อสฺส เภสชฺชสมฺมตญฺจ, โลกสฺส อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺย, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญาเยยฺยฯ ตตฺริมานิ ปญฺจ เภสชฺชานิฯ เสยฺยถิทํ – สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ, ตานิ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **‘‘สารทิเกน อาพาเธนา**ติ สรทกาเล อุปฺปเนฺนน ปิตฺตาพาเธนฯ ตสฺมิญฺหิ กาเล วโสฺสทเกนปิ เตเมนฺติ, กทฺทมมฺปิ มทฺทนฺติ, อนฺตรนฺตรา อาพาโธปิ ขโร โหติ, เตน เตสํ ปิตฺตํ โกฏฺฐพฺภนฺตรคตํ โหติฯ **อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺยา**ติ อาหารตฺถํ สาเธยฺยา’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๐) วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๐) **‘‘ปิตฺตํ โกฏฺฐพฺภนฺตรคตํ โหตี**ติ พหิสรีเร พฺยาเปตฺวา ฐิตํ อพทฺธปิตฺตํ โกฏฺฐพฺภนฺตรคตํ โหติ, เตน ปิตฺตํ กุปิตํ โหตีติ อธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตํฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๖๐) **‘‘ยํ เภสชฺชเญฺจว อสฺสา**ติ ปรโต ‘ตทุภเยน ภิโยฺยโสมตฺตาย กิสา โหนฺตี’ติอาทินา วิโรธทสฺสนโต นิทานานเปกฺขํ ยถาลาภวเสน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ยถานิทานํ กสฺมา น วุตฺตนฺติ เจ? ตทญฺญาเปกฺขาธิปฺปายโตฯ สพฺพพุทฺธกาเลปิ หิ สปฺปิอาทีนํ สตฺตาหกาลิกภาวาเปโกฺขติฯ ตถา วจเนน ภควโต อธิปฺปาโยฯ เตเนว ‘อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺย, น จ โอฬาริโก อาหาโร ปญฺญาเยยฺยา’ติ วุตฺตํฯ ตถา หิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุนฺติ เอตฺถ จ กาลปริเจฺฉโท น กโต, กุโตเยว ปน ลพฺภา ตทญฺญาเปกฺขาธิปฺปาโย ภควตา มูลเภสชฺชาทีนิ ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวนฺติ กาลปริเจฺฉโทฯ ยํ ปน ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชิตุ’นฺติ (มหาว. ๒๖๐) วจนํ, ตํ ‘สนฺนิธึ กตฺวา อปราปรสฺมึ ทิวเส กาเล เอว ปริภุญฺชิตุํ อนุชานามี’ติ อธิปฺปายโต วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ อญฺญถา อติสยตฺตา ภควโต ‘ยํ เภสชฺชเญฺจว อสฺสา’ติอาทิวิตกฺกุปฺปาโท น สมฺภวติฯ ปณีตโภชนานุมติยา ปสิทฺธตฺตา อาพาธานุรูปสปฺปายาเปกฺขาย วุตฺตานีติ เจ? ตญฺจ น, ‘ภิโยฺยโสมตฺตายา’ติ กิสาทิภาวาปตฺติทสฺสนโตฯ ยถา อุจฺฉุรสํ อุปาทาย ผาณิตนฺติ วุตฺตํ, ตถา นวนีตํ อุปาทาย สปฺปีติ วตฺตพฺพโต นวนีตํ วิสุํ น วตฺตพฺพนฺติ เจ? น วิเสสทสฺสนาธิปฺปายโตฯ ยถา ผาณิตคฺคหเณน สิเทฺธปิ ปรโต อุจฺฉุรโส วิสุํ อนุญฺญาโต อุจฺฉุสามญฺญโต คุฬาทิกฏฺฐาเน ฐปนาธิปฺปายโต, ตถา นวนีเต วิเสสวิธิทสฺสนาธิปฺปายโต นวนีตํ วิสุํ อนุญฺญาตนฺติ เวทิตพฺพํฯ วิเสสวิธิ ปนสฺส เภสชฺชสิกฺขาปทฏฺฐกถาวเสน (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๙-๖๒๑) เวทิตโพฺพฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘ปจิตฺวา สปฺปึ กตฺวา ปริภุญฺชิตุกาเมน อโธตมฺปิ ปจิตุํ วฏฺฏตี’ติฯ ตตฺถ สปฺปิ ปกฺกาว โหติ, นาปกฺกา, ตถา ผาณิตมฺปิฯ นวนีตํ อปกฺกเมวา’’ติ อาทิฯ

ทุติยเภสชฺชกถา

ทุติยเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา กาเลปิ วิกาเลปิ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๑) วจนโต ‘‘ตานิ ปญฺจ เภสชฺชานิ กาเล ปฏิคฺคเหตฺวา กาเล ปริภุญฺชนฺตานํ เตสํ ภิกฺขูนํ ยานิปิ ตานิ ปากติกานิ ลูขานิ โภชนานิ, ตานิ นจฺฉาเทนฺติ, ปเคว เสเนสิตานิฯ เต เตน เจว สารทิเกน อาพาเธน ผุฏฺฐา อิมินา จ ภตฺตาจฺฉาทเกน ตทุภเยน ภิโยฺยโสมตฺตาย กิสา โหนฺตี’’ติ อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ กาเลปิ วิกาเลปีติ อนุญฺญาตตฺตา วิกาเลปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **‘‘นจฺฉาเทนฺตี**ติ น ชีรนฺติ, น วาตโรคํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตุํ สโกฺกนฺติฯ **เสเนสิตานี**ติ สินิทฺธานิฯ ***ภตฺตาจฺฉาทเกนา***ติ ภตฺตํ อโรจิเกนา’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว.

อฏฺฐ. ๒๖๑) วุตฺตํ, ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๑; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๑-๒๖๒) ปน **“นจฺฉาเทนฺตี**ติ รุจึ น อุปฺปาเทนฺตี’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ, มหาวิภงฺเค (ปารา. ๖๒๒) ปน ‘‘ยานิ โข ปน ตานิ คิลานานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสายนียานิ เภสชฺชานิฯ เสยฺยถิทํ – สปฺปิ นวนีตํ เตลํ มธุ ผาณิตํ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพานิ, ตํ อติกฺกามยโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ วจนโต อิเมสํ ปญฺจเภสชฺชานํ สตฺตาหกาลิกภาโว เวทิตโพฺพ, อิธ ปน อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน วุโตฺตติฯ

วสาเภสชฺชกถา

วสาเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวสํ กาเล ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํฯ วิกาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฏฺฐํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฏฺฐํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๒๖๒)ฯ ตตฺถ **“กาเล ปฏิคฺคหิต**นฺติอาทีสุ มชฺฌนฺหิเก อวีติวเตฺต ปฏิคฺคเหตฺวา ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา จาติ อโตฺถฯ **เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ**นฺติ สตฺตาหกาลิกเตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๒) วุตฺตํ, ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๒; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๑-๒๖๒) ปน **“สุสุกา**ติ สมุเทฺท ภวา เอกา มจฺฉชาติ, กุมฺภิลาติปิ วทนฺติฯ **สํสฏฺฐ**นฺติ ปริสฺสาวิตํฯ **เตลปริโภเคนา**ติ สตฺตาหกาลิกปริโภคํ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ วุตฺตํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน เหฏฺฐา จตุกาลิกกถายํ วุโตฺตเยวฯ

มูลเภสชฺชกถา

มูลเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มูลานิ เภสชฺชานิ, หลิทฺทึ สิงฺคิเวรํ วจํ วจตฺตํ อติวิสํ กฏุกโรหิณึ อุสีรํ ภทฺทมุตฺตกํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูลานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํฯ อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติฯ ตตฺถ **วจตฺต**นฺติ เสตวจํฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

ปิฏฺฐเภสชฺชกถา

ปิฏฺฐเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นิสทํ นิสทโปตก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ปิสิเตหิ จุณฺณกเตหิ มูลเภสเชฺชหิ อเตฺถ สติ นิสทญฺจ นิสทโปตกญฺจ ปริหริตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **นิสทํ นิสทโปตก**นฺติ ปิสนสิลา จ ปิสนโปโต จฯ นิสทนฺติ ปิสนฺติ จุณฺณวิจุณฺณํ กโรนฺติ มูลเภสชฺชาทโย เอตฺถาติ **นิสทํ,** ปิสนสิลาฯ นิสทนฺติ ปิสนฺติ จุณฺณวิจุณฺณํ กโรนฺติ มูลเภสชฺชาทโย เอเตนาติ นิสทํ, โปเสตโพฺพติ โปโต, ทารโกฯ ขุทฺทกปฺปมาณตาย โปโต วิยาติ โปโต, นิสทญฺจ ตํ โปโต จาติ นิสทโปโต, **ตํ นิสทโปตกํ**ฯ นิปุพฺพสท จุณฺณกรเณติ ธาตุฯ

กสาวเภสชฺชกถา

กสาวเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กสาวานิ เภสชฺชานิ นิมฺพกสาวํ กุฏชกสาวํ ปโฏลกสาวํ ผคฺควกสาวํ นตฺตมาลกสาวํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ กสาวานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ, อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ตานิปิ กสาวเภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **ผคฺคว**นฺติ ลตาชาติฯ **นตฺตมาล**นฺติ กรญฺชํฯ **‘‘กสาเวหี**ติ ตจาทีนิ อุทเก ตาเปตฺวา คหิตอูสเรหี’’ติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๓) วุตฺตํฯ

ปณฺณเภสชฺชกถา

ปณฺณเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปณฺณานิ เภสชฺชานิ นิมฺพปณฺณํ กุฏชปณฺณํ ปโฏลปณฺณํ นตฺตมาลปณฺณํ ผคฺควปณฺณํ สุลสิปณฺณํ กปฺปาสปณฺณํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ปณฺณานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ, อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ขาทนียโภชนียตฺถํ อผรนฺตานิ ตานิปิ ปณฺณานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **อจฺฉวส**นฺติอาทีสุ นิสฺสคฺคิยวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๓) วุตฺตนเยเนว อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ มูลเภสชฺชาทิวินิจฺฉโยปิ ขุทฺทกวณฺณนายํ วุโตฺตเยว, ตสฺมา อิธ ยํ ยํ ปุเพฺพ อวุตฺตํ, ตํ ตเทว วณฺณยิสฺสามฯ

ผลเภสชฺชกถา

ผลเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ผลานิ เภสชฺชานิ พิฬงฺคํ ปิปฺปลิํ มริจํ หรีตกํ วิภีตกํ อามลกํ โคฏฺฐผลํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ผลานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ, อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ขาทนียโภชนียตฺถํ อผรนฺตานิ ตานิ ผลานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

ชตุเภสชฺชกถา

ชตุเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ชตูนิ เภสชฺชานิ หิงฺคุํ หิงฺคุชตุํ หิงฺคุสิปาฏิกํ ตกํ ตกปตฺติํ ตกปณฺณิํ สชฺชุลสํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ชตูนิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ, อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ตานิ ชตูนิ เภสชฺชานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **หิงฺคุหิงฺคุชตุหิงฺคุสิปาฏิกา** หิงฺคุชาติโยเยวฯ **ตกตกปตฺติตกปณฺณิโย** ลาขาชาติโยฯ

วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๖๓) ปน **‘‘หิงฺคุชตุ** นาม หิงฺครุกฺขสฺส ทณฺฑปลฺลวปวาฬปากนิปฺผนฺนาฯ **หิงฺคุสิปาฏิกา** นาม ตสฺส มูลสาขปากนิปฺผนฺนาฯ **ตกํ** นาม ตสฺส รุกฺขสฺส ตจปาโกทกํฯ **ตกปตฺตี**ติ ตสฺส ปตฺตปาโกทกํฯ **ตกปณฺณี**ติ ตสฺส ผลปาโกทกํฯ อถ วา **‘ตกํ** นาม ลาขาฯ **ตกปตฺตี**ติ กิตฺติมโลหสาขา ฯ **ตกปณฺณี**ติ ปกฺกลาขา’ติ ลิขิตํฯ **สติ ปจฺจเย**ติ เอตฺถ สติปจฺจยตา คิลานาคิลานวเสน ทฺวิธา เวทิตพฺพาฯ วิกาลโภชนสิกฺขาปทสฺส หิ อนาปตฺติวาเร ยามกาลิกาทีนํ ติณฺณมฺปิ อวิเสเสน สติปจฺจยตา วุตฺตาฯ อิมสฺ

มิํ ขนฺธเก ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส คุฬํ อคิลานสฺส คุโฬทกํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส โลณโสวีรกํ, อคิลานสฺส อุทกสมฺภินฺน’นฺติ (มหาว. ๒๗๓) วุตฺตํ, ตสฺมา สิทฺธํ ‘สติ ปจฺจยตา คิลานาคิลานวเสน ทุวิธา’ติ, อญฺญถา อสติ ปจฺจเย คุโฬทกาทิ อาปชฺชติ, ตโต จ ปาฬิวิโรโธฯ **อาหารตฺถ**นฺติ อาหารปโยชนํ, อาหารกิจฺจยาปนนฺติ อโตฺถติ จฯ **เตลปริโภเคนา**ติ สตฺตาหกาลิกปริโภเคนฯ **ปิเฏฺฐหี**ติ ปิสิตเตเลหิฯ **โกฏฺฐผล**นฺติ โกฏฺฐรุกฺขสฺส ผลํ, มทนผลํ วาติ จ ลิขิต’’นฺติ วุตฺตํฯ

โลณเภสชฺชกถา

โลณเภสชฺชกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลณานิ เภสชฺชานิ สามุทฺทิกํ กาฬโลณํ สินฺธวํ อุพฺภิทํ พิลํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ โลณานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺติ, ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ, อสติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๓) วจนโต ตานิ โลณานิ ปฏิคฺคเหตฺวา ยาวชีวํ ปริหริตุํ, สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **สามุทฺท**นฺติ สมุทฺทตีเร วาลุกํ วิย สนฺติฏฺฐติฯ **กาฬโลณ**นฺติ ปกติโลณํฯ **สินฺธว**นฺติ เสตวณฺณํ ปพฺพเต อุฏฺฐหติฯ **อุพฺภิท**นฺติ ภูมิโต องฺกุรํ วิย อุฏฺฐหติฯ **พิล**นฺติ ทพฺพสมฺภาเรหิ สทฺธิํ ปจิตํ, ตํ รตฺตวณฺณํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๓) ปน ‘‘**อุพฺภิทํ** นาม อูสรปํสุมย’’นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๓) ปน ‘‘**อุพฺภิท**นฺติ อูสรปํสุมยํ โลณํฯ **พิล**นฺติ โลณวิเสโส’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ ตเถว วุตฺตํฯ

จุณฺณกถา

จุณฺณกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺส กณฺฑุ วา ปีฬกา วา อสฺสาโว วา ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ กาโย วา ทุคฺคนฺโธ จุณฺณานิ เภสชฺชานิ, อคิลานสฺส ฉกณํ มตฺติกํ รชนนิปฺปกฺกํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทุกฺขลํ มุสล’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔)ฯ ‘‘**กาโย วา ทุคฺคนฺโธ**ติ กสฺสจิ อสฺสาทีนํ วิย กายคนฺโธ โหติ, ตสฺสปิ สิรีสโกสุมฺพาทิจุณฺณานิ วา คนฺธจุณฺณานิ วา สพฺพานิ วฏฺฏนฺติฯ **ฉกณ**นฺติ โคมยํฯ **รชนนิปฺปกฺก**นฺติ รชนกสฏํ, ปากติกจุณฺณมฺปิ โกเฏฺฏตฺวา อุทเกน เตเมตฺวา นฺหายิตุํ วฏฺฏติ, เอตมฺปิ รชนนิปฺปกฺกสงฺขเมว คจฺฉตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๔) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๔) ปน ‘‘**ฉกณ**นฺติ โคมยํฯ **ปากติกจุณฺณํ** นาม อปกฺกกสาวจุณฺณํฯ เตน ฐเปตฺวา คนฺธจุณฺณํ สพฺพํ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๔-๒๖๕) ‘‘**ฉกณ**นฺติ โคมยํฯ **ปากติกจุณฺณ**นฺติ อปกฺกกสาวจุณฺณํ, คนฺธจุณฺณํ ปน น วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๖๔) ‘‘**ฉกณ**นฺติ โคมยํฯ **ปากติกจุณฺณํ** นาม อปกฺกกสาวจุณฺณํฯ เตน ฐเปตฺวา คนฺธจุณฺณํ สพฺพํ วฏฺฏตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จุณฺณจาลินิ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔) วจนโต คิลานานํ ภิกฺขูนํ จุเณฺณหิ เภสเชฺชหิ จาลิเตหิ อเตฺถ สติ จุณฺณจาลินี วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทุสฺสจาลินิ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔) วจนโต สเณฺหหิ จุเณฺณหิ อเตฺถ สติ ทุสฺสจาลินี วฏฺฏติ ฯ ‘‘**จุณฺณจาลินิ**นฺติ อุทุกฺขเล โกฏฺฏิตจุณฺณปริสฺสาวนิ’’นฺติ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๔-๒๖๕) วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายมฺปิ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๖๔) ‘‘**จาลิเตหี**ติ ปริสฺสาวิเตหี’’ติ วุตฺตํฯ

อมนุสฺสิกาพาธกถา

อมนุสฺสิกาพาธกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อมนุสฺสิกาพาเธ อามกมํสํ อามกมํส โลหิต’’นฺติ (มหาว. ๒๖๔) วจนโต ยสฺส ภิกฺขุโน อามกมํสํ ขาทิตสฺส อามกโลหิตํ ปิวิตสฺส โส อมนุสฺสาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ตสฺส อนาปตฺติฯ ตตฺถ **อามกมํสญฺจ ขาทิ, อามกโลหิตญฺจ ปิวี**ติ น ตํ ภิกฺขุ ขาทิ, น ปิวิ, อมนุสฺโส ขาทิตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปกฺกโนฺตฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ตสฺส โส อมนุสฺสิกาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภี’’ติฯ

อญฺชนกถา

อญฺชนกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนํ กาฬญฺชนํ รสญฺชนํ โสตญฺชนํ เครุกํ กปลฺล’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต ภิกฺขูนํ จกฺขุโรเค สติ อญฺชนาทีนิ วฏฺฏนฺติฯ ตตฺถ **‘‘อญฺชน**นฺติ สพฺพสงฺคาหิกวจนเมตํฯ **กาฬญฺชน**นฺติ เอกา อญฺชนชาติฯ **รสญฺชน**นฺติ นานาสมฺภาเรหิ กตํฯ **โสตญฺชน**นฺติ นทีโสตาทีสุ อุปฺปชฺชนกอญฺชนํฯ **เครุโก** นาม สุวณฺณเครุโกฯ **กปลฺล**นฺติ ทีปสิขโต คหิตมสี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๔) วุตฺตํฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๕) **‘‘สุวณฺณเครุโก**ติ สุวณฺณตฺตฺถาที’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๔-๒๖๕) ตเถว วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, จนฺทนํ ตครํ กาฬานุสาริยํ ตาลีสํ ภทฺทมุตฺตก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนูปปิสเนหิ อเตฺถ สติ อิมานิ จนฺทนาทีนิ วฏฺฏนฺติฯ ตตฺถ **‘‘จนฺทน**นฺติ โลหิตจนฺทนาทิกํ ยํ กิญฺจิ จนฺทนํฯ **ตคราทีนิ** ปากฏฺฐานิฯ อญฺญานิปิ นีลุปฺปลาทีนิ วฏฺฏนฺติเยวฯ **อญฺชนูปปิสเนหี**ติ อญฺชเนหิ สทฺธึ เอกโต ปิสิตเพฺพหิฯ น หิ กิญฺจิ อญฺชนูปปิสนํ น วฏฺฏตี’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๖๔) ฏีกายํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๕) ปน **‘‘อญฺชนูปปิสน**นฺติ อญฺชนตฺถาย อุปปิสิตพฺพํ ยํ กิญฺจิ จุณฺณชาตี’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๔-๒๖๕) ปน ‘‘ปาฬิยํ **อญฺชนูปปิสน**นฺติ อญฺชเน อุปเนตุํ ปิสิตพฺพเภสชฺช’’นฺติ วุตฺตํฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนิ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนฐปนฏฺฐานํ วฏฺฏติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา อญฺชนี ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ ทนฺตมยํ วิสาณมยํ นฬมยํ เวฬุมยํ กฏฺฐมยํ ชตุมยํ โลหมยํ สงฺขนาภิมย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต เอตานิ กปฺปิยานิฯ ตตฺถ **อฏฺฐิมย**นฺติ มนุสฺสฏฺฐึ ฐเปตฺวา อวเสสอฏฺฐิมยํฯ **ทนฺตมย**นฺติ หตฺถิทนฺตาทิสพฺพทนฺตมยํฯ **วิสาณมเยปิ** อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ **นฬมยาทโย** เอกนฺตกปฺปิยาเยวฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อปิธาน’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนีอปิธานมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สุตฺตเกน พนฺธิตฺวา อญฺชนิยา พนฺธิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อปิธานํ สุตฺตเกน พนฺธิตฺวา อญฺชนิยา พนฺธิตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สุตฺตเกน สิเพฺพตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อปตนตฺถาย อญฺชนีสุตฺตเกน สิเพฺพตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนิสลาก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนิสลากมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา อญฺชนิสลากา ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป.… สงฺขนาภิมย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต เอตาเยว อญฺชนิสลากา วฏฺฏนฺติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สลากฏฺฐานิย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนิสลากฏฺฐานิยมฺปิ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **สลากฏฺฐานิย**นฺติ ยตฺถ สลากํ โอทหนฺติ, ตํ สุสิรทณฺฑกํ วา ถวิกํ วา อนุชานามีติ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อญฺชนิตฺถวิก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต ถวิกมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อํสพทฺธกํ พนฺธนสุตฺตก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๕) วจนโต อญฺชนิตฺถวิกาย อํเส ลคฺคนตฺถาย อํสพทฺธกมฺปิ พนฺธนสุตฺตกมฺปิ วฏฺฏติฯ

นตฺถุกถา

นตฺถุกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุทฺธนิ เตลก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต สีสาภิตาปสฺส ภิกฺขุโน มุทฺธนิ เตลํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นตฺถุกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต นกฺขมนีเย สติ นตฺถุกมฺมํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, นตฺถุกรณิ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต นตฺถุยา อคฬนฺตฺถํ นตฺถุกรณี วฏฺฏติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจา นตฺถุกรณี ธาเรตพฺพา, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต เอตาเยว นตฺถุกรณิโย วฏฺฏนฺติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยมกนตฺถุกรณิ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต นตฺถุ วิสมํ อาสิญฺจยนฺติ เจ, ยมกนตฺถุกรณิํ ธาเรตพฺพํฯ ตตฺถ **ยมกนตฺถุกรณิ**นฺติ สมโส ตาหิ ทฺวีหิ ปนาฬิกาหิ เอกํ นตฺถุกรณิํฯ

ธูมเนตฺตกถา

ธูมเนตฺตกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมํ ปาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต ยมกนตฺถุกรณิยา นกฺขมนีเย สติ ธูมํ ปาตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมเนตฺต’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต ตเมว วฏฺฏิํ อาลิมฺเปตฺวา ปิวนปจฺจยา กณฺฐ ทหเนฺตน ธูมเนตฺตธูโม ปิวิตโพฺพฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อุจฺจาวจานิ ธูมเนตฺตานิ ธาเรตพฺพานิ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อฏฺฐิมยํ…เป…. สงฺขนาภิมย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต เอตานิ เอว ธูมเนตฺตานิ ธาเรตพฺพานิฯ ‘‘อนุชานามิ , ภิกฺขเว, อปิธาน’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต ปาณกาทิอปฺปวิสนตฺถํ ธูมเนตฺตตฺถวิกมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยมกตฺถวิก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต เอกโต ฆํสิยมาเน สติ ยมกตฺถวิกํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อํสพทฺธกํ พนฺธนสุตฺตก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๖) วจนโต ธูมเนตฺตตฺถวิกสฺส อํสพทฺธพนฺธนสุตฺตํ วฏฺฏติฯ

เตลปากกถา

เตลปากกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตลปาก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต วาตาพาเธ สติ เตลปาโก วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตลปาก**นฺติ ยํ กิญฺจิ เภสชฺชปกฺขิตฺตํ สพฺพํ อนุญฺญาตเมว โหติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อติปกฺขิตฺตมชฺชํ เตลํ ปาตพฺพํ, โย ปิเวยฺย, ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ เตลปาเก มชฺชสฺส น วโณฺณ น คโนฺธ น รโส ปญฺญายติ, เอวรูปํ มชฺชปกฺขิตฺตํ เตลํ ปาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ยสฺมิํ เตลปาเก ปกฺขิตฺตสฺส มชฺชสฺส วโณฺณ วา คโนฺธ วา รโส วา น ปญฺญายติ, ตาทิสํ เตลํ ปิวิตพฺพํฯ ตตฺถ **อติปกฺขิตฺตมชฺชานี**ติ อติวิย ขิตฺตมชฺชานิ, พหุํ มชฺชํ ปกฺขิปิตฺวา โยชิตานีติ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อพฺภญฺชนํ อธิฏฺฐาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต อติปกฺขิตฺตมชฺชตฺตา อปิวิตเพฺพ เตเล สติ อพฺภญฺชนํ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตีณิ ตุมฺพานิ โลหตุมฺพํ กฏฺฐตุมฺพํ ผลตุมฺพ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต เตลปกฺกภาชนานิ อิมานิ ตีณิ ตุมฺพานิ วฏฺฏนฺติฯ

เสทกมฺมกถา

เสทกมฺมกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เสทกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต องฺควาเต สติ เสทกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ ตตฺถ **องฺควาโต**ติ หตฺถปาเท วาโตฯ นกฺขมนีโย โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สมฺภารเสท’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต เสทกเมฺมน นกฺขมนีเย สติ สมฺภารเสทํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **สมฺภารเสท**นฺติ นานาวิธปณฺณสมฺภารเสทํฯ นกฺขมนีโย โหติ,

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มหาเสท’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต สมฺภารเสทนกฺขมนีเย สติ มหาเสทํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **มหาเสท**นฺติ มหนฺตํ เสทํ, โปริสปฺปมาณํ อาวาฏํ องฺคารานํ ปูเรตฺวา ปํสุวาลิกาทีหิ ปิทหิตฺวา ตตฺถ นานาวิธานิ วาตหรณปณฺณานิ สนฺถริตฺวา เตลมกฺขิเตน คเตฺตน ตตฺถ นิปชฺชิตฺวา สมฺปริวตฺตเนฺตน สรีรํ เสเทตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ นกฺขมนีโย โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ภโงฺคทก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต มหาเสเทน นกฺขมนีเย สติ ภโงฺคทกํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **ภโงฺคทก**นฺติ นานาปณฺณภงฺคกุถิตํ อุทกํ, เตหิ ปเณฺณหิ จ อุทเกน จ สิญฺจิตฺวา สิญฺจิตฺวา เสเทตโพฺพฯ นกฺขมนีโย โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุทกโกฎฺฐก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ภโงฺคทเกน นกฺขมนีเย สติ อุทกโกฎฺฐกํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อุทกโกฎฺฐก**นฺติ อุทกโกเฎฺฐ จาฏึ วา โทณึ วา อุโณฺหทกสฺส ปูเรตฺวา ตตฺถ ปวิสิตฺวา เสทกมฺมกรณํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

โลหิตโมจนกถา

โลหิตโมจนกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลหิตํ โมเจตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ปพฺพวาเต สติ โลหิตํ โมเจตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **ปพฺพวาโต โหตี**ติ ปเพฺพ ปเพฺพ วาโต วิชฺฌติฯ **โลหิตํ โมเจตุ**นฺติ สตฺถเกน โลหิตํ โมเจตุํฯ นกฺขมนีโย โหติ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลหิตํ โมเจตฺวา วิสาเณน คาเหตุนฺติ (มหาว. ๒๖๗)ฯ

ปาทพฺภญฺชนกถา

ปาทพฺภญฺชนกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาทพฺภญฺชน’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ปาเทสุ ผลิเตสุ ปาทพฺภญฺชนํ ปจิตพฺพํฯ นกฺขมนีโย โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปชฺชํ อภิสงฺขริตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ปาทพฺภญฺชนเตเลน นกฺขมนีเย สติ ปชฺชํ อภิสงฺขริตพฺพํฯ **ตตฺถ ปชฺชํ อภิสงฺขริตุ**นฺติ เยน ผลิตปาทา ปากติกา โหนฺติ, ตํ นาฬิเกราทีสุ นานาเภสชฺชานิ ปกฺขิปิตฺวา ปชฺชํ อภิสงฺขริตุํ, ปาทานํ สปฺปายเภสชฺชํ ปจิตุนฺติ อโตฺถฯ

คณฺฑาพาธกถา

คณฺฑาพาธกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สตฺถกมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต คณฺฑาพาเธ สติ สตฺถกมฺมํ กาตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กสาโวทก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต กสาโวทเกน อเตฺถ สติ กสาโวทกํ ทาตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติลกกฺก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ติลกเกฺกน อเตฺถ สติ ติลกกฺกํ ทาตพฺพํฯ **ติลกเกฺกน อโตฺถ**ติ ปิเฎฺฐหิ ติเลหิ อโตฺถฯ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว กพฬิก’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต กพฬิกาย อเตฺถ สติ กพฬิกา ทาตพฺพาฯ ตตฺถ **กพฬิก**นฺติ วณมุเข สตฺตุปิณฺฑํ ปกฺขิปิตุํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วณพนฺธนโจฬ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต วณพนฺธนโจเฬน อเตฺถ สติ วณพนฺธนโจฬํ ทาตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สาสปกุเฎฺฏน โผสิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต สเจ วโณ กุณฺฑวตี, สาสปกุเฎฺฏน โผสิตพฺพํฯ ตตฺถ **สาสปกุเฎฺฏนา**ติ สาสปปิเฎฺฐนฯ

‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ธูมํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ยทิ วโณ กิลิชฺชิตฺถ, ธูมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, โลณสกฺขริกาย ฉินฺทิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ยทิ วฑฺฒมํสํ วุฎฺฐาติ , ฉินฺทิตพฺพํฯ ตตฺถ **วฑฺฒมํส**นฺติ อธิกมํสํ อาณี วิย อุฎฺฐหติฯ **โลณสกฺขริกาย ฉินฺทิตุ**นฺติ ขาเรน ฉินฺทิตุํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วณเตล’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ยทิ วโณ น รุหติ, วณรุหนเตลํ ปจิตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วิกาสิกํ สพฺพํ วณปฏิ

กมฺม’’นฺติ (มหาว. ๒๖๗) วจนโต ยทิ เตลํ คฬติ, วิกาสิกํ ทาตพฺพํ, สพฺพํ วณปฏิกมฺมํ กาตพฺพํฯ ตตฺถ **วิกาสิก**นฺติ เตลรุนฺธนปิโลติกํฯ **สพฺพํ วณปฏิกมฺม**นฺติ ยํ กิญฺจิ วณปฏิกมฺมํ นาม อตฺถิ, สพฺพํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ มหาวิกฏกถา ปุเพฺพ วุตฺตาวฯ

สามํ คเหตฺวาติ อิทํ น เกวลํ สปฺปทฎฺฐเสฺสว, อญฺญสฺมิมฺปิ ทฎฺฐวิเส สติ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ, อเญฺญสุ ปน การเณสุ ปฏิคฺคหิตเมว วฎฺฎติฯ

วิสปีตกถา

วิสปีตกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คูถํ ปาเยตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๘) วจนโต ปีตวิสํ ภิกฺขุํ คูถํ ปาเยตุํ วฎฺฎติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ กโรโนฺต ปฏิคฺคณฺหาติ, เสฺวว ปฏิคฺคโห กโต, น ปุน ปฏิคฺคเหตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๒๖๘) วจนโต ตเทว วฎฺฎติฯ อฎฺฐกถายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๒๖๘) ปน **น ปุน ปฏิคฺคเหตโพฺพ**ติ สเจ ภูมิปฺปโตฺต, ปฏิคฺคหาเปตโพฺพ, อปฺปตฺตํ ปน คเหตุํ วฎฺฎติฯ

ฆรทินฺนกาพาธกถา

ฆรทินฺนกาพาธกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สีตาโลฬิํ ปาเยตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต ฆรทินฺนกาพาธสฺส ภิกฺขุโน สีตาโลฬิํ ปาเยตุํ วฎฺฎติฯ ตตฺถ **ฆรทินฺนกาพาโธ**ติ วสีกรณปาณกสมุฎฺฐิตโรโคฯ ฎีกายํ (สารตฺถ. ฎี. มหาวคฺค ๓.๒๖๙) ปน **‘‘ฆรทินฺนกาพาโธ** นาม วสีกรณตฺถาย ฆรณิยา ทินฺนเภสชฺชสมุฎฺฐิโต อาพาโธฯ เตนาห ‘วสีกรณปาณกสมุฎฺฐิตโรโค’ติฯ **ฆร**-สโทฺท เจตฺถ อเภเทน ฆรณิยา วตฺตมาโน อธิเปฺปโต’’ติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยมฺปิ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๒๖๗-๒๖๙) **‘‘ฆรทินฺนกาพาโธ** นาม ฆรณิยา ทินฺนวสีกรณเภสชฺชสมุฎฺฐิโต อาพาโธ’’ติ วุตฺตํฯ **สีตาโลฬิ**นฺติ นงฺคเลน กสนฺตสฺส ผาเล ลคฺคมตฺติกํ อุทเกน อาโลเฬตฺวา ปาเยตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

ทุฎฺฐคหณิกกถา

ทุฎฺฐคหณิกกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อามิสขารํ ปาเยตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต ทุฎฺฐคหณิกสฺส ภิกฺขุโน อามิสขารํ ปาเยตุํ วฎฺฎติฯ ตตฺถ **ทุฎฺฐคหณิโก**ติ วิปนฺนคหณิโก, กิเจฺฉน อุจฺจาโร นิกฺขมตีติ อโตฺถฯ **อามิสขาร**นฺติ สุกฺขทนํ ฌาเปตฺวา ตาย ฉาริกาย ปคฺฆริตํ ขาโรทกํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฎี. มหาวคฺค ๒.๒๖๗-๒๖๙) ปน **‘‘ตาย ฉาริกาย ปคฺฆริตํ ขาโรทก**นฺติ ปริสฺสาวเน ตํ ฉาริกํ ปกฺขิปิตฺวา อุทเก อภิสิญฺจิเต ตโต ฉาริกโต เหฎฺฐา ปคฺฆริตํ ขาโรทก’’นฺติ วุตฺตํฯ

ปณฺฑุโรคาพาธกถา

ปณฺฑุโรคาพาธกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, มุตฺตหรีตกํ ปาเยตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต ปณฺฑุโรคาพาธสฺส ภิกฺขุโน มุตฺตหรีตกํ ปาเยตุํ วฎฺฎติฯ ตตฺถ **มุตฺตหรีตก**นฺติ โคมุตฺตปริภาวิตํ หรีตกํฯ

ฉวิโทสาพาธกถา

ฉวิโทสาพาธกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คนฺธาเลปํ กาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต ฉวิโทสาพาธสฺส ภิกฺขุโน คนฺธาเลปํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

อภิสนฺนกายกถา

อภิสนฺนกายกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วิเรจนํ ปาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต อภิสนฺนกายสฺส ภิกฺขุโน วิเรจนํ ปาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อภิสนฺนกาโย**ติ อุสฺสนฺนโทสกาโยฯ อจฺฉกญฺชิยา อโตฺถ โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อจฺฉกญฺชิย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต อจฺฉกญฺชิยํ ปาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อจฺฉกญฺชิย**นฺติ ตณฺฑุโลทกมโณฺฑฯ อกฏยูเสน อโตฺถ โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อกฏยูส’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต อกฏยูสํ ปาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อกฏยูส**นฺติ อสินิโทฺธ มุคฺคปจิตปานีโยฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๙) ปน วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๗-๒๖๙) ‘‘**อกฏยูเสนา**ติ อนภิสงฺขเตน มุคฺคยูเสนา’’ติ วุตฺตํฯ กฏากเฏน อโตฺถ โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กฏากฏ’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต กฏากฏํ ปาเยตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **กฏากฏ**นฺติ โสว โธตสินิโทฺธฯ สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๖๙) วิมติวิโนทนิยญฺจ (วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๒๖๗-๒๖๙) ‘‘**กฏากเฏนา**ติ มุเคฺค ปจิตฺวา อจาเลตฺวาว ปริสฺสาวิเตน มุคฺคยูเสนา’’ติ วุตฺตํฯ ปฏิจฺฉาทนีเยน อโตฺถ โหติ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปฏิจฺฉาทนีย’’นฺติ (มหาว. ๒๖๙) วจนโต ปฏิจฺฉาทนียํ ปาตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **ปฏิจฺฉาทนีเยนา**ติ มํสรเสนฯ

โลณโสวีรกกถา

โลณโสวีรกกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส โลณโสวีรกํ, อคิลานสฺส อุทกสมฺภินฺนํ ปานปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๓) วจนโต คิลาเนน ภิกฺขุนา โลณโสวีรกํ ปาตพฺพํ, อคิลาเนน อุทกสมฺภินฺนํ กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ, ตญฺจ ‘‘ปานปริโภเคนา’’ติ วจนโต วิกาเลปิ วฏฺฏติฯ

ตตฺถ **โลณโสวีรกํ** นาม สพฺพรสาภิสงฺขตํ เอกํ เภสชฺชํ, ตํ กิร กโรโนฺต หรีตกามลกวิภีตกกสาเว สพฺพธญฺญานิ สพฺพอปรณฺณานิ สตฺตนฺนมฺปิ ธญฺญานํ โอทนํ กทลิผลาทีนิ สพฺพผลานิ เวตฺตเกตกขชฺชูริกฬีราทโย สพฺพกฬีเร มจฺฉมํสขณฺฑานิ อเนกานิ จ มธุผาณิตสินฺธวโลณติกฏุกาทีนิ เภสชฺชานิ ปกฺขิปิตฺวา กุมฺภิมุขํ ลิมฺปิตฺวา เอกํ เทฺว ตีณิ สํวจฺฉรานิ ฐเปนฺติ, ตํ ปริปจฺจิตฺวา ชมฺพุรสวณฺณํ โหติ, วาตกาสกุฏฺฐปณฺฑุภคณฺฑลาทีนํ สินิทฺธโภชนภุตฺตานญฺจ อุตฺตรปานํ ภตฺตชีรณกเภสชฺชํ ตาทิสํ นตฺถิ, ตํ ปเนตํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ วฏฺฏติ, คิลานานํ ปากติกเมวฯ อคิลานานํ ปน อุทกสมฺภินฺนํ ปานปริโภเคนาติฯ

สารตฺถทีปนิยํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๙๑-๑๙๒) ปน ‘‘ปานปริโภเคนาติ วุตฺตตฺตา โลณโสวีรกํ ยามกาลิก’’นฺติ วุตฺตํฯ วิมติวิโนทนิยํ (วิ. วิ. ฏี. ๑.๑๙๒) ปน ‘‘ปานปริโภเคน วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ ปน วุตฺตตฺตา โลณโสวีรกํ ยามกาลิกนฺติ เกจิ วทนฺติ, เกจิ ปน ‘คิลานานํ ปากติกเมว, อคิลานานํ ปน อุทกสมฺภินฺน’นฺติ วุตฺตตฺตา คุฬํ วิย สตฺตาหกาลิก’’นฺติ วุตฺตํฯ วชิรพุทฺธิฏีกายํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๒๖๓) ปน ‘‘อวิเสเสน สติปจฺจยตา วุตฺตา ฯ อิมสฺมิํ ขนฺธเก ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส คุฬํ, อคิลานสฺส คุโฬทกํ, คิลานสฺส โลณโสวีรกํ, อคิลานสฺส อุทกสมฺภินฺน’นฺติ (มหาว. ๒๘๔) วุตฺตํ, ตสฺมา สิทฺธํ ‘สติปจฺจยตา คิลานาคิลานวเสน ทุวิธา’ติ’’ วุตฺตํฯ

อโนฺตวุตฺถาทิกถา

อโนฺตวุตฺถาทิกถายํ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภควโต อุทรวาตาพาโธ โหติ, อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ‘ปุเพฺพปิ ภควโต อุทรวาตาพาโธ เตกฏุลยาคุยา ผาสุ โหตี’ติ สามํ ติลมฺปิ ตณฺฑุลมฺปิ มุคฺคมฺปิ วิญฺญาเปตฺวา อโนฺต วาเสตฺวา อโนฺต สามํ ปจิตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ ‘ปิวตุ ภควา เตกฏุลยาคุ’นฺติฯ ชานนฺตาปิ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ, ชานนฺตาปิ น ปุจฺฉนฺติ, กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, กาลํ วิทิตฺวา น ปุจฺฉนฺติ, อตฺถสญฺหิตํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ, โน อนตฺถสญฺหิตํ, อนตฺถสญฺหิเต เสตุฆาโต ตถาคตานํฯ ทฺวีหิ อากาเรหิ พุทฺธา ภควโนฺต ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉนฺติ ‘ธมฺมํ วา เทเสสฺสาม, สาวกานํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสฺสามา’ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ ‘กุตายํ, อานนฺท, ยาคู’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิฯ วิครหิ พุโทฺธ ภควา อนนุจฺฉวิกํ, อานนฺท, อนนุโลมิกํ อปฺปติรูปํ อสฺสมณกํ อกปฺปิยํ อกรณียํ, กถญฺหิ นาม ตฺวํ, อานนฺท, เอวรูปาย พาหุลฺลาย เจเตสฺสสิ, ยทปิ, อานนฺท, อโนฺต วุตฺถํ, ตทปิ อกปฺปิยํฯ ยทปิ อโนฺต ปกฺกํ, ตทปิ อกปฺปิยํฯ ยทปิ สามํ ปกฺกํ, ตทปิ อกปฺปิยํฯ เนตํ, อานนฺท, อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย…เป.… วิครหิตฺวา ธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – น, ภิกฺขเว, อโนฺต วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ ปริภุญฺชิตพฺพํ, โย ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิ ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฏานํฯ อโนฺต เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิ ปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิ ปกฺกํ สามํ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ พหิ เจ, ภิกฺขเว, วุตฺถํ พหิ ปกฺกํ อเญฺญหิ ปกฺกํ, ตเญฺจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต สหเสยฺยปฺปโหนเก ฐาเน วุตฺถตา, ตตฺถ ปกฺกตา, อุปสมฺปเนฺนน สามํ ปกฺกตาติ อิเมสํ ติณฺณํ องฺคานํ สมฺภเว สติ ติโสฺส อาปตฺติโย, ทฺวินฺนํ สมฺภเว เทฺว อาปตฺติโย, เอกสฺส องฺคสฺส สมฺภเว เอกา อาปตฺตีติ เวทิตพฺพํฯ

อโนฺต วุตฺถนฺติ อกปฺปิยกุฏิยํ วุตฺถํฯ **สามํ ปกฺก**นฺติ เอตฺถ ยํ กิญฺจิ อามิสํ ภิกฺขุโน ปจิตุํ น วฏฺฏติฯ สเจปิสฺส อุณฺหยาคุยา สุลสิปณฺณานิ วา สิงฺคิเวรํ วา โลณํ วา ปกฺขิปนฺติ, ตมฺปิ จาเลตุํ น วฏฺฏติฯ ‘‘ยาคุํ นิพฺพาเปมี’’ติ ปน จาเลตุํ วฏฺฏติฯ อุตฺตณฺฑุภตฺตํ ลภิตฺวาปิ ปิทหิตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน มนุสฺสา ปิทหิตฺวาว เทนฺติ, วฏฺฏติฯ ‘‘ภตฺตํ วา มา นิพฺพายตู’’ติ ปิทหิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุน ปากํ ปจิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต ปุเพฺพ อนุปสมฺปเนฺนหิ ปกฺกํ ปุน ปจิตุํ วฏฺฏติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๗๔) ‘‘ขีรตกฺกาทีสุ ปน สกิํ กุถิเตสุ อคฺคิํ ทาตุํ วฏฺฏติ ปุนปากสฺส อนุญฺญาตตฺตา’’ติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต วาเสตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต ทุพฺภิกฺขสมเย ตณฺฑุลาทีนิ อโนฺต วาเสตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต ปจิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต ทุพฺภิกฺขสมเย อโนฺต ปจิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สามํ ปจิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต ทุพฺภิกฺขสมเย สามมฺปิ ปจิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อโนฺต วุตฺถํ อโนฺต ปกฺกํ สามํ ปกฺก’’นฺติ (มหาว. ๒๗๔) วจนโต ทุพฺภิกฺขสมเย ตีณิปิ วฏฺฏนฺติฯ

อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกถา

อุคฺคหิตปฏิคฺคหิตกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยตฺถ ผลขาทนียํ ปสฺสติ, กปฺปิยการโก จ น โหติ, สามํ คเหตฺวา หริตฺวา กปฺปิยการเก ปสฺสิตฺวา ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา ปฏิคฺคหาเปตฺวา ปริภุญฺชิตุํ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อุคฺคหิตํ ปฏิคฺคหิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๕) วจนโต ตถา กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, อาปตฺติ น โหตีติฯ

ตโตนีหฏกถา

ตโต นีหฏกถายํ ‘‘ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตโต นีหฏํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๖) วจนโต ยสฺมิํ ทาเน นิมนฺติตา หุตฺวา ภิกฺขู ภุญฺชนฺติ, ตโต ทานโต นีหฏํ โภชนํ ปวาริเตน ภิกฺขุนา ภุญฺชิตพฺพํ, น ปวาริตสิกฺขาปเทน อาปตฺติ โหติฯ วุตฺตญฺหิ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๗๖) **‘‘ตโต นีหฏ**นฺติ ยตฺถ นิมนฺติตา ภุญฺชนฺติ, ตโต นีหฏ’’นฺติฯ

ปุเรภตฺตปฏิคฺคหิตกถา

ปุเรภตฺตปฏิคฺคหิตกถายํ ‘‘ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถ, อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๗) วจนโต ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคเหตฺวา นิกฺขิปิตํ ปวาริเตน ภิกฺขุนา อติริตฺตํ อกตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ปวาริตสิกฺขาปเทน อาปตฺติ น โหติฯ

วนฏฺฐโปกฺขรฏฺฐกถา

วนฏฺฐโปกฺขรฏฺฐกถายํ ‘‘เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส กายฑาหาพาโธ โหติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ ‘ปุพฺเพ เต, อาวุโส สาริปุตฺต, กายฑาหาพาโธ เกน ผาสุ โหตี’ติฯ ภิเสหิ จ เม, อาวุโส, มุฬาลิกาหิ จาติ…เป.… อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภิเส จ มุฬาลิกาโย จ ปริภุตฺตสฺส กายฑาหาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภิ…เป.… ปฏิคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ปริภุญฺชถฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อนติริตฺตํ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๘) วจนโต วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ ปวาริเตน ภิกฺขุนา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ปวาริตสิกฺขาปเทน อาปตฺติ น โหติฯ ตตฺถ **วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐ**นฺติ วเน เจว ปทุมินิคเจฺฉ จ ชาตํฯ

อกตกปฺปกถา

อกตกปฺปกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อพีชํ นิพฺพฏฺฏพีชํ อกตกปฺปํ ผลํ ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๗๘) วจนโต อพีชญฺจ นิพฺพฏฺฏพีชญฺจ ผลํ อคฺคิสตฺถนเขหิ สมณกปฺปํ อกตฺวาปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **อพีช**นฺติ ตรุณผลํ, ยสฺส พีชํ องฺกุรํ น ชเนติฯ **นิพฺพฏฺฏพีช**นฺติ พีชํ นิพฺพเฏฺฏตฺวา อปเนตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพกํ อมฺพปนสาทิ, ตานิ ผลานิ กปฺปิยการเก อสติ กปฺปํ อกตฺวาปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

ยาคุกถา

ยาคุกถายํ ‘‘ทสยิเม, พฺราหฺมณ, อานิสํสา ยาคุยาฯ กตเม ทส, ยาคุํ เทนฺโต อายุํ เทติ, วณฺณํ เทติ, สุขํ เทติ, พลํ เทติ, ปฏิภานํ เทติ, ยาคุปีตา ขุทํ ปฏิหนติ, ปิปาสํ วิเนติ, วาตํ อนุโลเมติ, วตฺถึ โสเธติ, อามาวเสสํ ปาเจติฯ อิเม โข, พฺราหฺมณ, ทสานิสํสา ยาคุยาติฯ

‘โย สญฺญตานํ ปรทตฺตโภชินํ;
กาเลน สกฺกจฺจ ททาติ ยาคุํ;
ทสสฺส ฐานานิ อนุปฺปเวจฺฉติ;
อายุญฺจ วณฺณญฺจ สุขํ พลญฺจฯ

‘ปฏิภานมสฺส อุปชายเต ตโต;
ขุทฺทํ ปิปาสญฺจ พฺยปเนติ วาตํ;
โสเธติ วตฺถึ ปริณาเมติ ภตฺตํ;
เภสชฺชเมตํ สุคเตน วณฺณิตํฯ

‘ตสฺมา หิ ยาคุํ อลเมว ทาตุํ;
นิจฺจํ มนุสฺเสน สุขตฺถิเกน;
ทิพฺพานิ วา ปตฺถยตา สุขานิ;
มานุสฺสโสภคฺยตมิจฺฉตา วา’ติฯ

อถ โข ภควา ตํ พฺราหฺมณํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจา’’ติ (มหาว. ๒๘๒) วจนโต ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ อนุโมทนาคาถาย ‘‘ปตฺถยตํ อิจฺฉต’’นฺติ ปทานํ ‘‘อลเมว ทาตุ’’นฺติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ สเจ ปน ‘‘ปตฺถยตา อิจฺฉตา’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, โสเยว คเหตโพฺพฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, อญฺญตฺร นิมนฺติเตน อญฺญสฺส โภชฺชยาคุ ปริภุญฺชิตพฺพา, โย ปริภุเญฺชยฺย, ยถาธมฺโม กาเรตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๒๘๓) วจนโต ตถา ภุญฺชนฺตสฺส ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปเทน อาปตฺติ โหติฯ **โภชฺชยาคู**ติ ยา ปวารณํ ชเนติฯ **ยถาธมฺโม กาเรตโพฺพ**ติ ปรมฺปรโภชเนน กาเรตโพฺพฯ

คุฬกถา

คุฬกถายํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คิลานสฺส คุฬํ, อคิลานสฺส คุโฬทก’’นฺติ (มหาว. ๒๘๔) วจนโต คิลาโน ภิกฺขุ คุฬปิณฺฑํ วิกาเลปิ ขาทิตุํ วฏฺฏติฯ อคิลาโน ปน อุทกสมฺภินฺนํ กตฺวา คุโฬทกปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘**คิลานสฺส คุฬ**นฺติ ตถารูเปน พฺยาธินา คิลานสฺส ปจฺฉาภตฺตํ คุฬํ อนุชานามีติ อโตฺถ’’ติ อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๘๔) วุตฺตํฯ ‘‘ตถารูเปน พฺยาธินา’’ติ วุตฺตตฺตา ยถารูเปน พฺยาธินา คิลานสฺส คุโฬ ปริภุญฺชิตโพฺพ โหติ, ตถารูเปน เอว พฺยาธินา คิลานสฺสาติ วุตฺตํ วิย ทิสฺสติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ

เอตฺตกาสุ กถาสุ ยา ยา สํวเณฺณตพฺพปฺปกรเณ น ทิสฺสติ, สา สา อเมฺหหิ เปสลานํ ภิกฺขูนํ โกสลฺลตฺถํ ปาฬิโต จ อฏฺฐกถาโต จ คเหตฺวา ฏีกาจริยานํ วจเนหิ อลงฺกริตฺวา ฐปิตา, ตสฺมา นิกฺกงฺขา หุตฺวา ปณฺฑิตา อุปธาเรนฺตุฯ

จตุมหาปเทสกถา

๖๗. **ยํ ภิกฺขเว**ติอาทิ มหาปเทสกถา นามฯ ตตฺถ มหนฺต อเตฺถ อุปทิสฺสติ เอเตหีติ **มหาปเทสา,** มหนฺตา วา อตฺถา ปทิสฺสนฺติ ปญฺญายนฺติ เอเตฺถาติ **มหาปเทสา,** มหนฺตานํ วา อตฺถานํ ปเทโส ปวตฺติเทโสติ **มหาปเทสา**ฯ เก เต? อิเมเยว จตฺตาโร ปาฐา, อตฺถา วาฯ เตน วุตฺตํ **''อิเม จตฺตาโร มหาปเทเส''**ติอาทิฯ ตตฺถ **ธมฺมสงฺคาหกเตฺถรา**ติ มหากสฺส ปาทโยฯ **สุตฺตํ คเหตฺวา**ติ ''ฐเปตฺวา ธญฺญผลรส''นฺติอาทิกํ สุตฺตํ คเหตฺวา อุปธาเรนฺตฯ **สตฺต ธญฺญานี**ติ –

> ''สาลิ วีหิ จ กุทฺรูโส, โคธุโม วรโก ยโว;
> กงฺคูติ สตฺต ธญฺญานิ, นีวาราที ตุ ตพฺภิทา''ติ –ฯ

วุตฺตานิ สตฺต ธญฺญานิฯ **สพฺพํ อปรณฺณ**นฺติ มุคฺคมาสาทโยฯ **อฎฺฐ ปานานี**ติ อมฺพปานํ ชมฺพุปานํ โจจปานํ โมจปานํ สาลุกปานํ มุทฺทิกปานํ มธุกปานํ ผารุสกปานญฺจฯ

อิมินา นเยนาติ สุตฺตานุโลมนเยนฯ วุตฺตเญฺหตํ อฎฺฐกถายํ **''สุตฺตานุโลมํ** นาม จตฺตาโร มหาปเทสา''ติฯ **ปาฬิญฺจ อฎฺฐกถญฺจ อนเปกฺขิตฺวา**ติ ปาฬิยํ นีตตฺถโต อาคตเมว อคฺคเหตฺวา ฯ **อญฺญานิปี**ติ ตโต อญฺญานิปิฯ เอเตน มหาปเทสา นาม น เกวลํ ยถาวุตฺตา เอว, อถ โข อเนกานิ นานปฺปการานิ วินยธรสฺส ญาณานุภาวปฺปกาสิตานีติ ทเสฺสติฯ

อานิสํสกถา

๖๘. อานิสํสกถายํ วินยํ ธาเรตีติ **วินยธโร,** สิกฺขนวาจนมนสิการวินิจฺฉยนตทนุโลม กรณาทินา วินยปริยตฺติกุสโล ภิกฺขุฯ วินยปริยตฺติมูลํ เอเตสนฺติ **วินยปริยตฺติมูลกา**ฯ เก เต? ปญฺจานิสํสาฯ วินยปริยตฺติเยว มูลํ การณํ กตฺวา ลภิตพฺพอานิสํสา, น อญฺญปริยตฺตึ วา ปฎิปตฺติอาทโย วา มูลํ กตฺวาติ อโตฺถฯ อถ วา ปริยาปุณนํ ปริยตฺติ, วินยสฺส ปริยตฺติ วินยปริยตฺติ, สา มูลํ เอเตสนฺติ **วินยปริยตฺติมูลกา,** วินยปริยาปุณนเหตุภวา อานิสํสาติ อโตฺถฯ **''กตเม''**ติอาทินา เตสํ ปญฺจานิสํสาทีนํ สรูปํ ปุจฺฉิตฺวา **''อตฺตโน''**ติอาทินา วิสฺสเชฺชตฺวา ตํ วจนํ ปาฬิยา สมเตฺถตุํ **''วุตฺตเญฺหต''**นฺติอาทิมาหฯ

เอวํ ปญฺจานิสํสานํ สรูปํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตเยว วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **''กถมสฺสา''**ติ อาทินา ปุจฺฉิตฺวา **''อิเธกโจฺจ''**ติอาทินา วิสฺสเชฺชติฯ ตตฺถ อตฺตโน สีลกฺขนฺธสุคุตฺตภาโว นาม อาปตฺติอนาปชฺชนภาเวเนว โหติ, โน อญฺญถาติ อาปตฺติอาปชฺชนการณํ ทเสฺสตฺวา ตทภาเวน อนาปชฺชนํ ทเสฺสตุํ **''อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต ฉหากาเรหิ อาปชฺชตี''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ –

> ''สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ;
> อาปตฺตึ ปริคูหติ;
> อคติคมนญฺจ คจฺฉติ;
> เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชิปุคฺคโล''ติฯ (ปริ. ๓๕๙) –

วุเตฺตน อลชฺชีลกฺขเณน น ลชฺชติ น หิรียตีติ อลชฺชี, ตสฺส ภาโว **อลชฺชิตา**ฯ นตฺถิ ญาณํ เอตสฺสาติ อญฺญาณํ, ตสฺส ภาโว **อญฺญาณตา**ฯ กุกตสฺส ภาโว กุกฺกุจฺจํ, เตน ปกโต กุกฺกุจฺจปกโต, ตสฺส ภาโว **กุกฺกุจฺจปกตตา**ฯ กปฺปตีติ กปฺปิยํ, น กปฺปิยํ อกปฺปิยํ , ตสฺมึ **อกปฺปิเย** , กปฺปิยํ อิติ สญฺญา ยสฺส โส กปฺปิยสญฺญี, ตสฺส ภาโว **กปฺปิยสญฺญิตา**ฯ อิตรํ ตปฺปฎิปกฺขโต

กาตพฺพํ, อิเมสุ ปญฺจสุ ปเทสุ ยการโลโป, ตสฺมา ‘‘อลชฺชิตาย อาปตฺตึ อาปชฺชตี’’ติอาทินา โยเชตพฺพานิฯ เหตุวเตฺถ เจตํ นิสฺสกฺกวจนํฯ สรตีติ สติ, สมฺสนํ สโมฺมโสฯ สติยา สโมฺมโส สติสโมฺมโส, ตสฺมา **สติสโมฺมสา**ฯ เหตุวเตฺถ เจตํ กรณวจนํฯ อิทานิ ตานิ การณานิ วิตฺถาร โต ทเสฺสตุํ **‘‘กถ’’**นฺตฺยาทิมาหฯ ตํ นยานุโยเคน วิเญฺญยฺยเมวฯ

อริโฎฺฐ อิติ ภิกฺขุ อริฎฺฐภิกฺขุ, กณฺฎโก อิติ สามเณโร กณฺฎกสามเณโร, เวสาลิยา ชาตา เวสาลิกา, วชฺชีนํ ปุตฺตา วชฺชิปุตฺตา, เวสาลิกา จ เต วชฺชิปุตฺตา จาติ เวสาลิกวชฺชิปุตฺตา, อริ ฎฺฐภิกฺขุ จ กณฺฎกสามเณโร จ เวสาลิกวชฺชิปุตฺตา จ **อริฎฺฐภิกฺขุกณฺฎกสามเณรเวสาลิ กวชฺชิปุตฺตกา**ฯ ปรูปหาโร จ อญฺญาณญฺจ กงฺขาวิตรณญฺจ **ปรูปหารอญฺญาณกงฺขาวิต รณา**ฯ เก เต? วาทาฯ เต อาทิ เยสํ เตติ ปรูปหารอญฺญาณกงฺขาวิตรณาทโยฯ วทนฺติ เอเต หีติ วาทา, ปรูปหารอญฺญาณกงฺขาวิตรณาทโย วาทา เอเตสนฺติ ปรู…เป…. วาทาฯ เก เต? มิจฺฉาวาทิโนฯ อริฎฺฐ…เป…. ปุตฺตา จ ปรูปหาร…เป…. วาทา จ มหาสงฺฆิกาทโย จ สา สนปจฺจตฺถิกา นามาติ สมุจฺจยทฺวนฺทวเสน โยชนา กาตพฺพาฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อานิสํสกถา นิฎฺฐิตาฯ

อิติ วินยสงฺคหสํวณฺณนาภูเต วินยาลงฺกาเร

ปกิณฺณกวินิจฺฉยกถาลงฺกาโร นาม

จตุตฺตึสติโม ปริเจฺฉโทฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

นิคมคาถาสุ ปฐมคาถายํ สทฺธมฺมฎฺฐิติกาเมน สาสนุโชฺชตการินา ปรกฺกมพาหุนา นริเนฺ ทน อเชฺฌสิโต โส อหํ วินยสงฺคหํ อกาสินฺติ โยชนาฯ

ทุติยตติยคาถายํ **เตเนว** ปรกฺกมพาหุนริเนฺทเนว **การิเต รเมฺม** รมณีเย **ปาสาทส ตมณฺฑิเต** ปาสาทานํ สเตน ปฎิมณฺฑิเต **นานาทุมคณากิเณฺณ ภาวนาภิรตาลเย** ภาว นาย อภิรตานํ ภิกฺขูนํ อาลยภูเต **สีตลูทกสมฺปเนฺน เชตวเน** เชตวนนามเก วิหาเร **วสํ** วส โนฺต หุตฺวา, อถ วา **วสํ** วสโนฺต **โสหํ** โส อหํ **โยคีนํ หิตํ** หิตภูตํ **สารํ** สารวนฺตํ **อิมํ** อีทิสํ **วินย สงฺคหํ** อกาสินฺติ โยชนาฯ

เสสคาถาสุ **อิมินา** คนฺถกรเณน **ยํ ปุญฺญํ** มยฺหํ **สิทฺธํ, อญฺญํ** อิโต คนฺถกรณโต อญฺญ ภูตํ ยํ ปุญฺญํ **มยา ปสุตํ** โหติ, เอเตน ปุญฺญกเมฺมน ทุติเย อตฺตสมฺภเว ตาวตึเส ปโมทโนฺต สีลาจารคุเณ รโต ปญฺจกาเมสุ อลคฺโค เทวปุโตฺต หุตฺวา **ปฐมํ** ปฐมภูตํ **ผลํ** โสตาปตฺติผลํ ปตฺวาน อนฺติเม อตฺตภาวมฺหิ โลกคฺคปุคฺคลํ **นาถํ** นาถภูตํ สพฺพสตฺตหิเต รตํ **เมเตฺตยฺยํ** เม เตฺตยฺยนามกํ **มุนิปุงฺควํ** มุนิเสฎฺฐํ ทิสฺวาน ตสฺส ธีรสฺส สทฺธมฺมเทสนํ สุตฺวา **อคฺคํ ผลํ** อร หตฺตผลํ **อธิคนฺตฺวา** ลภิตฺวา ชินสาสนํ **โสเภยฺยํ** โสภาเปยฺยนฺติ อยํ ปากฎโยชนาฯ

เอตสฺสาย ปน โยชนาย สติ อาจริยวรสฺส วจนํ น สมฺปฎิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตาฯ กถํ? เอตฺถ หิ อิโต ทุติยภเว ตาวตึสภวเน เทวปุโตฺต หุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา อนฺติมภเว เมเตฺตยฺยสฺส ภควโต ธมฺมเทสนํ สุตฺวา อรหตฺตผลํ ลเภยฺยนฺติ อาจริยสฺส ปตฺถนา, สา อยุตฺตรูปา โหติฯ โสตาปนฺนสฺส หิ สตฺตภวโต อุทฺธํ ปฎิสนฺธิ นตฺถิ, ตาวตึสานญฺจ เทวานํ ภวสเตนปิ ภวสหเสฺ

สนปิ ภวสตสหเสฺสนปิ เมเตฺตยฺยสฺส ภควโต อุปฺปชฺชนกาเล อปฺปตฺตโพฺพ โหติฯ อถาปิ วเทยฺย ‘‘อนฺตรา พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เมเตฺตยฺยสฺส ภควโต กาเล มนุโสฺส ภเวยฺยา’’ติ, เอวมฺปิ น ยุชฺชติฯ น หิ พฺรหฺมโลกคตานํ อริยานํ ปุน กามภวูปปตฺติ อตฺถิฯ วุตฺตญฺหิ อภิธเมฺม ยมกปฺปกรเณ (ยม. ๒.อนุสยยมก. ๓๑๒) ‘‘รูปธาตุยา จุตสฺส กามธาตุํ อุปฺปชฺชนฺตสฺส สเตฺตว อนุสยา อนุเสนฺตี’’ติฯ อถาปิ วเทยฺย ‘‘พฺรหฺมโลเกเยว ฐตฺวา อคฺคผลํ ลเภยฺยา’’ติ, ตถา จ อาจริยสฺส วจเน น ทิสฺสติ, ‘‘โสเภยฺยํ ชินสาสน’’นฺติ วุตฺตตฺตา ภิกฺขุภูตตฺตเมว ทิสฺสติฯ น หิ ภิกฺขุภูโต สาสนํ โสภาเปตุํ สโกฺกติฯ อภิธมฺมตฺถวิภาวนิยญฺจ –

> ‘‘โชตยนฺตํ ตทา ตสฺส, สาสนํ สุทฺธมานสํ;
> ปเสฺสยฺยํ สกฺกเรยฺยญฺจ, ครุํ เม สาริสมฺภว’’นฺติฯ –

ภิกฺขุภูตเมว วุตฺตํฯ อถาปิ วเทยฺย ‘‘อนฺตรา ทีฆายุโก ภุมฺมเทโว หุตฺวา ตทา มนุโสฺส ภเวยฺยา’’ติ, เอวมฺปิ เอกสฺส พุทฺธสฺส สาวกภูโต อริยปุคฺคโล ปุน อญฺญสฺส พุทฺธสฺส สาวโก น ภเวยฺยาติ, อาจริโย ปน สพฺพปริยตฺติธโร อเนกคนฺถการโก อเนเกสํ คนฺถการกานํ เถรานํ อาจริยปาจริยภูโต, เตน น เกวลํ อิเธว อิมา คาถาโย ฐปิตา, อถ โข สารตฺถทีปนีนามิกาย วินยฎีกาย อวสาเน จ ฐปิตา, ตสฺมา ภวิตพฺพเมตฺถ การเณนาติ วีมํสิตพฺพเมตํฯ

อถ วา อิมินา…เป.… เทวปุโตฺต หุตฺวา ปฐมํ ตาว ผลํ ยถาวุตฺตํ ตาวตึเส ปโมทนสีลาจารคุเณ รตํ ปญฺจกาเมสุ อลคฺคภาวสงฺขาตํ อานิสํสํ ปตฺวาน อนฺติเม อตฺตภาวมฺหิ…เป.… โสเภยฺยนฺติ โยชนาฯ อถ วา อิมินา…เป.… ปญฺจกาเมสุ อลโคฺค หุตฺวา อนฺติเม อตฺตภาวมฺหิ…เป.… สทฺธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปฐมํ ผลํ โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ตโต ปรํ อคฺคผลํ อรหตฺตผลํ อธิคนฺตฺวา ชินสาสนํ โสเภยฺยนฺติ โยชนาฯ ยถา อมฺหากํ ภควโต ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสุตฺตนฺตธมฺมเทสนํ สุตฺวา อญฺญาตโกณฺฑญฺญเตฺถโร โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ปจฺฉา อรหตฺตผลํ อธิคนฺตฺวา ชินสาสนํ โสเภสิ, เอวนฺติ อโตฺถฯ อิโต อญฺญานิปิ นยานิ ยถา เถรสฺส วจนานุกูลานิ, ตานิ ปณฺฑิเตหิ จิเนฺตตพฺพานิฯ

นิคมนกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

นิคมนกถา

๑. ชมฺพุทีปตเล รเมฺม, มรมฺมวิสเย สุเต;
ตมฺพทีปรเฏฺฐ ฐิตํ, ปุรํ รตนนามกํฯ

๒. ชินสาสนปโชฺชตํ , อเนกรตนากรํ;
สาธุชฺชนานมาวาสํ, โสณฺณปาสาทลงฺกตํฯ

๓. ตสฺมิํ รตนปุรมฺหิ, ราชาเนกรฏฺฐิสฺสโร;
สิรีสุธมฺมราชาติ, มหาอธิปตีติ จฯ

๔. เอวํนาโม มหาเตโช, รชฺชํ กาเรสิ ธมฺมโต;
การาเปสิ ราชา **มณิ-จูฬํ** มหนฺตเจติยํฯ

๕. ตสฺส กาเล พฺรหารเญฺญ, **ติริโย** นาม **ปพฺพโต**;
ปุพฺพการญฺญวาสีนํ, นิวาโส ภาวนารโหฯ

๖. อฏฺฐารสหิ โทเสหิ, มุโตฺต ปญฺจงฺคุปาคโต;
อรญฺญลกฺขณํ ปโตฺต, พทฺธสีมายลงฺกโตฯ

๗. ตสฺมิํ ปพฺพเต วสโนฺต, มหาเถโร สุปากโฏ;
ติเปฏกาลงฺกาโรติ, ทฺวิกฺขตฺตุํ ลทฺธลญฺฉโนฯ

๘. เตภาตุกนรินฺทานํ, ครุภูโต สุเปสโล;
กุสโล ปริยตฺติมฺหิ, ปฏิปตฺติมฺหิ การโกฯ

๙. โสหํ ลชฺชีเปสเลหิ, ภิกฺขูหิ อภิยาจิโต;
สาสนโสฺสปการาย, อกาสิํ สีลวฑฺฒนํฯ

๑๐. **วินยาลงฺการํ** นาม, ลชฺชีนํ อุปการกํ;
สุฏฺฐุ วินยสงฺคห-วณฺณนํ สาธุเสวิตํฯ

๑๑. รูปฉิทฺทนาสกเณฺณ , สมฺปเตฺต ชินสาสเน;
ฉิทฺทสุญฺญสุญฺญรูเป, กลิยุคมฺหิ อาคเตฯ

๑๒. นิฏฺฐาปิตา อยํ ฏีกา, มยา สาสนการณา;
ทฺวีสุ โสณฺณวิหาเรสุ, ทฺวิกฺขตฺตุํ ลทฺธเกตุนาฯ

๑๓. อิมินา ปุญฺญกเมฺมน, อเญฺญน กุสเลน จ;
อิโต จุตาหํ ทุติเย, อตฺตภาวมฺหิ อาคเตฯ

๑๔. หิมวนฺตปเทสมฺหิ, ปพฺพเต คนฺธมาทเน;
อาสเนฺน มณิคุหาย, มญฺชูสกทุมสฺส จฯ

๑๕. ตสฺมิํ เหสฺสํ ภุมฺมเทโว, อติทีฆายุโก วโร;
ปญฺญาวีริยสมฺปเนฺน, พุทฺธสาสนมามโกฯ

๑๖. ยาว ติฏฺฐติ สาสนํ, ตาว เจติยวนฺทนํ;
โพธิปูชํ สงฺฆปูชํ, กเรยฺยํ ตุฏฺฐมานโสฯ

๑๗. ภิกฺขูนํ ปฏิปนฺนานํ, เวยฺยาวจฺจํ กเรยฺยหํ;
ปริยตฺตาภิยุตฺตานํ, กงฺขาวิโนทเยยฺยหํฯ

๑๘. สาสนํ ปคฺคณฺหนฺตานํ, ราชูนํ สหาโย อสฺสํ;
สาสนํ นิคฺคณฺหนฺตานํ, วาเรตุํ สมโตฺถ อสฺสํฯ

๑๙. สาสนนฺตรธาเน ตุ, มณฺชูสํ รุกฺขมุตฺตมํ;
นนฺทมูลญฺจ ปพฺภารํ, นิจฺจํ ปูชํ กเรยฺยหํฯ

๒๐. ยทา ตุ ปเจฺจกพุทฺธา, อุปฺปชฺชนฺติ มหายสา;
ตทา เตสํ นิจฺจกปฺปํ, อุปฏฺฐานํ กเรยฺยหํฯ

๒๑. เตเนว อตฺตภาเวน, ยาว พุทฺธุปฺปาทา อหํ;
ติฏฺฐโนฺต พุทฺธุปฺปาทมฺหิ, มนุเสฺสสุ ภวามหํฯ

๒๒. เมเตฺตยฺยสฺส ภควโต, ปพฺพชิตฺวาน สาสเน;
โตสยิตฺวาน ชินํ ตํ, ลเภ พฺยากรณุตฺตมํฯ

๒๓. พฺยากรณํ ลภิตฺวาน, ปูเรตฺวา สพฺพปารมี;
อนาคตมฺหิ อทฺธาเน, พุโทฺธ เหสฺสํ สเทวเกติฯ

วินยาลงฺการฎีกา สมตฺตาฯ